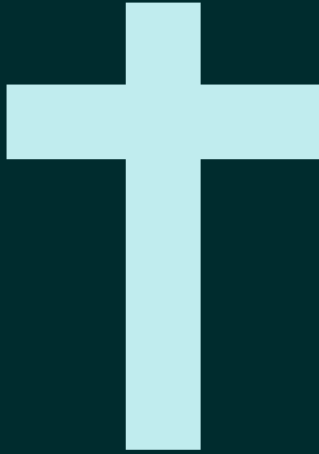

Diiloŋ-nelma
Tobisĩfelenni

New Testament in Cerma (UV:cme:Cerma)

Diilon-nelma Tobisifeleenni

New Testament in Cerma (UV:cme:Cerma)

copyright © 2011 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Cerma

Translation by: Wycliffe Bible Translators, Inc.

Copyright Information

© 2011, Wycliffe Bible Translators, Inc. All rights reserved.

This translation text is made available to you under the terms of the Creative Commons License: Attribution-Noncommercial-No Derivative Works. (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/>) In addition, you have permission to port the text to different file formats, as long as you do not change any of the text or punctuation of the Bible.

You may share, copy, distribute, transmit, and extract portions or quotations from this work, provided that you include the above copyright information:

You must give Attribution to the work.

You do not sell this work for a profit.

You do not make any derivative works that change any of the actual words or punctuation of the Scriptures.

Permissions beyond the scope of this license may be available if you contact us with your request.

The New Testament

in Cerma

© 2011, Wycliffe Bible Translators, Inc. All rights reserved.

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2014-04-22

Contents

Matie sebe	1
Marke sebe	56
Like sebe	89
Ns̄aa sebe	145
Yesu p̄p̄ūrbiemba maacemma	184
Ɔr̄m̄utaamba sebe	234
Kor̄̄ntitaamba sebediel̄̄ño	257
Kor̄̄ntitaamba sebeh̄̄al̄̄ño	279
Galasitaamba sebe	294
Efesitaamba sebe	302
Filiputaamba sebe	309
Kol̄̄sitaamba sebe	315
Tesaloniketaamba sebediel̄̄ño	321
Tesaloniketaamba sebeh̄̄al̄̄ño	326
Timote sebediel̄̄ño	329
Timote sebeh̄̄al̄̄ño	336
Tite sebe	341
Filem̄o sebe	344
Ebire ba sebe	346
Sake sebe	364
Pier sebediel̄̄ño	370
Pier sebeh̄̄al̄̄ño	377
Ns̄aa sebediel̄̄ño	381
Ns̄aa sebeh̄̄al̄̄ño	387
Ns̄aa sebesiel̄̄ño	388
Yuda sebe	390
Ampiḡ̄ama	392

Matien nyεgāan Yesu maama man Nelmuoyamma

Matie waa Yesu *hāalābiloŋo (9.9; 10.3). U nyεgāan u sebe-i a vii *Yuifubaa. U taa u taara u pigāan-ba wuɔ nuharunḡu si dii, Diilonḡ unḡ pāa nunḡu-i aa saanḡ *Koŋkortienḡo manḡ, u yaa Yesu-i. Aa Diilonḡ unḡ waanḡ mamarḡ *Tobisicɔlɔnninḡ-sebe-i-na, u yaa juɔ ji ce-ma hierē.

Yesunḡ huɔḡ dumaa, Matie duɔḡ u sebe-i baa ku yaa-i aa suonu-kuɔ baa u *batemu-i ka cor baa *Sitāninḡ juɔ tuɔ taara u guɔl u gbeini-i dumaa *hīekuraanḡu-na (sap. 1–4).

Ku huonḡu-na, u dii u nunḡu-i Yesunḡ ciε u maacemma-i dumaa *Galile-i-na: U waanḡ Diilonḡ-nelma-i baa nuɔmba-i, aa sire jaamba-i, aa donya *jɔnabaa-ba-i nuɔmba yunni-na. U ciε gbεε-wεima bɔi (sap. 5–18). U siire kusuɔḡ-nu'i a kā *Yerusalemu-i-na ba ka ta ba ko-yo. Banḡ fiε ko-yo, Diilonḡo siire-yuɔ u temma-i (sap. 19–28).

Yesu waanḡ nelma bɔi a kā *Diilonḡ-nellentesinni künḡu-na.

Matie huɔnu u sebe-i sɔmma ndii: Bamanḡ hūyāa Diilonḡ-maama-i banḡ saaya ba ta ba wuɔ dumaa (sap. 5–7). Yesunḡ puɔraa u *hāalābiemba-i ba ka wanḡ *Diilonḡ-bāanḡu maama-i kusuɔḡ-nu (sap. 10). Gbānεini manḡ pigāanḡ Diilonḡ-nellentesinni-i (sap. 13). Diilonḡ-dūnḡ-baamanḡ saaya ba bel ba-naa dumaa (sap. 18), baa miwaanḡo tɔmmanḡ-maama-i (sap. 24–25).

Yesu bīncuɔmbanḡ cuu ba-naa dumaa (Like 3.23-38)

¹ Yesu-Kirsa bīncuɔmbanḡ cuu ba-naa dumaa ku yaa daaku: Yesu-Kirsa hɔlāa *Davidi hāayēlmba-na. Davidi fuɔ u hel *Abiramu hāayēlmba-na.

² Abiramu siire da *Isaki.

Isaki sire da *Yakɔbu.

Yakɔbu sire da *Yuda a naara bisālmba namba.

³ Yuda sire da Peresi baa Sera. Bisālḡ daaba nyu-i ba taa ba bī-yo Tamar.

Peresi sire da Esirɔmu.

Esirɔmu sire da Aramu.

⁴ Aramu sire da Aminadabu.

Aminadabu sire da Naacūŋo.

Naacūɔ sire da Salmɔ.

⁵ Salmɔ sire da Bosi. Bosi nyu-i ba taa ba bī-yo Araabu.

Bosi sire da Obedi. Obedi nyu-i ba taa ba bī-yo Uruti.

Obedi sire da Yese.

⁶ Yese sire da Davidi. Davidi fanḡo yaa juɔ ce nellentienḡo-i.

Fuɔ sire da *Salomɔ. Salomɔ nyu-i, Uri ciεŋo'i waa.

⁷ Salomɔ sire da Orobamu.

Orobamu sire da Abiya.

Abiya sire da Asa.

⁸ Asa sire da Yosafa.

Yosafa sire da Yoram.

Yoram sire da Osiyasi.

⁹ Osiyasi sire da Yotamu.

Yotamu sire da Akasi.

Akasi sire da Esekiyasi.

¹⁰ Esekiyasi sire da Manase.

Manase sire da Amə.
Amə sire da Yosiyasi.

¹¹ Yosiyasi sire da Yekoniya a naara bisālm̄ba namba.

Huəŋgu faŋgu'i nuə-i baŋ bilaa *Isirahel-baamba-i ká baa-ba *Babilōni-i-na.

¹² Baŋ káa Babilōni-i-na, Yekoniya wuə ka da Salatiel.

Salatiel sire da Sorobabel.

¹³ Sorobabel sire da Abiyudi.

Abiyudi sire da Elakimu.

Elakimu sire da Asər.

¹⁴ Asər sire da Sadəki.

Sadəki sire da Akimu.

Akimu sire da Eludi.

¹⁵ Eludi sire da Elasar.

Elasar sire da Matā.

Matā sire da Yakəbu.

¹⁶ Yakəbu sire da Yosefu. Yosefu sire biε ciεŋo.

U ciεŋo-i ba taa ba bī-yo Maari.

Maari faŋo yaa huəŋ Yesu maŋ baŋ bīŋ-yoŋ *Kirsai.

¹⁷ Kuu dii ŋaa a doŋ Abiramu-i-na a ji hi Davidi-i, tonaamba cīncieluo ba naa-i dii. Aa a doŋ Davidi-i-na a ji hi baŋ bilaa *Isirahel-baamba-i huəŋgu maŋ nuə-i, tonaamba cīncieluo ba bi naa-i dii. A doŋ huəŋgu faŋgu-na, ji hi Kirsai homma-i, tonaamba cīncieluo ba bi naa-i tiraa ba ye dii həlma-na.

Yesu-Kirsai homma-i
(Like 2.1-7)

¹⁸ Yesu-Kirsai huəŋ homma maŋ, ma yaa daama: U nyu-i, Maari-i, Yosefu yaa naa bel-o u dərŋo. Huəŋgu naŋgu juə hi, *Diilon-ŋal diε ce kusūŋgu yiεra Maari-i-na. A ne da Yosefu saa naa hi suə-yo ciεŋo yogo.

¹⁹ Yosefu waa nelfεfiεŋo. Uŋ daa kusūŋguŋ yiεraaya u dərŋo-na dumaŋo-na, u sa taara u dii senserre yuə; wuə tuə taara u hiel u gboluŋgu-i u maama-na molo baa suə. ²⁰ Uŋ diyaa mafamma-i u huəŋga-na, Itieno *dərpuərbilonŋo naŋ wuə carra-yuə dānsāŋ-nu a waŋ baa-yo wuə: «Yosefu, *Davidi hāayēlŋ nuə, *Diilon-ŋalle yaa ciε kusūŋ daaku yiεra Maari-i-na; baa káalā, biε-yo. ²¹ U ka hoŋ naacombilonŋo. Duə hoŋ-yo, ŋ haa u yerre-i Yesu; ku yuŋgu yaa wuə koŋkortieno. U yaa ka kor u nellen-tobimba-i ba āmbabalma-na.»

²² Itien uŋ ciε u *pəpuərbilonŋo waŋ maman, ma'i sa ciεŋ daama-i wei? Pəpuərbilonŋo waŋ-ma wuə:

²³ «Bilonŋonyuro ka ce kusūŋgu
a hoŋ naacombilonŋo.

Ba ka ta ba bī-yo Emaniel.»*

Ku yuŋgu yaa wuə Diilonŋo dii baa-ye.

²⁴ Yosefuŋ juə sire duəfūmmu-na, wuə ce Itieno dərpuərbilonŋ uŋ waŋ maman baa-yo aa u dərŋo káal jo ji tlena baa-yo. ²⁵ Maariŋ káalāa jo, u juə borə dumaa Yosefu saa suə-yo ciεŋo. Uŋ buəra, Yosefu wuə haa bilonŋo yerre-i Yesu.

2

Hiriemba namba taara Yesu terienŋu-i

* 1:23 Isayi (Ésaie) 7.14

1 Yesu huɔŋ Betelɛmu, dii *Yude mara nuɔ. Huɔŋgu fanggu-na, *Erɔdi yaa waa *Yude yungu-na. Uŋ huɔŋ, hiriemba namba waa bāpagūŋgu-na; baa sire a jo *Yerusalemu-i-na ² a ji ta ba yuure u kūŋgu-i wuɔ: «*Yuifu ba nellentienjo maŋ huɔŋ fɛlemma-i uu dii hie? I daa u mɔɛle-i bāpagūŋgu-na ku'i ciɛ i sire tiɛ jo diɛ ji jaal-o.»

3 Erɔdin nuɔ nel daama-i, u huɔŋ kaa pāŋ cu ka hel baa Yerusalemutaamba-i hiere. ⁴ Wuɔ bi *Diiløjigāntaamba yuntaamba maŋ waa nelle-na hiere baa *ānjɪnamma pigāataamba-i a ji yuu-ba wuɔ: «Diilon uŋ pāa nungu-i wuɔ u ka saan *Konkortienjo* maŋ, u saaya u hon terien haku-i nuɔ-i?» ⁵ Baa cira: «U saaya u hon Betelɛmu dii Yude mara nuɔ. *Diilopɔpuɔrbilonjo nyɛgāan ma yaa-i wuɔ:

⁶ *«Betelɛmutaan namaa,
baa na ta na ne wuɔ sɪ Yude nilɛiŋa-na hiere
namaa nelle yaa huon-nu dɛ!
Uman ka waa *Isirahɛl-baamba yun-nu,
uman ka ta mi baamba yaan-na tuɔ ne-ba,
u ka hon namaa nelle yaa nuɔ-i.»*†

⁷ Erɔdin juɔ suɔ *Kirsa munhommun-terienju-i, wuɔ cuo bi hirien daaba-i a ji yuu-ba suɔ mɔɛl daaden duɔŋ ta di hel huɔŋgu maŋ nuɔ-i. ⁸ Uŋ juɔ yuu ba piiye tūnu-yuɔ, wuɔ cira: «Kāan Betelɛmu-i-na na ka yuure u kūŋgu-i jeje na ne; da na ka da-yo, na jo na ji tūnu muɔŋo-i mi bi kā ka jaal-o.»

⁹ Erɔdin piiye baa-ba ti, baa sire ta ta ba kā Betelɛmu-i-na. Ba'a ba ne, tiraa da mɔɛl daade-i ba yaanŋa-na di wuɔ di kā. Baa ta ba nyaanu-diɛ. Diŋ kaa hi bilon uŋ waa terienju maŋ nuɔ-i, diɛ yiɛra ku yudɔɔ-i-na. ¹⁰ Ba hon muɔ gbuu pāŋ fɛ. ¹¹ Baa har suur ka da bilonjo-i baa u nyu-i. Baa dūuna jaal-o aa naa fir ba conŋorni-i hiel sɛnɛ hā-yo baa wusūnaŋo a naara *miirnamma.

¹² Baŋ juɔ'a ba bir, Diilon wuɔ piiye baa-ba dānsāan-nu wuɔ ba baa kā Erɔdi terienju-na ka tūnu-yuɔ. Baa pāŋ biɛ ba den hūmelle.

Yosefubaa-ba gbaraa kā Esipi

¹³ Hirien baŋ taa, Itienjo *dɔɔpɔpuɔrbilon wuɔ carra Yosefu-i dānsāan-nu a wan baa-yo wuɔ: «Yosefu, *Erɔdi ka sire wuɔ u taara naacombilonjo-i ko-yo. Sire ŋ gbar baa-yo baa nyuŋo-i hiere na ka tɛna Esipi. Da mi saa ji cira na jo, molo baa jo.» ¹⁴ Yosefu wuɔ bi sire isuɔŋgu fanggu-na a bie naacombilonjo-i baa u nyu-i hūu ŋ hā-mi! Esipi. ¹⁵ U kaa ka tɛna kusonŋ-nu'i Erɔdi ji tuɔ ku. Itien uŋ ciɛ u *pɔpuɔrbilonjo wan nelma maŋ, ma'i sa juɔŋ daama-i wɛi? Pɔpuɔrbilonjo waan-ma wuɔ:

«Mi ciɛ mi biɛŋo hel Esipi-i-na.»†

Erɔdin ciɛ karaanŋu maŋ baa Betelɛmutaamba-i

¹⁶ *Erɔdin juɔ niya naa, wuɔ suɔ wuɔ hirien daaba tāalāa-yo aa cor ba den. U huɔŋ kaa gbuu pāŋ du. Wuɔ cira ba wuɔra ko naacombiamba maŋ saa cor biena hāi yogo Betelɛmu-i-na hiere baa nilɛiŋa maŋ u katōnni-na. Hiriemba naa pigāan-yo huɔŋgu fanggu yaa-i wuɔ mɔɛle duɔŋ ta di hel. ¹⁷ *Diilon uŋ puɔraa *Seremi wan mamaŋ, ma'i saa ce daama-i wɛi? Seremi waan-ma wuɔ:

¹⁸ «I nu molo kaal Arama-i-na;

* 2:4 Baŋ gbɛŋ Yuifu ba nellentienjo maŋ, baa Konkortienjo-i, nelduɔŋo yaa-i bande-i-na. † 2:6

Mise (Michée) 5.1 † 2:15 Ose (Osée) 11.1

kutienjo kaal kuliinj-kaalungu.

Arasel yaa kaalaan wuɔ ba kuɔ u bisāimba.

U sa nu gbēnyemma.

U bisāimba taa aa yan-yo.» §

Yosefubaa-ba siire ka tlena Nasarēti

¹⁹ *Erōdij juɔ ku, Itienjo *dɔrpɔpuɔrbilonjo nanj wuɔ carra Yosefu-i dānsāan-nu dii Esipi-i-na ²⁰ a wanj baa-yo wuɔ: «Bamanj taa ba taara ba ko naacombilonjo-i ba kuu. Sire ŋ biε-yo baa nyuŋo-i na bir na kā *Isirahel-na.» ²¹ Yosefu wuɔ bi sire a biε naacombilonjo-i baa u nyu-i ba bir kā Isirahel-na. ²² Erōdi biεnjo nanjo waa, ba taa ba bi-yo Arkeləsi. Yosefuj kāa, wuɔ nu-ma wuɔ tuonj unj kuu, u yaa ciε nellentienjo-i *Yude-i-na. Kor maa ta ma da Yosefu-i u saa siε duɔ kā ka tlena terienju-na. Diilonj wuɔ piiye baa-yo dānsāan-nu wuɔ u kā u ka tlena *Galile mara nuɔ. ²³ Wuɔ kā ka tlena Galile nelle nande-na ba bi-de Nasarēti. *Diilopɔpuɔrbiembra waanj-ma wuɔ: «Ba ka ta ba bi *Konjortienjo-i Nasarētiyiεnjo», ma bi ciε.

3

Nsāa-Batise āndaanju-i

(Marke 1.1-8; Like 3.1-18; Nsāa 1.19-28)

¹ Ku huonju-na, *Nsāa-Batise wuɔ ji sire tuɔ wanj Diilonj-nelma-i baa nuɔmba-i dii *Yude *hīekuraanju-na. U taa u piiye wuɔ: ² «Naananj na cilɔbabalanjo-i, *Diilonj-bāanju piyaa ti!» ³ Diilonjo puɔraa *Isayi wanj Nsāa fuɔ maama yaa wuɔ:

«Molo dii tuɔ hohuola hīekuraanju-na wuɔ:

«Migāan Itienjo hūmienja-i

Cāan-yanj na viinu-yεi.» *

⁴ Jonjgoruo manj waa Nsāa nuonju-na, baa sūo-yo baa nyogōmekuɔsīnni aa u taa u pēyē u negelle-i baa cāanuj-kpānjkpaaanju. U taa u wuo dūngbermba baa sōllu. ⁵ Yerusalemutaamba-i baa Yudetaamba-i hiere ka hel baa bamanj waa *Yurdē nuoraanju kɔtɔnni-na hiere ba taa ba kā u wulaa ⁶ ba kā ba wanj ba cālmuo-i baa-yo aa u tuɔ *batisej-ba Yurdē nuoraanju-na.

⁷ Nsāanj juɔ da *Fariisēbaa-ba-i baa *Sadusēbaa-ba kūɔl ba-naa ba jo u wulaa wuɔ u batisej-ba, wuɔ gbē-ba wuɔ: «Nelbabalaan namaa temma-i daana-i! Hai juɔ tūnu-nei wuɔ da na batisej Diilonjo siε ka gānj baa-na? ⁸ Yaanj aa na ta na ce kumanj faa, ku yaa ka pigāanj wuɔ na naana na cilɔbabalanjo-i kelkel. ⁹ Baa na da niε sī *Abiramuj yenj na bincōinj Diilonjo siε ka gānj baa-na. Mi tūnu-nei: Nanj fiε da tāmpīenja manj daaya-i, Diilonjo gbāa bir-a ce-ya Abiramu hāayēimba namaa fuonju-na. ¹⁰ Maale nunju saaraa jina. Tibiinjgu manj da ku saa manj biefefēinja, ku jūnj aa senu. ¹¹ Muɔmi batisej-na baa hūmma yonj da mi pigāanj wuɔ na naana na cilɔbabalanjo-i; ŋga molo ka jo mi huonju-na. Kutienjo fōnjgūɔ jlenya mei wuonjo-i. Mei saa piera u natāanju-i. Fuɔ ka batisej-na baa *Diilonj-Yalle baa dāamu. ¹² Kɔkɔruonju dii u nanja-na. U ka pe u dīmma-i. Duɔ ji pe-ma ti hiere torre-na, u ka kūɔl belle-i dii-de inɔnjgō-na aa senu fuoru-i baa dāamu. Dāamu fammu sa dīnj dede.»

Yesu batiseemma-i

(Marke 1.9-11; Like 3.21-22)

13 Nsãa unj taa u *batisen nuomba-i huɔngu-na, Yesu wuɔ sire *Galile-i-na a kã *Yurdẽ-i-na u duɔ ka batisen-yo. 14 Nsãa wuɔ ka muo jãŋ wuɔ fuɔ siɛ ce-ma. Aa naa tuɔ piye baa-yo wuɔ: «Nuɔnɛi saaya ŋ batisen muɔ, nuɔ da ŋ bir yan aa jo wuɔ mɛi ji batisen-ni, mi batisen-ni niɛ?»

15 Yesu wuɔ cira: «Diilonj unj'a ma ce dumaa, yanj i ce-ma dumɛi. Yanj aa ŋ ce-ma ŋaa miŋ waan-ma dumaa.» Nsãa wuɔ naa wuɔ hũu-ma.

16 Baŋ juɔ batisen Yesu-i tɛi aa u hel hũmma-na, dɔrɔ wuɔ puur. Wuɔ u ne da *Diilonj-Yalle hilaa konhuruj temma jo ji diire-yuɔ. 17 Baa nu molo piye dɔrɔ-i-na wuɔ: «Mi Biɛŋo yaa daayo-i; u maama sa suɔ aa dɔlnu-miɛ. U yaa fiɛŋ mi huɔnga-i.»

4

Sitãni taara duɔ guɔl Yesu gbeini-i
(Marke 1.12-13; Like 4.1-13)

1 Ku huɔngu-na, *Diilonj-Yalle kã baa Yesu-i *hɛkuraangu-na *Sitãni duɔ ka guɔl u gbeini-i. 2 Unj kãa, wuɔ ce bãan-yinni komuɔŋa hãi baa isuɔyinni komuɔŋa hãi u saa dii kuuwuɔngu u nuŋgu-na. Yiŋ daaniŋ juɔ cor, nyulmu sire cuɔl-o. 3 Sitãni wuɔ jo ji wanj baa-yo wuɔ: «Da kuɔ Diilonj-Biɛŋo yaa nuɔŋo-i kelkel, ce tãmpɛŋ daaya bir niwuoni i ne!»

4 Yesu wuɔ cira: «Ma nyegãan Diilonj-nelma-na wuɔ: *«Niiwuoni-i yonj, ni siɛ gbãa ce nɛliɛŋ nuɔ ŋ ba. Nj saaya ŋ bi ta ŋ nu Diilonjɔ nurj-ãndaangu-i hiere naara.»*»*

5 Unj piye dumaanjo-na, Sitãni wuɔ kã baa-yo *Yerusalemu-i-na, ka haa-yo *Diilodubuɔ dɔrɔ-i-na 6 aa naa cira: «Da kuɔ Diilonj-Biɛŋo yaa nuɔŋo-i kelkel, tie ŋ diire i ne! Ma sɪ ma nyegãan Diilonj-nelma-na wuɔ: *«Diilonjɔ ka ce *dɔrɔpɔurbiemba tũu-ni ba nammu-na ŋ baa ji tistŋ ŋ fɛrɛ† kɛ?»*

7 Yesu wuɔ cira: «Ma bi nyegãan Diilonj-nelma-na wuɔ: *«Baa dãn Itienjo-i Diilonjo-i ŋ ne.»*†»

8 Sitãni wuɔ tiraa kã baa-yo tãnuŋgu nanjgu dɔrɔ-i-na, ku maama saa fa baa jajaatamma-i, ka pigãan-yo nilɛiŋa-i hiere baa a huɔya-niini-i 9 aa naa cira: «Da ŋ dũuna jaal-mi, niŋ daa nilɛiŋa manj daaya-i hiere mi ka hã-ni baa-ya.»

10 Unj waanj mafamma-i, Yesu wuɔ cira: «Sitãni, kã ŋ filienj ŋ halan! Ma nyegãan Diilonj-nelma-na wuɔ: *«Nj saaya ŋ ta ŋ dũuna ŋ jaal Itienjo-i Diilonjɔ yaa-i, aa ta ŋ cãa u yaa u diei yonj.»*Š»

11 Sitãni wuɔ naa u ta aa yanj-yo. Unj taa, dɔrɔpɔurbiemba namba jo ji ta ba kãyã-yuɔ.

Yesuŋ duɔŋ u maacemma-i dumaa Galile-i-na
(Marke 1.14-15; Like 4.14-15)

12 Huɔngu nanjgu juɔ hi, baa bel Nsãa-i dii-yo kaso. Yesu wuɔ nu-ma aa bir kã *Galile-i-na. 13 Unj kãa, u saa ka tɛna Nasarɛti-i-na, wuɔ kã ka tɛna Kafarnamu, dii dalanŋa caanŋu-na. Terienjgu fanŋu-i, Sabulɔ hɛma, fuɔ baa Nefutali. 14 Diilonj unj puɔraa *Isayi wanj maman, ma'i sɪ daama-i wɛi?

15 Isayi waan-ma wuɔ:
*«Sabulɔ hɛma-na, Nefutali nelle-na,
dii dalanŋa caanŋu-na,*

* 4:4 Anjnamma tiyemmanj-sebe (Deutéronome) 8.3 † 4:6 Gbeliemanj-nalãanŋu (Psaume) 91.11-12 ‡ 4:7 Anjnamma tiyemmanj-sebe (Deutéronome) 6.16 Š 4:10 Anjnamma tiyemmanj-sebe (Deutéronome) 6.13

*kā ka hel dii *Yurdɛ nuoraanɔu bomborma-na,
a biɛ Galile-i hiere, *niɛraamba nelle-i,
bamaŋ waa hiere kukulma-na, cecerma hilaa-bei.*

¹⁶ *Bamaŋ waa kukulmaŋ-nelle-na kuliinɔu nammu-na, bāanɔu paa-bei.»**

¹⁷ Yesuŋ kaa dumaanɔu-na, wuɔ doŋ tuɔ waŋ Diilonɔ-nelma-i baa nuɔmba-i wuɔ: «Naanaŋ na cilɔbabalaŋo-i, *Diilonɔ-bāanɔu piyaa tɪ!»

Yesu biɛ gbosobaa-ba namba

(Marke 1.16-20; Like 5.1-11)

¹⁸ Yiinɔu nanɔu-na, Yesu wuɔ ji tuɔ cor a da gbosobaa-ba namba nanɔuŋo *Galile dalanga-na. Ba waa ba hāi; nelieŋo baa u hāanɔ. Ba bi mālɔŋo-i Simɔ, u yerre nande yaa Pɛɛr, aa bi hāanɔ-i Andere. ¹⁹ Yesu wuɔ gbɛ-ba wuɔ: «Juɔŋ i ta, mi ka ce-na nelbilieŋ-gbosobaa namaa.» ²⁰ Baa bi pāŋ nanna ba jonaamba-i aa cu Yesu huonɔ-nu. ²¹ Ba'a ba kā yaanɔ-na, a tiraa da naacolɔŋo nanɔ baa u hāanɔ a naara ba to. Ba bi tuonɔŋo-i Sebede aa bi bɛpomalɔŋo-i Sake aa hāanɔ-i Nsāa. Ba waa beŋ-na ta ba migāan ba jonaamba. Yesu wuɔ bi bɛpuɔmba-i. ²² Bafaŋ baa tiraa nanna ba beŋo-i baa ba to-i aa cu u huonɔ-nu.

Yesu waanɔ Diilonɔ-nelma-i aa sire jaamba

²³ Yesu taa u wuɔra *Galile-i-na hiere u waŋ Diilonɔ-nelma-i *Diilonelhaalādūnni-na, aa tuɔ waŋ *Diilonɔ-bāanɔu *Neldɔdɔlma-i, aa bi tuɔ sire jaamba-i ba sɪnni-na hiere u kā. ²⁴ Siiritaamba-i hiere baa nu u maama-i ka saa. Baa ta ba jo baa jaamba-i ba sɪnni-na hiere ba jo ba hā u tuɔ sire-bei. *Jɪnabaa-baŋ waa bamaŋ nuɔ-i ba waa, kurmɔrɔntaamba waa, ka hel baa murgubaa-ba-i hiere. Yesu wuɔ sire-bei kpɛmmu! ²⁵ Nuɔŋ baa sire kūɔl ba-naa ta ba nyaanu-yuɔ; Galiletaamba waa, a naara banamba naa hel Dekapol jo, banamba *Yerusalɛmu, banamba *Yude, banamba hel *Yurdɛ bāpagūŋgu-na jo.

5

Bamaŋ yunni-i dɔlaa

(Like 6.20-23)

¹ Yesuŋ daa nuɔmbaŋ kūɔlāa ba-naa ta ba nyaanu-yuɔ dumaanɔu-na, wuɔ kā ka nyugūŋ tānɔŋgu nanɔu-na tɛna. U *haalābieŋ baa jo ji cilā-yuɔ. ² Wuɔ doŋ tuɔ piye baa-ba wuɔ:

³ «Bamaŋ kaalaan baa Diilonɔŋo-i, ba yunni dɔlaa;

*Diilonɔ-nelle-i bafamba diele-i.

⁴ Bamaŋ dii kaalunɔu-na, ba yunni dɔlaa;

Diilonɔŋo ka hur ba nyinyɔlma-i.

⁵ Hɔhɪnantaamba yunni dɔlaa;

hɪɛma ka ce ba maama.

⁶ Bamaŋ kuuyeŋ kuuviinɔu cemma-i, ba yunni dɔlaa;

ma ka dɔl-ba.

⁷ Hujarreŋ yeŋ bamaŋ nuɔ-i, ba yunni dɔlaa;

Diilonɔŋo ka bi ce hujarre bei.

⁸ Bamaŋ hɔmmu-i kuɔŋ, ba yunni dɔlaa;

ba ka da Diilonɔŋo-i.

⁹ Bamaŋ fiɛŋ ba muntɛnammu-i, ba yunni dɔlaa;

Diilonɔŋo ka tuɔ bi ba yaa u bisalmba-i.

* 4:16 Isayi (Ésaie) 8. 23–9.1

10 Ban ceŋ bamaŋ kpāncōlgūo ba viisinni maama-na, ba yunni dōlaa; Diilonj-nelle-i bafamba diele-i.

11 «Da ba ta ba tuora-nei, aa ta ba ce-na sūlma, aa haa balaanġu sinni-i hiere nei mei maama-na, na yunni dōlaa. 12 Taa na gbu na nyε aa na fε na hōmmu-i; Diilonjo ka pā-na bōi dōrō-i-na. Na saa da, *Diilopōpuarbiemba maŋ siire namaa yaanġa-na, ba ciε-ba sūlma dumεi.»

Namei dām̄ma, namei cecerma
(Marke 9.50; Marke 4.21; Like 14.34-35)

13 «Namei dii dām̄ma-i hīεma-na. Nġa dāŋ da ma ji saara, ma gbāa tiraa ce niε ce kpēnne? Ma siε gbāa fa weima; ba biε ka kūnna fuorenġ.

14 «Namei fitimbaa namaa hīεma-na. Na saa da, nelle maŋ da di waa tānuŋ dōrō, di sa fuo. 15 Na suyaa wuō ba sa celieŋ fitnuō-i aa biε bīŋkūŋgu cure-yuō. Ba haa-yo dōrō terieŋgu ce hiere da gbaa. 16 Fitnuōŋ ceŋ gbagbaama-i duma, namaa na saaya na ta na ce gbagbaama-i dumεi nuōmba hōlma-na; ku yaa ba ka da na maacenfafamma-i aa ta ba kaal na To-i dōrō-i-na.»

Yesu saa jo baa u denj hūmelle

17 Ku huonġu-na, Yesu wuō cira: «Baa na da niε sī *Moisi-i baa *Diilopōpuarbiembanj nyegāan mamaŋ hā-na wuō na ta na ce, mi juō da mi ji gbuonu ma yaa-i, ma'i sī. Mi juō da mi ji pigāan-na nelma famma belle yaa-i. 18 Yaan mi waŋ ninsoŋo-i baa-na: Dōrō-i baa hīεma-i da ni gbāŋ waa tī, nelma diei siε gbāa gbuo nel daama-na. Halle cεkūō, ma siε gbāa gbuo, fuō miwaanjo tīm̄ma. 19 Terieŋgu fanġu-na, halle nelma maŋ yuraanu yaŋ nel daama-na, umaŋ duō saa wuō ma hūmelle-i, aa tiraa ce banamba ce fuō temma-i, u yaa ka waa huonġu-na *Diilonj-nelle-na. Nġa umaŋ duō wuō ma hūmelle-i, aa ce banamba ce fuō temma-i, kutieŋo ka ce nelbuō Diilonj-nelle-na. 20 Mi tūnu-nei: Da na saa vii yaŋ *āŋjnamma pigāataamba-i baa *Fariśēbaa-ba-i, na cεraa na suur Diilonj-nelle-na.»

Yesuŋ waan mamaŋ a kā hōdulle-na
(Marke 11.25; Like 12.57-59)

21 «Naŋ siire, na nuō wuō ma waan baa i bīncuōmba-i wuō molo saa saaya u ko u nanolġo.* Da ŋ ko ŋ nanolġo-i ba saaya ba bī-ni fāamaanġ ba terieŋ-nu. 22 Nġa ma miŋ ka waŋ mamaŋ baa-na ma yaa daama: Nuōni maŋ da ŋ nyō ŋ nuonġu baa ŋ nanolġo-i, ba saaya ba bī-ni fāamaanġ ba terieŋ-nu. Umaŋ duō tuora u nanolġo-i wuō mimilāŋo, ba ka bī kutieŋo-i fāamaanġ ba terieŋ-nu. Umaŋ duō bi gbē u nanolġo-i wuō nelsōōiŋo, ba ka caa kutieŋo-i. 23 A ce dumaanġo-na, da ŋ fiε kā baa bīŋkūŋgu da ŋ ka pā-ku hā Diilonjo-i, aa ka ne da weima dii nuō baa molon hōlma-na, 24 yaŋ ku bīŋkūŋgu-i dii mumbuolmuŋ-terieŋgu caanġu-na aa ŋ jo na ji nunu na-naa baa kutieŋo-i igēna aa ŋ suō ŋ kā ŋ ka pā-ku ŋ hā Diilonjo-i.

25 «Molon cēm̄el da di waa-niε aa wuō u ka bī-ni, gbāŋ baa-yo; baa yaŋ āndaanġu hi fāamaambaa-ba-i. Da ku hi-ba, ba ka hā fōŋgōtaamba-i baa-ni, fōŋgōtaamba bel-ni ka dii-ni kaso. 26 Mi waŋ ninsoŋo-i baa-ni: Da ba dii-ni kaso-i-na, da ŋ saa ji pā ŋ cēm̄elle tī hiere, ŋ cεraa ŋ da muŋhelmu.»

Yesuŋ waan mamaŋ a kā cakūŋgu-na
(Matie 18.8-9; Marke 9.43,47-48)

* 5:21 Helmanj-sebe (Exode) 20.13; Anjnamma tiyemmanj-sebe (Deutéronome) 5.17

27 «Nan̄ siire, na nuɔ ba ciera wuɔ η saa saaya η ce *fuocesinni.† 28 Nga ma miŋ ka waŋ mamaŋ baa-na ma yaa daama: Nuɔni maŋ da η ne moloŋ cieŋo-i baa yufelle nande, kuu dii ηaa η gaala baa-yo † η huɔŋga-na. 29 Terieŋgu faŋgu-na, da η da η nadiyufelle dii-ni kuubabalaan̄gu cemma-na, hiel-de η fara η nanna dii daalei. Da η suur yufeduɔla nuɔ Diilon̄-nelle-na, ku bɔyaa ba da ba ka caa-ni baa η yufieŋa-i a hâi-i-na. 30 Da η da η nadienaŋga dii-ni kuubabalaan̄gu cemma-na, kar-ka η fara η nanna dii daalei. Da η suur nagâduɔla nuɔ Diilon̄-nelle-na, ku bɔyaa ba da ba ka caa-ni baa η nammu-i mu hâi-i-na.»

Yesuŋ waan̄ mamaŋ a kâ ânsorre bɔrɔmma-na
(Matie 19.7-9; Marke 10.11-12; Like 16.18)

31 «Nan̄ siire, na nuɔ ba ciera wuɔ: «Uman̄ duɔ nanna u cieŋo-i, u saaya u nyegēŋ sebe hâ-yo. Sebe maŋ pigāan̄ wuɔ ba ânsorre buɔra.»‡ 32 Nga ma miŋ ka waŋ mamaŋ baa-na ma yaa daama: Cieŋo maŋ duɔ u sa wuɔra u ce bamba, aa u bɔlɔ nanna-yuɔ, kuu dii ηaa u diyaa-yo *fuocesinni-na. Aa da ba bi nanna cieŋo maŋ aa η bie-yo, η saa wuɔ Diilon̄-hūmelle; η cie fuocesinni-i dumaan̄o-na.»

Yesuŋ waan̄ mamaŋ a kâ Diilon̄-yerre b̄mma-na

33 «Nan̄ siire, na nuɔ wuɔ ma waan̄ baa na b̄ncuɔmba-i wuɔ: «Da η pā nun̄gu aa b̄i Diilon̄o yerre-i wuɔ η ka ce mamaŋ, ce-ma; baa yaŋ-ma.»§ 34 Nga ma miŋ ka waŋ mamaŋ baa-na ma yaa daama: Molo baa tiraa u ce weima aa u b̄i Diilon̄o yerre-i u nun̄gu-na gbula. Molo baa hiel u niele d̄ɔrɔ-i-na; Diilon̄-muntienammu. 35 Molo baa bi hiel u niele h̄ɛma-na; Diilon̄ gbeiniŋ-mun̄jinammu. Molo baa bi cira fuɔ baa *Yerusalemu; Itieŋo nelle yaa difande-i. 36 Molo sie gbāa ce halle kuɔs̄ŋgu diei pus̄ŋ u yun̄gu-na, u sie bi gbāa ce ku biil; terieŋgu faŋgu-na, molo baa bi cira fuɔ baa u yun̄gu. 37 Da ba yuu-na mamaŋ, da kuɔ ma yaa-i, na cira: «Uu, ma yaa-i.» Da kuɔ ma'i s̄i, na cira: «E'e, ma'i s̄i.» Baa na cira: «Muɔ baa Diilon̄o mi saa ce daama-i!» *Sitāni-nelma-i mafamma-i.»

Yesuŋ waan̄ mamaŋ a kâ sɔlaan̄gu maama-na
(Like 6.29-30)

38 «Nan̄ siire, na nuɔ ba ciera uman̄ duɔ muonu u nanol̄ŋ yufelle, ba bi muonu kutieŋo diele-i ku sɔlaan̄gu. Uman̄ duɔ ka u nanol̄ŋ nyilāan̄gu, ba bi ka u k̄un̄gu-i ku sɔlaan̄gu.* 39 Nga ma miŋ ka waŋ mamaŋ baa-na, ma yaa daama: Uman̄ nuɔ η baa ji ce η nanol̄ŋo-i kuubabalaan̄gu wuɔ η suu sɔlaan̄gu. Uman̄ duɔ caa η nadiet̄un̄gu-i, bir daaku-i η hâ-yo. 40 Uman̄ duɔ u ka b̄i-ni f̄ŋgɔtaan̄-terieŋ-nu a h̄uu η jon̄goryelle-i, hâ-yo baa-yo baa η jon̄gorbuɔ-i hierie. 41 F̄ŋgɔtieŋo maŋ duɔ haa con̄goruon̄gu hâ-ni wuɔ η t̄uu saan̄-yo celle, saan̄-yo η maa baa-yo. 42 Uman̄ duɔ cārā η wulaa, hâ-yo. Uman̄ duɔ jo wuɔ η hor-o, baa balan̄-yo.»

Taa na d̄ɔl baa na bigāarāamba-i
(Like 6.27-28,32-36)

† 5:27 Helman̄-sebe (Exode) 20.14; An̄jinamma tiyemman̄-sebe (Deutéronome) 5.18. ‡ 5:31 An̄jinamma tiyemman̄-sebe (Deutéronome) 24.1 § 5:33 Nieŋ Buolman̄-sebe-i-na (Lévitique) 19.12; Kāmmaŋ-sebe-i-na (Nombres) 30.3; An̄jinamma tiyemman̄-sebe-i-na (Deutéronome) 23.22-24. * 5:38 Nieŋ Helman̄-sebe-i-na (Exode) 21.23-25; Buolman̄-sebe-i-na (Lévitique) 24.19-20; An̄jinamma tiyemman̄-sebe-i-na (Deutéronome) 19.21.

⁴³ «Nan siire, na nuɔ ba ciera wuɔ: ‹*Ny saaya η ta η dɔl baa η nanuɔmba*† aa bigāan η bigāarāamba-i.› ⁴⁴ Nga ma min ka wan maman baa-na, ma yaa daama: Taa na dɔl baa na bigāarāamba-i, taa na cārā Diilonɔ-i na hā baman ciɛn-naŋ kpāncōlgūɔ-i, ⁴⁵ ku yaa na ka waa na To-i dɔrɔ-i na u beŋ namaa kelkel. U yaa hielaan bāanɔ-u u hā nelbabalaamba-i baa nelfafaamba-i hiere aa bi tuɔ dāa u hā nelfafaamba-i baa nelbabalaamba-i hiere. ⁴⁶ Da na ta na dɔl na dɔdɔltaamba yon, yun haku-i dii-kuɔ? Halle nelbabalaamba† gbā ba dɔl ba dɔdɔltaamba-i. ⁴⁷ Da na ta na fiɛlnu na jaal na sɔsuɔtaamba yon, hai moloŋo-i siɛ gbāa ce kufanɔ-i? Baman sa suyaan Diilonɔ-i ba sa ce-ku dii wei, aa ji da baa namaa? ⁴⁸ Yaan aa na ta na ce kuman faa, ŋaa na To man dɔrɔ-i-na un ceŋ dumaa.»

6

Ba hā moloŋo-i bɪŋkūŋgu-i niɛ?

¹ Ku huonɔŋu-na Yesu wuɔ cira: «Baa na ta na wuɔ na Diilonɔ-hūmelle-i wuɔ nuɔmba da-na; da na ce mafamma-i, na To-i dɔrɔ-i-na u siɛ ka pā-na. ² Da η da bɪŋkūŋgu da η hā sūntienɔ-i, baa ce ŋaa yetaarataambaŋ ceŋ dumaa *Diilonelhāalādūnni-na baa nellen-huonɔŋa-na; ba taara nuɔmba da-ba aa cira bafamba faa. Mi wan ninsoŋo-i baa-na: Baman ciɛn kufanɔ-i, ba daa ba maacemma sullu-i tɪ. ³ Nga da ŋ'a η hā moloŋo-i bɪŋkūŋgu-i, hā-yo aa η baa yan halle η jɛkpekelɔ suɔ, ⁴ ku yaa ma siɛ hel bomborma-na. Niŋ ciɛ kuman, η To-i Diilo fuɔ daa-ku, u ka pā-ni ku sɔlaanɔ.»

Diilonɔ un saaya u cārā dumaa

⁵ «Da na'a na cārā Diilonɔ-i baa na ta na ce ŋaa yetaarataambaŋ ceŋ dumaa. Yetaarataan da ba'a ba cārā Diilonɔ-i *Diilonelhāalādūnni-na, halle baa nellen-huonɔŋa-na, ba sire yiera ba gbeiniŋ nuɔmba da ba da-ba. Mi wan ninsoŋo-i baa-na: Baman ciɛn kufanɔ-i, ba daa ba maacemma sullu-i tɪ. ⁶ Da ŋ'a η cārā Diilonɔ-i, suur dūŋ-nu aa η bɪŋ-ku η fɛrɛŋ nuɔ, η To dii terienɔ fanɔ-na, cārā-yuɔ. Niŋ fuyaa ta η ce kuman u daa-ni, u ka pā-ni.

⁷ «Da na ta na cārā Diilonɔ-i, baa na ta na piye pirri ŋaa baman sa suyaan Diilonɔ-i ban ceŋ dumaa. Bafamba daa niɛ sɪ da ba piye agaga ku yaa Diilonɔ ka nu ba nuŋgu-i. ⁸ Baa na suur ba nallu-na. Na saa da, namaanɔ-i, aa na suɔ da na puur na nunni-i da na cārā, na To suyaa kuman maama-i dii-nɛi tɪ.»

(Like 11.2-4)

⁹ «Taa na cārā Diilonɔ-i dumandɛ:

†I To nuɔni man dii dɔrɔ-i-na,
yan nuɔmba-i hiere ba suɔ wuɔ nuɔnɛi Diilonɔ nuɔŋo-i.

¹⁰ Pa η bāanɔ-u yiɛ.

Ŋ huonɔŋan ceŋ dumaa dɔrɔ-i-na, yan ka ta ka ce dumɛi hiɛma-na.

¹¹ Hā-ye nyunɔ ku niwuoni-i i wuo.

¹² Ce jande yiɛ ŋaa miɛ in ceŋ jande-i dumaa baman cālāan-yen.

¹³ Baa yan weiima gbāa tāal-e dii-ye kuubabalaanɔ cemma-na. Hūu-ye
*Bigāarāŋo nyisɛnni-na.

† 5:43 Buolman-sebe (Lévitique) 19.18 † 5:46 Nelbabalaamba: Ma nyegāan girɛkimma-na wuɔ: «Halle *nampohūtaamba gbā ba dɔl baa ba dɔdɔltaamba-i.» Bafamba taa ba kan nampohūtaamba-i nelbabalaamba. Nieŋ anfirnumma-na.

[Fõngũo dii baa nuõnei hõnni-na hiere baa himma-i aa ñ tiraa waa bõi.]

¹⁴ «Na saa da, moloñ duõ cål-ni aa ñ yañ ma tĩ, nuõ da ñ bi cål ñ To-i dõrõ-i-na, u ka bi yañ ma tĩ. ¹⁵ Nga namaa da na'a na sie yañ banamba maama tĩ, na To ce nie aa yañ namaa maama tĩ u huõñga-na?»

Yesuñ waañ mamañ a kã sũngu yañga-na

¹⁶ «Da na dii sũngu-i, baa na vãa na yammu-i ñaa yetaarataambañ ceñ duma. Yetaarataañ da ba dii sũngu-i, ba vãa ba yammu-i nuõmba da ba suõ wuõ bafamba diyaa sũngu. Mi wañ ninsoño-i baa-na: Bamañ ciẽñ kufañgu-i, ba daa ba maacemma sullu-i tĩ. ¹⁷ Nga da ñ dii sũngu-i, saar ñ yañga-i da welewele aa ñ migãañ ñ yukuõsĩnni-i fafamma, ¹⁸ ku yaa molo sie suõ wuõ ñ diyaa sũngu. Nga ñ To mañ fuyaa, u yaa ka suõ u diei yoñ. U da mamañ fuyaa hiere. U ka pã-ni.»

Yesuñ waañ mamañ a kã weisĩnni yañga-na

(Like 12.33-34)

¹⁹ «Baa na ta na gbagbarra miwaan daayo weisĩnni huõñ-nu. Na saa da, nyeiño dii, gbẽllũõ bi dii a naara cuobaa-ba bi dii ta ba kanu dũnni-i. ²⁰ Yaañ aa na ta na taara dõr-niini yaa-i. Nyeiño si dii terienğu-na duõ ji wuo-ni, gbẽllũõ si dii, cuobaa-ba bi si dii. ²¹ Na saa da, nelieñ nuõ da ñ tiera kusuõñ-nu, ñ huõñga dii kusuõñ-nu'i.»

Yufelle-i baa fitĩnuõ-i kuuduõngu yaa-i

(Like 11.34-36)

²² «Nelieñ nuõ ñ yufieña yaa ñ ferieñ kerre fitĩnuõ-i. Ñ yufieñ da a fa, ñ waa cecerma-na. ²³ Nga ñ yufieñ da a saa fa, ñ waa kukulma-na. Kumañ ciẽñ cecerma-i ku hã nuõ, da ku ññ aa yañ-ni, ñ ce nie ñ sie waa kukulberre-na?»

Diilonõ-i baa gbeĩña-i nañ par bige-i?

(Like 16.13)

²⁴ Ku huõñgu-na, Yesu wuõ cira: «Nelie sie gbãa tuõ cãa nuõmba hãi. Ñ ka da u bigãañ u diei aa ñal u diei; u ka waa baa u diei aa ciina u diei. Ku yaa ñaa namaa kũngu-i, na sie gbãa ta na kuye Diilonõ-i aa bi ta na kuye gbeĩña-i terduõngu fañgu-na.

(Like 12.22-31)

²⁵ «Baa na ta na tie holle baa na niwuoniñ-kũngu-i baa na niidiiniñ-kũngu-i. Nelieñ nuõ ñ yungu saa buõ niwuoni-na wei? Aa ñ kũõma saa buõ niidiini-na wei? ²⁶ Nieñ huriimba-i dõrõ-i-na, ba sa guona, aa inõngõbaa-ba sĩ baa-ba, nga na To-i dõrõ-i-na u hã ba ta ba wuo. Namaa saa buõ huriimba-na titirre wei? ²⁷ Namaaño-na, hai moloño-i baa u hõculle-i u gbãa naara kuañgu u yinni-na? ²⁸ Mafammañ yaraa-na, bige-i cie na hõmmu ta mu cu baa na niidiiniñ-kũngu-i? Na sa ne hieñgun puñ fafamma duma wei? Ku sa bi ce maacemma, ku sa bi sũ joñgorbaa. ²⁹ Mi tũnu-nei: *Salomõ-i baa u weisĩnni-i hiere u saa ji dii kompañga mañ faa yii baa pũlma-i dede. ³⁰ Hieñgu mañ hieñgu, Diilonõ duõ diiya-kuõ fafamma nyuño-i-na diiyañ daama temma-i, aa bisĩnuõ dãamu waa da mu caa-ku, namaa namañ nelbilieñ namaa, u ka diiya-nei ka hi hie? Na saa haa na nañga-i Diilonõ-na ku haama. ³¹ Baa na ta na cira: «I ka wuo bige-i? I ka nyõñ bige-i? I ka dii bige-i?» ³² Bamañ sa suyaañ Diilonõ-i, ba yaa gbagbaraayan nifanni huõñ-nu. Nga namaa To-i dõrõ-i-na, u suya wuõ ni maama dii-nei. ³³ Yaañ *Diilonõ-nelle maama yaa yu na hõmmu-i igẽna aa na ta na ce u huõñga-i, na ka da u hãa-na baa daani-i hiere naara.

34 Yaan̄ bis̄iŋ ku maama-i na hã bis̄iŋ ku yiin̄gu baa-ma. Yiin̄gu yiin̄gu, baa ku yuŋ-maama.»

7

Yesuŋ waan̄ mam̄aŋ a kã cãlma yan̄ga-na
(Like 6.37-38,41-42)

¹ «Baa na ta na cãl banamba-i ku yaa Diilon̄o siɛ ka cãl-na. ² Nan̄ cãl nuɔmba-i dumaa, Diilon̄o bi ka cãl-na dumɛi. Aa nan̄ fiŋ baa kekerien̄gu man̄ na hã nuɔmba-i ba ka bi fi baa ku yaa-i hã namaan̄o-i. ³ Nan̄ ciɛ niɛ da hũyãŋo-i unan̄ yufelle-na, aa daabolma man̄ nan̄ yufelle-na ŋ saa da-ma? ⁴ Daabolma-i nan̄ yufelle-na jũnnu dumandɛ-i, ŋ bir gbɛ ŋ nabentien̄o-i wuɔ: «Yan̄ mi hiel hũyãŋo-i ŋ yufelle-na hã-ni!» ⁵ An̄gbãŋgbãama! Hiel daabolma-i ŋ yufelle-na igɛna ku yaa ŋ ka ta ŋ da dei a gbãa hiel hũyãŋo-i ŋ nabentien̄o yufelle-na.

⁶ «Baa na ta na hã juoraamba-i Diilon̄-bĩmbĩnni-i. Da na hã-ba baa-ni, ba gbãa sire pu baa-na. Baa na ta na nanna na niibilenni-i pɛrmba hɔlma-na, ba ka fiɛna-niɛ muonu-niɛ hã-na.»

Yesuŋ waan̄ mam̄aŋ a kã Diilocãrãlle-na
(Like 11.9-13)

⁷ «Cãarãŋ! Ba ka hã-na. Taaraayan̄! Na ka da. Bĩɛŋ! Ba ka siɛ-na. ⁸ Uman̄ duɔ tuɔ cãrã, ba hã u yaa-i, uman̄ duɔ tuɔ taara, u yaa daan̄, aa uman̄ duɔ tuɔ bĩ, ba siɛ kufan̄gu tien̄o yaa-i. ⁹ Namaan̄o-na, hai molon̄ biɛŋo-i duɔ cãrã *buruo u wulaa, u yan̄-yo aa biɛ tãmpɛlle hã-yo? ¹⁰ Ni ma'ĩ s̄l, duɔ cãrã teterien̄o, u yan̄-yo aa bel j̄ien̄o hã-yo? ¹¹ Namaa nam̄aŋ balaan̄, da na ta na suɔ-ma na hã na bisãlmba-i bĩmbĩfafanni, ku ce niɛ aa na To-i dɔrɔ-i-na, baman̄ cãarãŋ bĩmbĩfafanni-i u wulaa, u siɛ hã-ba baa-ni?

¹² «Da na ta na taara ba ta ba ce kuman̄ ba hã-na, taa na ce ku temma na hã banamba-i. *Moisi-i baa *Diilopɔpuɔrbiemba-i ba'a i tie ce ku yaa-i.»

Hũmeyelle baa hũmbuɔ
(Like 13.24)

¹³ «Suuriin̄ baa dumelle man̄ wullu-diele yaa-i, baa na suur baa diman̄ gbãa-diele-i, difande kã dãamu-na. Hũmelle man̄ bi kãan̄ dãamu-na dii bi dii gbãa dumɛi. Nuɔmba bɔi cor baa di yaa-i. ¹⁴ N̄ga hũmelle man̄ kãan̄ Diilon̄-nelle-na, di wuɔsaan̄gu jan̄, aa di dumelle tiraa waa wullu. Nuɔmba bɔi sa biɛ difande-i.»

Ba suɔ nelfɛfɛiŋo-i u ciluɔ yaa nuɔ-i
(Like 6.43-44)

¹⁵ «Coikartaamba man̄ wuɔ bafamba *Diilopɔpuɔrbiemba, bilaan̄ na fɛrɛ bɛi. Da ŋ da-ba, ŋ cira nelfafaamba, n̄ga ba hɔmmu sa suɔ aa don̄ n̄aa maa-munaamba. ¹⁶ Da na da ba ciluɔ-i, na ka pãŋ suɔ-ba. Namaa daa ba yagal mus̄iɛŋa kaapugammu-na wɛi? Aa ba sa bi biɛra hãlɛiŋa caaterren̄-yuŋ-nu. ¹⁷ Tibifafaan̄gu man̄ biefɛfɛiŋa, aa tibibabalaan̄gu man̄ biebabaleiŋa. ¹⁸ Tibifafaan̄gu siɛ gbãa man̄ biebabaleiŋa, aa tibibabalaan̄gu siɛ bi gbãa man̄ biefɛfɛiŋa. ¹⁹ Tibiin̄gu man̄ da ku saa man̄ biefɛfɛiŋa ba ka jũŋ-ku aa senu-kuɔ. ²⁰ Terien̄gu fan̄gu-na, coikartaamba man̄ wuɔ bafamba Diilopɔpuɔrbiemba, na ka bi suɔ-ba ba ciluɔ yaa nuɔ-i.»

A bĩ mi yerre-i aa ce mi huɔŋga-i kuuduɔŋgu s̄l
(Like 13.25-27)

²¹ «Baa na da niε sɪ bamaŋ hilaŋ ba bɪ-mi yinni maŋ joŋ <Itie, Itie>, ba'i ka suur *Diilon-nelle-na de! Ba'i sɪ. Bamaŋ ciεŋ mi To maŋ dɔrɔ-i-na u huɔŋga-i, ba'i ka suur. ²² Gɛŋgeryiŋ da ku ji hi, nuɔmba bɔi ka cira: <Itie, i saa tiε ce Diilopɔruŋgu-i naŋ yerre yaa nuɔ-i wei? I taa i gbuuse nuɔnei aa tiε donya *jɪnabaa-ba-i. I ciε gbεε-weɪma-i baa naŋ yerre yaa-i.> ²³ Da ba waŋ mafamma-i, mi ka gbɛ-ba miε: <Kãaŋ na halaŋ mi caaŋ-nu; mi sa suɔ-na! Na hieroŋo-i ãmbabalmanciraŋ namaa.>»

Jaagɔciraamba hãi maama

(Like 6.47-49)

²⁴ Yesuŋ waŋ mafamma-i, wuɔ cira: «Umaŋ duɔ nu mi nelma-i aa ce-ma, kutieŋo-i mi gbãa saa-yo baa cɛcɛmuntieŋo maŋ maa u dũŋgu-i tãmpɛllɛŋ. ²⁵ Diilonŋ uŋ juɔ tã, kanni gbar, fafalumu sire mu siremma-i dũŋ daaku saa sagalla. ²⁶ Nga umaŋ duɔ nu mi nelma-i aa u saa ce-ma, kutieŋo saa baa mimilãŋo maŋ maa u dũŋgu-i hɛmugãaŋ-nu. ²⁷ Diilonŋ uŋ juɔ tã, kanni gbar, fafalumu sire, ku pãŋ cii hierε bɪŋkũŋgu saa tɛ!»

²⁸ Yesuŋ juɔ piye tɪ, u nel maa cu nuɔmba hãmmu-i. ²⁹ U taa u piye baa bibesɪnni u yaŋ *ãŋjɪnamma pigãataamba-i.

8

Yesu siire wontorŋo naŋo

(Marke 1.40-45; Like 5.12-16)

¹ Yesuŋ juɔ piye tɪ, wuɔ hiire tãnuŋgu-na tuɔ kã. Nuɔŋ baa sire cu u huɔŋ-nu. ² *Wontorŋo naŋ wuɔ jo ji dũuna u yaanŋa-na aa naa cira: «Itie, da ŋ ta ŋ taara mi jarma ta-miε, ku siε yar-ni.»

³ Yesu wuɔ haa u naŋga-i yuɔ aa naa cira: «Mi taara ma ta!» Naacolŋo jarma pãŋ ta-yuɔ terduɔŋgu faŋgu-na. ⁴ Yesu wuɔ cira: «Baa tũnu nelieŋo baa-ma de! Mamaŋ dii, kã *Diilojigãntieŋo wulaa u ka ne-ni aa ŋ pã niikonni maŋ dii pãmma ŋ hã-yo ŋaa *Moisiŋ nyεgãaŋ-ma dumaa *ku yaa nuɔmba ka suɔ wuɔ ŋ jarma taa-niε.»

Yesu siire sorosi ba yuntieŋo naŋo maacembiloŋo-i

(Like 7.1-10)

⁵ Ku huɔŋgu-na, Yesu wuɔ ta tuɔ kã Kafarnamu. Uŋ kaa tuɔ suur nelle-na, *Oromε ba sorosi ba yuntieŋo naŋ wuɔ kã u wulaa ⁶ ka cira: «Itie, mi maacembiloŋo naŋo gaala dii ciŋgu-na u sa gbãa sire, kuu dii-yuɔ kpelle! Jande, kãyã-miε!»

⁷ Yesu wuɔ cira: «Mi ka kã ka sire-yuɔ.»

⁸ Sorosi ba yuntieŋo cira: «Itie, nuɔ ŋ saa saaya ŋ suur mei temmaŋ-temma dumelle-na. Nga yaŋ aa ŋ waŋ nelma diei yoŋ, mi maacembiloŋo ka sire. ⁹ N saa da, ma miŋ yeŋ terieŋgu maŋ nuɔ-i, nuɔmba dii mi yuŋ-nu; aa mei bi dii banaŋ yuŋ-nu. Da mi gbɛ umaŋ miε: <Kã!> ŋ da u kãa. Da mi bi cira: <Jo!> ŋ da u juɔ. Da mi bi gbɛ mi maacembiloŋo-i miε: <Ce daama!> ŋ da u ciε-ma.»

¹⁰ Yesu wuɔ kar da hãmmu! Naacolŋ uŋ juɔ piye tɪ, Yesu wuɔ waŋ baa nuɔmba-i wuɔ: «Yaŋ mi waŋ ninsoŋo-i baa-na: *Isirahel-baamba-na, mi saa da umaŋ haa u naŋga-i miε *nieryieŋ daayo temma-i! ¹¹ Mi tũnu-nei: Nieraamba bɔi ka hel bãpagũŋgu-na baa bãsuuruŋgu-na a ka tɛna baa *Abiramubaa-ba-i† dii *Diilon-nelle-na ta ba gbu ba ce ba bãaŋgu-i.

* **8:4** Buolmaŋ-sebe (Lévitique) 14.2-32 † **8:11** Ku birii a saanu baa cerma. Ma nyεgãaŋ girekimma-na wuɔ:... a ka tɛna baa *Abiramu baa *Isaki baa *Yakɔbu dii *Diilon-nelle-na.

12 Aa bamaŋ naa saaya ba suur, ba nyaa bafamba-i hiel-ba fuorenj dii kukulma-na. Kaaluŋgu siɛ waa dɛi terienjgu-na!»

13 Uŋ piiye dumaanjo-na, wuɔ bir waŋ baa sorosi ba yuntienjo-i wuɔ: «Bir ŋ kũŋ, ninj haa ŋ nanja-i miɛ ma ka dɔl-ni.» Uŋ taa u waŋ mafamma-i huɔŋgu maŋ nuɔ-i, maacembilonj wuɔ sire dii cɪŋgu-na.

Yesu siire jaamba bɔi

(Marke 1.29-34; Like 4.38-41)

14 Ku huonju-na, Yesu wuɔ ta kã Pier dumelle-na kã ka da Pier cura† si dii hinni. U kũoma gbuu huol da pãmpãmpãŋ, u galla. 15 Yesu wuɔ bel u nanja-i, fawal muɔ pãŋ da-yuɔ terduonju fanju-na. Wuɔ sire a tuɔ ce u nersinni-i.

16 Bãanjuŋ juɔ suur huonju maŋ nuɔ-i, baa fũnuŋ jo baa *jina ba nuɔmba-i ji hã Yesu-i. Wuɔ donya jina baa daaba-i baa u nuŋ-ãndaanju aa naa bi sire jaamba maŋ waa hiere. 17 Diilonj uŋ puɔraa *Isayi waŋ mamaŋ, ma'i sɪ daama-i wɛi? Isayi waan-ma wuɔ:

«U hũyãa i mulɛma-i ce-ma u maama.

U siire-yiɛ i jarma-na.»§

Nuɔmba namba taara da ba ta ba nyaanu Yesu-i

(Like 9.57-62)

18 Yesuŋ daa nuɔmbaŋ yuu-yuɔ dumaanjo-na, wuɔ waŋ baa u *hãalãbiemba-i wuɔ ba jãal kã dalanja bomborma namma-na. 19 *Anjinamma pigãatienjo nanj wuɔ piɛ a waŋ baa-yo wuɔ: «Hãalãtie, mi ka ta mi nyaanu-niɛ ninj kãŋ terni maŋ nuɔ-i hiere.»

20 Yesu wuɔ cira: «Mi jɛ, ne! Muncõmmu dii baa bũrãamba-i aa kamma dii baa huriimba-i. Nja terienju sɪ baa *Molon-Bienjo-i u duɔ tuɔ cɪnnu u yunju-i.»

21 U hãalãbilonjo nanj wuɔ gbɛ-yo wuɔ: «Itie, yaŋ mi to duɔ ku mi fuure-yuɔ tɪ, mi ka suɔ jo i ji tiɛ wuɔra.»

22 Yesu wuɔ gbɛ-yo wuɔ: «Jo i ta aa ŋ yaŋ, kuomba ka fuure ba nakuomba-i.»

Yesu yieraaya fafalbuɔ nanjo

(Marke 4.35-41; Like 8.22-25)

23 Yesuŋ piiye dumaanjo-na, wuɔ kã ka suur beŋo-na baa u *hãalãbiemba-i ta ba karnu dalanja-i. 24 Ba'a ba hi yaanga-i Yesu wuɔ duɔfũŋ. Fafalmu nanj temma sire suuye-bɛi dii dalanja-na, ta mu pe hũmma-i mu dii beŋo-na. 25 Hãalãbienj baa cira «Itie, sire ŋ kor-e! I yii die ku!»

26 Yesu wuɔ sire aa naa cira: «Korŋ hama-i temma-i dumaanjo-na? Na saa haa na nanja-i Diilonjo-na ku haama.» Aa naa nuola fafalmu-i baa hũmma-i niɛ kã ka ciire. 27 Kuɔ cu hãalãbiemba hõmmu-i. Baa ta ba piiye wuɔ: «Nelienj hayo-i temma-i dumandɛ-i? Fuɔ dii niɛ aa duɔ nuola fafalmu-i baa hũmma-i ni kã ka ciire ni temma-i?»

Yesu siire pepetaamba hãi

(Marke 5.1-20; Like 8.26-39)

28 Yesubaa-baŋ karaanu kã bomborre maŋ nuɔ-i, ba bɪ nelle fande-i Gadara. Pepetaamba namba waa Gadara-i-na, ba waa ba hãi. Ba taa ba cɔ cɪncuŋ-na. Baa naa silaa balaŋ cor, a ce molo saa tuɔ siɛ u cor baa hũmelle fande-i. *Jinabaa-ba'i naa ciɛ-ba dumaanjo-na. Baŋ juɔ da Yesu-i,

† 8:14 Curanjo waa ciɛŋo a saanu baa mamaŋ nyɛgãanj girekimma-na. § 8:17 Isayi (Ésaïe) 53.4

baa sire ta ba jārā-yuō ²⁹ aa ta ba kaasīn wuō: «Diilon-Be, i cie-ni nie? N juō da η ji haa kakälle-i yie a ne da ku yiingu saa hi yogo.»

³⁰ Persälle nande waa ba yaanga-na ta di wuora. ³¹ Jīnabaa baa ta ba cārā Yesu-i wuō: «Da η'a η ka nyaa-ye, jande yan i hel ka suur perη daaba-na.»

³² Yesu wuō cira: «Hilaan na kā!» Baa hel ka suur permba-na. Perη baa pān ta ba gbar ba hiire ba kā ba tie ba suur dalanga-na ba kunu.

³³ Nuōmba waa ta ba ceη perη daaba-i. Baη gbaraa ka kunu hiere dumaano-na, kutaan baa gbar ka waη-ma ciingu-na. Pepetaan daaba maama yaa waa ba nunni-na. ³⁴ Nuōη baa hel hiere da ba ji ne Yesu-i. Baη juō ji da-yo, baa cārā-yuō wuō u ce jande aa u ta u halan ba terien-gu-na.

9

Yesu siire murgu nanjo

(Marke 2.1-12; Like 5.17-26)

¹ Baη birii Yesu-i dumaano-na, wuō bie beηo-i a karnu kā ba nelle-na.*
² Baa jo baa murgu nanjo-i kuugallaη-nu ji hā-yo wuō u sire-yuō. Wuō ne da ba haa ba nanğa-i yuō cor, wuō gbē ba jeino-i wuō: «Mi jīe, baa tie holle. N āmbabalma hurii hiere.» ³ Uη piye dumaano-na, *ānjīnamma pigāataamba namba ta ba piye ba huōη-na wuō: «Naacolη daa u tuora Diilonjo-i de!»

⁴ Yesu wuō suō baa-ba. Wuō cira: «Bige-i cie na ta na jōguōη nelbalaη daama temma-i na hōmmu-na?» ⁵ Namaa wulaa, a hur u āmbabalma-i, baa a ce u sire tuō wuō-i, ma hāi-i-na hama-i ce fēu yan? ⁶ Mi ka sire naacolη daayo-i ku yaa na ka suō wuō Diilonjo hāa *Molon-Bieηo-i ku fōngūō-i u tuō hur nelbiliemba āmbabalma-i.» Aa naa gbē murgu-i wuō: «Sire η bie η kuugallaηgu-i η kūη.» ⁷ Naacolη wuō bi sire ba yufelle-na a bie u kuugallaηgu-i tuō wuō u kūη. ⁸ Korma bir yan aa bel nuōmba-i, baa ta ba piye wuō: «Diilonjo-i bibieηo! Hiη daama temma-i u hāa nelbiliemba baa-ma.»

Matie cie Yesu hāalābilonjo

(Marke 2.13-17; Like 5.27-32)

⁹ Yesuη hilaa terien-gu-na, wuō u cor da *nampohūtienjo nanjo tīenaana u maacemmaη-dūηgu-na. Ba taa ba bī-yo Matie. Yesu wuō cira: «Matie, sire i ta.» Matie wuō bi sire cu u huōη-nu.

¹⁰ Yiingu nangu-na, Yesu wuō ji waa baa u *hāalābiemba-i Matie dumelle-na ba ta ba wuo niwuoni. Nampohūtaamba bōi waa a naara āmbabalmanciraamba namba. ¹¹ *Farišēbaa-ba daa mafamma-i ce nie? Baa ta ba piye baa Yesu hāalābiemba-i wuō: «Bige-i cie na hāalātienjo tuō wuō niwuoni-i baa nelbalaan daaba temma-i?»

¹² Yesu wuō nu baη piyen; wuō waη baa-ba wuō: «Da η waa hīnni, η ka ce bige-i peruntien terien-nu?» ¹³ Diilonjo ciēra: «*Taa na ce hujarre na-naa nuō, ku yaa dōlāa-miη ku yan na niikonni-i.*»† Kāan na ka taara nelma famma yunģu-i. Na saa da, muōmi saa jo nelfafaan maa-na, mi juō nelbalaan maa-na.»

Kuucōlaanģu saa saaya ku guōl baa kuufēliēηgu-i

(Marke 2.18-22; Like 5.33-39)

* 9:1 Ba waa tēna Kafarnamu. Nieη 4.13. † 9:13 Ose (Osée) 6.6

14 Ku huonɔŋgu-na, *Nsaa-Batise *hãalãbiɛn baa jo Yesu wulaa ji cira: «Hãalãtie, miɛno-i baa *Farisebaa-ba-i i hinu i dii sũnɔŋu, bige-i cie nan hãalãbiɛmba sa dii?»

15 Yesu wuɔ cira: «Iɲ jien duɔ tuɔ jã cieɲo, ɲ gbãa kã ka vãa ɲ yaanɔŋa-i tieɲa wei? Ku yaa ɲaa bafamba kũnɔŋu-i: Da mi saa ji waa ba hõlma-na yiinɔŋu man nuɔ-i, ba ka suɔ dii sũnɔŋu-i.» 16 Aa naa cira: «Ba sa taalnu kompafelenɔŋa a nar jonɔŋorcolõnõ. Da ɲ ce-ma, jonɔŋorcolõnõ migãan tuɔ taalnu u kã. 17 Aa ba sa bi dii duvẽnfelenõ cirkpõcolõn-na. Uman duɔ ce-ma, cirkpuɔ ka muonu aa duvẽnõ tiraa kũnna. Nɔŋa da ɲ'a ɲ dii duvẽnfelenõ-i, ɲ saaya ɲ dii-yo cirkpõfelen-na, ni yaa gbie baa ni-naa.»

*Yesu yieraaya cieɲo nan tamma aa sire bikuloɲo nanõ
(Marke 5.21-43; Like 8.40-56)*

18 Nelma saa ji ti Yesu nuɲnɔŋu-na, ba'a ba ne da *Yuifu ba yuntienõ nanõ juɔ ji dũuna u yaanɔŋa-na aa naa cira: «Mi bilonõ jarma yaraa-yo, ɲga jo i ta ɲ ka haa ɲ nanɔŋa-i yuɔ u ka sire.» 19 Yesu wuɔ sire baa u *hãalãbiɛmba-i ba ta ta ba kã baa naacolõnõ-i.

20 A ne da cieɲo nanõ waa ba hõlma-na, u tamma taa ma kũnna ku bien cĩncieluo baa a hã waa belle fande-na. Wuɔ pie Yesu huonɔŋ-yanɔŋa a yieya u jonɔŋoruɔ tũnɔŋu-i. 21 U taa u piye u huonɔŋ-na wuɔ: «Da mi gbãɲ hi yieya u jonɔŋoruɔ-i yon, mi kuraa.» 22 Uɲ yieyaaya-yuɔ dumaanõ-na, Yesu wuɔ miel da-yo, wuɔ cira: «Mi bilo, baa tie holle, niɲ haa ɲ nanɔŋa-i mie, ɲ kuraa.» Terduonɔŋu fanɔŋu-na, cieɲo tãɲ maa pãɲ yiera.

23 Ban kaa hi Yuifu ba yuntienõ cĩnɔŋu-i, baa da niimarnintaamba, aa da nuɔmba haa ba nammu-i ba yunnin ta ba kaal terni-na hiere. 24 Yesu wuɔ wan baa-ba wuɔ: «Biriin na kũɲ, bilonõ saa ku, u duɔfũɲ.» Baa bir yan aa ta ba cõmuon-yo. 25 Baa hiel nuɔmba-i kulon uɲ waa dũnɔŋu man nuɔ-i aa Yesu wuɔ suur. Uɲ suurii, wuɔ bel bilonõ nan-na, wuɔ bi sire. 26 Nelma fan maa pãɲ gbuo terienɔŋu fanɔŋu-i hiere.

Yesu puurii yiriemba hãi yufienɔ

27 Yesun juɔ hel tuɔ kũɲ, yiriemba namba cu u huonɔŋ-nu. Ba waa ba hãi; ta ba fara ba piye baa-yo wuɔ: «*Davidi hãayẽln nuɔ, jande ce hujarre-yie aa ɲ puur i yufienã-i.» 28 Uɲ kaa hi cĩnɔŋu-i, baa jo ji yiera u caanɔŋu-na. Wuɔ yuu-ba wuɔ: «Na hũyãa-ma wuɔ mi gbãa puur na yufienã-i wei?»

Baa cira: «Itie, i hũyãa-ma.»

29 Yesu wuɔ yieya ba yufienã-i aa naa cira: «Ma ce ɲaa nan hũyãa-ma dumaa!» 30 Ba yufien aa bi pãɲ puur. Yesu wuɔ wan-ma kuola-mei baa-ba wuɔ ba baa yan ma hel. 31 Ban taa, ba saa gbãa fiinan-mei, baa wuɔra gbuo nelle-i hiere baa-ma.

Yesu cie bobo nanõ gbãa tuɔ piye

32 Yirien daaban birii ta ba hel, baa jo baa bobo nanõ Yesu wulaa. *Jina'i naa cie-yo dumaanõ-na. 33 Yesu wuɔ donya jina daayo-i naacolõnõ-na. Naacolõn wuɔ pãɲ don tuɔ piye. Kuɔ ce nuɔmba-i gbere. Baa ta ba piye wuɔ: «Iɲ siire, i saa da daama temma-i dede *Isirahel-na!»

34 *Farisebaa-ban'a ba ka wan maman, baa bir yan aa ta ba piye wuɔ: «Jina ba yuntienõ† yaa hãa-yo himma famma-i u tuɔ donya jinabaa-ba-i nuɔmba-na.»

Nuɔmba hujarre bilaa Yesu-i

† 9:34 Ba bi *Sitani yaa *jina ba yuntienõ-i. Nien 12.22-28.

35 Yesu taa u wuɔra niλeiŋa-na hiere u waŋ Diilon- nelma-i *Diilonelhāalādūnni-na aa tuɔ waŋ *Diilon-bāaŋgu *Neldɔdɔlma-i aa bi tuɔ sire jaamba-i ba sīnni-na hiere u kā. 36 Nuɔmba naa muliēŋ aa ba kūma naa tiraa kara ŋaa tūlmba maŋ tieŋo sī-bei. Yesuŋ daa-ba dumaŋo-na, ba hujarre gbuu bel-o. 37 Wuɔ waŋ baa u *hāalābiemba-i wuɔ: «Dīmma dii boi a ne da ma kartaamba saa ciinu. 38 Cāarāŋ suontieŋo-i u puɔr nuɔmba namba naara.»

10

Yesu hāa u hāalābiemba-i himma
(Marke 3.13-19; Like 6.12-16)

1 Uŋ waŋ mafamma-i, wuɔ bi u *hāalābieŋ cīncieluo ba hāi baamba-i a hā-ba himma ba da ba gbāa ta ba donya *jīnabaa-ba-i aa ta ba sire jaamba-i ba sīnni-na hiere. 2 U hāalābiemba famba yaa u *pɔpuɔrbiemba-i. Ba yireiŋa yaa daaya: Diēlā-wuonjo yaa Simɔ, baa u hāaŋo-i Andere. Simɔ yerre nande yaa Pier. A naara Sebede bēmba-i ba hāi-i-na: Sake baa Nsāa-i. 3 A naara Filipu baa Batelemi. Toma baa Matiε. Matiε waa *nampohūutieŋo. A naara Sake maŋ Alfe bieŋo-i, baa Tade. 4 A naara Simɔ maŋ taa u kuye u nelle maama-i, baa *Yuda-Isikaro. U yaa juɔ hel Yesu huonju-na.

Yesu puɔraa u pɔpuɔrbiemba-i
(Marke 6.7-13; Like 9.1-6)

5 Yesuŋ hāa u *pɔpuɔrbiemba-i himma-i, wuɔ puɔr-ba aa naa waŋ baa-ba wuɔ: «Mi saa cira na kā *niεraaŋ wulaa, mi saa bi cira na kā *Samari. 6 Kāaŋ *Isirahel-baamba yaa wulaa-i. Ba baala ŋaa tūlmba. 7 Da na hi terieŋgu terieŋgu, na waŋ baa nuɔmba-i wuɔ *Diilon-bāaŋgu piyaa ti. 8 Taa na sire jaamba-i baa bikuomba-i baa *wontuɔrmba-i. Taa na donya *jīnabaa-ba-i nuɔmba-na. Na daa ku fōŋgūɔ-i gbāŋgbāŋ, taa na bi ce na hā nuɔmba-i gbāŋgbāŋ. 9 Da na'a na ta, molo baa biε gbeiŋa, 10 molo baa biε buɔra, molo baa biε jonjoroŋo naŋo a naara uŋ diyaa umaŋ, molo baa biε naatenni, molo baa bi biε būle. Maacembilonjo saaya baa u yerreŋ kalaanju.

11 «Da na suur nelle maŋ nuɔ-i, na taara hartiefēiŋo baa na fεrε igēna. Da na da hartieŋo, na tēna baa u yaa-i a ji hi na tamma-i nelle fande-na. 12 Da na suur dumelle maŋ nuɔ-i, na cira: «Tiyāaŋ dei!» 13 Da ba siε na har dumelle fande-na, Diilo yaŋ na jaalunju kāyā di taamba-i; ŋga da ba saa siε na har-bei, Diilo yaŋ ba tē ba temma-i. 14 Da na kā terieŋgu maŋ nuɔ-i aa ba'a ba sa taara ba da na yufelle, na pir na nallu-i na ta aa naa yaŋ-ba. 15 Mi waŋ ninsoŋo-i baa-na: Bamaŋ da ba ce mafamma-i, Diilon duɔ ji tuɔ yuu nuɔmba-i yiiŋgu maŋ nuɔ-i, uŋ ka haa kumaŋ kutaamba-na, ku ka balaŋ yaŋ Sodɔmutaamba kūŋgu-i baa Gomɔrtaamba kūŋgu-i.»*

Multema maŋ dii Diilon-maacemma-na
(Marke 13.9-13; Like 21.12-19)

16 «Na saa da, miŋ puɔraa-na dumandε-i, kuu dii ŋaa mi cieŋ tūlmba ka dii-ba maamunaamba-na. Terieŋgu faŋgu-na, taa na suɔ na fεrεŋ belma, aa na baa yaŋ ba da cālmuo haa-nei. 17 Yaan mi gboya-nei jīna: Ba ka bi-na fāamaambaa-ba wulaa ka ger-na. Ba ka muo-na *Diilonelhāalādūnni-na. 18 Ba ka kā baa-na fōŋgōtaamba wulaa, baa nellentaamba wulaa mei

* 10:15 Sodɔmutaamba kūŋgu-i baa Gomɔrtaamba kūŋgu-i: Niεŋ Miwaanjo jīnammaŋ-seβε-i-na (Genèse) 18-19.

maama-na. Na ka hi-ba kusuɔŋ-nu'i baa *nieraamba-i hiere a piiye nan suɔnuŋ kumanj mei kūŋgu-na. ¹⁹ Da ba ji bel-na da ba ka yuu-na, baa na tie holle wuɔ na sie ka suɔ nanj ka wanj mamanj; yaan mafamma-i na hã Diilonj, u kaa pigãan-na baa-ma terduɔŋgu fanjgu-na. ²⁰ Ku saa ce ŋaa nelma famma-i namaa kusunninj-maama'i kaa waa de! Na To yaa kaa ce u *Yalle dii-ma na hɔmmu-na na wanj-ma.

²¹ «Banamba ka bel ba ferɛŋ hãmba hã-ba wuɔ ba ko-ba, banamba ba ferɛŋ mɔlbaa, banamba ba bisãlmba, banamba bi sire pu baa ba bĩncuɔmba-i aa ce ba bel-ba ko-ba. ²² Nuɔmba-i hiere ba ka bigãan-na mei maama-na. Ŋga umanj duɔ nyaar ka hi ku bãlma-i, kutienj ka kor. ²³ Da ba donya-nei nel daade-na, na gbar na kã daade-na. Mi wanj ninsoŋo-i baa-na: *Molonj-Bienj ka bir jo ji da na saa hi *Isirahel nilɛinja-i hiere.

²⁴ «Na saa da, *hãalãbilonj sa maar u hãalãtienj-o-i, aa maacembilonj sa bi maar u yuntienj-o-i. ²⁵ Hãalãbilonj jɔguɔŋ u ce u hãalãtienj temma aa maacembilonj jɔguɔŋ u ce u yuntienj temma. Da ba gbẽ dumɛllentienj-o-i wuɔ *Belsebul† ba ka tuora u dumɛllenj-baamba-i ka hi hie?»

Umanj saaya kãalãmma

(Like 12.2-9)

²⁶ Yesuj waanj mafamma-i wuɔ cira: «Terienjgu fanjgu-na, baa na ta na kãalã nuɔmba-i. Mamanj fuyaa hiere, ma ka hel. ²⁷ Da mi fuo wanj mamanj baa-na, hilaan na muonu-mei na gbuo terni-i hiere. ²⁸ Baa na ta na kãalã bamanj gbãa ko-na aa ba sie gbãa ce bĩnkũŋgu na yalɛinja-na. Umanj dii kãalãmma, u yaa ŋaa Diilonj-o-i; u yaa gbãa caa-na baa na yalɛinja-i hiere. ²⁹ Tigãlãamba hãi sullu saa cor warbelle diei; a ne da na To duɔ saa hũu-ma, u diei sie gbãa par diire. ³⁰ Halle na yukuɔsinni manj daani-i, Diilonj kãan-ni hiere. ³¹ Terienjgu fanjgu-na, baa na ta na tie holle; na bɔyaa tigãlãamba-na titirre.

³² «Umanj duɔ yiera-mei nuɔmba yaanja-na wuɔ mei wuonj, muɔmi ka bi yiera-mei mi To manj dɔrɔ-i-na u yaanja-na wuɔ kutienj-o-i mei bi wuonj. ³³ Ŋga umanj duɔ cĩna-mie nuɔmba yaanja-na, muɔmi ka bi cĩna kutienj-o-i mi To manj dɔrɔ-i-na u yaanja-na.»

Yesu saa jo baa yaafɛlle

(Like 12.51-53; 14.26-27)

³⁴ «Baa na ta na ne wuɔ sɪ mi juɔ baa yaafɛlle hiɛma-na; mi saa jo baa yaafɛlle, mi juɔ baa berru. ³⁵ Mi juɔ da mi ji gbo bɛpuɔmba-i baa ba tobãa-ba-i, aa gbo biemba-i baa ba nyubaa-ba-i, aa bi gbo caamba-i baa ba hũɔbaa-ba-i. ³⁶ Nanj ferɛŋ dũŋ-baamba ka bigãan-ni.‡

³⁷ «Umanj duɔ dɔl u bĩncuɔmba-i yanj muɔŋo-i, kutienj sie gbãa cu mi huonj-nu. Umanj duɔ bi dɔl u bisãlmba-i yanj muɔŋo-i, kutienj sie gbãa cu mi huonj-nu. ³⁸ Aa umanj duɔ u sa sie muliɛma-i baa kuliinju-i, u sie gbãa cu mi huonj-nu. ³⁹ Umanj duɔ tuɔ kaal baa u yunju yonj, kutienj ka kɔsuɔŋ u ferɛ. Ŋga umanj duɔ tuɔ kɔsuɔŋ u ferɛ mei maama-na, u ka da cicɛlma manj sa tiɛŋ dede-i.»

Anfafamma pã ma tienj-o-i

(Marke 9.41)

⁴⁰ «Umanj duɔ suɔ na belma, kutienj suyaa mei belma yaa-i. A ne da umanj duɔ suɔ muɔmi belma, u suyaa mi pɔpuɔrtienj belma yaa-i.

† 10:25 *Sitani yerre nande yaa *Belsebul. Niɛŋ 12.24-28. ‡ 10:36 Mise (Michée) 7.6

41 Umanj duo ne *Diilopəpuərbilonjo maacemma-i aa bel-o fafamma, Diilonj unj ka pā u pəpuərbilonjo-i dumaa, u ka bi pā kutienjo-i dumei. Umanj duo bel nelviinjo-i fafamma wuo nelviinjo, Diilonjo ka pā kutienjo-i a saa baa nelviinjo-i. 42 Umanj duo ne mi *hāalābilonjo-i baa u yornumma-i aa hā-yo hūnjkoljo-i yonj u nyonj, mi wanj ninsonjo-i baa-na, u siε naa u daluo-i Diilonjo wulaa.»

11

Nsāa-Batise puəraa ba jo Yesu wulaa

(Like 7.18-23)

1 Yesunj juo piye tī baa u *hāalābienj cīncieluo ba hāi baamba-i, wuo sire suur nileinja-na tuo wuəra u wanj Diilonj-nelma-i. 2 Nsāa wuo tīε dii kaso-i-na aa naa nu *Kirsanj ceŋ mamanj hiere. Wuə puə r u hāalābiemba-i wuo ba ka yuu-yo 3 kεε *Konjortienjo manj saaya u jo, u yaa ufanjo-i wei sisə uu dii huonj-nu? Baa kā ka hi Yesu-i baa-ma. 4 Yesu wuo gbē-ba wuo: «Kāan na ka tūnu Nsāa-i baa nanj nuŋ mamanj baa nanj danj mamanj: 5 Yiriemba yufienja puurii, murgubaa-ba wuo, *wontuərmba jarma taa-bei, tugbentaamba tūnni puurii, bikuomba siire aa sūntaamba nuə *Neldəɔɔlma.* 6 Umanj gbeini-i da ni saa ji guəl mi huonjgu-na, kutienjo yunju dɔlaa.»

Nsāa-Batise sīnni-i

(Like 7.24-35)

7 Nsāa pəpuərbiembanj taa, Yesu wuo tuo taara u pigāan nuəmba-i Nsāa sīnni-i. Wuə yuu-ba wuo: «Na kāa ka ne bige-i hīenju-na? Fafalmunj sagallanj hīenju-i dumaa, na kāa ka ne ku yaa wei? 8 Namaa kāa ka ne bige-i? Na kāa ka ne umanj diyaa bimbifafanni wei? Ma sī bamanj diyaanj bimbifafanni-i baa dii tīεna fōnjgōtaamba dūnninj kε? 9 Nja namaa kāa ka ne bige-i? Ma sī na kāa ka ne *Diilopəpuərbilonjo-i kε? Aa naacoljo fanjo-i, mi tūnu-nei: U maaraa Diilopəpuərbilonjo-i. 10 Ma nyegāanj Diilonj-nelma-na wuo:

«Mi ka puə r mi pəpuərbilonjo wuəya ta η yaan-ŋa

ka cāa η hūmelle-i†,

ba gbē Nsāa yaa-i. 11 Mi wanj ninsonjo-i baa-na: *Nsāa-Batise temma saa hi honj yogo caanj-biemba-na. A ne da umanj si dii baa yunju *Diilonj-nelma-na, u maaraa Nsāa-i. 12 A donj dii Nsāa-Batise bāanj-nu, ji hi baa nyunjo, nelbabalaamba cīnaana *Diilonj-nellentesīnni-i aa ta ba taara ba hūu u nelle-i ce-de ba diele.‡ 13 Diilopəpuərbiemba-i hiere ka hel baa *Moisi-i ba siire piye Diilonj-nellentesīnni maama a ji hi Nsāa-Batise bāanjgu-i. 14 Na saaya na suə wuo banj waanj *Eli manj maama-i wuo u ka jo, u yaa juo Nsāa-i. 15 Umanj duo u ka nu, u nu!»

16 Aa naa cira: «Mi gbāa saa fiefie ku nuəmba-i baa haba-i? Mi gbāa saa-ba baa bisālmba manj tīεnaana ponsanatigerreŋ. Banamba ta ba wanj baa banamba-i wuo:

17 «I hulii tulammu hā-na, na saa nyenj.

I hāl kuliin-nejini hā-na, na saa kaal.»

18 Nsāa juo, u sa dii dībelle u nunju-na, u sa nyonj kolma, na cira wuo *jīna dii u yunju-na. 19 *Molonj-Bienj unj wuo aa tuo nyonj, na sire ta na piye wuo:

* 11:5 Nieŋ Isayi sebe-i-na (Ésaïe) 35.5-6; 61.1. † 11:10 Malaki (Malachie) 3.1 ‡ 11:12 Girekemma-na terienj daaku gbāa bi nu nuŋ daama-i: Dii Nsāa-Batise bāanj-nu ji hi baa nyunjo *Diilonj-nelle kpakpaa di hūmelle-i di hiel-de. Aa nuəmba gbāanj kpelle da ba suur-die.

«Naacolŋ daa fuo bi yii baa niwuoni yaa-i yonŋ baa konyolle! Aa tiraa sire bel jjeru baa *nampohũtaamba baa nelbabalaamba.» Nga Diilonŋ-nelma fafaanŋu da u maacemma'i nuo-i.»

Sũlma haraa nileiŋa nanŋa-na

(Like 10.13-15)

²⁰ Yesuŋ cie gberε-weima bɔi nileiŋa maŋ nuo-i, a taanŋ baa sa hũu-ma nanna ba cilɔbabalaŋo-i. Yesu wuɔ doŋ tuɔ wanŋ baa-ba wuɔ:

²¹ «Korasitaanŋ namaaŋo-i, sũlma haraa-nei! Betisadataanŋ namaaŋo-i, sũlma haraa-nei! Gberε maŋ cie namaa hɔlma-na, kuɔ uu naa ce Tiir nelle yaa nuo-i baa Sidɔ nelle-na, dii yiinaa baa naa kũnna cuonŋu ba ferεŋ nuɔ aa dii buɔr ba jonŋorbaa a pigãanŋ wuɔ ba naana ba cilɔbabalaŋo-i!

²² Terienŋu fanŋu-na, mi tũnu-nei: Diilonŋ duɔ ji tuɔ yuu nuɔmba-i, uŋ ka haa kumaŋ nei, ku ka balanŋ yanŋ Tiirtaamba kũŋgu-i baa Sidɔtaamba kũŋgu-i hiere. ²³ Kafarnamutaanŋ namaaŋo-i, na daa nie sɪ na kaa da Diilonŋo-i wei? Na tãal na ferε, na ta na kã dãamu-na. Gberε maŋ cie namaa nelle-na*, kuɔ uu naa ce Sodɔmu yaa nuo-i, nyunŋo daayo-na, nelle fande naa waa yogo. ²⁴ Terienŋu fanŋu-na, mi tũnu-nei, kumaŋ ka haa-nei gẽŋgeryiinŋu-na, Sodɔmu kũŋgu ka waa hãanŋo.»

(Like 10.21-22)

²⁵ Ku huonŋu-na, Yesu wuɔ cira: «Baba, nuɔnei Yuntienŋ nuɔ dɔrɔ-i-na baa hiema-na hiere. Niŋ fuyaa ŋ huonŋa-i cẽcẽmuntaamba-na baa sebesuɔtaamba-na aa cer pigãanŋ bisãmbiamba-i baa-ka, ŋ jaalunŋu bɔi.

²⁶ Ninsonŋo, ŋ cie ŋ huonŋa yaa dumaanŋo-na, Baba.»

²⁷ Aa naa wanŋ baa nuɔmba-i wuɔ: «Mi To birii weima-i hiere hã-mi. Da ma hel Tuonŋo-na, molo sa suɔ Bepolŋo-i, aa da ma bi hel Bepolŋo-na baa uŋ taaranŋ u pigãanŋ bamaŋ baa-yo, molo sa suɔ Tuonŋo-i.»

Fiisaanŋu dii Yesu huonŋu-na

²⁸ Yesuŋ waanŋ mafamma-i, wuɔ cira: «Namaa namaŋ tũyãa conŋorni ta ni ko-na, juonŋ mi ji har-na na fiisa. ²⁹ Mi huonŋa sa doŋ, aa mi sa tetεŋ mi ferε. Juonŋ mi ji haa mi conŋoruonŋu-i hã-na na cu mi huonŋ-nu ku yaa na ka da fiisaanŋu. ³⁰ Mi conŋoruonŋu si dii yonduo, mi tusãlle dii fiεfiε.»

12

Yitienanŋu maama-i

(Marke 2.23-28; Like 6.1-5)

¹ Yibienŋa fanŋa-na, *yitienanŋu nanŋu-na, Yesubaa-ba taa ba karnu sonni nanni-i ba cor. A ne da nyulmu waa u *hãalãbiamba-na. Baa doŋ ta ba kar bile-i ba wuo. ² *Fariεbaa-ba daa mafamma-i ce nie? Baa sire ta ba piye baa Yesu-i wuɔ: «Ne ŋ hãalãbiamba-i, kumaŋ saa saaya ku ce yitienanŋu-na ba ce ku yaa-i!»

³ Yesu wuɔ cira: «Nyulmu nanŋ bilaa *Davidi-i baa u nuɔmba-i wuɔ ce kumaŋ, ma sɪ na kalaanŋ-ku ke? ⁴ Davidi suurii Diilonŋ-dũŋgu-na a bie Diilonŋ-buruo-i ba wuo baa u nuɔmba-i.* A ne da a saa baa mie Diilonŋ-hũmelle-i, da kuɔ *Diiløjigãntienŋ nuɔ sɪ, ŋ sie gbãa wuo buruo fanŋo-i. ⁵ Ma sɪ na bi kalaanŋ *ãnŋnamma-i ke? Wuɔ nelie saa saaya u ce maacemma

§ 11:22 Kumaŋ haa Tiirtaamba-na baa Sidɔtaamba-na: Nieŋ Isayi sebe-i-na (Ésaïe) 23.1-18; Esekiel sebe-i-na (Ézéchiel) 26; Yowel sebe-i-na (Joël) 4.4-8; Amosi sebe-i-na (Amos) 1.9-10. * 11:23

Nieŋ 8.5-17; 9.1-8; na ka da gberε-weima namma. † 11:23 Sodɔmu: Nieŋ u kũŋgu-i Miwaanŋo jŋnammanŋ-sebe-i-na (Genèse) 19.24-28. * 12:4 Nieŋ Samiel sebedielãŋo-na (1 Samuel) 21.2-7.

yitɛnanɔŋu-na, ŋga Diiløjigāntaamba ce maacemma-i *Diilodubuɔ-i-na aa molo sa kāŋ-ku wuɔ cālmuɔ. ⁶ A ne da bande-i-na, kunanɔŋu dii kumanɔŋ maaraa Diilodubuɔ-i. ⁷ Diiløjɔ ciera wuɔ: *«Taa na ce hujarre na-naa nuɔ ku yaa dolaan-miŋ ku yaŋ na niikonni-i.»*† Kuɔ na taa na suɔ nel daama yunɔŋu-i, naa naa saa ta na cāl nuɔmba-i na yunɔŋu. ⁸ A tiraa naara kufanɔŋu-i: *Molon-Bieŋo yaa yitɛnanɔŋu tieno-i.»

Yesu siire nagāduɔla nanɔ
(Marke 3.1-6; Like 6.6-11)

⁹ Yesuŋ juɔ piye baa *Fariŋɛbaa-ba-i tɪ, wuɔ ta kā *Diilonelhāalādunɔŋu-na. ¹⁰ Naacolŋo nanɔ waa ba hɔlma-na, u nanɔŋa diei naa minanɔ. Fariŋɛbaa baa ta ba taara āntāalāmma da ba haa Yesu-i-na, a ce dumaanɔ-na baa yuu-yo wuɔ: «A saa baa mie Diilon-ħūmelle-i, ŋ gbāa sire jeinɔ *yitɛnanɔŋu-na wei?»

¹¹ Yesu wuɔ cira: «Namaanɔ-na, umanɔ duɔ waa baa tūmaanɔ diei yon u kūdunɔŋu-na aa tūmaanɔ daayo par suur fuonɔŋ-nu yitɛnanɔŋu-na, kutienɔ ka yaŋ-yo dii fuonɔŋu-na wuɔ yitɛnanɔŋu wei? ¹² Nelbilonɔ-i baa tūmaanɔ-i, hai bɔyaa? Terienɔŋu fanɔŋu-na, ānfafamma gbāa ce yitɛnanɔŋu-na, wei ma si dii.» ¹³ Aa naa wanɔ baa naacolŋ daayo-i wuɔ: «Fara ŋ nanɔŋa-i.» Naacolŋ wuɔ bi fara u nanɔŋa-i, kaa firnu kananɔŋa temma-i. ¹⁴ Fariŋɛbaa baa pāŋ hel ka ta ba da ba-naa Yesu kommanɔŋ-kunɔŋu-na.

Yesu yaa Itienɔ cāarāŋo-i

¹⁵ Yesuŋ juɔ suɔ wuɔ ba taara ba ko-yo, wuɔ ta halanɔ terienɔŋu-na. Nuɔŋ baa kūl ba-naa ta ba nyaanu-yuɔ. Jaamba waa ba hɔlma-na. Wuɔ sire-bei hiere ¹⁶ aa naa wanɔ-ma kuola-mei baa-ba wuɔ ba baa yaŋ molo suɔ wuɔ u yaa siire-bei. ¹⁷ Diilonɔ un puɔraa *Isayi wanɔ mamāŋ, ma'i sɪ daama-i wei? Isayi waanɔ-ma wuɔ:

«Diilonɔ ciera wuɔ:

¹⁸ *«Mi hielaa mi cāarāŋo yaa daayo.*

U maama sa suɔ aa dɔlnu-mie.

U yaa fien mi huŋga-i.

Mi ka hā-yo mi *Yalle-i.

U yaa ka pigāan nuɔmba-i nileiŋa-na hiere baa hūmeviile-i.

¹⁹ *U sie gāŋ baa moloŋo.*

U sa jo duɔ ji hohuola baa moloŋo.

Molo sie nu u piye hūŋgbesenninɔ.

²⁰ *U sie perienɔ terre manɔ kaanu tɪ,*

aa u sie dɪŋ dāamu manɔ kusiriye tɪ.

U ka waa ma yaa nuɔ-i fuɔ nuɔmba-i nileiŋa-na hiere ba ji hūu viistnni maama-i.

²¹ *Nuɔmba-i hiere ba ka haa ba nanɔŋa-i yuɔ.»*‡

Yesu hilaa baa u himma-i hie?
(Marke 3.22-30; Like 11.14-23)

²² Ku huonɔŋu-na, baa ji jo baa bobo-yironɔ nanɔ-i Yesu wulaa. *Jinabaa-ba'i naa cie-yo dumaanɔ-na. Yesu wuɔ puur u yufienɔ-i aa naa ce u tuɔ gbā u piye. ²³ Kuɔ cu nuɔmba hōmmu-i; baa ta ba yuu ba-naa wuɔ: «Ku

† 12:7 Ose (Osée) 6.6 ‡ 12:21 Isayi (Ésaïe) 42.1-4

biyaa ŋaa *Davidi hāayēlŋo yaa-i?» ²⁴ *Farisēbaa-baŋ juo nu-ma, baa gbē-ku dumaa wuɔ: «Jina ba yuntienjo-i *Belsebulš yaa hāa naacolŋ daayo-i himma-i u tuɔ donya jīnabaa-ba-i.»

²⁵ Yesu wuɔ suɔ baa-ba. Wuɔ gbē-ba wuɔ: «Da ŋ da neduolen-baŋ namaŋo-i na sa gbo, yiingu dii baa yiingu na nelle ka muonu. Da na bi waa ciingu-na sisɔ dumelle-na aa na sa taara na da na-naa, na dumelle ka muonu. ²⁶ *Sitāni duɔ tuɔ donya fuɔ ferēŋ baamba-i, ma sī kuu dii ŋaa u gāŋ baa u ferε ke? Dumaŋo-na, u fōŋgū ce niε aa cɔ u wulaa? ²⁷ Na gbī-ku dumaa wuɔ Belsebul yaa hāa muɔ himma-i mi ta mi donya jīnabaa-ba-i, namaa nuɔmba fuɔ, hai moloŋo-i hāa bafamba-i himma-i ba ta ba donya-bei? Na saa da, namaa ferēŋ baamba yaa ka karnu ciiruo-i. ²⁸ Muɔ fuɔ, *Diilon-Ųalle yaa hāa-mi himma-i mi ta mi donya jīnabaa-ba-i. Ku yaa pigāŋ wuɔ *Diilon-bāaŋgu paa-nei tī.

²⁹ «Hai moloŋo-i gbāa suur u nabieŋ dūŋgu-na a biεra u bimbinni-i hel baa-ni aa u nabieŋo yaŋ-yo dumaa? Ųga kutieŋ duɔ bel u nabieŋo-i vaa-yo igēna, u gbāa suur biεra u bimbinni-i hiere ta baa-ni.

³⁰ «Uman duɔ uu si dii baa-mi, kuu dii ŋaa kutieŋo bigāaŋ-mi; aa uman duɔ u sa tigiin baa-mi, kuu dii ŋaa u pisāllā.

³¹ «Mi tūnu-nei: Nelbilibaŋ cāl Diilon-o-i aa ta ba haa tuosinni maŋ yuɔ hiere, u gbāa ce jande bei aa yaŋ ma tī. Ųga uman duɔ tuora u *Ųalle-i, jande cεraa u ce-yuɔ hīema-na, jande cεraa u ce-yuɔ dɔrɔ-i-na. ³² Uman duɔ waŋ āndababalaŋgu hā *Moloŋ-Bieŋo-i, ma gbāa tī. Ųga uman duɔ piye āndaparaŋgu hā Diilon-Ųalle-i, ma sie tī nyunjo, ma sie tī bisinuo.

³³ «Tibifafaŋgu yaa maŋ biefefiŋa-i. Tibibabalaŋgu maŋ bieba-baleiŋa. Ba suɔ tibiingu-i ku biena yaa nuɔ-i. ³⁴ Nelbabalaŋ namaa temma-i daana-i! Naŋ balaŋ, nelfafamma ce niε aa hel na nunnina? Neliŋ nuɔ ŋ huɔŋaŋ yuu baa mamaŋ, ma yaa hilaŋ ŋ nuŋgu-na. ³⁵ Nelfefiŋ u ānfafamma hel u hɔfafanga'i nuɔ-i. Aa nelbabalaŋ u maacembabalamma hel u hɔbabalaŋga'i nuɔ-i. ³⁶ Mi tūnu-nei: Gēŋgeryiingu-na, bamaŋ waŋ āndasɔsɔnni-i hiere, Diilonjo ka gāŋ baa-ba. ³⁷ Diilonjo ka ne naŋ ferēŋ nuŋ-āndaŋgu yaa-i aa cira ŋ cālāa sisɔ ŋ saa cāl.»

Nuɔmba cira Yesu ce himma ba ne
(Marke 8.11-12; Like 11.29-32)

³⁸ Yesuŋ juɔ piye tī, *āŋjīnamma pigāataamba namba-i baa *Farisēbaa-ba namba cira: «Hāalātīe, i taara ŋ ce himma i ne.»

³⁹ Yesu wuɔ gbē-ba wuɔ: «Fiefie ku nuɔmba saa fa, ba jēnaamba sa ku! Ba gbī-ku dumaa wuɔ mi ce himma ba ne. Biŋkūŋgu sa ce dii hā-na. *Yonasin cie mamaŋ, ma ka saanu baa-na. ⁴⁰ Yonasin cie yinni siei-i dumaa teterieŋo kusūŋgu-na*, *Moloŋ-Bieŋo ka bi ce yinni siei-i dumei hīema-na. ⁴¹ Ninivetaamba nuɔ Yonasi nuŋgu-i aa nanna ba cilɔbalaŋo-i†, a ne da namaa hɔlma-na bande-i-na, moloŋo dii uman maaraa Yonasi-i aa na yagar wuɔ na sie nu u nuŋgu-i! Diilon duɔ ji tuɔ yuu nuɔmba-i, Ninivetaamba ka cira na cālāa cemma. ⁴² Gēŋgeryiingu-na, Seba nellentieŋo‡ ka da nuŋgu fiefie ku nuɔŋ namaŋo-na. Fuɔ siire termaan daaku-na a karnu nileiŋa-i hiere ji nu *Salomɔ nelma-i, a ne da

§ 12:24 *Sitāni yerre nande yaa *Belsebul. * 12:40 Nieŋ Yonasi sebe-i-na (Jonas) 2.1. † 12:41 Yonasi (Jonas) 3.5-10 ‡ 12:42 Nellentieŋ daayo waa cicieŋo a saanu baa mamaŋ nyegāaŋ girekimma-na.

namaa hɔlma-na bande-i-na, moloŋo dii umaŋ maaraa Salomɔ-i aa na yagar na sa nu u nuŋgu-i!»

Jina duɔ bir jo u sa fa
(Like 11.24-26)

⁴³ Ku huonŋu-na, Yesu wuɔ cira: «*Jina duɔ waa moloŋo-na aa ji hel, u kã ka tuɔ wuɔra u biŋ hieŋ-nu duɔ taara muntɛenammu. ⁴⁴ Duɔ saa ka da, u cira: «Mi ka bir kã mi muntercɔlɔmmu-na.» Aa bi bir. Duɔ kã ka da biŋkũŋu si dii kutienɔ huonŋa-na, aa u gbuu migãaŋ-ka da welewele aa tigiin-ka, ⁴⁵ u bir ka bi u najinabaa niehãi, bamaŋ balaan yaŋ ufaŋo-i ba jo ji suur tɛna-kei. Da ba suur tɛna dumaanɔ-na, ku migãaŋ balan kutienɔ-na a yaŋ dielã-kũŋu-i. Mafamma temma yaa ka da fiefie ku nuɔmba-i; ba saa fa.»

Yesu baamba juɔ da ba ji ne-yo
(Marke 3.31-35; Like 8.19-21)

⁴⁶ Yesuŋ waa tuɔ piye baa nuɔmba-i, u nyu wuɔ jo baa u hãmba-i da ba ji ne-yo. Baŋ juɔ ji da u piye, baa yiera gɔŋgũon-nu. ⁴⁷ Naacolŋo nan wuɔ da-ba aa naa pie wan baa Yesu-i wuɔ: «I nyu-i baa ŋ hãmba juɔ da ba ji ne-ni, baa dii yiera gɔŋgũonŋu-na ta ba cie-ni.»

⁴⁸ Yesu wuɔ gbɛ naacolŋo-i wuɔ: «Na suɔ mi nyu-i baa mi hãmba-i wei?» ⁴⁹ Aa naa wuɔra pigãaŋ u *hãalãbiemba-i baa u nanŋa aa cira: «Mi nyu-i baa mi hãmba yaa daaba. ⁵⁰ Bamaŋ cieŋ mi To maŋ dɔrɔ-i-na u huonŋa-i, ba yaa mi hãmba-i, ba yaa mi tũɔbaa-ba-i, ba yaa mi nyubaa-ba-i.»

13

Fũmanarãŋo nan maama
(Marke 4.1-9; Like 8.4-8)

¹ Yinduonŋu fanŋu-na, Yesu wuɔ sire hel kã ka tɛna dalanŋa nuŋgu-na. ² Nuɔmba jo ji yu-yuɔ. Wuɔ bel nyugũŋ beŋo nanɔ-na tɛna aa nuɔmba waa bomborma-na. ³ Uŋ tɛnaana, wuɔ bie gbãɛini tuɔ nan baa-ba wuɔ: «Naacolŋo nanɔ kãa ka nan fũma u suonŋu-na. ⁴ Fũma nanɔ kã ka diire hũmellen-huon-na, huriimba jo ji wuɔ ufaŋo-i. ⁵ Unanɔ kã ka diire tãmpellen-terien-nu. Hiema saa waa bɔi terienŋu-na; a ce u pa yaŋ unanɔ-i. ⁶ Uŋ paa, u kaasinni saa gbãa suur kã yaan-na. Bãanŋuŋ juɔ don ta ku jo, wuɔ kuol hierie kpɛmmu! ⁷ Unanɔ kã ka diire hieŋ-nu. Hiŋŋu tu suuyeyuɔ. ⁸ Umaŋ diiriye suon-huonŋa-na munterfafammu-na, u sire gbuu kpatalla: unanɔ biena komuonɔ da-a-ndii, unanɔ biena komuonɔ sa-a-siei, unanɔ komuonɔ baa cinciellbaa.»

⁹ Yesuŋ waan mafamma-i wuɔ cira: «Umaŋ duɔ u ka nu, u nu!»

Kumaŋ cie Yesu tuɔ nan gbãɛini-i
(Marke 4.10-12; Like 8.9-10)

¹⁰ Yesuŋ juɔ nan ti, u *hãalãbiemba pie u caan-nu ka cira: «Itie, bige-i cie ŋ ta ŋ nan gbãɛini baa nuɔmba-i?»

¹¹ Yesu wuɔ cira: «Diilonɔ cie baa namaanɔ-i. U *nellentesinni maama maŋ fuyaa, u pigãaŋ namaanɔ-i baa-ma, a ne da banamba sa suɔ kuanŋu meɪ. ¹² Umaŋ duɔ tuɔ suɔ yiŋŋu, kuanŋu ka ta ku naara u sɔsuomunŋu-i; ŋa umaŋ duɔ u sa suɔ biŋkũŋu, celle-kũŋu maŋ uŋ suokun, ku ka kor-yuɔ. ¹³ Na saa da, kumaŋ cie mi ta mi nan gbãɛini-i baa-ba, yufienɔ dii baa-ba, ŋa ba sa da baa-ya. Tũnni dii baa-ba, ŋa ba sa nu

baa-ni. Ba sa suɔ nelman kãŋ yanga man nuɔ-i. ¹⁴Diilonɔ un puɔraa *Isayi wanɔ man, ma'i sɪ daama-i wei? Isayi waan-ma wuɔ: «Diilonɔ ciɛra wuɔ: «*Na ka ta na nu nelma-i,*

ŋga na siɛ ta na suɔ ma yaanɔga-i.

Na ka ta na ne colcol, ŋga na siɛ ta na da biŋkũŋgu.

¹⁵*Hama-i nuɔ-i?*

Bande ku nuɔmba nyaayã ba fɛɛ cor;

ba suunu ba tũnni-i

aa suuye ba yufienɔ-i.

Ba sa taara ba da biŋkũŋgu.

Ba sa taara ba nu weiɔma.

Ba sa bi taara ba suɔnu kuanɔgu aa jo mi wulaa mi ji kor-ba.»*

¹⁶Yesu wuɔ cira: «Namaa fuɔ, na yunni dɔlaa; na da baa na yufienɔ-i aa ta na nu baa na tũnni-i. ¹⁷Mi wanɔ ninsoŋo-i baa-na: *Diilopɔpuɔrbiemba bɔi baa nelviimba bɔi taa ba taara ba da nanɔ danɔ kumanɔ, aa nu nanɔ nunɔ manɔ, ŋga ba saa da ma diei, ba saa bi nu ma diei.»

Yesu firiinu fũmanarãŋo gbãnalãanɔgu-i

(Marke 4.13-20; Like 8.11-15)

¹⁸Yesuŋ waanɔ mafamma-i, wuɔ cira: «Karaanɔ na tũnni-i na nu fũmanarãŋo gbãnalãanɔgu yunɔgu-i: ¹⁹Nuɔmba nanɔ hɔmmu dii ŋaa hũmellen-huɔŋga; da ba nu *Diilonɔ-bãanɔgu maama-i ba sa bel-ma nammu hãi, ba yanɔ *Bigãarãŋo jo ji hiel-ma aa yanɔ-ba. ²⁰Bananɔ hɔmmu dii ŋaa tãmpɛllen-terienɔgu; da ba nu Diilonɔ-nelma-i ma pãŋ dɔlnu-bei ba hũu-ma. ²¹Ŋga ma siɛ gbãa nanɔ kaasinni. A ce dumaanɔ-na weiŋ da ma da kutaamba-i, sisɔ da ba ta ba huol ba yammu-i ma maama-na, ba har jina. ²²Bananɔ hɔmmu dii ŋaa hien-terienɔgu; da ba nu Diilonɔ-nelma-i ba yanɔ anjɔguɔma-i baa gbein-maama jo ji suuye-mei; a ce ma sa da belle ba wulaa. ²³A ne da bananɔ hɔmmu dii ŋaa hiefafamma; da ba nu Diilonɔ-nelma-i ba suɔ ma yunɔgu-i aa wuɔ ma hũmelle-i diŋ saaya di wuɔ dumaa. Kufanɔgu taamba yaa dii ŋaa fũma manɔ gbuu sire kpatalla; unanɔ bierɔa komuɔŋa da-a-ndii, unanɔ bierɔa komuɔŋa sa-a-siei, unanɔ komuɔŋa baa cinciɛlbaa.»

Suontienɔ nanɔ baa u bigãarãŋo

²⁴Yesu wuɔ tiraa nanɔ gbãnalãanɔgu nanɔgu baa-ba wuɔ: «*Diilonɔ-nellentesinni dii ŋaa moloŋo manɔ siire ka duu ðimma u suonɔgu-na aa jo ji tiena. ²⁵Isuɔŋgu nanɔgu-na, u bigãarãŋo nanɔ yanɔ nuɔmba duɔfũŋ aa sire ka nanɔ hẽbierɔa ðimma hɔlma-na. ²⁶Ðimmanɔ juɔ ta ma hoŋ huɔŋgu-na, suontienɔ maacemiemba da hien daaku-i. ²⁷Ba jo ji ta ba yuu suontienɔ-i wuɔ: «Yuntie, ma sɪ ŋ duu ðimma'i ma kula suonɔgu-na ke, hienɔgu maama niɛ?»

²⁸«Suontienɔ gbẽ-ba wuɔ: «Unanɔ sɪ, mi bigãarãŋo nanɔ'i ciɛ mafamma-i.»

«Maacemiemba cira: «I kã ka for-ku nanna wei?»

²⁹«Suontienɔ gbẽ-ba wuɔ: «Yaan-kunɔ, baa na for-ku; da na'a na for-ku, na ka for baa ðimma namma. ³⁰Yaan ni vãa hiere. Diŋ da ma ji hi karma, mi ka ce ba for ku yaa igẽna a tigiin-kua caa-ku aa suɔ kar mi ðimma-i dii-ma inɔŋɔ-na hã-mi.»»

Diilonɔ-nellentesinni dii ŋaa mutardi-belle

(Marke 4.30-32; Like 13.18-19)

* 13:15 Isayi (Ésaie) 6.9-10

³¹ Ku huonḡu-na, Yesu wuɔ tiraa nanḡ gbānalāanḡu nanḡu baa-ba wuɔ: «*Diilonḡ-nellentesīnni dii ḡaa mutardi-belle manḡ banḡ duu-de. ³² Mutardi-belle yaa yuraanu yanḡ hiere, ḡga da di pa, di sire maar niifielu-i hiere a ce tibiinḡu huriimba ta ba jo ba se kamma kuɔ.»

Diilonḡ-nellentesīnni dii ḡaa konsiini

³³ Aa naa tiraa cira: «*Diilonḡ-nellentesīnni dii ḡaa konsiini. Da ba par-ni ba nakoluonḡ-nu a du burjūmmu-i kolloyufienḡa siei baa-ni, ni sire-muɔ hiere.»

Kumanḡ cie Yesu tuɔ nanḡ gbāneini-i?

(Marke 4.33-34)

³⁴ Yesu waanḡ nel daama-i hiere baa nuɔmba-i gbāneininḡ; duɔ puur duɔ piiye gbānalāanḡu, a puur duɔ piiye gbānalāanḡu. ³⁵ *Diilopɔpuɔrbilonḡ unḡ waanḡ manḡ ma'i sī daama-i wei? Diilopɔpuɔrbilonḡo waanḡ-ma wuɔ: «Diilonḡo ciera wuɔ:

«Mi ji ta mi piiye baa-ba gbāneininḡ.

Mamanḡ naa fuo dii miwaanḡo domma-na,

mi ka wanḡ-ma baa-ba.»†

Yesu firnu suontienḡo-i baa u bigāarāḡo-i ba gbānalāanḡu-i

³⁶ Yesuḡ juɔ piiye tī, wuɔ yanḡ nuɔmba-i aa naa ta kūḡ. U *hāalābiemba kā u wulaa ka cira: «Niḡ nanḡ gbānalāanḡu manḡ wuɔ suontienḡo nanḡo duu ḡimma aa u bigāarāḡo kā ka nanḡ hēbienḡa ḡimma hɔlma-na, ḡ sa firnu-kuɔ baa-ye i suɔ ku yunḡu-i wei?»

³⁷ Yesu wuɔ cira: «*Molonḡ-Bienḡo yaa suontienḡo-i; u yaa duu ḡimma-i.

³⁸ U suonḡu yaa miwaanḡo-i. ḡimma yaa bamanḡ cuu Diilonḡo huonḡ-nu aa hēbienḡa yaa bamanḡ cuu *Bigāarāḡo huonḡ-nu. ³⁹ Suontienḡo bigāarāḡo yaa *Sitāni-i. U yaa kāa ka nanḡ hēbienḡa-i ḡimma hɔlma-na. ḡikara-huonḡu yaa miwaanḡo tīmanḡ-huonḡu-i aa ḡikartaamba yaa *ḡɔrpɔpuɔrbiemba-i.

⁴⁰ Banḡ kaal hienḡu-i ba caa-ku dumaa, miwaanḡo tīmma-na, ku ka waa dumai. ⁴¹ Yiinḡu fanḡu-na, Molonḡ-Bienḡo ka ce u ḡɔrpɔpuɔrbiemba jo ji bel bamanḡ guɔlaanḡ nuɔmba gbeini-i baa bamanḡ cienḡ āmbabalma-i hiere a hiel-ba u nelle-na ⁴² ka caa-ba ḡanḡbɔḡuonḡu-na. Kaalunḡu sie ji waa dei. ⁴³ ḡga bamanḡ wuɔyaanḡ Diilonḡ-hūmelle-i, ba ka waa huonḡu fanḡu-na ba To nelle-na ta ba gbu ba caa ḡaa bāansēniēḡu. Umanḡ duɔ u ka nu, u nu!»

Diilonḡ-nellentesīnni dii ḡaa sēne

⁴⁴ «*Diilonḡ-nellentesīnni dii ḡaa sēne manḡ fuyaa suonḡu nanḡu-na, naa-colḡo nanḡo kā ka paya-yuɔ. U huonḡa gbuu fē, u migāanḡ fuo-yo aa kā ka suor u naḡanḡ-niini-i hiere a jo ji sāa suonḡu fanḡu-i.»

Diilonḡ-nellentesīnni dii ḡaa niibilienḡu

⁴⁵ «*Diilonḡ-nellentesīnni tiraa ni ye ḡaa torgoceronḡo manḡ taaraayanḡ niibilefafanni duɔ sāa. ⁴⁶ U juɔ da sukpekpellunḡ-kūḡnḡu nanḡu-i, u kā ka suor u naḡanḡ-niini-i hiere a sāa-ku.»

Diilonḡ-nellentesīnni dii ḡaa juonḡo

⁴⁷ «*Diilonḡ-nellentesīnni tiraa ni ye ḡaa tetebeljuonḡo. Da ba nanḡ juonḡo-i, duɔ hi teterienḡo teterienḡo, u bel. ⁴⁸ Da ba fa-ba hel baa-ba hūmma-na, ba kā ka tēna fiel baafafaamba-i aa nanna baababalaamba-i. ⁴⁹ Miwaanḡo tīmma ka waa dumai: *ḡɔrpɔpuɔrbiemba ka jo ji fiel nelbabalaamba-i

hiel-ba nelfafaamba-na ⁵⁰ka dii-ba dāngbɔguŋgu-na. Kaalunḡu sie ji waa dɛi.»

⁵¹Yesuŋ waan mafamma-i, wuɔ yuu u *hāalābiemba-i wuɔ: «Min waan maman, na nuɔ-ma hiere wei?»

Baa cira: «Ūu, i nuɔ-ma.»

⁵²Yesu wuɔ cira: «*Ānjnamma pigāatienjo man duɔ hūu-ma hāalā Diilon-nellentesinni kūŋgu-i, uu dii ŋaa dumellentienjo man hielaan bimbifeleni-i baa niicolonni-i u muntierammu-na u hā nuɔmba-i.»

Nasarɛtitaamba cīnaana Yesu-i
(Marke 6.1-6; Like 4.16-30)

⁵³Yesuŋ juɔ nan gbāneini-i ti, wuɔ ta terienḡu fanḡu-na ⁵⁴a kā ba nelle-na †. Uŋ kāa, wuɔ kā ba *Diilonelhāalādūŋgu-na ka tuɔ wan Diilon-nelma-i baa-ba. Kuɔ cu ba hōmmu-i. Baa ta ba piiye wuɔ: «Fuɔ kaa hel baa nelnul daade-i hie? U cie niɛ tuɔ gbā u ce hin daama temma-i? ⁵⁵Ma sī fānaŋo bienjo yaa ke? Maari bienjo'i sī wei? Fuɔ hāaŋo naŋo yaa ban bīŋ-yon Sake-i, unanjo-i Yosefu, unanjo-i Simɔ aa unanjo-i *Yuda. ⁵⁶U tūɔbaa-ba dii baa-ye tīenamman-na. Fuɔ kaa hel baa hin daama-i hie?»

⁵⁷Kuŋ cie dumaanjo-na, ba saa gbāa hūu Yesu nelma-i. Yesu wuɔ gbē-ba wuɔ: «Ba kāŋ *Diilopɔpuɔrbilonjo-i terni-na hiere; ŋa u nellen-baamba-i baa u dūŋ-baamba sa kāŋ-yo.» ⁵⁸Ban'a ba saa hūu u nelma-i dumaanjo-na, u saa ce gberɛ-weima boi terienḡu-na.

14

Nsāa-Batisiŋ kuu kuliŋgu man
(Marke 6.14-29; Like 9.7-9)

¹Yibienja fanja-na, fāamaanjo man waa *Galile yunḡu-na, wuɔ nu ba piiye Yesu maama-i. Ba taa ba bī-yo *Erɔdi-Antipasi. ²Wuɔ gbē u maacembiemba-i wuɔ: «Naacolŋ daayo-i mi suyaa miɛ *Nsāa-Batisi yaa birii jo. U hilaa kuon-nelle-na jo, ku'i cie u hi hin daama temma-i.» ³A ne da Erɔdi fuɔ fere yaa naa cie ba bel Nsāa-i vaa-yo aa dii-yo kaso Erodiyadi maa-na. Erodiyadi fanjo waa u mɔlɔ cieŋo aa u hūu-yo mɔlŋo wulaa. Ba taa ba bī mɔlŋo-i Filipu. ⁴Uŋ hūyāa-yo dumaanjo-na, Nsāa wuɔ wan-ma baa-yo wuɔ fuɔ uudiinjo sī. ⁵Erɔdi wuɔ tuɔ taara u ko-yo. Ŋa nuɔmba-i hiere baa naa suɔ wuɔ Nsāa waa *Diilopɔpuɔrbilonjo. Erɔdi duɔ ne terienḡu fanḡu-i, korma da-yo baa nuɔmba-i.

⁶Yiinḡu nanḡu-na, Erɔdi wuɔ ji tuɔ ce u homman-yiinḡu ponsaanḡu-i aa naa bī u jēnaamba-i. Erodiyadi bilon wuɔ nyen Erɔdi jēnaamba yaanḡa-na ponsaan daaku-na; kuɔ fūnuŋ dɔlnu Erɔdi. ⁷Wuɔ pā nunḡu baa bilonjo-i wuɔ fuɔ baa Diilonjo, keɛ uŋ taaran kuman, u wan-ma, u ka hā-yo baa-ku. ⁸Bilonjo nyu wuɔ gbo-yo wuɔ u cira u taara Nsāa-Batisi yunḡu. Bilon wuɔ bi cira: «Mi taara ŋ kar Nsāa-Batisi yunḡu-i a dii-ku tasaan-na jo baa-ku ji hā-mi bande.» ⁹Fāamaanjo yaan kaa pāŋ bir ka den birma; ŋa u ka ce-ma niɛ? U yaa pāa nunḡu-i baa-yo nuɔmba-na. Wuɔ naa wuɔ cira: «Weiima sī.» ¹⁰Aa naa puɔr ba kā ka kar Nsāa-Batisi yunḡu-i dii kaso-i-na ¹¹a dii-ku tasaanjo-na ji hā bilonjo-i baa-ku. Bilon wuɔ hūu-ku hā nyunjo-i baa-ku. ¹²Nsāa *hāalābien baa kā ka biɛ u bomborre-i ka fuure-die aa naa kā ka tūnu Yesu-i baa-ma.

† 13:54 Ba nelle yaa Nasareti. Niŋ Like 4.16.

Yesu haa nelpūngu nanju wuo ye

(Marke 6.30-44; Like 9.10-17; Nsāa 6.1-14)

¹³ Yesuŋ nuɔ nel daama-i, wuɔ biɛ beŋo ta tuɔ kã u deŋ. Nuɔŋ baa yagar nu-ma aa naa hel nileiŋa-na a bella nuoraanŋu nunŋu-i ta ba nyaanu-yuɔ.

¹⁴ Uŋ kaa hi, wuɔ huɔl, wuɔ u ne da nelpūngu nanj temma u yaanŋa-na. Ba hujarre gbuu bel-o. Wuɔ doŋ tuɔ sire jaamba manj waa baa-ba.

¹⁵ Bãanŋuŋ juɔ hir huɔŋgu-na, u *hãalãbiemba piɛ kã u wulaa ka cira: «Bãanŋu tɛ tɛ, aa ii dii hɛŋ-nu, ŋ sa ce nuɔmba bɔrɔ kã nileiŋa manj kɔtɔnni-na ka taara niiwuoni sãa wuo wei?»

¹⁶ Yesu wuɔ cira: «Yunŋu si dii ba da ba kã; namei saaya na hã-ba niiwuoni-i ba wuo.»

¹⁷ U hãalãbiɛŋ baa cira: «*Buruo u ndii dii baa-ye bande-i-na yonj baa titiraamba hãl.»

¹⁸ Yesu wuɔ cira: «Juɔŋ baa-ni na ji hã-mi.»

¹⁹ Baa jo baa-ni, wuɔ ce nuɔmba tɛna hɛŋgu-na, aa naa biɛ buruo u ndii daayo-i baa titiraamba hãl baanŋ daaba-i a ciir u yunŋu-i dɔrɔ-i-na a jaal Diilonŋo-i aa naa bũlnu buruo-i a hã u hãalãbiemba calnu-yuɔ hã nuɔmba-i. ²⁰ Nuɔŋ baa wuo niɛ yar-ba. Baa gbura ni boini-i a dii segeyufienj cinciɛluo a hãl. ²¹ Bamanj naa waa, ba gbãa yu nuɔmba neifienj hãl nuɔsiba ndii temma. Caamba nunŋu sɪ baa bisãlmba-i.

Yesu wuɔyaa hũmma dɔrɔ

(Marke 6.45-52; Nsãa 6.16-21)

²² Banj bi wuyaa niiwuoni-i, Yesu wuɔ guor u *hãalãbiemba biɛ beŋo-i ta u yaan-na ta ba karnu ba kã bomborre nande-na aa fuɔ wuɔ tɛna duɔ ce nuɔmba bɔrɔ kũŋ ba cinnin. ²³ Nuɔmbanŋ juɔ bɔrɔ hiere, wuɔ kã ka nyugũŋ tãnunŋu-na tuɔ cãrã Diilonŋo-i. Bãanŋuŋ fiɛ ji tɛ, wuɔ tɛna dii u da-u-die i tuɔ cãrã Diilonŋo-i. ²⁴ A ne da huɔŋgu fanŋu-na, u hãalãbiemba naa maa baa beŋo-i. Fafalmu nanj temma sire ta mu jãrã-bei. Hũŋ maa ta ma sagalla beŋo-i baa-ba. ²⁵ Cicãnjãale-na, Yesu wuɔ sire a tuɔ wuɔ hũmma dɔrɔ-i-na u kã ba wulaa. ²⁶ Banj juɔ'a ba ne da u wuɔ u jo hũmma dɔrɔ-i-na, ba huleiŋa gbuu pãŋ caar wuɔ sɪ isuɔtienŋo. Baa doŋ ta ba kaasɪŋ.

²⁷ Yesu wuɔ cira: «Baa na tie holle, muɔmei!»

²⁸ Pier wuɔ cira: «Itie, da kuɔ nuɔnei kelkel, ce mi wuɔ hũmma dɔrɔ-i-na kã ŋ wulaa.»

²⁹ Yesu wuɔ cira: «Jo!» Pier wuɔ hel beŋo-na tuɔ wuɔ hũmma dɔrɔ-i-na u jãrã-yuɔ. ³⁰ Uŋ juɔ jɔguɔŋ fafalmu maama-i, u holle pãŋ caar, wuɔ doŋ tuɔ nyierã hũmma-na. Uŋ nyierãŋ dumaanŋo-na, wuɔ tuɔ kaasɪŋ wuɔ: «Itie, kor-mi o! Kor-mi!» ³¹ Yesu wuɔ fara u nanŋa-i a bel-o aa naa cira: «Ŋ saa haa ŋ nanŋa-i miɛ ku haama ku'i cie. Bige-i cie ŋ ce ŋ hõmmu-i mu hãl?»

³² Uŋ bilaa u nanŋa-i dumaanŋo-na, baa kã ka suur beŋo-na, fafal muɔ bi pãŋ yiera. ³³ Bamanj waa beŋo-na, baa jo ji dũuna Yesu yaanŋa-na aa naa cira: «Coima saa fa, nuɔnei Diilonŋ-Bieŋ nuɔŋo-i kelkel!»

Yesu siire jaamba Genesarɛti-i-na

(Marke 6.53-56)

³⁴ Fafalmuŋ yieraaya, Yesubaa baa perienj karnu kã Genesarɛti. ³⁵ Genesarɛtitaambanŋ daa Yesu-i, baa suɔ-yo aa naa wuɔra tũnu ba-naa ka hel baa kɔtɔnnin-nileiŋa-i hiere. Nuɔŋ baa hel jo baa ba jaamba-i hiere ³⁶ ji ta ba cãrã-yuɔ wuɔ u ce jande aa u yanj ba yieya u jonŋoruo tũŋgu yaa yonj. Ku waa umanŋ duɔ yieya u jonŋoruo tũŋgu-i, kutienŋo pãŋ sire da yeryer.

15

Bĩncuɔŋ-hũmelle maama
(Marke 7.1-13)

¹ Ku huonɔŋu-na, *Farisɛbaa-ba namba-i baa *anjinamma pigãataamba namba sire *Yerusalemu-i-na a kã Yesu wulaa ² ka yuu-yo wuɔ: «Bige-i ciɛ ŋ *hãalãbiemba sa wuɔ bĩncuɔŋ-hũmelle-i? Da ba'a ba wuo niwuoni-i ba sa saara ba nammu-i?»

³ Yesu wuɔ cira: «Bige-i bi ciɛ namaa na yaŋ Diilonɔ uŋ waan maman aa ta na ce na bĩncuɔŋ-maama? ⁴ Diilonɔ ciɛra: «*Ta ŋ dii ŋ bĩncuɔmba nuŋgu-i.*» * Aa tiraa cira: «*Umaŋ duɔ waŋ andaparaaŋgu hã u to-i sisɔ u nyu-i, kutieŋo saaya komma.*» ⁵ Nga namaa birii cira wuɔ umaŋ duɔ waŋ baa u bĩncɔiŋo-i wuɔ: «Miŋ ŋa naa da kumaŋ da mi kãyã-niɛ, mi pãa-ku hã Diilonɔ.» Kεε umaŋ duɔ ce mafamma-i aa u saa ji feŋ da bĩŋkũŋgu hã u bĩncɔiŋo-i weima sɪ. ⁶ Terieŋgu faŋgu-na, na huraa Diilonɔ-nelma-i baa na bĩncuɔŋ-maama. ⁷ Huhurmantaan namaa temma-i daana-i; *Isayiŋ fii-na baa kumaŋ, na yuu-ku. Isayi waan-ma wuɔ: «Diilonɔ ciɛra wuɔ:

⁸ «*Nel daade taamba kãŋ-mi ba nuŋ-nu yon.*

Mi maama si dii ba hɔmmu-na.

⁹ *Bay pigãan nuɔmba-i hũmelle maŋ, bafamba diele.*

A ce dumaanɔ-na, yuŋgu si dii ba Diilojaale-na.»†

Kumaŋ gbãa guɔla nelieŋ nuɔŋo-i
(Marke 7.14-23)

¹⁰ Yesuŋ piiye mafamma-i, wuɔ bĩ nuɔmba-i a ji cira: «Karaan na tũnni-i fafamma na nu mi nelma-i: ¹¹ Kumaŋ suuriŋ nelieŋ nuɔ ŋ nuŋgu-na, ku siɛ gbãa guɔla-niɛ Diilonɔ-hũmelle-na. Kumaŋ hilaan, ku yaa gbãa guɔla-niɛ.»

¹² U *hãalãbiemba piɛ u caan-nu ka cira: «Ŋ saa suɔ wuɔ ŋ nelma jaan *Farisɛbaa-ba-i wei?»

¹³ Yesu wuɔ cira: «Mi To maŋ dɔrɔ-i-na, uŋ'a u saa sũ tibinni maŋ hiere, ni ka fuur halaŋ. ¹⁴ Yaan-baŋ, baa dii ŋaa yiriemba maŋ bilaa ba nayirien nammu. Na suyaa kerre yiron duɔ bel u nayiron nanɔga, ba ka par suur fuon-nu ba hã-i-na hiere.»

¹⁵ Pier wuɔ cira: «Niŋ waŋ nelma maŋ daama-i i saa suɔ ma yaanɔga-i; firnu-mɛi baa-ye.»

¹⁶ Yesu wuɔ cira: «Bisãlmba'i namaanɔ-i yogo wei? ¹⁷ Namaa saa suɔ wuɔ kumaŋ suuriŋ nelieŋ nuɔ ŋ nuŋgu-na ku kã ŋ kusũŋ-nu aa cor ka ce binieŋa wei? ¹⁸ A ne da nelieŋ nuɔ niŋ waŋ maman ŋ nuŋgu-na, ma hel ŋ huonɔga'i nuɔ-i; ma yaa gbãa guɔla-niɛ Diilonɔ-hũmelle-na. ¹⁹ Anjogɔbabalamma hel nelieŋ nuɔ ŋ huonɔga'i nuɔ-i: N huonɔga'i diyaan-niŋ nelkolle-na, *fuocesinni-na, bĩŋwosinni-na, cuosinni-na, coikarre-na, baa yebiɛnande-na. ²⁰ Daama temma yaa guɔlaayan nelieŋ nuɔŋo-i. Nga a wuo niwuoni-i ŋ saa saara nammu-i, kufaŋgu siɛ gbãa guɔla-niɛ.»

Nercieŋo nanɔ haa u nanɔga Yesu-i-na
(Marke 7.24-30)

* 15:4 Helmaŋ-sebe (Exode) 20.12; Anjinammaŋ-sebe 5.16 † 15:4 Helmaŋ-sebe (Exode) 21.17

† 15:9 Isayi (Ésaie) 29.13

21 Ku huonḡu-na, Yesu wuɔ ta terienḡu fanḡu-na a kā Fenisi mara nuɔ. §

22 A ne da nercienḡo * nanḡo waa terienḡu fanḡu-na. Yesuḡ kāa, cienḡ daa wuɔ cu u huonḡ-nu tuɔ fara u piiye baa-yo wuɔ: «Itie, *Davidi hāayēlḡ nuɔ, jande ce hujarre-mie! *Jina nanḡo dii mi bilonḡo yunḡu-na, kuu si dii-yuɔ dei.»

23 Yesu saa senḡ sūnunḡu yuɔ. U *hāalābiemba piε u caanḡ-nu ka cira: «Itie, ḡ sa bir cienḡ daayo-i i huonḡu-na wei? Nḡ saa da unḡ cenḡ ijieni-i u nyaanu-yiε wei?»

24 Yesu wuɔ cira: «Diilonḡo puɔraa-mi *Isirahel-baamba yaa wulaa-i yonḡ, baa dii ḡaa tūlmba manḡ baala.»

25 Cienḡ daa wuɔ jo ji dūuna u yaanḡa-na aa naa cira: «Itie, jande suuye-mie!»

26 Yesu wuɔ cira: «Da ḡ biε bisālmba niwuoni-i hā juoraamba baa-ni ku saa fa.»

27 Cienḡ wuɔ cira: «Itie, ḡ waaḡ ninsonḡo, ḡga ma sī juoronḡo tienḡ duɔ wuɔ niwuoni-i aa nimanḡ diire, juoronḡo wuo-ni ke?»

28 Unḡ waaḡ mafamma-i Yesu wuɔ cira: «Cienḡ nuɔ, ḡ haa ḡ nanḡa-i mie kelkel! Ninḡ taaranḡ kumanḡ, Diilo ka hā-ni baa-ku.»

Terduonḡu fanḡu-na, bilonḡ wuɔ bi pāḡ da u fεε.

Yesu siire jaamba bɔi

29 Yesu wuɔ ta terienḡu fanḡu-na a kā *Galile dalanḡa-na ka nyugūḡ tānunḡu nanḡu-na tīena. 30 Nuonḡ baa kūl ba-naa ta ba kā u wulaa baa ba jaamba-i: Ciseduɔlbaa-ba waa, yiriemba waa, murgubaa-ba waa, bobobaa-ba waa a naara jaamba namba. Ba saa waa dei. Umanḡ duɔ jo baa u wuonḡo, u jo ji jina-yuɔ Yesu caanḡu-na. Yesu wuɔ sire-bei hiere kpēm̄mu! 31 Bobobaa-ba piiye, murgubaa-ba siire ta ba wuɔ, ciseduɔlbaa-ba wuɔ fafamma, yiriemba yufienḡa puurii. Kuɔ ce nuɔmba-i gbεε. Baa ta ba gbεliεḡ *Isirahel-baamba Diilonḡo-i.

Nuɔmba neifienḡa hāi wuyaa buruo niehāi yar-ba (Marke 8.1-10)

32 Yesuḡ waa dalanḡa-na, yiinḡu nanḡu-na, wuɔ bī u *hāalābiemba-i a tuɔ piiye baa-ba wuɔ: «Nuonḡ daaba hujarre ko-mi; ba yinni sisi yaa dε-i baa-mi ba saa da bīḡkūḡḡu wuɔ. Da mi ce ba ta baa nyulmu-i, ku kaa nuɔl-ba hūmelle-na.»

33 U hāalābiemba yuu-yo wuɔ: «I ka da niwuoni-i hie hīεḡ daaku-na die hā nelpūḡ daaku da ku wuo ye?»

34 Yesu wuɔ yuu-ba wuɔ: «*Buruo u nie dii baa-na?»

Baa cira: «Buruo niehāi baa tetebiemba namba.»

35 Yesu wuɔ gbε nuɔmba-i wuɔ ba tīena hīεma-na 36 aa naa biε buruo niehāi daayo-i baa tetebienḡ daaba-i a jaal Diilonḡo-i aa naa būlnu-niε hā u hāalābiemba calnu-niε hā nuɔmba-i. 37 Nuɔmba-i hiere baa wuo nie yar-ba. Baa gbura ni boini-i a dii segeyufienḡ niehāi. 38 Bamanḡ naa waa, ba gbāa yu nuɔmba neifienḡa hāi temma. Caamba nunḡu sī baa bisālmba-i. 39 Banḡ juɔ wuɔ tī, Yesu wuɔ ce ba bɔrɔ kūḡ ba cīnninḡ aa fuɔ wuɔ kā ka bie benḡo tuɔ kā Magadā.

§ 15:21 Ku birii a saanu baa cerma; ni ma'i sī ma nyεgāanḡ girekimma-na wuɔ «Tiir baa Sidō mara». Nilēiḡa fanḡa dii Fenisi huonḡ-na. * 15:22 Cienḡ daayo bīncuɔmba taa ba hel Kanaa; ku kaalaaya girekimma-na. Ku pigāanḡ wuɔ ba saa waa *Yuifubaa.

16

*Yesu suwaaɣa**(Marke 8.11-13; Like 12.54-56)*

¹ Ku huonɣu-na, *Farisɛbaa-ba namba-i baa *Sadusɛbaa-ba namba siire kã Yesu wulaa wuɔ ba ka piiye cure-yuɔ. Ban kãa, baa cira: «Hãalãtie, ce himma namma i ne, mamanɗ pigãan wuɔ ŋ juɔ Diilonɗ-jomma.»

² Yesu wuɔ cira: «Bãan da ku ta ku suur huonɣu manɗ nuɔ-i, da na ne diilonɗo yaanɣa-i da-ka dãa, na cira: «Diilonɗo sie dãa, terienɣu ka fa.» ³ Aa da na sire cucuuyunɣu-na a da diilonɗo yaanɣa saa fa, na cira: «Diilonɗo ka dãa nyunɣo-i-na.» Na ciɛ niɛ ta na suɔ diilonɗo yammu-i na bɔrɔ-muɔ aa na sa suɔ mamanɗ ciɛŋ fiɛfiɛ-i-na ma yunɣu-i? ⁴ Fiɛfiɛ ku nuɔmba saa fa, ba jɛnaamba sa ku. Ba gbɛ-ku dumaa wuɔ mi ce himma ba ne. Binɗkunɣu sa ce dii hã-na. *Yonasi maama ka saanu baa-na.»

Un waan mafamma-i, wuɔ ta aa naa yan-ba.

*Yesu gbuɣa u hãalãbiemba-i**(Marke 8.14-21)*

⁵ Yesubaa-ban taa terienɣu-na, baa kã ka biɛ beŋo ta ba karnu ba kã dalanɣa yiɛnɣu nanɣu-na. A ne da ban'a ba ta, ma saa tɛnu u *hãalãbiemba biɛ *buruo. ⁶ Yesu wuɔ gbɛ-ba wuɔ: «Jande, bilaan na fɛrɛ *Farisɛ ba siini-na baa *Sadusɛ ba bi niini-na.»

⁷ U hãalãbien baa donɗ ta ba piiye ba-naa nuɔ wuɔ: «In'a i saa biɛ buruo ku'i ciɛ u tuɔ piiye dɛ-i-na.»

⁸ Yesu wuɔ suɔ banɗ wanɗ mamanɗ. Wuɔ cira: «Na saa haa na nanɣa-i miɛ ku haama. Na bilaa-ma niɛ aa cira nan'a na saa biɛ buruo ku'i ciɛ mi ta mi piiye dɛ-i-na? ⁹ Na saa suɔ ku yaanɣa-i yogo wei? Nanɗ calaanu buruo u ndii manɗ hã nuɔmba neifienɗa hãi nuɔsiba ndii ba wuo u yar-ba,* u maama karaanu-nei wei? Aa nanɗ biyaa segeyufienɗa manɗ ta ku yiinɣu-na, a maama karaanu-nei wei? ¹⁰ A naara buruo niehã manɗ nanɗ calaanu-yuɔ hã nuɔmba neifienɗa hãi ba wuo u yar-ba,† mafamma karaanu-nei wei? A tiraa naara segeyufienɗa manɗ nanɗ biyaa-ya ta kufanɣu yiinɣu-na a maama karaanu-nei wei? ¹¹ Naa naa gbɛ na suɔ wuɔ miŋ ciɛra na bel na fɛrɛ Farisɛ ba siini-na baa Sadusɛ ba niini-na, mi sa wanɗ bur-maama!» ¹² Terienɣu fanɣu-na, u hãalãbiemba suɔ suɔ wuɔ u saa cira ba bel ba fɛrɛ siiniŋ-kerrerŋ, ŋga wuɔ ba bel ba fɛrɛ Farisɛ ba nelma'i nuɔ-i baa Sadusɛ ba maama-na.

*Yesu sɛnni yaa hani-i?**(Marke 8.27-30; Like 9.18-21)*

¹³ Yesubaa baa kãa kunanɣu-i Sesare manɗ Filipu wuonɗo-na. Yesu wuɔ ka yuu u *hãalãbiemba-i wuɔ: «Nuɔŋ ba'a hai molonɗo-i *Molonɗ-Bienɗo-i?»

¹⁴ U hãalãbien baa cira: «Banamba ciɛra nuɔnei *Nsãa-Batise-i; bananɗ ba'a nuɔnei *Eli-i; bananɗ ba'a *Seremi; bananɗ ba'a *Diilopɔɔrbilonɗo nanɗ nuɔ.»

¹⁵ Yesu wuɔ cira: «Aa namaa fuɔ, na'a hai molonɗ muɔmei?»

¹⁶ Simɔ-Pier wuɔ cira: «Diilonɗ unɗ pãa nunɣu-i aa saanɗ *Konɗkortienɗo manɗ, u yaa nuɔŋo-i. Cicɛlmantienɗo Bienɗo yaa nuɔŋo-i.»

* 16:9 Niɛŋ 14.15-21. † 16:10 Niɛŋ 15.32-38.

17 Yesu wuɔ cira: «Pier, Nsāa bierɔ nuɔ, nanɔ yungu dɔlaa, ninɔ waanɔ mamanɔ daama-i nanɔ kusunɔ-maama sɪ, mi To manɔ dɔrɔ-i-na, u yaa diyaa-ma nɔ nunɔ-gu-na.» 18 Aa naa cira: «Pier, nɔ yerre yungu yaa wuɔ tãmpɛlle. Mi tũnu-nie: Mi ka fu mi dũngɔ-i tãmpɛlle fande yaa nuɔ-i. *Sitãni yufelle kuɔ, u sie gbãa ce-ku bɪnkũngɔ. 19 Mi ka hã-ni *Diilonɔ-nelle dienɔ-i: Da nɔ ciina kumanɔ hɪema-na bande-i-na, ba ka ciina ku bɪnkũngɔ-i dɔrɔ-i-na; da nɔ bi sie kumanɔ hɪema-na bande-i-na, ba ka bi sie ku bɪnkũngɔ-i dɔrɔ-i-na.» 20 Aa naa wanɔ-ma kuola-mɛi baa-ba wuɔ ba baa yanɔ ma hel wuɔ Diilonɔ unɔ saanɔ *Konkortienɔ manɔ u yaa ufanɔ-i.

Yesu kaal u mulɛma-i baa u hãalãbiemba-i
(Marke 8.31–9.1; Like 9.22-27)

21 A donɔ huonɔgu fanɔgu-na, Yesu wuɔ donɔ tuɔ piiye u pigãanɔ u *hãalãbiemba-i wuɔ: «Da ku fie ce nie nie, fuɔ mi kã *Yerusalemu-i-na. Da mi kã, nelle bɪncuɔmba-i baa *Diilɔjigãntaamba yuntaamba-i a naara *ãnjɪnamma pigãataamba ka ce-mi sũlma aa ko-mi. Nɔga da ba ko-mi, mi ka ce yinni hãi yonɔ hɪema-na, sielinɔ-yiingɔ-i, mi ka sire hel jo.» 22 Unɔ waanɔ mafamma-i, Pier wuɔ bɪ-yo ba kã ba denɔ ka tuɔ wanɔ baa-yo wuɔ: «Itie, baa ta nɔ piiye dumaa, ku saa fa. Diilo baa jo baa-ma, Diilo sie hũu-ma ma ce.»

23 Yesu wuɔ ne-yo da fie aa naa cira: «*Sitãni, kã nɔ halanɔ mi caanɔ-nu! Nɔ taara nɔ guɔl mi gbeini-i wuɔ nie? Nɔ kusunɔ-maama-i Diilonɔ-maama sɪ, nelbilienɔ-maama.»

24 Ku huonɔgu-na, Yesu wuɔ gbɛ u hãalãbiemba-i wuɔ: «Umanɔ duɔ tuɔ taara u cu mi huonɔ-nu, kutienɔ saaya u ciina u fɛrɛ, aa u bi saaya u sie mulɛma-i baa kuliingɔ-i. 25 Umanɔ duɔ tuɔ kaal baa u yungu yonɔ, kutienɔ ka kɔsuonɔ u fɛrɛ; nɔga umanɔ duɔ tuɔ kɔsuonɔ u fɛrɛ mɛi maama-na, kutienɔ ka da cicɛlma manɔ sa fɛnɔ dede-i. 26 Nelienɔ nuɔ da nɔ da nɔ yufienɔ-niini-i hiere miwaanɔ-na aa ka caa, yunɔ haku-i dii-kuɔ? Nelienɔ nuɔ nɔ gbãa sãa nɔ yungu-i baa bige-i Diilonɔ wulaa? 27 *Molonɔ-Bienɔ ka jo baa u To fɔngũɔ-i baa u *dɔrɔpɔuɔrbiemba-i. Duɔ jo, u ka pã nuɔmba-i ba maacemma sullu-i. 28 Yaanɔ mi wanɔ ninsonɔ-i baa-na: Banamba dii na hɔlma-na bande-i-na, ba sie hi ku, ba ka da Molonɔ-Bienɔ juɔ u fɔngɔtesɪnninɔ-jomma-i.»

17

Yesu birii u denɔ birma
(Marke 9.2-13; Like 9.28-36)

1 Yesunɔ waanɔ mafamma-i, yinni niediei ku huonɔgu-na, wuɔ ce fuɔ baa Pier baa Sake a naara Sake hãanɔ-i Nsãa, ba kã ba denɔ ka nyugunɔ tãnujaataama nanɔ-na. 2 Ba'a ba ne da Yesu birii u denɔ birma: U yaanɔ caa dumaa ka fɛrɛnɔ nuɔ nãa bãanɔgu, u jonɔgorbaa-ba bir baapielmba ta ba caa da muimui. 3 Ba'a ba tiraa ne da *Moisi-i baa *Eli-i ba caraaya-bei ta ba piiye baa Yesu-i. 4 Pier wuɔ gbɛ Yesu-i wuɔ: «Itie, i jomma faa bande-i-na dɛ! Da nɔ sie, nɔ yanɔ mi ce gbuganni siei: ku diei nanɔ kũngɔ, ku diei Moisi kũngɔ, aa ku diei kũngɔ nanɔgu-i Eli kũngɔ.» 5 Nelma saa ji tɪ u nunɔgu-na, nyaasɪnni nanni jo ji cɪnnu-bei. Ba'a ba ne da, molo piiye ni huonɔga-na wuɔ: «Mi Bienɔ yaa daayo-i, u maama sa suɔ aa dɔlnu-mie. U yaa fɛnɔ mi huonɔga-i. Taa na nu u nunɔgu-i!»

6 Molonɔ daa unɔ piiye, *hãalãbiemba kũɔma pãnɔ ta ma nyɛnɔ; baa dũna hiere nisɪnɔ ba yunni-i hɪema-na. 7 Yesu wuɔ pie a wuɔra haa u nanɔga-i bei

aa naa cira: «Baa na káalā; siiren!» ⁸ Ba ciirii ba yunni-i ku yaa nuɔ-i, a da Yesu yaa u diei yon.

⁹ Baŋ juɔ ta ba hiire tánungu-na, Yesu wuɔ waŋ-ma kuola-mei baa-ba wuɔ *Molon-Bieŋ duɔ saa sire hel kuomba hɔlma-na, ba baa waŋ nel daama-i baa molonjo.

¹⁰ U hāalābieŋ baa cira: «Ma sī *ānjīnamma pigāataamba ciɛra wuɔ Eli yaa saaya u bir jo igēna aa Diilonj uŋ pāa nuŋgu-i wuɔ u ka saan *Korŋkortierjo manj, u suɔ jo ke?»*

¹¹ Yesu wuɔ cira: «Ba saa kar coima, Eli naa saaya u jo ji migāaŋ weima-i hiere, ¹² ŋga mi tūnu-nei: Eli juɔ tī. Uŋ juɔ, ba saa suɔ wuɔ u yaa-i, ba ce ba bāaŋgu-i yuɔ. Ba ka bi ce ba bāaŋgu-i Molon-Bieŋjo-na dumɛi.» ¹³ Terienju fanju-na, u hāalābiemba suɔ suɔ wuɔ u gbē *Nsāa-Batisi yaa dumaanjo-na.

Yesu duɔnya jīna naacombilonjo nanjo-na
(Marke 9.14-29; Like 9.37-43)

¹⁴ Baŋ hiiriye tánungu-na ka hi nuɔmba terienju-i, naacoljo nanj wuɔ piɛ ka dūuna Yesu yaanŋa-na aa naa cira: ¹⁵ «Itie, jande ce hujarre mi bieŋjo-na aa ŋ sire-yuɔ; kurmarōŋjo dii-yuɔ, ku si dii-yuɔ dei. Da ku sire-yuɔ de-i-na, kuniɛ u cii suur dāamu-na, kuniɛ u cii suur hūmma-na. ¹⁶ Mi juɔ baa-yo ŋ *hāalābiemba wulaa, ŋga u maama yaraa-ba.»

¹⁷ Yesu wuɔ cira: «Fiefie ku nuɔŋ namaanjo-i na sa hūu nelieŋ maama, na saa fa! Na daa nie sī mi ka tīena baa-na gbula wei? Namaa ji hūu mei maama-i yaku-i?» Aa naa cira: «Juɔŋ baa naacombilonjo-i bande.» ¹⁸ Baa jo baa naacombilonjo-i. *Jīna'i naa ciɛ-yo dumaanjo-na. Yesu wuɔ nuola jīna-i wuɔ u cor u hel naacombilonjo-na. Jīna wuɔ bi hel. Naacombilonj wuɔ da u fere.

¹⁹ Jīnanj hilaa, hāalābiemba piɛ ba kula a yuu Yesu-i wuɔ: «Bige-i ciɛ mie i saa gbāa donya-yuɔ?»

²⁰ Yesu wuɔ cira: «Na saa haa na nanŋa-i mie ku haama ku'i ciɛ. Yaan mi waŋ ninsoŋo-i baa-na: Halle da na fie haa na niele-i mie yon, weima sie gbāa yar-na cemma: Na gbāa gbē tánun daaku-i wuɔ ku sire kā dii daalei, aa ma bi ce.» [²¹ Aa naa cira: «Jīna daayo temma-i, da na saa dii sūŋgu aa cārā Diilonjo-i na sie gbāa donya-yuɔ.»]

Yesu tirii u kuliŋgu maama-i
(Marke 9.30-32; Like 9.43-45)

²² Yiŋgu nanju-na, Yesu-i baa u *hāalābiemba waa ta ba wuɔra *Galile huŋga-na, Yesu wuɔ tuɔ piyye baa-ba wuɔ: «Yiŋgu dii baa yiŋgu, ba ka bel *Molon-Bieŋjo-i hā nuɔmba-i baa-yo ²³ ba ko-yo. ŋga da ba ko-yo, u ka ce yinni hāi yon hīema-na, sieliŋ-yiŋgu-i u ka sire hel jo.» U hāalābiemba nuɔ mafamma-i ce nie? Baa gbuu pāŋ vāa ba yammu-i.

Nampo kūŋgu

²⁴ Baŋ kaa hi Kafarnamu-i, bamanj hūyāaŋ *Diilodubuɔ nampo-i, baa piɛ yuu Pier wuɔ: «Na hāalātieŋjo pā Diilodubuɔ nampo-i wei?»

²⁵ Pier wuɔ cira: «U sa pā-yo wuɔ bige-i ciɛ?»

Pierŋ juɔ jo ji tuɔ suur, Yesu wuɔ siɛŋ-yo cira: «Pier, nanj wulaa haba-i pāaŋ nampo-i ba hā fōŋgōtaamba-i hīema-na bande-i-na? Ba bisālmba'i pāaŋ-yonj waa niɛraamba'i pāaŋ-yonj?»

²⁶ Pier wuɔ cira: «Niɛraamba'i pāaŋ-yonj.»

* 17:10 Malaki (Malachie) 3.23

Yesu wuɔ cira: «Kuu dii ŋaa ba bisāmba nunḡu si dii nampo pām̄ma-na; dum̄ei s̄i w̄ei? ²⁷ Ŋga, mi sa taara i guɔla Diilodubuɔ yaataamba hōmmu-i. Kā nuoraanḡu-na ŋ ka dii halle. Da ŋ ka bel teterienḡo maḡ dielā-wuonḡo-i, ŋ gbaar u nunḡu-i, ŋ ka da warbelle nande, ŋ hiel-de ŋ ka pā mei nampo-i baa nan bi wuonḡo-i hiere; di ka gb̄e.»

18

Hai moloḡo-i nelbuɔ-i Diilonḡ-nelle-na?

(Marke 9.33-37,42-48; Like 9.46-48; 17.1-2)

¹ Huonḡu fangu-na, Yesu *hāalābien baa piɛ u caan-nu ka cira: «Itie, hai nelbuɔ-i *Diilonḡ-nelle-na?» ² Yesu wuɔ b̄i bisāmbilonḡo nanḡo a ji yiɛra-yuɔ ba hōlma-na ³ aa naa cira: «Yaan mi wan ninsonḡo-i baa-na: Da ŋ da na saa bir ce bisāmbien temma, na ceraa na suur Diilonḡ-nelle-na. ⁴ Uman duɔ hiire u fɛɛ a ce u fɛɛ cekūɔ bisāmbilonḡ daayo temma-i, kufanḡu tienḡo yaa nelbuɔ-i Diilonḡ-nelle-na. ⁵ Na saa da, uman duɔ ne muonḡo-i aa bel bisāmbilonḡ daayo temma-i fafamma, kuu dii ŋaa u bilaa mei fɛɛ yaa-i.

⁶ «Bisāmbiamba maḡ haa ba nanḡa miɛ daaba-i hiere, uman duɔ guɔl unanḡ gbeini bei Diilonḡ-hūmelle-na, sūlma haraa kutienḡo-na! Kuɔ baa na to namelle u nuonḡu-na aa se-yo dii-yo nuoraan-nu u ciire, kuu naa buɔ-yuɔ.

⁷ «Sūlma haraa nelbiliemba-na; ba siɛ gb̄aa naa kuubabalaanḡu muncemmu-i, ŋga uman duɔ dii u nanolḡo-i ku cemma-na, sūlma haraa kutienḡo-na.

⁸ «Da ŋ da ŋ nanḡa dii-ni kuubabalaanḡu cemma-na, sisɔ ŋ gboluonḡu, kar-ku ŋ nanna dii daalei. Da ŋ suur Diilonḡ-nelle-na ba nanḡa diei, sisɔ baa gboluonḡu diei, ku b̄oyaa ba ka caa-ni baa ŋ nammu-i mu hāi-i-na, sisɔ baa ŋ gbeini-i ni hāi-i-na.

⁹ «Da ŋ da ŋ yufelle dii-ni kuubabalaanḡu cemma-na, hiel-de ŋ fara ŋ nanna dii daalei! Da ŋ suur Diilonḡ-nelle-na baa yufelle diei, ku b̄oyaa ba ka caa-ni baa ŋ yufienḡa-i a hāi-i-na.»

Diilonḡo sa siɛya u bisāmba-i

(Like 15.3-7)

¹⁰ Ku huonḡu-na, Yesu wuɔ cira: «Nienḡ, taa na kān bisālḡ daaba-i hiere, baa na yan u diei. Mi tūnu-nɛi: *Dɔɔpɔpuɔɔbiemba maḡ niɛyan-bei, baa dii baa mi To-i dɔɔɔ-i-na bāanḡu-i baa isuonḡu-i. [¹¹ *Molonḡ-Bienḡo juɔ duɔ ji taara baman baala a kor-ba.] ¹² Aa naa cira: «Namaa wulaa, tūlmba komuonḡa ndii da ba waa baa uman, aa u diei balla-bei, kutienḡo siɛ yan komuonḡa naa baa c̄ncieluo nennaa maḡ t̄iyāa ba ta ba wuora* aa kā ka taara u diei-wuonḡ daayo-i w̄ei? ¹³ Mi wan ninsonḡo-i baa-na: Duɔ ka da-yo, u huonḡa ka gbuu f̄e. A ne da komuonḡa naa baa c̄ncieluo nennaa maḡ t̄iyāa ba saa balla, bafamba kūnḡu saa gb̄aa f̄e u huonḡa-i f̄eḡ daama temma-i. ¹⁴ Ku yaa ŋaa na To maḡ dɔɔɔ-i-na u kūnḡu-i; u sa taara u diei balla bisāmbienḡ daaba-na.»

Nelmaḡ saaya ma ta ma fiɛlnu dumaa

¹⁵ Ku huonḡu-na, Yesu wuɔ cira: «ŋ natobinḡ duɔ cāl, kā u wulaa ŋ ka pigāan-yo un cālāa kusuonḡ-nu; na hā-na-hāi. Duɔ hūu-ma wuɔ u cālāa, na cor baa na horre-i. ¹⁶ Duɔ saa hūu-ma, ŋ yan-yo aa ŋ taara nelduonḡo ŋ

* **18:12** Ma nyegāan girekimma-na wuɔ: «Kutienḡo siɛ yan komuonḡa naa baa c̄ncieluo nennaa maḡ t̄iyāa dii t̄anunḡu-na.» Bafamba h̄ema-i hiere t̄anni.

naara η fεε, sisɔ nuɔmba hāi na kā u wulaa na ka fiɛlnu-mei ηaa Diilon-nelmaη waan-ma dumaa wuɔ: «*Siertaamba hāi sisɔ ba siei da ba da nelma maη nuɔ-i, ma ka fiɛlnu.*»[†] ¹⁷ Duɔ saa ka hūu bafamba maama-i, kā η ka hi Diilon-dūη-baamba-i baa-ma. Duɔ saa nu Diilon-dūη-baamba nuηgu-i, baa tiraa η ta η kāη-yo na horre-na; ta η kāη-yo baa *nieraamba sisɔ η ta η kāη-yo baa nelbabalaamba.[‡]

¹⁸ «Mi waη ninsoηo-i baa-na: Da na ciina biηkūngu biηkūngu hīema-na bande-i-na, ba ka ciina-kuɔ dɔɔo-i-na. Da na bi sie biηkūngu biηkūngu hīema-na bande-i-na, ba ka sie-ku dɔɔo-i-na. ¹⁹ Aa mi tūnu-nei: Na hɔlma-na, bamaη da ba nunu ba-naa hīema-na bande-i-na aa cārā biηkūngu mi To-i dɔɔo-i-na u wulaa, u ka hā-ba baa ku biηkūngu-i. ²⁰ Na saa da, nuɔmba hāi sisɔ nuɔmba siei da ba tigiη ba-naa mei yerre-na, mi dii ba hɔlma-na.»

Diilonjo taara i tie ce jande i-naa nu

²¹ Yesuη waan mafamma-i, Pier wuɔ piε yuu-yo wuɔ: «Itie, moloη duɔ tuɔ cāl-mi aa mi ta mi yaη ma ta ma tī, da ku ji hi niel hade-i mi saaya mi pē? Da ku ji hi niehāi wei?»

²² Yesu wuɔ cira: «Mi sie cira niehāi yoη dε! Nga mi ka cira da ku hi komuɔηa siei baa cinciɛluo a tir sɔmma niehāi.»

²³ Aa naa cira: «Na saa da, *Diilon-nellentesinni dii ηaa nellentienjo maη taaraayaη duɔ yuu u cēmieηa-i u maacembiemba wulaa. ²⁴ U ce ba ta ba bī-ba ba hā-yo u tuɔ yuu-ba. Ku juɔ hi unano-i u cēmelle waa gbεge-diele. ²⁵ U saa naa waa duɔ gbāa pā-de. Nellentienjo cira: «Da ma waa dumaano-na, suoraan-yoη baa u ciεno-i baa u bisāimba-i a naara u nagāη-niini-i hiere na suu u cēmelle-i.»

²⁶ «Naacoljo kā ka dūuna nellentienjo yaan̄ga-na aa cira: «Jande, ne Diilonjo-i aa η fē η huɔŋga-i, mi ka gbāη kpelle suu-de.» ²⁷ Uη piieye dumaano-na, u hujarre ko nellentienjo-i, u cira u yaη u baa tiraa u pā biηkūngu aa u sire u kā.

²⁸ «Maacembilon daa u bi hilaa ku yaa nuɔ-i a suu baa u nabentienjo nano. Ba ce maacemma-i baa ba-naa. U cēmelle waa u nabentienjo faηo-na. Di saa bi waa bɔi.* U pāη nyoη u nuhɔeη-na aa cira: «Jo baa mi gbeηa-il!» ²⁹ U nabentienjo dūuna u yaan̄ga-na aa cira: «Jande, ne Diilonjo-i aa η fē η huɔŋga-i mi ka gbāη kpelle suu-de.» ³⁰ Naacolη wuɔ ma sa tī. Aa ce ba belo dii-yo kaso wuɔ duɔ saa suu cēmel daade-i u sa da hel. ³¹ Ku saa dɔlnu u nabaamba-i. Baa kā ka tūnu nellentienjo-i baa-ma. ³² Nellentien wuɔ ce ba bī u jo. Uη juɔ, nellentien wuɔ cira: «Nelbabalaη nuɔ naη temma-i daani-i, ma sī naη cārā-muɔ mei ce naη yaη mei gbeηa-i kε? ³³ Ma miη ciε hujarre-i nuɔ-na dumaa, naη saa waa η ce hujarre-i η nabentienjo-na dumei wei?» ³⁴ U huɔŋgaη guɔlaaya baa-yo cor dumaano-na, wuɔ pāη saan̄-yo u ka tuɔ ce pɔrtɔmma duɔ suu u cēmelle-i.»

³⁵ Yesuη waan mafamma-i, wuɔ cira: «Namaa da na saa bi ta na ce hujarre na-naa nuɔ, mi To maη dɔɔo-i-na u bi ka ce-na dumei.»

[†] **18:16** Anjīnamma tiyemman-sebe (Deutéronome) 19.15 [‡] **18:17** Ma nyegāη girɛkimma-na wuɔ: «... ta η kāη-yo baa *nieraamba sisɔ *nampohūutaamba.» Bafamba taa ba kāη nieraamba-i baa nampohūutaamba-i nelbabalaamba. Niεη Anfirnumma-na. **§ 18:24** Cēmelle maη waa-yuɔ di gbāa pā gonguonaamba neifien̄a ndii a ka hi bien̄ cinciɛluo a ndii a saa baa gbeη nuηgu maη blε girɛkimma-na. * **18:28** Girekimma-na ba ciεra u cēmelle waa «*deniebaa komuɔηa ndii». A ne da ba taa ba pā gonguonaano-i denie diei bāduɔŋgu-na. A ce dumaano-na caamba siei baa yinni cinciɛl maacemman-sullu'i waa-yuɔ.

19

Bige-i gbāa biēna ānsorre-i?

(Marke 10.1-12)

¹ Yesuŋ juo waŋ nel daama-i tī baa nuɔmba-i *Galile-i-na, wuɔ ta kã *Yude ka waa dii *Yurdē bomborma namma-na. ² Nuɔŋ baa sire kūɔl ba-naa kã u wulaa baa ba jaamba-i. Wuɔ sire-bei hã-ba.

³ *Farisēbaa-ba naŋ baa ta ba ne wuɔ sī ba ka gbāa piye cure-yuɔ. Baa piɛ u caaŋ-nu a yuu-yo wuɔ: «A saa baa miɛ Diilon-ŋümelle-i, da ku dɔl-niŋ ŋ gbāa nanna ŋ ciɛŋo-i wei?»

⁴ Yesu wuɔ cira: «Namaa saa kalaŋ mamaŋ nyɛgāaŋ Diilon-nelma-na wei? Ma sī ma waaŋ Diilon-nelma-na wuɔ Diilon uŋ'a u jina miwaaŋo-i «u maa biɛŋo baa ciɛŋo» * ⁵ aa cira: «A ce dumaanŋo-na bibiɛŋo ka yaŋ u bincuɔmba-i aa waa baa u ciɛŋo ba gbonu ce kuuduŋgu.» † ⁶ Da ba waa dumaanŋo-na, ba sa tiraa kãŋ-ba nuɔmba hãi, ba kãŋ-ba ŋaa nelduŋo. Terienŋu faŋgu-na, Diilon duɔ gbonu kumaŋ, nelbilo saa saaya u bɔrɔ-kuɔ.»

⁷ Farisēbaa baa yuu-yo wuɔ: «Maŋ yeŋ dumaanŋo-na, bige-i ciɛ *Moisi wuɔ umaŋ duɔ nanna u ciɛŋo-i u nyegɛŋ sebe hã-yo a pigāaŋ wuɔ ba ānsorre buɔra?» †

⁸ Yesu wuɔ cira: «Diilon uŋ taa u ma miwaaŋo-i u saa naa dii mafamma-i u huɔŋga-na, ŋga Moisi daa na tūnni sa nu, ku'i ciɛ u hã-na hümelle-i wuɔ na ta na nanna na caamba-i. ⁹ Ŋga mi tūnu-nei: Umaŋ ciɛŋo-i duɔ u sa ce bɛmba fuɔ aa u nanna-yuɔ aa jã unaŋo, kutienŋo saa wuɔ Diilon-hümelle; u ciɛ *fuocesinni'i dumaanŋo-na.»

¹⁰ Uŋ waŋ mafamma-i, u *hãalãbiemba cira: «Da kuɔ maa dii dumɛi, ba'a ŋ biɛ ciɛŋo-i tīŋgu wei? Ŋ sa yaŋ aa tīɛ serŋ nuɔ bɔlbɔl wei?»

¹¹ Yesu wuɔ cira: «Diilon duɔ hã bamaŋ ku fɔŋgũo-i ba'i gbāa hũu nel daama-i, da ma'i sī nuɔmba-i hiere ba maahũuma sī. ¹² Na saa da, banamba huɔŋ baa ba sersinni-i, banamba nelbiliemba'i diyaa-ba niɛ, banamba Diilon-maama'i diyaa-ba niɛ. Umaŋ duɔ u ka gbāa hũu-ma u hũu-ma.»

Yesu cãarã Diilonŋo-i hã bisãmbiemba namba

(Marke 10.13-16; Like 18.15-17)

¹³ Ku huɔŋgu-na, baa jo baa bisãmbiemba namba-i Yesu wulaa wuɔ ji haa u nammu-i bei aa cãrã Diilonŋo-i hã-ba. *Hãalãbiɛŋ baa sire ta ba nuola bamaŋ juɔ baa-ba. ¹⁴ Yesu wuɔ cira: «Yaŋ bisãlmba ta ba jo mi wulaa, baa na ta na cie-ba. Na saa da, bamaŋ dii bafamba temma-i, *Diilon-nelle dii bafamba diele.» ¹⁵ Aa naa haa u nammu-i bei aa cãrã Diilonŋo-i hã-ba. Uŋ ciɛ mafamma-i, wuɔ ta halaŋ terienŋu-na.

Weiŋo naŋ maama

(Marke 10.17-31; Like 18.18-30)

¹⁶ Baŋ taa dumaanŋo-na, naacolŋo naŋ wuɔ piɛ tuɔ yuu Yesu-i wuɔ: «Hãalãtie, mi saaya mi ce ānfafaŋ hama-i da mi gbāa da cicɛlma maŋ sa tīɛŋ dede-i?»

¹⁷ Yesu wuɔ cira: «Bige-i ciɛ ŋ ta ŋ yuu-mi baa ānfafammaŋ-maama? Nelduŋo diei dii umaŋ faa; u yaa Diilonŋo-i. Da ŋ ta ŋ taara ŋ da cicɛlma maŋ sa tīɛŋ dede-i, ŋ saaya ŋ ta ŋ wuɔ uŋ'a i tīɛ wuɔ hũmienja maŋ.»

¹⁸ Naacolŋ wuɔ cira: «A yaa haya-i?»

* 19:4 Miwaaŋo jɪnammaŋ-sebe (Genèse) 1.27 † 19:5 Miwaaŋo jɪnammaŋ-sebe (Genèse) 2.24

† 19:7 Anjɪnamma tiyemmanŋ-sebe 24.1

Yesu wuɔ cira: «*Baa ko nelieŋo, baa ce *fuocestnni, baa cuo, baa kar coima η haa molo-na, 19 ta η dii η to-i baa η nyu-i ba nunɣu-i, ta η dɔl η nanolŋo-i ηaa niŋ dɔl η fεε duma.*»^᠑᠑»

²⁰ Naacolŋ wuɔ cira: «Mafamma-i daama-i hiere mi cie-ma. Mi saaya mi tiraa ce hama-i naara?»

²¹ Yesu wuɔ cira: «Da η ta η taara η gbuo-ma ma tuole-na hiere, kā η ka suor η nagāŋ-niini-i hiere aa η cal gbeiŋa faŋa-i η hā sūntaamba baa-ya, ku yaa η ka ce weinŋ wuɔ dɔrɔ-i-na; aa η jo η ji ta η nyaanu-miε.»²² Naacolŋ daayo naa silaa waa weinŋo cor. Yesuŋ juɔ waŋ mafamma-i, wuɔ pāŋ vāa u yaanɣa-i aa naa ta.

²³ Yesu wuɔ tuɔ piye baa u *hāalābiemba-i wuɔ: «Yaanŋ mi waŋ ninsoŋo-i baa-na: Kumanŋ ka ce weinŋo duɔ gbāa suur *Diilonŋ-nelle-na kuu dii kpelle. ²⁴ Na suyaa wuɔ kumanŋ ka ce nyogōmε duɔ gbāa cor misēne-fuonɣu-na kuu dii kpelle de! Nga mi tūnu-nεi: Kumanŋ ka ce weinŋo duɔ gbāa suur Diilonŋ-nelle-na, kufanɣu dii kpelle yanŋ.»

²⁵ Uŋ waanŋ mafamma-i, u hāalābiemba hōŋ muɔ gbuu cu da kullu! Baa ta ba piye wuɔ: «Dumaanŋo-na, hai moloŋo-i ka gbāa suur Diilonŋ-nelle-na?»

²⁶ Yesu wuɔ ne-ba aa naa cira: «Nelbiliemba wulaa ma sie gbāa ce, ŋga weima sa yar Diilonŋo-i.»

²⁷ Terienɣu fanɣu-na, Piεr wuɔ cira: «Itie, ne, miε manŋ yaanŋ i weima-i hiere aa tie nyaanu-niε i ka da bige-i ku?»

²⁸ Yesu wuɔ cira: «Yaanŋ mi waŋ ninsoŋo-i baa-na: Bimbɩŋ da ni ji bir hiere niifelenni, *Molonŋ-Bieŋo ka tiena u fōŋgōtesinni-na aa namaa namanŋ nyaanunŋ-miε cinciueluo baa na hāi, na ka bi tiena fōŋgōtesinni-na ta na fielnu *Isirahel dūnni cinciueluo ni hāi niini yunŋ-maama-i. ²⁹ Aa umanŋ duɔ ta aa yanŋ u dumelle-i, u hāmba-i, u mɔlbaa-ba-i, u tūɔbaa-ba-i, u to-i, u nyu-i, u bisāimba-i, u sonni-i mεi maama-na, unŋ taa aa yanŋ nimanŋ, u ka da ni temma sōmma komuonŋa ndii. Aa u ka tiraa da cicēlma manŋ sa tienŋ dede-i. ³⁰ Na saa da, bamanŋ taa yaanɣa fiεfiε-i-na, ba boi ka bir waa huonŋ-nu, aa bamanŋ dii huonɣu-na fiεfiε-i-na, ba boi ka ta yaanɣa.»

20

Suontienŋo nanŋo baa u maacenciraamba

¹ Ku huonɣu-na, Yesu wuɔ cira: «*Diilonŋ-bāanɣu dii ŋaa suontienŋo manŋ siire naar taara maacenciraamba ba da ba ka guona u suonɣu-na. ² Uŋ daa maacenciraamba-i ba waŋ ma saa wuɔ u pā-ba *deniebaa-ba* da-ba-diei bāduonɣu-na aa ce ba kā suonɣu-na.

³ «Bāanɣunŋ juɔ boŋ, u kā nellenŋ-huonɣa-na ka tiraa da banamba wuɔra ba biŋ ba sa ce biŋkūŋgu. ⁴ U gbē-ba wuɔ: «Kāanŋ mi suonɣu-na, mi ka pā-na, mi sie du-na.» ⁵ Bafanŋ baa bi ta kā.

«Bāanɣunŋ juɔ huol, u tiraa hel da banamba-i, u tiraa ce bafamba kā. Bātarunɣu-na, maaduɔma. ⁶ U juɔ tiraa hel bāanŋ-yufellenŋ kāŋ suurma huonɣu-na, a tiraa da banamba-i, u yuu-ba wuɔ: «Bige-i cie na tiena nanŋ bāanɣu-i na saa ce biŋkūŋgu?»

⁷ «Baa cira: «I saa da maacemma ku'i cie.»

«Suontienŋ wuɔ gbē-ba wuɔ: «Da ma waa dumaanŋo-na, kāanŋ mεi suonɣu-na.»

᠑ 19:19 Helmanŋ-sebe (Exode) 20.12-16; Anŋnamma tiyemmanŋ-sebe (Deutéronome) 5.16-20; Buolmanŋ-sebe (Lévitique) 19.18 * 20:2 Ba taa ba pā gonɣuonanŋo-i denie diei bāduonɣu-na.

⁸ «Bāanḡuḡ juo tī huonḡu-na, suontien wuo waḡ baa u suon-tayaana-i wuo: «Bī maacenciraamba-i ḡ pā-ba. Nḡ donḡ baa bamaḡ juo huonḡu'i nuo-i ḡ ka bāl baa dīelā-baamba-i.» ⁹ Bamaḡ juo bāanḡuḡ kāḡ suurma-i huonḡu-na, ba bī bafamba jo, ji hā-ba deniebaa-ba da-ba-diei ba yunnin. ¹⁰ Kuḡ juo hi dīelā-baamba-i, bafamba da nie sī ba ka da maar bamaḡ juo huonḡu-na; ba hā-ba kuuduonḡu yaa baa-ba; deniebaa-ba da-ba-diei. ¹¹ Baa sire ta ba waana baa suontienḡo-i ¹² wuo: «Bamaḡ juo huonḡu-na ba saa da ce bīḡkūḡu aa bāanḡu tī aa ḡ bel diilonḡo-i pā-ba kuuduonḡu baa miē maḡ juo dii cucuuyun-nu, bāanḡu ye-ye naḡ bāanḡu!»

¹³ «Suontien wuo gbē unanḡo-i wuo: «Mi jīē, mi saa du-ni. Ma sī i naa saa-ma wuo dānambāanḡu-na mi pā-ni denie u diei kē? ¹⁴ Nḡ gbeḡa'i si a nuḡu-na wei? Biē-ya ḡ kā. Muomēi ciēra mi ka hā umaḡ juo huonḡu-na kuuduonḡu baa umaḡ juo yaanḡa-i, naḡ nuḡu dii-kuo wei? ¹⁵ Mei gbeḡa-i, mi baa ce kumaḡ dolaanu-miē baa-ya wei? Sisō miḡ ciē ānfafamma-i ma'i jaa-ni?»»

¹⁶ Yesuḡ waanḡ mafamma-i wuo cira: «Na saa da, bamaḡ dii huonḡu-na, ba ka ta yaanḡ, aa bamaḡ dii yaanḡa-na, ba bir tīē huonḡ-nu.»

Yesu tiraa tir u kuliḡḡu maama-i

(Marke 10.32-34; Like 18.31-34)

¹⁷ Yesuḡ juo biē hūmelle-i tuo kā *Yerusalemu-i-na, wuo bī u *hāalābien cīncieluo ba hāi baamba-i ba deḡ a waḡ baa-ba wuo: ¹⁸ «Na daa iḡ kāḡ Yerusalemu-i-na kē. Die kā, ba ka bel *Molon-Biēḡo-i a hā *Diloiḡigāntaamba yuntaamba-i baa *āḡḡnamma pigāataamba-i baa-yo. Da ba hā-ba baa-yo, bafamba ka cira u saaya komma ¹⁹ aa bel-o hā *niēraamba-i baa-yo ba nyē-yo sūlma aa muo-yo aa gbu-yo *daan-nu ko-yo. Nḡa da ba ko-yo, u ka ce yinni hāi yonḡ hīēma-na aa siēliḡ-yiḡḡu-i u ka sire hel jo.»

Nelbuo saaya u ce u fēē maacembilonḡ

(Marke 10.35-45; Like 22.25-27)

²⁰ Ku huonḡu-na, Sebede ciēḡ wuo piē Yesu caan-nu baa u bepuomba-i ba hāi-i-na† ka dūuna duo cārā. ²¹ Yesu wuo yuu-yo wuo: «ḡ taara bige-i?»

Wuo cira: «Mi taara da ḡ ji da ḡ nellentesinni-i, ḡ yanḡ mi bepuonḡ daaba-i ba hāi-i-na unanḡo tīēna ḡ nadienḡa-na unanḡo-i ḡ nanyuonḡu-na.»

²² Yesu wuo cira: «Na saa suo naḡ cārāḡ kumaḡ de! Yaahuolo maḡ ka haa-miē, namaa ka siē u temma haa-nei wei?»

Bisālḡ daa baa cira: «Ūu, i ka siē u haa-yiē.»

²³ Yesu wuo cira: «Yaahuolo maḡ ka haa-miē, u ka haa-nei ninsonḡo, ḡa mei siē gbāa pā nuḡu wuo melḡo'i ka tīēna mi nadienḡa-na aa melḡo'i ka tīēna mi nanyuonḡu-na. Mi To unḡ tigiḡḡ munttēnammu fammu-i tuo cie bamaḡ, ba yaa ka da-mu.»

²⁴ U *hāalābien cīnciel-baamba nambaḡ juo nu nel daama-i, ba hōḡ muo pāḡ guola baa ba hāi-baanḡ daaba-i. ²⁵ Yesu wuo bi-ba hiere a ji tuo piye baa-ba wuo: «Na suyaa wuo fāamaambaa-ba ce hālmaanḡu baa ba fāamaansinni-i aa nelbōmbōmbaa-ba ta ba haa fōḡḡō-i nuomba-na. ²⁶ Nḡa ku saa saaya ku waa dumaanḡo-na namaa na wulaa. Umaḡ duo tuo taara u ce nelbuo-i na hōlma-na, kutienḡo saaya u ce u fēē na maacembilonḡ, ²⁷ aa umaḡ duo tuo taara yaanḡa-i, u saaya u ce u fēē na kōriēḡo. ²⁸ Na saa da, *Molon-Biēḡo juo jomma famma yaa-i hīēma-na duo

† 20:20 Sebede bepuonḡ daaba-i ba gbē Sake baa Nsāa. Nieḡ 4.2.

ji cāa nuamba-i, aa pā u fere duo sāa nuamba bōi yunni, u saa jo ba da ba ji cāa-yo.»

Yesu puurii yiriemba nan yufienja
(Marke 10.46-52; Like 18.35-43)

²⁹ Baŋ siire Yeriko-i-na, nelpūngu nan temma cu Yesu huon-nu.
³⁰ Yiriemba namba waa tēna hūmelle tūngu-na, baa tūnu-bei wuo Yesu yaa curaan. Ba waa ba hāi. Baa pāŋ don ta ba piye da gbagaga wuo: «Itie, *Davidi hāayēlŋ nuo, jande ce hujarre yie!» ³¹ Nuon baa ta ba nuola-bei wuo ba budii. Baa migāan ta ba kaasŋ ba naara wuo: «Itie, Davidi hāayēlŋ nuo, jande ce hujarre yie!»

³² Yesu wuo yiēra aa naa yuu-ba wuo: «Na taara mi ce bige-i hā-na?»

³³ Baa cira: «Itie, i taara ŋ puur i yufienja-i.» ³⁴ Baŋ piye dumaanjo-na, ba hujarre ko Yesu-i, wuo wuora yiēya ba yufienja-i. Terduongu fanngu-na, aa pāŋ puur. An puurii dumaanjo-na, baa cu u huon-nu.

21

Yesu suurma-i Yerusalemu-i-na
(Marke 11.1-11; Like 19.29-40; Nsāa 12.12-19)

¹ Yesubaa-baŋ kaa pie *Yerusalemu-i, a saanu baa Betifage-i, dii *Oliviti-binni-tānūngu hōlma-na, Yesu wuo waŋ baa u *hāalābiemba hāi wuo:
² «Kāan nelle man i yaanŋa-na daade-i, na ka da ba vaa kakūncienjo nanjo baa u bilonjo. Na fir-ba na jo baa-ba. ³ Uman duo yuu-na, na cira: «Itienjo'i puōraa-ye.» Da na waŋ mafamma-i, ba ka yaŋ na ta baa-ba.» ⁴ *Diilopōpuōrbilon ŋ waan maman ma'i sa cien daama-i wei? Diilopōpuōrbilonjo waan-ma wuo:

⁵ «Waan baa *Sinyōtaamba-i wuo:

*Nien, na nellentienjo'i juon daayo na wulaa,
uu dii hōhntantienjo.*

U nyugāan tēna kakūnyun-na, baa kakūmbilon-na.»*

⁶ Hāalābien baa kā ku yaa nuo-i, ka bi da-ma ŋaa Yesuŋ waan-ma dumaa. ⁷ Baa jo baa kakūmuo-i baa u bilonjo-i. Baŋ juo baa-ba, baa hiel ba jonjorbaa-ba-i haa ba honni-na aa Yesu wuo nyugūŋ tēna. ⁸ Nuamba man waa hiere, baa bi hiel ba baamba-i ta ba fara-bei hūmelle-na Yesu tuo wuo ba dōo. Banaŋ baa kar fielu ta ba jina. ⁹ Baman naa waa u yaanŋa-na baa u huongu-na hiere, baa ta ba piye da gbagaga wuo:

«*Davidi hāayēlŋo temma si dii!

Itien ŋ saan uman u jo, Diilo baa-yo!

Dōrwuonjo temma si dii!»†

¹⁰ Yesuŋ kāa ka suur Yerusalemu-i-na, nelle-i hiere die sire yiēra di gbeiniŋ. Da ba cor kusuon-nu, nuamba ta ba yuu wuo: «Hai molonjo-i?»

¹¹ Baa ta ba sie-ba wuo: «Yesu man Diilopōpuōrbilonjo yaa-i. U hilaa Nasareti, dii *Galile.»

Yesu donya torgociraamba-i Diilodubu-i-na
(Marke 11.15-19; Like 19.45-48; Nsāa 2.13-22)

¹² Yesuŋ kāa *Yerusalemu-i-na, wuo kā ka suur *Diilodubu-i-na a donya niisuornintaamba-i baa niisāanintaamba-i hiere hiel-ba. Aa naa kā ka tisŋ gbeihortaamba taabalebaa-ba-i nanna, aa se baman

* 21:5 Sakari (Zacharie) 9.9. Nellentienjo man duo nyugūŋ kakūmuo-i-na ku pigāan wuo u hiiriye u fere. † 21:9 Gbelieman-nalāanŋu (Psaume) 118.25-26

suoraan nɔnsɔr ba huriimba-i ba titiɛŋa-i nanna. ¹³ Uŋ ciɛ mafamma-i, wuɔ cira: «Ma nyɛgāaŋ Diilon-*nelma*-na wuɔ: «*Ba ka ta ba bɪ mi dɔŋgu-i Diilojaaldɔŋgu*»[†], ma sinni niɛ namaa ce-ku cuo ba terienɔŋu?»

¹⁴ Yesuŋ suurii Diilodubuɔ-i-na, yiriemba namba-i baa cisɛduɔlbaa-ba namba kã u wulaa u ka sire-bɛi. ¹⁵ *Diilojigãntaamba yuntaamba-i baa *ãnjɪnamma pigãataambaŋ daa uŋ ceŋ gbɛrɛ-wɛima-i, aa bisãlmba man waa baa-yo ba ta ba piye gbagaga Diilodubuɔ-i-na, ku saa dɔlnu-bɛi. Bisãlŋ daaba taa ba piye wuɔ: «*Davidi hãayɛlŋo temma si dii.» ¹⁶ Diilojigãntaamba yuntaamba-i baa ãnjɪnamma pigãataaŋ baa ta ba piye baa Yesu-i wuɔ: «ŋ nuɔ bisãlmbaŋ waŋ mamaŋ wɛi?»

Yesu wuɔ cira: «Mi nuɔ.» Aa naa cira: «Diilon-*nelma*ŋ piye terienɔŋu man nuɔ-i wuɔ: «*N ciɛ halle bisãlmba-i baa tontobaa-ba tuɔlnu nuɔnɛi*»[§] namaa saa kalaŋ terienɔŋu faŋgu-i dede wɛi?» ¹⁷ Uŋ waan mafamma-i, wuɔ ta kã Betani aa naa yaŋ-ba. U kaa cɔ kusuɔŋ-nu'i.

Yesu ciɛ yensãaŋgu nanɔŋu kuol
(*Marke 11.12-14,20-24*)

¹⁸ Ku cuo kaala-i-na, Yesu wuɔ sire cucuuyunɔŋu-na tuɔ jo nellen-huɔŋga-na, a ne da nyulmu waa-yuɔ. ¹⁹ U juɔ hi hɔlma namma-i a da *yensãaŋgu nanɔŋu-i hũmelle tũŋgu-na. Wuɔ piɛ kã ka da fiegbãŋgbãŋlãndu. Wuɔ gbɛ yensãaŋgu-i wuɔ: «Ma bãlãa nyunɔŋo, nan cɛraa ŋ ji man biena!» Terduɔŋgu faŋgu-na, yensãaŋgu pãŋ kuol. ²⁰ Kuɔ cu u *hãalãbiemba hɔmmu-i. Baa ta ba yuu-yo wuɔ: «Itie, ku ciɛ ceŋ hama-i aa yensãaŋ daaku kuol hɔdɔmma dumandɛ-i-na?»

²¹ Yesu wuɔ cira: «Yaan mi waŋ ninsoŋo-i baa-na: Da na saa ce na hɔmmu-i mu hãi, aa haa na nanɔŋa-i miɛ, min ciɛ kumaŋ daaku-i na gbãa ce ku temma. Halle na gbãa gbɛ tãnuŋ daaku-i wuɔ: «Juur ŋ halan bande-i-na ŋ ka suur nuoraanɔŋu-na», ŋ da ma bi ciɛ. ²² Da na cãrã bɪŋkũŋgu bɪŋkũŋgu Diilonɔ wulaa, aa haa na nanɔŋa-i yuɔ, na ka da ku bɪŋkũŋgu-i.»

Hai hãa Yesu-i hũmelle-i u tuɔ ce u maacemma-i?
(*Marke 11.27-33; Like 20.1-8*)

²³ Yesuŋ juɔ ji hi, wuɔ suur *Diilodubuɔ-i-na don tuɔ waŋ Diilon-*nelma*-i baa nuɔmba-i. *Diilojigãntaamba yuntaamba-i baa nelle bɪncuɔŋ baa piɛ yuu-yo wuɔ: «Niŋ ceŋ kumaŋ daaku-i, hai moloŋo-i hãa-ni hũmelle-i ŋ ta ŋ ce-ku?»

²⁴ Yesu wuɔ cira: «Muɔmi ka bi yuu-na baa nelma diei. Da na siɛ-mi, mi ka pigãaŋ-na uman hãa-mi hũmelle-i. ²⁵ Hai moloŋo-i puɔraa Nsãa jo ji tuɔ *batiseŋ nuɔmba-i? Diilonɔ'i puɔraa-yo waa nelbiliemba'i puɔraa-yo?» Baa don ta ba piye ba-naa nuɔ wuɔ: «Die cira Diilonɔ'i puɔraa-yo, u ka cira: «Nan suyaa-ma dumaanɔ-na bige-i ciɛ na saa hũu u nelma-i?» ²⁶ Die bi hɔr-ma cira: «Nelbiliemba'i puɔraa-yo», bamaŋ dii bande-i-na hiere ba suyaa wuɔ Nsãa waa *Diilopɔpuɔrbilono, ba siɛ yaŋ-ye.» ²⁷ Baa naa baa cira: «I saa suɔ uman puɔraa-yo.»

Yesu wuɔ cira: «Muɔmi siɛ bi pigãaŋ-na uman hãa-mi hũmelle-i mi ta mi ce kumaŋ daaku-i.»

Bɛpuɔmba hãi maama

28 Ku huonḡu-na Yesu wuɔ cira: «Niɛŋ, naacolŋo nanjo waa baa bepuɔmba hāi. Yiinḡu nanḡu-na, wuɔ ji gbɛ mɔlŋo-i wuɔ: <Sire ŋ kā suonḡu-na.>

29 «Naacombilonḡ wuɔ: <Mi sie kā.> Aa ji jɔḡuŋ aa ta kā.

30 «Tuonḡ wuɔ kā ka ce maaduɔma baa hāanḡo-i. Hāanḡ wuɔ: <Baba, wɛima sɪ, mi ka kā.> Aa u saa ji kā.»

31 Yesu wuɔ yuu-ba wuɔ: «Ba hāi-i-na, hai molonḡo-i nuɔ tuonḡo nunḡu-i?»

Baa cira: «Dielā-wuonḡo yaa-i.»

Yesu wuɔ cira: «Mi wanḡ ninsonḡo-i baa-na: *Nampohūutaamba-i baa saasorbaa-ba ka suur yaanḡa nei *Diilonḡ-nelle-na. 32 Na saa da, Nsāa juɔ ji pigāanḡ-na hūmeviile-i na yagar na saa hūu u nelma-i, ŋga nampohūutaamba-i baa saasorbaa-ba hūyāa-ma. Mafammaŋ fie ce na dama, ku saa janḡ-na na nanna na cilɔbalaanḡo-i aa hūu Nsāa nelma-i.»

Suontienḡo nanjo baa u maacembimba

(Marke 12.1-12; Like 20.9-19)

33 Ku huonḡu-na, Yesu wuɔ cira: «Yaanḡ mi tiraa nanḡ gbānalāanḡu nanḡu baa-na: Naacolŋo nanjo diyaa *eresɛ-suonḡu aa kalla-kuɔ. Uŋ kalaaya-kuɔ, u hɪŋ fuonḡu ba da ba ta ba kāmāl eresɛ-i aa ce felge ba ta ba nyugūŋ ba niya suonḡu-i. Uŋ cie mafamma-i, u biɛ maacenciraamba jina-kuɔ aa ta kā nelle.

34 «Eresɛŋ juɔ hi karma, u puɔr u maacembimba siei maacenciraamba wulaa wuɔ ba ji hūu fuɔ yufelle-i ka hā-yo. 35 Maacembimbanḡ juɔ, maacenciraamba bel diilonḡo-i a muo unanḡo-i aa ko ba hāi-baamba-i. Ba naanḡ unanḡo-i baa tāmpɛlɛina'i ko-yo. 36 Suontienḡo tiraa puɔr maacembimba namba. Bafamba maaraa dielā-baamba-i. Banḡ juɔ, maacenciraamba tiraa ce-ba ŋaa banḡ cie dielā-baamba-i dumaa. 37 Suontienḡo naa u puɔr u biɛnḡo yaa wuɔ u jo u ferɛ ba wulaa. U taa u ne wuɔ sɪ bepolḡ duɔ jo, ba ka kānḡ-yo.

38 «Banḡ juɔ'a ba ne da bepolḡo-i, ba piiye baa ba-naa wuɔ: <Ci-iluwuotienḡo yaa juonḡ daayo! Yaanḡ i ko-yo aa ciilonḡu ce miɛ kūŋgu!» 39 Ba siire ku yaa nuɔ-i a bel naacombilonḡo-i hel baa-yo suonḡu-na ka ko-yo.»

40 Yesu wuɔ cira: «Namaa wulaa, suontienḡ duɔ jo, u ka ce maacenciraanḡ daaba-i niɛ?»

41 Baa cira: «Kartaanḡ daaba-i! Duɔ jo, u ka ko-ba hiere aa hā banamba baa suonḡu-i. Bafamba ka ta ba hā-yo u yufelle-i ku huonḡ-nu.»

42 Yesu wuɔ cira: «Na saa kalanḡ nel daama-i Diilonḡ-nelma-na wɛi? Ma nyɛgāanḡ wuɔ:

<Dūmarāambanḡ ctinaana kpāŋkpara manḡ,

u yaa juɔ bella dūŋgu-i.

Itienḡo yaa wuɔ ma ce dumaanḡo-na.

Miɛ fuɔ ku cie nerma i wulaa.*

43 «Ku'i cie mi ta mi tūnu-nei mie: Ba ka hūu *Diilonḡ-nelle-i na wulaa a hā *nierraamba manḡ nuonḡ Diilonḡo nunḡu-i baa-de. [44 Ŋga minḡ waanḡ kpāŋkpara manḡ maama-i, umanḡ duɔ par diire nanḡ u ferɛ yuɔ, u ka kara u ferɛ; duɔ bi par nanḡ umanḡ, u ka putɛnu kutienḡo-i.]»

45 Yesuŋ naanḡ gbānɛini manḡ daani-i, *Diilojigāntaamba yuntaamba-i baa *Fariśɛbaa baa pāŋ suɔ wuɔ u gbɛ ba yaa-i. 46 Baa ta ba taara ba bel-o. Ŋga nuɔmba naa suɔ wuɔ *Diilopɔpuɔrbilonḡo, a ce dumaanḡo-na Diilojigāntaamba yuntaamba-i baa Fariśɛbaa-ba taa ba kāalā-bei.

* 21:42 Gbeliemanḡ-nalāanḡu (Psaume) 118.22-23

22

Nellentienjo nanjo baa u jɛnaamba
(Like 14.15-24)

¹ Yesu wuɔ cor baa u gbɛnɛini-i wuɔ: ² «*Diilonj-nellentesɛnni dii nja nellentienjo man jaaŋ cienjo duɔ hɔ u biɛnjo aa bɛ nuɔmba boi. ³ Niiwuoniŋ-huɔŋgun juɔ hi, u puɔr u maacembiemba-i wuɔ ba ka wan baa nuɔmba jo. Maacembiemba kɔ, nuɔmba ka yagar wuɔ ba sie jo. ⁴ Nellentienjo tiraa puɔr u maacembiemba namba ba wulaa wuɔ: «Kaaŋ na ka wan baa-ba wuɔ mei ciɛra mi hɛyɛa boi aa ko mi balyunni-i baa fombayaamba-i, kɛɛ ba jo, niiwuoni biɛ ti.» ⁵ Pɔpuɔrbiembanj kɛa, nuɔmba saa gbuu suɔ dii wuɔ ba wan wɛima, ba bɔrɔ hiere kɛ ba munjkammu: Banamba kɛ sonnɛŋ, banamba kɛ torguonj-nu. ⁶ Banamba bir yan aa bel nellentienjo maacembiemba-i muo-ba da dei aa ko-ba. ⁷ Nellentienjo huɔŋ kaa pɛŋ guɔla. Wuɔ ce u sorosibaa-ba kɛ ka ko kutaamba-i aa caa ba nelle-i.

⁸ «Uŋ ciɛ mafamma-i, wuɔ wan baa u maacembiemba-i wuɔ: «Ni-iwuoni biɛ ti, nja minj nja naa bɛ bamanj, ni saa naa waa bafamba niini. ⁹ Kaaŋ hɛŋgbɛsenni-na, da na ka da nelienjo nelienjo, na ce u jo.» ¹⁰ Maacembiemba taa ku yaa nuɔ-i kɛ hɛŋgbɛsenni-na ka bɛ nelbabalaamba-i baa nelfafaamba-i hiere ji dii nellentienjo dɛŋgu yu. ¹¹ Nellentienjo suur wuɔ u ka ne-ba, kɛ ka da naacolŋo nanjo diyaa jonjorgbɛŋgbɛlɛŋo tɛna, a ne da ba hɛa-ba jonjorbaa ma yerrenj. ¹² Wuɔ yuu-yo wuɔ: «Mi jɛ, nanj ciɛ niɛ suur bande-i baa jonjorgbɛŋgbɛlɛŋo-i?» Naacolŋo saa da wɛima wanj. ¹³ Nellentienj wuɔ wan baa u maacembiemba-i wuɔ: «Bilaan naacolŋ daayo-i na vaa u nammu-i baa u gbɛini-i aa na tɛtɛŋ-yo na nanna-yuɔ fuorenj dii kukulma-na. Duɔ tɛ dii terienjuna, kaaluŋgu sie gbuu waa dei.» ¹⁴ Yesu wuɔ cira: «Na saa da, ba bɛ nuɔmba boi, nja banj fiɛlaa bamanj ba saa ciinu.»

Nampo saaya u pɛ hɛ jɛmatigi-i wɛi?
(Marke 12.13-17; Like 20.20-26)

¹⁵ Yesuŋ piiye dumaanjo-na, *Farisɛbaa baa kɛ ka da ba-naa banj ka ce dumaa cure-yuɔ bel-o fuɔ fɛrɛŋ nunj-ɛndaanju-na. ¹⁶ Banj juɔ nunu ba-naa ti, baa puɔr ba *hɛalɛbiemba-i u wulaa baa *Erɔdi baamba namba. Baa kɛ ka gbɛ-yo wuɔ: «Hɛalɛtie, i suyaa wuɔ ŋ wanj ninsonjo yaa-i; ŋ gbu ŋ pigaaŋ nuɔmba-i baa Diilonj-hɛmelle yaa kelkel, ŋ sa kɛalɛ nelienjo baa ŋ ninsonjo-i, ŋ sa bi ce ciɛluɔ.» ¹⁷ Aa naa yuu-yo wuɔ: «A saa baa miɛ hɛmelle-i, ku saaya i tɛ pɛ nampo-i i hɛ *Oromɛ ba *jɛmatigi-i wɛi?»

¹⁸ Yesu wuɔ suɔ ba kusunj-maama-i; wuɔ cira: «Huhurmantaan namaa temma-i daana-i, na taara na cure muɔmei wɛi? ¹⁹ Nanj pɛŋ nampo-i baa warbienja manj, hɛa-minj di diei mi ne.» Baa hɛ-yo warbelle nande. ²⁰⁻²¹ Wuɔ hɛu-de ne aa naa yuu-ba wuɔ: «Ba ciɛ hai yunju-i warbel daadena?»

Baa cira: «Ba ciɛ Oromɛ ba jɛmatigi yunju.»

Wuɔ yuu-ba wuɔ: «Ba nyɛgaaŋ hai yerre-i die?»

Baa cira: «Ba nyɛgaaŋ Oromɛ ba jɛmatigi yerre.»

Yesu wuɔ gbɛ-ba wuɔ: «Kumanj da ku waa jɛmatigi kɛŋgu-i, paaŋ-kunj na hɛ jɛmatigi-i baa-ku, aa kumanj da ku bi waa Diilonj-kɛŋgu-i na bi pɛ-ku na hɛ Diilonjo-i baa-ku.»

²² Nel daama cu ba hɔmmu-i, baa naa baa ta aa naa yanj-yo.

Kuomba siremman-kūngu-i
(Marke 12.18-27; Like 20.27-40)

23 *Sadusɛbaa-ba wulaa kuomba sie sire. Yinduŋgu fangu-na, bamba pie Yesu-i a yuu-yo wuɔ: 24 «Hāalátie, *Moisi ciɛra wuɔ uman duɔ saa da bilonɔ baa u ciɛŋo-i aa ku, u hāanɔ saaya u bie ciɛŋo-i a hon bilonɔ hā kulonɔ-i.* 25 A ne da i hɔlma-na, naacombiemba namba waa niehāi ba nyu wulaa. Mɔŋo sire jā ciɛŋo, u saa da bilonɔ baa-yo aa ku. Uman cuu-yo u bie ciɛŋo-i 26 u saa da bilonɔ baa-yo. Siɛlin-wuonɔ-i maaduɔma. Ba ciɛ dumei ka ku gbuo hiere niehāi-i-na molo saa ji da bilonɔ baa ciɛŋ daayo-i. 27 Ku huonɔgu-na, ciɛ fuɔ fɛɛɛ u suɔ tuɔ nyaanu-bei. 28 Ba hieronɔ-na, ban diyaa-yo ba ciɛŋo cor, kuonɔ da ba ji sire yiingɔ man nuɔ-i, u ka ce hai wuonɔ-i?»

29 Yesu wuɔ cira: «Na piɛra! Na saa suɔ Diilon-nelma-i, aa na saa bi suɔ u himma-i. 30 Na saa da, kuonɔ da ba ji sire, cadiile sie ji waa, ba ka waa ŋaa *dɔrɔpɔrɔrbiemba.» 31 Aa naa cira: «Kuman ŋaa kuomba siremman-kūngu-i, na saa kalan Diilon-nelma-i wei? 32 U ciɛra wuɔ: «**Abiramu Diilonɔ yaa muɔŋo-i, *Isaki Diilonɔ yaa muɔŋo-i, *Yakɔbu Diilonɔ yaa muɔŋo-i.*» † Ku pigāan wuɔ Diilonɔ-i cicɛlmantaan-wuonɔ; bikuonɔ-wuonɔ sɪ.» 33 Baman waa terienɔgu-na nu nel daama-i maa gbuu suurnu-bei.

Nelma man dii yungu Diilon-nelma-na
(Marke 12.28-34; Like 10.25-28)

34 *Fariɛbaa-ban juɔ nu-ma wuɔ Yesu piiye yar *Sadusɛbaa-ba-i, baa ne ba-naa kā u wulaa 35 da ba ka piiye cure-yuɔ. *Anjɪnamma pigāatienɔ nanɔ waa ba hɔlma-na, wuɔ bie āndaanɔgu-i wuɔ: 36 «Hāalátie, Diilon un'a i tie wuɔ hūmienɔ man, hade-i yungu?»

37 Yesu wuɔ cira: «*Ŋ saaya ŋ dɔl Itienɔ-i Diilonɔ-i baa ŋ huɔŋga-i hiere, baa ŋ kusūngu-i hiere, baa ŋ anjɔguɔma-i hiere.*» ‡ 38 Hūmelle fande yaa yungu aa tiraa maar ananɔ-i hiere. 39 Hāalɪn-diele man nyaanu di-naa baa difande-i di yaa daade: «*Ŋ saaya ŋ dɔl ŋ nanonɔ-i ŋaa niŋ dɔl ŋ fɛɛɛ duma.*» § 40 *Moisi hūmienɔ-i hiere a yungu dii hūmienɔ daaya'i nuɔ-i a hāi-i-na baa *Diilonɔpɔrɔrbiemba nelma-i hiere.»

Konkortienɔ bige-i baa Davidi-i?
(Marke 12.35-37; Like 20.41-44)

41 *Fariɛbaa-ban tigiinɔ ba-naa dumaanɔ-na, Yesu wuɔ yuu-ba wuɔ: 42 «Namaa na'a Diilon un pāa nunɔgu-i wuɔ u ka saan *Konkortienɔ man, u ka hon dūŋ haku-i nuɔ-i?»

Baa cira: «*Davidi dūŋ-nu, u ka waa *Davidi hāayɛŋo.»

43 Yesu wuɔ cira: «A ma ce nie *Diilon-Yalle ce Davidi bɪ-yo u Tienɔ? Ma sɪ Davidi fuɔ fɛɛɛ ciɛra wuɔ:

44 *Itienɔ gbɛ mi Tienɔ-i wuɔ:*

«Jo ŋ ji tɛna mi caan-nu

aa ŋ yan mi mal ŋ bigāaraamba-i hā ŋ ce ŋ bāanɔgu-i bei.»*

45 Diilon un pāa nunɔgu-i aa saan Konkortienɔ man, Davidi fuɔ fɛɛɛ duɔ tuɔ bɪ-yo u Tienɔ, u ce nie aa ce u hāayɛŋo yon?» 46 Un piiye dumaanɔ-na, molo saa da nelma duɔ sie-yo. A bāl dii yiingɔ fangu-na, ba saa ji tiraa da holle yuu-yo baa nelma.

* 22:24 Anjɪnamma tiyemman-sebe (Deutéronome) 25.5-6 † 22:32 Helman-sebe (Exode) 3.6

‡ 22:37 Anjɪnamma tiyemman-sebe (Deutéronome) 6.5 § 22:39 Buolman-sebe (Lévitique) 19.18

* 22:44 Gbelieman-nalāanɔgu 110.1

23

*Baa na suur ʼanjɪnamma pigāataamba kuuceŋgu-na**(Marke 12.38-39; Like 11.43,46; 20.45-46)*

¹ Ku huonɔŋgu-na, Yesu wuɔ wan̄ baa nuɔmba-i baa u *hāalābiemba-i wuɔ: ² «*Moisiŋ'a i tiɛ wuɔ hūmien̄a maŋ, *ʼanjɪnamma pigāataamba-i baa *Fariŋɛbaa-ba yaa saaya ba ta ba pigāaŋ nuɔmba-i a wuɔsaanɔŋgu-i. ³ A ce dumaŋo-na, da ba wan̄ mamaŋ baa-na, na ce-ma; ŋga baa na suur bafamba kuuceŋgu-na. Baŋ wan̄ mamaŋ ba sa ce-ma. ⁴ Da ba ce ba haa conɔorni-i hā nuɔmba ta ba kpekpelle aa yagar wuɔ ba sie kāyā-bei ba migāaŋ tūu. ⁵ Ba ce ba weima-i hiere ba taara yerre baa-ma. Na saa da, bafamba kuɔlbaa-ba* maar banamba baamba-i. Aa baŋ nan̄ kompammu maŋ, bafamba muumu comien̄a dii pōmpɔr banamba waan̄a-na. ⁶ Da ba kā källe maŋ nuɔ-i, sisɔ *Diilonelhāalādun̄gu maŋ nuɔ-i, ba taara ba tlen̄a yaan̄-na. ⁷ Aa da ba waa nuɔmba-na, ba taara ba ta ba piɛ ba jaal-ba aa ta ba bɪ-ba hāalātaamba. ⁸ Jande, namaan̄o-i, baa na yan̄ ba ta ba bɪ-na hāalātaan̄ namaa. Namei baaduɔŋ namaa aa na hāalātiɛŋo dii u diei yon̄. ⁹ Mi baa da na bɪɛ moloŋo hɛma-na wuɔ na to. Na To dii u diei yon̄, u yaa dɔɔ-i-na. ¹⁰ Na baa bi ce ba ta ba bɪ-na yuntaan̄ namaa. Na yuntien̄o dii u diei yon̄, u yaa *Kirs-a-i. ¹¹ Uman̄ na yun̄gu-na, u saaya u ce u fɛɛɛ na maacembiloŋo. ¹² Na saa da, uman̄ duɔ tuɔ tɛtɛŋ u fɛɛɛ, ba ka hiere-yuɔ, ŋga uman̄ duɔ tuɔ hiere u fɛɛɛ, ba ka tɛtɛŋ-yo.»

*Sūlma haraa huhurmantaamba-na**(Marke 12.40; Like 11.39-52; 20.45-47)*

¹³ Yesuŋ waan̄ mafamma-i wuɔ cira: «*ʼAnjɪnamma pigāataan̄ namaan̄o-i baa *Fariŋɛbaa namaan̄o-i, huhurmantaan̄ namaa; sūlma haraa-nei! Na suu *Diilon̄-nelle hūmelle-i, namaa fɛɛɛ-i na sie suur, baman̄ taaraayan̄ da ba suur na suu-de bei.

[¹⁴ «ʼAnjɪnamma pigāataan̄ namaan̄o-i baa Fariŋɛbaa namaan̄o-i, huhurmantaan̄ namaa; sūlma haraa-nei! Da na ce na bel diilon̄o-i a hūu bikulcaamba nagāŋ-niini-i a wuo-ni, aa da na'a na cārā Diilon̄o-i, na cārā-yuɔ da agaga wuɔ ba cira namaa faa. Kuman̄ ka haa-nei, ku ka balan̄ cor.]

¹⁵ «ʼAnjɪnamma pigāataan̄ namaan̄o-i baa Fariŋɛbaa namaan̄o-i, huhurmantaan̄ namaa; sūlma haraa-nei! Da na ce na wuɔra gbuo terni-i hiere a taara nuɔmba-i dii-ba na hūmelle-na. Ŋga uman̄ duɔ gbāŋ suur tɪ, na bir-o na birma a ce u bir balan̄ yan̄ namaa fɛɛɛ-i titirre.

¹⁶ «Namaa yirii aa bi cira na pigāaŋ banamba hūmelle. Sūlma haraa-nei! Na gbɪɛ-ku dumaa wuɔ moloŋ duɔ pā nun̄gu aa bɪ *Diilodubuɔ yerre-i, duɔ fiɛ'a u saa ji gbāa ce-ma, weima sɪ. Ŋga uman̄ duɔ cira: «Muɔ baa sɛnɛ maŋ Diilodubuɔ-i-na mi ka ce daama-i.» Da ku fiɛ balan̄ niɛ niɛ, u saaya u ce-ma. ¹⁷ Mimiɛl namaa temma-i daana-i! Na yunni kuu aa yan̄-na. Diilodubuɔ-i baa sɛnɛ-i haku-i bɔyaa haku-i nuɔ-i? Sɛnɛ un̄ yan̄ Diilodubuɔ-i-na ku'i saa ce-yo Diilon̄-wuon̄o wei?

¹⁸ «Da na bi ce na ta na piie wuɔ moloŋ duɔ pā nun̄gu aa bɪ mumbuolmun̄-terien̄gu yerre-i, duɔ fiɛ'a u saa ji gbāa ce-ma, weima sɪ, ŋga uman̄ duɔ cira: «Muɔ baa tāmman̄-kūŋgu maŋ mumbuolmun̄-terien̄gu dɔɔ-i-na mi ka ce daama-i», da ku fiɛ gbāŋ niɛ niɛ, u saaya u ce-ma. ¹⁹ Mimiɛl namaa

* 23:5 *Yuifubaa-ba taa ba ce Diilon̄-nelma-i ba pūu kuɔlbaa baa-ma. Da ba'a ba jaal Diilon̄o-i ba bɪɛ kuɔlbaa-ba famba-i a vaa-ba: unan̄o ba napuon̄-na, unan̄o ba yaadamma-na. Ba ce mafamma-i wuɔ Diilon̄ un̄ hāa-ba *ʼanjɪnamma maŋ, ma maama baa karaanu-bei.

temma-i daana-i! Na yunni kuu aa yaŋ-na. Mumbuolmunj-terienġu-i baa tāmmanj-künġu-i haku-i bəyaa haku-i nuə-i? Tāmmanj-künġuŋ yəŋ mumbuolmunj-terienġu dərə-i-na, ku'i saa ce-ku Diilonj-künġu wəi?

20 «Umanj duə pā nunġu aa bī mumbuolmunj-terienġu yerre-i, kuu dii ŋaa u bīe baa nimanj dii ku dərə-i-na hiere. 21 Umanj duə pā nunġu aa bī Diilodubuə yerre-i, kuu dii ŋaa u bīe baa ku tieno-i hiere. 22 Umanj duə pā nunġu aa hiel u niele dərə-i-na, kuu dii ŋaa kutieno bīe Diilonjo yerre-i baa u muntfienammu-i hiere.

23 «Ānjīnamma pigāataanj namaanjo-i baa Farisēbaa namaanjo-i, huhurmantaanj namaa; sūlma haraa-nei! Da na ce na dii Diilonjo *yufelle-i ka cor baa niifielu-i du sinni-na hiere, a ne da kumanj yunġu *ānjīnamma-na na sa ce-ku: Na sa ce kumanj vii, na sie bi tiraa ce kumanj faa, na sa wuə Diilonj-hūmelle-i. Naa naa saaya na yu nyəlma baa ma yaa igēna aa suə haa manamma-i ma dərə. 24 Namaa yirii aa bi cira na pigāanj banamba hūmelle. Da na ce na seŋ hūmma-i wuə na sa taara na nyəŋ baa kilekilebaa, a ne da nanj nyəŋ baa nimanj ni saa baa nyəgəməbaa-ba-i.

25 «Ānjīnamma pigāataanj namaanjo-i baa Farisēbaa namaanjo-i, huhurmantaanj namaa; sūlma haraa-nei! Naa dii ŋaa nəliəŋo manj saaraa kalni honni-i aa yaŋ ni həmmu yu baa duganni. Da na ce na migāanj na kūəma yaa da welewele aa yaŋ na həmmu yu baa cuosinni baa nenemuŋġu. 26 Mimiəl namaa temma-i daana-i! Na yunni kuu aa yaŋ-na. Saaraanj kalni həmmu yaa igēna, na ka da ni honni bi kuəŋ.

27 «Ānjīnamma pigāataanj namaanjo-i baa Farisēbaa namaanjo-i, huhurmantaanj namaa; sūlma haraa-nei! Naa dii ŋaa cīncuəŋa manj banj puu-ya baa pilammu a ta a ne da fafamma, a ne da a həmmu yuu baa kokonni baa hūlābabalaanġu. 28 Ku yaa ŋaa namaa künġu-i. Nuəŋ da ba da-na, ba cira: «Bamanj wuəyaanj Diilonj-hūmelle-i fafamma ba yaa daaba-i.» A ne da na həmmu yuu baa huhurma baa balaanġu.

29 «Ānjīnamma pigāataanj namaanjo-i baa Farisēbaa namaanjo-i, huhurmantaanj namaa; sūlma haraa-nei! Na siire ta na ma *Diilopəpuərbiemba cīncuəŋa-i aa ta na tuəlnu bamanj siire wuə Diilonj-hūmelle-i fafamma aa ku ba waanġa-i 30 aa ta na piiye wuə: «Kuə ii naa waa i bīncuəmba bāanġu-na, ii naa saa cu ba huonj-nu Diilopəpuərbiemba komma-na.» 31 Terienġu fanġu-na, na pigāanj wuə bamanj kuə Diilopəpuərbiemba-i namaa bīncuəmba. 32 Ku faa! Gbāanj na cor baa na bīncuəmba maacemma-i na ka bāl-ma. 33 Nelbabalaanj namaa temma-i daana-i! Diilonjo ce nie aa u sie ka caa namaa? 34 Niəŋ, mi ka saanj Diilopəpuərbiemba hā-na, baa nelnūrāamba a naara ānjīnamma pigāataamba namba. Da ba kā, na ka ko banamba be, aa gbu banamba dēnniŋ aa muo banamba na *Diilonelhāalādūnni-na. Na ka nyaa ba huonj-nu niliəŋa-na hiere ce-ba kpāncəlgūə. 35 Terienġu fanġu-na, banj fiəŋ bamanj ko-ba hiere a doŋ Abel-na a ji hi Barasi biəŋo-i Sakari-i, nanj kuə umanj mumbuolmunj-terienġu həlma-na baa Diilodubuə-i, Diilonjo ka haa-ma hā namei baa-ma hiere. 36 Yaanj mi wanj ninsoŋo-i baa-na: Diilonjo ka haa nuəŋ daaba kuliŋġu maama-i hiere hā fiəfiə ku nuəŋ namei baa-ma.»

*Yesu kūəma siəŋ baa Yerusalemutaamba-i
(Like 13.34-35)*

37 Ku huonġu-na, Yesu wuə cira: «E Yerusalemutaanj namaa! Namei kuəŋ *Diilopəpuərbiemba-i. Diilonj duə saanj umanj hā-na, na bel diilonjo-i

nan kutienjo-i baa tãmpẽlẽina ko-yo. Mei cie ji gbẽ; mi na'a mi tigiin-na nãa kũnanj unj tigiin u biemba-i dumaa aa pũl-bei. Nãa na saa hũu-ma. ³⁸ Kuñ hii terienju manj fiẽfiẽ-i-na, Diilonjo ka yanj na nelle-i hã-na. ³⁹ Aa mi tũnu-nei, da na saa ji ta na cira: «*Itienj unj saanj umanj u jo, Diilo baa-yo*»† na sie tiraa da mi yufelle.»

24

Maman ka da nelbiliemba-i aa miwaanjo suɔ duɔ tĩ
(*Marke 13.1-13; Like 21.5-19*)

¹ Yesuñ juɔ hel *Diilodubuɔ-i-na tuɔ ta, u *hãalãbiemba kã u wulaa ka ta ba piiye baa-yo wuɔ u ne Diilodubuɔ-i kerɛ u mamma faa. ² Yesu wuɔ cira: «Yaan mi wanj ninsoŋo-i baa-na: Nanj daa dũngju manj daaku-i, yiinju dii baa yiinju ku ka fara hiere hĩema-na!»

³ Unj kaa hi *Olivi-tibinni tãnuŋgu-i, wuɔ tĩena. U hãalãbiemba pie kã u wulaa ba kula, a ka yuu-yo wuɔ: «Itie, niñ waanj nelma manj daama-i, ma ka ce yaku-i? Aa i ka ce niẽ suɔ nj jommanj-huɔŋgu-i baa miwaanjo tĩmmanj-huɔŋgu-i?»

⁴ Yesu wuɔ cira: «Baa na yanj moloŋo ji pira-nei. ⁵ Nuɔmba boi ka jo ji biẽ mi yerre-i ce-de ba diele. Umanj duɔ jo, u ka cira Diilonj unj saanj *Konkortienjo manj, u yaa ufaŋo-i. Ba ka pira nuɔmba boi. ⁶ Na ka da berru ce terni-na hiere. Nãa da na ji ta na da-ma, baa na tie holle, mafamma saaya ma ce, nãa miwaanjo tĩmma'i sie pãnj waa huɔŋgu fanju-na. ⁷ Nuɔmba kaa ta ba gãnj siyaabaa siyaabaa, baa nileina nileina. Nyulmu kaa ta mu suur aa hĩema kaa ta ma sagalla terni nanni-na. ⁸ Nifanni-i daani-i hiere hãanjo. Ku domma'i dumaanjo-na.

⁹ «Ba kaa bel-na ce-na sũlma aa ko-na. Ba ka bigãanj-na nileina-na hiere mei maama-na. ¹⁰ Huɔŋgu fanju-na, nuɔmba boi kaa nanna Diilonj-hũmelle-i. Ba kaa hel ba-naa honniñ aa bigãanj ba-naa. ¹¹ Nuɔmba boi ka jo ji ta ba tãal nuɔmba-i wuɔ bafamba *Diilopɔpuɔrbiemba. Ba ka pira nuɔmba boi. ¹² Ambabalma kaa ta yaanja nuɔmba-na a ce ba boi sie tiraa ta ba ce nelnyulmu-i. ¹³ Nãa umanj duɔ nyaar ka hi ku bãlma-i, kutienjo ka kor. ¹⁴ *Diilonj-bãanju *Neldɔdɔlma ka wuɔra wanj terni-na hiere nuɔmba-i nileina-na hiere ba suɔ-ma aa fiẽfiẽ-i-na miwaanjo tĩmma suɔ da ma hi.»

(*Marke 13.14-23; Like 21.20-24*)

¹⁵ «Nuɔni manj da nj kalanj terienj daaku-i, nj gbãnj kpelle nj suɔ ku yunju-i. Diilonj unj puɔraa Daniël wanj Terbiẽnatienjo manj maama-i,* da na ji da u juɔ ji tĩena *Diilodubuɔ-i-na, ¹⁶ bamanj da ba waa *Yude-i-na, ba ta ba gbar ba kã tãnniñ. ¹⁷ Umanj duɔ ji waa u dũngju dɔrɔ-i-na, u hiire u tuɔ gbar, u baa cira u suur biẽ biñkũngju. ¹⁸ Umanj duɔ ji waa suonj-nu, u baa cira u jo ciin-nu ji biẽ waanj-jonjgoruo.

¹⁹ «Kusũntaamba-i baa biantaamba-i sũlma haraa-bei yinni fanni-na. ²⁰ Taa na cãrã Diilonjo-i ku baa ji ce waanj-huɔŋgu aa ku baa ji waa *yitĩenanju. ²¹ Diilonj unj jĩena miwaanjo-i ji hi baa nyunju, yaahuolo manj temma-i saa da nelbiliemba-i, u'i ka da-ba yinni fanni-na. Aa yaahuolo daayo temma sa ji tiraa da-ba dede. ²² Kuɔ Diilonjo saa naa hiel kunanju yin daani-na, molo naa saa kor. Nãa u yufellenj hilaa bamanj nuɔ-i, u ka ne ba yaa-i aa parra yin daani-i.

† 23:39 Gbeliẽmanj-nalãanju (Psaume) 118.26 * 24:15 Daniël (Daniel) 9.27; 11.31; 12.11

23-24 «Coikartaamba ka ta ba jo. Umanɗ duɔ jo, u ka cira Diilonɗ un saan *Konɗkortienɗo manɗ, u yaa ufaŋo-i. Banaŋ ba'a bafamba *Diilonɗoɗɗuɗɗi. Ba ka ce nelma boi baa himma boi da ba gbãŋ pira halle Diilonɗo yufellenɗ hilaa bamaŋ nuɔ-i. A ce dumaŋo-na, umanɗ duɔ ji gbɛ-na wuɔ Diilonɗ un saan Konɗkortienɗo manɗ, uu dii bande, sisɔ uu dii daalei, baa na hũu-ma; u taal-na. ²⁵ Muɔ fuɔ, mei gbuɔya-nei jina.

²⁶ «Terienɗu faŋgu-na, molonɗ duɔ ji gbɛ-na wuɔ: «*Kirsaa juɔ; uu dii hienɗu-na», baa na kã; u taal-na. Da ba bi gbɛ-na wuɔ: «Niɗ, uu dii fuo bande», ba taal-na; baa na hũu-ma. ²⁷ Diilonɗ un nyiesɗinɗ dumaɗ nuɔmba da-yo a donɗ bapagũngu-na ka jũŋ bãsuuruŋgu-na, *Molonɗ-Bienɗ duɔ jo, ba ka da-yo dumei. ²⁸ Biŋkũkuliinɗ da ku waa kusuɗ-ɗu, kpaalbaa-ba tigiinɗ kusuɗ-ɗu.»

(Marke 13.24-31; Like 21.25-33)

²⁹ «Yaahuolo daa duɔ tuɔ bãl, *bãaŋgu ka bir cure, ceinɗo ka ce da bintũu. Mɛɗɗa ka par diire, aa bĩmbĩnni manɗ dii dɔɔ-i-na hiere ni ka hel ni fonni-na.* † ³⁰ Huɗŋgu faŋgu'i nuɔ-i *Molonɗ-Bienɗo dãnyuɔ ka carra dɔɔ-i-na. Duɔ carra, nuɔmba-i hiere hĩema-na ba ka haa ba nammu-i ba yunniŋ ta ba gbu ba kaal. Da ba'a ba ne, ba ka da u hiire u jo baa duherru. Ba ka da u yuntesĩnni-i baa u bɔbɔima-i. ³¹ Huɗŋgu faŋgu-na, na ka da ba buu yerre manɗ bãmbãale diele-i. Da ba bu-de terienɗu manɗ nuɔ-i, u ka ce u *dɔɔɗɗuɗɗi bamaɗ nuɔ-i hiere a tigiinɗ u yufellenɗ hilaa bamaŋ nuɔ-i ba waa terduɗ-ɗu.

³² «Na saa da *yensãaŋgu-i wei? Da na ji da ku caa fielu-i huɗŋgu manɗ nuɔ-i, na bi suɔ kerre ifelle hii ti. ³³ Kuuduɗŋgu yaa-i, da na bi ji da mamanɗ daama duɗ ta ma ce huɗŋgu manɗ nuɔ-i, na saaya na suɔ wuɔ Molonɗ-Bienɗo jomma piyaa. ³⁴ Yaanɗ mi wanɗ ninsoŋo-i baa-na: Nel daama ka ce hi fiɛfiɛ ku nuɔmba namba aa ba suɔ ku. ³⁵ Dɔɔ-i baa hĩema-i ni ka gbuo, ŋga mei nelma sa ji gbuo dede.»

(Marke 13.32-37; Like 17.26-30,34-36)

³⁶ «Ŋga kumaŋ ŋaa yiinɗu faŋgu fere-i, baa huɗŋgu-i, molo sa suɔ-ku. Halle *dɔɔɗɗuɗɗi famba fere-i dɔɔ-i-na baa Bepolɗ fuɔ fere-i ba sa suɔ-ku. U To yaa suyaanɗ-kuŋ u diei yonɗ. ³⁷ Kumaŋ cie *Nowe bãaŋgu-na, *Molonɗ-Bienɗ duɔ u bir jo, ku temma ka ce. ³⁸ Nowe bãaŋgu-na, aa diilobuɔ suɔ duɔ dãa, nuɔmba naa gonya niwuoni baa kolma baa cejãlle a ji hi yiinɗu manɗ Nowenɗ suurii begubuɔ-i-na. ³⁹ Ba saa suɔ wuɔ weiima jo dii. Ba juɔ'a ba ne da diilopepetienɗo nanɗo-i duɗ tuɔ dãa. Hũmma wuo-ba hiere kpɛmmu!‡ Molonɗ-Bienɗ duɔ ji'a u jo, ku ka tugol nuɔmba-i dumei. ⁴⁰ Nuɔmba hã gbãa waa ta ba guona, ba bie u diei ta, aa yanɗ unanɗo-i. ⁴¹ Caamba hã gbãa waa ta ba sɔrɗɗ, ba bie u diei ta, aa yanɗ unanɗo-i. ⁴² Terienɗu faŋgu-na, baa na gonya duɔfũmmu, na saa suɔ na Tienɗo jommanɗ-yiinɗu-i. ⁴³ Na saa da, da ŋ suɔ cuoyuo unɗ ka suur-nie huɗŋgu manɗ nuɔ-i isuɗŋgu-na, ŋ ka tĩena cie-yo, ŋ sie yanɗ u ji kanu ŋ dũŋgu-i. ⁴⁴ Terienɗu faŋgu-na, na saaya na tigiinɗ na fere. Nanɗ'a na saa tĩena baa-ma wuɔ Molonɗ-Bienɗo ka jo huɗŋgu manɗ nuɔ-i, u bi jo huɗŋgu faŋgu'i nuɔ-i.»

Maacembiemba hã maama
(Like 12.41-48)

† 24:29 Niɗ Isayi sebɛ-i-na (Ésaïe) 13.10 baa 34.4. ‡ 24:39 Miwaanɗo jĩnammanɗ-sebɛ (Genèse) 6-7

⁴⁵ «Da η nu wuɔ maacembilonɔ manj vii aa tuɔ cɛ, u yaa uman η yuntienɔ k̄aa nelle aa haa-yo u namaacembiemba namba yuη-nu u tuɔ h̄a-ba niuwuoni-i fafamma. ⁴⁶ U yuntienj duɔ ka bir jo ji da u ciɛ u maacemba-i fafamma, fuɔ yuηgu dɔlaa. ⁴⁷ Mi wanj ninsoηo-i baa-na: Yuntienɔ ka haa-yo u nagāη-niini yuη-nu hiere. ⁴⁸ Nga da ku waa maacembilobabalaηo, u ka tuɔ jɔguwη wuɔ u yuntienɔ sie jo fiɛfiɛ, ⁴⁹ aa donj tuɔ muo u nabaamba-i, aa t̄iɛ tuɔ wuo aa tuɔ wuɔra u nyɔη kolma baa konyɔr̄aamba. ⁵⁰ Uη'a u saa t̄iɛna baa yiηgu manj maama-i, baa huɔηgu manj maama-i, u yuntienɔ jo huɔηgu fanju'i nuɔ-i. ⁵¹ Duɔ jo ji da-yo dumaanɔ-na, banj ka haa kumanj huhurmantaamba-na, u ka haa ku yaa yuɔ. Kaalunju sie gbuu waa dei.»

25

Nyonyuriimba nanj maama

¹ Ku huɔηgu-na, Yesu wuɔ nanj gb̄analāan daaku-i baa-ba wuɔ: «*Diilonj-nelle suurmanj-kūηgu ka waa ηaa biemba c̄incieluo nanj kūηgu: Ba siire isuɔηgu nanju-na a biɛ ba fit̄imbaa-ba-i wuɔ ba ka j̄ar̄ā d̄arbiɛηo. ² Ba h̄olma-na, ba ndii c̄ɛ aa ba ndii baamba namba sa c̄ɛ. ³ Bamanj sa c̄aanj ba biyaa ba fit̄imbaa-ba-i aa ba saa biɛ namma bel ba nanj-na. ⁴ Bamanj c̄aanj, bafamba biɛ ba baamba-i aa biɛ namma bel ba nanj-na wuɔ ba sa suɔ wei-manj maa-na. ⁵ Banj k̄aa, d̄arbiɛηo jomma ka ce p̄anna, ba kor duɔfūη hiere.

⁶ «Isuɔhollenj juɔ hi, ba nu molo piiye da gbagaga wuɔ: «D̄arbiɛηo'i juɔη daayo! Hilaan na j̄ar̄ā-yuɔ!» ⁷ Ba sire ku yaa nuɔ-i ba hieroηo-i, ta ba migāanj ba fit̄imbaa-ba-i. ⁸ Bamanj saa biɛ namma-i, ba ta ba piiye baa bamanj biyaa wuɔ: «I namma t̄iɛ, i fit̄imbaa-ba ce da ba d̄in; na sa h̄a-ye manamma wei?» ⁹ Bamanj biyaa namma-i ba cira: «Mie inj biyaa manj, ma sie gb̄ɛ i calnu-mei. Kumanj b̄oyaa, k̄aanj na ka s̄aa manamma na jo.» ¹⁰ Ba sire ku yaa nuɔ-i da ba ka s̄aa. Banj taa, d̄arbiɛηo jo. Ba ndii baamba suur baa-yo k̄allenj-d̄unju-na aa ba gbonu-kuɔ. ¹¹ Daabanj kaa jo, ba jo ji ta ba muo d̄unju-i wuɔ ba h̄il-ku ba suur. ¹² D̄arbiɛηo gb̄ɛ-ba wuɔ: «Mi sa suɔ namaanɔ-i, mi sie fuo-ma nei!»»

¹³ Yesu wuɔ miɛl gb̄ɛ u *h̄aalābiemba-i wuɔ: «Terienju fanju-na, baa na gonya duɔfūmmu. Na sa suɔ *Molonj-Bienɔ jommanj-yiηgu ka feη b̄i u jommanj-huɔηgu.»

Ba sa biera japūηgu h̄iɛη-nu gb̄anjb̄an

(Like 19.11-27)

¹⁴ «*Diilonj-nelle kūηgu ka waa ηaa naacolno manj wuɔ u k̄a nelle aa b̄i u maacembiemba-i a ji h̄a-ba u gbeina-i. ¹⁵ U h̄aa unanɔ-i t̄amabaa-ba* ndii, aa h̄a unanɔ-i ba h̄ai, aa h̄a sielinj-wuonɔ-i u diei. U nie ba f̄oηḡɔbaabanj h̄ii ba ce manan aa h̄a-ba saanu baa ku yaa-i, aa ta. ¹⁶ Umanj daa t̄amabaa-ba ndii-i, u p̄an̄ k̄a ka donj tuɔ bibirre u nanja baa u waan̄a-i ji da u gbeinyuηo temma. ¹⁷ Umanj daa t̄amabaa-ba h̄ai maaduɔma; fuɔ-i a bi ji da u gbeinyuηo temma. ¹⁸ Umanj daa u diei u bir yanj aa k̄a ka h̄in fuonju fuo u wuonɔ-i.

¹⁹ «Ba yuntienj unj taa dumaanɔ-na, u kaa vaaya. Unj juɔ jo, u b̄i-ba ji tuɔ yuu-ba. ²⁰ Unj ηa naa h̄a umanj t̄amabaa-ba ndii-i, u piɛ pigāan-jyo t̄amabaa-ba ndii daayo-i aa cira: «Yuntie, ninj ηa naa h̄a-mi t̄amabaa-ba ndii manj, mi tiraa da ba temma naara-b̄ei; ba yaa daaba.»

* 25:15 Bafamba t̄ama diei gb̄aa p̄a gonjuonanɔ-i bien c̄incieluo baa a ndii.

²¹ «U yuntienjo gbẽ-yo wuo: «Ku faa, maacembiloviijon nu. Ninj suyaa cekũo kũngu belma, mi ka hã-ni bãmbãale kũngu. Jo nj ta nj ce nj bãangu-i baa-mi.»

²² «Uj ña naa hã umanj tãmabaa-ba hãi, u pie aa cira: «Yuntie, ninj ña naa hã-mi tãmabaa-ba hãi manj, mi daa ba hãi nanjo naara-bei, ba yaa daaba.»

²³ «U yuntienjo gbẽ-yo wuo: «Ku faa, maacembiloviijon nu. Ninj suyaa cekũo kũngu belma, mi ka hã-ni bãmbãale kũngu. Jo nj ta nj ce nj bãangu-i baa-mi.»

²⁴ «Uj ña naa hã umanj u diei, u pie aa cira: «Yuntie, mi suyaa mie nanj kũngu dii kpelle, nu da nj saa kũ suonju manj, nj kar kufangu ñimma yaa-i; da nj saa duu ñimma manj, nj kar ma yaa-i. ²⁵ Mei kãalãayã aa kã ka hĩnj fuonju fuo nj gbeija-i, a yaa daaya.»

²⁶ «U yuntienjo gbẽ-yo wuo: «Maacembilobabalanj nu nanj temma-i daani-i, yentien nuoni manj daani-i, nii naa suw wuo da mi saa kũ suonju manj, mi kar kufangu ñimma yaa-i; aa da mi saa duu ñimma manj, mi kar ma yaa-i, ²⁷ bige-i cie nj saa kã ka jina mi gbeija-i gbeindũnj-nu? Minj juo de-i-na mii naa saa jo ji da a huonaana mi hũu-ya wei?» ²⁸ Aa naa cira: «Hũyãanj tãma manj u wulaa na hã umanj daa tãmabaa cĩncieluo-i baa-yo! ²⁹ Umanj duw da, kumanju ka naara u kũngu-i a ce ku yure baa-yo, nga umanj duw saa da, celle kũngu manj dii baa-yo, ku hũu. ³⁰ Aa maacembilonjo fanjo-i daayo-i, u sie bi gbãa cii muonu canga, hielaanj-yonj fuorenj dii kukulma-na. Duw tãe dii terienju-na, kaalunju sie gbuu waa dei.»»

Da nj duu kumanj, nj ji kar ku yaa-i

³¹ Yesunj waanj mafamma-i, wuo cira: «*Molon-Bienj duw ji jo u fõngõtesĩnnin-jomma-i baa *dõrpõpuõrbiemba-i u ka tãena u fõngõtesĩnni-na. ³² Nuamba-i nileija-na hiere ba ka tigiinj u yaanga-na u fiel nelfafaamba-i hiel-ba nelbabalaamba-na ñaa ãncĩnanj unj fiel tũlmba-i dumaa hiel-ba yermba-na ³³ a jina tũlmba-i u nadien-na aa yermba-i u nanyuonj-nu.»

³⁴ «Bamanj da ba ji waa u nadienja-na ba yaa nelfafaamba-i; u ka gbẽ-ba wuo: «Juañ, mi To cie baa namaanj-o-i. *Diilonj-nelle migãanj dii miwaanjo jĩnammanj-huonju ta di cie-na, juonj na ji ta na ce na bãangu-i die. ³⁵ Na saa da, nyulmu taa mu ko muw, na hã-mi niuwuoni mi wuo. Hũnjkuõsĩnni waa-mie, na hã-mi hũmma mi nyonj. Mi kãa na wulaa, na hũu-ma mi har-nei. ³⁶ Mi waa bebelle, na hã-mi nyarkpãtãnni mi cĩnnu mi kũõma-i. Mi taa mi janj, na kã ka ne-mi. Mi waa kaso-i-na, na kã ka jaal-mi.»

³⁷ «Duw wanj mafamma-i, nelfafaamba ka bir yuu-yo wuo: «Tie, i daa-ni nyulmu-na yaku-i aa i hã nj wuo? Yiinj haku-i nu-i hũnjkuõsĩnni waa-nie aa i hã-ni hũmma-i nj nyonj? ³⁸ Yiinj haku-i nj juo i wulaa i hũu-ma nj har-yie? Aa yiinj haku-i i daa-ni bebelle i hã-ni nyarkpãtãnni-i nj cĩnnu nj kũõma-i? ³⁹ Nj taa nj janj yaku-i aa nj waa kaso-i-na yaku-i i kã ka ne-ni?»

⁴⁰ «U ka gbẽ-ba wuo: «Yaanj mi wanj ninsonjo-i baa-na: Nanj taa na ce-ma na hã mi baamba-i baa ba hãasĩmma-i, kuu dii ñaa na taa na ce-ma na hã muõmei.»

⁴¹ «Ku huonju-na, u ka bir wanj baa bamanj dii u nanyuonju-na wuo: «Halaanj mi caanj-nu, Diilonjo gãanj baa namaa fuo! Dãngbõguonju manj diyaa ta ku cie *Sitãni-i baa u põpuõrbiemba-i, taa na kã ku yaa nu-i! ⁴² Na saa da, nyulmu taa mu ko-muw, na saa hã-mi niuwuoni mi wuo. Hũnjkuõsĩnni waa-mie, na saa hã-mi hũmma mi nyonj. ⁴³ Mi kãa na wulaa,

na saa hūu-ma mi har-nei. Mi waa bebelles, na saa hā-mi nyarkpātānni mi cinnu mi kūōma-i. Mi taa mi jan, na saa kā ka ne-mi. Mi waa kaso-i-na, na saa kā ka jaal-mi.»

⁴⁴ «Duō waŋ mafamma-i, ba ka cira: «Itie, i daa nyulmu taa mu ko-ni yaku-i aa i yagar wuō i sie hā ŋ wuo? Yiiŋ haku-i nuō-i hūŋkuōsinni-i waa-nie aa i balan-ni hūmma-i? Yiiŋ haku-i nuō-i ŋ juō i wulaa aa i saa hūu-ma ŋ har-yie? Aa yiiŋ haku-i nuō-i i daa-ni bebelles i saa hā-ni nyarkpātānni-i ŋ cinnu ŋ kūōma-i? N taa ŋ jan yaku-i aa ŋ waa kaso-i-na yaku-i aa i saa kā ka ne-ni?»

⁴⁵ «U ka gbē-ba wuō: «Yaan mi waŋ ninsoŋo-i baa-na: Nan ŋa naa ta na yagar ma cemma da na hā mi baamba-i baa ba hāasimma-i, kuu dii ŋaa na taa na yagar da na ce-ma hā muōmei.» ⁴⁶ Terienŋu faŋgu-na, bafamba ka ta ba kā dāamuŋ-nellen aa nelfafaamba ta ba kā Diilonŋ-nellen.»

26

Ba saa Yesu belman-maama-i

(Marke 14.1-2; Like 22.1-2; Nsāa 11.47-53)

¹ Yesuŋ juō waŋ nel daama-i hiere ti, wuō waŋ baa u *hāalābiemba-i wuō: ² «Ma si na suyaa wuō yinni hāi tiyāa aa *kōrsinni timman-ponsaanŋu da ku hi ke? Da ku hi, ba ka bel *Molon-Bienŋo-i a hā ba gbu-yo *daan-nu ko-yo.»

³ Yibienŋa faŋa-na, *Diilojigāntaamba yuntaamba-i baa nelle bincuoŋ baa tigiŋ ba-naa *Diilojigāntaamba yuntienŋo dumelle-na, ba taa ba bi-yo Kayifu, ⁴ a saa-ma ban ka ce dumaa bel Yesu-i ko-yo. ⁵ Ba taa ba piie wuō: «I saa saaya i bel-o ponsaanŋu yinni-na ni ma'i si ku ka du.»

Cienŋo nanŋo kūōna natikolo-hūmma Yesu yunŋu-na

(Marke 14.3-9; Nsāa 12.1-8)

⁶ Huoŋgu faŋgu-na, Yesu waa Betani, *jardāaman waa Simō man nuō-i u dumelle-na. ⁷ Cienŋo nan wuō kā u wulaa baa sukpekpelluŋ-natikolo nanŋo *alabati-kamoelen. Yesubaa-ba waa ta ba wuō niwuoni. Wuō kā ka kūnna-yuō Yesu yunŋu-na. ⁸ *Hāalābiemban daa kufanŋu-i, ba hōmmu gbuu pāŋ guōla. Baa ta ba piie wuō: «Bige-i cie u biēna natikolofeiŋ daayo-i? ⁹ Uu naa gbāa suor-o a da gbeibuō a calnu hā sūntaamba-i do!»

¹⁰ Yesu wuō suō baa-ba; wuō cira: «Bige-i cie na ta na piie na guōla cienŋo huōŋga-i? Uŋ cie kuman mie daaku-i, ku faa. ¹¹ Na saa da, sūntaamba dii baa-na bāanŋu-i baa isuōŋgu-i, ŋga muōmi sie tiēna baa-na gbula. ¹² U kūōna natikolo daayo-i mie tuō cie mi kuliŋ-yiŋgu yaa-i. ¹³ Mi waŋ ninsoŋo-i baa-na: *Neldōdōl daama da ma waŋ terienŋu terienŋu hīēmana bande-i-na, cienŋo daa uŋ cie mamanŋ daama-i, ma ka bi waŋ nuōmba suō-ma.»

Yuda suōraa Yesu-i

(Marke 14.10-11; Like 22.3-6)

¹⁴ Ku huōŋgu-na, Yesu *hāalābien cinciēluo ba hāi baamba-na, ban biŋ uman *Yuda-Isikaro-i, fuō wuō sire kā *Diilojigāntaamba yuntaamba wulaa ¹⁵ ka yuu-ba wuō: «Da mi kāyā-nei na bel Yesu-i, na ka hā-mi bige-i?» Baa kāŋ bafamba warbien komorre baa cinciēluo a hā-yo. ¹⁶ A doŋ huōŋgu faŋgu-na, Yuda wuō doŋ tuō ne uŋ ka ce dumaa ba bel Yesu-i.

Kōrsinni timman-ponsaanŋu tigiima-i

(Marke 14.12-16; Like 22.7-13)

17 *Ban^a ba sa dii siini-i *buruo man nuo-i u ponsaanġu yidielānġu-na, Yesu *hāalābiemba yuu-yo wuo: «Itie, η taara i ce *kōrsinni tīmmanġ-ponsaanġu niuwuoni-i hie a hā-ni?»

18 Yesu wuo cira: «Kāan nellenġ-huonġa-na melġ daayo wulaa, na ka wan baa-yo wuo: «Hāalātien wuo ku hii u wulaa tī, u ka ce kōrsinni tīmmanġ-ponsaanġu-i nan terienġ-nu'i baa u hāalābiemba-i.»»

19 Hāalābiemba ta kā nellenġ-huonġa-na ηaa Yesuη bi waanġ-ma dumaa ka ce kōrsinni tīmmanġ-ponsaanġu niuwuoni-i.

Kōrsinni tīmmanġ-ponsaanġu niuwuoni wuoma-i
(Marke 14.17-21; Like 22.14; Nsāa 13.21-30)

20 Bāanġuη juo suur huonġu man nuo-i, Yesu-i baa u *hāalābien cīncieluo ba hāi baamba kā ka tēna ta ba wuo niuwuoni-i. 21 Yesu wuo wan baa-ba wuo: «Yaan mi wan ninsoġo-i baa-na: Na hōlma-na unaa ka hel mi huonġ-nu.»

22 Ba yammu pān vāa hierē; baa donġ ta ba yuu-yo, wulawula wuo: «Itie, muomēi wēi?»

23 Yesu wuo cira: «Uman wuyaan baa-mi kaladuonġu-na u yaa ka hel mi huonġ-nu. 24 *Molonġ-Bieġo ka ku ηaa man nyegāan Diilonġ-nelma-na dumaa; ηga uman ka hā-ba baa-yo ba ko-yo, sūlma haraa-yuo! Bōlbōl uu naa baa honġ.»

25 *Yuda wuo suuye u yufienġa-i aa naa cira: «Hāalātie, muomēi wēi?»

Yesu wuo cira: «η suo-ma η yan muo.»

(Marke 14.22-25; Like 22.15-20; Kor. đē. 11.23-25)

26 Ban waa ta ba wuo niuwuoni-i, wuo bie *buruo aa jaal Diilonġo-i aa būlnu-yuo hā u hāalābiemba-i aa cira: «Hūyāan mi kūoma yaa-i daama na wuo.» 27 Ku huonġu-na, wuo bie duvēġo ciġ-nā, aa jaal Diilonġo-i aa hā-ba baa-yo aa cira: «Nyuoġ hierē, 28 mi tāmma yaa-i, *tobisinnġ-tāmma yaa-i. Ma ka kūnna pir nuomba bōi āmbabalma. 29 Mi tūnu-nēi: Da ma hel fiē-i-na, ni mi To nellenġ sī, mi sie tiraa nyoġ duvēġo baa-na.»

30 Ku huonġu-na, baa hāl nēini gbēlienġ Diilonġo-i aa sire ta ba kā *Olivitibinni-tānunġu-na.

Yesu gboya Piēr wuo u ka cīna-yuo

(Marke 14.27-31; Like 22.31-34; Nsāa 13.36-38)

31 Ban kān hūmelle-na, Yesu wuo gbē u *hāalābiemba-i wuo: «Mamanġ nyegāanġ Diilonġ-nelma-na wuo:

«Mi ka ko āncġinanġo-i

aa yan tūlmba pisallā hierē»*

ma yaa ka da-mi isuonġ daaku-na. Na ka nanna-miē na hieronġo-i hierē.

32 Nġa da mi sire, mi ka kā ka cie-na *Galile-i-na.»

33 Piēr wuo cira: «Banān da ba fiē nanna-niē hierē, muo fuo, mi cēraa mi nanna-niē gbula.»

34 Yesu wuo cira: «Piēr, mi wan ninsoġo-i baa-ni: Isuoġ daaku-na, kōhōldiēlānġo sie hi bu, η ka cīna-miē da i siei wuo nan sa suo-mi.»

35 Piēr wuo dii u nanġa-i dāamu-na wuo da ba fiē'a ba ka ko-ba ba hāi-i-na, fuo cēraa u cira u sa suo-yo. Hāalābiemba namba-i hierē baa bi wan maaduoma.

Yesubaa-ba hii Getisemane

(Marke 14.32-42; Like 22.39-46; Nsāa 18.1)

* 26:31 Sakari (Zacharie) 13.7

³⁶ Yesubaa-ba kaa hi terienḡu nanḡu-i ba bī-ku Getisemane. Yesu wuɔ gbɛ̃ u *hāalābiemba-i wuɔ: «Tīenaananḡ bande aa mi kā dii daalei ka cārā Diilonḡo-i aa bir jo.» ³⁷ Aa naa kā baa Pīer baa Sebede bepuɔmba-i ba hāi-na.† Unḡ kāa terienḡu-na, u huonḡa donḡ ta ka guɔla aa korma tiraa ta ma da-yo. ³⁸ Wuɔ gbɛ̃-ba wuɔ: «Mi huonḡa si dii huonḡa, tīenaananḡ bande-i-na na cie-mi; baa na duɔfūnḡ.» ³⁹ Aa kā yaanḡ-na cēlle ka dūuna nisiḡ u yunḡu-i hīema-na aa cira: «Baba, da ḡ'a ḡ ka gbāa, hiel-muɔ yaahuolo daayo-na. Nḡa baa cira ḡ fer-muɔ, ce-ma niḡ taaranḡ ma ce dumaa.»

⁴⁰ Ku huonḡu-na, wuɔ bir jo u hāalābiemba siēi baanḡ daaba wulaa, a jo ji da ba kuraa duɔfūnḡ. Wuɔ pīnḡ-ba aa naa tuɔ piye baa Pīer wuɔ: «Halle na saa gbāa tīena da huonḡu cēlle baa-mi! ⁴¹ Baa na duɔfūnḡ, taa na cārā Diilonḡo-i wēima baa gbāa tāal-na dii-na kuubabalaanḡu cemmanā. Anfafamma cemmanḡ-maama dii nelbilonḡ huonḡa-na, ḡa ku fḡnḡuɔ yaa si dii-yuɔ.»

⁴² Unḡ waanḡ mafamma-i, wuɔ bir ta ka cārā Diilonḡo-i. Unḡ waanḡ mamananḡu fanḡu-na, u ciēra: «Baba, da kuɔ yaahuolo daayo saaya u da-mi, wēima si, ma ce niḡ taaranḡ ma ce dumaa.» ⁴³ Aa naa bir jo u hāalābiemba wulaa jo ji da duɔfūmmu kuure-bei. ⁴⁴ Wuɔ bir ta ka tiraa cārā Diilonḡo-i baa āndaduonḡ daaku yaa-i. Ku ce i siēi. ⁴⁵ Unḡ juɔ kufanḡu-i, wuɔ jo ji gbɛ̃ u hāalābiemba-i wuɔ: «Na saa ye dumaa duɔfūmmu-na wēi? Ku piyaa. Ba ka hā āmbabalmanciraamba-i baa *Molonḡ-Biēnḡo-i. ⁴⁶ Siireḡ i ta! Umanḡ ka hā-ba baa-mi u'i juonḡ daayo, u saa maa!»

Yesu belma hii

(Marke 14.43-50; Like 22.47-53; Nsāa 18.2-12)

⁴⁷ Nelma saa tī Yesu nunḡu-na; ba'a ba ne da banḡ bīnḡ umanḡ *Yuda-i u *hāalābierḡ cīncieluo ba hāi baamba-na, u juɔ ji tuɔ yīera baa nelpunḡu nanḡu u huonḡu-na. Banamba waa baa jigāmmu, banamba bōēḡa. *Diilonḡ-jigāntaamba yuntaamba-i baa nelle bīncuɔmba yaa puɔraa-ba. ⁴⁸ A ne da banḡ'a ba jo, Yuda naa gboya-bei wuɔ: «Da mi ka pūrā umanḡ da mi jaalo, u yaa-i; na bel-o.»

⁴⁹ Banḡ kāa ka hi, Yuda wuɔ pānḡ piē Yesu caanḡ-nu aa cira: «Hāalātīe, jaalunḡu yaa-i!» Aa kā ka pūrā-yuɔ.

⁵⁰ Yesu wuɔ cira: «Mi jīe, niḡ juɔ mamananḡ nuɔ-i ce-ma.»

Bamanḡ juɔ baa Yuda-i baa pānḡ piē bel Yesu-i. ⁵¹ Bamanḡ waa baa Yesu-i, unanḡ wuɔ fa u jigānḡa-i hiel-ka a jafūnḡ *Diilonḡ-jigāntaamba yuntienḡo maacembilonḡo tūnḡu-i a kar-ku.

⁵² Yesu wuɔ cira: «Dii ḡ jigānḡa-i ka fognonḡu-na. Nḡ saa da, umanḡ duɔ tuɔ ce berru-i baa jigānḡa, jigānḡa'i ji wuyaanḡ-yonḡ. ⁵³ Nḡ daa niē sī mi siē gbāa muo mi natiēna mi To-i-na wēi? Aa da ḡ bī da mi muyaa mi natiēna yuɔ, hoi huonḡu-i baa huonḡu-i, unḡ ka saanḡ *dōrpōpuorbiemba manḡ ba ji kāyā-miē, ba ka cor pūnni cīncieluo baa ni hāi. ⁵⁴ Nḡa da ba jo, mamananḡ nyēgāanḡ Diilonḡ-nelma-na ma ka ce niē aa gbāa ce? Diilonḡ wuɔ ma ce de'i nuɔ-i.»

⁵⁵ Aa naa wanḡ baa nuɔmba-i wuɔ: «Na hilaa baa jigāmmu baa bōēḡa da na ji bel-mi ḡaa cuoyuo muɔ. Yinni manḡ jonḡ mi wanḡ Diilonḡ-nelma-i baa nuɔmba-i *Diilodubuɔ-i-na, bige-i ciē na saa bel-mi terienḡu-na? ⁵⁶ Nḡa *Diilonḡ-puorbiembanḡ waanḡ mamananḡ Diilonḡ-nelma-na, ma saaya ma ce, ku'i ciē.» Hāalābiemba gbar hiere aa nanna-yuɔ.

Ba kaa baa Yesu-i Yuifu ba nellentaamba wulaa

(Marke 14.53-65; Like 22.54-55,63-71; Nsaa 18.12-14,19-23)

⁵⁷ Baŋ bilaa Yesu-i, baa kã baa-yo Kayifu terien-nu. U yaa waa *Diilojigãntaamba yuntieno-i. *Anjinamma pigãataamba-i baa nelle bĩncuamba waa tigiin kusuŋ-nu'i. ⁵⁸ Baŋ kãŋ baa Yesu-i, Pier wuɔ yan ba maa aa suɔ cu ba huon-nu. Baŋ kaa hi Diilojigãntaamba yuntieno ciŋgu-i, wuɔ suur tɛna baa maacembimba-i duɔ ne kuŋ ka cor dumaa.

⁵⁹ Diilojigãntaamba yuntaamba-i a naara *nellentaamba-i, baa ta ba taara antaalamma da ba haa Yesu-i-na da ba gbãa ko-yo, ⁶⁰ nga ma saa dɔl-ba. Nuumba bɔi juɔ ji kar coima haa-yuɔ. Ku huongu-na, banamba sire ba hãi ⁶¹ ta ba piiye wuɔ: «U ciɛra wuɔ fuɔ gbãa muonu *Diilodubuɔ-i aa ma-yo yinni siɛi.»

⁶² Diilojigãntaamba yuntien wuɔ sire yiɛra aa naa cira: «Naacolŋ nuɔ, baŋ cãl-nin nan'a niɛ?» ⁶³ Yesu saa seŋ sũnuŋgu yuɔ. Diilojigãntaamba yuntien wuɔ cira: «Diilonŋ uŋ pãa nuŋgu-i wuɔ u ka saanŋ *Konkortieno manŋ, u yaa nuɔŋo-i wei? Nuɔnei Diilonŋ-Biɛŋ nuɔŋo-i wei? Da kuɔ nuɔnei, hiel ŋ niele-i Cicɛlmantieno-na aa ŋ siɛ-ma i ne.»

⁶⁴ Yesu wuɔ cira: «Muɔmei. Aa mi gbar-ma baa-na: A donŋ fiɛfiɛ daayo-na, na ka da *Molonŋ-Biɛŋo tɛnaana Itieno caanŋu-na, na ka da u hilaa dɔrɔ-i-na tuɔ jo baa duherru.»[†]

⁶⁵ Terienŋu fanŋu-na, Diilojigãntaamba yuntieno huɔŋ kaa pãŋ guɔla. Wuɔ pãŋ fa fuɔ fɛrɛŋ jonŋorbaa-ba-i taalnu-bei aa naa cira: «U tuoraaya Diilonŋo-i! Ii si dii diɛ ka tiraa yuu molonŋo; ma ciɛ miɛ fɛrɛ-i i yufellen!» ⁶⁶ Aa naa yuu nuɔmba-i wuɔ: «Uŋ tuoraaya Diilonŋo-i, namaa na'a niɛ?»

Nuɔŋ baa cira: «U cãlãa, u saaya komma.» ⁶⁷ Aa naa ta ba tu taalni u yaanŋa-na aa ta ba dudul-o. Banamba ta ba caa u tũnni-i. ⁶⁸ Da ba muoyo, ba cira: «Da kuɔ Diilonŋ uŋ saanŋ *Konkortieno manŋ u yaa nuɔŋo-i, suɔ umanŋ muyaa-ni i ne!»

Pier ciinaana Yesu-i

(Marke 14.66-72; Like 22.56-62; Nsaa 18.15-18,25-27)

⁶⁹ Baŋ taa ba muo Yesu-i huonŋu-na, Pier waa tɛna dumellen-huonŋa-na. Maacembilonŋ[§] nanŋo piɛ kã u wulaa ka cira: «Ma sɪ nuɔ ŋ bi waa baa Galiletaanŋ Yesu daayo-i kɛ?» ⁷⁰ Pier wuɔ hel-kuɔ nuɔmba yaanŋa-na hiere. U birii yuu ciɛŋo-i wuɔ: «ŋ taara ŋ wanŋ wuɔ niɛ?» ⁷¹ Aa naa sire ta tuɔ kã fondumelle-na. Ciɛŋo nanŋo tiraa da-yo aa tuɔ piiye baa bamanŋ terienŋu-na wuɔ: «Naacolŋ daa u waa baa Nasaretitaanŋ Yesu-i.»

⁷² Pier wuɔ cira: «Muɔ baa Diilonŋo, mi sa suɔ naacolŋ daayo-i.»

⁷³ Kuɔ ku ce cɛllɛ, bamanŋ waa, baa piɛ Pier caanŋ-nu ka cira: «Coima saa fa, unanŋo'i nuɔŋo-i. Da ŋ ta ŋ piiye, ba pãŋ suɔ nin hilaa kusuŋ-nu.»

⁷⁴ Pier wuɔ pãŋ cira: «Muɔ baa Diilonŋo, mi sa suɔ naacolŋ daayo-i! Aa da kuɔ mi kar coima, Diilo baa yan-mi!» Uŋ taa u wanŋ mafamma-i huonŋu manŋ nuɔ-i, kɔhɔldiɛlãŋo donŋ tuɔ bu. ⁷⁵ Yesuŋ ŋa naa wanŋ mamanŋ baa-yo wuɔ: «Kɔhɔldiɛlãŋo siɛ hi bu, ŋ ka ciina-miɛ da i siɛi wuɔ nanŋ sa suɔ-mi», maa pãŋ tɛnu-yuɔ. Wuɔ hel gbuu pãŋ tuɔ kaal.

[†] 26:64 Gbeliɛmanŋ-nalãanŋu (Psaume) 110.1; Daniel (Daniel) 7.13 § 26:69 Maacembilonŋ daayo waa ciciɛŋo a saanu baa mamanŋ nyɛgaanŋ girekimma-na.

27

Ba kaa baa Yesu-i Pilati wulaa
(Marke 15.1; Like 23.1; Nsaa 18.28)

¹ Ku cuo kaala-i-na kãnkãnkãñ, *Diiløjigãntaamba yuntaamba-i hiere baa nelle bĩncuamba wañ-ma aa yiera-mei wuɔ ba ko Yesu-i. ² Aa bel-o vaa-yo kã baa-yo ka hã *Pilati-i baa-yo, u yaa waa *Yude yunġu-na.

Yuda kuɔ u fεε
(Pɔpuɔr. 1.16-20)

³ *Yudañ juɔ da ba'a ba ko Yesu-i, a ne da u yaa suuraa-yo baa-ba, kuɔ ce-yo bĩñkũñgu. Bañ hãa-yo komorre baa cĩncieluo* mañ, wuɔ biε-ya bir kã baa-ya ba wulaa ⁴ ka cira: «Mi saa ce maacenfafamma; mi bilaa diilonġo-i hã-na neliεño mañ saa ce bĩñkũñgu na da na ko-yo.»

Baa bir gbε-yo wuɔ: «Maasũmpĩε! Ma sũlma dii ñaa nuɔnei.» ⁵ Yuda wuɔ nanna gbeĩña-i *Diilodubuɔ-i-na aa ta ka nuñ u fεε.

⁶ *Diiløjigãntaamba yuntaamba biera gbeĩña-i aa naa cira: «Gbeĩñ daaya-i tãmmañ-gbeĩña, a saa baa mie hũmelle-i, i siε gbãa dii-ya Diilonġ-waañja-na.» ⁷ Baa saa-ma, aa kã ka sãa bitomarãño suonġu-i baa-ya, wuɔ ba ce terienġu-i ta ba fuure niraamba kuɔ. ⁸ Ku'i ciε na da a ji hi baa nyunġo, ba bĩ suonġu fanġu-i «tãmmañ-suonġu.» ⁹ *Diilonġ un puɔraa *Seremi wañ mamañ, ma'i saa ce daama-i wei? Seremi waañ-ma wuɔ:

«Ba biyaa komorre baa cĩncieluo daayo-i.

*Isirãhεl-baamba naa kar u sullu-i dumεi.

¹⁰ Ba biyaa-ya a dii-ya bitomarãño suonġu-na

ñaa Itienġ un ña na'a mi ce-ma dumaa.»†

Pilati tĩenaana Yesu ãndaanġu-na

(Marke 15.2-15; Like 23.3-5,13-25; Nsaa 18.29-40; 19.4-16)

¹¹ Bañ kaa baa Yesu-i *Pilati wulaa, wuɔ yuu-yo wuɔ: «*Yuifu ba nellentienġo yaa nuɔño-i wei?»

Yesu wuɔ cira: «Muɔmei.» ¹² *Diiløjigãntaamba yuntaamba-i baa nelle bĩncuamba doñ ta ba cãl-o. Wuɔ fiinañ u sa wañ weĩma. ¹³ Pilati wuɔ cira: «Bañ cãl-ninġ ñ sa nu wei?» ¹⁴ Yesu saa ji senġ sũnuñgu yuɔ. Kuɔ bir yan aa cu u huɔñga-i.

¹⁵ Belle belle, Yuifu ba *kɔrsĩnni tĩmmañ-ponsaanġ da kuɔ hi, Pilati ce ba pigãañ kasobilonġo diei u nanna-yuɔ. ¹⁶ A ne da naacolġo nanġo waa huɔñgu fanġu-na kaso-i-na, u yerre naa silaa du cor. Ba taa ba bi-yo Yesu-Barabasi. ¹⁷ Pilati wuɔ yuu nuɔmba-i wuɔ: «Yesu-Barabasi-i, baa Yesu mañ bañ bĩñ-yo *Kirsa-i, na taara mi nanna hai?» ¹⁸ Pilati wuɔ suyaa wuɔ nenemuñgu'i ciε ba bel Yesu-i ka hã-yo baa-yo.

¹⁹ Uñ waa tuɔ ger ãndaanġ daaku-i, u ciεño puɔr ba ka tũnu-yuɔ wuɔ u baa dii u nuñgu Yesu ãndaanġu-na, u saa ce bĩñkũñgu, kεε isuɔñgu mañ curaa u mulãañ fuɔ dãnsãañgu-na.

²⁰ Diiløjigãntaamba yuntaamba-i baa nelle bĩncuɔñ baa gbo nuɔmba ta ba piiye wuɔ ba taara ba nanna Barabasi yaa-i aa ko Yesu-i. ²¹ Pilati wuɔ tiraa yuu-ba wuɔ: «Na taara mi nanna hai ba hã-i-na?»

Baa cira: «I taara ñ nanna Barabasi yaa-i!»

²² Pilati wuɔ cira: «Aa Yesu mañ bañ bĩñ-yonġ *Kirsa-i mi ce ufanġo-i niε?»

Baa cira: «U saaya u gbu *daañ-nu!»

* 27:3 Niεñ 26.15. † 27:10 Sakari (Zacharie) 11.12-13; Seremi (Jérémie) 18.2-3; 19.1-2; 32.6-15.

23 Pilati wuɔ cira: «U guolaaya bige-i aa na'a mi gbu-yo?»

Baa migáan̄ dii kunaan̄gu naara wuɔ: «U saaya u gbu daan̄-nu! U saaya u gbu daan̄-nu!»

24 Pilatiñ juɔ da ijieni maara ni ká, wuɔ ne da fuɔ ján vakulon̄-juuru. Wuɔ bie hūmma da saar u nammu-i nuɔmba yaan̄ga-na aa naa cira: «Da na ko naacol̄n̄ daayo-i, na da-na-diei, mi nun̄gu sí.»

25 Baa siɛ hiere wuɔ: «I hūyāa-ma! Diɛ ko-yo, miɛ yun̄-maama-i baa i bisáimba!» 26 Pilati wuɔ nanna Barabasi-i aa naa ce ba muo Yesu-i da dei aa há-ba baa-yo wuɔ ba ka gbu-yo daan̄gu-na.

Sorosibaa-ban̄ haa kuman̄ Yesu-i-na

(Marke 15.16-32; Like 23.11,26-43; Nsāa 19.2-3,17-22)

27 *Pilatiñ hāa-ba Yesu-i, u sorosibaa-ba hūu-yo suur baa-yo cīñ-huɔn̄ga-na aa bí ba nabaamba-i hiere ba jo. 28 Ban̄ ciɛ mafamma-i, baa hiel u jon̄gorbaa-ba-i aa dii jon̄gorbuɔ nan̄o há-yo. Jon̄gorbuɔ fan̄o waa dāa-wuon̄o. 29 Aa ce huɔni sū nyantuoluo a dii u yun̄gu-na aa há-yo gboruon̄gu u nadien̄ga-na u bella. Ban̄ ciɛ mafamma-i, baa ta ba dūuna u yaan̄ga-na ba jaal-o. Ba taa ba nyɛ-yo'i dumaan̄o-na. Uman̄ duɔ dūuna wuɔ: «*Yuifu ba nellentie, mi jaalaa-ni!»

30 Ba taa ba tu taalni yuɔ aa hūu gboruon̄gu-i u nanga-na ta ba muo-yo baa-ku u yun̄-nu. 31 Ban̄ gbuu ji nyɛ-yo ye huɔn̄gu-na, baa hiel jon̄gorbuɔ-i aa bir dii fuɔ fɛɛn̄ bimb̄inni yaa há-yo aa ká baa-yo da ba ka gbu-yo *daan̄gu-na.

32 Ban̄ ŋ'a ba hel nellen̄-huɔn̄ga-na, baa suu baa Sirɛniyen̄o nan̄o, ba bí-yo Simɔ. Baa guor u tūu daan̄gu-i. 33 Ba kaa hi terien̄gu man̄ ban̄ bīn̄-kun̄ «Gɔlgota-i» ku yun̄gu yaa wuɔ yukoluon̄-terien̄gu. 34 Baa guɔl gbegege kūn̄gu nan̄gu baa dūv̄n̄o a há Yesu-i wuɔ u nyon̄. Yesu wuɔ dāa ne aa naa cira u siɛ nyon̄.

35 Ban̄ juɔ gbu Yesu-i daan̄gu-na tí, baa ful tien̄a a cal u jon̄gorbaa-ba-i 36 aa naa tīena ta ba niya-yuɔ. 37 Ban̄ gbuu-yo yun̄gu man̄ nuɔ-i, baa nyɛḡn̄-ku jīna u yud̄ɔɔ-i-na wuɔ: «Uman̄ daayo-i Yesu, Yuifu ba nellentien̄o yaa-i.» 38 Baa bi gbuu cuobaa-ba hāi baa-yo; unan̄o-i u nadien̄ga-na unan̄o-i u nanyuon̄gu-na.

39 Hūncortaamba ta ba mis̄rrá ba yunni-i aa ta ba tuora-yuɔ. 40 Ba taa ba piye wuɔ: «Nuɔni man̄ ciɛra nan̄ gbāa muonu *Diilodubuo-i aa ma-yo yinni siɛi hɔlma-na, kor ŋ fɛɛ i ne! Da kuɔ Diilon̄-Bien̄o yaa nuon̄o-i, hiire daan̄gu-na i ne!» 41 Halle *Diilojiḡantaamba yuntaamba-i baa *án̄jinamma pigāataamba-i a naara nelle bīncuɔmba taa ba bi nyɛ-yo aa ta ba piye wuɔ: 42 «U kuraa banamba-i, ŋga u yaa daayo u siɛ gbāa kor u fɛɛ! Da kuɔ u yaa-i *Isirahel-baamba nellentien̄o-i u hiire fiɛfiɛ daan̄gu-na i ne ku yaa i ka hūu-ma. 43 Ma sí u haa u nanga-i Diilon̄o'i nuɔ-i aa cira fuɔ Diilon̄-Bien̄o kɛ? Da kuɔ Diilon̄o dɔl-o, u kor-o i ne!» 44 Ban̄ ŋa nan̄ gbuu cuobaa-ba man̄ baa-yo, baa bi ká ba ta ba tuora-yuɔ hiere.

Yesu kuliin̄gu-i

(Marke 15.33-41; Like 23.44-49; Nsāa 19.25-30)

45 Bāan̄gun̄ juɔ hi yuhuon̄ga-i huon̄gu man̄ nuɔ-i, ba'a ba ne da terien̄gu cuure hiere. Ku tiyāa dum̄ei fuɔ bāan̄gu ji tɛɛn̄. 46 Bāan̄gun̄ juɔ tɛɛn̄, Yesu wuɔ kaas̄n̄ da gbagaga wuɔ: «Eli, Eli, lama sabatani?» Ku yun̄gu yaa wuɔ: Diilo, Diilo, bige-i ciɛ ŋ nanna-miɛ?† 47 Baman̄ waa, banamba ta ba piye

† 27:46 Gbelieman̄-nalāan̄gu (Psaume) 22.2

wuɔ: «U bī *Eli!» ⁴⁸ Unanjo pān gbar ka biε kānsaarma namma a nyiε-ma niisaarniŋ aa ful-ma gboruon-nu a kā baa-ma Yesu nunju-na wuɔ u māsūnya. ⁴⁹ Banamba bir yan aa gbē-yo wuɔ: «Yan i ne sī Eli ka jo ji korol!» ⁵⁰ Yesu wuɔ tiraa kaasŋ da gbagaga aa bi pān hūu u fεε.

⁵¹ Hɔduɔŋgu fanju-na, kompanja man naa kaaru *Diilodubuo-i kaa pān taalnu sɔmma hāi; a donj dorɔ-i-na ji hel cicaaru-i-na. Hien maa sagalla; tān niε wuɔra muo hiere, ⁵² cincuɔŋ aa puur. Bamanj waa Diilonj-baamba-i aa ku, ba fɔŋgūɔ baa sire. ⁵³ Yesun juɔ sire, baa hel ba cincuɔŋa-na a suur *Yerusalemu-i-na. Banj suurii, nuɔmba bɔi daa-ba.

⁵⁴ Sorosibaa-ba manj taa ba niya Yesu-i baa ba yuntieno-i, banj juɔ da hīema sagalaaya a naara mamanj taa ma ce hiere, korma gbuu bel-ba. Baa ta ba piyye wuɔ: «Naacolŋ daayo waa Diilonj-Bienj kelkel!»

⁵⁵ Caamba bɔi waa yiεra da yargaa ta ba fara ba ne. Ba yaa naa nyaanu Yesu-i a hel *Galile-i-na ji ta ba kāyā-yuɔ. ⁵⁶ Maari manj taa u hel Magidala-i-na u waa baa-ba, baa u duonjo-i Sake ba nyu-i^s a naara Sebede cieŋo-i.

Yesu fuuremma-i

(Marke 15.42-47; Like 23.50-56; Nsāa 19.38-42)

⁵⁷ Bāanŋun juɔ hir huɔŋgu manj nuɔ-i, weiŋo nanjo jo. Ba taa ba bi-yo Yosefu; u taa u hel Arimate. Fuɔ bi waa Yesu huonju-na. ⁵⁸ Unj juɔ, wuɔ kā *Pilati wulaa ka cārā kulonjo-i. Pilati wuɔ hā-yo baa-yo. ⁵⁹ Yosefu wuɔ kā ka har-o a fiŋya-yuɔ baa komfafelenja ⁶⁰ aa kā ka fuure-yuɔ fuɔ fεreŋ cīncorrenj. Wuɔ cie ba hīŋ-de fεlemma; di waa tāmpēllenj. Unj fuuriyye-yuɔ, wuɔ būmal tāmpēkāŋkarre nande-i a suuye di nunju-i aa ta. ⁶¹ Maari manj ta u hel Magidala-i-na wuɔ tēna cīncorre yaanŋa-na baa u duonjo-i hiere.

⁶² Yesun kuu yiinju manj nuɔ-i*, *Yuifubaa-ba taa ba tigiin ba *yitfenanŋu-i yiinju fanju'i nuɔ-i. Ku cuo kaala-i-na, *Diilojigāntaamba yuntaamba kūl ba-naa kā Pilati wulaa baa *Fariсібaa-ba-i. ⁶³ Banj kāa ka hi, baa cira: «Yuntie, coikartien daayo naa cira wuɔ da ba ko-yo, u ka ce yinni hāi yonj hīema-na aa sielin-yiinju-i u sire hel jo. ⁶⁴ Ku'i cie i tie jo ŋ wulaa yiε ŋ hā-ye nuɔmba ba ka ta ba niya u cīncorre-i yin daani-i ni siε-i-na, ni ma'i sī u *hāalābiemba gbāa kā ka hiel-o ka fuo-yo aa tāal nuɔmba-i wuɔ u siire. Da ba ce mafamma-i ma ka balan yan kulon unj cie mamanj.»

⁶⁵ Pilati wuɔ cira: «Sorosibaa-ba yaa-i. Nanj taaranj ba ka niya-diε dumaa, kāan baa-ba ba ka niya-diε.»

⁶⁶ Baa ta ku yaa nuɔ-i baa sorosibaa-ba-i kā cīncorre terienju-na. Banj kāa ka hi, banj ŋa naa būmal tāmpēlle manj suuye cīncorre nunju-i, baa tiεla-diε aa ce sorosibaa-ba tēna ta ba niya-diε.

28

Yesu siire hel kuomba hɔlma-na

(Marke 16.1-8; Like 24.1-12; Nsāa 20.1-2)

¹ *Yitfenanŋun juɔ cor, ku cuo kaala waa jumaansi. Maari manj taa u hel Magidala-i-na, baa u duonjo-i, baa naar sire ta ba kā da ba ka ne cīncorre-i. ² Ba'a ba ne da hīema sagalaaya hɔduɔŋgu baa fɔŋgūɔ!

§ 27:56 Sake ba nyu-i: Ku birii a saanu baa cerma. Ma nyεgān girεkimma-na wuɔ: Sake baa Yosefu ba nyu. * 27:62 Yesun kuu yiinju manj nuɔ-i ku waa jumayiinju.

Itienjo *dɔrɔpɔwɔrbilonjo nanjo hiire jo ji būmal tãmpelle-i halan-de aa bel nyugũj tiena di dɔrɔ. ³ U taa u caa ŋaa diilonj duɔ nyiesĩj unj caa dumaa, aa u jonɔgorbaa-ba pusũj ŋaa ceikoĩjo. ⁴ Korma gbuu da sorosibaa-ba manj taa ba niya cĩncorre-i fuɔ ba kũɔma ta ma nyenj; baa galla ŋaa bikuomba. ⁵ Dɔrɔpɔwɔrbilonj wuɔ tuɔ piiye baa caanj daaba-i wuɔ: «Baa na yanj korma da-na. Mi suyaa miɛ banj gbuu Yesu manj *daangu-na ko-yo, na taara u yaa-i. ⁶ Uu si dii bande-i-na, u siire hel ŋaa unj ŋa naa wanj-ma baa-na dumaa. Juɔj na ji da, ba ŋa naa galla-yuɔ terienju manj nuɔ-i ku yaa daaku. ⁷ Biriinj na kũj donduo na ka tũnu u *hãalãbiemba-i wuɔ u siire hel kuomba hɔlma-na. U taa duɔ ka cie-na dii *Galile, na ka da-yo kusuɔj-nu'i. Ma yaa waa mi da mi wanj-ma baa-na.»

⁸ Caanj daaba saa tiraa yiɛra, baa pãnj gũunu ta ba gbar ba kũj da ba ka wanj banj kaa da mamanj baa hãalãbiemba-i. Korma'i daama, hɔfelle-i daade. ⁹ Ba'a ba ne da hai molojɔ-i juɔj daayo-i ba yaanja-na? Yesu fuɔ fɛɛ yaa-i. Wuɔ cira: «Mi jaalaa-na!» Baa piɛ kã ka dũuna u yaanja-na aa pũrã u gbeini-i. ¹⁰ Wuɔ gbɛ-ba wuɔ: «Baa na yanj korma da-na. Kãanj na ka wanj baa mi baamba-i wuɔ ba ka da-mi Galile-i-na.»

¹¹ Caanj daabanj curaa ta ba kũj, sorosibaa-ba manj taa ba niya cĩncorre-i, banamba sire kã nellenj-huɔnjga-na ka tũnu *Diiløjigãntaamba yuntaamba-i baa mamanj curaa hiere. ¹² Diiløjigãntaamba yuntaamba tigiinj ba-naa baa nelle bĩncuɔmba-i a wanj ma saa, aa naa hã sorosibaa-ba-i gbeibuɔ ¹³ aa gbɛ-ba wuɔ: «Wuɔraayanj na wanj baa nuɔmba-i, wuɔ namaa gaala ta na duɔfũj isuɔnjgu-na, u hãalãbiemba jo ji hiel-o ta baa-yo na saa suɔ ku huɔnjgu.» ¹⁴ Aa naa cira: «*Pilati duɔ fie nu-ma, i ka suɔ inj ka wanj mamanj baa-yo u baa gãnj baa-na.» ¹⁵ Sorosibaa-ba hũu gbeinja-i dii ba jufanniinj aa bi wuɔra ce banja ba ce kumanj. A ji hi baa nyunjo, da nj cor terienju terienju, nelma famma yaa dii *Yuifubaa-ba nunni-na ba ta ba wanj-ma.

Yesu caraaya u hãalãbiemba-i

(Marke 16.14-18; Like 24.36-49; Nsãa 20.19-23; Pɔpɔwɔr 1.6-8)

¹⁶ Yibienja fanja-na, *hãalãbienj cĩncieluo u diei manj tĩyãa, baa sire kã Yesunj ŋa na'a ba ta ba jã ba-naa tãnunju manj nuɔ-i dii *Galile-i-na. ¹⁷ Banj ka'a ba ne da-yo, baa dũuna hiere. Bananj hɔmmu saa hũu-ma. ¹⁸ Yesu wuɔ piɛ ba caanj-nu aa naa cira: «Diilonjo hãa-mi dɔrfɔnjgũɔ-i baa hĩɛmanj-wuɔjɔ-i hiere. ¹⁹ Terienju fanju-na, kãanj nilɛinja-na hiere na ka gbãnj baa nuɔmba cu mi huɔj-nu. Umanj duɔ hũu-ma, na *batisenj-yo Tuɔjɔ-i baa u Biɛjɔ-i a naara u *Yalle yerre-na. ²⁰ Minj ciɛra na ta na ce mamanj hiere, na bi hãalã-bei ma cemma-i ba ta ba ce-ma. Nɛɛj, mi ka waa baa-na yinni manj jonj a ji hi miwaanjo tĩmma.»

Markeñ nyegãañ Yesu maama mañ Nelmuoyamma

Marke nyegãañ u sebe-i a vii *niëraamba baa-yo, u saa nyegëñ-yo hã *Yuifubaa. Sebe domma-na, u waañ-ma wuò Yesu-i Diilon-Beiño. Nga wuò Yesu saa tuò taara nuamba gbãana suò u s'inni-i a ce u taa u hinu u bí u fere «*Molon-Beiño». U juò ku yaa aa sire, ku suò kaala dei wuò Diilon-Beiño.

*Nsãa-Batisiñ tigiin nuamba-i dumaa hã Yesu-i, Marke duòñ u sebe-i baa ma yaa-i, aa suonu-mei baa Yesu batisemman-kün-gu-i, ka cor baa *Sitãniñ taa u taara u guò u gbeini-i dumaa *hiekuraangu-na. Uñ hilaa mafamma-na, u wañ-ma kaala-mei wuò bñkün-gu sa yii baa Yesu-i: Duò bí umañ wuò u nyaanu-yuò kutienjo sie gbãa yagar; duò cira jeinjo mañ sire, u bi sire; duò donya *jina mañ u bi ta; duò pir ãmbabalma mañ, ma bi halañ (sap. 1.1–8.30). Yesuñ gbuoya u *hãalãbiemba-i baa u kuliin-maama-i kusuñ-nu, u nuñgu hii-ma (sap. 8.31–10.52).

U piraañ u sebe-i baa Yesu kuliin-maama yaa-i. U suurma-i *Yerusalemu-i-na, nuòñ bañ jáarã-yuò fafamma dumaa, Yuifu ba yuntaambañ bigãañ-yo dumaa, bañ gbuu-yo *daangu-na dumaa ko-yo, aa Diilon uñ siire-yuò dumaa, u nuñgu hii-ma hiera (sap. 11–16).

Nsãa uñ tigiin Yesu jomma-i dumaa

(Matie 3.1-12; Like 3.1-18; Nsãa 1.19-28)

¹ Yesu *Kirsã *Neldãdãlma duòñ bande yaa nuò-i. U yaa Diilon-Beiño-i.

² Ma duòñ ñaa mañ bi nyegãañ dumaa *Isayi* sebe-i-na wuò: «Diilonjo ciera:

«Mi ka puor mi pãpuorbilono ta ñ yaañ-na

ka cãa ñ hũmelle-i.†

³ U ka kã ka tuò hohuola baa nuamba-i *hiekuraangu-na wuò:

«Migãañ Itienjo hũmienja-i.

Cãañ-yañ na viinu-yei.»‡»

⁴ Pãpuorbilono faño yaa juò jo Nsãa-i, a ji kã ka waa hiekuraangu-na tuò piiye baa nuamba-i wuò: «Naanañ na cilãbabalaño-i aa na jo na ji *batisen, ku yaa Diilonjo ka hur na ãmbabalma-i.» ⁵ Yudetaamba-i hiera ka hel baa Yerusalemutaamba-i ba taa ba kã u wulaa ba kã ba wañ ba cãlmuò-i baa-yo aa u tuò batisen-ba *Yurdë nuoraangu-na.

⁶ Nsãañ taa u dii jongoro u mañ, baa sũ-yo baa nyogõmekuòs'inni, aa tuò pëyë u negelle-i baa cãaanuñ-kpãñkpaangu. U taa u wuò dũngbermba, baa sãllu. ⁷ U taa u piiye baa nuamba-i wuò: «Molo ka jo mi huon-gu-na. Kutienjo fñngũ jlenya mei wuonjo-i, mei saa piera u natãangu-i. ⁸ Muomi batisen-na baa hũmma yon, ñga fuò duò jo, u ka batisen-na baa *Diilon-Yalle.»

Yesu batisemma-i

(Matie 3.13–4.11; Like 3.21-22; 4.1-13)

⁹ Nsãa uñ waa *Yurdë-i-na tuò *batisen nuamba-i, Yesu wuò hel Nasarëti-i-na, dii *Galile mara-i-na a kã u wulaa u ka batisen-yo. ¹⁰ Uñ

* 1:2 Isayi: Ku birii a saanu baa cerma. Girekimma-na ba naaraaya *Isayi yerre-na wuò *Diilopãpuorbilono. † 1:2 Malaki (Malachie) 3.1 ‡ 1:3 Isayi (Ésaïe) 40.3

baatiseŋ aa u tuɔ hel hūmma-na, wuɔ u ne da dɔrɔ puurii aa *Diilon-Yalle hel koŋhurun temma jo ji diire-yuɔ. ¹¹ Baa nu molo piye dɔrɔ-i-na wuɔ: «Mi Biɛŋo yaa nuɔŋo-i, ŋ maama sa suɔ aa dɔlɔnu-miɛ; nuɔŋei fiɛŋ mi huɔŋga-i.»

¹² Diilon-Yalle pɔŋ ce Yesu ta kɔ *hiɛkuraan-nu. ¹³ Un kɔa, *Sitani wuɔ ka tuɔ tɔal-o duɔ guɔl u gbeini-i. U ciɛ yinni komuɔŋa hɔi bɪmbaamba hɔlma-na. *Dɔrɔpuɔrbiemba taa ba kɔyɔ-yuɔ.

Yesu bɛ nuɔmba naa cu u huon-nu
(Matie 4.12-22; Like 4.14-15; 5.1-11)

¹⁴ Huɔŋgu nanŋu juɔ hi, baa bel Nsɔa-i dii-yo kaso. Yesu wuɔ sire kɔ *Galile-i-na ka tuɔ wanŋ *Neldɔdɔlma-i baa nuɔmba-i. ¹⁵ U taa u piye wuɔ: «Ku hii, *Diilon-baanŋu piyaa. Naananŋ na cilɔbabalaŋo-i aa na siɛ Neldɔdɔlma-i.»

¹⁶ Yiinŋu nanŋu-na, wuɔ ji bella Galile dalanŋa nunŋu-i tuɔ wuɔ u kɔ, a ka da gbosobaa-ba namba nanŋ juɔŋo; nelieŋo baa u hɔanŋo. Ba bɪ mɔlŋo-i Simɔ aa bɪ hɔanŋo-i Andere. ¹⁷ Yesu wuɔ gbɛ-ba wuɔ: «Juɔŋ i ta, mi ka ce-na nelbilieŋ-gbosobaa namaa.» ¹⁸ Baa bi pɔŋ nanna ba jɔnaamba-i aa cu u huon-nu. ¹⁹ Ba'a ba kɔ yaanŋa-na, a da naacolŋo nanŋo-i ba bɪ-yo Sebede, u tiɛnaana baa u bɛpuɔmba hɔi beŋo nanŋo-na ta ba migaaŋ ba jɔnaamba. Ba bɪ bɛpolŋo-i Sake, aa bɪ hɔanŋo-i Nsɔa. ²⁰ Yesu wuɔ bɪ-ba. Baa yanŋ tuonŋo-i beŋo-na baa maacembiemba waa, aa sire cu u huon-nu.

Yesu duɔnya jɪna nanŋo
(Like 4.31-37)

²¹ Ku huonŋu-na, Yesubaa-ba ji kɔ Kafarnamu. *Yitɛnanŋun juɔ hi, Yesu wuɔ kɔ *Diilonelhɔalɔdunŋu-na ka tuɔ wanŋ Diilon-nelma-i u pigaaŋ nuɔmba-i. ²² U taa u piye baa bibɛsɪnni u yanŋ *anjinamma pigaaŋaamba-i; a ce dumaanŋo-na, u nelma taa ma suurnu nuɔmba-i ma cor. ²³ Naacolŋo nanŋo waa ba hɔlma-na, *jɪna waa u yunŋu-na. Wuɔ kaasɪŋ wuɔ: ²⁴ «Nasaretitaŋ Yesu, i ciɛ-ni niɛ? N juɔ da ŋ ji kɔsuɔŋ-ye wuɔ bige-i ciɛ? Mi suɔ-ni; Diilon-nolŋo yaa nuɔŋo-i.»

²⁵ Yesu wuɔ nuɔla-yuɔ wuɔ: «Suuye ŋ nunŋu-i aa ŋ cor hel naacolŋo-na.» ²⁶ Jɪna wuɔ gbuu sagalla naacolŋo-i aa naa kaasɪŋ da gbagaga aa suɔ hel-yuɔ. ²⁷ Kuɔ ce nuɔmba-i hiere gbɛrɛ, baa ta ba yuu ba-naa wuɔ: «Bige-i dumandɛ-i? Naacolŋ daayo hii dɛ! Anfɛleŋo-i daayo-i. Halle baa jɪnabaa-ba-i hiere ba nu u nunŋu-i.» ²⁸ Kunŋ ciɛ dumaanŋo-na, Yesu yer diɛ pɔŋ gbuo *Galile-i hiere.

Yesu siire jaamba bɔi
(Matie 8.14-17; Like 4.38-41)

²⁹ Ku huonŋu-na, Yesu wuɔ hel *Diilonelhɔalɔdunŋu-na, fuɔ baa Sake baa Nsɔa, a kɔ Simɔ ba\$ dumellenŋ. ³⁰ Simɔ cura saa waa hɪnni; u kɔɔma naa gbuu huol da pɔmpɔmpɔŋ, u galla. Ba himma-i, baa tɔnu Yesu-i wuɔ ciɛŋ daayo si dii hɪnni. ³¹ Yesu wuɔ kɔ ka bel u nanŋ-na u sire; terduonŋu fanŋu-na, fafal muɔ pɔŋ da-yuɔ. Wuɔ sire tuɔ ce ba nersɪnni-i.

³² Baanŋun juɔ suur huɔŋgu manŋ nuɔ-i, nuɔmba kɔ baa jaamba-i baa jɪna ba nuɔmba-i hiere Yesu wulaa. ³³ Nuɔmba-i hiere nelle-na baa hel kɔ ka yu dumelle yaanŋa-i. ³⁴ Yesu wuɔ sire jaamba bɔi ba jarma-na, aa

§ 1:29 Ku birii a saanu baa cerma. Ma nyɛgaaŋ girekimma-na wuɔ: Ba kɔa Simɔ baa Andere ba dumellenŋ.

bi donya *jɪnabaa bɔi hiel-ba nuɔmba-na. Jɪnabaa-ba taa ba suɔ Yesu-i, a ce dumaɲo-na u saa tuɔ yan̄ ba ta ba da ba piye.

Yesu wuɔra Galile-i-na u wan̄ Diilon̄-nelma-i

(Like 4.42-44)

³⁵ Ku cuo kaala-i-na, Yesu wuɔ naar sire cicɔnjɔale-na kɔ hɪɛŋ-nu ka tuɔ cɔrɔ Diilon̄o-i. ³⁶ Simɔ-i baa u nabentaamban̄ juɔ sire naa-yo, baa hel ta ba taara-yuɔ. ³⁷ Baŋ kaa da-yo, baa cira: «Itie, nuɔmba-i hiere ba taara-niɛ.»

³⁸ Yesu gbɛ-ba wuɔ: «Yaan̄ i ta i halan̄ bande-i-na mi bi ka wan̄ Diilon̄-nelma-i nilɛiŋa man̄ dii kɔtɔnni-na; mi jomman̄-yun̄gu yaa kufan̄gu-i.»

³⁹ Ba taa ku'i nuɔ-i a wuɔra gbuo *Galile *Diilon̄elhaalɔdɔnni-i hiere u tuɔ wan̄ Diilon̄-nelma-i aa tuɔ donya *jɪnabaa-ba-i nuɔmba-na.

Yesu siire wontorŋo nan̄o

(Matie 8.1-4; Like 5.12-16)

⁴⁰ Yiŋgu nan̄gu-na, *wontorŋo nan̄o kɔa ka dɔuna Yesu caan̄gu-na aa cira: «Itie, da ŋ ta ŋ taara mi jarma ta-miɛ, ku siɛ yar-ni.» ⁴¹ U hujarre gbuu bel Yesu-i. Wuɔ haa u nan̄ga-i yuɔ aa naa cira: «Mi taara ŋ jarma ta-niɛ.» ⁴² Naacolŋo jarma pɔŋ ta-yuɔ terduɔŋgu fan̄gu-na. ⁴³ Yesu wuɔ hɔ-yo hɔmelle-i aa naa wan̄-ma kuola-mɛi baa-yo wuɔ: ⁴⁴ «Baa tɔnu nelieŋo baa-ma de! Yan̄ aa ŋ kɔ *Diilɔjigɔntien̄o wulaa u ka ne-ni, aa ŋ pɔ niikonni man̄ dii pɔmma ŋ hɔ-yo u migɔan̄ ŋ yun̄-maama-i ŋaa *Moisiŋ nyɛgɔan̄-ma duma * , ku yaa nuɔmba ka suɔ wuɔ ŋ jarma taa-niɛ.» ⁴⁵ Naacolŋo taa ku yaa nuɔ-i, u saa ka gbɔa fiinan̄, wuɔ wuɔra wan̄-ma baa nuɔmba-i hiere. A ce dumaɲo-na, Yesu wuɔ kɔ ka tɛna u den̄ dii hɪɛŋ-nu u sa siɛ suur nilɛiŋa-na. Un̄ fiɛ ce mafamma-i, nuɔmba ta ba hel terni-na hiere ba kɔ u wulaa.

2

Yesu siire murgu nan̄o

(Matie 9.1-8; Like 5.17-26)

¹ Yesuŋ siire *wontorŋ daayo-i, ku saa da yinni wuɔ bir kɔ Kafarnamu-i-na. Nuɔmban̄ juɔ nu-ma wuɔ u juɔ, ² baa kɔ ka suur yu un̄ waa dɔŋgu man̄ nuɔ-i ka hel baa gɔŋgɔŋgu-i hiere, halle gboluon̄-mun̄jɪnammu saa waa. Yesu wuɔ don̄ tuɔ wan̄ Diilon̄-nelma-i baa-ba. ³ Ba juɔ'a ba ne da nuɔmba naa tɔyɔa murgu nan̄o-i ta ba jo baa-yo Yesu wulaa. ⁴ Baŋ juɔ ji da nuɔmba yuu dɔŋgu-i dumaɲo-na, ba saa da munsuurmu. Baa nyugɔŋ dɔŋgu dɔɔ-i-na, a ne Yesuŋ waa hɔlma man̄ nuɔ-i aa kaasŋ dɔŋgu-i a dii jɛiŋo-i baa u kuugallan̄gu-i hiere. ⁵ Yesu wuɔ ne da ba haa ba nan̄ga-i yuɔ cor. Wuɔ gbɛ ba jɛiŋo-i wuɔ: «Mi jɪɛ, ŋ ɔmbabalma hurii hiere.» ⁶ *An̄jɪnamma pigɔataamba namba waa tɛna terien̄gu-na. Ba nuɔ mafamma-i ce niɛ? Baa don̄ ta ba jɔguɔŋ wuɔ: ⁷ «Bige-i ciɛ naacolŋ daayo tuɔ tuora Diilon̄o-i tuoran̄ daama temma-i? Da ma hel Diilon̄o-na, hai gbɔa hur u nanolŋ ɔmbabalma?» ⁸ Yesu wuɔ pɔŋ suɔ ba huɔya-maama-i, wuɔ cira: «Bige-i ciɛ na ta na jɔguɔŋ nel daama temma-i na hɔmmu-na? ⁹ A hur u ɔmbabalma-i, baa a ce u sire biɛ u kuugallan̄gu-i tuɔ wuɔ-i, ma hɔi-i-na, namaa daa hama-i ce fɛu yan̄? ¹⁰ N̄ga mi ka sire naacolŋ daayo-i ku yaa na ka suɔ wuɔ Diilon̄o hɔa *Molon̄-Bien̄o-i ku fɔŋgɔ-i u tuɔ hur nelbiliemba ɔmbabalma-i.» Aa naa gbɛ murgu daayo-i

* 1:44 Niɛŋ Buolman̄-sebɛ-i-na (Lévitique) 14.2-32.

wuo: ¹¹ «Sire η bie η kuugallaŋgu-i η kūŋ, muəmei waan-ma dumaa.»
¹² Naacolŋ wuo bi pāŋ sire nuəmba yufelle-na a bie u kuugallaŋgu-i ta tuə kūŋ. Kuə ce nuəmba-i hiere gbεε, baa ta ba gbεlieŋ Diilonŋ-o-i aa ta ba piye wuo: «In huəŋ, i saa da nel daama temma dede.»

Yesu b̄ε Levi
(Matie 9.9-13; Like 5.27-32)

¹³ Ku huəŋgu-na, Yesu wuo ji bir kā *Galile dalaŋga-na. Nuəmba kūə ba-naa kā u wulaa. Wuə tuə waŋ Diilonŋ-nelma-i u pigāaŋ-ba. ¹⁴ Wuə u cor a da Alfe bieŋo maŋ *nampohūtienŋo-i, u t̄enaana u maacemmaŋ-dūŋgu-na. Ba taa ba b̄i-yo Levi. Yesu wuo cira: «Levi, sire i ta!» Levi wuo bi sire cu u huəŋ-nu.

¹⁵ Nuəmba b̄oi taa ba nyaanu Yesu-i. Yiingū naŋgu-na, wuo ji kā Levi wulaa ba ka ta ba wuo niwuoni baa u *hāalābiemba-i. Nampohūtaamba waa b̄oi a naara āmbabalmanciraamba namba. ¹⁶ *Anj̄inamma pigāataamba maŋ waa *Fariš̄ēbaa-ba-i, ba daa mafamma-i ce nie? Baa ta ba piye baa u *hāalābiemba-i wuo: «Bige-i cie na hāalātienŋo tuə wuo niwuoni-i baa nelbabalaŋ daaba temma-i?» ¹⁷ Yesu wuo nu baŋ piyen; wuo waŋ baa-ba wuo: «Da η waa h̄inni, η ka ce bige-i perruntien terien-nu? Mi saa jo nelfafaŋ maa-na, ŋga mi juə nelbabalaŋ maa-na.»

Kuucolaŋgu saa saaya ku guə baa kuufeliŋgu-i
(Matie 9.14-17; Like 5.33-39)

¹⁸ Yiingū naŋgu-na, *Nsāa-Bat̄isi *hāalābiemba-i baa *Fariš̄ēbaa-ba naa dii sūŋgu. Baa jo ji yuu Yesu-i wuo: «Bige-i cie Nsāa hāalābiemba-i baa Fariš̄ēbaa-ba ta ba dii sūŋgu aa naŋ hāalābiemba sa dii?»

¹⁹ Yesu wuo cira: «Namaa daa d̄orbieŋo j̄enaamba gbāa dii sūŋgu a ne da d̄orbieŋo dii ba h̄olma-na wei? Na suyaa wuo ma sie gbāa ce! ²⁰ Ŋga yiingū dii baa yiingū, ba ka bel d̄orbieŋo-i ta baa-yo. Kufaŋgu yiingū-i nuə-i baŋ ka dii sūŋgu-i.» ²¹ Aa naa cira: «Ba sa taalnu kompafelēŋga a nar jonŋorcōlōŋo. Da η ce-ma, kompafelēŋga ka taalnu jonŋorcōlōŋo-i naara. ²² Aa ba sa bi dii d̄uv̄ēf̄elēŋo-i cirkp̄ocōlōŋ-na. Uman̄ duə ce-ma, cirkp̄uə ka muonu aa d̄uv̄ēŋo tiraa kūnna. D̄uv̄ēf̄elēŋo gb̄ē baa cirkp̄of̄elaamba.»

Yit̄ienan̄gu maama-i
(Matie 12.1-8; Like 6.1-5)

²³ *Yit̄ienan̄gu naŋgu-na, Yesubaa-ba taa ba karnu sonni nanni-i ba cor. U *hāalābiemba ta ba kar bile-i ba wuo ba kā. ²⁴ *Fariš̄ēbaa-ba ta ba piye baa Yesu-i wuo: «Bige-i cie η hāalābiemba ta ba ce kuman̄ saa saaya cemma yit̄ienan̄gu-na?»

²⁵ Yesu wuo gb̄ē-ba wuo: «Nyulmu naŋ bilaa *Davidi-i baa u nuəmba-i wuo ce kuman̄, ma s̄i na kalaŋ-ku Diilonŋ-nelma-na kε?» ²⁶ U suurii Diilonŋ-dūŋgu-na Abiyataaŋ waa *Diilōjigāntaamba yuntienŋo-i huəŋgu maŋ nuə-i, a bie Diilonŋ-buruo-i wuo-yo. A ne da a saa baa mie Diilonŋ-hūmelle-i, bamaŋ si dii *Diilōjigāntaamba, ba saa saaya ba wuo buruo faŋo-i. Ŋga Davidi suurii bie-yo wuo, aa bi h̄a u nuəmba wuo.»

²⁷ Uŋ waŋ mafamma-i, wuo cira: «Ku saa ce ŋaa Diilonŋo hielaa nelbilōŋo-i a h̄a yit̄ienan̄gu d̄e! Ŋga u hielaa yit̄ienan̄gu yaa h̄a nelbilōŋo. ²⁸ A ce dumaanŋo-na, *Molonŋ-Bieŋo yaa yit̄ienan̄gu tienŋo-i.»

* 2:25 Niēŋ Samiel sebed̄elēŋo-na (1 Samuel) 21.2-7.

3

Yesu siire nagāduola naŋo
(*Matie 12.9-14; Like 6.6-11*)

¹ Ku huonŋu-na, Yesu wuɔ ji bir kã *Diilonelhãalādunŋu-na. Naacolŋo naŋo waa ba hɔlma-na u nanŋa naa minanŋ. ² *Farisɛbaa-ba tɛna ta ba ne Yesu-i wuɔ duɔ sire naacolŋ daayo-i *yitɛnanŋu-na ba ka da ɔntaalamma haa-yuɔ. ³ Yesu wuɔ gbɛ naacolŋo-i wuɔ: «Sire ŋ ji yiera nuɔmba yaanŋa-na.» Naacolŋ wuɔ sire kã ka yiera. ⁴ Yesu wuɔ yuu-ba wuɔ: «A saa baa miɛ Diilonŋ-húmelle-i, bige-i faa cemma yitɛnanŋu-na? Anfafamma'i faa cemma waa ɔmbabalma? Da ŋ da molo yii duɔ ku, ku saaya ŋ kor kutienŋo-i waa ku saaya ŋ yan u ku?» Ba saa seŋ sũnunŋu yuɔ. ⁵ Ba hɔdor diɛ du Yesu huonŋa-i, wuɔ wuɔra ne ba yammu-i aa naa gbɛ naacolŋo-i wuɔ: «Fara ŋ nanŋa-i.» Naacolŋ wuɔ bi fara u nanŋa-i, kaa bir ka temma-i. ⁶ Farisɛbaa-ba pãŋ hel ka ta ba da ba-naa baa *Erɔdi baamba-i Yesu kommanŋ-kunŋu-na.

Nuɔmba kũlãa ba-naa jo Yesu wulaa

⁷ Ku huonŋu-na, Yesu wuɔ ji ta baa u *hãalãbiemba-i a kã Galile dalanŋa-na. Nuɔmba kũl ba-naa cu ba huonŋ-nu. Banamba taa ba hel *Galile, banamba *Yude, ⁸ banamba *Yerusalemu, banamba Idume, banamba karnu *Yurdɛ-i jo, banamba hel nilɛiŋa manŋ Tiir baa Sidɔ-i a kɔtɔnni-na. Baa nuɔ Yesu maama-i ku'i ciɛ ba kũl ba-naa ta ba jo u wulaa dumaanŋo-na. ⁹ Banŋ juɔ ji yu-yuɔ dumaanŋo-na, wuɔ wanŋ baa u hãalãbiemba-i wuɔ ba ne beŋo naŋo hã-yo, jaamba baa ji tisɛn-yo nanna. ¹⁰ U taa u sire-bei bɔmbɔŋ a ce ba ta ba nii-yuɔ hierɛ da ba yieya-yuɔ. ¹¹ *Jinabaa-banŋ waa bamanŋ nuɔ-i, da ba da Yesu-i ba kã ka dũuna u yaanŋa-na aa piye da gbagaga wuɔ: «Diilonŋ-Biɛŋo yaa nuɔŋo-i kelkel!» ¹² Da ba wanŋ mafamma-i, Yesu sɛlɛl u yufienŋa-i a wanŋ baa-ba wuɔ ba baa wanŋ u sɛnni-i baa molo.

Yesu fiɛlaa pɔpuɔrbiemba
(*Matie 10.1-4; Like 6.12-16*)

¹³ Ku huonŋu-na, Yesu wuɔ kã ka nyugũŋ tãnunŋu nanŋu-na aa naa bɛi u yufellenŋ-nuɔmba kã u wulaa. ¹⁴ Banŋ kãa, wuɔ hiel nuɔmba cɛncieluo ba hãi bei a ce-ba u *pɔpuɔrbiemba. U hielaa-ba ba da ba waa u caanŋ-nu u tuɔ puɔr-ba baa *Neldɔdɔlma-i ¹⁵ aa duɔ hã-ba himma ba ta ba donya *jinabaa-ba-i nuɔmba-na.

¹⁶ Uŋ hielaa nuɔmba cɛncieluo ba hãi manŋ, ba yireiŋa yaa daaya: Simɔ, Yesu taa u bɛi Simɔ faŋo-i Piɛr, ¹⁷ baa Sebede bɛmba-i ba hãi-i-na Sake-i a naara Nsãa-i, Yesu taa u bɛi-ba wuɔ «Bawanɛrjesi», ku yunŋu yaa diilonŋ-naarmãŋ-bɛmba, ¹⁸ baa Andere, baa Filipu, baa Batelemi, baa Matie, baa Toma, baa Alfe biɛŋo-i Sake, baa Tade, baa Simɔ manŋ taa u kuye u nelle maama-i ¹⁹ a naara *Yuda-Isikaro manŋ juɔ hel Yesu huonŋu-na.

Yesu hilaa baa u himma-i hie?
(*Matie 12.22-32; Like 11.14-23; 12.10*)

²⁰ Ku huonŋu-na, Yesu wuɔ ta kũŋ baa u *hãalãbiemba-i. Banŋ kaa hi, nuɔmba tiraa kã ka yu-bei a ce halle ba sa da ba fɛrɛ wuɔ niwuoni-i. ²¹ U nyu-i baa u hãmbanŋ nuɔ mafamma-i, baa ta ba piye wuɔ u yunŋu si dii; aa sire wuɔ ba ka bel-o kũŋ baa-yo.

²² A ne da *ãnjɛnamma pigãataamba namba naa hel *Yerusalemu-i-na jo. Bafanŋ baa ta ba piye wuɔ: «*Jina ba yuntienŋo-i *Belsebul* yaa dii u

* 3:22 *Sitãni yerre nande yaa *Belsebul.

yungu-na. U yaa hãa-yo himma-i u tuɔ gbã u donya jinabaa-ba-i nuɔmba-na.» ²³ Baŋ piyeŋ dumaŋo-na, Yesu wuɔ bi ba jo ji tuɔ piye baa-ba wuɔ†: «Namaa daa *Sitãni sie tuɔ donya fuɔ ferɛŋ-baamba-i wei? ²⁴ Nelle maŋ di nuɔmba bigãaŋ ba-naa, yiingu dii baa yiingu, nelle fande ka muonu. ²⁵ Aa da na bi da dumelle maŋ di nuɔmba sa dɔl ba-naa, yiingu dii baa yiingu dumelle fande ka muonu. ²⁶ Sitãni duɔ bir tuɔ gãŋ baa fuɔ ferɛŋ-baamba-i, da ba gãŋ bɔrɔ hiere, u fɔŋgũɔ ce nie aa cɔ u wulaa? ²⁷ Hai moloŋo-i gbãa suur u nabiɛŋ dũngu-na a biɛra u bimbinni-i hel baa-ni aa u nabiɛŋo yan-yo dumaa? Nga kutieŋ duɔ bel u nabiɛŋo-i vaa-yo igɛna, u gbãa suur biera u bimbinni-i hiere ta baa-ni.»

²⁸ Yesuŋ waan mafamma-i, wuɔ gbɛ-ba wuɔ: «Yaan mi waŋ ninsoŋo-i baa-na: Nelbiliemban ciɛ ãmbabalma maŋ cor hiere, halle baa baŋ waŋ ãdaparni maŋ ba hã Diiloŋo-i, Diiloŋo gbãa ce jande bei aa yan ma ti. ²⁹ Nga uman duɔ tuora *Diiloŋ-Yalle-i, kutieŋo cãlãa bɔi cor; jande sie gbãa ce-yuɔ.»

³⁰ Baŋ taa ba piye wuɔ jina dii Yesu yungu-na, ku'i ciɛ u tuɔ waŋ mafamma-i baa-ba.

Yesu nyu-i baa u hãmba kãa u wulaa
(Matie 12.46-50; Like 8.19-21)

³¹ Ku huongu-na, Yesu nyu-i baa u hãmba jo u wulaa dii uŋ waa kusuɔŋ-nu a ji yiera fuoreŋ aa puɔr wuɔ ba bi-yo hã-ba. ³² Nuɔmba waa bɔi tɛna ciilã Yesu-i. Ba jo ji gbɛ-yo wuɔ: «Itie, ŋ nyu-i baa ŋ hãmba-i [a naara ŋ tũɔbaa-ba] dii yiera fuore-na ta ba cie-ni.»

³³ Yesu wuɔ cira: «Na suɔ mi nyu-i baa mi hãmba-i wei?» ³⁴ Aa wuɔra ne nuɔmba yammu-i aa cira: «Mi nyu-i baa mi hãmba yaa mi yaanŋa-na daaba-i. ³⁵ Na saa da, bamaŋ ciɛŋ Diiloŋo huongga-i, ba yaa mi hãmba-i, ba yaa mi tũɔbaa-ba-i, ba yaa mi nyubaa-ba-i.»

4

Nuɔmbaŋ bel Diiloŋ-nelma-i dumaa
(Matie 13.1-23; Like 8.4-15)

¹ Ku huongu-na, Yesu wuɔ ji bir kã Galile dalanŋa-na ka tuɔ waŋ Diiloŋ-nelma-i. Nuɔmba kũɔl ba-naa kã u wulaa. Wuɔ bel nyugũŋ tɛna beŋo nanŋo-na dii hũmma-na aa nuɔmba waa yiera nunŋu-na. ² U piye nelma bɔi baa-ba gbãɛiniŋ. Uŋ'a u doŋ, u gbɛ nuɔmba-i wuɔ: «Karaan na tũnni-i dei na nu: ³ Naacolŋo nanŋo kãa ka nan fũma u suonŋu-na. ⁴ Fũma nanŋo kã ka diire hũmellen-huɔŋ-na. Huriimba jo ji wuo-yo. ⁵ Unanŋo kã ka diire tãmpellen-terieŋ-nu. Hɛma si dii bɔi terieŋu-na, a ce u pa yan unanŋo-i. ⁶ Uŋ paa dumaŋo-na, u kaasinni saa gbãa suur kã yaan-na. Bãanŋun juɔ ta ku jo huongu-na, u kuol hiere kpɛmmu! ⁷ Unanŋo kã ka diire hɛŋ-nu. Hɛŋgu tu suuye-yuɔ a ce u saa gbãa dii belle. ⁸ Uman diiriye suon-huongga-na, munterfafammu-na, u sire gbuu kpatalla: unanŋo bieŋ komuɔŋa baa cinciɛlbaa, unanŋo bieŋ komuɔŋa sa-a-siei, unanŋo bieŋ komuɔŋa da-a-ndii.» ⁹ Uŋ waan mafamma-i, u cira: «Uman duɔ u ka nu, u nu!»

¹⁰ Bamaŋ taa ba nyaanu-yuɔ koko baa u *hãalãbieŋ cinciɛluo ba hãi baamba-i, baŋ juɔ waa ba kula-i baa-yo, baa ta ba piye wuɔ ba saa suɔ u gbãɛini yaanŋa-i baa ni huongu-i. ¹¹ Yesu wuɔ cira: «Diiloŋo ciɛ baa

† 3:23 Ku birii a saanu baa cerma. Ma nyegãan girekimma-na wuɔ:... ba jo ji tuɔ nan gbãɛin daani-i baa-ba wuɔ...

namaanjo-i. U *nellentesinni maama man fuyaa, u pigaan namaanjo-i baa-ma, nga ma piye baa banamba-i gbaneiniñ,
 12 a ce da ba ne-ma, ba sie da ma terienju-i,
 da ba nu-ma, ba sie suɔ ma yungu-i.

*Kuɔ maa naa kaala ba wulaa, baa naa cu Diilonjo huon-nu
 aa ban calaa-yo baa maman hiere, uu naa hiel-ma u huonga-na.»**

13 Un waan mafamma-i, wuɔ bir yuu-ba wuɔ: «Nan'a na saa suɔ gbānalāan daaku yungu-i, na ka ce nie gbāa suɔ ninanni yunni-i? 14 Fūma yaa Diilonj-nelma-i. 15 Banan hōmmu dii ŋaa hūmellen-huonga, da ba nu Diilonj-nelma-i ma sa cɔ; ba yan *Sitāni jo ji hiel-ma aa yan-ba. 16 Banan hōmmu dii ŋaa tāmpellen-terienju, da ba nu Diilonj-nelma-i, ma pān dōlnu-bei ba hūu-ma. 17 Nga ma sie gbāa nan kaasinni. Wein da ma da kutaamba-i, sisɔ da ba ji ta ba huol ba yammu-i ma maama-na, ba har jina. 18 Banan hōmmu dii ŋaa hien-terienju; 19 da ba nu Diilonj-nelma-i, ba yan anjɔguma-i baa gbein-maama-i a naara ba kusun-maama jo ji suuyemei a ce dumaanjo-na ma sie gbāa dii belle. 20 A ne da banan hōmmu dii ŋaa munterfafammu; da ba nu Diilonj-nelma-i, ba jārā-mei hūu-ma nammu hāi a wuɔ ma hūmelle-i din saaya di wuɔ dumaa. Kufanju taamba yaa dii ŋaa fūma man diyaa bien komuɔŋa baa cincielpaa-ba-i, komuɔŋa sa-a-siei-i a naara komuɔŋa da-a-ndii-i.»

*Fitŋ-gbānalāanju
 (Like 8.16-18)*

21 Yesu wuɔ tiraa yuu-ba wuɔ: «Namaanjo-na, hai moloŋo-i duɔ celien fitnuɔ-i u ce binjūngu cure-yuɔ? Sisɔ u dii-yo munjallammun-tuolen? Ma si da na celien-yo, na haa-yo dɔɔ ke? 22 Na saa da, ku weima si dii maman sie ji hel, aa ku nelma si dii maman sie ji nu. 23 Uman duɔ u ka nu, u nu!»

24 Yesun waan mafamma-i, wuɔ cira: «Nan nun nelma man, taa na nema torro. Niñ fin baa kekerienju man ŋ hā banamba-i, ba ka fi baa ku yaa a bi hā nuɔŋo-i aa naara kuanju kuɔ. 25 Kun yen baa uman, ba ka hā-yo naara, aa uman kuu si baa-yo, celle kūngu man dii baa-yo, ba ka hūu-ku aa yan-yo.»

*Diilonj-nellentesinni dii nie?
 (Matie 13.31-32; Like 13.18-19)*

26 Yesu wuɔ tiraa cira: «*Diilonj-nellentesinni dii ŋaa nelienjo baa u dimma. U duu-ma, 27 aa kā ka tuɔ ce u den-maama. Dimman pan dumaa baa man vāa dumaa, u sa suɔ kuanju kuɔ. 28 Hīema yaa cien dimma pa ma fere, aa ce ma vāa a ji dii biena. 29 Da ma ji vāa hi karma-i, u jo ji kar-ma.»

30 Aa tiraa cira: «I ka nan gbānalāan haku-i a pigaan Diilonj-nellentesinnin yen dumaa? I gbāa saa-ni baa bige-i? 31 I gbāa saa-ni baa mutardi-belle, di yaa yuraanu yan. 32 Nga da ŋ duu-de, di sire pa a hiel negemmu a maar niifielu-i hiere, huriimba gbāa jo ji se kamma muɔ.»

33 Yesu naan gbānein daani temma bɔi a pigaan nuamba-i Diilonj-nelma-i a saa baa ba nelnulle-i. 34 Yesu saa tuɔ wan Diilonj-nelma-i aa u saa dii gbānalāanju hōlma-na. Duɔ puur duɔ piye, gbānalāanju, a puur duɔ piye, gbānalāanju. Nga da ba ji waa ba kula-i baa u *hāalābiemba-i u suɔ firnu-nie hiere baa-ba.

*Yesu yieraaya fafalmu
 (Matie 8.23-27; Like 8.22-25)*

* 4:12 Isayi (Ésaie) 6.9-10

³⁵ Bāanḡun juo hir huonḡu maḡ nuo-i, Yesu wuɔ tɛ dii beḡo-na aa gbɛ u *hāalābiemba-i wuɔ: «Yaan i karnu i kā bombor damaakei!» ³⁶ U hāalābien baa yan nuomba-i terienḡu fanḡu-na aa naa suur baa Yesu-i un waa beḡo maḡ nuo-i a ta ba karnu ba kā. Benni nanni bi waa terienḡu-na, nuomba naḡ baa biɛ nifanni-i a cu ba huonḡ-nu. ³⁷ Ba'a ba ne da fafalmu naḡ temma siire ta mu pe hūmma-i mu dii beḡo-na. Hoi huonḡu-i baa huonḡu-i beḡ wuɔ tuɔ yii duɔ yu. ³⁸ Yesu waa galla beḡo huonḡ-yanḡa-na a kuo u yunḡu-i yukuodaan-nu tuɔ duɔfūḡ. U hāalābiemba pīḡ-yo aa cira: «Hāalātie, i tɛ yii diɛ ku, aa naḡ waa galla ta ḡ duɔfūḡ ḡaa weima si dii.»

³⁹ Yesu wuɔ yiiye sire nuola fafalmu-i aa waḡ baa hūmma-i wuɔ ma ciire. Terduonḡu fanḡu-na, niɛ kā ka ciire. ⁴⁰ Wuɔ gbɛ u hāalābiemba-i wuɔ: «Bigɛ-i korda-kūḡu fuɔ? Ku ce ḡaa na saa haa na naḡḡa-i Diilonḡo-na wei?» ⁴¹ Ba kūo maa pāḡ ta ma nyenḡ, baa ta ba yuu ba-naa wuɔ: «Neliɛḡ hayo-i temma-i dumandɛ-i? Fuɔ dii niɛ aa duɔ nuola fafalmu-i baa hūmma-i ni kā ka ciire ni temma-i?»

5

*Yesu duɔnya jīnabaa naacolḡo naḡo-na
(Matie 8.28-34; Like 8.26-39)*

¹ Yesubaa-baḡ taa ba karnu dalanḡa-i ba kā bomborre maḡ nuo-i, ba bī nelle fande-i Geresaa. ² Baḡ kaa hi huɔl, Yesu wuɔ u ne da naacolḡo naḡo hilaa cīncuonḡa-na tuɔ jārā-yuɔ. Naacolḡo fanḡo-i *jīna waa u yunḡu-na. ³ U taa u cɔ cīncuonḡa yaa nuo-i. Ku bibiɛ saa waa umaḡ gbāa bella-yuɔ u tɛna terduonḡu-na. Da ba fiɛ vaa-yo baa jɔḡɔbaa u kar-ba. ⁴ Nuomba ciɛ u maama yar-ba. U waa da ba ce ba bel-o dii kɔllu u gbeini-na aa vaa u nammu-i baa jɔḡɔbaa wuɔ u baa kā terienḡu. Da ba vaa-yo, u kar jɔḡɔbaa-ba-i aa kara kɔllu-i hiel-du u gbeini-na aa sire ta. ⁵ U waa da ḡ saa da-yo cīncuonḡa-na, ḡ ka da-yo tānni-na. Bāanḡu-i baa isuonḡu-i uu dii tuɔ wuɔra u bīḡ yaa-i u kaasiḡ aa tuɔ ce tāmpɛḡa-i u posol u fere.

⁶ Un juo fara da Yesu-i, wuɔ gbar jo ji dūuna u yaanḡa-na ⁷ aa naa piie da gbagaga wuɔ: «Yesu, Dɔrwuonḡo Biɛḡ nuɔ, mi ciɛ-ni niɛ? Jande, baa ce hɔdorre baa-mi; ne Diilonḡo-i aa ḡ yan-mi.» ⁸ Yesu wuɔ nuolaaya jīna-i wuɔ u cor hel-yuɔ ku'i ciɛ wuɔ tuɔ piie dumaanḡo-na. ⁹ Yesu wuɔ yuu-yo wuɔ: «Ba bī-ni niɛ?»

Wuɔ cira: «I ciinu, ba bī-mi Sālle.» ¹⁰ Aa gbuu tuɔ cārā Yesu-i wuɔ u ce jande aa u baa donya-bei hiel-ba nelle-na.

¹¹ A ne da persālle nande waa ta di wuora tānunḡu-na. ¹² Jīnabaa baa gbɛ Yesu-i wuɔ: «Jande, ḡ sa yan i hel ka suur pɛḡḡ daaba-na wei?» ¹³ Yesu wuɔ hā-ba hūmelle-i. Baa hel naacolḡo-na ka suur pɛḡḡba-na. Pɛḡḡ daaba naa yu pɛḡḡba neifelle-i. Baa pāḡ ta ba gbar ba hiire ba kā ba suur dalanḡa-na ba kunu.

¹⁴ Nuomba waa ta ba ceḡ-ba. Baḡ juo da ba gbaraa ka kunu hiere dumaanḡo-na, baa pisāllā baa gbarunḡu; banamba kā nellenḡ-huonḡa-na, banamba kā sonni-na ka tūnu nuomba-i. Nuomba hel da ba ji ne. ¹⁵ Baḡ juo ji hi da naacolḡ daayo diyaa bīm̄bīnni tɛna da welewele Yesu caanḡu-na, korma pāḡ ta ma da-ba. ¹⁶ Bamaḡ waa da maḡ ciɛ dumaa hiere, baa suur ma yaanḡa-na waḡ-ma. ¹⁷ Nuon baa cārā Yesu-i wuɔ u ce jande aa u ta u halaḡ ba terienḡu-na. ¹⁸ Yesu wuɔ kā ka tuɔ nyugūḡ beḡo-na duɔ bir. Un duɔnya jīnabaa-ba-i naacolḡo maḡ nuo-i, wuɔ cārā-yuɔ wuɔ u yan u kā baa-yo. ¹⁹ Yesu wuɔ waḡ baa-yo wuɔ: «Yan aa ḡ kūḡ ḡ ka tūnu ḡ baamba-i

Itienj unj cie hujarre nie aa ce baa-ni dumaa.» ²⁰ Naacolj wuɔ ta ka tuɔ wuɔra Dekapol-na u wanj Yesuɲ cie kumanj yuɔ hiere. Umanj duɔ nu nel daama-i, ma ce-yo gberɛ.

Yesu yieraaya cieŋo nanj tamma aa sire bikuloŋo nanjo
(Matie 9.18-26; Like 8.40-56)

²¹ Yesubaa-ban birii karnu dalanga-i ká bomborre nande-na, nuɔmba kũɔl ba-naa ká u wulaa dii hũmma nuŋgu-na. ²² *Diilonelháaládũngu yuntienjo nanjo-i ba taa ba bi-yo Yarusi; wuɔ ká ka dũuna Yesu caanġu-na ²³ aa naa cira: «Itie, mi bilonjo ka ku mi wulaa, jande ká ŋ ka haa ŋ nammu-i yuɔ ŋ kor-o ŋ há-mi.» ²⁴ Yesu wuɔ ká ba ta. Nuɔŋ baa sire hiere ta ba ká baa-ba. Ba nogol Yesu-i terni-na hiere dumaa.

²⁵ Cieŋo nanjo waa ba hɔlma-na, u tamma taa ma kũnna ku bien cinciueluo baa a hái waa belle fande-na. ²⁶ U cie perrumbaa-ba-i ji gbɛ. U gbeinja ji ti hiere aa ku migaanj ta ku hor-yuɔ ku ká. Perru bɔi mulaanj-yo. ²⁷ Unj juɔ nu Yesu maama-i, wuɔ suur nuɔmba hɔlma-na a cor u huonjanġa ka yiɛya u jonġoruo-i. ²⁸ U taa u piiye u huonj-na wuɔ: «Da mi gbãŋ hi u jonġoruo-i yiɛya-yuɔ yonj, mi kuraa.» ²⁹ U tãŋ maa pãŋ yiera. Terduonġu fanġu-na, wuɔ pãŋ suɔ wuɔ fafalmu daa-yuɔ. ³⁰ Hɔduonġu fanġu-na, Yesu wuɔ suɔ wuɔ fãŋgũɔ nanjo hilaa fuɔ-i-na. Wuɔ miel yuu nuɔmba-i wuɔ: «Hai moloŋo-i yiɛyaaya-miɛ?» ³¹ U *háalábienj baa cira: «Itie, nuɔmba yuu ta ba nogol-ni terni-na hiere ŋ bir ta ŋ yuu wuɔ: «Hai moloŋo-i yiɛyaaya-miɛ?»» ³² Yesu wuɔ yanj-ba aa tuɔ wuɔra u nira nuɔmba-na amanj yiɛyaaya-yuɔ. ³³ Cieŋo daa unj suyaa wuɔ fafalmu daa-yuɔ, kuɔ ce-yo kũonyelle. Wuɔ pie dũuna Yesu caanġu-na aa naa wanj ma yaanġa-i hiere baa-yo; u saa fuo ma diei. ³⁴ Yesu wuɔ cira: «Mi bilo, ninj haa ŋ nanġa-i miɛ, ŋ kuraa. Ká ŋ ká fiɛ; ŋ ceraa ŋ ji nunu jarŋ daama-i.»

³⁵ Yesuɲ taa u wanj mafamma-i huonġu manj nuɔ-i, nuɔŋ baa hel Diilonelháaládũngu yuntienjo cingũ-na ji ta ba piiye baa-yo wuɔ: «Baa yanj háalátienjo mulienj u ferɛ, ŋ bilonjo jarma yaraa-yo.» ³⁶ Yesu wuɔ nu-ma. Wuɔ wanj baa Yarusi-i wuɔ: «Baa tie holle. Haa ŋ nanġa-i miɛ yonj.» ³⁷ Aa naa bir nuɔmba-i hiere aa yanj Pier, baa Sake a naara Sake háanjo-i Nsãa ba yaa cu u huonj-nu yonj.

³⁸ Banj kaa hi cingũ-i, baa da nuɔmba haa ba nammu-i ba yunninj ta ba kaal hiere. ³⁹ Yesu wuɔ suur aa naa gbɛ-ba wuɔ: «Bige-i maacemma-i na wulaa dumaanjo-i? Bilonjo saa ku, u duɔfũŋ.» ⁴⁰ Baa bir yanj aa ta ba cõmuonj-yo. Wuɔ ce ba hel hiere aa naa ce fuɔ baa bilonjo bĩncuɔmba-i a naara u háalábiemba'i suur bilonjonj waa dũngu manj nuɔ-i.

⁴¹ Banj suuri, wuɔ bel bilonjo nanj-na aa naa cira: «Talita kumi.» Ku yunġu yaa wuɔ: Bilo, sire, muɔmei waanj-ma dumaa! ⁴² Terduonġu fanġu-na, bilonj wuɔ pãŋ sire tuɔ wuɔ. Kuɔ ce-ba gberɛ. Bilonj daa u waa baa bien cinciueluo a hái. ⁴³ Yesu wuɔ wanj-ma kuola-mei baa-ba wuɔ ba baa wanj nel daama-i baa moloŋo. Aa naa cira ba há bilonjo-i bĩŋkũŋgu u wuɔ.

6

Nasaretitaamba cĩnaana Yesu-i
(Matie 13.53-58; Like 4.16-30)

¹ Ku huonġu-na, Yesu wuɔ sire terienj daaku-na baa u *háalábiemba-i a ká ba nelle-na*. ² *Yitĩenanġunj juɔ hi, wuɔ ká *Diilonelháaládũngu-na ka

* 6:1 Ba nelle yaa Nasareti. Niɛŋ Like 4.16.

tuɔ waŋ Diilon-nelma-i. U nelma taa ma ce nuɔmba-i gberɛ, a ne da ba saa waa dei baa yuliingu-i. Baa ta ba piiye wuɔ: «Fuɔ hilaa baa nel daama-i hie? Fuɔ kaa da nelɔul daade-i hie baa hiŋ daama-i? ³ Ma sɪ Maari biɛŋo maŋ faŋaŋo-i, u yaa ke? Fuɔ hãaŋo naŋo yaa Sake-i, baa Yose-i, baa *Yuda-i a naara Simo-i. Halle u tũɔbaa-ba dii baa-ye tɛnamma-na.» Kuŋ ciɛ dumaanɔ-na ba saa gbãa hũu Yesu nelma-i. ⁴ Yesu wuɔ gbɛ-ba wuɔ: «Ba kãŋ *Diilopɔpuɔrbilonɔ-i terni-na hiere; ŋga u nellen-baamba-i baa u dũŋ-baamba sa kãŋ-yo.» ⁵ Kuŋ ciɛ dumaanɔ-na, Yesu saa gbãa ce gberɛ-wɛima terienɔgu-na. Uŋ ciɛ kumaŋ, ku yaa ŋaa a haa u nammu-i jaamba namba-na a sire-bei ba jarma-na. ⁶ U nellen-baambaŋ'a ba saa hũu u nelma-i kuɔ ce-yo gberɛ.

*Yesu puɔraa u hãalãbiemba-i
(Matie 10.5-15; Like 9.1-6)*

Ku huonɔgu-na, Yesu wuɔ ji ta baa u *hãalãbiemba-i tuɔ wuɔra nilɛiŋa maŋ Nasarɛti kɔtɔnni-na u waŋ Diilon-nelma-i baa nuɔmba-i. ⁷ Yiingu naŋgu-na, wuɔ ji bɪ u hãalãbiɛŋ cɪncieluo ba hãi baamba-i a puɔr-ba ba hã-ba-hãi aa hã-ba himma ba ta ba gbã ba donya *jɪnabaa-ba-i, ⁸ aa naa gboya-bei wuɔ ba tamma-na, molo baa biɛ biŋkũŋgu: Molo baa biɛ niwuoni, molo baa biɛ buɔra, molo baa biɛ gbeiŋa; keɛ ba biɛ gborni yonɔ. ⁹ Wuɔ ba dii naatenni aa molo baa biɛ jonɔgorbaa-ba hãi. ¹⁰ U taa u bi piiye wuɔ: «Da na har dumelle maŋ nuɔ-i, na tɛna dumelle fande-na fuɔ na tamma. ¹¹ Da ba ka cira ba sa taara ba da na yufelle terienɔgu maŋ nuɔ-i, na pir na nallu-i na ta, ku yaa ba ka suɔ wuɔ ba maacemma saa fa.»

¹² Hãalãbiemba taa ku yaa nuɔ-i ka ta ba waŋ Diilon-nelma-i baa nuɔmba-i wuɔ ba nanna ba cilɔbabalaŋo-i. ¹³ Ba bi hii donya jɪnabaa bɔi nuɔmba-na aa hure namma jaamba bɔi-na sire-bei ba jarma-na.

*Nsãa-Batisiŋ kuu kuliingu maŋ
(Matie 14.1-12; Like 9.7-9)*

¹⁴⁻¹⁵ Huonɔgu faŋgu-na, Yesu yer diɛ wuɔra gbuo terni-i hiere. Ba-naŋ ba'a *Nsãa-Batisi'i siire hel kuomba hɔlma-na jo, ku'i ciɛ u hi hiŋ daama temma-i. Ba-naŋ ba'a *Eli yaa siire jo. Ba-naŋ ba'a yiinataaŋ *Diilopɔpuɔrbilonɔ naŋo-i juɔ. *Erɔdi wuɔ nu-ma. U yaa waa *Galile yunɔgu-na. ¹⁶ Wuɔ cira: «Nsãa yaa-i! Nɪ siɛ suɔ wuɔ mi ciɛ ba kar u yunɔgu-i, ŋga u'i siire jo daayo.» ¹⁷ Ninsie ninsie, fuɔ fɛɛɛ yaa naa ciɛ ba bel Nsãa-i dii-yo kaso Erodiyadi maa-na. Erodiyadi faŋo-i u mɔlɔ ciɛŋo'i waa aa wuɔ hũu-yo mɔlɔŋo wulaa dii-yo. Ba taa ba bɪ mɔlɔŋo-i Filipu.

¹⁸ Uŋ hũyãa u mɔlɔ ciɛŋo-i, Nsãa wuɔ waŋ-ma baa-yo wuɔ fuɔ uudiinɔ sɪ. ¹⁹ Ciɛŋ wuɔ pãŋ cɔ Nsãa-i aa naa tuɔ taara-yuɔ baa komma. Ŋga ma saa naa waa ma gbãa ce. ²⁰ A haa hama-i nuɔ-i? Erɔdi taa u kãalã Nsãa-i. Uu naa suɔ wuɔ nelviinɔ aa tiraa suɔ wuɔ Diilon-nolɔŋo, a ce dumaanɔ-na u saa tuɔ siɛya-yuɔ. Nsãa nelma taa ma surnu-yuɔ ma cor. Ŋga u waa duɔ tuɔ piiye, Erɔdi holle pãŋ caar.

²¹ Erodiyadi maamaŋ'a ma ka fa dumaanɔ-na, Erɔdi ji tuɔ ce u hommaŋ-yiingu ponsaanɔgu aa bɪ u kuoyataamba-i, baa sorosi ba yun-taamba-i, baa Galile yuntaamba-i hiere. ²² Erodiyadi bilonɔ wuɔ nyɛŋ nyɛmunɔgu naŋ temma, kuɔ gbuu dɔlɔnu Erɔdi-i baa bamaŋ waa hiere. Erɔdi wuɔ yuu-yo wuɔ: «ŋ taara bige-i mi hã-ni baa-ku?» ²³ Aa naa cira: «Muɔ baa Diilonɔ, niŋ taaraŋ kumaŋ mi ka hã-ni baa-ku. Halle da ŋ fiɛ cira mi cal mi nelle-i sɔmma hãi, a hã-ni sɔmma diei, mi ka ce-ma.»

²⁴ Bilonj wuɔ hel nuɔmba-na ka yuu nyuŋo-i. Nyuŋ wuɔ cira: «Kã ŋ ka cira ŋ taara Nsãa-Batisi yuŋgu.» ²⁵ Bilonjo gũunu baa gbarunju kã nellentienjo wulaa ka cira: «Mi taara ŋ kar Nsãa-Batisi yuŋgu-i dii-ku tasaan-na hã-mi fiefi!» ²⁶ Nellentienjo yaan kaa pãŋ bir ka denj birma. Nga u ka ce-ma nie, u yaa pãa nuŋgu-i baa-yo nuɔmba-na. ²⁷ Wuɔ naa wuɔ bi pãŋ puɔr sorosiyienjo nanjo-i wuɔ u kã ka kar Nsãa-Batisi yuŋgu-i ji hã-yo baa-ku. Sorosiyienj wuɔ bi ta kã kasodunju-na ka kar Nsãa yuŋgu-i ²⁸ a dii-ku tasaan-na jo baa-ku ji hã bilonjo-i baa-ku. Bilonj wuɔ hũu-ku ka hã nyuŋo-i baa-ku. ²⁹ Nsãa *hãalãbiembanj juɔ nu-ma wuɔ ba karaa ba yuntienjo yuŋgu-i, baa kã ka bie u bomborre-i ka fuure-die.

Yesu hãa nelpunju nanju wuo ye

(Matie 14.13-21; Like 9.10-17; Nsãa 6.1-14)

³⁰ Yesu *pɔpuɔrbiembanj kaa bir jo, baa jo ji tũnu Yesu-i baa banj kaa ce mamananj hiere. ³¹ A ne da nuɔmba boi taa ba jo u wulaa, a ce halle fuɔ baa u *hãalãbiemba-i ba sa da ba feɛ ba wuo niuwuoni-i yeɛ. Yesu wuɔ gbẽ u hãalãbiemba-i wuɔ: «Yaan i kã hienj-nu na ka fiisa celle.» ³² Baa sire ku yaa nuɔ-i a bie beŋo-i ta ta ba kã.

³³ Banj taa dumaanjo-na, nuɔmba boi daa-ba aa suɔ banj kãŋ kusuɔŋ-nu. Baa hel terni-na hiere a gbar ta yaannga bei. ³⁴ Yesuŋ huɔlaa hũmma-na, wuɔ u ne da nelpunju nanj temma u yaannga-na; ba ne ŋaa tũlmba manj tienjo sɪ bei. Ba hujarre gbuu bel-o. Wuɔ pãŋ donj tuɔ wanj Diilonj-nelma-i baa-ba. U piye baa-ba vaaya.

³⁵ Bãanŋuŋ juɔ ta ku hir huɔŋgu manj nuɔ-i, u hãalãbiemba pie u caan-nu a wanj baa-yo wuɔ: «Itie, ŋ suyaa wuɔ ii dii hienj-nu de? Bãanŋuŋ hir ku kã ³⁶ ŋ sa yanj nuɔmba kã nilenja manj kotɔnni-na ka taara niuwuoni sãa wuo wei?»

³⁷ Yesu wuɔ cira: «Namei saaya na hã-ba niuwuoni-i ba wuo.»

Baa cira: «Itie, die fie sãa niuwuoni-i *deniebaa nuɔsũ, ni sie gbẽ!»

³⁸ Yesu wuɔ cira: «Kãan na ka ne, *buruo u nie dii baa-na?»

Baa kã ka ne aa jo ji cira: «Buruo u ndii a naara titiraamba hãi.»

³⁹ Yesu wuɔ cira ba ce nuɔmba calnu tiena hiebinnaanngu-na. ⁴⁰ Nuɔŋ baa tiena. Banamba komuɔŋa da-a-ndii, banamba komuɔŋa hã-a-hãi baa cinciellbaa.

⁴¹ Yesu wuɔ bie buruo u ndii daayo-i baa titiraamba hãi baan daaba-i a ciir u yuŋgu-i dɔrɔ-i-na aa jaal Diilonjo-i aa bũlnu-yuɔ hã u hãalãbiemba calnu-yuɔ a hã nuɔmba-i. Aa bi calnu titiraamba-i hã-ba hiere. ⁴² Nuɔŋ baa wuo ye hiere. ⁴³ Baa gbura ni boini-i a dii-ni segeyufienj cincielluo baa a hãi.

⁴⁴ Nuɔmba manj waa, bibemba-i yonj, ba kã nuɔmba neifienja hãi nuɔsiba ndii temma nuɔ.

Yesu wuɔyaa hũmma dɔrɔ

(Matie 14.22-33; Nsãa 6.16-21)

⁴⁵ Banj bi wuyaa niuwuoni-i, Yesu wuɔ guor u *hãalãbiemba bie beŋo-i ta u yaan-na ta ba kã Betisada yannga aa fuɔ wuɔ tiena duɔ ce nuɔmba bɔrɔ kũŋ ba cinnij. ⁴⁶ Nuɔmbanjanj juɔ bɔrɔ hiere, wuɔ kã ka nyugũŋ tãnuŋgu-na tuɔ cãrã Diilonjo-i.

⁴⁷⁻⁴⁸ Bãanŋuŋ juɔ suur, Yesu yaa waa yonj bomborma-na. A ne da fafalnu taa mu jãrã u hãalãbiemba-i. Wuɔ fara da ba ce sũlma-i dii hũmma holle-na baa beŋo-i. Cuo kaalmanj-caanngu-na, wuɔ sire tuɔ wuɔ hũmma dɔrɔ-i-na u kã ba wulaa. Uŋ kaa hi, wuɔ ce ŋaa u ciel-ba duɔ

cor. ⁴⁹ Hāalābien ba'a ba ne da hai moloŋo-i wuɔyaan hūmma dɔɔ-i-na daayo-i! Baa doŋ ta ba kaasŋ wuɔ sɪ isuɔtieno. ⁵⁰ Baŋ daa-yo, ba huleiŋa caara. Yesu wuɔ cira: «Baa na tie holle, muɔmei!» ⁵¹ Aa kã ka bel beŋo-i suur. Fafal muɔ bi pãŋ yiera. Hāalābien baa kar da hāmmu! ⁵² Niiwuoniŋ-kūŋgu maŋ fie ce cor, ba saa suɔ ku yaanŋa-i. Nelma famma yaraa-ba suoma.

Yesu siire jaamba Genesarēti-i-na
(Matie 14.34-36)

⁵³ Fafalmuŋ yieraaya, Yesubaa-ba perien karnu kã Genesarēti. ⁵⁴ Baŋ hii bi huɔl, nuɔmba pãŋ suɔ Yesu-i ⁵⁵ aa gbagbarra tūnu ba-naa terni-na hiere. Da ba nu wuɔ u dii kusuɔŋ-nu, ba biε ba jaamba-i ba niigallanni-na gbar kã u wulaa.

⁵⁶ Yesu waa duɔ cor terienŋu terienŋu, nuɔmba biε ba jaamba-i ka jina ponsanatigerre-na aa cārā-yuɔ wuɔ u yaŋ ba yieya-yuɔ; da ku fie'a u jonŋoruɔ tūŋgu, ku ka saanu. Ninsie ninsie, ku waa jeiŋo maŋ duɔ yieya-yuɔ fafalmu pãŋ da-yuɔ.

7

Bĩncuɔŋ-hūmelle saa saaya di gbuonu Diilonŋ-hūmelle-i
(Matie 15.1-9)

¹ Yiinŋu nanŋu-na, *Fariisēbaa-ba-i baa *ānjĩnamma pigāataamba maŋ naa hilaā *Yerusalemu-i-na jo, baa kūlāā ba-naa kã Yesu wulaa. ² Ba'a ba ne da Yesu *hāalābiemba namba wuo niiwuoni-i a ne da ba saa saara ba nammu-i a saanu baa *Yuiŋu ba bĩncuɔŋ-hūmelle-i. ³ A ne da Fariisēbaa-ba-i baa Yuifubaa-ba-i hiere ba sa puona baa ba bĩncuɔŋ-maama-i: Ba sa siε wuo niiwuoni-i ni ba saa saara ba nammu-i. ⁴ Aa da ba hel sanŋa-na kūŋ, ba cε hūmma'i igēna aa suɔ wuo niiwuoni-i. Ba bĩncuɔŋ-maama'i saa waa mafamma-i yonŋ: Hūŋkaacimmuŋ-saarma waa ma denŋ, būnammuŋ-saarma waa, bitonniŋ-saarma bi waa.

⁵ Baŋ daa ba wuo niiwuoni-i dumaanŋo-na, baa yuu Yesu-i wuɔ: «Bige-i ciε ŋ hāalābiemba sa wuo bĩncuɔŋ-hūmelle-i? Ku ciε nie ba saa saara ba nammu-i aa ta ba wuo niiwuoni-i?»

⁶ Yesu wuɔ cira: «Huhurmantaanŋ namaa temma-i daana-i, *Isayinŋ fii-na baa kumaŋ, na yuu-ku. Isayi waanŋ-ma wuɔ: «Diilonŋo ciεra wuɔ:

«*Nel daade taamba kãŋ-mi ba nuŋ-nu yonŋ.*

Mi maama si dii ba hōmmu-na.

⁷ Baŋ pigāanŋ nuɔmba-i hūmelle maŋ, bafamba diele.

A ce dumaanŋo-na yuŋgu si dii ba Diilojaale-na.»*

⁸ Yesu wuɔ cira: «Na birii yaŋ Diilonŋ uŋ waanŋ mamaŋ aa vaa na fεε baa na bĩncuɔŋ-maama ta na ce. ⁹ Maa namaa cã! Na yagaraa Diilonŋo nuŋgu-i aa bir bel na bĩncuɔŋ-maama yaa nammu hãi. ¹⁰ Ma sɪ *Moisi waanŋ-ma wuɔ na ta na dii na bĩncuɔmba nunni-i kε? Aa tiraa cira umaŋ duɔ waŋ āndaparaanŋu hã u to, sisɔ u nyu, kutienŋo saaya baa komma. ¹¹ Ŋga namaa birii cira wuɔ umaŋ duɔ waŋ baa u bĩncuɔŋo-i wuɔ: «Minŋ ŋa naa da kumaŋ da mi kãyã-niε ku ciε «kɔrbã»; ku yuŋgu yaa wuɔ mi pãa-ku hã Diilonŋo.» Wuɔ kεε umaŋ duɔ ce mafamma-i aa u saa ji fie da bĩŋkūŋgu hã u bĩncuɔŋo-i wεima sɪ. ¹² Terienŋu fanŋu-na, na ce nuɔmba ta ba yaŋ ba

* 7:7 Isayi (Ésaie) 29.13

bĩncuamba-i ba sa kāyā-bei. ¹³ Na birii biε na bĩncuɔŋ-maama yaa-i a dii-ma Diilonj-nelma fuoŋgu-na ta na hāalā na-naa baa-ma. Na ciε ma temma boi cor tĩ a ne da ma saa fa.»

Kumanj gbāa guɔla nelieŋ nuɔŋo-i
(Matie 15.10-20)

¹⁴ Ku huoŋgu-na, Yesu wuɔ tiraa bĩ nuɔmba-i ji tuɔ piiye baa-ba wuɔ: «Karaaŋ na tũnni-i fafamma na nu mi nelma-i. ¹⁵ Kumanj suuriŋ nelieŋ nuɔ ŋ nuŋgu-na, ku siε gbāa guɔla-niε Diilonj-hũmelle-na; kumanj hilaan, ku yaa gbāa guɔla-niε. [¹⁶ Umanj duɔ u ka nu, u nu!]»

¹⁷ Uŋ juɔ hel nuɔmba hɔlma-na kũŋ ciŋgu-na, u *hāalābiemba cira u firnu nel daama-i pigāan-ba. ¹⁸ Wuɔ cira: «Bisālmba'i namaaŋo-i wei? Namaa saa suɔ wuɔ kumanj suuriŋ nelieŋ nuɔ ŋ nuŋgu-na ku siε gbāa guɔla-niε wei? ¹⁹ Kumanj suuriŋ ŋ nuŋgu-na ku sa kā ŋ huɔŋ-na, ku kā ŋ kusũŋ-nu ka ce biniεŋa a hel.» Terieŋgu faŋgu-na, Yesu taara duɔ pigāan wuɔ niwuoni-i hiere ni gbāa wuɔ. ²⁰ Aa naa tiraa cira: «Mamanj dii nelieŋ nuɔ ŋ huɔŋga-na, ma yaa gbāa guɔla-niε Diilonj-hũmelle-na. ²¹ Anjɔgbabalamma hel nelieŋ nuɔ ŋ huɔŋga'i nuɔ-i: Nj huɔŋga'i diyaan-niŋ biŋwosinni-na, cuosinni-na, nelkolle-na, ²² *fuocesinni-na, cāncaya-i-na, hɔdorre-na, nuɔŋ-tāalma-na, kakarkuoŋo-na, nenemuŋgu-na, yebiεnande-na, bombolmana, ānyagarma-na. ²³ Nelbalaŋ daama-i hiere ma hel nelieŋ nuɔ ŋ huɔŋga'i nuɔ-i. Ma yaa guɔlaayan-niε Diilonj-hũmelle-na.»

Nieryieŋo nanjo haa u nanja Yesu-i-na
(Matie 15.21-28)

²⁴ Ku huoŋgu-na, Yesu wuɔ ji ta halan terieŋgu-na a kā Tiir. Uŋ kāa, wuɔ suur dũŋgu nanju-na duɔ fuo nuɔmba baa da-yo. Nga u saa gbāa. ²⁵ Ciεŋo nanj wuɔ nuɔ u maama nelle fande-na, a ne da *jĩna waa u bilonjo-na. Yesu bi himma-i, ciεŋ daa wuɔ jo ji dũuna u yaannga-na ²⁶ a cārā-yuɔ wuɔ u donya jĩna daayo-i u bilonjo-na. Ciεŋ daa u waa *nieryieŋo. U taa u hel Fenisi manj dii Siiri mara-i-na. ²⁷ Yesu wuɔ cira: «Da ŋ biε bisālmba niwuoni-i hā juoraamba baa-ni ku saa fa. Yarj da ba wuo ye, ŋ suɔ ŋ biε boini-i ŋ hā juoraamba-i.»

²⁸ Ciεŋ wuɔ cira: «Itie, ma sĩ bisālmbanj wuo aa jubieŋa manj ta a diire hiεma-na, juoraamba biεra-yei ba wuo ke?» ²⁹ Uŋ waan mafamma-i, Yesu wuɔ cira: «Niŋ suyaa mafamma-i wanj-ma, bir ŋ kũŋ, jĩna taa halan ŋ bilonjo-na.» ³⁰ Ciεŋo birii ku yaa nuɔ-i kũŋ, kā ka da bilonjo gaala u munjgallammu-na: Jĩna taa.

Yesu ciε bobo nanjo tuɔ piiye

³¹ Ku huoŋgu-na, Yesu wuɔ sire Tiir-na a hel Sidō aa bir hiire kā ka karnu Dekapol niεiŋa-i kā ka hel Galile dalannga-na. ³² Baa jo baa bobo nanjo-i a ji cārā-yuɔ wuɔ u haa u nanja-i yuɔ a firnu u jumelle-i aa puur u tũnni-i. ³³ Yesu wuɔ bel-o hel baa-yo nuɔmba-na. Baŋ hilaa, wuɔ dii u nienja-i naacolŋo tũnni-na aa ce u taalunju-i hure u jumelle-na. ³⁴ Uŋ ciε mafamma-i, wuɔ ciir u yunju-i aa fiisa da fũɔ aa cira: «Efata!» Ku yunju yaa wuɔ: Puur! ³⁵ Terduoŋgu faŋgu-na, naacolŋo tũŋ niε pāŋ puur aa u jumel diε bi pāŋ firnu u tuɔ piiye da welewele ŋaa u'i sĩ. ³⁶⁻³⁷ Kuɔ fũnuŋ cu nuɔmba hɔmmu-i. Baa ta ba piiye wuɔ: «Naacolŋ daa u maacemba faa cor! U puur tugbentaamba tũnni-i aa tuɔ ce bobobaa-ba ta ba gbā

ba piye.» Yesu wuɔ tuɔ piye baa-ba wuɔ ba baa yan ma hel. Duɔ wan mafamma-i, ku ce ŋaa u kaa namma dii dāamu-na.

8

Nuɔmba neifiera hāi wuyaa buruo niehāi yar-ba
(Matie 15.32-39)

¹ Yibienja faŋa-na, nuɔmba tiraa kūl ba-naa ka tigiin Yesu caanŋu-na. A ne da niwuoni saa waa baa-ba. Yesu wuɔ bi u *hāalābiemba-i ji tuɔ piye baa-ba wuɔ: ² «Nuɔŋ daaba hujarre gbu di ko-mi; ba yinni siei yaa de-i baa-mi ba saa da biŋkūŋgu wuo. ³ Banamba hilaa termaan-*nu* jo, da mi yan ba bir baa nyulmu-i ku kaa nuɔl-ba hūmelle-na.»

⁴ U hāalābiemba cira: «Itie, i ka da niwuoni-i hie hieŋ daaku-na die ji hā nelpūŋ daaku temma da ku wuo ye?»

⁵ Yesu wuɔ yuu-ba wuɔ: «*Buruo u nie dii baa-na?»

Baa cira: «Buruo niehāi.» ⁶ Yesu wuɔ ce nuɔmba tiena hīema-na aa naa bie buruo niehāi daayo-i a jaal Diilonjo-i aa būlnu-yuɔ hā u hāalābiemba-i wuɔ ba calnu-yuɔ hā-ba. U hāalābiemba hūu-yo bi calnu-yuɔ. ⁷ Tetebiemba namba bi waa, wuɔ tiraa bie bafamba-i a jaal Diilonjo-i aa hā u hāalābiemba-i baa-ba wuɔ ba calnu-bei hā nuɔmba-i.

⁸ Nuɔmba man waa hiere, baa wuo ye. Baa gbura ni boini-i dii-ni segeyufienj niehāi. ⁹ A ne da nuɔmba man waa, ba gbāa yu nuɔmba neifiera hāi temma.

Ban juɔ wuo ti, Yesu wuɔ hā-ba hūmelle-i wuɔ ba kūŋ ba cīnniŋ ¹⁰ aa fuɔ baa u hāalābiemba-i baa bie beŋo-i ta ba kā Dalmanuta.

Nuɔmba cira Yesu ce himma ba ne
(Matie 16.1-12)

¹¹ Yesubaa-banj kāa Dalmanuta-i-na, *Farisīɛbaa-ba namba jo ji ta ba fanu ba-naa baa-yo. Baa ji cira wuɔ da kuɔ Diilonjo-i puɔraa-yo, u ce himma ba ne. Ba taa ba wan mafamma-i wuɔ si ba ka gbāa cure-yuɔ. ¹² Yesu wuɔ fiisa da fūɔ aa naa cira: «Bige-i cie fiefie ku nuɔŋ namaanjo-i na'a mi ce himma pigāan-na ku yaa na ka suɔ wuɔ Diilonjo-i puɔraa-mi? Mi wan ninsoŋo-i baa-na, biŋkūŋgu sa ce dii pigāan-na!» ¹³ Aa naa pāŋ ta baa u *hāalābiemba-i ka suur beŋo-na ta ba karnu ba kā dalaŋga yienŋu nanŋu-na.

¹⁴ A ne da ma saa naa tīɛnu u hāalābiemba bie *buruo. Buruo diei waa baa-ba yon beŋo huɔŋga-na. ¹⁵ Yesu wuɔ tuɔ piye baa-ba wuɔ: «jande, bilaan na fere Farisīɛ ba siini-na baa *Erɔdi bi niini-na.» ¹⁶ Hāalābiemba don ta ba piye ba-naa nuɔ wuɔ: «Na saa da, in'a i saa bie niwuoni ku'i cie u tuɔ piye de-i-na.» ¹⁷ Yesu wuɔ suɔ baa-ba. Wuɔ yuu-ba wuɔ: «Bige-i cie na ta na piye wuɔ mi daa na saa bie niwuoni ku'i cie mi ta mi piye de-i-na? Ku ce ŋaa a ji hi baa nyunŋo, miŋ wan nelma man na saa hi ta na da ma terienŋu-i wei? ¹⁸ Na sa da baa na yufienja-i wei? Aa na sa nu baa na tūnni-i wei? Ma karaanu-wei wei? ¹⁹ Miŋ būlāanu buruo u ndii-i a hā nuɔmba neifiera hāi nuɔsiba ndii-i, na bieraaya boini-i segeyufienja nie ta?» Baa cira: «Segeyufienj cīncieluo a hāi.»

²⁰ Wuɔ cira: «Aa miŋ būlāanu buruo niehāi a hā nuɔmba neifiera hāi ba wuo, segeyufienja nie juɔ tīɛ?»

Baa cira: «Segeyufienj niehāi juɔ tīɛ.»

²¹ Yesu wuɔ cira: «Ji hi baa nyunŋo na saa hi suɔ ku yaanŋa-i yogo wei?»

Yesu puurii yironjo nanjo yufienja-i

22 Yesubaa-baŋ kaa hi Betisada-i, baa jo baa yironjo naŋo ji hã-yo wuɔ u ce jande aa u haa u naŋga-i yuɔ a puur u yufienja-i. 23 Yesu wuɔ bel yironj daa u naŋ-na ba hel nellen-huɔŋga-na a kã ba denj. Baŋ kaa hi, wuɔ ce taalunju a hure naacoljo yufienja-na aa ce u nammu-i cuye-yei ku ce cɛllɛ aa suɔ halan-mu. Uŋ halaan-mu, wuɔ yuu-yo wuɔ: «ŋ da wei?» 24 Naacolj wuɔ ne aa naa cira: «Mi da nuɔmba-i ŋga mi sa da-ba dei; mi da-ba ŋaa tibinni aa ta ni wuɔ.» 25 Yesu wuɔ tiraa bir cu u nammu-i naacoljo yufienja-na. Uŋ juɔ halan-mu kufangu-i, naacolj wuɔ pãŋ tuɔ da fafamma. 26 U yufienj aŋ puurii, Yesu wuɔ waŋ baa-yo wuɔ: «Ta ŋ kũŋ cĩŋ-nu, baa tiraa ŋ suur nellen-huɔŋga-na.»

Yesu sɪnni yaa hani-i?
(Matie 16.13-20; Like 9.18-21)

27 Ku huɔŋgu-na, Yesu-i baa u *hãalãbiemba ji ta ba kã nilɛiŋa maŋ dii Sesare maŋ Filipu wuɔŋo-i u kɔtɔnni-na. Baŋ kãŋ hũmelle-na, Yesu wuɔ yuu-ba wuɔ: «Nuɔmba ciera hai moloŋo-i muɔŋo-i?»

28 U hãalãbiemba cira: «Banamba ciera wuɔ nuɔnei *Nsãa-Batishi-i, banan ba'a nuɔnei *Eli-i, banan ba'a *Diilopɔpuɔrbilɔŋo naŋo-i nuɔŋo-i.»

29 Yesu wuɔ bir yuu-ba wuɔ: «Aa namaa fuɔ, na'a hai moloŋo-i muɔŋo-i?»

Pier wuɔ cira: «Diilonj uŋ pãa nunju-i aa saanj *Konjortienjo maŋ, u yaa nuɔŋo-i.» 30 Yesu wuɔ waŋ-ma kuola-mɛi baa-ba wuɔ ba baa yaŋ ma hel molo nu-ma.

Yesu kaal u multɛma-i
(Matie 16.21-28; Like 9.22-27)

31 A donj huɔŋgu faŋgu-na, Yesu wuɔ donj tuɔ piiye u pigãaŋ u *hãalãbiemba-i wuɔ *Molon-Bienjo ka multɛŋ da dei! Nelle bĩncuɔmba-i, baa *Diiløjigãntaamba yuntaamba-i, a naara *ãŋjnamma pigãataamba ka cĩna-yuɔ aa ko-yo. Ŋga da ba ko-yo, u ka ce yinni hãi hĩɛma-na, siɛliŋ-yiŋgu-i u ka sire hel jo. 32 Yesu wuɔ waan nel daama-i kaala-mɛi baa-ba. Pier wuɔ bĩ-yo ba kã ba denj ka tuɔ waŋ baa-yo wuɔ: «Itie, baa ta ŋ piiye dumaa, ku saa fa.» 33 Yesu wuɔ miɛl ne u hãalãbiemba-i aa naa gbɛ Pier wuɔ: «*Sitãni, kã ŋ halan mi caan-nu! Ŋ kusũŋ-maama-i Diilonj-maama sɪ, nelbilienj-maama.»

34 Ku huɔŋgu-na, wuɔ bĩ nuɔmba-i baa u hãalãbiemba-i ji tuɔ piiye baa-ba wuɔ: «Nuɔni maŋ da ŋ ta ŋ taara ŋ nyaanu-miɛ, ŋ saaya ŋ cĩna ŋ fɛɛ, aa ŋ saaya ŋ siɛ multɛma-i baa kuliŋgu-i. 35 Umanj duɔ tuɔ kaal baa u yunju yonj, u ka kɔsuɔŋ u fɛɛ, ŋga umanj duɔ tuɔ kɔsuɔŋ u fɛɛ mei maama-na baa *Neldɔdɔlma maama-na, kutienjo ka da cicɛlma maŋ siɛ ji tĩ dede. 36 Nelienj nuɔ, da ŋ da ŋ yufienj-niini-i hierɛ miwaanjo-na aa ka caa, yunj haku-i dii-kuɔ? 37 Nelienj nuɔ, ŋ gbãa sãa ŋ yunju-i baa bige-i Diilonjo wulaa? 38 Na saa da, fiɛfiɛ ku nuɔmba saa fa, ba jɛnaamba sa ku. Umanj duɔ tuɔ ce senserre bei u sa taara ba suɔ wuɔ mei wuɔŋo, u sa bi taara u waŋ mi maama-i baa-ba, Molon-Bienjo duɔ ji jo baa u To fõŋgũo-i baa *dɔrɔpɔpuɔrbiemba-i, u ka bi ce senserre baa kutienjo maama-i.»

9

1 Aa naa cira: «Yaan mi waŋ ninsoŋo-i baa-na: Banamba dii na hɔlma-na bande-i-na, ba ka da *Diilonj-bãanju-i aa suɔ da ba ku. Diilonjo ka ce u bãanju-i baa fõŋgũo.»

*Yesu birii u denj birma**(Matie 17.1-13; Like 9.28-36)*

² Yesuŋ waan mafamma-i, yinni niediei temma cor, wuɔ ce fuɔ baa Pier, baa Sake a naara Nsāa ba kā ba denj ka nyugūŋ tǎnujaataama nanjo-na. Ba'a ba ne da Yesu birii u denj birma. ³ U jonjorbaa-ba birii baapiɛlmba ta ba caa da kpoikpoi; halle molo sie gbāa ce biŋkūŋgu pusūŋ dumaanjo-na. ⁴ *Hāalābieŋ ba'a ba tiraa ne, a da *Eli baa *Moisi ba caraaya-bei ta ba piye baa Yesu-i. ⁵ Pier wuɔ gbē Yesu-i wuɔ: «Hāalātie, i jomma faa bande-i-na dɛ! N sa yan i ce gbuganni siei wɛi? Ku diei nanj kūŋgu, ku diei Moisi kūŋgu, aa ku diei kūŋgu nanju-i Eli kūŋgu.» ⁶ Korma'i naa bilaa Pierbaa-ba-i a ce u tuɔ piye dumaa u yun-nu u sa suɔ un wan mamaj. ⁷ Duherru nandu jo ji cinnu-bei. Baa nu molo piye du huŋga-na wuɔ: «Mi Biɛŋo yaa daayo-i; u maama sa suɔ aa dɔlnu-mie, taa na nu u nunju-i.» ⁸ Hāalābiemba wuɔra ne terni-na hiere ba saa da moloŋo baa Yesu-i.

⁹ Ban juɔ ta ba hiire tǎnuŋgu-na, Yesu wuɔ wan-ma kuola-mei baa-ba wuɔ *Moloŋ-Biɛŋ duɔ saa sire hel kuomba hɔlma-na, ba baa wan nel daama-i baa moloŋo! ¹⁰ Hāalābiemba sie aa ta ba yuu ba-naa wuɔ: «A sire hel kuomba hɔlma-na, ku yunju yaa wuɔ nie?»

¹¹ Ban kaa hi yaanŋa-i, baa yuu Yesu-i wuɔ: «Ma sɪ *ǎnjɪnamma pigāataamba ciɛra wuɔ Eli saaya u bir jo igɛna aa Diilonj un pāa nunju-i wuɔ u ka saan *Korjortienjo manj u suɔ jo ke?»*

¹² Yesu wuɔ cira: «Ba saa kar coima; Eli saaya u jo igɛna ji migāan weima-i hiere. Nga bige-i ciɛ Diilonj-nelma cira wuɔ: «Moloŋ-Biɛŋo ka mulɛŋ da dɛi aa ba sie ta ba kǎŋ-yo?» ¹³ Mi tūnu-nei: Eli juɔ tɪ. Un juɔ, nuɔmba ciɛ ba bāanju-i yuɔ. Diilonj-nelmanj waan-ma dumaa, ba bi ciɛ-ma dumei.»

*Yesu donya jɪna naacombilonjo nanjo-na**(Matie 17.14-21; Like 9.37-43)*

¹⁴ Yesubaa-ban hiiriye ka hi u *hāalābiemba namba terienju-i, baa da nuɔmba juɔ ji yu ba caanju-na, aa da *ǎnjɪnamma pigāataamba namba juɔ ba ji ta ba fanu ba-naa baa-ba. ¹⁵ Nuɔmba juɔ'a ba ne da Yesu jo, kuɔ ce-ba gberɛ, baa gbar jārā-yuɔ ka ta ba jaal-o.

¹⁶ Yesuŋ juɔ ji hi, wuɔ yuu u hāalābiemba-i wuɔ: «Na fanu na-naa baa-ba nel hama-i nuɔ-i?» ¹⁷ Naacoljo nano tɛ dii nuɔmba-na aa cira: «Hāalātie, *jɪna nano dii mi biɛŋo yunju-na a ce-yo bobo. Mi juɔ baa u yaa-i ŋ wulaa. ¹⁸ Duɔ sire-yuɔ terienju terienju, u mal-o. Duɔ mal-o, sǎmpugaaru ta du hel u nunju-na, aa ŋ da u wuo u nyieni-i aa kuola da girri. Mi waan baa ŋ hāalābiemba-i mie ba donya-yuɔ, ba saa gbāa.»

¹⁹ Yesu wuɔ gbē-ba wuɔ: «Fieɛie ku nuɔŋ namaanjo-i, na sa hūu nelienj maama. Na daa nie sɪ mi ka tɛna baa-na gbula wɛi? Namaa ji hūu mei maama-i yaku-i?» Aa naa cira: «Juɔŋ baa naacombilonjo-i.» ²⁰ Baa ta ta ba kā baa-yo da ba ka hā-yo. Jɪnanj kaa cira u ne da Yesu-i, wuɔ pǎŋ bel naacombilonjo-i gbuu sagalla-yuɔ. Naacombilonj wuɔ hel cii tuɔ bǔmallā aa sǎmpugaaru ta du hel u nunju-na.

²¹ Yesu wuɔ yuu tuonjo-i wuɔ: «Jɪna daayo dii-yuɔ ku bāanju cuɔ wɛi?»

Tuonj wuɔ cira: «Uu dii-yuɔ dii u bisǎnsɪnninj. ²² Duɔ ce u ce u suur dāamu-na sisɔ hūmma-na duɔ ko-yo hā-mi. Da ŋ'a ŋ ka gbāa, jande ne Diilonjo-i aa ŋ kāyā-yiɛ.»

* 9:11 Malaki (Malachie) 3.23

²³ Yesu wuɔ cira: «Bige-i cie ŋ'a da miε mi ka gbāa? Umanj duɔ haa u nanŋa-i Diilonjo-na, weima-i hiere ma gbāa ce hā kutienjo-i.»

²⁴ Yesuŋ waan mafamma-i, naacombilonjo to wuɔ pāŋ cira: «Mi haa mi nanŋa-i Diilonjo-na ŋga kāyā-miε ni mei sī kuu dii kpelle.»

²⁵ Baŋ tiyāa kufanŋu-na, nuɔŋ baa ta ba jo ba naara. Yesuŋ daa ba kūlāa ba-naa ta ba jo dumaanjo-na, wuɔ cira: «Jina nuɔ, ma'a ŋ'a ŋ gbāŋ ce nuɔmba-i bobobaa baa tugbentaamba? Cor ŋ hel naacombilonjo-na, mi sa taara mi tiraa da-ni yuɔ gbula.» ²⁶ Jina wuɔ kaasŋ da gbagaga aa naa gbuu sagalla naacombilonjo-i aa suɔ hel-yuɔ. Naacombilonj wuɔ galla ŋaa u kuu. Nuɔmba manj waa hiere baa da niε sī u kuu. ²⁷ Yesu wuɔ bel u nanj-na sire-yuɔ u yiεra u gbeininj.

²⁸ Yesuŋ juɔ kūŋ baa u hāalābiemba-i ba ka waa ba kula-i, baa yuu-yo wuɔ: «Hāalātie, bige-i cie miε i saa gbāa donya jina daayo-i?»

²⁹ Yesu wuɔ cira: «Jina daayo temma-i Diilocārälle'i gbāa donya-yuɔ yonj.»

Yesu tirii u kuliŋgu maama-i

(Matie 17.22-23; Like 9.43-45)

³⁰⁻³¹ Ku huonŋu-na, Yesu-i baa u *hāalābiemba sire terienŋu-na a suur *Galile huonŋa-na ta ba karnu ba kā. Yesu taa u piiye Diilonj-nelma-i u pigāan u hāalābiemba-i a ce dumaanjo-na u saa tuɔ taara molo suɔ ba saanŋu. U taa u piiye baa-ba wuɔ: «Ba ka bel *Molon-Bienjo-i hā nelbiliemba-i baa-yo ba ko-yo. Da ba ko-yo, u ka ce yinni hāi yonj hīεmana, sielinj-yiinŋu-i u ka sire hel jo.» ³² Hāalābiemba saa suɔ u nelma yaanŋa-i; ŋga ba siε bi siε yuu-yo.

Hai moloŋo-i nelbuɔ-i hāalābiemba-na?

(Matie 18.1-5; Like 9.46-48)

³³ Yesubaa-baŋ kaa hi Kafarnamu-i a suur ba dūŋgu-na, Yesu wuɔ yuu u *hāalābiemba-i wuɔ: «Inj jonj hūmelle-na, na taa na fanu na-naa nel hama-i nuɔ-i?» ³⁴ A ne da hūmelle-na, ba taa ba fanu ba-naa da ba suɔ umanj nelbuɔ-i ba hōlma-na. Yesuŋ yuu-ba dumaanjo-na, ba flinanj ba saa waŋ weima. ³⁵ Yesu wuɔ bir tīεna aa bī-ba cīncieluo ba hāi-i-na hiere a tuɔ piiye baa-ba wuɔ: «Na hōlma-na umanj duɔ tuɔ taara u waa na yaanŋa-na, kutienjo saaya u jina u fεε na hieronjo huonj-nu aa tiraa ce u fεε na maacombilonjo.»

³⁶ Uŋ waanj mafamma-i, wuɔ bel bisāmbilonjo nanjo-i jo baa-yo ba hōlma-na. Uŋ juɔ baa-yo, wuɔ tūu-yo aa cira: ³⁷ «Umanj duɔ bel bisāmbilonj daayo temma-i fafamma mei maama-na, kuu dii ŋaa u bilaa mei fεε yaa-i, aa umanj duɔ bel muɔŋo-i fafamma, kuu dii ŋaa kutienjo bilaa umanj puɔraa-mi.»

Umanj duɔ saa bigāan-ye, uu dii baa-ye

(Like 9.49-50)

³⁸ Ku huonŋu-na, Nsāa wuɔ cira: «Hāalātie, i daa naacolŋo nanjo gbuuse-niε aa tuɔ donya *jinabaa-ba-i, miε ne da u sa nyaanu-niε baa miεŋo-i i ce u yanj.»

³⁹ Yesu wuɔ cira: «Baa na cie-yo. Na saa da, molo siε gbāa gbuuse-miε a ce gberε-weima aa tiraa bir bī mi yebabalande-i terduonŋu fanŋu-na. ⁴⁰ Umanj duɔ saa bigāan-ye, uu dii baa-ye. ⁴¹ Aa umanj duɔ ne muɔŋo-i aa hā-na hūmma-i na nyonj wuɔ *Kirsaa baan namaa, da ku fiε waa ciyufelle yonj, coima saa fa, kutienjo siε naa u daluɔ-i Diilonjo wulaa.»

Kunanḡu bəyaa kunaŋ-na
(*Matie 18.6-9; Like 17.1-2*)

⁴² «Bisālmba maŋ hūyāa mēi maama-i, umaŋ duə guəl unanḡ gbeini bei Diilonḡ-hūmelle-na, sūlma haraa kutienḡo-na. Kumaŋ ka haa-yuə, kuə baa naa to namelle u nuonḡu-na aa se-yo dii-yo nuoraanḡ-nu, kuu naa ce bəlbəl yuə. ⁴³ Da ŋ da ŋ naŋga dii-ni kuubabalaanḡu cemma-na, kar-ka ŋ nanna. Da ŋ suur Diilonḡ-nelle-na baa naŋga diei, ku bəyaa ba da ba ka caa-ni baa ŋ nammu-i mu hāi-i-na. [⁴⁴ Jiamba maŋ wuyaanḡ nuəmba-i terienḡu-na ba sa ku, aa ku dāamu sa dīŋ.] ⁴⁵ Da ŋ da ŋ gboluonḡu dii-ni kuubabalaanḡu cemma-na, kar-ku ŋ nanna. Da ŋ suur Diilonḡ-nelle-na baa gboluonḡu diei, ku bəyaa ba da ba ka caa-ni baa ŋ gbeini-i ni hāi-i-na. [⁴⁶ Jiamba maŋ wuyaanḡ nuəmba-i terienḡu-na ba sa ku, aa ku dāamu sa dīŋ.] ⁴⁷ Da ŋ da ŋ yufelle dii-ni kuubabalaanḡu cemma-na, hiel-de ŋ nanna. Da ŋ suur *Diilonḡ-nelle-na baa yufelle diei, ku bəyaa ba da ba ka caa-ni baa ŋ yufienḡa-i a hāi-i-na. ⁴⁸ Jiamba maŋ wuyaanḡ nuəmba-i terienḡu-na ba sa ku, aa ku dāamu sa dīŋ.

⁴⁹ «Na saa da, dāamu ka dii dāmma yie hiere.

⁵⁰ «Dāmma-i biŋkūfafaanḡu; nga da ma ji saara, namaa gbāa ce-ma niē ma tiraa ce kpēnne? Diyaanḡ dāmna na fereŋ nuə aa na bel na-naa fafamma.»

10

Ansorre bərammaŋ-kūŋgu-i
(*Matie 19.1-12; Like 16.18*)

¹ Ku huonḡu-na, Yesubaa-ba sire terienḡu-na a kā *Yude, kā ka waa dii *Yurdē bomborma namma-na. Nuəmba tiraa kūəl ba-naa kā u wulaa. Wuə donḡ tuə piye Diilonḡ-nelma-i u pigāanḡ-ba ŋaa unḡ cemmaŋ dumaa koko. ² *Farišēbaa-ba namba ta ba taara ba cure-yuə baa nelma-i, baa piē a yuu-yo wuə: «A saa baa miē Diilonḡ-hūmelle-i, nelienḡ nuə ŋ gbāa nanna ŋ cienḡo-i wei?»

³ Yesu wuə bir yuu-ba wuə: «*Moisi hāa-na hama-i wuə na ta na ce?»

⁴ Baa cira: «Moisi hāa-ye hūmelle-i wuə i gbāa tie nanna i caamba-i; ŋga da ŋ'a ŋ nanna-yuə ŋ nyegēŋ sebe ŋ hā-yo igēna umaŋ pigāanḡ wuə na ānsorre buəra.»

⁵ Yesu wuə cira: «Moisi daa na tūnni sa nu ku'i cie u nyegēŋ mafamma-i hā-na. ⁶ Da ma'i sī Diilonḡ unḡ'a u jīna miwaanḡo-i u maa biēŋo baa cienḡo. ⁷ A ce dumaanḡo-na, bibiēŋo ka yanḡ u biŋcuəmba-i aa waa baa u cienḡo ⁸ ba gbonu ce kuuduəŋgu.* Da ba waa dumaanḡo-na, ba sa tiraa kāŋ-ba nuəmba hāi, ba kāŋ-ba ŋaa nelduəŋo. ⁹ Terienḡu fanḡu-na, Diilonḡ duə gbonu kumaŋ, nelbilo saa saaya u bəro-kuə.»

¹⁰ Baŋ juə kūŋ cīŋgu-na, u *hāalābiemba tiraa sire nel daama-i ta ba yuu-yo. ¹¹ Yesu wuə cira: «Umaŋ duə nanna u cienḡo-i aa jā unanḡo, kutienḡo cie *fuocesinni, u cālāa cēdīelāŋo-i. ¹² Cienḡo maŋ duə bi hel u bəlo wulaa aa kā ka soŋ yanḡa naŋga, cienḡo fanḡo cie fuocesinni'i dumaanḡo-na.»

Yesu cāarā Diilonḡo-i hā bisāmbiemba namba
(*Matie 19.13-15; Like 18.15-17*)

¹³ Ku huonḡu-na, baa jo baa bisāmbiemba namba-i Yesu wulaa wuə u ji haa u nammu-i bei a cārā Diilonḡo-i hā-ba. U *hāalābiemba sire ta ba nuola bamaŋ juə baa-ba. ¹⁴ Ku saa dəlnu Yesu-i, wuə tuə piye baa-ba wuə:

* 10:8 Miwaanḡo jīnammaŋ-sebe (Genēse) 2.24

«Yaaj bisálmba ta ba jo mi wulaa, baa na cie-ba. Bamañ dii bafamba temma-i, *Diilonj-nelle dii bafamba diele-i. ¹⁵ Yaaj mi wañ ninsoŋo-i baa-na: Umanj duɔ u saa sie *Diilonj-nellentesinni-i ŋaa bisáláaŋo, kutienj sie gbãa suur *Diilonj-nelle-na.» ¹⁶ Ku huonju-na, wuɔ tũu bisálŋ daaba-i aa haa u nammu-i bei aa cãrã Diilonj-i hã-ba.

Weijɔ naŋ maama

(Matie 19.16-30; Like 18.18-30)

¹⁷ Ku huonju-na, Yesu-i baa u *hãalãbiemba sire bie hũmelle-i ta ba kã. Naacolŋo naŋo gbar jo ji dũuna Yesu yaanŋa-na aa cira: «Hãalãtiefefei, mi saaya mi ce bige-i da mi gbãa da cicelma mañ sa tieŋ dede-i?»

¹⁸ Yesu wuɔ cira: «Bige-i cie ŋ ta ŋ bĩ-mi nelfefeiŋ muɔ? Da ma hel Diilonj-na, nelfefeiŋo dii wei? ¹⁹ Diilonj uŋ'a i tie wuɔ hũmienja mañ, ma sí ŋ suɔ-ya ke? «*Baa ko nelieŋo, baa ce *fuocesinni-i, baa cuo, baa kar coima ŋ haa moloŋ-na, baa du moloŋo, ta ŋ dii ŋ to-i baa ŋ nyu-i ba nuŋgu-i.*»†»

²⁰ Naacolŋ wuɔ cira: «Hãalãtie, mi duɔŋ dii mi bisãnsinniŋ ta mi ce mafamma-i hiere.»

²¹ Uŋ piye dumaanjo-na, u maama gbuu pãŋ dɔlnu Yesu-i; wuɔ ne-yo aa naa cira: «Ma tiyãa ma diei: Kã ŋ ka suor ŋ nagãŋ-niimi-i hiere aa ŋ cal gbeinja fanja-i ŋ hã sũntaamba baa-ya, ku yaa ŋ ka ce wein nuɔ dɔrɔ-i-na. Da ŋ ce mafamma-i, ŋ jo ŋ ji ta ŋ nyaanu-mie.» ²² Naacolŋ daayo naa silaa waa weinjo cor. Yesuŋ juɔ wañ mafamma-i, wuɔ pãŋ vãa u yaanŋa-i aa ta. ²³ Uŋ taa, Yesu wuɔ wuɔra ne u hãalãbiemba-i aa cira: «Kumañ ka ce weinjo duɔ gbãa suur *Diilonj-nelle-na kuu dii kpelle.»

²⁴ Nel daama cu u hãalãbiemba hõmmu-i. Yesu wuɔ tiraa tir-ma wuɔ: «Mi jẽnaan namaa, Diilonj-nelle suurma dii kpelle de! ²⁵ Na suyaa wuɔ nyɔgõme duɔ gbãa cor misẽne-fuonju-na kuu dii kpelle de! Nga weinjo duɔ gbãa suur Diilonj-nelle-na kufanju dii kpelle yan.»

²⁶ Nel daama migãaŋ cu u hãalãbiemba hõmmu-i. Baa ta ba yuu ba-naa wuɔ: «Dumaanjo-na, hai moloŋo-i ka gbãa kor?»

²⁷ Yesu wuɔ ne-ba aa cira: «Nelbiliemba wulaa ma sie gbãa ce, ŋga weima sa yar Diilonj-i.»

²⁸ Pier wuɔ cira: «Hãalãtie, aa mie mañ naana i weima-i hiere aa tie nyaanu-nie fuɔ?»

²⁹ Yesu wuɔ cira: «Mi wañ ninsoŋo-i baa-na: Umanj duɔ ta aa yan u dumelle-i, u hãmba-i, u mɔlbaa-ba-i, u tũɔbaa-ba-i, u nyu-i, u to-i, u bisálmba-i, sisɔ u sonni-i mei maama-na baa *Neldɔdɔlma maama-na, ³⁰ kutienj uŋ ka da nimaŋ hĩema-na bande-i-na, ni ka maar uŋ taa aa yan nimaŋ sɔmma komuɔŋa ndii. U ka da dumienja-i, hãmba-i, mɔlãamba-i, nyunaamba-i, bisálmba-i, sonni-i, aa bi da mulĩema-i naara. Aa bisĩnuɔ-i-na, u ka da cicelma mañ sa tieŋ dede-i. ³¹ Na saa da, bamañ taa yaanŋa fiefie-i-na, ba bɔi ka bir waa huonj-nu, aa bamañ dii huonju-na fiefie-i-na, ba bɔi ka ta yaanŋa.»

Mamañ dii ta ma cie Yesu-i Yerusalemu-i-na

(Matie 20.17-19; Like 18.31-34)

³² Ku huonju-na, Yesubaa-ba ji sire ta ba kã *Yerusalemu. Yesu wuɔ ta nuɔmba yaan-na hiere. Bañ kãŋ dumaanjo-na, korma donj ta ma da u *hãalãbiemba-i baa bamañ naa cuu ba huonj-nu hiere. Yesu wuɔ bĩ u hãalãbienj cĩncieluo ba hãi baamba-i ba denj ka tuɔ piye baa-ba wuɔ:

† 10:19 Helmañ-sebe (Exode) 20.12-17

33 «Na daa in kãñ Yerusalemu-na ke? Die kã, ba ka bel *Molon-Bienjo-i hã *Diilojigãntaamba yuntaamba-i baa *ãnjinamma pigãataamba-i baa-yo. Da ba hã-ba baa-yo, ba ka cira wuɔ u saaya komma aa bir-o hã *nieraamba-i baa-yo 34 ba nyε-yo sũlma aa tu taalni yuɔ aa muo-yo aa suɔ ko-yo. Da ba ko-yo, u ka ce yinni hãi hĩema-na, sieliñ-yiingu-i u ka sire hel jo.»

Sebede bembanj muyaa ba natiεña Yesu-i-na

(Matie 20.20-28)

35 Ku huonɔgu-na, Sebede bembanja waa baa Yesu-i, ba taa ba bĩ unanjo-i Sake aa bĩ unanjo-i Nsãa, baa piε Yesu caañ-nu ka cira: «Hãalãtie, i juɔ die ji cãrã bĩnkũngu nanɔgu ŋ wulaa, jande baa yagar.»

36 Yesu wuɔ yuu-ba wuɔ: «Na'a mi ce bige-i hã-na?»

37 Baa cira: «I taara da ŋ ji waa ŋ fõngũ-i-na, ŋ yan miεno-i, u diei tĩena ŋ nadiεyanɔa-na aa u diei bi tĩena ŋ nanyuɔyanɔa-na.»

38 Yesu wuɔ cira: «Na saa suɔ nan cãrãñ kumanɔ de! Yaahuolo manɔ ka haa-miε na ka siε u temma haa-nei wei? Na ka siε muliεñ mei temma-i wei?»

39 Baa cira: «Ūu, i ka siε.»

Yesu wuɔ cira: «Yaahuolo manɔ ka haa-miε, baa muliεma manɔ ka bi haa-miε, ni ka bi haa-nei ninsonjo. 40 Nga mei siε gbãa pã nunɔgu wuɔ melɔ'o'i ka tĩena mi nadiεyanɔa-na aa melɔ'o'i ka tĩena mi nanyuɔnɔgu-na. Muntĩenammu fammunɔ tigiin ta mu cie bamanɔ, ba yaa ka da-mu.»

41 Ba nahãalãbienɔ cĩcieluo baambanj juɔ nu nel daama-i, ba hõmmu pãñ du baa-ba. 42 Yesu wuɔ bĩ-ba hiere a ji tuɔ piye baa-ba wuɔ: «Na suyaa wuɔ fãamaambaa-ba ce hãlmaanɔgu baa ba fãamaansinni-i aa nelbõmbõmbaa-ba ta ba haa fõngũ-i nuõmba-na. 43 Nga ku saa saaya ku waa dumaa namaa na wulaa. Umanɔ duɔ tuɔ taara u waa nelbuɔ-i na hõlma-na, kutienjo saaya u ce u ferε na maacembilonjo; 44 aa umanɔ duɔ tuɔ taara yaanɔa-i, kutienjo saaya u ce u ferε na kõriεno. 45 Na saa da, *Molon-Bienjo juɔ kufanɔgu jomma yaa-i hĩema-na duɔ ji cãa nuõmba-i aa pã u ferε duɔ sãa ba bõi yunni; u saa jo ba da ba ji cãa-yo.»

Yesu puurii Bartime yufienja-i

(Matie 20.29-34; Like 18.35-43)

46 Ku huonɔgu-na, Yesu wuɔ kã ka hi Yeriko. A ne da nelpũngu nanɔ temma taa ku nyaanu-yuɔ a naara u *hãalãbiemba-i. Banɔ juɔ ta ba hel Yeriko-i-na da ba ta, yironjo nanjo waa tĩena hũmelle tũngu-na tuɔ cãrã. Ba taa ba bĩ-yo Bartime aa bĩ u to-i Time. 47 Yironɔ daa unɔ nuɔ nuõmba piye ba cor, wuɔ yuu. Baa cira wuɔ Nasarɛtitaan Yesu yaa curaanɔ. Wuɔ pãñ sire tuɔ fara u bĩ da gbagaga wuɔ: «Yesu, *Davidi hãayɛlɔ nuɔ, jande ce hujarre miε!» 48 Unɔ faranɔ u bĩ dumaanjo-na, nuõmba bõi baa yanɔ aa ta ba nuola-yuɔ wuɔ u budii. Wuɔ migãanɔ dii kunaanɔgu naara wuɔ: «Davidi hãayɛlɔ nuɔ, jande ce hujarre miε!» 49 Yesu wuɔ yiεra aa naa cira: «Bĩεñ u jo.»

Baa cira: «U bĩ-ni, fɛ ŋ huonɔga-i aa ŋ sire ŋ kã.» 50 Yironɔ wuɔ pãñ nanna u jonɔgoruo-i aa tie sire ta tuɔ kã. 51 Unɔ kaa hi, Yesu wuɔ yuu-yo wuɔ: «Ŋ taara mi ce bige-i hã-ni?»

Wuɔ cira: «Hãalãtie, mi taara ŋ puur mi yufienja-i.»

52 Yesu wuɔ cira: «Kã! Niñ haa ŋ nanɔga-i miε, ŋ kuraa.» Terduonɔgu fanɔgu-na, naacolɔno yufienja pãñ puur. Wuɔ cu Yesu huonɔ-nu ba ta ba kã.

11

Yesu suurma-i Yerusalemu-i-na

(Matie 21.1-11; Like 19.28-40; Nsaa 12.12-19)

¹ Yesubaa-bañ kaa ta ba piε *Yerusalemu-i, a saanu baa nilēiŋa naŋa hōlma-i, dii *Olivi-tibinni-tānuŋgu-na, ba bī dinande-i Betifage aa bī dinande-i Betani. Yesu wuō waŋ baa u *hāalābiemba hāi wuō: ² «Kāaŋ nelle maŋ i yaanŋa-na daade-i, na suurma-i, na ka da ba vaa kakūmbiloŋo naŋo, molo saa nyugūŋ-yuō dede. Na fir-o na jo baa-yo. ³ Umanj duō yuuna, na cira: «Itienjo yaa wuō i ji fir-o ka hā-yo; wuō u ka bir jo baa-yo fiεfiε.»»

⁴ Baa kā ka bi da ba vaa kakūmbiloŋo naŋo-i dumelle nande yaanŋa-na; hūmelle tūŋgu-na. Baa ture ta ba fir-o. ⁵ Nuōmba waa, banamba ta ba piye baa-ba wuō: «Haba-i daaba-i! Na ce bige-i dumaanjo-na?» ⁶ Yesuŋ waan mamaŋ baa-ba, baa bi waŋ ma yaa-i baa-ba. Baŋ piye dumaanjo-na, baa yaŋ ba ta baa-yo.

⁷ Baŋ kāa baa-yo, baa hiel ba joŋgorbaa-ba-i haa u huonŋu-na aa Yesu wuō nyugūŋ tiεna-yuō. ⁸ Nuōmba fōŋgūō baa hiel ba joŋgorbaa-ba-i fara-bei hūmelle-na Yesu tuō wuō ba dōrō u kā. Banamba kar fielu ta ba jīna. ⁹ Bamaŋ waa u yaanŋa-na baa u huonŋu-na hiere baa ta ba piye da gbagaga wuō:

«Diiloŋo temma si dii.

Itien uŋ saan umanjo, Diilo baa-yo!*

¹⁰ I bīncōiŋo-i *Davidi fōŋgūō temma yaa juōŋ!

Diilo migāaŋ-yo hā-ye.

Dōrwuōŋo temma si dii!»

¹¹ Yesuŋ kaa suur Yerusalemu-i-na, wuō kā *Diilodubuō-i-na ka wuōra ne kumaŋ ciεŋ hiere. Bāaŋgu naa tī tī, wuō ta baa u hāalābiεŋ cīncieluō ba hāi baamba-i a kā Betani.

Yesu ciε yensāaŋgu naŋgu kuol

(Matie 21.18-19)

¹² Ku cuo kaala-i-na, Yesubaa-ba sire Betani-i-na ta ba kā *Yerusalemu-i-na, a ne da nyulmu waa Yesu-i-na. ¹³ Ba kaa hi hōlma namma-i, wuō da *yensāaŋgu naŋgu fielu gbu caa da fafamma ŋaa ku maan, a ne da ku mamman-huōŋgu'i saa waa huōŋgu faŋgu-na. Yesu wuō haar duō ka ne sī u ka da biena kuō. Uŋ kaa piε, wuō da fiεgbāŋgbāŋlāndu yonj du kula. ¹⁴ Wuō gbε yensāaŋgu-i u *hāalābiemba yufelle-na wuō: «Ma bālāa nyuŋgo; naŋ cεraa ŋ ji maŋ biena hā molo wuō.»

Yesu duōnya torgociraamba-i hiel-ba Diilodubuō-i-na

(Matie 21.12-17; Like 19.45-48; Nsaa 2.13-22)

¹⁵ Yesubaa-bañ kaa hi *Yerusalemu-i, wuō kā *Diilodubuō-i-na ka donya niisuornintaamba-i baa niisāanintaamba-i hiere hiel-ba. Aa kā ka tiŋŋ gbeihortaamba taabalebaa-ba-i nanna, aa εε bamaŋ suoraan nōnsōr ba huriimba-i ba titiεŋa-i nanna, ¹⁶ aa cie-ba wuō molo baa suur baa kuusuorŋgu Diilodubuō dumelle-na. ¹⁷ Uŋ ciε mafamma-i, wuō biε Diiloŋ-nelma-i tuō piye u pigāaŋ-ba wuō: «Ma nyεgāaŋ Diiloŋ-nelma-na wuō: «Ba ka ta ba bī mi dūŋgu-i nilēiŋa-i hiere a Diilojaaldūŋgu.»† Ma sīnni niε namaa ce-ku cuo ba terienŋu?» ¹⁸ Nel daama kā ka hi *Diilojigāntaamba yuntaamba-i baa *āŋjīnamma pigāataamba-i. Baa pāŋ ta ba taara-yuō

* 11:9 Gbeliemaŋ-nalāaŋgu (Psaume) 118.25-26 † 11:17 Isayi (Ésaie) 56.7

baa komma. A ne da u nelma taa ma suurnu nuɔmba-i ma cor, a ce dumaɔno-na ba taa ba k̄aalā-yuɔ. ¹⁹ B̄aangun̄ juɔ suur huɔngu man̄ nuɔ-i, Yesu-i baa u *h̄aalābieŋ baa hel nellen̄-huɔnga-na.

A haa ŋ nan̄ga-i Diilon̄o-na ku fa weima

(Matie 21.20-22)

²⁰ Ku cuo kaala-i-na, Yesu-i baa u *h̄aalābiemba naar sire biɛ h̄umelle-i. Baŋ kaa hi *yens̄aanḡu terien̄gu-i, ba'a ba ne da ku kuolaa baa ku yunḡu-i hiere. ²¹ Maman̄ ciɛ cor hiere ba k̄amma-na *Yerusalem̄u-i-na, maa t̄ɛnu Pier. Wuɔ tuɔ piiye baa Yesu-i wuɔ: «H̄aalātie, ne, niŋ waasaan̄ yens̄aanḡu man̄, ku kuolaa hiere.»

²² Yesu wuɔ gb̄ɛ-ba wuɔ: «Haan̄ na nan̄ga-i Diilon̄o-na. ²³ Yaan̄ mi wan̄ ninsoŋo-i baa-na: Da na haa na nan̄ga-i Diilon̄o-na, na gb̄aa gb̄ɛ t̄anun̄ daaku-i wuɔ: «Juur ŋ halan̄ bande-i-na ŋ ka suur nuoraanḡu-na», aa ma bi ce. Ŋga nan̄ waan̄ maman̄, da na saa h̄uu-ma wuɔ ma gb̄aa ce, ma siɛ bi ce. ²⁴ Ku'i ciɛ mi ta mi piiye baa-na miɛ: Da na ta na c̄arā kuman̄ Diilon̄o wulaa, na saaya na h̄uu-ma wuɔ na daa ku b̄iŋk̄unḡu-i t̄i. Da na h̄uu-ma, ku yaa Diilon̄o ka h̄a-na baa-ku. ²⁵ Aa da ŋ'a ŋ c̄arā Diilon̄o-i, a ji ne da molo c̄alāa-ni, ce kutien̄o-i jande aa ŋ hiel-ma ŋ huɔnga-na, ku yaa nuɔ niŋ ciɛ maman̄, na To man̄ d̄arɔ-i-na u ka bi ce-ni jande aa hiel-ma u huɔnga-na. [²⁶ Ŋga da na'a na sa hiel nuɔŋ-maama-i na h̄ommu-na, na To man̄ d̄arɔ-i-na, u siɛ bi hiel namaa maama-i u huɔnga-na.]»

Hai h̄aa Yesu-i h̄umelle-i u tuɔ ce u maacemma-i?

(Matie 21.23-27; Like 20.1-8)

²⁷ Yesubaa-ban̄ kaa hi *Yerusalem̄u-i, baa k̄a *Diilodubuɔ-i-na. Yesu wuɔ tuɔ wuɔra u b̄iŋ dumellen̄-huɔnga-na. *Diilojiḡantaamba yun-taamba-i, baa *āŋŋnam̄a piḡaataamba-i a naara nelle b̄incuɔmba sire jo u wulaa ²⁸ ji yuu-yo wuɔ: «Niŋ ceŋ maman̄ daama-i, hai moloŋo-i h̄aani h̄umelle-i ŋ ta ŋ ce-ma?»

²⁹ Yesu wuɔ cira: «Mi ka bi yuu-na baa nelma diei, da na siɛ-mi, mi ka piḡaan̄-na uman̄ h̄aa-mi h̄umelle-i.» ³⁰ Aa naa yuu-ba wuɔ: «Hai moloŋo-i naa puɔr Ns̄aa jo ji tuɔ *batiŋ nuɔmba-i? Diilon̄o'i naa puɔr-o waa nelbiliemba'i naa puɔr-o?» ³¹ Baa doŋ ta ba piiye baa ba-naa wuɔ: «Die cira Diilon̄o'i puɔraa-yo, u ka cira: «Nan̄ suyaa-ma dumaɔno-na bige-i ciɛ na saa h̄uu u nelma-i?» ³² I siɛ bi siɛ cira nelbiliemba'i puɔraa-yo.» Nuɔmba-i hiere baa suyaa wuɔ Ns̄aa waa *Diilopɔpuɔrbilon̄o, da ŋ da ba ciera nelbiliemba'i puɔraa-yo, maacemma haraa-bei. ³³ Baa naa ba cira: «I saa suɔ moloŋo man̄ naa puɔr-o.»

Yesu wuɔ bi cira: «Muɔ mi siɛ bi piḡaan̄-na uman̄ h̄aa-mi h̄umelle-i mi ta mi ce miŋ ceŋ maman̄ daama-i.»

12

Suontien̄o nan̄o baa u maacenciraamba

(Matie 21.33-46; Like 20.9-19)

¹ Ku huɔngu-na, Yesu wuɔ biɛ gb̄āneini tuɔ nan̄ baa-ba wuɔ: «Naacol̄o nan̄o diyaa *ɛres̄ɛ-suon̄gu aa kalla-kuɔ. Un̄ kalaaya-kuɔ, u hiŋ fuon̄gu ba da ba ta ba k̄amal ɛres̄ɛ-i, aa ce felge ba ta ba nyuḡun̄ ba niya fuon̄gu-i. Un̄ ciɛ mafamma-i, u biɛ maacenciraamba j̄ina-kuɔ aa ta k̄a nelle.

² «Tibibien̄a karman̄ juɔ hi, wuɔ puɔr u maacembilon̄o nan̄o-i maacenciraamba wulaa, wuɔ u ji h̄uu fuɔ yufelle-i ka h̄a-yo. ³ Maacembilon̄ un̄

juo, maacenciraamba bel-o muo-yo aa bir-o ba saa hã-yo bĩnkũngu. ⁴ U tiraa puor maacembiloŋo naŋo ba wulaa. Baa muo ufaŋo-i kaasĩnya-yuo aa naa tuora-yuo. ⁵ U tiraa puor maacembiloŋo naŋo ba wulaa. Baa ko ufaŋo-i. Ba muyaa ba fõŋgũo aa ko ba fõŋgũo. ⁶ Maacembiemba ji tĩ suontieŋo wulaa aa ku tĩe u beɖuola yaa-i. U cira: «Fieɖe fuo, mi ka puor mi beɖuola yaa ba wulaa. Fuo duo kã, ba ka kãŋ-yo.» Aa ce bepolŋo sire ta. ⁷ Maacenciraambaŋ juo'a ba ne da bepolŋo jo, baa ta ba piiye baa banna wuo: «Ciiluwuotieŋo yaa juoŋ daayo, yaan duo jo i ko-yo aa ciilungu ce miẽ kũngu.» ⁸ Ba siire ku yaa nuo-i, naacombiloŋ uŋ hii, a bel-o ko-yo, aa hel baa-yo suonŋu-na ka nanna.»

⁹ Yesu wuo cira: «Namaa wulaa, suontieŋ daa u ka ce bige-i fieɖe-i-na? U ka jo ji ko maacenciraan daaba-i aa hã banamba baa suonŋu-i. ¹⁰ Na saa kalaŋ nel daama-i Diiloŋ-nelma-na wei wuo:

*«Dũmarãambaŋ cĩnaana kpãŋkpara maŋ,
u yaa juo bella dũŋgu-i.*

¹¹ *Ku cie nerma miẽ i wulaa.*

Itieŋo yaa wuo ma ce dumaanŋo-na.» *

¹² *Yuifu ba yuntaamba pãŋ suo wuo Yesu naan gbãnalãan daaku-i hã ba yaa-i. Baa ta ba taara ba bel-o. A ne da ba taa ba kãalã nuomba-i, baa naa ba yaŋ-yo aa ta.

Nampo saaya u pã hã jãmatigi-i wei?

(Matie 22.15-22; Like 20.20-26)

¹³ Ku huonŋu-na, baa ji puor *Fariɖe baa-ba namba-i baa *Erɔdi baamba namba-i Yesu wulaa, wuo ba ka gbãŋ baa-yo bel-o fuo feɖeŋ nuŋ-ãndaanŋu-na. ¹⁴ Baŋ kãa, baa cira: «Hãalãtie, i suyaa wuo ŋ wan ninsoŋo yaa-i, ŋ sa kãalã nelieŋo baa ŋ ninsoŋo-i, ŋ sa bi ce cielu. N gbu ŋ pigãan nuomba-i Diiloŋ-hũmelle yaa kelkel.» Aa naa yuu-yo wuo: «A saanu baa miẽ hũmelle-i, ku saaya i tie pã nampo-i i hã *Oromẽ ba *jãmatigi-i wei?»

¹⁵ Yesu wuo suo baa-ba. Wuo gbẽ-ba wuo: «Na taara na cure muomẽi wei? Hãa-minŋ warbelle mi ne.» ¹⁶ Baa hã-yo warbelle-i. Wuo yuu-ba wuo: «Ba cie hai yunŋu-i die?»

Baa cira: «Ba cie Oromẽ ba jãmatigi yunŋu.»

Wuo tiraa yuu-ba wuo: «Ba nyegãan hai yerre-i die?»

Baa cira: «Ba nyegãan Oromẽ ba jãmatigi yerre'i die.»

¹⁷ Yesu wuo cira: «Kumaŋ da ku waa jãmatigi kũngu-i, pãan-kunŋ na hã jãmatigi-i baa-ku, aa kumaŋ da ku bi waa Diiloŋ-kũngu-i, na bi pã-ku na hã Diiloŋo-i baa-ku.» U kũŋ kuɔ cu ba hõmmu-i.

Kuomba siremmaŋ-kũŋgu-i

(Matie 22.23-33; Like 20.27-40)

¹⁸ *Sadusiebaa-ba wulaa kuomba sie sire. Banaŋ baa kã ka gbẽ Yesu-i wuo: ¹⁹ «Hãalãtie, *Moisi nyegãan nelma namma hã-ye wuo: «*Umaŋ duo saa da biloŋo baa u cieŋo-i aa ku aa yaŋ-yo, u hãanŋo saaya u bie-yo a hoŋ biloŋo hã kulonŋo-i.*† ²⁰ A ne da naacombiemba namba waa niehã ba nyu wulaa. Moloŋo sire jã cieŋo, u saa da biloŋo baa-yo aa ku. ²¹ Umaŋ cuu-yo, u bie cieŋo-i u saa da bisãlmba baa-yo, fuo u ku aa yaŋ-yo. Sieliŋ-wuoŋo-i maaduoma. ²² Ba kuu dumẽi ka gbuo hiere unaa saa ji da biloŋo baa cieŋ

* **12:11** Gbeliemãŋ-nalãanŋu (Psaume) 118.22-23 † **12:19** Anjĩnamma tiyemman-sebe (Deutéronome) 25.5-6

daayo-i. Ku huonngu-na, cie fuo fere suu tuu nyaanu-bei. ²³ Ba hieronjo-na ban diyaa-yo ba ciero cor, kuon da ba ji sire, u ka ce hai wuonjo-i?»

²⁴ Yesu wuu cira: «Na piera. Aa na suyaa kuman cie na pira wei? Na saa suu Diilon-nelma-i, aa na saa bi suu u himma-i ku'i cie. ²⁵ Na saa da, kuon da ba ji sire, cadiile sie waa. Ba ka waa njaa *dorpɔpuɔrbiemba. ²⁶ Kuman njaa kuomba siremma-kungu-i, Moisin piye daamu nan bilaa perfielu† man du maama-i Diilon-nelma-na terienngu man nuu-i, na saa kalan terienngu-i wei? Ma nyegaan terienngu-na wuu: Diilonjo gbie Moisi-i wuu: <*Abiramu Diilonjo yaa muɔno-i, *Isaki Diilonjo yaa muɔno-i, *Yakabu Diilonjo yaa muɔno-i.>§ ²⁷ Ku pigaan wuu Diilonjo-i cicelmantaan-wuonjo, bikuon-wuonjo si. Na piera bai.»

Nelma man dii yungu Diilon-nelma-na

(Matie 22.34-40; Like 10.25-28)

²⁸ *Anjnamma pigatienjo nan un daa Yesu suyaa *Sadusiebaa-ba siema, wuu pie u caan-nu a yuu-yo wuu: «Diilon un ciera i tie wuu humienja man hiere, hade-i yungu?»

²⁹ Yesu wuu cira: «Humelle man yungu, di yaa daade: <*Isirahel-baan namaa, karaan na tunni-i! Diilonjo yaa Itienjo-i u diei yon. ³⁰ N saaya η dɔl Itienjo-i Diilonjo-i baa η huɔnga-i hiere, baa η kusungu-i hiere, baa η anjɔguama-i hiere, baa η fɔngũ-i hiere.>* ³¹ Maman cuu mafamma-i ma yaa daama: <N saaya η dɔl η nanolho-i njaa nin dɔl η fere dumaa.>† Diilon un'a i tie wuu humienja man hiere, a hai-waan daaya yaa yungu.»

³² Anjnamma pigatienjo wuu cira: «Haalatie, η waan ninsonjo, Diilonjo dii u diei yon, unano si dii yanga nanja. ³³ Terienngu fangu-na, ku saaya nelienjo nelienjo, u dɔl-o baa u huɔnga-i hiere, baa u anjɔguama-i hiere, baa u fɔngũ-i hiere; aa u saaya u dɔl u nanolho-i njaa un dɔl u fere dumaa. Kufangu boyaa tamman-niini pamma-na.» ³⁴ Yesu wuu ne da u siyaa-yo baa cecemuŋgu. Wuu cira: «ŋ saa maa baa *Diilon-nelle-i.» A hel mafamma-na, molo saa tiraa sie yuu-yo baa weima.

Konkortienjo bige-i baa Davidi-i?

(Matie 22.41-46; Like 20.41-44)

³⁵ Ku huonngu-na, Yesu wuu bie Diilon-nelma-i tuu piye u pigaan nuamba-i *Diilodubu-i-na aa ji yuu-ba wuu: «Bige-i cie Diilon un paa nungu-i aa saan *Konkortienjo man, *anjnamma pigataamba ta ba piye wuu u ka waa *Davidi haayelho? Ba taara ba wan wuu nie dumaano-na?

³⁶ Ma si Davidi fuo fere-i, *Diilon-Yalle cie u nyegɛn-ma wuu:

<Itienjo gbie mi Tienjo-i wuu:

<Jo η ji tlena mi caan-nu

aa η yan mi mal η bigaarāamba-i ha η ce η baangu-i bei.>‡

³⁷ «Diilon un paa nungu-i aa saan Konkortienjo man, Davidi fuo fere bi-yo u Tienjo, u ce nie aa ce u haayelho yon?»

Yesu firiiye anjnamma pigataamba-i

(Matie 23.1-36; Like 20.45-47)

Nuamba bai waa ta ba nu Yesu tuu piye. U nelma taa ma dɔlnu-bei ma cor. ³⁸ Wuu tuu piye baa-ba wuu: «Bilaan na fere, baa na ta na ce

† 12:26 Helman-sebe (Exode) 3.2-6

§ 12:26 Helman-sebe (Exode) 3.2,6
tiyemman-sebe (Deutéronome) 6.4-5
Gbelieman-nalaangu (Psaume) 110.1

† 12:31 Buolman-sebe (Lévitique) 19.18

* 12:30 Anjnamma

† 12:36

*ānjīnamma pigāataamba temma-i, ba maacemma saa fa: Ba hinu ba dii jonḡorbōmbōmbaa, aa da ba waa nuamba-na, ba taara ba ta ba piε ba jaal-ba. ³⁹ Da ba suur *Diilonelhāalādūngu-na, sisō da ba kā källe manḡ nuō-i, ba taara ba tēna yaanḡ-na. ⁴⁰ Da ba ce ba bel diilonḡo-i a hūu bikulcaamba nagāḡ-niini-i wuo-ni, a ne da da ba'a ba cārā Diilonḡo-i ba cārā-yuō da agaga wuo nuamba cira bafamba faa. Kumaḡ ka haa-bei, ku ka balan cor.»

Bikulciεḡo naḡo maama
(Like 21.1-4)

⁴¹ Ku huonḡu-na, Yesu wuo kā ka tēna kekerienḡu caanḡu-na *Diilodubuō-i-na tuō ne nuamba ta ba dii ba gbeiḡa-i ba hā Diilonḡo-i. Waamba bōi taa ba kā ba dii gbeibōmbōmbaa. ⁴² Bikulcesūntienḡo naḡo jo ji dii tāmabienḡa hāi. ⁴³ Yesu wuo bī u *hāalābiemba-i a tuō piiye baa-ba wuo: «Yaan mi waḡ ninsonḡo-i baa-na: Ciεḡ daa uḡ diyaa kumaḡ, ku maaraa banambaḡ diyaa kumaḡ hiere. ⁴⁴ Bafamba paraa dii aa yaḡ boluonḡu; ḡga ciεḡ daa uḡ diyaa kumaḡ, ku yaa waa u yunḡu-na yonḡ; kumaḡ si dii yanḡa naḡa.»

13

Mamaḡ ka da nelbiliemba-i aa miwaanḡo suō duō tī
(Matie 24.1-2; Like 21.5-6)

¹ Yesuḡ juō tuō hel *Diilodubuō-i-na, u *hāalābilonḡo naḡo tuō piiye baa-yo wuo: «Hāalātie, ne dubuō daayo temma-i! Ne baḡ maa-yo baa tāmpīεḡa maḡ! A faa cor!»

² Yesu wuo cira: «ḡ daa dūḡu maḡ daaku-i ke? Yiinḡu dii baa yiinḡu ku ka fara hiere hīεma-na!»
(Matie 24.3-14; Like 21.7-19)

³ Baḡ kaa hi *Olivi-tibinni-tānḡu-i, Yesu wuo tēna bir u yaanḡa-i *Diilodubuō-i-na. A ne da huonḡu fanḡu-na, Pier baa Sake baa Nsāa, a naara Andere, ba yaa waa baa-yo yonḡ. Baa yuu-yo wuo: ⁴ «Hāalātie, niḡ waan nelma maḡ daama-i, ma ka ce yaku-i? Aa i ka ce niε suō ma cemmaḡ-huonḡu-i?»

⁵ Yesu wuo cira: «Gbāan molo baa ji pira-nei. ⁶ Nuamba bōi ka jo ji biε mi yerre-i ce-de bafamba diele. Umaḡ duō jo, u ka cira wuo Diilonḡ uḡ pāa nuḡu-i wuo u ka saanḡ *Konḡortienḡo maḡ, u yaa ufanḡo-i. Ba ka pira nuamba bōi. ⁷ Da na ji da berru ce terni-na hiere, baa na tie holle. Mafamma saaya ma ce, ḡga miwaanḡo tīmma'i siε pāḡ waa huonḡu fanḡu-na. ⁸ Nuamba kaa ta ba gāḡ siyaabaa siyaabaa, baa nileiḡa nileiḡa. Hīεma kaa ta ma wuōra ma sagalla. Nyulmu kaa bi waa. Nifanni-i daani-i hiere hāanḡo. Ku domma'i dumaanḡo-na.

⁹ «Namaanḡo-i, mi ka gbuya-nei jīna. Ba ka bī-na fāamaambaa-ba wulaa. Ba ka muo-na *Diilonelhāalādūnni-na. Ba ka kā baa-na fōḡōtaamba wulaa, baa nellentaamba wulaa mei maama-na. Huonḡu fanḡu'i nuō-i na ka da na fεε piiye mi maama-i baa-ba. ¹⁰ Aa miwaanḡo suō duō tī, nuamba-i nileiḡa-na hiere ba saaya ba nu *Neldōdōlma-i ka saa. ¹¹ Da ba ji bel-na ta ba kā baa-na fāamaambaa-ba wulaa, baa na tie holle wuo na siε ka suō naḡ ka waḡ mamaḡ. Da na ka hi, mamaḡ da ma ka par hā-na, na waḡ ma yaa-i. Ma siε ji hel namaa hōmmu-na, ma kaa hel *Diilonḡ-Yalle huonḡ-na.

¹² «Banamba kaa bel ba fereᅇ hāmba-i a hā ba ko-ba, banamba ba fereᅇ mōlbaa, banamba ba bisālmba, banamba bi sire pu baa ba bīncuamba-i aa ce ba bel-ba ko-ba. ¹³ Nuomba-i hiere ba kaa bigāan-na mei maama-na. Nga umañ duō nyaar ji hi ku bālma-i, kutieᅇo ka kor.»

(*Matie 24.15-28; Like 21.7-19*)

¹⁴ «Nuoni maᅇ da ᅇ kalan terieᅇ daaku-i, ᅇ gbāᅇ kpelle ᅇ suō ku yunᅇu-i. Da na ji da Terbiēnatieᅇo juō ji tēna terieᅇu maᅇ u saa saaya u tēna-kuō*, namaa namanᅇ da na ji waa *Yude-i-na, na ta na gbar na kā tānniᅇ. ¹⁵ Umanᅇ duō ji waa u dūᅇgu dōrō-i-na, u hiire u tuō gbar; u baa cira u suur biē bīᅇkūᅇgu dūᅇgu-na. ¹⁶ Umanᅇ duō ji waa suōᅇ-nu, u baa cira u jo cīiᅇ-nu ji biē waanᅇ-joᅇgoruo. ¹⁷ Kusūntaamba-i baa bientaamba-i, sūlma haraa-bei yinni fanni-na. ¹⁸ Taa na cārā Diiloᅇo-i ku baa ji ce waanᅇ-huōᅇgu. ¹⁹ Diiloᅇ uᅇ jēna miwaanᅇo-i ji hi baa nyunᅇo, yaahuolo maᅇ temma-i saa da nelbiliemba-i, u'i ka da-ba yinni fanni-na. Aa da ma hel ufanᅇo-na, u temma sa ji da-ba. ²⁰ Kuō Itieᅇo saa naa hiel kuanᅇgu yīᅇ daani-na, molo naa saa kor. Nga u yufellenᅇ hilaa bamanᅇ nuō-i, u niē ba yaa-i aa hiel kuanᅇgu niē.

²¹⁻²² «Na saa da, coikartaamba ka ta ba jo; umañ duō jo, wuō Diiloᅇ uᅇ pāa nunᅇu-i wuō u ka saanᅇ *Konᅇkortieᅇo maᅇ, u yaa ufanᅇo-i, banamba ka cira bafamba *Diilopōpuōrbiemba. Ba ka ce nelma bōi baa gbere-weima bōi da ba pira halle Diiloᅇo yufellenᅇ hilaa bamanᅇ nuō-i. A ce dumaanᅇo-na, umañ duō ji gbē-na wuō Diiloᅇ uᅇ pāa nunᅇu-i wuō u ka saanᅇ Konᅇkortieᅇo maᅇ uᅇ dii bande, siō u dii daalei, baa na hūu-ma, u tāal-na. ²³ Terieᅇuᅇ fangᅇu-na, bilaanᅇ na fere, mi gbuōya-nei jīna.»

(*Matie 24.29-31; Like 21.25-28*)

²⁴ «Yaahuolo daa duō tuō bāl, *bāᅇᅇgu ka bir cure, ceᅇᅇo ka ce da bīntūu.* ²⁵ *Mōᅇᅇa ka par diire, bīmbīnni maᅇ dōrō-i-na hiere ni ka halanᅇ ni fonni-na.* †

²⁶ «Huōᅇgu fangᅇu'i nuō-i ba ka da *Moloᅇ-Bieᅇo jo duherru-na. Ba ka da u yuntesīnni-i baa u bōbōima-i. ²⁷ Duō jo, u yufellenᅇ hilaa bamanᅇ nuō-i, u ka ce *dōrpōpuōrbiemba wuōra terni-na hiere baa hīema-na hiere a tigiᅇᅇ-ba terduōᅇ-nu.»

(*Matie 24.32-35; Like 21.29-33*)

²⁸ «Na saa da *yensāanᅇu-i, da na ji da ku caa fiēlu-i, na bi suō kerre ifelle hii. ²⁹ Kuuduōᅇgu yaa-i, da na bi ji da mamanᅇ daama ce, na saaya na suō wuō *Moloᅇ-Bieᅇo jomma piyaa. ³⁰ Mi waᅇ ninsoᅇo-i baa-na, nel daama ka ce hi fiēfiē ku nuōmba namba aa ba suō ku. ³¹ Dōrō-i baa hīema-i ni ka gbuo, ᅇga mei nelma sa ji gbuo dede.»

(*Matie 24.36-44*)

³² «ᅇga kumanᅇ ᅇaa yiᅇᅇgu fangᅇu fere-i, siō huōᅇgu fangᅇu fere-i, molo sa suō-ku. Halle *dōrpōpuōrbiemba famba fere-i dōrō-i-na baa Beᅇpolᅇ fuō fere-i, ba sa suō-ku. Tuōᅇo yaa suyaanᅇ-kunᅇ u diei yōᅇ. ³³ Nanᅇ'a na sa suō yiᅇᅇgu-i, baa na duōfūᅇ. ³⁴ Mi gbāa saa-ku baa naacolᅇo nanᅇ maama. U taa u kā nelle. Uᅇ'a u ta, u dii u dumelle weima-i hiere u maacembiemba nanᅇ-na; nelieᅇo nelieᅇo baa u maacemma. Uᅇ ciē mafamma-i, u waᅇ baa umañ taa u niya fondumelle-i wuō: «Baa duōfūᅇ!» ³⁵ Terieᅇuᅇ fangᅇu-na, baa na bi duōfūᅇ, na sa suō dumellentieᅇ uᅇ ka jo huōᅇgu maᅇ nuō-i: U ka jo dānambāanᅇ-nu wa, isuōhollenᅇ wa, kōhōlaamba-na wa, cucuuᅇuᅇ-nu

* 13:14 Daniel (Daniel) 9.27; 11.31; 12.11 † 13:25 Nieᅇ Isayi sebe-i-na (Ésaie) 13.10; 34.4.

wa, na sa suɔ. ³⁶ Duɔ fie jo huɔŋgu huɔŋgu, na baa waŋ u jo ji da na duɔfɔŋ.
³⁷ Miŋ waŋ mamaŋ daama-i baa-na, mi bi waŋ maaduɔma famma yaa-i
 baa nuɔmba-i hiere wuɔ ba baa duɔfɔŋ.»

14

Ba saa Yesu belmaŋ-maama-i

(Matie 26.1-5; Like 22.1-2; Nsɔa 11.45-53)

¹ *Diilojigãntaamba yuntaamba-i, baa *ãnjĩnamma pigãataamba taa
 ba taara nelma da ba cure Yesu-i gbãa bel-o ko-yo. *Kɔrsĩnni tĩmmaŋ-
 ponsaŋgu-i, baa *baŋ'a ba sa dii siini-i *buruo maŋ nuɔ-i u kũŋguŋ juɔ tĩe
 yinni hãi aa da ni hi, ² baa ta ba piiye wuɔ: «i saa saaya i bel-o ponsaŋgu
 hɔlma-na ni ma'i sɪ ku ka du.»

Cieŋo naŋo kũna natikolo Yesu yuŋgu-na

(Matie 26.6-13; Nsɔa 12.1-8)

³ Yibienja faŋa-na Yesu waa Betani baa u *hãalãbiemba-i tuɔ wuo nii-
 wuoni *jardãaman waa Simɔ maŋ nuɔ-i u dumelle-na. Cieŋo naŋo jo baa
 natikolo naŋo *alabati-kamoelen. Natikolo faŋo cie baa *naar-yɔmma
 ma kula. U sullu waa kpelle. Uŋ juɔ, wuɔ kaya kamoele nungu-i aa kũna
 natikolo-i Yesu yuŋgu-na. ⁴ Nuɔmba maŋ waa, banamba hɔmmu pãŋ du
 baa cieŋ daayo-i. Baa ta ba piiye wuɔ: «Bige-i cie u biẽna natikolofefeiŋ
 daayo-i temma-i? ⁵ Uu naa gbãa suor-o *deniebaa nuɔsũɔ komuɔŋa ndii
 a kãyã sũntaamba-i.» Aa ta ba waana. ⁶ Yesu wuɔ gbẽ-ba wuɔ: «Yaŋ cieŋo
 fiisa! Bige-i cie na ta na guɔla u huɔŋga-i? Uŋ cie kumaŋ miẽ daaku-i, ku
 faa. ⁷ Sũntaamba-i dii baa-na bãaŋgu-i baa isuɔŋgu-i; na gbãa kãyã-bei
 huɔŋgu maŋ dɔlaanu-nei. Nga muɔmi si dii baa-na gbula. ⁸ Cieŋ daayo
 cie u kuusaanuŋgu yaa-i: U kũna natikolo-i miẽ tuɔ cie mi kuliŋ-yiŋgu
 yaa-i. ⁹ Yaŋ mi waŋ ninsoŋo-i baa-na: *Neldɔɔlma da ma waŋ terienju
 terienju hĩema-na bande-i-na, cieŋ daa uŋ cie mamaŋ daama-i, ba ka bi
 ta ba waŋ-ma nuɔmba ta ba suɔ-ma.»

Yuda suoraa Yesu-i

(Matie 26.14-16; Like 22.3-6)

¹⁰ Yesu *hãalãbien cĩncieluo ba hãi baamba-na, ba naŋ biŋ u maŋ
 *Yuda-Isikaro-i, wuɔ ta ka waŋ baa *Diilojigãntaamba yuntaamba-i wuɔ
 fuɔ gbãa kãyã-bei ba bel Yesu-i. ¹¹ Kuɔ gbuu silaa dɔlnu-bei. Baa pã nuŋgu
 baa-yo wuɔ duɔ gbãa ce-ma, ba ka hã-yo gbeija. Yuda wuɔ doŋ tuɔ taara
 uŋ ka ce dumaa ba bel Yesu-i.

Yesu ce kɔrsĩnni tĩmmaŋ-ponsaŋgu-i baa u hãalãbiemba

(Matie 26.17-25; Like 22.7-14,21-23; Nsɔa 13.21-30)

¹² *Baŋ'a ba sa dii siini-i *buruo maŋ nuɔ-i u ponsaŋgu yidielãngu-na,
 baŋ koŋ *kɔrsĩnni tĩmmaŋ-ponsaŋgu niikonni-i yiŋgu maŋ nuɔ-i, Yesu
 *hãalãbiemba yuu-yo wuɔ: «Hãalãtie, ŋ taara i ka ce kɔrsĩnni tĩmmaŋ-
 ponsaŋgu niwuoni-i terien haku-i nuɔ-i a hã-ni?» ¹³ Yesu wuɔ waŋ baa ba
 hãi wuɔ: «Kãaŋ neller-huɔŋga-na na ka da naacolŋo naŋo tũyã hũmmaŋ-
 bũnaŋga, na cu u huɔŋ-nu. ¹⁴ Duɔ ka suur dumelle maŋ nuɔ-i, na suur baa-
 yo. Da na suur, na waŋ baa dumellentienjo-i wuɔ hãalãtien wuɔ u pigãaŋ-
 na dũngu maŋ uŋ ka hã-yo baa-ku u wuo kɔrsĩnni tĩmmaŋ-ponsaŋgu
 niwuoni-i baa u hãalãbiemba-i. ¹⁵ U ka pigãaŋ-na dubuɔ naŋo dɔrɔ-i-na.
 U tigiŋ tĩ; bĩmbĩnni-i dii-yuɔ. Na ce niwuoni-i kusuɔŋ-nu'i i ka wuo.»

16 Hāalābiemba ta. Baŋ k̄aa ka hi, ba bi da-ma ŋaa Yesuŋ waŋ-ma dumaa. Baa ce niwuoni-i.

¹⁷ Bāaŋguŋ juɔ suur, Yesu wuɔ jo baa u hāalābien c̄ncieluo ba hāi baamba-i. ¹⁸ Baŋ juɔ t̄ena ta ba wuo niwuoni-i, Yesu wuɔ cira: «Yaŋ mi waŋ ninsoŋo-i baa-na: Na hōlma-na, unaa ka hel mi huon-nu; kutieno-i dii tuɔ wuo baa-mi bande-i-na.» ¹⁹ Ba yammu p̄aŋ v̄aa. Baa ta ba yuu-yo ba da-ba-diei. Uman duɔ puur wuɔ: «Hāalātie, muɔmei wei?»

²⁰ Yesu wuɔ cira: «Kutieno dii hāalābien c̄ncieluo ba hāi baŋ namaa hōlma yaa nuɔ-i; kutieno wuo baa-mi kaladuŋ-nu. ²¹ *Molon-Bieno ka ku ŋaa Diilon-nelmaŋ waŋ-ma dumaa, nuharuŋgu si dii-mei. Nga uman ka hā-ba baa-yo ba ko-yo, s̄ulma haraa kutieno-na; b̄ɔlb̄ɔl uu naa baa hon.»

(Matie 26.26-30; Like 22.15-20; Kor. d̄t̄e. 11.23-25)

²² Baŋ waa ta ba wuo niwuoni-i, Yesu wuɔ ji biɛ *buruo, aa jaal Diilono-i aa b̄l̄nu-yuɔ hā-ba aa cira: «H̄ȳȳaŋ, mi k̄uɔma yaa daama.»

²³ Ku huongu-na, u biɛ duv̄eŋo ciin-na aa jaal Diilono-i aa hā-ba baa-yo ba nyɔŋ hierɛ. ²⁴ Baŋ juɔ nyɔŋ t̄i, wuɔ cira: «Mi t̄amma yaa-i; tobis̄f̄el̄enniŋ-t̄amma yaa-i. Ma ka k̄unna nuɔmba b̄ɔi maa-na.» ²⁵ Aa cira: «Yaŋ mi waŋ ninsoŋo-i baa-na: Ni *Diilon-nellen s̄i, mi siɛ tiraa nyɔŋ duv̄eŋo.»

²⁶ Ku huongu-na, baa h̄al̄ neini gb̄eliɛŋ Diilono-i aa sire ta k̄a *Olivi-tibinni-t̄anuŋgu-na.

Yesu gboya Piɛr wuɔ u ka c̄tina-yuɔ

(Matie 26.31-35; Like 22.31-34; Ns̄aa 13.36-38)

²⁷ Yesubaa-baŋ k̄aa *Olivi-tibinni-t̄anuŋgu-na, Yesu wuɔ tuɔ piye baa u *hāalābiemba-i wuɔ: «Ma nyeḡaŋ Diilon-nelma-na wuɔ: «*Mi ka ko ānc̄l̄inaŋo-i aa yaŋ t̄ulmba pis̄alla.*» *» Yesu wuɔ cira: «Terienŋu faŋgu-na, namaa na ka nanna-miɛ hierɛ. ²⁸ Nga da mi ji sire, mi ka k̄a ka cie-na *Galile-i-na.»

²⁹ Piɛr wuɔ cira: «Banamba da ba fiɛ nanna-niɛ, muɔ fuɔ mi c̄eraa mi nanna-niɛ.»

³⁰ Yesu wuɔ cira: «Piɛr, mi waŋ ninsoŋo-i baa-ni, nyuŋgo daayo-na, isuɔduŋ daaku-na, k̄oh̄ɔld̄iel̄aŋo siɛ hi tir bu, ŋ ka c̄iina-miɛ da i siɛi wuɔ naŋ sa suɔ-mi.»

³¹ Piɛr wuɔ dii u naŋga-i d̄aamu-na wuɔ da ba fiɛ'a ba ka ko-ba ba hāi-na, fuɔ c̄eraa u cira u sa suɔ-yo. Banamba bi waŋ maaduɔma.

Yesubaa-ba k̄aa Getisemane

(Matie 26.36-46; Like 22.39-46)

³² Ku huongu-na, Yesubaa-ba sire k̄a terienŋu naŋgu-na ba b̄i-ku Getisemane. Baŋ k̄aa, Yesu wuɔ waŋ baa u *hāalābiemba-i wuɔ: «T̄iɛnaanŋ bande mi ka c̄ārā Diilono-i aa jo.» ³³ Uŋ'a u ta, wuɔ ta baa Piɛr, baa Sake a naara Ns̄aa. Baŋ k̄aŋ h̄umelle-na, u holle don ta di tie, korma ta ma d̄ayo. ³⁴ Wuɔ waŋ baa-ba wuɔ: «Mi huŋga si dii huŋga; t̄iɛnaanŋ bande na cie-mi. Baa na duɔf̄uŋ!» ³⁵ Aa k̄a yaŋ-na c̄ell̄e ka d̄ūna tuɔ c̄ārā Diilono-i wuɔ duɔ siɛ u baa yaŋ yaahuolo daayo haa-yuɔ. ³⁶ Uŋ waŋ maman ma yaa daama, u c̄iera: «Baba, weima si dii maman gb̄aa yar-ni cemma, jande maaya yaahuolo daayo-i muɔ-na; ŋga baa fer-muɔ, ce-ma niŋ taaran ma ce dumaa.»

³⁷ Ku huongu-na, wuɔ sire duɔ ji ne Piɛrbaa-ba-i; a jo ji da ba kuraa duɔf̄uŋ. Wuɔ cira: «Simɔ, ŋ duɔf̄uŋ wei? Halle ŋ saa gb̄aa t̄ena da huŋgu c̄ell̄e, ŋ yaŋ duɔf̄ummu nuɔ-ni. ³⁸ Baa na duɔf̄uŋ, taa na c̄ārā Diilono-i

* 14:27 Sakari (Zacharie) 13.7

wɛima baa gbāa tāal-na dii-na kuubabalaan̄gu cemma-na. Anfafamma cemmaṅ-maama dii nelbilon̄o huon̄ga-na, nga ku f̄on̄gūo yaa si dii-yuɔ.»
 39 Uṅ waan̄ mafamma-i, wuɔ tiraa bir ta ka cārā Diilon̄o-i baa nelduon̄ daama yaa-i.

40 Uṅ kaa cārā tī aa bir jo hāalābiemba wulaa, wuɔ jo ji da duɔfūmmu yirii-ba. Ba saa suɔ ban̄ ka waṅ mamaṅ baa-yo. 41 Wuɔ tiraa bir ta. Uṅ kaa bir tuɔ jo sielin̄-jomma-i, wuɔ jo ji gbē-ba wuɔ: «Na saa duɔfūṅ ye dumaa wɛi? Ku hii. Ba ka hā āmbabalmanciraamba baa *Molon̄-Bieṅo-i. 42 Siiren̄ i ta, uman̄ ka hā-ba baa-mi u'i juon̄ daayo.»

Yesu belma hii

(Matie 26.47-56; Like 22.47-53; Nsāa 18.3-12)

43 Nelma saa ji tī Yesu nun̄gu-na, ba'a ba ne da *Yuda juɔ ji tuɔ yiɛra baa nelpūṅgu nan̄gu u huon̄gu-na. Yuda nun̄gu waa baa u *hāalābieṅ cinciɛluo ba hāi baamba-i. Bamaṅ waa baa-yo, banamba waa baa jigāmmu, banamba bōɛṅa. *Diilojigāntaamba yuntaamba-i, baa *ānjīnamma pigāataamba-i, a naara nelle bīncuamba yaa naa puɔraa-ba.

44 A ne da ban̄'a ba jo, Yuda gbuɔya-bei wuɔ: «Da mi ka pūrā uman̄ jaal-o, u yaa-i, na bel-o fafamma na kā baa-yo.» 45 Ban̄ juɔ ji hi, wuɔ piɛ Yesu caan̄-nu aa naa cira: «Hāalātie» aa pūrā-yuɔ jaal-o. 46 Bamaṅ waa u huon̄gu-na baa bi pāṅ piɛ bel Yesu-i. 47 Hāalābilon̄o nan̄ wuɔ pāṅ fa u jigāṅga-i hiel-ka a jafūṅ *Diilojigāntaamba yuntien̄o maacembilon̄o tūṅgu-i a yer-ku. 48 Yesu wuɔ cira: «Na hilaa baa jigāmmu baa bōɛṅa da na ji bel-mi ṅaa cuoyuo muɔ. 49 Ma sī i da i-naa yinni man̄ jon̄ *Diilodubuɔ-i-na kɛ? Mi kā mi waṅ Diilon̄-nelma-i mi pigāan̄ nuamba-i kusuon̄-nu'i. Bige-i ciɛ na saa siɛ bel-mi? Nga mamaṅ nyɛgāan̄ Diilon̄-nelma-na, ma saaya ma ce ku'i ciɛ.» 50 Hāalābiemba gbar hierɛ aa yan̄-yo.

51 Ban̄ bilaa Yesu-i ta ba kā baa-yo, naacombilon̄o nan̄o cu ba huon̄-nu. Naacombilon̄o fan̄ wuɔ naan̄ kompan̄ga yon̄ u kūɔma-na. Bamaṅ bilaa Yesu-i, baa kā nii-yuɔ da ba bel-o. 52 Wuɔ nanna kompan̄ga-i hā-ba aa gbar tāmporuon̄gu.

Ba kaa baa Yesu-i Yuifu ba nellentaamba wulaa

(Matie 26.57-68; Like 22.54-55,63-71; Nsāa 18.13-14,19-24)

53 Ban̄ bilaa Yesu-i, baa kā baa-yo *Diilojigāntaamba yuntien̄o cīṅgu-na. *Diilojigāntaamba yuntaamba-i, baa nelle bīncuamba-i, a naara *ānjīnamma pigāataamba-i, baa jānu ba-naa terien̄gu-na. 54 A ne da ban̄ taa ba kā baa Yesu-i, Piɛr wuɔ yan̄ ba maa aa suɔ cu ba huon̄-nu kā ka suur baa-ba Diilojigāntaamba yuntien̄o cīṅgu-na. Uṅ suurii, wuɔ kā ka tuɔ yiraan̄ dāamu baa bamaṅ niɛyan̄ dumelle-i. 55 Diilojigāntaamba yuntaamba-i a naara *nellentaamba-i, baa ta ba taara āntaalāmma da ba haa Yesu-i-na da ba gbāa ko-yo, nga ma saa dɔl-ba. 56 Nuamba bɔi taa ba kar coima-i ba haa-yuɔ, nga ba nelma taa ma hel ma-naa honniṅ. 57 Banaṅ baa sire baa coin̄ daama-i ta ba piiye wuɔ: 58 «I nuɔ u ciɛra wuɔ: «Nelbiliemban̄ maa *Diilodubuɔ man̄ daayo-i, mi ka muonu-yuɔ aa ma uufɛɛṅo yinni siei hɔlma-na; ufan̄o siɛ waa nelbilien̄ uumaṅo.» 59 Halle ban̄ fiɛ waṅ mafamma-i, ma saa ce kuuduon̄gu. 60 Diilojigāntaamba yuntien̄ wuɔ sire yiɛra nuamba-na aa naa cira: «Naacolṅ nuɔ, ban̄ cāl-nin̄ nan̄'a niɛ?» 61 Yesu saa seṅ sūnun̄gu yuɔ. Wuɔ cira: «Diilon̄ un̄ pāa nun̄gu-i

wuɔ u ka saan *Konkortienjo man, u yaa nuɔŋo-i wei? In tuɔlnuŋ Diilonjo man, fuɔ biɛŋo'i nuɔŋo-i wei?»

⁶² Yesu wuɔ cira: «Muɔmei.» Aa naa cira: «Yiingu dii baa yiingu na ka da *Molon-Bienjo tɛnaana Itienjo caangu-na. Na ka da u hilaa dɔrɔ-i-na duherru suuye-yuɔ u tuɔ jo.» ⁶³ Uŋ waan mafamma-i, Diilojigantaamba yuntienjo huonj kaa pɔŋ du; wuɔ fa fuɔ fɛrɛŋ jongorbaa-ba-i taalnu-bei aa naa cira: «Ii si dii die ka tiraa yuu molonjo! ⁶⁴ Uŋ tuoraaya Diilonjo-i namaa na'a nie?» Baa sire hiere wuɔ u cɔlɔa, kɛrɛ u saa baa kuliingu. ⁶⁵ Banamba pɔŋ ta ba tu taalni yuɔ, aa naa vaa u yufienja-i aa ta ba dudul-o. Da ba dudul-o, ba yuu-yo wuɔ: «ŋ suyaa uman muyaa-ni wei? Bi kutienjo yerre-i i ne!» Baman naa nieyanj dumelle-i, baa bel-o ta ba caa u tɔnni-i.

Pier ciinaana Yesu-i

(Matie 26.69-75; Like 22.56-62; Nsaa 18.15-18,25-27)

⁶⁶ Ban taa ba ce Yesu-i kpɔncɔlgɔo faŋo-i, Pier waa yogo hiema-na† dumellen-huonjga-na. *Diilojigantaamba yuntienjo maacembilonjo‡ nanjo jo ⁶⁷ ji da u yiraan dɔamu-i. Wuɔ ne-yo da kelkelkel aa cira: «Ma si nuɔ ŋ waa baa Nasaretitaanj Yesu-i kɛ?»

⁶⁸ Pier wuɔ cira: «Cien nuɔ, mei saa suɔ ŋ nelma yaannga-i; ŋ taara ŋ wan wuɔ nie?» Uŋ waan mafamma-i, wuɔ pɔŋ hel ka yiɛra fondumelle-na. [Kɔhɔdiɛlɔŋ wuɔ donj tuɔ bu.]

⁶⁹ Uŋ kɔa ka yiɛra fondumelle-na, maacembilonj daayo daa-yo. Wuɔ tuɔ piye baa bamanj waa dumelle-na wuɔ: «Unanjo yaa yiɛraaya daayo-i.» ⁷⁰ Pier wuɔ tiraa ju-ma wuɔ coima. Cɛlle, bamanj waa, baa gbɛ-yo wuɔ: «Ma si Galileyienj nuɔ kɛ? N ju-ma gbɔngbɔŋ, unanjo'i nuɔŋo-i.»

⁷¹ Pier wuɔ cira: «Muɔ baa Diilonjo mi sa suɔ naacolj daayo-i! Aa da kuɔ mi karaa coima, Diilonjo baa yan-mi!» ⁷² Uŋ taa u wan mafamma-i huonjga man nuɔ-i, kɔhɔdiɛlɔŋ wuɔ donj tuɔ bu hɔalɔŋ-bumma-i. Yesuŋ ŋa naa wanj mamanj baa-yo wuɔ: «Kɔhɔdiɛlɔŋo sie hi tir bu, ŋ ka ciina-mie da i siei wuɔ nanj sa suɔ-mi» nelma famma pɔŋ tɛnu-yuɔ. Wuɔ pɔŋ nanj yungu tuɔ kaal.

15

Ba kaa baa Yesu-i Pilati wulaa

(Matie 27.1-2,11-14; Like 23.1-5; Nsaa 18.28-38)

¹ Ku cuo kaala-i-na, *Diilojigantaamba yuntaamba naar tigiinj ba-naa, baa nelle bɔncuɔmba-i, a naara *anjinamma pigataamba-i. Kuu dii ŋaa *Yuifu ba *nellentaamba yaa naa naaraa tigiinj ba-naa, a da ba-naa, aa bel Yesu-i vaa-yo kɔ baa-yo ka hɔ *Pilati-i baa-yo. ² Pilati wuɔ yuu-yo wuɔ: «Yuifu ba nellentienjo yaa nuɔŋo-i wei?»

Yesu wuɔ cira: «Muɔmei.» ³ Diilojigantaamba yuntaamba donj ta ba cɔl-o baa nelma bɔi.

⁴ Pilati wuɔ yuu-yo wuɔ: «Banj cɔl-ninj balbalbal nanj'a nie?» ⁵ Yesu saa ji senj sɔnuŋgu yuɔ. Kuɔ bir yan aa cu Pilati huonjga-i.

Pilati haa-ba Yesu-i wuɔ ba ka ko-yo

(Matie 27.15-26; Like 23.13-25; Nsaa 18.39-19.16)

⁶ Belle belle, *kɔrsinni timmanj-ponsaanj da kuɔ hi, *Pilati nanna kabobilonjo diei. Nuɔmba yaa pigaanj ba yufellen-noljo u nanna-yuɔ.

† 14:66 Ba waa baa Yesu-i sɔnjkɔnsɔ-dɔrɔ. ‡ 14:66 Maacembilonj daayo waa cicienjo a saanu baa mamanj nyɛgɔanj girekimma-na.

7 Naacolŋo naŋo waa kaso-i-na, ba taa ba bi-yo Barabasi. U waa baa bubɔlaamba namba. Ijieni naŋ niε cie nelle-na bafamba hi ko neliεŋo, baa bel-ba ka suuye-bei. 8 Nuɔmba sire kã Pilati wulaa dii u ciŋgu-na ka ta ba cãrã-yuɔ wuɔ u hã-ba kasobiloŋo-i ŋaa un jo u hã-ba dumaa koko. 9 Pilati wuɔ yuu-ba wuɔ: «Na taara mi nanna *Yuifu ba nellentienjo yaa wei?» 10 Fuɔ fεε wuɔ suyaa wuɔ nenemuŋgu'i cie *Diilojigãntaamba yuntaamba bel Yesu-i ka hã-yo. 11 Pilatiŋ yuu dumaŋo-na, Diilojigãntaamba yuntaamba gbo nuɔmba-i wuɔ ba cira u nanna Barabasi. 12 Pilati wuɔ tiraa yuu nuɔmba-i wuɔ: «Na'a mi ce naŋ biŋ umaŋ Yuifu ba nellentienjo-i niε?»

13 Baa kaasŋ hiere wuɔ: «Gbu-yo *daaŋ-nu!»

14 Pilati wuɔ yuu-ba wuɔ: «U guɔlaaya bige-i?»

Baa migãaŋ ta ba kaasŋ bɔmbɔŋ wuɔ: «Gbu-yo *daaŋ-nu! Gbu-yo daaŋ-nu!» 15 Pilati wuɔ hiel Barabasi-i kaso-i-na duɔ fε ba hɔmmu-i aa naa ce ba muo Yesu-i da dei aa suɔ hã-ba baa-yo wuɔ ba ka gbu-yo daaŋgu-na.

Sorosibaa-baŋ cie karaaŋgu maŋ baa Yesu-i

(Matie 27.27-31; Nsãa 19.2-3)

16 *Pilatiŋ hã-ba Yesu-i, sorosibaa baa hũu-yo suur baa-yo ciŋgu-ɔŋga-na aa naa bi ba nabaamba jo hiere. 17 Baŋ juɔ, baa bie jonjorbuɔ naŋo dii hã-yo. Jonjoruo faŋo waa dãa-wuonjo, aa naa ce huɔni sũ nyantuoluo dii u yuŋgu-na. 18 Baŋ cie mafamma-i, baa ta ba nyε-yo aa cira ba jaal-o. Umaŋ duɔ puur wuɔ: «*Yuifu ba nellentie, mi jaalaa-ni!» 19 Aa ta ba muo u yuŋgu-i baa gboruonjo aa ta ba tu taalni yuɔ, aa naa ta ba cor ba dũuna u yaaŋga-na. 20 Baŋ juɔ nyε-yo ye huɔŋgu maŋ nuɔ-i, baa hiel ba jonjorbuɔ-i u nuonjo-na aa bir dii fuɔ fεεŋ biɔmbiŋni-i hã-yo aa hel baa-yo da ba ka gbu-yo *daaŋgu-na.

Yesu gbummaŋ-huɔŋgu hii

(Matie 27.32-44; Like 23.26-43; Nsãa 19.17-27)

21 Sorosibaa-baŋ hilaa baa Yesu-i ta ba kã da ba ka gbu-yo, baa suu baa Sireniyiεŋo naŋo hilaa suon-nu tuɔ jo. Ba taa ba bi-yo Simɔ. U bamba waa ba hãi; ba taa ba bi unajo-i Alesãndire aa bi unajo-i Urufusi. Baŋ taa ba kã baa *daaŋgu maŋ da ba ka gbu Yesu-i, baa bel u yaa-i a haaku hã-yo. 22 Baŋ kãa baa Yesu-i terienjo maŋ nuɔ-i, ba bi-ku Gɔlgota, ku yuŋgu yaa wuɔ yukoluonjo-terienjo. 23 Baŋ hii, baa guɔl *miir baa duvεŋo a hã-yo wuɔ u nyon. Wuɔ yagar wuɔ u siε nyon. 24 Baa gbu-yo daaŋgu-na aa naa ful tienja a cal u jonjorbaa-ba-i. 25 Baŋ gbuu Yesu-i huɔŋgu maŋ nuɔ-i, baaŋgu naa bon ti. 26 Baŋ gbuu-yo yuŋgu maŋ nuɔ-i, baa nyεgεŋ-ku jina u yudɔɔ-i-na wuɔ: «*Yuifu ba nellentienjo.» 27 Baa bi gbuu cuobaa-ba hãi baa-yo. Unajo-i u nadienja-na, unajo-i u nanyuɔŋgu-na. [28 Maman nyεgãaŋ Diilon-nelma-na wuɔ: «Ba diyaa-yo baa nelbabalaamba*», ma'i saa ce daama-i wei?]

29 Hũncortaamba ta ba misirrã ba yunni-i aa ta ba tuora-yuɔ. Ba taa ba piye wuɔ: «Hai daayo-i! Naŋ saa cira wuɔ naŋ ka muonu *Diilodubuɔ-i aa ma-yo yinni siεi wei? 30 Kor ŋ fεε i ne! Hiire daaŋgu-na i ne!» 31 *Diilojigãntaamba yuntaamba-i, baa *aŋŋamma pigãataamba taa ba bi nyε-yo aa ta ba piye baa ba-naa wuɔ: «U kuraa banamba-i, ŋga u yaa daayo u siε gbãa kor u fεε. 32 Da kuɔ u yaa-i *Konkortienjo-i Diilon un saaŋ-yo, da kuɔ u yaa-i *Isirahel-baamba nellentienjo-i, u hiire fiεfiε daaŋgu-na

* 15:28 Isayi (Ésaie) 53.12

i ne, ku yaa i ka hūu u maama-i.» Baŋ ŋa naŋ gbuu bamaŋ baa-yo, baa kā ba ta ba tuora-yuɔ hiere.

Yesu kuliŋgu-i

(*Matie 27.45-56; Like 23.44-49; Nsāa 19.28-30*)

³³ Bāaŋguŋ juɔ hi yuhuɔŋga-i, ba'a ba ne da teriŋgu cuure hiere. Ku tiyāa dumɛi fuɔ bāaŋgu ji tɛɛŋ. ³⁴ Kuŋ juɔ tɛɛŋ, Yesu wuɔ kaasiŋ da gbagaga wuɔ: «*Eloyi, Eloyi, lama sabatani?*» Ku yuŋgu yaa wuɔ: Diilo, Diilo, bige-i cie ŋ nanna-mie? ³⁵ Bamaŋ waa, bamaŋ baa ta ba piiye wuɔ: «Niɛŋ, u bi *Eli.» ³⁶ Unan wuɔ gbar kā ka nyie kãnsaarma namma-i niisaarniŋ aa to-ma gboruon-nu a hã-yo wuɔ u mɔsũnya hĩŋ, aa naa cira: «Yaaŋ mi hã u mɔsũnya, aa i ne si Eli ka jo ji har-o *daaŋgu-na.» ³⁷ Yesu wuɔ tiraa kaasiŋ da gbagaga, aa bi pãŋ hūu u fɛɛɛ.

³⁸ Kompaŋga maŋ naa karaanu *Diilodubuɔ-i, kaa pãŋ taalnu sɔmma hã; a doŋ dɔɔ-i-na ji hel cicaara-i-na. ³⁹ Sorosi ba yuntienɔ naŋo waa yiera Yesu caaŋgu-na. Uŋ juɔ da u kuu kuliŋ daaku-i, wuɔ cira: «Naacolŋ daayo waa Diilon-Bieŋo kelkel.»

⁴⁰ Caamba namba bi waa yiera yargaa ta ba fara ba ne. Maari maŋ taa u hel Magidala-i-na u waa baa-ba baa u duonɔ-i Sake bisalãaŋo-i ba nyu-i†. A naara Salome bi waa. ⁴¹ Ba yaa naa cuu Yesu huon-nu ta ba kãyã-yuɔ uŋ waa *Galile-i-na. Caamba namba naa bi nyaa u huon-nu jo *Yerusalemu-i-na. Caamba faŋ baa ciinu.

Yesu fuuremma-i

(*Matie 27.57-61; Like 23.50-56; Nsāa 19.38-42*)

⁴² Yesuŋ hũyāa u fɛɛɛ huɔŋgu maŋ nuɔ-i, bāaŋgu naa ta ku kā suurmana. Aa ba *yitɛnanangu waa ŋaa bisĩŋ ku temma, a ce dumaanɔ-na ba waa gbagbarramma-na. ⁴³ Naacolŋo naŋ wuɔ doŋ holle kā *Pilati wulaa ka cãrã kulonɔ-i. Ba taa ba bi-yo Yosefu, u taa u hel Arimate. U waa nelbuɔ *Yuifu ba *nellentaamba hɔlma-na. U taa u niya *Diilon-bāaŋgu domma-i. ⁴⁴ Pilatiŋ nuɔ wuɔ Yesu kuu, kuɔ ce-yo gbɛɛɛ. Fuɔ wulaa u kuu donduu. Wuɔ ce ba bi sorosi ba yuntienɔ-i a ji yuu-yo da kuɔ u kuu yiinaa. ⁴⁵ Sorosi ba yuntien wuɔ suur ma yaaŋga-na a waŋ-ma baa-yo. Wuɔ suɔ hã Yosefu-i hũmelle-i wuɔ u ka har-o. ⁴⁶ Yosefu wuɔ kā ka sãa kompaŋga-i aa kā ka har-o *daaŋgu-na a fiŋya-yuɔ aa kā baa-yo ka fuure-yuɔ cĩcorre nande-na baa naa hĩŋ-de tãmpɛlleŋ.

Baŋ kaa nanna tĩ, wuɔ bũmal tãmpɛlle nande-i a suuye cĩcorre nuŋgu-i. ⁴⁷ Maari maŋ taa u hel Magidala-i-na baa u duonɔ-i Yose ba nyu-i, baa yiera ne baŋ gaala Yesu-i kusuon-nu.

16

Yesu siire hel kuomba hɔlma-na

(*Matie 28.1-8; Like 24.1-12; Nsāa 20.1-10*)

¹ *Yitɛnananguŋ juɔ cor, Maari maŋ taa u hel Magidala-i-na, baa u duonɔ-i Sake ba nyu-i, a naara Salome-i, baa sãa natikolo wuɔ ba ka kũna Yesu-i-na. ² Ku cuo kaala-i-na*, baa naar bie hũmelle-i ta ba kā cĩcorre-na. ³ Baŋ kãŋ, baa ta ba piiye wuɔ: «I kaa da hai u bũmal tãmpɛlle-i halaŋ-de cĩcorre nuŋgu-na hã-ye?»

† 15:40 Ku birii a saanu baa cerma. Ma nyegãaŋ girekimma-na wuɔ: Sake bisalãaŋo-i baa Yose ba nyu-i. * 16:2 Ku cuo kaala waa jumaansi.

⁴ Baŋ kaa piε, baa fara da tãmpɛlle bũmalãa halan̄. A ne da di maama saa naa fa baa bɔbɔima-i. ⁵ Baa kã ka suur c̄incorre-na. Ba'a ba ne da naacolon̄o nan̄o t̄ienaana ba nadieyan̄ga-na baa jon̄gorpilar̄o. Korma p̄an̄ ta ma da-ba. ⁶ Naacolon̄ daa wuɔ tuɔ pīye baa-ba wuɔ: «Baa na yan̄ korma da-na, mi suyaa miε baŋ gbuu Nasar̄etitaan̄ Yesu man̄ *daan̄gu-na ko-yo, na taara u yaa-i. Uu si dii bande-i-na, u siire hel kuomba h̄alma-na. Niεŋ, baa naa galla-yuɔ bande yaa nuɔ-i. ⁷ Kãan̄ na ka tũnu u *h̄aalãbiemba-i baa Piε, wuɔ u taa duɔ ka cie-na *Galile; na ka da-yo kusuɔŋ-nu'i ŋaa un̄ ŋa naa wan̄-ma baa-na dumaa.» ⁸ Caan̄ daaba kũma gbuu ta ma nyεŋ; baa hel baa gbarun̄gu ta. Baŋ taa dumaan̄o-na, ba saa ka gbãa wan̄ w̄eima baa molon̄o korma nammu-na.

Yesu caraaya Maari-i

(Matie 28.9-10; Nsãa 20.11-18)

[⁹ Yesun̄ naaraa sire jumaansi cucuuyun̄gu-na, u caraaya Magi-dalataan̄ Maari yaa iḡena. Wuɔ duɔnya *jinabaa niehãi fuɔ-i-na. ¹⁰ U yaa kãa ka tũnu Yesu wuɔrataamba-i. U kãa ka da-ba kuliin̄-kaalun̄gu-na yogo. ¹¹ Wuɔ cira: «Yesu siire, mi daa-yo nuɔ baa mi yufelle!» U wuɔrataamba saa hũu-ma wuɔ ninson̄o.]

Yesu caraaya u h̄aalãbiemba-i

(Matie 28.16-20; Like 24.13-49; Nsãa 20.19-23)

¹² Ku huon̄gu-na, Yesu *h̄aalãbiemba hãi baamba namba ji ta ba kã neyelle nande-na; Yesu wuɔ bir u deŋ birma carra-bei. ¹³ H̄aalãbien̄ daaba bir ka wan̄-ma baa ba nabaamba-i. Ba saa tiraa hũu bafamba maama-i.

¹⁴ Kufan̄gun̄ curaa, Yesu fuɔ fεε wuɔ yan̄ u h̄aalãbiemba man̄ t̄iyãa c̄incieluo baa u diei wuon̄o-i ba t̄ena ta ba wuo nīwuoni aa u carra-bei tuɔ wan̄ baa-ba wuɔ: «Bige-i cie miŋ siire ba da-mi aa jo ji wan̄-ma baa-na na saa hũu-ma?» ¹⁵ Aa naa cira: «Kãan̄ nilein̄a-na hiere na ka wan̄ *Neldɔdɔlma-i baa nuɔmba-i hiere. ¹⁶ Uman̄ duɔ hũu-ma aa *batisεŋ, u kuraa. Ŋga uman̄ duɔ saa hũu-ma, kutien̄o ka caa. ¹⁷ Baman̄ da ba hũu-ma, baŋ ka ta ba suɔ-ba dumaa ku yaa daaku: Ba ka ta ba gbuuse-miε aa ta ba donya *jinabaa-ba-i, ba ka ta ba pīye nelfεlemma-na; ¹⁸ da ba fiε bel j̄ien̄o-i, u siε gbãa ce-ba biŋkũngu, aa da ba fiε nyɔŋ puɔsɔn̄o-i, u siε gbãa ce-ba w̄eima. Ba ka ta ba haa ba nammu-i jaamba-na aa ta ba cãrã Diilon̄o-i ba sire-bei.»

Yesu tamma-i duɔ kã d̄arɔ-i-na

(Like 24.50-53; P̄apuɔr. 1.9-11)

¹⁹ Itien̄o-i Yesun̄ juɔ pīye baa-ba t̄i, wuɔ nyugũŋ ka t̄ena Diilon̄o caan̄-nu. ²⁰ Un̄ taa dumaan̄o-na, u *h̄aalãbiemba ta ka ta ba wuɔra terni-na hiere ba wan̄ *Neldɔdɔlma-i. Itien̄ wuɔ tuɔ kãyã-bei ba maacemma-na aa bi tuɔ kãyã-bei ba ta ba ce gbεε-w̄eima ba pigãan̄ nuɔmba-i ba da ba suɔ wuɔ baŋ wan̄ man̄ ninson̄o.]

Liken nyɛgāan Yesu maama man Nelmuoyamma

Like nunɗu saa waa Yesu *pɔpuɔrbiemba-na, ŋga fuɔ wuɔraaya baa Pol ba ta ba wan Diilon-nelma-i (File. 24). U yaa bi nyɛgāan Yesu pɔpuɔrbiemba maacemma sebɛ-i. Yesuŋ siire ce maman hiere, u wuɔraaya yuure ma yaanɗa-i aa suɔ nyɛgēŋ-ma. U sebɛ-i-na, u pigāan wuɔ Yesu yaa *Korŋkortieŋ-o-i. U juɔ duɔ ji kor *Yuifubaa-ba-i baa *niɛraamba-i hiere āmbabalma nammu-na. U waan Yesu nelnyulmun-kūŋgu-i bɔi u sebɛ-i-na. Wuɔ nuɔmba maama dɔlnu Yesu-i, nawalaamba hujarre ko-yo, baa jaamba-i baa sūntaamba-i hiere.

U duɔŋ u sebɛ-i baa *Nsāa-Batisi homman-kūŋgu ka cor baa Yesu homman-kūŋgu (sap. 1–2). Ku huonɗu-na, u piye Nsāa-Batisiŋ *baa-tisiŋ Yesu-i dumaa baa *Sitāniŋ taa u taara u guɔl u gbeini-i dumaa *hɛkuraanɗu-na (sap. 3.1–4.13). Kufanɗu huonɗu-na, u suɔ dii u nunɗu-i Yesu nun-āndaanɗu-na baa u āncemma-na *Galile-i-na (sap. 4.14–9.50). Yesuŋ taa dumaa Galile-i-na kā *Yerusalemu-i-na, u nunɗu hii-ku. U waan nelma bɔi u sebɛ-i-na, a ne da banamba nunni saa hi-ma (sap. 9.51–19.27).

U piraan u sebɛ-i baa maman daa Yesu-i Yerusalemu-i-na. Wuɔ ba gbuu-yo *daan-nu ko-yo, Diilonɗo yan-ba aa sire-yuɔ. Kufanɗu huonɗu yaa nuɔ-i un nyugāan kā Tuonɗo wulaa (sap. 19–24).

Like piye un nyɛgāan u sebɛ-i yunɗu man nuɔ-i

¹ Tofil, mi ninsontien nuɔ, Yesuŋ siire ce nelma man i hɔlma-na, nuɔmba bɔi duɔŋ ta ba nyɛgēŋ-ma. ² Baman waa da-ma baa ba yufelle dii ma domma-na, aa ce ma wataamba, ban waan-ma baa-ye dumaa, nuɔmba bi nyɛgāan-ma dumei. ³ Ku'i ciɛ, mei fɛɛ-i, mi bi sire wuɔra yuure-mei fafamma a ne man ciɛ dumaa. Min juɔ suɔ ma yaanɗa-i, mi da ku saaya mi gbura-mei nyɛgēŋ-ma hā-ni ⁴ ŋ da ŋ suɔ wuɔ ban waan maman baa-ni u maama-na coima sɪ.

Dɔrpɔpuɔrbilonɗo caraaya Sakari-i

⁵ *Erɔdiŋ waa nellentesinni-na huonɗu man nuɔ-i *Yude-i-na, *Diilo-jigāntieŋo nanɗo waa Abiya baamba-na, ba taa ba bɪ-yo Sakari. U ciɛŋo waa *Aarɔ hāayɛlŋo; ba taa ba bɪ-yo Elisabeti. ⁶ Sakari-i baa u ciɛŋo-i baa naa vii baa Diilonɗo-i. Ba taa ba nu u nunɗu-i aa ta ba wuɔ u hūmelle-i fafamma. ⁷ Ŋga Elisabeti waa cɛnyɛiŋo, a ce ba ji vāa ba hāi-i-na hiere ba saa da bilonɗo baa ba-naa.

⁸ Yiinɗu nanɗu-na, Sakari wuɔ suur *Diilodubuɔ-i-na tuɔ ce u maacemma-i, bafamba yiinɗu'i waa. ⁹ Ku waa da ku bibirre hi baman, ba hiel nelduɔ suur ka ce maman dii cemma. Yiin daaku-na, baa hiel Sakari yaa suur ka dii wusūnanɗo-i. ¹⁰ Nuɔŋ baa yiɛra gōŋgūonɗu-na ta ba cārā Diilonɗo-i. ¹¹ Sakari juɔ'a u ne da Itieŋo *dɔrpɔpuɔrbilonɗo nanɗo-i u caan-nu. Dɔrpɔpuɔrbilonɗo waa yiɛra wusūnan-igānɗa nadien-na. ¹² Sakari holle gbuu pāŋ caar, u kūma ta ma nyɛŋ. ¹³ Dɔrpɔpuɔrbilonɗo cira: «Sakari, baa yan korma da-ni. Niŋ cārāŋ kuman Diilonɗo wulaa, u ka hā-ni baa-ku. Ŋ ciɛŋo ka ce kusūŋgu, a hoŋ naacombilonɗo. Duɔ hoŋ-yo, ŋ haa u yerre-i

Nsãa. ¹⁴ U homma ka dɔlnu-niɛ aa fɛ ɲ huɔŋga-i ɲaa bige-i! Ku ka bi dɔlnu nuɔmba bɔi. ¹⁵ U ka waa nelbuɔ Diilonɔ wulaa. U siɛ ji tuɔ nyɔŋ kolma maŋ gbãa bel neliɛŋo. *Diilonɔ-Yalle ka yu u huɔŋga-i aa u suɔ duɔ hoŋ. ¹⁶ U ka ce *Isirahɛl-baamba bɔi bir jo ba Tienɔ-i Diilonɔ wulaa. ¹⁷ U ka ce Diilonɔ maacemma-i baa *Eli huɔŋga temma, baa u himma bi temma a dii bisãlmba-i baa ba bɛncuɔmba-i ba-naa nuɔ. Bamaŋ sa nuɔŋ Diilonɔ nuŋgu-i, u ka ce ba ta ba nu-ku. U ka tigiŋ nuɔmba hɔmmu-i a ce ba ta ba niya Itienɔ jomma-i.»*

¹⁸ Sakari wuɔ cira: «Muɔ baa mi ciɛŋo-i i vãa tɪ, dɛ-i-na mi ce niɛ suɔ wuɔ ɲ waŋ ninsoŋo?»

¹⁹ Dɔrɔpuɔrbilonɔ wuɔ cira: «Ba bɪ-mi Gabiryɛl. Mii dii baa Diilonɔ-i u tuɔ puɔr-mi. U yaa puɔraa-mi wuɔ mi ji tũnu-niɛ baa neldɔdɔl daama-i. ²⁰ ɲga niŋ'a ɲ saa hũu mi nelma-i, ɲ ka ce bobo nuɔ, ɲ siɛ gbãa ta ɲ piye a ji hi maŋ ka ce yiŋgu maŋ nuɔ-i. Miŋ waan-ma baa-ni dumaa, ma yiŋ da kuɔ hi, ma ka bi ce.»

²¹ Kuŋ ciɛ dumaanɔ-na, Sakari wuɔ vaaya dii huɔŋga-na. A ne da nuɔmba taa ba cie u helma-i gɔŋgũɔŋgu-na. Uŋ vaaya dumaanɔ-na, kuɔ cu ba hɔmmu-i. ²² Uŋ juɔ hel, u saa gbãa duɔ puur u nuŋgu-i piye baa-ba; wuɔ naa u tuɔ piye baa u nammu. Baa pãŋ suɔ wuɔ bɪŋkũŋgu ciɛ-yo dii dũŋ-huɔŋga-na.

²³ Uŋ juɔ bãl u maacemma-i, wuɔ kũŋ. ²⁴ Yinni saa da, kusũŋgu yiɛra u ciɛŋo-na. Wuɔ ce caamba ndii u sa hel, aa naa tuɔ piye u huɔŋ-na wuɔ: ²⁵ «Diilonɔ niɛ mi yaan-na; senserre maŋ taa di da-mi baa nuɔmba-i, u hurii-de.»

Dɔrɔpuɔrbilonɔ caraaya Maari-i

²⁶ Caamba niediei ku huɔŋgu-na, Diilonɔ wuɔ puɔr *dɔrɔpuɔrbilonɔ-i† *Galile nelle nande-na ba bɪ-de Nasarɛti, ²⁷ bilonyɔnyuroŋo nanɔ wulaa ba bɪ-yo Maari. Baa naa bel-o dɔrruŋ tɪ. U dɔrɔŋo-i ba taa ba bɪ-yo Yosefu. U waa jãmatigi *Davidi hãayɛlŋo.

²⁸ Dɔrɔpuɔrbilonɔ kã ka suur Maari wulaa aa naa cira: «Maari, gbunɔ fɛ ɲ huɔŋga-i; Itienɔ ciɛ baa-ni. U kuɔnu u huɔŋga-i baa-ni cor.» ²⁹ Nel daama cu Maari huɔŋga-i, u tuɔ piye u huɔŋ-na wuɔ: «Nel hama-i temma-i dumandɛ-i?»

³⁰ Dɔrɔpuɔrbilonɔ gbɛ-yo wuɔ: «Diilonɔ ciɛ baa-ni, baa yaŋ korma da-ni. ³¹ ɲ ka ce kusũŋgu a hoŋ naacombilonɔ. Da ɲ hoŋ-yo, ɲ haa u yerre-i Yesu. ³² U ka waa nelbuɔ, ba ka ta ba bɪ-yo Dɔrwuonɔ Biɛŋo. Diilonɔ ka ce-yo fɔŋgɔtienɔ u haayiɛŋo-i Davidi temma. ³³ U ka tɛna *Isirahɛl-baamba yaŋ-nu gbula, aa u fɔŋgũɔ sa ji tɪ dede.»

³⁴ Maari wuɔ cira: «Muɔmi sa bi suɔ bibiɛŋo yogo, ma ka ce niɛ gbãa ce?»

³⁵ Dɔrɔpuɔrbilonɔ gbɛ-yo wuɔ: «*Diilonɔ-Yalle ka jo ɲ wulaa, Dɔrwuonɔ ka hã-ni ku fɔŋgũɔ-i. Ku'i ciɛ miɛ niŋ ka hoŋ naacombilonɔ maŋ, ba ka ta ba bɪ-yo Diilonɔ-Biɛŋo. ³⁶ ɲ daa na horoŋo-i Elisabeti-i ke! Naacombilonɔ-kusũŋgu yiɛraaya-yuɔ; ɲ siɛ suɔ wuɔ u yaanɔa cãa. Baŋ taa ba gbɛ uman wuɔ cɛnyɛiŋo, u caamba niediei yaa dɛi kuŋ yaraa-yo. ³⁷ Wɛima sa yar Diilonɔ-i.»

³⁸ Maari wuɔ cira: «Mii dii Itienɔ nanɔ-na, u yaŋ ma ce ɲaa niŋ waan-ma dumaa.» Uŋ waan mafamma-i, dɔrɔpuɔrbilonɔ bir ta.

* 1:17 Malaki (Malachie) 3.23-24 † 1:26 Dɔrɔpuɔrbilonɔ daayo-i ba bɪ-yo Gabiryɛl, niɛŋ 1.19.

Maari kaa Elisabeti terien-nu

³⁹ Yibienja fanja-na, Maari wuɔ sire gbāana kã *Yude nelle nande-na duɔ ka ne Elisabeti-i. Nelle fande waa tännin. ⁴⁰ Unj kaa hi dii u gboluonju-i Sakari dumelle-na a jaal Elisabeti-i, ⁴¹ bilonjo pãnj sagalla Elisabeti kusũngu-na. *Diilonj-Yalle pãnj yu Elisabeti huonja-i. ⁴² U tuɔ piye baa Maari-i da gbagaga wuɔ: «Diilonjo ciɛ baa-ni a yanj caamba-i hiere, aa bi ce baa bilonjo manj ŋ kusũngu-na.» ⁴³ Aa cira: «Mi Tienjo nyu waa hie ji har mei temma-i mi wulaa? ⁴⁴ Minj nuɔ ŋ jaaluonju-i, ku gbuu dɔlnu bilonjo-i mi kusũngu-na; u sagalla. ⁴⁵ Itienj unj puɔraa ba ji wanj mamanj baa-ni, ninj hũyāa-ma wuɔ ma ka ce, nanj yunju dɔlaa.»

⁴⁶ Maari wuɔ bi pãnj donj tuɔ hãl wuɔ:
«Mei gbu mi jaal Itienjo yaa mi huonja-na.

⁴⁷ Diilonjo manj kuraan-minj,
mi huonja gbuu fɛ baa-yo da hɪninni!

⁴⁸ U niɛ u maacembilonjo yaan-na.

Coima saa fa, a donj fiefiɛ-i-na, nuɔmbanj sirenj ba jo dumaa, ba ka cira mi yunju dɔlaa.

⁴⁹ Itienjo ciɛ baa-mi cor.

U fafaanju temma si dii.

⁵⁰ Bamanj kãalāyān-yuɔ, u ka tuɔ ce baa-ba banj sirenj ba cu ba-naa dumaa.

⁵¹ U ciɛ bɛmma;

u duɔnya bombolmantaamba-i.

⁵² U hũyāa fõngũ-i fõngõtaamba wulaa

aa ce nawalaamba da yunju.

⁵³ Nyulmunj waa bamanj nuɔ-i, u hãa ba wuo ye,

aa bir waamba-i u saa hã-ba bɪŋkũngu.

⁵⁴ U juɔ ji kãyã *Isirahel-baamba-i.

U juɔ ji kor u cãarãamba-i.

U saa yanj u ânfaamma cemma-i

⁵⁵ *Abiramu-i-na baa u huonj-baamba-na.

Uu naa pã nunju fanju yaa baa i bɪncuɔmba-i.»

⁵⁶ Maarinj kãa Elisabeti terienju-na, u ciɛ caamba siɛi temma aa suɔ bir kũnj.

Nsãa homma-i

⁵⁷ Elisabeti kusũngunj juɔ vāa, wuɔ bɔrɔ naacombilonjo. ⁵⁸ U caantaamba-i baa u huraamba nu-ma wuɔ u buɔra. Kuɔ gbuu dɔlnu-bei wuɔ Diilonjo friinu u huonja-i baa-yo. ⁵⁹ Yinni niehãi cor, niisiei-yiingu-na, ba *jã bilonjo-i† aa haa tuonjo yerre yaa yuɔ wuɔ Sakari. ⁶⁰ Nyunjo yagar aa cira: «I ka tie bɪ-yo Nsãa.»

⁶¹ Baa cira: «Ba bɪ nanj dũnj-wuonj hayo-i dumaanjo-na?» ⁶² Aa yuu tuonjo-i bobomma-na unj taaranj u haa yerre manj u biɛnjo-na. ⁶³ Tuonj wuɔ ce ba hã-yo yilaanju. Unj hũyāa yilaanju-i wuɔ nyegɛŋ wuɔ: «U yerre yaa Nsãa.» Kuɔ cu ba hɔmmu-i hiere. ⁶⁴ Terduonju fanju-na, u jumelle pãnj firnu, wuɔ donj tuɔ piye aa tuɔ gbɛliɛnj Diilonjo-i. ⁶⁵ Korma pãnj bel ba nellenj-baamba-i baa-yo. Yibienja fanja-na, nelma famma yaa waa *Yude nilɛinja fanja-na hiere. ⁶⁶ Diilonjo naa silaa ce baa naacombilonj daayo-i cor, a ce umanj

† 1:59 Buolmanj-sebe (Lévitique) 12.3

duɔ nu nel daama-i, kutienjo tuɔ yuu u fɛrɛ wuɔ: «Aa naacombilonj daayo duɔ ji waa niɛ?»

Diilonjo diyaa nalāanġu Sakari nuŋġu-na

⁶⁷ Terduɔŋġu faŋġu-na, *Diilonj-Yalle pāŋ yu Sakari huɔŋġa-i. Diilonj wuɔ dii nel daama-i u nuŋġu-na u tuɔ hāl-ma nalāanġu wuɔ:

⁶⁸ «Itienjo gbɛ baa jaaluŋġu.

*Isirahel-baamba Diilonjo temma si dii.

U juɔ ji kor u baamba-i.

⁶⁹ U hāa-ye ninsoŋ-konkortienjo.

U hielaa-yo *Davidi hāayɛlmba-na.

U hielaa-yo u cāarāŋo dūŋ-nu hā-ye.

⁷⁰ Wuɔ ciɛ u *pɔpuɔrbiemba waŋ ma yaa dii ku huɔŋġu-na

⁷¹ wuɔ u ka hūu-ye i bigāarāamba nammu-na.

⁷² Diilonjo firiinu u huɔŋġa-i baa i bīncuɔmba-i.

Uŋ pāa nuŋġu maŋ u *tobisīnni-na, ku maama saa karaanu-yuɔ.

⁷³ U pāa nuŋġu faŋġu yaa baa i bīncɔŋġo-i *Abiram-u-i

⁷⁴ wuɔ u ka hūu-ye i bigāarāamba nyisēnni-na

aa ce i tiɛ cāa u yaa-i aa korma baa ta ma da-ye.

⁷⁵ I ka waa nelfafaŋ miɛ baa nelviir miɛ yinni maŋ jon a ji hi i kuliŋġu.»

⁷⁶ Aa gbɛ bɛpolŋġo-i wuɔ:

«Mi biɛ, nuɔ fuɔ, ŋ ka ta yaanġa Itienjo-na

ka cāa u hūmelle-i,§

a ce dumaanjo-na ba ka ta ba bī-ni Dɔrwuonjo pɔpuɔrbilonj nuɔ.

⁷⁷ Ŋ ka ce u baamba suɔ wuɔ

Diilonjo ka hur ba āmbabalma-i a kor-ba.

⁷⁸ Miɛ Diilonjo faa aa u tiraa waa hujantienjo.

U ka pa bāfeliɛŋġu yiɛ.

Ku ka waa ŋaa bāansēniɛŋġu.

⁷⁹ U ka pa-ku hā bamaŋ dii kukulma-na.

U ka pa-ku hā bamaŋ dii kuliŋ-hūmelle-na.

Bāfeliɛŋġu faŋġu ka dii-ye yaafellen-hūmelle-na.»*

⁸⁰ Naacombilonj wuɔ tuɔ vāa u jo, kunaŋ kuɔ bi ta ku naara u nelnulli-i.

U waa tɛna hɛŋ-nu. Huɔŋġu nanġu juɔ hi, u doŋ tuɔ waŋ Diilonj-nelma-i baa Isirahel-baamba-i.

2

Yesu homma-i
(*Matie 1.18-25*)

¹ Maari kusūŋġu juɔ vāa, kuɔ saanu baa *Oromɛ ba *jāmatigi wuɔ ba kāŋ nuɔmba-i hiere nelle-na. Ba taa ba bī-yo Ogisi. ² Nuɔkāl daade temma saa ce dede. Huɔŋġu faŋġu-na, Kirinisi yaa waa Siiri yuŋġu-na.

³ Neliɛŋo neliɛŋo, u saaya u kā u nehollenj ka nyegɛŋ u yerre-i. ⁴⁻⁵ Yosefu waa *Davidi hāayɛlŋo. U waa tɛna Nasareti, dii *Galile huɔŋ-na. Fuɔ wuɔ

sire terienġu-na tuɔ kā u tonelle-na duɔ ka nyegɛŋ u yerre-i baa u dɔrŋo-i

Maari-i. Ba bī ba nelle-i Betelɛmu; Davidi ba nelle yaa-i difande-i. Dii dii

*Yude huɔŋ-na. ⁶ Baŋ kāa, Maari kusūŋġu ka bel-o dii terienġu-na ⁷ u hoŋ u

bilodielāŋo-i naacombilonjo. Ba saa naa da muncɔmmu niraan-dūŋġu-na.

Wuɔ ce nyarkpātanni fɛnya bilonjo-i aa galla-yuɔ kūnaŋ-na.

⁸ Nelle kotuonngu-na, āncīinaamba namba waa ta ba cɔ ba tūlmba caan-nu ba niya-bei. ⁹ Ba juɔ'a ba ne da Itienjo *dɔrpɔpuɔrbilonjo nanjo-i ba yaannga-na; u caraaya-bei baa cecerma nanj temma; ba huleinja pānj caar. ¹⁰ Dɔrpɔpuɔrbilonjo gbɛ-bei baa wuo: «Baa na yanj korma da-na, mi juɔ baa neldɔɔlma da mi ji tūnu-nei. Ma ka fɛ nuɔmba hɔmmu-i hiere: ¹¹ Isuɔnj daaku-na, na konjortienjo huɔnj Davidi ba nelle-na. Diilonj unj pāa nungu-i wuo u ka saanj *Konjortienjo manj u yaa-i, aa u yaa Itienjo-i. ¹² Nanj ka suɔ-yo dumaa ku yaa daaku: Da na ka hi, na ka da ba fiɛnya bilosielānj nanjo baa nyarkpātānni aa galla-yuɔ kūnanj-na; u yaa-i.» ¹³ Ba'a ba ne, a da dɔrpɔpuɔrbiemba namba juɔ ji naara daayo-i, ba ta ba hāl ba tuɔlnu Diilonjo-i. Ba maama saa waa dei baa yuliinggu-i. Ba taa ba hāl wuo:

¹⁴ «Diilonjo gbɛ baa tuɔlnumma dii dɔɔ-i-na, aa unj dɔlaa nelbiliemba-i, yaafelle waa hīema-na.»

¹⁵ Dɔrpɔpuɔrbiembanj juɔ hāl tī, ba ta nyugūnj dɔɔɔ. Banj taa, āncīinaamba cira: «Yaanj i kā nellenj-huɔnnga-na i ka ne Diilonj unj puɔraa ba ji wanj mamanj baa-ye manj ciɛ dumaa.» ¹⁶ Baa sire gbāana kā ka da Maari-i baa Yosɛfu-i baa bilosielānj-i kūnanjo-na. ¹⁷ Banj daa bilonjo-i, baa donj ta ba piye dɔrpɔpuɔrbilonj unj waanj mamanj u kūnggu-na. ¹⁸ Umanj duɔ nu-ma, ku ce-yo gbɛɛ. ¹⁹ Maari wuo bella nel daama-i hiere u huɔnj-na tuɔ jɔguɔnj-ma; u saa yanj ma diei karaanu-yuɔ. ²⁰ Ku huɔnngu-na, āncīinaamba bir gūunu. Dɔrpɔpuɔrbilonj unj waanj-ma baa-ba dumaa, ba bi kaa da-ma dumei. Baa ta ba hāl nei ni ba gbɛliɛnj Diilonjo-i ba kūnj.

Yesu yerre haama-i

²¹ Bilonj unj juɔ da yinni niisiei-i, baa *jā-yo* aa haa u yerre-i Yesu†. *Dɔrpɔpuɔrbilonjo naa pigāanj Maari-i yerre fande yaa-i aa u kusūnggu suɔ da ku yiera-yuɔ.

Yesu pāmma-i da ba hā Diilonjo-i

²² Naacombilonj u bīncuɔmba yunj-maama migāamanj-yiingunj juɔ hi ŋaa manj waanj dumaa *Moisi *ānjīnamma-na†, baa bi kā baa naacombilonjo-i *Diilodubuɔ-i-na dii *Yerusalemu-i-na da ba ka pā-yo hā Diilonjo-i ²³ ŋaa manj bi nyegāanj dumaa Diilonj-nelma-na wuo: «Naacombilodielānj saaya u pā hā Diilonjo.»§ ²⁴ Baa naa bi saaya ba pā niikonni a saa baa ānjīnaduɔnj daama-i: konjhuriimba hāi sisɔ nɔnsɔɔɔ ba huriimba hāi.

²⁵ A ne da bīncɔinj nanjo waa Yerusalemu-i-na, ba taa ba bi-yo Siminyɔ. U taa u nu Diilonjo nungu-i aa tiraa vii baa-yo. Umanj naa saaya u jo ji kor *Isirahel-baamba-i u taa u niya u jomma-i. *Diilonj-Yalle waa-yuɔ. ²⁶ Dii naa tūnu-yuɔ wuo Itienj unj ka saanj *Konjortienjo manj, u ka da-yo baa u yufelle aa suɔ ku. ²⁷ Diilonj-Yallenj waa-yuɔ dumaanj-na, wuo kā Diilodubuɔ-i-na. Banj kāa baa Yesu-i da ba ka pā-yo hā Diilonjo-i ŋaa manj nyegāanj dumaa ānjīnamma-na, ²⁸ Siminyɔ wuo hūu-yo tūu-yo aa naa cira:

²⁹ «Itie, fiɛfiɛ fuɔ, ni nj waanj mamanj ma ciɛ.

Nj cāarānj huɔnnga fiɛ; nj gbāa hūu-yo dumaa.

³⁰ Mi daa Konjortienjo-i baa mi yufelle.

³¹ Ni nj saanj umanj hā nelbiliemba-i hiere, mi daa-yo.

³² U yaa *niɛraamba fitīnuɔ-i.

* 2:21 Buolmanj-sebe (Lévitique) 12.3 † 2:21 Niɛnj Like 1.31. ‡ 2:22 Niɛnj Buolmanj-sebe-i-na (Lévitique) 12.3-8. § 2:23 Helmanj-sebe (Exode) 13.2,12

U yaa ka ce ba suɔ η saanɔu.

Aa ce η baamba-i Isirahel-baamba da yerre.»

³³ Kuɔ cu naacombilonɔ bɪncuɔmba hɔmmu-i. ³⁴ Siminyɔ wuɔ cārā Diilonɔ-i hā-ba aa naa gbɛ nyunɔ-i wuɔ: «η bienɔ jomma ka kɔsuɔη nuɔmba bɔi *Isirahel-na aa bi kor nuɔmba bɔi. U ka pigāan Diilonɔ sinni-i, ηga nuɔmba ka bigāan-yo. ³⁵ A ce dumaanɔ-na, u ka puure nuɔmba bɔi kusun-maama. Aa nuɔ fuɔ, ciɛη nuɔ, anjɔguɔma ka gbuu ko-ni.»

³⁶ *Diilopɔpuɔrbilonɔ nanɔ bi waa ba taa ba bɪ-yo Ani. Aser dūn-wuonɔ'i waa. Ba taa ba bɪ u to-i Faniel. Uu naa gbuu vāa ce cicɔnɔ. Uη siire u bilosinni-na aa naacolɔ man jā-yo, naacolɔ ciɛ bien niehāi baa-yo aa ku aa yan-yo. ³⁷ U saa tuɔ naa Diilodubuɔ-i-na. U taa u dii sūngu-i aa tuɔ cārā Diilonɔ-i bāanɔ-i baa isuɔngu-i. A ne da u bien komuɔna naa baa a naa'i waa belle fande-na. ³⁸ Fuɔ wuɔ bi jo huɔnɔ fanɔgu-na ji da naacombilonɔ-i. Wuɔ jaal Diilonɔ-i aa naa tuɔ piiye u maama baa baman taa ba niya Yerusalemu kormanɔ-yiingu-i.

³⁹ Maman nyegāan anjinamma-na, Yesu bɪncuɔmban kaa ce-ma tɪ, baa bir kā Nasareti-i-na; ba nelle yaa-i difande-i dii *Galile-i-na.

⁴⁰ Naacombilonɔ wuɔ tuɔ vāa u jo; u taa u nu nelma-i ηaa bige-i! Diilonɔ naa firnu u huɔnɔga-i baa-yo.

Ba kaa baa Yesu-i ponsaan-nu

⁴¹ Belle belle, Yesu bɪncuɔmba taa ba kā ba ce *kɔrsinni timman-ponsaanɔgu-i *Yerusalemu-i-na. ⁴² Yesun juɔ da bien cɪncieluo a hāi, baa kā baa-yo. ⁴³ Ponsaanɔn kaa bāl, baa gūunu. Yesu wuɔ yan-ba aa tɛna dii Yerusalemu-i-na ba saa suɔ. ⁴⁴ Nuɔmba naa maara cor hūmelle-na. Ban naa-yo, ba da niɛ sɪ uu dii nuɔmba hɔlma-na. Ba wuɔ yififiingu, molon yufelle saa haa-yuɔ. Ba don ta ba taara-yuɔ nuɔmba-na ⁴⁵ ba sa da-yo. Ba naa ba bir ta ba taara ba kā Yerusalemu-i-na. ⁴⁶ Yinni hāi cor, siɛliɔ-yiingu-i, ba kā ka da-yo *Diilodubuɔ-i-na; u tɛnaana *anjɔnamma pigāataamba hɔlma-na tuɔ yuu-ba ba ta ba piiye u tuɔ nu. ⁴⁷ Baman waa hiere, u maama cu ba hɔmmu-i. ⁴⁸ U bɪncuɔmban kaa da-yo dumaanɔ-na, kuɔ ce-ba gbɛɛ. Nyun wuɔ cira: «Naacombilo, η ciɛ bige-i yiɛ dumandɛ-i-na? N ciɛ i huleiɔna fūnun caar i sire tiɛ taara-niɛ.»

⁴⁹ Yesu wuɔ cira: «Bige-i ciɛ na ta na taara-miɛ? Na saa suɔ wuɔ mi saaya mi waa mi To dūngu-na wei?»

⁵⁰ Ba saa suɔ u nelma yunɔgu-i. ⁵¹ Wuɔ naa wuɔ sire ba ta Nasareti-i-na. U taa u nu u bɪncuɔmba nunɔgu-i. Maman ciɛ cor hiere, nyunɔ saa yan ma diei karaanu-yuɔ.

⁵² Yesu wuɔ tuɔ vāa u jo aa kunanɔ bi ta ku naara u nelnulli-i. U maama taa ma dɔlnu Diilonɔ-i aa bi ta ma dɔlnu nuɔmba-i.

3

Nsān ciɛ u maacemma-i dumaa

(Matie 3.1-12; Marke 1.1-8; Nsāa 1.19-28)

¹ *Oromɛ ba *jāmatigi man ba nan bɪn-yon Tiber, un daa bien cɪncieluo baa a ndii-i belle man nuɔ-i fɔngū-i-na, belle fande-na *Pōse-Pilati yaa waa *Yude yunɔgu-na aa *Erɔdi waa *Galile yun-nu, u mɔlɔ-i Filipu fuɔ waa Iture yun-nu baa Tirakoniti bi yun-nu, Lisaniyasi fuɔ waa Abileni yun-nu. ² Ani-i baa Kayifu-i ba yaa waa *Diilojigāntaamba yuntaamba-i. Belle fande'i nuɔ-i Diilonɔ un caraaya Sakari bienɔ-i Nsāa-i *hɛkuraanɔgu-na a

piiye baa-yo. ³ Uŋ piiye baa-yo dumaanjo-na, wuo tuɔ wuɔra niliɛŋa maŋ *Yurdɛ kɔtɔnni-na u waŋ baa nuɔmba-i wuo ba nanna ba cilɔbalaŋo-i aa ba *batisen ku yaa Diilonjo ka hur ba ɔmbabalma-i. ⁴ Diilonj uŋ puɔraa *Isayi wanj mamaŋ, ma'i si daama-i wei? Isayi waan-*ma* wuo:

«Molo dii tuɔ hohuola hɛkuraanjo-na wuo:

«Migāan Itienjo hūmienja-i.

Cāan-yan na viinu-yei.

⁵ *Diiyaanun fonni-i!*

Tānnin yen terni maŋ nuɔ-i baa tāntūnni-i,

na herra-niɛ na saanu-niɛ.

Hūmienjan miɛlāa terni maŋ nuɔ-i, na viinu-yei,

aa amanj cuolaanu, na diinu-yei.

⁶ *Nuɔmba-i hiere ba ka da Diilonj uŋ ka kor-ba dumaa.»**

⁷ Nuɔmba bɔi taa ba jo Nsāa tuɔ batisen-ba. Wuo tuɔ waŋ baa-ba wuo: «Nelbabalaan namaa temma-i daana-i, hai juɔ tūnu-nei wuo da na batisen Diilonjo sie ka gāŋ baa-na? ⁸ Taa na ce kumanj faa, ku yaa ka pigāan wuo na naana na cilɔbalaŋo-i kelkel. Baa na ta na ne wuo si *Abiramun yen na bincinjo Diilonjo sie ka gāŋ baa-na! Mi tūnu-nei, nanj fie da tāmpɛŋa maŋ daaya-i, Diilonjo gbāa bir-a ce-ya Abiramu hāayɛlmba namaa fuonjo-na†. ⁹ Maale nunjo saaraa jina. Tibiinjo maŋ da ku saa maŋ biefɛɛŋa, ku jūŋ aa senu.»

¹⁰ Nuɔŋ baa ta ba yuu-yo wuo: «Kufanjo terienjo-na, i saaya i ce bige-i?»

¹¹ Wuo gbɛ-ba wuo: «Jonjorbaa-ba hāi da ba waa baa nuɔni maŋ, uman saa da biŋkūŋu ŋ hā-yo u diei, aa niwuonj da ni bi waa baa nuɔni maŋ, uman saa da duɔ wuo ŋ hā-yo.»

¹² *Nampohūutaamba namba naa bi jo u duɔ ji batisen-ba, bafan baa yuu-yo wuo: «Hāalātie, miɛ i saaya i ce bige-i?»

¹³ Wuo gbɛ bafamba-i wuo: «Nuɔmban saaya ba ta ba pā kumanj ba hā-na, baa na ta na hūu na cor kufanjo-i.»

¹⁴ Sorosibaa-ba namba yuu-yo wuo: «Aa miɛ fuɔ, i saaya i ce bige-i?»

Wuo gbɛ bafamba-i wuo: «Baa na ta na du nuɔmba-i na hūu ba gbeinja-i. Taa na yii baa na cufalunjo yaa yonj.»

¹⁵ Diilonj uŋ pāa nunjo-i wuo u ka saan *Konjortienjo maŋ, nuɔmba taa ba niya u jomma-i. Baŋ juɔ da Nsāa-i ba da niɛ si u yaa-i. ¹⁶ Nsāa wuo gbɛ-ba wuo: «Muɔmi batisen-na baa hūmma yonj, ŋga unaa jo dii, u fɔŋgūɔ jɛnya mei wuonjo-i, mei saa piɛra u natāanjo-i. Fuɔ ka batisen-na baa *Diilonj-Yalle baa dāamu. ¹⁷ Kɔkɔruonjo dii u nanja-na. U ka pe u dīmma-i. Duɔ ji pe-ma ti hiere torre-na, u ka kūɔl belle-i dii-de inɔŋɔ-na aa senu fuoru-i baa dāamu. Dāamu fammu sa diŋ dede.»

¹⁸ Nsāa taa u dii nelma bɔi nuɔmba tūnni-na, a ce dumaanjo-na u taa u waŋ *Neldɔɔlma-i baa-ba. ¹⁹ Erɔdi wuo hūyāa u mɔɔɔ cienjo a dii-yo. Ba taa ba bi cienjo-i Erodiyadi. Aa naa tiraa ce weima bɔi ma saa fa. U yaa waa nellentienjo-i Galile-i-na. Nsāa wuo fulnu-yuɔ wuo u maacemma saa fa. ²⁰ Wuo ce baa bel Nsāa-i dii-yo kaso, a migāan tuɔ naara kuanjo u cālmuo-i-na.

Yesu batisemma-i

(Matie 3.13-17; Marke 1.9-11)

²¹ Nuɔmba-i hiere ba kaa ka *batisen. Baŋ taa ba batisen huonjo-na, Yesu wuo bi kaa ba ka batisen-yo. Baŋ baatisen-yo ti, wuo tuɔ cārā Diilonjo-i.

* 3:6 Isayi (Ésaie) 40.3-5 † 3:8 Nienj Nsāa sebe-i-na 8.33-39.

Dɔrɔ wuɔ puur. ²² *Diilon-Yalle hel konhuruŋ temma jo ji diire-yuɔ. Baa nu molo piye dɔrɔ-i-na wuɔ: «Mi Biɛŋo yaa nuɛŋo-i, ŋ maama sa suɔ aa dɔlnu-mie; nuɛŋei fiɛŋ mi huɔŋga-i.»[†]

*Yesu bɛncuɔmbaŋ cuu ba-naa dumaa ku yaa daaku
(Matie 1.1-17)*

²³ Yesuŋ duɔŋ u maacemma-i huɔŋgu maŋ nuɔ-i, u waa baa bien komorre baa cɛnciel temma. Nuɔmba taa ba jɔguɔŋ wuɔ Yosɛfu biɛŋo.

Yosɛfu to-i ba taa ba bi-yo Eli.

²⁴ Eli to-i ba taa ba bi-yo Mata.

Mata to-i ba taa ba bi-yo Levi.

Levi to-i ba taa ba bi-yo Melki.

Melki to-i ba taa ba bi-yo Yanai.

Yanai to-i ba taa ba bi-yo Yosɛfu.

²⁵ Yosɛfu faŋo to-i ba taa ba bi-yo Matatiyasi.

Matatiyasi to-i ba taa ba bi-yo Amɔsi.

Amɔsi to-i ba taa ba bi-yo Nahɔmu.

Nahɔmu to-i ba taa ba bi-yo ɛsili.

ɛsili to-i ba taa ba bi-yo Nagai.

²⁶ Nagai to-i ba taa ba bi-yo Maatɪŋo.

Maatɪŋ to-i ba taa ba bi-yo Matatiyasi.

Matatiyasi faŋo to-i ba taa ba bi-yo Semiɛ.

Semiɛ to-i ba taa ba bi-yo Yosɛki.

Yosɛki to-i ba taa ba bi-yo Yoda.

²⁷ Yoda to-i ba taa ba bi-yo Yohana.

Yohana to-i ba taa ba bi-yo Eresa.

Eresa to-i ba taa ba bi-yo Sorobabel.

Sorobabel to-i ba taa ba bi-yo Salatiɛl.

Salatiɛl to-i ba taa ba bi-yo Neri.

²⁸ Neri to-i ba taa ba bi-yo Melki.

Melki faŋo to-i ba taa ba bi-yo Adi.

Adi to-i ba taa ba bi-yo Kosamu.

Kosamu to-i ba taa ba bi-yo Elmadamu.

Elmadamu to-i ba taa ba bi-yo ɛr.

²⁹ ɛr to-i ba taa ba bi-yo Yesu.

Yesu faŋo to-i ba taa ba bi-yo Eliesɛr.

Eliesɛr to-i ba taa ba bi-yo Yorimu.

Yorimu to-i ba taa ba bi-yo Mata.

Mata faŋo to-i ba taa ba bi-yo Levi.

³⁰ Levi faŋo to-i ba taa ba bi-yo Siminyɔ.

Siminyɔ to-i ba taa ba bi-yo Yuda.

Yuda to-i ba taa ba bi-yo Yosɛfu.

Yosɛfu faŋo to-i ba taa ba bi-yo Yonamu.

Yonamu to-i ba taa ba bi-yo Eliyakimu.

³¹ Eliyakimu to-i ba taa ba bi-yo Meleya.

Meleya to-i ba taa ba bi-yo Mena.

Mena to-i ba taa ba bi-yo Matata.

Matata to-i ba taa ba bi-yo Natamu.

Natamu to yaa *Davidi.

[†] 3:22 Gbɛliɛman-nalɛaŋgu (Psaume) 2.7; Isayi (ɛsaie) 42.1

32 Davidi to yaa Yese.
 Yese to yaa Yobedi.
 Yobedi to yaa Bosi.
 Bosi to yaa Sala.
 Sala to yaa Nasō.
 33 Nasō to yaa Aminadabu.
 Aminadabu to yaa Adime.
 Adime to yaa Arni.
 Arni to yaa Esirōmu.
 Esirōmu to yaa Peresi.
 Peresi to yaa *Yuda.
 34 Yuda faṅo to yaa *Yakabu.
 Yakabu to yaa *Isaki.
 Isaki to yaa *Abiramu.
 Abiramu to yaa Tera.
 Tera to yaa Nahor.
 35 Nahor to yaa Seruge.
 Seruge to yaa Erehu.
 Erehu to yaa Pelēgi.
 Pelēgi to yaa Eber.
 Eber to yaa Sala.
 36 Sala faṅo to yaa Kanamu.
 Kanamu to yaa Arpasadi.
 Arpasadi to yaa Semu.
 Semu to yaa *Nowe.
 Nowe to yaa Lemeki.
 37 Lemeki to yaa Matusalemu.
 Matusalemu to yaa Enōki.
 Enōki to yaa Yeredi.
 Yeredi to yaa Maleleyel.
 Maleleyel to yaa Kenamu.
 38 Kenamu to yaa Enōsi.
 Enōsi to yaa Seti.
 Seti to yaa Adāma.
 Diilon ṽ hiela miwaanṅo-i u maa Adāma faṅo yaa jina.

4

Sitāni taara duṅ guṅ Yesu gbeini-i
(Matie 4.1-11; Marke 1.12-13)

1 *Diilon-ṽ Yalle naa yu Yesu huṅga-i. ṽ hiela *Yurdē-i-na, diē kā baa-yo *hīkuraanṅu-na. 2 ṽ kaa terienṅu-na, *Sitāni wuṅ nyaanu-yuṅ duṅ ka guṅ u gbeini-i. U ciē yinni komuṅa hāi baa-yo tāalma-na. Yinni fanni-na, Yesu saa dii kuuwuṅgu u nuṅgu-na. Ku huṅgu-na, nyulmu sire cuṅlo. 3 Sitāni wuṅ gbē-yo wuṅ: «Da kuṅ Diilon-Bienṅo yaa nuṅṅo-i kelkel, ce tãmpēl daade bir kuuwuṅgu i ne!»

4 Yesu wuṅ cira: «Ma nyegāan Diilon-nelma-na wuṅ: «*Niūwuoni-i yon, ni siē gbāa ce nelien nuṅ ṽ ba.*» *» 5 ṽ waan mafamma-i, Sitāni nyugūn baa-yo dāro a ka pigāan-yo nilēiṅa-i hiere hīema-na da hōlhōlhōl 6 aa cira: «Niṅ

* 4:4 Anjīnamma tiyemman-ṽ (Deutéronome) 8.3

daa nilɛɪŋa maŋ daaya-i hiere baa a huɔya-niini-i, mɛi waanɔ; da miɛ mi ka ce kumaŋ baa-ya mi ce. ⁷ Da ŋ dũuna jaal-mi, mi ka hã-ni baa-ya.»

⁸ Yesu wuɔ cira: «Ma nyegãaŋ Diilon-nelma-na wuɔ: *«Nyasaaya ŋ ta ŋ dũuna ŋ jaal Itieŋo-i Diilonjo yaa-i; aa ŋ ta ŋ cãa u yaa u diei yon.»*†»

⁹ Sitãni wuɔ hiere baa-yo a kã baa-yo *Yerusalemu-i-na, ka haa-yo *Diilodubuɔ dɔrɔ-i-na aa cira: «Da kuɔ Diilon-Bieŋo yaa nuɔŋo-i kelkel, tie ŋ diire hɛma-na i ne. Ma sɪ ma nyegãaŋ Diilon-nelma-na wuɔ:

¹⁰ *«Diilonjo ka ce u *dɔrpɔpuɔrbiemba ta ba niya-ni.»*

¹¹ Aa tiraa cira:

*«Ba ka tũu-ni ba nammu-na
ŋ baa ka tisɪŋ ŋ fɛɛ terieŋgu.»*‡»

¹² Yesu wuɔ cira: «Ma bi nyegãaŋ Diilon-nelma-na wuɔ: *«Baa dãn Itieŋo-i Diilonjo-i ŋ ne.»*§»

¹³ Sitãni wuɔ ce ji gbɛ; u saa ji gbãa guɔl Yesu gbeini-i. Wuɔ naa u ta aa yaŋ-yo tuɔ cie huɔŋgu nanɔgu.

Yesuŋ duɔŋ u maacemma-i dumaa Galile-i-na

(Matie 4.12-17; Marke 1.14-15)

¹⁴ *Sitãniŋ juɔ ta aa yaŋ Yesu-i, wuɔ bir kã *Galile-i-na baa *Diilon-Yalle fɪŋgũɔ-i. Uŋ kãa, baa fũnuŋ ta ba gbɛlieŋ-yo terni-na hiere. ¹⁵ U taa u waŋ Diilon-nelma-i *Diilonelhãalãdũnni-na. Nuɔmba-i hiere ba taa ba kaal-o.

(Matie 13.53-58; Marke 6.1-6)

¹⁶ Yiinɔgu nanɔgu-na, wuɔ ji kã Nasarɛti-i-na. U vãa kusuɔŋ-nu'i. *Yitɛnanɔguŋ juɔ hi, wuɔ kã *Diilonelhãalãdũŋgu-na. U taa u kã koko. Diilon-nelmaŋ juɔ hi kalamma, wuɔ sire duɔ kalaŋ. ¹⁷ Baa hã-yo *Diilopɔpuɔrbilonjo-i *Isayi sebɛ yaa wuɔ u kalaŋ. Wuɔ puur terieŋgu maŋ uŋ nyegãaŋ wuɔ:

¹⁸ *«Itieŋo *Yalle dii mi yunɔgu-na.*

Na saa da, u hielaa-mi

mi da mi waŋ *Neldɔɔlma-i baa sũntaamba-i.

U puɔraa-mi

mi da mi waŋ baa kɔraamba-i wuɔ kɔrsɪnni tɛ,

aa waŋ baa yiriemba-i wuɔ ba yufieŋa ka puur,

aa bamaŋ dii pɔrtɔmma-na wuɔ pɔrtɔmma tɛ,

¹⁹ *aa waŋ baa-ba wuɔ Diilonjo ka firnu u huɔŋga-i baa nuɔmba-i fiefie-i-na.»**

²⁰ Uŋ kalaŋ tɪ, wuɔ suuye sebɛ-i aa hã Diilonelhãalãdũŋgu maacencerɔŋo-i baa-yo aa tɛna. Nuɔmba-i hiere baa dɪŋ-yuɔ ta ba ne-yo.

²¹ Wuɔ cira: «Miŋ kalaŋ nelma maŋ daama-i, ma cie nyunɔgo daayo'i nuɔ-i.» ²² Nuɔmba kar da hãmmu! Wuɔ cor tuɔ piiye. U nelma taa ma suurnu nuɔmba-i ma cor. Ba hãmmu cu; ba ta ba yuu ba-naa wuɔ: «Yosefu bieŋo'i sɪ wei?»

²³ Yesu wuɔ gbɛ-ba wuɔ: «Yiinɔgu dii baa yiinɔgu, na ka nan gbãnalãaŋ daaku-i baa-mi wuɔ: «Perruntie, sire ŋ fɛɛ i ne!» Aa na ka cira: «I nuɔ niŋ cie mamaŋ hiere Kafarnamu-i-na, ce ma temma nan fɛɛŋ nelle-na i ne.»»

²⁴ Aa tiraa gbɛ-ba wuɔ: «Yaŋ mi waŋ ninsoŋo-i baa-na: Diilopɔpuɔrbilonjo-i, u nellen-baamba sa kãŋ-yo. ²⁵ Yaŋ mi tũnu-nei, *Eli bãaŋgu-na, bikulcaamba bɔi waa *Isirahel-na, Diilon wuɔ ce bieŋa siei baa caamba niediei u saa dãa. Nyul muɔ suur nelle-na†. ²⁶ Nga Diilon wuɔ yaŋ

† 4:8 Anjɪnamma tiyemman-sebe (Deutéronome) 6.13 ‡ 4:11 Gbeliemãŋ-nalãaŋgu (Psaume)

91.11-12 § 4:12 Anjɪnamma tiyemman-sebe (Deutéronome) 6.16 * 4:19 Isayi (Ésaie) 61.1-2

† 4:25 Jãmatigi ba sebedɛlãŋo (1 Rois) 17.1

bafamba-i aa puor Eli-i bikulcieŋo nanj wulaa Sareputa, dii Sidᵃ†. 27 Aa Diilopɔpuorbilonɔ-i Elise bāanġu-na, *wontuormba bɔi waa Isirahel-na, ŋga Elise saa ji sire u diei *Isirahel-baamba-na; u yaan bafamba-i aa sire uman naa hilaa Siiri mara-i-na jo, ba taa ba bi-yo Naamaᵃ.»

28 Ban juo nu mafamma-i, ba hommu panj guola hiere. 29 Ba nelle waa tanun-nu. Baa sire tisin-yo hiel-o Diilonelhāalādūŋgu-na, a hel baa-yo nellen-huonġa-na, a nyugūŋ baa-yo tanunġu dɔrɔ-i-na wuo ba ka se-yo nanna. 30 Yesu wuo yan-ba aa yegel hel ba hɔlma-na ta.

Yesuŋ siire jaamba-i dumaa Kafarnamu-i-na
(Marke 1.21-28)

31 Yesuŋ hilaa Nasareti-i-na, wuo ta kā Kafarnamu. *Galile nelle nande-i difande-i. Uŋ kāa, wuo kā *Diilonelhāalādūŋgu-na *yitienanġu-na ka tuo wanj Diilon-nelma-i. 32 U taa u piie baa bibesinni u yanj *ānjinna pigāataamba-i; a ce dumaanɔ-na, u nelma taa ma suurnu nuamba-i ma cor. 33 Naacolɔŋo nanj waa ba hɔlma-na, *jina waa u yunġu-na. Wuo kaasŋ da gbagaga wuo: 34 «Nasaretitaan Yesu! I cie-ni nie? Nj juo da ŋ ji kosuon-ye wuo bige-i cie? Mi suɔ-ni, Diilon-nolɔ yaa nuonɔ-i.»

35 Yesu wuo cira: «Suuye ŋ nunġu-i aa ŋ cor ŋ hel naacolɔŋo-na.» Jina wuo mal naacolɔŋo-i nuamba-na aa naa hel u saa ce kuubabalaanġu yuo. 36 Kuɔ ce nuamba-i gberɛ, baa ta ba piie baa ba-naa wuo: «Naacolɔŋ daayo hii de! Baa jnabaa-ba-i hiere u donya-bei baa u nun-āndaanġu.» 37 Kunj cie dumaanɔ-na, u yerre gbuo terni-i hiere.

(Matie 8.14-17; Marke 1.29-34)

38 Uŋ hilaa *Diilonelhāalādūŋgu-na, wuo kā Simɔ ciin-nu. Simɔ cura sa waa hinni; u kɔma naa gbuu huol da pāmpāmpān, u galla. Ba cārā Yesu-i wuo u sire-yuo. 39 U kā ka ture cieŋo yudɔrɔ-i-na, a nuola jarma-i. Cieŋo pāŋ da u ferɛ terduonġu fanġu-na. Wuo sire tuo ce ba nersinni-i.

40 Bāanġun juo ta ku suur huonġu manj nuɔ-i, jaamban waa baa bamanj hiere nelle-na, baa jo baa-ba. Yesu wuo tuo haa u nammu-i bei u sire-bei. 41 Jaan daaba hɔlma-na, *jnabaa-ba waa nuamba bɔi-na. Duo donya uman baamba-i, ba ta ba kaasŋ wuo: «Diilon-Bieŋo yaa nuonɔ-i kelkel!» Jnabaa-ba naa suɔ wuo Diilon unj pāa nunġu-i aa saan *Konkortienɔ manj, u yaa Yesu-i; a ce dumaanɔ-na Yesu tuo nuola-bei, u sa yanj ba da piie.

(Marke 1.35-39)

42 Cuon juo kaal, u sire kā hien-nu. Nuamba taara-yuo ka da-yo aa ta ba taara ba bella-yuo u baa da ta aa yan-ba. 43 Wuo wanj baa-ba wuo: «Mi saaya mi wuora wanj *Diilon-bāanġu *Neldɔdɔlma-i nileinġa nanġa-na hiere; Diilonɔ puoraa-mi baa ma yaa.» 44 Aa naa ta tuo wuora *Yude *Diilonelhāalādūnni-na u wanj Diilon-nelma-i.

5

Gberɛ-tetebelle

1 Yiinġu nanġu-na, Yesu kāa Genesareti dalanġa-na. Nuamba kūol banna kā u wulaa da ba ka nu Diilon-nelma-i. 2 Wuo da benni nanni-i ni hāi hūmma nunġu-na, ni taamba naa hel ta ba saara ba jɔnaamba-i. 3 Wuo kā ka suur kunanġu-na, Simɔ kūŋgu'i waa aa ce u forra-kuɔ cɛlle konkondaanġu-na. Uŋ furaaya-kuɔ, Yesu wuo tēna a donj tuo wanj Diilon-nelma-i u pigāan nuamba-i.

⁴ Uŋ juo piye tī, wuɔ gbɛ Simo-i wuɔ: «Kã pututu terienġu-na, na ka nan na jonaamba-i.»

⁵ Simo wuɔ cira: «Hāalātīe, i naan juoŋo-i co i saa da bīnkūŋgu bel, ŋga niŋ waan-ma dei, mi sie yagar ŋ nunġu-i.» Aa naa ta. ⁶ Baŋ kãa ka nan ba jonaamba-i, baa bel titiraamba-i jonaamba yu ta ba yii da ba kar. ⁷ Ba nabentaamba namba waa, baa fara bī ba jo baa ba beŋo-i a ji kāyā-bei ba jul titiraamba-i. Baŋ julii-ba, benni-i ni hāi-i-na nie yu ta ni yii da ni nyierā hūmma-na. ⁸ Simo-Piēŋ daa mafamma-i, wuɔ kã ka dūuna Yesu caanġu-na aa naa cira: «Itie, muoŋo-i āmbabalmanceron muɔ, baa pie-mi.» ⁹ Titiraan daaba ciinumma diyaa korma yuɔ baa baman waa baa-yo hiere beŋo-na. ¹⁰ Halle u nagbosobaa-ba-i Sebede bepuomba-i korma bi bilaa-ba. Ba taa ba bī unano-i Sake aa bī unano-i Nsāa. Yesu wuɔ wan baa Simo-i wuɔ: «Baa yan korma da-ni, a donj nyunġo, ŋ ka yan tetebelle-i aa ta ŋ dii nuomba-i Diilonj-hūnuŋ-nu.» ¹¹ Yesuŋ waan mafamma-i, baa hel baa ba benni-i bomborma-na ka yan-ni aa cu u huonġu-na.

Yesu siire wontorŋo nanjo
(Matie 8.1-4; Marke 1.40-45)

¹² Yiinġu nanġu-na, Yesu kãa nelle nande-na. *Wontorŋo nanjo da-yo aa pie ka dūuna u caan-nu aa cira: «Itie, da ŋ ta ŋ taara mi jarma ta-mie, mi suyaa mie ku sie yar-ni.» ¹³ Yesu wuɔ haa u nanġa-i yuɔ aa naa cira: «Mi taara ŋ jarma ta.» Naacolŋo jarma pāŋ ta yuɔ terduonġu fanġu-na. ¹⁴ Yesu wuɔ wan-ma kuola-mei baa-yo wuɔ u baa yan ma hel; aa u kã *Diilojigāntienjo wulaa u ka ne-yo, aa u pā niikonni man dii pamma u hā-yo u migāan u yun-maama-i ŋaa *Moisiŋ nyegāan-ma dumaa*. Ku yaa nuomba ka suɔ wuɔ u jarma taa-yuɔ kelkel.

¹⁵ Kufanġuŋ cie, Yesu yerre migāan ta di du di kã. Nuomba boi taa ba jānu ba-naa ba nu u nelma-i. Jaamba taa ba cārā-yuɔ u tuɔ sire-bei ba jarma-na. ¹⁶ Ŋga huonġu nan-nu duɔ ce, u yan-ba aa ta kã u denj ka cārā Diilonjo-i aa bir jo.

Yesu siire murgu nanjo
(Matie 9.1-8; Marke 2.1-12)

¹⁷ Yiinġu nanġu-na, Yesu taa u wan Diilonj-nelma-i u pigāan nuomba-i. A ne da *Fariśēbaa-ba namba waa tēna ba hōlma-na, baa *anġinamma pigāataamba namba. Banamba taa ba hel *Galile, banamba *Yude, halle banamba naa hel *Yerusalemu-i-na jo. Itienjo fōŋgūɔ waa baa-yo u tuɔ sire jaamba-i. ¹⁸ Balamba namba tūu murgu nanjo-i kuugallaŋ-nu jo baa-yo, wuɔ ba ji suur jina-yuɔ Yesu caanġu-na. ¹⁹ A ne da nuomba naa yu dūŋgu-i, ba saa suɔ banj ka suur baa-yo dumaa. Ba naa ba nyugūŋ dūŋgu dāɔ-i-na, aa kaasŋ-ku dii-yo baa u kuugallaŋgu-i nuomba hōlma-na jina-yuɔ Yesu caanġu-na. ²⁰ Yesu wuɔ ne da ba haa ba nanġa-i yuɔ cor, wuɔ gbɛ ba jeiŋo-i wuɔ: «Mi jīe, ŋ āmbabalma hurii hiere.» ²¹ Anġinamma pigāataamba-i baa Fariśēbaa-ba donj ta ba piye wuɔ: «Hai moloŋo-i daayo-i aa u tuɔ tuora Diilonjo-i? Da ma hel Diilonjo-na, hai moloŋo-i gbāa hur u nanolŋo āmbabalma-i?»

²² Yesu wuɔ suɔ baa-ba, wuɔ gbɛ-ba wuɔ: «Bige-i cie na ta na joguonj nel daama temma-i na hōmma-na? ²³ A hur u āmbabalma-i, baa a ce u sire a tuɔ wuɔ-i, ma hāi-i-na, namaa daa hama-i ce fēu yan? ²⁴ Ŋga

* 5:14 Nieŋ Buolman-sebe-i-na (Lévitique) 14.2-32.

mi ka sire naacolŋ daayo-i ku yaa na ka suɔ wuɔ Diilonjo hãa *Molon-Bienjo-i ku fõngũo-i hĩema-na u tuɔ hur nelbiliemba ãmbabalma-i.» Uŋ waan mafamma-i, wuɔ gbẽ murgu-i wuɔ: «Sire ŋ biẽ ŋ kuugallangu-i ŋ kũŋ, muɔmei waan-dumaa.»

²⁵ Naacolŋo bi sire ba yufelle-na a biẽ u kuugallangu-i tuɔ gbeliẽŋ Diilonjo-i u kũŋ. ²⁶ Maa ce-ba hiere gbere; baa ta ba piiye wuɔ: «Diilonjo-i bibienjo!» Korma taa ma da-ba a ce ba ta ba piiye wuɔ: «I daa gbere-wẽima nyunjo-i-na.»

Yesu biẽ Levi-i
(*Matie 9.9-13; Marke 2.13-17*)

²⁷ Yesuŋ hilaa terienju-na, wuɔ da *nampohũutienjo nanjo tĩenaana u maacemman-dũngu-na, ba taa ba bi-yo Levi. Wuɔ wan baa-yo wuɔ: «Levi, sire i ta.» ²⁸ Levi bi pãŋ nanna u maacemma-i aa sire cu u huonju-nu.

²⁹ Ku huonju-na, Levi wuɔ ce kãlle u dumelle-na Yesu yerren aa bi u jo ba ji ta ba wuo niwuoni-i. Nuumba bɔi waa baa-ba. Nampohũutaamba waa ba hɔlma-na. ³⁰ *Farisĩebaa-ba daa mafamma-i ce bige-i baa *ãnjĩnamma pigãataamba-i? Kuɔ gbuu jan-ba; baa ta ba waana aa naa ta ba piiye baa Yesu *hãalãbiemba-i wuɔ: «Bige-i ciẽ na ta na wuo aa ta na nyon baa nelbabalaan daaba temma-i?»

³¹ Yesu wuɔ gbẽ-ba wuɔ: «Da ŋ waa hĩnni, ŋ ka ce bige-i perruntien terien-nu? ³² Mi saa jo nelfafaan maa-na, ŋga mi juɔ nelbabalaan maa-na ba da ba nanna ba cilɔbabalaŋo-i.»

Yesu piiye sũngu maama
(*Matie 9.14-17; Marke 2.18-22*)

³³ Ban waa mafamma-na, *Farisĩebaa-ba namba yuu-yo wuɔ: «*Nsãa-Batisi *hãalãbiemba dii sũngu-i aa ta ba cãrã Diilonjo-i, miẽ baamba bi dii aa ta ba cãrã, bige-i ciẽ nan baamba sa dii?»

³⁴ Yesu wuɔ siẽ-ba baa gbãnalãangu wuɔ: «Neliẽ gbãa tuɔ jã ciẽŋo aa na ce u jẽnaamba dii sũngu ku yiĩngu-na dɔrbiẽŋo yufelle-na wẽi? ³⁵ Ŋga yiĩngu dii baa yiĩngu, ba ka bel dɔrbiẽŋo-i ta baa-yo. Kufangu yinni'i nuɔ-i ban ka dii sũngu-i.»

³⁶ Aa naa tiraa nan gbãnalãangu nanju baa-ba wuɔ: «Ba sa taal jongorfelenjo-i a nar uucɔlŋo. Da ŋ ce-ma, jongorfelenjo kompanja siẽ biẽ baa uucɔlŋo kaanga-i, u yaa daayo u taalaa tĩ. ³⁷ Ba sa bi dii duvẽnfelenjo-i cirkpɔcɔlŋ-na. Uman duɔ ce-ma, cirkpɔɔ ka muonu aa duvẽŋo ka kũnna. ³⁸ Ŋga da ŋ'a ŋ dii duvẽnfelenjo-i, ŋ saaya ŋ dii-yo cirkpɔfelen-na. ³⁹ Na saa da, uman duɔ tuɔ nyon duvẽncɔlŋo-i uufelenjo sa dɔlnu-yuɔ a ce dumaanjo-na u sa taara-yuɔ.»

6

Yitĩenanju maama
(*Matie 12.1-8; Marke 2.23-28*)

¹ *Yitĩenanju nanju-na, Yesubaa-ba taa ba karnu sonni nanni ba cor. U *hãalãbiemba ta ba kar bile-i ba hu-yo ba natienja-na ba wuɔ. ² *Farisĩebaa-ba namba ta ba wan baa-ba wuɔ: «Bige-i ciẽ na ta na ce kumanj saa saaya cemma yitĩenanju-na?»

³ Yesu wuɔ gbẽ-ba wuɔ: «Nyulmu nan bilaa *Davidi-i wuɔ ce kumanj baa u nuumba-i*, ma sí na kalaan-ku ke? ⁴ U nan suurii Diilonj-dũngu-na

* 6:3 Nierj Samiel sebedĩelãŋo-na (1 Samuel) 21.2-7.

dumaa a biε Diilonj-buruo-i ba wuo. A ne da a saa baa miε Diilonj-hūmelle-i, bamanj si dii *Diiløjigāntaamba, ba saa saaya ba wuo buruo fanjo-i.»⁵ Uŋ waan mafamma-i, wuo cira: «*Molonj-Bieŋjo yaa yiŋenanju tienjo-i.»

Yesu siire nagāduola nanjo

(*Matie 12.9-14; Marke 3.1-6*)

⁶ *Yiŋenanju bi nanju-na, Yesu wuo suurii *Diilonelhāalādūngu-na tuō wanj Diilonj-nelma-i. A ne da naacolŋo nanjo waa ba hōlma-na, u nadienanja naa minanj. ⁷ *Anjinamma pigāataamba-i baa *Fariŋiebaa-ba kā ka fiēna ta ba ne Yesu-i wuo duō sire jeinjo yiŋenanju-na ba da āntāalām̄ma haa-yuo. ⁸ Yesu wuo suō baa-ba. Wuo gbē naacolŋo-i wuo: «Sire ŋ jo ŋ ji yiera nuōmba yaanŋa-na.» Naacolŋ wuo sire jo ji yiera. ⁹ Yesu wuo cira: «Yaanj mi yuu-na nelma diei: A saa baa miε Diilonj-hūmelle-i, bige-i faa cemma yiŋenanju-na? Anfafamma'i faa cemma waa āmbabalma? Da ŋ da molo yii duō ku, ku saaya ŋ kor-o waa ku saaya ŋ yanj u ku?» ¹⁰ Aa naa wuōra ne ba yammu-i hiere aa wanj baa naacolŋo-i wuo: «Fara ŋ nanŋa-i.» Naacolŋ wuo bi fara u nanŋa-i, kaa bir ka temma-i. ¹¹ Ba hōmmu gbuu pānj du hiere; baa ta ba yuu ba-naa wuo: «I ka ce Yesu daayo-i niε?»

Yesu fiēlaa u pōpuōrbiemba-i

(*Matie 10.1-4; Marke 3.13-19*)

¹² Yibienja fanŋa-na, Yesu wuo kā tānunju nanju-na ka cārā Diilonjo-i cō u yufienj-na. ¹³ Cuonj juō kaal, wuo bī u *hāalābiemba-i a fiēl cīncieluo ba hāi bei, a tuō bī-ba *pōpuōrbiemba. ¹⁴ Uŋ fiēlaa bamanj ba yireinja yaa daaya: Simō, (Yesu wuo bī Simō fanjo yaa Piεr-i,) baa u hāanjo-i Andere, baa Sake, baa Nsāa, baa Filipu, baa Batelemi, ¹⁵ a naara Matie, baa Toma, baa Alfe bieŋjo-i Sake, baa Simō manj taa u kuye u nelle maama-i, ¹⁶ a naara Sake bieŋjo-i *Yuda, baa *Yuda-Isikaro manj juō hel Yesu huonju-na.

Jaamba bai juō Yesu ji sire-bei

(*Matie 4.23-25*)

¹⁷ Yesuŋ juō fiēl u *pōpuōrbiemba-i tī, wuo hiire baa-ba tānunju-na ka yiera baa-ba kpankpaatanju nanju-na. U *hāalābiemba namba waa terienju fanju-na, baa sa waa dei baa yuliŋju-i a naara nelpūŋju nanju. Banamba taa ba hel *Yude, banamba *Yerusalemu, banamba Tiir, banamba Sidō dii dāmmanj-nuoraanju caan-nu. ¹⁸ Baa juō da ba ji nu Yesu nelma yaa-i aa u duō sire jaamba-i ba jarma-na. Wuo bi donya *jinabaa-ba-i u hiel-ba nuōmba yunni-na. ¹⁹ Fōŋgūō nanjo taa u hel Yesu-i-na u sire-bei ba jarma-na, a ce dumaanjo-na, baa ta ba taara ba yiēya-yuo hiere.

Yesu gboya u hāalābiemba-i

(*Matie 5.1-12*)

²⁰ Nuōmbanj nii Yesu-i-na da ba yiēya-yuo, wuo wuōra ne u *hāalābiemba-i aa naa cira:

«Sūntaanj namaanjo-i, na yunni dōlaa;

*Diilonj-nelle-i namaa diele-i.

²¹ Nyulmunj yenj namaa namanj nuō-i fiēfiē-i-na, na yunni dōlaa;

niiwuoni kaa haaya baa-na.

Namaa namanj kaalaanj fiēfiē-i-na, na yunni dōlaa;

na kaa waa nyembinninj.

²² Nuōŋ da ba bigāan-na,

da ba nanna-nɛi,
da ba ta ba tuora-nɛi,
sisɔ da ba ta ba bɛna na yireiŋa-i *Molon-Bieŋo maama-na, na yunni
dɔlaa.

²³ Taa na gbu na nyɛ yiingu faŋgu-na, aa na ta na muora na gbugbanni-i;
Diilonɔ kaa pã-na bɔi dɔrɔ-i-na. Na saa da, ba bɛncɔmba ciɛ karaaŋgu
faŋgu temma yaa-i baa *Diilopɔpuɔrbiemba-i.

²⁴ Nga waan namaaŋo-i, sɔlma haraa-nɛi;
na ciɛ na baaŋgu-i ti.

²⁵ Niiwuonɪŋ haaya baa namaa naman fiɛfiɛ-i-na, sɔlma haraa-nɛi;
na kaa waa nyulmu-na.

Namaa naman dii nyɛmbɪnni-na fiɛfiɛ-i-na, sɔlma haraa-nɛi;
na kaa waa kuliin-kaaluŋ-nu.

²⁶ Nuɔmba-i hiere da ba ta ba bɪ na yefafalle,
ŋaa ba bɛncɔmba nan bɪŋ coikartaamba man naa ciɛ ba fɛrɛ Di-
ilopɔpuɔrbiemba
ba yefafalle-i dumaa, sɔlma haraa-nɛi.»

Taa na dɔl na bigaarãamba-i
(Matie 5.38-48; 7.12)

²⁷ «Namaa naman karaa na tɔnni-i ta na nu mi nelma-i, yaan mi tɔnu-
nɛi: Taa na dɔl na bigaarãamba-i, taa na ce ãnfafamma baman diyaan
luŋgu nɛi. ²⁸ Uman duɔ haa u nubabalaanɔ nuɔni man nuɔ-i, baa waasa
kutienɔ-na, yan aa ŋ ta ŋ jɔguɔŋ kuufafaanɔ baa-yo. Taa na cãrã Diilonɔ-i
na hã baman ciɛŋ-nan kuujanɔ-i. ²⁹ Uman duɔ caa ŋ tɔŋ daaku-i, bir
daaku-i ŋ hã-yo. Uman duɔ biɛ ŋ jonɔrɔbuɔ-i, baa cie-yo ŋ jonɔryelle-na.
³⁰ Uman duɔ cãrã ŋ wulaa, hã-yo. Aa uman duɔ biɛ bɪŋkɔŋgu ŋ wulaa, baa
yuu-yo ku maama. ³¹ Nan taaran nuɔmba ta ba ce kuman ba hã-na, taa
na ce ku temma na bi hã-ba. ³² Da na ta na dɔl na dɔdɔltaamba yon, na
jaaluŋgu sɪ Diilonɔ wulaa. Na saa da, halle baman sa wuɔyaan Diilon-
hɔmelle-i ba dɔl ba dɔdɔltaamba-i. ³³ Da na ta na bi ce ãnfafamma-i
baman ciɛŋ ãnfafamma-i nɛi yon, na jaaluŋgu sɪ Diilonɔ wulaa. Halle
baman sa wuɔyaan Diilon-hɔmelle-i ba ce kufanɔ-i. ³⁴ Aa da na ta
na dii cɛmieŋa-i nan suyaa wuɔ baman ka gbãa suu-ya, na jaaluŋgu sɪ
Diilonɔ wulaa. Halle baman sa wuɔyaan Diilon-hɔmelle-i, da ba suɔ wuɔ
uman ka gbãa suu cɛmelle-i ba dii-de u'i nuɔ-i. ³⁵ Nga, taa na dɔl na
bigaarãamba-i, taa na ce ãnfafamma bɛi, taa na hã aa na baa ta na cie ku
sɔlaanɔ huonɔgu-na. Ku yaa Diilonɔ ka pã-na bɔi. Aa na ka waa Dɔrwuonɔ
bɛŋ namaa. U yaa faa. U faa baa nuɔmba-i hiere ka hel baa baman sa
suyaan ãnfafamma-i baa nelbabalaamba-i hiere. ³⁶ Na saaya na waa
hujantaan namaa, ŋaa na Ton yɛŋ hujantienɔ dumaa.»

Yesuŋ waan maman a kã cãlmuɔ yanɔa-na
(Matie 7.1-5)

³⁷ «Baa na ta na cãl na-naa, ku yaa Diilonɔ siɛ ka cãl-na. Baa na ta na haa
cãlmuɔ-cãŋkuɔle na-naa nuɔ, ku yaa Diilonɔ siɛ ka haa cãlmuɔ-cãŋkuɔle
nɛi. Uman duɔ cãl nuɔni man, ce jande aa ŋ yan-yo, ku yaa nuɔ da ŋ bi
cãl Diilonɔ-i u ka ce jande aa yan-ni. ³⁸ Niŋ fiŋ baa kekerienɔ man ŋ hã
nuɔmba-i, ba ka fi baa ku yaa hã-ni, terienɔ fanɔgu-na, yan ŋ nanɔa ta ka
fara, ku yaa ba ka fi nan kɔŋgu-i aa fɛl-ku ku yu kɔnna hã-ni.»

³⁹ Yesu wuɔ nan gbãnalãanɔ baa-ba wuɔ: «Namaa daa yiro gbãa bel
u nayiron nagãŋ-na ba kã terienɔ aa ba siɛ ka par suur fuon-nu wei?

40 *Hāalābilonjo sa suɔ u yan u hāalātienjo-i, nga hāalābilonjo man duɔ hāalā ka hi u fuonju-i, u ka tuɔ suɔ nga u hāalātienj unj suɔ dumaa.

41 «Nanj cie nie da hūyāno-i unanj yufellenj aa daabolma-i nanj yufelle-na η saa da-ma? 42 Daabolma-i nanj ferenj yufelle-na jūnu dumandε-i η bir η gbε η nabentienjo-i wuɔ: «Yanj mi hiel hūyāno-i η yufelle-na hā-ni.» Anjbanjgbāama! Hiel daabolma-i η yufelle-na igēna, ku yaa η ka ta η da dei a gbāa hiel hūyāno manj η nabentienjo yufelle-na.»

(Matie 7.16-20; 12.33-35)

43 «Tibifafaanju sa manj biebabaleina, tibibabalaanju sa bi manj biefefeina. 44 Ba suɔ tibinni-i ni bienja'i nuɔ-i. Ba sa yagal musleja kaapugammu-na, aa ba sa bi biera hālēina caatterenj-yun-nu. 45 Neliēn nuɔ η huonjanj yuu baa mamanj, ma yaa hilaan η nunju-na. Nelfefeinjo-i u ānfafamma hel u hōfafanja'i nuɔ-i aa nelbabanjo-i u maacembabamma hel u hōbabalanja'i nuɔ-i.»

Jaagociraamba hāi maama

(Matie 7.24-27)

46 «Bige-i cie na ta na bī-mi «Itie, Itie», aa da mi wanj mamanj baa-na, na sie ce-ma? 47 Umanj duɔ jo ji nu mi nelma-i aa ce-ma, mi ka pigāanj-na kutienj unj saa baa umanj: 48 U saa baa neliēno manj wuɔ u ma dūngu, aa hīnj ka hi tāmpēlle-i jina ku tuole-i. Ku tuolenj jīena fafamma aa u ma-ku, diilononj juɔ tā, kanni gbar, hūmma būnj ka nanj-ku, ma saa gbāa naara-kuɔ. 49 Nga umanj juonj u nu mi nelma-i aa u sa ce-ma, u saa baa umanj wuɔ u ma dūngu aa u saa hīnj jina ku tuole-i aa ma-ku. Diilononj juɔ tā, hūmma būnj ka nanj-ku, ku pānj cii hierε, bīnj kūnju saa tīε.»

7

Yesu siire sorosi ba yuntienjo nanjo maacembilonjo-i

(Matie 8.5-13)

1 Yesunj juɔ piye u nelma-i tī baa nuɔmba-i, wuɔ ta kā Kafarnamu. 2 *Oromε ba sorosi ba yuntienjo nanjo waa nelle fande-na, u maacembilonjo nanjo maama waa kpelle yuɔ. Maacembilonj daayo tuɔ janj. U jarma waa kpelle. 3 Yesunj juɔ, sorosi ba yuntienj daayo nu-ma. Wuɔ puɔr *Yuifu ba bīncuamba namba-i u wulaa, wuɔ ba ka cārā-yuɔ u ji sire u maacembilonjo-i hā-yo. 4 Bīncuonj daaba kā ka ta ba cārā Yesu-i aa ta ba piye wuɔ: «Naacolnj daayo saaya kāyāmma. 5 Yuifubaa mie i maama dōlnu-yuɔ; η saa da, u'i maa i *Diilonelhāalādūngu-i hā-ye.»

6 Yesu wuɔ ta tuɔ kā baa-ba sorosi ba yuntienjo cīngu-na. Banj kaa pie cīngu-i, ba suu baa sorosi ba yuntienjo tiraa puɔr u jēnaamba namba Yesu wulaa. Baa wanj baa Yesu-i wuɔ: «Itie, i jīēn wuɔ i ji wanj baa-ni, wuɔ η baa muliēn η ferε; kerε nuɔ η saa saaya η suur fuɔ temma dumelle-na 7 ku'i cie η da u saa sie jo u ferε η wulaa. Nga da η sie, η wanj nelma diei, u maacembilonjo ka sire. 8 Wuɔ fuɔ ferε-i nuɔmba dii u yun-nu, aa fuɔ bi waa bananj yun-nu. Duɔ gbε umanj wuɔ: «Kā η ka ce daaku!» Nj da kutienjo kāa. Duɔ bi gbε umanj wuɔ: «Jo bande!» Nj da kutienjo bi juɔ. Duɔ bi tiraa gbε u maacembilonjo-i wuɔ: «Ce daama!» Nj da u cie-ma.»

9 Yesu wuɔ kar da hāmmu! Naacolnj unj juɔ piye tī, Yesu wuɔ bir u yaanja-i nuɔmba-na aa naa cira: «Yaanj mi tūnu-nεi; *Isirahel-na hierε, mi saa da umanj haa u nanja-i mie naacolnj daayo temma-i.» 10 Sorosi ba yuntienjo pɔpuɔrbienj baa bir ta ba kūnj. Banj kaa hi cīngu-i, baa da maacembilonj daayo siire da yeryer u temma-i.

Bikulciɛŋo naŋo biɛŋo kuu Yesu sire-yuɔ

¹¹ Ku huonŋu-na, Yesu wuɔ ta tuɔ kã nelle nande-na, ba bi-de Nayine. U *hãalãbiemba waa baa-yo a naara nelpũŋu naŋgu. ¹² Ban kaa ta ba suur nelle-na, baa suu baa ba tũyãa bikuloŋo naŋo ta ba kã da ba ka fuure. U waa naacombiloŋo, aa u yaa waa u diei u nyu wulaa, a ne da u to naa ku aa yaŋ-ba. Nuɔmba bɔi taa ba kã u fuuremma-na. ¹³ Yesuŋ daa nyuŋo-i, u hujarre gbuu ko-yo, wuɔ waŋ baa-yo wuɔ: «Ciɛŋ nuɔ, budii; baa kaal.» ¹⁴ Aa naa piɛ ka haa u naŋga-i kuloŋo-na. Bamaŋ naa tũyãa-yo baa yiɛra. Wuɔ waŋ baa-yo wuɔ: «Naacombilo, sire!» ¹⁵ Wuɔ bi yiye sire tɛna, aa don tuɔ piye. Yesu wuɔ gbɛ nyuŋo-i wuɔ: «Biɛ ŋ biɛŋo yaa-i.» ¹⁶ Korma pãŋ bel-ba hiere terienŋu faŋgu-na. Baa ta ba gbeliɛŋ Diiloŋo-i aa ta ba piye wuɔ: «*Diilopɔpuɔrbilobuɔ hilaa-yiɛ. Diiloŋo juɔ ji kãyã u nuɔmba-i.» ¹⁷ Nelma famma gbuo *Yude-i hiere baa nilɛiŋa maŋ u kɔtɔnni-na.

Nsãa-Batise puɔraa u hãalãbiemba-i Yesu wulaa
(Matie 11.2-6)

¹⁸ Yesuŋ ciɛ mamaŋ hiere, Nsãa *hãalãbiemba kã ka tũnu-yuɔ baa-ma. ¹⁹ Wuɔ bir puɔr ba hãi Yesu wulaa wuɔ ba ka yuu-yo keɛɛ *Konkortienŋo maŋ saaya u jo, u yaa ufaŋo-i wei sisɔ uu dii huonŋ-nu? ²⁰ Baa kã ka da Yesu-i, baa cira: «*Nsãa-Batise puɔraa-ye ŋ wulaa, wuɔ i ji yuu-ni keɛɛ Konkortienŋo maŋ saaya u jo, u yaa nuɔŋo-i wei sisɔ uu dii huonŋ-nu?» ²¹ A ne da huonŋu faŋgu-na, Yesu waa tuɔ sire jaamba bɔi ba jarma-na aa tuɔ donya *jɛnabaa-ba-i nuɔmba yunni-na aa bi tuɔ puur yiriemba yufienŋa-i. ²² Wuɔ waŋ baa-ba wuɔ: «Kãaŋ na ka tũnu Nsãa-i baa naŋ daa kumaŋ, baa naŋ nuɔ mamaŋ: *Yiriemba yufienŋa puurii, murgubaa-ba siire ta ba wuɔ*, *wontuɔrmba jarma taa bei, *tugbentaamba tũnni puurii, bikuomba siire aa sũntaamba nuɔ* *Neldɔdɔlma-i.* ²³ Umanŋ gbeini-i da ni saa ji guɔl mi huonŋu-na kutienŋo yunŋu dɔlaa.»

Nsãa-Batise sɛnni-i
(Matie 11.7-19)

²⁴ Nsãa pɔpuɔrbienŋo ban taa, Yesu wuɔ tuɔ taara u pigãaŋ nuɔmba-i baa Nsãa sɛnni-i, wuɔ yuu-ba wuɔ: «Na kãa ka ne bige-i *hɛkuraŋgu-na? Fafalmanŋ sagallaŋ hɛŋgu-i dumaa na kãa ka ne ku yaa wei? ²⁵ Namaa kãa ka ne bige-i? Na kãa ka ne umanŋ diyaa bɛmbɛfafanni wei? Ma sɛi bamaŋ diyaanŋ bɛmbɛfafanni-i aa ta ba ce ba bãaŋgu-i baa dii jãmatigi ba dũnniŋ ke? ²⁶ Nga namaa kãa ka ne bige-i? Ma sɛi na kãa ka ne *Diilopɔpuɔrbiloŋo^o i ke? Aa naacolŋo faŋo-i, mi tũnu-nei, u maaraa Diilopɔpuɔrbiemba-i. ²⁷ Mamaŋ nyegãaŋ Diiloŋ-nelma-na wuɔ: «*Mi ka puɔr mi pɔpuɔrbiloŋo wuɔya ta ŋ yaan-na ka cãa ŋ hũmelle-i*†, ba gbɛ Nsãa yaa-i. ²⁸ Yaan mi tũnu-nei, Nsãa temma saa hi honŋ caanŋ-biemba-na yogo, a ne da umanŋ si dii baa yunŋu *Diiloŋ-nelle-na u maaraa Nsãa-i. ²⁹ Nuɔmba-i hiere ka hel baa *nampohũutaamba-i ba nuɔ Nsãa nelma-i aa suɔ wuɔ Diiloŋo maacemma vii, ba ce Nsãa *batiseŋ-ba. ³⁰ Nga *Fariisɛbaa-ba-i baa *ãnjɛnamma pigãataamba yagaraa wuɔ Nsãa baa batiseŋ-ba. A ce dumaaŋo-na, Diiloŋ uŋ taa u taara u ce kumaŋ hã-ba, ba ciinaana-kuɔ.»

³¹ Yesu wuɔ tiraa cira: «Mi gbãa saa fiɛfiɛ ku nuɔmba-i baa haba-i? ³² Mi gbãa saa-ba baa bisãlmba maŋ tɛnaana ponsanatigerrenŋ. Banamba ta ba waŋ baa banamba-i wuɔ:

* 7:22 Niɛŋ Isayi sebe-i-na (Ésaïe) 35.5-6; 61.1. † 7:27 Malaki (Malachie) 3.1

«I hulii tulammu hã-na, na saa nyɛɲ,
i hãl kuliɲ-neini hã-na, na saa kaal.»

³³ *Nsãa-Batisiɲ juɔ aa u sa dii dibelle u nuɲgu-na, u sa nyɔɲ kolma, na cira wuɔ *jina dii u yuɲgu-na. ³⁴ *Moloɲ-Bieɲ uɲ wuɔ aa tuɔ nyɔɲ, na tiraa sire ta na piiye wuɔ: «Naacolɲ daa fuɔ bi yii baa niiwuoni yaa yorɲ baa konyɔlle, aa tiraa sire bel jɛru baa nampohũutaamba baa nelbabalaamba.» ³⁵ Nga bamaɲ siyaa Diilonɔ nelma-i ba suyaa wuɔ ma faa.»

Yesu kaa Simɔ cɛɲ-nu

³⁶ *Fariɛyieɲo naɲo waa, ba taa ba bi-yo Simɔ. Yiɲgu nanɲu-na, wuɔ ji bi Yesu-i wuɔ ba ka wuo niiwuoni u terieɲgu-na. Yesu wuɔ kã ba ka ta ba wuo. ³⁷ A ne da saasorcieɲo naɲo waa nelle fande-na. Wuɔ numa wuɔ Yesu dii Simɔ terieɲgu-na ba ta ba wuo niiwuoni. Wuɔ kã baa natikolo-hũmma *alabati-kamoelɲ ³⁸ ka yiera saanu baa Yesu gbeini-i tuɔ kaal. Uɲ kaal dumaɲo-na, nyinyɔlma ta ma kũnna Yesu gbeini-na. Wuɔ ce u yukuɔsɲni-i a hurre-nie aa pũrã-nie nammu hãi aa ce natikolo-hũɲ daama-i a kũnna-nie.

³⁹ Simɔ daa mafamma-i ce bige-i, u pãɲ tuɔ piiye u huɔɲ-na wuɔ: «Kuɔ naacolɲ daayo waa *Diilopuɔrbilonɔ ninsonɔ, cieɲo maɲ yieyaayan-yuɔ daayo-i uu naa suɔ wuɔ cɛfɛfɛiɲo sɪ.»

⁴⁰ Yesu wuɔ cira: «Simɔ, nelma dii mi da mi waɲ-ma baa-ni.»

Simɔ wuɔ: «Hãalãtie, waɲ-ma.»

⁴¹ Yesu wuɔ cira: «Naacolɲo naɲo cẽmelle waa nuɔmba hãi nuɔ; diɛlã-wuonɔ-i neifiɲ-komuɔɲa hãi baa cɪncieluo, hãaliɲ-wuonɔ-i neifiɲa ndii. ⁴² Ba saa gbãa da ba pã-ya, u ce hujarre bei aa ce ba yaɲ-ya. Ba hãi-i-na, cẽmellentieɲo maama ka dɔlnu hai yaɲ?»

⁴³ Simɔ wuɔ cira: «Mɛi huɔɲ-na, umaɲ gbeɲa-i waa bɔi u maama ka dɔlnu u yaa yaɲ.»

Yesu wuɔ cira: «ɲ waan ninsonɔ.» ⁴⁴ Aa naa bir u yaanɲa-i cieɲo-na, aa gbɛ Simɔ-i wuɔ: «ɲ daa cieɲ daayo-i ke? Miɲ diyaa mi gboluongu-i ɲ dumelle-na, ɲ saa hã-mi hũmma mi saara mi gbeini-i. Nga fuɔ kaalaa kũnna u nyinyɔlma-i mi gbeini-na a saara-nie hã-mi, aa hurre-nie baa u yukuɔsɲni-i. ⁴⁵ ɲ saa jãrã-mie pũrã-mie, nga fuɔ-i, dii uɲ suurii ɲ dumelle-na ji hi baa fieɛ, u saa yaɲ mi gbeini pũrãmma-i. ⁴⁶ ɲ saa hure namma mi yuɲgu-na, nga cieɲ daayo kũna natikolo-hũmma mi gbeini-na. ⁴⁷ Ku'i cie mi ta mi tũ-niɲ mie: Mi maamaɲ dɔlaanu-yuɔ dɔlnumma maɲ daama-i, ku pigãaɲ wuɔ u ãmbabalma-i baa ma ciinumma-i hiere, ma hurii. Nga umaɲ ãmbabalma-i da ma saa hur bɔi, mi maama sa dɔlnu kutieɲo-i bɔi.»

⁴⁸ Aa naa waɲ baa cieɲo-i wuɔ: «ɲ ãmbabalma hurii.» ⁴⁹ Bamaɲ waa juwuoterieɲgu-na baa doɲ ta ba jɔguɔɲ wuɔ: «Naacolɲ daa fuɔ hilaa hie aa tuɔ gbã u hur ãmbabalma-i?» ⁵⁰ Yesu wuɔ waɲ baa cieɲo-i wuɔ: «Niɲ haa ɲ nanɲa-i mie ɲ kuraa, kã fiei.»

8

Caamba namba taa ba kãya Yesu-i baa u hãalãbiemba-i

¹ Ku huonɲu-na, Yesu wuɔ ji sire tuɔ wuɔra nileɲa-na hiere u waɲ *Diilonɲ-bãanɲu *Neldɔdɔlma-i u kã. U *hãalãbieɲ cɪncieluo ba hãi baamba waa baa-yo ² a naara caamba namba. Wuɔ duɔnya *jinabaa halanɲ-ba caamba famba yunni-na, aa naa bi sire banamba jarma namma-na.

Ba taa ba bɪ unanjo-i Maari. Fuɔ taa u hel Magidala. Jɪnabaa niehɪi naa hilaa fuɔ-i-na. ³ Aa bɪ unanjo-i Sani. Fuɔ bɔɔ waa *Erɔdi dumelle maacembimba yuntienjo nanjo, ba taa ba bɪ-yo Kusa. Aa ta ba bɪ unanjo-i Susani a naara capɪngju nanju. Ba taa ba ce ba nagɔn-niini-i ba kɔyɔ Yesu-i baa u hɔalɔbiemba-i.

Nuɔmban bel Diilon-nelma-i dumaa
(Matie 13.1-23; Marke 4.1-20)

⁴ Nuɔmba taa ba hel nilɛinɔ-na hiere ba jo ba nu Yesu nelma-i. Yiingu nanju-na, wuɔ nan gbɔnalɔan daaku-i baa-ba wuɔ: ⁵ «Naacolɔ nanjo kɔa ka nan fɔma u suonju-na. Unanjo kɔ ka diire hɔmellen-huɔn-na. Nuɔmba ta ba cor ba fɛna-yuɔ; huriimba jo ji wuo-yo hiere. ⁶ Unanjo kɔ ka diire tɔmpɛllen-terien-nu a pa, kpekpelma ce u ku. ⁷ Unanjo kɔ ka diire hɛn-nu; hɛngu tu suuye-yuɔ. ⁸ Uman diiriye suon-huɔnga-na, munterfafammuna, u sire gbuu kpatalla.» Yesun waan mafamma-i, u piye da gbagaga wuɔ: «Uman duɔ u ka nu, u nu!»

⁹ U *hɔalɔbiemba yuu-yo wuɔ: «Gbɔnalɔan daaku yungu yaa wuɔ nie?»

¹⁰ U cira: «Diilonjo ciɛ baa namaanjo-i. U *nellentesinni maama man fuyaa, u pigɔan namaanjo-i baa-ma. Nga ma piye baa banamba-i gbɔɛiniɔ; a ce dumaanjo-na,

da ba ne-ma, ba siɛ da ma terienju-i,

aa da ba nu-ma, ba siɛ suɔ ma yungu-i.*»

¹¹ Aa naa cira: «Mi gbɔnalɔanju yungu yaa daaku: Diilon-nelma yaa fɔma-i, aa nuɔmba hɔmmu yaa u mundiiremmu-i. ¹² Nuɔmba nan hɔmmu dii nɔa hɔmellen-huɔnga, da ba nu Diilon-nelma-i, ba yan *Sitɔni jo ji hiel-ma ba hɔmmu-na, a ce dumaanjo-na ba siɛ da hɔu-ma aa kor. ¹³ Banan hɔmmu dii nɔa tɔmpɛllen-terienju, da ba nu Diilon-nelma-i, ma gbuu dɔnu-bei; ba hɔu-ma. Nga ma siɛ gbɔa nan kaasinni. Da ku ji huol, ba har jɪna. ¹⁴ Banan hɔmmu dii nɔa hɛn-terienju, da ba nu Diilon-nelma-i, ba yan ɔnjoguɔma-i baa gbein-maama-i a naara ba kusun-maama jo ji suuye-mɛi. A ce dumaanjo-na ma siɛ gbɔa dii belle ba wulaa. ¹⁵ Banan hɔmmu dii nɔa hɛfafamma, da ba nu Diilon-nelma-i, ba hɔu-ma aa bel-ma baa hɔfafanga aa nyaar ta ba wuɔ ma hɔmelle-i din saaya di wuɔ dumaa.»

Fitin-gbɔnalɔangu
(Marke 4.21-25)

¹⁶ Yesu wuɔ tiraa nan gbɔnalɔan daaku-i baa-ba wuɔ: «Ba sa celien fitinuɔ-i aa ce bɪnkungu cure-yuɔ. Da ba celien-yo, ba haa-yo dɔrɔ ku yaa n da dɔn-huɔnga ciɛ gbɔa hiere. ¹⁷ Ku wɛima si dii manan siɛ ji hel bomborma-na, aa ku nelma si dii manan siɛ ji nu. ¹⁸ Kun yen baa man, ba ka hɔ-yo naara, aa man kuu sɪ baa-yo, cɛllɛ kungu man un haa u nanja-i kuɔ, ba ka hɔu-ku aa yan-yo. Terienju fanju-na, na saaya na ta na suɔ nelma numma.»

Yesu nyu-i baa u hɔmba juɔ u wulaa
(Matie 12.46-50; Marke 3.31-35)

¹⁹ Yesun waa tuɔ wan Diilon-nelma-i, u nyu-i baa u hɔmba jo da ba ji ne-yo; jo ji da nuɔmba yuu, ba saa gbɔa da ba piɛ u caan-nu. ²⁰ Baa wan ba Yesu-i wuɔ: «n nyu-i baa n hɔmba juɔ da ba ji ne-ni, baa dii gɔngɔngju-na.»

²¹ Yesu wuɔ cira: «Baman nuɔn Diilon-nelma-i aa ce-ma, ba yaa mɛi nyubaa-ba-i, ba yaa mɛi hɔmba-i.»

* 8:10 Isayi (Ésaïe) 6.9

*Yesu yiɛraaya fafalmu**(Matie 8.23-27; Marke 4.35-41)*

²² Yiingu nanɗu-na, Yesu wuɔ ji bel nyugūn beɗo naŋo-na baa u *hāalābiemba-i aa naa cira: «Yaan i karnu dalaŋga-i i kā bombor damaalei-i.» Baa bi ta ta ba karnu ba kā. ²³ Ba'a ba kā yaanɗa-na, Yesu wuɔ duɔfūn. Ba kaa hi hɔlma namma-i, fafalmu nanɗ temma sire suuye-bei. Hūmma doŋ ta ma suur beɗo-na. Baa ta ba yii da ba kunu. ²⁴ Hāalābiemba ta ba kaasɗi wuɔ: «Hāalātie, sire, i yii die ku!» Yesu wuɔ sire nuola fafalmu-i baa hūmma-i nie kā ka ciire. ²⁵ Kuɔ cu ba hōmmu-i, ba kūɗi maa ta ma nyen. Wuɔ wanɗ baa-ba wuɔ: «Namaa na'a na haa na nanɗa-i miɛ hie?» Baa ta ba piye ba-naa nuɔ wuɔ: «Neliɗ hayo-i temma-i dumandɛ-i? Fuɔ dii nie aa duɔ nuola fafalmu-i baa hūmma-i ni kā ka ciire ni temma-i?»

*Yesu duɔnya jɗnabaa naacolɗo naŋo-na**(Matie 8.28-34; Marke 5.1-20)*

²⁶ Yesubaa-banɗ karaanu ka hi Geres-a dii Galile dalaŋga bomborma namma-na, baa huɔl. ²⁷ *Jina ba nolɗo naŋo waa nelle fande-na, u bāanɗu cuɔ. U waa tuɔ wuɔra u biŋ tāmporuonɗu aa tuɔ kā u cɔ cincuɗi-na. Yesubaa-banɗ huɔlaa u da-ba, u ta tuɔ jārā-bei. ²⁸ Uŋ juɔ hi, u kaasɗi aa dūuna Yesu caanɗu-na aa piye da gbagaga wuɔ: «Dɔrwuonɗo Biɗi nuɔ, mi ciɛ-ni nie? Jande, baa ce hɔdorre baa-mi.»

²⁹ Yesu wuɔ nuolaaya jɗnabaa-ba-i wuɔ ba hel-yuɔ ku'i ciɛ wuɔ tuɔ piye dumaanɗo-na. Ku waa da ku sire-yuɔ yiingu manɗ nuɔ-i, ba bel-o vaa-yo baa jɔlgɔbaa jina. Nga da ba fiɛ vaa-yo, u kar jɔlgɔbaa-ba-i aa suur hien-nu. ³⁰ Jɗnabaa daaba naa ciinu cor u yunɗu-na. Yesu wuɔ yuu-yo wuɔ: «Ba bi-ni nie?»

Wuɔ cira: «Ba bi-mi Sälle.»

³¹ Jɗnabaa-ba bir yanɗ aa ta ba cārā Yesu-i wuɔ u baa donya-bei ba kā yaahuol-terienɗu-na.

³² A ne da persälle nande waa ta di wuɔra tɔnunɗu-na. Jɗnabaa-ba cārā Yesu-i wuɔ u yanɗ ba ka suur permba famba yaa nuɔ-i. Yesu wuɔ hā-ba hūmelle-i. ³³ Baa hel naacolɗo-na a kā ka suur permba-na. Permba pɔŋ ta ba gbar ba hiire, ba kā ba kunu dalaŋga-na. ³⁴ Nuɔmba waa ta ba ceŋ-ba. Banɗ juɔ da ba gbaraa ka kunu hierɛ dumaanɗo-na, baa pisállā baa gbarunɗu; banamba kā nellen-huɔnɗa-na, banamba kā sonni-na ka wanɗ-ma. ³⁵ Nuɔmba hel da ba ji ne. Banɗ juɔ ji hi, baa da naacolɗ daayo diyaa bimbinni fiɛna da welewele Yesu caanɗu-na. Korma pɔŋ ta ma da-ba. ³⁶ Bamanɗ waa da banɗ duɔnya jɗnabaa daaba-i dumaa naacolɗo-na, baa ta ba piye ba tūnu banamba-i. ³⁷ Kor maa gbuu ta ma da Geresataamba-i. Baa cārā Yesu-i wuɔ u ce jande aa u ta u halanɗ ba terienɗu-na. Wuɔ kā ka nyugūn beɗo-na duɔ bir. ³⁸ Uŋ duɔnya jɗnabaa-ba-i naacolɗo manɗ nuɔ-i, wuɔ cārā-yuɔ wuɔ u yanɗ u kā baa-yo. Yesu wuɔ cira: ³⁹ «Yanɗ aa ŋ kūŋ ŋ ka tūnu nuɔmba-i Diilonɗ uŋ ciɛ kumanɗ nie.» Naacolɗ wuɔ ta ka tuɔ wuɔra u wanɗ Yesuŋ ciɛ kumanɗ yuɔ hierɛ.

*Yesu yiɛraaya ciɛŋo nanɗ tāmma aa sire bikuloŋo nanɗo**(Matie 9.18-26; Marke 5.21-43)*

⁴⁰ Yesuŋ hilaa Geres-a-i-na jo, nuɔmba kūɔl ba-naa kā ka yu-yuɔ. Ba taa ba niya u jomma-i hierɛ. ⁴¹ Naacolɗo naŋo waa, ba taa ba bi-yo Yarusi. U waa *Diilonel-hāalādūngu yuntienɗo. Wuɔ jo ji dūuna Yesu caanɗu-na a tuɔ cārā-yuɔ wuɔ u kā u dumelle-na ⁴² kere u biloduɔla yii baa u yunɗu.

Bilonjo bien cincieliuo baa a hāi waa belle fande-na. Yesu wuɔ ta ba ta ba kā. Nuɔmba fūnunj yu-yuɔ ta ba nogol-o terni-na hiere. ⁴³ Cienjo nanjo bi waa ba hɔlma-na, u tamma taa ma kūnna. Ku bien cincieliuo baa a hāi waa belle fande-na. U cie perru-i ji gbē. U gbeija tiraa tī aa tamma saa yiera. ⁴⁴ Cienj daayo pie Yesu huonj-yanja a yieya u jongoruo tūngu-i. Uj yieyaaya jonjoruo-i terienju manj nuɔ-i, tamma pānj yiera. ⁴⁵ Yesu wuɔ suɔ wuɔ molo yieyaaya-yuɔ. Wuɔ yuu wuɔ: «Hai moloj-o-i yieyaaya-mie?»

Wulawula wuɔ fuɔ sī, wulawula wuɔ fuɔ sī. Pier wuɔ cira: «Hāalātie, molo saa yieya-nie, nuɔmba yaa yuu ta ba tisij-ni.»

⁴⁶ Yesu wuɔ cira: «Molo yieyaaya-mie. Mi daa kunanju paraaya-mie ku'i cie mi suɔ.»

⁴⁷ Cienj daa uj daa Yesu suyaa dumaanjo-na, u kūɔma donj ta ma nyen. Wuɔ pie dūuna u yaanja-na, aa naa piye nuɔmba-i hiere ba yufelle-na kumanj cie u yieya-yuɔ. Aa fafalmunj daa-yuɔ terduonju fanju-na dumaa, wuɔ tiraa wanj mafamma-i. ⁴⁸ Yesu wuɔ gbē-yo wuɔ: «Mi bilo, ninj haa nj nanja-i mie, nj kuraa. Kā nj kā fiei.»

⁴⁹ Yesunj taa u wanj mafamma-i huonju manj nuɔ-i, moloj wuɔ hel Diilonelhāalādūngu yuntienjo cingju-na ji wanj baa-yo wuɔ: «Baa yanj hāalātienjo mulienj u ferε, nj bilonjo jarma yaraa-yo.» ⁵⁰ Yesu wuɔ nu-ma. Wuɔ wanj baa Yarusi-i wuɔ: «Baa tie holle. Da nj haa nj nanja-i mie, nj bilonjo ka sire.» Uj waanj mafamma-i, baa cor ta ba kā. ⁵¹ Banj kaa hi cingju-i, u saa sie molo suur baa-yo dūngu-na. U cie fuɔ baa Pier baa Nsāa baa Sake a naara bilonjo to-i baa u nyu-i ba'i suur baa-yo yonj. ⁵² Nuɔmba-i hiere ba waa kaalun-nu. Yesu wuɔ gbē-ba wuɔ: «Baa na kaal, u saa ku, u duɔfūnj.» ⁵³ Baa bir yanj aa ta ba cōmuonj-yo. Bafamba wulaa ma tie. ⁵⁴ Yesu wuɔ bel bilonjo nanja-i, aa naa piye da gbagaga wuɔ: «Bilo, sire!» ⁵⁵ Bilonj wuɔ puur u yufienja-i aa pānj yiye sire. Yesu wuɔ cira ba hā-yo bīnkūngju u wuɔ. ⁵⁶ Kuɔ ce u bīncuɔmba-i gbεε. Yesu wuɔ wanj baa-ba wuɔ ba baa yanj ma hel.

9

Yesu puɔraa u hāalābiemba-i
(Matie 10.5-15; Marke 6.7-13)

¹ Ku huonju-na, Yesu wuɔ tigiinj u *hāalābienj cincieliuo ba hāi baamba-i a hā-ba himma baa fōngūɔ ba da ba gbāa ta ba donya *jīnabaa-ba-i hiere aa ta ba sire jaamba-i. ² Uj cie mafamma-i, wuɔ puɔr-ba wuɔ ba wuɔra wanj *Diilonj-bāanju maama-i aa sire jaamba-i. ³ Aa naa wanj baa-ba wuɔ: «Da na'a na ta, molo baa bie būle, molo baa bie buɔra, molo baa bie niwuoni, molo baa bie gbeija, molo baa bi bie jonjorbaa-ba hāi. ⁴ Da na kā terienju terienju, aa ba ka hā-na dūngu wuɔ na ta na cɔ, na tie dūngu fanju-na fuɔ na tamma. ⁵ Nja da na kā da na ka har bamanj nuɔ-i aa ba yagar, na pir na nallu-i na ta. Ku yaa ba ka suɔ wuɔ ba maacemma saa fa.» ⁶ U hāalābiemba ta ta ba wuɔra nileija-na hiere ba wanj *Neldɔdɔlma-i aa ta ba sire jaamba-i ba kā.

Erɔdi huonja cuu
(Matie 14.1-12; Marke 6.14-29)

⁷ Mamanj cienj hiere, *Erɔdi manj waa *Galile yungju-na wuɔ nu-ma. Uj nuɔ-ma, u huonj kaa cu. Banamba taa ba piye wuɔ *Nsāa-Batise yaa siire kuonj-nelle-na a jo. ⁸ Bananj ba'a *Eli yaa caraaya-bēi. Bananj ba'a yiinataanj *Diilopɔpuorbilonjo nanjo'i siire kuonj-nelle-na jo. ⁹ Erɔdi wuɔ

cira: «Mi cie ba kar Nsāa yungu-i, hai moloŋo-i daayo fuo?» Aa naa tuɔ taara u da Yesu yufelle.

Yesu hāa nelpūŋgu nanŋu wuo ye

(Matie 14.13-21; Marke 6.30-44; Nsāa 6.1-14)

¹⁰ Yesu *pɔpuɔrbiembraŋ kaa bir jo, baa jo ji tūnu-yuɔ baa baŋ kaa ce mambaŋ hiere. Yesu wuɔ ce ba hel nellen-huɔŋga-na kā ba den, dii nelle nande caaŋgu-na ba bi-de Betisada. ¹¹ Baŋ fie ta, nuɔmba yagar nu-ma, aa sire nyaa u huon-nu. Baŋ kaa hi, Yesu wuɔ hā-ba muntfɛnammu aa bie *Diilon-nellentesinni maama-i waŋ baa-ba aa bi sire jaamba maŋ waa ba hɔlma-na.

¹² Baaŋguŋ juɔ don ta ku hir huɔŋgu maŋ nuɔ-i, u *hāalābien cɪncieluo ba hāi baamba kā u wulaa ka cira: «Itie, in yey hɪŋgu-na dumandɛ-i aa bāaŋgu ta ku suur, ŋ sa ce nuɔmba bɔrɔ kā nilɛiŋa maŋ kɔtɔnni-na ka taara niiwuoni wuo, baa muncɔmmu wei?»

¹³ Yesu wuɔ cira: «Namei saaya na hā-ba niiwuoni-i ba wuo.»

Baa cira: «*Buruo u ndii dii baa-ye yon baa titiraamba hāi. Da ŋ bi'a miɛmei ka sāa ji hā nelpūŋ daaku-i hiere ŋ waŋ-ma.» ¹⁴ A ne da bamba maŋ waa, ba yuu nuɔmba neifienja hāi nuɔsiba ndii temma.

Yesu wuɔ cira: «Cieŋ ba fɛna nuɔmba komuɔŋa hā-a-hāi baa cɪncielbaa.» ¹⁵ U hāalābiemba ce nuɔmba fɛna. ¹⁶ Yesu wuɔ bie buruo u ndii daayo-i baa titiraamba hāi baaŋ daaba-i a ciir u yungu-i dɔrɔ-i-na aa jaal Diilonjo-i. Uŋ jaalaa Diilonjo-i, wuɔ bɔlnu-nie hā u hāalābiemba calnu-nie hā nuɔmba-i. ¹⁷ Nuɔmba wuo hiere nie yar-ba. Hāalābiemba gbura ni boini-i a dii-ni segeyufien cɪncieluo baa a hāi a ta baa-ni.

Yesu sinni yaa hani-i?

(Matie 16.13-28; Marke 8.27-9.1)

¹⁸ Yiingu nanŋu-na, Yesu kāa u den ka tuɔ cārā Diilonjo-i. U *hāalābiemba waa baa-yo. Wuɔ yuu-ba wuɔ: «Nuɔmba waŋ wuɔ nie mei kūŋgu-na?»

¹⁹ Baa cira: «Banamba ciera wuɔ nuɔnei *Nsāa-Batise-i, baaŋ ba'a nuɔnei *Eli-i, baaŋ ba'a yiinataaŋ *Diilopɔpuɔrbilonjo nano'i birii jo nuɔŋo-i.»

²⁰ Yesu wuɔ yuu-ba wuɔ: «Naaa fuɔ, na'a hai moloŋ muɔmei?»

Pier wuɔ cira: «Diilon uŋ pāa nuŋgu-i wuɔ u ka saaŋ *Korŋkortienjo maŋ, u yaa nuɔŋo-i.»

²¹ Yesu wuɔ waŋ-ma kuola-mei baa-ba wuɔ ba baa yaŋ molo nu-ma. ²² Aa naa cira: «*Moloŋ-Bienjo saaya u gbuu mulien. Nelle bincuɔmba-i baa *Diilojigāntaamba yuntaamba-i a naara *ānjinamma pigāntaamba ka cɪna-yuɔ aa bel-o ko-yo. Nga da ba ko-yo, u ka ce yinni hāi yon hɪɛma-na, siɛlin-yiingu-na u ka sire hel jo.»

²³ Aa naa waŋ baa-ba wuɔ: «Nuɔni maŋ da ŋ ta ŋ taara ŋ nyaanu-mie, ŋ saaya ŋ cɪna ŋ fɛɛ aa ŋ jo i ta. Aa ŋ saaya ŋ ta ŋ sie mulɛma-i baa kuliingu-i yinni maŋ jon. ²⁴ Uman duɔ tuɔ kaal baa u yungu yon, kutienjo ka kɔsuɔŋ u fɛɛ; ŋga uman duɔ tuɔ kɔsuɔŋ u fɛɛ mei maama-na, kutienjo ka da cicɛlma maŋ sie ji ti dede. ²⁵ Da ŋ da ŋ yufien-niini-i hiere hɪɛma-na aa ka caa, yuŋ haku-i dii-kuɔ? ²⁶ Uman duɔ tuɔ ce senserre u sa taara ba suɔ wuɔ u cuu mi huon-nu, aa bi tuɔ ce senserre baa mi nelma wamma-i, Moloŋ-Bienjo duɔ ka bir jo baa u fɔŋgūɔ-i, baa u To wuonjo-i a naara u To u dɔrɔpuɔrbiembra wuonjo-i, u ka bi ce senserre baa kutienjo maama-i.

27 Yaan mi waŋ ninsoŋo-i baa-na: Banamba dii na hɔlma-na bande-i-na, ba ka da *Diilon-ɓaangu-i baa ba yufelle aa suɔ ku.»

Yesu birii u deŋ birma

(Matie 17.1-8; Marke 9.2-8)

28 Yesuŋ waan mafamma-i, yinni niisei temma cor, wuɔ ce fuɔ baa Pier, baa Nsaa a naara Sake ba kã tãnuŋgu nanŋu-na da ba ka cãrã Diilonɔ-i. 29 Uŋ kaa tuɔ cãrã Diilonɔ-i u yaanŋa fũnuŋ bir ka deŋ birma aa u jonŋorbaa-ba bir baapiɛlmba ta ba gbu ba caa da muimui. 30 Wuɔ u ne da nuɔmba hãi juɔ ji ta ba piye baa-yo: *Moisi baa *Eli. 31 Dɔrcecerma namma'i naa dii-ba huɔŋga ba ta ba piye baa Yesu-i uŋ ka ku kuliŋgu maŋ *Yerusalɛmu-i-na a perieŋ u maacemma-i bãl-ma. 32 N sie suɔ wuɔ Pierbaa-ba naa kor duɔfũŋ bir ba nammu-i ba honniŋ, ŋga ba yagar sire da cecer daama diyaa Yesu-i huɔŋga baa muɔŋ daaba-i ba hãi-i-na u caan-nu. 33 Nuɔŋ daaban juɔ ta ba ta, Pier wuɔ waŋ baa Yesu-i wuɔ: «Hãalãtie, i jomma faa bande-i-na de! N sa yaŋ i ce gbuganni sie wei? Ku diei nan kũŋgu, ku diei Moisi kũŋgu, aa ku diei kũŋgu nanŋu-i Eli kũŋgu.» U taa u piye dumaa u yuŋ-nu, u sa suɔ uŋ waŋ mamaŋ. 34 Uŋ taa u waŋ mafamma-i huɔŋgu maŋ nuɔ-i, duherru nandu jo ji cĩnnu-bei. Korma ta ma da-ba. 35 Ba'a ba ne, da molo piye duherru-na wuɔ: «Mi Biɛŋo yaa daayo-i, mi hielaa u yaa-i. Taa na nu u nuŋgu-i*.» 36 Moloŋ daa uŋ juɔ piye ti, *hãalãbiemba da Yesu yaa u diei yon; ba saa da moloŋo baa-yo. Kuŋ ciɛ dumaanɔ-na, ba fiinan nel daama-na, ba saa waŋ-ma baa moloŋo huɔŋgu fanŋu-na.

Yesu duɔnya jina naacombilonɔ nanɔ-na

(Matie 17.14-18; Marke 9.14-27)

37 Ku cuo kaala-i-na, Yesu wuɔ hiire tãnuŋgu-na baa u *hãalãbiemba-i. Nelpũŋgu nanŋu jo u wulaa. 38 Naacolɔ nanɔ waa ba hɔlma-na. Wuɔ piye da gbagaga wuɔ: «Hãalãtie, jande, ne mi biɛŋo-i, u yaa u diei yon mi wulaa. 39 *Jina dii u yuŋgu-na. Duɔ sire-yuɔ dumandɛ-i, u tugol kaasɩŋ. Duɔ kaasɩŋ, jina mal-o u tuɔ tãrã aa sãmpugaaru ta du hel u nuŋgu-na. Duɔ sire-yuɔ, u mulɩɛŋ-yo da suu aa suɔ ji ciire-yuɔ. 40 Mi cãrã ŋ hãalãbiemba-i miɛ ba donya-yuɔ, ba saa gbãa.»

41 Yesu wuɔ cira: «Fieɩɩe ku nuɔŋ namaanɔ-i na sa hũu nelieŋ maama; na saa fa. Na daa nie sɩ mi ka tɩɛna baa-na gbula a tiera na nonni-i wei?» Aa naa gbɛ naacolɔ-i wuɔ: «Jo baa ŋ biɛŋo-i bande.» 42 Naacombilon uŋ kaa tuɔ piɛ Yesu-i, jina wuɔ sire-yuɔ. Wuɔ cii pãŋ tuɔ tãrã. Yesu wuɔ nuola jina-i wuɔ u cor hel naacombilonɔ-na. U bi siremma yaa dumaanɔ-na u jarma-na. Wuɔ hã u to-i baa-yo. 43 Nuɔmba maŋ waa hierɛ kuɔ ce-ba gbɛɛ. Wulawula wuɔ Diilonɔ hii, wulawula wuɔ Diilonɔ hii.

Yesu tirii u kuliŋgu maama-i

(Matie 17.22-23; Marke 9.30-32)

Yesu ancemmaŋ taa ma ce nuɔmba-i hierɛ gbɛɛ dumaanɔ-na, wuɔ waŋ baa u *hãalãbiemba-i wuɔ: 44 «Karaan na tũnni-i na nu nel daama-i fafamma: Ba ka bel *Moloŋ-Biɛŋo-i hã nelbiliemba-i baa-yo ba ko-yo.» 45 U hãalãbiemba saa suɔ u nelma yaanŋa-i; ma yuŋgu naa fuo-bei, ba saa gbãa da ba suɔ-ma. Ba sie bi sie da ba yuu-yo.

* 9:35 Isayi (Ésaïe) 42.1; Like 3.22

*Hayo-i nelbuɔ-i hāalābiemba-na?**(Matie 18.1-5; Marke 9.33-37)*

⁴⁶ Ku huonɔgu-na, Yesu *hāalābiemba ji ta ba fanu ba-naa da ba suɔ umanɔ nelbuɔ-i ba hɔlma-na. ⁴⁷ Yesu wuɔ suɔ baa-ba, wuɔ biɛ bisāmbilonɔ nanɔ jina u caanɔgu-na aa naa wanɔ baa-ba wuɔ: ⁴⁸ «Umanɔ duɔ ne muɔnɔ-i aa bel bisāmbilonɔ daayo-i fafamma, kuu dii nɔaa kutienɔ bilaa mei fɛɛ yaa-i; aa umanɔ duɔ bel muɔnɔ-i fafamma, kuu dii nɔaa u bilaa umanɔ puɔraa-mi. Na saa da, umanɔ duɔ ce u fɛɛ cɛkũɔ na hɔlma-na hiere, u yaa-i nelbuɔ-i.»

⁴⁹ Nsāa wuɔ wanɔ baa-yo wuɔ: «Hāalātie, i daa naacolɔnɔ nanɔ taa u bɪ nɔyerre-i aa tuɔ donya *jinabaa-ba-i. Miɛ ne da u sa nyaanu-niɛ baa miɛnɔ-i, i ce u yanɔ.»

⁵⁰ Yesu wuɔ cira: «Baa na cie-yo, umanɔ duɔ saa bigāanɔ-na, kutienɔ dii baa-na.»

Yesu kamma-i Yerusalemu-i-na

⁵¹ Diilonɔ unɔ nɔaa saaya u hũu Yesu-i yinni manɔ nuɔ-i, ninɔ juɔ ta ni piɛ, wuɔ sire wuɔ fuɔ fuɔ kã *Yerusalemu-i-na. ⁵² Aa naa puɔr nuumba ta u yaanɔ-na. Kutaamanɔ kaa hi *Samari nelle nande-i, baa yiɛra wuɔ ba tigiinɔ cie-yo. ⁵³ Nɔaa banɔ waa da ba cor kã Yerusalemu-i-na, nelle fande taamba saa hũu-ma u duɔ har ba nelle-na. ⁵⁴ Banɔ juɔ hi da-ma dumaanɔ-na, Sake-i baa Nsāa-i baa cira: «Itie, nɔ sa yanɔ i ce Diilonɔ naar ko-ba wei?» ⁵⁵ Yesu wuɔ bir nuola-bei.† ⁵⁶ Aa ba cor ta ba kã nelle nande.

*Ba nyaanu Yesu-i niɛ?**(Matie 8.19-22)*

⁵⁷ Banɔ kã nɔ hũmelle-na, naacolɔnɔ nanɔ gbɛ Yesu-i wuɔ: «Itie, mi ka ta mi nyaanu-niɛ ninɔ kã nɔ terni manɔ nuɔ-i hiere.»

⁵⁸ Yesu gbɛ-yo wuɔ: «Muncɔmmu dii baa bũɔrāamba-i, aa kamma dii baa huriimba-i; nɔaa terienɔ si dii baa *Molonɔ-Bienɔ-i u duɔ tuɔ cinnu u yunɔgu-i.» ⁵⁹ Aa naa miɛl wanɔ baa unanɔ-i wuɔ: «Jo i ta.»

Naacolɔnɔ gbɛ-yo wuɔ: «Yanɔ mi to duɔ ku mi fuure-yuɔ tɪ, mi ka suɔ jo i ji tiɛ wuɔra.»

⁶⁰ Yesu wuɔ gbɛ-yo wuɔ: «Yanɔ kuomba fuure ba nakuomba-i, aa nuɔnɔ-i nɔ kã nɔ ka ta nɔ wuɔra nɔ wanɔ *Diilonɔ-bāanɔgu maama-i baa nuɔmba-i.»

⁶¹ Unanɔ wuɔ tuɔ piye baa Yesu-i wuɔ: «Itie, mei ka ta mi nyaanu-niɛ, nɔaa yanɔ mi ka cārā hũmelle-i cɪnɔgu-na igɛna.»

⁶² Yesu wuɔ cira: «Nɔ saa da, umanɔ duɔ tuɔ kũ baa niimba-i aa tuɔ miɛl u ne u huonɔgu-na, kutienɔ siɛ gbāa guona Diilonɔ-suonɔgu-na.»

10*Yesu puɔraa nuɔmba komuɔnɔa siɛi baa cɪncieluo ba hāi*

¹ Ku huonɔgu-na, Yesu wuɔ tiraa hiel nuɔmba komuɔnɔa siɛi baa cɪncieluo ba hāi a puɔr-ba ba hā-ba-hāi nileinɔa-na hiere baa terni manɔ unɔ nɔaa saaya u kã-niɛ, ba da ba ta u yaanɔ-na. ² Aa naa wanɔ baa-ba wuɔ: «Dĩmma dii bɔi nɔaa ma kartaamba saa ciinu. Cāarānɔ suontienɔ-i u puɔr nuɔmba namba naara.» ³ Aa naa cira: «Minɔ puɔraa-na dumandɛ-i, kuu dii nɔaa mi cienɔ tũlmba ka dii-ba maamunaamba-na. ⁴ Da na'a na ta, molo baa biɛ gbeinɔa, molo baa biɛ buɔra, molo baa biɛ naatenni. Aa da na ta na kã,

† 9:55 Banamba naaraaya wuɔ: «Na saa suɔ wuɔ na balaanɔ cor wei? *Molonɔ-Bienɔ saa jo duɔ ji ko nuɔmba, nɔaa u juɔ duɔ ji kor-ba.» Saa-ku baa Like 19.10.

molo baa ka yiera hūmelle-na wuɔ u jaal moloŋo. ⁵ Da na ka suur cīngu maŋ nuɔ-i, mamaŋ dii cemma igēna ma yaa daama, na cira: <Tiyāaŋ dei.> ⁶ Da kuɔ yaafellentiŋo dii cīngu faŋgu-na, na jaaluŋgu ka hi-yo, da ma'i sī ku ka bir jo na wulaa. ⁷ Da ba jārā-nei fafamma teriŋgu maŋ nuɔ-i, na har na fīena kusuwɔŋ-nu'i. Da ba hā-na kumaŋ, na hūu na wuɔ. Da ba bi hā-na kuunyɔŋgu maŋ, na hūu na nyɔŋ. Maacembiloŋo saaya baa u maacemma sullu. Baa na ta na horuonu na muŋharmunterni-i. ⁸ Da na suur nelle maŋ nuɔ-i, da ba bel-na fafamma aa hā-na kumaŋ, na hūu na wuɔ fiɛi. ⁹ Aa jaamba maŋ dii nelle fande-na, na sire-bei aa na waŋ baa nuɔmba-i wuɔ *Diilon-bāaŋgu piyaa-ba tī. ¹⁰ Nga da na suur nelle maŋ nuɔ-i, aa ba yagar ba saa hā-na muntfenammu, na kā nellen-ħuɔŋga-na na ka cira: ¹¹ <I pirii i nallu-i na nelle-na, nga mamaŋ dii, na saaya na suɔ wuɔ Diilon-bāaŋgu piyaa tī.> ¹² Mi tūnu-nei, bamaŋ da ba saa ka hā-na muntfenammu, Diilon duɔ ji tuɔ yuu nuɔmba-i yiŋgu maŋ nuɔ-i, uŋ ka haa kumaŋ kutaamba-na, ku ka balaŋ yaŋ Sodɔmutaamba kūŋgu-i*.>

(Matie 11.20-24)

¹³ Aa naa cira: «Korasitaŋ namaaŋo-i, sūlma haraa-nei! Betisadataaŋ namaaŋo-i, sūlma haraa-nei! Gberɛ-wɛima maŋ ciɛ namaa hɔlma-na, kuɔ maa naa ce Tiir nelle yaa nuɔ-i baa Sidɔ nelle-na, dii yiinaa nilɛiŋa faŋa taamba naa kūnna cuoŋgu ba fɛrɛŋ nuɔ aa dii buɔrbaa joŋgor ba temma a pigāaŋ wuɔ ba naana ba cilɔbabalaŋo-i. ¹⁴ Teriŋgu faŋgu-na, Diilon duɔ ji tuɔ yuu nuɔmba-i yiŋgu maŋ nuɔ-i, uŋ ka haa kumaŋ nei, ku ka balaŋ yaŋ Tiirtaamba kūŋgu-i baa Sidɔtaamba kūŋgu-i hiere. ¹⁵ Kafarnamutaŋ namaaŋo-i, na daa niɛ sī namei ka maar nuɔmba-i hiere wɛi? Na tɔal na fɛrɛ; namei ka waa ba hieroŋo-i hiere ba huon-nu.»

¹⁶ Aa naa waŋ baa uŋ hielaa bamaŋ duɔ puɔr-ba wuɔ: «Da na kā, umaŋ duɔ ka nu na nunni-i, kutieŋo nuɔ mɛi nuŋgu yaa-i; umaŋ duɔ ka cīina-nei, u cīinaana muɔmɛi. A ne da umaŋ duɔ cīina muɔŋo-i, u cīinaana umaŋ puɔraa-mi.»

¹⁷ *Pɔpuɔrbiembraŋ kaa aa jo, ba jo ji ta ba nyɛ da musɛmusɛ aa ta ba piye baa Yesu-i wuɔ: «Itie, halle baa *jīnabaa-ba-i hiere, die piye baa-ba aa bi ŋ yerre-i ba nu i nunni-i.»

¹⁸ Yesu wuɔ cira: «Mi daa *Sitāni hilaa dɔrɔ-i-na jo ji diire ŋaa diilon-nyiesimma. ¹⁹ Niɛŋ, mi hāa-na himma-i ninsoŋo na ta na gbā na fīena jēnaamba-i baa namɛimba-i, aa ta na gbā na yar bigāarāŋo-i; a ce dumaŋo-na biŋkūŋgu siɛ gbāa ce kuubabalaŋgu nei. ²⁰ Na saa da! Kumaŋ saaya ku fɛ na hɔmmu-i ku'i sī wuɔ *jīnabaa-ba nuɔ na nunni-i, nga ku yaa daaku: Na saaya na suɔ wuɔ na yireiŋa nyegāaŋ dii dɔrɔ-i-na.»

Yesu huɔŋga fɛ

(Matie 11.25-27; 13.16-17)

²¹ Terduŋgu faŋgu-na, *Diilon-Yalle pāŋ ce Yesu huɔŋga fɛ. Wuɔ cira: «Baba, nuɔnei Yuntien nuɔ dɔrɔ-i-na baa hīɛma-na hiere. Niŋ fuyaa ŋ huɔŋga-i cɛcɛmuntaamba-na baa sebesuɔtaamba-na, aa cɛr pigāaŋ bisāmbiembra-i baa-ka, ŋ jaaluŋgu bɔi. Ninsoŋo, ŋ ciɛ ŋ huɔŋga yaa dumaŋo-na Baba.»

²² Aa naa cira: «Mi To birii wɛima-i hiere hā-mi. Da ma hel Tuoŋo-na, molo sa suɔ Bɛpolŋo-i, aa da ma bi hel Bɛpolŋo-na baa uŋ taaraŋ u pigāaŋ bamaŋ baa-yo, molo sa suɔ Tuoŋo-i.» ²³ Aa naa bir fulnu u

* **10:12** Sodɔmutaamba kūŋgu-i: Niɛŋ Miwaŋo jīnammaŋ-sebe-i-na (Genèse) 19.24-28.

*hāalābiemba-i ba kula wuo: «Nan dan kuman daaku-i, baman dan-
kun ba yunni dālaa. ²⁴ Yaan mi tūnu-nei, *Diilopəpuərbiemba bəi baa
fəŋgōtaamba bəi taa ba taara ba da nan dan kuman, aa nu nan nun
maman, ŋga ba saa ji gbāa†.»

Samariyeŋo nano maama

²⁵ *Anjīnamma pigāatienjo nano sire yiera aa yuu Yesu-i baa nel
daama-i duə cure-yuə wuo: «Hāalātie, da mi ta mi taara mi ka da cicēlma
man sa tēŋ dede-i, mi saaya mi ta mi ce bige-i?»

²⁶ Yesu wuo yuu-yo wuo: «Ba nyegāan wuo nie *anjīnamma-na?»

²⁷ Naacolŋ wuo cira: «Ba ciera wuo: «*N saaya ŋ dəl Itienjo-i Diilonjo-i baa ŋ
huŋga-i hiere, baa ŋ kusūŋgu-i hiere, baa ŋ fəŋgūə-i hiere, baa ŋ anjōguəma-i
hiere, aa ŋ bi dəl ŋ nanolŋo-i ŋaa nin dəl ŋ fere duma.*»‡»

²⁸ Yesu wuo cira: «Ma yaanŋa yaa-i. Da ŋ ta ŋ ce mafamma-i, ŋ ka da
cicēlma man sa tēŋ dede-i.»§ ²⁹ Ŋga anjīnamma pigāatienjo tuə taara u
pigāan Yesu-i wuo u nelma saa kā hēŋ-nu. U bir yuu-yo wuo: «Mi nanolŋo
yaa hai?»

³⁰ Yesu wuo sie-yo baa nel daama-i wuo: «Naacolŋo nano hilaa
*Yerusalemu-i-na a tuə hiire u kā Yeriko. Uŋ kən hūmelle-na, cuobaa-
ba ka cie-yo hūu u bimbinni-i, aa gbuu muo-yo ta ba yii da ba ko-yo. Ban
muyaa-yo dumaanjo-na, ba nanna-yuə aa ta. ³¹ *Diilojigāntienjo nano tuə
jo ji da-yo, u ciel cor aa yan-yo. ³² *Levitiyeŋo nano jo ji ce maaduəma.
³³ *Samariyeŋo nano jo ji hi da-yo, u hujarre gbuu ko-yo. ³⁴ U yiera. Duvē
waa baa-yo, u ce duvēŋ daayo-i a saar u pānni-i aa hure namma nie aa
vaaya-nie. Uŋ cie mafamma-i, kakūmuə waa baa-yo; u teteŋ-yo haa-yo u
kakūmuə-i-na a kā baa-yo niraan-munharmu nammu-na ka migāan bel-o
fafamma. ³⁵ Ku cuo kaala-i-na, u hiel warbienja* hā terientienjo-i, wuo u
hūu u tuə bel jeinjo-i, kere fuə cor yaan-na. Da a ji yor a da u saa jo, u ce fuə
waanŋa u tuə bel-o, duə ji jo, u ka pā-ya hā-yo.»

³⁶ Yesu wuo yuu anjīnamma pigāatienjo-i wuo: «Nan huŋga-na, balan
daaba-i ba sie-i-na, hayo-i nie jein daayo-i wuo u nanolŋo?»

³⁷ Anjīnamma pigāatien wuo cira: «Uman cie hujarre-i yuə, u yaa-i.»

Yesu wuo cira: «Kā ŋ ka ta ŋ ce dumei!»

Neliŋoŋ saaya u par maman

³⁸ Yesuŋ taa u kā *Yerusalemu-i-na baa u *hāalābiemba-i, ba kā ka
hi nelle nande-i. Cienjo nano waa nelle fande-na, ba taa ba bi-yo Marti.
Marti wuo ce ba har u wulaa. ³⁹ U hāanjo waa, ba taa ba bi-yo Maari.
Maari wuo kā ka tēna Yesu caanŋu-na tuə nu u tuə piye. ⁴⁰ A ne da huŋgu
fanŋu-na, Marti yaanŋa naa gbuu huol baa gonyamma-i. Wuo jo ji tuə
piye baa Yesu-i wuo: «Itie, mi hāanŋoŋ yaan mi ta mi gonya mi da-mi-diei
nan daa ku biyaa wei? Ŋ sa wan baa-yo u jo ji kāyā-mie wei?»

⁴¹ Yesu wuo cira: «Marti, ne hāa, ŋ huŋga yuu baa nelma bəi, ku'i cie
ŋ yaanŋa huol huolŋ daama temma-i. ⁴² Neliŋ nuə ŋ saaya ŋ ne wei
ma diei par. Dan'a ŋ par, ŋ ne maman faa. Maariŋ paraa maman, ma yaa faa;
molo si dii duə ji hūu-ma u wulaa.»

† 10:24 Nieŋ Pier dte. 1.10-12. ‡ 10:27 Anjīnamma tiyemman-sebe (Deutéronome) 6.5;
Buolman-sebe (Lévitique) 19.18 § 10:28 Nieŋ Buolman-sebe-i-na (Lévitique) 18.5. * 10:35
Ku birii a saanu baa cerma. Ma nyegāan girekimma-na wuo: «Wuo hiel *deniebaa-ba hāi hā
terientienjo-i.»

11

Yesu pigāan u hāalābiemba-i ban cārān Diilonjo-i dumaa
(Matie 6.9-13; 7.7-11)

¹ Yiingu nanngu-na, Yesu waa terienngu nanngu-na tuō cārā Diilonjo-i. Uṅ juō cārā tī, u *hāalābilonjo nanjo wan̄ baa-yo wuō: «Itie, hāalā-yie i tie cārā Diilonjo-i ṅaa Nsāa uṅ hāalāyā u hāalābiemba-i dumaa.»

² Yesu wuō cira: «Da na'a na cārā Diilonjo-i, cieraṅ:

«I To nuō,

yaṅ nuōmba-i hiere ba suō wuō nuōnei Diilon̄ nuōṅo-i.

Pa ṅ bāanngu-i yie.

³ Ta ṅ hā-ye niwuoni-i yinni maṅ joṅ.

⁴ Uman̄ duō cāl miēṅo-i i ce-yo jande.

Diē bi cāl-ni ṅ ce-ye jande;

ṅ baa gāṅ baa-ye.

Baa yaṅ weima gbāa tāal-e dii-ye kuubabalaanngu cemma-na.»»

⁵ Uṅ waan̄ mafamma-i, u tiraa cira: «Namaanjo-na, uman̄ duō sire kā u jīēṅo nan̄ wulaa isuōhollen̄ ka tuō muo dūṅgu-i yuō, wuō u sire hā-yo niwuoni, ⁶ kere u jīēṅo nan̄o haraa-yuō, u saa da kuuwuonngu duō hā-yo.

⁷ U jīēṅo tīe dii dūṅgu-na aa cira: «Baa mulīēṅ-muō; mi gaala tī baa mi bisālm̄ba-i aa dūṅgu tiraa gbonu, mi sie gbāa sire da mi biē niwuoni hā-ni.» ⁸ Yaan̄ mi tūnu-nei, naacolṅ duō cor tuō muo dūṅgu-i, u jīēṅ duō fi'e'a u saa ne ba jīēsīnni-i aa sire, uṅ muo u huol u yaan̄-na u ka sire hā-yo uṅ taaraṅ niman̄ hiere.

⁹ «Yaan̄ mi tūnu-nei: Cāarāṅ! Ba ka hā-na. Taaraayan̄! Na ka da. Bīēṅ! Ba ka sie-na. ¹⁰ Uman̄ cāarāṅ ba hā u yaa-i, uman̄ taaraayan̄ u yaa daan̄, aa uman̄ bīēṅ ba sie u yaa-i.

¹¹ «Namaanjo-na, hai moloṅ biēṅo-i duō cārā teterienṅo u wulaa, u yaṅ-yo aa bel jīēṅo hā-yo? ¹² Sisō duō cārā cumelle, u yaṅ-yo aa bel namienṅo hā-yo? ¹³ Namaa naman̄ balaan̄, da na ta na suō-ma na hā na bisālm̄ba-i bīmbīafanni, ku ce nie aa na To-i dōro-i-na, baman̄ cāarāṅ u *Yalle-i u sie hā-ba baa-de?»

Yesu hilaa baa u himma-i hie?
(Matie 12.22-30; Marke 3.22-27)

¹⁴ Yiingu nanngu-na, Yesu waa tuō donya *jīna nanjo-i naacolṅo nanjo-na. Jīna wuō cie naacolṅo-i bobo. Uṅ juō hel, naacolṅo don̄ tuō piiye, kuō cu nuōmba hōmmu-i. ¹⁵ Banamba ta ba piiye wuō: «Jīna ba yuntienṅo-i *Belsebul* yaa hāa-yo himma-i u tuō donya jīnabaa-ba-i.» ¹⁶ Banamba ta ba taara ba cure-yuō, baa cira wuō da kuō Diilonjo puōraa u yaa-i, u ce bīṅkūṅgu pigāan̄-ba ba ne. ¹⁷ Yesu wuō suō ba huōya-maama-i, wuō gbē-ba wuō: «Da ṅ da neduōlen̄-baan̄ namaanjo-i na sa gbo, yiingu dii baa yiingu, na nelle ka muonu. ¹⁸ Namaa nan̄ ciera wuō Belsebul hāa-mi himma-i mi ta mi donya jīnabaa-ba-i hāa, *Sitāni duō tuō gāṅ baa fuō ferēṅ baamba-i, u fōṅgūō ce nie aa cō u wulaa? ¹⁹ Sitāni duō hā-muō himma-i mi ta mi donya jīnabaa-ba-i, namaa baamba fuō, hai moloṅo-i hāa bafamba-i ba ta ba donya-bei? Na saa da, namaa ferēṅ baamba yaa ka karnu ciiruo-i. ²⁰ Muō fuō, Weimantienṅo yaa hāa-mi himma-i mi ta mi donya jīnabaa-ba-i. Ku yaa pigāan̄ wuō *Diilon̄-bāanngu paa-nei tī.

* 11:15 *Sitāni yerre nande yaa *Belsebul.

²¹ «Fõngõtienjo man jiena kuumuõngu u caañ-nu tuõ niya u dumelle-i, cuoyuo sa sie suur-yuo. ²² Nga umañ fõngũ-i jienya fuõ wuõõ-i duõ jo, uñ haa u nañga u kuumuõngu man nuõ-i, u hũu-ku aa biera u bimbinni-i hiere calnu-nie hã nuamba.

²³ «Uman duõ uu si dii baa-mi, kutienjo bigãañ-mi, aa umañ duõ u sa tigiin baa-mi, u pisállã.»

(Matie 12.43-45)

²⁴ «*Jina duõ hel moloõõ-na, u kã ka tuõ wuõra u bññ hiẽñ-nu duõ taara muntienammu. Duõ saa ka da, u cira: «Mi ka bir kã mi muntercõõmmu-na.» ²⁵ Aa bi bir. Duõ kã ka da kutienjo gbuu migãañ u huõnga-i da welewele aa tigiin-ka, ²⁶ u bir ka bñ u najinabaa niehã, baman balaañ yan ufañõ-i, ba jo ji suur tiena-kei. Da ba jo ji waa dumaanõ-na, ku migãañ balañ kutienõ-na a yan ðelã-kũngu-i.»

²⁷ Yesuñ taa u wañ mafamma-i, ciẽño nanjo piiye da gbagaga nuõmba-na wuõ: «Ciẽño man huõñ-ni aa fie-ni u yuñgu dõlaa!» ²⁸ Yesu wuõ yan aa gbẽ-yo wuõ: «Cira, baman nuõñ Diilon-nelma-i aa wuõ ma hũmelle-i ba yunni dõlaa.»

Nuõmba ciẽra Yesu ce bññkũngu ba ne

(Matie 12.38-42)

²⁹ Nuõmbañ gbuu ji ta ba ciinu huõngu man nuõ-i Yesu caañgu-na, wuõ cira: «Fieñe ku nuõñ namaanõ-i na saa fa; na ciẽra mi ce bññkũngu hã na ne. Nga bññkũngu sa ce dii hã-na, maman daa *Yonasi-i ma ka saanu baa-na. ³⁰ Yonasiñ waa kuman Ninivetaamba wulaa†, *Moloñ-Bieño ka waa kufangu temma yaa-i namaa na wulaa. ³¹ Gẽñgeriyiinguna, Seba nellentienjo ka da nungu fieñe ku nuõñ namaanõ-na. Fuõ siire termaan daaku-na a karnu nileinã-i hiere duõ ji nu *Salomõ nelma-i‡, a ne da namaa hõlma-na bande-i-na, moloõõ dii umañ maaraa Salomõ-i aa na yagar na sa nu u nungu-i. ³² Ninivetaamba nuõ Yonasi nungu-i aa nanna ba cilõbabalañõ-i§, a ne da namaa hõlma-na bande-i-na, moloõõ dii umañ maaraa Yonasi-i, aa na yagar wuõ na sie nu u nungu-i. Terienju fangu-na, Diilon duõ ji tuõ yuu nuõmba-i, Ninivetaamba ka cira na cãlã cemma.»

Fitñ-gbãnalãangũ

(Matie 5.15; 6.22-23)

³³ «Molo sa celien fitnuõ-i aa fuo-yo, sisõ aa ce bññkũngu cure-yuo. Da ñ celien-yo, ñ haa-yo dõrõ dũñ-huõnga ce cerre hiere. ³⁴ Neliẽñ nuõ ñ yufienã yaa nan ferẽñ kerre fitnuõ-i. N yufien da a fa, ñ waa cecerma-na; ñga ñ yufien da a saa fa, ñ waa kukulma-na. ³⁵ Terienju fangu-na, gbãñ fitnuõ man dii baa-ni u baa ji ðiñ aa yan-ni. ³⁶ Da ñ waa hiere cecerma-na, ñ bññkũngu diei si dii kukulma-na, ñ ka waa ñaa ñ suuri fitñ-dũñ-nu.»

Yesu haa cãlmuõ Farisẽbaa-ba-na

(Matie 23.1-36; Marke 12.38-40)

³⁷ Yesuñ juõ piiye ti, *Farisẽyienjo nanjo bi-yo wuõ ba ka wuo niwuoni u ciñgu-na. Yesu wuõ kã ba ka ta ba wuo. ³⁸ Uñ ña u saa saara u nammu-i aa suõ duõ wuo niwuoni-i, kuõ ce Farisẽyien daayo-i gberẽ. ³⁹ Yesu wuõ gbẽ-yo wuõ: «Farisẽbaa namaanõ-i, naa dii ñaa neliẽño man saaraa kalni honni-i aa yan ni hõmmu yu baa duganni. Da na ce na migãañ

† 11:30 Yonasi (Jonas) 3.3-5 ‡ 11:31 Jamatigi ba sebedelãño (1 Rois) 10.1-10 § 11:32 Yonasi (Jonas) 3.5-10

na kūōma yaa da welewele aa na hōmmu yu baa cuosinni baa balaangu. ⁴⁰ Mimiēl namaa temma-i daana-i, umaŋ ciē huongu-i u'i saa ce huonga-i wēi? ⁴¹ Firiinuŋ na hōmmu-i baa sūntaamba-i ŋ ka da na birii nuōfafaan namaa.

⁴² «Farisēbaa namaaŋo-i, sūlma haraa-nēi; da na ce na dii Diiloŋo *yufelle-i ka cor baa niifelu-i du sinni-na hiere aa na siē bi ce kumaŋ vii, na siē bi tiraa dōl Diiloŋo-i. A ne da, naa naa saaya na ta na ce ma yaa-i igēna aa suō haa manamma-i ma dōrō.

⁴³ «Farisēbaa namaaŋo-i, sūlma haraa-nēi; da na suur *Diilonelhāalādūngu-na, na taara na tēna yaan-na. Na taara da na waa nuōmba-na, ba ta ba piē ba jaal-na. ⁴⁴ Sūlma haraa-nēi; naa dii ŋaa cīncuōŋa maŋ gbuyaanu, nuōmba saa suō wuō munterbabalammu, ba ta ba wuō ba cor a dōrō.»

⁴⁵ *Anjīnamma pigāatienŋo naŋo gbē-yo wuō: «Hāalātīe, da ŋ ta ŋ piie dē-i-na, ma sī ŋ bi tuora miē fere-i kē?»

⁴⁶ Yesu wuō cira: «Anjīnamma pigāataaŋ namaaŋo-i, sūlma bi haraa-nēi; da na ce na biē congorni maŋ nelīe siē gbāa tūu-ni a hā nuōmba-i wuō ba tūu, aa na siē bi bel ba tūu. ⁴⁷ Sūlma haraa-nēi; na bīncuōmbaŋ kuō *Diilopōpuōrbiemba maŋ, na siire ta na ma ba cīncuōŋa-i. ⁴⁸ Naŋ ciē mafamma-i, kuu dii ŋaa na pigāaŋ wuō na bīncuōmbaŋ ciē kumaŋ ku faa. Bafamba kuō Diilopōpuōrbiemba-i aa namaa ta na ma ba cīncuōŋa-i. ⁴⁹ Ku'i ciē Diiloŋ uŋ suō wēima-i hiere, u waŋ-ma gbar-ma wuō: «Mi ka saan mi pōpuōrbiemba namba hā-ba. Ba ka ko banamba bei, aa ce banamba kpāncōlgū.» ⁵⁰ Diilopōpuōrbiemba maŋ baŋ kuō-ba a doŋ dii miwaanŋo domma-na, Diiloŋo kaa yuu fiēfiē ku nuōŋ namaaŋo-i kumaŋ ciē na ko-ba. ⁵¹ Yaan mi tūnu-nēi, baŋ kuō Abel* aa ko bamaŋ cu-yo hiere a ji hi Sakari† maŋ baŋ kuō-yo mumbuolmuŋ-terienŋu hōlma-na baa *Diiloduba-i, ba kaa yuu-na kumaŋ ciē na ko-ba.

⁵² «Anjīnamma pigāataaŋ namaaŋo-i, sūlma haraa-nēi! Naŋ fuyaa mamaŋ gbāa ce nuōmba suō Diiloŋo-i; naa dii ŋaa nelienŋo maŋ gbuōnu dūngu aa fuo diele-i. Fuō siē suur aa bamaŋ taaraayaŋ ba suur u siē bi yaŋ ba da suur.»

⁵³ Yesuŋ juō hel juwuoterienŋu-na, anjīnamma pigāataamba-i baa Farisēbaa-ba jo ji yu-yuō ta ba waana baa-yo aa ta ba yuu-yo baa nelma bōi ⁵⁴ wuō sī u ka piie cāl ba da āntāalāmma haa-yuō.

12

Umaŋ saaya kāalāmma (Matie 10.26-33)

¹ Yesuŋ taa u piie baa *Farisēbaa-ba-i, nuōŋ baa kūōl ba-naa jo ji yu-yuō. Wuō waŋ baa u *hāalābiemba-i wuō: «Bilaan na fere Farisē ba dawaruō-i-na; uu dii ŋaa konsiini. Baa na yaŋ ba ji celien-na baa-yo. ² Nelma maŋ fuyaa hiere, ma ka hel. ³ Da na fiē fuo waŋ mamaŋ, ma ka nu.

⁴ «Mi jēnaanŋ namaa, yaanŋ mi tūnu-nēi, baa na ta na kāalā umaŋ gbāa ko-na yonŋ aa u siē gbāa ce kumaŋgu nēi. ⁵ Mi ka pigāaŋ-na naŋ saaya na ta na kāalā umaŋ. Na saaya na ta na kāalā Diiloŋo yaa-i. Da ŋ ku, u yaa gbāa dii-ni dāamu-na. Coima saa fa, na saaya na ta na kāalā u yaa-i.

* **11:51** Miwaanŋo jīnamman-sebe (Genèse) 4.8 † **11:51** Ancolomman-sebehāalīŋo (2 Chroniques) 24.20-22

6 Na saa da, ba sa suor tigālāamba ndii warbieŋa hāi yonŋ wei? A ne da u diei maama sa karaanu Diilonŋo-i. 7 Halle na yukuwɔsɩnni maŋ daani-i, Diilonŋo kāaŋ-ni hiere. Terieŋgu faŋgu-na, baa na ta na tie holle; na bɔyaa tigālāamba-na titirre.

8 «Mi tūnu-nei: Umanŋ duɔ yiera-meɩ nuɔmba yaanŋa-na wuɔ meɩ wuonŋo, *Molon-Bieŋo kaa yiera-meɩ *dɔrpɔpuɔrbiemba yaanŋa-na wuɔ kutieŋo-i fuɔ bi wuonŋo. 9 Nga umanŋ duɔ cɩna-mie nuɔmba yaanŋa-na, Molon-Bieŋo kaa bi cɩna kutieŋo-i dɔrpɔpuɔrbiemba yaanŋa-na. 10 Umanŋ duɔ wanŋ noparaan-āndaanŋu baa Molon-Bieŋo-i, jande gbāa ce kutieŋo-na, ŋga umanŋ duɔ wanŋ noparaan-āndaanŋu baa *Diilonŋ-Yalle-i, jande cɩraa u ce kutieŋo-na. 11 Da ba bi-na yiinŋu yiinŋu *Diilonelhāalādūnni-na, sisɔ yaataamba wulaa, sisɔ fāamaanŋ ba terieŋ-nu; baa na yanŋ na hɔmmu cu wuɔ na sie ka suɔ nanŋ ka wanŋ mamanŋ a kor. 12 Da na ka hi, Diilonŋ-Yalle ka pigāan-na nanŋ saaya na wanŋ mamanŋ.»

Weinŋo maŋ milāan u gbānalāanŋu

13 Yesuŋ taa u piiye, naacolŋo nanŋo tɩe dii nuɔmba-na aa gbɛ-yo wuɔ: «Hāalātie, wanŋ baa mi mɔlɔ-i u yanŋ i calnu i to ciilunŋu-i.»

14 Yesu wuɔ cira: «Mi jɩe, hai juɔ haa-mi geŋgertie muɔ na yunŋu-na, sisɔ caltie muɔ, mi da mi cal namaa ciilunŋu?» 15 Aa naa wanŋ baa nuɔmba-i hiere wuɔ: «Bilaanŋ na fere, baa na yanŋ gbeinŋ-maama yu na hɔmmu-i ji cor. Na suyaa wuɔ nelieŋ nuɔ da ŋ fie waa weinŋ nuɔ nie nie, ŋ weisɩnni sie gbāa haa kunanŋu ŋ yinni-na.» 16 Aa naa nanŋ gbānalāanŋ daaku-i baa-ba wuɔ: «Belle nande-na, weinŋo nanŋo dɩmma naa gbuu ce. 17 U tuɔ piiye u huonŋ-na wuɔ: «Mundiimu sɩ baa-mi, mi ka ce dɩŋ daama-i nie?» 18 Aa ji cira: «Mi suyaa miŋ ka ce kumanŋ. Mi ka muonu mi inɔŋgɔbaa-ba-i aa ma bɔmbɔŋ-baamba a dii-ma baa mi nagān-niini-i hiere. 19 Da mi gbāa ce mafamma-i, mi dɩmmanŋ ciinu, mi ka tɩena ta mi wuo yonŋ aa ta mi nyonŋ, aa bi ta mi ce mi bāanŋu-i. Mi ka ce bieŋa bɔi, mi sie guona.» 20 Diilonŋo gbɛ-yo wuɔ: «Nŋ milāanŋ ŋ sa cɛ, isuwŋ daaku-na ŋ ka ku. Da ŋ ku, ninŋ daa dɩmma maŋ daama-i ma ka ce hai maama-i?»

21 Yesu wuɔ cira: «Kuuduonŋu yaa baa bamanŋ gbaraanŋ ba nyaanu miwaanŋ daayo weisɩnni-i aa yanŋ Diilonŋ-niini-i.»

Hɔcugbāŋgbālānde (Matie 6.25-34)

22 Ku huonŋu-na, Yesu wuɔ gbɛ u *hāalābiemba-i wuɔ: «Da mi ta mi piiye baa-na wuɔ na baa tie holle baa na niwuoninŋ-kūŋgu-i, baa na niidiinŋ-kūŋgu-i; 23 kuu dii ŋaa nelieŋ nuɔ ŋ yunŋu bɔyaa niwuoni-na aa ŋ kūma bɔyaa niidiini-na. 24 Nieŋ huriimba-i! Ba sa guona, aa inɔŋgɔbaa-ba bi sɩ baa-ba, ŋga Diilonŋo hā ba ta ba wuo. Na saa buɔ huriimba-na titirre wei? 25 Namaanŋo-na, hai molonŋo-i baa u hɔculle-i hiere u gbāa naara kunanŋu u yinni-na? 26 Ku fɔŋgūɔ ŋ'a uu si dii-nei na da na ce maayilemma famma-i, bige-i cie na hɔmmu ta mu cu baa na niwuoninŋ-kūŋgu-i baa na niidiinŋ-kūŋgu-i? 27 Nieŋ pūlmanŋ puŋ ma fa dumaa, a ne da ma sa ce maacemma, ma sa bi sū jonŋorbaa. Mi tūnu-nei, halle *Salomɔ-i baa u weisɩnni-i hiere, u saa ji dii kompanŋa maŋ faa yanŋ pūlma-i dede. 28 Hiŋŋu maŋ hiŋŋu, Diilonŋ duɔ diyaa-kuɔ fafamma nyunŋo-i-na diyaanŋ daama temma-i, aa bisɩnuɔ dāamu waa da mu caa-ku; namaa namanŋ

nelbilien namaa, u ka diiya-nei ka hi hie? Na saa haa na nanḡa-i Diilonḡo-na ku haama. ²⁹ Baa na yaḡ na hōmmu ta mu cu baa na niuwuonin-kūḡu-i. Baa na ta na hel na jōḡuḡ-ma. ³⁰ Bamaḡ sa suyaan Diilonḡo-i, ba yaa ḡbagbaraayan nifanni huon-nu. Namaa To suyaa wuḡ ni maama dii-nei. ³¹ Yaan u maama yaa yu na hōmmu-i igēna, na ka da u hāa-na baa daani-i naara.

³² «Celle-baan namaa naman nuḡ mi babimuḡ-i, baa na yaḡ korma da-na. Ku dōlaanu na To-i u hā-na u nelle-i. ³³ Suoraan na nagāḡ-niini-i aa na hā sūntaamba baa ḡbeina faḡa-i. Da na ce mafamma-i, kuu dii ḡaa na tieraaya ḡbeibuḡ jina *Diilon-nelle-na. ḡbeina faḡa sa ji tī dede, a sa bi ji kā terienḡu. Molo si dii duḡ ji biē-ya na wulaa terienḡu-na, nyei bi si dii duḡ ji wuo-ya. ³⁴ Neliēḡ nuḡ nin tieraaya kusuḡ-nu ḡ huḡḡa dii kusuḡ-nu'i.»

Baa na gonya duḡfūmmu

³⁵ «Tigiin na fere, baa na yaḡ na fitimbaa-ba diḡ. ³⁶ Na saaya na waa ḡaa maacembiemba maḡ ba yuntienḡo kāa bilohiyālle aa ba tēna ta ba cie u jomma-i wuḡ duḡ jo ba hīl dumelle-i hā-yo. ³⁷ Ba yuntienḡ duḡ jo ji da ba saa kor duḡfūḡ, ba yunni dōlaa. Mi tūnu-nei, ḡ da ba yuntienḡo biyaa maacemman-jonḡoruo dii, aa ce ba tēna u hā-ba niuwuoni ba wuo. ³⁸ Duḡ fiē jo isuḡholleḡ, siḡ cuo kaalman-caan-nu, a jo ji da ba saa duḡfūḡ, ba yunni ka dōl. ³⁹ Na saa da, da ḡ suḡ cuoyuo uḡ ka suur-niē huḡḡu maḡ nuḡ-i, ḡ siē yaḡ u ji kanu ḡ dūḡḡu-i. ⁴⁰ Namaa fere-i nan'a na saa tēna baa-ma wuḡ *Molon-Bienḡo ka jo huḡḡu maḡ nuḡ-i, u jo huḡḡu faḡḡu'i nuḡ-i. Terienḡu faḡḡu-na, na saaya na tigiin na fere.»

⁴¹ Pier yuu-yo wuḡ: «Itie, ḡbānalāan daaku vii *hāalābien miē yon wei, siḡ ku vii nuḡmba-i hiere?»

⁴² Yesu wuḡ cira: «Da ḡ nu wuḡ maacembilonḡo maḡ vii, aa tuḡ cē, u yaa umanḡ u yuntienḡo kāa nelle aa ce u tuḡ ne u dumelle-i aa tuḡ hā u namaacembiemba namba-i niuwuoni-i fafamma. ⁴³ U yuntienḡ duḡ ka bir jo ji da u cie u maacemma-i maḡ saaya ma ce dumaa, fuḡ yunḡu dōlaa. ⁴⁴ Mi tūnu-nei, u yuntienḡo ka haa-yo u nagāḡ-niini yun-nu hiere. ⁴⁵ ḡḡa duḡ da niē sī u yuntienḡo siē bir jo fiēfiē, aa doḡ tuḡ muo u namaacembiemba-i, ku bēmba-i baa ku caamba-i hiere, tuḡ wuo aa tuḡ nyon u ye; ⁴⁶ uḡ ḡ'a u saa tēna baa yiinḡu maḡ maama-i, baa huḡḡu maḡ maama-i, u yuntienḡo jo huḡḡu faḡḡu'i nuḡ-i. Duḡ jo ji da-yo dumaanḡo-na, uḡ ka haa kumanḡu, u'i ka suḡ-ku. U ka ce-yo ḡaa bamaḡ sa nuḡḡ Diilon-nunḡu-i ban ceḡ-ban dumaa.

⁴⁷ «Maacembilonḡo maḡ suyaa u yuntienḡon taaranḡ kumanḡ, aa u saa taara u ce-ku, fuḡ temma-i ba sa muo-yo ce hujarre-yuḡ. ⁴⁸ ḡḡa maacembilonḡo maḡ sa suyaanḡ u yuntienḡon taaranḡ kumanḡ, duḡ ce mamaḡ saaya ba muo-yo, ba sa muo fuḡ temma-i bōi. Da ba hā nuḡni maḡ bōi, ba ka yuu-ni bōi, da ba hā nuḡni maḡ bōi ḡ tiera, ba ka yuu-ni cor nunḡu faḡḡu-i.»

Yesu saa jo baa yaafēlle

(Matie 10.34-36)

⁴⁹ «Muḡmi juḡ baa dāamu'i hīēma-na. Mi taara dāanḡ daamu ta mu caa. ⁵⁰ Weiima dii da ma da-mi, da ma saa da-mi cor, mi huḡḡa siē ḡbāa tēna terduḡḡ-nu.

⁵¹ «Na daa niē sī mi juḡ baa yaafēlle'i hīēma-na wei? Coima, mi juḡ baa bōromma. ⁵² Nuḡmba ka doḡ ta ba ḡāḡ dūnni dūnni. Bamaḡ da ba waa ba ndii ba dūḡḡu-na, ba siēi ka ta ba ḡāḡ baa ba hāi aa ba hāi bi ta ba ḡāḡ baa ba siēi. ⁵³ Tonaamba ka ta ba ḡāḡ baa bēpuḡmba-i; bēpuḡmba bi ta ba

gāŋ baa tonaamba-i. Nyunaamba ka ta ba gāŋ baa ba biemba-i; biemba bi ta ba gāŋ baa nyunaamba-i. Hūyāamba ka ta ba gāŋ baa ba caamba-i; caamba bi ta ba gāŋ baa hūyāamba-i*.»

(Matie 16.2-3)

⁵⁴ Yesu wuɔ tiraa waŋ baa nuɔmba-i wuɔ: «Da na da diilonɔ biilii, na cira: «U ka dāa», aa ma bi ce. ⁵⁵ Aa da na da fafalmu kā bāpagūngu-na, na cira: «Babāaŋgu ka waa», aa ma bi ce. ⁵⁶ Huhurmantaan namaa temma-i daana-i, na ciɛ niɛ ta na suɔ diilonɔ yammui na bɔrɔ-muɔ aa na sa suɔ mamarŋ ciɛŋ fiɛfiɛ-i ma yuŋgu-i? ⁵⁷ Bige-i ciɛ na sa suɔ-ma ce kumarŋ faa cemma? ⁵⁸ Molon cɛmɛl da di waa-niɛ, aa kutierŋo bī-ni, da na ta na kā hūmelle-na, gbāŋ baa-yo ŋ cārā-yuɔ. Ni ma'i sī, duɔ kā baa-ni fāamaambaa-ba wulaa, ba ka hā kpāŋkpānnintaamba baa-ni ba dii-ni kaso. ⁵⁹ Mi tūnu-nei, da ba dii-ni kaso-i-na, da ŋ saa ji pā ŋ cɛmelle tī hiere, ŋ cɛraa ŋ da muŋhelmu.»

13

Yesu wuɔ nuɔmba nanna ba cilɔbabalaŋo-i

¹ *Pilati wuɔ puɔraa ba ka ko Galiletaamba namba *Diilodubuɔ-i-na. Ba waa ta ba buol. Yesuŋ waa tuɔ waŋ nel daama-i, nuɔmba namba jo ji ta ba piye mafamma-i baa-yo. ² Yesu wuɔ cira: «Na daa niɛ sī Galiletaan daabaŋ kuu kuliŋgu marŋ, ku pigāaŋ wuɔ ba yaa balaan yaŋ Galiletaamba-i hiere wei? ³ Na karaa coima! Da na saa nanna na cilɔbabalaŋo-i, na ka ku kulduɔŋgu baa-ba.» ⁴ Aa naa cira: «Nuɔmba cīncieluo niisiei marŋ Siloe dujaataama naŋ cii haa-bei ko-ba, na daa niɛ sī ba yaa balaan yaŋ Yerusalemutaamba-i hiere wei? ⁵ Na karaa coima! Da na saa nanna na cilɔbabalaŋo-i, na ka ku kulduɔŋgu baa-ba.»

⁶ Yesu wuɔ naŋ gbānalāaŋ daaku-i baa-ba wuɔ: «Naacolŋo naŋo diyaa *ɛɛsɛ-suonɔgu, aa sū *yensāaŋgu kuɔ. Yiŋgu naŋgu-na, u jo ji taara u saa da belle kuɔ. ⁷ U waŋ baa u maacembilonɔ-i wuɔ: «Bieŋa siei yaa de-i tibiŋ daaku sa marŋ. Jā-ku ŋ nanna! Ku tīyāa ta ku bōnɔŋ hīema-i gbāŋgbāŋ.» ⁸ Maacembilonɔ gbɛ-yo wuɔ: «Yaŋ ku cōnu bende-i-na; mi ka hīŋ ku yuŋgu-i aa dii hūɔŋgu ne ⁹ sī ku ka marŋ belle marŋ juɔŋ. Da ku saa marŋ, i ka suɔ jā-ku nanna.»»

Yesu siire ciɛŋo naŋo yitīenanɔgu-na

¹⁰ *Yitīenanɔgu naŋgu-na, Yesu kāa *Diilonelhāalādūŋgu naŋgu-na ka tuɔ waŋ Diilon-nelma-i u pigāaŋ nuɔmba-i. ¹¹ A ne da ciɛŋo naŋo waa baa-ba dūŋgu-na, *jīna waa u yuŋgu-na a ce-yo jeiŋo. Uŋ gaala jarma-na, ku bien cīncieluo baa niisiei waa belle fande-na. U saa gbāa tuɔ ciir u wuɔ. ¹² Yesuŋ daa-yo, wuɔ bī u jo. Uŋ juɔ, wuɔ cira: «Ciɛŋ nuɔ, ŋ jarma taa-niɛ.» ¹³ Aa naa bi haa u nammui yuɔ. Ciɛŋ wuɔ bi pāŋ ciir yiera derre! Uŋ ciirii yiera dumaanɔ-na, wuɔ tuɔ gbeliɛŋ Diilonɔ-i.

¹⁴ Yesuŋ siire jeiŋo-i yitīenanɔgu-na, ku saa dɔlnu Diilonelhāalādūŋgu yuntierŋo-i, wuɔ tuɔ waŋ baa nuɔmba-i wuɔ: «Maacemmarŋ-yinni dii yinni niediei saaholma-na*»; na saaya na ta na jo yinni fanni'i nuɔ-i ba ta ba sire-nei na jarma-na; bige-i ciɛ na sire jo yitīenanɔgu-na?»

* 12:53 Mise (Michée) 7.6

* 13:14 Helmarŋ-sebɛ (Exode) 20.9-10; Anjīnamma tiyemmarŋ-sebɛ 5.13-14

15 Yesu wuɔ cira: «Huhurmantaan namaa temma-i daana-i! Namaanjo-na, niintaamba-i baa kakūntaamba-i, da ku waa yitienangu-i ba sa kā baa-ba ba ka nyɔŋ hūmma wei? 16 Aa cieŋo maŋ daayo-i, ma sī *Abiramuhāayēŋo nanjo-i ke? *Sitāniŋ cie-yo jeiŋo ku bien cīncieluo baa niisiei yaa de-i. Miŋ daa-yo, mii naa yan-yo baa u jarma-i wuɔ yitienangu wei?»

17 Yesu bigāārāamba waa nuɔmba hōlma-na. Uŋ piiye dumaanjo-na, senserre gbuu da-ba. A ne da uŋ taa u ce himma maŋ, ma taa ma dōlnu nuɔmba-i hiere.

Diilon-bāanŋu doŋ tēntēŋ
(Matie 13.31-33; Marke 4.30-32)

18 Ku huonŋu-na, Yesu wuɔ cira: «Mi gbāa saa *Diilon-nellentesinni-i baa bige-i? 19 Mi gbāa saa-ni baa mutardi-belle†. Da ŋ duu-de, di sire pa ce tibiinŋu, huriimba ta ba jo ba se kamma ku negemmu-na.»

20 Aa tiraa cira: «Mi gbāa saa Diilon-nellentesinni-i baa bige-i? 21 Mi gbāa saa-ni baa konsiini. Da ba par-ni ba nakoluon-nu a du farniŋ-jūmmu-i kolloyufienja siei baa-ni; ni sire ce jūmmu nyurā.»

Hūmelle maŋ kāan Diilon-nelle-na
(Matie 7.13-14,21-23)

22 Yesu wuɔ cor tuɔ suur nilēiŋa-na hiere u waŋ Diilon-nelma-i u kā *Yerusalemu-i-na. 23 Naacolŋo nan wuɔ yuu-yo wuɔ: «Itie, ku ce ŋaa nuɔmba maŋ ka suur Diilon-nelle-na ba sie ciinu wei?»

Yesu wuɔ cira: 24 «Gbāan kpelle na suur baa dumelle maŋ wullu diele yaa-i. Mi tūnu-nei, nuɔmba bōi ka cira ba suur baa-de, ŋga ba sie gbāa. 25 Dumellentiŋ duɔ ji sire a gbonu dūŋgu-i aa ta na piye baa-yo wuɔ: «Itie, jande hīl dūŋgu-i i suur!» U ka cira u sa suɔ-na.

26 «Kufanŋu huonŋu-na, na ka doŋ ta na piye baa-yo wuɔ: «I saa tie wuɔ aa tie nyɔŋ baa nuɔnei wei? Nuɔnei saa ta ŋ wuɔra ŋ waŋ Diilon-nelma-i ŋ pigāan-ye nilēiŋa-na wei?»

27 «U ka bir waŋ baa-na wuɔ: «Kāan na halan mi caan-nu, mi sa suɔ-na, na hieroŋo-i hiere āmbabalmanciraan namaa.» 28 Da na ka da *Abiramui baa *Isaki-i baa *Yakōbu-i a naara *Diilopɔpuɔrbiemba-i hiere *Diilon-nelle-na, aa ba cie namaanjo-i wuɔ na sie da suur, na hōmmu ka gbuu guɔla na ta na kaal. 29 Nuɔmba ka hel terni-na hiere a jo u källe-na ji ta ba wuɔ aa ta ba nyɔŋ. 30 Huonŋu fanŋu-na, baman dii huonŋu-na fiēfiē-i-na, banamba ka ta yaan-na, aa baman dii yaanŋa-na, banamba ka bir tē huonŋu-nu.»

(Matie 23.37-39)

31 Yesuŋ taa u waŋ mafamma-i huonŋu maŋ nuɔ-i, *Fariisēbaa-ba namba piē u caan-nu a waŋ baa-yo wuɔ: «*Erōdi taara duɔ ko-ni, ta bande-i-na ŋ kā yanŋa nanŋa!»

32 Yesu wuɔ cira: «Kāan na ka waŋ baa jumeliŋo faŋo-i wuɔ nyunŋo-i baa bisīnuɔ-i mi donya *jīnabaa aa sire jaamba; daakūŋgu-i, mi bāl mi maacemma-i. 33 Nga nyunŋo-i baa bisīnuɔ-i baa daakūŋgu-i, mi saaya mi cor baa mi hūmelle-i ta mi kā *Yerusalemu-i-na. *Diilopɔpuɔrbilonŋo saa saaya u ku yanŋa nanŋa.»

34 Aa naa cira: «E Yerusalemutaan namaa! Namei kuon Diilopɔpuɔrbiemba-i. Diilon duɔ saan uman hā-na, na nan kutienjo-i baa

† 13:19 Mutardi-belle dii cekūo ŋaa sorhēbelle.

tämpēlēinja ko-yo. Mei cie ji gbē. Mi na'a mi tigiin-na n̄aa kūnanon̄ tigiin u biemba-i dumaa aa pūl-bei, n̄ga na saa hūu-ma. ³⁵ Diilon̄o ka yan̄ na nelle-i hā-na. Aa mi tūnu-nei, da na saa ji ta na cira: «Tien̄ un̄ saan̄ uman̄ u jo, Diilo baa-yo» na sie tiraa da mi yufelle.»

14

Faris̄e ba yuntien̄o nan̄o cie källe aa bī Yesu-i

¹ *Yit̄enan̄gu nan̄gu-na, Yesu k̄aa *Faris̄e ba yuntien̄o nan̄o dumelle-na ba da ba ka wuo niiwuoni. Nuamba bir ka yan̄ aa ta ba ne Yesu-i wuo sī u ka ce cāl. ² A ne da naacol̄o nan̄o waa u yaan̄ga-na, kūnyurāmmañ-jarma waa-yuo. ³ Wuō yuu *ānj̄namma pigāataamba-i baa Faris̄ebaa-ba-i wuo: «A saa baa mie Diilon̄-hūmelle-i, da n̄ sire j̄ein̄o yit̄enan̄gu-na ku faa waa ku saa fa?» ⁴ Ba saa señ sūnun̄gu yuo. Wuō bel naacol̄o-i a sire-yuo u jarma-na, aa naa ce u kūñ.

⁵ Naacol̄o un̄ taa, wuo tiraa yuu-ba wuo: «Namaan̄o-na, uman̄ bien̄o-i duō par suur hūn̄fuon̄-nu yit̄enan̄gu-na, kutien̄o yan̄-yo dii wuo yit̄enan̄gu wei? Da ku fie waa u niin̄o, u yan̄-yo dii hūn̄fuon̄gu-na wuo yit̄enan̄gu-na wei?» ⁶ Ba saa da mumpiyyemmu.

⁷ Bañ bīe baman̄ källe-na, Yesu wuo ne da uman̄ duō jo, u tuō taara u t̄ena yaan̄-na. Wuō wan̄ baa-ba wuo: ⁸ «Molon̄ duō bī-ni u källe-na, da n̄ k̄a, baa wuōya n̄ ka t̄ena yaan̄ga-na. Un̄ bīe baman̄, kunie sī unaa maaraa nuōn̄o-i n̄ sa suō. ⁹ Da n̄ k̄a ka t̄ena yaan̄ga-na, källentien̄o duō ka jo ji cira n̄ sire ka t̄ena huon̄-nu aa hā unan̄o teterre fande-i, n̄ yaan̄ga ka ce wullu. ¹⁰ Da ba bī-ni, da n̄ k̄a, t̄ena huon̄-nu. Ku yaa uman̄ bīe-na duō ka jo ji da-ni huon̄gu-na, u ka cira: «Mi j̄ie, sire n̄ ji t̄ena yaan̄-na.» Kufan̄gu huon̄gu-na, u ka ce-ni b̄oi nuamba-na. ¹¹ Uman̄ duō tuō t̄et̄en̄ u f̄ere, ba ka hiire-yuo, n̄ga uman̄ duō tuō hiire u f̄ere, ba ka t̄et̄en̄-yo.»

¹² Mafamman̄ curaa, wuo wan̄ baa uman̄ taa u ce källe-i wuo: «Da n̄ ta n̄ ce källe-i, ku saa saaya n̄ bī n̄ j̄ēnaamba yon̄, baa n̄ hāmba, baa n̄ huraamba, baa n̄ caantaamba man̄ waamba-i. Da n̄ bī ba yaa yon̄, yiin̄gu dii baa yiin̄gu, bafamba ka bi ce aa bī-ni. Niñ cie ānfafamma man̄ bei, ma solaan̄gu ka suu yiin̄gu fan̄gu-na. ¹³ Da n̄'a n̄ ce källe-i, n̄ saaya n̄ bī baa sūntaamba-i, baa jaamba-i, baa murgubaa-ba-i, baa yiriemba-i. ¹⁴ Bafamba sie gbāa p̄a n̄ bab̄imuō sullu-i hā-ni. Diilon̄o'i kaa p̄a-ni un̄ ka sire nelviimba-i yiin̄gu man̄ nuō-i. A ce dumaan̄o-na n̄ yun̄gu ka d̄ol.»

¹⁵ Naacol̄o nan̄o waa tuō wuo baa-ba, un̄ juō nu nel daama-i, wuo gbē Yesu-i wuo: «Jaa baman̄ ka da wuo niiwuoni-i *Diilon̄-nelle-na ba yunni ka d̄ol dum̄ei!»

¹⁶ Yesu wuo nan̄ gbānalāan̄ daaku-i baa-yo wuo: «Naacol̄o nan̄o taa u ce källe aa tūnu nuamba b̄oi. ¹⁷ Niiwuon̄in̄-huon̄gun̄ juō hi, u puor u maacembilon̄o-i wuo u ka bī-ba. ¹⁸ Maacembilon̄ duō k̄a ka bī uman̄, kutien̄o gbē-yo wuo u sie gbāa k̄a. Diēlā-wuon̄o gbē-yo wuo: «Mi s̄aa suon̄gu, mi saaya mi k̄a ka ne-ku. K̄a n̄ ka wan̄ baa n̄ yuntien̄o-i wuo u ce jande mi sie gbāa hi baa-na.» ¹⁹ U cor k̄a unan̄o wulaa, fuō ka gbē-yo wuo: «Mi s̄aa niikūrāamba duōn̄a ndii, mi saaya mi k̄a ka kū baa-ba ne. K̄a n̄ ka wan̄ baa n̄ yuntien̄o-i wuo u ce jande k̄ere mi sie gbāa hi baa-na.» ²⁰ U cor k̄a unan̄o wulaa, fuō ka tiraa gbē-yo wuo: «Mi j̄aa cien̄o felemma mi sie gbāa hi baa-na.»

²¹ «Maacembiloŋo bir kā ka tūnu u yuntienjo-i baa-ma. U yuntienjo huŋga pāŋ guola, u waŋ baa-yo wuo: «Baa tiena; bir ŋ kā nellen-huŋga-na ŋ ka bī sūntaamba-i baa nagāduolbaa-ba-i baa yiriemba-i baa murgubaa-ba-i ba jo.» ²² Maacembiloŋo bir ta. Uŋ kāa aa bir jo kufanŋu-i, u jo jī waŋ baa u yuntienjo-i wuo: «Mi bīe nuomba jo, ŋga muntienammu tīyāa yogo.» ²³ U yuntienjo tiraa waŋ baa-yo wuo: «Bir ŋ kā sonniŋ-hūmienja-na ŋ ka gbāŋ baa nuomba-i ba jo jī yu mi dūŋgu-i. ²⁴ Yaan mi tūnu-nei, miŋ bīe bamaŋ dīelūo-i-na, ba sie da wuo mi niwuoni-i.»

Ŋ saaya ŋ ce bige-i igēna aa suō cu Yesu huon-nu?
(Matie 10.37-38)

²⁵ Nuomba bāi baa cuu Yesu huon-nu ta ba kā *Yerusalemu-i-na. Yesu wuo waŋ baa-ba wuo: ²⁶ «Nuoni maŋ da ŋ ta ŋ nyaanu-mie, ŋ saaya ŋ ce-mi bōlōl ŋ to-i-na, baa ŋ nyu-i-na, baa ŋ cieŋo-na, baa ŋ bisālmba-na, baa ŋ hāmba-na, baa ŋ mōlbaa-ba-na, baa ŋ tūōbaa-ba-na, halle baa nan fere-i-na. Ni ma'i sī, ŋ sie gbāa cu mi huon-nu. ²⁷ Aa nuoni maŋ da ŋ'a ŋ sa sie muliema-i baa kuliŋgu-i, ŋ sie gbāa cu mi huon-nu. ²⁸ Na hōlma-na, uman duō cira u ma dubuo, ma sī u tiena igēna a ne dūŋguŋ ka yu dumaa, aa ne da kuō gbeinja maŋ dii baa-yo a ka gbāa baal-ku. ²⁹ Ni ma'i sī, duō jīna ku tuole-i, aa u saa jī gbāa baal-ku, nuomba ka ta ba nye-yo ³⁰ aa ta ba piye wuo: «Bombolma sa suō aa dōlno naacolŋ daayo-i; u siire wuo fuō ma dubuo, u yaa daayo ku juō yar-o baalma.» ³¹ Kuuduŋgu yaa-i baa nellentienjo maŋ dii baa sorosibaa neifierja ndii. Duō da berru baa u nanellentienjo maŋ dii baa sorosibaa neifier-cīncieluo, u saaya u tiena igēna a ne da kuō fuō sorosibaa neifierja ndii ka gbāa ce berru-i baa sorosibaa neifier-cīncieluo-i. ³² Duō da u sie gbāa, ŋ da u diyaa nuomba ka cārā-yuō; u sie yan u jī jo jī diire-yuō. ³³ Maman dii, uman duō saa ne u nagāŋ-niini-i aa yan-ni, kutienjo sie gbāa cu mi huon-nu.

³⁴ «Dāmma-i bīŋkūfafaŋgu, ŋga da ma jī saara, ma gbāa tiraa ce nie ce kpēnne? ³⁵ Ma sie bi gbāa ce hūŋgu, ma sie bi tiraa gbāa fa manamma ba bīe ka kūna fuoren. Uman duō u ka nu, u nu!»

15

Bige-i fleŋ Diilonjo huŋga-i?
(Matie 18.12-14)

¹ *Nampohūutaamba-i baa āmbabalmanciraamba taa ba kā Yesu wulaa ba kā ba nu u nelma-i. ² *Farisēbaa-ba-i baa *anjinamma pigāataamba ta ba waana wuo u cie nie yan nelbabalaamba ta ba pie-yo aa tiraa tuō sie u wuo niwuoni-i baa-ba?

³ Yesu wuo nan gbānalāŋ daaku-i baa-ba wuo: ⁴ «Namaanjo-na, tūlmba komuŋa ndii da ba waa baa uman, aa u diei balla-bei, kutienjo sie yan komuŋa naa baa cīncieluo nennaa baamba ta ba wuora aa kā ka taara uman baala wei? ⁵ Duō ka da-yo, u huŋga ka gbuu fē u tū-yo kūŋ baa-yo ⁶ ka bī u jēnaamba-i baa u caantaamba-i a waŋ baa-ba wuo: «Mī daa mi tūmaanjo-i, yaan na hōmmu fē mei kaanŋa temma-i.»

⁷ Yesuŋ waan mafamma-i, wuo cira: «Yaan mi tūnu-nei, āmbabalmancerōŋo diei duō nanna u cilōbabalaŋo-i, kuŋ fēŋ Diilonjo huŋga-i dumaa dōrō-i-na, nuomba komuŋa naa baa cīncieluo nennaa maŋ saa nanna ba cilōbabalaŋo-i wuo sī bafamba vii, ba sie gbāa fē-ka dumaanjo-na.»

8 Aa naa tiraa cira: «Neifienj-c̄ncieluo duɔ waa baa ciɛŋo maŋ, aa neifelle balla d̄ŋj-huɔŋga-na u wulaa, u siɛ celienj fit̄nuɔ aa pir d̄ŋgu-i hiere a taara-diɛ wɛi? 9 Duɔ da-de, u huɔŋga ka gbuu fɛ̄ u b̄i u j̄naamba-i baa u caantaamba-i a waŋ baa-ba wuɔ: «Mi daa mi war-belle-i, yaan na h̄mmu fɛ̄ mɛi kaan̄ga temma-i.» 10 Yaan mi t̄nu-nɛi, ɔmbabalmanceronj diei duɔ nanna u cilɔbabalanj-o-i, *d̄ɔrɔpuɔrbiemba waa h̄fɛlle fande temma yaa nuɔ-i d̄ɔrɔ-i-na.»

Naacolŋo nanjo biɛŋo gbaraa aa ka bir jo

11 Yesu wuɔ tiraa cira: «Naacolŋo nanjo waa baa bɛpuɔmba h̄ai. 12 Yiingun̄ nan̄gu-na, bis̄al̄aŋo gbɛ̄ tuonj-o-i wuɔ: «Baba, miɛ in̄ saaya i da kumanj ŋ naḡŋ-niini-na, h̄a muɔ baa mi k̄ŋgu-i fiɛfiɛ.» Tuonj cal u naḡŋ-niini-i h̄a-ba. 13 Yinni saa da, h̄aŋo suor fuɔ niini-i aa biɛ gbein̄a fan̄a-i k̄a h̄ien-nu baa-ya, k̄a ka biɛna-yɛi hiere kakarkuon̄-na. 14 U gbein̄aŋ kaa t̄i huɔŋgu maŋ nuɔ-i, nyulmu nan̄ temma suur nelle fande-na a ce u sa da niwuoni u wuɔ. 15 A ne da naacolŋo nanjo waa nelle fande-na tuɔ heŋ p̄emba, naacombilonj k̄a u wulaa wuɔ u ka taara maacemma. Naacolŋo biɛ-yo u tuɔ ceŋ u p̄emba-i. 16 Nyulmuŋ gbu mu ko-yo dumaan̄o-na, u tuɔ nenu p̄emba niwuoni-i. Ŋga hai ka h̄a fuɔ baa-ni? 17 U gbuu ji t̄iɛna j̄oguɔŋ da suu, aa cira: «Maacembiemba maŋ dii baa mi to-i hiere, niwuoni sa t̄i-bɛi, aa muɔmɛi daami ta mi ku nyulmu-na. 18 Mi ka sire bir k̄a mi to wulaa ka waŋ baa-yo wuɔ mi c̄al̄a Diilonj-o-i aa tiraa c̄al fuɔ fɛrɛ-i. 19 U baa tiraa u tuɔ k̄ŋj-mi u biɛŋ muɔ, u yan̄ aa u bel-mi ŋaa u maacembilonj muɔ.» 20 Aa sire ta.

«Uŋ kaa tuɔ piɛ c̄iŋgu-i, tuonj fara da-yo, u hujarre gbuu bel-o, u gbar j̄ar̄a-yuɔ k̄a ka gbuu p̄ir̄a-yuɔ u fɛrɛŋ nuɔ. 21 Bɛpolŋo gbɛ̄-yo wuɔ: «Baba, mi c̄al̄a Diilonj-o-i aa tiraa c̄al nan̄ fɛrɛ-i, baa tiraa ŋ ta ŋ b̄i-mi ŋ biɛŋ muɔ.» 22 Tuonj fara b̄i u maacembiemba-i a waŋ baa-ba wuɔ: «Gbaraan̄ na ka biɛ jon̄goruo maŋ faa yan̄ d̄ŋgu-na, baa naafontarre, baa naatenni na ji dii na h̄a-yo. 23 Aa in̄ muyaa balyun̄gu maŋ, na k̄a na ka bel-ku na ji ko-ku i ce ponsaan̄gu. 24 Mi taa mi k̄ŋj mi biɛŋ daayo-i baa bikuomba, ŋga mi daa-yo nyun̄go-i cicɛlma; uu naa balla, mi daa-yo.» Ponsaan̄gu yaa bi duɔŋ dumaan̄o-na.

25 «A ne da huɔŋgu fan̄gu-na, bɛpomɔlŋo waa dii suon̄-nu. Uŋ juɔ tuɔ jo ji piɛ c̄iŋgu-i, u nu niimarni du, baa kaas̄iŋgu. 26 U b̄i maacembilonj diei a yuu-yo wuɔ: «Bige-i ciɛ c̄iŋgu-na?»

27 «Maacembilonj cira: «Ŋ h̄aŋo yaa birii jo. Uŋ juɔ h̄inni ŋ to ji da-yo, u huɔŋga gbuu fɛ̄. U ce i bel balyun̄gu maŋ in̄ muyaa-ku ko-ku h̄a-yo.» 28 Mɔlŋo huɔŋga p̄ŋj du. U c̄iina wuɔ u siɛ suur c̄iŋgu-na.

«Ba k̄a ka t̄nu tuonj-o-i. U hel jo ji tuɔ c̄ar̄a-yuɔ. 29 Naacombilonj gbɛ̄-yo wuɔ: «Baba, mɛi dii ŋ caan̄gu-na ta mi c̄a-ni ku daa bien̄a b̄ɔi. Mi saa yagar ŋ nun̄-ɔndaan̄gu-i dede. Ŋga yinduɔŋgu ŋ saa ji bel-ku a cira yolonj wuɔ: «H̄u ŋ ka ko ŋ wuɔ baa ŋ j̄naamba-i.» 30 Aa ŋ biɛŋo maŋ daayo-i, fuɔ maŋ k̄a ka biɛna ŋ naḡŋ-niini-i baa saasorbaa aa bir jo, ŋ ce ba bel balyun̄gu ko h̄a-yo.»

31 «Tuonj gbɛ̄-yo wuɔ: «Nuɔ ŋ dii baa muɔŋo-i b̄aan̄gu-i baa isuɔŋgu-i, mɛi naḡŋ-niini-i hai niini-i? Nan̄ niini s̄i wɛi? 32 Ŋ h̄aŋo-i, mi taa mi k̄ŋj-yo baa bikuomba, ŋga mi daa-yo nyun̄go-i cicɛlma; uu naa balla, mi daa-yo. Yan̄ aa ŋ k̄inna ŋ huɔŋga-i aa i ce ponsaan̄gu-i.»

16

Cēcēmuntienjo nanj maama

¹ Ku huonḡu-na, Yesu wanj baa u *hāalābiemba-i wuɔ: «Weiḡo nanjo waa, kombiyiɛ waa baa-yo. Baa ji tūnu-yuɔ wuɔ kombiyienj daayo bīɛna u nagāḡ-niini-i. ² Wuɔ bī-yo ji wanj baa-yo wuɔ: «Ninj ceḡ manj hiere mi nuɔ-ma. A bāl nyunḡo, ḡ siɛ tiraa gbāa waa mi kombiyienj nuɔ. Ce aa ḡ tagaaya ninj daa kumanj ḡ pigāḡ-mi.» ³ Kombiyienjo tīɛna tuɔ jɔḡuḡ wuɔ: «Mi yuntienjo wuɔ u nanna-miɛ maacemma-na. Duɔ nanna-miɛ, mi ka ce niɛ? Mi siɛ bi gbāa kū, aa da miɛ mi ta mi wuɔra mi cārā, senserre ka ta di da-mi.» ⁴ Aa ji cira: «Ahāa! Mi suyaa minj ka ce kumanj da ba nanna-miɛ nuɔmba baa bi nanna-miɛ.» ⁵ U yuntienjo cēmienjanj waa bamanj nuɔ-i hiere, u tuɔ bī-ba ba da-ba-diei ba ta ba jo. Diɛlā-wuonjo juɔ, u yuu-yo wuɔ: «ḡ saaya ḡ pā niɛ hā mi yuntienjo-i?»

⁶ «U cira: «Mi saaya mi pā namma gbongboyufienj komuɔḡa ndii.»

«Kombiyienjo wanj baa-yo wuɔ: «ḡ cēmellenj nyegāḡ sebe manj nuɔ-i, u yaa daayo. Tīɛna donduo ḡ nyegēḡ gbongboyufienj komuɔḡa hāi baa cīncieluo.» ⁷ Aa bī unanjo jo. Unj juɔ, u yuu ufanjo-i wuɔ: «Nuɔ ḡ saaya ḡ pā niɛ?»

«U cira: «Mi saaya mi pā dīmma buɔrbaa komuɔḡa ndii.»

«Kombiyienjo wanj baa-yo wuɔ: «ḡ cēmellenj nyegāḡ sebe manj nuɔ-i, u yaa daayo. Nyegēḡ buɔrbaa komuɔḡa naa.» ⁸ Unj ciɛ baa u yuntienjo cēmientaamba-i cemma manj daama-i, u yuntienj unj juɔ nu-ma, u gbɛlienjo wuɔ u cē u cor.»

Yesu wuɔ cira: «Na saa da, bamanj sa wuɔyaan Diilon-ḡumelle-i ba suɔ ba suuye ba-naa ba yanj bamanj wuɔyaan-denj. ⁹ Mi tūnu-nɛi, nelie sa ji ku aa ba dii-yo baa u gbeinja-i. Terienḡu fanḡu-na, gbeinja manj dii baa-na hīɛma-na bande-i-na, ciɛḡ-yanj na bel jēnaamba baa-ya, ku yaa da na saa ji waa yiinḡu manj nuɔ-i, ba hā-na muntīɛnammu Diilonjo caanḡu-na. ¹⁰ Umanj duɔ suɔ bīḡkūcɛkūɔma belma, kutienjo ka suɔ bīḡkūbuɔ belma. Umanj duɔ cāl bīḡkūcɛkūɔma belma, kutienjo ka cāl bīḡkūbuɔ belma. ¹¹ Da na cāl miwaanj daayo gbeinja belma, hai ka siɛ hā namaa ninsonj-bīḡkūḡu na tiera? ¹² Da ḡ cāl molonj bīḡkūḡu belma, Diilonj unj ḡa na'a u hā nuɔ kumanj, u ka ce niɛ aa hā-ni baa-ku? ¹³ Na suyaa wuɔ maacembilonjo diei siɛ gbāa cāa nuɔmba hāi. ḡ ka da u bigāḡ u diei aa dɔl u diei, u ka waa baa u diei aa cīna u diei. Ku yaa ḡaa namaa kūḡu-i, na siɛ gbāa ta na kuye Diilonjo-i aa bi ta na kuye gbeinja-i terduḡḡu fanḡu-na.»

¹⁴ Gbeinja taa a dɔlnu *Fariḡiɛbaa-ba-i a cor. Yesunj waan nel daama-i, baa bir yanj aa ta ba nyɛ-yo. ¹⁵ Wuɔ wanj baa-ba wuɔ: «Namaanjo-i, da na da nuɔmba-i na ce na fɛɛ nelviin namaa, ḡa Diilonjo suɔ na ḡammu-i. Nelbiliembanj kaal kumanj, Diilo sa hiel u yufelle kuɔ. ¹⁶ Yiinaa-i-na, nuɔmba taa ba nu *Moisi āḡḡnamma yaa-i baa *Diilopɔpɔrbiemba nelma-i aa ta ba ce ba weiɛma-i. Ba ciɛ kufanḡu-i a ji hi Nsāa bāanḡu-i. A donj Nsāa bāanḡu-na, ba duḡ ta ba nu *Diilon-nelle maama-i. A ce dumaanjo-na, nuɔmba-i hiere ba gbāḡ kpelle da ba suur-die.

¹⁷ «Dɔrɔ-i baa hīɛma-i ni gbuonumma dii fɛu yanj āḡḡnamma nelbelle diei gbuonumma-i.

¹⁸ «Na saa da; umanj duɔ nanna u ciɛḡo-i aa jā unanjo, kutienjo ciɛ *fuocesīnni-i dumaanjo-na; aa da ba nanna ciɛḡo manj aa ḡ biɛ-yo, ḡ bi ciɛ fuocesīnni-i dumaanjo-na.»

Weiŋo baa sũntienjo

¹⁹ «Weiŋo naŋo waa tuɔ gbu u diiya u fεε. U taa u ce u bāaŋgu-i aa bi tuɔ wuo niiwuofafanni yaa yinni maŋ joŋ. ²⁰ A ne da sũntienjo naŋo waa tuɔ galla u dumelle yaanŋa-na, ba taa ba bī-yo Lasaar. Pānni'i naa gbuyaa u kũma-i hiere. ²¹ Weiŋ duɔ wuo aa juuru maŋ diire hĩema-na, Lasaar tuɔ nenu-duɔ, ŋga u siε bi da-du. Juoraamba tiraa waa hie ta ba nallā u pānni-i? ²² Uŋ juɔ ku, *dɔrpɔpuɔrbiemba biε-yo kā baa-yo *Abiramu caaŋ-nu dii ninsoŋ-nelle-na. Ku huonŋu-na, weiŋo bi ji ku, ba fuure-yuɔ. ²³ U kā ka tuɔ gbu u ce sũlma-i dāamu-na. U juɔ ciir u yunŋu-i ku yaa nuɔ-i, a fara da Lasaar dii Abiramu caaŋgu-na. ²⁴ U fara tuɔ piiye da gbagaga wuɔ: «Abiramu, mi to nuɔ, mi muliεŋ mi cor dāaŋ daamu-na, jande, ce hujarre miε aa ŋ puɔr Lasaar ka dii u niele-i hũmma-na a ji dii mi nunŋu-na mi nuhõlle fεē.»

²⁵ «Abiramu gbē-yo wuɔ: «Mi biε, ma sī ŋ suyaa wuɔ niŋ waa miwaanjo-na, ŋ waa ŋ fεεŋ nuɔ aa Lasaar waa sũlma-na kε? Fiefiε-i-na, uu dii fiisaan-nu bande-i-na aa nuɔ ŋ cεr waa sũlma-na. ²⁶ Da mi fiε hũu-ma, fobāmbāale dii i hõlma-na. Molo siε gbāa hel bande-i-na a karnu kā namaa terienŋu-na, aa molo siε bi gbāa hel namaa terienŋu-na a karnu jo bande-i-na.»

²⁷ «Weiŋo gbē-yo wuɔ: «Da ma waa dumaanjo-na, yaŋ aa ŋ puɔr-o miε ciŋgu-na ²⁸ u ka piiye tũnu mi hāmba-i, baa dii ba ndii; ba baa ji jo yaahuol-terienŋ daaku-na.»

²⁹ «Abiramu gbē-yo wuɔ: «*Moisi nelma dii baa-ba, a naara *Dilopɔpuɔrbiemba maama-i, mafamma ka saanu baa-ba.»

³⁰ «Weiŋo cira: «Abiramu, mi to nuɔ, mafamma siε gbē baa-ba. Ŋga moloŋ duɔ hel kuon-nelle-na a ka piiye baa-ba, ŋ ka da ba naana ba cilɔbalaŋo-i.»

³¹ «Abiramu gbē-yo wuɔ: «Da ba'a ba sa nu Moisi nelma-i baa Dilopɔpuɔrbiemba maama-i, molo duɔ fiε hel kuon-nelle-na kā, u kāa gbāŋgbāŋ.»»

17*Baŋ gāaŋ hāalābiemba-i baa nelma maŋ*

(Matie 18.6-7,21-22; Marke 9.42)

¹ Ku huonŋu-na, Yesu wuɔ waŋ baa u *hāalābiemba-i wuɔ: «Nuɔmba siε gbāa naa kuubabalaanŋu muncemmu-i, ŋga uman duɔ dii u nanolŋo-i kuubabalaanŋu cemna-na, sũlma haraa kutienjo-na. ² Kuman ka haa-yuɔ, kuɔ baa naa to namelle u nuonŋu-na aa se-yo dii-yo nuoraan-nu kuu naa ce bõlbõl yuɔ. ³ Terienŋu faŋgu-na, bilaan na fεε.

«Ŋ natobiŋ duɔ cāl-ni, ŋ piiye baa-yo da yambaa. Duɔ siε u cālmuɔ-i, ŋ yaŋ ma tī. ⁴ Duɔ fiε cāl-ni ku yu niehāi yinduonŋu-na aa tuɔ suɔ-ma u jo u cārā-niε, baa gāŋ baa-yo.»

⁵ Yesu *pɔpuɔrbienŋ baa waŋ baa-yo wuɔ: «Itie, iŋ haa i naŋga-i nie dumaa, kāyā-yiε kunanŋu naara-kuɔ.»

⁶ Yesu wuɔ gbē-ba wuɔ: «Halle da ku fiε waa na haa na niele'i miε yoŋ, na gbāa gbē tibiŋ daaku-i wuɔ ku fuur ka sũ ku fεε nuoraanŋu-na, aa ma bi ce.»

⁷ Aa naa cira: «Namaanjo-na, uman duɔ biε maacembilonjo jĩna u suonŋu-na, sisɔ u biyaa-yo u tuɔ ceŋ u muɔru, duɔ hel hĩenŋu-na jo, kutienjo ka gbē-yo wuɔ u tĩena donduo wuo niiwuoni-i wei? ⁸ Ma sī u bir gbē-yo wuɔ: «Ce mei niiwuoni-i aa ŋ hor ŋ niidiini-i aa ŋ biε ŋ hā mi wuo igēna. Da mi

wuo tī, nuō ŋ ka suō wuo. Ma sa ce dumei wei? ⁹ Maacembilon duō ce u maacemma-i, ku saaya ba jaal-o tīngu wei? ¹⁰ Ku yaa ŋaa namaa kūngu-i. Baŋ hāa-na maman, da na ce-ma, na saaya na cira: «Miēŋo-i maacembien mie yon, i ciε i maacemma.»

Yesu siire wontuɔrmba cīncieluo

¹¹ Yesuŋ taa u kā *Yerusalemu-i-na, u bilaaya *Galile-i baa *Samari-i cor. ¹² U kaa tuō suur nelle nande-na, *wontuɔrmba namba sire ta ba jārā-yuō. Ba waa wontuɔrmba cīncieluo. Baŋ juō pie, baa yiεra aa naa ta ba fara* ba piiye baa-yo wuo: ¹³ «Hāalátie, jande, ce hujarre yiε.»

¹⁴ Yesu wuo fara waŋ baa-ba wuo: «Kāaŋ *Diilojigāntaamba ka ne-na.» †
Baa ta ta ba kā. Baŋ kāŋ hūmelle-na, ba jarŋ ma ta-bei. ¹⁵ Unan wuo bir tuō gbeliēŋ Diilonŋo-i da gbagaga u jo. ¹⁶ Un juō hi Yesu caaŋgu-na, wuo dūuna jaal-o. A ne da u waa *nieryieŋo; u taa u hel Samari. ¹⁷ Yesu wuo cira: «Ba siire cīncieluo-i-na hiere, ŋga nenna baamba curaa hie? ¹⁸ Bige-i ciε ba saa suō-ma bir jo ji jaal Diilonŋo-i ŋaa nieryieŋ daa un birii ji jaal-o dumaa?» ¹⁹ Aa naa gbε naacolŋo-i wuo: «Sire ŋ kā! Niŋ haa ŋ nanga-i mie ŋ kuraa.»

Molon-Bieŋ un ka bir jo dumaa
(Matie 24.23-28,37-41)

²⁰ Yiingu nanŋu-na, *Farišēbaa-ba yuu Yesu-i wuo: «*Diilon-bāaŋgu ka doŋ yaku-i?»

Yesu wuo cira: «Diilon-bāaŋgu sa ji doŋ domma nan temma ba da-ku baa ba yufelle, ²¹ aa cira: «Ku yaa bande ku yanŋa; ku yaa de ku yanŋa.» Na saaya na suō wuo Diilon-bāaŋgu duōŋ tī na hōlma-na.»

²² Aa naa waŋ baa *hāalābiemba-i wuo: «Yiingu dii baa yiingu, *Molon-Bieŋo kūōma kaa bel-na, ŋga na siε da-yo halle yinduōŋgu. ²³ Nuōmba kaa ta ba tāal-na wuo ba daa-yo yanŋa nanŋa. Banamba ka gbε-na wuo: «Uu dii daalei, banan ba'a: «Uu dii terieŋ daaku-na.» Da ba pigāaŋ-na terieŋgu man, baa na kā; ba tāal-na. ²⁴ Diilon un nyiesiŋ dumaa ba da-yo terni-na hiere, Molon-Bieŋ duō u bir jo, ba ka da-yo dumei terni-na hiere. Molo si dii duō ji pigāaŋ molonŋo baa-yo. ²⁵ Ŋga, aa mafamma suō da ma ce, fiefie ku nuōmba ka cīina-yuō aa ce-yo sūlma.

²⁶ «Maman taa ma ce *Nowe bāaŋgu-na, Molon-Bieŋ duō u bir jo, ma temma ka ce. ²⁷ Nowe bāaŋgu-na, nuōmba naa gonya niwuoni baa kolma baa cejalle. Ba tīyāa ku yaa nuō-i a ji hi yiingu man Noweŋ suurii begubuō-i-na aa yan diilopepetieŋo dāa hōr-ba hiere. ‡ ²⁸ Maman taa ma bi ce Lōti bāaŋgu-na, ma temma ka ce. Lōti bāaŋgu-na, nuōŋ baa bi guōnya wuolalle baa nyōlle, suorunŋu baa sāamunŋu, kulle baa jaaguō. ²⁹ Ŋga yiingu man Lōtiŋ hilaa Sodōmu-i-na, Diilon wuo kūnna dāngbōguōŋgu nan temma a kukul nuōmba-i hiere. § ³⁰ Molon-Bieŋ duō u bir jo, ma temma ka ce. ³¹ Duō jo yiingu man nuō-i, uman duō ji waa gōŋgūōŋ-nu, u baa cira u suur dūŋ-nu a biεra u bīmbīnni-i; uman duō bi waa hīeŋ-nu, u baa bi cira u bir kūŋ. ³² Maman daa Lōti cieŋo-i ma sī ma tīyāanu-nei ke? * ³³ Uman duō tuō kaal baa u yunŋu yon, kutieŋo ka kōsuōŋ u fεε; ŋga uman duō tuō kōsuōŋ u fεε, kutieŋo ka kor u fεε. ³⁴ Mi tūnu-nei, yiingu fanŋu-na,

* 17:12 Buolman-sebe (Lévitique) 13.45-46 † 17:14 Buolman-sebe (Lévitique) 14.2-3 ‡ 17:27 Miwaanŋo jnamman-sebe (Genèse) 6.9-7.24 § 17:29 Miwaanŋo jnamman-sebe (Genèse) 18.20-19.25 * 17:32 Miwaanŋo jnamman-sebe (Genèse) 19.26

nuamba hāi gbāa waa galla munḡalladuomu-na, ba biε u diei ta aa yan unanjo-i. ³⁵ Caamba hāi gbāa waa ta ba sɔrɔŋ, ba biε u diei ta aa yan unanjo-i. [³⁶ Nuamba hāi gbāa waa ta ba guona, ba biε u diei ta aa yan unanjo-i.]»

³⁷ Hāalābien baa yuu-yo wuo: «Itie, mafamma ka ce hie-na?»

Wuo gbε-ba wuo: «Bɪŋkūkuliin da ku waa kusuɔŋ-nu, kpaalbaa-ba tigiin kusuɔŋ-nu'i.»

18

Cacārātīe sa mulīeŋ

¹ Ku huonḡu-na, Yesu wuo nanḡ gbānalāan daaku-i baa u *hāalābiemba-i duɔ pigāan-ba wuo ba saaya ba ta ba cārā Diilonjo-i yinni man jon; ba baa yan ba kūoma seŋ. U gbīε-ba wuo: ² «Gēŋgertienjo nanjo waa nelle nande-na, u saa tuɔ kāalā Diilonjo-i aa u saa bi tuɔ kāŋ moloŋjo. ³ A ne da, bikulciεŋjo nanjo bi waa nelle fande-na. Bikulciεŋ daayo ji da weima baa moloŋjo nanjo; u kā ka bi kutienjo-i gēŋgertienjo wulaa. ⁴ Duɔ kā, gēŋgertienjo siε ne u yaan-na. Ciεŋjo siε bi bir. Yiinḡu nanḡu-na, gēŋgertienjo ji cira: «Mi suyaa miε mi sa kāalā Diilonjo-i aa mi sa bi kāŋ nelieŋjo. ⁵ Nga ciεŋ daa un jo u mulīeŋ-mi yinni man jon dumandε-i-na, mi ka ce ba āndaanḡu-i aa gbuu da fiisa; ni ma'i sī u ka tuɔ jo u huol mi yaan-na.»

⁶ Yesu wuo cira: «Na nuɔ geŋgertiebabalan daa un waan maman ke? ⁷ Aa Diilonjo man Diilonjo, ku ce ne aa u yufellen hilaa baman nuɔ-i, da ba ta ba cārā-yuɔ bāanḡu-i baa isuɔŋgu-i u siε ne ba yaan-na? ⁸ Mi tūnu-nei: U siε dure aa ce-ma. *Molon-Bieŋ duɔ ka bir jo, u ka jo ji da nuamba haa ba nanḡa yuo wei?»

Ba sa cārā Diilonjo-i baa bombolma

⁹ Nuamba namba taa ba ne ba fεε wuo ba vii, a ce dumaanjo-na, ba taa ba ne wuo ba bɔyaa banamba-na. Yesu wuo nanḡ gbānalāan daaku-i hā-ba wuo: ¹⁰ «*Fariśeyieŋjo nanjo-i baa *nampohūtienjo nanjo-i ba kāa *Diilodubuɔ-i-na da ba ka cārā Diilonjo-i. ¹¹ Fariśeyieŋ wuo sire yiera aa naa cira: «Diilo, mi jaal-ni. Mi jaal-ni hama-i nuɔ-i? Mi sa ce kuubabalaanḡu ŋaa banamban ceŋ dumaa: Mi sa cuo, mi huɔŋga saa balan baa nelieŋjo, mi sa wuɔra mi ce caamba. Mii si dii ŋaa nampohūtienjo man yieraaya duɔlei u temma. ¹² Mi dii sūŋgu-i i hāi saaholma-na, aa da mi da bɪŋkūŋgu bɪŋkūŋgu, mi hiel ŋ *yufelle-i hā-ni.»

¹³ «Nampohūtien wuo yiera dii huon-nu, u saa siε duɔ ciir u yaanḡa-i, aa tuɔ muo u pāmpinanḡa-i aa cira: «Diilo, mi suyaa miε mi ciluɔ saa fa, jande, baa ḡan baa-mi.»

¹⁴ Yesu wuo wan baa nuamba-i wuo: «Yaan mi tūnu-nei, balan daaba-i ba hāi-i-na, aa ba suɔ da ba bir kūŋ, Diilonjo hurii nampohūtienjo āmbabalma-i aa yan Fariśeyieŋjo maama-i. Na saa da, uman duɔ tuɔ tetεŋ u fεε, ba ka hiire-yuo; ŋga uman duɔ tuɔ hiire u fεε, ba ka tetεŋ-yo.»

Yesu cāarā Diilonjo-i hā bisāmbiamba namba

(Matie 19.13-15; Marke 10.13-16)

¹⁵ Ku huonḡu-na, baa jo baa tontobaa-ba namba Yesu wulaa wuo u ji haa u nammu-i bei a cārā Diilonjo-i hā-ba. U *hāalābiemban daa mafamma-i, baa sire ta ba nuola baman juɔ baa-ba. ¹⁶ Yesu wuo cira: «Yaan bisāmba jo mi wulaa, baa na cie-ba». Ban juɔ, wuo cira: «Baman dii bafamba temma-i, *Diilon-nelle dii bafamba diele. ¹⁷ Yaan mi wan

ninsonjo-i baa-na: Umanj duɔ saa siɛ *Diilonj-nellentesinni-i nja bisálãaŋo, kutienjo siɛ gbãa suur *Diilonj-nelle-na.»

Weiŋo nanj maama

(Matie 19.16-30; Marke 10.17-31)

¹⁸ *Yuifu ba yuntienjo nanj wuɔ yuu Yesu-i wuɔ: «Hãalãtiefɛɛi, da mi ta mi taara mi da cicɛlma manj sa tɛŋ dede-i, mi saaya mi ce bige-i?»

¹⁹ Yesu wuɔ cira: «Bige-i ciɛ ŋ ta ŋ bi-mi nelfɛɛiŋ muɔ? Da ma hel Diilonjo-na, nelfɛɛiŋo dii wei? ²⁰ Diilonj unj'a i tiɛ wuɔ hũmienja manj, ma sɪ ŋ suɔ-ya kɛ? Ta ŋ wuɔ a yaa-i: «*Baa ce *fuocesinni, baa ko neliɛŋo, baa cuo, baa kar coima ŋ haa moloŋ-na, aa ta ŋ dii ŋ to-i baa ŋ nyu-i ba nunju-i.*» *

²¹ Naacolj wuɔ bir wanj baa Yesu-i wuɔ: «Mi duɔŋ dii mi bisãnsinnij ta mi ce mafamma-i hiere.»

²² Unj piiye dumaanjo-na, Yesu wuɔ cira: «Ma tɪyãa ma diei: Suor ŋ nagãŋ-niini-i hiere aa ŋ cal gbeija faŋa-i ŋ hã sũntaamba baa-ya, ku yaa ŋ ka ce weiŋ nuɔ dɔrɔ-i-na. Da ŋ ce mafamma-i, ŋ jo ŋ ji ta ŋ nyaanu-miɛ.»

²³ Naacolj daayo naa silaa waa weiŋo cor. Yesuŋ juɔ wanj mafamma-i, wuɔ gbuu pãŋ vãa u yaanŋa-i. ²⁴ Yesu wuɔ cira: «Kumanj ka ce weiŋo duɔ gbãa suur *Diilonj-nelle-na kuu dii kpelle. ²⁵ Na saa da, kumanj ka ce nyɔgɔmɛ duɔ gbãa cor misɛnɛ fuonju-na kuu dii kpelle dɛ! Nga kumanj ka ce weiŋo duɔ gbãa suur *Diilonj-nelle-na, kufanju dii kpelle yanj.»

²⁶ Nuɔŋ baa yuu-yo wuɔ: «Dumaanjo-na, hai moloŋo-i ka gbãa da Diilonjo-i?»

²⁷ Yesu wuɔ cira: «Mamanj da ma yar nuɔmba-i cemma, ma siɛ gbãa yar Diilonjo-i.»

²⁸ Pier wuɔ cira: «Itie, aa miɛ manj yaan j nagãŋ-niini-i hiere aa tie nyaanu-niɛ, i ka da bige-i kuɔ?»

²⁹ Yesu wuɔ wanj baa-ba wuɔ: «Yaan mi wanj ninsonjo-i baa-na: Umanj duɔ ta aa yanj u dumelle-i, u ciɛŋo-i, u hãmba-i, u bɪncuɔmba-i, u bisãlmba-i Diilonj-maama-na, ³⁰ kutienj unj ka da kumanj hɛma-na bande-i-na, ku ka maar unj taa aa yanj kumanj. Aa u ka da cicɛlma manj sa tɛŋ dede-i bisnuɔ-i-na.»

Yesu tiraa tir u kuliŋgu maama-i

(Matie 20.17-19; Marke 10.32-34)

³¹ Ku huonju-na, Yesu wuɔ bi u *hãalãbienj cinciɛluo ba hãi baamba-i ba denj, a wanj baa-ba wuɔ: «Na daa inj kãŋ *Yerusalɛmu-i-na kɛ? *Diilonjɔpuɔrbiemanj nyegãanj mamanj *Moloŋ-Bieŋo maama-na, ma ka ce kusuɔŋ-nu'i. ³² Ba ka bel-o hã *niɛraamba-i baa-yo ba nye-yo sũlma, aa tuora-yuɔ, aa tu taalni yuɔ, ³³ aa muo-yo, aa ko-yo. Nga da ba ko-yo, u ka ce yinni hãi hɛma-na, siɛliŋ-yiinguna, u ka sire hel jo.» ³⁴ Hãalãbiemba saa suɔ u nelma yaanŋa-i, ma yunju naa fuo-bei, a ce dumaanjo-na, ba saa suɔ unj taaranj u wanj mamanj baa-ba.

Yesu puurii yironjo nanj yufienja

(Matie 20.29-34; Marke 10.46-52)

³⁵ Yesuŋ kaa tuɔ piɛ Yeriko-i, yironjo nanjo waa tɛna hũmelle tũŋgu-na tuɔ cãrã. ³⁶ Unj juɔ nu nuɔmba ce ijieni-i ba cor, wuɔ yuu wuɔ: «Bige-i ciɛ?»

³⁷ Baa cira: «Ma sɪ Nasaretitaanj Yesu'i curaanj.»

* **18:20** Helmanj-sebe (Exode) 20.12-16; Anjɪnamma tiyemmanj-sebe 5.16-20

³⁸ Wuɔ pān tuɔ fara u piiye da gbagaga wuɔ: «Yesu, *Davidi hāayēlnu, jande, ce hujarre mie!» ³⁹ Baman naa taa yaanga-na, baa ta ba nuolayuɔ wuɔ u suuye u nuŋgu-i. Wuɔ migān tuɔ kaasɪn u naara wuɔ: «Davidi hāayēlnu, jande, ce hujarre mie!»

⁴⁰ Yesu juɔ saanu baa-yo, wuɔ yiɛra aa naa ce ba jo baa-yo. Ban juɔ baa-yo, wuɔ yuu-yo wuɔ: ⁴¹ «ŋ taara mi ce bige-i hā-ni?»

Naacoln wuɔ cira: «Itie, mi taara ŋ puur mi yufienja-i.»

⁴² Yesu wuɔ cira: «Puur ŋ yufienja-i! Nin haa ŋ nannga-i mie ŋ kuraa.»

⁴³ U yufien aa bi pān puur terduŋgu fanɠu-na, wuɔ cu Yesu huon-nu tuɔ gbeliɛn Diilonɔ-i u kā. Nuɔmban daa mafamma-i, ba hieronɔ-i baa bi kā ba ta ba gbeliɛn Diilonɔ-i.

19

Yesu haraa Sase terien-nu

¹ Yesu suurii Yeriko-i-na tuɔ karnu duɔ cor, ² *nampohūutaamba yuntienɔ nanjo waa nelle fande-na, ba taa ba bi-yo Sase. Sase waa bin̄küntienɔ. ³ Yesu kāa, Sase wuɔ tuɔ taara u da-yo suɔ-yo; a ne da u waa beterie. Nuɔmban yuu dumaanɔ-na, u saa gbāa duɔ hi da Yesu-i. ⁴ Wuɔ gbar ta u yaan-na ka nyugūn tibiin-nu wuɔ duɔ ji tuɔ cor fuɔ da-yo. ⁵ Yesu juɔ hi terienɠu fanɠu-i, wuɔ ciir u yunɠu-i a wan baa-yo wuɔ: «Sase, hiire i ta, mi saaya mi har nuɔnei nuɔ-i nyunɠo-i-na.»

⁶ Sase huɔn kaa pān fē, wuɔ hiire da donduo kūn baa-yo. ⁷ Nuɔmba daa mafamma-i ce bige-i? Baa ta ba waana wuɔ Yesu ciɛ nie jo ji har nelbabaɔn daayo temma wulaa? ⁸ Sase wuɔ sire yiɛra Yesu yaanga-na aa naa cira: «Itie, ne, mi ka calnu mi nagān-niini-i sɔmma hāi, a hā sūntaamba-i sɔmma diei aa muɔmi ce sɔmma diei-maama nama-i. Min duu baman a hūu ba gbeinja-i, mi ka hā-ba a temma sɔmma naa.»

⁹ Yesu wuɔ cira: «Naacoln daa un bi yen *Abiramu hāayēlnɔ, konkoro suurii u dumelle-na nyunɠo-i-na. ¹⁰ *Molon-Bienjo juɔ duɔ ji taara baman baala a kor-ba.»

Ba sa biera japūngu hēn-nu gbāngbān (Matie 25.14-30)

¹¹ Ban kaa ta ba pie *Yerusalemu-i, nuɔn baa da nie sī *Diilon-bāanɠu ka pān don huɔnɠu fanɠu'i nuɔ-i. Yesu wuɔ suɔ baa-ba. A ne da huɔnɠu fanɠu-na, u waa tuɔ piiye baa-ba. ¹² Wuɔ nan gbānalāan daaku-i baa-ba wuɔ: «Nelbuɔ nanjo kāa nemaale ba da ba ka hā-yo nellentesinni u duɔ ji tēna u nelle-na. ¹³ Un'a u ta, u bi u maacembimba cīncieluo a ji cal gbeinja hā-ba, aa wan baa-ba wuɔ: «Taa na toron baa gbein daaya-i, mi kā aa jo.» ¹⁴ A ne da u nellen-baamba naa bigāan-yo. Un taa, ba sire puɔr nuɔmba u huon-nu dii ku yun-terienɠu-na wuɔ ba ka wan baa-ba wuɔ ba sa taara naacoln daayo nellentesinni-i.

¹⁵ «Naacoln un kaa da nellentesinni-i aa bir jo, u ce ba bi u maacembimba man un ŋa naa cal gbeinja-i hā-ba wuɔ ba ta ba toron, duɔ ji ne ban daa kuman. ¹⁶ Dielā-wuonjo jo ji cira: «Yuntie, mi bibiriiye mi nannga-i baa nin hāa-mi gbeinja man, a da gbeinyunjo temma sɔmma cīncieluo.»

¹⁷ «Nellentienjo cira: «Ku faa, maacembilofefien nuɔ; nin suyaa cēlē-kūn daaku belma, mi ka haa-ni nileinja cīnciel yun-nu.»

¹⁸ «Hāalin-wuonjo jo ji cira: «Yuntie, mi bibiriiye mi nannga-i baa nin hāa-mi gbeinja man, a da gbeinyunjo temma sɔmma ndii.»

19 «Nellentienjo gbē-yo wuo: «Mi ka bi haa nuɔŋo-i nilēiŋa ndii yuŋ-nu.»

20 «Sieliŋ-wuoŋ wuo jo ji cira: «Yuntie, ŋ gbeiŋa yaa daaya, mii naa fiŋya-yie baa fɔtɔruɔ jina kɔtuɔŋgu. 21 Nan huɔŋga doŋ ka cor a ce mei sa hira-nie, ku'i cie mi fiŋya-yie jina kɔtuɔŋgu. Da ŋ saa jina kumaŋ, ŋ bie ku yaa-i; aa da ŋ saa duu kumaŋ, ŋ kar ku yaa-i.»

22 «Nellentienjo gbē-yo wuo: «Maacembilobabalaŋ nuɔ nan temma-i daani-i, ŋ piye bel ŋ ferε. Niŋ suyaa wuo mi huɔŋga doŋ, aa da mi saa jina kumaŋ mi bie ku yaa-i, da mi saa duu kumaŋ mi kar ku yaa-i; 23 bige-i cie ŋ saa kā ka jina mi gbeiŋa-i gbeiŋ-dūŋ-nu? Miŋ juɔ de-i-na, mii naa saa jo ji da a huonaana mi hūu-ya wei?» 24 Nuɔmba waa u caŋgu-na, u waŋ baa-ba wuo: «Hūyaaŋ u gbeiŋa-i na hā umaŋ daa gbeinyuŋo-i sɔmma cɪncieluo-i.»

25 «Ba cira: «Yuntie, ma si fuɔ daa gbeinyuŋo temma sɔmma cɪncieluo ke!»

26 «U cira: «Yaaŋ mi tūnu-nēi, umaŋ duɔ da, kungaŋ ka naara u kūŋgu-i, ŋga umaŋ duɔ saa da, celle-kūŋgu maŋ dii, ku hūu.» 27 Uŋ waan mafamma-i, u cira: «Mi bigaarāamba maŋ saa ta ba taara mi waa ba yuŋgu-na, bilaan-baŋ na jo baa-ba bande, na ji ko-ba mi yufellen.»»

28 Yesuŋ juɔ piye ti, wuo ta nuɔmba yaaŋ-na ba ta ba kā Yerusalemu-i-na.

Yesu suurma-i Yerusalemu-i-na

(Matie 21.1-11; Marke 11.1-11; Nsaa 12.12-19)

29 Yesubaa-baŋ kaa ta ba pie Betani-i baa Betifage-i dii *Olivi-tibinni-tānuŋgu caŋgu-na, Yesu wuo waŋ baa u *hāalābiemba hāi wuo: 30 «Kāan nelle maŋ i yaanŋa-na daade-i, na suurma-na, na ka da ba vaa kakūmbiloŋo naŋo, molo saa nyugūŋ-yuɔ dede. Na fir-o na jo baa-yo.

31 Umaŋ duɔ yuu-na, na cira Itienjo yaa ciεra na fir-o ka hā-yo.»

32 Uŋ puɔraa bamaŋ, baa kā ka bi da kakūmbiloŋo-i ŋaa uŋ waan-ma dumaa. 33 Ba ture ta ba fir-o, u taamba yuu-ba wuo: «Bige-i cie na ta na fir kakūmbiloŋo-i?»

34 Baa cira: «Itienjo yaa ciεra i fir-o ka hā-yo.» 35 Aa naa fir-o ka hā Yesu-i baa-yo.

Baŋ kāa baa-yo, baa hiel ba joŋgorbaa-ba-i haa u huonŋu-na aa ce Yesu nyugūŋ ba ta ba wuo ba suur nelle-na. 36 Nuɔmba maŋ waa, baa bi hiel ba baamba-i ta ba fara-bei hie ma-na u tuɔ wuo ba dɔrɔ u kā. 37 Baŋ kaa ta ba hiire Olivi-tibinni-tānuŋgu-na aa da ba suur *Yerusalemu-i-na, hāalābiemba-i ba kūŋgu-na hiere, ba hɔmmu gbuu fε. Baa doŋ ta ba hāl nēini da kabakaba ba gbeliεŋ Diiloŋo-i wuo u cie gbere-weima bɔi pigaaŋ-ba. 38 Ba taa ba hāl wuo:

«Itien uŋ saan nellentienjo maŋ u jo, Diilo baa-yo!»*

I suuriinu i-naa baa Diiloŋo-i

Dɔrwuoŋo gbie baa tuɔlnumma.»

39 A ne da *Fariŋbaa-ba namba waa ba hɔlma-na. Baŋ juɔ da ba hāl nēini-i kabakaba dumaanjo-na, baa waŋ baa Yesu-i wuo: «Ij sa waŋ baa ŋ hāalābiemba budii wei?»

40 Yesu wuo cira: «Mi tūnu-nēi, da ba fie budii, tāmpieŋa ka sire ta a hāl ba sɔlaanŋu-i.»

Yesu kaalaa Yerusalemutaamba maama-na

* 19:38 Gbeliemaŋ-nalaaŋgu (Psaume) 118.26

⁴¹ Yesuŋ kaa piε da nelle-i, wuɔ pāŋ tuɔ kaal ⁴² aa naa cira: «E! Yerusalemutaanŋ namaa, kuɔ naa naa suɔ kumaŋ ka fε na hɔmmu-i nyunŋo daayo-na, kuu naa fa. Nga ku fuyaa-nei; na sie gbāa suɔ-ku. ⁴³ Yiinŋu dii baa yiinŋu, na bigāarāamba ka jo ji dii-na huonŋa. Ba ka suuye-nei terni-na hiere na sie da munŋkormu. ⁴⁴ Diilonŋ unŋ juɔ duɔ ji kor-na aa na saa hūu-ma, ba ka muonu na nelle-i aa ko-na hiere. Ba sie yanŋ dūŋgu diei ku gbainiŋ.»

Yesu duɔnya niisuornintaamba-i Diilodubuɔ-i-na
(*Matie 21.12-17; Marke 11.15-19; Nsāa 2.13-22*)

⁴⁵ Yesuŋ kaa ka suur *Diilodubuɔ-i-na da niisuornintaamba-i, wuɔ tuɔ donya-bei ⁴⁶ aa naa tuɔ piye baa-ba wuɔ: «Ma nyegāanŋ Diilonŋ-nelma-na wuɔ: «*Mi dūŋgu ka ce Diilojaaldūŋgu.*»[†] Ma sɪnni niε namaa ce-ku *cuo ba terienŋu*‡?»

⁴⁷ Yesu taa u wanŋ Diilonŋ-nelma-i u pigāanŋ nuɔmba-i yinni manŋ jonŋ Diilodubuɔ-i-na. *Diilojigāntaamba yuntaambaŋ daa-ma dumaanŋo-na, baa *ānjinamma pigāataamba-i, a naara nelle yuntaamba-i, baa ta ba taara ba ko-yo. ⁴⁸ Nga u nelma taa ma suurnu nuɔmba-i ma cor a ce ba saa suɔ banŋ ka ce-yo dumaa da-yo ko-yo.

20

Hai moloŋo-i hāa Yesu-i hūmelle-i u tuɔ ce u maacemma-i?
(*Matie 21.23-27; Marke 11.27-33*)

¹ Yesuŋ kaa ka tuɔ wanŋ *Neldɔdɔlma-i u pigāanŋ nuɔmba-i *Diilodubuɔ-i-na, yiinŋu nanŋu-na, *Diilojigāntaamba yuntaamba-i baa *ānjinamma pigāataamba-i a naara nelle bɪncuonŋ baa kã ² ka cira: «Naacolŋ nuɔ, hai hāa-nuɔ hūmelle-i ŋ ta ŋ ce ninŋ ceŋ kumaŋ daaku-i?»

³ Yesu wuɔ cira: «Muɔmi ka bi yuu-na baa nelma diei: ⁴ Pigāanŋ-muɔ umaŋ naa puɔraa Nsāa tuɔ *batiŋeŋ nuɔmba-i; Diilonŋo'i naa puɔraa-yo sisɔ nelbiliemba'i naa puɔraa-yo?» ⁵ Baa donŋ ta ba piye ba-naa nuɔ wuɔ: «Die cira Diilonŋo'i naa puɔraa-yo, u ka cira: «Nanŋ suyaa-ma dumaanŋo-na, bige-i cie na saa hūu u nelma-i?» ⁶ Die bi hɔr-ma cira nelbiliemba'i naa puɔraa-yo, bamaŋ dii bande-i hiere, ba suyaa wuɔ Nsāa waa *Diilopɔpuɔrbilonŋo; ba ka nanŋ-ye baa tāmpɛlɛinŋa ko-ye.»

⁷ Baa naa ba cira: «I saa suɔ umaŋ naa puɔraa-yo.»

⁸ Yesu wuɔ cira: «Muɔmi sie bi pigāanŋ-na umaŋ hāa-mi hūmelle-i mi ta mi ce miŋ ceŋ kumaŋ daaku-i.»

Suontienŋo nanŋo baa u maacembiemba
(*Matie 21.33-46; Marke 12.1-12*)

⁹ Ku huonŋu-na, Yesu wuɔ nanŋ gbānalāanŋ daaku-i baa nuɔmba-i wuɔ: «Naacolŋo nanŋo diyaa *εreεε-suonŋu*^{*} aa biε maacenciraamba jina-kuɔ aa kã nelle duɔ ka vaaya. ¹⁰ Tibibienŋanŋ juɔ hi karma, u puɔr u maacembilonŋo diei maacenciraamba wulaa, wuɔ u ka hūu fuɔ yufelle-i ka hā-yo. Maacembilonŋo ta kã. Unŋ kãa, maacenciraamba bel-o muo-yo aa bir-o; ba saa hā-yo bɪŋkūŋgu. ¹¹ Suontienŋo tiraa puɔr maacembilonŋo nanŋo ba wulaa. Ba tiraa bel ufanŋo-i a muo-yo aa gbuu tuora-yuɔ aa bir-o; ba saa hā-yo bɪŋkūŋgu. ¹² U tiraa puɔr maacembilonŋo nanŋo ba wulaa ba ce ba siei. Ba muo ufanŋo-i posol-o aa donya-yuɔ. ¹³ Suontienŋo cira: «Mi ka ce

[†] 19:46 Isayi (Ésaïe) 56.7   [‡] 19:46 Seremi (Jérémie) 7.11   * 20:9 Nienŋ Isayi sebe-i-na (Ésaïe) 5.1.

nié?> Aa ji cira: «Mi ka puor mi beɗuola yaa ba wulaa; fuɔ duɔ kã, kunie sɪ ba ka kãŋ-yo.» Aa ce u biɛŋo ta kã ba wulaa. ¹⁴ Baŋ juɔ'a ba ne da u jo, ba piiye baa ba-naa wuɔ: «Ciiluwuotienjo yaa juɔŋ daayo. Yaan i ko-yo aa ciilunɗu ce miɛ künɗu.» ¹⁵ Ba sire ku yaa nuɔ-i a bel naacombilonjo-i hel baa-yo suonɗu-na ka ko-yo.»

Yesu wuɔ cira: «Suontien daa u ka ce bige-i? ¹⁶ U ka jo ji ko-ba aa hã banamba baa suonɗu-i.»

Nuɔŋ baa cira: «Diilo baa jo baa-ma!» ¹⁷ Baŋ piiye dumaŋo-na, Yesu wuɔ cira: «Mafamma da ma saa ce, baŋ nyegãan nelma maŋ Diilon-nelma-na wuɔ:

«Dumarãambaŋ cɪnaana kpãŋkpara maŋ,

u yaa juɔ bella dũŋgu-i.†,

nelma famma yunɗu yaa haku-i? ¹⁸ Nuɔni maŋ da ŋ par diire a naŋ ŋ fɛɛ kpãŋkpara daayo-na, ŋ ka kara ŋ fɛɛ; duɔ bi par diire naŋ nuɔni maŋ, u ka putɛnu-niɛ.» ¹⁹ *Diiløjigãntaamba yuntaamba-i, baa *añŋnamma pigãataaŋ baa pãŋ suɔ wuɔ Yesu naaŋ gbãnalãaŋ daaku-i hã ba yaa-i, baa ta ba taara ba bel-o huɔŋgu fanɗu-na, ŋga ba taa ba kãalã nuɔmba-i.

Nampo saaya u pã hã jãmatigi-i wɛi?

(Matie 22.15-22; Marke 12.13-17)

²⁰ A doŋ huɔŋgu fanɗu-na, baa doŋ ta ba cuman Yesu-i da ba bel-o. Baŋ puu mafamma-i, baa ce huhurmantaamba namba kã u wulaa ka ce ba fɛɛ nelfafaamba wuɔ sɪ ba ka gbãa ce u piiye cãl ba bel-o hã fãamaambaa-ba-i baa-yo. ²¹ Baŋ kãa, baa cira: «Hãalãtie, i suyaa wuɔ ŋ waŋ ninsoŋo yaa-i, aa ŋ sa kãalã neliɛŋo baa ŋ ninsoŋo-i, ŋ sa bi ce ciɛluɔ, ŋ gbu ŋ pigãaŋ nuɔmba-i Diilon-hümelle yaa-i kelkel. ²² Ŋga, a saa baa miɛ hümelle-i, ku saaya i tie pã nampo-i i hã *Orome ba *jãmatigi-i wɛi?» ²³ Yesu wuɔ suɔ baa-ba, wuɔ gbɛ-ba wuɔ: ²⁴ «Hãa-minj warbelle mi ne.» Baa hã-yo warbelle-i. Wuɔ yuu-ba wuɔ: «Ba ciɛ hai yunɗu-i die?»

Baa cira: «Ba ciɛ Orome ba jãmatigi yunɗu.»

Wuɔ tiraa yuu-ba wuɔ: «Ba nyegãan hai yerre-i die?»

Baa cira: «Ba nyegãan Orome ba jãmatigi yerre-i die.»

²⁵ Yesu wuɔ cira: «Kumaŋ da ku waa jãmatigi künɗu, pãaŋ-kun na hã jãmatigi-i baa-ku, aa kumaŋ da ku waa Diilon-künɗu-i, na bi pã-ku na hã Diilonjo-i baa-ku.» ²⁶ Ba saa gbãa cure-yuɔ bel-o nuɔmba yaanɗa-na. U nel maa bir yaŋ aa naa cu ba hõmmu-i, baa naa ba par finamma.

Kuomba siremmaŋ-künɗu-i

(Matie 22.23-33; Marke 12.18-27)

²⁷ *Sadusɛbaa-ba wulaa kuomba siɛ sire. Banaŋ baa kã ka gbɛ Yesu-i wuɔ: ²⁸ «Hãalãtie, *Moisi nyegãan nelma namma hã-ye wuɔ: «*Umanj duɔ ku aa yaŋ u ciɛŋo-i u saa da bilonjo baa-yo, u hãaŋo saaya u bie-yo a honj bilonjo hã kulonjo-i.*»† ²⁹ A ne da naacombiamba namba waa niehãi ba nyu wulaa. Mɔlŋo sire jã ciɛŋo, u saa da bisãlmba baa-yo aa ku. ³⁰ Umanj cuu-yo, u bie ciɛŋo-i u saa da bisãlmba baa-yo, fuɔ tiraa ku aa yaŋ-yo; ³¹ siɛlin-wuonjo-i maaduɔma. Ba kuu dumɛi niehãi-i-na ka gbuo hiere unaa saa da bilonjo baa ciɛŋ daayo-i. ³² Ku huɔŋgu-na, fuɔ fɛɛ u suɔ tuɔ nyaanu-bei. ³³ Ba hieronjo-na, baŋ diyaa-yo ba ciɛŋo cor, yiinɗu maŋ kuonj da ba ji sire, u ka ce hai wuonjo-i?»

† 20:17 Gbeliemaŋ-nalãanɗu (Psaume) 118.22
(Deutéronome) 25.5-6

‡ 20:28 Anjŋnamma tiyemmaŋ-sebe

³⁴ Yesu wuɔ cira: «Miwaan daayo-na cadiile dii, ³⁵ nga Diilon ɔn ka fiɛl baman wuɔ nelfafaamba a sire-bei hiel-ba kuomba hɔlma-na ba da ba tɛna u nelle-na, bafamba siɛ ji ta ba dii caamba. ³⁶ Ba kaa waa gbula ɔaa *dɔrɔpɔuɔrbiemba; ba siɛ tiraa gbɔa ku. Ban siire hel kuomba hɔlma-na ba ciɛ Diilon-biemba. ³⁷ Moisi bi waan kuomba siremman-kɔngɔ-i ɔn piye pɛrfielu maama-i kusuɔn-nu wuɔ dɔamu bilaa-du. U gbaraa-ma wuɔ: <*Abiramu Diilonɔ, *Isaki Diilonɔ, *Yakɔbu Diilonɔ>§ ³⁸ Diilonɔ-i cicɛlmantaan-wuonɔ, bikuon-wuonɔ sɪ. Diilonɔ wulaa nuɔmba-i hiere baa dii cicɛlma.»

³⁹ ɔn piye dumaanɔ-na, *anjɪnamma pigɔataamba nan baa cira: «Hɔalɔtie, ɔ suyaa piyemma.» ⁴⁰ Aa ba saa siɛ da ba tiraa yuu-yo baa nelma namma.

Konkortienɔ bige-i baa Davidi-i?
(Matie 22.41-45; Marke 12.35-37)

⁴¹ Ku huonɔgu-na, Yesu wuɔ yuu-ba wuɔ: «Bige-i ciɛ Diilon ɔn pɔa nunɔgu-i wuɔ u ka saan *Konkortienɔ man, nuɔmba ta ba piye wuɔ u ka waa *Davidi hɔayɛlɔ? Ba taara ba wan wuɔ niɛ dumaanɔ-na? ⁴² Ma sɪ Davidi fuɔ fɛrɛ waan-ma gbar-ma Gbeliemann-nɛini-na wuɔ:

<Itienɔ gblɛ mi Tienɔ-i wuɔ:

<Jo ɔn ji tɛna mi caan-nu,

⁴³ aa ɔyan mi mal ɔ bigɔarɔamba-i hɔ ɔ ce ɔ bɔanɔgu-i bei.»*

⁴⁴ Diilon ɔn pɔa nunɔgu-i aa saan Konkortienɔ man, Davidi bi-yo u Tienɔ, u ce niɛ aa ce u hɔayɛlɔ yon?»

Yesu firiiye anjɪnamma pigɔataamba-i
(Matie 23.1-36; Marke 12.38-40)

⁴⁵ Ku huonɔgu-na, Yesu wuɔ wan baa u *hɔalɔbiemba-i nuɔmba-na wuɔ: ⁴⁶ «Bilaan na fɛrɛ, baa na ta na ce *anjɪnamma pigɔataamba temma-i, ba maacemma saa fa: Ba hinu ba dii jonɔorbɔmbɔmbaa, aa da ba waa nuɔmba-na, ba taara ba ta ba piɛ ba jaal-ba. Da ba kɔ *Diilonelhɔalɔdɔngɔ man nuɔ-i, sisɔ kɔlle man nuɔ-i, ba taara ba tɛna yaan-na. ⁴⁷ Da ba ce ba bel diilonɔ-i a hɔu bikulcaamba nagɔn-niini-i hiere a wuo-ni, a ne da da ba'a ba cɔrɔ Diilonɔ-i, ba cɔrɔ-yuɔ da agaga wuɔ nuɔmba cira bafamba faa. Kuman ka haa-bei ku ka balan cor.»

21

Bikulciɛnɔ nanɔ ciɛ sɔmma
(Marke 12.41-44)

¹ Ku huonɔgu-na, Yesu wuɔ ne da waamba namba dii gbeinɔ-i kekerienɔgu-na da ba hɔ Diilonɔ-i. ² Wuɔ u ne da bikulciɛnɔ nanɔ kɔa ka dii tɔmbienɔ hɔi. A ne da u waa sɔntienɔ. ³ Yesu wuɔ cira: «Yaan mi wan ninsonɔ-i baa-na: Ciɛn daayon diyaa kuman, ku maaraa banamban diyaa kuman hiere. ⁴ Bafamba paraa dii aa yan boluonɔgu; ɔn ciɛn daa ɔn diyaa kuman, ku yaa waa u yunɔgu-na yon; kunanɔgu si dii yanɔ nanɔga.»

Maman ka da nelbiiemba-i aa miwaanɔ suɔ duɔ tɪ
(Matie 24.1-14; Marke 13.1-13)

⁵ Nuɔmba nan̄ baa yiɛraaya ta ba piiye wuɔ: «*Diilodubuɔ daayo faa cor. Ba maa-yo baa tãmpɛfɛfɛiŋa, aa nan̄ pãa bĩmbĩnni nan̄ hã ba tuɔlnu-yuɔ ni bi tiraa fa cor.»

Yesu wuɔ gbɛ-ba wuɔ: ⁶ «Nan̄ daa dũngu nan̄ daaku-i, yĩngu dii baa yĩngu, ku ka fara hiere hĩɛma-na!»

⁷ Baa yuu-yo wuɔ: «Hãalãtie, mafamma ka ce yaku-i, aa i ka ce niɛ suɔ huɔngu fan̄gu-i?»

⁸ Yesu wuɔ cira: «Baa na yan̄ molo ji pira-nei. Nuɔmba bɔi ka ta ba jo. Uman̄ duɔ jo, u ka cira wuɔ Diilon̄ un̄ pãa nun̄gu-i wuɔ u ka saan̄ *Kor̄kortier̄o nan̄, u yaa ufan̄o-i, aa tiraa cira, miwaan̄o tĩmma hii. Baa na cu ba huon̄-nu! Ba tãal-na. ⁹ Da na ji ta na da berru ce terni-na hiere, aa nuɔmba ta ba ciina ba yuntaamba-i, baa na yan̄ korma da-na. Mafamma'i saaya ma ce igɛna, nga miwaan̄o tĩmma'i siɛ pãn̄ waa huɔngu fan̄gu-na. ¹⁰ Nuɔmba kaa ta ba gãn̄ siyaabaa siyaabaa, baa nilɛiŋa nilɛiŋa. ¹¹ Hĩɛma kaa ta ma sagalla bõmbõn̄ a naara nyulmu-i baa jarcelienumma kaa waa terni nanni-na. Korda-bĩmbĩnni kaa ta ni hel dɔrɔ-i-na. ¹² Nga, aa mafamma suɔ da ma ce, ba ka bel-na ce-na kpãncõlgũ. Ba ka kã baa-na *Diilonelhaalãdũnni-na ka ger-na aa dii-na kaso. Nan̄ cuu muɔmi huon̄-nu, yĩngu dii baa yĩngu ba ka bel-na kã baa-na fãamaabaa-ba wulaa, baa fõngõtaamba wulaa. ¹³ Huɔngu fan̄gu'i nuɔ-i na ka da na fɛɛ piiye kuman̄ ciɛ na ta na nyaanu-miɛ. ¹⁴ Baa na tie holle wuɔ na siɛ ji suɔ nan̄ kaa piiye maman̄ a kor. ¹⁵ Nan̄ ka wan̄ maman̄, mɛi fɛɛ'i ka dii-ma na nunni-na. A ce dumaan̄o-na, da na wan̄-ma, na bigãarãamba siɛ gbãa da manamma wan̄. ¹⁶ Halle na tobaa-ba-i baa na nyubaa-ba-i, baa na mɔlbaa-ba-i, baa na hãmba-i, baa na huraamba-i, a naara na jẽnaamba ka dii-na na bigãarãamba nammu-na ba ko banamba nei. ¹⁷ Nuɔmba-i hiere ba ka bigãan̄-na mɛi maama-na. ¹⁸ Nga, halle unan̄ yukuɔsibelle diei siɛ kar diire. ¹⁹ Da na hĩrã na kũɔma-i na ka da cicɛlma nan̄ sa tĩɛn̄ dede-i.»

(Matie 24.15-21; Marke 13.14-19)

²⁰ «Da na ji da sorosibaa-ba ciilãayã *Yerusalemu-i huɔngu nan̄ nuɔ-i, na saaya na suɔ wuɔ u muonumma hii tĩ. ²¹ Baman̄ da ba ji waa *Yude-i-na, ba ta ba gbar ba kã tãnniŋ; baman̄ da ba ji waa Yerusalemu huɔnga-na ba hel; aa baman̄ da ba ji waa hĩɛngu-na, ba baa cira ba suur nelle huon̄-na. ²² Maman̄ nyegãan̄ hiere Yerusalemu kũngu-na Diilon̄-nelma-na, ma ka ce yinni fanni'i nuɔ-i. *Isirahel-baambaŋ ciɛ ãmbabalma nan̄, ba ka pã ma sullu-i yinni fanni'i nuɔ-i. ²³ Yin̄ daani ka huol. Kusũtaamba-i baa biantaamba-i sũlma haraa-bei yinni fanni-na. Diilon̄o ka pigãan̄ Isirahel-baamba-i u jãyãmma-i yinni fanni'i nuɔ-i. ²⁴ Ba ka ko banamba baa jigãmmu, aa bel banamba a pisállã baa-ba jãmalãbaa-ba-na hiere. *Niɛraamba ka jo ji muonu Yerusalemu-i aa sɛɛ-yuɔ ce ba bãan̄gu-i.»

(Matie 24.29-35; Marke 13.24-31)

²⁵ «Bãan̄gu kaa bir ku deŋ birma baa cɛiŋo-i baa mɔɛŋa-i hiere.* Dãmmaŋ-nuoraan̄gu siɛ ji ta ku suɔ dumma, a ce dumaan̄o-na, nuɔmba hõmmu kaa cu baa-ku, korma siɛ ji waa dei bei. ²⁶ Bĩmbĩnni nan̄ dii dɔrɔ-i-na hiere, ni ka hel ni fonni-na. Nuɔmba da ba jɔguɔŋ ne maman̄ ka da-ba, korma ka ce ba nan̄ yir. ²⁷ Huɔngu fan̄gu'i nuɔ-i, nan̄ ka da *Molon̄-Biɛn̄o hilaa dɔrɔ-i-na baa u fõngũɔ-i duherru suuye-yuɔ u tuɔ jo.

* 21:25 Nien̄ Isayi sebe-i-na (Ésaïe) 13.10; Esekiel sebe-i-na (Ézéchiel) 32.7; Yowel sebe-i-na (Joël) 3.3-4.

28 Mafamma da ma ji don ta ma ce, siireɗ na ta na ne u hūmelle-i, na korman-ɗuonɗu piyaa.»²⁹ Aa naa waɗ nel daama-i pigāaɗ-ba wuɔ: «Niɗɗ *yensāaɗu-i baa tibinni nanni-i hiere,³⁰ da na ji da ni duɗ ta ni caa fiɗu-i, na bi suɔ kerre ifelle hii tɗi. ³¹ Kuuduɗɗu yaa-i, da na bi ji da maman daama duɗ ta ma ce, na saaya na suɔ wuɔ *Diilon-bāaɗu hii tɗi. ³² Yaan mi waɗ ninsoɗo-i baa-na: Nel daama ka ce hi fiɗfiɗe ku nuɔmba namba aa ba suɔ ku. ³³ Doro-i baa hɗema-i ni ka gbuo, nga meɗ nelma sa ji gbuo dede. ³⁴ Bilaan na fere, baa na yaɗ na hɔmmu yu baa ponsanniɗ-maama, baa konyollen-maama, baa ānjɔɗuma. Da na saa bel na fere, yiin daaku ka tugol-na. ³⁵ Ku ka tugol nuɔmba-i hiere ŋaa kallon tugol biɗwuonɗo dumaa bel-o. ³⁶ Yaahuolo man juɗ, waan na fere baa Diilocārälle-i ku yaa u ka kāyā-nei na hel-yuɔ. Da na hel yaahuolo daayo-na, na gbāa yiera Molon-Bienɗo yaanɗa-na a piye.»

³⁷ Yesu taa u dii bāaɗu-i *Diilodubuɔ-i-na u waɗ Diilon-nelma-i u pigāaɗ nuɔmba-i, aa tuɔ kā u cɔ *Olivi-tibinni-tānuɗ-nu. ³⁸ Cuo duɔ kaal, nuɔmba naar kūl ba-naa jo Diilodubuɔ-i-na ji ta ba nu u nelma-i.

22

Yuda suoraa Yesu-i

(*Matie 26.1-5,14-16; Marke 14.1-2,10-11; Nsāa 11.45-53*)

¹ *Baɗ'a ba sa dii siini-i *buruo man nuɔ-i u ponsaɗɗuɗ juɔ ta ku piɗ, ba bi bi ponsaɗɗu fangu yaa *korsinni timman-ponsaɗɗu-i, ² *Diilojigāntaamba yuntaamba-i, baa *ānjnamma pigāataaɗ baa ta ba taara ba ko Yesu-i, nga ba taa ba kāalā nuɔmba-i.

³ Huɗɗu fangu'i nuɔ-i, *Sitāniɗ suurii *Yuda-i-na, u yerre nande yaa Isikaro. Yuda nuɗɗu waa Yesu *hāalābiɗ cinciɗluo ba hāi baamba-na. ⁴ Wuɔ sire kā ba ka nunu ba-naa baa Diilojigāntaamba yuntaamba-i baa *Diilodubuɔ niyataamba yuntaamba-i, uɗ ka kāyā-bei dumaa ba bel Yesu-i. ⁵ Kuɔ gbuu dānu-bei, baa cira ba ka hā-yo gbeinɗa. ⁶ Yuda wuɔ hūma aa naa tuɔ ne uɗ ka da hɔfafaɗɗu man ba bel Yesu-i nuɔmba baa suɔ.

Yesu puɔraa ba da ba ka ce korsinni timman-ponsaɗɗu niwuoni-i

(*Matie 26.17-25; Marke 14.12-21; Nsāa 13.21-30*)

⁷ *Baɗ'a ba sa dii siini-i *buruo man nuɔ-i u ponsaɗɗuɗ juɔ hi, baɗ kon *korsinni timman-ponsaɗɗu tūlmba-i yiinɗu man nuɔ-i, ⁸ Yesu wuɔ waɗ baa Piɗ-i baa Nsāa-i wuɔ: «Kāaɗ na ka ce ponsaɗɗu niwuoni-i, diɗe kā i ka wuɔ.»

⁹ Baa yuu-yo wuɔ: «I ka ce-ni hie?»

¹⁰ Wuɔ cira: «Da na ka suur nellen-ɗuonɗa-na, na ka da naacolɗo nanɗo tūyāa hūmman-būnaɗa, na cu u huon-nu. Duɔ ka suur dumelle man nuɔ-i, na suur baa-yo. ¹¹ Da na suur, na waɗ baa dumellentienɗo-i wuɔ hāalātiɗ wuɔ u pigāaɗ-na dūngu man uɗ ka hā-yo baa-ku u wuɔ korsinni timman-ponsaɗɗu niwuoni-i baa u *hāalābiɗmba-i. ¹² U ka pigāaɗ-na dubuɔ nanɗo doro-i-na; biɗbiɗni dii-yuɔ tɗi. Na ce niwuoni-i kusuɗɗ-nu'i.» ¹³ Piɗbaa-ba ta. Baɗ kāa ka hi, baa bi da-ma ŋaa Yesuɗ waan-ma dumaa. Baa ce korsinni timman-ponsaɗɗu niwuoni-i.

(*Matie 26.26-30; Marke 14.22-26; Kor. dɗe. 11.23-25*)

¹⁴ Niwuoniɗ-huɗɗuɗ juɔ hi, Yesu wuɔ jo ji tɗena baa u *pɔpuɗbiɗmba-i. ¹⁵ Wuɔ waɗ baa-ba wuɔ: «Mi gbuu ta mi taara mi ce ponsaɗ daaku-i baa-na aa suɔ suur yaahuolo-na. ¹⁶ Yaan mi tūnu-nei, da ŋ da yie i da i-naa diɗe tira ce ponsaɗ daaku-i ku sie waa bande;

ku ka waa *Diilon-nellen. Kuŋ donyaŋ kumaŋ kuu dii kusuoŋ-nu'i.»
 17 Uŋ waŋ mafamma-i, wuo bie duvëŋo ciin-na a jaal Diilono-i, aa cira:
 «Hüyāaŋ na nyoŋ tēntēŋ. 18 Mi tūnu-nei, *Diilon-bāaŋ da ku saa ji doŋ, mi
 sa ji tiraa dii duvëŋo mi nuŋgu-na.»

19 Ku huonŋu-na, wuo bie *buruo aa jaal Diilono-i aa bülnu-yuo hä-ba,
 aa cira: «Mi kūoma yaa-i, ma ka ce tāmman-kūŋgu na maama-na. Taa na
 ce miŋ cie kumaŋ daaku-i mi maama ta ma tēnu-nei.»

20 Baŋ juo wuo niwuoni-i tī, wuo tiraa bie duvëŋ-ciinŋa-i hä-ba aa cira:
 «Mi tāmman maŋ ka kūnna na maama-na ma yaa daama ciinŋa-na. Diilono
 ka bel u *tobisifelenni-i baa ma yaa-i. 21 Niēŋ, umaŋ ka hel mi huon-nu, uu
 dii tēna tuo wuo baa-ye bande-i-na. 22 Ba ka ko *Molon-Bieŋo-i ninsoŋo
 ŋaa Diilon uŋ'a ma ce dumaa, ŋga umaŋ ka hä-ba baa-yo ba ko-yo, sülma
 haraa kutieŋo-na.»

23 *Hāalābieŋ baa doŋ ta ba yuu ba-naa wuo: «Miēŋo-na bande-i-na, hai
 molono-i sie ce daama temma-i?»

Hāalābiemba-na hai molono-i yunŋu?

24 Ku huonŋu-na, *hāalābieŋ baa ta ba taara ba suo umaŋ yunŋu ba
 hōlma-na. Kuo ce ijieni. 25 Yesu wuo waŋ baa-ba wuo: «Nellentaamba
 haa fōŋgūo-i nuomba-na, fōŋgōtaamba ta ba guor nuomba ta ba bī-ba
 nelfafaamba. 26 Ku saa saaya ku waa dumaanŋo-na namaa na wulaa.
 Umaŋ duo waa nelbuo-i na hōlma-na, kutieŋo saaya u ce u fere cekūo,
 umaŋ duo waa na yunŋu-na, kutieŋo ce u fere ŋaa maacembilonŋ. 27 Yaan
 mi yuu-na nelma diei: Nuō baa ŋ maacembilonŋ-i hai nelbuo-i? Nuō nei
 sī wei? Ŋga mei dii na hōlma-na ŋaa na maacembilonŋ muo. 28 Miŋ cie
 mulēma maŋ cor hie, na hīerā na kūoma-i a tēna baa-mi. 29 Terieŋgu
 fanŋu-na, mi To uŋ hāa-mi fōŋgūo-i dumaa, muōmi ka bi hä-na baa-yo
 dumei, 30 i die ka waa baa i-naa mi nelle-na a tie wuo aa tie nyoŋ baa i-
 naa. Aa na ka waa *Isirahel dūnni cīncieluo ni hāi-niini yun-nu.»

Yesu gboya Simo-Pier wuo u ka cīna-yuo

(Matie 26.31-35; Marke 14.27-31; Nsāa 13.36-38)

31 Ku huonŋu-na, Yesu wuo tuo piiye baa Simo-i wuo: «Simo, ne! *Sitāni
 cāarā-nei Diilono wulaa duo sagalla-nei ne sī u ka gbāa hūu-na mi wulaa.

32 Ŋga mei cāarā Diilono-i a hä nuōŋo-i wuo ŋ Diilon-hūmellen-kūŋgu baa
 ku. Ŋ ka nanna-mie ŋga ŋ ka bir jo. Da ŋ jo, ŋ kāyā ŋ nabaamba-i.»

33 Pier wuo cira: «Itie, da ba fie dii-ni kaso, ŋ ka bi da ba diyaa muōŋo-i
 baa-ni. Halle da ku fie waa kuliinŋu, mii dii ŋ huon-nu.»

34 Yesu wuo cira: «Pier, yaŋ ŋ fere, muōmei tūo-niŋ, isuoduŋ daaku-na,
 kōhōldielāŋo sie hi bu, ŋ ka cīna-mie da i siei wuo naŋ sa suo-mi.»

35 Ku huonŋu-na, Yesu wuo waŋ baa *hāalābiemba-i hie wuo: «Mi naŋ
 puōraa-na aa naa cira nelie baa bie gbeinŋa, nelie baa bie buōra, nelie baa
 bie naatenni; bīŋkūŋgu kaa naa na wulaa wei?»

Baa cira: «E'e, ma saa ka ce.»

36 Wuō gbē-ba wuo: «Fiefie ku kūŋgu-i kuuduŋgu sī: Gbein da a waa baa
 umaŋ, u bie-ya. Buōra duo waa baa umaŋ, u bie-yo. Aa nuōni maŋ jigāŋga
 sī baa-ni, ŋ suor ŋ jonŋoro-i ŋ sāa kannaŋga. 37 Yaan mi tūnu-nei, mamanŋ
 nyegāaŋ Diilon-nelma-na wuo: «Ba ka ce-yo nelbalaŋo»*, ba gbē muōmei.
 Ma ka bi ce. Mi maama maŋ nyegāaŋ sebe-i-na, ma cemman-yiinŋu hii.»

38 Hāalābieŋ baa cira: «Itie, jigāmmu hāi daa tī.»

* 22:37 Isayi (Ésaie) 53.12

Yesu wuɔ cira: «Ku ka saanu.»

Yesu kuliingu piɛ ku jo

(Matie 26.36-46; Marke 14.32-42)

³⁹ Yesuŋ waan mafamma-i, wuɔ hel ta tuɔ kã *Olivi-tibinni-tãnuŋgu-na. Ba taa ba kã koko terienŋu fanŋgu-na. U *hãalãbien baa bi sire cu u huonŋ-nu.

⁴⁰ Ban kaa hi, wuɔ gbẽ-ba wuɔ: «Cãarãŋ Diilonŋo-i weima baa gbãa tãal-na dii-na kuubabalaanŋu cemma-na.» ⁴¹ Aa fuɔ wuɔ cor kã yaan-na celle ka dũuna tuɔ cãrã wuɔ: ⁴² «Baba, da ŋ sie ŋ maaya yaahuolo daayo-i muɔ-na; ŋga baa cira ŋ fer muɔ, ce-ma nin taaran ma ce dumaa.» [⁴³ Huonŋu fanŋgu-na, *dɔrpɔpuɔrbilonŋo nan wuɔ jo ji carra-yuɔ a dii holle yuɔ. ⁴⁴ U huonŋan ŋa na'a ka saa waa huonŋa dumaanŋo-na, kunan ku migãan naara u Diilocãrãlle-i. U cufaluŋ kuɔ ta ku kũna ŋaa tãmma.]

⁴⁵ Uŋ juɔ cãrã tĩ, wuɔ sire jo u hãalãbiemba wulaa jo ji da hoculle cie ba kor duɔfũŋ. ⁴⁶ Wuɔ cira: «Bige-i cie na ta na duɔfũŋ? Siirenŋ na ta na cãrã Diilonŋo-i binŋkũŋgu baa gbãa tãal-na dii-na kuubabalaanŋu cemma-na.»

Yesu belma hii

(Matie 26.47-56; Marke 14.43-50; Nsãa 18.3-11)

⁴⁷ Nelma saa ji tĩ Yesu nuŋgu-na, ba'a ba ne da nuɔmba namba jo. Yesu *hãalãbien cinciueluo ba hãi baamba-na, ban taa ba bi umanŋ *Yuda-i, u yaa waa nuonŋ daaba yaanŋa-na. Ban juɔ hi, wuɔ piɛ duɔ pũrã Yesu-i jaalo. ⁴⁸ Yesu wuɔ cira: «Yuda, ŋ ka jaal *Molon-Bienŋo-i baa jaaluŋ daaku yaa-i a da ŋ pigãan-ba baa-yo ba bel-o ke?»

⁴⁹ Bamanŋ waa baa Yesu-i baa suɔ suɔ fiefie-i-na wuɔ ku huonŋu sie fa. Baa yuu Yesu-i wuɔ: «Itie, i bie i jigãmmu-i bei wei?» ⁵⁰ Unanŋ wuɔ pãŋ bie u kaanŋa-i a jafũŋ *Diilojigãntaamba yuntienŋo maacembilonŋo nanŋo nadietũŋgu-i a yer-ku. ⁵¹ Yesu wuɔ cira: «Yaanŋ dumaa, daaku ka saanu!» Aa naa kã ka bel naacolŋo tũŋgu-i a nar-ku ku temma-i. ⁵² Uŋ naraaku, wuɔ wanŋ baa *Diilojigãntaamba yuntaamba-i, baa *Diilodubuɔ niyataamba yuntaamba-i, a naara bincuɔmba-i wuɔ: «Na hilaa baa jigãmmu baa bõenŋa da na ji bel-mi ŋaa cuoyuo muɔ. ⁵³ Ma sĩ yinni manŋ jonŋ i da i-naa Diilodubuɔ-i-na ke? Bige-i cie na saa sie bel-mi terienŋu fanŋgu-na? Fiefie yaa namaa huonŋu-i, baa *Sitãni bi huonŋu-i; na gbãa ce kumanŋ dolaanu-nei.»

Pier cĩinaana Yesu-i

(Matie 26.57-58,69-75; Marke 14.53-54,66-72; Nsãa 18.12-18,25-27)

⁵⁴ Ban bilaa Yesu-i, baa ta baa-yo ta ba kã baa-yo *Diilojigãntaamba yuntienŋo ciŋgu-na. Pier wuɔ yanŋ ba maa aa suɔ cu ba huonŋ-nu. ⁵⁵ Uŋ kaa hi, wuɔ da nuɔmba namba yiraan dãamu gõŋgũon-huonŋa-na, wuɔ kã ka tĩena baa-ba. ⁵⁶ Maacembilonŋo nanŋ wuɔ ne Pier da kelkelkel aa naa cira: «Naacolŋ daayo waa baa Yesu-i.»

⁵⁷ Pier wuɔ cira: «Cienŋ nuɔ, mei sa suɔ-yo.»

⁵⁸ Celle, naacolŋo nanŋo da-yo, wuɔ cira: «Ma sĩ nuɔ ŋ bi waa baa-ba ke?»

Pier wuɔ cira: «Naacolŋ nuɔ, ŋ haanu, muɔ sĩ!»

⁵⁹ Kuɔ vaaya celle, unanŋo saa hũu-ma, wuɔ cira: «Coima saa fa, naacolŋ daayo hel *Galile; u waa baa-yo.»

⁶⁰ Pier wuɔ cira: «Naacolŋ nuɔ, ŋ wanŋ wuɔ nie dumandẽ-i?» Uŋ taa u wanŋ mafamma-i, kohõldfelãŋo donŋ tuɔ bu. ⁶¹ Yesu wuɔ miel ne-yo. Uŋ ŋa naa gboya-yuɔ baa nelma manŋ wuɔ isuɔduonŋ daaku-na, kohõldfelãŋo sie

hi bu, keɛ u ka ciina-yuɔ da i siei wuɔ u sa suɔ-yo† maa pãŋ tɛnu Pier-i.
62 Wuɔ hel fuorenj gbuu pãŋ tuɔ kaal.

Ba kaa baa Yesu-i da ba ka yuu-yo

(Matie 26.59-68; Marke 14.55-65; Nsaa 18.19-24)

63 Ban bilaa Yesu-i aa jina nuɔmba man ta ba niya-yuɔ ba taa ba muo-yo aa ta ba nyɛ-yo. 64 Baa naa vaa u yufienja-i aa ta ba muo-yo. Uman duɔ muo, ba yuu-yo wuɔ: «Hai moloŋo-i muyaa-ni? Bi kutienjo yerre-i i ne!»

65 Aa ba tuoraaya-yuɔ ŋaa ba ka ko-yo.

66 Cuon juɔ kaal, *Yuifu ba bincuɔmba-i, baa *Diilojigantaamba yuntaamba-i, baa *anjɔnamma pigataaŋ baa jãnu ba-naa aa naa ce ba jo baa-yo wuɔ ba ji ce u andaŋgu-i. 67 Ban juɔ baa-yo, baa yuu-yo wuɔ: «Da kuɔ Diilonj unj pãa nunju-i wuɔ u ka saanj *Konjortienjo manj u yaa nuɔŋo-i wanj-ma baa-ye.»

Yesu wuɔ cira: «Da mi fie wanj wuɔ nie, na sie hũu-ma, 68 aa da mi yuu-na baa mamanj, na sie sie-mi. 69 Nja mamanj dii, *Molon-Bienjo ka kã ka waa Itienjo caan-nu.»†

70 Unj waan mafamma-i, ba hieronj-o-i baa cira: «Diilonj-Bienjo yaa nuɔŋo-i wei?»

Yesu wuɔ cira: «Muɔmei.»

71 Baa cira: «Ii si dii die ka yuu moloŋo, mie fere-i i nuɔ-ma u nunju-na; wuɔ fuɔ Diilonj-Bienjo.»

23

Ba kaa baa Yesu-i faamaan ba terien-nu

(Matie 27.1-2,11-14; Marke 15.1-5; Nsaa 18.28-38)

1 Ku huonju-na, baa sire hiere a kã baa Yesu-i *Pilati wulaa. 2 Ban kaa hi, baa gbɛ Pilati-i wuɔ: «I daa naacolj daa u wuɔra u gbo nuɔmba-i nelle-na wuɔ ba baa pã nampo-i a hã *Oromɛ ba *jãmatigi-i. Aa cira Diilonj unj pãa nunju-i wuɔ u ka saanj *Konjortienjo manj, u yaa ufaŋo-i aa tiraa cira fuɔ nellentienjo.»

3 Pilati wuɔ yuu-yo wuɔ: «*Yuifu ba nellentienjo yaa nuɔŋo-i wei?»

Yesu wuɔ cira: «Muɔmei.»

4 Pilati wuɔ wanj baa *Diilojigantaamba yuntaamba-i, baa nuɔmba-i hiere wuɔ: «Mei saa da cãmuɔ naacolj daayo-na.»

5 Baa yagar aa naa ta ba kaasɔŋ wuɔ: «U saa fa; nelgboronjo. U duɔŋ baa-ku dii *Galile a jo ji wuɔra gbuo *Yude-i hiere baa-ku, fiefie-i u juɔ ji cor baa ku yaa-i *Yerusalemu-i-na bande-i-na; wuɔ nuɔmba ta ba ce ba fereŋ-maama.»

6 Pilatinj juɔ nu ba bɛ Galile yerre-i, wuɔ yuu-ba wuɔ: «Naacolj daayo-i Galileyienjo-i wei?»

7 Baa cira: «Uu, Galileyienjo.» A ne da huɔŋgu fanju-na, *Erɔdi yaa waa Galile yunju-na. Kuɔ bi saanu u juɔ yinni fanni-na Yerusalemu-na. Pilati wuɔ saan Yesu-i a hã-yo.

8 Erɔdi wuɔ nuɔ Yesu maama-i ku bãanju cuɔ, wuɔ tuɔ taara u da u yufelle ŋga u saa ji da-yo. Pilatinj juɔ saanjo hã-yo, kuɔ gbuu dɔlnu-yuɔ; wuɔ tuɔ taara u ce gbere-weima fuɔ ne. 9 Wuɔ yuu-yo baa nelma bɔi, ŋga Yesu saa ji senj sũnungu yuɔ. 10 A ne da huɔŋgu fanju-na, *Diilojigantaamba yuntaamba-i, baa *anjɔnamma pigataaŋ waa Erɔdi

† 22:61 Nieŋ 22.34. ‡ 22:69 Gbeliemanj-nalãanju (Psaume) 110.1

terienḡu-na gbuu ta ba kar coikāḡkarēiḡa ba haa-yuṵ. ¹¹ Erōdi-i baa u sorosibaa-ba-i baa nyε-yo aa tuora-yuṵ da dei aa dii yuntaaḡ-jonḡoruo hā-yo ku da ku col-o aa bir saaḡ-yo hā Pilati-i baa-yo. ¹² Erōdi-i baa Pilati-i ba saa ta ba gbo, ḡa yiiḡu faḡu-na, baa pāḡ bel ḡeru.

(*Matie 27.15-26; Marke 15.6-15; Nsāa 18.39-19.16*)

¹³ Yesuḡ birii jo, *Pilati wuṵ bī *Diilojigāntaamba yuntaamba-i, baa *Yuifu ba yuntaamba-i, a naara nellen-ḡuṵba-i ¹⁴ a ji cira: «Namei juṵ baa naacolḡ daayo-i ji hā-mi wuṵ u wuṵra u gbo ḡuṵba-i. Mei yuu-yo namaa fεε-i na yufellenḡ, naḡ haa mamaḡ yuṵ mi saa da-ma yuṵ. ¹⁵ Na saa da *Erōdiḡ birii saaḡ-yo hā-mi wei? Fuṵ saa bi da uḡ ciε kumaḡ aa ku hi u kuliḡḡu. ¹⁶ Mi ka ce ba muo-yo yonḡ aa nanna-yuṵ.»

[¹⁷ Belle belle, *Yuifubaa da ba'a ba ce ba *kōrsinni timmaḡ-ponsaaḡḡu-i, Pilati nanna ba kasobiloḡo diei.] ¹⁸ Nuṵḡ baa sire hiere ta ba kaasḡḡ wuṵ: «Ko naacolḡ daayo-i aa ḡ nanna Barabasi yaa-i!» ¹⁹ Barabasi wuṵ gbuṵ ḡuṵba ce ijieni nanni nellenḡ-huṵḡa-na, aa naa tiraa ko nelieḡo. Baa bel-o dii-yo kaso-i-na. ²⁰ Pilati saa tuṵ taara ba ko Yesu-i, wuṵ tiraa piiye baa-ba. ²¹ Baa yagar aa ta ba kaasḡḡ wuṵ: «Gbu-yo *daaḡ-nu! Gbu-yo daaḡ-nu!» ²² Pilati wuṵ yuu-ba ku yu u bεyufieḡa siei wuṵ: «U ḡuṵlaaya hama-i? Mei saa da uḡ ciε kumaḡ aa na'a i ko-yo. Mamaḡ dii, mi ka ce ba muo-yo aa nanna-yuṵ.» ²³ Baa yagar aa naa gbuu pāḡ ta ba kaasḡḡ da gbagaga wuṵ ba saaya ba gbu-yo daaḡ-nu ko-yo. ²⁴ Baḡ kaasḡḡ dumaḡḡo-na, Pilati saa gbāa duṵ yagar, wuṵ naa u hūu-ma. ²⁵ Uḡ hūyāa-ma dumaḡḡo-na, wuṵ ce ba nanna Barabasi-i, fuṵ maḡ gbuṵ ḡuṵba ce ijieni-i aa tiraa ko nelieḡo, aa hā-ba Yesu-i wuṵ ba kā, kumaḡ da ku ka dōlnuḡ-bei, ba ce-ku yuṵ.

Yesu-i u kuliḡḡ-hūmelle-na

(*Matie 27.32-34; Marke 15.21-23*)

²⁶ *Pilatiḡ hāa-ba Yesu-i, sorosibaa baa biε baḡ ka gbuḡ-yonḡ *daaḡḡu maḡ ḡuṵ-i a haa-ku hā-yo, aa naa ta baa-yo da ba ka ko-yo. Baḡ kāḡ hūmelle-na, baa suu baa Sireḡiyieḡo naḡo hilaa suonḡ-nu. Ba bī-yo Simṵ. Baa bel-o haa daaḡḡu-i hā-yo, aa ce u cu Yesu huonḡ-nu. ²⁷ Nuṵba saa waa dei ba huonḡu-na. Caamba bi waa ba hōlma-na, baa haa ba nammu-i ba yunnḡḡ ta ba kaal. ²⁸ Yesu wuṵ miel tuṵ piiye baa-ba wuṵ: «*Yerusalemu caaḡ namaa, baa na kaal mei maama-na, taa na kaal namaa fεεḡ maa-na baa na bisāimba maa-na. ²⁹ Na saa da, yiiḡu dii baa yiiḡu, ba kaa cira: «Caamba maḡ saa honḡ da, baa bamaḡ saa fiε dede, ba yunni dōlaa.» ³⁰ Yiiḡu faḡu-na, ḡuṵba kaa ta ba gbē tānni-i wuṵ: «Ciḡḡ na haa-yie!» aa gbē tānyieḡa-i wuṵ: «Suuyieḡ-yie!»* ³¹ Da ba dii daabiḡaḡḡu-i dāamu-na, ba ka ce daakuraḡḡu fuṵ nie?»

³² Baa bilaa gburanḡbotaamba namba ba hāi, baa gbonu-bei baa Yesu-i da ba ka ko-ba.

Yesu gbummaḡ-huṵḡḡu hii

(*Matie 27.35-44; Marke 15.24-41; Nsāa 19.17-27*)

³³ Tānyelle nande dii ba bī-de Yukoluonḡu. Baḡ kaa hi tānyelle fande-i baa gbu Yesu-i baa gburanḡbotaanḡ daaba-i ba hāi-i-na. Unanḡo-i u nadienḡ-na, unanḡo-i u nanyuṵḡ-nu.† ³⁴ Baḡ gbuu-ba, Yesu wuṵ cira: «Baba, baa ḡāḡ baa-ba; baḡ ceḡ kumaḡ ba sa suṵ-ku.»

* 23:30 Ose (Osée) 10.8 † 23:33 Nieḡ Isayi sebe-i-na (Ésaïe) 53.12.

Sorosibaa-ba-i ba-naa nuɔ, baa ta ba taara ba calnu u jonɔgorbaa-ba-i, ba saa suɔ ban ka hã uman̄ aa yan̄ uman̄. Baa naa ba ful tien̄a calnu-bei.†
 35 Nuɔn̄ baa yiera ta ba fara ba ne. *Yuifu ba yuntaan̄ baa ta ba piye wuɔ: «U kuraa banamba-i, fiefi-e ku hii u yaa-i, u kor u fere i ne. Duɔ kor u fere, ku yaa i ka suɔ wuɔ Diilon̄o un̄ pãa nun̄gu-i aa saan̄ *Kon̄kortien̄o man̄ u yaa ufan̄o-i.» 36 Sorosibaa baa bi ta ba nye-yo aa naa hã-yo niisaarni wuɔ u nyɔn̄, § 37 aa naa cira: «Da kuɔ nuɔnei Yuifu ba nellentien̄ nuɔn̄o-i, kor n̄ fere i ne.» 38 Baa nyegãan̄ u yudɔɔ-i-na wuɔ: «Yuifu ba nellentien̄o yaa daayo.»

39 Ba nan̄ gbuu gburan̄gbotaamba man̄, unan̄ wuɔ bir gbẽ Yesu-i wuɔ: «Nan̄ saa cira wuɔ Diilon̄o un̄ pãa nun̄gu-i aa saan̄ Kon̄kortien̄o man̄ u yaa nuɔn̄o-i wei? Kor n̄ fere aa n̄ kor miɛn̄o-i ke!»

40 Ku saa dɔlnu u nawuon̄o-i, wuɔ tuɔ wan̄ baa-yo wuɔ: «Nan̄ sa kãalã Diilon̄o-i de! Ma sã ii dii mulienduɔma yaa nuɔ-i baa-yo ke? 41 Ban̄ bilaa miɛn̄o-i ba nin̄son̄o. Mie ãntaaramma'i diyaa-ye kuliin̄ daaku-na, aa fuɔ saa bi guɔla bĩnkũngu ba bel-o da ba ko-yo gbãngbãn̄.» 42 Aa naa wan̄ baa Yesu-i wuɔ: «Yesu, da n̄ ji waa n̄ nellentesinni-na, n̄ baa yan̄ mi maama karaanu-ni.e.»

43 Yesu wuɔ cira: «Mi wan̄ nin̄son̄o-i baa-ni: Nyun̄go daayo-na, n̄ ka suur baa-mi Diilon̄-nelle-na.»

Yesu kuliin̄gu-i

(Matie 27.45-56; Marke 15.33-41; Nsãa 19.28-30)

44 Bãan̄gun̄ juɔ hi yuhuɔnga-i, ba'a ba ne da terien̄gu cuure hiere da bĩntũu. Ku tiyãa dumei fuɔ bãan̄gu ji tereɲ. 45 Kompan̄ga man̄ naa karaanu *Diilodubuɔ-i, kaa pãn̄ taalnu ka holle-na sɔmma hãi. 46 Yesu wuɔ kaasĩn̄ da gbagaga wuɔ: «Baba, hũu-mi.» Aa bi hũu u fere. 47 Sorosi ba yuntien̄o nan̄ un̄ daa mafamma-i, wuɔ gbɛliɛn̄ Diilon̄o-i aa naa cira: «Coima saa fa, naacoln̄ daayo naa vii.» 48 Nuɔmba man̄ naa kãa ka ta ba ne, ban̄ juɔ da-ku dumaan̄o-na, baa bir ta ba misirrã ba yunni-i ba kũn̄. 49 Yesu sɔsuɔtaamba-i baa caamba man̄ naa nyaanu-yuɔ a hel *Galile-i-na kã, baa yiera da yargaa ta ba fara ba ne.

Yesu fuuremma-i

(Matie 27.57-61; Marke 15.42-47; Nsãa 19.38-42)

50 Naacofefein̄o nan̄o waa *Yuifu ba *nellentaamba hɔlma-na, ba taa ba bi-yo Yosefu. Yosefu naa tuɔ kãalã Diilon̄o-i. 51 U nabaamban̄ ciɛ kuman̄ Yesu-i-na, u saa siɛ dii u nun̄gu-i baa-ba. U taa u hel Arimate. Yuifu ba nelle nande'i difande-i. U taa u niya *Diilon̄-bãan̄gu domma-i. 52 Yesun̄ kuu, wuɔ kã *Pilati wulaa ka cãrã-yuɔ. Pilati wuɔ hã-yo baa-yo. 53 Wuɔ kã ka har-o a fiɲya-yuɔ aa kã ka fuure-yuɔ cĩncorre nande-na, baa hiɛn̄-de tãmpɛllen̄. Baa sa fuure molon̄o diɛ dede. 54 Yiin̄gu fan̄gu waa jumayiin̄gu, Yuifu ba *yit̄ɛnan̄gu naa saaya ku don̄ bãsuurun̄gu-na. 55 Caamba man̄ naa hilaa *Galile-i-na a nyaanu Yesu-i, baa cu Yosefu huon̄-nu ka ne ban̄ naana dumaa. 56 Ban̄ kaa nanna tĩ, baa bir kũn̄ da ba ka taara nantiilma baa natikolo ka kũnna-yuɔ. Ban̄'a ba ce mafamma-i bãl, bãan̄gu suurii tĩ. Yit̄ɛnan̄gu hii. Baa t̄ɛna fiisa n̄aa man̄ nyegãan̄ dumaa *ãnjĩnamma-na.*

† 23:34 Gbɛlieman̄-nalãan̄gu (Psaume) 22.19 § 23:36 Gbɛlieman̄-nalãan̄gu (Psaume) 69.22

* 23:56 Helman̄-sebe (Exode) 20.10; An̄jĩnamma tiyemman̄-sebe (Deutéronome) 5.14

24

Yesu siire hel kuomba hɔlma-na
(Matie 28.1-10; Marke 16.1-8; Nsaa 20.1-10)

¹ *Yitɛnanɔŋgu cuo kaala-i-na, * caaŋ daaba naar kã cɛncorre-na baa natikolo-i ² kã ka da tãmpɛlle maŋ baŋ ŋa naa ce-de suu cɛncorre nunɔŋu-i di bũmalãa halan. ³ Ba suurii ku yaa-i, ba saa da kulonɔ-i. ⁴ Ba hɔŋ muo cu, ba'a ba ne da nuɔmba hãi, ba jonɔgorbaa-ba caa da kpɛikpɛi. ⁵ Kor maa ta ma da-ba, baa niŋŋ ba yammu-i. Nuɔŋ daa baa gbɛ-ba wuɔ: «Bige-i ciɛ na jo ji ta na taara umanɔ dii cicɛlma-i bikuonɔ hɔlma-na? ⁶ Uu si dii bande-i, u siire hel. Uŋ taa u wanɔŋ mamanɔŋ baa-na *Galile-i-na, ma tɛyãanu-nei wei? ⁷ Ma sɪ uu naa cira: «Fuɔ ba hã nelbabalaamba baa *Molonɔ-Bienɔ-i ba gbu-yo *daaŋ-nu ko-yo. Da ba ko-yo, u ka ce yinni hãi yonɔŋ hɛma-na, sielinɔ-yiŋgu-i u ka sire hel jo.»† Ma saa wanɔŋ wei?»

⁸ Yesu nel maa pãŋ tɛnu-bei. ⁹ Baa ta kũŋ ka tũnu u *hãalãbiemba-i ba kũŋgu-na hiere. ¹⁰ Caamba maŋ waa da mafamma-i ba yireiŋa yaa daaya: Maari maŋ taa u hel Magidala-i-na u waa, a naara u duonɔ-i Sake nyu-i, baa Sani, a naara caamba namba. Ba yaa daa-ma aa kã ka tũnu Yesu *pɔpɔwɔrbiemba-i. ¹¹ Baŋ tũnu-bei, pɔpɔwɔrbiemba da nie sɪ ba ce kɔrni; ba saa hũu-ma. ¹² Pier wuɔ sire gbar kã cɛncorre-na ka gbliina ne, a da kompanɔŋa yaa yonɔŋ hɛma-na. U huɔŋ kaa cu, wuɔ naa wuɔ bir kũŋ.

Emawusi hũmelle-na
(Marke 16.12-13)

¹³ Yinduɔŋgu fanɔŋgu-na, bamanɔŋ taa ba nyaanu Yesu-i, ba hãi baa sire ta ba kã nelle nande-na, ba bi-de Emawusi. Di hɔlma yuu kilobaa cɛncieluo u diei temma baa *Yerusalɛmu-i. ¹⁴ Ba taa ba piiye Yesu maama yaa-i ba kã. ¹⁵ Yesu wuɔ jo ji hi-ba ba gbonu. ¹⁶ Ba daa molonɔ-i, ŋga ba yammu cuu-yuɔ, ba saa suɔ-yo. ¹⁷ Yesu wuɔ yuu-ba wuɔ: «Na wanɔŋ wuɔ nie?» Baa yiɛra, ba yammu gbuu vãa hiere. ¹⁸ Unanɔ-i ba taa ba bi-yo Kilopasi. Fuɔ wuɔ cira: «Ku ce nanɔŋ saa nu mamanɔŋ ciɛ Yerusalɛmu-i-na yinɔŋ daani-na wei?»

¹⁹ Yesu wuɔ yuu-ba wuɔ: «Bige-i ciɛ?»

Baa cira: «Mamanɔŋ daa Nasarɛtitaanɔŋ Yesu-i, nanɔŋ saa nu-ma wei? Da ŋ nu wuɔ *Diilopɔpɔwɔrbilonɔ-i, u yaa waa naacolɔŋ daayo-i. Uŋ taa u ce mamanɔŋ hiere, ma taa ma dɔlnu Diilonɔ-i aa bi ta ma dɔlnu nelbiliemba-i. ²⁰ *Diilojigãntaamba yuntaamba-i, baa i yuntaamba hãa sorosibaa-ba-i baa-yo wuɔ ba ko-yo. Ba bel-o gbu-yo *daaŋ-nu ko-yo. ²¹ Ii naa haa i nanɔŋa-i u yaa nuɔ-i wuɔ u'i ka kor *Isirahel-baanɔŋ miɛnɔ-i. ŋga ba kuɔ-yo ku yinni siei yaa nyunɔŋo-i. ²² Caamba maŋ dii baa-ye, banamba naaraa kã cɛncorre-na, aa jo ji tiraa cu i hɔmmu-i ²³ wuɔ ba saa ka da-yo. Aa tiraa cira *dɔrpɔpɔwɔrbiemba kaa carra-bei a wanɔŋ baa-ba wuɔ u siire hel. ²⁴ Baŋ piiye dumaanɔ-na, i nabaamba namba bi sire kã ka da-ma ŋaa baŋ waanɔŋ-ma dumaa. Ba saa da Yesu yufelle.»

²⁵ Yesu wuɔ wanɔŋ baa-ba wuɔ: «Namaanɔ-i, na sa gbuu suɔ ku yunɔŋgu. Na sa hũu nelieŋ maama donduo. Diilopɔpɔwɔrbiemba saa wanɔŋ-ma baa-na wei? ²⁶ Ba saa wanɔŋ-ma wuɔ Diilonɔŋ uŋ pãa nunɔŋu-i wuɔ u ka saanɔŋ *Konɔkortienɔŋ maŋ, duɔ jo, u ka ce sũlma aa suɔ donɔŋ u yuntesinni-i wei?»

* 24:1 Ku cuo kaala waa jumaansi. † 24:7 Nieŋ 9.22; 17.25; 18.32-33.

27 Baŋ nyegāan u maama maŋ Diilon-nelma-na, wuɔ suur ma yaan-ga-na tuɔ waŋ-ma baa-ba. U duɔŋ *Moisi sebebbaa-ba yaa nuɔ-i ka cor baa Diilopɔpuɔrbiemba baamba-i hiere, aa baa cor ta ba kã.

28 Baŋ kaa hi Emawusi-i, Yesu wuɔ ce ŋaa u cor yaan-na. 29 Ba saa hũu-ma u duɔ cor; aa naa cira: «Bãanɔu tɛ tɛ, yaŋ aa ŋ haar ŋ cɔ bande.» Yesu wuɔ haar duɔ ka cɔ baa-ba.

30 Baŋ juɔ cira ba wuɔ niiwuoni-i, wuɔ bie *buruo-i aa jaal Diilonɔ-i, aa bũl-onj hã-ba. 31 Huɔŋgu faŋgu-na, ba yammu suɔ kaala-yuɔ baa su-yo. Baŋ bi suyaa-yo terienɔu maŋ nuɔ-i, ba'a ba ne naa-yo. 32 Baa ta ba piye wuɔ: «Uŋ taa u piye Diilon-sebe maama-i baa-ye hũmelle-na huɔŋgu maŋ nuɔ-i, i hɔmmu naa gbuu fɛ ŋaa ba kũɔna hũŋhinaŋo muɔ.» 33 Ba saa tiraa tɛna, baa pãŋ sire bir kã Yerusalemu-i-na kã ka da *hãalãbiemba maŋ tɛyãa cɪncieluo u diei, ba tigiin ba-naa, a naara ba nabaamba namba. 34 Baŋ kãa ka da bamaŋ, baa cira: «Itienɔ siire ninsonɔ, Simɔ daa-yo.» 35 Bafambaŋ bi daa mamaŋ Emawusi hũmelle-na, baa bi suur ma yaan-ga-na waŋ-ma. Aa naa cira: «U juɔ tuɔ calnu buruo yaa i suɔ suɔ-yo.»

Yesu caraaya u hãalãbiemba-i

(Matie 28.16-20; Marke 16.14-18; Nsãa 20.19-23; Pɔpuɔr. 1.6-8)

36 *Hãalãbien baŋ waa ta ba piye, ba'a ba ne da Yesu fuɔ fere-i ba hɔlma-na. Wuɔ waŋ baa-ba wuɔ: «Tɛyãan dei!» 37 Korma pãŋ ta ma da-ba wuɔ sɪ *jina. 38 Yesu wuɔ cira: «Bige-i korman-kũŋgu fuɔ? Bige-i cie na ta na dii nuharuŋgu miɛ? 39 Niɛŋ mi nammu-i baa mi gbeini-i. Muɔmei mi fere! Juɔŋ na ji yiɛya-miɛ na ne. Jina muɔ sɪ. Jina dii ŋaa fafalumu; kũɔma si dii-yuɔ, kokonni bi si dii-yuɔ, ŋga ni yaa daani muɔmi-na.» 40 Uŋ taa u waŋ mafamma-i, wuɔ tuɔ pigãan-ba u nammu-i baa u gbeini-i. 41 Ba hɔŋ muɔ gbuu fɛ da yogogo, ŋga ba saa hũu-ma wuɔ u yaa-i. Baa yiɛra kar da hãmmu! Yesu wuɔ yuu-ba wuɔ: «Kuuwuonɔgu dii baa-na bande-i-na wei?» 42 Teterienɔ nanɔ waa boluonɔgu, baa hɛ-yo, baa bie-yo hã-yo. 43 Wuɔ hũu-yo wuɔ-yo ba yufelle-na. 44 Aa naa waŋ baa-ba wuɔ: «Miŋ taa mi waŋ mamaŋ baa-na i wuɔamma-na, ma'i sɪ daama-i wei? Mi maama maŋ nyegãan *Moisi *ãnjinaamma-na, baa *Diilopɔpuɔrbiemba sebebbaa-ba-na a naara gbeliemaŋ-neini-na, maa naa saaya ma ce; ma bi cie.» 45 Uŋ piye dumaanɔ-na, kuɔ kãyã-bei ba suɔ Diilon-nelma yaan-ga-i. 46 Uŋ waan piye maamma-i, wuɔ cira: «Baŋ nyegãan mamaŋ, ba ciera wuɔ: Diilon uŋ pãa nuŋgu-i aa saan *Korŋkortienɔ maŋ, u saaya u ku a ce yinni hãi hɛma-na aa sielin-yiinɔgu-na u sire hel kuomba hɔlma-na 47 aa nuɔmba ka nu u maama-i nileinã-na hiere ka saa. Ba ka donj ta ba waŋ-ma *Yerusalemu yaa nuɔ-i wuɔ nuɔmba nanna ba cilɔbabalaŋo-i, ku yaa Diilonɔ ka ce jande ba ãmbabalma-na hiere. 48 Mamaŋ cie daama-i hiere, namei daama, namei saaya na wuɔra waŋ-ma. 49 Terienɔgu faŋgu-na, mi To uŋ pãa nuŋgu-i wuɔ u ka hã-na fɔŋgũɔ maŋ, da mi kã, mi ka saan-yo hã-na. Baa na kã terienɔgu; tɛnaananj na cie u jo igɛna.» †

Yesu tamma-i duɔ kã dɔrɔ-i-na

(Marke 16.19-20; Pɔpuɔr. 1.9-11)

50 Ku huonɔgu-na, Yesu wuɔ ce ba hel *Yerusalemu-huonɔga-na a kã Betani caan-nu. Baŋ kaa hi, wuɔ sire u nammu-i dɔrɔ tuɔ cãrã Diilonɔ-i u hã-ba.

51 Ba juɔ'a ba ne da u nyugũŋ dɔrɔ. § 52 Baa jaal-o aa naa ta kũŋ, ba hɔmmu

gbuu fẽ da yogogo. ⁵³ Ba saa ta ba naa *Diilodubuɔ-i-na; ba taa ba kã ba jaal Diilonɔ-i.

Nsáan nyεgáan Yesu maama man Nelmuoyamma

Nsáa nunḡu waa Yesu *háalábien c̄ncieluo ba hái baamba-na. Duo tuo wan fuo ferεn maama-i, u sa bí u yerre-i; kuniε u cira «*háalábilonḡo nanḡo» (18.15), kuniε wuɔ «háalábilonḡo man maama-i taa ma dɔlnu Yesu-i ma yan» (13.23).

Sebe domma-na, u taara u cira wuɔ Yesu yaa Diilonḡ-ãndaanḡu-i, nḡa u ciε u ferε nelienḡo jo híema-na (sap. 1). Ku huonḡu-na, Nsáa piye gbεε-weima niehá maama. Yesu ciε gbεε-weima famma-i a pigáan u sínni. Aa bi piye Yesun wuɔraaya suu baa nuɔmba man ba maama. Ba suuman káayá nuɔmba-i dumaa baa kutaamba famba ferε-i, u nunḡu hii-ma. *Yuifu ba yuntaamban c̄uɔ Yesu-i dumaa, ban c̄inaana-yuɔ dumaa wuɔ u'i sí Diilonḡ-konḡortienḡo-i, Nsáa nunḡu bi hii mafamma-i (sap. 2–12).

Ku huonḡu-na, ban bilaa Yesu-i isuonḡu man nuɔ-i, mamann ciε, u suurii ma yaanḡa-na wan-ma: Yesun diyaa nelma-i dumaa u *pɔpuɔrbiemba túnni-na, un c̄aará Diilonḡo-i dumaa (sap. 13–17), baa ban ciε u ándaanḡu-i dumaa a ji ta ba ko-yo (sap. 18–19). Sebe periema-na, u waan Yesu siremman-kunḡu-i aa wan fuo un nyεgáan u sebe-i yunḡu man nuɔ-i (sap. 20–21).

Nelma ciε ma ferε nelbilonḡo

¹ Ku domma-na, Nelma naa waa tí. Nelma naa waa baa Diilonḡo, aa maa naa waa Diilonḡo. ² Ku domma-na, Nelma naa waa baa Diilonḡo. ³ Diilonḡo ciε ma yaa ce bímbínni-i hiere. Bímbínni man ciε hiere, ma nunḡu dii ni cemna-na. ⁴ Cícēlma waa Nelma yaa nuɔ-i. Aa cícēlma famma yaa waa nelbiliemba fitnuɔ-i. ⁵ Fitnuɔ un juɔ, kukulma saa gbáa cie-yo.

⁶ Huonḡu nanḡu juɔ hi, Diilonḡo saan molo jo. Ba taa ba bí kutienḡo-i Nsáa. ⁷ U saan-yo wuɔ u ji piye fitnuɔ maama baa nuɔmba-i kuman ka ce ba h̄u u maama-i. ⁸ Ku saa ce n̄aa Nsáa yaa waa fitnuɔ-i de! Nḡa u naa jo duo ji wan fitnuɔ maama yon baa nelbiliemba-i. ⁹ Nelma yaa waa ninsonḡ-fitnuɔ-i. Ma juɔ híema-na ji kaala nuɔmba yammu-i hiere.

¹⁰ Nelma waa tí miwaanḡo-na. Ma yaa j̄ena miwaanḡo-i. Nḡa nelbiliemba yagaraa-ma. ¹¹ Ma juɔ ma ferεn nelle-na, ma nellenḡ-baamba c̄ina-mei. ¹² Nḡa banamba siyaa-ma aa h̄u ma maama-i. Ma háa kufanḡu taamba-i ku f̄onḡuɔ-i ba da ba ce Diilonḡ-bisálm̄ba. ¹³ Diilonḡ-bisálm̄ba famba-i ku saa ce n̄aa u huonḡ-ba nelbilonḡ temma, ku saa bi ce n̄aa ku d̄laanu molonḡo-i u ce u honḡ-ba, nḡa ku d̄laanu fuo ferε yaa u honḡ-ba.

¹⁴ Nelma ciε ma ferε nelbilonḡo jo ji waa i h̄olma-na. I daa u fafaanḡu-i. U waa hujantienḡo aa tiraa waa ninsowaranḡo. Fafaanḡu fanḡu-i i To-i háa u B̄eduɔla-i baa-ku. ¹⁵ Nsáa yaa juɔ ji tuo wan u maama-i. U taa u piye baa nuɔmba-i wuɔ: «Min taa mi gb̄e uman miε uu dii huonḡ-nu, u yaa daayo-i. Aa mei suɔ da mi honḡ, uu naa waa tí; a ce dumaanḡo-na u maaraa muonḡo-i.» ¹⁶ U ciε baa-ye cor. Cuobaa-ban kaal, u bi ce baa-ye dumei. ¹⁷ *Moisi yaa juɔ baa *án̄jnamma-i ji há-ye, nḡa hujarre-i baa ninsonḡo-i, Yesu-Kirsa yaa juɔ baa-ni. ¹⁸ Molonḡ yufelle saa haa Diilonḡo-na dede. Nḡa u B̄eduɔla pigáan-ye u sínni-i. U yaa dii t̄ena baa-yo.

*Nsáa-Batise ándaan̄gu-i**(Matie 3.1-12; Marke 1.1-8; Like 3.1-18)*

¹⁹ Nsáa nuŋ-ándaan̄gu yaa daaku. Uŋ waa tuɔ *batiseŋ nuɔmba-i, *Yuifu ba yuntaamba maŋ waa *Yerusalɛmu-i-na, baa puɔr *Diilon̄-jigántaamba namba-i baa *Levitibaa-ba namba-i wuɔ ba ka yuu u sínni-i. Baŋ káa ka hi, baa cira: «Naacolŋ nuɔ, naŋ hilaa hie?» ²⁰ Nsáa saa fuo ma diei bei; wuɔ cira: «Baa na ta na ne wuɔ sí Diilon̄ uŋ páa nuŋgu-i wuɔ u ka saan̄ *Kon̄kortieŋo maŋ, u yaa juɔ muɔŋo-i, muɔ sí.»

²¹ Baa cira: «Nuɔŋei *Eli-i wei?»

Nsáa wuɔ cira: «E'e, muɔ sí.»

Baa cira: «Nuɔŋei *Diilopɔpuɔrbilon̄ nuɔŋo-i wei?»

Wuɔ cira: «E'e.»

²² Baa cira: «A naŋ hilaa hie? Nuɔmba'i puɔraa-ye; pigáan̄-ye ŋ sínni-i i ka tūnu-bei.»

²³ Nsáa wuɔ sie-ba baa *Isayi* ándaan̄ daaku-i wuɔ:

«Muɔmei *hohuolaayan̄ *h̄ɛkuraan̄gu-na wuɔ:*

«*Siireŋ na cáa Itieŋo h̄umelle-i.*†»

²⁴ *Faris̄ɛbaa-ba waa pɔpuɔrbien̄ daaba hɔlma-na. ²⁵ Baa cira: «ŋ ciera wuɔ Diilon̄ uŋ páa nuŋgu-i wuɔ u ka saan̄ Kon̄kortieŋo maŋ, u'i sí nuɔŋo-i, aa cira Eli'i sí nuɔŋo-i aa tiraa cira Diilopɔpuɔrbilon̄o'i bi sí nuɔŋo-i; a ma bilaa nie ŋ ta ŋ batiseŋ nuɔmba-i?»

²⁶ Nsáa wuɔ cira: «Muɔmi batiseŋ-na baa h̄umma yon̄, ŋga molon̄o nan̄o dii na hɔlma-na, na sa suɔ-yo. ²⁷ Mi juɔ yaan̄ga kufan̄gu tieŋo-na, ŋga mi saa piɛra u natáan̄gu-i.» ²⁸ Nel daama-i hiere ma cie Betani. Nsáa taa u batiseŋ nuɔmba-i kusuɔŋ-nu'i, dii *Yurd̄ɛ bomborma-na.

Yesu yaa Diilon̄-T̄umbilon̄o-i

²⁹ Ku cuo kaala-i-na, Nsáa wuɔ u ne da Yesu jo u wulaa. Wuɔ cira: «*Diilon̄-T̄umbilon̄o yaa juɔŋ daayo. U yaa piriin̄ nelbiliemba ámbabalma-i. ³⁰ Mi taa mi gb̄ɛ u yaa-i mie uu dii huon̄-nu, ŋga u taa yaan̄ga muɔŋo-na, a ce dumaan̄o-na u maaraa-mi. ³¹ Mei saa ta mi suɔ-yo, ŋga mi juɔ ji ta mi *batiseŋ nuɔmba-i h̄umma-na da mi ce *Isirah̄ɛl-baamba suɔ-yo.»

³² Uŋ waan̄ mafamma-i, u cira: «Mi daa *Diilon̄-Yalle hilaa dɔɔ-i-na kon̄hurun̄ temma jo ji diire-yuɔ. ³³ Mi saa ta mi suɔ-yo. ŋga uman̄ puɔraa-mi wuɔ mi ji batiseŋ nuɔmba-i h̄umma-na, uu naa gb̄ɛ-mi wuɔ: «Da ŋ ji da mi Yalle hiiriye ji diire uman̄ nuɔ-i, u yaa ka tuɔ batiseŋ nuɔmba-i baade.» ³⁴ Mi daa mafamma-i nuɔ baa mi yufelle. Mi sie fuo-ma: Naacolŋ daa u yaa Diilon̄-Bieŋo-i.»

Bamaŋ cuu Yesu huon̄-nu d̄ɛl̄ɔ

³⁵ Ku cuo kaala-i-na, Nsáa wuɔ tiraa ká baa u *háalábiemba hái terduɔŋgu fan̄gu-na. ³⁶ U juɔ'a u ne da Yesu cor. Wuɔ cira: «*Diilon̄-T̄umbilon̄o yaa káan̄ daayo!» ³⁷ Háalábien̄ daaban̄ nuɔ mafamma-i, baa pán̄ ta cu Yesu huon̄-nu. ³⁸ Yesu wuɔ u miel ne ku yaa nuɔ-i, a da-ba u huon̄gu-na. Wuɔ yuu-ba wuɔ: «Kuu dii nie?»

Baa cira: «Arabi, ŋ haraa hie?» (Arabi yun̄gu yaa wuɔ háalátie.)

³⁹ Yesu wuɔ cira: «Juɔŋ i ta, na ka suɔ-ku.» Baa ká baa-yo ka suɔ uŋ haraa kusuɔŋ-nu. Bāan̄gu naa tɛɛŋ t̄i, baa pán̄ perien̄ bāan̄gu boluon̄gu-i baa-yo.

* **1:23** Isayi: Ku birii a saanu baa cerma. Girekimma-na ba naaraaya *Isayi yerre-na wuɔ

*Diilopɔpuɔrbilon̄o. † **1:23** Isayi (Ésaie) 40.3

40 Hãalãbiɛn daaba-i ba hã-i-na, ba taa ba bɪ unãŋo-i Andere, Simo-Pier hããŋo'i waa. 41 Fuɔ wuɔ ta kã mɔŋŋo yaa wulaa-i igɛna ka wan̄ baa-yo wuɔ: «Diilon̄ un̄ pãa nun̄gu-i wuɔ u ka saan̄ *Kon̄kortien̄o man̄, i daa-yo.» (Ba bɪ u yaa-i *Kirsã-i girekimma-na.) 42 Aa naa kã baa Simo-i Yesu wulaa. Yesu wuɔ ne-yo aa naa cira: «Nsãa biɛn nuɔ, ba bɪ-ni Simo; i ka tie bɪ-ni fiɛfiɛ-i-na Sefasi.» (Sefasi yun̄gu yaa wuɔ tãmpɛlle.)

43 Ku cuo kaala-i-na, Yesu wuɔ cira u kã *Galile. Un̄ hilaa, wuɔ suu baa naacol̄ŋo nan̄o-i ba bɪ-yo Filipu; wuɔ gbɛ-yo wuɔ: «Filipu, jo i ta!» 44 Filipu taa u hel Betisada. Ba taa ba hel neduɔle baa Andere-i baa Pier hierɛ. 45 Ku huon̄gu-na, Filipu wuɔ bi kã ka da Natanayɛl; wuɔ gbɛ-yo wuɔ: «*Moisi-i baa *Diilopɔpuɔrbien̄ ban̄ waan̄ naacol̄ŋo man̄ maama-i ba sɛbɛbaa-ba-na, i daa-yo. Ba bɪ-yo Yesu, Nasarɛtitaan̄ Yosefu biɛŋo.»

46 Natanayɛl wuɔ cira: «Nin̄ huon̄, ŋ nuɔ ba'a bɪŋkufafaan̄gu hilaa Nasarɛti-i-na dede wɛi?»

Filipu wuɔ cira: «Jo i ta ŋ ka da baa ŋ yufelle.»

47 Yesun̄ juɔ'a u ne da Natanayɛl jo, wuɔ cira: «*Isirahelyien̄ kerre yaa daade-i; huhurma diei maa si dii-yuɔ.»

48 Natanayɛl wuɔ yuu-yo wuɔ: «Nan̄ suyaa muɔ hie?»

Yesu wuɔ cira: «Aa Filipu suɔ duɔ bɪ-ni, mii naa da-ni *yensãan̄gu yun̄gu-na.»

49 Un̄ waan̄ mafamma-i, Natanayɛl wuɔ cira: «Hãalãtie, Diilon̄-Bien̄o yaa nuon̄o-i, *Isirahel-baamba nellentien̄o yaa nuon̄o-i!»

50 Yesu wuɔ cira: «Min̄ ciɛra mi daa-ni yensãan̄gu yun̄gu-na ku'i ciɛ ŋ hũu mi nelma-i. Yiin̄gu dii baa yiin̄gu, ŋ ka da mamanan̄ maaraa daama-i.» 51 Aa naa cira: «Mi wan̄ ninson̄o-i baa-na: Yiin̄gu dii baa yiin̄gu na ka da dɔɔ puurii aa *dɔɔpɔpuɔrbiemba ta ba nyugun̄ aa ta ba hiire *Molon̄-Bien̄o yudɔɔo-i-na.» †

2

Yesu birii hũmma-i kolma

1 Yesun̄ blɛ Filipu-i baa Natanayɛl, yiin̄gu diei cor, hãalɪn̄-yiin̄gu-na, ba ta ba jã ciɛŋo dii nelle nande-na ba bɪ-de Kana; dii dii *Galile huon̄-na. Yesu nyu waa kãlle fande-na 2 a naara Yesu-i baa u *hãalãbiemba-i. 3 Huon̄gu nan̄gu juɔ hi, ba kolma yor. Yesu nyu wuɔ gbɛ-yo wuɔ: «Ba kolma* yuraa.»

4 Yesu wuɔ cira: «Nnaa, yan̄-ma ŋ hã muɔ, ku saa hi mi wulaa yogo.»

5 Nyun̄ wuɔ wan̄ baa maacembiemba-i wuɔ: «Duɔ wan̄ mamanan̄ baa-na, na ce-ma.» 6 A ne da bɔɛŋa nan̄a waa terien̄gu-na; baa naa jina-yɛi ta ba dii hũmma ba saara ba fɛɛ a saa baa *Yuifu ba Diilon̄-hũmelle-i. A waa bɔɛŋ niediei. Di diei gbãa yu litiribaa komuon̄a ndii temma. 7 Yesu wuɔ wan̄ baa maacembiemba-i wuɔ: «Kãan̄ na ka hu hũmma na ji dii bɔɛŋ daaya yu.» Baa kã ka hu hũmma-i ji dii bɔɛŋa yu.

8 Wuɔ gbɛ-ba wuɔ: «Kaan̄ manamma na ka hã uman̄ niɛn̄ niiwuoni-i.» Ba kaa ka hã-yo. 9 Hũmma birii kolma! Wuɔ hũu nyon̄, u saa suɔ man̄ hilaa kusuon̄-nu. Maacembiemba fuɔ ba suyaa. Wuɔ bɪ dɔɔbiɛŋo-i 10 a ji tuɔ piie baa-yo wuɔ: «Kolma man̄ dɔlaan̄, ba hã nuɔmba-i ma yaa-i igɛna. Da ba ji nyon̄ ye, ba suɔ hã-ba mamanan̄ sa dɔlaan̄. Nuɔ fuɔ, nan̄ bir yan̄ kondɔdɔlma-i ji ta ŋ hã-ba baa-ma huon̄-nu!»

† 1:51 Niɛn̄ Miwaan̄o jɪnamman̄-sebe-i-na (Genɛse) 28.12. * 2:3 *Yuifubaa-ba taa ba fɛ ba kolma-i baa tibibien̄a nan̄a ba bɪ-ya *ɛɛɛɛ. Ba bɪ ba kolma-i duvɛŋo.

¹¹ Yesu kaan ce hiŋ daama yaa-i. U ciɛ-ma Kana dii Galile mara nuɔ. U pigāan u fɛɛ pigāan daama temma yaa-i u hāalābiemba hūu u maama-i.

¹² Uŋ hilaa terienɣu-na, u kā Kafarnamu ka ce yinni cellɛ. U nyu waa baa-yo baa u hāmba-i a naara u hāalābiemba-i.

Yesu duɔnya torgociraamba-i Diilodubuɔ-i-na

(*Matie 21.12-13; Marke 11.15-17; Like 19.45-46*)

¹³ *Yuifu ba *kərsinni tɪmman-ponsaanɣuŋ juɔ ta ku piɛ, Yesu wuɔ kā *Yerusalemu-i-na. ¹⁴ Uŋ kaa, wuɔ kā ka da ba suor niimba baa tɪlmba baa nɔnsɔr ba huriimba *Diilodubuɔ-i-na. Aa da baman huraan gbeɪŋa-i ba tɛnaana ba taabalebaa-ba canni-na ta ba hor gbeɪŋa-i. ¹⁵ Wuɔ ce iyimba a pāl comelle a muo-ba hiere donya-bei hiel-ba Diilodubuɔ-i-na baa ba niimba-i baa ba tɪlmba-i hiere. Aa naa sɛ gbeihortaamba taabalebaa-ba-i nanna baa ba gbeɪŋa-i. ¹⁶ Aa gbɛ baman taa ba suor nɔnsɔr ba huriimba-i wuɔ: «Biyaan na huriimba-i na hiel-ba bande-i-na; baa na ce mi To dūŋgu-i gbeitaara-terienɣu.»

¹⁷ Uŋ ciɛ mafamma-i, maman nyegāan Diilon-nelma-na wuɔ: «*Diilo, mi kuye η dūŋgu maama-i. Ma gbu ma ko-mi*»†, nelma faŋ maa tɛnu u *hāalābiemba-i. ¹⁸ Yuifubaa baa yuu-yo wuɔ: «ŋ ka ce hiŋ hama-i pigāan-ye i suɔ wuɔ niŋ ciɛ maman daama-i, ba hāa-ni hūmelle-i aa η suɔ ce-ma?»

¹⁹ Yesu wuɔ gbɛ-ba wuɔ: «Muyaanan Diilodubuɔ-i, na ka da mi maa-yo yinni siei hɔlma-na yon.»

²⁰ Baa cira: «Baŋ maa bɪŋkūŋgu maŋ bien komuɔŋa hāi baa niediei, nan'a nan ka ma-ku yinni siei hɔlma-na yon!»

²¹ Yesuŋ taa u waŋ Diilodubuɔ maŋ maama-i, u yaa fuɔ fɛɛŋ kerre-i. ²² Uŋ juɔ ku aa sire, nelma faŋ maa tɛnu u *hāalābiemba-i; baa pāŋ hūu maman nyegāan hiere Diilon-nelma-na baa Yesuŋ waŋ maman hiere.

Yesu suɔ nelbiliemba kusūnni-i

²³ Yesuŋ kaa *Yerusalemu-i-na, u ciɛ gbɛɛ-weima bɔi *kərsinni tɪmman-ponsaanɣu yinni-na. A ce dumaanɔ-na, nuɔmba maŋ daa gbɛɛ-wein daama-i, ba fɔŋgūɔ baa hūu u maama-i. ²⁴ Nɣa Yesu naa konnu-bei, a ce u saa haa u nanɣa bei. ²⁵ Fuɔ fɛɛŋ taa u suɔ nelbilonɔ kusūŋgu-i, u saa waa duɔ ka yuu molonɔ wuɔ melɔŋo dii niɛ?

3

A hon fɛlemma

¹ *Fariŋeyienɔ nanɔ waa ba taa ba bɪ-yo Nikodemu; u waa *Yuifu ba yuntienɔ. ² Isuanɣu nangu-na, wuɔ sire kā Yesu wulaa ka cira: «Hāalátie, i suyaa yiɛ nuɔŋo-i Diilonɔ'i puɔraa-ni baa u nelma-i; ni ma'i sí niŋ cen gbɛɛ-weima maŋ daama-i, nelgbāŋgbālāan sie gbāa ce-ma.»

³ Yesu wuɔ cira: «Yaŋ mi waŋ ninsonɔ-i baa-ni: Uman duɔ saa puma hon fɛlemma, kutienɔ yufelle sie gbāa haa *Diilon-nelle-na.»

⁴ Nikodemu wuɔ yuu-yo wuɔ: «Neliɛŋo maŋ vāa tɪ, u ce niɛ gbāa puma hon fɛlemma-i? U gbāa bir suur u nyu kusūŋgu-na u tiraa hon-yo wei?»

⁵ Yesu wuɔ cira: «Yaŋ mi waŋ ninsonɔ-i baa-ni: Uman duɔ saa hon hūmma-na baa *Diilon-Yalle-na, kutienɔ sie gbāa suur Diilon-nelle-na. ⁶ Da η hon nelbilon homma-i, nelbilon huɔŋga'i waan-niɛ, da η bi hon Diilon-Yallen homma-i, Diilon-Yallen huɔŋga'i waan-niɛ. ⁷ Miŋ ciɛra na puma hon

† 2:17 Gbelieman-nalāanɣu (Psaume) 69.10

fɛlɛmma-i, baa yan ma cu η huɔŋga-i. ⁸ N saa da, terienɔu man da ku dɔlnu fafalnu-i mu sire; da η ji cira η suɔ, η da mu du; η sie suɔ mun hilaa kusuɔŋ-nu, η sie bi tiraa suɔ mun kɔŋ kusuɔŋ-nu. Baman huɔŋ Diilon-Ÿalle homma-i baa dii dumɛi.»

⁹ Nikodemu wuɔ yuu-yo wuɔ: «Nel daama gbáa ce nie ce?»

¹⁰ Yesu wuɔ cira: «Ÿ sie suɔ wuɔ nelpigáatien nuɔ *Isirahel-na, nel daama cie nie yar-ni suɔma? ¹¹ Yan mi wan ninsoŋo-i baa-ni: In suɔ maman, i piye ma yaa-i; aa in daa maman, i wan ma yaa-i aa na sa taara na hũu-ma. ¹² Nelma man cien hɛma-na bande-i-na, da mi wan-ma na sa hũu-ma, na ka ce nie gbáa hũu dɔr-maama-i mi wulaa? ¹³ Molo saa ká dɔro-i-na dede, da ku saa waa *Molon-Bienjo yaa-i. U yaa hilaa dɔro-i-na jo. ¹⁴ *Moisi nan haa kavɛllun-Ÿienjo-i daanɔu-na dumaa *hɛkuraanɔu-na, ba ka bi haa Molon-Bienjo-i daanɔu-na dumɛi. ¹⁵ Ku yaa baman hũyáa u maama-i, ba ka da cicɛlma man sa tɛŋ dede-i. ¹⁶ Na saa da, nelbiliemba maama gbuu silaa dɔlnu Diilonjo-i u naa u há-ba u Bɛduɔla-i wuɔ uman duɔ hũu u maama-i, kutienjo baa ka caa, ŋga u da cicɛlma man sa tɛŋ dede. ¹⁷ Diilonjo saa saan u Bienjo jo hɛma-na duɔ ji kɔsuɔŋ nelbiliemba-i, ŋga u saan-yo wuɔ u ji kor-ba. ¹⁸ Uman duɔ hũu Diilon-Bienjo maama-i, ba sa ka yuu kutienjo-i baa wɛima. Nga uman duɔ saa hũu-ma, kuman cien u saa hũu Diilon-Bɛduɔla maama-i, Diilonjo ka gɔŋ baa-yo. ¹⁹ Kuman juɔ baa kufanɔu-i ku yaa daaku: Fitnuɔ juɔ miwaanjo-na, ŋga nelbiliemba ciluɔŋ balaan dumaanjo-na, ba bir yan aa par kukulma. ²⁰ Neliɛŋo man duɔ tuɔ ce kuubabalaanɔu-i, cecerma sa dɔlnu-yuɔ. U sa taara u carra wuɔ ba ka da u cilɔbabalaŋo-i. ²¹ Nga nelfɛfɛinjo sa fuo; u ce u wɛima-i hiere cecerma-na wuɔ nuɔmba da un cen Diilonjo huɔŋga-i dumaa.»

Nsáa taara duɔ yan terienɔu-i há Yesu

²² Ku huonɔu-na, Yesu wuɔ ji ká *Yude baa u *háalábiemba-i ka tuɔ *batischen nuɔmba-i. ²³ *Nsáa waa terienɔu nanɔu-na bi tuɔ batischen. Ba bi terienɔu fanɔu-i Ayinɔ. Kuu dii Salimu caan-nu. Hũmma waa bɔi terienɔu-na ku'i cien Nsáa wuɔ ká ka waa terienɔu-na. ²⁴ Huɔŋɔu fanɔu-na, ba saa naa hi dii-yo kaso-i-na yogo.

²⁵ Yiinɔu nanɔu-na, u háalábiemba namba ji ta ba fanu ba-naa baa *Yuifuyienjo nanjo-i neliɛŋ nuɔ nin saaya η migáan η fɛrɛ dumaa a saanu baa Yuifu ba Diilon-hũmelle-i. ²⁶ Baa ká ka gbɛ Nsáa-i wuɔ: «Háalátie, nin waan naacoljo man maama-i baa-ye; uman waa baa-ni dii *Yurdɛ bomborma namma-na, u duɔŋ tuɔ batischen nuɔmba-i, a ce dumaanjo-na nuɔmba-i hiere ba ká fuɔ yaa wulaa-i.»

²⁷ Nsáa wuɔ gbɛ-ba wuɔ: «Diilon duɔ saa há-ni baa kuman, η sie gbáa da-ku. ²⁸ Namaa fɛrɛ-i mi waan-ma na yufellen mie Diilon un paa nunɔu-i wuɔ u ka saan *Konkortienjo man, u'i sí muɔŋo-i, ŋga u puɔraa muɔmi da mi jo u yaan-na yon.»

²⁹ Un waan mafamma-i, wuɔ nan gbánaláan daaku-i baa-ba wuɔ: «Na suyaa wuɔ da η ta η já cienjo, η huɔŋga gbuu fɛ da yogogo wuɔ η ka da hũnyɔmma. N jien duɔ ne da η huɔŋga fie, η bi da fuɔ kaanɔu fie. Muɔ mii dii ŋaa dɔrbiɛŋo jienjo-i baa-mi; mi huɔŋga fie gbarnu. ³⁰ Ku saaya kuanɔu ta ku suur-yuɔ ku naara aa kuanɔu cer ta ku hel muɔmi-na.

³¹ «Uman hilaa dɔro-i-na jo, uu dii nuɔmba-i hiere ba yun-nu. Uman duɔ hon hɛma-na, hɛman-wuɔŋo, u wan hɛman-timma. Uman hilaa dɔro-i-na jo, uu dii nuɔmba-i hiere ba yun-nu. ³² Un daa maman baa un nuɔ

mamanɲ, u wanɲ ma yaa-i, ɲga molo sa hũu u nelma-i. ³³ Umanɲ duɔ hũu u nelma-i, kutienɲ pigãanɲ wuɔ Diilonɲ wanɲ ninsoɲo. ³⁴ Na saa da, Diilonɲ unɲ puwaraa umanɲ, u yuu kutienɲ huɔɲga-i baa u *Yalle-i, a ce dumaanɲo-na u wanɲ Diilonɲ-nelma. ³⁵ Bepolɲo maama dɔlnu Tuonɲo-i a ce Tuonɲo diyaa wɛima-i hiere u nanɲ-na. ³⁶ Nga umanɲ duɔ hũu Bepolɲo maama-i, kutienɲ ka da cicɛlma manɲ sa tɛɛɲ dede-i. Nga umanɲ duɔ saa hũu Bepolɲo maama-i, u siɛ da cicɛlɲ daama-i aa Diilonɲ tiraa gãɲ baa-yo.»

4

Yesu cãarã hũmma Samariciɛɲo nanɲo wulaa

¹ Nuɔmbanɲ kãɲ Yesu tuɔ *batisenɲ-ba, ba kã ka tũnu *Farisɛbaa-ba-i wuɔ Yesu da nuɔmba u batisenɲ u yanɲ Nsáa-i. ² A ne da fuɔ saa tuɔ batisenɲ-ba u fɛrɛ, u *hãalãbiemba'i taa ba batisenɲ-ba. ³ Manɲ juɔ waa dumaanɲo-na, wuɔ sire *Yude-i-na a bir tuɔ kã *Galile-i-na. ⁴ Uu naa saaya u karnu *Samari-i cor. ⁵ Unɲ kãa ka hi tuɔ karnu, wuɔ kã ka suur nelle nande-na ba bɪ-de Sikaar. Dii dii Yosɛfu suonɲu caanɲ-nu. Suonɲu fanɲu-i *Yakɔbu yaa hãa Yosɛfu-i baa-ku.* ⁶ Yakɔbu kɔlɛɲo waa kusuwɔɲ-nu'i. Yesunɲ wuɔyaa mulɛɲ dumaanɲo-na, wuɔ tɛna kɔlɛɲ daayo nuɲgu-na tuɔ fiisa. Bãanɲu naa hi yuhuɔɲga-i tɪ. ⁷ Samariciɛɲo nanɲo jo duɔ ji hu hũmma. Yesu wuɔ cira: «Ciɛɲ nuɔ, ɲ sa hã-mi hũmma namma mi nyɔɲ wɛi?» ⁸ A ne da u hãalãbiemba naa kã nellenɲ-huɔɲ-na da ba ka sãa niuwuoni.

⁹ Ciɛɲo gbɛ-yo wuɔ: «Ma sɪ *Yuifuyienɲ nuɔ kɛ? A bige-i ciɛ ɲ ta ɲ cãrã hũmma-i *Samariyienɲ wuɔmi wulaa?» Ninsie ninsie, Yuifubaa-ba saa ta ba siɛ ba ce wɛima baa Samaritaamba-i.

¹⁰ Yesu wuɔ cira: «Kuɔ ɲ taa ɲ suɔ Diilonɲ-caluwɔ-i aa suɔ umanɲ cãarãɲ hũmma-i ɲ wulaa, nuɔnɛi naa bir cãrã u wulaa aa uu naa hã-ni cicɛlmanɲ-hũmma.»

¹¹ Ciɛɲ wuɔ cira: «Kɔlɛɲo-i filofilo dumandɛ-i-na aa kɔlɛncanɲa bi sɪ baa nuɔ, nanɲ ka da kufanɲu cicɛlmanɲ-hũmma-i hie a hã muɔ baa-ma? ¹² I bɪncɔɲo-i Yakɔbu yaa birii kɔlɛɲ daayo-i hã-ye, fuɔ fɛrɛ nyuwɔɲ u hũmma-i, u bisãlmba sire nyɔɲ-ma baa ba muwru-i hiere. Nanɲ ne wuɔ sɪ nanɲ maaraa Yakɔbu-i wɛi?»

¹³ Yesu wuɔ cira: «Umanɲ duɔ nyɔɲ hũɲ daama-i, hũɲkuɔsɪnni ka tiraa bir bel-o. ¹⁴ Nga muɔ da mi hã umanɲ mi hũmma-i u nyɔɲ, ma ka ce hũnfoele kutienɲ huɔɲga-na, aa cicɛlma manɲ sa tɛɛɲ dede ma'i ka ta ma hel hũnfoele fande-na, a ce dumaanɲo-na hũɲkuɔsɪnni cɛraa ni ji bel-o.»

¹⁵ Ciɛɲ wuɔ: «Hã muɔ hũmma famma-i hũɲkuɔsɪnni baa ji tiraa bel-mi aa mi baa ji tiraa jo bande-i-na wuɔ mi ji hu hũmma.»

¹⁶ Yesu wuɔ: «Kã ɲ ka bɪ ɲ bɔlɔ-i na jo.»

¹⁷ Ciɛɲ wuɔ: «Bɔlɲo si dii baa-mi.»

Yesu wuɔ: «Ma dɔlaa-ni! ¹⁸ N tɛnaana baa bibɛmba ndii cor tɪ. Aa ninɲ yenɲ baa umanɲ fiɛfiɛ-i-na, ɲ bɔlɔ-i sɪ. N saa kar coima.»

¹⁹ Unɲ waanɲ mafamma-i, ciɛɲ wuɔ: «Ku biyaa ɲaa nuɔɲo-i *Diilonɲpuwɔrbilonɲ nuɔ.» ²⁰ Aa naa cira: «Yanɲ mi yuu-ni nelma diei: Samari-bɪncuɔmba siire jaal Diilonɲo-i tãnuɲ daaku yaa nuɔ-i, bige-i ciɛ Yuifubaa namaanɲo-i na'a Diilojaalterienɲgu dii *Yerusalemu?»

²¹ Yesu wuɔ: «Ciɛɲ nuɔ, yanɲ mi wanɲ ninsoɲo-i baa-ni: Yiinɲgu dii baa yiinɲgu na siɛ ji tiraa ta na jaal i To-i Diilonɲo-i tãnuɲ daaku-na, na siɛ bi ji tiraa ta na jaal-o Yerusalemu-i-na. ²² Samaritaanɲ namaanɲo-i na sa suɔ

* 4:5 Niɛɲ Miwaanɲo jɪnammanɲ-sebe (Genɛse) 33.19; Yosuwe (Josué) 24.32.

nan̄ jaal uman̄, a ne da Yuifubaa miɛŋo-i, Kon̄kortien̄o hilaa miɛmei nuɔ-i, a ce dumaan̄o-na i suɔ in̄ jaal uman̄. ²³ Nga yinḡu dii baa yinḡu, *Diilon̄-Yalle ka ce ninson̄-Diilojaaltaamba ta ba jaal i To-i Diilon̄o-i baa huɔnga diei. Yinḡu fan̄gu hii t̄i yeɛ. I To-i Diilon̄o-i taara ba ta ba jaal-o dumɛi. ²⁴ Diilon̄o-i molo sa da-yo; baman̄ jaalaan̄-yon̄ ba saaya ba ta ba jaal-o baa huɔnga diei, aa ba yan̄ u *Yalle dii-ba h̄umelle-na.»

²⁵ Ciɛŋ wuɔ: «Mi suyaa miɛ Diilon̄ un̄ p̄aa nun̄gu-i wuɔ u ka saan̄ *Kon̄kortien̄o man̄, u ka jo. Ba b̄i u yaa-i *Kirs̄a-i. Duɔ jo, u ka wan̄ ma yaan̄ga-i hiere baa-ye.»

²⁶ Yesu wuɔ: «Niŋ gb̄ɛŋ uman̄, u yaa piiyen̄ baa-ni daayo-i.»

²⁷ Un̄ taa u wan̄ mafamma-i, u h̄aal̄abiemba jo ji ta ba yiera.

Ban̄ juɔ ji da u piiye baa ciɛŋ daayo-i, kuɔ cu ba h̄ommu-i. Nga molo saa siɛ duɔ yuu-yo wuɔ: «Bige-i ciɛ ŋ ta ŋ piiye baa ciɛŋ daayo-i? N'a u ce bige-i h̄a-ni?»

²⁸ Ciɛŋ wuɔ yan̄ u b̄un̄anga-i aa naa gbar k̄a nellen̄-huɔnga-na ka tuɔ piiye baa nuɔmba-i wuɔ: ²⁹ «Juɔŋ i ta na ka da, ma miŋ siire ce maman̄ hiere, naacol̄o nan̄o waan̄-ma baa-mi. Ku biyaa ŋaa Diilon̄ un̄ p̄aa nun̄gu-i wuɔ u ka saan̄ Kon̄kortien̄o man̄, u yaa juɔ.» ³⁰ Nuɔŋ baa hel̄ k̄a Yesu wulaa. ³¹ A ne da huɔngu fan̄gu-na, u h̄aal̄abiemba waa ta ba c̄ar̄a-yuɔ wuɔ u wuo niwuoni-i. ³² Yesu wuɔ gb̄ɛ-ba wuɔ: «Mi daa niwuoni nanni da mi wuo ŋga namaa na sa suɔ niwuoni fanni-i.»

³³ H̄aal̄abien̄ baa ta ba yuu ba-naa wuɔ: «Ku ce molo juɔ baa niwuoni ji h̄a-yo wei?»

³⁴ Yesu wuɔ cira: «Uman̄ puɔraa-mi, da mi gb̄aa ce u huɔnga-i, a ce u maacemma ka b̄al, meɛ niwuoni yaa nifanni-i. ³⁵ Ma s̄i namaa fere-i da na ce na ta na piiye wuɔ ðimma ce caamba naa aa ba suɔ kar-ma kɛ? Ciiriin̄ na yunni-i na ne; nuɔmba man̄ juɔŋ, baa dii ŋaa ðimma man̄ v̄aa hi karma. ³⁶ Uman̄ karaan̄ ðimma-i u ka da u cufaluŋgu sullu-i aa un̄ karaa ðimma man̄, ma ka k̄a Diilon̄-nellen̄. A ce dumaan̄o-na, uman̄ duun̄ baa uman̄ karaan̄, ba h̄of̄elle-i diiduɔle. ³⁷ Da ba cira: «Un̄aŋo-i duun̄ aa unaa kar» ba saa kar coima. ³⁸ Suon̄gu man̄ namaa saa k̄u-ku, mi puɔraa na ka ta na ka kufan̄gu ðimma yaa-i. Banamba'i k̄u-ku cufal, aa namaa k̄a ka ta na ka ku ðimma-i.»

³⁹ Ciɛŋ un̄ t̄uɔnu nuɔmba-i wuɔ un̄ siire ce maman̄ hiere Yesu waan̄-ma baa-yo, ba f̄ɔŋḡu h̄u Yesu maama-i nelle fande-na. ⁴⁰ A ce dumaan̄o-na, ban̄ juɔ ji da-yo, baa c̄ar̄a-yuɔ wuɔ u t̄ɛna baa-ba. Yesu wuɔ t̄ɛna ce yinni h̄ai ⁴¹ a piiye baa-ba u fere.

Un̄ ciɛ mafamma-i, nuɔmba b̄oi tiraa h̄u u maama-i naara. ⁴² Baa ta ba piiye baa ciɛŋo-i wuɔ: «In̄ nuɔ nan̄ nelma-i aa jo ji nu fuɔ maama-i a suɔ wuɔ u yaa miwaan̄o kon̄kortien̄o-i kelkel, ku yaa k̄aȳa-yie i h̄u u maama-i.»

Yesu siire nelbuɔ nan̄ biɛŋo

⁴³ Yesuŋ siire Sikaar-na, wuɔ cor baa u h̄umelle-i tuɔ k̄a *Galile-i-na. ⁴⁴ Fuɔ fere wuɔ waan̄-ma wuɔ: «Ba sa k̄an̄ *Diilop̄op̄uɔrbilon̄o-i u fereŋ nelle-na.» ⁴⁵ Un̄ kaa hi Galile-i, Galiletaan̄ baa gbuu bel-o da fafamma. Ban̄ ŋa naa k̄a *Yerusalemu-i-na *k̄ors̄inni t̄imman̄-ponsaan̄gu-na, ba daa un̄ ciɛ maman̄ hiere, ku'i ciɛ un̄ k̄aa ba terien̄gu-na, ba suɔ u belma.

⁴⁶ Ku huɔngu-na, wuɔ ji tiraa k̄a Kana-i-na un̄ ŋa nan̄ birii h̄umma-i kolma-i kusuon̄-nu. A ne da faamaan̄o nan̄o biɛŋo taa u jan̄. U waa Kafarnamu. ⁴⁷ Tuon̄ un̄ juɔ nu wuɔ Yesu hilaa *Yude-i-na jo Galile-i-na,

wuɔ ká ka cǎrá-yuɔ wuɔ u ce jande aa u ká baa-yo Kafarnamu-i-na ka sire u biɛŋo-i há-yo, kɛɛ jarma cǎraanu-yuɔ cor. ⁴⁸ Yesu wuɔ cira: «Ku ce ŋaa da na saa da gbɛɛ-i baa na yufelle-i na sa hūu-ma wɛi?»

⁴⁹ Naacolŋ wuɔ cira: «Itie, jande baa sɛɛ. Da ŋ sɛɛ, mi biɛŋo ka ku.»

⁵⁰ Yesu wuɔ cira: «Bir ŋ kŋŋ, ŋ biɛŋo siire.»

Naacolŋ wuɔ bi hūu-ma aa naa bir tuɔ kŋŋ. ⁵¹ Uŋ kǎŋ hūmelle-na, wuɔ suu baa u maacembiemba jo u wulaa. Wuɔ yuu-ba. Baa cira: «ŋ biɛŋo siire, i taa i ká die ka wan ma yaa baa-ni.»

⁵² Wuɔ yuu-ba wuɔ: «U siire yaku-i?»

Baa cira: «U siire cicuɔŋ-nu, bǎaŋgu naa ciel yuhuɔŋga-na cɛlle.» ⁵³ Tuonŋ wuɔ bi ne da huɔŋgu bi fangu'i nuɔ-i Yesu naa gbɛ-yo wuɔ u biɛŋo siire. Kuŋ ciɛ dumaanŋo-na, fuɔ baa u dumellenŋ-baamba-i hiere baa pǎŋ hūu Yesu maama-i.

⁵⁴ Yesuŋ hilaa Yude-i-na bir ká Galile-i-na, u gbɛɛ daayo yaa ciɛ ba ce ba há terienŋu fanŋu-na.

5

Yesu siire murgu naŋo

¹ Ku huonŋu-na, *Yuifubaa-ba ji ta ba ce ba ponsaangu nanŋu-i *Yerusalemu-i-na. Yesu wuɔ ká. ² A ne da Tŋlŋ-dumelle* caanŋu-na hūnfuonŋu nanŋu dii, ba bí-ku ebiremma-na «Betisata»†. Gbuganni ndii waa cíilá-kuɔ. ³⁻⁴ [*Dɔɔpɔpɔuɔrbilonŋo naŋo waa tuɔ jo u sagalla hūmma-i hūnfuonŋu daaku-na. Duɔ sagalla-mɛi, jɛiŋo man duɔ gbǎa suur igɛna, u jarŋ da ma fiɛ kuola niɛ niɛ, fafalmu pǎŋ da-yuɔ.] A ce dumaanŋo-na, jaamba bɔi waa terienŋu-na ta ba cɔɔ gbuanŋ daani-na [ba ciɛ hūmma sagallamma-i]: Yiriemba waa, ciɛduɔlbaa-ba waa a naara murgubaa-ba bi waa. ⁵ Unanŋo waa ba hɔlma-na, uŋ gaala jarma-na, ku bienŋ komorre baa cíncieluo niisiɛi waa belle fande-na. ⁶ Yesuŋ kǎa ka da u gaala, aa nu wuɔ u bǎaŋgu cuɔ jarma-na, wuɔ yuu-yo wuɔ: «ŋ taara ŋ sire wɛi?»

⁷ Jɛiŋ wuɔ cira: «Hǎalátie, hŋŋ da ma sagalla, mi siɛ da molo dii-mi; muɔ da mi namallá da mi ka suur dii huɔŋgu-na, unaa ta yaanŋa miɛ suur. Mi ce-ma niɛ?»

⁸ Yesu wuɔ: «Sire ŋ biɛ ŋ figiŋgu-i ŋ kŋŋ.»

⁹ Terduonŋu fanŋu-na, fafalmu pǎŋ da naacolŋo-na. Wuɔ sire biɛ u figiŋgu-i tuɔ kŋŋ. A ne da yiinŋu fanŋu waa *yiɛnanŋu. ¹⁰ Yuifu ba yuntaamban daa u tŋyáa figiŋgu-i, baa ta ba wan baa-yo wuɔ: «ŋ saa suɔ wuɔ nyunŋo-i yiɛnanŋu wɛi? Bige-i ciɛ ŋ sire biɛ figiŋgu tŋu?»

¹¹ Naacolŋ wuɔ: «Uman siire-miɛ u yaa ciɛra mi biɛ mi figiŋgu-i kŋŋ.»

¹² Baa cira: «Hai moloŋo-i ufanŋo-i?»

¹³ Naacolŋo yiɛra bege! U sa suɔ Yesu-i duɔ pigǎanŋ-yo. A ne da nuɔmba naa maara cor. Yesu baala ba hɔlma-na.

¹⁴ Ku huonŋu-na, Yesu wuɔ ji da naacolŋo-i *Diilodubuɔ-i-na. Wuɔ wan baa-yo wuɔ: «Nuɔnei daani yeryer fiɛfiɛ-i-na, da ŋ'a ŋ sa taara wɛima namma da-ni mamanŋ balaanŋ yanŋ díelǎ-maanŋ daama-i, baa tiraa ŋ cǎl Diilonŋo-i.»

* **5:2** Baa naa ma koko dii Yerusalemu-i huonŋa aa hiel dumienŋa. Dumienŋa fanŋa-i yirɛiŋa waa-yiɛ. Dimanŋ daade-i ba taa ba bí-de Tŋlŋ-dumelle. † **5:2** «Betisata» yunŋu yaa wuɔ «hujarren-dŋnni».

¹⁵ Naacolŋ wuɔ kã ka waŋ baa Yuifu ba yuntaamba-i wuɔ naacolŋ daayo yaa naa sire-yuɔ u jarma-na. ¹⁶ Yuifu ba yuntaanŋ baa sire ku yaa nuɔ-i a cɔ Yesu-i wuɔ u ciɛ niɛ sire moloŋo yiŋɛnanŋu-na?

¹⁷ Yesu wuɔ gbɛ-ba wuɔ: «Mi biyaa mi to-maama. Mi To sa nanna yiŋgu baa u maacemma-i.»

¹⁸ Uŋ waanŋ mafamma-i, Yuifu ba yuntaanŋ baa pãŋ ta ba taara-yuɔ baa komma, wuɔ u saa kãŋ yiŋɛnanŋu-i aa tiraa cira Diilonŋo-i fuɔ tohoiŋo; dumaanŋo-na, u saa u fɛɛ baa Diilonŋo-i. ¹⁹ Yesu wuɔ gbɛ-ba wuɔ: «Yaan mi waŋ ninsoŋo-i baa-na: Bɛpolŋo siɛ gbãa da dumaa u tuɔ ce. U ne Tuoŋo yaa-i aa tuɔ ce. Tuoŋ uŋ ceŋ mamanŋ, Bɛpolŋo bi ce ma yaa-i. ²⁰ Bɛpolŋo maama dɔlnu Tuoŋo-i, u yaa pigãan-yoŋ u maacemma-i u tuɔ ce. U ka pigãan-yo mamanŋ maaraa daama-i a ce-na gbɛɛ. ²¹ Tuoŋ uŋ piŋ bikuomba-i dumaa ba sire, Bɛpolŋ duɔ tuɔ taara umanŋ waa u gbeini-na u sire-yuɔ dumɛi. ²² Aa Tuoŋo sa ce moloŋ andaanŋu, u yaan andacelle-i hã Bɛpolŋo yaa-i, ²³ ku yaa nuɔmba ka ta ba kãŋ-yo ŋaa banŋ kãŋ Tuoŋo-i dumaa. Umanŋ duɔ u sa kãŋ Bɛpolŋo-i, kuu dii ŋaa u sa kãŋ u To manŋ puɔraa-yo.

²⁴ «Yaan mi waŋ ninsoŋo-i baa-na: Mi To yaa puɔraa-mi, a ce dumaanŋo-na umanŋ duɔ nu mi nelma-i aa haa u nanŋa mi To-i-na, kutienŋo daa cicɛlma manŋ sa tɛŋ dede-i tɛ. Ba siɛ ka yuu-yo baa wɛima. Kuu dii ŋaa kutienŋo kuu tɛ aa sire. ²⁵ Yaan mi tũnu-nɛi: Yiŋgu dii baa yiŋgu, bikuomba ka nu Diilon-Bienŋo piye. Ku yiŋgu hii tɛ yɛɛ. Umanŋ duɔ nu u nuŋgu-i, kutienŋo ka da cicɛlma manŋ siɛ ji tɛ dede. ²⁶ Cicɛlmanŋ yɛŋ baa Tuoŋo-i dumaa u tuɔ hã nuɔmba-i baa-ma, u bi hãa Bɛpolŋo-i baa-ma dumɛi u tuɔ hã-ba. ²⁷ Aa u birii andacelle-i hã Bɛpolŋo yaa baa-de wuɔ u yaa *Molon-Bienŋo-i. ²⁸ Baa na yanŋ ma ce-na gbɛɛ. Na saa da, yiŋgu dii baa yiŋgu, bamanŋ suurii hɛma-na ba ka nu Molon-Bienŋo piye. ²⁹ Da ba ji nu u piye, ba ka sire hel cɪncuɔŋa-na. Bamanŋ taa ba ce ɛnfafamma-i ba ka kã Diilon-nellenŋ, ŋa bamanŋ taa ba ce kuubabalaanŋu-i ba ka kã dãamu-na. ³⁰ Mɛi siɛ gbãa ce biŋkũŋu mi fɛɛ. Banŋ ciɛra mi ɛɛ dumaa, mi ɛɛ dumɛi. Mi sa ce kumanŋ dɔlaanu muɔ, umanŋ puɔraa-mi, mi ce fuɔ kuudɔlnuŋu'i. Terienŋu fanŋu-na, mi gbãa cira mi suɔ ɛɛma.

³¹ «Kuɔ muɔmɛi taa mi waŋ mi maama-i mi fɛɛ, yuŋgu naa saa waa mi nelma-na. ³² Ŋga unanŋo-i waanŋ-manŋ, aa mi suyaa miɛ u waŋ ma yaanŋa yaa-i. ³³ Ma sɪ na puɔraa nuɔmba Nsãa wulaa wuɔ ba ka yuure mi sɪnni-i kɛ? Banŋ kãa, Nsãa saa ka fuo ninsoŋo-i bɛi. ³⁴ Uŋ waanŋ mamanŋ baa-ba mi maama-na, ma sa kãyã muɔ, ma kãyã namei. Mi waŋ mafamma-i da mi kor namei. ³⁵ Nsãa waa ŋaa fitɪnuɔ na hɔlma-na, na hũyãa-ma ce na bãanŋu-i cɛlle yoŋ baa-yo. ³⁶ A ne da mɛi maaraa Nsãa-i. Mi Toŋ hãa-mi maacemma manŋ mi ta mi ce, ma yaa pigãanŋ mi sɪnni-i aa ma yaa bi pigãanŋ wuɔ mi To yaa puɔraa-mi. ³⁷ Aa umanŋ puɔraa-mi, u bi bi mi yefafalle. Ŋga na saa nu u yalle-i dede, na saa bi da u yufelle dede. ³⁸ Uŋ puɔraa umanŋ, nanŋ'a na saa hũu u nelma-i, na ce niɛ aa gbãa hũu fuɔ maama-i? ³⁹ Na suyaa wuɔ cicɛlma manŋ sa tɛŋ dede ma da Diilon-nelma yaa nuɔ-i, ku'i ciɛ na vaa na fɛɛ baa ma kalamma-i. A ne da ma yaa bi piyenŋ mɛi maama-i ⁴⁰ aa na sa taara na cu mi huonŋ-nu a ji kor.

⁴¹ «Mi sa taara nuɔmba dɔl-mi. ⁴² Mi suɔ-na. Mi suyaa miɛ Diilonŋo maama sa dɔlnu-nɛi. ⁴³ Mi juɔ mi To yerrenŋ aa na sa taara na da mi yufelle. Ŋga moloŋ duɔ jo u fɛɛŋ jomma, na sire ta na gbar na nyaanu-yuɔ. ⁴⁴ Namaa nanŋ birii yanŋ Diilonŋo-i aa ta na taara nelbiliemba'i dɔl-na,

na ka ce nie gbáa hūu u maama-i? ⁴⁵ Baa na da nie sí muomei kaa cāl-na mi To terienḡu-na; wuɔ sí. Nan̄ haa na nan̄ga-i *Moisi man̄ nuɔ-i, u yaa ka cālān̄-nan̄. ⁴⁶ Na saa da, Moisi nyegāan̄ mei maama'i u sebe-i-na. Kuɔ naa naa hūu u maama-i, naa naa bi hūu mei maama-i. ⁴⁷ Nga nan̄'a na saa hūu un̄ nyegāan̄ maman̄, na ka ce nie gbáa hūu mei nelma-i?»

6

Yesu haa nelpūḡu nan̄gu wuo ye

(Matie 14.13-21; Marke 6.30-44; Like 9.10-17)

¹ Ku huonḡu-na, Yesu wuɔ kā *Galile dalan̄ga yiḡḡu nan̄gu-na; ba bi bí dalan̄ga fan̄ga-i Tiberiyadi-dalan̄ga. ² Un̄ taa u ce himma-i u sire jaamba-i dumaan̄o-na, nuon̄ baa kūl ba-naa ta ba nyaanu-yuɔ. ³ Wuɔ kā ka nyugūn̄ tánun̄gu nan̄gu-na t̄ena baa u *hāalābiemba-i. ⁴ *Yuifu ba *korsinni t̄imman̄-ponsaan̄gu naa piɛ t̄i. ⁵ Wuɔ u ne da nelpūḡu nan̄gu jo. Wuɔ yuu Filipu-i wuɔ: «I ka da niwuoni-i hie die s̄aa h̄a nuon̄ daaba-i hiere ba wuɔ?» ⁶ Uu naa suɔ un̄ saaya u ce kuman̄, nga u taa u yuu duɔ ne Filipun̄ ka wan̄ maman̄.

⁷ Filipu wuɔ cira: «Da ḡ fiɛ biɛ *deniebaa nuos̄u a s̄aa niwuoni-i wuɔ ḡ cal h̄a-ba t̄ent̄ḡ, ba sie da hiere.»

⁸ U hāalābilon̄o nan̄o waa, Simo-Pier hāan̄o; ba taa ba bí-yo Andere. Fuɔ wuɔ cira: ⁹ «*Buruo u ndii dii baa naacombilon̄o nan̄o bande-i-na a naara titiraamba h̄ai. Nga nifanni gbáa fa hama-i a h̄a nelpūḡ daaku temma-i?»

¹⁰ Yesu wuɔ wan̄ baa-ba wuɔ: «Cien̄ ba t̄ena hiere.» H̄olma famma-na, hien̄gu waa b̄oi. Nuon̄ baa t̄ena. Bibemba man̄ waa, ba gbáa yu nuomba neifien̄a h̄ai nuos̄iba ndii temma. ¹¹ Yesu wuɔ biɛ buruo-i a jaal Diilon̄o-i aa naa calnu-yuɔ h̄a-ba. Aa naa bi h̄a-ba titiraamba-i ban̄ taaran̄ dumaa.

¹² Ban̄ gbuu ji wuo ye t̄i huon̄gu man̄ nuɔ-i, wuɔ wan̄ baa u hāalābiemba-i wuɔ: «Biɛraayan̄ boini man̄ t̄iyāa, mi sa taara ni t̄ena.»

¹³ Baa biɛra ban̄ wuyaa buruo u ndii daayo-i aa boini man̄ t̄ie, nie yu segebaa c̄incieluo ba h̄ai.

¹⁴ Nuomban̄ daa gberɛ fan̄o-i, baa ta ba piye wuɔ: «*Diilop̄op̄uorbilon̄o man̄ naa saaya u jo h̄ema-na, u yaa juɔ daayo-i, nuharun̄gu si dii-mei.»

¹⁵ Yesu wuɔ suɔ wuɔ ba ka jo ji bel-o f̄on̄ḡu ce-yo nellentien̄o; wuɔ ta halan̄ ba caan̄gu-na bir ka t̄ena u da-u-diei dii tánun̄gu-na.

Yesu wuɔyaa hūmma d̄orɔ

(Matie 14.22-23; Marke 6.45-52)

¹⁶ Bāan̄gun̄ juɔ hir huon̄gu man̄ nuɔ-i, Yesu *hāalābien̄ baa hiire kā dalan̄ga-na, ¹⁷ ka biɛ beḡo ta ba karnu ba kā Kafarnamu yan̄ga. Bāan̄gu ji t̄i ba sa da Yesu-i. ¹⁸ Fafalpepetien̄o nan̄o sire tuɔ sagalla hūmma-i dalan̄ga-na. ¹⁹ Ba gbaraa kilobaa-ba ndii, sis̄o niediei temma, ba'a ba ne da Yesu-i ba caan̄-nu; u wuɔ hūmma d̄orɔ-i-na u jo. Kor maa p̄an̄ ta ma da-ba. ²⁰ Yesu wuɔ cira: «Baa na tie holle, muomei!» ²¹ Ba'a ba yiera biɛ-yo ku yaa nuɔ-i, a da ba hii ban̄ taa ba kā kuson̄-nu.

Niiwuoni man̄ hāan̄ nelbiliemba-i ninson̄-cic̄elma-i

²² Ku cuo kaala-i-na, nuomba man̄ naa t̄iyāa bomborma namma-na ba saa da Yesu-i. A ne da u *hāalābiemban̄ taa ba ta d̄end̄iele-na, beḡo diei waa yon̄ hūmma nun̄gu-na. Ba biyaa u yaa-i ta. Cuon̄ kaalaa nuomba saa da Yesu-i, baa ta ba yuu ba-naa wuɔ: «Naacoln̄ daayo curaa hie? U saa naa bi suur baa u hāalābiemba-i cicuon̄gu-na!» ²³ Ba'a ba ne da

benni nanni hilaa Tiberiyadi-i-na jo ji yiéra Yesuŋ ɲa naa jaal Diilonɔ-i aa há-ba *buruo-i kusuɔŋ-nu ku caaŋgu-na. ²⁴ Baa ne da Yesu-i baa u hāalābiamba-i molo si dii benaamba famba-na. Baa bel-ba nyugūŋ ta ba karnu ba kā Kafarnamu-i-na da ba ka taara-yuɔ.

²⁵ Baŋ karaanu ka da-yo, baa cira: «Hāalātie, ɲ juɔ yaku-i bande-i-na?»

²⁶ Yesu wuɔ cira: «Yaan mi waŋ ninsoŋo-i baa-na: Miŋ ceŋ gbɛɛ maŋ, ku saa ce ɲaa na suyaa fuɔ yunɔu yaa-i aa ta na taara-miɛ, ɲga miŋ hāa-na niwuoni-i na wuo ni yar-na, ku'i ciɛ na ta na taara-miɛ. ²⁷ Baa na ta na ce maacemma-i na taara niwuoni maŋ biɛnaanaj, taa na ce na taara niwuoni maŋ sa biɛnaanaj aa ta ni kā baa nelieŋo Diilon-nelle-na. *Molon-Bieŋo hā nuɔmba-i ni yaa-i; u To-i Diilonɔ haa u dānyuɔ-i u yaa nuɔ-i duɔ pigāaŋ wuɔ u'i hāa-yo ku fɔŋgūɔ-i.»

²⁸ Baa yuu-yo wuɔ: «I saaya i tie ce Diilonɔ huɔŋga-i niɛ?»

²⁹ Yesu wuɔ cira: «Diilon uŋ taaraŋ kumaŋ na wulaa, ku yaa daaku: U taara uŋ puɔraa umaŋ, na hūu u maama-i.»

³⁰ Baa cira: «ŋ ka ce gbɛɛ hayo-i pigāaŋ-ye i suɔ wuɔ Diilonɔ puɔraa nuɔnei? ³¹ I biŋcuɔmbaŋ waa *hiekuraanɔu-na, Diilonɔ naa tuɔ há-ba niwuoni ba ta ba wuo. Ma nyegāaŋ Diilon-nelma-na wuɔ: *«U hielaa niwuoni dɔɔɔ-i-na nanna há ba wuo.»* *

³² Yesu wuɔ cira: «Yaan mi waŋ ninsoŋo-i baa-na: Niiwuoni maŋ hilaa dɔɔɔ-i-na *Moisi saa há-na baa-ni. Mi To yaa hāaŋ-naŋ ninsoŋ-niiwuoni maŋ hilaan dɔɔɔ-i-na. ³³ Diilon-niiwuoni yaa nimaŋ hilaan dɔɔɔ-i-na. Ni yaa hāaŋ nuɔmba-i ninsoŋ-cicɛlma-i.»

³⁴ Uŋ waan mafamma-i, baa cira: «Itie, ta ɲ há-ye niwuoni fanni-i i tie wuo.»

³⁵ Yesu wuɔ gbɛ-ba wuɔ: «Muɔmɛi cicɛlmaŋ-niiwuoni-i. Umaŋ duɔ cu mi huon-nu, nyulmu cɛraa mu bel-o aa umaŋ duɔ hūu mi nelma-i, hūŋkuɔsɪnni cɛraa ni bel-o. ³⁶ Mi waan-ma baa-na cor tɪ, aa na tiraa da-ma baa na yufieŋa-i, ɲga na saa hūu-ma. ³⁷ Mi To duɔ há-mi bamaŋ hiere, ba ka cu mi huon-nu. Umaŋ duɔ cu mi huon-nu, mi sa ji donya-yuɔ mi fɛɛɛŋ nuɔ dede. ³⁸ Hama-i nuɔ-i? Mi saa hel dɔɔɔ-i-na da mi ji ce mi kuudɔlnunɔu, mi juɔ da mi ji ce umaŋ puɔraa-mi u kuudɔlnunɔu. ³⁹ A ne da umaŋ puɔraa-mi u sa taara uŋ hāa-mi bamaŋ, u diei balla-bɛi. U taara miwaanɔ tɪmmaŋ-yiingɔ-i, mi sire kutaamba-i hiel-ba cɪncuɔŋa-na. ⁴⁰ Na saa da, mi To taara umaŋ duɔ suɔ-mi aa hūu mi nelma-i, kutieŋo da cicɛlma maŋ sa tɪɛŋ dede-i aa mi sire-yuɔ miwaanɔ tɪmmaŋ-yiingɔ-na.»

⁴¹ Yesuŋ ciɛra wuɔ u yaa-i cicɛlmaŋ-niiwuoni maŋ hilaa dɔɔɔ-i-na, ku saa dɔlnu *Yuifubaa-ba-i. ⁴² Baa ta ba piye wuɔ: «Yosɛfu bieŋ daa u sa suɔ aa cɔrnu! I suɔ u to-i aa suɔ u nyu-i, u bir gbɛ-ye dumaa wuɔ fuɔ hilaa dɔɔɔ.»

⁴³ Yesu wuɔ cira: «Baa na yan na hɔmmu guɔla. ⁴⁴ Mi To yaa puɔraa-mi, a ce dumaanɔ-na molo siɛ gbāa cu mi huon-nu u fɛɛɛ ni u saa dii u nunɔu-i. Umaŋ duɔ cu mi huon-nu, duɔ fiɛ ku, miwaanɔ tɪmmaŋ-yiingɔ-na, mi ka sire-yuɔ. ⁴⁵ *Diilopɔpuɔrbiemba nyegāaŋ nel daama-i wuɔ:

«Diilonɔ ka hāalā-bɛi hiere baa u nelma-i.» †

Umaŋ duɔ nu mi To nelma-i aa siɛ u nuŋ-āndaanɔu-i, kutieŋo ka cu mi huon-nu. ⁴⁶ Dumaanɔ-na ku saa ce ɲaa molo daa mi To-i dede de! Ma'i sɪ. Umaŋ hilaa Diilonɔ wulaa jo, u yaa daa-yo u diei yonɔ.

* 6:31 Helmaŋ-sebe (Exode) 16.4,15; Gbelieŋmaŋ-nalāanɔu (Psaume) 78.24 † 6:45 Isayi (Ésaïe) 54.13

⁴⁷ «Yaaj mi waŋ ninsoŋo-i baa-na: Umanj duɔ hũu mi nelma-i, kutienjo daa cicɛlma manj sa tɛŋ dede-i tɛ. ⁴⁸ Muɔmei cicɛlmanj-niiwuoni-i. ⁴⁹ Na tobaa-ba wuyaa niiwuoni-i hɛkuraanŋu-na ŋga ba kuu. ⁵⁰ A ne da niiwuoni manj hilaan dɔɔ-i-na, umanj duɔ wuo-ni, kutienjo sa ku. ⁵¹ Muɔmei cicɛlmanj-niiwuoni manj hilaa dɔɔ-i-na jo. Umanj duɔ wuo-ni, kutienjo ka da cicɛlma manj sa tɛŋ dede-i. Minj ka há nelbilibiamba-i niiwuoni manj ba da ba da ninsoŋ-cicɛlma-i, mei fɛɛŋ kũɔma yaa-i.»

⁵² Uŋ waan mafamma-i, maa gbuu jan Yuifubaa-ba-i, baa ta ba yuu baa-naa wuo: «Naacolŋ daa wuo u há-ye u kũɔma-i i wuo-ma wuonj hama-i temma-i?»

⁵³ Yesu wuo cira: «Yaaj mi waŋ ninsoŋo-i baa-na: Da ŋ da na saa wuo *Molonj-Bienjo kũɔma-i aa nyɔŋ u tãmma-i, na sie da ninsoŋ-cicɛlma-i. ⁵⁴ Umanj duɔ wuo mi kũɔma-i aa nyɔŋ mi tãmma-i, u daa cicɛlma manj sa tɛŋ dede-i tɛ. Duɔ fie ku, miwaanjo timmanj-yiinŋu-na, mi ka sire-yuo. ⁵⁵ Mi kũɔma-i ninsoŋ-niiwuoni aa mi tãmma-i ninsoŋ-kuunyɔŋgu. ⁵⁶ Umanj duɔ wuo mi kũɔma-i aa nyɔŋ mi tãmma-i, kutienjo dii baa-mi aa mi bi waa baa-yo. ⁵⁷ Mi To manj puɔraa-mi, cicɛlma dii baa u yaa-i. U yaa há nuɔŋo-i cicɛlŋ daama-i; a ce dumaanjo-na, umanj duɔ wuo mi kũɔma-i, mi ka bi há kutienjo-i cicɛlma famma-i. ⁵⁸ Niiwuoni manj hilaa dɔɔ-i-na jo, ni yaa daani. Nii sí niiduɔni baa na tobaa-ban wuyaa nimanj aa ku. Umanj duɔ wuo niiwuonj daani-i, kutienjo ka da cicɛlma manj sa tɛŋ dede-i.»

⁵⁹ Yesuŋ waanj mamanj baa nuɔmba-i Kafarnamu *Di-ilonelhãalãdũŋgu-na ma yaa mafamma-i.

Yesu nelma cie kpelle u hãalãbiemba wulaa

⁶⁰ Yesuŋ piye dumaanjo-na, u *hãalãbiemba fɔŋgũɔ baa cira: «Nel daama cemma dii kpelle cor; hai gbãa sie daama temma-i?» ⁶¹ Yesu wuo suɔ wuo ku saa dɔlnu-bei, wuo yuu-ba wuo: «Nel daama cie kpelle na wulaa wei? ⁶² Aa da na ji da *Molonj-Bienjo nyugũŋ u kã u muntercɔlɔmmuna, na ka waŋ wuo nie? ⁶³ *Diilonj-Yalle yaa háanj nelienj nuɔŋo-i cicɛlma-i, ni ma'i sí nelienj nuɔŋo-i baa ŋ yundaanŋu-i ŋ sie gbãa ce bĩŋkũŋgu. Minj waanj nelma manj baa-na, Diilonj-Yalle dii ma yaa nuɔ-i baa cicɛlma-i hiere. ⁶⁴ Ŋga banamba dii na hɔlma-na, ba saa hũu-ma.» Ninsie ninsie, Yesu wuo suyaa ãnyagarmantaamba-i dii ku domma-na, aa wuo bi suyaa umanj ka hel u huonj-nu, ku'i cie wuo tuɔ waŋ mafamma-i. ⁶⁵ Uŋ piye dumaanjo-na, wuo cira: «Da na da mi cierra molo sie gbãa cu mi huonj-nu ni Diilo saa dii u nunŋu, ku yunŋu yaa kufanŋu-i.»

⁶⁶ A donj yiinŋu fanŋu-na, u hãalãbiemba fɔŋgũɔ bir, ba sa tiraa nyaanu-yuo. ⁶⁷ Banj birii, Yesu wuo yuu u hãalãbienj cĩncieluo ba hái baamba-i wuo: «Namaa na bi taara na bir mi huonj-nu wei?»

⁶⁸ Simɔ-Pier wuo cira: «Itie, cicɛlma manj sa tɛŋ dede-i ma nelma dii baa nuɔnei; i bir nanj huonŋu-na ka nyaanu hai? ⁶⁹ I haa i nanŋa-i nuɔnei nuɔ-i, aa i suyaa wuo Diilonj unj puɔraa u nolŋo manj jo, u yaa nuɔŋo-i.»

⁷⁰ Yesu wuo cira: «Ma sí naa dii cĩncieluo baa na hái ke? Hai fiɛlaa-na? Muɔmei sí wei? A ne da Sitãni-nolŋo dii na hɔlma-na.» ⁷¹ U gbɛ *Yuda yaa dumaanjo-na. Simɔ-Isikaro bienjo. U nunŋu waa Yesu hãalãbienj cĩncieluo ba hái baamba-na. U yaa juɔ hel Yesu huonŋu-na.

7

Yesu hãmba taara u hel pigãan u fɛɛ

¹ Ku huonḡu-na, Yesu wuɔ cor tuɔ wuɔra *Galile yaa nuɔ-i, u sa taara u kã *Yude-i-na. *Yuifu ba yuntaamba taa ba taara-yuɔ baa komma ku'i ciɛ u saa tuɔ taara u kã. ² A ne da huonḡu fanḡu-na Yuifu ba ponsaangḡu manḡ banḡ bĩn-kunḡ *gbuganninḡ-ponsaangḡu-i kuu naa piɛ tĩ. ³ U hãmba gbɛ-yo wuɔ: «Ŋ sa ta bande-i-na kã Yude-i-na wei? Da ŋ kã, ŋ *hãalãbiemba manḡ dii terienḡu-na ba ka bi da ŋ ãncemma-i. ⁴ Nelienḡ nuɔ da ŋ ta ŋ taara ba suɔ-ni, ŋ saaya ŋ hel pigãanḡ ŋ fɛɛɛ. Ninḡ cenḡ himma manḡ daama-i, ŋ saaya ŋ hel nuɔmba-i hiere ba da-ni.» ⁵ A ne da bafamba fɛɛɛ-i ba saa naa haa ba nanḡa Yesu-i-na.

⁶ Yesu wuɔ gbɛ-ba wuɔ: «Namaa daa ma cemmanḡ-huonḡu hii, ŋga meĩ wulaa ku saa hi yogo. ⁷ Nelbiliemba siɛ gbãa bigãanḡ namaanḡo-i, ŋga ba bigãanḡ muonḡo-i wuɔ mi ciɛ niɛ ta mi piye wuɔ ba maacemma saa fa?» ⁸ Aa naa cira: «Taa na kã mi yaanḡ-na ponsaangḡu-na, muɔmi kãmmannḡ-huonḡu saa hi.» ⁹ U waanḡ ma yaa-i baa-ba aa bir tĩena Galile-i-na.

Yesu nelma ciɛ Yuifubaa-ba-i gbɛɛ

¹⁰ Yesu hãmbanḡ taa ponsaangḡu-na, wuɔ bi sire nyaa ba huonḡ-nu. Ŋga u saa yanḡ molo da-yo. ¹¹ Ponsaangḡu kaa donḡ, *Yuifu ba yuntaamba taara-yuɔ ba saa da-yo. Baa ta ba yuu ba-naa wuɔ: «U curaa hie?» ¹² Fuɔ nelma yaa waa nuɔmba nunni-na. Bananḡ ba'a nelfɛfiɛnḡo. Bananḡ ba'a nelfɛfiɛnḡo sĩ, kɛɛɛ u pira nuɔmba-i. ¹³ Ŋga ba taa ba kãalã Yuifu ba yuntaamba-i a ce ba sa siɛ piye u maama-i gbagaga.

¹⁴ Ponsaangḡu juɔ hi ku holle-i, Yesu wuɔ kã *Diilodubuɔ-i-na ka tuɔ wanḡ Diilonḡ-nelma-i. ¹⁵ Kuɔ ce Yuifubaa-ba-i gbɛɛɛ. Baa ta ba piye wuɔ: «Naacolḡ daa u saa bi ce kalanḡo, fuɔ ciɛ niɛ tuɔ suɔ Diilonḡ-nelma-i jeje dumandɛ-i?»

¹⁶ Yesu wuɔ cira: «Minḡ wanḡ mananḡ daama-i meĩ huɔya-maama sĩ, Diilonḡo'i puɔraa-mi baa-ma. ¹⁷ Umanḡ duɔ hũu-ma duɔ ce Diilonḡo huonḡa-i, kutienḡo ka suɔ wuɔ meĩ nelma sĩ. ¹⁸ Umanḡ duɔ tuɔ wanḡ fuɔ fɛɛɛnḡ maama-i, ŋ da kutienḡo kaal u fɛɛɛ. Ŋga umanḡ duɔ tuɔ taara u ce u pɔpuɔrtienḡo ce bɔi, fuɔ yaa ninsontienḡo-i, huhurma sa waa u nelma-na. ¹⁹ Ma sĩ *Moisi yaa hãa-na *ãnjĩnamma-i kɛ? A bige-i ciɛ na sa wuɔ ma hũmelle-i? Ma bilaa niɛ na ta na taara na ko-mi?»

²⁰ Nuonḡ baa cira: «Ŋ yunḡu siire wei? Hai taaraayanḡ duɔ ko-ni?»

²¹ Yesu wuɔ gbɛ-ba wuɔ: «Mi ciɛ nelma diei yonḡ aa ma ce-na gbɛɛɛ. ²² Moisi wuɔ na ta na *jã bibɛmba-i; ŋga ku saa donḡ fuɔ bãanḡ-nu, ku duonḡ i bĩncuonḡ-bãanḡ-nu. Ŋga Moisinḡ waanḡ-ma, da ku fiɛ waa *yitĩenanḡu-i na jã nuɔmba-i. ²³ Namaa da na ta na jã yitĩenanḡu-na wuɔ na wuɔ Moisi hũmelle, ku ce niɛ muɔ minḡ siire nelfifiɛnḡo-i yitĩenanḡu-na, na sire wuɔ hĩi? ²⁴ Baa na ta na ne nuɔmba yammu aa na ta na piye. Da na da mananḡ, na taara ma yaanḡa-i igɛna ku yaa na ka suɔ nanḡ saaya na wanḡ mananḡ.»

Yesu yaa Konḡkortienḡo-i wei?

²⁵ Yesunḡ waa tuɔ piye, Yerusalemutaamba namba da-yo. Baa ta ba piye wuɔ: «Banḡ taaranḡ naacolḡo manḡ da ba ko-yo, u'i sĩ daayo-i wei? ²⁶ U yaa piyenḡ daayo nuɔmba-na aa ba fiinanḡ aa yanḡ-yo. Ku baa ji waa i yuntaamba daa niɛ sĩ u yaa *Konḡkortienḡo-i? ²⁷ Ba siɛ siɛ! Naacolḡ daayo-i i suɔ unḡ hilaa kusuonḡ-nu, a ne da Konḡkortienḡ duɔ ji jo, molo siɛ suɔ unḡ hilaa kusuonḡ-nu.»

²⁸ Huonḡu fanḡu-na, Yesu waa tuɔ wanḡ Diilonḡ-nelma-i *Diilodubuɔ-i-na, wuɔ piye da gbagaga wuɔ: «Ma sĩ na'a na suɔ-mi aa tiraa suɔ mi

munheltu-i? Na saaya na suɔ wuɔ mi saa jo mi fereŋ jomma; moloŋo-i cie mi jo. Aa kutieŋo-i huhurmantieŋo sí, ŋga na sa suɔ-yo. ²⁹ Muɔ fuɔ, meɪ suɔ-yo. Kumaŋ cie mi ta mi suɔ-yo, mi hilaa fuɔ terieŋ-nu'i jo, aa u yaa puɔraa-mi.»

³⁰ Yesuŋ waan mafamma-i, baa pāŋ ta ba taara ba bel-o. Ŋga u belmaŋ-huɔŋgu saa naa hi, a ce molo saa sie duɔ haa u nanŋa yuɔ. ³¹ Mafammaŋ fie ce, nuɔmba baɪ yagar hūu u nelma-i ba hɔlma-na aa naa ta ba cuo ba piiye baa ba-naa wuɔ: «Diilonŋ uŋ pāa nuŋgu-i wuɔ u ka saanŋ Konkortieŋo maŋ, duɔ fie ji jo, u ji ce gberɛ hayo-i u maar naacolŋ daayo wuonŋo-i?»

Yesu nelma cuu Yuifubaa-ba hɔmmu-i

³² Nuɔmbaŋ cuo ba waŋ Yesu maama-i, *Farisɛbaa-ba ji nu-ma. Baŋ nuɔ-ma, ba sire baa *Diilojigāntaamba yuntaamba-i a puɔr *Diilodubuɔ niyataamba namba wuɔ ba ka bel-o. ³³ Yesu wuɔ ka gbɛ-ba wuɔ: «Mi ka tɛna baa-na ce yinni cɛlle aa suɔ bir ká umaŋ puɔraa-mi u wulaa. ³⁴ Miŋ kāŋ kusuɔŋ-nu, na sie gbāa kā, a ce dumaanŋo-na, na ka taara-mie na sie da-mi.»

³⁵ *Yuifubaa baa ta ba yuu ba-naa wuɔ: «Wuɔ u kā hie aa cira i sie gbāa da-yo? Ku ce Yuifubaa-ba maŋ dii hɛŋgu-na u taara duɔ kā ba yaa wulaa-i ka waŋ Diilonŋ-nelma-i baa *niɛraamba-i wei? ³⁶ Nel hama-i temma-i dumande-i? «Miŋ kāŋ kusuɔŋ-nu namaa na sie gbāa kā, a ce dumaanŋo-na na ka taara-mie na sie da-mi?»»

Yesu waŋ Diilonŋ-Yalle maama

³⁷ *Gbuganniŋ-ponsaanŋu tɪmmaŋ-yiŋgu yaa waa yibuɔ-i. Yiŋgu fanŋuŋ juɔ hi, Yesu wuɔ sire yiɛra aa naa piiye da gbagaga baa nuɔmba-i wuɔ: «Hūŋkuɔsɪŋ da ni bel umaŋ, u jo mi wulaa u ji nyɔŋ hūmma-i. ³⁸ Ŋaa maŋ waan dumaa Diilonŋ-nelma-na wuɔ: «Umaŋ duɔ haa u nanŋa mie, cicɛlmaŋ-hūmma ka ta ma būŋ kutieŋo huɔŋga-na ŋaa nuoraanŋu.»* ³⁹ Bamaŋ naa hūyāa Yesu nelma-i, baŋ ŋa naa saaya ba da *Diilonŋ-Yalle maŋ, Yesu taa u waŋ difande maama yaa dumaanŋo-na. Huɔŋgu fanŋu-na, Diilonŋo saa naa hi pigāaŋ Yesu bɔbɔima-i, a ce dumaanŋo-na, molo saa naa hi da Diilonŋ-Yalle-i yogo.

Nuɔmba saa nunu ba-naa Yesu kūŋgu-na

⁴⁰ Yesuŋ piiye dumaanŋo-na, bananŋ baa ta ba piiye dii nuɔmba hɔlma-na wuɔ: «Coima saa fa, naacolŋ daayo yaa *Diilopɔpuɔrbilonŋo-i!» ⁴¹ Bananŋ ba'a: «Diilonŋ uŋ pāa nuŋgu-i wuɔ u ka saanŋ *Konkortieŋo maŋ, u yaa-i!» Bananŋ ba'a: «Diilonŋ uŋ pāa nuŋgu-i wuɔ u ka saanŋ Konkortieŋo maŋ, u ce nie aa hel *Galile? ⁴² Diilonŋ-nelma saa cira wuɔ Konkortieŋo ka waa *Davidi hāayɛlŋo wei? Aa tiraa cira wuɔ u ka hoŋ Betelɛmu, Davidi ba nelle-na.» ⁴³ Kuŋ cie dumaanŋo-na, ba saa nunu ba-naa Yesu kūŋgu-na. ⁴⁴ Bananŋ baa ta ba taara ba bel-o, ŋga hai ka sie haa u nanŋa yuɔ?

⁴⁵ *Diilodubuɔ niyataamba bir ká bamaŋ puɔraa-ba ba wulaa.† Baŋ kāa, baa yuu-ba wuɔ: «Ku kaa ce nie aa na saa bel-o jo baa-yo?»

⁴⁶ Baa cira: «Iŋ siire, i saa da molo piiye naacolŋ daayo temma-i dede.»

⁴⁷ *Farisɛbaa baa cira: «Ku ce namaa na bi yaanŋ u pira-nɛi tɪ yaa dɛ-i-na wei? ⁴⁸ Na nuɔ ba'a i yuntieŋ hayo-i cuu u huonŋ-nu? Sisɔ Farisɛyieŋ hayo-i

* 7:38 Niŋ Esekiel (Ézéchiel) 47.1; Sakari (Zacharie) 14.8.

† 7:45 *Diilojigāntaamba

yuntaamba yaa naa puɔraa-ba baa *Farisɛbaa-ba-i. Niŋ 7.32.

cuu u huonj-nu? ⁴⁹ Bamanj cuu u huonj-nu, u diei sa suɔ *ánjɪnamma-i. Nin daaba de-i hiere Diilonj gāan baa-ba!»

⁵⁰ Farisɪeyienj nanj waa ba hɔlma-na, ba taa ba bɪ-yo Nikodemu; u yaa naa káa Yesu wulaa isuɔngɔ nanju-na.† Fuɔ wuɔ gbɛ-ba wuɔ: ⁵¹ «Na suyaa wuɔ a saa baa miɛ ánjɪnamma-i, die saa yuu moloŋo-i a suɔ uŋ ciɛ kumanj, i siɛ gbáa ce-yo bɪnjkungu de?»

⁵² Baa cira: «Nuɔ ɲ taara ɲ cu Galiletaamba huonj-nu wei? Ká ɲ ka migāan ɲ kalaŋ Diilonj-nelma-i fafamma ɲ ne, ɲ sa ka da *Diilopɔpuɔrbilo nanj hilaa Galile-i-na.»

⁵³ [Ban juɔ piiye tɪ, baa sire bɔrɔ kŋj ba cɪnnin.]

8

Ba bilaa ciɛŋo nanj-o-i baa bibiɛŋo jo baa-yo Yesu wulaa

¹ Nuɔmban buɔra, Yesu wuɔ ta ká *Olivi-tibinni-tānuŋgu-na. ² Ku cuo kaala-i-na, wuɔ naar jo *Diilodubuɔ-i-na. Nuɔmba-i hiere baa kŋl banna jo u wulaa. Wuɔ tɪena tuɔ wan Diilonj-nelma-i baa-ba. ³ U juɔ'a u ne da *ánjɪnamma pigāataamba-i baa *Farisɪɛbaa-ba juɔ ji jina moloŋ ciɛŋo nanj-o-i ba yaanɔa-na, wuɔ ba bilaa-yo baa bibiɛŋo. ⁴ Ban jɪena-yuɔ, baa gbɛ Yesu-i wuɔ: «Hāalátie, i bilaa ciɛŋ daayo-i baa bibiɛŋo. ⁵ A ne da ánjɪnamma-na, *Moisi ciɛra wuɔ i tiɛ nanj caamba famba temma-i baa tāmpɛlɛɪŋa i ko-ba. Nuɔ fuɔ, nanj'a niɛ?»

⁶ Ba yuu-yo dumaanjo-na da ba ne sɪ u ka piiye cāl ba bel-o. Yesu wuɔ yan-ba aa naa ture u yunɔu-i tuɔ nyegɛŋ hɪɛma-na baa u niele. ⁷ Baa cor ta ba yuu-yo. Ban yuu-yonj ba titirre dumaanjo-na, wuɔ ciir u yunɔu-i aa naa cira: «Namaanjo-na, uman duɔ saa ce kuubabalaangu dede, kutienj donj u nanj-yo mi ne.» ⁸ Aa naa tiraa ture u yunɔu-i tuɔ nyegɛŋ hɪɛma-na. ⁹ Uŋ piiye baa-ba dumaanjo-na, baa donj ta ba ta ba da-ba-diei. Ba bɪncoinj yaa taa igɛna aa banamba cu. Ba taa dumɛi hiere aa ji yan Yesu yaa yonj baa ciɛŋ daayo-i. ¹⁰ Yesu wuɔ ciir u yunɔu-i aa naa cira: «Ciɛŋ nuɔ, ba curaa hie? Molo saa nanj-ni wei?»

¹¹ Ciɛŋ wuɔ cira: «Hāalátie, molo saa nanj-mi.»

Yesu wuɔ cira: «Áhāa! Ká, muɔmi siɛ bi gān baa-ni. Nga baa tiraa ɲ ce kuubabalaangu.»]

Yesu yaa fitnuɔ-i nelbiliemba hɔlma-na

¹² Ku huonɔu-na, Yesu wuɔ ji tiraa tuɔ piiye baa nuɔmba-i wuɔ: «Muɔmei fitnuɔ-i nelbiliemba hɔlma-na. Uman duɔ cu mi huonj-nu, u siɛ waa kukulma-na, u ka da gbagbaama man kāan baa-yo Diilonj-nelle-na.»

¹³ *Farisɪɛbaa baa gbɛ-yo wuɔ: «Nuɔ da ɲ ji ta ɲ wan nanj fɛɛŋ maama-i, yunɔu ce niɛ waa nanj nelma-na?»

¹⁴ Yesu wuɔ cira: «Muɔ mi suyaa mi munhelmu-i aa tiraa suɔ mi munkammu-i, a ce dumaanjo-na, da mi fiɛ ta mi wan mamanj mi kŋngɔna, mi sa kar coima. A ne da namaanjo-i, na sa suɔ mi munhelmu, na sa suɔ mi munkammu. ¹⁵ Namaa ne nelma-i nelbilienj nemma aa ta na cāl nuɔmba-i, a ne da meɪ sa cāl nelienj. ¹⁶ Aa da mi fiɛ cāl uman, da ɲ ne-ma, ɲ da-ma ninsoŋo. Hama-i nuɔ-i? Mi sa ce weɪma-i mi diei; uman puɔraami, uu dii baa-mi. ¹⁷ Ma sɪ ma nyegāan na *ánjɪnamma-na wuɔ: <Siɛrtaanj

† 7:50 Niɛŋ 3.1-2.

da ba yu ba hái nelma man nuɔ-i, ninsoŋo.»* 18 Terienŋu fanŋu-na, muɔ baa mi To-i miɛmɛi siertaŋ miɛ mɛi maama-na; u yaa puɔraa-mi.»

19 Farisɛbaa-ba yuu-yo wuɔ: «Ŋ to dii hie?»

Yesu wuɔ cira: «Na sa suɔ muɔŋo-i na ka ce niɛ gbãa suɔ mi To-i. Kuɔ na ta na suɔ muɔŋo-i, naa naa gbãa suɔ mi To-i.»

20 Yesu waa *Diilodubuo-na tuɔ wan Diilon-nelma-i aa tuɔ piye nel daama-i. U waa ban dii gbeinŋa-i kusuɔŋ-nu ba há Diilonŋo-i. U belman-huɔŋgun ŋa naa ku saa hi dumaanŋo-na, molo saa haa u nanŋa yuɔ.

Yesu pigãan u sinni-i

21 Yesu wuɔ suonu u ándaanŋu-i baa-ba wuɔ: «Mi ka ta. Aa mi suyaa miɛ na ka taara-miɛ. Na siɛ bi gbãa kã min kãŋ kusuɔŋ-nu; a ce dumaanŋo-na, na ka ku baa na ámbabalma-i.»

22 *Yuifubaa baa ta ba yuu ba-naa wuɔ: «Bige-i ciɛ wuɔ i siɛ gbãa kã un kãŋ kusuɔŋ-nu? U taara duɔ ko u ferɛ wei?»

23 Yesu wuɔ cira: «Namaa hilaa hiɛman bande aa mɛi hel dɔrɔ. Hiɛman-baamba'i namaanŋo-i aa muɔŋo-i hiɛman-wuɔŋ muɔ sí, 24 ku'i ciɛ miɛ na ka ku baa na ámbabalma-i. Coima saa fa, da na saa hũu-ma wuɔ uman dii gbula u yaa muɔŋo-i, na ka ku baa na ámbabalma-i.»

25 Baa yuu-yo wuɔ: «Nuɔŋo-i hai molon nuɔni?»

Yesu wuɔ cira: «Mi pigãan-na mi sinni-i dii ku domma-na. 26 Na nelma bɔi dii mi da mi wan-ma baa-na, na yun-maama bɔi bi dii mi da mi fiɛlnu-mɛi. Ŋa uman puɔraa-mi huhurmantienŋo sí. Un pigãan-mi manŋ, mi wan ma yaa-i baa nuɔmba-i.»

27 Yesun piye baa-ba, ba saa suɔ wuɔ u gbɛ u To yaa-i. 28 Wuɔ cira: «Da na ji haa *Molon-Bienŋo-i dɔrɔ huɔŋu man nuɔ-i, na ka suɔ suɔ wuɔ uman dii gbula u yaa muɔŋo-i. Na ka bi suɔ wuɔ mi sa ce wei-ma mi ferɛ. Mi Ton wan manŋ baa-mi, mi wan ma yaa-i. 29 Uman puɔraa-mi, mi ce u huɔŋga-i; a ce dumaanŋo-na uu dii baa-mi; u saa nanna-miɛ mi diei yon.»

30 Yesun piye dumaanŋo-na, nuɔmba bɔi hũu u nelma-i.

Ninsoŋo sa dɔlnu nelbiliemba-i

31 *Yuifubaa-ba manŋ naa hũyãa Yesu nelma-i, wuɔ wan baa-ba wuɔ: «Da na bel mi nelma-i nammu hái, na ka ce mi *háalábien namaa kelkel.

32 Na ka suɔ ninsoŋo-i aa ninsoŋo ka ce na waa na ferɛŋ nuɔ.»

33 Baa cira: «Ŋ wan wuɔ niɛ de-i? Miɛŋo-i *Abiramu háayɛŋ miɛ, ii dii i ferɛŋ nuɔ, i saa ce nelieŋ-kɔrsinni dede.»

34 Yesu wuɔ cira: «Yaan mi wan ninsoŋo-i baa-na: Uman duɔ ce ámbabalma-i, kutienŋo ciɛ kɔriɛŋo ámbabalma wulaa. 35 A ne da kɔriɛŋo siɛ gbãa ce dũŋgu baa u yuntienŋo-i, ŋa u yuntienŋo bienŋo yaa gbãa ce dũŋgu-i baa u to-i. 36 Terienŋu fanŋu-na, Bepolŋ duɔ cira nuɔni man dii ŋ ferɛŋ nuɔ, nii dii ŋ ferɛ nuɔ kelkel. 37 Mi suyaa miɛ Abiramu háayɛŋ namaa, ŋa na taara na ko-mi wuɔ mi nelma sa dɔlnu-nei. 38 Muɔ min daa manŋ mi To wulaa, mi wan ma yaa-i. Ŋa namaanŋo-i, na ton háaláayã-nei manŋ, na ce ma yaa-i.»

39 Baa cira: «Miɛ to yaa Abiramu.»

Yesu wuɔ cira: «Kuɔ naa naa waa Abiramu bisãŋ namaa kelkel, naa naa ta na ce Abiramu temma-i. 40 Ŋa na bir yan aa ta na taara na ko-mi a ne da min daa ninsoŋo manŋ mi To wulaa, mi waan u yaa baa-na. Nan

* 8:17 Anŋnamma tiyemman-sebe (Deutéronome) 17.6, 19.15; Kámmaŋ-sebe (Nombres) 35.30

ceŋ mamaŋ mafamma-i Abiramu maacemma'i wei? ⁴¹ Na biyaa na to u maama.»

Baa cira: «Mieŋo-i būrāan miε sī; i to dii u diei yoŋ, u yaa Diilonjo-i.»

⁴² Yesu wuɔ gbē-ba wuɔ: «Muɔmi hilaa Diilonj-terieŋ-nu'i jo, aa mi juɔ fuɔ jomma'i. Kuɔ na to yaa naa waa Diilonjo-i ninsoŋo, muɔmi kūŋgu naa ta ku dɔlnu-nei. Mi saa jo mi feŋeŋ jomma, u yaa puɔraa-mi. ⁴³ Nan'a na sa nu mi nelma-i ku'i cie minj waŋ mamaŋ baa-na, na sa suɔ ma yunŋu-i. ⁴⁴ Na to yaa *Sitāni. Na taara na ce fuɔ kusūŋgu yaa-i. Dii ku domma-na, u yii baa nelkolle yaa-i. Uŋ'a u sa waŋ ninsoŋo-i dumaŋo-na, u saa siε ninsoŋo-i dede. U yaa coima tieŋo-i, a ce dumaŋo-na u nelma-i hiere coima. ⁴⁵ Nga muɔ fuɔ, mei waŋ ninsoŋo yaa-i; ku'i cie ŋ da na saa hūu mi nelma-i. ⁴⁶ Namaŋo-na, hai gbāa da cālmuo haa-miε? Da kuɔ mi waŋ ninsoŋo, bige-i cie na ta na ciina mi nelma-i? ⁴⁷ Umanj duɔ waa Diilonj-wuoŋo, ŋ da kutieŋo nu Diilonjo nelma-i. Nga namaŋo-i, Diilonj-baan namaa sī, ku'i cie na sa nu mi nelma-i.»

⁴⁸ Baa cira: «Die cira nuɔŋo-i *Samariyeŋ nuɔ, i saa kar coima; aa *jina ka sire ŋ yunŋu-i dii.»

⁴⁹ Yesu wuɔ cira: «Mi yunŋu saa sire; mi kāŋ mi To yaa-i aa namaa na yagar wuɔ na siε kāŋ muɔŋo-i. ⁵⁰ Mei sa taara mi jina mi feŋe dɔrɔ, moloŋo'i dii tuɔ ce mafamma-i, aa kufanŋu tieŋo yaa suyaan neliεŋo neliεŋo kumanj gbīε baa-yo. ⁵¹ Yaan mi waŋ ninsoŋo-i baa-na: Umanj duɔ tuɔ nu mi nunŋu-i u sa ji suu baa kuliŋgu-i dede.»

⁵² Yesuŋ waan mafamma-i, Yuifubaa-ba gbē-yo wuɔ: «Fieŋe fuɔ, nuharunŋu si dii, i suyaa wuɔ nii si dii gbāŋgbāŋ. Abiramu-i baa *Diilonj-puɔrbiemba-i ba kuu hiere, aa nanj ta ŋ piiye wuɔ umanj duɔ tuɔ nu nanj nunŋu-i kutieŋo sa ji suu baa kuliŋgu-i dede. ⁵³ Daa u cɔrnu de! Nanj daa nie sī nanj maaraa i to-i Abiramu-i wei? Nga fuɔ u kuu, Diilonj-puɔrbiemba tiraa ku.»

⁵⁴ Yesu wuɔ cira: «Kuɔ muɔmei taa mi kaal mi feŋe, yunŋu naa saa waa-kuɔ. Nga mi To yaa kaalaan-minj. Na gbē u yaa-i wuɔ namaa Diilonjo ⁵⁵ aa na sa bi suɔ-yo. Muɔ fuɔ, mei suɔ-yo. Da mi cira mi sa suɔ-yo, mi ka ce coikartieŋ muɔ namaa temma-i. Mi suɔ-yo aa tiraa ta mi nu u nunŋu-i. ⁵⁶ Abiramu manj namaa to, uŋ juɔ suɔ wuɔ u ka hi mi jommanj-yiŋgu-i, u huŋga gbuu pāŋ fē. Uŋ juɔ da-mi, kuɔ gbuu silaa dɔlnu-yuɔ ŋaa bige-i?»

⁵⁷ Yuifubaa baa cira: «Nanj saa bi hi da bieŋ komuɔŋa hāi baa cinciŋluo-i yogo aa cira nanj daa Abiramu-i; ŋ daa-yo danj hama-i temma-i?»

⁵⁸ Yesu wuɔ cira: «Yaan mi waŋ ninsoŋo-i baa-na: Aa Abiramu suɔ duɔ honj, muɔmi manj dii gbula mi naa waa.»

⁵⁹ Uŋ waan mafamma-i, baa biera tāmpēlēiŋa wuɔ ba nanj-yo. Wuɔ yanj-ba aa naa fuo hel *Diilodubuɔ-i-na ta.

9

Yesu puurii yironjo nanj yufieŋa

¹ Yesuŋ taa ka hi hɔlma namma-i, wuɔ da yironjo nanjo. Kutieŋo huŋ baa u yirsinni-i. ² U *hāalābieŋ baa yuu-yo wuɔ: «Hāalātie, bige-i yirii naacolŋ daayo-i? Fuɔ feŋeŋ āmbabalma'i yirii-yo waa u bincuoŋ-maama'i yirii-yo?»

³ Yesu wuɔ cira: «Fuɔ āmbabalma sī, u bincuoŋ-maama bi sī. Diilonj uŋ hii dumaa, u yirii duɔ pigāan nelbiliemba-i ku yaa-i. ⁴ Cuo duɔ gbāŋ kaal, i saaya i tie ce mi pɔpuɔrtieŋo maacemma-i, ni ma'i sī, bāan da ku tī,

molo sie gbáa ce bɪŋkũngu. ⁵ Min yey nelbilibemba hɔlma-na, muɔmei ba fitnuɔ-i.»

⁶ Uɲ waɲ mafamma-i, wuɔ tu taalungu hɛma-na aa guɔlnu-kuɔ baa hɛma-i a hure yironɲ daa u yufienɲa-na ⁷ aa naa cira: «Ká ŋ ka saar ŋ yaanga-i Siloe hũnfuɔngu-na.» (Siloe yungu yaa wuɔ pɔpuɔrbilonɔ.) Naacolɲ wuɔ ká ka saar u yaanga-i, u yufienɲ aa pɔŋ puur; wuɔ bir tuɔ kũŋ.

⁸ Uɲ káa ka hi, u caantaamba-i baa bamaɲ taa ba suɔ-yo hiere baa piel u maa-na. Baa ta ba piye wuɔ: «Naacolɲ daa u yaa saa tuɔ tɛna u cãrã wei?» ⁹ Banaɲ ba'a u yaa-i, banaɲ ba'a u'i sí kere u nabiɛraɲo. Naacolɲ fuɔ fere wuɔ cira: «Muɔmei mi fere!»

¹⁰ Baa yuu-yo wuɔ: «Ŋ cie ŋ yufienɲa-i nie a puur?»

¹¹ Wuɔ cira: «Baɲ bɪŋ naacolɲo maɲ Yesu-i, u yaa cie kpɔkpɔtuɔŋgu hure-yei aa cira mi ká Siloe-i-na ka saar-a. Mi káa ku yaa-i ka saar-a, a pɔŋ puur.»

¹² Baa yuu-yo wuɔ: «Naacolɲo faɲo we-i-na?»

Wuɔ cira: «Na feɲ muɔ, mei suɔ hie?»

Diilonɲo gbáa nu nelbabilanɲo nunɲu-i wei?

¹³⁻¹⁴ Yesuɲ puurii naacolɲ daayo yufienɲa-i yiiɲgu maɲ nuɔ-i, ku waa *yiftɛnanɲu. Naacolɲ uɲ piye dumaanɲo-na, baa bel-o ká baa-yo *Fariɛbaa-ba wulaa. ¹⁵ Fariɛbaa baa bi yuu-yo u yufienɲaɲ cie dumaa puur. Wuɔ cira: «U huure kpɔkpɔtuɔŋgu yei aa cira mi ká ka saar mi yaanga-i. Mi káa ka saar-ka ku yaa nuɔ-i, mi yufienɲa puur.»

¹⁶ Fariɛbaa-ba namba ta ba piye wuɔ: «Naacolɲo maɲ cie maacenɲ daama-i u sie gbáa jo Diilonɲ-jomma. Na saa da, u sa kãŋ yiftɛnanɲu baa u maacemma-i.»

Banaɲ ba'a: «Ámbabalmanceronɲ hayo-i gbáa ce nel daama temma-i?» Kuɲ cie dumaanɲo-na, baa hel ba-naa honniɲ.

¹⁷ Fariɛbaa baa yuu naacolɲo-i wuɔ: «Nuɔ fuɔ, nan'a nie naacolɲ daayo kũngu-na?»

Wuɔ cira: «Mei wulaa, *Diilopɔpuɔrbilonɲo.»

¹⁸ *Yuifubaa baa sire wuɔ naacolɲ daa u saa naa yir. Baa bɪ u bɪncuɔmba jo. ¹⁹⁻²⁰ Baɲ juɔ, baa yuu-ba wuɔ: «Namaa biɛɲo-i naacolɲ daayo-i wei?»

Baa cira: «Ũu, mie biɛɲo.»

Yuifubaa ba'a: «U huɔɲ baa yirsinni-i wei?»

Naacolɲo bɪncuɔɲ ba'a: «Ũu, u huɔɲ baa-ni.»

Yuifubaa ba'a: «U yufienɲa cie nie aa puur fiefie-i-na?»

²¹ U bɪncuɔɲ ba'a: «Coima saa fa, i saa suɔ u yufienɲaɲ cie dumaa puur, aa i saa bi tiraa suɔ umanɲ puurii-ya.» Aa naa cira: «Yuuɲ fuɔ fere-i, bisálãanɲo sí; maɲ cie dumaa, u ka waɲ-ma baa-na.» ²² Kumaɲ naa cie ba waɲ mafamma-i, Yuifubaa baa wurii-ba wuɔ umanɲ duɔ cira Diilonɲ uɲ pãa nunɲu-i wuɔ u ka saarɲ *Konkortienɲo maɲ u yaa Yesu-i, ba nyaa kutienɲo-i *Diilonelhãalãdũngu-na. ²³ Kufanɲgu korma'i naa cie u bɪncuɔmba cira ba yuu fuɔ fere-i bisálãanɲo sí.

²⁴ Ku huɔngu-na, Fariɛbaa-ba tiraa ji bɪ naacolɲo-i ji cira: «Ne Diilonɲo-i aa ŋ waɲ ninsonɲo-i; naacolɲ daayo-i nelfefeinɲo sí, mie fere-i i suyaa-ma.»

²⁵ Naacolɲ wuɔ cira: «Mei sie gbáa cira nelfefeinɲo, mei sie bi gbáa cira nelfefeinɲo sí. Nga ma diei maama maɲ meinɲ suyaa-ma: U puurii mei yufienɲa-i.»

26 Baa yuu-yo wuɔ: «U ciɛ-ni niɛ? U puurii ŋ yufienja-i puur hama-i temma-i?»

27 Naacolŋ wuɔ cira: «Mi waan-*ma* baa-na, na saa yiɛra nu-*ma*. Bige-i ciɛ na'a mi tir-*ma*? Namaa na bi taara da na ce u *háalábienj namaa wei?»

28 Baa pãŋ ta ba tuora-yuɔ aa naa cira: «Nuɔnei u háalábilonj nuɔ! Miɛ fuɔ, *Moisi háalábienj miɛ. 29 I suyaa wuɔ Diilonj piiye baa Moisi-i, ŋga daayo-i i sa suɔ u munhelmul»

30 Naacolŋ wuɔ cira: «Namaa gbɛɛ! Na sa suɔ u munhelmu a ne da u puurii mei yufienja-i! 31 Na suyaa kerre wuɔ Diilonj sa nu nelbabalaamba nunn-i dɛ! Umanj duɔ tuɔ wuɔ u hümelle-i aa tuɔ ce u huɔŋga-i u nu fuɔ nunŋu yaa-i. 32 Molonj manj huɔŋ baa yirsinni-i, inj siire ji hi baa nyunŋo, i saa nu-*ma* dede wuɔ melj daayo puurii kutienj yufienja-i. 33 Kuɔ naacolŋ daa u saa naa jo Diilonj-jomma, uu naa saa gbáa ce bíŋkũŋgu.»

34 Baa cira: «Daa u cɔrnu dɛ! Nuɔni manj huɔŋ baa ámbabalma-i, nuɔnei gbáa pigáan miɛŋo-i nelma wei?» Aa naa pãŋ nyaa-yo hiel-o Diilonelháaládũŋgu-na.

Yirstnni dii ni hái

35 Banj duɔnya naacolŋo-i, Yesu wuɔ nu-*ma* aa kã u wulaa ka yuu-yo wuɔ: «Ŋ haa ŋ nanŋa-i *Molon-Bienj-na wei?»

36 Naacolŋ wuɔ: «Háalátie, u yaa hai? Pigáan-mi baa-yo; mi taara mi hũu u maama-i!»

37 Yesu wuɔ: «U yaa ŋ yaanŋa-na; u yaa piiyen baa-ni.»

38 Naacolŋ wuɔ: «Itie, mi hũyáa-*ma*.» Aa naa pãŋ dúuna Yesu yaanŋa-na.

39 Yesu wuɔ cira: «Mi juɔ híɛma-na da mi ji ce nelma diei. Mi juɔ da mi ji puur yiriemba yufienja-i aa suuye bamanj daan ba waanŋa-i.»

40 *Farisɛbaa-ba namba waa u caanŋu-na, baa cira: «Miɛ fuɔ i saa yir yogo.»

41 Yesu wuɔ cira: «Kuɔ naa naa suɔ-*ma* wuɔ na yirii, ámbabalma naa saa waa-*nei*, ŋga nanj ciɛra namaa saa yir, na ámbabalma dii ma temma-i yogo.»

10

Yesu yaa áncinafɛiŋo-i

1 Banj tiyáa nelma famma-na, Yesu wuɔ ji nanj gbánaláan daaku-i baa-ba wuɔ: «Umanj duɔ yanj naatuɔŋgu dumelle-i aa suur yanŋa nanŋa, coima saa fa, ba bí u yaa-i cuoyuo-i. 2 Ŋga umanj duɔ suur baa dumelle-i, u yaa naatuɔntienj-o-i, u yaa áncinanj-o-i. 3 Túlmba suɔ ba tienj-o-i. Duɔ kã dɛ-i-na, umanj niɛyanj naatuɔŋgu-i u sire puur dumelle-i há-yo, u tuɔ bí túlmba-i ba yirɛin-*na* ba da-ba-diei, ba ta ba hel. 4 Banj suɔ-yonj dumaanjo-na, duɔ ji bí-ba ba hel hiere, u ta ba yaan-*na* aa ba cu-yo. 5 Ŋga da ba'a ba sa suɔ-ni, ba siɛ siɛ cu ŋ huon-*nu*. Banj'a ba sa suɔ ŋ yalle-i, da ŋ bí-ba, ba bir yanj aa ta ba gbar-niɛ.»

6 Yesuŋ naanj gbánaláan daaku-i, ba saa suɔ ku yunŋu-i. 7 Wuɔ tiraa cira: «Yaanj mi wanj ninsonjo-i baa-na: Muɔmei naatuɔŋgu dumelle-i. 8 Bamanj juɔ yaanŋa muɔmi-*na* hiere, cuobaa; ŋga túlmba saa nu ba nunn-i. 9 Muɔmei dumelle-i. Umanj duɔ suur baa dumelle-i, kutienj kuraa. U gbáa tuɔ suur aa tuɔ hel kunj dolaanu-yuɔ duma, aa u ka tuɔ da u niiwuoni-i. 10 Cuoyuo jommaŋ-yunŋu yaa a ji cuo, sisɔ a ji ko, da ma'i bi sí a ji guɔla. Ŋga muɔmi juɔ da mi ji kor nelbiliemba-i ba waa ba fɛɛŋ nuɔ.

¹¹ «Da η nu wuɔ áncíinafeifeiño-i, u yaa muɔño-i. Uman̄ ka hũu-ma ku u túlmba maama-na, u yaa áncíinafeifeiño-i. ¹² Da ba biε uman̄ u tuɔ ceñ túlmba-i, ba sa bí ufan̄o-i áncíinaño. Túlmba-i fuɔ baamba sí; u taara gbeiña. Fuɔ temma-i, duɔ ji da jara jo, u gbar aa yan̄ u jo ji bel u yufellen̄-wuɔño-i ta. ¹³ Fuɔ juɔ duɔ ji taara gbeiña; túlmba maama ce niε aa waa kpelle u huɔnga-na? ¹⁴⁻¹⁵ Muɔm̄ei áncíinafeifeiñ muɔño-i. Muɔ baa mi To-i in̄ suɔ i-naa dumaa, muɔ baa mi túlmba-i i bi suɔ i-naa dum̄ei. Aa mi hũyáa-ma da mi ku ba maama-na. ¹⁶ Túlmba namba bi dii baa-mi yan̄ga nan̄ga. Mi saaya mi kã ka nyaa-ba jo baa-ba tũus̄elle ji ce di diei aa áncíinaño bi waa u diei. Da mi kã, ba ka nu mi nun̄gu-i.

¹⁷ «Min̄ hũyáa-ma da mi ku mi túlmba maama-na aa da mi sire, ku ciε mi maama ta ma dɔlnu mi To-i. ¹⁸ Muɔ da mi saa siε, molo siε gbãa ko-mi. Ku dɔlaanu muɔm̄ei mi pã mi fεε. Ku f̄ngũɔ dii-miε mi da mi ku aa sire. Mi To puɔraa-mi baa ma yaa-i.»

¹⁹ Yesun̄ waan̄ mafamma-i, *Yuifubaa baa tiraa hel ba-naa honniñ. ²⁰ Ba f̄ngũɔ baa ta ba piiye wuɔ: «Naacol̄n̄ daa u yun̄gu si dii! *J̄ina dii-yuɔ! Baa na ta na nu u nelma-i.» ²¹ Ban̄an̄ ba'a: «J̄ina duɔ waa moloño man̄ nuɔ-i, u siε gbãa piiye dumand̄-i-na. Namaa daa j̄ina ba nol̄ño gbãa puur moloñ yufien̄a w̄ei?»

Yuifubaa-ba c̄inaana Yesu-i

²² Waan̄-huɔngun̄ juɔ hi, *Yuifubaa baa ta ba ce *Diilodubuɔ *migãaman̄-ponsaan̄gu-i *Yerusalemu-i-na. ²³ Yesu wuɔ kã ka tuɔ wuɔra u b̄in̄ *Salom̄o kukuruun̄gu-na. ²⁴ Yuifubaa baa kã ka c̄ilã-yuɔ aa naa yuu-yo wuɔ: «η ka kaala η nelma-i baa-ye yaku-i? Da kuɔ Diilon̄ un̄ pãa nun̄gu-i wuɔ u ka saan̄ *Kon̄kortien̄o man̄ u yaa nuɔño-i, wan̄ nin̄soño-i baa-ye ke!»

²⁵ Yesu wuɔ cira: «Mi waan̄-ma baa-na cor t̄i, nga na saa hũu-ma. Min̄ ceñ maman̄ mi To yerre-na ma yaa pigãan̄ mi sinni-i. ²⁶ Nga nan̄'a naa sí m̄ei túln̄ namaa, na saa hũu mi nelma-i. ²⁷ Mi suɔ mi túlmba-i. Ba nu mi nelma-i aa ta ba nyaanu-miε. ²⁸ Mi hã-ba cic̄lma man̄ sa t̄ien̄ dede. Ba c̄eraa ba ku, aa molo siε gbãa hũu-ba mi wulaa. ²⁹ Mi To yaa hãa-mi baa-ba, u f̄ngũɔ j̄ien̄ya nuɔmba-i hiere ba wuɔño-i, a ce dumaan̄o-na, molo siε gbãa hũu u diei u wulaa. ³⁰ Muɔ baa mi To-i kuuduɔnḡu yaa-i.»

³¹ Un̄ piiye dumaan̄o-na, Yuifubaa baa tiraa biεra tãmp̄ɛl̄ein̄a da ba nan̄-yo. ³² Wuɔ gb̄ε-ba wuɔ: «Mi To ciε mi ce nelfafamma b̄oi pigãan̄-na. Min̄ ciε maman̄, na taara na nan̄-mi ko-mi hama-i yun̄-nu'i jebi?»

³³ Yuifubaa ba'a: «Niñ ciε nelfafamma man̄, i saa cira i nan̄-ni mafamma maa-na; niñ wuɔran̄ η biεna Diilon̄o yerre-i wuɔ nuɔ Diilon̄ nuɔ, ku'i ciε yiε i nan̄-ni ko-ni.»

³⁴ Yesu wuɔ: «Ma nyegãan̄ na *ãñj̄inamma-na wuɔ Diilon̄o ciεra: «*Na-maan̄o-i naa dii ŋaa Diilon̄o.*»* ³⁵ Diilon̄-nelman̄ vii baman̄, Diilon̄o ciεra wuɔ baa dii ŋaa Diilon̄o. I siε bi gbãa maar Diilon̄-ãndaan̄gu-i. ³⁶ Un̄ hielaa muɔmi man̄ puur-mi mi jo h̄iema-na, bige-i ciε da mi cira Diilon̄-Biεñ muɔ, na'a mi biεna Diilon̄o yerre? ³⁷ Da kuɔ mi sa ce mi To maacemma, baa na hũu mi nelma-i. ³⁸ Nga da kuɔ mi ce ma yaa-i, hũyãan̄-man̄. Da na fiε'a na saa haa na nan̄ga miε, min̄ ceñ maman̄, hũyãan̄-man̄ wuɔ Diilon̄-maacemma; ku yaa na ka suɔ wuɔ mi To dii baa-mi aa mi bi waa baa-yo.»

* 10:34 Gbelieman̄-nalãan̄gu (Psaume) 82.6

39 Uḡ waan mafamma-i, Yuifubaa baa tiraa sire wuɔ ba bel-o. Wuɔ kor ba wulaa.

40 Ku huonḡu-na, Yesu wuɔ bir kã *Yurdē bomborre nande-na, dii Nsáan taa u *batisen nuɔmba-i kusuon-nu, ka tiena da huonḡu cellɛ. 41 Nuon baa kũɔl ba-naa nyaa u huon-nu. Ba taa ba piiye wuɔ: «Nsáan siire, u saa ce himma dede. Nḡa uḡ waan maman hierɛ naacolḡ daayo kũḡu-na, ninsonɔ.»

42 Nuɔmba bɔi hũyãa Yesu nelma-i terienḡu fanḡu-na.

11

Lasaar kuliḡu-i

1-2 Yesu jienɔ nanɔ waa Betani-i-na ba taa ba bɔi-yo Lasaar. U tũɔbaa-ba waa ba hãi: Ba taa ba bɔi unanɔ-i Marti aa bɔi unanɔ-i Maari. Maari fanɔ yaa naa kũɔna natikolo-hũmma-i Itienɔ gbeini-na aa naa hurre-niɛ baa u yukuɔsinni-i.*

Lasaar wuɔ ji cii jarma-na. 3 U tũɔbaa-ba puɔr ba ka wan baa Yesu-i wuɔ u jienɔ jan. 4 Ban waan-ma, Yesu wuɔ cira: «Jan daama saa jo da ma ji ko Lasaar, nḡa ma juɔ da ma ji ce Diilonɔ-i bɔi baa u Biɛnɔ-i hierɛ.»

5 Lasaar baa u tũɔbaa-ba-i, ba maama taa ma dɔlnu Yesu-i ma cor. 6 Ban tũɔnu-yuɔ wuɔ Lasaar si dii hinni, wuɔ yan yinni hãi cor 7 aa naa suɔ gbɛ u *hãalãbiemba-i wuɔ: «I ka bir kã *Yude-i-na.»

8 U hãalãbiemba cira: «Hãalãtie, ma sɔ *Yuifubaa-ba taa ba taara ba nan-ni baa tãmpɛlɛina ko-ni terienḡu fanḡu-na kɛ? Ku saa bi da yinni yogo aa ŋ'a i bir kã!»

9 Yesu wuɔ nan gbãnalãan daaku-i baa-ba wuɔ: «Ma sɔ lɛrbaa cɔncieluo ba hãi dii bãanḡu-na kɛ? Da ŋ ta ŋ wuɔ bãanḡu-na, ŋ sa tisin ŋ fɛrɛ dumaa, 10 nḡa da ŋ ta ŋ wuɔ isuonḡu-na, cecer maa sɔ, ŋ sa gbãn aa tisin ŋ fɛrɛ.»

11 Uḡ waan mafamma-i, wuɔ cira: «I jienɔ-i Lasaar yaa kuraa duɔfũn, mi ka kã ka pin-yo.»

12 U hãalãbiemba cira: «Da kuɔ u kuraa duɔfũn, yan-yo fafalmu ka da-yuɔ.»

13 Yesu taa u taara u wan Lasaar kuliḡu maama yaa baa-ba dumaanɔ-na, nḡa ba saa suɔ. Bafamba daa niɛ sɔ u wan duɔfũgbãngbãlãmmun maama. 14 Ban'a ba saa suɔ Yesu nelma yaanḡa-i dumaanɔ-na, wuɔ naa wuɔ wan-ma gbar-ma baa-ba wuɔ Lasaar jarma yaraa-yo. 15 Aa naa cira: «Uḡ'a u saa ku mi caan-nu, ku dɔlaanu-miɛ cor. Ku ka kãyã-nei na haa na nanḡa-i miɛ fafamma. Siiren i ka ne kun yɛn dii dumaa.»

16 U hãalãbilonɔ nanɔ waa, ba taa ba bɔi-yo Toma, Girekibaa ba'a Didimu; ku yunḡu yaa wuɔ pɛbaa. Fuɔ wuɔ gbɛ u nahãalãbiemba namba-i wuɔ: «Yaan i kã, da ku ka waa kuliḡu, i bi ku baa Itienɔ-i hierɛ.»

Yesu yaa cicɛlma tienɔ-i

17 Yesun kãa ka hi, wuɔ nu wuɔ ban fuuriye Lasaar u yinni naa yaa waa yiḡu fanḡu-na. 18 Betani-i baa *Yerusalemu-i ku saa yu kilobaa-ba siei, 19 a ce dumaanɔ-na, *Yuifubaa bɔi baa hilaa kã da ba ka jaal kuliḡu-i.

20 Martin juɔ nu wuɔ Yesu jo dii, wuɔ sire tuɔ jãrã-yuɔ aa naa yan Maari yaa tiena dumelle-na baa niraamba-i. 21 Uḡ kaa hi, wuɔ gbɛ Yesu-i wuɔ: «Itie, kuɔ nii naa waa, mi tũɔ naa saa ku. 22 Nḡa mi suyaa miɛ nin yɛn terienḡu man nuɔ-i fiɛfiɛ-i-na, da ŋ cãrã kuman Diilonɔ wulaa, u ka hã-ni baa-ku.»

* 11:1-2 Nsáa 12.3

²³ Yesu wuɔ cira: «ŋ tũɔ ka sire.»

²⁴ Marti wuɔ cira: «Mi suyaa miɛ miwaaŋo t̄immaŋ-yiingu-na, kuonj da ba ji ta ba sire, u ka sire.»

²⁵ Yesu wuɔ cira: «Muɔmɛi siirenj kuomba-i aa muɔmɛi cicɛlma-i. Umanj duɔ haa u nanja miɛ, duɔ fiɛ ku, u ka sire. ²⁶ Aa umanj duɔ haa u nanja miɛ, u cɛraa u ku; ku yunju yaa wuɔ u daa cicɛlma manj sa t̄ɛŋ dede-i. Ŋ hũyãa mafamma-i wɛi?»

²⁷ Marti wuɔ: «Itie, mi hũyãa-ma. Mi hũyãa-ma wuɔ *Konjortienjo manj naa saaya u jo, u yaa nuɔŋo-i. Nuɔnɛi Diilonj-Bienj nuɔŋo-i.»

²⁸ Martinj waanj mafamma-i, wuɔ ta kũŋ. Uŋ kaa hi, wuɔ cuo b̄i Maari-i a wanj baa-yo wuɔ: «Hãalãt̄ienjo juɔ; wuɔ mi ji wanj baa-ni ŋ kã u wulaa.»

²⁹ Maarinj nuɔ mafamma-i, wuɔ pãŋ sire baa gbarunju tuɔ kã Yesu wulaa. ³⁰ Yesu wuɔ sa hi suur nellenj-huɔŋga-na yogo, Martinj kãa ka da-yo terienju manj nuɔ-i, u waa yogo kusuɔŋ-nu'i. ³¹ Yuifubaa-ba manj waa ta ba ce jaalunju-i, banj juɔ da Maari tãanu hel dumaanjo-na, baa sire cu u huonj-nu wuɔ s̄i u kã t̄ɛŋo c̄incorre'i nuɔ-i duɔ ka kaal. ³² Wuɔ kã ka hel Yesu terienju-na. Uŋ kaa'a u ne da Yesu-i, wuɔ kã ka dũuna u yaannga-na aa naa cira: «Itie, kuɔ nii naa waa, mi tũɔ naa saa ku.» ³³ Aa pãŋ haa u nammu-i u yunj-nu. Bamanj naa kãa baa-yo, baa bi kã ba ta ba kaal hiere.

Yesu daa banj kaal dumaanjo-na, u huonj kaa pãŋ kũɔl. ³⁴ Wuɔ yuu-ba wuɔ: «Na fuuriye-yuɔ hie?»

Baa cira: «Itie, jo i ta i ka pigãan-ni baa terienju-i.» ³⁵ Yesu wuɔ pãŋ donj tuɔ kaal. ³⁶ Yuifubaa baa ta ba piiye baa ba-naa wuɔ: «Na saa da, kulonjo maama taa ma dɔlnu-yuɔ de!» ³⁷ Bananj baa ta ba piiye wuɔ: «Ma s̄i u yaa puurii yironjo yufienja-i kɛ? Bige-i ciɛ u saa cie Lasaar baa ku?»

³⁸ Yesu huonjanj ŋa naa gbuu kũɔl dumaanjo-na, wuɔ kã ba kã c̄incorre terienju-na. Di waa tãmp̄ɛfuonj-nu aa ba ce tãmp̄ɛlle suuye di nunju-i. Banj kaa hi, ³⁹ wuɔ cira: «Halaan tãmp̄ɛlle-i!»

Marti wuɔ cira: «Itie, u yinni naa yaa dɛ-i unj fuuriye; u ka donj tuɔ hũŋ dii.»

⁴⁰ Yesu wuɔ cira: «Marti, ma s̄i mi waanj-ma baa-ni miɛ da ŋ haa ŋ nanja miɛ ŋ ka da Diilonj unj hii dumaa kɛ?»

⁴¹ Baa halanj tãmp̄ɛlle-i. Yesu wuɔ tã u yunju-i dɔrɔ aa naa cira: «Baba, ninj nuɔ mi nunju-i mi jaal-ni bɔi. ⁴² Mi suyaa miɛ ŋ sa yagar mi nunju-i, ŋga bamanj dii mi caanju-na mi piiye ba yaa da ba suɔ wuɔ nuɔnɛi puɔraa-mi.» ⁴³ Uŋ waanj mafamma-i, wuɔ piiye da gbagaga wuɔ: «Lasaar, sire ŋ hel ŋ jo bande!» ⁴⁴ Kulonj wuɔ hel jo; u gbeini fiɛnya baa u nammu-i hiere ka hel baa u yunju-i. Yesu wuɔ cira: «Firiinj-yonj aa na yanj u kã!»

Ba taara ba ko Yesu-i

(Matie 26.1-5; Marke 14.1-2; Like 22.1-2)

⁴⁵ *Yuifubaa bɔi baa kãa Maari ba terienju-na da ba ka jaal ba tũɔ kuliinju-i. Banj juɔ da Yesu ciɛ nel daama-i, ba f̄ɔŋgũɔ baa hũu u maama-i.

⁴⁶ Bananj baa bir yanj aa kã ka tũnu *Fariis̄ebaa-ba-i baa unj ciɛ manjanj. ⁴⁷ Banj tũɔnu-bei dumaanjo-na, *Diilojigãntaamba yuntaamba-i baa Fariis̄ebaa baa tigiinj *nellentaamba-i aa naa cira: «Naacolj daa u wuɔra u ce himma bɔi, i ka ce niɛ? ⁴⁸ Diɛ bi yanj u cor tuɔ ce, nuɔmba-i hiere ba ka cu u huonj-nu. Da ŋ bi da ba cuu u huonj-nu, *Oromɛbaa-ba ka jo ji muonu i *Diilodubuo-i aa ko-ye hiere.»

⁴⁹ Unanj waa ba hɔlma-na, ba taa ba b̄i-yo Kayifu. U yaa waa *Diilojigãntaamba yuntienjo-i belle fande-na. Fuɔ wuɔ cira: «Na sa suɔ ku

yaanga-i de! ⁵⁰ Na saa suɔ wuɔ nelduɔŋ duɔ ku a kor nelle-i hiere ku boɣaa nelle da di muonu wei?»

⁵¹ Kayifun waan nelma man daama-i fuɔ maawamma si. Un waa Diilojigantaamba yuntienjo-i belle fande-na dumaanjo-na, Diilonjo yaa diyaa-ma u nunngu-na, wuɔ Yesu yaa saaya u ku Yuifubaa-ba maama-na ⁵² aa bi ku tigiin Diilon-bisalmba man dii hienngu-na a ce-ba kuuduɔŋgu. ⁵³ Yinduɔŋgu fangu-na, Yuifu ba yuntaan baa yiera-mei wuɔ fuɔ ba ko Yesu-i. ⁵⁴ Ban puu mafamma-i, Yesu wuɔ yan-ba aa tuɔ fuo u hel. Duɔ hel u sa yan ba da-yo. Ku huonngu-na, wuɔ ji ta baa u *haalabiembra-i ka tiena nelle nande-na ba bi-de Eframu, di saa maa baa hekuraanngu-i.

⁵⁵ *Korsinni timman-ponsaanngu juɔ pie, *Yuifubaa baa jãnu ba-naa da bambãale *Yerusalemu-i-na da ba tigiin ba ferε a saa baa ba Diilon-humelle-i aa ponsaanngu suɔ da ku hi. ⁵⁶ Nuɔmban juɔ dumaanjo-na, baa ta ba taara Yesu-i Diilodubuɔ dumelle huonnga-na, ba sa da-yo ba da-yo. Baa ta ba piye wuɔ: «Na yuu ba'a naacolŋ daayo ka jo ponsaan daaku-na wei?» ⁵⁷ A ne da Diilojigantaamba yuntaamba-i baa Farisɛbaa-ba naa wan baa nuɔmba-i wuɔ uman juɔ suɔ un yen kusuɔŋ-nu, kutienjo pigaan-ba baa-yo ba ka bel-o.

12

Maari kũna natikolo-hũmma Yesu gbeini-na
(Matie 26.6-13; Marke 14.3-9)

¹ *Korsinni timman-ponsaanngu juɔ tfe yinni niediei aa da ku hi, Yesu wuɔ kã Lasaarbaa-ba wulaa dii Betani-i-na. Lasaar fanjo yaa naa kuu aa Yesu wuɔ sire-yuɔ. ² Un kãa, baa haa bituonngu u yerren. Marti yaa cie niiwuoni-i aa bie hã-ba. Lasaar waa baa-ba tuɔ wuo. ³ Maari wuɔ bie natikolo nanjo-i litiri boluonngu, a kũna Yesu gbeini-na aa ce u yukuɔsinni-i hurre-nie. Natikolo fanjo-i baa cie-yo baa *naar-yomma ma kula. U sullu waa kpelle. Wuɔ sire nyaayã dũngu-i. ⁴ Yesu *haalabilonjo man ba nan bin-yon *Yuda-Isikaro-i, uman juɔ hel Yesu huonngu-na, wuɔ cira: ⁵ «Natikolo daayo naa gbãa da *deniebaa nuosũ komuɔŋa ndii. Bige-i cie u saa yan i suor-o a hã sũntaamba baa gbeina fanja-i?» ⁶ Ku saa ce ŋaa sũntaamba hujarre waa-yuɔ ku'i cie u tuɔ wan mafamma-i de! U taa u wan-ma baa u huɔya-maama. U yaa taa u tiera ba gbeina-i, a ne da u taa u cuo; a ce dumaanjo-na u taa u dii u nannga-i yei.

⁷ Un waan mafamma-i, Yesu wuɔ cira: «Yuda, yan cienjo fiisa! U kũna natikolo daayo-i mie tuɔ cie mi kuliŋgu yaa-i. ⁸ Sũntaamba dii baa-na bãanngu-i baa isuonngu-i, ŋga muɔmi sie tiena baa-na gbula.»

Nuɔmba gbagbarra Yesu huon-nu

⁹ *Yuifubaa-ban juɔ nu wuɔ Yesu juɔ dii Betani-i-na, baa sire kaal ba-naa kã da ba ka ne-yo aa bi ne Lasaar. ¹⁰ *Diilojigantaamba yuntaan baa sire wuɔ ba ko Lasaar ¹¹ wuɔ u siremma cie Yuifubaa boi nanna ba bincuan-humelle-i aa hũu Yesu maama-i.

Yesu suurma-i Yerusalemu-i-na
(Matie 21.1-11; Marke 11.1-11; Like 19.28-40)

¹² Ku cuo kaala-i-na, nelpũngu man naa juɔ *Yerusalemu-i-na da ba ji ce *korsinni timman-ponsaanngu-i, baa nu-ma hiere ka saa wuɔ Yesu jo dii. ¹³ Baa sire kar nampurni ta ba kã da ba ka jãrã-yuɔ. Ba taa ba hãl wuɔ: «Diilonjo temma si dii!
Itien un saan uman juo, Diilo baa-yo!

Diilo baa *Isirahel-baamba nellentienjo-i!»*

¹⁴ Yesuŋ jonŋ hümelle-na, wuɔ ji da kakümüɔ nanjo-i, wuɔ bel-o nyugũŋ. Ma bi nyegãan dumei Diilonŋ-nelma-na wuɔ:

¹⁵ «*Sinyɔtaanŋ namaa, baa na tie holle.

Nienŋ, na nellentienjo'i juɔŋ daayo na wulaa.

U nyugãan tiena kakũmbilonŋ-na.»†

¹⁶ Nel daamanŋ taa ma ce huɔŋgu manŋ nuɔ-i, u *hãalãbiemba saa naa suɔ ma yaanŋa-i. Yesuŋ juɔ nyugũŋ kã dɔrɔ-i-na, maa suɔ tɛnu-bei wuɔ *Diilopɔpuɔrbiemanŋ waanŋ mamannŋ u kũŋgu-na, ma yaa taa ma ce-yuɔ dumaanjo-na.

¹⁷ Bamanŋ waa hiere da unŋ siire Lasaar dumaa, baa ta ba waŋ-ma baa nuɔmba-i. ¹⁸ Nuɔmbanŋ nuɔ gbɛɛ daayo maama-i, baa kũɔl ba-naa ta ba jo u wulaa. ¹⁹ *Farišɛbaa baa ta ba piiye baa ba-naa wuɔ: «Ma sí na daa kɛ? Nuɔmba-i hiere baa dii u huonŋ-nu; ma maaraa-na na gbãa ce bĩŋkũŋgu!»

Yesu waŋ u kuliŋgu maama

²⁰ Bamanŋ naa juɔ *Yerusalemu-i-na da ba ji jaal Diilonjo-i ponsaanŋu-na, Girekibaa-ba bi waa-bei. ²¹ Baa kã ka ta ba piiye baa Filipu-i wuɔ: «I taara die piiye baa Yesu-i.» Filipu waa Yesu *hãalãbilonjo. U taa u hel Betisada dii *Galile mara nuɔ. ²² Filipu wuɔ kã ka tũnu Andere. Baa sire ba hãi-i-na ka hi Yesu-i baa-ma. ²³ Yesu wuɔ cira: «*Molonŋ-Bienjo unŋ ka da yerre huɔŋgu manŋ nuɔ-i, ku yaa hii daaku-i.» ²⁴ Aa naa cira: «Yaan mi waŋ ninsoŋo-i baa-na: Da ŋ da díbelle saa suur híema-na a hɔr, di bi tɛe di diei yaa-i; ŋga da di suur híema-na a hɔr, ŋ da di diyaa bienja bɔi. ²⁵ Umanŋ duɔ tuɔ dɔl u fɛɛ, kutienjo ka kɔsuɔŋ u fɛɛ; ŋga umannŋ duɔ hiel u nanŋa u fɛɛŋ nuɔ miwaanŋ daayo-na, kutienjo ka da cicɛlma manŋ sa tɛŋ dede-i. ²⁶ Umanŋ duɔ tuɔ taara duɔ ce mi cãarãŋo, kutienjo saaya u tuɔ nyaanu-mie. Muɔ da mi waa kusuɔŋ-nu, mi cãarãŋo ka bi waa kusuɔŋ-nu'i. Mi To ka ce mi cãarãŋo ce bɔi.

²⁷ «Minŋ yerŋ terienŋgu manŋ nuɔ-i fiefie-i-na, mi huɔŋga si dii huɔŋga. Mi sa suɔ minŋ ka waŋ mamannŋ baa mi To-i. Mi juɔ yaahuolo daayo maama yaa nuɔ-i, mi sie bi sie cira u kor-mi yuɔ.» ²⁸ Aa naa cira: «Baba, ce ŋ yerre ce bɔi!» Unŋ waanŋ mafamma-i, baa nu molo piiye dɔrɔ-i-na wuɔ: «Mi cie mi yerre ce bɔi tɛ, mi ka tiraa ce di ce bɔi.» ²⁹ Bamanŋ waa nu molonŋ daa unŋ piiye, baa ta ba piiye wuɔ: «Diilonjo'i naaraa!» Banannŋ ba'a: «*Dɔrɔpuɔrbilonjo'i piiye baa-yo!»

³⁰ Yesu wuɔ gbɛ-ba wuɔ: «Molonŋ daa u saa piiye meɪ maa-na, u piiye namaa maa-na. ³¹ Fiefie yaa Diilonjo ka pigãan nelbiliemba-i u jáyãmma-i. Kunŋ hii terienŋgu manŋ fiefie-i, Diilonjo ka donya miwaanŋ daayo tienjo-i.† ³² Aa da ba ji haa-mi dɔrɔ, mi ka fa nelbiliemba-i hiere piɛ-ba mi caan-nu.»

³³ Yesu waanŋ nel daama-i a pigãan unŋ ka ku kuliŋgu manŋ. ³⁴ Nuɔŋ baa cira: «*Ãnŋnamma ciɛra wuɔ Diilonŋ unŋ pãa nunŋu-i wuɔ u ka saanŋ *Konŋkortienjo manŋ, u sa ku dede. Ma da nie nanŋ'a Molonŋ-Bienjo gbɛ ba haayo dɔrɔ? Ma diei ma hãi Molonŋ-Bienjo yaa hai molonjo-i?»

³⁵ Yesu wuɔ gbɛ-ba wuɔ: «Fitĩnuɔ dii baa-na yogo, ŋga u sie cɔ. Terienŋgu fanŋgu-na, wuɔsaanŋgu manŋ dii na gbeini-na, siirenŋ na ce-ku, ku yaa na ka hi baa cecerma-i. Na saa da, da ŋ ta ŋ wuɔ kukulma-na ŋ sa suɔ ninŋ kãŋ

* 12:13 Gbeliemannŋ-nalãanŋu (Psaume) 25.26 † 12:15 Sakari (Zacharie) 9.9 ‡ 12:31 Miwaanŋ daayo tienjo yaa *Sitãni-i.

kusuŋ-nu. ³⁶ Da na ta na taara na waa cecerma-na, fitnuŋ yey baa-na huŋgu maŋ nuɔ-i, haan na nanŋa yuɔ huŋgu fanŋu'i nuɔ-i.»

Yesuŋ waan mafamma-i, wuɔ hel ba hɔlma-na ka fuo.

Yuifubaa-ba saa hũu Yesu nelma-i

³⁷ Yesuŋ fie ce gbɛɛ-weima bɔi *Yuifubaa-ba yufelle-na, molo saa hũu u nelma-i. ³⁸ Diilonŋ uŋ puɔraa *Isayin waŋ maman, ma'i sɪ daama-i wei? Isayi ciɛra wuɔ:

«*Itie, ŋ daa hai moloŋo-i hũyãa i nelma-i?*

Ŋ pigãan hai moloŋo-i wuɔ ŋ hii?» §

³⁹ Kumanŋ ciɛ ba siɛ gbãa hũu-ma, Isayi bi waan-ma. U ciɛra wuɔ: «Diilonŋo ciɛra:

⁴⁰ *«Mi ciɛ-ba yiriemba,*

a ce ba baa ta ba da baa ba yufien-a-i.

Mi guɔlaa ba anjɔguɔma-i,

a ce ba baa ta ba suɔ nelma yaanŋa-i.

Ku'i ciɛ ba siɛ gbãa hũu mi nelma-i aa jo mi ji sire-bɛi ba jarma-na.» *

⁴¹ Isayi naa fara da Yesu bɔbɔima-i ku'i ciɛ u piiye nel daama-i. U waan Yesu maama'i dumaanŋo-na.

⁴² *Yuifu ba yuntaamba famba fɛɛɛ-i, ba fɔŋgũɔ baa hũyãa Yesu nelma-i, ŋga baa kãalã *Farisɛbaa-ba-i wuɔ da ba waŋ-ma, ba ka nyaa-ba *Diilonelhãalãdũŋgu-na. ⁴³ Bafamba wulaa, bɔlbɔl nelbiliemba dɔl-ba aa Diilonŋo bigãan-ba.

Yesu jomman-yiinŋu-i

⁴⁴ Ku huŋgu-na, Yesu wuɔ tuɔ piiye baa nuɔmba-i da gbagaga wuɔ: «Umanŋ duɔ hũu mi nelma-i, kutienŋo saa hũu mei nelma, u hũyãa umanŋ puɔraa-mi u nelma. ⁴⁵ Da ŋ da muɔŋo-i, ŋ daa umanŋ puɔraa-mi. ⁴⁶ Muɔmi dii ŋaa fitnuɔ. Mi juɔ hɛma-na miɛ umanŋ duɔ hũu mi maama-i, kutienŋo baa tɛ kukulma-na. ⁴⁷ Mi saa jo da mi ji gãŋ baa nelbiliemba-i, mi juɔ da mi ji kor-ba; a ce dumaanŋo-na, umanŋ duɔ nu mi nelma-i aa yagar ma hũmelle wuɔsaanŋu-i, mei sa gãŋ baa-yo. ⁴⁸ Umanŋ duɔ ciina-miɛ baa mi nelma-i hiere, kutienŋo daa muotienŋo u fɛɛɛŋ nuɔ tɪ. Minŋ waan nelma maŋ baa-yo, ma'i ka gãŋ baa-yo miwaanŋo tɪmman-yiinŋu-na. ⁴⁹ Hama-i nuɔ-i? Mi sa waŋ mei kusũŋ-maama. Mi To yaa puɔraa-mi, aa minŋ gbɛɛ mi waŋ mamanŋ hiere, u pigãan-mi baa-ma u fɛɛɛ. ⁵⁰ Aa mi suyaa miɛ uŋ waan mamanŋ baa-mi, ma yaa diyaanŋ nelienŋ nuɔŋo-i cicɛlmanŋ-hũmelle-na. A ce dumaanŋo-na uŋ waan-ma baa-mi dumaa, mi bi waŋ-ma dumɛi.»

13

Yesu saaraaya u hãalãbiemba gbeini-i

¹ *Kɔrsinni tɪmmanŋ-ponsaanŋu waa ŋaa bisinŋ ku temma. Nyunŋo ku temma-i, Yesu wuɔ suɔ wuɔ u tammanŋ-huŋgu hii tɪ duɔ kã Tuonŋo wulaa. Bamanŋ waa baa-yo hɛma-na, ba maama taa ma dɔlnu-yuɔ. U dɔlaa-ba a ji hi u tamma. ² Ku isuŋgu-na, baa tɛna ta ba wuɔ niwuoni-i. A ne da huŋgu fanŋu-na, *Sitãni naa dii-ma tɪ *Yuda huŋga-na wuɔ u hel Yesu huŋgu-na. Yuda to yaa Simɔ-Isikaro-i. ³ Ŋga Yesu wuɔ suyaa wuɔ fuɔ fɛɛɛ hilaa Diilonŋ-terienŋ-nu jo, aa u ka bir kã u wulaa. Aa tiraa suɔ wuɔ u To birii wɛima-i hiere hã-yo. ⁴ Wuɔ sire jukalaanŋu-na a hiel u jonŋoruo-i

aa biε kompaŋga nanŋa pëyë u neɣelle-i. ⁵ Uŋ cie mafamma-i, wuɔ biε biŋkūngu a dii hūmma tuɔ saara u *hāalābiemba gbeini-i aa tuɔ hurrenie baa kompaŋga maŋ u neɣelle-na. ⁶ Uŋ kaa hi Simɔ-Pier, Simɔ-Pier wuɔ gbë-yo wuɔ: «Itie, nanŋ sie gbāa saara mei gbeini-i.»

⁷ Yesu wuɔ: «Pier, miŋ ceŋ kumaŋ daaku-i ŋ sie gbāa suɔ ku yuŋgu-i nyuŋgo-i-na, ŋga yiŋgu dii baa yiŋgu ŋ ka suɔ-ku.»

⁸ Pier wuɔ: «Mi sie sie aa yaŋ nuɔ ŋ saara mi gbeini-i!»

Yesu wuɔ: «Da ŋ saa yaŋ mi saara-nie, ŋ suɔ kerre ŋ nuŋgu sí baa-mi weima-na!»

⁹ Simɔ-Pier wuɔ: «Da ma waa dumaŋo-na, saara-nie aa ŋ saara baa mi nammu-i baa mi yuŋgu-i hiere.»

¹⁰ Yesu wuɔ: «Umaŋ duɔ ce hūmma-i u ne welewele hiere, u kuɔŋ, u saara u fere ce nie? Mi saa yagar-ma u gbeini. Namaa na kuɔŋ, ŋga na hieroŋo sí.» ¹¹ Uu naa suɔ umaŋ ka hel u huonŋu-na ku'i cie wuɔ ba saa koŋ hiere.

¹² Uŋ juɔ saara ba gbeini-i tɪ, wuɔ biε u joŋgoruo-i dii, aa kā ka tɪna u muntɪenammu-na aa cira: «Miŋ cie kumaŋ nei daaku-i, na suyaa ku yuŋgu-i wei? ¹³ Da na ce na ta na bi-mi wuɔ: «Hāalätie.» Kuniε na'a: «Itie.» Ma dɔlaa-na; na saa kar coima. ¹⁴ Muɔmi maŋ na Tien muɔ baa na hāalätien muɔ, da mi saara na gbeini-i, namaa na saaya na bi ta na saara na-naa gbeini. ¹⁵ Mi pigāaŋ-na nelma'i. Taa na ce ku yaa-i na hɔlma-na. ¹⁶ Yaan mi waŋ ninsoŋo-i baa-na: Maacembiloŋo sa maar u yuntieno-i, aa pɔpuɔrbiloŋo sa maar umaŋ puɔraa-yo. ¹⁷ Da kuɔ na saa naa suɔ-ma, fiefie-i-na na suyaa-ma. Da na wuɔ ma hūmelle-i, na yunni dɔlaa.

¹⁸ «Da na da mi piiye de-i-na, mi sa gbë na hieroŋo. Mi suɔ miŋ fielaa bamaŋ. Ŋga mamaŋ nyegāaŋ Diiloŋ-nelma-na, ma gbë ma ce. Ma nyegāaŋ wuɔ: «Umaŋ taa u wuo baa-mi kaladuŋgu-na, u birii tuɔ gāŋ baa-mi.»*

¹⁹ Mi ka wuɔya waŋ-ma baa-na aa ma suɔ da ma ce; ku yaa da ma ji ce, na ka hūu-ma wuɔ umaŋ dii gbula u yaa muɔŋo-i. ²⁰ Yaan mi waŋ ninsoŋo-i baa-na: Umaŋ duɔ bel mi pɔpuɔrbiloŋo-i fafamma, kutieno bilaa muɔmei; aa umaŋ duɔ bel muɔŋo-i fafamma, u bilaa umaŋ puɔraa-mi.»

Yesu firiiye Yuda-i

²¹ Yesuŋ waan mafamma-i, u huonŋa pāŋ kūɔl. Wuɔ cira: «Mi sie fuo-ma nei: Na hɔlma-na, unaa ka hel mi huon-nu.»

²² *Hāalābien baa bir ta ba ne ba-naa aa ta ba yuu ba-naa wuɔ: «U gbë hai?» ²³ Hāalābiloŋo maŋ maama-i taa ma dɔlnu Yesu-i ma yaŋ, u waa tɪna u caaŋgu-na. ²⁴ Simɔ-Pier wuɔ piiye baa-yo baa u nanŋa, wuɔ u yuu-yo u gbë hai? ²⁵ Hāalābiloŋ wuɔ miel cira: «Itie, ŋ gbë hai moloŋo-i?»

²⁶ Yesu wuɔ cira: «Da mi nafiye *buruo-i hā umaŋ, u yaa-i.» Aa naa bül buruo-i a nafiye hā *Yuda-Isikaro. ²⁷ Yudaŋ hūyāa buruo-i, *Sitāni wuɔ pāŋ sire-yuɔ. Yesu wuɔ cira: «Yuda, sire ŋ ce nin saaya ŋ ce mamaŋ, baa sere baa-ma!» ²⁸ Bamaŋ waa hiere juwuoterienŋu-na ba saa suɔ u nelma yaanŋa-i. ²⁹ Yudaŋ taa u tiera ba gbeina-i, banamba da nie sí Yesu taara u ka sāa baŋ saaya ba ce ponsaanŋu-i baa nimaŋ, sisɔ wuɔ u ka hā sūntaamba-i biŋkūngu. ³⁰ Yudaŋ hūyāa buruo-i dumaŋo-na, wuɔ pāŋ sire hel. Ku waa isuŋgu.

Taa na dɔl na-naa

* 13:18 Gbeliemāŋ-nalāaŋgu (Psaume) 41.10

31 *Yudaŋ hilaa, Yesu wuɔ cira: «Fieɬe-i-na, nuɔmba daa *Molon-Bieŋo bɔbɔima-i baa Diilonɔ maama-i Molon-Bieŋo-na. 32 [Uŋ cie ba da Diilonɔ bɔbɔima-i yuɔ,] ku sie vaaya, Diilonɔ ka bi ce ba da Molon-Bieŋo maama-i fuɔ-i-na.» 33 Aa naa cira: «Mi jēnaaŋ namaa, mi yinni saa tiraa tē bɔi na hɔlma-na. Na ka taara-mie na sie da-mi. Miŋ taa mi waŋ mamaŋ baa *Yuifubaa-ba-i, mi waŋ-ma baa namei fieɬe-i-na: «Miŋ kãŋ kusuɔŋ-nu, na sie gbãa kã.» 34 Mi ka hã-na nelfeɬemma aa suɔ ta. Nelfeɬemma famma yaa daama: Taa na dɔl na-naa. Muɔ miŋ dɔlaa-na dumaa, taa na dɔl na-naa dumei. 35 Da na ta na dɔl na-naa, nuɔmba ka suɔ ku yaa nuɔ-i wuɔ meɪ baaŋ namaa.»

36 Simɔ-Pier wuɔ cira: «Itie, ŋ kã hie?»

Yesu wuɔ cira: «Pier, miŋ kãŋ kusuɔŋ-nu, ŋ sie gbãa kã baa-mi fieɬe-i-na, ŋga ŋ ka ta ŋ jo huonɔ-nu.»

37 Simɔ-Pier wuɔ cira: «Itie, bige-i dii fieɬe-i-na aa ŋ'a mi sie gbãa kã baa-ni? Da mi fie'a mi ka ku naŋ maama-na, weɪma sɪ.»

38 Yesu wuɔ cira: «ŋ ka sie ku meɪ maama-na ninsoŋo wei? Ne! Yaŋ mi waŋ ninsoŋo-i baa-ni: Kòhòdɬelãŋo sie hi bu, ŋ ka ciina-mie da i siei wuɔ naŋ sa suɔ-mi.»

14

Da ŋ da Yesu-i ŋ daa Diilonɔ yaa-i

1 Ku huonɔŋu-na, Yesu wuɔ cira: «Baa na yaŋ na hɔmmu cu. Yaŋ aa na haa na naŋga-i Diilonɔ-na baa muɔmi-na. 2 Muntɬenammu bɔi dii mi To dumelle-na. Kuɔ muntɬenammu saa naa waa, mii naa waa hie wuɔ mi ka tigiin muntɬenammu cie-na? 3 Da mi kã ka tigiin na muntɬenammu-i tɪ, mi ka bir ji bie-na na ka tɬena mi caaŋ-nu.» 4 Aa naa cira: «Miŋ kãŋ kusuɔŋ-nu na sa bi yaŋ ku hũmelle-i suɔma.»

5 Toma wuɔ cira: «Itie, i sa suɔ niŋ kãŋ kusuɔŋ-nu, i ce nie gbãa suɔ ku hũmelle-i?»

6 Yesu wuɔ: «Muɔmeɪ hũmelle-i, muɔmeɪ ninsoŋo-i aa muɔmeɪ cicɛɬma-i. Molo sie gbãa kã mi To wulaa ni kutieŋo saa cor baa muɔ. 7 Da na suɔ muɔŋo-i, na ka suɔ mi To-i. Nga fieɬe-i-na, na suyaa-yo aa na daa-yo.»

8 Filipu wuɔ cira: «Itie, da ŋ pigãaŋ-ye ŋ To-i i sie tiraa yuu-ni baa weɪma.»

9 Yesu wuɔ: «Filipu, mi baaŋgu cuɔ baa-na, aa naŋ waa yogo naŋ sa suɔ-mi! Da ŋ da muɔŋo-i, ŋ daa mi To yaa-i; ku ce nie ŋ'a mi pigãaŋ-na mi To-i? 10 Ŋ saa hũu-ma wuɔ muɔ baa mi To-i kuuduɔŋgu yaa-i wei? Miŋ waŋ nelma maŋ baa-na, meɪ huɔya-maama sɪ. In yerŋ kuuduɔŋgu baa mi To-i, u'i cieŋ u fereŋ maacemma. 11 Da mi cira muɔ baa mi To-i kuuduɔŋgu yaa-i, na saaya na hũu-ma wuɔ ninsoŋo. Da kuɔ coima, na sa ne miŋ ceŋ mamaŋ wei? 12 Yaŋ mi waŋ ninsoŋo-i baa-na, miŋ ceŋ mamaŋ daama-i, umaŋ duɔ haa u naŋga mie, u gbãa ce ma temma. Aa ji da miŋ kãŋ mi To wulaa de-i-na, kutieŋo gbãa ce mamaŋ maaraa daama-i yere. 13 Da na cãrã biŋkũŋgu biŋkũŋgu, aa bɪ mi yerre-i, mi ka ce-ku hã-na a ce mi To ce bɔi. 14 Da na cãrã kumaŋ aa bɪ mi yerre-i, mi ka ce-ku hã-na.»

Yesu waŋ u hortieŋo maama

15 «Da kuɔ mi maama dɔlnu-nei, na ka vaa na fere ta na ce miŋ waŋ mamaŋ baa-na. 16 Mi ka waŋ baa mi To-i u hã-na kakãyãtieŋo u ji tē baa-na gbula. 17 Kakãyãtieŋo faŋo yaa *Diilonɔ-Yalle-i; di yaa ninsontieŋo-i. Nelbiliemba sa da-yo, ba sa bi suɔ-yo, a ce dumaanɔ-na u sie gbãa jo ba

wulaa. Nga unj yenj baa namaanjo-i, na suɔ-yo aa u ka tɛ baa-na gbula. ¹⁸ Mi sie ta aa yan-na yombin namaa; mi ka bir jo. ¹⁹ Cɛllɛ, nuɔmba sie tiraa ta ba da-mi, nga namaanjo-i, na ka ta na da-mi. Mi ka tɛ gbula aa namaa na ka tɛ gbula. ²⁰ Ku yinj da ku hi, na ka suɔ wuɔ muɔ baa mi To-i kuuduɔngɔ yaa-i, aa namaa baa muɔngɔ-i kuuduɔngɔ bi yaa-i. ²¹ Umanj duɔ bella mi nelma-i aa tuɔ ce-ma, mi maama dɔlnu u yaa-i. A ne da mi maamanj dɔlnunj umanj, kutienjo maama ka dɔlnu mi To-i aa bi dɔlnu mɛi fɛrɛ-i, aa mi ka pigaanj kutienjo-i mi fɛrɛ.»

²² *Yuda nanjo waa a naara *Yuda-Isikaro-i, fuɔ wuɔ cira: «Itie, bige-i cie ŋ'a ŋ ka yanj nuɔmba namba-i aa pigaanj miemɛi baa ŋ fɛrɛ?»

²³ Yesu wuɔ cira: «Mi maama da ma ta ma dɔlnu umanj, u ka tuɔ ce minj waanj mamanj. Duɔ tuɔ ce-ma, u maama ka dɔlnu mi To-i. Aa u maanj da ma dɔlnu mi To-i, i ka jo ji har kutienjo-na. ²⁴ Mi maanj da ma'a ma sa dɔlnu umanj, u sa ce minj waanj mamanj. A ne da minj wanj mamanj baa-na, mɛi kusun- maama si, mi To maama. U yaa puɔraa-mi. ²⁵ Mii dii baa-na yogo aa wanj daama-i hiere baa-na. ²⁶ Mi To ka saanj Diilonj-Yalle jo mɛi yerrenj. Di ka kãyã-nei. Di ka jo ji wanj ma yaanga-i baa-na hiere aa minj waanj mamanj cor hiere, di ka ce ma tienu-nei. ²⁷ Mi fɛ na hɔmmu-i, aa mi fɛ-mu mɛi fɛmma. Mi sa fɛ-mu ŋaa nelbiliembanj fɛŋ ba-naa hɔmmu dumaa. Baa na yanj na hɔmmu cu, baa na bi yanj korma ta ma da-na. ²⁸ Ma si mi waanj-ma baa-na miɛ: «Mi ka ta ŋga mi ka bir jo kɛ?» Da kuɔ mi maama dɔlnu-nei, minj kãŋ mi To wulaa, ku saaya ku dɔlnu-nei. Hama-i nuɔ-i? Mi To maaraa muɔngɔ-i. ²⁹ Mi waliɛya wanj nel daama-i baa-na ku yaa da ma ji ta ma ce na ka suɔ wuɔ mi waanj ninsoŋo. ³⁰ Miwaanj daayo tienjo* jo dii mi huonj-nu; a ce dumaanjo-na, mi sie tiraa da piiye bɔi baa-na. Nga u sie gbãa ce binjkuŋgu miɛ. ³¹ Nelbiliemba saaya ba suɔ wuɔ mi To maama dɔlnu-miɛ, aa tiraa suɔ wuɔ mi Tonj'a mi ce mamanj, mi ce ma yaa-i ku'i cie *Bigaarãŋo tuɔ jo. Siirenj i halanj bande-i-na!»

15

Yesu dii ŋaa ɛrɛsɛ-tibiinj-kerre

¹ Ku huonjgu-na, Yesu wuɔ ji nanj gbãnalãanj daaku-i baa u *hãalãbiemba-i wuɔ: «Muɔmɛi *ɛrɛsɛ-tibiinj-kerre-i aa mi To yaa ku tienjo-i. ² Mi negemmu manj sa maanj hiere, u ka kar-mu nanna aa mumanj maanj, u ka jũrã-muɔ a ce mu migãanj ta mu manj fafamma. ³ Minj waanj nelma manj baa-na, ma migãanj-na tɛ. ⁴ Nyaarãanj-miɛ ŋaa muɔ minj nyaarãane-i dumaa. Na suyaa wuɔ negenja manj da ka saa nyaar ka nyu-i-na ka sie gbãa manj dɛ! Kuuduɔngɔ yaa baa namaanjo-i: Da na saa nyaar muɔmi-na, na sie gbãa ce binjkũfafaanjo.

⁵ «Muɔmɛi tibiinjgu-i, aa namei ku negemmu-i. Muɔ da miɛ mii si dii, na sie gbãa ce binjkuŋgu. Umanj duɔ nyaar-miɛ aa muɔmi bi nyaar-yuɔ, kutienjo gbãa ce wɛima bɔi. ⁶ Umanj duɔ saa nyaar-miɛ, ba bũul kutienjo-i ka nanna puona ŋaa da ba jã negenja-i banj bũul-kanj ka nanna dumaa ka kuol ba biɛ-ka dii-ka dãamu-na caa-ka. ⁷ Nga da na nyaar-miɛ, aa mi nelma waa na hɔmmu-na, da na ta na taara kumanj, na cãrã-kuɔ, na ka da-ku. ⁸ Da na ta na ce maacenfafamma na hã Diilonjo-i, aa cu mi huonj-nu, ku yaa cieŋ mi To ce bɔi. ⁹ Mi Tonj dɔlaa-mi dumaa, muɔmi bi dɔlaa namaanjo-i dumɛi. Tiyãanj mi caanj-nu mi ta mi ce baa-na. ¹⁰ Minj waanj

* 14:30 Miwaanj daayo tienjo yaa *Sitãni-i.

maman̄ baa-na, da na ta na ce-ma, na maama ka ta ma dɔ́lnu-miɛ ɲaa muɔ́ miɲ ceɲ mi To maama-i mi maama ta ma dɔ́lnu-yuɔ́ dumaa.»

Yesu h̄aalábiemba birii u j̄enaamba

¹¹ Yesuɲ waan̄ mafamma-i, wuɔ́ cira: «Mi taara na h̄ommu f̄ɛ da yogogo mei kaanga temma-i ku'i ciɛ mi ta mi wan̄ nel daama-i baa-na. ¹² Mi nelma yaa daama: Taa na dɔ́l na-naa ɲaa muɔ́miɲ dɔ́laa-na dumaa. ¹³ Nɛliɛɲ nuɔ́ da ɲ h̄ũu-ma ku ɲ j̄enaamba maama-na, nelnyul hamu-i dii ji maar mufammu-i? ¹⁴ Miɲ waan̄ maman̄ baa-na, da na ce-ma, na ka ce mi j̄enaan̄ namaa. ¹⁵ Mi sa tiraa mi b̄i-na maacembien̄ namaa, mi b̄i-na mi j̄enaan̄ namaa. Hama-i nuɔ́-i? Maacembilon̄o sa suɔ́ u yuntien̄o kusũɲgu-i. A ne da namaan̄o-i, mi Toɲ waan̄ maman̄ baa-mi hiere, mi waan̄-ma baa-na. Terien̄gu fan̄gu-na, mi siɛ gb̄aa b̄i-na mi maacembien̄ namaa. ¹⁶ Ku saa ce ɲaa namei fiɛlaa muɔ́, muɔ́mei fiɛlaa namaa aa puɔ́r-na wuɔ́ na ka ce maacenfafamma aa na yan̄ na maacemma da belle, ku yaa da na c̄ar̄a b̄iɲkũɲgu b̄iɲkũɲgu mi To wulaa aa b̄i mi yerre-i u ka h̄a-na baa-ku. ¹⁷ ɲga miɲ taaran̄ kuman̄ na wulaa, ku yaa daaku: Taa na dɔ́l na-naa.»

Nelbiliemba biḡaan̄ Diilon̄o-i

¹⁸ «Da na da nelbiliemba biḡaan̄-na, na saaya na suɔ́ wuɔ́ ba biḡaan̄ muɔ́mei iḡɛna. ¹⁹ Kuɔ́ na waa baa-ba, baa naa dɔ́l-na wuɔ́ bafamba baan̄ namaa. ɲga mi fiɛlaa namaan̄o-i hiel-na ba h̄olma-na; bafamba baan̄ namaa s̄i, ku'i ciɛ ba biḡaan̄-na. ²⁰ Yaan̄ mi nel daama ta ma t̄ɛnu-nei: «Maacembilon̄o sa maar u yuntien̄o-i.»* Da ba huol mi yaan̄-na, ba ka bi huol namaa na yaan̄-na. Da ba nu mi nuɲgu-i, ba ka bi nu namaa kũɲgu-i. ²¹ Ba ka ce mafamma-i mei maa-na. Ban̄'a ba saa suɔ́ uman̄ puɔ́raa-mi, ku'i ciɛ. ²² Kuɔ́ mi saa naa jo ji piiye baa-ba, molo naa saa c̄al-ba. ɲga dɛ-i-na, ba siɛ gb̄aa da ántaal̄amma.»

²³ «Uman̄ duɔ́ biḡaan̄ muɔ́no-i, kutien̄o bi biḡaan̄ mi To-i. ²⁴ Miɲ ciɛ himma man̄ ba daa-ma. Aa ba suyaa wuɔ́ molo siɛ gb̄aa ce ma temma. Kuɔ́ ba saa naa da-ma, molo naa saa c̄al-ba. ɲga ba daa-ma aa cor ta ba biḡaan̄-mi baa mi To-i hiere. ²⁵ Na saa da! Maman̄ nyeḡaan̄ ba *án̄j̄namma-na, ma'i saa ce daama-i wɛi? Ma nyeḡaan̄ wuɔ́: «*Ba biḡaan̄-mi gb̄an̄gb̄an̄.*»†

²⁶ «Mi To un̄ ka h̄a-mi kak̄áyátien̄o man̄ mi saan̄-yo h̄a-na, u yaa ninsontien̄o-i. Duɔ́ jo, u ka piiye mi maama-i t̄ũnu nuɔ́mba-i. ²⁷ Aa namaa fɛɛ-i, iɲ waa baa i-naa dii ku domma-na, na ka bi ce mi siertaan̄ namaa.

16

Diilon̄-Yallen̄ ka jo ji ce maman̄

¹ «Mi sa taara ku ji nuɔ́l-na Diilon̄-h̄umelle-na ku'i ciɛ mi ta mi wan̄ daama-i hiere baa-na. ² Ba ka nyaa-na *Diilon̄elh̄aaládũnni-na. Aa yiɲgu dii baa yiɲgu, baman̄ ji taa ba ko-na, ba ka da nie s̄i ba c̄aa Diilon̄o'i dumaan̄o-na. ³ Ban̄'a ba saa suɔ́ mi To-i baa mei fɛɛ-i hiere, ku'i ka dii-ba mafamma cemma-na. ⁴ Kuman̄ ciɛ mi wuɔ́ya ta mi wan̄-ma baa-na, mi taara da ma ji ta ma ce, na suɔ́ wuɔ́ mi waan̄-ma baa-na cor t̄i. Mii naa

* 15:20 Niɛɲ Matie 10.24; Nsáa 13.16. † 15:25 Gbeliem̄an̄-neini (Psaumes) 35.19; 69.5

waa na caañ-nu ku'i ciε mi saa wañ-ma baa-na dii ku domma-na. ⁵ Dε-i-na, mi ta da mi kā umañ puɔraa-mi u wulaa, aa molo saa da duɔ yuu-mi wuɔ: «Nj kā hie?» ⁶ Mi suyaa miε minj wañ mamañ baa-na daama-i, ma'i saa dɔlnu-nei. ⁷ A ne da mi wañ ninsoño yaa baa-na. Da mi ta, ku ka kāyā-nei. Na saa da, da mi saa ta, kakāyātienjo siε gbāa jo. Fuɔ mi kā ka hi aa saañ-yo hā-na. ⁸ Duɔ jo, u ka pigāañ nelbilibiamba-i wuɔ ba piεra āmbabalma kūngu-na, ba piεra viisinni kūngu-na aa pira Diilonj-berru kūngu-na. ⁹ Bañ'a ba saa hūu mei nelma-i, ku'i pigāañ āmbabalma-i. ¹⁰ Aa minj kāñ mi To wulaa, na siε tiraa da-mi, ku'i pigāañ viisinni-i. ¹¹ Aa miwaan daayo tienjo* yuñ-maamañ fielaanu tɪ, ku'i pigāañ Diilonj-berru-i. ¹² «Nelma bɔi dii yogo mi da mi wañ-ma baa-na, ŋga da mi wañ-ma baa-na fiεfiε-i-na, ma ka muliεŋ-na. ¹³ *Diilonj-Yalle da di ji jo, di yaa ninsoño tienjo-i, di ka kaala ninsoñ-belle-i baa-na. Di sa ji wañ difande kusūñ-maama. Diñ nuɔ mamañ, di ji wañ ma yaa-i aa bi tūnu-nei mamañ juɔñ. ¹⁴ Di ka da mi kusūñ-maama-i ji piie tūnu-nei, a ce dumaño-na di ka ce-mi bɔi. ¹⁵ Mi To maama-i hiere mei maama, ku'i ciε na da mi ciεra di ka da mi kusūñ-maama-i ji piie tūnu-nei.»

Yesu tamma saa dɔlnu u hāalābiamba-i

¹⁶ Kufañgu huonju-na, Yesu wuɔ gbē u *hāalābiamba-i wuɔ: «Celle na ka naa-mi, aa celle na ka bir da-mi.»

¹⁷ U hāalābiamba namba ta ba yuu ba-naa wuɔ: «Nel hama-i temma'i dumand-i: «Celle na ka naa-mi, aa celle na ka bir da-mi»? Aa tiraa cira u kā u To wulaa. ¹⁸ Uñ gbēñ celle mañ, u yuñgu yaa wuɔ niε? I saa suɔ u nelma yaan̄ga-i.»

¹⁹ Yesu wuɔ suɔ wuɔ ba taara ba yuu-yo. Wuɔ gbē-ba wuɔ: «Mi wañ-ma baa-na miε: «Celle na ka naa-mi, aa celle na ka bir da-mi.» Na yuu na-naa ma yaa nuɔ-i wεi? ²⁰ Yaañ mi wañ ninsoño-i baa-na: Namaño-i na kaa haa na nammu-i na yunnin̄ ta na gbu na kaal aa banamba waa ponsañ-nu. Na hɔmmu ka guɔla, ŋga na hɔguɔla ka bir ce hɔfille. ²¹ Cienjo kusūñ da ku bel-o, yaan̄ga sa waa-yuɔ. Ŋga duɔ ji gbāñ da u yuñgu-i, bilonjo fē u huɔŋga-i a ce u muliεma karaanu-yuɔ. ²² Ku yaa ŋaa namaa kūngu-i: Na yammu vāa fiεfiε-i-na, ŋga yiingju dii baa yiingju, mi ka tiraa da-na. Da mi ji'a mi da-na, na hɔmmu ka fē aa molo cεraa u gbāa guɔla-muɔ. ²³ Ku yiin̄ da ku ji hi, na siε yuu-mi baa nelma. Yaañ mi wañ ninsoño-i baa-na: Da na cārā kumañ aa bɪ mi yerre-i, mi To ka hā-na baa-ku. ²⁴ Na saa hi cārā bɪnkūngu yogo aa bɪ mi yerre-i. Cāarāñ, na ka da, aa da na da, na hɔmmu ka fē gbarnu.

²⁵ «Mi wañ nel daama-i hiere baa-na gbāneiniñ. Ŋga yiingju dii baa yiingju, mi siε tiraa ta mi piie baa-na dumaño-na. Mi To u maamañ yeñ dumaa, mi ka bi wañ-ma baa-na dumei. ²⁶ Ku yiingju da ku hi, na ka cārā Diilonjo-i aa bɪ mi yerre-i. Mi saa cira mi kaa cārā Diilonjo-i hā-na de! Na maama dɔlnu-yuɔ, na gbāa cārā-yuɔ na fεfε. ²⁷ Nañ dɔlaa muɔño-i aa hūu-ma wuɔ mi hilaa fuɔ terien̄-nu'i jo, ku'i ciε na maama ta ma dɔlnu-yuɔ. ²⁸ Mi hilaa mi To yaa wulaa-i jo hīεma-na. Fiεfiε-i-na, mi ka ta hīεma-na bir kā mi To wulaa.»

²⁹ Uñ wañ mafamma-i, u hāalābien̄ baa cira: «Fiεfiε fuɔ, ŋ yaañ gbāneini-i aa ta ŋ kaala ŋ nelma-i. ³⁰ I suyaa yende-i-na wuɔ ŋ suɔ wεima-i hiere. Diε tiε taara diε yuu-ni baa mamañ, ŋ wuɔya suɔ-ma. Terien̄gu fañgu-na, i hūyāa-ma wuɔ ŋ juɔ Diilonj-jomma.»

* **16:11** Miwaan daayo tienjo yaa *Sitāni-i.

³¹ Yesu wuɔ gbě-ba wuɔ: «Ma sí na'a na hũyáa mi nelma-i fiefie-i-na ke? ³² Nɔa mi tũnu-nei, huɔŋgu nanɔu ka hi, aa ku hii tí yere, na ka pisállá; neliɔno neliɔno baa u munɔkãmmu aa yan mi tĩe mi diei yon. Nɔa mi sie tĩe mi diei; mi To dii baa-mi. ³³ Nanɔu cuu mi huon-nu, mi taara na hɔmmu fẽ ku'ie mi ta mi wan mafamma-i baa-na. Nelbiliemba ka muliɛn-na miwaanɔ daayo-na, nɔa vaan na fere, mi guolaaya ba fɔngũ-i.»

17

Yesu Diilocárãlle-i

¹ Yesun juɔ piye tí, wuɔ tá u yunɔu-i dɔrɔ aa naa cira: «Baba, ku hii. Ce n Bieɔ ce bɔi, kumanɔ ka ce fuɔ bi ce nuɔ n ce bɔi. ² Nɔ haa-yo nelbiliemba yun-nu wuɔ u há u dombũurãamba-i cicẽlma man sa tĩeɔ dede-i. ³ A ne da cicẽlma man sa tĩeɔ dede-i ma yaa a suɔ ninsoɔn-Diilonɔ nuɔɔno-i aa bi suɔ *Konkortieɔ muɔmi man nin puɔraa-mi. ⁴ Mi cie n ce bɔi hĩema-na. Nin nɔa naa há-mi maacemma man, mi cie-ma. ⁵ Baba, min nɔa naa waa baa-ni aa miwaanɔ suɔ duɔ don, nin nɔa naa ce mi ce bɔi dumaa, ce mi ce bɔi dumai fiefie-i-na.

⁶ «Nin fiɛlaa baman miwaanɔ-na há-mi, mi pigãan-ba n sinni-i. Nan baamba'i waa, n bir-ba há muɔ baa-ba. Ba nuɔ n nunɔu-i. ⁷ Ba suyaa fiefie-i-na wuɔ nin háa-mi maman hiere, nan kusũn-maama. ⁸ Nin waan maman baa-mi, mi waan-ma baa-ba. Ba siyaa-ma. Ba suyaa wuɔ mi hilaa nan terieɔ-nu'j jo. Aa ba suyaa wuɔ nuɔnei puɔraa-mi. ⁹ Mi cãrã-nie da mi há-ba. Mi sa cãrã-nie da mi há nelbiliemba-i hiere de! Nin háa-mi baman, mi cãrã-nie da mi há ba yaa-i; nan baamba-i. ¹⁰ Mei kũngu-i nan kũngu, aa nan kũngu-i mei kũngu. Mi bɔbɔima da ba yaa nuɔ-i. ¹¹ Muɔmi sa tiraa mi ye dii miwaanɔ-na, mi kã nan terieɔ-nu, a ne da bafamba dii-yuɔ yogo. Baba, cálmuɔ sí nuɔni man nuɔ-i, jande, ta n niya-bei n fere baa nan fereɔ fɔngũ; n háa muɔno-i u yaa-i. Ku yaa ba ka waa baaduɔmba nɔa muɔ baa nuɔno-i in yen baaduɔn mie dumaa. ¹² Nin háa-mi fɔngũ man, min cie huɔŋgu man baa-ba, mi nieya-bei baa u yaa-i. Mi nieya-bei, u diei saa ji balla mi wulaa, da ku saa waa uman naa saaya u balla nɔa man nyegãan dumaa Diilonɔ-nelma-na.*

¹³ «Fiefie-i-na, mi ka bir kã n wulaa. Mi taara ba hɔmmu fẽ gbarnu mei kaanɔa temma-i, ku'ie mi tĩe hĩema-na aa ta mi wan mafamma-i. ¹⁴ Min waan n nelma-i baa-ba, nelbiliemba bigãan-ba wuɔ ba sa wuɔ hũmeduɔle baa-ba nɔa muɔ. ¹⁵ Ku saa ce nɔa mi cãrã-nie wuɔ n hiel-ba miwaanɔ-na de! Ma'i sí. Mi cãrã-nie wuɔ n ta n niya-bei *Bigãarãno baa da suur ba hɔlma-na. ¹⁶ Ba sa wuɔ hũmeduɔle baa nelbiliemba-i nɔa muɔ. ¹⁷ Nan nelma yaa ninsoɔno-i. Pigãan-ba baa-ma ba suɔ-ma aa ta ba cãa nuɔnei yon. ¹⁸ Nin puɔraa muɔmi-i dumaa miwaanɔ-na, mi bi puɔraa bafamba-i dumai miwaanɔ-na. ¹⁹ Muɔ mi cãa nuɔnei yon ba da ba da ninsoɔno-i aa fulnu nuɔnei ta ba bi cãa-ni.

²⁰ «Mi sa cãrã-nie da mi há bafamba yon de! Baman ka nu ba nelma-i aa hũ mi maama-i, mi bi cãrã-nie da mi há kutaamba-i. ²¹ Baba, mi cãrã-nie wuɔ n yan ba ce kuuduɔŋgu nɔa muɔ baa nuɔ in yen baaduɔn mie dumaa. Yan i suurnu i-naa, ku yaa nuɔmba ka suɔ wuɔ nuɔnei puɔraa-mi. ²² Nin cie mi ce bɔi dumaa, mi bi cie ba ce bɔi dumai, ku yaa ba ka gbãa ce kuuduɔŋgu nɔa muɔ baa nuɔ in yen kuuduɔŋgu dumaa. ²³ Ku yunɔu yaa daaku: Mi ka waa baa-ba aa n waa baa-mi, ku yaa ba ka gbãa ce

* 17:12 Nieɔ Nsáa sebe-i-na 13.18 baa naaruɔ-i-na cicaara-i-na.

kuuduɔŋgu kelkel. Dumaanjo-na, nuɔmba ka suɔ wuɔ nuɔnei puɔraa-mi aa tiraa suɔ wuɔ ba maama dɔlnu-nie ŋaa mei maaman dɔlnuŋ-nie dumaa.

²⁴ «Baba, niŋ dɔlaa-mi dumaa aa miwaanjo suɔ duɔ don, mi taara niŋ cie mi ce bɔi dumaa, da mi waa kusuɔŋ-nu, mi dombuurāamba waa mi caan-nu ta ba da-mi. ²⁵ Baba, ŋ faa teu! Nelbiliemba saa suɔ-ni, ŋga mei suyaa-ni aa dombuurāamba suyaa wuɔ nuɔnei puɔraa-mi. ²⁶ Mi pigāan-ba ŋ sinni-i, aa mi ka cor ta mi pigāan-ba baa-ni, ku yaa niŋ dɔlaa muɔŋo-i dumaa, bafamba ka bi dɔl ba-naa dumei, aa muɔ baa bafamba-i i gbonu ce baaduɔŋ mie.»

18

Yesu belma hii

(*Matie 26.47-56; Marke 14.43-50; Like 22.47-53*)

¹ Yesuŋ juɔ cārā Diilonjo-i ti, wuɔ hel baa u *hāalābiemba-i a jāal Sedurō kaanŋu-i kā bomborma namma-na. Tibinniŋ-suonŋu nangŋu waa terienŋu fanŋu-na, baa kā ka suur-kuɔ. ² Ba taa ba kā terien daaku-na koko; a ce dumaanjo-na, *Yuda man taa u taara u hel u huonŋu-na, u taa u suɔ ku saanŋu. ³ Wuɔ sire nyaa ba huon-nu dii tibinniŋ-suonŋu-na baa sorosibaa-ba-i a naara *Diilodubuɔ niyataamba namba. *Diilojigāntaamba yuntaamba-i baa *Farisiebbaa-ba yaa naa hāa-yo Diilodubuɔ niyataamba-i. Fitimbaa-ba waa baa-ba a naara jigāmmu. ⁴ Yesu wuɔ suyaa manŋ ka da-yo. Baŋ kaa ka hi, wuɔ piɛ yuu-ba wuɔ: «Na taara hai moloŋo-i?»

⁵ Baa cira: «I taara Nasaretitaan Yesu.»

Yesu wuɔ cira: «Muɔmei.» Yuda man taa u taara u hel u huonŋu-na, u waa baa-ba.

⁶ Yesuŋ ciɛra muɔmei terienŋu man nuɔ-i, baa bir baa ba honni kā ka cii da burŋ! ⁷ Yesu wuɔ tiraa yuu-ba wuɔ: «Na taara hai?»

Baa cira: «I taara Nasaretitaan Yesu.»

⁸ Yesu wuɔ cira: «Mi saa cira muɔmei wei? Da na'a na taara muɔmei, yaan baman daaba kā.» U gbɛ u hāalābiemba yaa-i. ⁹ Uŋ ŋa naa wan manŋ, ma'i sa ciɛŋ daama-i wei? Uu naa cira: «Baba, niŋ hāa-mi baman, u diei saa balla mi wulaa.»*

¹⁰ A ne da jigāŋga waa baa Simɔ-Pier; wuɔ fa-ka hiel-ka pāŋ jafūŋ *Diilojigāntaamba yuntienjo maacembilonjo nadietūŋu-i a yer-ku. Ba taa ba bī naacoljo-i Malkusi. ¹¹ Yesu wuɔ cira: «Pier, dii ŋ jigāŋga-i ka foguonŋu-na!» Aa naa cira: «Mi To uŋ ciɛra manŋ da-mi, ŋ sa taara ma da-mi wei?»

¹² Yesuŋ bi waan mafamma-i, sorosibaa-ba-i baa ba yuntienjo-i a naara Diilodubuɔ niyataamba kā ka bel-o vaa u nammu-i mu hāi-i-na.

¹³ Belle fandɛ-na, Kayifu yaa waa Diilojigāntaamba yuntienjo-i. Baŋ vaa-yo, baa kā baa-yo Kayifu cura yaa wulaa-i igēna. Ba taa ba bī-yo Ani. ¹⁴ A ne da Kayifu duɔŋo faŋo yaa naa gbɛ *Yuifu ba yuntaamba-i wuɔ nelduɔŋ duɔ ku a kor nelle-i hiere ku bɔyaa nelle da di muonu.†

Simɔ-Pier ctinaana Yesu-i

(*Matie 26.69-70; Marke 14.66-68; Like 22.55-57*)

¹⁵ Baŋ bilaa Yesu-i ta ba kā baa-yo, Simɔ-Pier baa u nahāalābilonjo nanjo-i baa cu ba huon-nu. *Diilojigāntaamba yuntienjo taa u suɔ Simɔ-Pier nabentienjo-i, a ce dumaanjo-na, baŋ kaa hi Diilojigāntaamba yuntienjo ciŋgu-i, *hāalābilonj daa wuɔ kā ka suur baa Yesu-i hiere. ¹⁶ Pier

* 18:9 Nieŋ 6.39; 17.12. † 18:14 Nieŋ 11.50.

wuɔ yiera fondumelle-na u saa suur. Hāalābilonɔ daa wuɔ hel piye baa cieŋo maŋ taa u niya dumelle-i aa naa ce Pier suur. ¹⁷ Cieŋ daa wuɔ yuu Pier wuɔ: «Ma sɪ naacolɔ daa u hāalābilonɔ naŋo'i nuɔŋo-i ke?»

Pier wuɔ cira: «U hāalābilonɔ sɪ muɔ de!» ¹⁸ Waanɔ waa; *Diilojigāntaamba yuntienɔ maacembiemba-i baa bamaŋ niyaŋ-yuɔ baa dii dāamu ta ba yiraanɔ. Pier wuɔ kã ka tuɔ yiraanɔ baa-ba.

(*Matie 26.59-66; Marke 14.55-64; Like 22.66-71*)

¹⁹ Baŋ kãa baa Yesu-i, *Diilojigāntaamba yuntienɔ wuɔ yuu-yo a kã u *hāalābiemba yanga, baa uŋ wuɔraŋ u waŋ nelma maŋ baa nuɔmba-i ma yanga. ²⁰ Yesu wuɔ cira: «Mamaŋ waa mi wulaa, mi piye-meɪ nuɔmba-i hiere ba yufellenɔ. Mi piye-meɪ *Diilonelhāalādūnni-na aa piye-meɪ *Diilodubuɔ-i-na. *Yuifubaa-ba jānu ba-naa terni fanni'i nuɔ-i. Mi saa fuo ma diei bei. ²¹ Ma ce niɛ ŋ ta ŋ yuu-mi? Miŋ piye baa bamaŋ, ba suyaa miŋ waanɔ mamaŋ baa-ba; yuu ba yaa-i, ba ka waŋ ma yaanɔ-ga-i baa-ni.»

²² Yesuŋ piye dumaanɔ-na, Diilojigāntaamba yuntienɔ niyatienɔ naŋ wuɔ caa u tūŋgu-i aa naa cira: «Ŋ piye baa Diilojigāntaamba yuntienɔ yaa de-i-na wei?»

²³ Yesu wuɔ cira: «Da kuɔ mi cālāa piyemma, pigāan-mi miŋ cālāa kusuŋ-nu; ŋga da kuɔ mi saa cāl piyemma, ŋ muyaa-mi hama-i nuɔ-i?»

²⁴ Ani wuɔ yaŋ-yo baa iyiemba-i aa saanɔ-yo hã Kayifu-i baa-yo, u yaa waa Diilojigāntaamba yuntienɔ-i.

(*Matie 26.71-75; Marke 14.69-72; Like 22.58-62*)

²⁵ Baŋ taa baa Yesu-i ta ba kã Kayifu terienɔgu-na, Simɔ-Pier wuɔ tɛna dii dāntorre-na. Naacolɔ naŋ wuɔ yuu-yo wuɔ: «Ma sɪ naacolɔ daa u *hāalābilonɔ naŋo'i nuɔŋo-i ke?»

Pier wuɔ cira: «U hāalābilonɔ sɪ muɔ de!» ²⁶ *Diilojigāntaamba yuntienɔ maacembilonɔ naŋo waa, ba kuuduŋgu'i baa Pierŋ jafaanɔ umaŋ tūŋgu-i yer-ku. Fuɔ wuɔ cira: «Ma sɪ meɪ daa nuɔ baa naacolɔ daayo-i tibinniŋ-suonɔgu-na ke?» ²⁷ Pier wuɔ tiraa hel-kuɔ wuɔ coima, fuɔ sɪ. Kəhəldiɛlɔŋ wuɔ doŋ tuɔ bu.

Ba kãa baa Yesu-i fāamaanɔ ba terienɔ-nu

(*Matie 27.1-2,11-31; Marke 15.1-20; Like 23.1-5,13-25*)

²⁸ Cuonɔ kaalaa kəŋkəŋkəŋ, baa naar hel baa Yesu-i Kayifu terienɔgu-na a kã baa-yo ba fāamaanɔ wulaa. Fāamaanɔ faŋo waa *Oromɛyiɛŋo. Baŋ kaa hi, *Yuifu ba yuntaamba saa siɛ suur fāamaanɔ dumelle-na; wuɔ da ba suur, ba ka guɔla ba fɛɛ a ce ba siɛ gbāa wuɔ *kərsinni tɪmmanɔ-ponsaanɔgu niiwuoni-i. ²⁹ *Pilati yaa waa fāamaanɔ-i belle fande-na. Wuɔ hel yuu-ba wuɔ: «Na'a naacolɔ daayo cie bige-i?»

³⁰ Baa cira: «Kuɔ u maacemma naa fa, ii naa saa jo baa-yo ji hã-ni.»

³¹ Pilati wuɔ gbɛ-ba wuɔ: «Biyaaŋ-yonɔ na kã baa-yo na ka ce u āndaanɔgu-i namaa cemma.»

Baa cira: «Miɛ siɛ gbāa hã-ba hūmelle-i i fɛɛ wuɔ ba ko molonɔ.»

³² Yesuŋ ŋa na'a u ka ku kuliŋgu maŋ, ku'i sa juonɔ daaku-i wei?†

³³ Pilati wuɔ bir suur u dumelle-na aa bɪ Yesu-i ji yuu-yo wuɔ: «Nuɔnei Yuifu ba nellentienɔ nuɔŋo-i wei?»

³⁴ Yesu wuɔ cira: «Molonɔ-i waanɔ mi maama baa-ni wei? Sisɔ naŋ kusūŋ-maama'i?»

† 18:32 Niɛŋ 12.32-33.

³⁵ Pilati wuɔ cira: «Ne ninj feŋ-minj! Nj daa muɔ Yuifuyienj muɔ wei? Nj nellenj-baamba'i hãa muɔ baa-ni baa *Diilojigãntaamba yuntaamba-i, nj guɔlaaya bige-i ba wulaa?»

³⁶ Yesu wuɔ cira: «Mei nellentesinni sa hel hĩema-na bande. Kuɔ ni taa ni hel hĩema-na bande, bamanj cuu mi huonj-nu baa naa gbãnj kpelle a hũu-mi Yuifubaa-ba nammu-na. Nga mei nellentesinni-i miwaan daayo niini sí.»

³⁷ Uj waan mafamma-i, Pilati wuɔ cira: «Terienju fanju-na, nellentienj nuɔ wei?»

Yesu wuɔ cira: «Nellentienj muɔ ŋaa ninj waanj-ma dumaa. Mi juɔ ji honj hĩema-na da mi waŋ ninsoŋo maama. Umanj duɔ cu ninsoŋo huonj-nu nj da kutienjo nu mi nelma-i.»

³⁸ Pilati wuɔ yuu-yo wuɔ: «Ninsoŋo yaa bige-i fuɔ?» Aa naa tiraa hel kã Yuifubaa-ba wulaa ka cira: «Mei saa da kumanj ciɛ na'a na ko naacolj daayo-i. ³⁹ Nga ma diei dii, kumanj ciɛnj koko, belle belle, da na'a na ce na kɔrsinni tĩmmanj-ponsaanju-i, mi nanna kasobilonjo diei hã-na. Na taara bende-i mi nanna Yuifu ba nellentienjo yaa hã-na wei?»

⁴⁰ Baa kaasĩnj wuɔ: «I sa taara nj nanna ufanjo-i! I taara nj nanna Barabasi!» A ne da Barabasi fanjo waa cuoyuo.

19

Pilati hãa-ba hũmelle-i wuɔ ba ko Yesu-i

¹ Manj juɔ waa dumaanjo-na, *Pilati wuɔ cira ba jo baa Yesu-i ji muoyo. ² Sorosibaa baa ce huɔni a sũ nyantuoluo dii u yunju-na. Aa naa bi dii jonjorbuɔ hã-yo ce-yo ŋaa nellentienjo. Jonjorbuɔ fanjo waa dãa-wuonjo. ³ Banj ciɛ mafamma-i, baa ta ba piɛ ba jaal-o. Umanj duɔ piɛ, wuɔ: «*Yuifu ba nellentie, mi jaalaa-ni.» Aa caa u tũnjgu-i.

⁴ Pilati wuɔ tiraa hel waŋ baa-ba wuɔ: «Mi ka ce ba hel baa-yo jo baa-yo, ku yaa na ka suɔ wuɔ mei saa da kumanj ciɛ na'a na ko-yo.» ⁵ Aa naa bi ce ba hel baa Yesu-i baa huɔninj-nyantuoluo-i u yunju-na a naara jonjorbuɔ-i u nuonju-na. Banj juɔ baa-yo, Pilati wuɔ cira: «U yaa daayo!»

⁶ *Diilojigãntaamba yuntaamba-i baa *Diilodubuɔ niyataanj banj juɔ'a ba ne da Yesu-i, baa pãnj donj ta ba kaasĩnj wuɔ: «Gbu-yo *daanj-nu! Gbu-yo daanj-nu!»

Pilati wuɔ cira: «Kãanj na ka gbu-yo na fɛɛ; mei saa da kumanj ciɛ na'a na ko-yo.»

⁷ Yuifubaa baa cira: «U ciɛ u fɛɛ Diilonj-Bienjo; a ne da a saa baa mie *ãnjĩnamma-i, fuɔ temma-i i saa saaya i yanj-yo, i gbĩɛ i ko-yo.»

⁸ Banj waanj mafamma-i, Pilati holle pãnj caar. ⁹ Wuɔ bir suur baa Yesu-i ka yuu-yo wuɔ: «Nanj hel hie?» Yesu saa senj sũnunju yuɔ.

¹⁰ Pilati wuɔ cira: «Nj fiinaanj muɔmei nuɔ-i wei? Nj saa suɔ wuɔ mi gbãa nanna-niɛ, mi gbãa bi ce ba gbu-ni *daanjgu-na wei?»

¹¹ Yesu wuɔ cira: «Kuɔ Diilo saa naa hã-ni baa ku fõnjgũɔ-i, nii naa saa gbãa ce bĩnkũngu muɔmi-na. Terienju fanju-na, umanj juɔ baa-mi ji hã-ni, fuɔ cãlmuɔ maaraa nanj wuonjo-i.» ¹² Pilatinj nuɔ nel daama-i wuɔ pãnj tuɔ taara u nanna Yesu-i. Yuifubaa baa sire ta ba kaasĩnj wuɔ: «Da kuɔ nanj jienjo sí *jãmatigi-i, nanna-yuɔ! Umanj duɔ ce u fɛɛ nellentienjo, jãmatigi bigãarãnj!»

¹³ Banj piiye dumaanjo-na, Pilati wuɔ tiraa hel baa Yesu-i kã baa-yo terienju nanju-na ba bi-ku «Gabata» ebiremna-na. Fãamaanjo tĩena

kusuŋ-nu'i u ger. Baŋ kãa, wuɔ tɛna u teterre-na. ¹⁴ Bãanŋu naa hi yuhuŋga-i tí, aa *kòrsinni tímman-ponsaanŋu waa ŋaa bisinŋ ku temma. Pilati wuɔ gbɛ Yuifubaa-ba-i wuɔ: «Na nellentienjo yaa daayo!» ¹⁵ U waan mafamma-i ce nie? Baa sire ta ba kaasŋ wuɔ: «Ko-yo! Ko-yo! Gbu-yo daan-nu!»

Pilati wuɔ cira: «Na'a mi gbu na nellentienjo yaa daanŋu-na wei?»

*Diilojigãntaamba yuntaan baa cira: «Da ma hel *Oromɛ ba *jãmatigi-i-na, nellentienjo nanjo si dii baa-ye.» ¹⁶ Pilati wuɔ hã-ba Yesu-i wuɔ ba ka gbu-yo daanŋu-na.

Ba taa baa Yesu-i da ba ka ko-yo

(*Matie 27.32-44; Marke 15.21-32; Like 23.26-43*)

¹⁷ *Pilatin hãa-ba hũmelle-i, baa hel baa Yesu-i nellen-huŋga-na kã baa-yo baŋ biŋ terienŋu man ebiremman-na «Gɔlgota-i», ku yunŋu yaa wuɔ yukoluŋgu. Baŋ ka gbuŋ-yon *daanŋu man nuɔ-i, baa haa-ku hã fuɔ fɛɛ yaa tũu-ku. ¹⁸ Ba kãa baa-yo kusuŋ-nu'i ka gbu-yo, a naara nuamba namba ba hã; unanjo-i kɔtuŋ daaku-na, unanjo-i kɔtuŋ daaku-na.

¹⁹ Pilati wuɔ nyegɛŋ haa Yesu yudɔ-i-na wuɔ: «Nasaretitaan Yesu, *Yuifu ba nellentienjo.» ²⁰ Ba nan gbuu-yo terienŋu man nuɔ-i, kuɔ sa maa baa nellen-huŋga-i, aa ba nan nyegãan nelma man haa u yudɔ-i-na, baa nyegãan-ma ebiremman-na, baa latɛmma-na, baa girɛkimma-na; a ce dumaanjo-na, Yuifubaa bɔi baa kalan-ma. ²¹ *Diilojigãntaamba yuntaan baa sire kã Pilati wulaa ka cira: «Hur Yuifu ba nellentienjo-i aa ŋ nyegɛŋ wuɔ: «Naacolŋ daayo ciera u yaa Yuifu ba nellentienjo-i.»»

²² Pilati wuɔ gbɛ-ba wuɔ: «Min nyegãan kuman, mi nyegãan ku yaa-i; mi sie gbãa hur-ku aa nyegɛŋ kuanŋu.»

²³ Sorosibaa-ban gbuu Yesu-i, baa biɛ u niidiini-i calnu-nie sɔmma naa; nelduŋo biɛ sɔmma diei. Aa naa bi biɛ u jonŋorbuɔ-i. Jonŋorbuɔ daayo-i munŋbommu saa waa-yuɔ; kompanŋa diei duŋ dɔɔ-i-na ji hi cicaara-i. ²⁴ Baa ta ba piiye baa ba-naa wuɔ: «Baa na yan i taalnu jonŋorbuɔ daayo-i, yaan i ful tienja i ne uman ka da-yo.» Maman nyegãan Diilon-nelma-na ma'i sí daama-i wei? Ma nyegãan wuɔ: «*Ba calaanu mi niidiini-i ba-naa nuɔ aa ful tienja biɛ mi jonŋorbuɔ-i.*»*

²⁵ Baŋ gbuu Yesu-i, u nyu waa u caanŋu-na baa u nyu hãanjo nanjo, a naara Maari man Kulopasi cienjo-i, baa Maari man taa u hel Magidala-i-na. ²⁶ Yesu wuɔ ne da u nyu-i baa u *hãalãbilonjo man maama-i taa ma dɔlnu-yuɔ ba waa yiera ba-naa cannin; wuɔ gbɛ nyunjo-i wuɔ: «Nnaa, ŋ biɛnjo yaa-i.» ²⁷ Aa gbɛ hãalãbilonjo-i wuɔ: «ŋ nyu yaa-i.»

Uŋ piiye dumaanjo-na, hãalãbilon daa u saa bir u huŋgu nyunjo-na; wuɔ biɛ-yo u ka tɛna fuɔ terien-nu.

Yesu kuliŋgu-i

(*Matie 27.45-56; Marke 15.33-41; Like 23.44-49*)

²⁸ Yesuŋ ciɛ mafamma-i, wuɔ ne da mamann waa cemman hierɛ ma ciɛ. Wuɔ cira: «Hũnkuɔsinni bilaa-mi.»† U waan ma yaa-i a ce mamann nyegãan Diilon-nelma-na ma da ma gbãa ce. ²⁹ Bũnanŋa nanŋa waa

* **19:24** Gbelieman-nalãanŋu (Psaume) 22.19 † **19:28** Nien Gbelieman-neini (Psaumes) 69.22 baa 22.16.

terienḡu-na niisaarni'i naa yuu-ka. Sorosibaa baa dii kánsaarma niisaarnḡ daani-na aa naa ful-ma *isopegboruon-nu ká baa-ma Yesu nunḡu-na. ³⁰ Yesu wuᵋ māsúnya niisaarnḡ daani-i aa naa cira: «Fiefiε fuᵋ, wεima tε.» Aa naa bi nišḡ u yunḡu-i, u tamma yaa dumaanḡo-na.

Ba fūᵋ Yesu gbugbeinḡo-i baa puᵋluḡu

³¹ Baḡ gbuu Yesubaa-ba-i yiinḡu maḡ nuᵋ-i, ku waa jumayiinḡu. Ku cuo kaala waa *yitḡenanḡu; a ce dumaanḡo-na, *Yuifu ba yuntaamba saa ta ba taara yitḡenanḡu hi Yesubaa-ba-i dii dᵋrᵋ-i-na. A tiraa naara yitḡenanḡu fanḡu waa yibuᵋ ba wulaa. Baa ká ka cārā *Pilati-i wuᵋ u yaḡ ba ka kara ba gbeini-i ku yaa ba ka ku donduo ba har-ba aa yitḡenanḡu suᵋ da ku hi. ³² Pilati wuᵋ hā-ba hūmelle-i. Sorosibaa baa ká. Baḡ ḡa naa gbubamanḡ baa Yesu-i, baa kara dīelā-wuonḡo gbeini-i aa ká ka kara hāalḡ-wuonḡo niini-i. ³³ Ba birii ku yaa nuᵋ-i da ba kara Yesu niini-i, a da u kuu; a ce dumaanḡo-na ba saa kara-nie. ³⁴ Sorosiyienḡo nanḡo yagar fᵋ u gbugbeinḡo-i baa u puᵋluḡu-i. Uḡ fūᵋ-yo dumaanḡo-na, tāḡ maa ta ma hel baa hūmma.

³⁵ Umanḡ nyegāan nel daama-i, u daa-ma nuᵋ baa u yufelle, u sa kar u huᵋyasanga. Fuᵋ fεε suyaa wuᵋ u waḡ ninsonḡo. U taara na hūu-ma wuᵋ ninsonḡo ku'i cie u tuᵋ waḡ-ma baa-na. ³⁶ Diilonḡ-nelmanḡ piieye terienḡu maḡ nuᵋ-i wuᵋ: «*Ba sie kanu halle u gboluonḡu diei*»†, ma'i saa ce daama-i wεi?

³⁷ Aa ma tiraa piieye terienḡu nanḡu-na wuᵋ: «*Ba ka bir ta ba ne baḡ fūᵋ amanḡ.*»§

Yesu fuuremma-i

(*Matie 27.57-61; Marke 15.42-47; Like 23.50-56*)

³⁸ Ku huonḡu-na, Yosefu maḡ taa u hel Arimate-i-na, wuᵋ ká ka cārā *Pilati-i aa duᵋ ka har Yesu-i. Fuᵋ bi waa Yesu huonḡu-na, ḡa fuᵋ taa u káalā *Yuifu ba yuntaamba-i, a ce dumaanḡo-na, u taa u fuo u künḡu-i. Pilati wuᵋ hā-yo hūmelle-i u ká ka har Yesu-i. ³⁹ Nikodemu maḡ naa káa Yesu wulaa isuonḡu nanḡu-na, wuᵋ ká ka naara-yuᵋ. Nikodemu wuᵋ guᵋlāa *miir-namma baa alowesi*-namma a ká. Ma yoyondonḡ maa yuu kilobaa komorre baa cinciεl temma. ⁴⁰ Baa kāyā ba-naa ba hāi-i-na a tiil kulonḡo-i baa natikolo-nanḡ daama-i aa fḡnya-yuᵋ. Ba migāan-yo ḡaa Yuifubaa-baḡ bi migāanḡ ba kuomba-i dumaa aa suᵋ fuure-bei.

⁴¹ Ba nanḡ gbuu Yesu-i kusuonḡ-nu, tibinninḡ-suonḡu nanḡu waa ku caanḡu-na. Tibinninḡ-suonḡ daaku huonḡa-na, cincorfεende waa, baa sa hi fuure molonḡo die yogo. ⁴² *Yitḡenanḡuḡ hii tḡ dumaanḡo-na, baa ká baa Yesu-i kusuonḡ-nu'i ka fuure-yuᵋ aa da ba da ba fεε tigiinḡ cie yitḡenanḡu-i.

20

Yesu siire hel kuomba hᵋlma-na

(*Matie 28.1-8; Marke 16.1-8; Like 24.1-12*)

¹ *Yitḡenanḡu cuo kaala-i-na*, Maari maḡ taa u hel Magidala-i-na, wuᵋ sire naar cicānjāale-na a ká Yesu cincorre-na. Tāmpεbuᵋ nanḡo naa suuye di nunḡu-i. Uḡ káa ka hi, wuᵋ da tāmpεl daade būmalāa halanḡ. ² Wuᵋ bir ḡūunu baa gbarunḡu ká ka da Simᵋ-Pier baa *hāalābilonḡo maḡ maama-i taa ma dᵋlnu Yesu-i. Wuᵋ gbε-ba wuᵋ: «Ba hielaa Itienḡo-i cincorre-na, aa i saa suᵋ baḡ diyaa-yo kusuonḡ-nu.»

† **19:36** Helmanḡ-sebe (Exode) 12.46; Gbεliemanḡ-nalāanḡu (Psaume) 34.21 § **19:37** Sakari (Zacharie) 12.10 * **19:39** Alowesi: Tibiinḡu nanḡ yerre-i dumaanḡo-na, ba ce natikolo baa-ku.

* **20:1** Ku cuo kaala waa jumaansi.

³ Píer baa háalábilon daayo-i baa sire ta ba gbar ba ká cínorre terienngu-na. ⁴ Háalábilon daa wuó gbar ka hi yaanga Píer-na. ⁵ Uñ hii, u saa suur, wuó yiera aa naa gbíina tuó ne. U nié ku yaa-i a da kompabiená† yaa yon cínorre huóngana. ⁶ Simó-Píerñ juó ji hi, wuó cor suur a bi da kompabiená jiena dumandé híema-na. ⁷ Baa naa ce kompanja nanga a finya kulonjo yaanga-i, wuó da kafanga fién jina ka denj. ⁸ Háalábilon daayo suó suur fiéfié-i-na. Uñ suuri ka da-ku dumaanjo-na, wuó suó húuma wuó Yesu siire ninsoño. ⁹ Ninsie ninsie, Diilon-nelmanj waan mamanj wuó Yesu naa saaya u sire hel kuomba hólma-na, u háalábiemba saa naa hi suó ma yaanga-i yogo. ¹⁰ Háalábién daabanj kaa da-ma dumaanjo-na, baa bir kúnj.

Yesu caraaya Magidalataañ Maari-i
(Matie 28.9-10; Marke 16.9-11)

¹¹ *Háalábién daabanj taa, Maari wuó yiera cínorre nunngu-na tuó kaal. Uñ kaal, wuó ji gbíina wuó fuó ne cínorre huóngana-i; ¹² a da bige-i daaku-i? *Dórpópuórbíemba hái baa jonjorpielmba. Ba tíenaana banj ña naa galla Yesu-i kusuóñ-nu: Unanjo-i u yungunj waa kusuóñ-nu, unanjo-i u gbeiniñj waa kusuóñ-nu. ¹³ Dórpópuórbíemba yuu-yo wuó: «Bige-i cié ñ ta ñ kaal?»

Maari wuó cira: «Ba hielaa mi Tienjo-i aa mi saa suó banj diyaa-yo kusuóñ-nu.»

¹⁴ Wuó u miel ne ku yaa-i a da Yesu-i u huóngana, ñga u saa suó wuó u yaa-i; ¹⁵ u daa nié sí banj fuuriiye Yesu-i suongu manj nuó-i kutienjo yaa-i.

Yesu wuó cira: «Ciéñ nuó, bige-i cié ñ ta ñ kaal? Ñ taara hai moloño-i?»

Wuó cira: «Naacolñ nuó, da kuó nuóñéi biyaa-yo, pigáañ-mi niñ jiena-yuó kusuóñ-nu mi ka bié-yo.»

¹⁶ Yesu wuó cira: «Maari!»

U mieláa ku yaa-i a suó suó-yo. Wuó piiye ebiremma-na wuó: «Araabu-uni!» Ku yungu yaa wuó: Háalátie.

¹⁷ Yesu wuó cira: «Baa bella-mié! Mi saa hi nyugúnj ká mi To wulaa yogo. Mamanj dii cemma: Ká ñ ka wanj baa mi baamba-i wuó mié mi nyugúnj ká mi To wulaa, u yaa namaa bi To. Mi ká mi Diilonjo wulaa, u yaa namaa bi Diilonjo.»

¹⁸ Maari wuó bi ta ka túnu háalábiemba-i wuó u daa Itienjo-i, aa bi wanj uñ puóraa-yo baa mamanj.

Háalábiemba daa Yesu yufelle

(Matie 28.16-20; Marke 16.14-18; Like 24.36-49)

¹⁹ Yinduóngu fanju dánambáanngu-na, *háalábiemba tigiinj ba-naa dúngunangu-na aa naa gbonu-kuó ba feréñ nuó. Ba taa ba káalá *Yuifu ba yuntaamba-i ku'i cié baa gbonu-kuó ba feréñ nuó. Ba juó'a ba ne da Yesu-i ba hólma-na. Wuó gbé-ba wuó: «Tíyáañ déi!» ²⁰ Uñ waanj mafamma-i, wuó pigáañ-ba u nammu-i baa u gbugbeinjo-i. Háalábiembanj daa-yo, ba hómму gbuu pánj fē da yogogo. ²¹ Yesu wuó tiraa cira: «Tíyáañ déi!» Aa naa cira: «Mi To uñ puóraa-mi dumaa, muó mi bi puóra-na duméi.»

²² Uñ waanj mafamma-i, wuó hul fafalmu dii-bei aa naa cira: «Mi háana *Diilonj-Yalle yaa-i. ²³ Da na pir bamanj ámbabalma-i, ma ka pir, ñga da na saa pir bamanj maama-i, ma ka tíé ba yunni-na.»

Toma daa Yesu yufelle

† 20:5 Bafamba taa ba finya ba kuomba-i baa kompabiená.

24 *Háalábiemban daa Yesu-i, Toma man ba nan bñj-yon Píebaa-ba-i u saa waa. 25 U nabaamba kã ka tñnu-yu wu ba daa Itienjo-i. Toma wu cira: «Mu da mi saa da heija fonni-i u nammu-na, da mi saa dii mi niele-i fon daani-na, da mi saa dii mi nanja-i u gbugbeijo-na, mi cëraa mi hü-ma.»

26 Yinni niediei cor, niehã yinggu-na, háalábiemba tiraa tigiin ba-naa duduŋgu fanju-na. Toma waa baa-ba kufanju-i. Baa gbonu dñgu-i ba fereŋ nu. Ba ju'a ba ne tiraa da Yesu-i ba hõlma-na. Wu gbë-ba wu: «Tiyãan dei!» 27 Aa naa cira: «Toma, jo baa ŋ niele-i bande. Ne mi nammu-i. Dii ŋ nanja-i mi gbugbeijo-na ŋ ne. Baa ce ŋ hõmmu-i mu hã; hü-ma wu muõmei!»

28 Toma wu cira: «Nuõnei mi Tier ŋ nu, nuõnei mi Diilon ŋ nu!»

29 Yesu wu cira: «ŋ daa mi yufelle ku'i cie ŋ hü-ma; yan mi tñnu-nie: Baman da ba saa da mi yufelle aa hü-ma, kutaamba yunni dõlaa.»

30 Yesu cie gbere-weima namma u háalábiemba hõlma-na aa ma saa wan sebe daayo-na. Gbere-weima famma bi ciinu. 31 Nga mamaŋ nyegãan daama-i, ma nyegãan wu na suõ aa hü-ma wu Yesu yaa *Konkortienjo man Diilon un saan-yo, u yaa Diilon-Bienjo-i. Aa da na hü u nelma-i, na ka da cicõlma man sa tñen dede-i fuõ barguõ yaa nuõ-i.

21

Háalábiemba tiraa da Yesu-i

1 Ku huõngu-na, Yesu *háalábiemba namba tiraa da-yo dii Tiberiyadi dalanga-na. Ban daa-yo dumaa ku yaa daaku: 2 Simõ-Pier, baa Toma man ba nan bñj-yon Píebaa-ba-i, ba waa yinggu nanju-na baa ba-naa, a naara Natanayel man taa u hel Kana nelle-na dii *Galile mara-i-na, baa Sebede bepuõmba-i a naara háalábiemba namba ba hã. 3 Simõ-Pier wu gbë-ba wu: «Mei taara da mi ka nan juõŋo.»

Baa cira: «Mie fere-i i ka kã baa-ni.» Ba taa ku yaa-i, ku waa isuõngu, kã ka suur beŋo-na a nan juõŋo-i da suu, ba saa da bñkũngu bel.

4 Kuŋ juõ ta ku kaala huõngu man nuõ-i, baa da moloŋo nanjo yieraaya bomborma-na; nga ba saa suõ wu Yesu yaa-i. 5 Yesu wu cira: «Mi jënaan namaa, na daa bel wei?»

Baa cira: «I saa da bñkũngu.»

6 Yesu wu cira: «Naan juõŋo-i na nadieyanga-i na ka da.» Baa bi nan juõŋo-i a bel titiraamba-i juõŋo yu tuõ yar-ba famma. 7 *Háalábilonjo man maama-i taa ma dõnu Yesu-i u waa. Fuõ wu gbë Simõ-Pier wu: «Itienjo yaa-i!» Simõ-Pier ŋ nuõ mafamma-i, uu naa hiel u jongoro-i, wu pãŋ bie-yo dii-yo aa naa tie suur hümma-na. 8 U nabaan baa fa titiraan daaba-i kã baa-ba bomborma-na baa beŋo-i. Ku saa naa gbãa maa dumaa, metiribaa komuõŋa ndii temma.

9 Ban huõlaa, baa da dãamu baa teterienjo mu dõrõ a naara *buruo.

10 Yesu wu cira: «Nan bilaa titiraamba man, juõŋ baa banamba bande.»

11 Simõ-Pier wu suur beŋo-na a fa juõŋo-i hel baa-yo bomborma-na. Uu naa yu baa tetekãŋkareina. Ba waa komuõŋ-niehã baa cñcieluo titiraamba siei juõŋo-na. Ban fie ciinu dumaanjo-na, juõŋo saa kar. 12 Yesu wu cira: «Juõŋ na ji wu niwuoni-i.» Háalábien baa pãŋ suõ wu Itienjo yaa-i, nga hai ka sie yuu-yo? 13 Yesu wu pie a bie buruo-i búlnu-yuõ hã-ba; aa naa bi hã-ba titiraamba-i.

14 Yesu siire hel kuomba hõlma-na, u caraaya u háalábiemba-i i siei yaa de-i.

Yesu yuu Pier a ka hi u beyufienja-i

¹⁵ Baŋ juo wuo niiwuoni-i tɪ, Yesu wuo cira: «Simɔ, Nsáa biɛŋ nuɔ, mi maama dɔlnu-niɛ a yaŋ daaba-i wei?»

Simɔ wuo siɛ wuo: «Ūu.» Aa naa cira: «Itie, naŋ fɛɛɛ ŋ suyaa wuo ŋ maama dɔlnu-miɛ.»

Yesu wuo cira: «Bel mi dombūurāamba-i* dei.» ¹⁶ Aa naa tiraa cira: «Simɔ, Nsáa biɛŋ nuɔ, mi maama dɔlnu-niɛ wei?»

Simɔ wuo siɛ wuo: «Ūu.» Aa naa cira: «Itie, naŋ fɛɛɛ ŋ suyaa wuo ŋ maama dɔlnu-miɛ.»

Yesu wuo cira: «Ta ŋ ne mi dombūurāamba-i.» ¹⁷ Aa naa tiraa yuu-yo ku yu u beyufienja-i wuo: «Simɔ, Nsáa biɛŋ nuɔ, mi maama dɔlnu-niɛ wei?» Simɔ huɔŋ kaa pɔŋ du baa Yesu-i, wuo u ciɛ niɛ tuɔ yuu-yo i sa-i-siɛi dumaanjo-na. Wuo cira: «Itie, ŋ suɔ nelma-i hiere, aa ŋ suyaa kerre wuo ŋ maama dɔlnu-miɛ!»

Yesu wuo cira: «Bel mi dombūurāamba-i dei.» ¹⁸ Aa naa cira: «Yaŋ mi waŋ ninsoŋo-i baa-ni: Niŋ ŋa naa waa naacolɔŋ nuɔŋo-i, ŋ taa ŋ pɛyɛ ŋ nɛgɛlle-i ŋ fɛɛɛ, aa terienɔŋu maŋ dɔlaanu-niɛ ŋ kã kusuɔŋ-nu'i; ŋga da ŋ ji vãa, ŋ ka tɛtɛŋ ŋ nammu-i ba pɛyɛ ŋ nɛgɛlle-i hã-ni, aa niŋ'a ŋ sa taara ŋ kã kusuɔŋ-nu, ba kã baa-ni kusuɔŋ-nu'i.» ¹⁹ Yesu piiye āndaan daaku-i duɔ pigāan Pierŋ ka ku kuliŋgu maŋ a ce Diilonjo ce bɔi. Uŋ waan mafamma-i, wuo gbɛ-yo wuo: «Suur mi nallu-na.»

²⁰ Pier wuo u miɛl ne ku yaa nuɔ-i, a da *hãalãbilonjo maŋ maama-i taa ma dɔlnu Yesu-i ma yaŋ ba huonɔŋu-na. Hãalãbilonjo faŋo yaa naa yuu Yesu-i jukalaanɔŋu-na wuo: «Itie, ŋ'a hai ka hel ŋ huonɔŋu-na?» ²¹ Pierŋ daa-yo dumaanjo-na, wuo cira: «Itie, daa fuɔ, hama-i ka da-yo?»

²² Yesu wuo cira: «Da mi fiɛ cira u tɛɛ ji hi mi birma-i ma hii nuɔ baa bige-i? Nuɔ suur mi nallu-na.» ²³ Nel daa maa sire gbuo terni-i hiere wuo hãalãbilonjo daayo siɛ ku. A ne da Yesu saa waŋ mafamma; u ciɛra: «Da mi fiɛ cira u tɛɛ ji hi mi birma-i ma hii nuɔ baa bige-i?»

²⁴ Hãalãbilonjo faŋo yaa daa nel daama-i aa nyegɛŋ-ma, aa i suyaa wuo u saa kar u huɔyasanga.

²⁵ Yesu ciɛ nelma bɔi. Diɛ i biɛ-ma ma yuŋ-nu hiere nyegɛŋ-ma maŋ ciɛ dumaa, mei huɔŋ-na, seɛɛbaa-ba famba siɛ gbãa suur miwaanjo-na.

* **21:15** Dombūurāamba-i: Ku birii a saanu baa cerma. Girekimma-na ba biɛ-ba tũmbiamba. Baman hũyaa Yesu maama-i u taa u hinu u bi-ba u tũmbiamba. Niɛŋ sap. 10.

Yesu pɔpuɔrbiemba maacemma sɛbɛ Neltuoyamma

Like sɛbɛbaa-ba dii ba hāi Diilonj-nelmaŋ-sɛbɛ-i-na. Yesuŋ siire ce mamanj hiere, u nyegāaŋ ma yaa-i u sɛbɛd̄elāŋo-na (Yesu maama manj Likenj nyegāaŋ-ma). Hāalīŋ-wuonjo yaa daayo-i. Mamanj ciɛ Yesu huonɡu-na, ma yaa dii-yuɔ: *Hāalābiembanj daa *Diilonj-Yalle-i dumaa kuu dii, a naara Diilonj-Yallenj ciɛ ba da holle-i dumaa a wanj *Kirsan-nelma-i aa nuɔmba bɔi hūu-ma. Diilonj-dūŋ-baambanj ciɛ sūlma manj, u nuŋɡu bi hii-ma. Diilonj-Yallenj bi kāayā-bɛi dumaa ba nyaar aa ma dɔl-ba, u bi waan mafamma-i.

Hāalābiembanj duɔŋ dumaa ta ba wanj Kirsan-nelma-i baa *Yuifubaa-ba-i *Yerusalemu-i-na, sɛbɛ daayo duɔŋ baa ku yaa-i (sap. 1–7). Ku huonɡu-na, manj hii *Yude-i baa *Samari-i dumaa, mafamma suɔ wanj (sap. 8–12). Aa perienj baa Pol baa u nabaamba-i banj wuɔraaya dumaa yayargaa-terni-na a wanj Kirsan-nelma-i baa *nieraamba-i (sap. 13–28).

Yesu pɔpuɔrbiemba maacemma sɛbɛ pigāaŋ wuɔ molo siɛ gbāa fillā Diilonj-nelma-i baa u Yalle-i wuɔ ni siɛ da ce ni maacemma-i. Yesu maama-i nelduɔŋ-maama sī, nuɔmba-i nilɛiŋa-na hiere ba maama.

Yesu nyugūmma-i duɔ kā Tuonjo wulaa

¹⁻² Tofil, Yesuŋ siire wanj Diilonj-nelma-i aa ce mamanj hiere a ji hi u nyugūmma-i, mi waan ma yaa-i mi sɛbɛd̄elāŋo-na. Aa suɔ duɔ ta, uŋ ŋa naa hiel bamanj ce-ba u *pɔpuɔrbiemba, *Diilonj-Yalle ciɛ u pigāaŋ-ba ba maacemma-i. ³ Uŋ kuu aa sire, u taa u carra ba yaa-i ba da ba suɔ wuɔ u siire. U ciɛ yinni komuɔŋa hāi baa-ba tuɔ carra-bɛi u piye *Diilonj-bāaŋɡu maama-i.

⁴ Yiŋɡu nanɡu-na, ba waa ta ba wuo niwuoni, wuɔ gbɛ-ba wuɔ: «Baa na maa *Yerusalemu-i-na; miŋ waan mamanj baa-na wuɔ mi To pāa-na nuŋɡu, ciyaan ma ce igɛna. ⁵ Na saa da, Nsāa *baatisenj nuɔmba-i baa hūmma, ŋa namaanjo-i, ku siɛ da yinni, mi ka batisenj-na baa Diilonj-Yalle-i.»

⁶ Yiŋɡu nanɡu-na, baa ji tigiin ba-naa. U pɔpuɔrbiemba yuu-yo wuɔ: «Itie, ku ce ŋ ka bir hā *Isirahel-baamba-i baa fɔŋɡūɔ-i fiɛfiɛ dumandɛ wɛi?»

⁷ Yesu wuɔ cira: «Mī To uŋ diyaa huɔŋɡu manj baa ma cemma-i, kuu sī namaa kuusuɔŋɡu. ⁸ ŋɡa u Yalle da di jo-nei, na ka da fɔŋɡūɔ ta na wanj mi maama-i Yerusalemu-i-na, baa *Yude-i-na, baa *Samari-i-na ka cor baa nilɛiŋa nanja-i hiere hīɛma-na.»

⁹ Uŋ waan mafamma-i, ba'a ba ne da u nyugūŋ u kā dɔrɔ, u nyugūŋ u kā dɔrɔ, kā ka balla nyaasinni-na. ¹⁰ Baa bi yagar yiɛra tā ba yunni-i ta ba ne. Ba juɔ'a ba ne da jonɡorpiɛlntaamba hāi ba caanɡu-na. ¹¹ Jonɡorpiɛlntaanj daaba gbɛ-ba wuɔ: «Galiletaanj namaa, bige-i ciɛ na yiɛra dīŋ dɔrɔ-i-na ta na ne dumaanjo-na? Nanj daa Yesuŋ taa dumaa kā dɔrɔ-i-na, duɔ ji cira u jo, u ka bi jo dumei.»

¹² Ba waa *Olivi-tibinni-tānuŋ-nu. Ku hɔlma yuu kilo diei temma baa Yerusalemu huonɡa-i. Baa bir ɡūunu jo Yerusalemu-i-na. ¹³ Banj juɔ, baa kā ka nyugūŋ suur dūŋɡu nanɡu-na, ba jo ba tigiin ba-naa kusuɔŋ-nu'i koko. Bamanj waa, ba yaa daaba: Piɛr, Nsāa, Sake baa Andere, Filipu baa

Toma, Batelemi baa Matie, Sake maŋ Alfe biɛŋo waa, Simɔ maŋ taa u kuye u nelle maama-i a naara *Yuda maŋ Sake biɛŋo-i, ba'i waa dumaŋo-na. ¹⁴ Ba hieroŋo-i, baa ta ba tigiin ba-naa kpɛkpɛ ba cārā Diiloŋo-i. Caamba namba waa baa-ba, Yesu nyu waa a naara u hamba-i.

Hai ka suur Yuda fuoŋgu-na?

¹⁵ Yiinŋu nanŋu-na, Pier wuɔ ji sire yiera Diiloŋ-dūŋ-baamba hɔlma-na, ba waa nuɔmba komuɔŋ-niediei temma, aa naa cira: ¹⁶ «Tobin namaa, nelma maŋ nyegāaŋ Diiloŋ-nelma-na, maa naa saaya ma ce. *Diiloŋ-Yallen cie *Davidi waŋ mamaŋ *Yuda kūŋgu-na, ma cie. Yuda yaa juɔ ce tayaana ba ka bel Yesu-i. ¹⁷ Yuda waa baa-ye i tie ce maacenduɔma. ¹⁸ Uŋ cie maacembabalan daama-i da gbeinɔ maŋ, u sāa suoŋgu baa-ya. † U juɔ par diire u yuŋ-nu suoŋgu faŋgu-na a muonu u kusūŋgu-i, u purru hel hiere bomborma-na. ¹⁹ Yerusalemutaamba nuɔ nel daama-i hiere ka saa, a ce ba haa suoŋgu faŋgu yerre-i ba nelma-na wuɔ «Hakeldama», ku yuŋgu yaa wuɔ tāmman-suoŋgu. ²⁰ A ne da ma nyegāaŋ Gbeliemaŋ-neini-na wuɔ: *«U dumelle saaya di muonu;*

molo baa waa tɛna-die.» †
Aa tiraa nyegēŋ wuɔ:

«Molo saaya u biɛ u maacemma-i.» §

²¹ «Terienŋu faŋgu-na, bamaŋ waa baa-ye i wuɔramma-na hiere baa Itienŋo-i, ²² a doŋ Nsāa uŋ *baatisen-yo huɔŋgu maŋ nuɔ-i, a ka hi u nyugūmmaŋ-yiinŋu-i, kutienŋo saaya u hel ba yaa nuɔ-i a naara-yie i tie waŋ u siremma kūŋgu-i.»

²³ Uŋ juɔ piiye tɪ, baa hiel nuɔmba hāi da ba fiel u diei bei: Yosɛfu baa Matiyasi. Yosɛfu yerre nande yaa waa Barsabasi aa dinande-i Yutusi. ²⁴ Baŋ cie mafamma-i, baa cārā Diiloŋo-i cira: «Itien nuɔ, nuɔnei suyaan i hɔmmu-i hiere. Ninŋ ka hiel umaŋ ba hāi baan daaba-na, pigāaŋ-ye baa-yo ²⁵ u biɛ maacemma * maŋ Yudaŋ naana-mei aa kā u muŋkammu.» ²⁶ Baŋ juɔ cārā tɪ, baa ful tienɔ a hiel. Tienɔ bel Matiyasi. Matiyasi wuɔ suur naara *pɔpuɔrbiemba-i. Baa naa tɛ cincieliu u diei.

2

Diiloŋ-Yalle jomma-i

¹ *Pāntekɔti-yiinŋu-na, Diiloŋ-dūŋ-baamba waa hiere tigiin terduɔŋ-nu. ² Ba juɔ'a ba ne da ijieni nanŋ temma hilaa dɔɔ-i-na ŋaa fafalumu, a jo ji yu baŋ waa dūŋgu maŋ nuɔ-i. ³ Ba'a ba tiraa ne, a da dāamu nammu calnu mu haa ba yunni-na. ⁴ Muŋ calaanu haa-bei dumaŋo-na, *Diiloŋ-Yalle pāŋ yu ba hɔmmu-i a ce ba doŋ ta ba piiye niɛraan-nelma.

⁵ A ne da *Yuifubaa-ba maŋ wuɔyaan ba Diiloŋ-hūmelle-i fafamma, ba fōŋgūɔ baa hilaa nilɛinɔ-na hiere jo *Yerusalemu-i-na yibienɔ faŋa-na. ⁶ Baa tɛna ji nu ijien daani-i, baa sire gbar kā ka yu. Bamaŋ waa hiere, nelienŋo nelienŋo u nuɔ Yesu *pɔpuɔrbiemba piiye fuɔ fɛɛŋ nelma-i. ⁷ Kuɔ cu ba hɔmmu-i, baa ta ba piiye wuɔ: «Ma sɪ Galiletaamba-i daaba-i hiere kɛ? ⁸ Ba cie nie ta ba nu i nelma-i hiere ba waŋ-ma baa-ye? ⁹ N siɛ suɔ wuɔ miɛ maŋ jāanu i-naa bande-i-na, Partitaamba dii-yie,

* **1:16** Nieŋ Gbeliemaŋ-nalāaŋgu (Psaume) 41.10. † **1:18** Nieŋ Matie sebe-i-na 27.3-8. ‡ **1:20** Gbeliemaŋ-nalāaŋgu (Psaume) 69.26 § **1:20** Gbeliemaŋ-nalāaŋgu (Psaume) 109.8 * **1:25** Yudaŋ taa u ce maacemma maŋ baa Yesu *pɔpuɔrbiemba-i ba gbɛ ma yaa-i.

Meditaamba dii, Elamutaamba dii, Mesopotamitaamba dii, bamaŋ hilaa *Yude-i-na baa bi dii, Kapadɔsitaamba dii, Pɔtaamba dii, Asitaamba dii, 10 Firgitaamba dii, Pānfilitaamba dii, Esipitaamba dii, Libitaamba maŋ dii Sireni caaŋgu-na baa dii, bamaŋ hilaan *Ɔrɔmu-i-na bafamba bi dii, 11 Yuifukireiŋa dii, bamaŋ bi suurii Yuifusinni-na baa bi dii, Kirɛtitaamba dii, Arabubaa-ba dii, aa i hieroŋo-na, Diilonŋ uŋ ciɛ maacenfafamma maŋ, nelieŋo nelieŋo u nuɔ-ma u fereŋ nelma-na.» 12 Kuɔ ce-ba gbere, ba sa suɔ ban jɔguɔŋ mamaŋ. Baa ta ba yuu ba-naa wuɔ: «Nel hama-i temma-i dumandɛ-i?» 13 Banaŋ baa bir yan aa ta ba nyɛ pɔpuɔrbiemba-i wuɔ ba nyuɔŋ kolma.

Pier āndaanŋu-i

14 Maŋ juɔ waa dumaanŋo-na, Pier wuɔ sire yiera baa u nabaamba-i* aa naa don tuɔ piye da gbagaga wuɔ: «*Yuifubaa namaa, baa namaa namaŋ dii tɛna *Yerusalemu-i-na, mi ka wan nelma diei baa-na, karaan na tūnni-i dei na nu-ma. 15 Na suyaa wuɔ bāanŋu saa hi boŋ yogo aa na'a ba nyuɔŋ kolma, ba daa-ma hie? 16 Na saa da, Diilonŋ uŋ puɔraa Yowel wan mamaŋ, ma'i ciɛŋ. 17 Yowel waanŋ-ma wuɔ: «Diilonŋo ciɛra wuɔ:

«Miwaanŋo t̄mmanŋ-huɔŋgu-na,
mi ka gbuo nuɔmba-i hiere baa mi *Yalle-i.
Na bisāimba ka ta ba ce mi pɔpuɔrunŋu-i.
Mi kaa ta mi carra naaciemba-i mi piye baa-ba.

Aa ta mi piye baa b̄ncuɔmba-i dānsānniŋ.

18 Coima saa fa, bamaŋ cāa-miŋ hiere,
caamba-i baa b̄emba-i,
mi ka gbuo-ba baa mi Yalle-i huɔŋ daaku-na,
ba ka waa mi pɔpuɔrbiemba.

19 Mi ka ce gbere-weima d̄ɔrɔ-i-na baa h̄ema-na hiere:
T̄amma kaa waa, d̄āamu kaa waa, nyaast̄nni kaa bi waa b̄oi.

20 Bāanŋu kaa bir cure ŋaa isuɔŋgu
aa c̄eiŋo bir ce d̄āa ŋaa t̄amma.
Mafamma ka ce aa Itienŋo jommanŋ-yiŋgu suɔ hi.
Yiŋgu fanŋu temma sie ji waa;
ku kaa waa yibuɔ.

21 A ce dumaanŋo-na, uamaŋ duɔ ji tuɔ gbuuse Itienŋo-i, kutienŋo ka kor.»†»

22 Pier wuɔ suonu u āndaanŋu-i wuɔ: «*Isirahel-baan namaa, yaan mi wan nelma diei baa-na: Diilonŋo pigāan-na Nasaretitaanŋ Yesu f̄ɔŋḡuɔ-i. U ciɛ u ce gbere-weima b̄oi na h̄olma-na. Namaa fere-i na saa yan-ma damma. 23 Ba bel diilonŋo-i bel-o h̄a-na. Diilonŋo suɔ weima-i hiere; uu naa suɔ wuɔ na sie yan-yo. Ma bi ciɛ: Na bilaa-yo a h̄a bamaŋ sa kāanŋ Diilonŋo-i ba gbu-yo *daan-nu ko-yo. 24 Nga h̄ema saa naa waa ma gbāa wuo-yo. A ce dumaanŋo-na, ban kuɔ-yo, Diilonŋo yan-ba aa sire-yuɔ. 25 Na saa da, *Davidi piye u maama wuɔ:

«Mi da Itienŋo-i h̄anni man jon mi yaanŋa-na.
U sa taara mi k̄uɔma nyɛŋ,
ku'i ciɛ u jo ji waa mi caan-nu.

26 Kufanŋu h̄ɔfelle yaa yuu mi huɔŋga-i
a ce mi ta mi piye dumandɛ-i-na.

* 2:14 Yesu pɔpuɔrbiemba yaa ban gbɛŋ-ban. † 2:21 Yowel (Joël) 3.1-5a

Mi suyaa wuɔ da mi ku, mi ka fiisa.

27 Diilo, mi suyaa wuɔ η siε yan η mi tɛ dii kuon-nelle-na.

Ŋ siε siε yan nan nolŋo hɔr dii hɛma-na.

28 Hūmelle man kaaŋ η wulaa,

η piġaŋ-mi baa-de.

Da mi waa η caaŋgu-na

η ka ta η ce baa-mi.†»

²⁹ PIER wuɔ cor baa u āndaanġu-i wuɔ: «Tobiŋ namaa, mi ka wan ninsoŋo-i baa-na i bincainġo-i Davidi kūŋgu-na: Davidi kuu ba fuure-yuɔ, a ji hi baa nyunġo u cīncorre dii i hɔlma-na. ³⁰ Davidi waa Diilopɔpuɔrbilonġo. Diilonġo naa pā nunġu baa-yo wuɔ duɔ saa ji waa, u jāmatigisīnni-i, u ka hā u hāayēlŋo nanġo'i baa-ni. ³¹ A ce dumaanġo-na, Davidi naa tɛna baa-ma wuɔ *Konkortieŋo ka ku aa sire. Na saa da u ciεra: <Diilonġo siε yan u nolŋo tɛ dii kuon-nelle-na> aa <u siε yan u hɔr dii hɛma-na.> ³² Konkortieŋo faŋo yaa Yesu-i. Diilonġ uŋ siire-yuɔ, miε man daaye-i hiere i daa-ma nuɔ. ³³ Diilonġo kāa baa-yo u ka tɛna u caaŋ-nu, aa uŋ ŋa naa pā nunġu man baa-yo wuɔ u ka hā-yo u Yalle-i, u hāa-yo baa-de u gbuo-ye baa-de hiere. Nan dan man daama-i baa nan nun man, difande maacemma'i. ³⁴ Davidi fuɔ fεε saa kā dɔrɔ-i-na, ŋga u piye Yesu kūŋgu-i wuɔ:

<Itieŋo gbɛ mi Tieŋo-i wuɔ:

«Jo η ji tɛna mi caaŋ-nu

35 aa η yan mi mal η bigāarāamba-i hā η ce η bāanġu-i beɪ.»§

³⁶ Tierenġu faŋgu-na, nuharunġu si dii, Israhel-baan namaanġo-i hiere na saaya na suɔ wuɔ nan gbuu Yesu man *daanġu-na, Diilonġo ciε u yaa-i Itieŋo-i aa tiraa ce-nyo Konkortieŋo.»

³⁷ Ban juɔ nu nel daama-i, kuɔ ce-ba bīŋkūŋgu. Baa yuu Pierbaa-ba-i* wuɔ: «Dumaanġo-na, i saaya i ce bige-i?» ³⁸ PIER wuɔ gbɛ-ba wuɔ: «Naanŋ na cilɔbabalanġo-i aa na jo ba ji *batisen-na Yesu-Kirsa yerre-na, ku yaa Diilonġo ka hur na āmbabalma-i. Mafan da ma ce, Diilonġo ka hā-na u Yalle-i. ³⁹ Na saa da, Diilonġo pāa nunġu-i baa namei baa na bisālmba, wuɔ u ka hā-na u Yalle-i. U bi pāa-ku baa uŋ ka bī baman yaayargaa-terni-na hiere ba cu u huon-nu.»

⁴⁰ PIER waan nelma bɔi baa-ba a dii sirēiŋa beɪ ba da ba hūu-ma. U taa u piye baa-ba wuɔ: «Siyaan konkoro-i, ku yaa manŋ kaa da fiεfiε ku nuɔmba-i ma siε ka da-na.» ⁴¹ Yiinġu faŋgu-na, nuɔmba bɔi hūyāa Pier nelma-i aa ce ba batisen-ba. Ba yuu nuɔmba neifelle nuɔsiba ndii temma baman naa suurii naara Diilonġ-dūŋ-baamba-i. ⁴² Baa bilaanu ta ba jo ba nu Diilonġ-nelma-i Yesu pɔpuɔrbiemba wulaa. Ba waa ŋaa cɛduɔŋ-biemba, ta ba wuo niwuoni-i baa ba-naa aa ta ba bi cārā Diilonġo-i baa ba-naa. ⁴³ Yesu pɔpuɔrbiemba taa ba ce gbεε-weima bɔi, a ce dumaanġo-na korma taa ma da nuɔmba-i baa-ba.

⁴⁴ Diilonġ-dūŋ-baamba naa bel ba-naa hiere, ba saa ta ba ce huɔŋga baa ba nagāŋ-niini-i. ⁴⁵ Ba waa uman duɔ da kumanġ, u suor-ku aa jo baa gbeinġa-i ba ji cal-a ba-naa nuɔ a saa baa gbein-maaman yen-bei dumaa. ⁴⁶ Yinni man jon baa dii *Diilodubuɔ-i-na, ba sa nanna yiinġu. Ba taa ba wuo niwuoni-i baa ba-naa cīnni-na. Ba niwuoni wuoma taa ma dɔl aa ba hɔmmu na firnu baa mu-naa. ⁴⁷ Ba taa ba hāl neini-i ba tuɔlnu Diilonġo-i.

† 2:28 Gbelieman-nalāanġu (Psaume) 16.8-11 § 2:35 Gbelieman-nalāanġu (Psaume) 110.1

* 2:37 Pierbaa-ba-i: Ba gbɛ Pier baa u napɔpuɔrbiemba namba yaa-i.

Ba maama taa ma dɔlnu nuɔmba-i hiere nelle-na. Aa yinniŋ taa ni cor duma, Itienjo taa u kor nuɔmba-i dumei u naara ba källe-na.

3

Murgu nanjo siire

¹ Yiinŋu nanŋu-na, batarunŋu-na, Pier baa Nsaa-i ba taa ba kã da ba ka cãrã Diilonjo-i. ² A ne da naacolŋo nanjo waa, uŋ siire, u saa gbãa wuɔ dede. Yinni maŋ jon, ba biɛ-yo ba kã ba jina *Diilodubuɔ dumelle nande yaanŋa-na u tuɔ cãrã bamaŋ suuriin ba wulaa. Dumelle fande-i, ba bi-de wuɔ «Dumefafalle». ³ Pierbaa-baŋ kãa da ba ka suur, wuɔ tuɔ cãrã ba wulaa. ⁴ Baa ne-yo aa naa cira: «Ne bande.» ⁵ Naacolŋ wuɔ tuɔ ne-ba wuɔ sɪ ba taara ba hã-yo binŋunŋu. ⁶ Pier wuɔ cira: «Warbelle sɪ mi yerren, ŋga kumaŋ dii baa-mi, mi ka hã-ni baa-ku.» Aa naa cira: «Nasaretitaan Yesu-Kirsa yerre-na, sire ŋ ta ŋ wuɔ!» ⁷ Aa kã ka bel u nadienanŋa-i duɔ sire-yuɔ. Naacolŋo gbein nie pãŋ firnu. ⁸ Wuɔ wuɔr sire pãŋ tuɔ wuɔ. Uŋ siire dumaanjo-na, wuɔ tuɔ gbeliŋ Diilonjo-i aa tuɔ tetiera aa kã ba ta ba suur baa Pierbaa-ba-i Diilodubuɔ-i-na. ⁹ Nuɔmba juɔ'a ba ne da hai moloŋo-i gbelaan Diilonjo-i u suur daayo-i? ¹⁰ Umanŋ tɛnaananŋ Diilodubuɔ dumelle yaanŋa-na u cãrã, u yaa-i. Kuɔ ce-ba gberɛ aa tiraa dii kũonyelle-bei.

Pierŋ waanŋ maman Diilodubuɔ-i-na

¹¹ Naacolŋ daa uŋ siire, wuɔ pãŋ nyaarãa Pierbaa-ba-i. Nuɔŋ baa jo ji yu-bei dii *Salomɔ kukuruunŋu-na ta ba ne-ba. ¹² Pierŋ daa baŋ nen-baŋ dumaanjo-na, wuɔ cira: «*Isirahel-baanŋ namaa, baa na yanŋ ku ce-na gberɛ. Baa na ta na ne wuɔ sɪ miemei siire naacolŋ daayo-i baa i ferɛŋ fɔŋgũɔ, sisɔ i wuɔ Diilonŋ-húmelle-i fafamma ku'i cie i gbãa sire-yuɔ; ku'i sɪ. ¹³ I binɔuɔmbaŋ siire wuɔ Diilonjo maŋ húmelle-i, *Abiramu-i baa *Isaki-i a naara *Yakɔbu-i, baŋ siire wuɔ Diilonjo maŋ húmelle-i, u'i cie u cãarãŋo ce boi. U cãarãŋo fanjo yaa Yesu-i. Na cie ba bel-o ka hã *Pilati-i baa-yo. Pilati wuɔ u nanna-yuɔ, na'a ma sie gbãa wuɔ. ¹⁴ Na ciinaana Diilonŋ-nolŋo-i, na cie ba bel nelviinjo-i aa ce ba nanna nelkoronjo-i. ¹⁵ Na cie ba ko cicɛlma tienjo-i. Ŋga nanŋ fiɛ ko-yo, Diilonjo siire-yuɔ hiel-o kuomba hɔlma-na, i daayo nuɔ. ¹⁶ Inŋ haa i nanŋa-i yuɔ ku'i kãayã naacolŋ daayo-i; na sa bi yanŋ-yo suɔma. Inŋ haa i nanŋa-i Yesu-i-na, ku'i cie u sire-yuɔ yeryer dumandɛ-i-na na yufelle-na.

¹⁷ «Tobinŋ namaa, mi suyaa miɛ na saa naa suɔ-ma aa ce-ma, halle baa na yuntaamba-i hiere. ¹⁸ Ŋga Diilonŋ uŋ ŋa naa ce u *pɔpuɔrbiemba wuɔya waŋ mamanŋ, wuɔ uŋ ka saanŋ *Konkortienjo maŋ, u ka mulienŋ; nelma famma yaa cie.

¹⁹ «Mamanŋ dii cemma fiɛfiɛ-i-na, naananŋ na cilɔbabalaŋo-i aa na bir na jo Diilonjo wulaa, ku yaa u ka hur na ambabalma-i. ²⁰ Mafanŋ da ma ce, u ka pa kufienŋ-bãanŋu nei. Aa uŋ ŋa naa hiel Konkortienjo maŋ dii ku domma-na, u ka bir saanŋ u jo. Konkortienjo fanjo yaa Yesu-i. ²¹ Dumandɛ-i-na, uu dii tɛna dii dɔrɔ-i-na tuɔ cie miwaanjo duɔ bibirre ŋaa Diilonŋ uŋ cie u pɔpuɔrbiemba waŋ-ma duma dii ku bembienŋa-na. ²² Na saa da, *Moisi waanŋ Yesu-Kirsa maama yaa wuɔ: «*Diilonjo ka hiel u *pɔpuɔrbilonjo nanjo mei temma na hɔlma-na. Pɔpuɔrbilonjo fan duɔ waŋ mamanŋ, baa na yagar-ma.* ²³ Umanŋ duɔ saa nu u nunŋu-i, ba ka hiel kutienjo nunŋu-i Diilonjo baamba-na aa ba ka ko-yo.» ²⁴ Diilopɔpuɔrbiemba maŋ siire piye hiere,

* 3:23 Anŋnamma tiyemmanŋ-sebe (Deutéronome) 18.15,18,19.

a doŋ *Samiel-na, ba waan nyunŋo ku yin daani maama-i. ²⁵ Diilonŋ uŋ p̄aa nunŋu maŋ aa ce u pɔpuɔrbiemba waŋ ku maama-i, u p̄aa-ku baa namei. Aa uŋ p̄aa nunŋu-i baa na b̄incuɔmba-i kusuɔŋ-nu aa gb̄e Abiramu-i wuɔ: *«Mi ka ta mi cor baa nan̄ h̄aaȳlmba yaa-i mi ce baa d̄unni-i hiere h̄ɛma-na»*†, na nunŋu dii nup̄alle fande-na. ²⁶ Ku'i ciɛ na da Diilonŋo ciɛ u caar̄aŋo jo namei wulaa-i iḡɛna duɔ ji k̄aȳa-nei na nanna na maacembabalamma-i.»

4

Ba bilaa Pierbaa-ba-i

¹ Pier baa Ns̄aa-i ban̄ waa ta ba piiye baa nuɔmba-i, *Diiloljiḡantaamba-i baa *Diilodubuɔ sorosibaa-ba yuntienŋo-i, a naara *Sadus̄ɛbaa-ba jo ji da-ba. ² Pierbaa-ba taa ba piiye baa nuɔmba-i wuɔ Yesu kuu aa sire, kɛɛ yinŋu dii baa yinŋu kuomba ka bi sire fuɔ temma-i. Ban̄ juɔ ji da ba piiye dumaanŋo-na, ku saa d̄ɔnu-bei. ³ Baa bel-ba. B̄aanŋu naa t̄i t̄i. Baa k̄a ka dii-ba kaso ba cɔ. ⁴ Ban̄ fiɛ bel-ba, ban̄ h̄ii piiye baa baman̄ hiere, ba f̄ɔŋḡuɔ baa h̄uu-ma. Baman̄ naa h̄uȳaa-ma, ba gb̄aa yu nuɔmba neifier̄a h̄ai nuɔsiba ndii temma.

⁵ Ku cuo kaala-i-na, *Yuifu ba yuntaamba-i baa nelle b̄incuɔmba-i, a naara *an̄j̄namma piḡaataamba-i, baa j̄anu ba-naa *Yerusalemu-i-na. ⁶ *Diiloljiḡantaamba yuntienŋo maŋ ba nan̄ b̄in̄-yon̄ Ani-i, u waa baa u dumellen̄-baamba-i hiere, a naara Kayifu, baa Ns̄aa, baa Ales̄andire. ⁷ Ban̄ j̄aanu ba-naa, baa ce ba jo baa Pierbaa-ba-i. Ban̄ juɔ, baa yuu-ba wuɔ: «Naaa hilaa baa hin̄ daama-i hie a ji sire naacolŋ daayo-i? Hai moloŋo-i puɔraa-na?» ⁸ Huɔŋgu fanŋu-na, *Diilonŋ-Yalle naa yu Pier huɔŋga-i, wuɔ cira: «Nelle yuntaan̄ namaa, baa b̄incuɔŋ namaa, ⁹ i ciɛ an̄fafamma molo-na aa na bi-ye ji ta na yuu-ye in̄ ciɛ duma sire-yuɔ u murgusinni-na, dumei s̄i wei? ¹⁰ Nelma diei dii na saaya na suɔ-ma hiere baa *Isirah̄el-baamba-i: Nan̄ gbuu Nasar̄etitaan̄ Yesu maŋ *daanŋu-na ko-yo aa Diilonŋo sire-yuɔ, fuɔ barguɔ yaa nuɔ-i naacolŋ daayon̄ siire yeryer na yufelle-na dumandɛ-i. ¹¹ Ba waan̄ Yesu fuɔ maama yaa Diilonŋ-nelma-na wuɔ: *«T̄amp̄elle maŋ dumar̄aŋ namaanŋo-i nan̄ c̄inaana-die,*

di yaa juɔ bella d̄unŋu-i.»*

¹² Yesu yaa gb̄aa kor nelbiliemba-i u diei yon̄. Da ma hel ufanŋo-na, Diilonŋo saa h̄a-ye moloŋo yanŋa nanŋa uman̄ gb̄aa kor-e.»

¹³ Pierbaa-ban̄ daa holle-i piiye dumaa, kuɔ cu an̄dacetaamba h̄ommu-i. Da ba ne, ba da-ba nelgb̄an̄gb̄al̄aamba; ba sa suɔ sɛbɛ. Baa p̄an̄ suɔ wuɔ Yesu wuɔrataamba. ¹⁴ Da ba ne naacolŋo maŋ siire ba caanŋu-na, ba siɛ suɔ ban̄ ka waŋ maman̄. ¹⁵ Baa ce ba hiel Pierbaa-ba-i ḡɔŋḡuɔŋ-nu aa naa yuu ba-naa wuɔ: ¹⁶ «I ka ce-ba niɛ? Nuɔmba-i hiere Yerusalemu-i-na ba suyaa wuɔ ba yaa siire naacolŋ daayo-i, nuharunŋu si dii-mei; i siɛ bi gb̄aa ju-ma. ¹⁷ N̄ga die i sa taara nel daama gbuo nelle-i hiere, i saaya i gboya-bei wuɔ ba baa yan̄ i tiraa nu ba b̄ɛ Yesu yerre-i baa moloŋo. Uman̄ duɔ b̄i-de, kuman̄ da ku waa, u ka da-ku.»

¹⁸ Ban̄ juɔ da ba-naa t̄i, baa b̄i Pierbaa-ba-i a ji waŋ baa-ba wuɔ ba baa yan̄ ba tiraa nu ba b̄ɛ Yesu yerre-i ba nunni-na, ba baa bi waŋ u maama baa moloŋo. ¹⁹ Pierbaa baa gb̄e-ba wuɔ: «Naaa fere-i niɛ-kuŋ na ne! I

† 3:25 Miwaanŋo j̄namman̄-sɛbɛ (Gen̄ɛse) 22.18

* 4:11 Gbeliɛman̄-nal̄aanŋu (Psaume) 118.22

ce namaa maama yaa-i aa yan̄ Diilon̄-maama-i wɛi? ²⁰ Míe fuɔ, in̄ nuɔ maman̄, aa da maman̄, i siɛ gb̄aa fiinan̄-mɛi.»

²¹ Ban̄ siire naacol̄o-i, kuɔ gbuu dɔlnu nuɔmba-i, baa ta ba gbɛliɛn̄ Diilon̄-o-i, a ce dumaan̄o-na āndacetaamba saa da nelma da ba cāl-ba; baa naa ba sɛl ba yufien̄a yaa piye baa-ba aa nanna-bei ba kā. ²² Ban̄ siire naacol̄o man̄, u bien̄a naa cor bien̄ komuɔn̄a h̄ai.

Diilon̄-dūn̄-baamba cāarā Diilon̄o-i

²³ Ban̄ naana Piɛr-i baa Nsāa-i, baa ta kā ba nabaamba wulaa. *Diilon̄-jigāntaamba yuntaamba-i baa b̄incuamban̄ waan̄ maman̄ baa-ba hiere, baa t̄nu ba nabaamba-i baa-ma. ²⁴ Ban̄ t̄n̄u-bɛi dumaan̄o-na, baa gbonu cārā Diilon̄o-i wuɔ: «Itie, nuɔn̄ei hielaa d̄ɔɔ-i baa h̄iɛma-i, baa dāmman̄-nuoraan̄gu-i. Aa bi hiel ni huɔya-niini-i hiere. ²⁵ Nuɔn̄ei ciɛ n̄ *Yalle dii nel daama-i i b̄inc̄ōn̄o-i *Davidi† nun̄gu-na u wan̄-ma wuɔ:

«Bige-i ciɛ nuɔmba sire ta ba pepiena nilɛin̄a-na?»

Ba saa suɔ wuɔ ban̄ puu maman̄, ma siɛ kā terien̄gu wɛi?»

²⁶ F̄ɔn̄ḡɔtaamba siire tɛɛn̄ yiɛra,

aa yuntaamba p̄ulā Itien̄o-i baa u Yufellen̄-Nol̄n̄o-i.»†

²⁷ Ninsie ninsie, *Er̄ɔdi-i baa *P̄ɔse-Pilati-i a naara *niɛraamba-i baa *Isirah̄el-baamba-i hiere, ba tigiin̄ ba-naa nel daade\$ yaa nuɔ-i, a p̄ulā n̄ cārān̄o-i Yesu-i. Ba tigiin̄ ba-naa a p̄ulā n̄ Yufellen̄-Nol̄n̄o-i.

²⁸ Dumandɛ-i-na, nin̄ n̄a naa pu maman̄, maman̄ waa n̄ huɔn̄ga-na, ba ciɛ ma yaa-i. ²⁹ Fiefiɛ-i-na, Itie, n̄ daa ban̄ wur n̄ cārāan̄ miɛn̄o-i dumaa. H̄a-ye holle i tiɛ gb̄a i wan̄ n̄ nelma-i. ³⁰ K̄ayā-yiɛ i tiɛ gb̄a i sire jaamba-i aa bi tiɛ ce nelma b̄oi baa gbɛɛ-wɛima b̄oi n̄ cārān̄o-i Yesu yerre-na.»

³¹ Ban̄ juɔ cārā Diilon̄o-i t̄i, h̄iɛn̄ maa sagalla ban̄ waa tigiin̄ kusuɔn̄-nu. Diilon̄-Yalle p̄an̄ yu ba h̄ommu-i hiere. Baa da holle ta ba wan̄ Diilon̄-nelma-i.

Diilon̄-dūn̄-baamban̄ bilaa ba-naa dumaa

³² Diilon̄-dūn̄-baamba-i baa ba ciinumma-i hiere baa naa gbuu bel ba-naa fafamma. Ba h̄olma-na, n̄ siɛ gb̄aa suɔ wuɔ mɛl k̄un̄gu-i daaku-i aa mɛl k̄un̄gu-i daaku-i. ³³ Himma nan̄ temma waa Yesu *pɔpuɔrbiemba āncemma-na ta ma pigāan̄ wuɔ Yesu siire kelkel. Diilon̄o naa silaa tuɔ ce baa-ba u cor. ³⁴⁻³⁵ Sonniñ waa baa baman̄ hiere, baa c̄inn̄iñ bi waa baa baman̄, ba taa ba suor-ni ba jo ba h̄a Yesu pɔpuɔrbiemba-i baa ni gbein̄a-i. Bafan̄ da ba h̄u-u-ya, ba ne ba gbein̄-maaman̄ j̄iɛnya ma-naa dumaa aa bi h̄onu-yɛi dumɛi. A ce dumaan̄o-na s̄untie saa waa ba h̄olma-na.

³⁶ Unan̄o waa ba h̄olma-na, ba taa ba b̄i-yo Yosefu. U waa *Levitiyiɛn̄o. U taa u hel Sipire. Pɔpuɔrbiemba taa ba b̄i-yo Barnabasi, ku yun̄gu yaa wuɔ Sirɛintien̄o. ³⁷ Suon̄gu nan̄gu waa baa-yo, wuɔ suor-ku aa naa jo baa ku gbein̄a-i ji h̄a pɔpuɔrbiemba-i baa-ya.

5

Diilo sa siɛ huhurma-i

¹ Naacol̄o nan̄o waa, ba taa ba b̄i-yo Ananiyasi aa b̄i u ciɛn̄o-i Safira. Terien̄gu nan̄gu waa baa-ba, baa suor terien̄ daaku-i ² aa naa saa-ma aa b̄ol̄n̄o hiel gbein̄a nan̄a aa kā baa a boluon̄gu-i ka h̄a Yesu *pɔpuɔrbiemba-i baa-ya.

† 4:25 Ku birii a saanu baa cerma. Girekimma-na ba naaraaya Davidi yerre-na wuɔ Diilon̄-cārān̄o. † 4:26 Gbɛliaman̄-nalāan̄gu 2.1-2 § 4:27 Ba gb̄ɛ *Yerusalemu.

³ Un̄ k̄aa, Piɛr wuɔ gbɛ̄-yo wuɔ: «Ananiyasi, bige-i ciɛ n̄ yan̄ *Sitāni tāal-ni n̄ hiel kunan̄gu gbeɲa-na aa jo ji ta n̄ kar coima-i baa *Diilon̄-Yalle-i? ⁴ Terien̄gu-i nan̄ k̄iŋgu, molo saa cira n̄ suor-ku. Nin̄ fiɛ suor-ku, gbeɲa-i nan̄ waan̄a. Bige-i ciɛ n̄ ce maacen̄ daama temma-i? Nin̄ karaa coima man̄, n̄ saa kar-ma baa n̄ nanuɔmba, n̄ karaa-ma baa Diilon̄o.»

⁵ Ananiyasiŋ nuɔ nel daama-i, u p̄n̄j cii, u bi kuliŋgu yaa dumaan̄o-na. Uman̄ duɔ nu nel daama-i, u k̄ɔma p̄n̄j ta ma nyɛn̄. ⁶ Naacien̄ baa jo ji biɛ-yo ka fuure.

⁷ Ciɛn̄o saa waa. Bɔl̄n̄on̄ kuu, lɛrbaa-ba siei temma cor aa u suɔ tuɔ jo. Un̄ juɔ ji suur, u saa suɔ wuɔ wɛima ciɛ. ⁸ Piɛr yuu-yo wuɔ: «Ciɛn̄ nuɔ, na suuraa na terien̄gu-i sul daadu'i nuɔ-i wɛi?»

Ciɛn̄ wuɔ siɛ wuɔ: «Ūu, ku sully yaa-i.»

⁹ Piɛr wuɔ cira: «Bige-i ciɛ na saa-ma baa n̄ bɔlɔ-i aa da na cure Diilon̄-Yalle-i? Ne, baman̄ k̄aa ka fuure n̄ bɔlɔ-i ba yaa bi suuriŋ daaba, ba ka bi biɛ nuɔn̄o-i ka fuure-niɛ.» ¹⁰ Ciɛn̄ wuɔ p̄n̄j cii terien̄gu fan̄gu-na a ku Piɛr caan̄gu-na. Naacien̄ ba'a ba suur ku yaa nuɔ-i, a da u kuu. Baa tiraa biɛ ufan̄o-i bir ḡūunu ka fuure bɔl̄n̄o caan̄gu-na. ¹¹ Diilon̄-d̄iŋ-baamba k̄ɔma migāan̄ ta ma nyɛn̄ ma naara. Uman̄ duɔ nu nel daama-i, ku ce-yo k̄ɔnyelle.

Gberɛkulaŋo

¹² Yesu *pɔpuɔrbiemba taa ba ce nelma bɔi baa gbɛɛ-wɛima bɔi nuɔmba hɔlma-na. Ba taa ba tigiŋ ba-naa *Salomɔ kukuruun̄gu yaa nuɔ-i. ¹³ Nuɔmba-i hiere nelle-na ba taa wan̄ ba yefafalle, n̄ga molo saa tuɔ siɛ u piɛ-ba. ¹⁴ Caamba-i baa bɛmba man̄ naa h̄yāan̄ Itien̄o maama-i baa sa waa dɛi baa yuliŋgu-i. ¹⁵ Nuɔmba waa da ba ce ba hel baa gbāŋgbaarbaa, baa fiḡinni a galla ba jaamba-i Piɛr muncormu-na, wuɔ duɔ tuɔ cor aa u yalle yiɛya uman̄, u sire. ¹⁶ Nilɛiŋa man̄ *Yerusalemu kɔtɔnni-na hiere, nuɔmba bɔi taa ba hel-yɛi ba jo baa ba jaamba-i pɔpuɔrbiemba wulaa. *Jinabaa-ban̄ bi waa baman̄ nuɔ-i, ba taa ba jo baa-ba. Uman̄ duɔ jo baa u wuon̄o, u sire.

Ban̄ haa kuman̄ Yesu pɔpuɔrbiemba-na

¹⁷ Nuɔmban̄ jon̄ pirpir Yesu *pɔpuɔrbiemba wulaa dumaan̄o-na, ku saa dɔlnu *Diilojigāntaamba yuntien̄o-i baa u kuoyataamba-i *Sadusiɛbaa-ba-i. Baa ce-ku nenemuŋgu ¹⁸ aa naa bel pɔpuɔrbiemba-i ka dii-ba kaso. ¹⁹ Ku isuon̄gu-na, Itien̄o *dɔrpɔpuɔrbilon̄o jo ji h̄l kaso-i a hiel-ba aa naa gbɛ̄-ba wuɔ: ²⁰ «Kāan̄ *Diilodubuɔ-i-na na ka wan̄ h̄mefelɛnde maama-i hiere baa nuɔmba-i.»

²¹ Ku cuo kaala-i-na, pɔpuɔrbien̄ baa naar k̄a Diilodubuɔ-i-na ka don̄ ta ba wan̄ Diilon̄-nelma-i. Diilojigāntaamba yuntien̄o-i baa u kuoyataamba saa suɔ wuɔ ba hilaa. Cuon̄ kaalaa, baa b̄i b̄incuɔmba-i da ba ji ce āndaan̄gu-i. Ban̄ juɔ, baa puɔr wuɔ ba ka hiel-ba kaso-i-na jo baa-ba. ²² Baa k̄a ba saa ka da-ba. Baa bir jo ji cira: ²³ «I saa ka da moloŋo kaso-i-na. In̄ k̄aa, kaso naa waa b̄iŋ u temma-i, aa baman̄ niɛyan̄-yuɔ ba waa ba munyierammu-na hiere dumien̄a yammu-na. I h̄lāa-yo ku yaa nuɔ-i, i saa da moloŋo huon̄ga-na.»

²⁴ Sorosibaa-ba man̄ niɛyan̄ Diilodubuɔ-i ba yuntien̄o-i, baa *Diilojigāntaamba yuntaamban̄ nuɔ nel daama-i, ba h̄on̄ muɔ p̄n̄j cu; ba sa suɔ ku huon̄guŋ ka jo baa kuman̄. ²⁵ Ba'a ba ne da naacol̄n̄o nan̄o juɔ ji tuɔ t̄nu-bɛi wuɔ: «Nan̄ bilaa balamba man̄ ka dii-ba kaso-i-na, baa dii

ta ba waŋ Diilon-*nelma-i* dii Diilodubuɔ-*i-na.*» ²⁶ Sorosi ba yuntien wuɔ pɔŋ sire baa u sorosibaa-*ba-i* ka bel-*ba* jo baa-*ba.* Baŋ kɔa, ba saa kɔ baa bubuɔsɪnni, wuɔ sɪ nuɔmba ka naŋ-*ba* baa tɔmpɛlɛŋa.

Ba ce Yesu pɔpuɔrbiemba ɔndaanɔu-i

²⁷ Baŋ kɔa ka bel Yesu *pɔpuɔrbiemba-*i* jo baa-*ba,* *Diilojigantaamba yuntien wuɔ yuu-*ba* wuɔ: ²⁸ «Ma sɪ i waan-*ma* baa-*na* kuola-*mɛi* wuɔ na baa bɪ naacolŋ daayo yerre-*i* baa moloŋo kɛ? Ma daa niɛ na yan-*ye* aa sire gbuo *Yerusalemu-*i* hiere baa u maama-*i?* Na taara na cira miɛmɛi kuɔ-*yo* kɛ?»

²⁹ Pɛr baa u nabaamba-*i* baa cira: «I siɛ gbɔa maar Diilonɔ nunɔu-*i* ka ce nelbilien kɔŋu. ³⁰ Naŋ gbuu Yesu maŋ *daanɔu-*na* ko-*yo,* i tobaa-*baŋ* siire wuɔ Diilonɔ maŋ hɔmelle-*i,* u siire-*yuɔ* ³¹ aa kɔ baa-*yo* ka jɪna u caan-*nu.* U hɔa-*yo* yuntɛsɪnni-*i* aa ce-*yo* koŋkortienɔ. U ciɛ kufanɔu-*i* duɔ kɔyɔ *Isirahel-*baamba* da ba nanna ba cilɔbabalaŋo-*i* aa u duɔ hur ba ɔmbabalma-*i.* ³² Nel daama-*i* miɛ i daa-*ma* nuɔ, *Diilon-*Yalle* bi daa-*ma.* Bamaŋ nuɔŋ Diilonɔ nunɔu-*i,* u hɔ-*ba* di yaa-*i.*»

³³ *Nellentaambaŋ juɔ nu nel daama-*i,* ba hɔmmu pɔŋ guɔla. Baa pɔŋ ta ba taara ba komma. ³⁴ *Fariŋɛyienɔ naŋo waa baa-*ba,* ba taa ba bɪ-*yo* Gamaliel. U waa *ɔnɔŋamma pigaatienɔ. Nuɔmba taa ba kɔŋ-*yo* nelle-*na.* Wuɔ sire yiɛra ba hɔlma-*na* aa naa cira: «Ciɛŋ ba hel gɔŋgɔŋ-*nu.*»

³⁵ Baŋ hilaa, wuɔ gbɛ nuɔmba-*i* wuɔ: «Isirahel-*baan* namaa, jɔgaan na ne igɛna aa na suɔ na ce naŋ taaran na ce kumaŋ balaŋ daaba-*na.* ³⁶ Ku belle-*na,* Tedasi siire ce u fɛrɛ nelbuɔ. Nuɔmba sire cu u huon-*nu* ta ba kɔ nuɔmba nuɔsiba hɔi caan-*nu.* Baŋ juɔ ko-*yo,* ba curaa hie? Ba saa pisallɔ hiere wei? ³⁷ Fuɔ kɔŋguŋ curaa, baŋ taa ba kɔŋ nuɔmba-*i* belle-*na,* Yuda maŋ taa u hel *Galile-*i-na,* u siire hiel u yerre-*i.* Nuɔmba bɔi cu u huon-*nu.* Baŋ juɔ ko ufaŋo-*i,* bamaŋ naa cu u huon-*nu,* na daa-*ba* wei? ³⁸ Fieɛie-*i-na,* bamaŋ daaba-*i,* mi gbɔa waŋ mamaŋ: Niɛŋ-*baŋ* aa na yan-*ba.* Da kuɔ ba ce nelien-*maama,* yiŋgu dii baa yiŋgu, ma ka bɛna. ³⁹ Nga da kuɔ Diilon-*maama* ninsoŋo, na siɛ gbɔa bɛna-*mɛi.* Niɛŋ torro, na baa ji ta na gɔŋ baa Diilonɔ aa cira na gɔŋ baa nelbiliemba?»

⁴⁰ Gamalielŋ piiye dumaanɔ-*na,* ba kɔ ka ciire aa naa bɪ pɔpuɔrbiemba suur. Baŋ suuri, baa bel-*ba* muo-*ba* da dei aa naa waŋ baa-*ba* wuɔ ba baa tiraa yan ba da ba bɛ Yesu yerre-*i* baa moloŋo! Baŋ ciɛ mafamma-*i,* baa nanna-*bɛi* ba ta.

⁴¹ Baŋ bilaa-*ba* muo-*ba* Yesu maama-*na,* kuɔ gbuu silaa dɔlnu-*bɛi* wuɔ Diilonɔ ka tuɔ kɔŋ-*ba* nelfafaamba Yesu huonɔ-*na.* ⁴² Kuŋ ciɛ dumaanɔ-*na,* yinni maŋ jɔŋ, ba waŋ *Neldɔdɔlma-*i* *Diilodubuɔ-*i-na* baa cɪnni-*na* wuɔ Yesu yaa *Koŋkortienɔ maŋ Diilon un saan-*yo.*

6

Yesu pɔpuɔrbiemba calaanu maacemma-i

¹ Nuɔmba bɔi taa ba hɔu Yesu maama-*i* huɔŋ daaku-*na,* a ce dumaanɔ-*na* bamaŋ piiyen girekimma-*i,* baa ta ba waana wuɔ bamaŋ piiyen ebirem-*ma-i,* ba cal niuwuoni-*i* yinni maŋ jɔŋ aa ba sa hɔ bafamba bikulcaamba-*i.* ² Yesu *pɔpuɔrbiembaŋ daa ba waana dumaanɔ-*na,* baa tigiŋ Diilon-*dɔŋ*-*baamba-i* hiere a waŋ baa-*ba* wuɔ: «Tobiŋ namaa, na suyaa wuɔ i siɛ gbɔa yan Diilon-*nelma* wamma-*i* aa die ne niuwuoniŋ-*kɔŋgu,* ku saa bɛ dumaanɔ-*na.* ³ Hielaan nuɔmba niehɔi na hɔlma-*na.* Nuɔmba famba yefafalle saaya di waa nuɔmba nunni-*na.* *Diilon-*Yalle*

saaya di yu ba hõmmu-i aa ba saaya ba ta ba nu nelma. Da na hiel-ba, i ka bir maaceŋ daama-i hã ba yaa-i ⁴ aa miε i fulnu Diilocārälle baa u nelma wamma.»

⁵ Bamaŋ waa hiere, baa hũu-ma aa naa sire hiel Etiēni. Diiloŋ-maama-i baa Diiloŋ-Yalle naa yu Etiēni huõŋga-i. Baŋ hielaa Etiēni-i, baa hiel Filipu, baa Purokōr, baa Nikanōr, baa Timō a naara Parmenasi, baa Nikola. Nikola taa u hel Antiyōsi, ŋga uu naa suur Yuifusīnni-na. ⁶ Baŋ hielaa-ba, baa pigāaŋ pōpuorbiemba-i baa-ba. Baa haa ba nammu-i ba yunni-na a cārā Diiloŋo-i hã-ba.

⁷ Diiloŋ-nelma taa ma gbuo terni-i ma kã. Yinniŋ cor dumaa, nuõmba hũu-ma dumei *Yerusalemu-i-na. *Diilojigāntaamba maŋ naa hũyāa Yesu maama-i baa sa waa dei.

Ba bilaa Etiēni-i

⁸ Diiloŋo naa silaa ce baa Etiēni-i: Uu naa hã-yo himma u tuō ce gbεε-weima boi nelle-na. ⁹ A ne da *Yuifubaa-ba namba taa ba kã *Diilonelhāalādūŋgu naŋgu-na ba kã ba nu Diiloŋ-nelma-i. Ba taa ba bī Diilonelhāalādūŋgu faŋgu-i «Kufiēŋ ba dūŋgu»*. Yuifubaa-ba famba kã ba ta ba fanu ba-naa baa Etiēni-i Diiloŋ-nelma-na. Ba hõlma-na, banamba taa ba hel Sireni, banamba Alesāndiri, banamba Silisi, banamba *Asi. ¹⁰ *Diiloŋ-Yalle naa waa baa Etiēni a ce ba saa gbāa piye yar-o.

¹¹ Kuŋ nuōlaa-ba, ba bir yaŋ aa biε nuõmba gbeiŋa-na ba ta ba wuōra ba waŋ wuō: «Naacolŋ daayo u wuōra u tuora *Moisi-i baa Diiloŋo-i; baarŋo sī.» ¹² Ba ciε ku yaa-i nuõmba hõmmu du baa Etiēni-i nelle-na. Bincuõmba-i baa *āŋjīnamma pigāataamba-i hiere ba hõmmu duu baa-yo. Baŋ ciε kufaŋgu-i, ba kã ka bel-o kã baa-yo *nellentaamba wulaa.

¹³ Baŋ kãa baa-yo, ba tiraa bī coikartaamba namba kã, wuō siertaamba. Baa kã ka ta ba kar coima-i ba haa-yuō wuō: «Naacolŋ daayo sa gbuo piye *Diilodubuō yefafalle, halle baa *āŋjīnamma-i hiere. ¹⁴ I daa u wuōra u piye wuō Nasaretitaŋ Yesu ka muonu Diilodubuō-i aa bir Moisi nelma-i birma namma.» ¹⁵ Bamaŋ waa hiere gēŋgerteriēŋgu-na, baa diŋ-yuō ta ba ne-yo. U yaŋga taa ka caa ŋaa *dōrpōpuōrbiloŋ yaŋga.

7

Etiēni āndaanŋu-i

¹ Siertaambaŋ juō piye tī, *Diilojigāntaamba yuntien wuō yuu Etiēni-i wuō: «Baŋ waŋ mamaŋ ninsoŋo wei?» ² Etiēni wuō cira: «Mi nellen-tobiŋ namaa, baa mi tobaa namaa, mi ka waŋ nelma diei baa-na: Na suyaa wuō aa i bīncōiŋo-i *Abiramu suō duō sire Mesopotami-i-na ka tēna Arā-i-na, Cagaŋ-Diiloŋo naa carra-yuō ³ a waŋ baa-yo wuō u yaŋ u huraamba-i aa u sire ba jāmalā-i-na, kεε u ka pigāaŋ-yo jāmalā naŋo u ka tēna. ⁴ Abiramu sire* ka tēna Arā-i-na. Uŋ kãa teriēŋgu-na, u ton juō ku, Diiloŋo ce u jo ji tēna naŋ yen jāmalā maŋ nuō-i daayo-i.

⁵ «Uŋ juō, Diiloŋo saa hã-yo munturemmu aa bi cira mu yaa daamu. U yaŋ aa pā nuŋgu baa-yo wuō: «Mi ka hã-ni jāmalā daayo-i. Da ŋ saa ji waa, ŋ huon-baamba ka biε-yo cor.»† A ne da huõŋgu faŋgu-na, bilo saa waa baa Abiramu-i. ⁶ Diiloŋo gbē-yo wuō: «*Ŋ huon-baamba ka waa juōma-na, ba*

* **6:9** Baa bilaa Yuifubaa-ba namba-i koršīnni-na a kã baa-ba *Ōrōmu aa ji nanna-bei. Ku gbāa waa Yuifubaa-ba famba hāayēlmba yaa baŋ gbēŋ-baŋ bande-i-na. * **7:4** Girekimma-na ba ciεra u siire Kalde jāmalā-i-na. Kalde-i baa Mesopotami-i jāmalā duōŋo yaa-i. † **7:5** Niēŋ Miwaanŋo jīnammaŋ-sεbe-i-na (Genēse) 12.7; 13.15; 15.18; 17.8.

ka bel-ba kɔrsɪnni-na jāmālā faŋo-na gbuu mulɛŋ-ba. Ba ka ce bien nuɔsiba hāi mulɛma. ⁷ Nga bamaŋ ka bel-ba kɔrsɪnni-na, muɔmɛi ka pā kutaamba-i mi fɛɛ. Da mi ji ce mafamma-i, ŋ hāayɛlmba ka suɔ sire terienɟu-na ji tɛna bande ta ba buol-mi.†

⁸ «Uŋ waan mafamma-i, wuɔ bel *tobisinni baa Abiramu-i aa naa ce u *jā a dānya tobisinni fanni-iŋ. Ku'i ciɛ na da *Isakin juɔ honɟ, yinni niehāi cor, niisiei yiingu-na, Abiramu jā-yo. Isakin bi siire da *Yakɔbu-i, u bi jā-yo. Yakɔbu bi sire ce maaduɔma baa i bɪncuɔmba-i*.

⁹ «I bɪncuɔmba sire bigāan ba hāaŋo-i Yosefu-i aa bel-o suor-o ba sāa-yo kā baa-yo Esipi. Nga Diilonɟo waa baa Yosefu-i. ¹⁰ U hielaa u yunɟu-i mulɛma-na hiere aa ce-yo nelnurāŋo aa tiraa ce u kūŋɟu dɔlnu Esipitaan jāmātigi-i. Jāmātigi haa-yo u jāmālā yunɟ-nu baa u dumelle bi yunɟu-na.

¹¹ «Nyulmu nammu ji suur Esipi-i-na, ka hel baa *Kanaa jāmālā-i hiere. Kuu naa balan cor, a ce i bɪncuɔmba sa da niuwuoni ba wuo dii Kanaa-i-na. ¹² Yakɔbu ji nu wuɔ ba suor dɪmma dii Esipi-i-na. U puɔr i bɪncuɔmba kā ka sāa bir kūŋ.

¹³ «Baŋ juɔ kā hāalɪŋo-i, Yosefu pigāan-ba u fɛɛ wuɔ fuɔ yaa Yosefu-i. Terienɟu faŋu'i nuɔ-i, jāmātiginɟ suyaa Yosefu baamba-i. ¹⁴ Yosefu wuɔ ce u mɔlbaa-ba bir kūŋ ka jo baa tuonɟo-i baa u dumellen-baamba-i hiere. Ba kūŋɟu-na, ba waa nuɔmba komuɔŋa siei baa cɪncieluo nuɔmba ndii. ¹⁵ Yakɔbu kāa kāmma famma yaa-i Esipi-i-na. Diilonɟ-babɪmuɔ kaa hi-yo kusuɔŋ-nu'i baa i bɪncuɔmba-i hiere. ¹⁶ Ba waa umanɟ duɔ ku, ba biɛ-yo ka fuure-yuɔ Sisemu. Ba fuuriye-bei Abiramunɟ sāa cɪncorre manɟ Amɔr bisālmba wulaa†.

¹⁷ «Diilonɟ unɟ pāa nunɟu manɟ baa Abiramu-i, ku cemmanɟ-huɔŋɟunɟ juɔ ta ku piɛ, miɛ baamba sire gbuu ciinu Esipi-i-na. ¹⁸ Jāmātigi nanɟo ji nyugūŋ. Jāmātigi faŋo saa tuɔ suɔ Yosefu-i. ¹⁹ Wuɔ fūnunɟ tuɔ ce karaanɟu baa i bɪncuɔmba-i. U waa ciɛŋo manɟ duɔ honɟ u bilonɟo-i, u bel diilonɟo-i ce u nanna-yuɔ u kaal ji ku. ²⁰ *Moisi huɔŋ huɔŋɟu faŋu'i nuɔ-i. U maama saa naa fa baa fafaanɟu-i. Unɟ huɔŋ, u bɪncuɔmba gbāan fuo-yo ba dūŋɟu-na u ce caamba siei yonɟ baa-ba. ²¹ Baŋ juɔ suɔ baa-ba aa ce ba biɛ-yo ka nanna, jāmātigi bilonɟ wuɔ biɛ-yo ce-yo ŋaa fuɔ bilohoinɟo, a fiɛ-yo u ji vāa. ²² Ku ciɛ dumɛi Moisi suɔ Esipitaamba āncemma-i hiere. U taa u nu nelma-i ŋaa u yunɟu ka muonu aa wɛima saa ta ma yar-o cemma.

²³ «Unɟ juɔ da bien komuɔŋa hāi, wuɔ kā duɔ ka ne u nellen-baamba-i†. ²⁴ Yiingu nanɟu-na, wuɔ ji da Esipiyienɟo nanɟo ce ba wuonɟo nanɟo-i sūlma. Wuɔ hūu naacolɟo-i aa naa muo Esipiyienɟo-i ko-yo. ²⁵ U taa u taara u ce u nellen-baamba suɔ wuɔ Diilonɟo ciɛ u'i jo duɔ ji kor-ba. Nga ba saa suɔ-mu.

²⁶ «Ku cuo kaala-i-na, wuɔ da ba baamba namba gāŋ. Wuɔ karnu-bei aa naa tuɔ piiye baa-ba wuɔ: «Bige-i ciɛ na ta na gāŋ, ma sɪ namɛi kuuduɔŋɟu?» ²⁷ Umanɟ taa u jɪnya u nawuonɟo-i wuɔ sɛ Moisi-i da yɛɛ, aa naa cira: «Hai molonɟo-i diyaa nanɟ nunɟu-i?» ²⁸ N taara da ŋ ko-mi ŋaa ninɟ kuɔ Esipiyienɟo-i dumaa cicuɔŋɟu-na wei?» ²⁹ Unɟ piiye dumaanɟo-na, Moisi saa gbāa duɔ tiraa tɛna; wuɔ gbar ka tɛna Madiyā. U kaa biɛ ciɛŋo-i kusuɔŋ-nu'i a honɟ bisālmba hāi baa-yo.

† 7:7 Nienɟ Miwaanɟo jɪnammanɟ-sebɛ-i-na (Genèse) 15.13-14, Helmanɟ-sebɛ-i-na (Exode) 3.12.

§ 7:8 Nienɟ Miwaanɟo jɪnammanɟ-sebɛ-i-na (Genèse) 17.10-14. * 7:8 Yakɔbu bɛpuɔmba waa cɪncieluo baa ba hāi. Etiɛni blɛ ba yaa-i bande-i-na wuɔ ba bɪncuɔmba. † 7:16 Nienɟ Miwaanɟo jɪnammanɟ-sebɛ-i-na (Genèse) 23.1-18; 33.19; 50.7-13. † 7:23 Moisi waa *Isirahel wuonɟo nanɟo.

³⁰ «Bieŋ komuɔŋa hāi cor. Yiingu nanɔu-na, *dɔrɔpɔuɔrbilonɔ nanɔ carra Moisi-i dii *hɛkuraanɔu-na Sinayi tɔnɔngu hɔlma-na. Wuɔ u ne da bige-i daaku-i? Dāamu'i caaŋ tibiyele nande-i aa dɔrɔpɔuɔrbilonɔ waa dii mu huɔŋga-na. ³¹ Kuɔ cu u huɔŋga-i. Wuɔ ta tuɔ piɛ duɔ ka ne dāamu fammu-i dɛi. Wuɔ u ne da Itienɔ piye baa-yo wuɔ: ³² «Moisi, ŋ bɛncuɔmba Diilonɔ yaa muɔŋo-i: Abiramu siire wuɔ mɛi hūmelle yaa-i, Isaki-i baa Yakɔbu-i hiere maaduɔma.» Moisi kūɔma pāŋ ta ma nyɛŋ, a ce u saa tiraa siɛ duɔ ne terienɔ fangɔ yanga-na. ³³ Itienɔ gbɛ-yo wuɔ: «Hiel naatenni-i ŋ gbeini-na; niŋ yɛŋ terienɔ maŋ nuɔ-i daaku-i Diilonɔ-terienɔ. ³⁴ Mi baambaŋ ceŋ sūlma maŋ Esipi-i-na, mi daa-ma; baŋ bireŋ, mi nuɔ, ku'i ciɛ mi hiire jo miɛ mi ji kor-ba. Jo mi ji puɔr-ni ba wulaa.» §

³⁵ «*Isirahel-baambaŋ siɛ Moisi maŋ wuɔ u halaŋ, molo saa dii u nunɔu ba berru-na, Moisi duɔŋo faŋo yaa Diilonɔ uŋ ciɛ dɔrɔpɔuɔrbilonɔ jo ji puɔr-o wuɔ u ka waa ba yuŋ-nu aa hūu-ba Esipitaamba nyisɛnni-na. ³⁶ Moisi yaa ciɛ himma-i a hiel i bɛncuɔmba-i Esipi-i-na. U ciɛ-ma Esipi-i-na, aa ce-ma dāmmaŋ-nuoradāama-i-na aa tiraa ce-ma hɛkuraanɔu-na duɔ gbāa kor-ba. U ciɛ kufanɔu-i bieŋ komuɔŋa hāi.

³⁷ «Moisi duɔŋo faŋo yaa gbɛ Isirahel-baamba-i wuɔ Diilonɔ ka hiel ba nellenɔ-wuɔŋo nanɔ ce-yo u *pɔpuɔrbilonɔ fuɔ temma hā-ba*. ³⁸ Aa i bɛncuɔmbaŋ waa hɛkuraanɔu-na, u yaa waa ba hɔlma-na baa Diilonɔ-i. Dɔrɔpɔuɔrbilonɔ taa u piye baa u yaa-i Sinayi tɔnɔngu-na u tuɔ kā u tūnu i bɛncuɔmba-i. U yaa taa u jo baa cicɛlmaŋ-nelma-i u jo u waŋ-ma baa-ye. ³⁹ I bɛncuɔmba bir yanɔ ba sa nu u nunɔu-i. Ba ciinaana-yuɔ aa ta ba taara ba bir kā Esipi-i-na.

⁴⁰ «Baŋ diyaa mafamma-i ba hɔmmu-na, ba gbɛ *Aarɔ-i wuɔ: «*Ce tɛnni ŋ hā-ye, nimaŋ ka kāyā-yiɛ i hi i muŋkammu-i. Moisi hielaa-ye Esipi-i-na, u yaa daayo i sa suɔ uŋ curaa kusuɔŋ-nu.*» † ⁴¹ Yibienɔ faŋa-na, baa sire kul nambilonɔ a ce-yo tɛingu ta ba buol. Baŋ kulii nambilonɔ-i, kuɔ silaa gbuu dɔlnu-bɛi ŋaa bige-i! Baa ce ponsaanɔu ma yerreŋ. ⁴² Diilonɔ wuɔ ne-ba aa yanɔ-ba ba ta ba buol mɔɛŋa baa ceinɔ baa bāanɔu ŋaa maŋ nyɛgāan duma a Diilopɔpuɔrbiemba sebe-i-na wuɔ:

«Isirahel-baanɔ namaa,

nanɔ ciɛ bieŋ komuɔŋa hāi maŋ hɛkuraanɔu-na,

na taa na ko niikonni-i na hā muɔmɛi wɛi?

Na taa na bi pā niipānni-i na hā muɔmɛi wɛi?

⁴³ *Ma sɪ na birii yanɔ aa kul tɛnni ta na buol?*

Na saa tūu Molɔki † dūŋgu-i

baa Erefā Smɔɛle-i ta baa-ni wɛi?

Na ciɛ kəllunɔ-nobimba famba-i ta na buol-ba.

Mi ka ce ba kā baa-na dii *Babilɔni huonɔ-nu.»*

⁴⁴ Etiɛni wuɔ cor baa u āndaanɔu-i wuɔ: «*Tobisinnin-dūŋgu waa baa i bɛncuɔmba-i hɛkuraanɔu-na. Diilonɔ-nelma waa ku yaa nuɔ-i. Moisi ciɛ-ku ŋaa Diilonɔŋ pigāan-yo ku cemma-i duma. ⁴⁵ Ku huonɔu-na, i bɛncuɔmba huonɔ-baamba ji wuo dūŋ daaku ciilunɔu-i. Yosuwe yaa waa ba

§ 7:34 Nien Helmaŋ-sebe-i-na (Exode) 3.1-10. * 7:37 Anjɛnamma tiyemmanɔ-sebe

(Deutéronome) 18.15. † 7:40 Helmaŋ-sebe-i-na (Exode) 32.1,23. ‡ 7:43 Molɔki: Tɛingu nanɔ yerre-i dumaanɔu-na. Isirahel-baamba naa biɛ tɛingu fangɔ-i Kanaataanɔ wulaa ta ba buol-ku.

§ 7:43 Erefā: Tɛingu nanɔ yerre-i dumaanɔu-na. Baa kulii-ku ŋaa mɔɛle ta ba buol-ku,

Isirahel-baamba bi niya kutaamba-i kul ku temma ta ba bi buol. * 7:43 Amɔsi (Amos) 5.25-27

yaan̄ga-na. Diilon̄ wuɔ k̄yā-bei ba donya nuɔmba man̄ waa hiere jāmalā daayo-na aa biē dūn̄ daaku-i ji t̄ena baa-ku. Ku t̄iyāa dumei ji hi *Davidi bāan̄gu-i. ⁴⁶ Diilon̄o taa u ce baa Davidi-i u cor; Davidi wuɔ cārā hūmelle-i u wulaa wuɔ u yan̄ u ma ninson̄-dūngu hā-yo *Isirahel-baamba ta ba jo ba jaal-o kuɔ. † ⁴⁷ Dūngu fan̄gu-i, *Salomō'i juɔ ma-ku hā Diilon̄o-i. ‡ ⁴⁸ Nga D̄arwuon̄o sa cɔ dūn̄-nu n̄aa Diilopɔpuɔrbilon̄ un̄ waan̄-ma duma wuɔ: ⁴⁹ Itien̄o ciera wuɔ:

«D̄arɔ yaa mei f̄n̄gōtesinn̄i-teterre-i.

Mi cie h̄ema-i ta mi haa mi gbeini.

Namaa gbāa ma dūn̄ haku-i hā muɔn̄o-i?

Mi mun̄fisammun̄-terien̄gu yaa hie h̄ema-na?

⁵⁰ B̄tmb̄nni man̄ dii hiere,

mei nap̄rren̄-niini'i s̄i wei?» S̄»

⁵¹ Etieni wuɔ cira: «Ānyagarmantaan̄ namaa temma-i daana-i, Diilon̄o biē-na ji gbē! Na sa siē *Diilon̄-Yalle wulaa. Na biyaa na b̄ncuɔn̄-maama. ⁵² Diilopɔpuɔrbilon̄o hayo-i siire aa na b̄ncuɔmba saa ce-yo sūlma? Halle baman̄ siire piye Nelviin̄o jomman̄-kūngu-i, na b̄ncuɔmba kuɔ-ba. Fiēfiē-i-na Nelviin̄ un̄ juɔ, namaa na hel u huon̄-nu aa bel-o ko-yo. ⁵³ N̄ siē suɔ wuɔ Diilon̄o puɔraa d̄arɔpuɔrbiemba ji hā namei baa u *ānj̄n̄amma-i, na yan̄ aa hūu-ma nanna.»

Ba naan̄ Etieni-i ko-yo

⁵⁴ Etien̄i piye dumaan̄o-na, u piye suur *nellentaamba-na. Baa p̄an̄ pu baa-yo. ⁵⁵ A ne da *Diilon̄-Yalle naa yu u huɔnga-i. Wuɔ tā u yun̄gu-i tuɔ ne d̄arɔ. Wuɔ u ne da Diilon̄o yaan̄ga caa da kpoikpoi aa da Yesu yiēraaya Diilon̄o caan̄gu-na. ⁵⁶ Wuɔ cira: «Niēn̄, d̄arɔ puurii, aa *Molon̄-Biēn̄o yaa yiēraaya daayo Diilon̄o caan̄gu-na!» ⁵⁷ Baa p̄an̄ suunu ba tūnni-i aa naa ta ba kaas̄n̄, aa kā ka yu-yuɔ bel-o.

⁵⁸ Bañ bilaa-yo, baa hel baa-yo nellen̄-huɔnga-na, kā baa-yo k̄otuɔn̄gu ka ta ba nan̄-yo baa tāmp̄ēl̄ēn̄a da ba ko-yo. Naacombilon̄o nan̄o waa baa-ba, ba taa ba bi-yo Sol. Siertaan̄ baa hielaa ba jon̄gorbaa-ba-i hā u yaa tuɔ niya-bei aa kā ka ta ba nan̄ Etieni-i. ⁵⁹ Bañ nan̄-yon̄ dumaan̄o-na, wuɔ ji cira: «Yesu, Itien̄ nuɔ, hūu-mi.» ⁶⁰ Un̄ waan̄ mafamma-i, wuɔ dūna aa naa piye da gbagaga wuɔ: «Itie, baa ne bañ ceñ kuman̄.» Un̄ waan̄ mafamma-i, wuɔ cii, u kuliin̄gu yaa dumaan̄o-i.

8

Sol̄n̄ haa kuman̄ Diilon̄-dūn̄-baamba-na

¹ Etieni kuliin̄gu d̄olaanu Sol n̄aa bige-i! Etien̄i kuu yiin̄gu man̄ nuɔ-i, baa sire suuye Diilon̄-dūn̄-baamba-i *Yerusalemu-i-na. Baa pisallā hiere; banamba ta ba kā *Yude, banamba *Samari aa naa yan̄ Yesu *pɔpuɔrbiemba yaa yon̄. ² Nelfafaamba namba biē Etieni-i ka fuure aa ce maman̄ waa cemma hiere u kuliin̄gu-na. ³ Sol wuɔ gbuu faya u f̄rē tuɔ ce karaan̄gu-i baa Diilon̄-dūn̄-baamba-i: U taa u wuɔra c̄inni-na u bel caamba-i baa b̄emba-i hiere u kā u dii-ba kaso.

Diilon̄-nelma hii Samari-i

† 7:46 Niēn̄ Samiēl sebh̄eāl̄n̄o-na (2 Samuel) 7.1-16. ‡ 7:47 Niēn̄ J̄amatigi ba sebh̄eāl̄n̄o-na (1 Rois) 6.1-38. § 7:50 Isayi (Ésaïe) 66.1-2a

⁴ Diilon-ɗun-baamba man gbaraa pisállá, ba taa ba wuɔra ba wan *Neldɔɗɔlma-i nilein_a-na. ⁵ Filipu wuɔ ká ka hel *Samari nelle nandena, a don tuɔ piye *Konkortieno maama-i. ⁶ U bi taa u ce gberɛ-weima ba hɔlma-na. U waa duɔ wan maman, u ce-ma nuɔmba yufelle-na. A ce dumaano-na duɔ tuɔ piye, ba kar ba tunni-i fafamma ta ba nu. ⁷ U duɔnya *jinabaa bɔi nuɔmba-na. Duɔ donya uman, u kaasɪn da gbagaga aa hel. U bi siire murgubaa bɔi baa jaamba bɔi. ⁸ Kuɔ gbuu funun ɗɔlnu nuɔmba-i nelle fande-na.

⁹ A ne da hirono nanjo waa nelle fande-na, ba taa ba bi-yo Simɔ. Simɔ himma naa ce *Samaritaamba-i gberɛ, a ce dumaano-na u saa tuɔ jinna u fere kpaga. ¹⁰ Binuɔmba-i baa bisálmba-i hiere, ba taa ba káalá-yuɔ. Ba taa ba piye wuɔ: «Diilon-himma yaa dii baa naacoln daayo-i, ban bin maman «ninson-himma-i.»» ¹¹ Simɔ naa da yinni baa u himma cemma-i ba hɔlma-na, ku'i cie ba ta ba káalá-yuɔ káalán daama temma-i. ¹² Filipun juɔ ká ka wan *Diilon-baangu maama-i baa Yesu-Kirsa maama-i, caamba-i baa bɛmba-i hiere baa huu Neldɔɗɔlɗɔl daama-i aa naa ce ba *batisen-ba. ¹³ Simɔ fuɔ fere wuɔ bi huu-ma aa ce ba *batisen-yo. Ban baatisen-yo, wuɔ pán nyaarãa Filipu-i. Filipu himma bir yan aa ta ma ce fuɔ fere-i gberɛ.

¹⁴ Yesu *pɔpuɔrbieman juɔ nu-ma dii *Yerusalemu-i-na wuɔ Samaritaamba huyãa Diilon-nelma-i, baa saan Pier-i baa Nsãa-i ba wulaa. ¹⁵ Pier-i baa Nsãa-i ban kãa, baa cãrã Diilonjo-i hã-ba wuɔ u hã-ba u *Yalle-i. ¹⁶ Huɔngu fanju-na, Samaritaamba saa naa hi da *Diilon-Yalle-i yogo. Baa baatisen-ba yaa yon. ¹⁷ Ku'i cie Pierbaa-ban kãa, baa haa ba nammu-i ba yunni-na a cãrã Diilonjo hã-ba u Yalle-i. ¹⁸ Simɔ daa mafamma-i ce bige-i? Wuɔ hiel gbein duɔ hã Pierbaa-ba-i. Aa naa cira: ¹⁹ «Hãan-muɔ baa hin daama-i; da mi haa mi nammu-i uman nuɔ-i, kutieno da Diilon-Yalle-i!» ²⁰ Pier wuɔ cira: «Simɔ, n daa nie si ba sãa Diilon-caluɔ-i baa gbein wei? Nin diyaa mafamma-i n huɔnga-na, mi waasaan-ni baa n gbein-i hiere. ²¹ N saa kon baa Diilonjo-i. N sie gbãa da bin kungu bande-i-na. ²² Hiel nel daama-i n huɔnga-na, ma saa fa, aa n cãrã Itienjo-i si u ka ce jande nie. ²³ Mi nie da n balaan cor, aa da *Sitãni taa yaanga nie.»

²⁴ Un piye dumaano-na, Simɔ wuɔ gbɛ-ba wuɔ: «Namaa fere-i, cãarãn Itienjo-i na hã-mi, wuɔ nan wan maman daama-i, u baa yan ma da-mi.»

²⁵ Pierbaa-ban juɔ wan Itienjo melma-i tí, baa bir ká Yerusalemu-i-na. Ba taa ba wan Neldɔɗɔlma-i Samari nilein bɔi-na ba ká.

Fãamaanjo nanjo huyãa Yesu maama-i

²⁶ Yingu nanju-na, Itienjo *ɗɔrpɔpuɔrbilonjo ji wan baa Filipu-i wuɔ: «Sire n ka biɛ hũmelle man hilaa *Yerusalemu-i-na ta di ká Gasa-i-na. Hũmelle fande-i nuɔmba sa biɛ-de dumaa.» ²⁷ Filipu wuɔ sire ta, u saa sere. Un biyaa hũmelle-i tuɔ ká, wuɔ fara da wotortieno nanjo ká u yaanga-na. Fãamaanjo nanjo'i waa u huɔnga-na. U taa u hel Etiyopi. Jãmatigi* man waa Etiyopi-i-na ba ta ba bi-yo Kãndasi, u yaa waa u nagãn-niini yungu-na. Wuɔ juɔ Yerusalemu-i-na ji jaal Diilonjo ²⁸ aa bir tuɔ kũn. U taa u kalan *Isayi sebe-i u kũn.

* 8:27 Jãmatigi daayo waa cieno a saanu baa maman nyegãan girekimma-na.

29 *Diilon-Ƴalle gbɛ Filipu-i wuɔ: «Gbãana η ka hi wotortien daayo-i.»
 30 Filipu wuɔ gbar ka hi-yo. Uη hii, wuɔ da u kalaη *Isayi seβε. Wuɔ yuu-
 duɔ wuɔ: «Niη kalaη maman, η suɔ-ma wei?» 31 Naacolη wuɔ cira: «Molo
 duɔ saa hielnu-mei baa-mi, mi sie gbãa suɔ-ma.» Aa naa ce Filipu nyugũη
 tƣena u caaηgu-na. 32 Uη taa u kalaη terienηgu man, ku yaa daaku:

«Ba ciε-yo sũlma

u saa ji puur u nuηgu-i waη weiima ηaa tũmaano.

Ba bilaa-yo da ba ka ko-yo wa,

ba bilaa-yo ta ba karra u kuɔsĩnni-i wa,

u sa waη weiima.

33 *Ba ciε-yo nelsɔsɔiηo*

aa hũu ninsoηo-i u wulaa.

Baη kuɔ-yo, u ka ce nie da huongu molo duɔ ji waη ku maama?»†

34 Naacolη wuɔ yuu Filipu-i wuɔ: «*Diilopɔpuɔrbilonoηo piiye hai maama-i
 dumandε-i? U piiye fuɔ maama waa u piiye unanη maama?» 35 Filipu wuɔ
 suur nelma yaaηga-na, a doη tuɔ piiye Yesu *Neldɔdɔlma-i baa-yo. 36 Baη
 kaa hi yaaηga-i, baa da hũmma namma. Naacolη wuɔ cira: «Hũmma
 namma yaa daama, η sa *batisen-mi wei?» [37 Filipu wuɔ cira: «Da kuɔ
 η hũyãa Yesu maama-i hĩη, mi gbãa batisen-ni, weiima si dii.» Naacolη
 wuɔ cira: «Mi hũyãa-ma wuɔ Yesu-Kirsa yaa Diilon-Bieno-i.»] 38 Aa naa
 ce ba yiera. Baη yieraaya, baa hiire ba hãi-i-na suur hũmma-na, Filipu
 wuɔ batisen-yo. 39 Baη hilaa, naacolηo huongga gbuu fɛ. Wuɔ u ne naa
 Filipu-i; Diilon-Ƴalle biyaa-yo ta baa-yo. Ku saa ce-yo biηkũηgu; wuɔ cor
 baa hɔfelle-i tuɔ kũη. 40 Filipu juɔ'a u suɔ da u fεε Asɔti. Wuɔ cor tuɔ waη
 Neldɔdɔlma-i nileiηa-na hiere u kã. U ciε dumei fuɔ ka hi Sesare.

9

Solη hũyãa Yesu maama-i dumaa

(Pɔpuɔr: 22.5-16; 26.12-18)

1 A ne da huongu faηgu-na, Sol waa yogo u sa taara u da Itieno baamba-i
 baa u yufelle, wuɔ duɔ hi uman, u ko-yo. Yiηgu nanηgu-na, wuɔ ji sire
 kã *Diilojigãntaamba yuntieno wulaa, 2 wuɔ u ce seβεbaa hã-yo, u kã
 Damasi *Diilonelhãalãdũnni-na, wuɔ ba hã-yo hũmelle-i duɔ da baman
 suurii Itieno hũmelle-na; caamba-i ka hel baa βemba-i hiere, u bel-ba jo
 baa-ba *Yerusalemu-i-na. 3 Diilojigãntaamba yuntieno ce seβεbaa-ba-i hã
 u ta.

Uη kaa tuɔ pie Damasi-i, wuɔ u ne da cecerma nanη temma hilaa dɔrɔ-i-
 na jo ji dii-yo huongga. 4 Wuɔ pãη hel cii. Uη cii dumaano-na, wuɔ nu molo
 piiye baa-yo wuɔ: «Sol, bige-i ciε η ta η ce karaaη daaku temma-i baa-
 mi?» 5 Wuɔ yuu wuɔ: «Hai moloηo'i?» Kutien wuɔ cira: «Muɔ Yesu. N
 ce karaaηgu-i baa muɔmei. 6 Sire η perien η suur nelle-na; maman dii
 emma, da η suur ba ka waη-ma baa-ni.»

7 Nuɔmba namba waa baa Sol-i, bafamba bi nuɔ moloη daayo piiye, da
 ba ne, ba sie da sie. Baa yiera kar da hãmmu! 8 Sol wuɔ sire. Duɔ puur
 u yufien-a-i, u ye da biηkũηgu. Baa bel u nanη-na, a perien suur baa-yo
 Damasi-i-na. 9 U ciε yinni siei aa u yufien a suɔ da a puur. Yiη daani-i ni
 siei-i-na, u saa dii biηkũηgu u nuηgu-na.

10 A ne da Itieno wuonoηo nanη waa Damasi-i-na, ba taa ba bi-yo
 Ananiyasi. Itien wuɔ carra-yuɔ aa naa cira: «Ananiyasi!»

† 8:33 Isayi (Ésaie) 53.7-8a

Ananiyasi wuɔ cira: «Mi siyaa.»

Itienj wuɔ cira: ¹¹ «Sire mi puor-ni naacolŋo naŋo wulaa, ba bi-yo Sol; u hel Tarse. U haraa Yuda dumellenj, dii hümelle manj banj biŋ-denj Hümeviile-i di tünŋu-na. Dumandε-i-na, uu dii tuɔ cārā Diilonŋo-i, ¹² aa u daa ŋ kaa u wulaa dii dünŋu-na ka haa ŋ nammu-i yuɔ a cārā Diilonŋo-i u yufienja da a puur.»

¹³ Ananiyasi wuɔ cira: «Itie, nuɔmba bai waan naacolŋ daayo maama baa-mi. Bamanj cuu ŋ huonŋ-nu Yerusalemu-i-na, uŋ haa kumanj bei, mi nuɔ-ku. ¹⁴ Niŋ daa uŋ juɔ bande-i-na, *Diilojigāntaamba yuntaamba'i hāa-yo hümelle-i u duɔ ji bel bamanj gbuusiŋ ŋ yerre-i.»

¹⁵ Itienj wuɔ cira: «Yan ŋ kã, mi hielaa naacolŋ daayo-i u duɔ pigāan *nieraamba-i mi sinni-i, aa bi pigāan nellentaamba-i baa-ni, baa *Isirahel-baamba-i hiere. ¹⁶ Uŋ ka muŋenj dumaa mi maama-na, mēi fεε yaa ka pigāan-yo baa-ku.»

¹⁷ Uŋ juɔ piye dumaanŋo-na, Ananiyasi wuɔ sire ta kã Yuda cünŋu-na ka haa u nammu-i Sol-na aa naa cira: «Sol, Itienŋo yaa puɔraa-mi ŋ wulaa wuɔ mi ji puur ŋ yufienja-i aa yu ŋ huonŋa-i baa *Diilonŋ-Yalle-i. Ba bi-yo Yesu. Niŋ taa ŋ jo hümelle-na u yaa caraaya-nie.» ¹⁸ Uŋ bi waan mafamma-i, ninanni nanni yer u yufienja-na ŋaa tetefuoru a diire. U yufienja pān puur. Wuɔ pān sire baa *batisen-yo. ¹⁹ Ku huonŋu-na, wuɔ wuo niwuoni-i a da fŋŋgũɔ.

Sol yufienjanj puurii, wuɔ tŋena Damasi-i-na ce yinni cεlle baa Yesu baamba-i. ²⁰ Uŋ tŋenaana, wuɔ donj tuɔ wanj Yesu maama-i Diilonelhāalādünni-na, wuɔ Yesu yaa Diilonŋ-Bienŋo-i. ²¹ Kuɔ cu nuɔmba hɔmmu-i. Baa ta ba yuu ba-naa wuɔ: «Bamanj taa ba gbuuse Yesu yerre-i Yerusalemu-i-na, naacolŋ daayo'i saa tuɔ huol ba yammu-i wei? Ku baa ji waa u suyaa u fεε jo duɔ ji bel-ba ka hã Diilojigāntaamba yuntaamba yaa baa-ba?» ²² Banj fie ba wanj mafamma-i, Sol kũma saa kara; yinniŋ cor dumaa, kuanŋu'i suuriŋ-yuɔ ku naara. Duɔ bie tagaaya pigāan wuɔ Diilonŋ uŋ saan *Konŋkortienŋo manj, u yaa Yesu-i, *Yuifubaa-ba manj Damasi-i-na ba sie da nelma wanj.

²³ Ku huonŋu-na, Yuifubaa-ba ji saa-ma wuɔ ba ko-yo. ²⁴ Banj puu mafamma-i, baa ta ba niya nelle munsuurmu-i* bāanŋu-i baa isuonŋu-i. Sol wuɔ nu-ma wuɔ ba'a ba ko-yo. ²⁵ Isuonŋu nanŋu-na, bamanj waa u huonŋu-na, baa dii-yo sãmbaga nuɔ a hiire-yuɔ jina nelle huonŋ-yanŋa-na.

Sol birii kã Yerusalemu-i-na

²⁶ Banj hiiriye Sol jina nelle huonŋu-na, wuɔ ta bir kã *Yerusalemu-i-na. Uŋ kãa ka hi, wuɔ kã Diilonŋ-dünj-baamba wulaa. Baa bir yanj aa ta ba kãalã-yuɔ. Baa sa hũu-ma wuɔ u hũyãa Yesu maama-i ninonŋo. ²⁷ Barnabasiŋ daa ba kãalã-yuɔ dumaanŋo-na, wuɔ kã baa-yo Yesu *pəpuorbiemba wulaa. Banj kãa, Itienj uŋ caraaya-yuɔ dumaa Damasi hümelle-na a piye baa-yo, Barnabasi wuɔ suur ma yaanŋa-na hiere a wanj-ma baa-ba, aa uŋ bi daa holle-i dumaa a wanj Yesu maama-i Damasi-i-na, wuɔ bi wanj mafamma-i baa-ba. ²⁸ A donj huonŋu fanŋu-na, Sol wuɔ ce ba wuɔratienŋo: U taa u wuɔra baa-ba Yerusalemu huonŋa-na u wanj Itienŋo maama-i. Uu naa fε u huonŋa-i baa ma wamma-i. ²⁹ Ba taa ba bi fanu ba-naa baa *Yuifubaa-ba manj piyenj girɛkimma-i, a ce bafamba ta ba taara-yuɔ baa

* **9:24** Nelle munsuurmu: Yiinaa-i-na, nuɔmba bai taa ba ma kokobaa ba ciilãa ba nileŋa-i aa hiel dumiŋa. Ba taa ba ce mafamma-i ba bigaarãamba baa gbãa tugol-ba. Dumienja yammu-na, ba taa ba jina nuɔmba ta ba niya-yei.

komma. ³⁰ Diilon-dūŋ-baambaŋ juɔ nu wuɔ ba taara-yuɔ baa komma, baa saan-yo ba kã Sesare, ka ce u cor kã Tarse.

³¹ Huɔŋgu fanɔgu-na, Diilon-dūŋ-baamba waa ba fɛɛŋ nuɔ *Yude-i-na, baa *Galile-i-na, baa *Samar-i-na hiere. Kunanɔgu taa ku naara ba Diilon-hūmellen-kūŋgu-na. Ba taa ba sie Itienɔ wulaa aa *Diilon-Yalle naa ce ba ta ba ciinu ba kã.

Ene siire u jarma-na

³² Pier fuɔ taa u wuɔra terni-na hiere u wanɔ Diilon-nelma-i. Yiingu nanɔgu-na, wuɔ ji kã Lida duɔ ka ne Diilon-dūŋ-baamba manɔ waa terienɔgu-na. ³³ A ne da murgu nanɔ waa nelle fande-na, ba taa ba bi-yo Ene. U bienɔ niisiei waa belle fande-na u sa gbãa sire. ³⁴ Pier wuɔ kã ka da-yo. Wuɔ cira: «Ene, Yesu-Kirsa siire-nie! Sire ŋ pɔŋ ŋ figiŋgu-i ŋ jina.» Ene wuɔ bi pãŋ yiye sire. ³⁵ Uŋ siire dumaanɔ-na Lidataamba da-yo, baa pãŋ hūu Itienɔ maama-i baa Sarɔtaamba-i hiere.

Tabita kuu aa sire

³⁶ Diilon-dūŋ-wuɔŋɔ nanɔ waa Yope-i-na, ba taa ba bi-yo Tabita, Girɛkibaa ba'a Dɔrkasi. Ku yunɔgu yaa wuɔ yɔrɔŋɔ. U waa ciɛŋɔ. Uu naa firnu u nanɔga-i cor baa nuɔmba-i. U taa u kãyã sūntaamba-i. ³⁷ Pierŋ waa yibienɔ manɔ nuɔ-i Lida-i-na, Dɔrkasi wuɔ cii jarma-na a ji yii ji ku. Baa ce-yuɔ hūmma-i aa biɛ-yo ka galla-yuɔ dūŋgu nanɔgu-na. Dūŋgu fanɔgu waa dɔrɔ. ³⁸ Lida-i baa Yope-i ni saa gbãa da hɔlma baa ni-naa, a ce dumaanɔ-na, Diilon-dūŋ-baamba naa nu-ma Yope-i-na wuɔ Pier juɔ ji waa dii Lida-i-na. Baa puɔr nuɔmba hãi u wulaa wuɔ ba ka cãrã-yuɔ u jo donduo.

³⁹ Pɔpuɔrbiembanɔ kãa ka hi, baa wanɔ ma yaanɔga-i baa Pier. Pier saa tiraa tɛna; wuɔ kã ba gbonu ta ba jo Yope-i-na. Banɔ juɔ ji hi, baa nyugūŋ baa Pier kulonɔ unɔ waa dūŋgu manɔ nuɔ-i. Bikulcaamba sire baa kaalunɔgu-i jo ji ta ba pigãanɔ Pier kulonɔ unɔ waa baa-ba aa nyɛ jonɔgorbaa-ba manɔ hã-ba. ⁴⁰ Pier wuɔ ce nuɔmba hel hiere dūŋgu-na aa wuɔ dūna cãrã Diilonɔ-i. Unɔ juɔ cãrã tɛ, wuɔ bir u yaanɔga-i kulonɔ-na aa naa cira: «Tabita, sire!» Kulonɔ juɔ puur u yufienɔ-i. Unɔ puurii u yufienɔ-i da-yo, wuɔ sire tɛna. ⁴¹ Pier wuɔ bel u nanɔ-na u sire u gbeiniŋ. Unɔ siire, wuɔ bi Diilon-dūŋ-baamba-i baa bikulcaamba-i ji pigãanɔ-ba baa-yo. ⁴² Nel daa maa sire gbuo Yope-i hiere, a ce dumaanɔ-na, Yopetaamba fɔŋgūɔ baa hūu Itienɔ maama-i. ⁴³ Pier wuɔ tɛna Yope-i-na da huɔŋgu. U nanɔ haraa naacolɔŋ manɔ nuɔ-i, ba bi-yo Simɔ, u waa jeruo.

10

Kɔrnei hūyãa Yesu maama-i

¹ *Oromɛ ba sorosibaa-ba namba waa Sesare-i-na, ba taa ba bi-ba *Italitaan-sorosibaa. Ba yuntienɔ nanɔ waa, ba taa ba bi-yo Kɔrnei. ² U taa u wuɔ *Yuifu ba Diilon-hūmelle-i fafamma baa u dumellen-baamba-i. U taa u kãalã Diilonɔ-i. U taa u kãyã sūntaamba-i aa bi tuɔ cãrã Diilonɔ-i bãanɔgu-i baa isuɔŋgu-i.

³ Bãtarunɔgu nanɔgu-na, wuɔ tɛna u dūŋgu-na a ji da *dɔrɔpɔpuɔrbilonɔ nanɔ suurii-yuɔ ka cira: «Kɔrnei!» ⁴ Kɔrnei kũɔma pãŋ donɔ ta ma nyɛŋ. Wuɔ dɔŋ dɔrɔpɔpuɔrbilonɔ-na tuɔ ne aa yuu-yo wuɔ: «Kuu dii nie?»

Dɔrɔpɔpuɔrbilonɔ cira: «Diilonɔ'i puɔraa-mi ŋ wulaa; niŋ cãrãŋ-yuɔ aa bi tiraa ta ŋ kãyã sūntaamba-i ku dɔlaanu-yuɔ. ⁵ Ku'i ciɛ wuɔ mi ji wanɔ baa-ni ŋ puɔr nuɔmba Yope-i-na, ba ka bi naacolɔŋ nanɔ jo; ba bi-yo Simɔ. U

yerre nande yaa Pier. ⁶ Uŋ haraa umanɔ nuɔ-i, ba bi bɪ-yo Simɔ; jeruo. U cɪŋgu dii dāmmaŋ-nuoraanɔ nuŋ-nu.»

⁷ Dɔrɔpɔuɔrbilonɔŋ juɔ piye tɪ aa ta, Kɔrnei wuɔ bɪ u maacembiemba hāi baa u sorosiyiɛno nanɔ. Sorosiyiɛno faŋo taa u bi wuɔ Yuifu ba Diilonɔ-hūmelle-i fafamma. ⁸ Baŋ juɔ, u biɛ piye mamanɔ ciɛ hiere tūnu-bɛi, aa puɔr-ba Yope-i-na Pier wulaa.

⁹ Ku cuo kaala-i-na, Pier fuɔ saa bi suɔ wuɔ ba puɔraa nuɔmba ta ba jo dii u wulaa. Bāanɔŋ juɔ hi yuhuɔŋga-i, u nyugūŋ dūŋgu nanɔ dɔrɔ-i-na duɔ jaal Diilonɔ-i. A ne da huɔŋgu faŋgu-na, Kɔrnei pɔpuɔrbiemba naa piɛ nelle-i tɪ. ¹⁰ Nyulmu ji bel Pier dii dɔrɔ-i-na, u ce ba ta ba ce niwuoni da ba hā-yo. Wuɔ u ne dɔrɔ-i-na, a da bige-i daaku-i? ¹¹ Dɔrɔ puurii aa bɪŋkūŋgu nanɔ ta ku hiire ku jo. Ku waa ŋaa kompaŋa, da bāmbāale aa to ka nunnɪ naa-i-na hiere. ¹² Bimbaamba-i ba sinni-na hiere ba waa: Hɪɛŋ-baamba-i, baa huriimba-i a naara baabūlāamba waa hiere. ¹³ Kan juɔ saanu baa Pier, wuɔ nu molo piye wuɔ: «Pier, sire ŋ bel ŋ ko ŋ wuɔ!»

¹⁴ Pier wuɔ cira: «Mi siɛ wuɔ; niwuoni manɔ nyaa-ye, niwuoni manɔ saa fa hiere, miŋ siire mi saa wuo-ni dede.»

¹⁵ Moloŋ daa wuɔ cira: «Diilonɔ duɔ migāan kumanɔ, nuɔ baa ce-ku kuubabalaanɔ.» ¹⁶ Ku tirii ce i siɛi aa kompaŋa bir nyugūŋ dɔrɔ-i-na.

¹⁷ Kɔrnei pɔpuɔrbiembanɔ kāa ka hi Yope-i, baa yuure ba pigāan-ba Simɔ dumelle-i. A ne da huɔŋgu faŋgu-na, Pier waa tuɔ jɔguɔŋ nel daama-i u sa da yaanɔa mɛi. Pɔpuɔrbiembanɔ kāa ka hi fondumelle-i, ¹⁸ ba fara ta ba yuu wuɔ: «Baŋ bɪŋ Simɔ manɔ Pier, u haraa bande yaa nuɔ-i wei?»

¹⁹ *Diilonɔ-Yalle gbɛ Pier wuɔ: «Sire, nuɔmba namba juɔ ji ta ba yuu ŋ maama, baa dii nuɔmba siɛi. ²⁰ Hiire ŋ kā na kā, muɔmɛi puɔraa-ba ŋ wulaa, baa ce ŋ hōmmu-i mu hāi.»

²¹ Pier wuɔ hiire jo ji cira: «Muɔmɛi Pier. Ku faa wei?»

²² Baa cira: «Ku faa. Sorosi ba yuntienɔ nanɔ'i puɔraa-ye ŋ wulaa, ba bɪ-yo Kɔrnei. Naacolɔŋ daayo-i nelfɛfɛiɛno aa u kāalā Diilonɔ-i. Yuifubaa-ba-i hiere ba bɪ u yefafalle. Diilonɔ puɔraa dɔrɔpɔuɔrbilonɔ nanɔ ji wanɔ baa-yo wuɔ u ce ŋ kā u wulaa kɛɛ nelma dii ŋ da ŋ ka piye baa-yo.» ²³ Pier wuɔ ce ba suur nyɔŋ hūmma-i aa naa cɔ yiŋgu faŋgu-na. Ku cuo kaala-i-na, wuɔ sire baa-ba ba ta ba kā Sesare-i-na. Diilonɔ-dūŋ-baamba manɔ waa Yope-i-na, bananɔ baa siire kā baa-ba.

²⁴ Pierbaa-ba wuɔyaa yififiŋgu diei. Ku cuo kaala-i-na, ba suɔ hi Sesare-i. Ba kāa ka da Kɔrnei tigiŋ u dūŋ-baamba-i baa u jɛnakpekpɛlmba-i tuɔ ciɛ-ba. ²⁵ Pierŋ kāa ka tuɔ suur, Kɔrnei wuɔ sire jārā-yuɔ kā ka dūna duɔ jaal-o. ²⁶ Pier wuɔ cira: «Baa ce dumaa, Diilonɔ muɔ sɪ, sire!» Aa naa bel u sire. ²⁷ Uŋ siire, baa ta ba piye ba suur. Pier suurii ku yaa-i, a da nuɔmba tɛnaana da bāmbāale. ²⁸ Wuɔ jaal-ba aa naa cira: «Na suyaa wuɔ a saanu baa *Yuifubaa miɛ Diilonɔ-hūmelle-i, Yuifubaa-ba saa saaya ba ta ba piɛ *niɛraamba-i, ba saa bɪ saaya ba ta ba suur ba dumɛŋa-na. Nga ma miŋ yenɔ terienɔ manɔ nuɔ-i nyunɔgo-i-na, Diilonɔ pigāan-mi wuɔ mi baa ta mi ne moloŋo wuɔ u balaanɔ. ²⁹ Ku'i ciɛ na da nanɔ bɪɛ-mi, mi saa ce mi hōmmu-i mu hāi, mi sire ta jo. Dɛ-i-na mi taara mi suɔ, ku faa na bɪ-mi wei?»

³⁰ Kɔrnei wuɔ cira: «Ku faa. Ku yinni naa yaa dɛ-i, bāanɔ naa bi donɔ ta ku tɛɛŋ fiɛfiɛ ku bi temma yaa dɛ-i. Mi suur mi dūŋgu-na ta mi jaal Diilonɔ-i. Mi juɔ'a mi ne da naacolɔŋo nanɔ-i mi yaanɔa-na, u jonɔgorbaa-ba carra ŋaa duɔlenɔ. ³¹ Naacolɔŋo gbɛ-mi wuɔ: «Kɔrnei, niŋ cārāŋ kumanɔ

Diilonjo wulaa u ka hã-ni baa-ku. Aa niŋ kãŋãŋ sũntaamba-i u daa-ni. ³² Puər nuõmba Yope-i-na, ba ka bĩ naacolŋo naŋo jo, ba bĩ-yo Simõ. U yerre nande yaa Pier. Uŋ haraa naacolŋo maŋ nuõ-i, ba bi bĩ-yo Simõ; jeruo. U cĩŋgu dii dãmman̄-nuoraan̄gu nuŋ-nu.» ³³ Miŋ nuõ mafamma-i mi saa sere; mi pãŋ puər mie ba ka bĩ-ni. Niŋ hũyãa-ma jo, ku faa. Itien̄ uŋ hãa-ni mamaŋ ŋ da ŋ ji waŋ baa-ye, i tigiŋ i-naa die nu ma yaa-i.»

Pierŋ ãndaan̄gu-i

³⁴ Pier wuõ biẽ ãndaan̄gu-i aa naa cira: «Yende-i-na, mei suyaa mie Diilonjo sa ce cieluõ. ³⁵ Da ŋ fiẽ ta ŋ hel hie, aa ta ŋ kãŋ-yo, aa bi ta ŋ ce kuuviŋgu, ŋ maama ta ma dõnu-yuõ. ³⁶ U puõraa ba ka waŋ *Neldõdõlma-i baa *Isirahel-baamba-i, wuõ Yesu-Kirsa diyaa-ye i-naa nuõ baa-yo, keŕe u yaa nuõmba-i hiere ba Tienjo-i. ³⁷ Nsãan̄ waan̄ Diilon-nelma-i aa *batisen̄ nuõmba-i aa kumaŋ ce *Yude-i-na hiere na suyaa-ku. Ku duõŋ *Galile yaa nuõ-i. ³⁸ Diilon̄ uŋ hielaa Nasarõtitaan̄ Yesu-i dumaa aa hã-yo u *Yalle-i baa himma-i, na suyaa-ku. Diilonjo waa baa-yo, a ce duõ cor terien̄gu terien̄gu, u kãyã nuõmba-i aa donya *jinabaa-ba-i nuõmba-na. ³⁹ Uŋ ciẽ mamaŋ *Yerusalemu-i-na baa *Yuifu ba nileiŋa naŋa-na hiere i daa-ma nuõ. Ba yan̄ aa bel-o gbu-yo *daan̄-nu ko-yo. ⁴⁰ Baŋ fiẽ ko-yo, u ciẽ yinni hãi yon̄ hĩema-na, sieliŋ-yiŋgu-i, Diilonjo sire-yuõ aa ce u wuõra carra nuõmba-i. ⁴¹ Nuõmba hiero saa da-yo. Diilon̄ uŋ hielaa mie maŋ ku domma-na wuõ siertaan̄ mie, miemei daa-yo. I wuyaa baa i-naa, aa nyõŋ baa i-naa. ⁴² U puõraa-ye wuõ i waŋ Neldõdõlma-i baa Isirahel-baamba-i, aa waŋ baa-ba wuõ Diilonjo haa u yaa-i gẽŋgertienjo-i nuõmba-i hiere ba yun̄gu-na ka hel baa bikuomba-i. ⁴³ *Diilop̄p̄uərbiemba-i hiere ba siire waŋ u maama cor, wuõ nuõni maŋ da ŋ hũu u maama-i, ŋ ãmbabalma hur halaŋ.»

Nieraamba daa Diilon̄-Yalle-i

⁴⁴ Nelma saa ji ti Pier nuŋgu-na, Diilon̄ wuõ saan̄ u *Yalle-i Kõrneibaa-ba-na hiere. ⁴⁵ *Yuifubaa-ba maŋ naa hilaa jo baa Pier, kuõ ce-ba gberẽ wuõ *nieraamba bi daa *Diilon̄-Yalle-i. ⁴⁶ Nieraan̄ baŋ daa Diilon̄-Yalle-i, baa don̄ ta ba piye nelfemma-na aa ta ba hãl neini ba tuõnu Diilonjo-i. Pier wuõ cira: ⁴⁷ «Ba daa Diilon̄-Yalle-i mie bi temma-i, hai gbãa cie-ba wuõ ba sie da *batisen̄.» ⁴⁸ Aa naa ce ba *batisen̄-ba Yesu-Kirsa yerre-na. Kõrneibaa baa cãrã-yuõ wuõ u tĩena ce yinni cẽlle baa-ba.

11

Yerusalemutaamba cãl Pier

¹ *Nieraambaŋ hũyãa Yesu maama-i, Yesu *p̄p̄uərbiemba-i baa Diilon̄-dũŋ-baamba maŋ waa *Yude-i-na baa nu-ma. ² Pierŋ juõ bir kã *Yerusalemu-i-na, Diilon̄-dũŋ-baamba maŋ waa *Yuifubaa-ba-i, baa ta ba waŋ baa-yo ³ wuõ u ciẽ niẽ suur *nieraamba dũnni-na, aa tiraa wuõ niwuoni-i baa-ba? ⁴ Maŋ ciẽ dumaa hiere, Pier wuõ suur ma yaan̄ga-na a waŋ-ma baa-ba wuõ: ⁵ «Mi waa Yope-i-na ta mi cãrã Diilonjo-i, mi juõ'a mi ne da bĩŋkũŋgu naŋgu hilaa dõrõ-i-na ta ku jo. Ku waa ŋaa kompan̄ga, da bãmbãale aa to ka nunn̄i naa-i-na. Kan̄ juõ saanu baa-mi, ka yiẽra. ⁶ Mi ne ka huõŋga-na da suu a da bĩmbaamba-i ba sĩnni-na hiere: Hĩen̄-baamba-i, baa huriimba-i a naara baabũulãamba waa hiere. ⁷ Miŋ daa-ba dumaan̄jo-na, mi nu molo piye baa-mi wuõ: «Pier, sire ŋ bel ŋ ko ŋ wuõ!» ⁸ Mie: «Molon̄ nuõ, mei sie wuõ. Niiwuoni maŋ nyaa-ye baa nimaŋ

saa fa hiere, miŋ siire mi saa dii ku diei mi nuŋgu-na dede.›⁹ Molon daa u tɛe dii dɔrɔ-i-na aa cira: «Diilonɔ duɔ migāaŋ kumaŋ, nuɔ baa ce-ku kuubabalaŋgu.»¹⁰ Ku tirii ce i siei aa kompanɔa bir nyugūŋ baa bɪmbaamba-i hiere dɔrɔ-i-na.

¹¹ «Kaŋ bi birii nyugūŋ, miɛ mi ne da nuɔmba siei juɔ ji ta ba suur miŋ haraa dumelle maŋ nuɔ-i, wuɔ ba hilaa Sesare. Ba puɔraa-ba muɔmɛi wulaa-i. ¹² *Diilonɔ-Yalle gbɛ-mi wuɔ: «Baa ce ŋ hɔmmu-i mu hāi, sire na kā.» Naŋ daa nuɔmba niediei maŋ daaba-i, ba yaa saan-mi i kā Kɔrnei terienɔgu-na. ¹³ Inŋ kaa, u biɛ piiye pigāaŋ-ye, wuɔ u tɛnaana u dūŋgu-na, a ji da *dɔrɔpuɔrbilonɔ naŋo caraaya-yuɔ a waŋ baa-yo wuɔ u puɔr ba ka bɪ-mi Yope-i-na ¹⁴ mi ka waŋ nelma namma baa-yo, kɛrɛ nelma famma ka kor-o baa u dumellenɔ-baamba-i hiere. ¹⁵ Miŋ kaa ka hi doŋ ta mi piiye, ku saa vaaya, Diilonɔ-Yalle suur ba hɔmmu-na ŋaa diŋ bi suurii miɛŋo-na dumaa ku domma-na. ¹⁶ Itienɔ uŋ waan nelma maŋ, wuɔ Nsāa *baatisenɔ-ye baa hūmma, ŋga yiŋgu dii baa yiŋgu Diilonɔ ka batisenɔ-ye baa u *Yalle-i; nelma famma pāŋ tɛnu-miɛ. ¹⁷ Miɛ inŋ hūyāa Itienɔ-i Yesu-Kirsa maama-i aa Diilonɔ hā-ye kumaŋ, u bi hāa bafamba-i kuuduɔŋgu faŋgu yaa-i. Muɔmi naa gbāa cie Diilonɔ-i wuɔ u baa hā-ba wei?»

¹⁸ Piɛrŋ juɔ piiye dumaanɔ-na, ba hɔmmu suɔ ciire. Baa ta ba piiye wuɔ: «Diilonɔ-i bibienɔ! U bi kāayā niɛraamba da ba nanna ba cilɔbabalaŋo-i aa duɔ kor-ba.»

Antiyosi Diilonɔ-dūŋ-baamba maama

¹⁹ Baŋ kuɔ Etieni-i aa pisallā* Diilonɔ-dūŋ-baamba maŋ, banamba kā ka hel dii Fenisi, banamba Sipire, banamba Antiyosi. Baa naa fulnu *Yuifubaa-ba yaa yon ta ba waŋ Yesu maama-i baa-ba. ²⁰ Sipiretaamba namba waa ba hɔlma-na baa Sirenitaamba namba. Baŋ kaa hi Antiyosi-i, baa bi piiye-mɛi baa *niɛraamba-i. ²¹ Itienɔ taa u kāyā-bei, a ce dumaanɔ-na, nuɔmba bɔi baa hūyāa Diilonɔ-nelma-i a cu Itienɔ huon-nu. ²² Nel daama kā ka hi Diilonɔ-dūŋ-baamba-i *Yerusalemu-i-na. Baŋ nuɔ-ma, baa saan Barnabasi-i ba wulaa dii Antiyosi-i-na. ²³ Barnabasŋ kaa ka hi da Diilonɔ uŋ cie baa-ba cemma maŋ, kuɔ gbuu fūnuŋ dɔlnu-yuɔ. Wuɔ dii sirɛinɔ bei, wuɔ ba baa hel Itienɔ huon-nu. ²⁴ Barnabasi waa nelviinɔ, *Diilonɔ-Yalle naa yu u huonɔga-i baa Yesu maama-i, a ce dumaanɔ-na, nuɔmba bɔi baa hūyāa Itienɔ maama-i.

²⁵ Ku huonɔgu-na, Barnabasi ji ta kā Tarse duɔ ka taara Sol-i. ²⁶ Uŋ kaa da-yo, wuɔ ce ba bir kā Antiyosi-i-na ka tɛna ce benfille baa Diilonɔ-dūŋ-baamba-i. Ba hāalāayā nuɔmba bɔi Diilonɔ-hūmelle-i terienɔgu-na. Ba duɔŋ Antiyosi yaa nuɔ-i ta ba bɪ Diilonɔ-dūŋ-baamba-i «Kertɛbaa-ba-i».

²⁷ Huonɔgu faŋgu-na, *Diilopɔpuɔrbiemba namba hel Yerusalemu-i-na a kā Antiyosi-i-na. ²⁸ Ba taa ba bɪ unanɔ-i Agabusi. Diilonɔ-Yal die sire-yuɔ a ce u tuɔ piiye wuɔ nyulbabalammu ka suur nilɛinɔ-na hiere. (Ninsie ninsie, nyulmu fammu yaa juɔ suur *Oromɛ ba *jāmatigi maŋ ba nan bɪŋ-yon Kulodi-i u bāaŋgu-na.)

²⁹ Uŋ piiye dumaanɔ-na, Diilonɔ-dūŋ-baamba-i Antiyosi-i-na, baa saa-ma wuɔ uman duɔ saanu kumaŋ, u jo baa-ku ba saan-ku hā tobimba maŋ *Yude-i-na ba kāyā ba fɛrɛ. ³⁰ Baŋ saanu baa kumaŋ hiere, baa jānu-kuɔ a puɔr Barnabasi baa Sol ba ka hā yaataamba-i baa-ku dii Yude-i-na.

* 11:19 Niɛŋ 8.1,4.

12

Ba diyaa Pɛr kaso

¹ Huɔŋgu bi fanɔgu-na, jãmatigi manj waa *Yude-i-na, wuɔ bel Diilonɔ-dũŋ-baamba namba-i tuɔ ce-ba sũlma. Ba taa ba bɪ-yo *Erɔdi*. ² U tiyãa kufanɔgu-na ji ce ba ko Nsãa mɔlɔ-i Sake-i†. ³ Uŋ ciɛ mafamma-i, wuɔ ne da ku dɔlaanu *Yuifubaa-ba-i, wuɔ tiraa ce ba bel Pɛr. Baŋ bilaa Pɛr yibienja manj nuɔ-i, *ban'la ba sa dii siini-i *buruo manj nuɔ-i, ba taa ba ce u ponsaanɔgu-i yinni fanni yaa nuɔ-i. ⁴ Wuɔ ce ba kã ka dii-yo kaso aa naa ce sorosibaa cɪncieluo niediei ba ta ba niya-yuɔ ba hor ba-naa, ba na-ba-naa. U taa u ne wuɔ *kɔrsinni tɪmmanɔ-ponsaanɔ da ku cor, u bɪ nuɔmba-i ji ce u ãndaanɔgu-i. ⁵ Pɛr wuɔ tɛɛ ba nammu-na dii kaso-i-na. Diilonɔ-dũŋ-baamba gbuu faya ba fɛɛ ta ba cãrã Diilonɔ-i ba hã-yo.

⁶ Andaanɔgu naa saaya ku ce ŋaa bisɪŋ ku temma, isuɔŋgu-na, sorosibaa-ba hãi jo ji yɛra Pɛr yudɔrɔ-i-na u tuɔ duɔfũŋ aa banamba waa dumɛlle yaanɔga-na. Baa naa vaa-yo baa jɔlgɔbaa-ba hãi. ⁷ Itienɔ *dɔrɔpuɔrbilonɔ nanɔ hiire jo. Pɛrŋ waa dũŋgu manj nuɔ-i, kuɔ pãŋ ce da cerre. Wuɔ kã ka muo Pɛr aa cira: «Sire donduo!» Pɛr wuɔ sire. Jɔlgɔbaa-ba fir u nammu-na hiere. ⁸ Dɔrɔpuɔrbilonɔ cira: «Migãan ŋ vaa ŋ kpankpaanɔgu-i aa ŋ vaa naatenni comienja-i.» Pɛr wuɔ migãan vaa u kpankpaanɔgu-i aa naa bi vaa u naatenni comienja-i. Dɔrɔpuɔrbilonɔ wuɔ cira: «Dii ŋ jonɔgoruo-i i ta.» ⁹ Pɛr wuɔ dii u jonɔgoruo-i aa naa hel ba ta. Ku waa u wulaa ŋaa dãnsãanɔgu. ¹⁰ Ba kã ka cor munniyadiɛlãmmu-i, aa sire ka cor hãalɪŋ-muumu-i. Baŋ kaa hi dumɛbuɔ-i, wuɔ puur u fɛɛ ba hel. Dumɛlle fande waa kɔllunɔ-diele. Baŋ hilaa a wuɔ maa cellɛ, Pɛr wuɔ u ne naa dɔrɔpuɔrbilonɔ-i, u taa. ¹¹ Uŋ taa huɔŋgu-na, Pɛr wuɔ suɔ suɔ wuɔ dãnsãanɔgu sɪ. Wuɔ cira: «Fɛfɛ-i-na, mi suyaa miɛ Itienɔ yaa puɔraa dɔrɔpuɔrbilonɔ ji hũu-mi Erɔdi nysisenni-na. Yuifubaa-ban taa ba jɔguɔŋ-mi baa mamanɔ, Diilonɔ saa hũu-ma.»

¹² Pɛrŋ juɔ suɔ u fɛɛŋ maa-na dumaanɔ-na, wuɔ ta kã Nsãa manj ba nanj bɪŋ-yon Marke-i u nyu dumɛlle-na; ba taa baa bɪ nyunɔ-i Maari. Nuɔmba bɔi waa terienɔgu-na ta ba cãrã Diilonɔ-i. ¹³ Uŋ kãa ka hi tuɔ muo dumɛlle-i, maacembilonɔ† nanɔ waa, ba taa ba bɪ-yo Ɔrɔdi, wuɔ kã duɔ ka hɪl-de. ¹⁴ Uŋ kaa nu Pɛr yalle-i, u huɔŋga pãŋ fɛ a ce dumɛlle hɪlma maama karaanu-yuɔ. Wuɔ bir gũunu baa gbarunɔgu ka tũnu-bei wuɔ Pɛr juɔ. ¹⁵ Nuɔŋ baa cira: «Ŋ yunɔgu si dii wei?» Maacembilonɔ wuɔ cira: «Mi sa kar coima, Pɛr yaa-i.» Baa cira: «Pɛr sɪ, ku ka waa u jufoinɔ.» ¹⁶ Pɛr wuɔ bi faya u fɛɛ tuɔ muo dumɛlle-i. Ba ji naa ba kã ka hɪl-de a da-yo; kuɔ ce-ba gbɛɛ. ¹⁷ Pɛr wuɔ ce u nanɔga-i ce ba budii aa naa suur ma yaanɔga-na piye tũnu-bei Itienɔ uŋ hielaan-yo dumaa kaso-i-na. Uŋ juɔ piye tɪ, wuɔ cira: «Kãan na ka tũnu Sake-iŝ baa tobimba namba-i.» Aa naa hel ta tuɔ kã yanɔga nanɔga.

¹⁸ Curun juɔ kaal, sorosibaa-ba saa suɔ Pɛrŋ curaa kusuɔŋ-nu. Baa ta ba yuu ba-naa wuɔ: «U curaa hie?» ¹⁹ Jãmatigi wuɔ ce ba wuɔra taara-yuɔ ba saa da-yo. Wuɔ ce ba bel sorosibaa daaba-i ka yuu-ba baŋ ciɛ dumaa u ji tuɔ kor, aa naa ko-ba. Uŋ ciɛ mafamma-i, wuɔ ta kã Sesare ka da yinni cellɛ.

* 12:1 Ba gbɛ *Erɔdi manj ba nanj bɪŋ-yon Agirpa-dɛlãŋo-i. † 12:2 Ba gbɛ Sebede bamba manj waa Yesu *pɔpuɔrbiemba yaa-i. Yesu pɔpuɔrbiemba-na, ba kaan ko Sake yaa Yesu maama-na.

† 12:13 Maacembilonɔ daayo waa ciɛŋo. § 12:17 Ba gbɛ Yesu hãanɔ yaa-i.

Erɔdij kuu dumaa

²⁰ *Erɔdi waa berruŋ baa Tiirtaamba-i baa Sidɔtaamba-i. A ne da niwuoni hel *Erɔdi jamaalā yaa nuɔ-i ni kā ba wulaa. Baa nuu ba-naa da ba ka cārā-yuɔ. Uman̄ taa u ce maacemma-i Erɔdi ducɔŋgu-na, ba taa ba bɪ-yo Bilatusi; baa cārā u yaa duɔ ta ba yaan̄-na. ²¹ Ban̄ diyaa yiingu man̄ kuŋ juɔ hi, Erɔdi wuɔ dii u nellentesinnin̄-joŋgoruo-i ka tɛna u fɔŋgɔsinnin̄-teterre-na tuɔ gbu u piiye baa nuɔmba-i. ²² Duɔ piiye, nuɔŋ ba'a: «Diilon̄o'i piiyen̄ daayo-i, nelbilon̄o sɪ.» ²³ Terduɔŋgu fan̄gu-na, Itien̄o *dɔrɔpɔrɔrbilon̄o pāŋ nan̄ Erɔdi-i baa jarma, wuɔ u ciɛ niɛ hūu Diilon̄o yerre-i ce-de u diele? U naan̄-yo baa jian̄-jarma. Jiamba wuo-yo ko-yo.

²⁴ Diilon̄-nelma taa ma muonu terni-na hiere ma kā. ²⁵ Barnabasi-i baa Sol ban̄ kāa baa ɔŋgoruoŋgu* man̄ *Yerusalemu-i-na, ban̄ kaa hūu-ku, baa gūunu kā Antiyosi-i-na. Ba kamma-na, baa kā baa Nsāa man̄ ba nan̄ biŋ-yoŋ Marke-†.

13*Diilon̄o puɔraa Sol baa Barnabasi*

¹ *Diilon̄o pɔpɔrbiemba namba waa Antiyosi Diilon̄-dūŋ-baamba-na, baa Diilon̄elpigāataamba namba. Ba hɔlma-na Barnabasi waa a naara Siminyɔ. Siminyɔ fan̄o-i, ba taa ba bɪ-yo Uubilon̄o. Lusiwusi man̄ taa u hel Sireni-i-na, u waa. Manahai man̄ ciɛ niɛŋgu-i baa *Erɔdi-Antipasi-i, u waa; Sol bi waa. ² Yiingu nan̄gu-na, ba ji dii sūŋgu aa tigiin̄ ba-naa ta ba cārā Itien̄o-i. *Diilon̄-Yalle gbɛ̄-ba wuɔ: «Min̄ hāa Barnabasi-i baa Sol maacemma man̄, yaan̄-ban̄ ba fɛrɛŋ nuɔ ba ce-ma.» ³ Ban̄ juɔ bāl sūŋgu-i baa Diilojaale-i, baa haa ba nammu-i Barnabasibaa-ba-na aa cārā Diilon̄o-i hā-ba, aa hā-ba hūmelle-i ba ta.

Barnabasibaa-ba kāa Sipire

⁴ *Diilon̄-Yallen̄ ciɛ Barnabasi-i baa Sol ba ta dumaan̄o-na, baa kā Selusi ka biɛ baaton̄o-i ta ba kā Sipire. ⁵ Ban̄ kaa hi Sipire-i, baa hiire Salamine ta ba wan̄ Diilon̄-nelma-i *Yuifu ba *Diilon̄elhāalādūnni-na. Ban̄ biŋ Nsāa man̄ Marke-i, u waa baa-ba tuɔ kāyā-bei. ⁶ Baa karnu Salamine huɔŋga-i hiere ka hi Pafosi. Ban̄ kāa Pafosi-i-na, ba da hiron̄o nan̄o-i, ba bɪ-yo Bar-Yesu. U waa Yuifuyien̄o. U taa u wuɔra u tāal nuɔmba-i wuɔ fuɔ Diilon̄o pɔpɔrɔrbilon̄o. ⁷ U waa Serju-Polusi dumellen̄. Serju-Polusi yaa waa fāamaan̄o-i nelle fande-na. U taa u cɛ ŋaa jumɛlɛŋo. Barnabasibaa-ban̄ kāa, wuɔ ce ba bɪ-ba wuɔ ba ka wan̄ Diilon̄-nelma-i baa-yo, kɛɛ ma nyulmu dii-yuɔ. Baa kā ku'i nuɔ-i ka ta ba piiye. ⁸ Hiron̄ daayo-i Girekibaa-ba taa ba bɪ-yo Elimasi, ku yun̄gu yaa wuɔ hiron̄o. Wuɔ sire wuɔ hii, wuɔ Serju-Polusi baa hūu ba nelma-i, kɛɛ ba tāal-o. ⁹ Sol yerre nande yaa wuɔ Pol, Diilon̄-Yalle naa yu u huɔŋga-i. Wuɔ d̄in̄ hiron̄o-na tuɔ ne, ¹⁰ aa ji gbɛ̄-yo wuɔ: «Huhurmantien̄ nuɔni man̄ daani-i, ŋ balaan̄ cor. Nuɔŋo-i Sitānitien̄ nuɔ. Ŋ sa taara ŋ da ānfafamma-i baa ŋ yufelle. Ŋ sa yan̄ Itien̄o maacemma biɛnamma-i dumaa wei? ¹¹ Ne! Diilon̄o ka gāŋ baa-ni, u ka ce ŋ yir suur dūŋ-nu a da huɔŋgu cɛlle.» Terduɔŋgu fan̄gu-na, hiron̄ daa u yufien̄a pāŋ d̄in̄ aa yan̄-yo. Wuɔ da terien̄gu-i hiere da kullu. Wuɔ tuɔ wuɔra u tafurrā u taara molo duɔ bel u nan̄-na. ¹² Serju-Polusin̄ daa mafamma-i, Itien̄o nelma pāŋ ce-yo gbɛɛ; wuɔ pāŋ hūu-ma.

* 12:25 Niɛŋ 11.30. † 12:25 Barnabasi hiron̄o-i Nsāa fan̄o-i Niɛŋ Kol. 4.10.

Polbaa-ba kaa Pisidi

¹³ Ku huonḡu-na, Pol baa u wuərataamba sire Pafosi-i-na a biε baatonḡo-i kaa Perge, dii Pānfli mara nuə. Baḡ kaa Perge-i-na, Nsāa wuə ka bir kaa *Yerusalemu aa yaḡ-ba. ¹⁴ Pol baa Barnabasi baa cor kaa Antiyəsi, dii Pisidi mara nuə. *Yitienanḡuḡ juə hi, baa kaa *Diilonelhāalādūḡu-na ka suur tiena. ¹⁵ Baḡ juə kalan *ānḡinamma seβε-i tī, baa *Diilopəpuərbiemba baamba-i, Diilonelhāalādūḡu yuntaamba puər ba waḡ baa Polbaa-ba-i wuə da kuə nelma dii ba da ba piie dii sireiḡa nuəmba-na, keεε ba gbāa sire piie.

¹⁶ Pol wuə sire yiera aa naa ce nuəmba budii baa u nanḡa. Baḡ budii, wuə cira: «*Isirahel-baan namaa, baa *niēraan namaa naman suurii *Yuifu ba Diilon-ḡūmelle-na, karaan na tūnni-i na nu mi nelma-i. ¹⁷ Isirahel-baan miε in wuə Diilonḡo maḡ ḡūmelle-i, Diilonḡo faḡo yufelle hila miε bīncuəmba yaa nuə-i u hā-ba huonḡu bəi baḡ ḡa naa waa juəma-na huonḡu-na dii Esipi-i-na. Uḡ ciε mafamma-i, u kāyā-bēi ba hel terienḡu faḡu-na, ¹⁸ aa fiε-ba biēḡ komuəḡa hāi temma *hīkuraanḡu-na. ¹⁹ Mafamman curaa, u ko siyaabaa niehāi *Kanaa jāmalā-i-na aa hā Isirahel-baamba-i baa ba terienḡu-i*.²⁰ Nel daama-i hiere ma ciε biēḡ nuəsiba hāi komuəḡa hāi baa cīnciel temman ḡəlma-na. Ku huonḡu-na, u hā-ba yuntaamba. Yuntaan daaba tīyāa baa-ba a ji hi *Samiel† bāanḡu.

²¹ «Kufanḡu huonḡu-na, i bīncuəmba ji cira ba taara jāmatigi. Diilonḡo hā-ba Sawul. Ba taa ba bī u to-i Kisi. *Bensaamiε dūḡ-baamba'i waa. Sawul ciε biēḡ komuəḡa hāi jāmatigisīnni-na. ²² Ku huonḡu-na, Diilonḡo halan-yo aa haa *Davidi. Uḡ haa Davidi-i, u cira: «Miḡ taa mi taara uman, mi daa-yo, u yaa Davidi-i Yese biēḡo-i. U'i ka tuə ce mi huonḡa-i.»

²³ «Diilonḡo ciε Davidi hāyāēlḡo nanḡo yaa jo Yesu-i ji kor Isirahel-baamba-i ḡaa uḡ ḡa nan pāa ma nunḡu-i dumaa. ²⁴ Aa Yesu suə duə doḡ u maacemma-i, Nsāa waan Diilon-nelma-i baa Isirahel-baamba-i hiere, aa cira ba nanna ba ciləbalaḡo-i aa jo u ji *batiēḡ-ba.

²⁵ «Nsāa maacemman juə piε tīmma, wuə tuə piie wuə: «Uman saaya u jo, uu dii huon-nu. Baa na ta na ne wuə sī muəmei; muə sī. Naacolḡo faḡo-i mei saa piēra u natāanḡu-i.»

²⁶ «Tobiḡ namaa, nelma maḡ kuraan-yeḡ, Diilonḡo saan-ma hā miemei baa-ma. U saan-ma hā *Abiramu hāyāēlmba-i aa bi saan-ma hā namaa naman suurii Yuifu ba Diilon-ḡūmelle-na. ²⁷ Yerusalemutaamba-i baa ba yuntaamba saa suə Yesu sīnni-i, ba bel-o ko-yo. Baḡ waḡ mamān yitienanni-na hiere *Diilopəpuərbiemba sebebbaa-ba-na, ba ciε ma yaa-i.

²⁸ «Baḡ bilaa-yo a fiε ka da u saa cāl, ba yagar ce *Pilati ko-yo. ²⁹ Maama nyegāan Yesu kūḡu-na, maḡ juə ce-yuə hiere, ba har-o *daanḡu-na ka fuure-yuə. ³⁰ Diilonḡo yaḡ-ba aa sire-yuə hiel-o kuomba ḡəlma-na. ³¹ Bamaḡ cuu u huon-nu a hel *Galile-i-na a kaa Yerusalemu-i-na, uḡ siire, u caraaya ba yaa-i yinni bəi-na. Nyunḡo ku bāanḡu-na, ba yaa dii ta ba waḡ u maama-i baa Isirahel-baamba-i. ³² Miε feεε-i, i juə die ji waḡ *Neldəḡəlma famma yaa baa-na wuə Diilon uḡ pāa nunḡu maḡ baa i bīncuəmba-i, ³³ u ciε-ku hā ba huon-baan miemei: U siire Yesu-i hiel-o kuomba ḡəlma-na ḡaa maḡ nyegāan dumaa Gbelieman-nalāanḡu maḡ hāalīḡ-kūḡu-na wuə.

* **13:19** Niεḡ Anḡinamma tiyemman-seβε-i-na (Deutéronome) 7.1; Yosuwe (Josué) 14.1. † **13:20** Ku birii a saanu baa cerma. Girekimma-na ba naaraaya *Samiel yerre-na wuə *Diilopəpuərbilonḡo.

«Mi biɛŋo yaa nuɔŋo-i.

Muɔmei huɔŋ-ni nyuŋgo-i-na.» †

³⁴ Diilonjo siire-yuɔ hiel-o kuomba hɔlma-na, u saa yan j u hɔr. Uu naa hi wanj-ma wuɔ:

«Minj pɔa nufafaŋgu manj baa Davidi-i,

nuharuŋgu si dii, mi ka ce-ku hɔ-na.» §

³⁵ Ku'i ciɛ na da ma waanj terienju nanju-na wuɔ:

«Nj siɛ siɛ yan j nolŋo hɔr hɛma-na.» *

³⁶ A ne da Davidi manj waanj mafamma-i, u siire ce Diilonjo huɔŋga-i ji ku. Uj kuu, ba fuuriye-yuɔ baa u bɛncuɔmba-i aa u hɔraa. ³⁷ Nga Diilonjo siire Yesu yaa hiel-o hɛma-na, u saa da hɔr. ³⁸ Tobinj namaa, terienju fanju-na, na saaya na suɔ wuɔ fuɔ barguɔ yaa nuɔ-i in juɔ ji tie wanj ɔmbabalma hurmanj-maama-i baa-na. *Moisi ɔnjɔnamma saa gbɔa hur na ɔmbabalma-i. ³⁹ Nga bamanj hɔyɔa fuɔ maama-i, ba ɔmbabalma hurii aa yanj-ba ba fɛrɛŋ nuɔ. ⁴⁰ Terienju fanju-na, bilaan na fɛrɛ, baa na yanj Diilopɔpuɔrbiembanj waanj manj, ma ji wuo-na. ⁴¹ Ba ciɛra wuɔ: «Diilonjo ciɛra:

«Bombolmantaan namaa, niɛŋ!

Mi ka ce nelma namma na baanju-na.

Nelma famma-i molo duɔ wanj-ma baa-na na siɛ hɔu-ma.

Ma ka ce-na gbɛrɛ aa na ka ku halan.» †»

⁴² Ban juɔ hel Diilonelhɔalɔdɔŋgu-na, nuɔmba jo ji ta ba cɔrɔ Pol baa Barnabasi-i wuɔ yitɛnanju manj juɔŋ, ba tiraa ba tir nelduɔŋ daama-i. ⁴³ Nuɔmban juɔ bɔrɔ, Yuifubaa-ba-i baa niɛraamba manj suurii Yui-fusɔnni-na, baa cu Pol baa Barnabasi-i ba huɔŋ-nu ta ba piiye baa-ba ba dii sireiŋa bei wuɔ ba ne Diilonjo ɔnfafamma-i aa ba nyaar-yuɔ. Ba maama saa waa dei baa yuliŋgu-i.

⁴⁴ Yitɛnanjuŋ juɔ hi, nuɔmba-i hiere nelle-na baa tigiŋ ba-naa da ba nu Itienjo nelma-i. ⁴⁵ Yuifubaa-ban juɔ da nelpɔŋ daaku temmanj hilaa, ba bir yan aa ce-ku nenemungu. Pol duɔ wanj manj, ba'a coima aa ta ba tuora-yuɔ. ⁴⁶ Polbaa-ba doŋ holle wanj baa-ba wuɔ: «Diilonj-nelma naa vii Yuifubaa namei igɛna. Nga nan juɔ ta na ciɛna-meɪ wuɔ na sa taara na da ciɛlma manj sa tiɛŋ dede-i, i ka yanj-na aa ka wanj-ma baa niɛraamba. ⁴⁷ Itienjo waan ma yaa baa-ye wuɔ:

«Mi ciɛ-ni nilɛiŋa-i hiere a fitɛnuɔ nuɔ

ŋ da ŋ gbɔa hi terni-i hiere baa koŋkor-nelma-i.» †»

⁴⁸ Niɛraamban juɔ nu nel daama-i, kuɔ gbuu dɔlɔnu-bei. Baa pɔŋ ta ba kaal Itienjo nelma-i wuɔ ma faa. Bamanj naa waa da ba da kor, baa hɔu-ma. ⁴⁹ Itienjo nelma doŋ ta ma gbuo nilɛiŋa fanj-a hiere. ⁵⁰ Yuifubaa-ba bir yan aa tɔal caamba manj waa bɛŋkɔntaamba-i aa suur Yui-fu ba Diilonj-hɔmelle-na, baa nellenj-bɛncuɔmba-i a gbo-ba Polbaa-ba-na. Baa bel-ba huol ba yammu-i da dei aa donya-bei ba nelle-na. ⁵¹ Pol baa Barnabasi-i baa pir ba nallu-i ba terienju-na, aa ta kɔ Ikoniyumu. ⁵² Ban fiɛ donya-bei, bamanj naa cu Yesu huɔŋgu-na, baa cor baa ba hɔfɛlle-i. *Diilonj-Yalle naa bi yu ba hɔmmu-i.

† 13:33 Gbeliemanj-nalɔanju (Psaume) 2.7

§ 13:34 Isayi (Ésaïe) 55.3

* 13:35

Gbeliemanj-nalɔanju (Psaume) 16.10

† 13:41

Abakuke (Habaquq) 1.5

†

13:47 Isayi (Ésaïe)

14

Polbaa-baŋ ciε kumaŋ Ikoniyəmu-i-na

¹ Pol baa Barnabasi-i baŋ kaa Ikoniyəmu-i-na, baa tiraa kã *Yuifu ba *Diilonelhāalādūŋgu-na ka ta ba waŋ Diilon-nelma-i. Baŋ waŋ-manŋ duma, Yuifubaa-ba saa gbāa da ba yagar-ma baa *niεraamba-i. Ba bəi baa hūyāa-ma. ² Yuifubaa-ba maŋ saa hūu-ma, baa yaŋ aa kã ka gbo niεraamba-i baa Diilon-dūŋ-baamba-i. ³ Baŋ fiε gbo-ba, Polbaa-ba saa ta; baa tēna da huəŋgu Ikoniyəmu-i-na. Baa naa haa ba naŋa Itienə-na aa ta ba piiye. U taa u kāyā-bei ba ta ba ce nelma bəi baa gberε-weima bəi a pigāaŋ wuə baŋ waŋ u ānfafamma maŋ, coima sī. ⁴ Kuŋ ciε dumaŋə-na, nuəmba saa gbāa nunu ba-naa nelle-na: Banamba waa baa Yuifubaa-ba-i, banamba waa baa Yesu *pəpuərbiemba-i. ⁵ Yuifubaa-ba-i baa niεraamba-i a naara ba yuntaamba-i, baa nunu ba-naa da ba bel Polbaa-ba-i huol ba yammu-i aa naŋ-ba baa tāmpēlēiŋa ko-ba. ⁶⁻⁷ Polbaa-ba numma. Baŋ nuə-ma, baa gbar kã Likawoni ka ta ba waŋ *Neldəɔɔlma-i. Ba waŋ-ma Lisire-i-na, baa Derbu-i-na baa niεiŋa maŋ kətənni-na hiere.

Mamaŋ ciε Lisire-i-na

⁸ Naacolŋo naŋo waa Lisire-i-na, u saa gbāa tuə sire u yiεra. Uŋ siire, u saa gbāa tetεŋ u gboluonŋu-i dede. ⁹ Yiinŋu naŋgu-na, wuə tēna tuə nu Pol tuə piiye. Pol wuə ji dīŋ-yuə tuə ne, a ji da u suyaa wuə Diilonŋo gbāa sire-yuə u jarma-na. ¹⁰ Wuə piiye baa-yo da gbagaga wuə: «Sire ŋ yiεra ŋ gbeiniŋ!» Naacolŋ wuə tie sire pāŋ tuə wuə. ¹¹ Lisiretaambaŋ daa mafamma-i, baa ta ba piiye likawonimma-na wuə: «I tīnni cīεŋ nelbiliemba a hiire* jo ji tēna baa-ye.» ¹² Kuŋ ciε dumaŋə-na, baa ta ba bī Barnabasi-i Yewusi. Ba waa da ba cor kusuəŋ-nu Pol yaa piiyeŋ, a ce dumaŋə-na baa ta ba bī ufaŋə-i Hεrmeŋi.†

¹³ Yewusi jigāntiεŋ wuə kã ba nunu ba-naa baa nuəmba-i aa wuə bel balmba namba a tuənu-bei jo baa-ba u tīnniŋ-dūŋgu-na duə ji ko-ba tīnni-na hā Pol baa Barnabasi-i. U tīnniŋ-dūŋgu waa nelle munsuurmu-na†. ¹⁴ Polbaa-ba saa suə ku yunŋu. Baŋ juə suə, ba həmmu pāŋ guəla; baa taalnu ba jonŋorbaa-ba-i aa gbar kã ba wulaa ka ta ba waŋ baa-ba wuə: ¹⁵ «Na ce bige-i maacemma-i dumandε-i-na? Caamba'i bi huəŋ miεŋə-i namaa temma-i. I juə baa *Neldəɔɔlma'i diε ji tūnu-nεi, wuə na nanna ānsəɔŋ daama-i aa na cu Cicēlmantienŋo huon-nu. U yaa hielaa dərə-i baa hīema-i baa dāmmaŋ-nuoraanŋu-i baa ni huəya-niini-i hiere. ¹⁶ Yiinaa-i-na, u yaan nuəmba-i ba fεrεŋ nuə ba sire wuə ba hūmienŋa. ¹⁷ Naŋ fiε waa na fεrεŋ nuə, u saa yaŋ u ānfafamma cemma-i: U dāa u hā-na dii, u ce na dīmma ta ma ce fafamma, u hā na ta na wuə na ye aa tiraa tuə fε na həmmu-i.» ¹⁸ Polbaa-baŋ fiε piiye dumaŋə-na, nuəmba saa ta ba ne da ba yaŋ niinŋ daaba komma-i da ba hā-ba.

¹⁹ Ku huonŋu-na, *Yuifubaa-ba namba ji jo; banamba hilaa Ikoniyəmu, banamba hel Antiyəsi maŋ Pisidi mara-i-na. Baŋ juə, baa gbo nuəmba-i Polbaa-ba-na. Ba sire ta ba naŋ Pol baa tāmpēlēiŋa wuə ba ko-yo. Huəŋgu naŋgu juə hi, ba da niε sī u kuu, baa būul-o hel baa-yo nelle-na ka nanna. ²⁰ Diilon-dūŋ-baamba kã ka tigiinŋ u caanŋu-na, wuə sire ba bir suur nellen-huəŋga-na.

* **14:11** Bafamba wulaa tīnni waa tānuŋ-nu. † **14:12** Girekibaa-ba wulaa, tīnni waa bəi.

Ba tīnni yuntienŋo yaa baŋ taa ba bī-yo Yewusi-i, aa u pəpuərbielonŋo-i Hεrmeŋi. ‡ **14:13** Nelle munsuurmu: Niεŋ 9.24 baa naaru-i-na cicaara-i-na.

Polbaa-ba birii ta ba kā Antiyɔsi maŋ Siiri-i-na

Ku cuo kaala-i-na, Pol wuɔ ta baa Barnabasi-i ta ba kā Dɛrbu. ²¹ Baŋ kaa hi, baa waŋ *Neldɔdɔlma-i baa Dɛrbutaamba-i. Nuɔmba fɔŋgũɔ baa hũu-ma. Baŋ siire Dɛrbu-i-na, baa bir kā Lisire-i-na ka cor kā Ikoniyɔmu. Baŋ hilaa Ikoniyɔmu-i-na, baa kā Antiyɔsi maŋ Pisidi mara-i-na. ²² Ba waa da ba cor terienɔgu terienɔgu, ba ta ba piiye ba dii sireiŋa Diilonɔ-dũŋ-baamba-na wuɔ ba bel Yesu maama-i nammu hãi. Aa bi ta ba piiye baa-ba wuɔ: «I saaya i mulienɔ da dei aa suɔ die suur *Diilonɔ-nelle-na.» ²³ Diilonɔ-dũŋ-baamba maŋ waa hiere nileiŋa faŋa-na, Polbaa-ba hiel yaataamba bei aa dii sũŋgu, aa cãrã Itienɔ-i hã-ba, ba haa ba naŋga-i u yaa nuɔ-i.

²⁴ Baŋ cie mafamma-i, baa sire karnu Pisidi mara-i a kā Pãnfili mara nuɔ. ²⁵ Baŋ kãa Pãnfili-i-na, baa waŋ Diilonɔ-nelma-i Pɛrge-i-na, aa cor kā Atali ²⁶ ka bie baatonɔ-i ta ba kā Antiyɔsi maŋ Siiri-i-na. Ba wuɔsaangu duɔŋ kusuɔŋ-nu'i. Baŋ wuɔraaya ce mamaŋ daama-i hiere, ba cãrã Diilonɔ-i hã-ba kusuɔŋ-nu'i aa ba suɔ ta. ²⁷ Diilonɔ uŋ kãayã-bei ba ce mamaŋ hiere, baŋ kãa ka hi, baa tigiinɔ Diilonɔ-dũŋ-baamba-i hiere tũnu-bei baa-ma, aa uŋ bi kãayã *niɛraamba-i dumaa ba hũu Yesu maama-i, baa tiraa waŋ mafamma-i baa-ba. ²⁸ Baŋ cie mafamma-i, baa tɛna ce huɔŋgu baa-ba celle.

15

Niɛraamba saaya ba jã wei?

¹ Nuɔmba naŋ baa hilaa *Yude-i-na jo Antiyɔsi-i-na ji ta ba piiye baa *niɛraamba maŋ hũyãa Yesu maama-i wuɔ: «Da na saa *jã ŋaa *Moisi *ãnjĩnammaŋ waanɔ-ma dumaa, na sie gbãa kor.» ² Pol baa Barnabasi-i ba saa hũu-ma baa-ba. Kuɔ sire bel yaa.

Diilonɔ-dũŋ-baamba ji naa ba hiel Pol baa Barnabasi-i a naara terienɔgu faŋgu taamba namba, wuɔ ba kā *Yerusalɛmu-i-na ka hi Yesu *pɔpuɔrbiemba-i baa yaataamba-i baa-ma. ³ Aa naa tigiinɔ ba hũmelle-i hã-ba; ba sire ta. Ba kãmma-na, ba curaa baa Fenisi, a kã ka hel *Samari. Niɛraambaŋ hũyãa Itienɔ maama-i dumaa, da ba hi nelle nelle, ba tũnu Diilonɔ-dũŋ-baamba-i baa-ma aa cor. Da ba waŋ-ma baa bamaŋ, ku gbuu fũnuŋ dɔlnu kutaamba-i.

⁴ Baŋ kaa hi Yerusalɛmu-i, Diilonɔ-dũŋ-baamba jãrã-bei. Yaataamba waa hiere baa Yesu pɔpuɔrbiemba-i. Diilonɔ uŋ kãayã Polbaa-ba ce mamaŋ hiere, baa tũnu-bei baa-ma.

⁵ Baŋ juɔ piiye tɛ, *Farisɛbaa-ba maŋ hũyãa Yesu maama-i ba hɔlma-na, banamba sire wuɔ niɛraamba maŋ hũyãa Yesu maama-i, ba saaya ba jã aa ta ba wuɔ Moisi ãnjĩnamma hũmelle-i.

Nelma ka da yaanɔga

⁶ Baŋ piiye dumaanɔ-na, Yesu *pɔpuɔrbiemba-i baa yaataamba da baa-naa ku ãndaanɔga-na. ⁷ Andaanɔ daaku waa pãna cor. Pɛr wuɔ ji naa u sire yiera aa naa cira: «Tobiŋ namaa, na suyaa wuɔ dii ku domma-na Diilonɔ uŋ hielaa-mi na hɔlma-na wuɔ mi ka waŋ *Neldɔdɔlma-i baa *niɛraamba-i ba nu-ma aa hũu-ma. ⁸ Fuɔ maŋ suyaanɔ nuɔmba kusũnni-i, da na da u hãa-ba u *Yalle-i ŋaa uŋ hãa miɛnɔ-i baa-de dumaa, kuu dii ŋaa u pigãanɔ wuɔ u hũyãa-ma ba da ba piɛ-yo. ⁹ Diilonɔ kãŋ-ye kuuduɔŋgu hiere baa-ba. Ba hũyãa u maama-i ku'i cie u hur ba ãmbabalma-i aa yanɔ-ba welewele waanɔ daama temma-i. ¹⁰ Conɔgoruonɔgu maŋ i bĩncuamba saa gbãa tũu-ku, mie ferɛ-i i saa gbãa tũu-ku, bige-i cie na'a i haa-ku hã

niɛraamba-i baa-ku? Baa na feŋ Diilonjo-i. ¹¹ I hũyãa-ma wuɔ Yesu kuraa-ye gbãŋgbãŋ, kuuduɔŋgu yaa baa bafamba-i.»

¹² Piereŋ piye dumaŋo-na, terienŋu ce da sensenŋ ɲaa molo si dii. Diilonj uŋ kãayã Pol baa Barnabasi-i ba ce nelma maŋ hiere niɛraamba hɔlma-na, ka hel baa gbere-weima-i, bafaŋ baa suur ma yaanŋa-na ta ba waŋ-ma. ¹³ Baŋ juɔ piye ti, Sake* wuɔ cira: «Tobiŋ namaa, niɛŋ, ¹⁴ dii ku domma-na, Diilonj uŋ curaa corma maŋ duɔ hiel niɛraamba namba ce-ba fuɔ baamba, Simo† waŋ ma yaanŋa-i hiere baa-ye. ¹⁵ Kuŋ curaa corma maŋ, ku juɔ ji ce kuuduɔŋgu baa *Diilopɔpuɔrbiemba nelma-i. Diilopɔpuɔrbiemba nyegãaŋ wuɔ:

¹⁶ Itienjo ciera: «*Yiingu dii baa yiingu, mi ka bir jo.*

Da mi jo, *Davidi dũŋgu maŋ cii,
mi ka sire-kuɔ.

Mi ka migãaŋ-ku ma-ku
ku yiera ku gbainiŋ.

¹⁷ *Mafaŋ da ma ce, nuɔmba maŋ saa hi suɔ-mi yogo,*

ba ka taara-mie suɔ-mi.

Miŋ biɛ bamaŋ niliɛŋa-na hiere da mi ce-ba mi baamba,
ba ka ta ba taara ba Tienjo-i.

Muɔmei waan-ma dumaa.

Da mi waŋ mamaŋ, mi ce-ma.

¹⁸ *Aa miŋ waan-ma ku bãaŋgu cuɔ.»†»*

¹⁹ Sake wuɔ suonu u ãndaanŋu-i wuɔ: «Ku'i cie na da niɛraamba maŋ cuu Itienjo huon-nu, meɪ sa taara i mulien-ba. ²⁰ Nga mamaŋ dii cemma, i nyegẽŋ sebe a waŋ baa-ba wuɔ ba yaŋ cufien-kũɔma wuoma-i, baa bĩmbaamba maŋ ba saa cãa ba nonni-i, ka hel baa tãmma-i hiere. Aa ba hiel ba naŋga biŋwosĩnni-na. ²¹ Na saa da, a donj dii i bĩncuɔŋ-bãaŋ-nu, *Moisi *ãnjĩnamma waŋ niliɛŋa-na hiere, aa ba sa nanna *yitiɛnaŋgu baa ma kalamma-i *Diilonelhãalãdũnni-na.»

²² Sakeŋ juɔ piye dumaŋo-na, Yesu pɔpuɔrbiemba-i baa Diilonj-dũŋ-baamba-i, ka hel baa ba yaataamba-i hiere, baa cira ba ka hiel nuɔmba ba hɔlma-na a puɔr-ba baa Polbaa-ba-i Antiyosi-i-na. Aa naa sire hiel yaataamba hãi; Silasi baa *Yuda. Yuda yerre nande yaa waa Barsabasi.

²³ Baŋ hielaa-ba, baa nyegẽŋ sebe-i hã-ba. Sebe huɔya-maama yaa daa-ma:

«I natobiŋ namaa namaŋ niɛraaŋ namaaŋo-i Antiyosi-i-na, baa Siiri-i-na, baa Silisi-i-na, i jaalaa-na.

Yesu pɔpuɔrbienj miɛŋo-i a naara *Yerusalemu Diilonj-dũŋ-baamba yaataamba-i, miɛmei nyegãaŋ sebe daayo-i die hã-na.

²⁴ I nuɔ wuɔ i nellenj-baamba namba kãa na terienŋu-na ka piye cu na hɔmmu-i. Baa na tie holle, mie saa puɔr-ba. ²⁵ In nuɔ-ma, i daa i-naa aa hiel nuɔmba die puɔr-ba na wulaa. Kutaamba ka gbonu baa Pol baa Barnabasi-i. ²⁶ Ba yaa i jẽnaamba. Ba siyaa kuliŋgu-i Itienjo-i Yesu-Kirsa maama-na. ²⁷ I hielaa Yuda baa Silasi ba da ba ka waŋ in nyegãaŋ mamaŋ sebe-i-na hã-na baa ba fereŋ nunnɪ. ²⁸ *Diilonj-Yalle-i baa mie fere-i i sa taara i haa congoruonŋu naŋ temma hã-na, ɲga mamaŋ sie gbãa ciel kotuɔŋgu ma yaa daa-ma: ²⁹ Na hiel na naŋga cufien-kũɔma wuoma-na, baa bĩmbaamba maŋ ba saa cãa ba nonni-i, baa tãmma-i.

* **15:13** Ba gbẽ Yesu hãaŋo yaa-i. Niɛŋ 12.17 baa 21.18. † **15:14** Ba gbẽ Piere yaa bande-i-na, u yerre nande yaa Simo-i. ‡ **15:18** Amosi (Amos) 9.11-12

Aa na ne bɪŋwosɪnni-i aa na yaŋ-ni. Da na ce-ma ŋaa inŋ waan-ma dumaa, ku ka fa.

I ka waa Diilonŋ-yiinŋu.»

³⁰ Ba taa baa sɛbɛ-i ku yaa nuɔ-i, kã ka hi Antiyɔsi-i; ba tigiin Diilonŋ-dũŋ-baamba-i hiere a hã-ba baa-yo. ³¹ Diilonŋ-dũŋ-baamba hũu-yo kalaŋ-yo. Baŋ kalaanŋ-yo, u huɔya-maama gbuu silaa dɔlnu-bɛi hiere ŋaa bige-i! Ba kũɔma pãŋ firnu.

³² Yuda-i baa Silasi-i ba waa *Diilopɔpuɔrbiemba, baa piiye nelma bɔi baa Diilonŋ-dũŋ-baamba-i a dii sireiŋa bɛi ba migãanŋ bel Yesu maama-i nammu hãi. ³³ Ba daa huɔŋgu cɛllɛ baa-ba aa suɔ da ba bir kũŋ. Baŋ'a ba ta yiinŋu-na, Diilonŋ-dũŋ-baamba gbuu jaal-ba da dɛi aa hã-ba hũmelle-i.

³⁴ [Baŋ hãa-ba hũmelle-i, Silasi saa ta.]

³⁵ Pol baa Barnabasi-i bafamba waa tɛna Antiyɔsi ta ba waŋ Itienɔ maama-i. Nuɔmba bɔi waa baa-ba naara.

Pol baa Barnabasi-i ba buɔra

³⁶ Huɔŋgu nanŋu juɔ hi, Pol wuɔ gbɛ Barnabasi-i wuɔ: «Inŋ curaa waŋ Itienɔ maama-i nileiŋa maŋ nuɔ-i hiere, yaŋ i bir i kã-yɛi i ka ne baman hũyãa-ma baŋ yeŋ maman nuɔ-i.» ³⁷ Barnabasi wuɔ tuɔ taara ba kã baa Nsãa maŋ ba nanŋ bɪŋ-yoŋ Marke-i. ³⁸ Pol saa hũu-ma, wuɔ uu naa kã baa-ba aa ka bir aa yaŋ-ba dii Pãnfili. ³⁹ Kuɔ sire bel vaa. Ba saa ji nunu baa-naa, ba naa ba bɔrɔ. Barnabasi wuɔ biɛ Marke-i ba kã ka biɛ baatonɔ ta ba kã Sipire. ⁴⁰ Diilonŋ-dũŋ-baamba cãrã Diilonŋo-i hã Pol aa u biɛ Silasi-i ba ta. ⁴¹ Ba wuɔraaya bɪŋ Siiri nileiŋa-na hiere baa Silisi waanŋa-i ta ba dii sireiŋa Diilonŋ-dũŋ-baamba-na.

16

Timote cuu Polbaa-ba huon-nu

¹ Pol baa Silasi-i baŋ taa dumaanŋo-na, ba kã ka hel Dɛrbu, cor ka hel Lisire. A ne da Yesu wuonŋo nanŋo waa nelle fande-na, ba taa ba bɪ-yo Timote. U nyu waa *Yuifuyienŋo aa hũu Yesu maama-i aa u to-i Girekiyiɛŋo. ² Tobimba maŋ waa Lisire-i-na baa Ikoniyoŋmu-i-na, ba taa ba bɪ Timote yefafalle. ³ Pol wuɔ tuɔ taara u ta baa-yo. A ne da Yuifubaa-ba maŋ waa terienŋu-na, baa suyaa wuɔ Timote to-i Girekiyiɛŋo. Pol wuɔ naa u *jã-yo aa ba suɔ ta. ⁴ Yesu *pɔpuɔrbiemba-i baa *Yerusalemu Diilonŋ-dũŋ-baamba yaataambaŋ yieraaya nelma* maŋ nuɔ-i, Polbaa da ba cor terienŋu terienŋu, ba waŋ ma yaa-i baa Diilonŋ-dũŋ-baamba-i; aa cira ba wuɔ ma hũmelle-i ŋaa baŋ waanŋ-ma dumaa. ⁵ Yinninŋ taa ni cor dumaa, Diilonŋ-dũŋ-baamba taa ba nanŋ kaasinni Diilonŋ-hũmelle-na dumɛi, aa bi ta ba ciinu ba kã.

Pol dãnsãŋ Torasi-i-na

⁶ Ku huonŋu-na, Polbaa-ba ji ta ba taara ba ka waŋ Diilonŋ-nelma-i *Asi nileiŋa-na. *Diilonŋ-Yalle saa hũu-ma. Ba naa ba karnu Firgi mara-i cor baa Galasi wuonŋo-i. ⁷ Baŋ kaa piɛ Misi-i, baa ta ba taara ba kã Bitini. Yesu Yalle saa hũu-ma. ⁸ Ba naa ba karnu Misi-i cor, a kã ka hi Torasi. ⁹ Isuonŋu nanŋu-na, Pol wuɔ dãnsã da Maseduoniyeŋo nanŋo juɔ ji yiera tuɔ cãrã-yuɔ wuɔ u kã ka kãyã-bɛi dii Maseduoni-i-na. ¹⁰ Yiɛ† pãŋ suɔ yiɛ Diilonŋo taara i ka waŋ *Neldɔdɔlma-i baa Maseduonitaamba-i. I saa tiraa tɛna, yiɛ pãŋ sire tie tigiin i hũmelle-i.

* 16:4 Nelma famma yaa piiye cor 15:29. † 16:10 Like naa bi tuɔ wuɔra baa Pol hɔnni nanni.

¹¹ In juo'a i ta yiingu man nuo-i Torasi-i-na, yie bie baatonjo-i pan kar vii Samotirase, ka hiire. In hii yiingu man nuo-i, ku cuo kaala-i-na, yie cor ka Neyapolisi. ¹² In siire terienju-na, yie ka Filipu ka tiena da yinni terienju fangu-na. Filipu yaa waa nebuo-i Maseduani-i-na. *Oromεbaa-ba'i waa tiena terienju-na.

Lidi hūyāa Itienjo maama-i

¹³ In kaa Filipu-i-na, *yitienangun juo hi, yie hel nellen-huonja-na a ka kaangu nanju nunju-na. Li naa suu wuo Diilojaalterienju ka waa terienju-na. In kaa, yie da caamba namba; yie tiena piye baa-ba. ¹⁴ Unajo waa ba holma-na, ba taa ba bi-yo Lidi. U taa u hel Tiyatire. U taa u suor nelbōmbōnj ba kompammu aa u taa u kuye Diilon-kungu-i. In kaa ka tie piye dumaano-na, wuo kar u tungu-i tuo nu in wan maman. Polj waan maman hiere, Itien wuo kāyā-yuo ma suur u tunni-na dei. ¹⁵ Man suuri u tunni-na dei dumaano-na, wuo ce ba *batisenjo baa u dumellen-baamba-i hiere aa naa gbē-ye wuo: «Da ku na hūyāa-ma wuo mi hūyāa Itienjo maama-i kelkel, juon na ji har mei terien-nu.» Aa naa gbānj baa-ye i ji hūuma.

Ba diyaa Polbaa-ba-i kaso Filipu-i-na

¹⁶ Yiingu nanju-na, i taa i ka Diilojaalterienju-na a suu baa maacembilon[†] nanjo. Maacembilon daayo-i, *jina waa u yungu-na a ce u tuo suu maman juon u wan-ma. U taa u da gbeina boi kufangu-na u ha baman biyaa-yo maacemma-na. ¹⁷ Maacembilon daa wuo cu i huon-nu tuo piye da gbagaga wuo: «Balanj daaba caa Dərwuonjo. Ba pigāanj-na konkor-hūmelle yaa-i.» ¹⁸ U cie kufangu-i da yinni boi i huonju-na. Pol huonja ji guola baa-yo. Wuo wan baa u jina-i wuo: «Yesu-Kirsa yerre-na, cor η hel cieno-na!» Terduonju fangu-na, jina wuo pan yan cieno-i.

¹⁹ U taambanj juo da u sa tiraa u da binjungu u ha-ba, baa bel Pol baa Silasi-i ka baa-ba āndacetaamba wulaa dii gēngerterienju-na[§] ²⁰ ka ha *Oromε ba fāamaambaa-ba-i baa-ba aa cira: «*Yuifubaa-ba'i daaba-i, ba juo ji ta ba guol nelle-i ba ha-ye. ²¹ Ba juo baa hūmefelende. A ne da hūmelle fande nyaa Oromεbaa miēno-i: I sie gbāa sie-de, i sie bi gbāa wuo-de.»

²² Ban piye dumaano-na, nuamba man waa hiere, baa sire wuo ba sie yan Polbaa-ba-i. Fāamaambaa-ba ce ba col ba jongorbaa-ba-i aa ha-ba hūmelle-i wuo ba muo-ba. ²³ Baa funun muo-ba da dei aa ka ka diiba kaso. Ban diyaa-ba, baa wan baa umanj niēyan kasobiemba-i wuo u tuo ne-ba dei. ²⁴ Naacolj un nuo mafamma-i, wuo ka baa Polbaa-ba-i dubilonjo man dii tuogbuole-na ka sɔgɔlnu ba gbeini-i daangu nan-nu.

²⁵ Isuohollen juo hi, Pol baa Silasi-i baa ta ba cārā Diilonjo-i aa ta ba hāl neini ba tuolnu-yuo. Kasobiemba namba waa dii ba dūnni-na aa ta ba fara ba nu. ²⁶ Ba juo'a ba suu, da hēma sagalaaya hoduonju, ka hel baa kasodungu-i hiere! Dūnfenni pan puur. Ban ηa naa vaa kasobiemba-i baa jolgobaa-ba man, ba fir hiere. ²⁷ Umanj taa u niya kasobiemba-i u taa u duofun; wuo cē. Wuo u ne da dūnfenni puuri hiere. Wuo fa u taacereno-i hiel-o duo ko u fere wuo si kasobiemba gbaraa hiere. ²⁸ Pol wuo kaasinj wuo: «Baa ce η fere gbomma, molo saa ka terienju!»

[†] **16:16** Maacembilon daayo waa cieno. **§ 16:19** Bafambanj ger āndenni-i kuson-nu ba bi nyon sanja-i kuson-nu'i. Terienju fangu dii yuoyuo honni-na hiere.

²⁹ Naacolŋo kũɔma nyɛŋ duma ma fɛɛŋ nuɔ. Wuɔ ce ba hã-yo dãamu; u gbar kã ka dũuna Polbaa-ba caaŋgu-na ³⁰ aa cira ba hel gɔŋgũɔŋ-nu. Baŋ hila, wuɔ yuu-ba wuɔ: «Mi jɛnaaŋ namaa, muɔmi saaya mi ce bige-i a gbãa da mi kor?» ³¹ Baa cira: «Da ŋ hũu Itieŋo-i Yesu maama-i, ku yaa gbãa kor-ni baa ŋ dumelleŋ-baamba-i hiere.» ³² Aa naa doŋ ta ba waŋ Itieŋo maama-i baa-yo baa u dumelleŋ-baamba-i hiere.

³³ Isuɔduɔŋgu faŋgu-na, wuɔ kã baa-ba ka saar ba pãnni-i aa naa pãŋ ce ba *batisen-yo baa u baamba-i hiere. ³⁴ Baŋ juɔ batisen-ba tĩ, wuɔ kã baa Polbaa-ba-i u dumelle-na ba ka wuo niwuoni. Uŋ hũyãa Yesu maama-i baa u baamba-i hiere, ba hɔmmu gbuu pãŋ fɛ da yogogo.

³⁵ Cuon juɔ kaal, fãamaambaa-ba puɔr sorosibaa-ba ka waŋ baa kaso-biemba niyatieŋo-i wuɔ u nanna Polbaa-ba-i. ³⁶ Naacolŋ wuɔ kã ka cira: «Pol, fãamaambaa-ba puɔraa ba jo wuɔ mi nanna-nei. Hilaŋ na kã na muŋkãmmu.» ³⁷ Pol wuɔ yagar aa naa gbɛ sorosibaa-ba-i wuɔ: «Ku cie nie ba bel-e ba saa bi yuu-ye, ba muo-ye nuɔmba-na ŋ sie suɔ wuɔ Oromɛbaa miɛ*, aa jo ji dii-ye kaso. Fiɛfiɛ-i, ba ta ba taara ba fuo nanna-yiɛ! Ma sie gbãa wuɔ dumaŋo-na! Kãaŋ na ka waŋ baa-ba wuɔ ba jo ba fɛɛ ba ji hiel-e.»

³⁸ A ne da fãamaambaa-ba saa naa suɔ wuɔ Pol baa Silasi-i Oromɛbaa. Sorosibaa-baŋ kãa ka hi-ba baa nelma-i, ba kũɔma pãŋ ta ma nyɛŋ. ³⁹ Baa sire jo ba wulaa ji cãrã-bei aa ce ba hel kaso-i-na. Baŋ hila, baa cãrã-bei wuɔ ba ce jande aa ba hel nelle-na. ⁴⁰ Baa ta kã Lidi terieŋ-nu; kã ka da Diilon-dũŋ-baamba-i. Baa piiye dii sireŋa bei aa naa cãrã hũmelle-i ta.

17

Maman daa Polbaa-ba-i Tesalonike-i-na

¹ Pol baa Silasi-i baŋ taa Filipu-i-na, baa cor baa Anfipolisi, kã ka hel Apoloni a suɔ ta ba kã Tesalonike-i-na. *Diilonelhaalãduŋgu waa baa *Yuifubaa-ba-i nelle fande-na. ² A ne da Pol sa da Diilonelhaalãduŋgu aa cor-ku. Wuɔ kã ka suur a tuɔ firnu Diilon-nelma-i baa-ba. U cie mafamma-i *yitiɛnanni siei. ³ U tagaaya pigãaŋ-ba wuɔ *Konkortieŋo naa saaya u mulɛŋ aa ku. Aa duɔ ku, Diilonjo sire-yuɔ. Aa Konkortieŋo faŋo yaa Yesu maŋ uŋ waŋ u maama-i baa-ba.

⁴ Polŋ piiye dumaŋo-na, Yuifubaa-ba namba hũu-ma cu ba huon-nu fuɔ baa Silasi-i, a naara Girekibaa-ba maŋ taa ba kuye Diilon-kũŋgu-i ba bɔi bi cuu ba huon-nu, baa caamba bɔi. Caamba famba waa nelbɔmbɔmbaa. ⁵ Ku saa dɔlnu Yuifubaa-ba namba-i. Baa ce-ku nenemuŋgu aa wuɔra taara nanjalbaa a tigiŋ nuɔmba-i ta ba wuɔra ba ce ijieni ba du nelle-i. Aa naa kũɔl ba-naa kã Yasɔ dumelle-na wuɔ ba ka bel Polbaa-ba-i ka hã fãamaambaa-ba-i baa-ba. Polbaa-ba naa har kusuɔŋ-nu'i. ⁶ Ba kãa ku yaa-i ba saa ka da-ba. Baa bel Yasɔ yaa-i baa Diilon-dũŋ-baamba namba kã baa-ba fɔŋgɔtaamba wulaa ka ta ba piiye da gbagaga wuɔ: «Balaŋ daaba wuɔraaya du nileiŋa-i hiere, ba hii bande yaa fiɛfiɛ-i-na. ⁷ Yasɔ yaa haraa-ba u dumelle-na. Ba maacemma saa fa; ba yagaraa *jãmatigi nuŋgu-i aa ta ba piiye wuɔ jãmatigi naŋo dii, kɛɛ ba bĩ-yo Yesu.»

⁸ Nel daama saa dɔlnu nuɔmba-i baa fɔŋgɔtaamba-i hiere. ⁹ Yasɔbaa-ba juɔ pã gbeibuɔ hã-ba aa ba suɔ nanna-bei.

* **16:37** *Yuifubaa bɔi saa naa gbãa da *Oromɛ ba sinni-i, ŋga Pol naa da-ni (nieŋ Pɔpuɔr. 22.25-29; 23.27). Da ŋ waa Oromɛyieŋ nuɔŋo-i, molo saa saaya u muo-ni baa daaŋgu, molo saa bi saaya u muo-ni baa nyanjgbãaŋgu.

Polbaa-ba kaa Bere

¹⁰ Ku isuŋgu-na, Diilon-ɗŋ-baamba ce Polbaa-ba ta kaa Bere. Baŋ hii, baa kaa *Yuifu ba *Diilonelhāalādŋgu-na ka ta ba waŋ Diilon-nelma-i. ¹¹ Yuifubaa-ba maŋ waa Bere-i-na baa naa fa waŋ bamaŋ waa Tesalonike-i-na. Diilon-nelma numma taa ma dɔlɔnu bafamba-i ŋaa bige-i! Yinni maŋ joŋ ba kalaŋ-ma ba ne da kuɔ Polŋ waŋ mamaŋ baa-ba ma yaaŋga yaa-i. ¹² Nuɔmba boi baa hūyāa Yesu maama-i ba hɔlma-na. Aa Girekibaa-ba maŋ bi waa, ba fɔŋgūɔ baa hūyāa-ma. Caamba waa-bei. Caamba famba waa nelbōmbōmbaa.

¹³ Yuifubaa-ba maŋ waa Tesalonike-i-na baŋ juɔ nu wuɔ Pol kaa Bere-i-na ka tiraa tuɔ waŋ Diilon-nelma-i, baa sire nyaa u huɔŋ-nu wuɔ ba ka du terienŋu-i aa gbo nuɔmba-i yuɔ. ¹⁴ Diilon-ɗŋ-baambaŋ daa-ma dumaŋo-na, baa kaa baa Pol dāmmaŋ-nuoraŋgu-na ka biɛ baatonjo ta, aa waŋ Silasi yaa baa Timote-i Bere-i-na. ¹⁵ Ba saan Pol ka hi Ateni aa bir. Baŋ'a ba bir, wuɔ puɔr-ba wuɔ ba ka waŋ baa Silasi-i baa Timote-i ba jo u wulaa donduo.

Polŋ waan mamaŋ baa Atenitaamba-i

¹⁶ Polŋ tɛnaana Ateni-i-na tuɔ cie Silasi-i baa Timote-i, duɔ cor kusuɔŋ-nu, u da cufɛllu, a cor kusuɔŋ-nu, u da tɛnni; kuɔ gbuu fūnuŋ ta ku kukul-o. ¹⁷ A ce duɔ kaa *Diilonelhāalādŋgu-na, u waŋ ma yaa-i baa *Yuifubaa-ba-i baa *niraamba maŋ taa ba kuye Diilon-kūŋgu-i. Aa yiinŋu yiinŋu, duɔ kaa nellen-huɔŋga-na ka da bamaŋ, u bi piiye baa-ba.

¹⁸ Bamaŋ naa cie Epikure ba kalaŋo-i baa Sitoyisi ba kalaŋo-i kaa yaan-na, yiinŋu nanŋu-na, banamba jo ji ta ba piiye baa Pol. Banamba ta ba yuu ba-naa wuɔ: «Āndapirrentien daa u waŋ wuɔ nie?» Bamaŋ naa nuɔ Polŋ piiyen Yesu maama-i baa kuomba siremmaŋ-kūŋgu-i, baa cira: «Ku biyaa ŋaa u piiye Diilohūmefelenden-maama.»

¹⁹ Baŋ piiye dumaŋo-na, baa bel Pol kaa baa-yo gēŋgertaamba* wulaa ka cira: «Niŋ juɔ ji ta ŋ piiye hūmefelende maŋ maama-i, i taara i suɔnu kuanŋu die. ²⁰ Niŋ waŋ mamaŋ, ma cie nerma miɛŋo-na, i taara i suɔ ma yaanŋa-i.» ²¹ A ne da nelfelemma numma-i baa ma wamma taa ma dɔlɔnu Atenitaamba-i baa niraamba maŋ waa ba hɔlma-na ŋaa bige-i! ²² Pol wuɔ sire yiɛra gēŋgertaamba yaanŋa-na aa naa cira: «Atenitaan namaa, ma miŋ daa-na damma maŋ, ku biyaa ŋaa cufɛllu sa cor-na. ²³ Na saa da, mi wuɔramma-na, mi daa na cufɛllu-i hiere nellen-huɔŋga-na. Aa mi daa ba nyegāan dunandu-na wuɔ: «Cufɛnerienjo.» Naŋ buol cufɛnerienjo maŋ aa na sa suɔ-yo, muɔmi juɔ da mi ji pigāan-na u yaa-i. ²⁴ U yaa Diilonjo-i. U yaa hielaa bimbinni-i hiere. U yaa dɔrɔ-i baa hɛma-i ni Tienjo-i. Molo sie gbāa ma dŋgu a hā u suur. ²⁵ U yaa hāan-yeŋ fafalmu-i i tie fiisa. Biŋkūŋgu biŋkūŋgu, u yaa hāan nelbiliemba-i baa-ku, a ce dumaŋo-na, u sa taara moloŋ napərren-biŋkūŋgu. ²⁶ U hielaa siyaabaa-ba-i hiere nelduɔŋo diei nuɔ ba tɛna gbuo hɛma-i hiere. U huɔnu huɔŋgu-i hā-ba belle-na aa dii yumma ba nilɛiŋa-na. ²⁷ U taara nelbiliemba taara-yuɔ, ku'i cie u ce-ma dumaŋo-na. Da ku fiɛ balan nie nie, ŋ gbāa tafurrā da-yo. Coima saa fa, Diilonjo saa maa baa-ye. ²⁸ Fuɔ barguɔ yaa nu-i in yeŋ hɛma-na tie gbā i ce i wɛimambaa-ba-i. Na fānaamba namba waan ma yaa-i wuɔ: «Diilonjo bisālmba namba'i miɛŋo-i.» ²⁹ In yeŋ Diilon bisālŋ miɛ, bige-i cie da na ce na kul sɛnɛ jina wuɔ Diilonjo yaa dumaŋo-na? Bige-i cie da na ce na

* 17:19 Ba taa ba bi gēŋgertaan daaba beliɛŋgu-i Aropasi.

kul wargbɛ? Bige-i ciɛ da na ce na sisin tãmpɛlle jina? Diilonjo-i neliɛ siɛ gbãa suɔ-yo kul-o. ³⁰ Mamanj ciɛ cor ku huɔngu-na, Diilonjo sa ne-ma, wuɔ nuɔmba saa ta ba suɔ kuyunju. Fiefiɛ-i-na, u taara neliɛno neliɛno, duɔ fie waa hie, u nanna u cilɔbalaŋo-i. ³¹ Bige-i ciɛ wuɔ ma ce dumaŋo-na? U diyaa yiinju duɔ ce nuɔmba-i hiere ba andaŋgu-i ku cemma-i. U hielaa molo duɔ ji ce-ma. U siire kutienjo-i hiel-o kuomba hɔlma-na a pigãan wuɔ u yaa hielaa-yo.»

³² Polŋ juɔ cira Diilonjo siire moloŋo hiel-o kuomba hɔlma-na, banan baa bir yan aa ta ba nyɛ-yo, banan baa cira: «Cie yiinju nanju ŋ ji wan mafamma-i baa-ye.» ³³ Pol wuɔ ta aa naa yan-ba.

³⁴ Kuŋ fie ce dumaŋo-na, banamba yagar hũu Yesu maama-i a cu u huon-nu. Ba hɔlma-na, gɛŋgertienjo nanjo waa, ba taa ba bi-yo Deni, aa cienjo nanjo bi waa, ba taa ba bi-yo Damarisi, a naara nuɔmba namba.

18

Pol kãa Korɛnti

¹ Ku huɔngu-na, Pol wuɔ ji ta Aten-i-na kã Korɛnti. ² Belle fandena, *jãmatigi manj waa *Ɔɔmu-i-na, wuɔ ciɛra *Yuifubaa-ba sire hiere Ɔɔmu-i-na. Ba taa ba bi-yo Kulodi. A ne da Yuifuyienjo nanjo waa, ba taa ba bi-yo Akilasi, u taa u hel Pɔ. Ba taa ba bi u cienjo-i Pirsili. Bafamba waa tɛna *Itali. Ban juɔ cira ba sire, baa sire kã Korɛnti-i-na. Ban kãa, ku saa da huɔngu Pol wuɔ kã ka da-ba; wuɔ bel jɛru baa-ba. ³ Ba taa ba ce maacenduɔma hiere. Ba taa ba ce kompadũnni. Polŋ wuɔ har ba yaa nuɔ-i ba ta ba gbonu ba ce maacemma-i. ⁴ Da ku waa *yitɛnanju-i, u kã *Diilonelhãalãdũngu-na ka tuɔ gbãŋ baa Yuifubaa-ba-i baa *niɛraamba-i ba da ba hũu Yesu maama-i.

⁵ Silasi-i baa Timote-i ban juɔ hel Maseduɔni-i-na jo, Pol wuɔ yan u maacemma-i aa fulun Diilon-nelma wamma yaa yonj. U taa u piiye u pigãan Yuifubaa-ba-i wuɔ Yesu yaa *Korjortienjo-i. ⁶ Baa bir yan aa bigãan-yo aa ta ba tuora-yuɔ. Pol wuɔ muora u jongorbaa-ba-i* aa gbɛ-ba wuɔ: «Mamanj da ma ji da-na, namaa yunj-maama-i; na baa feŋ-mi! Mi ka ta kã niɛraan wulaa.»

⁷ Unj taa terienju-na, wuɔ kã niɛryienjo nanjo cɛingu-na, ba taa ba bi-yo Titiyusi-Yutusi. U taa u kuye Diilon-kũngu-i. U cɛingu naa kuo Diilonelhãalãdũngu-na. ⁸ Umanj waa Diilonelhãalãdũngu yunju-na, ba taa ba bi-yo Kiripusi. Fuɔ wuɔ hũu Itienjo maama-i baa u dumellenbaamba-i hiere. Korɛntitaamba boi taa ba hũu Yesu maama-i Pol wulaa aa ta ba ce ba ta ba *batisen-ba.

⁹ Isuɔngu nanju-na, Itienjo ji piiye baa Pol dãnsãan-nu wuɔ: «Baa kãalã, cor ŋ ta ŋ piiye. ¹⁰ Mi dii baa-ni, molo siɛ gbãa ce-ni biŋkũngu. Mi baamba dii boi nel daade-na, ta ŋ piiye.» ¹¹ Pol wuɔ tɛna Korɛnti-i-na tuɔ wan Diilon-nelma-i. U tɛnaana ce belle diei baa boluonju.

¹² Yiinju nanju-na, Yuifubaa-ba ji gbo ba-naa bel Pol kã baa-yo fãamaanj ba terien-nu. Umanj waa ku huɔngu-na Akayi† yunju-na, ba taa ba bi-yo Galinyɔ. ¹³ Banj kãa baa-yo, baa gbɛ-yo wuɔ: «Naacolŋ daa u juɔ baa u deŋ Diilojaale, a ne da di sa kã hũmeduɔle baa *ãnjĩnamma-i.»

¹⁴ Pol wuɔ u puur u nunju-i duɔ piiye, Galinyɔ wuɔ sɛŋ-yo cira: «Yui-fubaa namaa, kuɔ uu naa ce kuubabalaŋgu nanj temma-i, mii naa ce

* **18:6** Pol ciɛ kufanju-i a pigãan wuɔ u siɛ tiraa dii u nunju-i ba wɛima-na. † **18:12** Korɛnti dii Akayi huɔŋ-na.

ãndaanɔ-*i* ku cemma-*i*. ¹⁵ Nga nan ceɲ na-naa na Diilonɔ-hümellen-kün-nu, baa yireiɲ-kün-nu, baa na añɲnamman-kün-nu, namei saaya na fiɛlnu-kuɔ na-naa nuɔ; meɪ nunɔɔ sɪ.» ¹⁶ Aa naa hiel-ba gɛɲɔɔrdünɔ-na.

¹⁷ Baɲ hilaa, ba hieronɔ-*i* baa bel Diilonelhaalädünɔ yuntienɔ-*i* ta ba muo-yo gɛɲɔɔrdünɔ yaanga-na. Ba taa ba bɪ naacolɔ-*i* Sɔsiteni. Galinyɔ wuɔ gbuu fiinaaɲ ce ɲaa u saa da-ba.

Pol birma-i duɔ kã Antiyɔsi-i-na

¹⁸ Ijien daaniɲ ciɛ cor, Pol wuɔ tiraa tɛna da huonɔɔ Korɛnti-*i*-na. Ku huonɔɔ-na, wuɔ ji cãrã hümelle-*i* tobimba wulaa duɔ kã Siiri mara nuɔ; fuɔ baa Akilasi-*i* baa u ciɛɲo-*i* Pirsili-*i* hiere. Wuɔ pãa nunɔɔ baa Diilonɔ-*i*, a ce dumaanɔ-na baɲ kaa hi Sãɲkire-*i*, wuɔ ce ba cir u yunɔɔ-*i* aa ba suɔ da ba suur baatonɔ-*na*.

¹⁹ Baɲ kaa hi Efesi-*i*, baa bɔrɔ. Pol wuɔ kã *Diilonelhaalädünɔ-na ka tuɔ piye baa *Yuifubaa-ba-*i*. ²⁰ Uɲ juɔ'a u ta, baa cãrã-yuɔ wuɔ u yaɲ aa tɛna ce yinni cellɛ baa-ba. ²¹ Wuɔ cira: «Yaan mi ta. Diilonɔ duɔ siɛ, mi ka bir jo.» Aa naa ta ka biɛ baatonɔ-*i* ka hiire Sesare.

²² Uɲ hiiriye Sesare-*i*-na, wuɔ kã *Yerusalemu-*i*-na ka jaal Diilonɔ-dün-baamba-*i* aa suɔ tuɔ kã Antiyɔsi-*i*-na.

²³ Polɲ kãa Antiyɔsi-*i*-na, wuɔ tɛna da huonɔɔ cellɛ aa naa tiraa sire biɛ Galasi nileiɲa-*i* a yunɔ-*nu* baa Firgi waanɔ-*i* tuɔ wuɔra u dii sireiɲa baman cuu Yesu huonɔ-*nu* hiere.

Apolɔsi maama

²⁴ Polɲ taa u wuɔra u dii sireiɲa-*i* Diilonɔ-dün-baamba-*na* huonɔɔ man nuɔ-*i*, *Yuifuyienɔ nan wuɔ jo Efesi-*i*-na, ba taa ba bɪ-yo Apolɔsi. U taa u hel Alesãndiri. Naacolɲ daa u taa u suɔ u piye aa tiraa tuɔ suɔ Diilon-nelma-*i* ɲaa bige-*i*! ²⁵ U taa u suɔ Yesu hümelle-*i* aa u taa u hinu pãama baa u nelma wamma-*i*. Aa duɔ u wanɔ-ma, ma sa ciɛɪ; ɲ siɛ suɔ wuɔ u taa u suɔ Nsãa *batemu yaa yonɔ.

²⁶ Yiinɔɔ nanɔɔ-na, wuɔ gbuu fɛ u huonɔɔ-*i* baa nelma-*i* *Diilonelhaalädünɔ-na. Akilasi waa baa u ciɛɲo-*i*. Baɲ juɔ hel, baa bɪ-yo ka migãan kaala Diilon-hümelle-*i* baa-yo. ²⁷ Akayi kãmmaɲ-maama waa-yuɔ, Diilon-dün-baamba dii sireiɲa yuɔ aa naa nyegɛɲ sebe hã Akayi Diilon-dün-baamba-*i* wuɔ duɔ kã, ba bel-o deɪ.

Uɲ kãa, Diilonɔ un ciɛ baa baman ba hũu Yesu maama-*i*, ku kãayã-bɛi bɔi. ²⁸ U waa duɔ ce u biɛ Diilon-nelma-*i* a tagaaya pigãan Yuifubaa-ba-*i* nuɔmba-*na*, wuɔ ba suurii hien-*nu*, keɛ Diilonɔ un pãa nunɔɔ-*i* wuɔ u ka saan *Konkortienɔ manɲ, u yaa juɔ Yesu-*i*.

19

Pol birii kã Efesi-i-na

¹ Apolɔsin waa Korɛnti-*i*-na huonɔɔ manɲ nuɔ-*i*, Pol wuɔ karnu tãnni-*i* kã ka hi Efesi-*i*. Uɲ kãa, wuɔ da Diilon-dün-baamba namba-*i*, ² wuɔ yuu-ba wuɔ: «Nan hũyãa Yesu maama-*i*, na daa *Diilonɔ-Yalle-*i* wɛi?»

Baa cira: «Ba bɪ bige-*i* Diilonɔ-Yalle-*i*? I saa nu di maama dede!»

³ Pol wuɔ yuu-ba wuɔ: «Nanaa daa *batemu hayo-*i*?»

Baa cira: «Nsãa batemu.»

⁴ Pol wuɔ cira: «Baman naana ba cilɔbabalanɔ-*i* Nsãa taa u hã ba yaa-*i* u batemu-*i* aa tuɔ piye baa nuamba-*i* wuɔ uman ka jo fuɔ huonɔɔ-*na*, ba haa ba nanɔɔ yuɔ. U taa u gbɛ Yesu yaa-*i*.»

⁵ Polŋ piye baa-ba dumaŋo-na, baa ce ba *batisen-ba Itienjo-i Yesu yerre-na. ⁶ Baŋ baatisen-ba, wuɔ haa u nammu-i bei aa cārā Diilonjo saan u *Yalle-i hā-ba. Baŋ juɔ da Diilonj-Yalle-i, baa donj ta ba piye nelfelemma-na. Diilonj uŋ diyaa mamanj ba nunni-na, baa ta ba wanj-ma baa nuamba-i. ⁷ Bamanj naa ciɛŋ mafamma-i, ba gbāa yu nuamba cɪncieluo baa ba hāi temma.

⁸ Pol saa tuɔ naa *Diilonelhāalādūngu-na. Duɔ kā, u biɛ *Diilonj-bāangu maama-i a piye ma yaanga-i baa nuamba-i ba da ba hūu-ma. U nunngu saa ta ku ce yelma baa ma wamma-i. U ciɛ mafamma-i caamba siɛi. ⁹ Nga banamba saa hūu-ma, aa bir ta ba nyɛ Itienjo hūmelle-i nuamba-na. Polŋ juɔ da ba ce dumaŋo-na, wuɔ kā baa bamanj hūyāa-ma Tiranusi nakolenj-cīngu-na ka tuɔ wanj Diilonj-nelma-i baa-ba kusuɔŋ-nu'i yinni manj jonj. ¹⁰ U ciɛ mafamma-i bienja hāi. A ce dumaŋo-na, *Yuifubaa-ba manj waa hiere *Asi-i-na baa *niɛraamba-i, baa nu Itienjo maama-i.

¹¹ Diilonjo naa hā Pol himma nanj temma u tuɔ ce gbɛɛ-weima-i. ¹² A ce nyarkpātāangu manj da ku yiɛya Pol kūɔma-i aa ba haa-ku jeinjo manj nuɔ-i, u sire. Jaamba boi siire dumaŋo-na, aa *jinabaa-ba bi hilaa nuamba boi-na dumaŋo-na.

Sikeva bepuɔmba maama

¹³ *Yuifubaa-ba namba bi waa ta ba wuɔra ba donya *jinabaa-ba-i ba hiel-ba nuamba-na. Yiingu nanngu-na, baa ji sire wuɔ bafamba cɪŋ Yesu-i-na aa donya-bei ne si ba ka gbāa. Aa naa maa cira: «Polŋ piyenj Yesu manj maama-i, fuɔ yerre-na curaŋ na hel naacolŋ daayona!» ¹⁴ Diilojigāntaamba yuntienjo manj ba nanj biŋ-yonj Sikeva-i, fuɔ bepuɔmba'i naa ciɛ maacemma famma-i. Ba waa nuamba niehāi.

¹⁵ Baŋ piye dumaŋo-na, jina bir gbɛ-ba wuɔ: «Mi suɔ Yesu-i baa Pol hiere, namaa fuɔ, namaa hilaa hie?» ¹⁶ Uŋ waa naacolŋo manj nuɔ-i wuɔ pāŋ diire-bei baa muoru. Ma saa ji fa baa gbar. Ba gbaraa hel tāmporni naacolŋo cīngu-na, baa tāmma-i nyelɛɛ ba kūɔma-na. ¹⁷ Korma pāŋ ta ma da Yuifubaa-ba manj waa Efesi-i-na hiere baa *niɛraamba-i, a ce ba sa siɛ bi Yesu yerre-i ānsɔsɔmma-na.

¹⁸ Bamanj naa hūyāa Yesu maama-i, baŋ ciɛ guɔyɔ manj cor hiere, ba fōŋgūɔ baa ta ba jo ba yiera nuamba-na ba wanj-ma a pigāan wuɔ ba siɛ tiraa ce ma temma. ¹⁹ Bamanj naa bi waa hiriemba-i, ba fōŋgūɔ baa jo baa ba himmanj-sebebaa-ba-i ji tigiin-ba caa-ba nuamba yufelle-na. Baa tagaaya sebebaa daaba sullu-i, a da ba yuu bafamba neifienj-komorre baa a ndii* temma. ²⁰ Itienjo barguɔ-i-na, Diilonj-nel maa da fōŋgūɔ ta ma gbuo terni-i hiere ma kā.

Efesi siire yiɛra u gbeininj

²¹ Ku huonngu-na, Pol wuɔ ji cira u ka cor kā *Yerusalemu. Nga aa suɔ duɔ kā Yerusalemu-i-na, u ka cor Maseduɔni igēna baa Akayi. U taa u bi piye wuɔ duɔ hi Yerusalemu-i, u saaya u bi kā *Ɔrɔmu. ²² Uŋ puu mafamma-i dumaŋo-na, wuɔ saan kakāyātaamba hāi Maseduɔni-i-na: Timote baa Erati; aa fuɔ wuɔ tɛna *Asi-i-na a ce yinni cellɛ. ²³ Kufangu yinni-na, Itienjo hūmelle kūŋ kuɔ ce nelle sire du. ²⁴ Fānanjo nanjo waa tuɔ kul niikulni, ba taa ba bi-yo Demetursi. Uu naa biɛ maacenciraamba ta ba kul baayo. Tiingu nanngu waa Efesi-i-na, ba taa ba bi-ku Artemisi. Tiingu fangu

* **19:19** Huonngu fanngu-na, ku waa ba gbāa pā maacembienj komuɔŋ-niehāi baa cɪncieluo baa gbeinj daaya-i belle diei-i-na.

dūngu-i, Demetursibaa-ba taa ba kul ku temma baa wargbɛ ba suor. Ba taa ba kūɔl gbeɪŋa-i ku maacemma-na.

²⁵⁻²⁶ Polŋ kãa ka tuɔ wan Yesu maama-i, Demetursi wuɔ da u gbuonu bafamba sanŋa. Wuɔ bɪ u maacenciraamba-i baa u nafãnaamba-i hiere a ji tuɔ piye baa-ba wuɔ: «Naacolŋo maŋ juɔ ji tuɔ wuɔra u piye daayo-i, wuɔ ba bɪ-yo Pol; uŋ wuɔraŋ u wan mamaŋ na saa bi yan-ma numma. Wuɔ inŋ kul tinni maŋ, yungu si dii-niɛ. A ne da miɛ i wuo ma'i nuɔ-i. Nuɔmba cuu u huonŋ-nu wuɔ u wan ninsoŋo. U saa bãl-ku Efesi bande yonŋ; u yii duɔ gbuo Asi nileiŋa-i hiere baa nel daama-i. ²⁷ Mamaŋ jaan muɔ, ku saa ce ŋaa u yii duɔ bɪɛna hã miɛ yonŋ, ŋga u ka ce Artemisi dūngu nuonŋu hel nuɔmba-na, a ce ba siɛ tiraa ta ba kãŋ Artemisi fuɔ fɛrɛ-i, a ne da Asitaamba-i baa nuɔmba-i hiere miwaanŋo-na ba buol u yaa-i.»

²⁸ Demetursinŋ piye dumaanŋo-na, nuɔmba hɔmmu gbuu pãŋ guɔla; baa sire ta ba kaasŋ wuɔ: «Efesitaan Artemisi temma si dii!» ²⁹ Ijienŋ daa niɛ ce nelle-i hiere di sire yiɛra di gbeiniŋ. A ne da Maseduɔnitaamba namba naa nyaanu Pol jo. Ba waa ba hãi. Ba taa ba bɪ unanŋo-i Gawusi aa bɪ unanŋo-i Aritarke. Baa bel bafamba-i kã baa-ba ponsanatigerre-na. ³⁰ Pol wuɔ cira u kã. Diilonŋ-dūŋ-baamba cie-yo wuɔ u baa kã. ³¹ U jɛnaamba namba bi waa nelbɔmbɔmbaa Asi-i-na, bafamba puɔr ba ji wanŋ baa-yo wuɔ u baa kã. ³² Ijieni saa waa dei ponsanatigerre-na: Hooi haai! Hooi haai! Ba fɔŋgũ waa da ŋ yuu-ba, ba siɛ suɔ kumaŋ cie nuɔmba tigiinŋ banna.

³³ *Yuifuyienŋo nanŋo waa ba hɔlma-na, ba taa ba bɪ-yo Alesãndiri. Baa wanŋ ma yaanŋa-i baa-yo aa naa titiire-yuɔ dii-yo nuɔmba hɔlma-na wuɔ u piye baa-ba. Wuɔ sire u nanŋa-i wuɔ nuɔmba budii. ³⁴ Nuɔmba saa naa suɔ wuɔ Yuifuyienŋo. Banŋ juɔ suɔ, baa cor ta ba kaasŋ wuɔ: «Efesitaan Artemisi temma si dii! Efesitaan Artemisi temma si dii!» Ba cie lɛrbaa-ba hãi temma kaasŋgu-na.

³⁵ Kombiyienŋo maŋ waa ba nelle-na, u yaa juɔ gbãŋ baa nuɔmba-i ba budii. Banŋ budii, wuɔ cira: «Efesitaan namaa, hai moloŋo-i dii aa u saa suɔ wuɔ Artemisi dūngu-i baa ku nobinŋo maŋ hilaa dɔrɔ-i-na diire, miɛ niini?

³⁶ Kutienŋo si dii. Terienŋu fanŋu-na, na saaya na budii. Aa da na'a na ce kumaŋ, na jɔguɔŋ na ne aa na suɔ na ce-ku. ³⁷ Nanŋ siire bel balanŋ daaba-i ta na jo baa-ba, ba saa bi guɔla bɪŋkūŋgu Artemisi dūngu-na, ba saa bi bɪ u yebabalande, na'a i ce-ba niɛ? ³⁸ Demetursi-i baa u nabaamba-i, da ba'a ba ka bɪ umaŋ, gɛŋgɛrtaamba dii, ba bɪ kutienŋo-i kusuɔŋ-nu'i; ba jɛna yinni ta ba ce ãndɛnni-i. ³⁹ Da ku bi waa nelma namma dii na wulaa, diɛ ji tigiinŋ i-naa hiere, na jo, i ka fiɛlnu-mɛi. ⁴⁰ Ni ma'i sɪ, dumandɛ-i-na, fɔŋgɔtaanŋ da ba bɪ-ye yuu-ye wuɔ: «Bige-i dii nyunŋo-i-na aa na tigiinŋ nanna?» I da hama-i wanŋ-ma aa ba hũu-ma? I ka ce ba da niɛ sɪ i taara i hel ba huonŋ-nu, a ne da ma'i sɪ.» ⁴¹ Uŋ waanŋ mafamma-i, wuɔ ce nuɔmba bɔrɔ kũŋ ba cinniŋ.

20

Pol taa Efesi-i-na

¹ Ijienŋ daaninŋ juɔ bãl, Pol wuɔ tigiinŋ Diilonŋ-dūŋ-baamba-i a dii sireiŋa bei, aa cãrã hũmelle-i ba wulaa a ta tuɔ kã Maseduɔni. ² Uŋ kaa hi, wuɔ tuɔ wanŋ Diilonŋ-nelma-i baa tobimba-i u dii sireiŋa bei u kã, ka hi Girɛsi. ³ Uŋ hii Girɛsi-i wuɔ tɛna ce caamba siɛi. Ku huonŋu-na, u ji tuɔ taara u biɛ baatonŋo-i kã Siiri. Baa gbuya-yuɔ wuɔ *Yuifubaa-ba taara-yuɔ baa

wɛima. Wuɔ yan baatonɔ-i aa naa bir hel Maseduɔni yanga. ⁴ Baman taa ba wuɔra baa-yo, ba yireiɲa yaa daaya: Sopater waa. Sopater to-i ba taa ba bi-yo Pirusi, ba taa ba hel Bere. Aritarke waa, baa Sekɔndusi. Bafamba taa ba hel Tesalonike. Gawusi waa, fuɔ taa u hel Derbu. Tisike waa baa Turofimu. Bafamba taa ba hel *Asi. A naara Timote-i. ⁵ Yiɛ ce ba ta yaanga ka ta ba cie-ye Torasi. ⁶ *Ban' a ba sa dii siini-i *buruo man nuɔ-i, u ponsaangu naa piɛ tɪ, kunj juɔ ce cor tɪ, yiɛ biɛ baatonɔ-i Filipu-i-na a nyaa ba huonɔ-nu Torasi-i-na. I cie yinni ndii hɔmelle-na aa suɔ die hi.

Pol siire naacombilonɔ nanɔ

Inj kaa Torasi-i-na, yiɛ ce yinni niehɔi terienɲu-na. ⁷ Sɔmadi-dɔnambɔangu-na, yiɛ tigiinj i-naa baa Diilonɔ-dɔnɔ-baamba-i die wuo Itienɔ niwuoni-i. Pol naa saaya u ta ku cuo kaala-i-na, a ce dumaanɔ-na u nelma sa tɪ. U piiye ji tuɔ hi isuɔholle. ⁸ Ii naa waa sɔnɲkɔnsɔ dɔrɔ. Inj waa dɔnɲu man nuɔ-i, fitimbɔa-ba waa bɔi kuɔ. ⁹ Naacombilonɔ nanɔ waa baa-ye tɛna fɛnɛtiri-i-na tuɔ nu Pol tuɔ piiye; ba bi-yo Etike. Nelman juɔ'a ma sa tɪ ma tɪ dumaanɔ-na, naacombilonɔ daa wuɔ kor duɔfɔnɲ. Inj juɔ'a i suɔ, u hilaa dii sɔnɲkɔnsɔ dɔrɔ-i-na a cor dɔnni siei jo ji diire hɛma-na. I kaa ka sire-yuɔ ku yaa nuɔ-i, a da u kuu. ¹⁰ Pol wuɔ hiire pɔn jo ji tɔu-yo aa naa cira: «Baa na tie holle, uu dii cicɛlma!» ¹¹ Inj birii nyugɔn kufanɲu-i, wuɔ calnu Itienɔ niwuoni-i i wuo aa tiraa cor baa u nelma-i. U piiye dumɛi ji kaal cuo-i aa suɔ ta. ¹² Uɲ siire naacombilonɔ-i, kuɔ fɔnuɲ dɔlnu nuɔmba-i ɲaa bige-i! Baa saan-yo kɔn baa-yo.

Pol curaa kɔ Mileti

¹³ Inj siire Torasi-i-na, yiɛ kɔ Asɔsi. Inj'a i ta, Pol wuɔ fuɔ ka wuɔ kɔ. Miɛ yiɛ suur baatonɔ-na ta yaanga ka tie cie-yo. ¹⁴ Uɲ juɔ jo, wuɔ suur baa-ye yiɛ cor kɔ Mitilɛni. ¹⁵ Inj siire Mitilɛni-i-na yiinjɔ man nuɔ-i, ku cuo kaala-i-na, yiɛ kɔ ka tie hi Kiyɔsi. Inj siire Kiyɔsi-i-na, cuo kaal yiɛ kɔ ka tie hi Samɔsi. Siɛlinɲ-yiinjɔ-i, i suɔ tie suur Mileti-i-na.

¹⁶ Pol taa u taara u hi *Yerusalemu-i donduo a ce *Pantekoti-i kusuɔnɲ-nu'i, a ce dumaanɔ-na, wuɔ bella Efesi-i cor; wuɔ duɔ haar ba kaa bella-yuɔ.

¹⁷ Inj hii Mileti-i, wuɔ puɔr ba ka bi Diilonɔ-dɔnɔ-baamba yaataamba yaa Efesi-i-na ba jo. ¹⁸ Ban juɔ, wuɔ cira: «Minj waa waama man na hɔlma-na ji ta mi ta, na suɔ-ku. ¹⁹ Mi saa ce Itienɔ maacemma-i baa bombolma. Da ku ce kunie mi ji ta mi hiel nyinyɔlma. *Yuifubaa-ban haa kuman miɛ, Diilonɔ'i suyaan-kunɲ. ²⁰ Maman gbɔa fa na maama-i hiere, mi saa fuo ma diei nei: Mi waan-ma baa-na puonɲa-na aa tiraa wan-ma baa-na na dumienɲa-na. ²¹ Mi muyaa mi natiɲa Yuifubaa-ba-na baa *niɛraamba-i hiere wuɔ ba nanna ba cilɔbabalanɔ-i a gbɔa cu Diilonɔ huonɔ-nu, aa hɔu Itienɔ-i Yesu maama-i. ²² Dumandɛ-i, *Diilonɔ-Yalle cie mi ta mi kɔ Yerusalemu; mi saa suɔ maman ciyaan-minj terienɲu-na. ²³ Minj suyaa maman, da mi kɔ terienɲu terienɲu, Diilonɔ-Yalle gbuya-miɛ wuɔ ba kaa huol mi yaan-na aa dii-mi kaso. ²⁴ Da mi fiɛ ku, mɛi wulaa wɛima si. Kuman gbɔan, minj biyaa mi gboluonɲu-i maman nuɔ-i, mi ce-ma ma cemma-i. Diilonɔ uɲ cie baa nelbilibemba-i cemma man, aa Itienɲ wuɔ mi wuɔra wan-ma, mi donya ku yaa-i.

²⁵ «Mi curaa na terni-na hiere a wanɲ *Diilonɔ-baangu maama-i baa-na, ɲga fiɛfiɛ-i-na, mi suyaa miɛ na sie tiraa da mi yufelle. ²⁶ Ku'i cie mi ta mi kuola-mɛi baa-na nyunɲo-i-na miɛ nuɔni man da ɲ hɔu mi nelma-i nanna, mɛi yun-maama si. ²⁷ Diilonɔ uɲ taaran kuman, mi waan-ku baa-na hiere,

mi saa fuo ma diei nei. ²⁸ Bilaan na fere fafamma, aa na bi bel Diilon-Yallen haa-na baman. Taa na ne Diilon-dün-baamba-i fafamma. Diilonjo paa fuo fereñ Biēño yaa duo gbāa da-ba. ²⁹ Mi suyaa miē da mi bir mi huonju-i, nelbabalaamba ka jo ji suur na hølma-na a guola-nei. Ba sa ce hujarre ŋaa maamunaamba. ³⁰ Namaa fere-i na hølma-na, banamba ka sire baa coima-i a taal Diilon-dün-baamba cu ba huon-nu. ³¹ Terienju fanju-na, suyaan na fereñ belma, aa na baa yan ma karaanu-nei wuo mi cie biena siei baa-na ta mi dii nelma-i na tünni-na bāanju-i baa isuonju-i, kuniē mi ji ta mi kaal baa-ma yere.

³² «Fieñe-i-na, mi diyaa-na Diilonjo nan-na aa tiraa dii-na u hujarren-nelma nan-na. U yaa gbāa ce na nan kaasinni u hümelle-na aa hā-na ciilunju man jēna ta ku cie u baamba-i. ³³ Min waa baa-na, mi saa ji nenu moloñ warbelle dede, mi saa bi nenu moloñ nyarkpātāanju dede. ³⁴ Niēñ mi nammu-i, mi cie maacemma-i baa mu yaa-i a yiera baa i yun-maama-i muo baa mi nabaamba-i hiere; namaa fere-i na suyaa-ma. ³⁵ Mi taa mi ce da mi pigāan-na wuo na saaya na sieya na napuñ-a-i dumei a gbāa da na da kāyā sūntaamba-i aa yan Itienjo-i Yesu nelma ta ma tēnu-nei wuo: «Yudōlle dii hamma-na yan hūma-na.»

³⁶ Polñ juo piiye ti, baa dūna hiere cārā Diilonjo-i. ³⁷ Ban juo ta ba jaalo aa u duo ta, baa nan yunju hiere ta ba kaal. ³⁸ Un ciera ba sie tiraa da u yufelle, ku yaa migāan ce ba ta ba kaal. Ban juo jaal-o ti, baa saan-yo u ka suur baatonjo-na.

21

Pol kamma-i Yerusalemu-i-na

¹ In buora baa Efesi Diilon-dün-baamba yaataamba-i, miē yie ta baa baatonjo-i tie kā Kōsi. Ku cuo kaala-i-na, yie sire Kōsi-i-na a kā Ōrōdi. In siire Ōrōdi-i-na, yie kā Patara. ² In kāa Patara-i-na, yie da baatonjo nanjo kā Fenisi; yie suur ufanjo-na a ta. ³ In kaa pie Sipire-i, yie yan-yo i nanyuon-nu aa naa bella cor tie kā Tiir, dii Siiri mara nuo. Congorni man waa baatonjo-na, nii naa saaya ni hiire kusuon-nu'i. ⁴ In hii terienju-i, yie da Diilon-dün-baamba namba, yie tēna ce yinni niehāi baa-ba. Bafan baa ta ba piiye baa Pol wuo u baa kā *Yerusalemu-i-na. *Diilon-Yalle'i naa diyaa nelma famma-i ba nunni-na. ⁵ In juo'a i ta yinju man nuo-i, baa hel hiere baa ba caamba-i baa ba bisalmba-i a saan-ye kā baa-ye dāmmañ-nuoraanju-na. In kaa hi nuoraanju nunju-i, yie dūna cārā Diilonjo-i ⁶ aa sire jaal i-naa. In jaalaa i-naa, miē yie suur baatonjo-na aa bafan baa gūnu ta ba kūñ.

⁷ In siire terienju-na, yie kā Pitolemayisi. In hiiriye Pitolemayisi-i-na, molo saa ji tiraa suur baatonjo-na. In hiiriye, yie kā ka jaal tobimba man dii terienju-na aa tēna ce yinju diei baa-ba. ⁸ Ku cuo kaala-i-na, yie sire cor kā Sesare. In hii, yie har Filipu terien-nu. Filipu fanjo waa Diilonelwaranjo. Ba nan hielaa nuamba niehāi man Yerusalemu-i-na wuo ba ta ba kāyā Yesu *pəpuərbiemba-i, u waa ba hølma-na.* ⁹ U biemba waa ba naa. Ba saa naa hi sonjo yogo. Ba waa *Diilopəpuərbiemba hiere.

¹⁰ Yinju nanju-na, *Diilopəpuərbielonjo nan wuo hel *Yude-i-na jo, ba taa ba bi-yo Agabusi. ¹¹ Un juo ji da-ye, wuo bie Pol kpankpaanju-i a vaa fuo fereñ gbeini-i baa u nammu-i aa cira: «Diilon-Yalle ciera wuo

* 21:8 Niēñ 6.5.

kpaŋkpaŋ daaku tienj duɔ kã Yerusalɛmu-i-na, *Yuifubaa-ba ka bel-o vaa-yo dumandɛ yaa nuɔ-i a hã *niɛraamba-i baa-yo.» ¹² Uŋ piiye dumaanjo-na, miɛ fɛrɛ-i yiɛ gbuu cãrã Pol baa terienju fangu taamba-i wuɔ u baa kã Yerusalɛmu-i-na. ¹³ Wuɔ bir gbɛ-ye wuɔ: «Bige-i ciɛ na ta na kaal da na caar mi holle-i? Da ba ka vaa-mi, weima sɪ. Da ba fiɛ ka ko-mi, weima sɪ. Mi hũyãa-ma da mi ku Yerusalɛmu-i-na Itienjo-i Yesu maama-na.» ¹⁴ Uŋ yagaraa miɛ nunju-i, i saa ce-ku ku hãi; yiɛ yanj-yo aa naa cira: «Ma ce ŋaa Itienj uŋ taaranj-mɛi dumaa.»

¹⁵ Ku huonju-na, yiɛ tigiinj ta tie kã Yerusalɛmu-i-na. ¹⁶ Diilonj-dũnj-baamba namba hel Sesare-i-na a cu i huonj-nu. Inj kaa hi, baa ce i kã ka har naacolŋo nanjo-na, ba bɪ-yo Minasɔ. U taa u hel Sipire. U huonju cuɔ Yesu hũmelle-na.

Pol kãa Sake dumellenj

¹⁷ Inj kãa *Yerusalɛmu-i-na, kuɔ fũnuŋ dɔlnu tobimba manj waa terienju-na! ¹⁸ Ku cuo kaala-i-na, Pol wuɔ kã baa-ye Sake† dumelle-na. Yiɛ kã ka da Diilonj-dũnj-baamba yaataamba-i hiere terienju-na. ¹⁹ Pol wuɔ jaal-ba, aa Diilonj uŋ kãayã-yuɔ u ce mamanj hiere *niɛraamba hɔlma-na, wuɔ suur ma yaanŋa-na a wanj-ma baa-ba.

²⁰ Uŋ juɔ piiye tɪ, baa gbɛliɛŋ Diilonjo-i aa naa cira: «Pol, ne, *Yuifubaa-ba manj cuu Yesu huonj-nu aa yagar nyaar *Moisi *ãnjɪnamma-na ba ciinu cor. ²¹ Ba nuɔ ŋ maama-i. Ba gbɛ-ba wuɔ nanj wuɔra ŋ piiye baa Yuifubaa-ba manj dii juɔma-na wuɔ ba nanna Moisi ãnjɪnamma-i. Wuɔ nanj ciɛra ba baa tiraa ba ta ba *jã ba bisãlmba-i aa ba nanna ba bɪncuonj-maama-i. ²² Dɛ-i-na, nuharunju si dii-mɛi, ba ka suɔ wuɔ ŋ juɔ. Terienju fanju-na, i ka ce-ma niɛ?» ²³ Aa naa cira: «Ne, mamanj dii cemba, nuɔmba naa dii bande-i-na, ba pãa nunju baa Diilonjo-i, ²⁴ ne-ba na ka migãan na yunninj-maama-i aa ŋ yiɛra baa nimanj dii pãmma hiere ba yunni-na aa ba cir ba yunni-i. Da ŋ ce mafamma-i, nuɔmba ka ne da nanj fɛrɛ-i ŋ wuɔ Moisi ãnjɪnamma hũmelle-i. Ba ka suɔ terienju fanju-na wuɔ banj wanj mamanj ŋ kũnju-na hiere coima. ²⁵ Aa niɛraamba manj cuu Yesu huonj-nu, inj yiɛraaya mamanj‡, i nyɛgãan-ma hã-ba, wuɔ ba yanj cufiɛŋ-kũɔma wuoma-i, baa bɪmbaamba manj ba saa cãa ba nonni-i, baa tãmma famma fɛrɛ-i aa ba hiel ba nanŋa bɪŋwosɪnni-na.»

²⁶ Banj piiye dumaanjo-na, ku cuo kaala-i-na, Pol wuɔ gbonu baa balan daaba-i ka donj tuɔ migãan u yunj-maama-i. Banj hilaa migãmanj-terienju-na, wuɔ kã *Diilodubuɔ-i-na ka tũnu *Diilojigãntaamba-i kunj saaya ku bãl yiinjgu manj nuɔ-i aa ba ko ba niikonni-i.

Ba bilaa Pol Diilodubuɔ-i-na

²⁷ Polbaa-ba yunninj-maama migãama naa saaya ma ce yinni niehãi. Yinj daaninj juɔ ta ni kã bãlma-i, *Yuifubaa-ba nanj baa da Pol *Diilodubuɔ-i-na, baa gbo nuɔmba-i yuɔ ba bel-o. Yuifubaa-ba famba taa ba hel *Asi. ²⁸ Ba siire ta ba kaasɪnj wuɔ: «*Isirahel-baanj namaa, kuraanjkun! Naacolŋo manj wuɔraayanj u bɪɛna i yerre-i terni-na hiere u yaa daayo. U wuɔra u piiye wuɔ Isirahel-baanj miɛ i saa fa, nuɔnj miɛ sɪ. Aa tiraa cira *Moisi *ãnjɪnamma saa fa baa Diilodubuɔ-i hiere. U yaa tiraa sire biɛ *niɛraamba jo ji suur baa-ba Diilodubuɔ-i-na a guɔla-yuɔ hã-ye.» ²⁹ Kumanj ciɛ ba ta ba piiye wuɔ u juɔ baa niɛraamba Diilodubuɔ-i-na,

† 21:18 Sake yaa waa Diilonj-dũnj-baamba yunj-nu Yerusalɛmu-i-na. Niɛŋ Gal. 1.19. ‡ 21:25 Niɛŋ 15.1-29.

ba daa-yo baa Efesiyeŋo naŋo nellen-huɔŋga-na, ba da nie sɪ u juɔ baa-yo Diilodubuɔ-i-na. Efesiyeŋo faŋo-i, ba taa ba bɪ-yo Turofimu.

³⁰ Iijen daani sire gbuo nelle-i hiere. Nuɔmba hel terni-na hiere jo ji yu Pol-na a bel-o hiel-o Diilodubuɔ-i-na[§] aa pɔŋ bɪŋ dũnfenni-i. ³¹ Baŋ hielaa-yo, baa ta ba taara ba ko-yo. Yalle kã ka hi *Oromɛ ba sorosi ba yuntienjo-i, wuɔ *Yerusalɛmu huolaa. ³² Sorosi ba yuntienjo pɔŋ sire ne sorosibaa-ba namba baa u nayuntaamba namba, ba ta ta ba gbar ba kã. Nuɔmbaŋ juɔ'a ba ne da sorosibaa-ba jo dii, baa yaŋ Pol muoma-i aa naa yiɛra ta ba ne.

³³ Baŋ juɔ ji hi, sorosi ba yuntienjo bel Pol aa ce ba vaa-yo baa jɔlgɔbaa-ba hãi. Baŋ vaa-yo, wuɔ yuu u sinni-i aa naa yuu uŋ ciɛ kumaŋ. ³⁴ Nga, nuɔmbaŋ yuu dumaanjo-na, ba piiye ba da-ba-den hiere; a ce sorosi ba yuntienjo saa ji suɔ baŋ waŋ mamaŋ. Wuɔ naa wuɔ cira ba kã baa-yo sorosi ba ciŋ-nu. ³⁵⁻³⁶ Baa biɛ-yo ta. Nuɔmba-i hiere baa cu ba huɔŋ-nu ta ba kaasɪŋ wuɔ: «Kuɔŋ-yoŋ! Kuɔŋ-yoŋ!» Baŋ kaa ta ba nyugũŋ baa-yo munyugũmmu-na da ba suur baa-yo, baa ta ba nii-yuɔ. Sorosibaa baa naa baa tũu-yo ta ba suur baa-yo.

Polŋ waan mamaŋ baa Yerusalɛmutaamba-i

³⁷ Baŋ suur baa Pol sorosi ba ciŋgu-na, wuɔ yuu sorosi ba yuntienjo-i girekimma-na wuɔ: «Mi gbãa piiye baa-ni wei?»

Sorosi ba yuntienjo cira: «Naŋ daa girekimma-i hie ta ŋ nu-ma? ³⁸ Esipiyieŋo maŋ siire pu aa nuɔmba neifeŋa hãi cu u huɔŋ-nu hɪɛŋgu-na, mei na'a sɪ u yaa nuɔŋo-i.»

³⁹ Pol wuɔ cira: «Muɔŋo-i, *Yuifuyieŋ muɔ, mi huɔŋ Tarse, dii Silisi mara nuɔ; mi hel nebuɔ-na; nelgbɔŋgbɔlɔŋ muɔ sɪ. Jande mi cãrã-nie, yaŋ mi piiye cɛllɛ baa nuɔmba-i.» ⁴⁰ Sorosi ba yuntienjo hã-yo hũmelle-i. Pol wuɔ yiɛra munyugũmmu-na aa naa ce u nanŋa-i wuɔ nuɔmba budii. Baa bi budii. Wuɔ biɛ nelma-i ebiremman-na wuɔ:

22

¹ «Mi mɔlbaa namaa, baa mi tobaa namaa, yaan mi waŋ nelma yaanŋa-i baa-na.» ² Polŋ duɔŋ tuɔ piiye ebiremman-na, baa gbuu budii da tententɛŋ ŋaa molo si dii. Wuɔ cira: ³ «Muɔŋo-i *Yuifuyieŋ muɔ. Mi huɔŋ Tarse, dii Silisi mara nuɔ; ŋga mi vãa bande yaa nuɔ-i. Mi waa baa Gamaliel. U yaa hãalãayã-miɛ bɪncuɔŋ-hũmelle-i hiere. Mi Diilon-kũŋgu waa kpelle ŋaa kũŋ yeŋ kpelle namaa na wulaa dumaa nyuŋgo-i-na. ⁴ Bamaŋ naa suur Itienjo hũmelle-na, mi taa mi ko-ba. Mi ciɛ ba bel caamba namba baa bɛmba namba dii-ba kaso. ⁵ Da na'a mi tãal-na, na yuu *Diilojigãntaamba yuntienjo-i baa nelle bɪncuɔmba-i, ba ka waŋ-ma baa-na.»

(Pɔpuɔr: 9.1-19; 16.12-18)

«Ba nyegãaŋ sebebãa hã-mi wuɔ mi ka hã i nellen-tobimba maŋ dii Damasi-i-na, wuɔ ba hã-mi hũmelle-i mi bel bamaŋ cuu Yesu huɔŋ-nu terienŋu-na jo baa-ba *Yerusalɛmu-i-na bande-i-na ji huol ba yammu-i.

⁶ Mi taa ku yaa-i. Miŋ kaa ta mi piɛ Damasi-i, bãanŋu naa hi yuhuɔŋga-i tɪ. Mi juɔ'a mi suɔ da cecerma naŋ temma hilaa dɔrɔ-i-na jo ji dii-mi huɔŋga.

⁷ Mi pɔŋ cii. Miŋ cii dumaanjo-na, mi nu molo piiye baa-mi wuɔ: «Sol, bige-i ciɛ ŋ ta ŋ ce karaan daaku temma-i baa-mi?»

⁸ «Mi yuu miɛ: «Hai moloŋo-i piiyer?»

§ 21:30 Ba saa hiel-o *Diilodubuɔ-i-na koi koi, ba kãa baa-yo niɛraan-gɔŋgũɔŋgu'i nuɔ-i.

Kutienɔ gbɛ-mi wuɔ: «Muɔ Nasarɛtitaan Yesu, muɔmei piiyen. N ce karaanɔ-gu-i baa muɔmei.»⁹ Baman waa baa-mi, ba daa cecerma-i, nga molonɔ daa un waaɔn maman ba saa nu-ma.¹⁰ Un piiye dumaanɔ-na, mi yuu mie: «Mei Tie, mi saaya mi ce nie?»

U gbɛ-mi wuɔ: «Diilon un taaran n ce maman, sire n ka Damasi-i-na ba ka pigaan-ni baa-ma.»¹¹ Cecerɔn daama pan yir muɔ gbula. Baa bel mi nan-na ka baa-mi Damasi-i-na.

¹² «A ne da naacolnɔ nanɔ waa Damasi-i-na, ba taa ba bi-yo Ananiyasi. U taa u wuɔ *anjɔnamma-i fafamma. *Yuifubaa-ba man waa hiere Damasi-i-na, ba taa ba bi u yefafalle.¹³ Wuɔ jo ji da-mi. Wuɔ pie mi caan-nu aa naa cira: «Sol, puur n yufienja-i!» Mi yufienja bi pan puur terduɔngu fanɔ-gu-na mi ta mi da.¹⁴ Wuɔ gbɛ-mi wuɔ: «I bincumban siire cu Diilonɔ man huon-nu'i, u hiela-ni duɔ pigaan-ni u huonɔga-i aa duɔ ce n da n da Nelviinɔ-i baa n yufelle, aa tiraa ce u piiye baa-ni baa fuɔ feren nunɔgu.¹⁵ U taara nin daa maman aa nu maman, n wuɔra n wan-ma baa nuamba-i hiere.¹⁶ Baa serɛ, sire n ce ba *batisen-ni aa n gbuuse-yuɔ u hur n ambabalma-i hiere nie.»

¹⁷ «Min juɔ bir ka Yerusalemu-i-na, yiingu nanɔ-gu-na, mi ka *Diilodubuɔ-i-na ka ta mi carɔ Diilonɔ-i. Itien wuɔ carra-mie.¹⁸ Mie mi ne da-yo. U gbɛ-mi wuɔ: «Pol, da n fie wan wuɔ nie mi maama-na, Yerusalemutaamba sie hu-ma. Sire n hel ba nelle-na donduo, baa tɛna!»

¹⁹ «Mie cira mie: «Itie, ba suyaa wuɔ baman cuu n huon-nu muɔmei taa mi wuɔra *Diilonelhaaladunni-na mi bel-ba mi muo-ba aa ta mi dii-ba kaso.²⁰ Aa mi waa ban taa ba ko Etieni man taa u wan n maama-i. U kuliingu dalaanu-mie. Baman kuɔ-yo, muɔmei taa mi niya ba jonɔgorbaa-ba-i.»^{*} ²¹ Min waaɔn mafamma-i, Itienɔ gbɛ-mi wuɔ: «Sire n ka, mi taara mi puɔr-ni termaan-nu *niɛraamba wulaa.»»

²² Nuamba naa kar ba tunni-i ta ba nu Pol tuɔ piiye. Un juɔ cira wuɔ Diilon wuɔ u ka saan u yaa-i niɛraamba wulaa, baa pan don ta ba kaasɔn wuɔ: «Kuɔn naacolnɔ daayo-i, baa na yan-yo!»²³ Ba taa ba kakarra aa hiel ba jonɔgorbaa-ba-i ta ba nan-ba dɔrɔ aa ta ba bi kuɔl hɛma-i ba nan dɔrɔ-i-na.²⁴ Man juɔ waa dumaanɔ-na, sorosi ba yuntien wuɔ cira ba suur baa Pol ba ciingu-na ka muo-yo, ku yaa u ka wan ninsonɔ-i.²⁵ Baa suur baa-yo ka vaa-yo aa da ba muo-yo. Wuɔ yuu sorosi ba yuntienɔ man waa u caanɔ-gu-na wuɔ: «Hai haa-na humelle-i wuɔ da na bel *Oromeyienɔ man, na gbaa muo-yo a ne da na saa ce u andaanɔ-gu-i yogo?»

²⁶ Un piiye dumaanɔ-na, yuntien daayo ka ka gbɛ ba yuntienɔ man naa cira ba muo-yo wuɔ: «Yuntie, i taa i yii die cal de! Naacolnɔ daayo-i Oromeyienɔ.»²⁷ Sorosi ba yuntien wuɔ sire jo ji yuu Pol wuɔ: «Nuonɔ-i Oromeyien nuɔ wei?»

Pol wuɔ cira: «Uu.»

²⁸ Sorosi ba yuntienɔ cira: «Muɔmi hiela gbeibuɔ da mi gbaa da Oromesinni-i.»

Pol wuɔ cira: «Muɔ fuɔ, mi huon baa-ni.»²⁹ Un piiye dumaanɔ-na, baman naa saaya ba muo-yo, baa pan forra u caanɔ-gu-na. Sorosi ba yuntien un cie ba vaa-yo, kor maa pan ta ma da-yo.

Ba juɔ baa Pol Yuifu ba nellentaamba wulaa

* 22:20 Nieɔn 7.58; 8.1.

³⁰ Ku cuo kaala-i-na, sorosi ba yuntienjo ce ba bi *Diiløjigāntaamba yuntaamba-i baa *nellentaamba-i duɔ ji suɔ banj cāl Pol mamanj nuɔ-i jebi. Banj juɔ, wuɔ ce ba fir Pol jo baa-yo ba wulaa.

23

¹ Pol wuɔ tuɔ ne *nellentaamba-i da kelkelkel, aa naa cira: «Tobiŋ namaa, mi suyaa miɛ ji hi baa nyunjo, mi wuɔyaa Diilonj-hūmelle-i baa huɔŋga diei; terienju fanju-na, mi sa cāl mi fεε baa weima.»
²*Diiløjigāntaamba yuntienjo-i ba taa ba bi-yo Ananiyasi; wuɔ gbɛ bamanj waa Pol caanju-na wuɔ: «Muyaanj u nunju-i na hā-yo!»

³ Pol wuɔ cira: «ŋ ciera ba muo muɔmei wei? Diilonjo ka bi muo nuɔŋo-i. Huhurmantienj nuɔni manj daani-i; ma sī ŋ juɔ da ŋ ji ce āndaanju-i a saanu baa *anjīnamma yaa kε? Ma ce nie ŋ bir ciel-ma jīna aa cira ba muo-mi?»

⁴ Nuɔŋ baa cira: «ŋ tuora Diiløjigāntaamba yuntienjo yaa wei?»

⁵ Pol wuɔ cira: «Aoo! Tobiŋ namaa, mi saa naa suɔ wuɔ u yaa-i Diiløjigāntaamba yuntienjo-i, mi cālāa. Diilonj-nelma ciera wuɔ: *«Baa piye babalaa ŋ hā nellentienjo-i.»*»

⁶ Pol wuɔ suyaa wuɔ nellentaamba namba waa *Sadusɛbaa aa ba-namba *Fariɛbaa, wuɔ cira: «Tobiŋ namaa, muɔŋo-i Fariɛyienj muɔ, mi bīncuɔmba-i Fariɛbaa. Da na da na ce mei āndaanju-i nyunjo-i-na, kuu dii ŋaa miŋ hīŋ taalunju-i kuomba siremma-na, ku'i juɔ baa mafamma-i.»

⁷ Uŋ piye dumaanjo-na, Sadusɛbaa-ba-i baa Fariɛbaa-ba sire ta ba fanu ba-naa u nelma-na, a ji ce calnu sɔmma hāi. ⁸ Kumanj ciε ku ce ijieni-i, Sadusɛbaa-ba ciera bafamba saa hūu-ma wuɔ kuomba ka sire, ba saa bi hūu-ma wuɔ *dɔrpɔpuərbiemba dii baa Diilonjo-i, ba saa bi tiraa hūu-ma wuɔ jīnabaa-ba dii. Fariɛbaa ba'a bafamba hūyāa-ma wuɔ daani-i hiere nii dii; ku'i juɔ baa ijieni-i.

⁹ *Anjīnamma pigāntaamba namba waa ba hɔlma-na, ba waa Fariɛbaa; bafamba sire muo jāŋ wuɔ bafamba saa da Polŋ cālāa kusuɔŋ-nu, kεε jīna'i ka carra-yuɔ dii; da ma'i sī dɔrpɔpuərbilonjo. ¹⁰ Kuɔ sire bel vaa. Korma doŋ ta ma da sorosi ba yuntienjo-i wuɔ sī ba ka hɔnu Pol. Wuɔ ce sorosibaa-ba jo ji hiel-o ba hɔlma-na a kā baa-yo ba cīngu-na.

¹¹ Ku isuɔŋgu-na, Itienj wuɔ carra Pol a wanj baa-yo wuɔ: «Vaa ŋ fεε! Niŋ waan mi maama-i dumaa *Yerusalɛmu-i-na bande-i-na, da ŋ kā, ŋ wanj-ma dumai *Ɔɔmu-i-na.»

Yuifubaa-ba saa-ma da ba ko Pol

¹² Ku cuo kaala-i-na, *Yuifubaa-ba sire nunu ba-naa cucuuyunju-na da ba ko Pol, aa naa waasa wuɔ da ba saa ko-yo, juuru sa wuo, hūmma sa nyɔŋ. ¹³ Bamanj naa ciε mafamma-i baa curaa nuɔmba komuɔŋa hāi-i. ¹⁴ Baa sire kā ka ne *Diiløjigāntaamba yuntaamba-i, baa nelle bīncuɔmba-i a wanj baa-ba wuɔ: «I daa i-naa, aa i waasaanj wuo die saa ko Pol, molo sa dii bīŋkūngu u nunju-na. ¹⁵ Fiefiε-i-na, namaa da na sie baa *nellentaamba-i, na kā sorosi ba yuntienjo wulaa, wuɔ u ce ba jo baa-yo na ji migāan ce u āndaanju-i fafamma. Da ba ta ba jo baa-yo, miε i ka gbāŋ kpelle ko-yo hūmelle-na.»

¹⁶ Pol hāsīŋo nanjo waa nu-ma. Wuɔ kā ka tūnu Pol baa-ma dii sorosi ba cīngu-na. ¹⁷ Pol wuɔ bi sorosi ba yuntienjo nanjo-i a ji wanj baa-yo wuɔ: «Kā baa naacombilonj daayo-i na yuntienjo wulaa, nelma dii u duɔ

* 23:5 Helmanj-sɛbe (Exode) 22.27

wan-*ma* baa-*yo*.» ¹⁸ Sorosiyen wuɔ kã baa naacombilon*o*-i ba yuntien*o* wulaa ka cira: «Pol yaa bi*ε*-mi hã-mi naacombilon*o* daayo-i wuɔ mi jo baa-*yo* ŋ wulaa, k*ε*ε ŋ papuorun*gu* dii u wulaa.» ¹⁹ Ba yuntien wuɔ bel naacombilon*o* nan-*na* ba kã ba den*ŋ* ka yuu-*yo* wuɔ: «Ku faa w*ε*i?»

²⁰ Naacombilon wuɔ cira: «Ku faa. Kuu dii ŋaa Yuifubaa-*ba* saa-*ma* wuɔ ba ka jo ji wan baa-*ni* ŋ kã baa Pol bisinu*o*-i-*na* ba ka migãan*ŋ* ce u andaangu-*i*. ²¹ Da ba jo, ŋ baa hũu-*ma*. Baman taaraayan wuɔ baa komma-*i* ba curaa nuɔmba komuɔŋa hã-*i*. Ba waasaan wuɔ da ba saa ko-*yo*, molo sa dii bin*kun*gu u nun*gu*-*na*. Bafamba tigiin*ŋ* t*ŋ*, ba cie nuɔn*ε*.»

²² Sorosi ba yuntien wuɔ cira: «Mi nuɔ, ŋga ma diei dii: Baa yan molo suɔ wuɔ ŋ tũonu-*mi*ε.» Aa naa ce u bir kũŋ.

*Ba saan Pol hã fãamaan*o*-i baa-*yo**

²³ Naacombilon un taa, sorosi ba yuntien*o* bi baman cuu ufan*o*-i ba hã, a ji gb*ε*-*ba* wuɔ: «Hielaan sorosibaa nuɔsũɔ na tigiin-*ba*, baa sũngbartaamba komuɔŋa siei baa cĩncieluo, a naara puɔlnintaamba nuɔsũɔ. Die wuo isuɔniiwuoni-*i* t*ŋ*, na ka kã Sesare. ²⁴ Ni*ε*ŋ sũnaamba namba na ji kã baa Pol. Mi taara u hi fãamaan*o* terien*gu*-*i* u yun*gu* baa jan-*yo*.» Fãamaan*o* fan*o*-i ba taa ba bi-*yo* Felisi. ²⁵ Aa nyegãŋ se*βε* daayo-*i* hã-*ba* wuɔ ba ka hã-*yo*. U nyegãan wuɔ:

²⁶ «Fãamaa, mi pãa-*ni* jaalun*gu*.

Muɔ Kulodi-Lisiyasi, muɔmei nyegãan se*βε* daayo-*i* da mi hã-*ni*.

²⁷ Ban kãa baa naacol*ŋo* man, *Yuifubaa-*ba* naa bel-*o* ta ba taara ba ko-*yo*. Min juɔ suɔ mi*ε* *Oromeyien*o*, mi kã baa sorosibaa-*ba*-*i* ka hũu-*yo* ba wulaa ²⁸ kã baa-*yo* ba *nellentaamba wulaa da mi ka suɔ ban cãl-*on* maman nuɔ-*i* jebi. ²⁹ Mi kãa ku yaa nuɔ-*i*, ka da ba cãl-*o* ba hũmellen-*kun*-*nu*. U saa ce maman hii ba bel-*o* dii-*yo* kaso aa ji da baa a ko-*yo*. ³⁰ Dumand*ε*-*i*-*na*, mi nuɔ ba'a ba jɔguɔn-*yo* baa komma, ku'i cie mi saan-*yo* hã-*ni*. Mi waan-*ma* baa-*ba* mi*ε* da kuɔ w*ε*ima dii, ba kã nan wulaa.

I ka waa.»

³¹ Sorosibaa baa bi bi*ε* Pol isuɔn*gu* fan*gu*-*na* a kã ka hi Antipatirisi. ³² Ku cuo kaala-*i*-*na*, baman waa baa ba gb*e*ini-*i*, baa gũunu aa naa yan baman waa baa sũnaamba yaa cor baa Pol.

³³ Ban kaa hi Sesare-*i*, baa dii se*βε*-*i* fãamaan*o* nan-*na* baa Pol hiere. ³⁴ Fãamaan wuɔ kalan se*βε*-*i* aa naa yuu Pol un hel yasinni man nuɔ-*i*. Pol wuɔ cira u hel Silisi mara nuɔ. ³⁵ Fãamaan wuɔ cira: «Baman cãlãan-*ni*ŋ da ba jo, nelma man dii yuuma-*i*, mi ka yuu-*ni* baa-*ma*.» Aa naa ce ba kã baa-*yo* ka jina-*yo* *Erɔdi cĩn-*nu*.

24

*Fãamaan*o* t*ŋ*enaana Pol andaangu-*na**

¹ Ban juɔ baa Pol ji hã fãamaan*o*-*i*, yinni naa cor, diilun-*yi*ng*u*-*na*, *Diilojigãntaamba yuntien*o*-*i* Ananiyasi wuɔ sire baa nelle bin*cu*amba namba-*i* a jo baa andaangu-*i* fãamaan*o* wulaa. Baa naa bi jo baa naacol*ŋo* nan*o* u duɔ ji piye cu ba huon-*nu*. Ba bi naacol*ŋo*-*i* Tertulusi. ² Ban juɔ, fãamaan wuɔ ce ba bi Pol jo. Un juɔ, Tertulusi wuɔ don tuɔ piye wuɔ: «Yuntie, in yen fiisaan*gu* man nuɔ-*i* daaku-*i* nuɔn*ε*i juɔ baa-*ku*. N migãan w*ε*ima boi hã-*ye*. ³ I sie gbuu gbãa jaal-*ni*. ⁴ Mi sa taara mi bella-*ni*ε jina ku'i cie mi ta mi cãrã-*ni*ε mi*ε* ŋ ce jande aa ŋ kar ŋ tũn*gu*-*i* i piye c*ε*lle yon baa-*ni*. ⁵ Naacol*ŋ* daayo-*i* n*ε*lien*o* si; i daa u wuɔra u gbo *Yuifubaa-*ba*-*i*

baa ba-naa terni-na hiere. Nasaretitaan Diilon-*hümelle* yuntienjo nanjo'i. ⁶ U taa u yii duɔ bi bɛna *Diilodubuɔ-i hã-ye, ku'i cie i bel-o. [Ii naa cira i ce *ãndaangu-i* miε cemma, ⁷ Lisiyasi* yan aa kã ka hũu-yo i wulaa fõngũ ⁸ aa cira aman da ma waa i jo nan wulaa.] Min waan manan, da kuɔ coima, u yaa-i η yuu-yo.» ⁹ Yuifubaa baa cira ma yaanga yaa-i, keε ma cie dumεi.

¹⁰ Fãamaan wuɔ hã Pol baa *ãndaangu-i*. Pol wuɔ cira: «Yuntie, mi suyaa miε nyungo saa jina-nie *ãndacelle-na* miε *jãmalã-i-na*. Terienju fangu-na, mi holle sa tie baa weima. ¹¹ Mi kãa *Yerusalemu-i-na da mi ka jaal Diilonjo. Min kãa, ku saa cor yinni cinciueluo ni hãi yogo. Da η'a mi taal-ni yuu-ba η ne. ¹² Aa η yuu-ba da kuɔ ba daa mi cie *ãndapirre* baa moloŋo Diilodubuɔ-i-na, sisɔ *Diilonelhãalãdũnni-na, da ma'i bi sɪ yanja nanja, ba wan-ma. Da kuɔ ba bi daa mi wuɔra mi gbo nuɔmba-i, ba bi tiraa ba wan mafamma-i.

¹³ «Ban waan manan hiere daama-i *ãngbãngbãlãmma*. ¹⁴ Mi gbãa wan manan baa-ni, ma yaa daama: *Hümelle* man bafamba ciεra di saa fa, muɔ mi suurii di yaa nuɔ-i ta mi cãa i bincũmban siire cu Diilonjo man huon-nu'i. Manan nyegãan *ãnjĩnamma-na baa *Diilopɔpuɔrbiemba seɛɛbaa-ba-na, mi hũyãa-ma wuɔ ninsoŋo. ¹⁵ Mi hũyãa-ma miε nelfafaamba man kuu baa nelbalaamba-i hiere, yiingu dii baa yiingu, Diilonjo ka sire-bei. Bafamba feε man daaba-i ba bi hũyãa-ma meɪ temma-i. ¹⁶ Terienju fangu-na, ku'i cie mi ta mi gbãŋ kpelle, mi baa cãl Diilonjo-i, mi baa bi cãl moloŋo.

¹⁷ «Min hilaa Yerusalemu-i-na ku bãangu cuɔ. Min kaa wuɔra, mi da gbeɪŋa cellε bel mi nan-na da mi ji kãyã mi nellen-baamba-i aa bi da hã Diilonjo-i. ¹⁸ Da η da ba daa-mi Diilodubuɔ-i-na, kuu dii ŋaa mii naa kã baa ma yaa-i: Mi kãa ka migãan mi yuŋ-maama. Nuɔmba bɔi saa waa baa-mi! Ijieni saa bi waa! ¹⁹ Da ku waa weima, Yuifubaa-ba man hilaan *Asi-i-na, ba yaa waa. Kuɔ mii naa cãl, ba yaa naa saaya ba waa nyungo-i-na a pigãan-ni min cãlãa terienju man nuɔ-i. ²⁰ Ban kãa baa-mi *nellentaamba wulaa, ba kaa da cãlmuɔ hayo-i haa-miε? ²¹ In kãa, aa mi sire yiεra wan nelma man miε: «Mi suyaa miε da η da ba ce meɪ *ãndaangu-i* nyungo-i-na, kuu dii ŋaa min hĩŋ taalungu-i kuomba siremma-na ku'i juɔ baa mafamma-i», ba ka ta ba nii-miε ma yaa nuɔ-i, ni ma'i sɪ, ba nuɔ wuɔ mi guɔlaaya bige-i?»

²² Fãamaanjo-i ba taa ba bɪ-yo Felisi, wuɔ suyaa Yesu *hümelle-i* konnu-diε. Polη juɔ piiye tɪ, u saa kar *ãndaangu-i* yiingu fangu-na, wuɔ gbε-ba wuɔ: «Lisiyasi duɔ ji jo, manan da ma waa, mi ka tũnu-nei baa-ma.» ²³ Aa naa wan baa sorosi ba yuntienjo nanjo-i wuɔ u dii Pol kaso jina. Duɔ dii-yo, u yan u waa u feεŋ nuɔ u jẽnaamba ta ba gbã ba kã ba ne-yo aa ta ba ce u pɔpuɔrni-i.

²⁴ Ku saa da yinni, wuɔ jo baa u ciεŋo-i aa naa puɔr ba ka bɪ Pol wuɔ u ji piiye Yesu-Kirsa *hümlen-kũngu-i* pigãan-ba. U ciεŋo-i, ba taa ba bɪ-yo Durusil, u waa Yuifuyienjo. ²⁵ Pol wuɔ jo ji tuɔ piiye baa-ba nelien nuɔ nin saaya η ce Diilonjo huɔŋga-i dumaa, baa nin saaya η bel η feε dumaa, baa Diilon un kaa yuu-ye dumaa. Un piyen, Felisi hol diε don ta di tie, wuɔ cira: «Yiεra dumaa nyungo-i-na; da mi ji da mi feε yiingu man nuɔ-i, mi ka tiraa ce ba bɪ-ni η jo.» ²⁶ U taa u bi ne wuɔ sɪ Pol ka hã-yo gbeɪŋa. A ce

* 24:7 Sorosi ba yuntienjo man bilaa Pol ba bɪ u yaa dumaanjo-na. Niεŋ 23.26.

dumaanjo-na, wuɔ tuɔ puɔr ba ta ba bi-yo kpɛkpɛ ba hã-yo. ²⁷ U ciɛ dumei suu! Naacolɔo nanjo ji jo ji hor-o fãamaansinni-na. A ne da bienja hãi naa cor tɪ. Naacolɔo faɔo-i ba taa ba bi-yo Pɔrkusi-Fetusi. Felisinj taa u taara Yuifubaa-ba dɔl-o dumaanjo-na, wuɔ yanj Pol dii kaso-i-na u saa hiel-o.

25

Fetusi tɛnaana Pol andaangu-na

¹ Fetusinj juɔ ji hor Felisi-i, wuɔ ce yinni siei aa naa sire kã *Yerusalemu-i-na. ² Uɔ kãa, *Diiløjigãntaamba yuntaamba-i baa nelle yuntaamba sire kã baa Pol maama-i u wulaa ka ta ba waana. ³ Aa naa cira wuɔ u ce jande aa u jo baa-yo Yerusalemu-i-na ba ji ce u andaangu-i. A ne da ba taa ba taara u jomma-na ba ko-yo hũmelle-na. ⁴ Fetusi wuɔ wanj baa-ba wuɔ Pol sie gbãa jo, uu dii kaso. Aa cira fuɔ fɛrɛ-i u saa jo duɔ ji vaaya Yerusalemu-i-na; ⁵ da kuɔ Pol cãlãa, duɔ u ta, ba hiel nuɔmba ba gbonu, da ba ka hi Sesare-i ba ka ce u andaangu-i.

⁶ Fetusinj ciɛ yinni manj Yerusalemu-i-na aa bir kã Sesare-i-na, ni saa cor yinni cɪncieluo-i. Uɔ kãa yiingju manj nuɔ-i, ku cuo kaala-i-na, wuɔ kã gɛngɛrterienju-na aa naa ce ba jo baa Pol. ⁷ Banj juɔ baa-yo, *Yuifubaa-ba manj hilaa Yerusalemu-i-na kã, baa sire ciilã-yuɔ hierɛ ta ba gbu ba kar coikãnkareinja ba haa-yuɔ. ⁸ Pol wuɔ cira: «Mi saa cãl manamma Yuifu ba Diilonj-hũmelle-na, mi saa bi cãl manamma *Diilodubuɔ-i-na, mi saa bi tiraa cãl *Oromɛ ba *jãmatigi-i, na hiire-miɛ hama-i nuɔ-i?»

⁹ Fetusinj taa u taara Yuifubaa-ba dɔl-o dumaanjo-na, wuɔ yuu Pol wuɔ: «ɔ] taara mi kã baa andaanj daaku-i ka ce-ku Yerusalemu wei?»

¹⁰ Pol wuɔ cira: «Mei andaanguɔ hii fãamaan ba terienju-i ku kar kusuwɔn-nu'i, ku sie gbãa bir kã terienju nanj-nu. Nanj fɛrɛ-i ɔ suyaa kerre wuɔ mi saa cãl Yuifubaa-ba-i. ¹¹ Da kuɔ mi cãlãa ninsoɔo, aa miɔ ciɛ mamanj ma hii ba ko-mi, mi sie cɪna kuliingju-i. Nja banj haa mamanj miɛ, da kuɔ mi saa ce-ma, molo sie gbãa hã-ba baa-mi. Kunj hii terienju manj daaku-i, yaanj andaangu-i na hã Oromɛ ba jãmatigi-i baa-ku.» ¹² Fetusi wuɔ piye baa u caantaamba-i aa naa wanj baa Pol wuɔ: «Niɔ'a i yanj andaangu-i hã jãmatigi-i, ɔ ka kã u wulaa.»

Fetusibaa-ba saa Pol andaangu maama

¹³ A ne da nellentienjo nanjo waa ba taa ba bi-yo Agirpa*. Agirpa tũɔ nanjo waa, ba taa ba bi-yo Berenisi. Fetusinj ciɛ Pol andaangu-i, ku saa da yinni, Agirpa-i baa u tũɔ-i baa jo Sesare-i-na wuɔ ba ji jaal Fetusi-i. ¹⁴ Banj juɔ ji ta ba da yinni dumaanjo-na, yiingju nanju-na, Fetusi wuɔ bie Pol kũngu-i tuɔ piye baa-ba wuɔ: «Mi juɔ ji da Felisi bilaa naacolɔo nanjo-i jina dii kaso-i-na. ¹⁵ Miɔ kãa *Yerusalemu-i-na, *Diiløjigãntaamba yuntaamba-i baa *Yuifu ba bɪncuɔmba jo mi wulaa wuɔ mi ko-yo, mi baa yanj-yo. ¹⁶ Mi gbɛ-ba miɛ *Oromɛbaa miɛ die bel moloɔo-i aa i saa ce u andaangu-i i sie gbãa ko-yo. ¹⁷ Ba sire jo baa-mi. Inj juɔ mi saa sɛrɛ; ku cuo kaala-i-na, mi ce ba jo baa-yo i die ji ce u andaangu-i. ¹⁸ Mei na'a sɪ u ciɛ kuubabalaangu nanj temma-i, a ji da ma'i sɪ. ¹⁹ Ba fanu ba-naa ba Diilonj-hũmellenj-kũɔ-nu, baa naacolɔo nanj kũɔ-nu. Naacolɔo faɔo-i wuɔ ba bi-yo Yesu. U kuu, Pol fuɔ wuɔ u kuu aa sire. ²⁰ Mei ne nel daama cu mi huɔngã-i; mi saa suɔ miɔ ka ce kumanj. Mi naa mi yuu Pol da kuɔ u taara andaanj

* **25:13** Ba gbɛ Erɔdi-Agirpa manj hãalɔn-wuonjo yaa-i. Niɛɔ *Erɔdi sɪnni-na dii ãnfirmma-na.

daaku kā Yerusalemu. ²¹ Pol wuɔ fuɔ āndaangu sa kā terienɔ, kɛɛ kun hii terienɔ man nuɔ-i, i yan-ku i hā *jāmatigi-i baa-ku. Mi naa mi ce ba bir dii-yo jina miɛ da mi da yiingu, mi saan-yo hā jāmatigi-i baa-yo.»

²² Agirpa wuɔ cira: «Naacolɔ daayo-i mɛi taara mi da-yo baa mi yufelle u piiye mi nu.»

Fetusi wuɔ cira: «Weima sɪ, bisinuɔ ɲ ka da-yo.»

²³ Ku cuo kaala-i-na, baa saan Agirpa-i baa niimarni u jo ji suur gɛɲgɛrdɔngu-na baa u tɔɔ-i baa sorosi ba yuntaamba-i a naara nelhōmbōmbaa-ba man waa nelle-na. Ban juɔ, Fetusi wuɔ ce ba jo baa Pol. ²⁴ Ban juɔ baa-yo, Fetusi wuɔ cira: «Nellentienɔ-i baa namaa naman dii bande-i-na hiere, na daa naacolɔ daayo-i kɛ? Min kāa Yerusalemu-i-na, Yuifubaa-ba-i hiere ba sire jo mi wulaa, aa tiraa nyaanu-miɛ jo bande-i-na, wuɔ naacolɔ daa u saa baa kuliingu. ²⁵ Muɔ da mi ne, mi siɛ da un ciɛ kuman aa ba'a ba ko-yo. Nga un ciɛra i yan āndaangu-i hā jāmatigi-i baa-ku, mi ka saan-yo hā-yo baa-yo. ²⁶ Mi saa da nelma jebi u kɔngu-na da mi nyegɛɲ saan hā jāmatigi-i, ku'i ciɛ na da mi ciɛ ba jo baa-yo nyungo-i-na i die ji yuu-yo Agirpa nan fɛɛ-i ɲ yufelle-na, ku niɛ sɪ mi ka gbāa da manamma nyegɛɲ. ²⁷ Mɛi niɛ da, da na bel moloɲo-i da na saan-yo terienɔ nan-nu, un ciɛ kuman na bel-o, na saaya na nyegɛɲ-ku hā terienɔ fanɔ taamba-i bafamba bi suɔ.»

26

Polɔ waan man baa Agirpa-i

¹ Agirpa wuɔ cira: «Pol, āndaangu-i dii nuɔnei wulaa-i; piiye man dii nan wulaa.» Pol wuɔ fara u nanɔa-i aa naa cira: ² «Nellentie, *Yuifubaa-ban haa man miɛ hiere, niɲ hāa-mi hūmelle-i mi da mi wan man bilaa dumaa tūnu-niɛ nyungo-i-na, ku dalaanu-miɛ cor. ³ Na niɲ yen terienɔ man nuɔ-i, molo siɛ gbāa pigāan-ni Yuifu ba bincuɔɲ-maama-i, aa ɲ suɔ ban fanun ba-naa nelma man nuɔ-i hiere. Terienɔ fanɔ-na, jande, fɛ ɲ huɔɲga-i aa ɲ nu mi nelma-i.

⁴ «Ma min siire ce kuman *Yerusalemu-i-na, Yuifubaa-ba-i hiere ba suyaa-ku. ⁵ Nyungo saa jina-yiɛ baa i-naa. Ba suyaa wuɔ *Farisɛyien muɔ, aa tiraa suɔ wuɔ i Diilonɔ-hūmellen-kɔngu kuolaaya yan Yuifubaa-ba namba-i. Da ɲ yuu-ba, da ba'a ba ka wan ninsoɲo-i baa-ni, ba ka wan-ma baa-ni. ⁶ Aa da ɲ da ba ce mɛi āndaangu-i nyungo-i-na, kuu dii ɲaa Diilonɔ un pāa nunɔ man baa i tobaa-ba-i, min hin ku taalungu-i, ku'i juɔ baa mafamma-i. ⁷ *Isirahel-baamba-i hiere ba kɔngu-na ba hin ku taalungu-i, ku'i ciɛ ba ta ba cārā Diilonɔ-i bāangu-i baa isuɔngu-i.

«Nellentie, muɔ min bi hin taaluduɔngu fanɔ-i, Yuifubaa-ba gān baa-mi ma yaa nuɔ-i. ⁸ Namaa niɛ-ma niɛ, Yuifubaa namaanɔ-i, aa cira Diilonɔ siɛ gbāa sire kuomba-i? ⁹ Mɛi fɛɛ man daami-i, mii naa da niɛ sɪ mi saaya mi gbān kpelle a hiel Nasaretitaan Yesu yerre-i nuɔmba nunnina. ¹⁰ Mi taa mi ce ma yaa-i Yerusalemu-i-na. Baman naa cu Yesu huon-nu, *Diilojigāntaamba yuntaamba naa hā-mi hūmelle-i mi bel ba fɔngūɔ dii-ba kaso, aa da ba'a ba ko-ba, mi sa yagar. ¹¹ Mi taa mi wuɔra *Diilonelhāalādūnni-na hiere mi ce-ba gbomma. Mi taa mi taara mi kpakpaa-ba hiel-ba Yesu hūmelle-na. Mi huɔgan ɲ naa gbuu du baa-ba dumaanɔ-na, da mi ce mi hel nyaa ba huon-nu nilɛɲa nanɔa-na.»

(Pəpuər: 9.1-19; 22.5-16)

¹² «Minj waa ta mi ce karaangu fanngu-i, yiingu nanngu-na, Diilol-jigantaamba yuntaamba ji ha-mi humelle-i mi ta mi ka Damasi. ¹³ Mi waa baa nuamba namba. Nellentie, muomei tuɔ-nin, baanguj juɔ hi yuhuɔnga-i, mie mi ne da cecerma nanj temma hilaa dorɔ-i-na jo ji diiye huɔnga. Cecerɔ daama taa ma carra ma yanj baangu-i. ¹⁴ Yiɛ panj cii hiere, mei nu molo piiye baa-mi ebiremma-na wuɔ: «Sol, bige-i cie ɔ ta ɔ ce karaan daaku temma-i baa-mi? Nj saa suɔ wuɔ ɔ ce gbangu-ban wei?»

¹⁵ «Mie yuu mie: «Hai moloŋo-i piiyen?»

«Kutienjo gbɛ-mi wuɔ: «Muɔ Yesu, muomei piiyen, ɔ ce karaangu-i baa muomei. ¹⁶ Sire ɔ yiera. Mi caraaya-nie da mi ce-ni mi caran nuɔ, aa ninj daa manan daama-i nyungo-i-na, ɔ ce ma watien nuɔ baa minj ka ta mi pigaan-ni manan hiere. ¹⁷ Mi ka puɔ-ni ɔ nellenj-baamba wulaa baa *niɛraamba bi wulaa. Mi ka waa baa-ni, molo sie gbaa ce-ni binjingu. ¹⁸ Ka ɔ ka hiel-ba kukulma-na ɔ dii-ba cecerma-na. Ka ɔ ka huɔ-ba *Sitani wulaa ɔ ha Diilolŋo-i baa-ba. Da ba huɔ mi maama-i, ba ambabalma ka hur aa ba nungu ka waa baa Diilolŋo-baamba-i.»

¹⁹ «Nellentie, Itien unj caraaya-mie a yanj manan baa-mi mi sie gbaa yagar-ma. ²⁰ Mi duɔ Damasi yaa nuɔ-i igena ta mi yanj u maama-i, aa hel terienju-na ka *Yerusalemu. Minj siire Yerusalemu-i-na, mi wura gbua *Yude nilenja-i hiere ka cor baa niɛraamba-i. Mi taa mi piiye baaba mie: «Naanan na cilɔbabalaŋo-i aa na suur Diilolŋo-humelle-na. Yaan na ciluɔ tuɔ fa ku yaa pigaan wuɔ na naana na cilɔbabalaŋo-i ninsoŋo.»

²¹ Da ɔ da *Yuifubaa-ba bilaa-mi *Diilodubuɔ-i-na ta ba taara ba ko-mi, ku yungu yaa kufangu-i. ²² Nga Diilolŋo saa huɔ-ma. Ji hi baa nyungo, muomei daami ta mi yanj u maama-i baa nuamba-i hiere, mi sa bo moloŋo baa-ma. *Diilopɔpuɔrbiembanj siire yanj manan a naara *Moisi-i, mi tir ma yaa-i; mi saa haa manamma mei. ²³ Ba waan-ma wuɔ: «Diilol unj ka saan *Konjortienj man, u ka mulien. Aa duɔ ku, u yaa ka sire igena kuomba holma-na. Duɔ sire, u ka pigaan i baamba-i konjor-humelle-i baa niɛraamba-i hiere.»

²⁴ Polnj juɔ piiye hi terien daaku-i, Fetusi wuɔ kaasinj da gbagaga wuɔ: «Pol, nuɔ ɔ sie waa dii ɔ fere nuɔ! Sebe siire ɔ yungu-i!»

²⁵ Pol wuɔ cira: «Fetusi, mi saa piel. Minj yanj-manj dumaa ma cie dumei. ²⁶ Manj cie terienju man nuɔ-i, ku saa fuo. Agirpa suyaa-ma hiere, ku i cie mi da holle yiera u yaanga-na ta mi yanj-ma.» ²⁷ Aa naa cira: «Nellentie, Diilopɔpuɔrbiembanj waan manan, ɔ huya-ma wei? Mi suyaa mie ɔ huya-ma.»

²⁸ Agirpa wuɔ cira: «Pol, ɔ taara ɔ ce-mi Kirsu wuɔ hoi dumande-i-na wei?»

²⁹ Pol wuɔ cira: «Da ku fie waa fiefie si, weima si. Aa nanj diei si, minj piiyen baa namaa manan hiere nyungo-i-na, mi caran Diilolŋo-i mie u ce-na mei temma-i; nga manan daa-mi daama-i u baa yanj ma yaa da-na.»

³⁰ Polnj juɔ piiye ti, Agirpa-i baa Fetusi-i a naara Bereni-i baa bamanj waa hiere, baa sire ta ba hel. ³¹ Umanj duɔ puur duɔ piiye, wuɔ: «Mei saa suɔ kumanj cie ba bel naacolj daayo-i aa migaan ta ba taara ba ko-yo.» ³² Agirpa wuɔ tuɔ piiye baa Fetusi-i wuɔ: «Kuɔ u saa naa cira na yanj andaangu-i ha *jamatigi-i baa-ku, dumande-i-na nii naa nanna-yuɔ.»

27

Ba kaa baa Pol jamatigi wulaa

¹ I tammanj juo hel yiiŋgu-na diε kā *Itali-i-na, baa cira i ta baa baatonjo, aa naa dii Pol sorosi ba yuntienjo nanjo nanj-na a naara kasobiemba namba. Ba taa ba bi sorosi ba yuntienjo fanjo-i Yulusi. U waa *jāmatigi sorosibaa-ba yaa nuo-i. ² Inj taa baa baatonjo manj, uu naa hel Adarmiti jo aa bir tuo kā *Asi-i-na. Naacoljo nanjo waa baa-ye, ba taa ba bi-yo Aritarke; u taa u hel Tesalonike, dii Maseduoni mara nuo. ³ Inj taa yiiŋgu manj nuo-i, ku cuo kaala-i-na, yiε kā ka hi Sidō. Yulusi taa u ce baa Pol u cor. Inj hii Sidō-i, wuo hā-yo hūmelle-i u suur nellenj-huonja-na ka taara u yufienj-niini-i u jēnaamba wulaa bir jo.

⁴ Inj siire Sidō-i-na diε cor, fafal muo ta mu jārā-yiε. Yiε naa yiε ciil ka bella Sipire kotuonju-i tiε kā, ⁵ kā ka cor Silisi-i aa sire ka cor Pānfilii-i kā ka hi Mira, dii Lisi mara nuo. ⁶ Inj hii Mira-i, sorosi ba yuntienj wuo da baatonjo nanjo hilaa Alesāndiri tuo kā Itali-i-na, wuo ce i hel suur u yaa nuo-i.

⁷ Inj biyaa hūmelle-i, i saa gbāa tiε gbar fafamma; i ciε sūlma-i dumei diε ka hi Kinide-i. Kuŋ ciε dumaano-na, i daa yinni hūmelle-na. Inj juo ne da fafalmu sa hūu-ma, yiε karnu hel Salmone, a ciil Kireti kotuonju nanju-na. ⁸ Inj fiε kā terienju-na, i ciε sūlma-i dumei aa diε hi baatonj ba munyierammu manj banj bñj-munj «Munyierafafammu-i»; dii Lase caanju-na.

⁹ I bāanju cuo hūmelle-na cor, a ce *Yuifu ba sūŋgu manj banj dii-kunj dīkara-huonju-na, ku ji cor. Kuo migāan ta ku balan-yiε baatonjo gbarmana ku kā. Polj daa-ku dumaano-na, wuo gboya bamanj waa baatonjo-na wuo: ¹⁰ «Mi jēnaan namaa, diε suuye i yufienja-i aa cor, i siε ka hi. Baatonjo siε hi, congori siε hi! Aa miε ferε-i diε saa gbān, i ka tiε-manj.» ¹¹ Baatonjo yuntienjo-i baa u tienjo-i baa yagar Pol nunju-i. Sorosi ba yuntienj wuo bi cu ba huon-nu. ¹² Inj ŋa naa yiεra munyierammu manj nuo-i, mu saa fa waan-huonju-i. Munyierammu nammu bi waa Feniki-i-na dii Kireti bāsuurunju-na. Inj waa baa bamanj, ba fōŋgūo baa cira i gbān kpelle a hi terienju fanju-i, kerε ba taara ba ka tiεna kusuan-nu'i aa waanju cor. ¹³ Fafalmu manj taa mu jo huonju fanju-na, mu saa waa baa fōŋgūo dumaa. Muo hilaa cicaaryanja ta mu kā doryanja. Baa da niε sī ma ka dōl-ba. Baa ce yiε sire bella Kireti kotuonju-i tiε kā.

¹⁴ I saa maa, fafalmu nanj tenj muo sire i doryanja-na a jo ji suuye-yiε; ba bi fafalmu fammu-i «Erakilō». ¹⁵ Baatonj wuo tuo kā kotuonju; i saa gbāa diε yiεra-yuo, yiε naa yiε yanj muo ta mu kā baa-ye mu munjāmmu. ¹⁶ Yiε kā ka cor terienju nanju kotuonju-na aa yanj-ku i nadien-na. Ba bi terienju-i Koda. Kuo cinnu-yiε cēlle fafalmu-na. Bejo nanjo waa baa-ye tuo kāyā-yiε. Inj cienu dumaano-na, yiε gbān baa ufanjo-i haa-yo baatonjo-na. ¹⁷ Inj haa-yo, maacenciraamba manj dii baatonjo-na, baa ce iyiemba a pērā baatonjo-i wuo u baa ji biēna. Yiε kālā yiε sī fafalmu ka kā baa baatonjo-i Libi jāmalā yanja u ka nyugūŋ hīemugāanju-na yiεra i wulaa; a ce dumaano-na, yiε hiire baatonjo kompanja-i aa naa yanj i ferε hā fafalmu ta mu kā baa-ye mu munjāmmu.

¹⁸ Ku cuo kaala-i-na, fafalmu yagar ce hūmma ta ma sagalla-yiε bōmbōŋ ma naara. Yiε naa yiε parra congori-i nanna hūmma-na. ¹⁹ Yiiŋgu fanju curonjo-na, bamanj ciεŋ maacemma-i baatonjo-na, baa biε baatonj-bimbinni-i baa ba ferεŋ nammu a nanna-niε.

²⁰ I ciε yinni bōi molo sa da bāanju yufelle baa mōŋja-i hiere. Fafal muo bi tiε mu temma-i kunanju sa parra-muo. I saa tiraa tiε hñj taalunju i

fɛrɛŋ nuɔ. ²¹ I daa yinni i saa wuo kuuwuɔŋgu. Pol wuɔ sire yiɛra i hɔlma-na aa cira: «Mi jɛnaaŋ namaa, kuɔ naa naa nu mi nuŋgu-i aa i tɛna dii Kireti-i-na, mamaŋ juɔ ta ma da-ye daama-i a ji ce i tɛ nanna conɔgorni-i, maa naa saa da-ye. ²² Mamaŋ dii fiɛfiɛ-i-na, fiɛŋ na hɔmmu-i, molo siɛ ku, baatonɔ yaa ka tɛ-manɔ yonɔ. ²³ Miŋ cuu Diilonɔ manɔ huonɔ-nu'i ta mi cɔa-yo, u puɔraa *dɔrɔpɔuɔrbilonɔ nanɔ-i mi wulaa isuɔŋgu-na u ji wanɔ baa-mi ²⁴ wuɔ mi baa kɔalɔ, kerɛ da ku fiɛ ce niɛ niɛ, mi ka hi jɔmatigi-i u ce mi ɔndaanɔ-i. A ce dumaanɔ-na, bamanɔ dii baa-mi hiere u ka bi kor-ba, u siɛ yanɔ ba ku. ²⁵ Terienɔ fanganɔ-na, fiɛŋ na hɔmmu-i, mi haa mi nanɔ-i Diilonɔ-na. Unɔ waanɔ-ma dumaa u ka bi ce-ma dumɛi. ²⁶ Mi suyaa miɛ fafalmu ka kɔ baa-ye ka nanna bomborma nammanɔ.»

²⁷ Fafalmu biɛŋ baa-ye da suu hɔmma-na a ce yinni cɔncieluo ni siɛi. Cɔncieluo ni naa yiinɔ isuɔŋgu-na, isuɔhollen juɔ ta di hi, bamanɔ ciɛŋ maacemma-i baatonɔ-na, baa suɔ wuɔ i piɛ bomborma namma. ²⁸ Baa fi hɔmma pupurma-i a da ma yuu mɛtiribaa komorre baa cɔncieluo niehɔi. Yiɛ cor. Inɔ kaa maa cɛlle, ba tiraa fi-ma, a da ma yuu mɛtiribaa komorre baa niisiɛi. ²⁹ Baa ta ba kɔalɔ wuɔ si baatonɔ ka kɔ ka juŋ tɔmpɛŋa hɔmma-na. Baa ful baatonɔ fagammu naa huonɔ-yanɔga-na aa tɛna ta ba niya cuo kaalma-i. ³⁰ Ku huonɔ-na, baa ji ta ba taara ba hel gbar. Baa hiere beŋo manɔ waa baa-ye baatonɔ-na aa gbɛ-ye dumaa wuɔ ba taara ba hiere gbu baatonɔ fagammu nammu yaanɔga-na a bella-yuɔ u baa ji bibirre. ³¹ Pol wuɔ gbɛ sorosibaa-ba-i baa ba yuntienɔ-i wuɔ: «Da nɔ da na yaanɔ balanɔ daaba hel, na ka tɛ-manɔ.» ³² Baa naa hiel beŋo-i aa vaa-yo baa iyiemba namba bella-yuɔ. Polnɔ juɔ piye dumaanɔ-na, sorosibaa baa kar iyienɔ daaba-i aa naa yanɔ beŋo ta.

³³ Inɔ tɛnaana tɛ cie ce kaalma-i, Pol wuɔ cira: «I cie yinni cɔncieluo baa ni naa yaa dɛi hɔculle-na, aa molo saa dii kuuwuɔŋgu u nuŋgu-na. ³⁴ Jande, wuyaanɔ! Ku yaa fɔŋgɔɔ ka da-nei na hel-mɛi. Baa na tie holle, i ka hi hɔnni hiere unanɔ yunɔ siɛ janɔ-yo.» ³⁵ Unɔ piye dumaanɔ-na, *buruo nanɔ waa, wuɔ biɛ-yo aa jaal Diilonɔ-i ba yaanɔga-na hiere aa bɔl-onɔ a donɔ tuɔ wuɔ. ³⁶ Sireinɔ suɔ da-ba hiere baa kɔ ba ta ba wuɔ. ³⁷ Miɛ manɔ waa baatonɔ-na, i waa nuɔŋ miɛ nuɔsɔ komuɔŋa siɛi baa cɔncieluo nuɔŋ miɛ niediei.

³⁸ Baatonɔ daa wuɔ tɔyɔa dɔmma yaa bɔi. Banɔ juɔ wuɔ ti, baa huɔl-ma kɔnna hɔmma-na a parra conɔgorni-i aa baatonɔ duɔ ce fiɛfiɛ.

³⁹ Cuonɔ juɔ kaal, maacenciraanɔ baa fara da terienɔ nanɔgu-i ba saa suɔku, aa da hɔmma wuyaa terienɔ fanganɔ yiɛŋgu nanɔgu-i. Baa cira ba ka gbɔŋ kpelle hi terienɔ fanganɔ-i. ⁴⁰ Baa fir baatonɔ-i aa yanɔ fagammu-i dii hɔmma-na, aa naa bi fir yilemmu iyiemba-i. Banɔ ciɛ mafamma-i, baa vaa baatonɔ kompanɔga-i yaanɔga-na fafalmu da mu kɔ baa-ye terienɔ daaku-na.

⁴¹ Inɔ taa ka hi hɔlma namma-i, hɛmugɔanɔ kuɔ yiɛra baatonɔ-i u saa gbɔa duɔ cor. U yaanɔga suurii hiere hɛmugɔanɔ-na. Hɔŋ maa ta ma jo ma nanɔ u tuole-i ma kara-die. ⁴² Sorosibaa-banɔ daa-ma dumaanɔ-na, baa cira ba ko kasobiemba manɔ waa baa-ye hiere wuɔ si da ba sɔ hel ba ka gbar. ⁴³ Ba yuntienɔ wuɔ cie-ba. U saa tuɔ taara ba ko Pol ku'i ciɛ wuɔ cie-ba aa naa cira: «Bamanɔ suyaanɔ sɔmma, ba ta yaanɔga ba ta ba sɔ ba kɔ bomborma-na, ⁴⁴ banamba ka nyugunɔ baatonɔ-yilanni-na cu ba huonɔ-nu.» Ba ciɛ dumɛi a gbɔa huɔl hiere; molo saa tɛ-manɔ.

28

Polbaa-ba huɫaa kǎ Malti

¹ Inj namalǎayǎ huɫ hǔmma-na tǐ huɫngu manj nuɔ-i, yiɛ yuu, baa cira terienġu fanġu-i ba bǐ-ku Malti.* ² A ne da diilo taa u dǎa, waanġu'i daaku. Terienġu fanġu taamba silaa ce baa-ye, a dii dǎnġbɔġuɫngu nanj temma aa bǐ-ye i ka tiɛ yiraanġ. ³ Pol wuɔ kaal daamiɛnġa nanġa duɔ dii dǎamu-na, a ne da gbeina waa galla-yei, Pol saa da-yo. Dǎamuŋ wurii bel-o, wuɔ donġ Pol nanġa-i a pǎn nyaar. ⁴ Terienġu fanġu taambanġ daa mafamma-i, ba tǐnġu nanġu waa ba taa ba bǐ-ku «Ninsontienġo», baa ta ba piie baa ba-naa wuɔ: «Naacolġ daayo siɛ waa dii nelfɛfɛinġo, u ka waa nelkoronġo. Na saa da, unġ fiɛ kor hǔmma-na, Ninsontienġo saa yanġ-yo.» ⁵ Pol wuɔ misǐrrǎ ĵienġo-i dii-yo dii dǎamu-na aa yiɛra tuɔ ne; bǐnġkǔnġu saa ce-yo. ⁶ Ba taa ba ne wuɔ sǐ u ka pǎn nyurǎ terduɫngu fanġu-na, sisɔ u ka pǎn ku. Baa niya, niya, ba saa ji da bǐnġkǔnġu ciɛ. Baa bir yanġ aa ta ba piie wuɔ: «Naacolġ daa u siɛ waa dii gbǎnġbǎnġ.»

⁷ Inj waa terienġu manj nuɔ-i, ba fǎamaanġo dumelle saa naa maa baa-ku. Ba taa ba bǐ-yo Pubilusi. Wuɔ gbuu bel-e nǎa u ĵɛnaanġ miɛ aa ce i ce yinni siɛi baa-yo u dumelle-na. ⁸ U to wuɔ waa galla; wuɔ sa waa hǐnni, tagɔtagɔnġo'i waa-yuɔ aa u kǔɔma tiraa huol da pǎmpǎmpǎnġ. Pol wuɔ suur ka haa u nammu-i yuɔ aa cǎrǎ Diilonġo-i hǎ-yo; wuɔ pǎn sire.

⁹ Polġ siire bǐncɔinġo-i, jaamba manj waa nelle-na, baa jo u ji sire-bei. ¹⁰ Unġ siire jaamba-i dumaanġo-na, baa migǎanġ bel-e fafamma naara. Inj juɔ'a i ta, bǐmbǐnni manj maama-i waa-yiɛ hiere, baa hǎ-ye baa-ni wuɔ i bel i nanġ-na tiɛ kǎ.

Polbaa-ba curaa Ɔrɔmu

¹¹ I ciɛ caamba siɛi Malti-i-na aa suɔ diɛ cor. Inġ'a i ta, yiɛ suur baatonġo nanġo-na, ba bǐ-yo «Diyɔsikuur» ku yunġu yaa wuɔ pǐɛbaa.† Baatonġo fanġ wuɔ hilaa Alesǎndiri a jo ji yiɛra ciɛ waanġ-huɫngu cor. ¹² Inj taa dumaanġo-na, yiɛ kǎ ka hi Sirakuse; yiɛ ce yinni siɛi kusuɫngu-na aa cor. ¹³ Inj curaa, yiɛ bella konġkondaanġu-i kǎ ka hi Erejo.

Ku cuo kaala-i-na, fafalmu nanġ muɔ sire i huonġ-yanġa-na ta mu tiɫinġ-ye; a ce dumaanġo-na, yiɛ ce yinni hǎi yonġ aa hi Pusɔli-i. ¹⁴ Inj hii nelle fande-i, yiɛ da Diilonġ-dǔn-baamba namba. Baa cira i tǐɛna ce yinni niehǎi baa-ba. Yiɛ tǐɛna ce yinni fanni-i aa suɔ cor tiɛ kǎ *Ɔrɔmu-i-na. ¹⁵ Diilonġ-dǔn-baamba manj Ɔrɔmu-i-na banġ juɔ nu wuɔ i jo dii, baa sire ĵǎrǎ jo nelle nande-na, ba bǐ-de «Ducɔnni siɛi». Bananġ baa cor jo Apiyusi sanġa-na da ba ji ĵǎrǎ-yiɛ. Polġ juɔ'a u ne da-ba, wuɔ jaal Diilonġo-i aa naa migǎanġ dii sirɛinġa u fɛrɛnġ nuɔ. ¹⁶ Inj kaa hi Ɔrɔmu-i, ba saa dii Pol kaso-i-na baa kasobiemba namba-i; baa ce u kǎ ka biɛ dǔnġu u denġ, aa ĵǐna sorosiyiɛ tuɔ niya-yuɔ.

Polġ ciɛ kumanġ Ɔrɔmu-i-na

¹⁷ Polbaa-banġ hii *Ɔrɔmu-i, wuɔ ce yinni hǎi, siɛlinġ-yiinġu-i, wuɔ bǐ *Yuifu ba bǐncuɔmba manj waa terienġu-na ba jo u wulaa. Banġ juɔ, wuɔ gbɛ-ba wuɔ: «Tobinġ namaa, nanġ daa mi bǐɛ-na dɛ-i, ku saa balanġ.

* 28:1 Hǔmma-i diyaa Malti-i huɫnġa. † 28:11 Pǐɛbaa daaba-i, ba taa ba bǐ unanġo-i Kasitor aa bǐ unanġo-i Polusi. Gireki ba tǐnġu-i waa. Baatonġ-maacenciraanġ baa biyaa-ku ku ta ku niya-bei.

Mi saa cāl miε nellen-baamba-i, mi saa bi guɔla manamma i b̄incuɔŋ-hūmelle-na, ŋga ba bilaa-mi *Yerusalemu-i-na a h̄ā *Oromɛbaa-ba-i baami. ¹⁸ Oromɛbaa-ba yuu-mi, mi biε piiye. Ba ne da mafamma saa hi mi kuliŋgu. Ba'a ba nanna-miε, ¹⁹ ŋga i nellen-baamba yagar wuɔ ma siε gbāa ce. Ku yaa nuɔ-i mi naa miε ba yaŋ mi āndaŋgu-i h̄ā *Oromɛ ba *jāmatigi ka ce-ku. Na baa ji da niε s̄i mi taara da mi dii mi nellen-baamba yunni-i weima-na? Ma'i s̄i. ²⁰ Ku'i ciε mi b̄i-na da mi ji waŋ ma yaaŋga-i baana. *Isirahel-baambaŋ h̄iŋ kumaŋ taalun̄gu-i, ba bilaa muɔŋo-i kufan̄gu maama'i nuɔ-i dumandε-i-na.» ²¹ B̄incuɔŋ baa cira: «F̄ε ŋ huɔŋga-i; i saa da seβε hilaa *Yude-i-na jo wuɔ ŋ ciε weima, i saa bi da i natobiŋo naŋo juɔ wuɔ ŋ guɔlaaya b̄iŋkūŋgu. ²² I suyaa yiε niŋ suuri Diilon̄-hūmelle maŋ nuɔ-i, nuɔmba ciina-die terni-na hierε, ŋga miε taara naŋ fεrε-i ŋ waŋ di maama baa-ye.» ²³ Baŋ piiye dumaan̄o-na, baa dii yiŋgu baa ba-naa.

Yiŋgu fan̄guŋ juɔ hi, baa jo maar yidiel̄an̄gu-i Pol wulaa dii u dumelle-na. Pol wuɔ biε *Diilon̄-bāan̄gu maama-i tuɔ piiye baa-ba, a don̄ cucuuyun̄gu-na ji tuɔ hi dānambāan̄gu. Duɔ tuɔ piiye u k̄ā, u ka biε *Moisi *ānj̄inamma-i piiye baa-ba, kuniε u biε *Diilopɔpuɔrbiemba maama-i a piiye baa-ba. U taa u ce mafamma-i ba da ba suɔ wuɔ uŋ waŋ maman̄ Yesu kūŋgu-na coima s̄i. ²⁴ Ban̄ baa hūu-ma, banamba saa hūu-ma. ²⁵ Kuŋ ciε dumaan̄o-na, baa hel ba-naa honniŋ aa naa sire ta ba ta. Pol wuɔ cira: «Ma d̄ɔlaa *Diilon̄-Yalle puɔr *Isayi-i i b̄incuɔmba wulaa. Diilon̄-Yalle gb̄le-yo wuɔ:

²⁶ *«K̄ā ŋ ka waŋ baa Isirahel-baamba-i
wuɔ ba nu nelma-i ŋga ba sa suɔ ma yaan̄ga-i;
ba ne colcol ŋga ba sa da b̄iŋkūŋgu.*

²⁷ *Ba nyaayā ba fεrε.*

*Ba suuye ba tūnni-i ba sa taara ba nu baa-ni,
aa suuye ba yufien̄ga-i ba sa taara ba da baa-ya.*

Ba sa taara ba suɔ mi nelma yaan̄ga-i aa jo mi ji kor-ba. †»

²⁸ Pol wuɔ cira: «Terien̄gu fan̄gu-na, na saaya na suɔ wuɔ fiεfiε-i-na, Diilon̄o birii saan̄ kon̄kor-nelma-i h̄ā *niεraamba baa-ma. Bafamba fuɔ, ba ka nu-ma.» [²⁹ Polŋ piiye dumaan̄o-na, Yuifubaa baa gbuu ta ba fanu ba-naa u nelma-na ba kūŋ.]

³⁰ Pol wuɔ biyaa u yerren dūŋgu Ɔrɔmu-i-na. U ciε bien̄a h̄āi dūŋgu fan̄gu-na. Nuɔmba taa ba k̄ā u wulaa. U saa tuɔ donya molon̄o u fεrεŋ nuɔ. ³¹ U taa u waŋ Diilon̄-bāan̄gu maama-i baa nuɔmba-i aa tuɔ kalaŋ-ba baa Itien̄o-i Yesu-Kirsa maama-i. U holle saa ta di tie baa ma cemma-i aa u waa u fεrεŋ nuɔ.

† 28:27 Isayi (Ésaïe) 6.9-10

Polŋ nyegãaŋ seɓe maŋ há Ɖrɔmɔtaamba-i Nelmuoyamma

Ɖrɔmɔtaamba nuɔ Diilonŋ-nelma-i nuɔmba naŋ wulaa aa hũu-ma. Polŋ nuɔ ba maama-i dumaanŋo-na, uŋ juɔ'a u kã, u nyegẽŋ seɓe daayo-i duɔ tũnu-bei wuɔ u ka kã ba terienŋu-na ka jaal-ba.

Pol firiinu *Neldɔdɔlma-i baa-ba seɓe daayo-na. U nelma-i hiere ma kãa ka jũŋ nelma diei nuɔ; wuɔ *Yuifuyiɛŋ nuɔ o, Yuifuyiɛŋ nuɔ sɪ o, da ŋ haa ŋ naŋga-i Yesu-i-na yonŋ, Diilonŋo tuɔ kãŋ-ni nelviinŋ nuɔ aa u *Yalle ta di kãyã-niɛ ŋ wuɔsaanŋu-na (sap. 1–8).

U piye Yuifubaa-ba maŋ ciinaana Yesu-i ba kũŋgu-i: Wuɔ baŋ ciinaana Yesu-i, Diilonŋo firiinu u huɔŋga-i baa *nieraaamba maŋ hũyãa u maama-i a kor-ba. U ciɛ kufanŋu-i a pigãaŋ wuɔ nuɔmba-i hiere ba maama dɔlnu-yuɔ, u sa ce ciɛluɔ. A ce dumaanŋo-na u saa bi nanna Yuifubaa-ba-i. Yiinŋu dii baa yiinŋu ba ka hũu Yesu maama-i aa Diilonŋo kor-ba (sap. 9–11).

U bi tagaaya pigãaŋ Diilonŋ-dũŋ-baambaŋ saaya ba waa dumaa ba-naa nuɔ, baa baŋ bi saaya ba bel banamba-i dumaa tiɛnamma-na (sap. 12–15). U perieŋ u seɓe-i baa jaalupãlle, aa cira ba ta ba cãrã Diilonŋo-i ba hã-yo u wuɔsaanŋu-na, aa duɔ hi ba terienŋu-i ba kãyã-yuɔ u cor baa u hũmelle-i (sap. 15–16).

Jaaluŋgu

¹ Muɔ Pol, muɔmei nyegãaŋ seɓe daayo-i. Yesu-Kirsa cãarãŋ muɔ. Diilonŋo ciɛ-mi Yesu *pɔpuɔrbilonŋ muɔ aa bɔ-mi mi deŋ mi ta mi wuɔra mi waŋ u *Neldɔdɔlma-i baa nuɔmba-i. ² Nelma famma-i Diilonŋ uŋ pãa ma nuŋgu-i ku bãanŋu cuɔ. Wuɔ ciɛ u *pɔpuɔrbiembra yaa nyegẽŋ-ma u seɓe-i-na. ³ Ma vii u Biɛŋo yaa-i Itienŋo-i Yesu-Kirsa-i. A saa baa u nelbilosinni-i, u waa jãmatigi *Davidi hãayɛlŋo. ⁴ Nga uŋ kuu aa sire, *Diilonŋ-Yalle pigãaŋ wuɔ Diilonŋ-Biɛŋo kelkel. ⁵ Fuɔ barguɔ yaa nuɔ-i Diilonŋ uŋ ciɛ baa-mi a ce-mi u pɔpuɔrbilonŋ muɔ u yerre fafaanŋu maama-na, nuɔmba-i nilɛiŋa-na hiere ba da ba haa ba naŋga yuɔ aa ta ba nu u nuŋgu-i. ⁶ Diilonŋ uŋ bɛɛ namaa namaŋ a hã Yesu-Kirsa-i, na nuŋgu bi dii nuɔŋ daaba-na.

⁷ Diilonŋ uŋ dɔlaa namaa namaŋ Ɖrɔmu-i-na hiere aa bɪ-na ce-na u baanŋ namaa, mi nyegẽŋ seɓe daayo-i da mi hã namei.

I To-i Diilonŋo-i, baa Itienŋo-i Yesu-Kirsa-i ba kãyã-nei aa fɛ na hɔmmu-i.

Pol taara u ce horre baa Ɖrɔmɔtaamba-i

⁸ Mi ka jaal Diilonŋo yaa igẽna na maama-na, Yesu-Kirsa barguɔ-i-na. Hama-i nuɔ-i? Ku yuŋgu yaa daaku: Nilɛiŋa-na hiere ba waŋ na Diilonŋ-hũmellenŋ-kũŋgu-i. ⁹ Yinni maŋ jonŋ na maama sa karaanu-miɛ mi Diilocãrãlle-na; Diilonŋo yaa mi siɛra. Mi waŋ u Biɛŋo *Neldɔdɔlma-i baa nuɔmba-i, kuu dii ŋaa mi cãa Diilonŋo-i baa huɔŋga diei yonŋ. ¹⁰ Mi bi cãrã-yuɔ bãanŋu-i baa isuɔŋgu-i, wuɔ duɔ siɛ, u yaŋ mi da kã na wulaa. ¹¹ Mi gbu mi taara mi da na yufelle a cal Diilonŋo sãmma-i baa-na ku yaa fɔŋgũo ka da-nei. ¹² Mi taara mi cira: Da mi kã i ka da i-naa, i ka gbãa dii sireiŋa i-naa nuɔ i Diilonŋ-hũmelle wuɔsaanŋu-na.

¹³ Tobinŋ namaa, mi taara na suɔ wuɔ miŋ duɔŋ ta mi dii yinni-i wuɔ mi kã na terienŋu-na ku yuu niele, ŋga ji hi baa nyuŋgo, mi saa hi da

mi fere yogo. Mi taara mi maacemma da belle na hɔlma-na ɗaa maɗ daa belle dumaa yammu nammu-na. ¹⁴ Mi saaya mi hi nuɔmba-i hiere baa Neldɔɔɗɔlma-i: bamaɗ yufienja-i puurii baa bamaɗ yufienja-i saa puur; ka cor baa bamaɗ suyaan yiɗɗu-i baa bamaɗ sa suyaan yiɗɗu-i hiere. ¹⁵ Ku'i ciɛ mi ta mi taara mi ka waɗ-ma baa namaa namaɗ bi dii fɛna Ɔrɔmu-i-na.

Fɔngɔɔ dii Neldɔɔɗɔlma-na

¹⁶ Senserre sa da-mi baa *Neldɔɔɗɔlma wamma-i. Ma yaa Diilonjo fɔngɔɔ-i. U ce ma yaa-i u kor bamaɗ hɔyɔa-ma hiere, a donj *Yuifubaa-ba-na ka cor baa *niɛraamba-i hiere. ¹⁷ Neldɔɔɗɔl daama pigaaɗ Diilonj uɗ kaaɗ nuɔmba-i dumaa nelviimba. Viisinni da Yesu yaa nuɔ-i yonj; da ɗ haa ɗ naɗga-i yuɔ, Diilonjo tuɔ kaaɗ-ni nelviin nuɔ ɗaa maɗ nyegaaɗ dumaa u nelma-na wuɔ: «*Umaɗ duɔ haa u naɗga-i Diilonjo-na, nelviinjo; u ka kor.*»*

Nelbiliemba cal ba cor

¹⁸ Diilonjo tɔyaa dii dɔrɔ-i-na aa tuɔ pigaaɗ nelbiliemba-i wuɔ u huɔɗga duu baa-ba, keɓe ba sa kaaɗ-yo aa ba sa bi tiraa ce u huɔɗga-i. Ba ce ba maacembabalamma-i ba fɛna ninsoɗo-i. ¹⁹ Ɗ siɛ suɔ wuɔ kumaɗ gbɔa suɔ Diilonj-kɔngu-na, ku saa fuo-bei. Diilo fuɔ fere yaa pigaaɗ-ba baa-ku. ²⁰ U pigaaɗ-ba baa-ku niɛ niɛ? Molonj yufelle saa haa Diilonjo-na dede, ɗga die ne uɗ hielaa miwaɗjo-i dumaa dii ku huɔɗgu-na ji hi baa nyuɗgo, i da u siɗni-i baa u himma-i u maacemma-na. A ce dumaɗjo-na nelbiliemba siɛ da aɗtaalamma. ²¹ Ba suya Diilonjo-i aa yagar ba sa dii u nuɗgu-i ku diima, ba sa jaal-o ku jaaluɗgu. Ba yunni kuu aa yaɗ-ba, ba aɗjɔguɔma piɛra-bei dii-ba kukulma-na. ²² Ba daa niɛ si ba cɛ a ne da ba milaaɗ. ²³ Ba birii yaɗ Cagaɗ-Diilonjo maɗ sa ji kaaɗ terienju aa siɗni nelbiliemba baa biɓbaamba-i ta ba buol. Huriimba-i dii, baabuulaamba bi dii. A ne da taɗmaɗ-biɗkɔngu sa cɔ. ²⁴ Diilonjo daama dumei u yaɗ-ba ba fereɗ nuɔ ba kakarkuɗo-maacemma-na ba ta ba ce kumaɗ dɔlaanuɗ-bei. Ba tɔyaa ku yaa nuɔ-i ta ba ce sensenda-weima-i ba-naa nuɔ. ²⁵ Ba yaɗ Diilonjo ninsoɗo-i aa cu coimaɗ huɗ-ɗu. Diilonj uɗ hielaa biɓbiɗni maɗ, ba buol ni yaa-i aa ta ba pa niipanni ba ha-ni aa bir yaɗ umaɗ hielaa-ni. A ne da u yaa saaya gbɛliɛma haɗni maɗ jonj. Ma ciɛ! ²⁶ Diilonjo daa-ma dumei u yaɗ-ba ba fereɗ nuɔ ba ta ba ce ba sensenda-weima-i. Ba caamba birii yaɗ beɓba-i aa ta ba galla baa ba nacaamba. ²⁷ Beɓba-i maaduɔma, ba yaɗ caamba-i aa ta ba ku ba-naa maa-na. Ba naaɗ biɗwosinniɗ; ba galla baa ba nabɛmba. A ce dumaɗjo-na, baɗ taaraɗ kumaɗ ba da-ku. ²⁸ Baɗ juɔ'a Diilonj-maama saa hi-ba, Diilonjo naa u yaɗ-ba baa ba aɗjɔgɔbabalamma-i ba ta ba ce kumaɗ saa saaya cemma. ²⁹ Balaɗgu-i hiere ku gbura ku-naa bei. Ba sa funuɗ suɔ baɗ biɗ kumaɗ aɗfafamma-i gbula: caɗcaaya'i daayo, haɓabalanga'i daaka, nenemuɗgu'i daaku, nelkolle'i daade, beɗru'i daadu, huhurma'i daama, balaɗgu'i daaku. Ba yaa sikuɔntaamba, ³⁰ yebiɗnataamba. Ba bigaaɗ Diilonjo-i, bubɔlaamba, bombolmantaamba, fofortaamba, ba hinu kuubabalaɗgu cemma'i ɗaa bige-i, ba sa nu ba biɗciɗ nuɗgu. ³¹ Ba yunni kuu aa yaɗ-ba, ba sa ka yaduɗga, haɗuraamba, ba sa ce hujarre nelien-na. ³² A ne da ba suya wuɔ Diilonjo wulaa, bamaɗ ciɛɗ kumaɗ daaku temma-i, ba saa baa kuliɗgu! Nga ba suuye ba yufienja-i ta ba ce-ku, aa tiraa ta ba dii suɗnuɗgu ba ha bamaɗ ciɛɗ-kuɗ.

* 1:17 Abakuke (Habaquq) 2.4

2

Diilonj uñ ger duma

¹ Nuɔni manj daanj nelma η cāl banamba-i, da η fie waa nie nie, η sie kor. Da η ta η cāl banamba-i, kuu dii ηaa η cāl η fere. Hama-i nuɔ-i? Naa dii kuuduɔŋgu yaa hiere. ² I suyaa wuɔ bamanj ciej maacembabalanj daama temma-i, Diilonj uñ haa kumanj bei, u ninsoŋo. ³ Nuɔ da η ta η cāl banamba-i, aa bi ta η ce ba temma-i, η yuu wuɔ η ka kor Diilonjo wulaa wei? ⁴ Siso Diilonj uñ gbuu fūnuj fa aa waa hohinantienjo, nanj daa kufanġu-i ānsɔsɔmma wei? Nj saa suɔ wuɔ u fafaanġu saaya ku ce η bir η ciluɔ-i wei? ⁵ Nga nin'a η sa nu baa η tūnni-i, aa yagar wuɔ η sie bir η ciluɔ-i, nanj fere'i taaraayanj yaahuolbabalanjo-i η hā η fere Diilonj uñ ka pigāan nuɔmba-i u jāyamma-i yiingu manj nuɔ-i. U suɔ u pā. ⁶ U ka pā nelienjo nelienjo baa u maacemma sullu-i. ⁷ Bamanj vaa ba fere baa ānfaanjo-i Diilonjo duɔ gbeliēj-ba aa da ba da cicēlma manj sa tīēj dede-i, ma ka dāl-ba. ⁸ Nga bamanj puu bubuɔsinni baa-yo, bamanj ciinaana ninsoŋo-i aa faya ba fere baa āmbabalma cemma-i, u ka pigāan-ba u jāyamma-i. ⁹ Bamanj ciej āmbabalma-i, ba ka da yaahuolo-i baa muliema yar-ba. A doŋ *Yuifubaa-ba-na ka cor baa *nieraamba-i hiere. ¹⁰⁻¹¹ A ne da umanj ciej ānfafamma-i, duɔ fie tuɔ hel hie, Diilonjo sa ce cieluɔ; u ka gbeliēj kutienjo-i aa ce-yo bɔi aa fē u huŋga-i. A doŋ Yuifubaa-ba-na ka cor baa nieraamba-i hiere.

¹² Bamanj saa suɔ *Moisi *ānjīnamma-i aa ta ba wuɔ ba cāl, Diilonjo ka caa-ba; nga u sa ka ne ānjīnamma aa caa-ba. A ne da bamanj suyaa-ma hiere aa suuye ba yufienja-i ta ba wuɔ ba cāl-ma, u ka yuu-ba saa baa ma yaa-i aa caa-ba. ¹³ Baa na ta na ne wuɔ sī bamanj nuɔŋ ānjīnamma-i yonj ba yaa nelviimba-i Diilonjo wulaa; ba'i sī. Bamanj wuɔyaan ma hūmelle-i di kūŋgu-na hiere, ba yaa nelviimba-i. ¹⁴ Na saa da, ānjīnamma si dii baa nieraamba-i, nga ba suɔ-ma ba karnu ba wuɔ ma hūmelle-i. Manj fie'a maa si dii baa-ba ba nammu-na, maa dii ba hōmmu-na. ¹⁵ Dumaanjo-na, ba ciluɔ pigāan wuɔ ānjīnammanj taaranj nuɔmba ta ba ce kumanj, kuu dii ba hōmmu-na. A naara kufanġu-i, banj suɔ ānfafamma-i bɔ-ma āmbabalma-na, ba hōmmu sa hūu-ma ba ce mananj temma, ku bi pigāan wuɔ ānjīnamma dii ba hōmmu-na. ¹⁶ Gēŋgeryiingu-na, mafamma-i hiere ma ka suɔ. A saanu baa miŋ wanj *Neldɔdɔlma manj, yiingu fanġu-na, Diilonjo ka ce Yesu-Kirsa ger nuɔmba yuŋ-maama-i. Mamanj fuyaa hiere, ma ka hel bomborma-na.

Yuifubaa-ba-i baa ānjīnamma-i

¹⁷ Nuɔni manj wuɔ nuɔ *Yuifuyienj nuɔ, wuɔ nanj suɔ *Moisi *ānjīnamma-i, η kaal η fere wuɔ Diilonjo-i namaa wuonjo, ¹⁸ η suɔ Diilonjo kusūŋgu-i, aa ānjīnamma cie η ta η suɔ kumanj faa cemma. ¹⁹ Nuɔni manj wuɔ nuɔnei diyaan nuɔmba-i hūmelle-na, wuɔ nuɔnei puuriin nuɔmba yufienja-i, ²⁰ wuɔ nuɔnei pigāan bamanj sa suyaan kuyunġu, wuɔ nuɔnei kalaan bamanj sa suyaan yiēŋgu, wuɔ ānjīnamma cie nanj suɔ nelma-i hiere baa ninsoŋo-i hiere. ²¹ Nuɔni manj hāalāayanj banamba-i, bige-i cie η sa hāalā η fere? Nuɔni manj wuɔ cuoyunġu saa fa, bige-i cie nanj ta η cuo? ²² Nuɔni manj wuɔ *fuocesinni saa fa, bige-i cie nanj ta η ce-ni? Nuɔni manj sa taaraayanj η da tinni-i baa η yufelle, bige-i cie η ta η biē bimbinni-i tinnin-đūnni-na? ²³ Nuɔni manj kaalaan η fere wuɔ ānjīnamma dii baa-ni,

bige-i cie η ta η cāl ma wuᵛsaangu-i η bīena Diilonᵛo yerre-i. ²⁴ Diilonᵛ- nelma gbaraa-ma wuᵛ: «Namei cie *niēraamba sa kāη Diilonᵛo-i.»*

²⁵ Da η ta η wuᵛ ānjīnamma-i, yungu dii η *jāmma-na. Nga da η'a η sa wuᵛ ānjīnamma-i, yungu si dii η jāmma-na. ²⁶ Naa umaη duᵛ saa *jā aa tuᵛ wuᵛ ānjīnamma-i fafamma, ku ce Diilonᵛo ka cīna-yuᵛ wuᵛ u saa jā wei? ²⁷ Terienᵛgu fangu-na, nuᵛni maη jāa aa ānjīnamma sebe waa baa-ni aa η sa wuᵛ ma hūmelle-i, fuᵛ maη saa jā aa tuᵛ wuᵛ-de u ka cira η cālāa cemma. ²⁸ Da η nu wuᵛ Yuifuyieηo-i, yufieη-nemma sī; aa *sīnjāangu-i pādorre sī. ²⁹ Nga da η nu wuᵛ Yuifuyieηo-i, ba suᵛ-yo u huᵛη-na. Aa da η bi nu wuᵛ sīnjāangu-i ba da-ku η huᵛη-na. *Diilonᵛ-Yallen-sīnjāangu yaa kufangu-i, ānjīnammaη-sīnjāangu sī. Yuifuyieη fuᵛ temma-i nuᵛmba sa gbēlieη-yo, nga Diilonᵛo'i gbelaanᵛ-yoη.

3

¹ Terienᵛgu fangu-na, yuη haku-i dii Yuifusīnni-na? Yungu dii sīnjāangu-na wei? ² Yungu dii Yuifusīnni-na bāmbāale. Diēlā-kūngu yaa daaku: Diilonᵛo diyaa u nelma-i *Yuifubaa-ba nammu yaa nuᵛ-i. ³ Baη fiē'a ba hiero saa ji yiēra-mēi, ku ce Diilonᵛo ka bir baa huᵛη-āndaangu wuᵛ ba saa ji yiēra-mēi wei? ⁴ U siē bir baa huᵛη-āndaangu. Nelbilieη da ba fiē waa huhurmantaamba hiere, Diilonᵛo siē gbāa ce huhurmantieηo dede, ηaa maη nyegāan dumaa u nelma-na wuᵛ:

«Ninsonᵛo ka waa baa-ni η nelma-na hiere.

Umaη duᵛ cāl-ni, u cālāa-ni gbāngbāη.»*

⁵ Nelbiliemba gbāa bi cira wuᵛ diē tiē ce āmbabalma-i ku saa balaη, kēre ku faa. Ku faa yungu maη nuᵛ-i ku yaa daaku: Diē ne miē āncemma-i baa Diilonᵛo-maama-i, i suᵛ ku'i nuᵛ-i wuᵛ Diilonᵛo faa. Wuᵛ da kuᵛ miē āmbabalma ce i tiē da Diilonᵛo fafaangu-i, ma bilaa niē u tuᵛ gāη baa-ye?

⁶ Diilonᵛ duᵛ tuᵛ gāη baa-ye, u ninsonᵛo! Kuᵛ u saa naa fa, uu naa ce niē tuᵛ suᵛ nuᵛmba pāmma baa ba maacemma sully-i? ⁷ Nga da kuᵛ miη kar coima maη, ma kaala Diilonᵛo sīnni-i ninsonᵛo aa ta ma ce Diilonᵛo-i bōi, ma da niē u dii-mi baa āmbabalmanciraamba tuᵛ gāη baa-mi? ⁸ Da kuᵛ miē āmbabalma yaa ciēη i tiē da Diilonᵛo fafaangu-i, i gbāa cira ku saaya i tiē ce āmbabalma-i Diilonᵛo tuᵛ pigāan u fafaangu-i kē? Yēbīenataamba gbīe-ku dumaa wuᵛ mei wuᵛra mi waη ma yaa-i. Kutaamba-i Diilonᵛo ka gāη baa-ba; aa ba yaa taaraaya-mēi.

Molo saa vii

⁹ Mi gbāa waη wuᵛ niē? *Yuifubaa miē i bōyaa banamba-na wei? I saa buᵛ-bēi! Mi tagaaya pigāan-na cor miē Yuifubaa-ba-i baa *niēraamba-i hiere āmbabalma nyugāan-bēi hiere ka saa. ¹⁰ Ma nyegāan Diilonᵛ- nelma-na wuᵛ:

«Nelviīηo si dii aa bi cira u yaa daayo.

¹¹ Molo sa nu nelma, molo si dii umaη taaraayanᵛ Diilonᵛo-i.

¹² Ba naana hūmelle-i hiere, ba ciē nelsᵛᵛyaamba.

Anfafammancero si dii aa bi cira u yaa daayo.†

¹³ Ba nuη-āndenni balaanᵛ ηaa kuudālāηᵛ.

Ba nunni yii baa huhurma yaa yoη.

Ba nuη-āndenni dii ηaa tīmma.‡

* 2:24 Isayi (Ésaïe) 52.5   * 3:4 Gbeliēmaη-nalāangu (Psaume) 51.6   † 3:12 Gbeliēmaη-neini (Psaumes) 14.1-3; 53.2-4   ‡ 3:13 Gbeliēmaη-nalāangu (Psaume) 140.4

14 *Ba haa ba nubabalaanɗu yaa nuɔmba-na ka nanj bāanɗu-i.*

Ba nunni yuu baa āndababalanni. S

15 *Aa ba nammu dii fiefiɛ nelkolle-na.*

16 *Da ba cor kusuɔŋ-nu, ba guɔla-kuɔ aa kɔsuɔŋ nuɔmba-i aa cor baa ba fɛɛ.*

17 *Ba sa suɔ banj bɩŋ kumanɗ yaafɛlle-i.**

18 *Ba sa káalá Diilonɔ-i halle cɛkúɔ.»†*

19 A ne da i suyaa wuɔ *ānjɩnammanɗ waanɗ mamanɗ hiere, ma vii bamanɗ dii ānjɩnamma yaa nuɔ-i. Mafamma ciɛ molo baa gbāa duɔ da āntáalámma aa nuɔmba-i hiere ba da ba suɔ wuɔ ba cāláa Diilonɔ-i. 20 Na saa da, molo siɛ gbāa wuɔ ānjɩnamma-i ma kúnɗu-na hiere a vii Diilonɔ wulaa. Anjɩnamma ce nelieɗ nuɔ ŋ suɔ wuɔ āmbabalmanceronɗ nuɔ.

Viisɩnni da niɛ?

21 Nga fiefiɛ-i-na, Diilonɔ pigāan-ye unɗ kāŋ-yeɗ nelviinɗ miɛ dumaa aa u sa ne *Moisi *ānjɩnamma-i, ŋaa manɗ nyegāanɗ dumaa ānjɩnammanɗ-seɓe-i-na baa *Diilopɔpuɔrbiemba seɓebaa-ba-na. 22 Diilonɔ ne nelbiliembanɗ haa ba nanɗa Yesu-Kirsa-i-na dumaa aa suɔ tuɔ kāŋ-ba nelviimba. Nuɔni manɗ da ŋ hūu *Kirsa maama-i, u tuɔ kāŋ-ni nelviinɗ nuɔ. Na saa da, nuɔmba-i hiere baa dii kuuduɔŋgu, 23 ba cāláa Diilonɔ-i; a ce dumaanɔ-na molo sa gbāa piɛ Diilonɔ-i. 24 Nga Diilonɔ-i baa u fafaanɗu-i u ce-ba nelviimba ba ta ba gbá ba piɛ-yo. U ce mafamma-i gbāŋgbāŋ u sa hūu bɩŋkúnɗu ba wulaa. U ciɛ Yesu-Kirsa yaa hūu-ba āmbabalma nammu-na ce-ba nelviimba. 25 Diilonɔ ciɛ u yaa-i tāmmanɗ-kúnɗu a pir āmbabalma-i bamanɗ haa ba nanɗa yuɔ ba yunni-na. Ambabalma manɗ ciɛ yiinaa-i-na, uu naa suuye u yufieɗa mei, u saa yuu ma cēmelle; ŋa u pigāanɗ baa tāmmanɗ-kúnɗ daaku-i wuɔ u wuɔ hūmelle. 26 Tāmmanɗ-kúnɗ daaku bi pigāanɗ Diilonɔ viisɩnni-i nyunɗo ku bāanɗ daaku-na. Ku pigāanɗ wuɔ Diilonɔ-i nelviinɗ dii yiinaa, aa u bi kāŋ bamanɗ haa ba nanɗa-i Yesu-i-na nelviimba.

27 Da ma waa dumaanɔ-na, molo gbāa kaal u fɛɛ wuɔ fuɔ nelviinɗo wei? Molo siɛ gbāa kaal u fɛɛ. Hama-i nuɔ-i? Diilonɔ sa kāŋ-ye nelviinɗ miɛ wuɔ i wuɔ ānjɩnamma, ŋa inɗ haa i nanɗa Yesu-Kirsa-i-na, ku'i ciɛ u tuɔ kāŋ-ye nelviinɗ miɛ. 28 I gbāa wanɗ mamanɗ ma yaa daama: Diilonɔ kāŋ nelieɗ nuɔŋo-i nelviinɗ nuɔ wuɔ ŋ haa ŋ nanɗa-i Yesu-Kirsa-i-na, u sa kāŋ-ni wuɔ ŋ wuɔyaa ānjɩnamma. 29 Mi saa yagar-ma da kuɔ Diilonɔ ciɛ *Yuifu ba wuonɔ yonɗ. Diilonɔ bi si dii baa banamba-i wei? Uu dii baa-ba. 30 Diilonɔ dii u diei yonɗ, unanɔ si dii yanɗa nanɗa. Yuifubaa-ba manɗ haa ba nanɗa Yesu-i-na u ka tuɔ kāŋ-ba nelviimba, aa *niɛraamba manɗ bi haa ba nanɗa Yesu-i-na u ka bi tuɔ kāŋ bafamba-i nelviimba. 31 Die cira wuɔ Diilonɔ ne nelieɗ nuɔ ninɗ haa ŋ nanɗa Yesu-i-na dumaa aa suɔ tuɔ kāŋ-ni nelviinɗ nuɔ, ku pigāanɗ wuɔ yunɗu si dii ānjɩnamma-na wei? Ku'i sɩ; ŋa ku ce i migāanɗ suɔ ānjɩnamma munyieraammu-i Diilonɗ-hūmelle-na.

4

Abiramu nahaale maama

1 Nɩɛŋ i bincɔiŋo-i *Abiramu kúnɗu-i. I gbāa wanɗ wuɔ niɛ u maama-na? Unɗ siire u daa bige-i? 2 Unɗ ciɛ kumanɗ, kuɔ Diilonɔ naa ne ku yaa-i aa cira nelviinɗo, uu naa gbāa tuɔ kaal u fɛɛ. Nga u siɛ gbāa kaal u fɛɛ Diilonɔ yaanɗa-na. 3 Diilonɗ-nelma waanɗ wuɔ niɛ u kúnɗu-na? Ma

§ 3:14 Gbelieman-nalāanɗu (Psaume) 10.7
Gbelieman-nalāanɗu (Psaume) 36.2

* 3:17 Isayi (Ésaie) 59.7-8

† 3:18

ciera wuo: «Abiramu haa u nanɗa Diilonɗo-na, Diilonɗo ne u nahaale-i aa cira nelviinɗo.»⁴ Neliɗɗon nuɗ da ɗ ta ɗ taara biɗkūngu, ɗ ce maacemma-i a gbāa da ku biɗkūngu-i. Dumaanɗo-na, ɗ saa da-ku gbāngbān; ɗ cufalaa aa da-ku.⁵ Kuuduɗɗu sɗi baa viisinni-i. N siɗ gbāa ce maacemma da viisinni-i; ɗga da ɗ haa ɗ nanɗa-i Diilonɗo-na yon, wuo u yaa ciɗɗon nelbabalanɗo-i nelviinɗo, Diilonɗo ne nin haa ɗ nanɗa-i yuɗ duma aa tuɗ kān-ni nelviinɗo nuɗ.⁶ Diilonɗon uɗ'a u saa ne umanɗon ciluɗ-i aa suɗ tuɗ kān-yo nelviinɗo, *Davidi hālāa kutienɗon yudɗɗollɗon-nalāanɗu yaa wuo:

*7 «Diilonɗon uɗon cie jande bamanɗon cālmuo nuɗ-i,
uɗon hurii bamanɗon āmbabalma-i,
kutaamba yunni dɗalaa.*

*8 Itienɗon uɗon'a u sa kān umanɗon āmbabalma-i,
kutienɗon yunɗu dɗalaa.»†*

⁹Yudɗɗolle fande vii bamanɗon *jāa yon wei? Bamanɗon saa jā, ba nuɗɗu bi si dii-die wei? I waanɗon ma yaa cor yiɗ: «Diilonɗon niɗ Abiramunɗon haa u nanɗa-i yuɗ duma yaa aa cira nelviinɗo.»¹⁰ Mafamma cie yaku-i? Abiramu naa jā tɗi sisɗ u saa naa hi jā yogo? U saa naa hi jā yogo.¹¹ Aa Abiramu suɗ duɗ jā, uu naa haa u nanɗa Diilonɗo-na, a ce dumaanɗo-na Diilonɗon naa tuɗ kān-yo nelviinɗo. Ku huonɗu yaa nuɗ-i Diilonɗon cie u suɗ jā a duɗ piɗgāan wuo fuɗ viisinni dānyuɗ yaa *jāmma-i‡. A ce dumaanɗo-na, bamanɗon saa jā hiere aa haa ba nanɗa-i Diilonɗo-na, Abiramu cie ba to. Diilonɗon bi kān bafamba-i nelviimba.¹² Bamanɗon jāa, u yaa bi cie ba to-i. Mi sa gbɗ bamanɗon jāa yon de; ɗga mi gbɗ bamanɗon jāa aa tiraa haa ba nanɗa-i Diilonɗo-na ɗaa fuɗɗon ɗa naa haa-ka yuɗ duma aa suɗ duɗ jā.

Diilonɗon-nupālle vii bamanɗon haa ba nanɗa yuɗ

¹³Ku saa ce ɗaa Diilonɗon niɗ *Abiramunɗon wuo yaa *ānjɗamma-i duma aa pā nuɗɗu-i baa-yo de! ɗga uɗ haa u nanɗa-i Diilonɗo-na duma, Diilonɗon niɗ ku yaa-i aa pā nuɗɗu-i baa-yo. Diilonɗon kāan-yo nelviinɗo aa pā nuɗɗu-i baa-yo wuo u ka hā fuɗ baa u huonɗu-i hiɗema-iŃ.¹⁴ Diilonɗon uɗ pāa nuɗɗu manɗon, kuɗ bamanɗon taa ba wuo ānjɗamma-i ba yaa naa saaya ba da-ku yon, yunɗu naa saa waa nahaale-na, aa Diilonɗon nupālle naa waa āndagbāngbālāanɗu.¹⁵ Die i ne, ānjɗamma jo baa Diilonɗon-beɗru; a ne da ānjɗamma da ma'a maa si dii kusuɗɗon-nu, cālmuo si dii.

¹⁶Ku'i cie ɗ da Diilonɗon pāa u ciilunɗu nuɗɗu-i baa bamanɗon haa ba nanɗa yuɗ, ku da ku ce gbāngbān-kūngu a vii Abiramu hāayɗlmba-i hiere. Ku saa ce ɗaa bamanɗon wuo yaan ānjɗamma-i bafamba da-ba-die i kūngu-i; Abiramunɗon yey i to hiere, bamanɗon haa ba nanɗa-i Diilonɗo-na fuɗ temma-i, ba nuɗɗu bi dii-kuɗ.¹⁷ Ma nyegāan Diilonɗon-nelma-na wuo: «*Mi ka ce-ni siyaabaa bɗi bɗncɗin nuɗ.*»^{*} Diilonɗon manɗon siɗɗon bikuomba-i, umanɗon hielaanɗon biɗbiɗni manɗon saa hi hel yogo baa u nuɗ-āndaanɗu, Abiramu haa u nanɗa-i Diilonɗon faɗon yaa nuɗ-i. Diilonɗon faɗon wulaa Abiramu yaa i to-i.

¹⁸Nelma manɗon nelie siɗ gbāa hūu-ma, Abiramu hūyāa ma yaa-i. U haa u nanɗa-i Diilonɗo-na ma yaa nuɗ-i aa tɗena tuɗ cie. U cie dumɗi a ce siyaabaa bɗi bɗncɗinɗon ɗaa Diilonɗon uɗ'a naa wanɗon-ma duma baa-yo wuo: «*ɗ huonɗu ka ciinu.*»†¹⁹ U bienɗon taa a kā bienɗon komuɗɗa ndii-i-na; duɗ ne, u da fuɗ kuu tɗi

* **4:3** Miwaanɗon jɗnamman-sebe (Genèse) 15.6 † **4:8** Gbelieman-nalāanɗu (Psaume) 32.1-2
‡ **4:11** Nierɗon Miwaanɗon jɗnamman-sebe-i-na (Genèse) 17.9-14 § **4:13** Nierɗon Miwaanɗon jɗnamman-sebe-i-na 12.2-3; 17.4-6; 22.15-18. * **4:17** Miwaanɗon jɗnamman-sebe (Genèse) 17.5
† **4:18** Miwaanɗon jɗnamman-sebe (Genèse) 15.5

aa u cietjo-i Sara naa cor bilodalde-i aa u nannga saa kã u huonj-nu dede; nga Abiramu saa kar Diilonjo-na. ²⁰ Uu naa tiena baa-ma wuɔ Diilonj unj pãa nunngu manj, u ka ce-ku. U saa naa ce u hõmmu-i mu hãi. Unj haa u nannga-i Diilonjo-na, ku diyaa sireinja yuɔ a ce u gbelienj Diilonjo-i. ²¹ Uu naa fũnuj suɔ wuɔ Diilonj unj waanj mamanj, ku fõngũɔ dii-yuɔ u duɔ ce-ma. ²² Ku'i cie *Diilonjo ne unj haa u nannga-i yuɔ dumaa aa cira nelviinj*. ²³ «*Diilonjo nie unj haa u nannga-i yuɔ dumaa aa cira nelviinj*»‡: Nelma famma saa nyegẽnj vii fuɔ da-u-diei. ²⁴ Ma bi vii miẽ manj haa i nannga-i Diilonjo-na. U yaa siire Itienjo-i Yesu-i hiel-o kuomba hõlma-na. U ji ne inj haa i nannga-i yuɔ dumaa aa cira nelviinj miẽ. ²⁵ U siyaa ba ko Yesu-i i ãmbabalma maama-na aa sire-yuɔ ce-ye nelviinj miẽ.

5

I suuriinu i-naa baa Diilonjo-i

¹ Inj haa i nannga Diilonjo-na a ce nelviinj miẽ u wulaa, Itienjo-i Yesu-Kirsa diyaa-ye i-naa nuɔ baa-yo fiẽfiẽ-i-na. ² Inj haa i nannga Diilonjo-na, fuɔ yaa cie i tie da u hujarre-i. Hujar daade dii baa-ye bãangu-i baa isuɔngju-i. Aa inj tienaana baa-ma wuɔ i ka ce i bãangu-i baa Diilonjo-i, ku'i gbu ku fẽ i hõmmu-i. ³ Aa ku'i sɪ yonj, die fiẽ waa yaahuolo-na, i hõmmu fẽ. I suyaa wuɔ yaahuolo yaa cienj doluonu-mei. ⁴ Aa die doluonu-mei ku ce i nyaarmei. Aa die nyaarmei ku ce i tie hĩnj ma taalungu. ⁵ Inj hĩnj taalungu manj, ku sie gbãa tãal-e. Hama-i nuɔ-i? Diilonjo silaa ce baa-ye cor; unj hãa-ye u *Yalle manj di cie i tie suɔ unj kunj i maama-na dumaa.

⁶ Coima saa fa, kunj ña naa gbuu bĩnj dũngu yie huɔngu manj nuɔ-i, Diilonj unj ña naa dii huɔngu manj, kunj juɔ hi, *Kirsa kuu ãmbabalmanciraanj miẽ i maama-na. ⁷ A hũu-ma ku nelviinj maama-na kuu dii kpelle! Molo gbãa ji da sireinja a ku nelfefeiinj maa-na. ⁸ A ne da miẽ inj ña naa gbuu suur ãmbabalma-na bãl i nuhɔen-na, Kirsa kuu i maama-na. Diilonjo cie ku yaa-i a pigãanj-ye unj dolaa-ye ka hi kusuɔn-nu. ⁹ Fiẽfiẽ-i-na, Yesunj cie u ferẽ tãmmañ-kũngu a ce-ye nelviinj miẽ Diilonjo yaannga-na, u ce nie aa u sie kor-e u berru-na? ¹⁰ Ii naa waa bigãarunj baa Diilonjo-i, u sie u Bietjo ku a dii-ye i-naa nuɔ baa-yo. Inj suuri i-naa nuɔ tĩ, fiẽfiẽ-i-na u Bietjoñ siire, u ce nie aa u sie kor-e? ¹¹ A naara kufangu-i, Itienjo-i Yesu-Kirsa cie i hõmmu gbuu fẽ baa Diilonjo-i. U yaa diyaa-ye i-naa nuɔ fiẽfiẽ-i-na baa Diilonjo-i.

Adãmanj guɔlaaya kumanj Yesu migãanj-ku

¹² Adãma yaa diyaa ãmbabalma-i hĩema-na. Kuu dii ñaa nelduɔnj'o'i diyaa ãmbabalma-i hĩema-na aa kuliingju nyaanu ãmbabalma-i jo. A ce dumaanjo-na nuɔmba-i hiere banj cie ãmbabalma-i, kuliingju naa curebei hiere. ¹³ Aa Diilonjo suɔ duɔ hã *Moisi-i *ãnjĩnamma-i, ãmbabalma naa suur tĩ hĩema-na, nga ãnjĩnammanj ña na'a ma saa waa dumaanjo-na, Diilonjo saa tuɔ kãnj ãmbabalma-i. ¹⁴ A ne da a donj Adãma bãangu-na, a ji hi Moisi kũngu-i, kuliingju cie ku bãangu-i, halle bamanj saa cãl Adãma temma-i a yagar Diilonjo nungu-i, ku taa ku wuo-ba.

Adãma-i baa *Konjkortienjo manj naa saaya u jo, ba maacemma nyaanu ma-naa. Adãma guɔlaaya nelbiliemba-i, Konjkortienjo jo ji migãanj-ba. ¹⁵ Adãma cãlmuɔ sie gbãa fi baa Diilonj-sãmma-i. Nelduɔnj cãlmuɔ maama-na kuliingju wuyaa nuɔmba bõi ninsoñjo, nga Diilonjo hujarre temma si dii. Aa unj cie sãmma manj nelduɔnj maama-na, Yesu-Kirsa

‡ 4:23 Miwaanjo jĩnammanj-sebe 15.6

maama-na, ma maaraa kufanƙu-i aa ma bi hii nuɔmba bɔi. ¹⁶ Aa Diilon-sammaŋ juɔ baa kumaŋ, kuuduɔŋgu sɪ baa nelduɔŋ cālmuɔŋ juɔ baa kumaŋ. Ambabalma dieiŋ juɔ baa gɛŋgeruɔ maŋ, gɛŋgerɔ faŋo juɔ baa Diilon-berru, a ne da in ɔ cɛ ɔmbabalpepetieŋo maŋ, Diilonɔ cɛ hujarre yiɛ u saa cāl-e. ¹⁷ Da kuɔ cālmuɔtieŋo diei maama-na kuliŋgu cɛ ku bāanƙu-i ninsoŋo, bamaŋ siyaa Diilonɔ samma-i aa u ce-ba nelviimba u saa hūu bɪŋkūŋgu ba wulaa, Yesu-Kirsa da-u-diei cɛ ba da ba ce ba bāanƙu-i ka hi hie?

¹⁸ Terieŋgu fanƙu-na, nelduɔŋ ɔmbabalmaŋ cɛ Diilonɔ gāŋ baa nel-biliemba-i hiere dumaa, nelduɔŋ ɔncenviima bi kuraa nelbiliemba-i hiere dumɛi aa hiel-ba kuliŋgu-na. ¹⁹ Nelduɔŋo diei uŋ yagaraa Diilonɔ nuŋgu-i dumaa a ce nuɔmba bɔi ce ɔmbabalmanciraamba, nelduɔŋo diei bi siyaa Diilonɔ nuŋgu-i dumɛi a ce nuɔmba bɔi ce nelviimba Diilonɔ wulaa.

²⁰ Kumaŋ ŋaa *ɔnjɪnamma-i, Diilonɔ hāa-ye baa-ma i die suɔ wuɔ i ɔmbabalma maaraaya cor. Ŋga i ɔmbabalma-i baa ma maaramma-i hiere Diilonɔ-hujarre maaraa-ma aa bir jārā. ²¹ Diilonɔ cɛ hujarre yiɛ aa ce-ye nelviin miɛ i die da cicɛlma maŋ sa tɛŋ dede-i Itieŋo-i Yesu-Kirsa barguɔ-i-na. A ce dumaanɔ-na ɔmbabalmaŋ cɛ ma bāanƙu-i baa nelkollɛ-i dumaa, Diilonɔ-hujarre ce di bāanƙu-i baa koŋkoro-i dumɛi.

6

I karaanu i-naa nuɔ baa ɔmbabalma-i

¹ Kufanƙu terieŋgu-na i gbāa cira niɛ? I saaya i cor baa ɔmbabalma-i Diilonɔ duɔ ce hujarre yiɛ bɔi wɛi? ² Ma'i sɪ! Ii dii ŋaa i kuu a karnu i-naa nuɔ baa ɔmbabalma-i, i ce niɛ gbāa tiraa cor baa-ma?

³ Na saa suɔ wuɔ miɛ maŋ *baatiseŋ hiere a suur Yesu-Kirsa horre-na, kuu dii ŋaa i kuu baa-yo'i wɛi? ⁴ In daa *batɛmu-i, kuu dii ŋaa i kuu baa *Kirsa-i aa ba fuure-yiɛ baa-yo i To-i Diilonɔ duɔ sire-yiɛ ŋaa uŋ siire fuɔ-i dumaa baa u himma-i i die waa bāfɛlieŋ-nu. ⁵ Na saa da, da kuɔ i kuu kulduɔŋgu baa Kirsa-i, i ka bi sire sireduɔma baa-yo. ⁶⁻⁷ Umanɔ duɔ ku, u kuraa ɔmbabalma nammu-na. Terieŋgu fanƙu-na na saaya na suɔ wuɔ ba gbuu i cicuɔŋgu-i baa Kirsa-i a ko i balaanƙu-i a hūu-ye ɔmbabalma nammu-na. ⁸ Da kuɔ i kuu baa Kirsa-i, i suyaa wuɔ i ka sire waa baa-yo. ⁹ I suyaa kerre wuɔ Kirsaŋ siire hel kuomba hɔlma-na, u siɛ tiraa ku; kuliŋgu siɛ tiraa gbāa ce bɪŋkūŋgu yuɔ. ¹⁰ Kirsa kuu i diei a kure ɔmbabalma-i gbula. Uŋ siire fiɛfiɛ-i-na, u cāa Diilonɔ. ¹¹ Kuuduɔŋgu yaa baa namaa bi fɛrɛ-i: Na gbɛ na dii-ma na hɔmmu-na wuɔ na kuu a karnu na-naa nuɔ baa ɔmbabalma-i aa sire waa Yesu-Kirsa horre-na ta na cāa Diilonɔ.

¹² Terieŋgu fanƙu-na, ɔmbabalma saa saaya ma tiraa ta yaanƙa nei a ce na ta na ce kumaŋ dɔlaanuŋ-nei. ¹³ Baa na tiraa na nanna na fɛrɛ na hā ɔmbabalma-i ma ce-na kɔraaŋ namaa ta ma ce kuubabalaanƙu baa-na. Ŋga naŋ kuu aa sire waa cicɛlma fiɛfiɛ-i-na, yaanƙ aa na hā Diilonɔ-i baa na fɛrɛ u ce-na ɔnfafammanciraanƙu namaa, tuɔ ce ɔnfafamma baa-na. ¹⁴ Naŋ yaanƙ ɔnjɪnamma-i aa cu Hujarrentieŋo huon-nu, ɔmbabalma siɛ tiraa gbāa ce bɪŋkūŋgu nei.

¹⁵ Ŋga in yaanƙ ɔnjɪnamma-i aa cu Hujarrentieŋo huon-nu, i ka cor tie ce ɔmbabalma-i wuɔ ɔnjɪnamma sa tiraa ma ye dii i yuŋ-nu wɛi? Ma'i sɪ! ¹⁶ Na saa suɔ wuɔ da ŋ nanna ŋ fɛrɛ hā nelieŋo ŋaa kɔrieŋ nuɔ, a ta ŋ nu u

nunngu-i, η cɛe kutienjo kɔriɛn nuɔ ninsoŋo wei? Ku gbāa waa η naana η fere hā āmbabalma, mafamma kā baa-ni kuliin-nu. Ku gbāa bi waa η naana η fere hā Diiloŋo ta η nu u nunngu-i; kufanngu kā baa-ni viisinnin. ¹⁷ Nga yaan i tie jaal Diiloŋo-i: Namaa naman āmbabalma naa ce-na kɔraan namaa, na yaan fiɛfiɛ-i-na aa ta na nu Diiloŋo nunngu-i baa huŋga diei, aa sie ban waan maman baa-na. ¹⁸ Na hilaa āmbabalma kɔrsinni-na a suur viisinnin-kɔrsinnin. Kuu dii ŋaa na hielaa na nannga āmbabalma cemma-na, na suurii kuuviin-nu fiɛfiɛ-i-na. ¹⁹ Na nelnullu gbɛe baa-na ku'i cɛe mi biɛ nel daama-i da mi tagaaya pigāan-na. Diɛlɔ-i-na, nan ŋa naa nanna na fere dumaa ŋaa kɔraan namaa a hā āmbabalma-i ta na ce kakarkuonjo-i, a ji ce na pu baa Diiloŋo-i, naanan na fere dumɛi fiɛfiɛ-i-na na hā Diiloŋo-i, na ta na ce kuuviinngu a waa nelfafaan namaa.

²⁰ Ambabalman ŋa naa ta na yaan-na huŋgu-na, na saa ta na yuure viisinnin-maama. ²¹ Nan taa na ce kuman ku huŋgu-na, na daa bige-i kuɔ? Ma sɪ nyunjo-i-na ku da-na senserre ke? Maacemma famma temma kā baa neliɛnjo kuliin-nu.

²² Nga fiɛfiɛ-i-na, na kuraa āmbabalma nammu-na ta na cāa Diiloŋo. Nan daa kuman kuɔ, ku yaa daaku: Na ciluɔ faa a saanu baa Diiloŋ un taaran-yuɔ dumaa, aa na ka da cicɛlma man sa tɛn dede-i. ²³ Na saa da, āmbabalma pā ma tienjo-i baa kuliinngu, a ne da da η waa Itienjo-i Yesu-Kirsa horre-na, Diiloŋo hā-ni baa cicɛlma man sa tɛn dede-i gbāngbān.

7

I karaanu i-naa nuɔ baa ānjɛnamma-i

¹ Tobin namaa, mi suyaa miɛ na suɔ kun wuɔ dumaa i hɔlma-na. Na suyaa wuɔ neliɛn nuɔ da η waa cicɛlma yaa-i η saaya η ta η wuɔ hūmienja-i an saaya a wuɔ dumaa. ² Terienngu fanngu-na, casoŋo bɔlɔ duɔ waa cicɛlma, u sie gbāa hel ānsorre-na. Nga bɔln duɔ ku, bin̄kūngu sie gbāa bella-yuɔ ba ānsorre-na. ³ Duɔ yan u bɔlɔ-i cicɛlma aa kā ka soŋ bibienjo nan-na, u cālāa; u cɛe *fuocesinni. Nga u bɔlɔ duɔ ku, nelma sie gbāa yuu-yo; u gbāa soŋ bibienjo nan-na aa u sie cāl. ⁴ Tobin namaa, kuuduŋgu yaa baa namaanjo-i; nan kuu baa *Kirsa-i, kuu dii ŋaa na karaanu na-naa nuɔ baa *Moisi *ānjɛnamma-i. Na cɛe unan baan namaa. Uman siire kuomba hɔlma-na, i cɛe fuɔ baan miɛmɛi die gbāa tie ce kuman dɔlaanun Diiloŋo-i. ⁵ In waa tie ce kuman dɔlaanun-yiɛ, ānjɛnamma taa ma pigāan kuman saa fa cemma. Da ma cira kuman saa fa, i tie taara i ce ku yaa-i, a ne da ku yaa kāan baa-ye kuliinngu-na. ⁶ Nga fiɛfiɛ-i-na, in kuu baa Kirsa-i, kuu dii ŋaa i karaanu i-naa nuɔ baa ānjɛnamma-i. Iyɔnjo man waa i gbeini-na, u karaa aa yan-ye i feren nuɔ; i gbāa cāa Diiloŋo-i cāafɛmma. I yan cāacɔlomma-i, Moisin nyegāan maman, aa i tie nu *Diilon-Yalle yaa wulaa-i.

Anjɛnamma stnni-i

⁷ Terienngu fanngu-na, i gbāa cira niɛ? Anjɛnamma balaan āmbabalma temma-i wei? Ma'i sɪ! Anjɛnamma yaa cɛe mi suɔ āmbabalma-i. Kuɔ ānjɛnamma saa naa cira: «*Baa ce nenemungu-i*»*, mii naa saa suɔ wuɔ nenemungu balaan. ⁸ Ambabalma dɛraa ānjɛnamma yaa nuɔ-i a ce muɔnjo-i nenemuntien muɔ. Anjinan da ma'a maa si dii, āmbabalma kure. ⁹ Diɛlɔ-i-na, ānjɛnamman ŋa na'a ma saa waa, mi taa mi ce

* 7:7 Helman-seɓe (Exode) 20.17; Anjɛnamma tiyemman-seɓe (Deutéronome) 5.17

mi bāanɔu-i; ɲga ānɲinammaɲ juo jo, āmbabalma yaa cieɲ ma bāanɔu-i¹⁰ aa muo mi ceɾ kure. Anɲinamma maɲ naa saaya ma kāyā-yie i tie ce i bāanɔu-i, ma birii yaɲ aa kɔsuoɲ muoɲo-i.¹¹ Ambabalma deraa ānɲinamma yaa nuo-i a tāal-mi kɔsuoɲ-mi.

¹² Anɲinamma famma feɾe-i Diilonɲ-maama, ma hūmienɲa-i Diilonɲ-waanɲa. A vii aa tiraa fa.¹³ Bɲnkūfafaanɔu gbāa jo baa mɛi kɔsuoma-i wei? Ku sie gbāa! Ambabalma yaa juo baa-ma. Ma cieɲ bɲnkūfafaanɔu yaa nuo-i a kɔsuoɲ-mi da ma pigāanɲ ma balaanɔu-i baa ma hodorre-i.

Ambabalma taa yaanɲa nelbilonɲo-na

¹⁴ I suyaa wuo *ānɲinamma hilaa Diilonɲ wulaa, a ne da muoɲo-i nelbilogbāɲgbālāɲ muo, aa āmbabalma tiraa ta yaanɲa miɛ.¹⁵ Mi sa suo miɲ ceɲ kumaɲ: Miɲ taaranɲ kumaɲ mi sa ce kufanɔu, kumaɲ sa dɔlaa-miɲ mi bir mi ce ku yaa-i.¹⁶ Mi suyaa wuo miɲ ceɲ kumaɲ ku saa fa. Terienɲu fanɔu-na mi suyaa wuo ānɲinamma faa.¹⁷ A ce dumaanɔo-na ku pigāanɲ wuo mɛi maacemma sɪ mafamma-i; āmbabalma maɲ mi huoɲga-na, mafamma maacemma'i.¹⁸ Kumaɲ cie mi waɲ-ma dumaanɔo-na, mi suyaa wuo ānfafamma si dii mi kusūɲgu-na. Mi nie da ānfafamma cemmanɲ-nuoɲgu dii-miɛ, ɲga ma cemmanɲ-fɲɲgūo yaa hie?¹⁹ Miɲ taaranɲ ānfafamma maɲ, mi sa ce mafamma; miɲ'a mi sa taara āmbabalma maɲ, mi ce ma yaa-i.²⁰ Da mi ta mi ce kumaɲ mi sa taara-kuo, mɛi maacemma sɪ mafamma-i; āmbabalma maɲ mi huoɲga-na, mafamma maacemma'i.

²¹ Fieɾe-i-na, mi suyaa kumaɲ dii-miɛ: Da mi ta mi taara mi ce ānfafamma-i, āmbabalma yaa bir ta yaanɲa.²² Mi huoɲga-na, Diilonɲ-ānɲinamma dɔlnu-miɛ.²³ ɲga mi nie da nelma namma'i dii ta ma gāɲ baa mamaɲ dɔlaa-miɲ mi huoɲga-na. Ma cie āmbabalma ta yaanɲa miɛ, a ce mi ta mi hel mi ce ma yaa-i.²⁴ Mɛi sūɲɲ daama fuo! Ma kā baa muomei daami da ma ka kɔsuoɲ-mi, hai ka hūu-mi?²⁵ Mi jaal Diilonɲo yaa Itienɲo-i Yesu-Kirsa maama-na, u yaa hūyāa-mi.

Mi gbāa cira: Muo fuo, mi siyaa Diilonɲo ānɲinamma-i, ma dɔlnu-miɛ, ɲga mi kusūɲ-maama ce mi ta mi cu āmbabalmaɲ-huoɲ-nu.

8

Iyurni dii Diilonɲ-Yalle nammu-na

¹ Fieɾe-i-na fuo! Bamaɲ suurii Yesu-Kirsa horre-na, Diilonɲo sie ka gāɲ baa-ba.² Bige-i cie mi waɲ-ma dumaanɔo-na? *Diilonɲ-Yalle fɲɲgūo maɲ hāanɲ-yeɲ ninsoɲ-cicēɲma-i Yesu-Kirsa horre-na, u kuraa-ye āmbabalma nammu-na baa kuliinɲu bi nammu-na.³ *Moisi *ānɲinamma saa waa ma gbāa ce mafamma-i. Nelbiliemba nayusinni yaa naa ce ku ta ku yar ānɲinamma-i. Kumaɲ yaraa ānɲinamma-i, Diilonɲo cie u Biɛɲo ce-ku: U saanɲ-yo u jo āmbabalmanciraanɲ miɛ temma, a ji bāl baa āmbabalma-i nelbilienɲ miɛ i hɔɲma-na. U cie dumɛi a kure-mɛi.⁴ Miɛ maɲ yaanɲ i kusūɲ-maama-i aa tie ce Diilonɲ-Yalle kusūɲgu, Diilonɲo cie mafamma-i i die gbāa tie wuo ānɲinamma-i maɲ saaya ma wuo dumaa.⁵ Bamaɲ cieɲ ba feɾeɲ kusūɲ-maama-i, ba yii baa kumaɲ dɔlaaanuɲ-bei. A ne da bamaɲ cieɲ Diilonɲ-Yalle kusūɲgu-i, ba yii baa kumaɲ dɔlaaanuɲ Diilonɲ-Yalle.⁶ Da ɲ ta ɲ yii baa naɲ kusūɲ-maama yonɲ, ma kā baa-ni kɔsuoma-na; ɲga da ɲ ta ɲ yii baa kumaɲ dɔlaaanuɲ Diilonɲ-Yalle-i, ku kā baa-ni cicēɲma-na baa hɔfēɲɲenɲ.⁷ Bamaɲ hɔmmu-i yuu baa bafamba feɾeɲ kusūɲ-maama yonɲ, kutaamba-i Diilonɲ-bigāarāamba; ba sa sie Diilonɲo wulaa aa ba sie gbāa sie u wulaa.

8 Baman yaan ba kusūn-maama ta yaanga bei, ba sie gbāa ce bīnkūngu hel Diilonjo yufellen. 9 Nga namaano-i, Diilon-Yallen yey na hōmmu-na, na sa ce na kusūn-maama. Diilon-Yallen taaran kuman, na ce ku yaa-i. *Kirsā Yal da die di sī uman nuo-i, kutienjo-i Kirsā wuonjo sī. 10 A ne da da ku Kirsā dii na hōmmu-na, Diilonjo cie-na nelviin namaa, a ce dumaano-na u Yalle hāa-na cicēlma man sa tēn dede-i. Ambabalma ka ce na ku banamba temma-i, 11 nga uman siire Yesu-i hiel-o kuomba hōlma-na, u Yallen yey baa-na, u ka bi sire namaano-i baa-de.

12 Terienju fangu-na tobin namaa, cēmelle dii-yie. Nga cēmelle man dii-yie di yaa daade: I yan i kusūn-maama-i aa i tie ce kuman dolaanun Diilon-Yalle yaa-i. 13 Na saa da, da na ta na ce kuman dolaanun-nei, na ka kōsuon na fere. Nga da na yan Diilon-Yalle kāyā-nei na hiel na gboluonju kuubabalaanju cemma-na, na ka da cicēlma man sa tēn dede-i.

Diilon-Yalle ce-ye Diilon-bisālŋ miε

14 Baman yaan *Diilon-Yalle ta ba yaan-na hiere, Diilon-bisālmba. 15 Kuman cie mi wan-ma dumaano-na, nan daa Diilon-Yalle man, di sa ce-na kōraan namaa, a ce na ta na kālā; nga di ce-na Diilon-bisālŋ namaa, a ce i tie gbā i bī Diilonjo-i «Baba!» 16 Diilon-Yalle fande fere yaa fien i hōmmu-i a pigāan-ye wu Diilon-bisālŋ miε. 17 Aa in yey Diilon-bisālŋ miε, u ciilunju vii miemei; i ka wuo-ku baa i-naa baa *Kirsā-i. In mulien baa-yo, i ka bi ce i bāanju-i baa-yo u yuntesinni-na.

18 Mi suyaa miε in ceŋ muliema man nyunjo-i-na, ma sie gbāa fi baa in ka ce i bāanju-i dumaa bisīnuo-i-na. 19 Na saa da, Diilon-bisālmba sinnin ka suō yīnjo man nuo-i, hīeman-niini-i hiere ni niya yīnjo fangu himma-i. 20 Hīeman-niini-i hiere ni naa yunjo, aa ni nagān-na sī, Diilonjo yaa cie-ni dumaano-na. Mafaman fīe ce, kuu dii ŋaa ku cii ŋga ku saa kūna. 21 Yīnjo dii baa yīnjo, Diilonjo ka hūu-ni guyo nammu-na ni waa ni fereŋ nuō Diilon-bisālŋ temma, ta ni ce ni bāanju-i. 22 I suyaa kerre wuō ji hi baa nyunjo, hīeman-niini-i hiere ni gbu ni bireŋ aa ta ni cufal ŋaa kusūngu bilaa cieŋjo. 23 Aa ni' i sī yon, Diilon-bisālŋ miε i bi bireŋ dii cicaara. Diilonjo hāa-ye u Yalle-i i die suō wuō un pāa nunjo man, u ka ce-ku. I cie Diilonjo duō hā-ye Diilon-bisālmba munyierammu-i a kore muliema-na hiere gbula. 24 I kuraa, ŋga i hīŋ koŋkoro faŋo taalunjo yon. Nin hīŋ kuman taalunjo-i, da ŋ da-ku, ŋ sie gbāa tiraa ta ŋ hīŋ ku taalunjo-i. Hai moloŋo'i daa bīnkūngu dede aa tiraa cor tuō hīŋ ku taalunjo-i? 25 Nga nin hīŋ kuman taalunjo-i, da ŋ'a ŋ sa da ku yufelle, ŋ da ŋ fīe ŋ huōŋga-i ta ŋ cie-ku.

26 A naara kufangu-i, kun nuol-en dumaano-na, Diilon-Yalle bi kāyā-yie. Na saa da, i sa suō kuman saaya cārāmma Diilonjo wulaa. Nga Diilon-Yalle fande fere yaa gbuu di bireŋ di cārā Diilonjo-i di hā-ye. Din bireŋ baa man, ma sie gbāa hel nelien nun-nu. 27 Diilon un suō nuōmba kusūn-maama-i dumaano-na, u suō u Yallen cārāŋ kuman u wulaa. Diilon un taaran kuman, u Yalle cārā ku yaa-i u wulaa di hā u baamba-i. 28 I suyaa wuō Diilonjo maaman dōlnun baman, un bīe baman a saanu baa un yieraaya-mei dumaa, wēima-i hiere ma fa ba maama. 29 Kuman cie mi wan-ma dumaano-na, Diilonjo yufellen hīlaa baman nuo-i dii ku dōmma-na, u cie ba yaa da ba ce u Biēŋjo nabiēraamba a ce u Biēŋjo duō da hāmba

bɔi. ³⁰ U yufellen hilaa bamaŋ nuɔ-i dii ku domma-na, u bɛ ba yaa-i piɛ-ba u caaŋ-nu. Aa uŋ bɛ bamaŋ, u ciɛ ba yaa-i nelviimba. Aa uŋ ciɛ bamaŋ nelviimba-i, u ciɛ ba yaa da ba ce ba baaŋgu-i baa u Biɛŋo-i.

Diilonɔ-nelnyulmu temma si dii

³¹ I gbãa tiraa naara hama-i? Diilonɔ duɔ gbãŋ waa baa-ye tɪ, hai gbãa bɛna i maama-i? ³² U saa nyaayã fuɔ fɛɛŋ Biɛŋo-i; u hãa-ba baa-yo ba ko-yo i maama-na hiere. U ce niɛ aa u siɛ hã-ye bɪmbɪnni-i hiere a naara u Biɛŋo-i? ³³ Diilonɔ yufellen hilaa bamaŋ nuɔ-i, hai moloŋo'i gbãa cãl-ba? Diilonɔ fuɔ fɛɛ ba saa cãl, ³⁴ hai gbãa cira ba cãlãa? Yesu-Kirsa yaa kuu i solaŋgu-i, aa ku'i sɪ yon; u siire ka waa Diilonɔ caaŋgu-na tuɔ cãrã Diilonɔ-i u hã-ye. Terienɔ faŋgu-na molo siɛ gbãa cãl-e. ³⁵ I maamaŋ dɔlnuɔ *Kirsa-i dumaa, bige-i gbãa bɔrɔ-yiɛ baa-yo? Mulɛma siɛ gbãa, sɪlma siɛ gbãa, yaahuolo siɛ gbãa, nyulmu siɛ gbãa, naaluɔ siɛ gbãa, bãani siɛ gbãa, kuliŋgu siɛ bi gbãa. ³⁶ Naa maŋ nyɛgãaŋ dumaa Diilonɔ-nelma-na wuɔ:

«Itie, naŋ maama-na, cuo duɔ kaal, kuliŋgu hũŋ ku cu-ye dumaa ka naŋ baaŋgu-i.

Ba hãmmu doŋ baa-ye mu cor:

Ba ce-ye ŋaa baŋ kãŋ baa tũlmba maŋ da ba ka ko-ba baŋ ceŋ-baŋ dumaa.»*
Miɛ ii bi dii dumei i muntɛnammu-na.

³⁷ Nga mafammaŋ fiɛ ma ce, i maamaŋ dɔlnuɔ uman, u ce ma ta ma tɛ miɛ maama'i nuɔ-i. ³⁸ Coima saa fa, mi suyaa miɛ Diilonɔ uŋ dɔlaa-ye dumaa, bɪŋkũŋgu siɛ gbãa bɔrɔ-yiɛ baa-yo. Kuliŋgu siɛ gbãa, cicɛlma siɛ bi gbãa, *dɔrɔpɔuɔrbiemba siɛ gbãa, *jɪnabaa-ba siɛ bi gbãa, isuɔtaamba siɛ gbãa, nyuŋgo ku weima siɛ gbãa, bisɪŋ ku weima siɛ bi gbãa, himma siɛ gbãa, ³⁹ dɔr-niini siɛ gbãa, hɛmaŋ-niini siɛ bi gbãa. Diilonɔ uŋ pigãaŋ-ye uŋ dɔlaa-ye dumaa Itienɔ-i Yesu-Kirsa jomma-na, ku bɪŋkũŋgu si dii kumaŋ gbãa bɔrɔ-yiɛ baa-yo.

9

Diilonɔ uŋ hielaa u yufelle bamaŋ nuɔ-i

¹ Muɔŋo-i *Kirsa wuon muɔ, a ce dumaanɔ-na miŋ ka waŋ mamaŋ coima sɪ; ninsoŋo yaa-i. *Diilonɔ-Yalle ce mi ta mi suɔ-ma mi huɔŋga-na wuɔ mi waŋ ninsoŋo. ² Miŋ taaraŋ mi waŋ mamaŋ ma yaa daama: Mi huɔŋga si dii huɔŋga, ma gbu ma kukul-mi. ³ Kuɔ Diilonɔ naa gãŋ baa muɔmɛi aa hiel mi nuŋgu-i Kirsa horre-na aa ceŋ yan mi nellen-tobimba-i, kuu naa dɔlnu-miɛ yan. ⁴ Ba yaa haba-i? Ba yaa *Isirahɛl-baamba-i. Diilonɔ ciɛ ba yaa-i u bisãlmba, u caraaya ba yaa-i, u bilaa *tobisɪnni-i baa ba yaa-i, u hãa ba yaa u *ãŋjɪnamma-i, u pigãaŋ ba yaa ba ta ba buol-o, u pãa nuŋgu-i baa ba yaa-i. ⁵ Bafamba bɪncuɔmba yaa Abiramubaa-ba-i. Aa nelsɪnni-na, Kirsa maŋ bɪmbɪnni-i hiere ni yuŋgu-na, u bɪncuɔmba yaa bafamba-i. Kirsa-i Diilonɔ, u gbɛ baa gbɛliɛma hannɪ maŋ jon. Ma ciɛ!

⁶ Nga baŋ'a ba saa hũu Kirsa maama-i, ku pigãaŋ wuɔ Diilonɔ-nupãlle ciɛ gbãŋgbãŋ wei? Ku'i sɪ! Na saa da, Isirahɛl-baamba-i hiere, ba hieroŋo sɪ Isirahɛl-baamba Diilonɔ wulaa; ⁷ aa *Abiramu bisãlmba-i hiere, ba hieroŋo sɪ Abiramu bisãlŋ-kireiŋa. Hama-i nuɔ-i? Diilonɔ gbɛ Abiramu-i wuɔ: *«Miŋ pãa nuŋgu maŋ baa-ni wuɔ mi ka hã-ni huɔŋgu, *Isaki yaa ka hã-ni baa huɔŋgu faŋgu-i.»** ⁸ U taara u cira wuɔ Abiramuŋ huɔŋ bisãlmba

* 8:36 Gbɛliemaŋ-nalãaŋgu (Psaume) 44.23 * 9:7 Miwaanɔ jɪnammaŋ-sebɛ (Genèse) 21.12

manj hiere fuɔ homma-i, Diilonjo sa kãñ-ba Abiramu bisãlmba. Nga unj pãa nunngu-i aa hã-yo bamanj, u kãñ ba yaa-i Abiramu bisãlmba-i. ⁹ Diilonjo pãa nunngu-i baa-yo wuɔ: «*Mi ka bir jo belle manj juɔñ fiɛfiɛ ku temma-i, huɔngju fanngu-na, Sara ka da bɛpoljo.*»†

¹⁰ Aa u'i sɪ yonj. Erebeke bi daa pɛɓbaa baa i bɪncɔɪŋo-i Isaki-i. ¹¹ Bisãlñ daaba saa naa hi honj yogo, ba saa naa ce kuufafaanngu dede, ba saa naa bi ce kuubabalaanngu dede. Nga Diilonjo hiel nuɔmba-i fuɔ hielma. ¹² Wuɔ gbɛ Erebeke-i wuɔ: «*Bɛpomɔljo ka tuɔ cãa hãanjo-i.*»‡ U ciɛ mafamma-i duɔ pigãan wuɔ u sa ne moloŋo ãncemma aa hiel-o, nja u nyaanu fuɔ fereñ nunj-ãndaanngu. ¹³ Ma bi nyegãanj dumei wuɔ: «**Yakɔbu-i baa Esawu-i, mi yufelle hilaa Yakɔbu yaa nuɔ-i.*»§

Diilonjo yufelle bi hilaa banamba-na

¹⁴ Terienngu fanngu-na, i gbãa cira niɛ? Diilonjo maacemma saa fa wei? Ku'i sɪ! ¹⁵ U gbaraa-ma baa *Moisi-i wuɔ: «*Da mi ta mi taara mi ce hujarre umanj nuɔ-i, mi ce-yuɔ. Da mi ta mi bi taara mi ce baa umanj, mi bi ce baa-yo.*»* ¹⁶ Diilonjo sa ne η huɔngja, u sa bi ne η ãncemma. U ne u hujarre yonj. ¹⁷ Diilonj-nelmanj-seɓe-i-na, Diilonjo gbɛ Esipi jãmatigi-i wuɔ: «*Mi ciɛ-ni jãmatigi nuɔ da mi pigãan-ni mi fɔngũɔ-i, ku yaa mi yerre ka du terni-na hiere ka saa.*»† ¹⁸ Terienngu fanngu-na, Diilonj duɔ tuɔ taara u ce hujarre umanj nuɔ-i, u ce. Duɔ bi tuɔ taara u naara kunanngu ãnyagarma manj nuɔ-i, u bi naara.

¹⁹ Unaa ka gbɛ-mi wuɔ: «*Bige-i ciɛ Diilonjo tiraa tuɔ cãl-e? Hai moloŋo-i gbãa ciɛ Diilonjo-i u huɔya-maama cemma-na?*» ²⁰ Nanj hilaa hie, nuɔni manj nelbilonj nuɔ, aa ta η fanu baa Diilonjo-i? Birennga gbãa gbɛ ka matienjo-i wuɔ: «*Bige-i ciɛ η ma-mi dumandɛ-i?*» ²¹ Kumanj da ku dɔlnu bitomarãno-i u ma ku yaa-i baa u yemaanngu-i. Da ku dɔlnu-yuɔ u ma sukpekpellunj-bituonngu, da ku bi dɔlnu-yuɔ u ma sudɔdɔllunj-bituonngu baa yemaduɔngju fanngu-i.

²² Bamanj duu Diilonjo huɔngja-i, bamanj gbɛ kɔsuɔma-i, Diilonj duɔ tiera ba nuonngu-i duɔ ji pigãan-ba u jãyãmma-i baa u fɔngũɔ-i yiingju nanju, nanj'a niɛ? ²³ Aa unj ciɛ hujarre-i bamanj nuɔ-i, unj tigiinj bamanj dii ku domma-na ba da ba ta ba ce ba bãanngu-i baa-yo, duɔ ce baa-ba ceñ daama temma-i, a pigãan wuɔ hujantienjo, nanj'a niɛ? ²⁴ Unj bɛ miɛ manj *Yuifubaa-ba hɔlma-na baa *niɛraamba bi hɔlma-na hiere, u ciɛ baa miɛmɛi, u saa ce baa Yuifubaa yonj. ²⁵ U waan ma yaa-i Ose seɓe-i-na wuɔ: «*Bamanj saa waa mi baamba, mi ka ce-ba mi baamba.*

Bamanj maama-i saa ta ma dɔl-minj, mi ka ta mi ku ba maama-na nja nelienjo baa u dɔrjo.

²⁶ *Aa banj nja naa gbɛ nuɔmba-i terni manj nuɔ-i wuɔ mɛi baamba sɪ, kufanngu terni-na, ba ka ta ba bɪ-ba Cicɛlmantienjo bisãlmba.*»‡

²⁷ *Isayi bi waan *Isirahɛl-baamba maama wuɔ: «*Halle da ku fiɛ'a Isirahɛl-baamba ka ciinu niɛ niɛ, ba da-ba-diei ka kor-bei yonj;* ²⁸ *kɛɛ Itien unj waan mamanj nelbiliemba kũngju-na, u ka ce-ma hiere aa u ka tiraa ce-ma pãmpãnj.*»§ ²⁹ Isayi duɔŋo fanjo naa bi wuɔya wanj-ma wuɔ:

† 9:9 Miwaanjo jɪnammanj-seɓe (Genɛse) 18.10 ‡ 9:12 Miwaanjo jɪnammanj-seɓe (Genɛse) 25.23 § 9:13 Malaki (Malachie) 1.2-3 * 9:15 Helmanj-seɓe (Exode) 33.19 † 9:17 Helmanj-seɓe (Exode) 9.16 ‡ 9:26 Ose (Osée) 2.1,25 § 9:28 Isayi (Ésaïe) 10.22-23

«Kuɔ Dombuɔ saa naa yan huonɔgu hã-ye,
 ii naa gbuo hiere ŋaa Sodɔmutaambaŋ gbuyaa dumaa.
 Mamanɔ daa Gomɔrtaamba-i maa naa bi da-ye.»*

Viisinni da Diilon-na, ni sa da anjɔnamma-na

³⁰ In taaran j waŋ maman ma yaa daama: *Niɛraamba man saa ta ba wuɔ *anjɔnamma-i da ba da viisinni-i, ba daa-ni. Ba daa-ni dan hama-i temma-i? Ban haa ba nanɔa-i *Kirsa-i-na ku'i ciɛ ba da-ni. ³¹ A ne da *Isirahel-baamba famba man taa ba wuɔ anjɔnamma-i da ba da-ni, ba saa gbãa da-ni. ³² Bige-i ciɛ ba saa gbãa da-ni? Ba saa haa ba nanɔa Kirsa-na taara-niɛ, ba taaraaya-niɛ baa ba ciluɔ, ku'i ciɛ ba saa gbãa da-ni. Ba kãa ka tistɔŋ ba fɛrɛ tãmpɛlle† man malãan nuɔmba-i. ³³ Diilon un waan diman maama-i u sɛbɛ-i-na wuɔ:

«Mi ka jna tãmpɛlle *Sinyɔ-i-na,
 nuɔmba ka ta ba tistɔŋ ba fɛrɛ diɛ.

Di ka ta di mal nuɔmba-i.

Ŋga uman duɔ haa u nanɔa diɛ, u yaanɔa siɛ ture.»†

10

¹ Tobin namaa, man un yuu mi huonɔa-i, mi taara *Yuifubaa-ba kor. Mi gbu mi cãrã ku yaa Diilonɔ wulaa mi hã-ba. ² Coima saa fa: Ba hinu pãama baa Diilon-kungu-i, ŋa ba saa suɔ hũmefafalle-i. ³ Nɛliɛŋ nuɔ nin saaya ŋ ce kuman Diilonɔ tuɔ kãŋ-ni nelviin nuɔ, ba saa suɔ-ku aa ta ba taara ba ce nelviimba bafamba fɛrɛŋ cemma. A ce dumaanɔ-na, Diilon un ciɛ kuman duɔ gbãa ce-ye nelviin miɛ, ba saa siɛ-ku. ⁴ A ne da *Kirsa yaa juɔ ji baal *Moisi *anjɔnamma-i. U ciɛ mafamma-i kuman ka ce baman da ba haa ba nanɔa-i yuɔ Diilonɔ tuɔ kãŋ-ba nelviimba.

⁵ Na saa da, uman taaraayan viisinni-i anjɔnamma barguɔ-i-na, Moisin waan man ku kungu-na, ma yaa daama wuɔ: «Uman duɔ gbãa wuɔ anjɔnamma hũmieŋa-i hiere, a ka kor-o.»* ⁶ Ŋga uman hũyãa Diilon-maama-i duɔ taara viisinni-i, man waan baa-yo ma yaa daama wuɔ: «Baa cira: <Hai ka nyugun dɔrɔ-i-na ka bi Kirsa-i?> ⁷ Baa bi tiraa ŋ cira: <Hai ka suur hẽma-na ka sire Kirsa-i?>» ⁸ Ma nyegãan wuɔ: «Diilon-nelma dii ŋ caanɔa-na; maa dii ŋ nunɔa-na, maa dii ŋ huonɔa-na.»† Ma ciɛra wuɔ na hũu Diilon-maama-i. I wuɔra i waŋ ma yaa-i baa nuɔmba-i. ⁹ Na saa da, da ŋ puur ŋ nunɔa-i a waŋ-ma nuɔmba yufelle-na wuɔ Yesu yaa Itieŋo-i, aa hũu-ma hin wuɔ Diilonɔ siire-yuɔ hiel-o kuomba hɔlma-na, ŋ ka kor. ¹⁰ Da ŋ hũu-ma hin, Diilonɔ tuɔ kãŋ-ni nelviin nuɔ. Da ŋ puur ŋ nunɔa-i a waŋ-ma, Diilonɔ kor-ni. ¹¹ Na saa da, Diilon-nelma ciɛra wuɔ: «Uman duɔ haa u nanɔa yuɔ, kutieŋo yaanɔa siɛ ture.»† ¹² A ce dumaanɔ-na Yuifubaa-ba-i baa *niɛraamba-i kuuduonɔgu yaa-i; binɔkungu saa bɔrɔ-bɛi. Yunteduonɔ'i yieŋ ba yun-nu hiere tuɔ ce anfafamma-i baman muyaan ba natiɛŋa yuɔ. ¹³ Ŋaa man nyegãan dumaa Diilon-nelma-na wuɔ: «Uman duɔ muo u natiɛŋa Itieŋo-na, u ka kor-o.»§ ¹⁴ Ŋga da ba saa haa ba nanɔa yuɔ, ba ka ce niɛ gbãa muo ba natiɛŋa yuɔ? Aa da ba saa nu u maama-i,

* **9:29** Isayi (Ésaïe) 1.9. Mamanɔ daa Sodɔmutaamba-i baa Gomɔrtaamba-i ku da Miwaanɔ jɔnmanɔ-sebɛ-i-na (Genèse) 19.23-28. † **9:32** Tãmpɛlle man malãan nuɔmba-i: Ba gbɛ Yesu yaa-i. Niɛŋ Pier diɛ. 2.4.8. † **9:33** Niɛŋ 10.11; Isayi sebɛ-i-na (Ésaïe) 8.14; 28.16; Pier diɛ. 2.6-8. * **10:5** Buolman-sebɛ (Lévitique) 18.5; Gal. 3.12 † **10:8** Anjɔnamma tiyemman-sebɛ (Deutéronome) 30.12-14 † **10:11** Isayi (Ésaïe) 28.16 § **10:13** Yowel (Joël) 3.5

ba ka ce niɛ gbāa haa ba nanɔa yuɔ? Aa moloŋ duɔ uu si dii duɔ tuɔ wanɔ u nelma-i, ba ka ce niɛ gbāa nu-ma? ¹⁵ Aa moloŋ duɔ saa puɔr ma yerren, ma ka ce niɛ gbāa wanɔ? Ma waanɔ Diilonɔ-nelma-na wuɔ: «*Bamanɔ juɔŋ baa neldɔdɔlma-i, ba jomma sa suɔ aa fɛ huɔŋga.*» * ¹⁶ Nɔa nuɔmba-i hiere ba saa siɛ *Neldɔdɔlma-i. *Isayi waanɔ-ma wuɔ: «*Itie, iŋ wanɔ nelma manɔ, ŋ daa hai huɔyaa-ma?*» † ¹⁷ Terienɔgu fanɔgu-na, Kirsa nelma numma yaa juɔŋ baa ma huuma-i.

¹⁸ Yaanɔ mi yuu-na: Nuɔmba saa nu nelma famma-i wei? Ba nuɔ-ma! Diilonɔ-nelma ciɛra wuɔ:

«*Ba nelma gbuyaa hiɛma-i hiere.*

Nuɔmba nuɔ ba nelma-i niɛiŋa-na hiere ka saa.» †

¹⁹ Mi ka tiraa yuu ne: *Isirahel-baambaŋ nuɔ-ma, ba saa naa suɔ ma yaanɔga-i wei? Ma yaanɔga suyaa! Moisi yaa waanɔ-ma diɛlɔ wuɔ: «Diilonɔ ciɛra:

«*Nan'a na sa kɔŋ bamanɔ wuɔ niɛraamba, mi ka ce na ta na ce yeɓma bei.*

Mi ka ce na hɔmmu du baa bamanɔ sa suyaanɔ biŋkɔŋgu.» S»

²⁰ Aa Isayi daa holle cira: «Diilonɔ ciɛra:

«*Bamanɔ saa ta ba taara-miɛ, ba daa-mi.*

Bamanɔ saa ta ba yuu-mi baa weiɓma, mi caraaya ba yaa-i.» *

²¹ Nɔa kumanɔ ŋaa Isirahel-baamba kɔŋgu-i, Diilonɔ ciɛra:

«*Baanɔgu-i baa isuɔŋgu-i mi bi mi baamba-i, ŋga ba sa siɛ-mi.*

Ba sa nu mi nuŋgu-i aa tiraa pu bubuɔsinni baa-mi.» †

11

Diilonɔ saa ciɛna Isirahel-baamba-i

¹ Terienɔgu fanɔgu-na, yaanɔ mi yuu-na: Diilonɔ ciɛnaana u baamba-i *Isirahel-baamba-i wei? U saa ciɛna-bei. Mei fɛrɛ-i Isirahel nellenɔ-wuonɔ muɔ, *Abiramu haayɛlɔ muɔ aa *Bensaamiɛ duŋ-wuonɔ muɔ. ² Diilonɔ u yufellenɔ hilaa bamanɔ nuɔ-i dii ku domma-na, u siɛ gbāa ciɛna-bei.

*Eliŋ muyaa u natiɛŋa Diilonɔ-na Isirahel-baamba maama-na kusuonɔ-nu Diilonɔ-nelma-na, ma si na suɔ ku terienɔgu-i ke? ³ U ciɛra wuɔ: «*Itie, ba kuɔ ŋ *pɔpuɔrbiɛmba-i aa muonu mumbuolmuŋ-terni-i. Muɔmei tyaa mi diei ŋ huonɔgu-na, ŋga baa dii ta ba taara-miɛ baa komma.*» * ⁴ Uŋ waanɔ mafamma-i Diilonɔ siyaa-yo baa hama-i? U ciɛra wuɔ: «*ŋ saa tɛ ŋ diei! Nuɔmba neifiɛŋa siɛi nuɔsiba ndii dii baa-mi mi jɛnamma-na, kutaamba saa pigeŋ dede Baal†yaanɔga-na.*» † ⁵ Kuubiduɔŋ daaku yaa nyunɔgo ku baanɔgu-na: Diilonɔ uŋ fiɛlaa celle-baamba manɔ Isirahel-baamba-na, baa dii yogo.

⁶ U ciɛ baa-ba aa fiɛl-ba, u saa ne ba maacemma. Kuɔ uu naa ne ba maacemma, baa naa saa cira u ciɛ baa-ba.

⁷ Ku yunɔgu yaa daaku wuɔ Isirahel-baambaŋ taa ba taara kumanɔ, ba saa da-ku; Diilonɔ uŋ fiɛlaa bamanɔ bei, ba'i daa-ku yonɔ. Ba boluonɔgu ciɛ anyagarmantaamba ⁸ ŋaa manɔ nyegāanɔ duma Diilonɔ-nelma-na wuɔ: «*Ji*

* **10:15** Isayi (Ésaïe) 52.7 † **10:16** Isayi (Ésaïe) 53.1 † **10:18** Gbeliemanɔ-nalāanɔgu (Psaume)

19.5 § **10:19** Anɔjɛnamma tiyemmanɔ-sebe (Deutéronome) 32.21 * **10:20** Isayi (Ésaïe) 65.1

† **10:21** Isayi (Ésaïe) 65.2 * **11:3** Jāmatigi ba sebedɛlɛlāno (1 Rois) 19.10,14 † **11:4** Baal:

Tiɛnɔgu nanɔ yerre-i dumaanɔ-na. † **11:4** Jāmatigi ba sebedɛlɛlāno (1 Rois) 19.18

hi baa nyungo Diilono cie ba hammu ku aa yan-ba, aa cu ba yammu-i, aa suuye ba tunn-i ba sa nu baa-ni.» § 9 *Davidi bi ciera wuo:

«Ban wuo niidodlni man, mi taara Diilono ce-ni naa kollu a bel-ba, u ce-ni naa juono a cure-bei, u ce ni yaa u sagolnu ba gbeini-i a suu ba ambabalma solaanngu-i. 10 Mi taara u yir-ba, ba baa tiraa ta ba da baa ba yufien-a-i.

Aa u haa yaahuolo-i bei, ba baa gbāa ciir wuo baa-yo.»*

11 Yaan mi yuu-na: Isirahel-baaman tisāan ba fere a cii, ba ka pān tē dii hēma-na wei? Ba sie pān tē dii. Ba cālmuo birii yan aa kāyā *nieraamba kor. A ce dumaano-na, Isirahel-baamba ka ta ba ce yelma bei. 12 Da ku ba cālmuo cie ānfafamma nelbiliemba-na, da ku ba ciima kāayā nieraamba-i, da ba sire, ku ka kāyā nelbiliemba-i ka hi hie?

Nieraamba korman-kungu-i

13 Fiefie-i mi nelma vii *nieraan namei. Namaa namaan *Isirahel-baan namaa sī, Diilono puwraa-mi namaa hōlma yaa nu-i. Mi maacemma sa suō aa dōlnu-mie. 14 Mi bi ce kufangu-i da mi ce mi neller-tobimba-i yelmantaamba a gbāa da mi kor banamba bei. 15 Na saa da, Diilon un cielaa-ba kotuonngu, ku cie fuō baa nieraamba-i ba suurnu ba-naa. Duō ji sie ba pie-yo, kufangu ka waa nie nie? Ku ka waa naa ba kuu aa sire.

16 Na saa da, da η pā didielamma-i hā Diilono-i, η dīmma-i hiere ma cie Diilon-maama. Da η pā tibikāalmba-i hā Diilono-i, tibinegemma-i hiere mu cie Diilon-muumu. 17 Isirahel-baamba dii naa ciin-tibiingu aa nieraan namaano-i na waa naa hien-tibiingu. Diilono karaa ciin-tibiingu negemma nammu nanna, aa bie hien-tibiingu negemma gbo mu fonni-na. Ciin-tibiingu negemman dan tibiomma man, namaa na bi da maaduoma famma yaa-i, aa ma hel hiere kaasiduon daani yaa nu-i. 18 Kufangu terienngu-na, baa na nye ban karaa negemma man. Na ce nie aa nye-mu? Negenḡa sa tūu kaasinni, nḡa kaasinni'i tūyāan negenḡa! 19 Unaa gbāa bi cira: «Diilono karaa negemma fammu-i aa dii muomei mu fuonngu-na.»

20 U waan ninsono, nḡa kuman cie Diilono kar-mu, ku yaa daaku: Mu saa haa mu nanḡa yuō ku'i cie u kar-mu halan-mu. Nuonin haa η nanḡa-i yuō ku'i cie u dii-ni mu fuonngu-na. Yan aa η nanna bombolma-i aa η ta η kāalā Diilono-i. 21 Diilon duō kar ciin-tibiingu negemma-i nanna, bige-i gbāa cie-yo hien-tibiingu muumu karma-na? 22 N saa da, Diilono pigāan u fafaangu-i baa u hōdorre-i pigāan daama temma yaa-i: U huonḡa don baa baman naana u hūmelle-i aa fa baa nuoni man nyaarāa-yuō. Da η bi nanna-yuō, u bi kar-ni nanna ciin-negemma temma. 23 Aa Isirahel-baan da ba nanna ba ānyagarma-i, Diilono ka bir dii-ba ba fonni-na. Ku fōngūō dii-yuō u duō ce-ma. 24 Nuono-i, nan waa hien-tibiin-nu, ba kar-ni jo ji gbo-ni ciin-tibiin-nu; mafan da ma saa yar Diilono-i, ciin-tibiingu feren negemma gbomma ce nie gbāa yar-o?

Isirahel-baamba korman-kungu-i

25 Tobin namaa, mi taara na suō Diilono kusungu-i, ku yaa na ka suō wuo na nelnulle gbie baa-na. *Isirahel-baamba namba nyaayā ba fere. A ce dumaano-na Diilono yaan-ba tuō cie *nieraamba man dii da ba kor

§ 11:8 Anjinamma tiyemman-sebe (Deutéronome) 29.3; Isayi (Ésaie) 6.10; 29.10 * 11:10 Gbeliemān-nalāanḡu (Psaume) 69.23-24

hiere, ba kor aa u suɔ kor-ba. ²⁶ Isirahel-baamba ka kor hiere dumɛi ɲaa maŋ nyegāaŋ duma a wuɔ:

«*Koŋkortieŋo ka hel *Sinyo;*

u ka hiel *Yakɔbu haayɛlmba-i anyagarma-na.

²⁷ *Mi ka hur ba ambabalma-i halan-ma bei aa bel *tobisinni baa-ba.»*†

²⁸ Isirahel-baambaŋ'a ba saa sie *Neldɔdɔlma-i, diɛ i ne-ku, ba ciɛ Diilonɔ-bigāarāamba, ɲga ku kuraa niɛraaŋ namaaŋo-i. A ne da diɛ ne Diilonɔ u yufellen hilaa-bei dumaa, i ne da ba maama dɔlnu-yuɔ yogo ba bɪncuɔmba maa-na. ²⁹ Na saa da, Diilonɔ duɔ hā-ni, u hāa-ni. U yufel da di hel-niɛ, di hilaa-niɛ; u sa bir baa huon-āndaanɲu. ³⁰ Yiinaa-i-na, namaa na saa ta na nu Diilonɔ nuŋgu-i, Isirahel-baambaŋ juɔ ciina u nuŋgu-i huɔŋgu maŋ nuɔ-i, u suɔ ce hujarre namaaŋo-na. ³¹ Ba yagaraa Diilonɔ nuŋgu-i fiɛfiɛ-i-na a ce u ce hujarre namaaŋo-na, aa bafamba da ba bi da u hujarre-i. ³² Kumaŋ ciɛ mi waŋ-ma dumaanɔ-na, Diilonɔ yaan Isirahel-baamba-i baa niɛraamba-i hiere ba fɛɛŋ nuɔ ba suur ambabalma-na bāl ba nuhɔɛŋ-na aa suɔ duɔ ce hujarre bei hiere.

³³ Coima saa fa, Diilonɔ fafaanɲu temma si dii! U nu nelma-i ma numma-i aa tuɔ suɔ wɛima-i hiere. Molo sie gbāa suɔ u huɔya-maama-i ti-ma, molo sie bi gbāa konnu u kusūŋgu-i ³⁴ ɲaa maŋ nyegāaŋ duma a u nelma-na wuɔ:

«*Hai gbāa suɔ Itieŋo kusūŋ-maama-i?*

Hai gbāa dii nelma u tūŋ-nu?»‡

³⁵ *Hai diyaa cɛmelle yuɔ dede aa u duɔ ji suu-de huon-nu?»*§

³⁶ Bɪmbɪnni-i hiere u yaa hielaa-ni, nii dii fuɔ nagāŋ-na aa ni tiyāa fuɔ tɛma. Yaan i tiɛ gbɛliɛŋ u yaa-i hɔnni maŋ jon! Ma ciɛ.

12

Diilonɔ-bilon-wuɔsaanɲu

¹ Tobinɔ namaa, Diilonɔ uŋ ciɛ hujar daade temma-i yiɛ, jande, mi cārā-nei, hāaŋ-yon baa na fɛɛ ɲaa ban hāŋ-yon tāmman-kūŋgu duma a. Yaan na ciluɔ tuɔ fa. Taa na ce kumaŋ dɔlaanunɲ-yuɔ. Ba buol Diilonɔ-i dumɛi ninson-buolma-i. ² Baa na ta na nyaanu nelbiliemba kuucenɲu-i, yaan Diilonɔ bir-na u birma a hā-na ānjɔɔfɛlemma, ku yaa na ka ta na suɔ Diilonɔ huɔŋga-i: Kumaŋ faa, kumaŋ dɔlaanunɲ-yuɔ baa kumaŋ vii, na ka ta na suɔ-ku.

³ Diilonɔ uŋ firinu u huɔŋga-i aa ce baa-mi, mi ka dii nelma na tūnni-na hiere: Yaan bombolma-i aa nelieŋo nelieŋo u jina u fɛɛ u fuonɲu-na. Nan haa na naŋga-i Diilonɔ-na aa u hā-na fɔŋgɔbaa-ba maŋ, taa na ce na wɛimambaa-ba-i na saanu baa ba yaa-i. ⁴ Nelbilon uŋ yɛŋ duma a baa terni bɔi u kūɔma-na, terieŋgu terieŋgu baa ku maacemma, ⁵ miɛ inɲ fiɛ ciinu, i suuriinu i-naa dumɛi. Ii dii ɲaa i gbuɔnu ce nelduɔŋo *Kirs a horrena, nelieŋo nelieŋo baa u munyierammu. ⁶ Diilonɔ firinu u huɔŋga-i a hāye i de-i-denɲ fɔŋgɔbaa. Duɔ hā nuɔni maŋ u pɔpuɔrunɲu cemman-fɔŋgɔ-i, baa haar baa-yo u hūmelle-na. ⁷ Kāyāmmaŋ-fɔŋgɔ duɔ waa baa umaŋ, u tuɔ kāyā. U nelma pigāamaŋ-fɔŋgɔ duɔ waa baa umaŋ, u tuɔ waŋ-ma u pigāaŋ. ⁸ Sireinɲ-fɔŋgɔ duɔ waa baa umaŋ, u tuɔ dii sireinɲa-i banambana. Umaŋ duɔ da u nagāŋ-na, kutieŋo yaŋ u naŋga ta ka fara baa huɔŋga

† 11:27 Isayi (Ésaïe) 59.20-21 ‡ 11:34 Isayi (Ésaïe) 40.13 § 11:35 Yabu (Job) 41.3

diei. Umanj duɔ da yaanɔa-i, u ce u yaatesinni-i baa pãama. Duɔ hã umanj fɔngũɔ-i wuɔ u tuɔ kãyã sũntaamba-i, kutienɔ tuɔ ce-ma baa hɔfelle.

⁹ Na nelyulmu saaya mu konj, huhurma saa saaya ma waa-muɔ. Gbuu na bigãan ambabalma-i aa na vaa na fere baa anfafamma yaa-i. ¹⁰ Taa na dɔl na-naa ŋaa ɔduɔŋ-bien namaa. Taa na ŋina na fere banamba huon-nu. ¹¹ Taa na hinu pãama-i, baa na ce yentaan namaa. Vaan na fere baa Itienɔ maacemma-i, baa na fe baa-ma. ¹² Nan hɔn kumanj taalunɔ-i, yaan ku ta ku fe na hommu-i. Wein da ma da-na, na doluonu-meɪ. Taa na hinu Diilocãrãlle-i. ¹³ Taa na kãyã Diilon-dũŋ-baamba manj naaluɔ unj suurii-beɪ. Taa na ce niraamba nersinni-i fafamma. ¹⁴ Taa na cãrã Diilonɔ-i na hã bamanj ciɛn-nanj kpãncɔlgũɔ-i. Taa na cãrã kuufafaanɔ na hã-ba; baa na haa na nubabalaanɔ beɪ. ¹⁵ Taa na nyɛ baa bamanj nyienj, aa na ta na kaal baa bamanj kaalaan. ¹⁶ Taa na nunu na-naa. Baa na ta na tetɛn na fere; yaan aa na ta na sie maacemma manj sɔlsɔl-maama-i*. Baa na da nie sɪ na suɔ weɪma-i hiere.

¹⁷ Baa na ta na suu ambabalma sɔlaanɔ-i baa ambabalma. Gbãan na ta na ce kumanj faa na hã nuɔmba-i hiere. ¹⁸ Gbãan na ta na gbo baa nuɔmba-i hiere; baa na yan ma hella namaa. ¹⁹ Mi jɛnaan namaa, baa na ta na suu sɔlaanɔ-i na fere, yaan Diilonɔ yaa tuɔ suu-ku. Na saa da, ma nyegãan Diilon-nelma-na wuɔ: Itienɔ ciɛra wuɔ: «*Yaan sɔlaanɔ-i na hã muɔ. Muɔmeɪ ka pã nelienɔ nelienɔ baa kumanj saaya baa-yo.*»[†] ²⁰ Ŋga kumanj namaa kũŋgu-i, ku yaa daaku: «*Nyul da mu ta mu ko ŋ bigãarãŋo-i, hã u wuɔ. Hũŋkuasɔŋ da ni bel-o, hã u nyɔŋ. Da ŋ ce mafama-i kuu dii ŋaa ŋ gbãlãa dãncienɔa'i kũnna u yunɔu-na.*»[‡] ²¹ Baa na yan ambabalma da yunɔu nei, ciɛn anfafamma-i na hiel ambabalma-i na hɔlma-na.

13

Taa na sie fɔngɔtaamba wulaa

¹ Nelienɔ nelienɔ u saaya u tuɔ sie fɔngɔtaamba wulaa. Kumanj ciɛ mi wanj-ma dumaanɔ-na, fɔngɔtesinni-i hiere ni hel Diilon-na, u yaa jɛna fɔngũɔ-i hiere. ² A ce dumaanɔ-na umanj duɔ tuɔ gãŋ baa fɔngɔtaamba-i, u gãŋ baa Diilonɔ. Bamanj ciinaananj fɔngɔtaamba nunj-ãndaanɔ-i, ban taaranj kumanj ba ka da-ku. ³ Da ŋ ta ŋ ce kuuviinɔ, korma sa da-ni baa fɔngɔtaamba-i. Korma da ambabalmanciraamba'i baa-ba. Terienɔ fanɔu-na, da ŋ'a ŋ sa taara korma ta ma da-ni baa-ba, yan aa ŋ ta ŋ ce kuuviinɔ, ku yaa bafamba fere-i ba ka ta ba gbelien-ni. ⁴ Fɔngɔtaamba ce Diilon-maacemma'i dumaanɔ-na da ba dii-ye hũmefafalle-na. Ŋga da ŋ bir yan aa ta ŋ ce kuubabalaanɔ, ŋ saaya ŋ kãalã-beɪ. Diilon unj hã-ba comelle manj, u saa hã-ba baa-de gbãŋgbãŋ, ba ce fuɔ maacemma'i baade. Umanj duɔ cãl, ban haa kumanj yuɔ, ku pigãan Diilon-berru. ⁵ Ku'i ciɛ i gbɪɛ i tie sie fɔngɔtaamba wulaa. I baa ne muoru yonj aa tie sie, i ne i hommu, i suyaa wuɔ ku faa.

⁶ Ku'i bi ciɛ ŋ da na saaya na ta na pã na nampobaa-ba-i. Bamanj hũyãan nampo-i, Diilonɔ'i bi hãa bafamba-i maacemma famma-i. ⁷ Ninj saaya ŋ pã kumanj, pã-ku ŋ hã kunj vii umanj. Taa na pã nampobaa-ba-i na hã ba

* **12:16** Yaan aa na ta na ta na sie maacemma manj sɔlsɔl-maama-i: Girekimma-na terienj daaku gbãa bi nu nunj daama-i: «*Yaan aa na ta na ta na sie na pie nawalaamba-i.*»[†] **12:19** Anjnamma tiyemmanj-seƆe (Deutéronome) 32.35 [‡] **12:20** Bincuaŋ-nelmanj-seƆe (Proverbes) 25.21-22

taamba-i, umañ duɔ saaya baa kām̄ma, na kāñ-yo. Uman̄ duɔ saaya baa bɔbɔima, na ce-yo bɔi.

Anj̄namma tuole-i

⁸ Da ma hel nelnyulmu-na, baa na yan̄ b̄iñk̄iñ c̄melle waa unan̄ nuɔ-na. Na saa da, umañ duɔ yan̄ banamba maama ta ma dɔlnu-yuɔ, kuu dii ŋaa kutien̄o t̄ie baa *Moisi *anj̄namma-i ma k̄iñgu-na hiere. ⁹ Kuman̄ cie mi wan̄-ma dumaan̄o-na, maman̄ nyeḡaan̄ anj̄namma-na wuɔ: «*Baa ce *fuoces̄inni, baa ko nelieñ̄o, baa cuo, baa nenu nelieñ̄o*» * ka cor baa manamma-i hiere, ma juɔ ji gbura ma-naa nelma diei maan̄ daama yaa nuɔ-i wuɔ: «*ñ saaya ñ dɔl ñ nanol̄ñ̄o-i ñaa niñ dɔl ñ fer̄e dumaa.*»† ¹⁰ Da ñ ta ñ dɔl ñ nanol̄ñ̄o-i, ñ sa j̄ɔguñ̄-yo baa kuubabalaan̄gu. Terien̄gu fan̄gu-na, nelnyulmu da mu waa-nie, kuu dii ŋaa ñ t̄ie baa anj̄namma-i hiere ma k̄iñgu-na.

Ku pīe ku jo dii

¹¹ Baa na h̄u nel daama-i na nanna. In̄ yen̄ huɔñgu man̄ nuɔ-i daaku-i, namaa fer̄e-i na suɔ-ku. Baa na duɔf̄iñ, siiren̄, ku hii! Kon̄koro piyaa-ye fīfīe-i-na a yan̄ in̄ ña naa h̄u Diilon̄-maama-i felem̄ma-i huɔñgu man̄ nuɔ-i. ¹² Isuɔñgu niinu t̄i, cuo piyaa kaalma. Yaan̄ i nanna kukulman̄-maacem̄ma-i aa i t̄ie ce b̄aant̄imma. ¹³ Yaan̄ i t̄ie ce kuuviingu, b̄aantaamba ce dumei. I yan̄ niiwuon̄iñ-gbuolaan̄gu-i, baa kolman̄-gbuolaan̄gu-i, baa b̄iñwos̄inni-i ni s̄inni-na hiere. I yan̄ berkarre-i baa nenemuñgu-i. ¹⁴ Yaan̄ i bīe Itien̄o-i Yesu-Kirsa maama aa i ne i kus̄un̄niñ-maama-i aa i yan̄-ma.

14

Baa cāl ñ nawuon̄o-i

¹ Baa na ta na t̄iel umañ saa nan̄ kaas̄inni dei yogo Diilon̄-h̄umelle-na; taa na pīe-yo na caan̄-nu. Baa na ta na fanu na-naa baa-yo u an̄j̄ɔguɔma-na. ² Ŋaa unan̄jo dii u suyaa wuɔ niiwuoni-i hiere ni gb̄aa wuɔ. A ne da umañ saa nan̄ kaas̄inni dei yogo Diilon̄-h̄umelle-na u sa dii k̄uɔma u nun̄gu-na, u wuɔ ðimma yon̄. ³ Uman̄ wuyaan̄ niiwuoni-i hiere, u baa nȳe umañ wuɔ ninanni nyaa-yo, aa umañ sa wuyaan̄ niiwuoni-i hiere u baa cāl umañ wuyaan̄-niñ. Diilon̄ un̄ siyaa dii-yo u horre-na, yun̄gu si dii u cālma-na. ⁴ Nan̄ hilaa hie aa da manamma ta ñ cāl unan̄ c̄aar̄an̄o-i? Ku nuɔlaa-yo wa, ku saa nuɔl-o wa! Ma hii nuɔ baa bige-i? Aa ku sie gb̄aa nuɔl-o; Itien̄o dii tuɔ k̄aȳa-yuɔ. Ku f̄on̄ḡuɔ dii-yuɔ u tuɔ k̄aȳa-yuɔ.

⁵ Banan̄ wulaa, yinni-i hiere ni sa saa; ni maar ni-naa. Banan̄ ba'a yinni-i hiere nii dii niiduɔni. Nelīeñ̄o nelīeñ̄o, u yan̄ maman̄ dii u huɔñga-na ma ye-yo. ⁶ Uman̄ buɔran̄ yinni-i, u b̄orɔ-nie Itien̄o maa-na. Uman̄ wuyaan̄ b̄imb̄inni-i hiere, u bi wuo-ni Itien̄o maa-na. Kuman̄ cie mi wan̄-ma dumaan̄o-na, kutien̄o jaal Diilon̄o-i ni maama-na. Aa umañ wuɔ niiwuoni nanni nyaa-yo, u bi ce-ma Itien̄o maa-na. Fuɔ bi jaal Diilon̄o-i. ⁷ Na saa da, i h̄alma-na, molo si dii t̄iena u fer̄eñ̄ maa-na, molo sa bi ku k̄a u fer̄eñ̄ maa-na. ⁸ Da ñ hon̄ Diilon̄-horre-na, ñ huɔñ Itien̄o maa-na, aa da ñ bi ku, ñ kuu Itien̄o maa-na. A ce dumaan̄o-na ii dii cic̄elma wa, i kuu wa, i tien̄o yaa Yesu-Kirsa-i. ⁹ Bige-i cie mi wan̄-ma dumaan̄o-na? U kuu aa sire jo ji waa bikuomba-i baa cic̄elmantaamba-i hiere ba yun̄-nu. ¹⁰ Ŋga ma bilaa nie nan̄ da manamma ta ñ cāl ñ nawuon̄o-i? Ma bilaa nie nan̄ ta ñ

* **13:9** Helman̄-seɓe (Exode) 20.13-17; Anj̄namma tiyemman̄-seɓe (Deutéronome) 5.17-21

† **13:9** Buolman̄-seɓe (Lévitique) 19.18

nyε η nawuonjo-i sũlma? I ka cor hiere Diilonj-fuore-na u yuu-ye i de-i-diei.

¹¹ Na saa da, ma nyεgãan Diilonj-nelma-na wuɔ:

«Muɔ Cicēlmantiej muɔ,

mi siε kar ku coima,

nuɔmba-i hiere ba ka jo ji dũuna mi yaanƷa-na.

Aa neliεjo neliεjo u ka puur u nunƷu-i wanj-ma wuɔ muɔmεi Diilonjo-i kelkel.»*

¹² TeriejƷu fanƷu-na, neliεjo neliεjo unj ciε kumanj, u ka yiεra Diilonjo yaanƷa-na a wanj-ku.

Baa guɔl η nawuonjo gbeini-i

¹³ A ce dumaanjo-na, yaan j yan j i-naa cãlma. Yaan aa na bel na fεε unan nuɔ η baa ji guɔl unan gbeini-i a pira-yuɔ Diilonj-hũmelle-na. ¹⁴ Itiejɔ-i Yesu ciε mεi suɔ, aa tiraa tir suɔ wuɔ kuuwuonƷu saa nyaa neliεjo. Nga umanj duɔ tuɔ jɔƷuɔnj wuɔ kuuwuonj daaku nyaa-yo, η bi da ku nyaa-yo. ¹⁵ Da η ta η ce kuujanƷu η natobinjɔ-na baa ninj wuo kumanj, η naana nelnyulmunj-hũmelle-i. *Kirsanj kuu umanj maa-na-i, η ka kɔsuonj-yo kuuwuonj maa-na yonj wεi? ¹⁶ Kumanj faa nanj yufelle-na, da η suɔ wuɔ ku cemma gbãa biεna Diilonj-hũmelle yerre-i, ne-ku aa η yanj-ku. ¹⁷ Na saa da, *Diilonj-nellenj-kũƷu-i niwuoninj-kũƷu sɪ, niinyɔnninj-kũƷu bi sɪ. Diilonj-nellenj-kũƷu yaa viisinni, baa yaafɛlle baa hɔfɛlle, ni da *Diilonj-Yalle yaa wulaa-i. ¹⁸ Umanj duɔ tuɔ cãa Kirsa-i cãama famma temma-i, u kũƷu dɔlnu Diilonjo-i aa nuɔmba bi bi u yefafalle.

¹⁹ TeriejƷu fanƷu-na, kumanj juɔnj baa yaafɛlle-i muntfienammu-na aa ta ku ce i hieronjo-i i tiε nanj kaasinni Diilonj-hũmelle-na, yaan j vaa i fεε baa kufanƷu cemma yaa-i. ²⁰ Baa na guɔla Diilonj-maacemma-i baa niwuoni. Niiwuoni-i hiere ni faa ninsonjo, ηƷa kuuwuonƷu manj ka guɔl η natobinjɔ gbeini-i Diilonj-hũmelle-na, ku wuoma saa fa. ²¹ BinjũƷu binjũƷu, kumanj gbãa guɔl η natobinjɔ gbeini-i Diilonj-hũmelle-na, ne-ku aa η yanj-ku. Da kuɔ nanj kũɔwuole-i sisɔ η konyolle ka guɔl u gbeini-i, ne-ku aa η yanj-ku. ²² Ninj suɔ kumanj η huɔƷa-na kufanƷu binjũƷu yanƷa-na, yanj ku tiε nuɔ baa Diilonjo na hɔlma-na. Umanj sa cienj u weiima-i baa hɔmmu hãi, kutiejɔ yunƷu dɔlaa. ²³ Nga umanj duɔ tuɔ wuo binjũƷu aa u huɔƷa saa hũu-ma baa-ku a kã u Diilonj-hũmelle yanƷa-na, Diilonjo ka yuu-yo. U ka yuu-yo niε niε? U ancemma-i baa u Diilonj-hũmelle sa kã yanduɔƷa. A ne da kumanj sa kãan yanduɔƷa baa η Diilonj-hũmelle-i kuubabalaanƷu.

15

Biyaan Yesu-Kirsa maama

¹ Miε manj yiεraaya donj Diilonj-hũmelle-na, ku saaya i tiε kãyã bamanj saa yiεra donj miε temma-i. I saa saaya i tiε ce kumanj dɔlaanunj miε yonj.

² Neliεjo neliεjo i hɔlma-na, u saaya u vaa u fεε baa kumanj dɔlaanunj banamba-i a kãyã-bei ba nanj kaasinni Diilonj-hũmelle-na. ³ Na saa da, *Kirsa saa tuɔ ce kumanj dɔlaanunj fuɔ. Ma nyεgãan Diilonj-nelma-na wuɔ:

«Diilo, bamanj taa ba tuora-niε, ba tuosinni birii haa muɔmεi nuɔ-i.»*

⁴ Mamanj nyεgãan Diilonj-nelma-na hiere dii ku bienjɔ-na, ma nyεgãan da ma pigãan-ye nelma. Ma ce-ye hɔhinantaan miε aa ta ma dii sirεinjɔ ye i diε gbãa diε tiε hinj Diilonj-ciilunƷu taalunƷu. ⁵ Diilo fuɔ manj hɔhinammu

* 14:11 Isayi (Ésaïe) 45.23

* 15:3 Gbeliεmanj-nalãanƷu (Psaume) 69.10

tienjo-i baa sirɛiŋa tienjo-i, u kāyā-nei na ta na nunu na-naa ŋaa Yesu-Kirsaŋ waan-ma dumaa. ⁶ Ku yaa na ka gbonu hiere ce noduɔŋgu ta na gbɛliɛŋ Diilonjo-i Itienjo-i Yesu-Kirsa To-i.

⁷ Terienɔgu fanɔgu-na, taa na siɛ na-naa Diilonjo yerre fafaanɔgu maama-na, ŋaa Kirsaŋ siyaa namaanjo-i dumaa. ⁸ Yaan mi tūnu-nei, Kirsa juɔ duɔ ji kāyā *Yuifubaa-ba-i. Diilonɔ uŋ ŋa naa pā nunɔgu maŋ baa ba bɪncuɔmba-i, Yesu juɔ ji ce ku yaa-i a pigāan wuɔ Diilonɔ duɔ wan manan, u ce-ma. ⁹ U bi juɔ *niɛraamba da ba gbāa gbɛliɛŋ Diilonjo-i u ānfafamma maama-na ŋaa maŋ nyɛgāan dumaa Diilonɔ-nelma-na wuɔ:

«Ku'i ciɛ mi ka ta mi gbɛliɛŋ-ni niɛraamba hɔlma-na,

aa ta mi hɔl nɛini mi tuɔlɔnu-ni.»†

¹⁰ Ma bi nyɛgāan wuɔ:

«Niɛraan namaa, yaan na hɔmmu fɛ Itienjo baamba muumu temma-i.»‡

¹¹ Ma bi tiraa nyɛgɛŋ wuɔ:

«Niɛraan namaanjo-i hiere, taa na gbɛliɛŋ Itienjo-i!

Nelbilien namaanjo-i hiere nilɛiŋa-na, taa na hɔl nɛini na tuɔlɔnu-yuɔ.»§

¹² Aa bi tiraa nyɛgɛŋ *Isayi seɓe-i-na wuɔ:

«Yese *hāayɛlɔ naŋo ka jo.

U ka sire waa niɛraamba yuŋ-nu.

Nuɔmba-i nilɛiŋa-na hiere ba ka haa ba nanɔga-i u yaa nuɔ-i.»†

¹³ Naŋ haa na nanɔga Diilonjo-na, fuɔ maŋ i cicuɔŋgu tienjo-i, u fɛ na hɔmmu-i da hɪnni, aa gbuu dii yaafɛlle na muntɛenammu-na, ku yaa *Diilonɔ-Yalle ka ce na ta na hɪŋ u ciilunɔgu taalunɔgu bɔi.

Maman yuu Pol huɔŋga-i

¹⁴ Tobin namaa, mɛi fɛrɛ-i mi suyaa-ma wuɔ na hɔmmu yuu baa ānfafamma, na suɔ wɛima-i hiere, aa na gbāa dii nelfafamma na-naa tūnnin. ¹⁵ Nga mi suuye mi yufienja-i aa wan manamma cor seɓe daayo terni bɔi-na, da mi ce nelma namma tɛnu-nei. Diilonjo firiinu u huɔŋga-i baa-mi ku'i ciɛ mi ce-ma dumaanjo-na. ¹⁶ U ciɛ-mi Yesu-Kirsa cāarāŋ muɔ *niɛraamba hɔlma-na. U diyaa u *Neldɔɔlma-i mi nammu-na mi ta mi wan-ma baa-ba kuman ka ce *Diilonɔ-Yalle bɔ-ba ba den, a migāan-ba ba pā ba fɛrɛ hā Diilonjo-i.

¹⁷ Terienɔgu fanɔgu-na, Diilo baa Yesu-Kirsa-i, mi gbāa gbɛliɛŋ mi fɛrɛ Diilonɔ-maacemma-na. ¹⁸ Mi gbāa cira *Kirsa yaa kāyā-miɛ mi bir niɛraamba yammu-i Diilonjo-na ba ta ba nu u nunɔgu-i. U ciɛ-ma baa mi nuŋ-āndaanɔgu a naara mi āncemma. ¹⁹ U ciɛ-ma baa himma baa gberɛ. U ciɛ-ma baa Diilonɔ-Yalle fɔŋgūo yaa-i. Ku ciɛ dumɛi mi gbuo terni-i hiere baa Kirsa Neldɔɔlma-i, a doŋ dii *Yerusalemu, jo ji hel baa Iliri nilɛiŋa-i hiere. ²⁰ Maman naa yu mi huɔŋga-i, mi taa mi taara mi fulnu nilɛiŋa maŋ saa nu Kirsa maama-i dede, a wan Neldɔɔlma-i baa-ba. Mi saa ta mi taara mi haaya unan dūŋgu ku'i ciɛ mi fulnu nilɛiŋa maŋ saa nu u maama-i dede. ²¹ Mi ciɛ-ma ŋaa maŋ nyɛgāan dumaa Diilonɔ-nelma-na wuɔ:

«Baŋ ŋa na'a ba saa wan u maama baa baman dede,

ba ka da-yo,

aa baman saa naa nu u maama da,

† **15:9** Gbɛliɛman-nalāanɔgu (Psaume) 18.50 ‡ **15:10** Anɔlnamma tiyemman-seɓe (Deutéronome) 32.43 § **15:11** Gbɛliɛman-nalāanɔgu (Psaume) 117.1 * **15:12** Yese: Davidi to yaa-i. Nien u snɪni-i Samiel seɓeɔlɛlɛŋo-na (1 Samuel) 16.5-13. U bi waa Yesu haayienjo. Nien Matie seɓe-i-na 1.6.

† **15:12** Isayi (Ésaïe) 11.10

ba ka suɔ ma yaan̄ga-i.»†

Wuɔsaan̄gu man̄ dii Pol gbeini-na

²² Maacen̄ daama yaa taa ma bella-miɛ a ce mi saa gb̄aa k̄a ka ne-na. ²³ Fiɛfiɛ-i-na ma t̄iɛ terien̄ daaku-na. Miñ duɔñ ta mi taara da mi k̄a ka ne-na ku daa bien̄a b̄oi. ²⁴ Mi ka k̄a Esipanyi. Mi k̄amma-na, mi ka yiɛra na terien̄gu-na a ce yinni c̄elle baa-na aa suɔ cor, ku yaa mi huɔñga ka f̄ɛ. Aa mi hil mi ne na kak̄aȳan̄gu yaa-i da mi gb̄aa ka cor baa mi h̄umelle-i. ²⁵ Dumandɛ-i-na, mi k̄a *Yerusalemu da mi ka h̄a Diilon̄-d̄un̄-baamba-i p̄ɔpuɔrun̄gu. ²⁶ Diilon̄-d̄un̄-baamba man̄ Maseduɔni-i-na, baa baman̄ dii Akayi-i-na, ba naan̄ gbein̄a da ba k̄aȳa Diilon̄-d̄un̄-baamba man̄ nawalaamba-i Yerusalemu-i-na. Mi k̄a baa con̄goruon̄gu fan̄gu yaa-i. ²⁷ Ku d̄olaanu ba yaa-i ba ce-ma. Aa ma cemma faa, baa naa saaya ba ce-ma. Baa naa saaya ba ce-ma yun̄ haku-i nuɔ-i? *Yuifubaa-ba man̄ h̄uȳaa Yesu maama-i, ba calaa ba Diilon̄-h̄umelle-i baa *niɛraamba-i; niɛraamba saaya ba bi cal ba naḡan̄-niini-i baa bafamba-i ke! ²⁸ Da mi ji b̄al baa mafamma-i, da mi gb̄an̄ k̄a ka h̄a-ba con̄goruon̄gu fan̄gu-i, mi p̄an̄ biɛ Esipanyi h̄umelle a ka yiɛra na terien̄gu-na aa suɔ cor. ²⁹ Mi suyaa miɛ da mi hi na terien̄gu-i, *Kirs̄a ka silaa ce baa-ye cor.

³⁰ Tobin̄ namaa, miñ ka taara kuman̄ na wulaa, ku yaa daaku: Niɛñ Itien̄o-i Yesu-Kirs̄a-i baa *Diilon̄-Yallen̄ diyaa nelnyulmu man̄ i h̄ommu-na, aa na ta na c̄ar̄a Diilon̄o-i na h̄a-mi, a k̄aȳa-miɛ mi malun̄gu-na. ³¹ C̄aar̄an̄ Diilon̄o-i u kor-mi *Yude ãnyagarmantaamba nammu-na, aa miñ k̄an̄ baa p̄ɔpuɔrun̄gu man̄ Yerusalemu-i-na, Diilon̄-d̄un̄-baamba ka h̄uu-ku mi wulaa. ³² Mafan̄ da ma ce, mi ka hi na terien̄gu-i baa h̄of̄elle, aa Diilon̄ duɔ siɛ, mi kaa bi da fiisa c̄elle. ³³ Diilon̄o-i H̄of̄ellentien̄o waa baa-na hiere. Ma ce dumaa.

16

Jaalupalle

¹ Mi ka dii i t̄uɔ-i Febe-i na nan̄-na, u ce Diilon̄-maacemma-i u k̄aȳa Diilon̄-d̄un̄-baamba man̄ S̄an̄kire-i-na*. ² Duɔ k̄a, na ne Itien̄o-i aa na belo fafamma ñaa man̄ saaya ma ce dumaa Diilon̄-d̄un̄-baan̄ miɛ i h̄olma-na. Kuman̄ maama-i da ma waa-yuɔ, na k̄aȳa-yuɔ baa ku bin̄k̄un̄gu-i. U k̄aȳa nuɔmba b̄oi, halle mei fɛɛ man̄ daami-i.

³ Mi jaalaa Pirsika-i† baa Akilasi-i, ba yaa mi namaacenciraamba Yesu-Kirs̄a suon̄gu-na. ⁴ Ba h̄iɛr̄a kuliin̄gu-i da ba gb̄aa h̄uu muɔn̄o-i kuɔ. Mi jaal-ba. Aa mei da-mi-diei s̄i yon̄. Diilon̄-d̄un̄-baamba man̄ *niɛraan̄-niɛin̄a-na hiere, ba jaalaa-ba.

⁵ Mi jaalaa Diilon̄-d̄un̄-baamba man̄ tigiin̄ ba c̄ar̄a Diilon̄o-i Akilasi ba dumelle-na.

Mi jaalaa mi j̄ien̄o-i Epayin̄eti-i. U yaa h̄uȳaa *Kirs̄a maama-i iḡena *Asi-i-na.

⁶ Mi jaalaa Maari-i, u vaa u fɛɛ baa na maama-i.

⁷ Mi jaalaa Andorkusi-i baa Yuniya-i. Bafamba-i mei nellen̄-tobimba. I waa kaso-i-na baa i-naa. Yesu *p̄ɔpuɔrbiemba namba'i bafamba-i, ba k̄un̄gu d̄olnu nuɔmba-i. Bafamba daa yun̄-b̄inc̄os̄inni muɔ-na Kirs̄a horre-na.

† 15:21 Isayi (Ésaie) 52.15 * 16:1 S̄an̄kire: Niɛñ P̄ɔpuɔr. 18.18. † 16:3 Pirsika yerre nande yaa wuɔ Pirsili. Niɛñ P̄ɔpuɔr. 18.2.

- 8 Mi jaalaa Ampilatusi-i, u maama dii kpelle mi huŋga-na Itienjo horre-na.
- 9 Mi jaalaa Urbē-i, u yaa i namaacencerōjo Kirsu suŋgu-na. Aa bi jaal Sitakisi-i; fuo maama bi dii kpelle mi huŋga-na.
- 10 Mi jaalaa Apelesi-i, u pigāaŋ wuɔ u nyaarāa Kirsu-i-na. Mi jaalaa Aritobul dumellen-baamba-i.
- 11 Mi jaalaa mi nellen-tobiŋo-i Erodiyō-i. Aa jaal Narsisi dumellen-baamba maŋ hūyāa Itienjo maama-i.
- 12 Mi jaalaa Tirfeni-i baa Tirfosi-i. Caan daaba-i ba hāi-i-na, ba vaa ba fere baa Itienjo maacemma-i. Aa bi jaal Pērside-i, fuo maama bi dii kpelle mi huŋga-na, aa u bi vaa u fere baa Itienjo maama-i.
- 13 Mi jaalaa Urufusi-i, Itienjo yufellen-nolŋo-i. Aa bi jaal u nyu-i, uu dii ŋaa mei fere-i mi bi nyu.
- 14 Mi bi jaalaa Asēŋkiri-i, baa Filegō-i, baa Ermesi-i, baa Paturobasi-i, baa Ermasi-i baa tobimba maŋ dii baa-ba hiere.
- 15 Mi jaalaa Filologi-i baa Yulusi-i, aa jaal Nerienjo-i baa tōncienjo-i, aa bi jaal Olēmpasi-i baa Diilon-dūŋ-baamba maŋ dii baa-ba hiere.
- 16 Taa na jaal na-naa fafamma ŋaa ceɗuŋ-bien namaa. Bamaŋ dii Kirsu horre-na hiere ba pāa-na jaaluŋgu.

17 Tobin namaa, jande mi cārā-nei, Diilon-hūmelle maŋ maama-i waan baa-na, bamaŋ mielāa-ma, bilaan na fere kutaamba-na; ba jo baa bōrōmma, aa ba pira nuamba-i Diilon-hūmelle-na. Baa na ta na piē kutaamba-i. 18 Ba sa cāa Itienjo-i *Kirsu-i, ŋga ba cāa ba kusūnni. Ba tāal bamaŋ sa suyaan ku yaanŋa-i baa ba nudōdolle-i. 19 Namaanjo-i, nuamba-i hiere ba suyaa wuɔ na nu Itienjo nuŋgu-i. Terienŋu fanŋu-na, ku dōlno-miē baa-na. Ŋga mi taara na ta na suō ānfafamma-i na ce-ma aa na baa yan āmbabalma ji kpatalla-nei. 20 Diilonjo-i Hofellentienjo-i, a saa baa cēlle, u ka mal *Sitāni-i hā na ce na bāanŋu-i yuɔ.

Itienjo-i Yesu u kāyā-nei.

21 Mi nabentienjo-i Timote jaalaa-na, a naara mi nellen-tobimba-i Lusiwusi-i baa Yasō-i baa Sosipater hiere.

22 Muɔ Tertusi, mi bi jaalaa-na. Ii dii baa i-naa Itienjo horre-na. Muɔmei nyegāan Pol sebe daayo-i hā-yo.

23 Gawusi bi pāa na jaaluŋgu. Muɔ Pol, mi haraa u yaa nuɔ-i. Diilon-dūŋ-baamba-i hiere ba tigiin fuo terien-nu'i ba jaal Diilonjo-i. Nelle gbeitieratienjo-i Erati jaalaa-na baa i natobiŋo-i Kartusi-i.

[24 Itienjo-i Yesu-Kirsu u kāyā-nei hiere. Ma ce dumaa.]

Jaaluperienŋu

25 Yaan i tie jaal Diilonjo-i! Min waŋ *Neldōdōlma maŋ baa-na Yesu-Kirsu maama-na, u yaa gbāa ce na yiēra don u hūmelle-na a saa baa nelma famma-i. Diilonjo kusūŋgu maŋ naa fuo dii ku domma-na, ku puuriye fiēfiē-i-na Neldōdōl daama yaa nuɔ-i. 26 Diilonjo maŋ si dii duɔ ji kā terienŋu, u ciē u *pōpuarbiemba waŋ u kusūŋgu-i ba sebebbaa-ba-na nuamba-i hiere nilēiŋa-na ba da ba suō-ma aa hūu-ma aa ce-ma.

27 Diilonjo yaa u diei yon nelnurāŋo-i. Yaan i tie jaal-o hōnnin jon Yesu-Kirsu barguɔ-i-na! Ma ciē!

Pol nyegāaŋ sebedielāno maŋ hā Korēntitaamba-i Nelmuoyamma

Pol ciε belle diei baa boluonŋu Korēnti-i-na. Korēntitaamba nuō Yesu maama-i u yaa wulaa-i igēna. Huonŋu fanŋu-na, gbeiŋa saa waa dei Korēnti-i-na, baa biŋwosinni-i ka hel baa sitāni-maacemma-i ma sinni-na hiere. A ce dumaano-na Diilonŋ-hūmelle wuosaanŋu waa kpelle Diilon-dūŋ-baamba wulaa.

Huonŋu nanŋu juo hi, Pol wuō nu wuō ba sa tiraa ba nunu ba-naa. Bafamba fere-i baa bi nyegāaŋ sebe hā Pol a yuu-yo baa nelma boi. Pol wuō nyegēŋ sebe daayo-i duō dii nelma ba tūnni-na; wuō ba yaŋ berru-ia ba bel ba-naa fafamma ku yaa faa Diilonŋ-dūŋ-baamba hōlma-na (sap. 1–4). Aa cira ba hiel ba nanŋa biŋwosinni-na, aa wein da ma suur ba hōlma-na, ba fienu-mei ba fere; ba baa kā nelgbāngbālāŋ wulaa wuō u ka fienu-mei hā-ba (sap. 5–6). U nunŋu hii ānsorren-maama-i (sap. 7), baa cuffen-kūōma wuomaŋ-kūŋgu-i (sap. 8–10), baa Itienŋo niiwuoniŋ-kūŋgu-i (sap. 11). *Diilonŋ-Yallenŋ hāŋ nuōmba-i fōŋgōbaa-ba maŋ, u nunŋu hii ba kūŋgu-i (sap. 12–14). U nunŋu bi hii kuomba siremmaŋ-kūŋgu-i (sap. 15).

Aa suō duō pā-ba jaaluperienŋu-i, u diyaa sireiŋa bei wuō ba nanŋ gbeiŋa ba hā *Yerusalemu Diilonŋ-dūŋ-baamba-i (sap. 16).

Sebe daayo-na, Pol yuu nyōlma baa nelnyulmuŋ-kūŋgu-i: Wuō Diilonŋ-dūŋ-wuonŋ duō tuō ce biŋkūŋgu biŋkūŋgu, u saaya u ce-ku baa nelnyulmu (sap. 13).

Jaalunŋu

¹ Muō Pol, Diilonŋo biε-mi ce-mi Yesu-Kirsa *pōpuorbilonŋ muō ŋaa uŋ'a ma ce dumaa. Muō baa i natobiŋo-i Sositeni-i ² miemei nyegāaŋ sebe daayo-i die hā Diilonŋ-dūŋ-baanŋ namaa namanŋ dii Korēnti-i-na. I nyegāaŋ-yo die hā Diilonŋ uŋ buō namaa namanŋ na deŋ a ce-na fuō baanŋ namaa Yesu-Kirsa horre-na. I bi nyegāaŋ-yo die hā bamaŋ biēŋ Itienŋo yerre-i terni-na hiere. Bafamba Yuntienŋo miε bi Yuntienŋo.

³ I To-i Diilonŋo-i baa Itienŋo-i Yesu-Kirsa-i ba kāyā-nei aa fē na hōmmu-i.

Pol pā Diilonŋo-i jaalunŋu

⁴ Diilonŋo niε na horre-i baa Yesu-Kirsa-i aa ce baa-na. Terienŋu fanŋu-na, mi jaal-o yinni maŋ jonŋ mafamma-na. ⁵ Coima saa fa, nanŋ hūyāa *Kirsa maama-i Diilonŋo ciε-na biŋkūntaanŋ namaa weima-na hiere: Na nu nelma-i ma numma-i aa tiraa ta na suō yienŋu. ⁶ Kumaŋ ciε ma ce dumaano-na, Kirsa nelma daa muntienafafammu na hōlma-na ku'i ciε. ⁷ A ce namaa namanŋ niēyaŋ Itienŋo-i Yesu-Kirsa jommaŋ-yiinŋu himma-i, Diilonŋ uŋ hāŋ nuōmba-i fōŋgōbaa-ba maŋ, u diei saa naa-nei. ⁸ Diilo fuō fere yaa ka kāyā-nei na nyaar u nelma-na a ji hi yiinŋu fanŋu-i; ku yaa cālmuo sie ji da haa-nei. ⁹ U yaa biε-na wuō na ce horre baa u Biēŋo-i Yesu-Kirsa-i; u sa waŋ weima aa ji bir baa huonŋ-āndaanŋu.

Korēnti Diilonŋ-dūŋ-baamba sa nunu ba-naa

¹⁰ Tobinŋ namaa, jande mi cārā-nei, niēŋ Itienŋo-i Yesu-Kirsa-i aa na bel na-naa. Baa na bir na honni-i na-naa nuō. Bilaanŋ na-naa fafamma na

ce noduonģu aa na waa baa āņjogoduoma. ¹¹ Tobij namaa, kumaņ cie mi ta mi waņ mafamma-i Kiloe dumellen-baamba tūonu-mie wuo na sa nuna-naa. ¹² Wuō na hōlma-na, banamba ciēra wuo ba cuu mei huon-*nu*, banaņ ba'a bafamba cuu Apolosi huon-*nu*, banaņ ba'a bafamba dii Pier* huon-*nu*, banaņ ba'a bafamba dii *Kirsā huon-*nu*. ¹³ Namaa wulaa, Kirsā calaanu wēi? Ba gbuu muōmei *daaņģu-na ko-mi na maama-na wēi? Na daa *batemu-i mei yerre yaa nuō-i wēi? ¹⁴ Da ma hel Kiripusi-i-na baa Gawusi-i-na, mi jaal Diilonģo-i miņ'a mi saa *batiseņ moloņo na hōlma-na. ¹⁵ Ku yaa molo siē gbāa cira na baatiseņ mei yerreņ. ¹⁶ Ninsoņo! Muōmei baatiseņ Sitefanasi dumellen-baamba-i, mafamma naa karaanu-mie. Da ma hel bafamba-na, mi saa hūu-ma mie mi baatiseņ moloņo na hōlma-na. ¹⁷ Kirsā saa puōr-mi wuo mi ji batiseņ nuōmba, ņga u puōraa-mi wuo mi wuōra waņ *Neldōdolma yaa-i aa mi baa ce-ma baa nelbilien-cēcēmunģu ku yaa Kirsā kuliņģu ka waa baa yuņģu daaņģu-na.

¹⁸ Na saa da, da ba ta ba waņ Kirsā kuliņģu maama-i daaņģu-na, bamaņ piera, ba da-ku miminsinni. ņga mie maņ biyaa koņkor-hūmelle-i, i suyaa wuo Diilonģo hii. ¹⁹ Na saa da, ma nyegāaņ Diilonģ-nelma-na wuo:

«Mi ka bīena nelnurāamba nelnulle-i

aa bīena cēcēmuntaamba cēcēmunģu-i.»†

²⁰ Terieņģu faņģu-na, nelnurāamba gbāa da hama-i waņ? Bamaņ suyaaņ yieņģu-i, ba gbāa da hama-i? Bamaņ wuo ba suō ba piīye, ba gbāa da hama-i? Ma si Diilonģo birii nelbiliemba cēcēmunģu-i miminsinni ke?

²¹ Na saa da, Diilonģoņ cie u cēcēmunģu-i kusuon-*nu*, nelbiliemba-i baa ba cēcēmunģu-i hiere ba saa suō-yo. Ku'i cie Diilonģo cira wuo nelbiliembaņ neņ kumaņ wuo miminsinni, u ka ce ku yaa-i kor bamaņ hūyāa u maama-i. ²² *Yuifubaa-ba taara ba da gberε-weima-i baa ba yufelle aa suō hūu-ma, Girēkibaa ba'a bafamba taara cēcēmunģu. ²³ ņga mie fuō, baņ gbuu Kirsā maņ daaņģu-na ko-yo, mie waņ fuō maama yaa-i. Yuifubaa da ba nu-ma, ku gbuu jaņ-ba wuo i tuora Diilonģo-i. Girēkibaa ba'a i ce miminsinni. ²⁴ ņga Diilonģ uņ bīe bamaņ kor-ba hiere, Yuifubaa o, Girēkibaa o, iņ waņ Kirsā maņ maama-i daayo-i, ba suyaa wuo u yaa pigāaņ Diilonģo himma-i baa u nelnulle-i. ²⁵ Nelbiliembaņ neņ Diilonģo maacemma maņ wuo miminsinni, ma bōyaa bafamba cēcēmunģu-na, aa baņ neņ kumaņ wuo nayusinni Diilonģo wulaa, ku bōyaa bafamba fōņģōtesinni-na.

²⁶ Tobij namaa, nieņ na hōlma-na na ne. Diilonģoņ bīe namaa namaņ, nelbiliemba ne wuo nelnurāamba si dii bōi nei, fōņģōtaamba si dii bōi, nelbōmbōmbaa-ba bi si dii-nei dumaa. ²⁷ ņga nelbiliembaņ neņ bamaņ wuo mimiēlmba, Diilonģo hielaa ba yaa-i a ture nelnurāamba yammu-i. Aa baņ neņ bamaņ wuo yuņģu si-bei, u hielaa ba yaa-i a dii senserre-i fōņģōtaamba-na. ²⁸ Nelbiliembaņ'a ba sa kāņ bamaņ, baņ neņ bamaņ wuo nelsōsyaamba, Diilonģo hielaa ba yaa-i duō pigāaņ wuo baņ neņ kumaņ hiēma-na wuo biņkūbuō, fuō wulaa yuņģu si dii-kuō. ²⁹ U cie mafamma-i molo baa gbāa duō kaal u fεε u yaaņģa-na. ³⁰ U yaa cie na ce Yesu-Kirsā baaņ namaa, aa Yesu-Kirsā yaa cie u hā-ye u cēcēmunģu-i: Na saa da, Yesu-Kirsā yaa cie Diilonģo ce-ye nelviin mie, aa ce-ye fuō baaņ mie aa tiraa hūu-ye *Sitāni nammu-na. ³¹ Terieņģu faņģu-na, ņaa maņ

* 1:12 Pier yerre nande yaa Sefasi. Nieņ Nsāa 1.42. † 1:19 Isayi (Ésaie) 29.14

nyegāan duma Diilonj-nelma-na wuo: «*Umanj duɔ tuɔ taara u kaal u ferε, u saaya u cira: <Diilo baa Itienjo yaa-i.>*»†

2

¹ Tobin namaa, muɔ minj bi kaa na terienju-na da mi ka wanj Diilonj-kusunju-i baa-na, mi saa ka piye pigaan wuo muɔmei suyaan mi piye mi yan nuamba-i hiere, mi saa bi ka piye pigaan wuo muɔmei suyaan yienu mi yan-ba. ² Mii naa wanj-ma aa yiera-mei wuo banj gbuu Yesu-Kirsa manj *daanju-na ko-yo, mi ka ka wanj fuɔ maama yaa yonj baa-na, mi sie haa manamma mei. ³ Minj taa mi ka na terienju-na, fɔngɔ saa waa-mie aa korma naa ce mi kɔma ta ma nyen. ⁴ Minj kaa, mi saa ka puur-na baa neldɔɔlma na da na cu mi huonj-nu nja nuombanj puur ba-naa duma, nja *Diilonj-Yalle himma yaa cie na sie mi nelma-i. ⁵ A ce dumaanjo-na, nanj huyaa Yesu maama-i ku saa ce nja nelbilien-cɛcɛmunju'i cie na hu-ma, nja Diilonj-himma yaa cie na hu-ma.

Diilonj nu nelma

⁶ Bamanj nanj kaasinni Diilonj-humelle-na i haala-bei nelnulle. Nja nelnulle fande-i diiduɔle si baa nelbiliemba diele-i, diiduɔle bi si baa miwaan daayo yuntaamba diele-i. Bafamba yuntessinni sa cɔ. ⁷ I pigaan nuamba-i Diilonj-nelnulle. Diilonj kusunju manj fuyaa nelbiliemba-na, i haala nuamba-i ku yaa-i. Aa miwaanjo suɔ duɔ donj, Diilonjo naa yiera-mei duɔ pigaan-ye u kusunju-i i die ji tie ce i baanju-i baa-yo. ⁸ Diilonjo kusunj daaku-i miwaanjo yuntaamba sa suɔ-ku. Kuɔ ba taa ba suɔ-ku, baa naa saa gbu yuntaamba Yuntienjo-i *daanju-na ko-yo. ⁹ Nja ma cie nja manj nyegāan duma Diilonj-nelma-na wuo:

«*Molonj yufellen'a di saa haa kumanj nuɔ-i dede,*

kumanj maama-i saa suur nelienj tunj-nu dede,*

kumanj molo saa jɔguɔnj ku maama dede,

Diilonjo tigiinj ku yaa-i a ha u maamanj dɔlnunj bamanj.»

¹⁰ Binj kungu fangu-i, Diilonjo cie u *Yalle pigaan miemei baa-ku. *Diilonj-Yalle suɔ nelma-i hiere; halle di suɔ Diilonjo huɔya-maama-i. ¹¹ Hai molonjo-i gbāa suɔ u nanolno kusunj-maama-i ji cor kutienj fuɔ ferε-i? Ku yaa nja Diilonjo kungu-i: Da ma hel u Yalle-na, molo sie gbāa suɔ u kusunju-i. ¹² A ne da mie inj daa Yalle manj, nelbilienj diele si, Diilonj diele. U haa-ye baa-de i die suɔ unj cie anfafamma manj yie hiere. ¹³ Anfafanj daama-i, die i wanj ma maama-i, i sa wanj-ma baa mie cɛcɛmunju, i wanj-ma baa nelma manj Diilonj-Yallen haalāyā-yie baa-ma. A ce dumaanjo-na, i wanj Diilonj-Yalle maama-i baa Diilonj-Yallen yen bamanj nuɔ-i. ¹⁴ Nelbilonj nuɔnjo-i nj yundaanju-i, nj sie gbāa huɔ Diilonj-Yalle maama-i. Diilonj-Yallen'a di si dii nj huɔngana, ma maaraa-ni nj suɔ ma yaanga-i. Da nj numa, nj da-ma miminsinni. ¹⁵ Diilonj-Yal da di waa umanj nuɔ-i, u gbāa suɔ nelma-i hiere ma yaanga-i, a ne da fuɔnj cenj mamanj, nelgbāngbālānj sie gbāa suɔ ma yaanga-i. ¹⁶ Na saa da, ma nyegāan Diilonj-nelma-na wuo:

«*Hai suyaan Itienjo kusunju-i?*

Hai gbāa pigaan-jo nelma?»†

Nja mienu-i i suɔ *Kirsa kusunju-i.

3

I hieroŋo-i Diiloŋ-maacenciraŋ miε

¹ Tobij namaa, coima saa fa, *Diiloŋ-Yallen yej bamaŋ nuo-i, baŋ piijen baa-ba dumaa, mi saa gbāa piije baa-na dumaano-na. Mi piije baa-na ŋaa nuomba maŋ cieŋ ba ferēŋ kusūŋ-maama, aa tiraa piije baa-na ŋaa tontobaa namaa *Kirsa horre-na. ² Mi hāa-na nyolma'i dumaano-na na mōsūŋ. Kuō mii naa hā-na juuru, naa naa saa gbāa wuo-du. Halle ji hi baa fiefie, na sie gbāa wuo biŋkūŋgu. ³ Kumaŋ cie mi waŋ-ma dumaano-na, ku yaa daaku: Naa dii ta na ce na kusūniŋ-maama-i yogo. Nenemuŋgu maŋ dii na hōlma-na, baa berru maŋ bi dii, ni yaa pigāaŋ wuo na ce na kusūniŋ-maama, na saa nanna nelbiliba ciluo-i yogo. ⁴ Da na ta na piije wuo: «Mei dii baa Pol», «Mei dii baa Apolosi*», bamaŋ sa suyaan Diiloŋo-i ba'i sa piijen dumaano-na wei?

⁵ Ma diei ma hāi, hai moloŋo-i Apolosi-i? Aa hai moloŋo-i Pol? Ma si Diiloŋ-maacembien miε yon ke? Kunaŋgu si dii ji cor kufangu-i. Miε waan Yesu maama-i baa-na yon aa na bi sie-ma. Itien uŋ calaanu maacemma maŋ hā-ye, i cie ma yaa-i. ⁶ Kuu dii ŋaa, mei sūo tibinni-i aa Apolosi kūnna hūmma-i niε, ŋga Diiloŋo yaa cie ni cē. ⁷ Uman sūo, baa uman kūona hūmma-i, i sa kāŋ bafamba-i. Uman cie ni cē, i ne u yaa-i. U yaa Diiloŋo-i. ⁸ Uman sūoŋ baa uman kūonaŋ hūmma-i ba saa hiere, unaa saa maar unano; nelieno nelieno u ka da u maacemma sullu-i. ⁹ Kumaŋ cie mi waŋ-ma dumaano-na, i ce maacemma-i baa Diiloŋo aa namei u suŋgu-i.

Mi gbāa saa-na baa dūŋgu maŋ Diiloŋ uŋ yej tuō ma-ku. ¹⁰ Diiloŋo cie baa-mi a hā-mi baa-ku mi fu ku tuole-i. Mi fuu-ku fafamma ŋaa dumarāfefeiŋ muo. Fiefie-i-na, banamba dii ta ba haaya-kuo. Ŋga nelieno nelieno, uŋ maŋ dumaa, u tuō ne-ku torro. ¹¹ Dūŋgu tuole jiena ti; Yesu-Kirsa yaa ku tuole-i, molo sie gbāa tiraa jina dūŋgu naŋ tuole. ¹² Banamba ka jo baa sēne ji ma, banamba wargbe, banamba tāmpēfefeiŋa, banamba jo baa denni ji ma, banamba hiŋgu, banamba tireiŋa. ¹³ Ŋga maacem-fafamma-i baa maacembabalamma-i ma ka suō gēŋgeryiŋgu yaa nuo-i. Yiŋgu faŋgu kaa waa dāamuŋ-yiŋgu. Aa dāamu fammu yaa kaa pigāaŋ nelieno nelieno u maacemma sinni-i. ¹⁴ Uman duō ma baa kumaŋ aa dāamu sie gbāa caa-ku, kutieno ka da u maacemma sullu-i. ¹⁵ Ŋga uman maacemma-i da ma caa, kutieno cii. Fuō fuō, u ka kor, ŋga u ka waa ŋaa nelieno maŋ u dūŋgu bilaa ta ku caa aa u gbāŋ gbar hel.

¹⁶ Na saa suō wuo namei Diiloŋo dūŋgu-i aa u *Yalle waa na hōmmu-na wei? ¹⁷ Uman duō biēna Diiloŋ-dūŋgu-i, Diiloŋo ka kōsuoŋ kutieno-i. Kumaŋ cie mi waŋ-ma dumaano-na, Diiloŋo cie dūŋgu faŋgu-i fuō da-u-diei kūŋgu aa namei dūŋgu faŋgu-i.

¹⁸ Molo baa tāal u ferē na hōlma-na! Uman duō fer nelbiliba-i a tuō ne u ferē wuo nelnurāŋo, kutien duō tuō taara Diiloŋ-nelnullu-i, u saaya u ce u ferē mimilāno. ¹⁹ Bige-i cie mi waŋ-ma dumaano-na? Nelbilien baŋ biŋ kumaŋ nelnullu-i, Diiloŋo daa-ku miminsinni. Na saa da, Diiloŋ-nelma ciēra wuo: «Diiloŋo bel cēcēmuntaamba-i baa bafamba ferēŋ cēcēmungu yaa-i.»† ²⁰ Ma tiraa nyegēŋ wuo: «Itieno suō nelnurāamba āŋjoguoma-i. U suyaa wuo yuŋgu si dii-mei.»† ²¹ Terienŋu faŋgu-na, molo baa kaal u ferē wuo fuō dii baa melŋo. Na saa da, bimbinni-i hiere namaa niini-i: ²² Muō

* 3:4 Nieŋ Popuor. 18.24-28. † 3:19 Yōbu (Job) 5.13 ‡ 3:20 Gbeliemāŋ-nalāaŋgu (Psaume) 94.11

baa Apolōsi-i baa Piēr, namaa baan miē. Miwaanjo-i baa cicēlma-i a naara kuliingu-i, namaa niini-i. Nyunjo-i baa bisīnuo-i, namaa niini-i. ²³ Nḡa namaanjo-i Kirsa baan namaa, aa Kirsa-i Diilon-juonjo.

4

Kirsa pəpuərbiemba maama

¹ Kumaḡ ḡaa miē kūḡgu-i, muo baa Apolōsi-i, na saaya na ta na kāḡ-ye *Kirsa maacembien miē. Diilon-kuḡḡgu maḡ naa fuo, u hāa-ye baa-ku i diē puure-kuo pigāaḡ nuomba-i baa-ku. ² A ne da da ba dii wēima nelien nuo ḡ naḡ-na, ba taara ḡ ce-ma maḡ saaya ma ce dumaḡ.

³ Mēi wulaa, da na fiē ta na waḡ wuo niē, sisō nelbilien da ba fiē ta ba waḡ wuo niē, maasūmpfiē. Mēi fere-i, mi sa ji cira mi maacemma faa, mi sa ji cira ma balaan. ⁴ Mi saa da mi cālmuo terienḡu-i, ḡga miḡ fiē'a mi saa da cālmuo mi fereḡ nuo, kufanḡu sa pigāaḡ wuo mi vii dē. Itienjo yaa gbāa cira mi maacemma faa sisō ma balaan. ⁵ Terienḡu fanḡu-na, baa na wuoḡa na ta na cāl nuomba-i a ne da ba cālman-ḡuonḡu saa hi. Yaan Itienjo jo. Duo jo, mamaḡ ciē kukulma-na hiere, u ka puure-mēi aa bi puure nuomba kusūnniḡ-maama-i. Mafan da ma ce, nelienjo nelienjo Diilonjo ka pā-yo baa jaaluḡgu maḡ saaya baa-yo.

⁶ Tobin namaa, nelien nuo ḡ saa saaya ḡ ce ji cor kumaḡ nyegāaḡ. A ce dumaanjo-na, mi biyaa nelma bōi muo baa Apolōsi-i i kūḡgu-na a tagaaya pigāaḡ-na na da na suō nelma famma yaanḡa-i. Mi sa taara na hōlma-na, unaa tuō wuōra u hōḡorra u fere wuo fuo dii baa meljo aa cīna unajo-i. Ku'i ciē mi biē miē maama-i tagaaya pigāaḡ-na. ⁷ Da ḡ ta ḡ wuōra ḡ hōḡorra ḡ fere dumaanjo-na, hai moloḡo-i juo ce-ni bōlbōl banamba-na? Bige-i dii baa-ni naḡ yerren-kūḡgu-i? Nimaḡ dii baa-ni hiere, Diilonjo'i saa hā-ni baa-ni wēi? Da kuō Diilonjo'i hā-ni baa-ni, ma bilaa niē ḡ ta ḡ wuōra ḡ hōḡorra ḡ fere ḡaa naḡ niidanni?

⁸ Tobin namaa, na daa niē sī na yiē. Namaa wulaa na ciē biḡkūntaan namaa. Na duon yaanḡa miēḡo-na ta na ce na yuntesīnni-i. Kuō naa naa ce ninsoḡ-yuntaan namaa, kuu naa saa gbuu suō aa dōlnu-miē. Ii naa kā ka tiē ce i bāanḡu-i baa-na. ⁹ Mēi ḡuon-na Yesu *pəpuərbiēḡ miēḡo-i, Diilonjo jīena miēmēi ḡuonḡu-na ḡaa kasobiemba maḡ ban jīena-bēi ba deḡ da ba ka ko-ba. A ce dumaanjo-na, nelbiliemba-i baa *dərḡpəpuərbiemba-i hiere ba ta ba hel ba nyē-ye. ¹⁰ Miēmēi birii ce mimiēl miē Kirsa maama-na, aa namaa na ce nelnurāaḡ namaa Kirsa horre-na! Miē i naa yunḡu aa fōḡḡō cēr waa namaanjo-na! Nuomba sa kāḡ miēḡo-i, aa ta ba kāḡ namaanjo-i! ¹¹ A ji hi baa nyunjo, ii dii nyulmu-na baa hūḡkuosīnni-na. Niidiini sī baa-ye, ba siē yan i muoma-i, i siē bi da tuolen-muntienammu: Diē cor dēi, i cor dēi. ¹² I ce maacemma-i ḡaa i ka ku diē gbāa diē da i nuḡ-juuru-i. Umanḡ duo tuora-yiē, i cārā Diilonjo-i hā kutienjo-i. Umanḡ duo ce-ye kpāncōlgūo, i hīrā i kūōma-i. ¹³ Umanḡ duo tuō biēna i yīreḡa-i, i suō nuonḡu baa kutienjo-i. A ji hi baa nyunjo, nelbiliemba ne-ye nelsōsaḡ miē, ba ne-ye ḡaa juoraan miē.

¹⁴ Ku saa ce ḡaa mi nyegēḡ nel daama-i da mi ture na yammu-i dē! Ku'i sī. Kuu dii ḡaa naḡ yerḡ mi bisālḡ namaa, aa na maama tiraa ta ma dōlnu-miē, ku'i ciē mi ta mi nyegēḡ-ma da mi tigāaḡ-na nelma. ¹⁵ Na saa da, halle da na fiē da nuomba neifienḡ ndii ba ta ba kalaḡ-na Kirsa maama-i, na to dii u diei yonḡ; u yaa muo. Bige-i ciē miē na to yaa muonjo-i? Muōmēi waan *Neldōdōlma-i baa-na na hūu-ma a ce Yesu-Kirsa baan namaa.

16 Terienġu fanġu-na, jande, mi cārā-nei, taa na ce mei temma-i. 17 Mi puu ma yaa-i mi saan mi bieņo-i* Timote-i na wulaa. Timote maama sa suo aa dōlnu-miē, u vii Diilon-ĥūmelle-na. Miņ wuo wuo saanġu maņ Yesu-Kirsa ĥūmelle-na, mi saan-yo u duo ka tir kufanġu maama yaa baa-na ņaa miņ wuoraņ mi waņ-ma dumaa baa Diilon-dūņ-baamba-i terni-na hiere.

18 Na ĥolma-na, banamba daa niē sī mi siē bir kā, ba doņ ta ba ĥogorra ba fere. 19 ņga Diilon duo siē, ku siē vaaya mi ka kā na wulaa. Da mi kā, bombolmantaamba famba-i, mi ka ne da kuo bar waņ mamaņ ba gbā ba ce-ma. 20 Da ņ siē Diilonġo nuņġu-i, ku sa bāl nuņ-āndaan-nu yon, ku saaya ku da ņ ciluo-i-na. 21 Na taara da mi ta mi kā, mi bel nyanġbāanġu mi nanġa-na ta mi kā, sisō na taara mi ta mi kā baa ĥiēĥiēņo? Niēņ na par.

5

Korēntitaambaņ ceņ bīņwosīnni maņ

1 I wuora i nu-ma terni-na hiere wuo bīņwosīnni nanni cie na ĥolma-na. Bīņwosīņ daani-i, halle bamaņ sa suyaan Diilonġo-i ba sa siē ce-ni: Ba'a na ĥolma-na unaa galla baa u to cieņo. 2 Mafammaņ fiē ce, na cor ta na kaal na fere. Ma sī kuu naa saaya ku jaņ-na, aa umaņ cie maacembabalamma famma-i na donya-yuo hiel-o na ĥolma-na. 3 Muo fuo, mii si dii baa-na terienġu-na, ņga mi ĥuoņga dii. Kumaņ saaya ku ce kutieņo-na, mi yieraaya-kuo tī ņaa mii dii baa-na terienġu-na. 4 Terienġu fanġu-na, tigiin na-naa Itieņo Yesu yerre-na. Da na tigiin na-naa, u ka kāyā-nei aa muomi ka ta mi bi jōġuoņ na maama. 5 Da na tigiin, na nyaa-yo na hiel-o na ĥolma-na na ĥā *Sitāni-i baa-yo. Mi taara u nanna u cilōbabalaņo-i aa Diilonġo kor-o Itieņo jommaņ-yiingui ku'i cie miē na donya-yuo hiel-o na ĥolma-na.*

6 Na kaal na fere gbāņgbāņ! Na saa suo wuo siini-i baa ni yornumma-i ni gbāa sire burjūmmu bōi wei? 7 Ambabalma dii ņaa siini. Hielaan-maņ na ĥolma-na, ku yaa na ka koņ hiere, na ka waa ņaa burjūmmu maņ siini saa dii muo. Aa na kuoņ tī. Yesu-Kirsa cie u fere tāmman-kūņġu a migāan na ĥōmmu-i. U yaa *kōrsīnni tīmman-ponsaanġu tūmbilonġo-i†. 8 Terienġu fanġu-na, yaan i nanna i cilōbabalaņo-i baa bīņwosīnni-i, nii dii ņaa siini; aa i ce ponsaanġu-i baa ĥuoņga diei, ku yaa ņaa burjūmmu maņ siini saa dii muo.

9 Miņ nyegāan sebe‡ maņ ĥā-na cor, mi waan-ma yuo miē baa na ta na piē kakarkuontaamba-i. 10 Da mi cira na baa piē kakarkuontaamba-i, mi sa gbē kakarkuontaamba-i hiere miwaanġo-na, mi sa bi gbē bamaņ cieņ cāncaaya-i hiere miwaanġo-na, mi sa gbē bamaņ cieņ dudubūole-i hiere miwaanġo-na, mi sa bi gbē cufēbuoltaamba-i hiere miwaanġo-na. Da ņ'a ņ sa taara ņ piē bafamba-i hiere daaba-i, ņ ka naa ņ hel miwaanġo-na. 11 Da mi cira na baa piē kakarkuontaamba-i, mi gbē bamaņ wuo ba ĥūyāa Yesu-Kirsa maama-i aa ta ba ce kakarkuoņo-i. Mi gbē bamaņ wuo ba ĥūyāa Yesu-Kirsa maama-i aa ta ba ce cāncaaya-i. Mi gbē bamaņ wuo ba ĥūyāa Yesu-Kirsa maama-i aa ta ba buol cufieņa-i. Mi gbē bamaņ wuo ba ĥūyāa Yesu-Kirsa maama-i aa ta ba bēna nuomba yirēiņa-i. Mi gbē bamaņ wuo

* 4:17 Timote-i, Pol fereņ bieņo sī, ņga u taa u kāņ-yo u bieņo Diilon-ĥūmelle-na. Niēņ Pōpuor 16.1. † 5:7 Niēņ Kor. ĥāa. 2.6-11: Terienġu-na, ņ gbāa da wuo u donyamma-i Diilon-dūņġu-na ku kāyā-yuo bōi. Ku cie u nanna u cilōbabalaņo. ‡ 5:9 Sebe faņo nuņġu saa dii Diilon-nelmaņ-sebebaa-ba-na.

ba hūyāa Yesu-Kirsa maama-i aa yaŋ kolma ta yaan̄ga bei. Mi gbē bamaŋ wuɔ ba hūyāa Yesu-Kirsa maama-i aa ta ba du nuɔmba-i. Halle na saa saaya na wuo niiwuoni baa kufan̄gu taamba-i.

¹² Bamaŋ saa hūu Yesu maama-i, mei sie gbāa waŋ bafamba yuŋ-maama-i. Bamaŋ dii hūmeduɔle-na baa namaa, na saaya na ta na waŋ bafamba yuŋ-maama yaa-i ¹³ aa na yaŋ puoŋ-nuɔmba-i na hā Diiloŋo baa-ba, u'i ka suɔ uŋ ka ce-ba dumaa. Terien̄gu fan̄gu-na, «*duonyan̄ nelbabaŋo-i na hiel-o na hɔlma-na*»[§], ŋaa maŋ nyegāan̄ dumaa Diiloŋ-nelma-na.

6

Taa na fiɛlnu na nelma-i na fɛrɛ

¹ Bige-i ciɛ nel da ma suur Diiloŋ-dūŋ-baan̄ namaa na hɔlma-na, na sa fiɛlnu-mei na-naa nuɔ, na sire bī na-naa bamaŋ sa suyaan̄ Diiloŋo-i ba wulaa wuɔ ba ka fiɛlnu-mei? ² Namaa saa suɔ wuɔ Diiloŋ-dūŋ-baamba yaa kaa gɛr nuɔmba-i hiere hiɛma-na ba yuŋ-maama-i wei? Da na waa da na ji gɛr nuɔmba-i hiere ba yuŋ-maama-i, nelyilemma gbāa yar-na gɛrma wei? ³ Na saa suɔ wuɔ i ka bi gɛr *dɔrɔpɔrɔrbiemba yuŋ-maama-i wei? Aa ji da baa miwaan̄ daayo nelma! ⁴ Da na da weiima-i baa na-naa, na bir yaŋ aa kā ka ne uaman̄ si dii baa-na na Diiloŋ-hūmelle-na u duɔ fiɛlnu-mei hā-na! ⁵ Senserre sa da-na wei? Ku ce namaa hɔlma-na nelnurā si dii uaman̄ gbāa fiɛlnu na nelma-i wei? ⁶ Ma ce niɛ Diiloŋ-dūŋ-baan̄ namaan̄o-i na-naa nuɔ, na ji ta na bī na-naa? Aa tiraa bī na-naa nelgbāŋgbālāan̄ wulaa?

⁷ Da na gbāŋ bī na-naa tī, ku'i pigāan̄ wuɔ na naana Diiloŋ-hūmelle-i. Bige-i ciɛ molon̄ duɔ ce-na kuujan̄gu, namaa sa tiil-ku namman̄ temma? Bige-i ciɛ na sa sie ba cuo-na? ⁸ Namaa sa sie ba ce kuujan̄gu nei, aa namaa cɛr ta na ce kuujan̄gu banamba-na. Na sa sie ba du-na, aa namaa ta na du banamba-i. Ŋ sie suɔ wuɔ na wuɔ Diiloŋ-hūmeduɔle yaa-i hiere. ⁹ Ma sī na suyaa wuɔ bamaŋ ciɛŋ kuubabalaan̄gu-i ba sie ka da munsuurmu *Diiloŋ-nelle-na ke? Baa na taal na fɛrɛ: Bamaŋ ciɛŋ kakarkuoŋo-i, baa cufɛbuoltaamba-i, baa bamaŋ ciɛŋ fuocesinni-i, baa bɛmba maŋ ciɛŋ ba-naa, ¹⁰ baa cuobaa-ba-i, baa cāncayataamba-i, baa konyɔrāamba-i, baa yebiɛnataamba-i, baa bamaŋ ciɛŋ dudubūɔle-i, ba sie da suur Diiloŋ-nelle-na. ¹¹ Na hɔlma-na banamba waa daama yaa nuɔ-i. Ŋga fiɛfiɛ-i-na, naŋ suurii Yesu-Kirsa horre-na, *Diiloŋ-Yalle ciɛ Diiloŋo hur na āmbabalma-i, aa bɔ-na na deŋ a ce-na fuɔ baan̄ namaa, aa ce-na nelviin̄ namaa.

¹² Da na ce na ta na piie wuɔ: «Bīŋkūŋgu saa nyaa-mi», ninsoŋo, ŋga bīm̄bīnni hieroŋo saa fa baa-ni. Mi gbāa cira: «Bīŋkūŋgu saa nyaa-mi.» Ŋga bīŋkūŋ maama sa ji ta yaan̄ga miɛ dede. ¹³ Da na ce na bi ta na piie wuɔ: «Niiwuoni ciɛ kusūŋ maa-na aa kusūŋgu bi ce niiwuonin̄ maa-na.» Mafamma-i ninsoŋo, ŋga yiin̄gu dii baa yiin̄gu Diiloŋo ka dīŋ-ni ni hāi-i-na hiere. I kūɔma saa ce da ma ta ma ce kakarkuoŋo, ma ciɛ i diɛ tiɛ cāa Itien̄o yaa baa-ma; ma tien̄o yaa ufan̄o-i. ¹⁴ Na saa da, Diiloŋon̄ siire Itien̄o-i kuomba hɔlma-na baa kuman̄, u ka bi sire miɛŋo-i baa kuuduɔŋgu fan̄gu yaa-i.

¹⁵ Ma sī na suyaa wuɔ na kūɔma-i *Kirsa kūɔma ke? Terien̄gu fan̄gu-na, mi gbāa biɛ Kirsa kūɔma-i ka ce-ma saasorcien̄ maama wei? Ma nu

dei wei? ¹⁶ Na saa suō wuō da η galla baa saasoro-i η cie kuuduŋgu baa-yo wei? Ma nyegāaη Diilon-ŋelma-na wuō: «*Ba hāi-i-na ba gbonu ce kuuduŋgu.*» * ¹⁷ Nga uman duō waa horre-na baa Itienjo-i, Diilon-Yalle ce-yo kuuduŋgu baa-yo.

¹⁸ Hielaan na nanġa-i figiŋ-kakarkuonjo-na. Nuōmban ceη āmbabalma man, ma sa kpatalla ba kūōma-na, ŋga uman duō ce figiŋ-kakarkuonjo-i, kuu dii ŋaa u cie gbomma fuō fereη kūōma yaa nuō-i. ¹⁹ Na saa suō wuō na kūōma yaa Diilon-Yalle dūŋgu-i wei? Diilon-Yalle fande-i Diilonjo'i hāa-na baa-de; dii dii na hōmmu-na. Na saa suō wuō na kūōma-i namaa maama si wei? ²⁰ Diilonjo sāa-na sukpepellun. Terienġu fanġu-na, taa na ce-yo bōi baa na kūōma-i.

7

Pol piye cejallen-kūŋgu

¹ Nan nyegāaη sebe man hā-mi, i ka wan fuō maama yaa fiefie-i-na. Na ciera wuō bibien nuō da η saa bie cienjo ku faa. ² Ma miη ka wan man, ma yaa daama: Da na ta na taara na hiel na nanġa-i kakarkuonjo-na, bibien nuō η saaya η bie η yerren cienjo, aa cienjo bi soη u yerren bōlo nuō. ³ Bibienjoη saaya u tuō ce kuman u hā u cienjo-i u tuō ce-ku, aa cienjoη bi saaya u tuō ce kuman u hā u bōlo-i u bi tuō ce-ku. ⁴ Ansorre-na, cienjo sie gbāa ce kuman dōlaanu-yuō baa fuō fereη kūōma-i; u bōlo maama. Aa bōljo sie bi gbāa ce kuman dōlaanu-yuō baa fuō bi maama-i, u cienjo maama. ⁵ Unaa baa yagar unanjo munġallammu-na. Mi saa yagar-ma da na'a na saa-ma wuō na ka bel na fere a da huŋgu celle a gbāa da na cārā Diilonjo-i fafamma aa suō cor baa na ānsorre-i di temma-i. Ni ma'i sī da na yan ku vaaya, na sie ji gbāa bel na fere, a ce dumaanjo-na, *Sitāni ka hi-na guō na gbeini-i. ⁶ Mi waan nelma'i, ku saa ce ŋaa mi guor-na na da na ce-ma de!

⁷ Coima saa fa, kuō nuōmba-i hiere baa naa waa siraamba mei temma-i, ku yaa naa dōlnu muō. Nga Diilonjo saa ce-ye kuuduŋgu hiere: U hāa unanjo daaku aa hā unanjo daaku. ⁸ Manan dii mi da mi wan-ma baa siraamba-i baa bikulcaamba-i, ma yaa daama: Da na tē dei ŋaa muōmiη tiyāa dumaa mi saa bie cienjo, ku faa. ⁹ Nga nuōni man da η suō wuō η sie gbāa bel η fere, bie cienjo. Da η bie cienjo-i ku bōyaa η tēna η diei aa ce-maama ta ma ko-ni. Da ku bi waa cienjo nuō, η soη. Da η soη bibien-na ku bōyaa η tē η diei aa be-maama ta ma ko-ni.

¹⁰ Baman dii ānsorre-na aa waa Diilon-dūŋ-baamba hiere, bafamba maama yaa daama; mei saa wan-ma, Itienjo'i waan-ma. Wuō cienjo saa saaya u hel u bōlo wulaa. ¹¹ Duō hel, u saa saaya u bie bōljo nanjo. Da kuō bibien maama dii-yuō, u bir u kā ba ka nunu ba-naa baa u bōlo-i. Aa bibien nuō η saa bi saaya η nanna η cienjo-i.*

¹² Mei fere-i, miη ka wan man baa banamba-i ma yaa daama: Da η hūu Diilon-maama-i, aa η cienjo saa hūu-ma, aa hūu-ma duō tēna baa-ni, η saa saaya η nanna-yuō wuō u saa hūu Diilon-maama-i. ¹³ Kuuduŋgu yaa baa caamba-i; nuō da η hūu Diilon-maama-i, aa η bōlo saa hūu-ma, aa hūu-ma η da η tēna baa-yo, η saa saaya η hel u wulaa. ¹⁴ Bōljo fanjo temma-i, un hūyāa-ma kertēcie soη-yuō, u piyaa Diilonjo-i. Aa cienjo man saa hūu Diilon-maama-i aa hūu-ma soη kertēyiēno-na, u piyaa Diilonjo-i. Kuō ma

* 6:16 Miwaanjo jnamman-sebe (Genèse) 2.24

* 7:11 Niēη Matie sebe-i-na 5.32.

saa naa waa dumaa, baa naa cira ba bisálmba-i sié gbāa pié Diilonjo-i a ne da ba piyaa-yo. ¹⁵ Nga umañ duó u saa hūu Diilonj-maama-i, aa u tlenatienjo hūu Diilonj-maama-i, aa wuó fuó si dii u tlenatienjo maama-na, ba baa cie-yo; ba yanj u kā. Kufañgu terienngu-na, u tlenatienjo manj hūyāa Diilonj-maama-i, u yaa bəlnjo-i wa, u yaa cienjo-i wa, uu dii u ferənj nuó. Diilonjo bíe-na wuó na waa yaafellenj. ¹⁶ Da nj yagar aa nyaar, nanj ka gbāa kor nj tlenatienjo-i wei? Nj sié gbāa ce Diilonj nuó suó mafamma-i.

Tiyāanj na temma-i

¹⁷ Da ma hel daama-na, nanj nj naa waa dumaa aa Diilonjo bí-na, na tle dumei; Diilonjo yaa wuó ma ce dumaa. Mi wuóra mi wanj ma yaa-i terni-na hiere baa Diilonj-dūnj-baamba-i.

¹⁸ Diilonjonj taa u bí-na huənggu manj nuó-i, da kuó unanj nuó nj naa *já, baa yanj senserre ta di da-ni baa nj *jamma-i. Da kuó nj saa naa bi já, baa yanj senserre ta di da-ni wuó nj saa já, tle dumaa, baa cira nj já. ¹⁹ Nj jáa o, nj saa já o, yungu si dii-kuó. Kumanj gbāanj, nj baa yagar Diilonjo nunngu-i. ²⁰ Nanj nj naa waa waama manj aa Diilonjo suó duó bí-na, na hieronjo-i hiere na saaya na tle dumei. ²¹ Diilonjonj taa u bí-ni, da kuó nii naa waa kərienj nuó, baa yanj ma janj-ni. Nga da ba hā-ni hūmelle-i nj da nj hel kərsinni-na, hel-nie. ²² Na saa da, Itienjo-i Yesu-Kirsa duó bí kərienjo manj, u jo ji ce nebiño u wulaa, aa umanj duó waa nebiño aa u bí-yo, u jo ji ce u kərienjo. ²³ Diilonjo sāa-na sukpekpellunj, baa na bir na ce nelbiliemba kəraanj namaa. ²⁴ Tobinj namaa, mi sié kar ku coima, nanj waa dumaa aa Diilonjo bí-na, waanj waama famma yaa-i u hūmelle-na.

Bamanj saa hi suur ānsorre-na

²⁵ Kumanj njaa bamanj saa hi suur ānsorre-na ba kūnggu-i, mi ka piiye cəlle kuó. Minj ka wanj mamanj, ma saa hel Itienjo nunj-nu, meí huəyamaama. Diilonjo faa baa-mi, a ce huhurma si dii mi nelma-na.

²⁶ Mullemanj maaraaya fiéfié-i-na, meí wulaa ku bəyaa nuómba tle ba temma-i ba baa suur ānsorre-na. ²⁷ Da kuó cienjo dii baa-ni tí, baa nannayuo. Da kuó cie sí baa-ni, baa dii nj yungu-i cakūnggu-na. ²⁸ Ku saa ce njaa da nj bie cienjo-i ku balaanj de! Ku saa bi ce njaa cienj duó sonj ku balaanj de! Nga bamanj suuri ānsorre-na ba ka mulienj yanj siraamba-i ku'i cie mié na baa suur-die.

²⁹ Tobinj namaa, minj taaranj mi wanj mamanj ma yaa daama: Huənggu saa tiraa tle boi. Terienngu fangu-na, a donj fiéfié-i-na, caantaamba saaya ba waa njaa ba saa dii caamba. ³⁰ Bamanj kaalaanj ba ce njaa weima saa da-ba. Bamanj nyienj ba ce njaa ba həmmu saa fe. Bamanj sāa bimbinni-i, ba baa haa ba nanjga nie. ³¹ Bamanj daanj miwaanjo tōnó-i, ba baa haa ba nanjga yuo. Miwaanj daa unj yerj waama manj, u sié tiraa co.

³² Mi sa taara ānjəguoma yu na həmmu-i. Na saa da, umanj duó saa dii cienjo, nj da u yii baa Itienjo maacemma yaa yonj; u taara u ce kumanj dəlaanunj Itienjo-i. ³³ Nga umanj duó dii cienjo, u yii baa miwaanj daayo maama; u taara u ce kumanj dəlaanunj u cienjo. ³⁴ A ce dumaanjo-na uu dii səmma hāi. Kuuduənggu yaa baa caamba-i, umanj duó saa sonj, nj da u gbu u yii baa Itienjo maacemma yaa yonj. U weima-i hiere ma kāa ka jūnj Diilonjo yaa nuó-i. Nga cienjo manj duó sonj, u yii baa miwaanj daayo maama; u taara u ce kumanj dəlaanunj u bəlo.

³⁵ Da na da mi piye dumandē-i-na, mi taara namaa fafaanḡu'i. Na baa da niē sī mi taara mi cie-na, ma'i sī. Mi taara na nyaar Itienḡo'i nuḡ-i baa huḡḡa diei aa na ta na ce kumanḡ faa cemma.

³⁶ Fiefie-i-na, umanḡ duḡ ne da u dḡrḡo maama yuu u huḡḡa-i, aa ne da fuḡ duḡ saa biē-yo ku ka ce kpelle u wulaa, u gbāa biē-yo, bāaniḡo sī. ³⁷ Nga umanḡ duḡ yiera-mēi wuḡ u sa taara u dii cieḡo, aa ne da da ba bḡḡ baa u dḡrḡo-i ku siē ce bāaniḡo, aa u gbāa bel u ferē cakūḡḡu-na, da kuḡ ma hilaa fuḡ ferēḡ huḡḡ-na, ku faa. ³⁸ Terienḡu fanḡu-na, umanḡ duḡ jā u dḡrḡo-i ku faa, umanḡ duḡ hiel u nanḡa u dḡrḡo maama-na, kufanḡu tiraa fa yanḡ.

³⁹ Casoiḡ nuḡḡo-i, ḡ bḡḡ duḡ waa cicēlma, ḡ siē gbāa kā ka soḡ yanḡa nanḡa. Nga duḡ ku, nii dii ḡ ferēḡ nuḡ, ḡ gbāa soḡ bibienḡo manḡ dḡlaanuniē. Kumanḡ gbāanḡ, bibienḡo fanḡo saaya u hūu Yesu maama-i. ⁴⁰ Nga mēi wulaa duḡ tīe u saa soḡ, ku ka buḡ-yuḡ yanḡ duḡ kā ka soḡ bibienḡo nanḡ-na. Mafamma-i mēi huḡya-maama, aa mi suyaa miē *Diilonḡ-Yalle bi dii baa muḡḡo-i.

8

Cufien-kūḡma maama-i

¹ Fiefie-i-na, i ka ne cufien-kūḡma kūḡḡu-i. I hieronḡo-i i suḡ weima boi fuḡ ninsonḡo ḡaa nanḡ waanḡ-ma dumaa, ḡga na saaya na suḡ wuḡ sḡsuḡmunḡu jo baa bḡlbḡlsinni, a ne da nelnyulmu ce i nanḡ kaasinni Diilonḡ-hūmelle-na.

² Umanḡ duḡ tuḡ ne wuḡ fuḡ suḡ bīḡkūḡḡu, u saa hi tuḡ suḡ ḡaa uḡ saaya u suḡ dumaa. ³ Nga umanḡ duḡ yanḡ Diilonḡo maama ta ma dḡlnu-yuḡ, Diilonḡo suḡ u yaa-i.

⁴ Terienḡu fanḡu-na, cufien-kūḡma-i i gbāa tīe wuo-ma wei? I suyaa wuḡ cufellu-i bīḡkūḡḡu sī, aa tiraa suḡ wuḡ Diilonḡo dii u diei yonḡ! ⁵ Banamba daa ninanni ta ba buol-ni dḡḡo-i-na baa hīema-na hiere wuḡ bafamba diiliemba yaa-i. Bafamba wulaa diiliemba dii boi aa yuntaamba bi dii boi. ⁶ A ne da miē fuḡ miē wulaa, Diilonḡo dii u diei yonḡ. U yaa i To-i. U'i hielaa bīmbīnni-i hiere aa i tīenaana fuḡ maa-na'i. Aa Itienḡo bi dii u diei, u yaa Yesu-Kirsa-i. Diilonḡo cie u yaa hiel bīmbīnni-i hiere aa fuḡ barguḡ yaa nuḡ-i inḡ yēḡ cicēlma dumandē-i-na. ⁷ Nga i hieronḡo saa suḡ wuḡ cufellu-i bīḡkūḡḡu sī. Banamba miēḡ cufienḡa-i a ce ji hi baa nyunḡo, da ba ta ba wuḡ cufien-kūḡma-i ba ta ba jḡḡuḡḡ cufienḡa maama, aa da ḡaa ba ḡuḡla ba Diilonḡ-hūmelle-i. Ba saa hi nanḡ kaasinni yogo ku'i juḡḡ baa āḡjḡḡuḡma famma-i. ⁸ A ne da ku saa ce ḡaa niwuḡni yaa gbāa piē-ye Diilonḡo-na. Die saa wuḡ, kunanḡu sa hel-yiē, diē bi wuḡ, kunanḡu sa suur-yiē.

⁹ Nanḡ yēḡ na ferēḡ nuḡ dumaa ta na ce kumanḡ dḡlaanunḡ-nēi, gbāanḡ bamanḡ saa hi nanḡ kaasinni yogo Diilonḡ-hūmelle-na, na baa ji biēna ba Diilonḡ-hūmellen-kūḡḡu-i. ¹⁰ Nga bamanḡ saa hi nanḡ kaasinni-i yogo, unaa kā ka da nuḡni manḡ suyaanḡ yiēḡḡu ḡ tīenaana tīnniḡ-dūḡ-nu ta ḡ wuḡ kūḡma; fuḡ u siē bi kā na ta na wuḡ wei? ¹¹ Duḡ wuḡ aa u huḡḡa saa ji hūu-ma, nanḡ sḡsuḡmunḡu'i saa jo baa mafamma-i wei? Nuḡnēi cie u kḡsuḡḡ u ferē. A ne da *Kirsa kuu fuḡ bi maama-na. ¹² Da na ta na ce gbomma famma-i Diilonḡ-dūḡ-baamba manḡ saa hi nanḡ kaasinni-i yogo na ḡuḡl ba gbeini-i Diilonḡ-hūmelle-na, na saaya na suḡ wuḡ na ce-ma Kirsa fuḡ ferē yaa nuḡ-i. ¹³ Ku'i cie na da muḡ da mi suḡ wuḡ da mi wuḡ daaku-i, mi ka ḡuḡl melḡḡo gbeini-i Diilonḡ-hūmelle-na, mi ne ku bīḡkūḡḡu-i aa yanḡ-ku; mi siē tiraa dii-ku mi nunḡḡu-na.

9

Kumanj saaya baa Yesu pɔpuɔrbiemba-i

¹ Muɔ mi sie gbãa ce kumanj dɔlaanu-miɛ wei? Yesu *pɔpuɔrbilonj muɔ sɪ wei? Mi saa da Itienjo-i Yesu-i baa mi yufelle-i wei? Minj ciɛ maacemma manj hã Itienjo-i, ma'i sɪ namaanjo-i wei? ² Banañ da ba fi'a ba saa hũu-ma wuɔ Yesu pɔpuɔrbilonj muɔ, namaa fuɔ na saaya na hũu-ma. Nanj hũyãa Itienjo maama-i mi wulaa, ku yaa pigãan wuɔ Yesu pɔpuɔrbilonj muɔ.

³ Bamanj ciera mi maacemma saa fa, minj ka wanj mamanj baa-ba ma yaa daama: ⁴ Yesu pɔpuɔrbiɛnj miɛnjo-i i sa wuo wei? I sa nyɔnj wei? ⁵ Mi saa saaya mi jã ciɛnjo Diilonj-dũnj-baamba-na u tuɔ wuɔra baa-mi ŋaa Yesu pɔpuɔrbiembanj ceñ-manj dumaa baa Itienjo hãmba-i a naara Piɛr wei? ⁶ Sisɔ muɔ baa Barnabasi-i yonj, miɛmɛi saaya i ce maacemma-i a taara i nuñ-juuru-i? ⁷ Nanj siire, na nuɔ wuɔ molo kãa sorosimma-na aa tuɔ pã u fɛrɛ wei? Sisɔ mɛlɛñ daayo sũɔ tibinni-i aa u sa wuo ni bienja-i? Da ma'i bi sɪ ãnciinanj daayo sa nyɔnj u muɔru nɔnɔ-i? Na nuɔ-ma dede wei?

⁸ Minj wanj nelma manj daama-i, nelbiliemba'i jɔgaanj dumaanjo-na yonj wei? Ma sɪ maaduɔma famma yaa bi nyɛgãan *Moisi *ãñjɪnamma-na kɛ? ⁹ Ma nyɛgãan ãñjɪnamma-na ninsonjo wuɔ: «*Niiñ duɔ tuɔ muo ðimma-i ŋ saa saaya ŋ vaa u nuñgu-i.*»* Ku ce namaa na'a Diilonjo kaalaaya niimba yaa aa wanj mafamma-i wei? ¹⁰ Ma sɪ nel daama waanj a vii miɛmɛi kɛ? Coima saa fa, ma fuliinu miɛmɛi. Ma sɪ umanj duɔ tuɔ kũ, u suyaa wuɔ u ka da bɪñkũngɔ ku'i ciɛ u tuɔ kũ kɛ? Nuɔ da ŋ suɔ wuɔ nanj ðimma ciɛ ðɛɛieni hiere, ŋ waa hie kã wuɔ nanj ka muo-ma? Da ŋ da umanj muyaanj u ðimma-i, u suyaa kerre wuɔ u ka da belle-mɛi ku'i ciɛ. ¹¹ Inj ciɛ Diilonj-maacemma-i na hɔlma-na, kuu dii ŋaa i duu ðimma. Da ŋ duu ðimma-i, ŋ saa saaya ŋ kar-ma wei? ¹² Bamanj wuyaanj na nagãñ-niini-i wuɔ ni vii-ba, ni vii miɛnjo-i yanj bafamba-i. Ŋga i fiinaanj aa bel i muliɛma-i nammu hãi. I sa taara *Kirsã *Neldɔdɔlma bir baa ma huonjgu ku'i ciɛ i hɪrã i muliɛma-i.

¹³ Ma sɪ na suyaa kerre wuɔ bamanj ciɛnj maacemma-i *Diilodubuɔ-i-na, ba niiwuoni hel Diilodubuɔ yaa nuɔ-i kɛ? Aa suɔ wuɔ *Diiløjigãntaamba niini bi hel ba maacemma'i nuɔ-i kɛ? ¹⁴ Kuuduonjgu yaa baa bamanj waanj Neldɔdɔlma-i. Itienj wuɔ ba ta ba wuo ma'i nuɔ-i.†

¹⁵ Na nagãñ-niini vii-mi, ŋga mi niɛ-ni aa yanj-ni. Baa na da niɛ sɪ mɛi taara na ta na hã-mi bɪñkũngɔ ku'i ciɛ mi ta mi wanj nel daama-i ðɛ! Ma'i sɪ. Aa mi da mi cãrã na wulaa, bɔlbɔl mi ku. Minj wanj Diilonj-nelma-i gbãñgbãñ mi sa hũu bɪñkũngɔ, ku fɛ mi huonjga-i. Aa molo sie gbãa ce mi yanj kufanjgu-i. ¹⁶ Mi sie gbãa gbɛliɛnj mi fɛrɛ wuɔ mi wanj Neldɔdɔlma. Maacemma namma-i, ku dɔlaanu-miɛ o, ku saa dɔlnu-miɛ o, mi ka ce-ma. Aa da mi saa ce-ma, sũlma haraa-miɛ. ¹⁷ Kuɔ muɔmɛi naa sire mi fɛrɛnj nuɔ ta mi ce-ma, mi naa saaya baa pãmma, ŋga mɛi saa sire mi fɛrɛnj siremma, Diilonjo'i ciera mi ce-ma. ¹⁸ Terienjgu fanjgu-na, mɛi maacemma sully yaa hadu-i? Du yaa a wanj Diilonj-nelma-i gbãñgbãñ, mi baa hũu bɪñkũngɔ a ne da mii naa saaya mi hũu.

¹⁹ Mii dii mi fɛrɛnj nuɔ, ŋga mi ciɛ mi fɛrɛ na hieronjo-i na kɔriɛnj muɔ da mi gbãñ da nuɔmba bɔi hã Kirsã-i. ²⁰ Da mi waa baa *Yuifubaa-ba-i, mi ce mi fɛrɛ Yuifuyiɛnj muɔ da mi gbãñ da-ba. Na saa da, Moisi ãñjɪnamma sie gbãa yuu-mi baa wɛima, ŋga da mi waa baa bamanj wuɔyaanj-manj, mi

* **9:9** Anjɪnamma tiyemmanj-sebɛ (Deutéronome) 25.4; Tim. ðɛ. 5.17-18 † **9:14** Nienj Like sebɛ-i na 10.7.

ta mi wuɔ-ma da mi gbāŋ da-ba. ²¹ Kuuduɔŋgu yaa baa bamaŋ sa suyaan Moisi ānjinamma-i, da mi bi waa bafamba hɔlma-na, mi ce mi fεε ba temma-i da mi gbāŋ da-ba. Ku saa ce ŋaa mi taara mi cira mi cinaana Diilonɔ ānjinamma-i de! Ma'i sī. Mi wuɔ ma yaa-i Kirsa wuɔsaŋgu-na. ²² Da mi waa baa bamaŋ saa naŋ kaasinni yogo Diilonɔ-hūmelle-na, mi ce mi fεε ŋaa mei fεε-i mi saa hi naŋ kaasinni yogo, da mi gbāŋ da-ba. Da mi suur terienɔ terienɔ, mi ce mi fεε terienɔ faŋgu taamba temma, da mi gbāŋ da banamba kor-bei. ²³ Mi ce daama-i hiere Neldɔdɔlma da ma gbāa hi terni-i hiere aa muɔmi bi da mi kūŋgu-i.

²⁴ Na suyaa wuɔ gbaruntaamba gbar hiere, ŋa umaŋ duɔ ta yaŋ banamba-i u yaa yaraa; aa ba pā u yaa-i. Terienɔ faŋgu-na, gbāaŋ ba baa ta aa yaŋ-na. ²⁵ Bamaŋ taaraayan ba ka finu gbarunɔŋgu-na, ba hīrā muliema-i ku tigiima-na. Ba ce muliema famma-i da ba ka da kumaŋ ku sa gbāŋ bienamman. A ne da miε in donyan kumaŋ, ku sa biεna da. ²⁶ Ku'i cie na da muɔ miŋ gbar mi kā, mi sa gbar mi yuŋ-nu. Mi saa baa ciekūrāŋo maŋ sa jafāaŋ u yuŋ-nu. ²⁷ Mi ce mi kūɔma-i kpāncɔlgūɔ aa mi suɔ mi fεεŋ belma. Mi sa taara da mi ji waŋ Diilonɔ-nelma-i tī baa banamba-i muɔmi hel hōntɔbilonɔ.

10

Yaŋ cufiɛŋa buolma-i

¹ Tobin namaa, mamaŋ daa i bīncuɔmba-i *Moisi bāaŋgu-na, mi taara na suɔ-ma hiere. Duherru nandu naa cīnnu-bei a saŋ-ba ba kā ka karnu dāmman-nuoraanɔŋgu-i. ² Ku cie ŋaa ba *baatisen duherru-na baa dāmman-nuoraanɔŋgu-na a ce kuuduɔŋgu baa Moisi-i. ³ Ba hierɔŋo-i ba wuyaa Diilonɔ-niiwuɔduɔni, ⁴ aa nyɔŋ Diilonɔ-hūnduɔma. Hūmma famma taa ma hel tāmpɛllen, aa tāmpɛlle fande yaa waa *Kirsai. U waa baa-ba terni-na hiere. ⁵ Mafammaŋ fiε ce, ba fōŋgūɔ saa ta ba ce Diilonɔ huɔŋga-i, ku'i cie ba wuɔra ku dii *hīεkuraanɔŋgu-na.

⁶ Nel daama cie da ma pigāaŋ-ye wuɔ i saa saaya i yaŋ āmbabalma cemmaŋ-maama ta ma dɔlnu-yiε ŋaa maŋ taa ma dɔlnu i bīncuɔmba-i dumaa. ⁷ Baa na ta na buol cufiɛŋa-i ŋaa i bīncuɔmbaŋ taa ba ce dumaa. Diilonɔ-nelma waan-ma wuɔ: *«Ba tīnaana wuo niwuoni-i aa nyɔŋ kolma-i. Baŋ juɔ wuo tī, ba sire ce ba bāaŋgu-i.»* ⁸ Baa na yaŋ i tiε ce figiŋ-kakarkuonɔ-i ŋaa i bīncuɔmba naŋ ceŋ dumaa. Ba cie ku yaa-i nuɔmba neifiεŋ-cīncieluo baa di diei nuɔmba nuɔsiba ndii kuu-bei yinduɔŋgu-na.† ⁹ Baa na yaŋ i feŋ Kirsa-i ŋaa i bīncuɔmba naŋ fiεŋ-yo dumaa a ce jēnaamba don-ba ko-ba.‡ ¹⁰ Baa na ta na waana ŋaa i bīncuɔmba naŋ waanaŋ dumaa, a ce *dɔrɔpɔuɔrbilonɔ maŋ kuɔŋ nuɔmba-i u jo ji ko-ba.§

¹¹ Nel daama cie nuɔmba da ba gbāa suɔ ba fεεŋ belma. Ba nyεgāaŋ-ma da ba gboya miε maŋ piyaa miwaanɔ tīmman-i. ¹² Terienɔ faŋgu-na, umaŋ duɔ tuɔ ne wuɔ sī fuɔ yiεraaya u gbeiniŋ, u gbāŋ u baa ji cii. ¹³ Mamaŋ guɔlaaŋ nelbiliemba gbeini-i Diilonɔ-hūmelle-na, ma yaa bi guɔlaaŋ namaa niini-i. Nga Diilonɔ-i nunni hāi tieŋo sī; u siε yaŋ ma jinya-nei. Kumaŋ da ku ta ku guɔ na gbeini-i, u ka kāyā-nei aa pigāaŋ-na naŋ ka ce dumaa hel-kuɔ.

* **10:7** Helman-sebe (Exode) 32.6 † **10:8** Niεŋ Kāmman-sebe-i-na (Nombres) 25.1-9. ‡ **10:9** Niεŋ Kāmman-sebe-i-na (Nombres) 21.4-7. § **10:10** Niεŋ Kāmman-sebe-i-na (Nombres) 17.6-14.

14 Mi jɛnaan namaa, terienɔu faŋgu-na, jande, niɛŋ cufɛŋa buolma-i aa na yan-ma. 15 Mi suyaa miɛ na suɔ kuyunɔu ku'i ciɛ mi ta mi piye baa-na dumandɛ-i. Miŋ wanɔ mamanɔ, namaa fɛrɛ-i niɛŋ-manɔ na ne, coima wei? 16 Diɛ tiɛ wuo Itienɔ niwuoni-i, inɔ jaal Diilonɔ-i ciŋga manɔ maa-na-i, ka sa pigaanɔ wuo Kirsa tɛmma yaa ciɛ i waa u horre-na wei? Inɔ bi calnɔŋ *buruo manɔ baa i-naa, u'i sa pigaanɔ wuo Kirsa kɔɔma yaa ciɛ i waa u horre-na wei? 17 Buruo diei dii; inɔ fiɛ ciinu, i wuo burduɔŋo faŋo yaa-i. Ku yaa pigaanɔ wuo ii dii horduɔlɛŋ.

18 Niɛŋ *Isirahɛl-baamba-i, ba mumbuolmunɔ-terienɔu-i Diilonɔ-kunɔu, a ce dumaanɔ-na, bamanɔ wuyaannɔ bɛmbaamba manɔ banɔ konɔ-banɔ terienɔu-na, kutaamba dii Diilonɔ horre-na. 19 Ku saa ce ŋaa mi taara mi cira cufɛllu-i baa du kɔɔma-i nii dii baa yunɔu waama namma, 20 ma'i sɛ. Nga mi taara mi cira banɔ konɔ bɛmbaamba manɔ cufɛŋa-na, ba sa ko-ba ba hɛ Diilonɔ, ba ko-ba ba hɛ *jinabaa. A ne da mi sa taara weima waa na hɔlma-na baa jinabaa-ba-i. 21 Na siɛ gbɛa nyɔŋ baa Itienɔ ciŋga-i aa miɛl nyɔŋ baa jina ba kaanɔga-i. Na siɛ gbɛa wuo Itienɔ niwuoni-i aa tiraa miɛl wuo jina ba niini-i. 22 Diɛ vaaya kufanɔu-i, Itienɔ huɔŋga ka du baa-ye; a ne da i siɛ gbɛa fi baa-yo.

Yaan i tiɛ kɔyɛ i-naa Diilonɔ-humelle-na

23 Na ciera bɛnkunɔu saa nyaa-ye. Ninsoŋo, bɛnkunɔu saa nyaa-ye, ŋga bɛmbɛnni hieronɔ saa fa baa-ye. Bɛnkunɔu saa nyaa-ye, ŋga bɛmbɛnni hieronɔ sa ce i nanɔ kaasɛnni Diilonɔ-humelle-na. 24 Nɛliɛŋo nɛliɛŋo, u saaya u tuɔ taara banamba fafaanɔu, u baa tuɔ ne fuɔ kunɔu-i.

25-26 Ma nyegaanɔ Diilonɔ-nelma-na wuo: «*Miwaanɔ-i baa u huɔya-niini-i hiere Itie fuɔ niini-i*»*, a ce dumaanɔ-na, da na da kɔɔma manɔ sanɔga-na, na baa cira na yuu ma sinni-i, na sɛa na wuo; na baa jaana na hommu-i.

27 Molonɔ duɔ bi-ni wuo ŋ ka na ka wuo niwuoni, da kuɔ kutienɔ saa huɔ Yesu maama-i, da ŋ ka, da ba hɛ-ni kumanɔ, ŋ baa jaana ŋ huɔŋga-i, ŋ huɔ ŋ wuo fiɛya aa ŋ baa yuu molonɔ baa weima. 28 Nga molonɔ duɔ da tɛnu-niɛ wuo kɔɔŋ daama-i cufɛllunɔ-kɔɔma, ne kutienɔ-i aa ŋ yan; baa wuo. Da ŋ wuo, ŋ ka hɛ kutienɔ-i anɔɔɔbabalamma. 29 Mi saa ne namaa anɔɔɔɔma aa piye, mi niɛ umanɔ gbuɔya-nɛi fuɔ maama'i aa piye.

Unaa gbɛa cira: «Da kuɔ bɛnkunɔu saa nyaa-mi, ma da niɛ na'a mi saa saaya mi wuo daaku-i, wuo da mi wuo-ku mi ka hɛ unanɔ anɔɔɔbabalamma? 30 Da mi da kuuwuonɔu-i aa jaal Diilonɔ-i aa suɔ da mi wuo-ku, ma ce niɛ unaa jo ji tuɔ gɛnɔ baa-mi wuo mi ciɛ niɛ wuo-ku?» 31 Mi gbɛa wanɔ mamanɔ, ma yaa daama: Na wuo wa! Na nyɔŋ wa! Sisɔ da na ta na ce bɛnkunɔu bɛnkunɔu, na saaya na ta na ce-ku Diilonɔ-yerre fafaanɔu. 32 Baa na yanɔ na ciluɔ tuɔ guɔl banamba gbeini-i; u baa guɔl *Yuifu ba niini-i, u baa guɔl *niɛraamba niini-i, u baa bi guɔl Diilonɔ-dunɔ-baamba niini-i. 33 Taa na ce meɛ temma: Muɔmi vaa mi fɛrɛ weima-na hiere ta mi ce kumanɔ kɔyɛnɔ nuɔmba-i. Mi sa taara meɛ fafaanɔu, mi taara nuɔmba-i hiere ba fafaanɔu Diilonɔ duɔ kor-ba.

11

1 Muɔminɔ biyaa *Kirsa maama-i dumaa, namaanɔ-i biyaanɔ meɛ bi maama-i dumɛi.

Ciɛŋo saaya u suuye u yunɔu-i Diilocaralle-na

* 10:25-26 Gbeliemanɔ-nalaaŋu (Psaume) 24.1

² Kasi saa da-na: Miŋ waan nelma man baa-na, na wuo ma hūmelle-i. Weima-na hiere mi nelma sa karaanu-nei. ³ Nga mi taara na suw wuo *Kirsa yaa nuamba-i hiere ba yungu-i. Bibienjo yaa cienjo yungu-i aa Diilonjo yaa Kirsa yungu-i. ⁴ Bibien nuw da ŋ wan Diilopɔpuwrungu-i, kuu dii ŋaa ŋ saa kãŋ Kirsa yaa-i. ⁵ Aa cien duw yan u yungu-i gbãŋgbãŋ aa tuw cãrã Diilonjo-i sisw duw yan-ku aa tuw wan Diilopɔpuwrungu-i, kuu dii ŋaa u saa kãŋ u bɔw yaa-i, a ne da u yaa u yungu-i. Cienjo fanjo temma dii ŋaa cienjo man cirii u yungu-i. ⁶ Cienjo man duw u sa taara u vaa bĩŋkũngu u yungu-na, u sa hãya-kuw bɔlbɔl wei? Nga i suyaa wuw cien duw cir u yungu-i, sisw duw hãya-kuw, ku da-yo senserre, terienju fanju-na bɔlbɔl u tuw suuye-kuw. ⁷ Bibienjo yaa Diilonjo nabiɛranjo-i, u yaa pigãan Diilonjo fafaanju-i, a ce dumaanjo-na, duw tuw cãrã Diilonjo-i, u saa saaya u suuye u yungu-i. Aa cienjo pigãan bibienjo fafaanju. ⁸ Na saa da, Diilonjo saa hiel bibienjo-i cien-na, u hielaa cienjo yaa bibienjo-na. ⁹ Aa ku saa ce ŋaa ba maa bibienjo yaa a hã cienjo-i de! Ba maa cienjo yaa a hã bibienjo-i. ¹⁰ Terienju fanju-na, cienjo saaya u ne *dɔrɔpuwɔrbiemba-i aa tuw suuye u yungu-i a pigãan u munyierammu-i. ¹¹ Nga na saaya na suw wuw Itienjo wulaa, bibienjo sie gbãa muo sãntorma baa cienjo-i, aa cienjo sie bi gbãa muo sãntorma baa bibienjo-i. ¹² Mi taara mi cira, cienjo hilaa bibien-na aa bibienjo hel cien-na, aa ba hã-i-na hiere ba hilaa Diilonjo-na.

¹³ Namaa fɛɛ-i niɛŋ-kuŋ na ne! Cien duw yan u yungu-i u saa suuye-kuw aa tuw cãrã Diilonjo-i, ku biyaa wei? ¹⁴ Ma sɪ na daa bibienjo yukuwɔsɪŋ da ni tu cor ku ta ku da-yo senserre kɛ? ¹⁵ A ne da ku'i saaya caamba-i. Diilonjo hãa bafamba-i yukuwɔsɪnni-i ni da ni ta ni suuye ba yunni-i. ¹⁶ Uman duw u dii nuharungu nel daama-na, kutienjo saaya u suw wuw Diilonjo-dũŋ-baamba-i terni-na hiere a naara mie fɛɛ-i i ce-ma dumɛi.

Itienjo niiwuoni maama-i

¹⁷ Miŋ ka dii mi nunju-i maman nuw-i fiefie-i-na, mi sie gbelien-na. Na tigiima sa kãya-nei Diilonjo-hūmelle-na, ma guwla-nei. ¹⁸ Mi nuw ba'a da na tigiin na-naa, banamba bɔ ba den, aa mi suyaa mie ma gbãa ce. ¹⁹ Mi suyaa mie na saaya na bɔw ku yaa baman nyaarãa Diilonjo-na ba ka suw. ²⁰ Da na jãnu na-naa da na wuo Itienjo niiwuoni-i, na sa wuo-ni nin saaya ni wuo dumaa. ²¹ Niiwuon da ni hi wuoma, na kã ka bie na juurumbaa. A ce dumaanjo-na, banan da ba ce ba tɛ baa nyulmu-i aa banamba wuo ye aa nyon ye ta ba ce konhiliingu. ²² Da na da na sa taara na cal baa molorjo, bige-i cie na sa wuo dii na cinnin aa ta na jo? Sisw na taara na biɛna Diilonjo-dũŋ-baamba yerre yaa wei? Bige-i cie na ta na ture sũntaamba yammu-i? Na'a mi wan wuw nie baa-na? Na taara mi gbelien-na wei? Mi sie sie aa gbelien-na.

²³ Miŋ daa maman Itienjo wulaa aa wan-ma baa-na ma yaa daama: Ban ŋa naa saaya ba bel Itienjo-i Yesu-i isuwngu man nuw-i, wuw bie *buruo ²⁴ aa jaal Diilonjo-i, aa bulnu-yuw aa cira: «Mi kũwma yaa daama-i miŋ hãŋ-nan baa-ma, taa na ce miŋ cie kuman daaku-i mi maama ta ma tɛnu-nei.» ²⁵ Ban juw wuo niiwuoni-i tɪ, wuw bie duvɛŋjo ciin-na hã-ba aa cira: «Ba ka bel-mi ko-mi. Mi tãmma man ka kũna, kuu dii ŋaa ma yaa daama-i ciingana. Diilonjo ka bel u *tobisifelenni-i baa ma yaa-i. Da na ta na nyon-yo huwngu huwngu, na ce miŋ cie kuman daaku-i mi maama tɛnu-nei.» ²⁶ Na saa da, aa Itienjo suw duw bir jo, huwngu huwngu,

da na wuo buruo-i wuon daama temma-i aa nyon duvëño-i, na wan u kuliingu maama yaa dumaano-na. ²⁷ Ku'i cie na da umanj duw waa waama namma aa wuo Itienjo buruo-i, sisw aa nyon Itienjo duvëño-i, kutienjo saa kan Itienjo küoma-i baa u tamma-i hiere; a ce dumaano-na, Diilonjo ka yuu-yo. ²⁸ Terienjo fangu-na, nelienjo nelienjo, u saaya u ne u fere igëna aa suw duw wuo buruo daayo-i aa nyon duvëñ daayo-i. ²⁹ Umanj duw saa kan buruo daayo-i baa duvëñ daayo-i wuw Itienjo küoma*, aa suuye u yufienja-i a wuo-ni, Diilonjo ka gan baa-yo. ³⁰ Ku'i cie na da jaamba-i baa jeliimba maaraaya na holma-na baa kuliingu-i hiere. ³¹ Kuw i taa i ne i fere igëna aa suw tie wuo, Diilonjo naa waa hie tuw gan baa-ye? ³² Nga Diilonjo sa taara i ka caa baa banamba-i ku'i cie u tuw gan baa-ye u dii-ye humelle-na.

³³ Tobinj namaa, terienjo fangu-na, da na jãnu na-naa da na wuo Itienjo niwuoni-i, ciyaan na-naa. ³⁴ Nyul da mu waa umanj nuw-i, u wuo dii u ciinj-nu aa u tuw jo, ku yaa da na ji jãnu na-naa u sie cal Diilonjo ji tuw gan baa-yo.

Nelma man tÿyãa, da mi kã mi ka fielnu-mei.

12

Diilonj-Yallen hãñ nuwmba-i fõngõbaa-ba man

¹ Tobinj namaa, mi nunju ka hi *Diilonj-Yalle maacemma yaa fiemie-i-na; mi taara ma kaala na wulaa. ² Na suyaa wuw nanj na na'a na saa hi huw Itienjo maama-i na taa na gbar na nyaanu tinni, a ne da nunni si baa-ni ni ta ni piye. ³ Ku'i cie mi ta mi taara mi wanj-ma baa-na mie Diilonj-Yalle sie gbãa waa molon-na aa kutienjo wuw Yesu dangãan! Ma sie gbãa ce. Aa molo sie bi gbãa cira Yesu yaa Itienjo-i, da Diilonj-Yalle saa dii-ma u nunju-nu.

⁴ Diilonj-Yallen hãñ nuwmba-i fõngõbaa-ba man ba ta ba ce Diilonj-maacemma-i baa dii sinni bai, nga Diilonj-Yalduw daade yaa hãan-ban baa-ba. ⁵ Maacemma sinni dii bai, nga ma ce hã Yunteduonjo yaa-i. ⁶ Ancemma dii bai, nga Diiloduoño fanjo yaa hãan i hieronjo-i ku fõngüw-i i tie cema. ⁷ Diilonjo hãa-ye fõngõbaa i yun-ninj i tie fa i-naa maama. Fõngõbaa-ba famba yaa pigãan Diilonj-Yalle maacemma-i. ⁸ Diilonj-Yalle ce unanjo nelnurãño, aa ce unanjo ansuwantienjo. ⁹ Diilonj-Yalduw daade hã unanjo fõngüw-i u haa u nanja-i Diilonjo-na ninsonj-haama, aa hã unanjo fõngüw-i u tuw sire jaamba. ¹⁰ Di hã unanjo fõngüw-i u tuw gbã u ce himma, aa hã unanjo u tuw ce Diilopõpuorni, aa hã unanjo u tuw suw Diilonj-maacemma-i u borw-mei baa *jina ba maama-i. Di hã unanjo fõngüw-i u tuw gbã u piye nelfemma, aa hã unanjo u tuw gbã u hielnu-mei. ¹¹ Diilonj-Yal daade yaa ciñ mafamma-i di diei yonj. Fõngüw manj duw dõlnu-die di hã-ni baa u yaa-i.

Diilonj-dũñ-baamba dii ñaa nelfifinjo

¹² Terni bai dii nelienjo nuw ñ küoma-na. Nga ni gbuonu hiere ce küwduwma. Terñ daani-i baa ni ciinumma-i ni gbuonu ce nelduwño. Bamanj hüyãa *Kirsaa maama-i baa dii dumei. ¹³ I hieronjo-i hiere i daa batemu-i Diilonj-Yalduw daade'i nuw-i a gbonu ce ñaa nelduwño; *Yuifubaa o, *niëraamba o, koraamba o, nebimba o, Diilonj-Yalduw daade yaa dii i hommu-na. ¹⁴ Nelbilonj küoma-i terienjo diei si, terni bai gbuonu cema. ¹⁵ Gboluonj da ku cira: «Muw si nanja-i, mi nunju si dii küoma-na»,

* 11:29 Verse daayo gbãa bi nu nunj daama-i: «Umanj duw saa kan Itienjo horre-i aa suuye u yufienja-i wuo buruo daayo-i aa nyon duvëñ daayo-i, Diilonjo ka gan baa-yo.»

gbāngbān sī wei? Kufanḡu gbāa bɔ ku den wei? ¹⁶ Tūn da ku cira: «Muɔ sī yufelle-i, mi nunḡu si dii kūma-na», ku saa kar coima wei? ¹⁷ Kuɔ nelbilon kūma-i hiere maa naa waa yufelle yon, ii naa tiɛ nu niɛ? Aa kuɔ maa naa waa hiere tūnḡu, ii naa tiɛ nu hūlānḡu-i niɛ? ¹⁸ Na saa da, Diilonḡo saa ma-ye u yun-nu. U maa-ye kuḡ dɔlaanu-yuɔ duma; a sɔḡɔnu i terni-i un taaran ni waa kusuon-nu. ¹⁹ Kuɔ terienḡu diei waa nelbilonḡo-na, baa naa saa ta ba bī u kūma-i wuɔ kūma. ²⁰ Terni bɔi dii nelbilonḡo kūma-na, ŋga ni gbuonu ce kūma diei.

²¹ Yufelle siɛ gbāa gbɛ nanḡa-i wuɔ: «Mi sa taara-niɛ.» Yunḡu siɛ bi gbāa gbɛ gboluonḡu-i wuɔ: «Mi sa taara-niɛ.» ²² In neḡ terni maḡ i kūma-na wuɔ yunḡu si dii-niɛ, ni yaa faan i maama-i ni yan. ²³ In'a i sa kān terni maḡ, i bel ni yaa-i fafamma. In fuo nimaḡ aa i sa siɛ waḡ ni maama, i ne ni yaa-i fafamma ²⁴ a ne da terni maḡ niifuoni sī i sa ne-ni dumaḡo-na. In'a i sa kān terni maḡ i kūma-na, Diilonḡo maa-ye aa ce terni fanni waa baa yunḡu. ²⁵ U saa tuɔ taara i kūma terni muo sántorma baa ni-naa; u taa u taara ni ta ni jɔḡuḡ ni-naa maama aa ta ni fa ni-naa maama. ²⁶ Terienḡu diei da ku ta ku jaḡ, terni nanni ce kuuduonḡu baa-ku hiere. Da ba ce terienḡu diei bɔi, ninanni hɔmmu bi fɛ hiere. ²⁷ A ne da namei Kirsa kūma-i. Na hieronḡo-i hiere naa dii baa na terni u kūma-na. ²⁸ Ku'i ciɛ na da Diilonḡo hāa nuɔmba-i ba da-ba-den maacemma u dūnḡu-na. U duon ce banamba Yesu *pɔpuɔrbiemba igɛna, aa ce banamba ta ba ce u pɔpuɔrunḡu, aa ce banamba Diilonelpigāataamba, banamba ta ba ce gbɛɛ-weima, banamba ta ba sire jaamba, banamba ta ba kāyā nuɔmba, banamba yaataamba, banamba bi ta ba piiye nelfɛlemma. ²⁹ Ba hieronḡo-i Yesu pɔpuɔrbiemba wei? *Diilonpɔpuɔrbiemba wei? Ba hieronḡo-i nelpigāataamba wei? Ba ce gbɛɛ-weima wei? ³⁰ Ba hieronḡo-i ba sire jaamba wei? Ba gbā ba piiye nelfɛlemma-i wei? Ba gbā ba hielnumei wei? ³¹ *Diilon-yallen hān nuɔmba-i fɔḡɔbaa-ba maḡ, gbāan na da bamaḡ faa yan bɛi. Gbāan na da bamaḡ kāyān nuɔmba-i ba yan. Mi ka pigāan-na kumaḡ yunḡu yan hiere; ku yaa ŋaa nelnyulmu-i.

13

Nelnyulmu

¹ Halle da ŋ fiɛ ta ŋ nu nelma-i hiere hīema-na ka cor baa *dɔrpɔpuɔrbiemba maama-i, da kuɔ nelnyulmu si dii-niɛ, ŋ ce gbāngbān. Dumaḡo-na nii dii ŋaa jolonḡo maḡ ban mar-on ba yun-nu, sisɔ kponḡo maḡ ban mar-on ba yun-nu; u tuɔ du u ce ijieni nuɔmba tūnni-na yon. ² Da ŋ fiɛ ta ŋ gbān ŋ ce Diilonpɔpuɔrni-i; aa ta ŋ suɔ weima-i hiere, aa bi ta ŋ suɔ Diilonḡo kusunḡu-i, da ŋ fiɛ haa ŋ nanḡa-i Yesu-i-na fuɔ a gbāa ta ŋ ce tānni ta ni forra, nelnyul da muɔ muu si dii-niɛ, ŋ ce gbāngbān. ³ Da ŋ fiɛ cal ŋ nagān-niini-i hiere hā sūntaamba, da ŋ fiɛ siɛ ba dii-ni dāamu-na Diilon-hūmelle maama-na, nelnyul da muɔ muu si dii-niɛ, ŋ ce gbāngbān.

⁴ Nelnyulmuḡ yen umaḡ nuɔ-i, u huonḡa sa huol, u faa, u sa nenu, u sa tetɛŋ u fɛɛ, bombolma sa dɔlnu-yuɔ. ⁵ Nelnyulmuḡ yen umaḡ nuɔ-i, u sa ce senda-weima, u sa taara u fɛɛŋ fafaanḡu, u huonḡa sa ḡuɔla, u sa tiera nelma u huon-nā. ⁶ Nelnyulmuḡ yen umaḡ nuɔ-i, āmbabalma sa dɔlnu-yuɔ, ninsonḡo yaa dɔlaanun-yuɔ. ⁷ Nelnyulmuḡ yen umaḡ nuɔ-i, u tiil weima-i hiere nammaḡ temma, u hūu weima-i hiere, u haa u nanḡa-i Diilonḡo-na weima-na hiere aa tira a tuɔ hīrā u kūma-i.

⁸ Nelnnyulmu sa ji tî dede, nga yiingu dii baa yiingu Diilopöpuorungu cemma ka bäl, nelfelemma wamma ka bäl, mel suö yienggu, ku sie ji waa. ⁹ Na saa da, mie sösuömungu saa hi ku fuongu-i aa in ceŋ Diilopöpuorungu man, i sie gbäa ce-ku hi ku fuongu-i. ¹⁰ Nga Diilon duö ji hä-ye kumanj hii ku fuongu-i, kumanj saa hi ku fuongu-i ku ka gbuo.

¹¹ Na saa da, in ŋa naa waa bisälŋ miŋŋo-i, i taa i piye bisänsinni aa tie jöguoŋ bisänsinni aa bi tie ce bisänsinni. I yammun juö cē huöŋgu-na, i saa nanna bisänsinni-i wei? ¹² Kuuduöŋgu yaa baa daaku-i; in danj mamanj nyungo-i-na ma saa kaala i wulaa, nga yiingu dii baa yiingu, ma ka kaala i wulaa hiere da gbaa! I sa suö Diilono-i fafamma fiefie-i-na, nga yiingu dii baa yiingu i ka suö-yo ŋaa fuö fere uŋ suö-yen dumaa.

¹³ In yen terienjgu manj nuö-i nyungo-i-na, bimbinni siei dii: äŋhüuma, baa nahaale, baa nelnnyulmu. Nga ni siei-i-na, nelnnyulmu yaa yungu.

14

Nelfelemma küngu-i baa Diilopöpuorni küngu-i

¹ Gbäan kpelle nelnnyulmu waa-nei. *Diilonj-Yallenj häŋ nuömba-i föŋgöbaa-ba manj, taa na kuye ba maama. Ku huraa banj ceŋ Diilopöpuorni-i baa umanj. ² Umanj duö tuö piye nelfelemma-na, molo sa nu u nelma-i, u sa piye baa nelbiliemba, u piye baa Diilono. Nelma manj fuyaa nelbiliemba-na, Diilonj-Yalle diyaa ma yaa kutienj nunju-na u tuö wanj-ma. ³ Nga umanj cieŋ Diilopöpuorungu-i, u käyā banamba-i ba ta ba nanj kaasinni Diilonj-hümelle-na, u dii sireŋa bei, aa bi dii holle bei. ⁴ Umanj piyenj nelfelemma-na, ku käyā fuö da-u-diei yonj. A ne da umanj cieŋ Diilopöpuorni-i, ku käyā Diilonj-dünj-baamba-i hiere ba küngu-na.

⁵ Mi taara na hierono-i na ta na piye nelfelemma-na, nga mamanj yuu mi huöŋga-i yanj, ma yaa ŋaa na ta na gbä na ce Diilopöpuorni-i. Umanj cieŋ Diilopöpuorni-i u fa weima u yanj umanj piyenj nelfelemma-na. Mi saa yagar-ma duö tuö piye aa tuö hielnu-mei u hä Diilonj-dünj-baamba-i.

⁶ Tobinj namaa, ŋaa muö da mi gbuu kä na terienjgu-na häa, aa Diilo saa carra-mie baa nelma mi da mi ka piye tünü-nei, mi saa kä baa sösuömufelenggu da mi ka pigāan-na, mi saa kä baa Diilopöpuorungu da mi ka wanj baa-na, mi saa bi kä da mi ka häälä-nei binjünggu, aa kä ka ta mi piye nelfelemma-na, ku gbäa käyā-nei bige-i nuö-i? ⁷ Kuuduöŋgu yaa baa nüimarni-i, da ba ta ba mar-ni ba yun-nu, nanj gbäa ce nie suö banj mar nalāanju manj? ⁸ Aa umanj buunj yerre-i, duö saa bu-de fafamma, hai ka suö wuö ku duu aa hel kä beru-na? ⁹ Kuuduöŋgu yaa baa namaanjo-i; da na ta na piye nelma manj nuömba sa nu-ma, ba ka ce nie suö nanj wanj mamanj? Kuu dii ŋaa na hiel na nunj-fafalmu yonj. ¹⁰ Nelma böi dii hēma-na, aa yungu dii ma hierono-na hiere. ¹¹ Nga molonj duö tuö piye baa-mi aa uŋ piyenj baa-mi nelma manj nuö-i mi sa nu-ma, kutienj waa nerienj muömi wulaa aa mei fere-i mi bi waa nerienj muö fuö u wulaa. ¹² Terienjgu fanju-na, Diilonj-Yallenj häŋ nuömba-i föŋgöbaa-ba manj, nanj kunj ba huon-nu, gbäan na da bamanj käayänj Diilonj-dünj-baamba kä yaan-na.

¹³ A ce dumaanjo-na, umanj piyenj nelfelemma-na, u saaya u cārā Diilono hä-yo ku föŋgüö-i u tuö hielnu uŋ wanj mamanj. ¹⁴ Da mi ta mi cārā Diilono-i nelfelemma-na, mi huöŋga cārā ninsonjo, nga mi sa suö minj wanj mamanj. ¹⁵ Terienjgu fanju-na, mi ka ce bige-i? Mi ka cārā Diilono-i nelfelemma-na, mi ka bi cārā-yuö mi nelma-na. Mi ka häl neiini-i a tuönu Diilono-i nelfelemma-na, mi ka bi häl-ni tuölnu-yuö mi nelma-na. ¹⁶ Ni

ma'i sī, da ņ jaal Diiloņo-i nelfelemma-na yon, niņ yeņ baa bamaņ ba ka ce niε suō wuō ņ pāa Diiloņo-i jaaluņgu aa da ba siε wuō: «Ma ciε»? ¹⁷ ņ jaaluņ da ku fiε fa niε niε, ku siε gbāa kāyā moloņo Diiloņ-hūmelle-na.

¹⁸ Muō miņ yar-naņ hiere nelfelemma wamma-na, mi jaal Diiloņo-i mafamma-na. ¹⁹ ņga Diiloņ-dūņ-baaņ miε diε tigiin, mei sa piie nelfelemma-na agaga aa nuōmba siε da manamma kūņ. Mei taara mi piie da ku fiε waa nelma hāi yon, ma suur nuōmba tūnni-na ba sire baa-ma.

²⁰ Tobin namaa, baa na ta na jōguōņ ņaa bisālņ namaa, taa na ce bincōmma. ņga da kuō kuubabalaan cemma-i, ciεņ na fεε bisāmbien namaa. Bafamba sa suō kuubabalaan gu cemma-i. ²¹ Ma nyεgāan *ānjīnamma-na wuō: Itieņo ciεra:

*«Miņ taaran mi waņ mamaņ baa *Isirahel-baamba-i,
mi ka ce niεraamba yaa waņ-ma baa-ba.
Mi ka piie niertimma baa-ba.*

Mafaņ da ma fiε ce, ba siε nu mi nuņgu-i.»*

²² Terieņgu faņgu-na, ku pigāan wuō nelfelemma saa ce Diiloņ-dūņ-baaņ maa-na, ma ciε bamaņ saa hūu Yesu maama-i ba maa-na; aa Diiloņpuōruņgu saa ce bamaņ saa hūu Yesu maama-i ba maa-na, ņga ku ciε Diiloņ-dūņ-baaņ maa-na.

²³ ņaa Diiloņ-dūņ-baaņ da ba tigiin hiere aa doņ ta ba piie nelfelemma-na ba hieroņo-na hiere, nelgbāņgbālāņ duō jo ji suur na hōlma-na, sisō umaņ saa hi hūu Itieņo maama-i, a da na ce dumaanō-na, u siε cira na pielaa wei? ²⁴ ņga da na waa hiere ta na ce Diiloņpuōrni, aa umaņ saa hi hūu Itieņo maama-i u jo ji suur nu na piie, u ka suō terieņgu-na wuō u maacemma saa fa. Naņ waņ mamaņ hiere u kūņgu-na u siε gbāa ju-ma. ²⁵ Kufaņgu huōņgu-na, u maama maņ naa fuo, ma ka hel bomborma-na hiere. Mafaņ da ma ce, u ka dūuna jaal Diiloņo-i aa cira: «Coima saa fa, Diiloņo dii baa-na kelkel!»

Diilojaalen saaya di ce dumaa

²⁶ Tobin namaa, naņ saaya na ta na ce dumaa ku yaa daaku: Da na tigiin na-naa, umaņ duō da nalāan gu, u hāl. Umaņ duō da nelma duō piie pigāan banamba-i, u gbāa piie-mei. Diiloņ duō carra umaņ baa nelma, u gbāa waņ-ma. Umaņ duō waa duō piie nelfelemma-na, u piie. Umaņ duō waa duō hielnu nelfeļeņ daama-i ba nelma-na, u hielnu-mei. Mamaņ daama-i hiere ma saaya ma ta ma kāyā Diiloņ-dūņ-baamba-i Diiloņ-hūmelle wuōsaan gu-na. ²⁷ Bamaņ piieņ nelfelemma-na, ba saa saaya ba cor nuōmba hāi sisō ba siεi. Aa da ba'a ba piie, ba ta ba piie ba hā ba-naa; aa molo saaya u waa tuō hielnu-mei. ²⁸ Da kuō molo saa da duō hielnu-mei, ba yaņ aa ba ta ba piie ba huōņ-na baa Diiloņo. ²⁹ Diiloņ uņ puōr bamaņ baa u nelma-i, ba hāi sisō ba siεi da ba piie, banamba ne da kuō baņ waan mamaņ ninsoņo. ³⁰ ņga Diiloņ duō carra moloņo na hōlma-na baa nelma, umaņ duōņ tuō piie, u saaya u budii aa Diiloņ uņ caraaya umaņ, u piie u maama-i. ³¹ Diiloņ duō puōr-na hiere baa nelma, na gbāa waņ-ma, ņga na saaya na ta na piie na da-na-diei, ku yaa ma ka suur nuōmba tūnni-na aa siriņja ka da-ba. ³²⁻³³ Diiloņo sa taara nuōmba ta ba ce weima-i ba yuņ-nu, u taara ma ta ma ce maņ saaya ma ce dumaa. A ce dumaanō-na, bamaņ ciεņ u pōpuōrni-i, ku fōņgūō dii-bei ba ta ba gbā ba bel ba fεε.

* 14:21 Isayi (Ésaie) 28.11-12

Njaa man ceŋ duma Diilon-dünni-na hiere, ³⁴ Diilon-dün-baŋ da ba tigiŋ ba-naa, caamba saaya ba suye ba nunni-i; ba saa saaya ba ta ba piye. Njaa man bi nyegāan duma *ānjīnamma-na wu ba saaya ba ta ba hiere ba fere. ³⁵ Cieŋo man du taara u yuu nelma nama su, u cie da ba kün ciŋgu-na u ka yuu u bōlo-i. Cieŋo saa saaya u piye Diilon-dün-baamba hōlma-na, ku saa fa.

³⁶ Na daa niε sī Diilon-nelma hilaa namaa terien-nu'i wei? Sisō na daa niε sī namei nuō-ma na da-na-diei yoŋ wei? ³⁷ Uman du cira fu ce Diilopopuorungu, sisō *Diilon-Yalle hāa fu fōŋgū, kutien saaya u su wu miŋ nyegāan man hā-na daama-i ma hilaa Itien nuŋ-nu. ³⁸ Uman du cīna nel daama-i, Diilon ka bi cīna kutien-o-i.

³⁹ Tobin namaa, terien gu faŋgu-na, taa na taara Diilopopuorni cemman-fōŋgū yaa-i, ŋga baa na cie moloŋo wu u baa piye nelfelēmma-na. ⁴⁰ Kuman gbāŋ, da na'a na ce man, ma saaya ma ce fafamma, ijieni saa saaya ni waa ma cemma-na.

15

Kirsa sireman-kūŋgu-i

¹ Tobin namaa, miŋ waan *Neldōdōlma man baa-na na hūu-ma aa belma nammu hāi, mi taara mi tir ma yaa baa-na fiεiε-i-na. ² Miŋ waan-ma baa-na duma, da na saa bibirre-mei, aa gbāa bel-ma nammu hāi, ma ka kor-na, da ma'i sī na ce gbāŋgbāŋ. ³ Nelma man suurii mei fere-i mi tūnni-na, mi bi diyaa ma yaa-i na tūnni-na. Maa dii baa yungu. Ma yaa daama wu: *Kirsa kuu i āmbabalma maama-na ŋaa man waan duma Diilon-nelma-na. ⁴ Uŋ kuu ba fuure-yu, sielin-yiŋgu-i u sire hel cīncorre-na ŋaa Diilon-nelmaŋ waan-ma duma. ⁵ Uŋ hilaa, u caraaya Pier aa sire carra u *hāalābiemba man waa cīncieluo ba hāi baamba-i. ⁶ Ku huongu-na, tobimba man daa-yo, ba curaa nuamba nuosiba hāi komuŋa ndii-i. Ba waa hiere terduŋ-nu aa da-yo. Banamba kuu-bei, ŋga ba bōi dii yogo. ⁷ Kufan gu huongu-na, u carra Sake-i, aa carra u *pōpuorbiemba-i hiere.

⁸ Kufan gu huongu-na fiεiε-i-na, u su carra muŋo-i. Mi waa ŋaa bilon man saa vāa aa ba hoŋ-yo. ⁹ Na saa da, Yesu pōpuorbiemba-i hiere ba bōyaa muōmei nuō-i. Mi cie karaan gu baa Diilon-dün-baamba-i cor, ba saa naa saaya ba ta ba bī-mi Yesu pōpuorbilō mu. ¹⁰ ŋga miŋ yer duma nyun go-i-na, mi saaya mi ta mi jaal Diilon yaa-i. Diilon uŋ cie baa-mi aa hā-mi fōŋgū man, mi saa hūu-yo nanna, mi cie maacemma-i baa-yo a yan Yesu pōpuorbiemba namba-i hiere. Mi suyaa miε mi saa ce-ma baa mei fereŋ fōŋgū, mi cie-ma baa Diilon-fōŋgū. ¹¹ Terien gu faŋgu-na, bafamba o, mu o, i wan Neldōdōduŋ daama yaa-i baa nuamba-i. Namaa na bi hūyāa ma yaa-i.

Kuomba sireman-kūŋgu-i

¹² Bige-i cie die tie piye yiε *Kirsa siire hel kuomba hōlma-na, banamba ta ba piye na hōlma-na wu kuomba siε gbāa sire? ¹³ Da ku kuomba siε gbāa sire ninon o, su Kirsa saa sire ke! ¹⁴ Aa da ku Kirsa saa sire, iŋ wan man nelgbāŋgbālamma, aa na haa na nan ga-i yu gbāŋgbāŋ. ¹⁵ A naara kufan gu-i, miε iŋ wuoran i wan man, da ku kuomba siε gbāa sire, ma sī kuu dii ŋaa i wuora i kar coima i haa Diilon-na wu u siire Kirsa-i hiel-o kuomba hōlma-na. ¹⁶ Da ku kuomba siε gbāa sire, su Kirsa saa sire. ¹⁷ Aa da ku Kirsa saa sire, na haa na nan ga-i yu gbāŋgbāŋ aa na

āmbabalma dii ma yunḡu. ¹⁸ Dumaano-na, ku bi pigāan wuō Diilonḡ-dūn-baamba maḡ kuu ba siε ka da Diilonḡ-i. ¹⁹ Da kuō inḡ haa i nanḡa-i Kirsa-i-na ku kāyā-yiε hīema-na bande yonḡ, nuōmba-i hiere ba bōyaa miemei nuō-i.

²⁰ Nḡa Diilonḡ wuō i waḡ ninsonḡ-i, Kirsa siire hel kuomba hōlma-na. Diilonḡ siire u yaa igēna duō pigāan wuō kuomba ka sire fuō temma-i. ²¹ Na saa da, nelduōḡo diei unḡ diyaa kuliḡḡu-i dumaa hīema-na, nelduōḡo diei ka ce kuomba sire dumei. ²² Adāma huonḡ-baambaḡ kuḡ hiere dumaa Adāma maama-na, Yesu huonḡ-baamba ka bi sire hiere dumei Yesu barguō-i-na. ²³ Baḡ ka sire cu ba-naa dumaa ku yaa daaku: Kirsa fuō siire ti, u yaa siire dielūō. Duō ji jo, bamaḡ cuu u huonḡ-nu, ba ka suō sire. ²⁴ Mafaḡ da ma ce, miwaaḡo tīmma yaa hii: Kirsa ka hūu fōḡḡūō-i baa yuntesīnni-i a naara himma-i ni taamba wulaa, aa hā i To-i Diilonḡ-i baa nelle-i. ²⁵ Dumandε-i-na, Kirsa ka tiε yuntesīnni-na, Diilonḡ duō ji mal u bigāarāamba-i huōḡḡu maḡ nuō-i, u suō bir nelle-i hā Diilonḡ-i. ²⁶ Uḡ ka kōsuōḡ u bigāarāno maḡ tuogbuole-na u yaa kuliḡḡu-i. ²⁷ Ma nyεgāan Diilonḡ-nelma-na wuō: «*Diilonḡo diyaa weiima-i hiere u nanḡ-na.*»* Nḡa da ba cira Diilonḡo diyaa weiima-i hiere u nanḡ-na, ku saa ce ḡaa fuō fεrε uu dii u nanḡ-na de! Ku'i sī. ²⁸ Diilonḡ duō ji dii weiima-i hiere Bεpolḡo nanḡ-na, Bεpolḡo ka bir dii u fεrε Diilonḡo nanḡ-na. A ce dumaano-na, Diilonḡo yaa ka waa weiima-i hiere ma yunḡu-na.

²⁹ Kuō bikuomba saa naa waa da ba sire, bamaḡ baatisenḡ ba sōlaanḡu-i, baa naa waa hie ta ba batisenḡ? Da kuō kutienḡo siε sire, ḡ ce ba batisenḡ-ni u maama-na yunḡ haku-i nuō-i? ³⁰ Aa miε fεrε-i, kuō ba saa naa waa da ba sire, ii naa waa hie tiε sāa kuliḡḡu-i hōnni maḡ jonḡ? ³¹ Coima saa fa, muō baa kuliḡḡu-i i huul i-naa yinni maḡ jonḡ. Ma sī na suyaa wuō nanḡ hūyāa Itienḡo-i Yesu-Kirsa maama-i mi huōḡḡa fiε baa-na kε? Terienḡu fanḡu-na na saaya na bi suō wuō kuliḡḡu hūḡ ku cu-mi yinni maḡ jonḡ. ³² Efesi-i-na bande-i-na, mi bigāarāamba dii mi huōḡḡu-na ḡaa jarbaa. Miḡ malāa baa-ba dumaa, da kuō mi malāa baa-ba da mi da bḡḡkūḡḡu hīema-na bande yonḡ, yunḡ haku-i dii-kuō? Da kuō kuomba sa sire, baḡ waḡ-maḡ dumaa: «*Juōḡ i tiε ce i bāanḡu-i, kuliḡḡu saa maa.*»†

³³ Baa na tāal na-naa: Nelfefeinḡ duō cu nelbalaḡ huonḡ-nu, ku hīena u fafaanḡu-i. ³⁴ Na piεra bōi, yaanḡ aa na bir na jo hūmefafalle-na aa na ne kuubabalaanḡu cemma-i aa na yanḡ-ku. Mi suyaa miε na hōlma-na banamba saa hi suō Diilonḡo-i yogo, ku'i ciε mi ta mi waḡ-ma senserre da di da-na.

Kuombaḡ ka sire waa dumaa

³⁵ Unaa gbāa tuō jōḡuōḡ wuō: «*Kuomba ka sire niε? Aa da ba sire, ba ka waa niε?*» ³⁶ Mimilā, ma sī da ḡ duu diḡma-i ma pa aa diḡbelle hōr kε? ³⁷ Ninḡ duu kumaḡ, diḡbelle yaa yonḡ fiεlu si dii. Ku gbāa waa jijabelle, ku gbāa bi waa kunaḡḡu. ³⁸ Da ḡ duu-de, Diilonḡo ce di sire pa a hiel fiεlu-i kuḡ dōlaanu fuō dumaa. Diḡma dii baa ma fiεlu ma fiεlu. ³⁹ Tāmmanḡ-niini-i hiere nii bi dii dumei: Nelbiliemba kūōma dii ma deḡ, bīmbaamba maama-i ma deḡ, huriimba maama-i ma deḡ, titiraamba maama-i ma bi deḡ. ⁴⁰ Bimbīnni bi dii dōrō-i-na baa hīema-na hiere. Dōr-niini dii ni deḡ baa hīemaḡ-niini-i. ⁴¹ Bāanḡu carramma dii ma deḡ, cεinḡo maama-i ma deḡ, mōεḡa maama-i ma bi deḡ. Halle mōεḡa-i a-naa nuō, a sa carra carraduōma.

* 15:27 Gbeliemān-nalāanḡu (Psaume) 8.7 † 15:32 Isayi (Ésaie) 22.13

42 Kuomba siremman-kūngu ka waa dumei. Da ba dii kuloŋo-i hīema-na u hōr ŋaa dibellen hōr dumaa. Duō ji sire, u sa tiraa suō baŋ bīŋ kuman kuliŋgu-i. 43 Uman duō tuō suur hīema-na, u ko hujarre aa fōngūō sa waa-yuō. Duō ji sire hel, u maama sa fa baa fafaanŋu-i aa fōngūō tiraa waa-yuō. 44 Da ba ta ba fuure, ba fuure kūōsōsōmma, ŋga baman ka sire, ba ka sire baa dōr-kūōma. In yey hīema-na baa kūōma-i dumaa, *Diilonŋ-Yalle ka bi hā-ye kūōfēlemma dumei dōrō-i-na. 45 Na saa da, Diilonŋ-nelma ciēra wuō: «*Diilonŋ uŋ maa nelbilonŋ manŋ dīēlūō-i-na, u diyaa cicēlma-i-yuō*»†; ba taa ba bī u yaa Adāma-i. Ŋga Adāma^S manŋ juō jo huonŋu-na, u yaa hāan nuōmba-i cicēlma-i. 46 Kūōsōsōmma yaa juōŋ dīēlūō aa suō hā dōr-maama-i. 47 Ba maa Adāma manŋ dīēlā-wuonŋo-i baa hīema, aa hāalīŋ-wuonŋo hel dōrō jo. 48 Hīeman-baamba dii ŋaa baŋ maa uman baa hīema-i uŋ yey dumaa, aa dōr-baamba waa ŋaa uman hilaa dōrō-i-na jo uŋ yey dumaa. 49 In yey hīeman-wuonŋo temma-i dumaa, i ka bi waa Dōr-wuonŋo temma dumei.

50 Tobīŋ namaa, miŋ taaran mi wanŋ maman baa-na, ma yaa daama: In yey baa i kūōma manŋ daama-i, i siē gbāa suur *Diilonŋ-nelle-na baa-ma. I kūōŋ daama-i kūōsōsōmma, ma hōr, i ce niē gbāa tiē baa-ma aa da cicēlma manŋ sa tiēŋ dede-i?

51 Mi ka puure Diilonŋo kusūngu-i pigāan Diilonŋ-dūŋ-baanŋ namaanŋo-i: Na saa da, i siē ku hiere ŋga i hieronŋo-i hiere i kūōma ka bir. 52 Miwaanŋo tīmman-yiŋgu-i, yerre ka bu. Yer da diē ji bu, i kūōma ka pāŋ bir haduonŋu aa kuomba ka sire baa kūōfēlemma a waa gbula ba siē gbāa ku. 53 I kūōŋ daama-i kuliŋgu yar-ma, aa ma hōr, a ce dumaanŋo-na, ma saaya ma bir kuliŋgu baa ta ku yar-ma, aa ma baa ta ma bi hōr. 54 In kuŋ aa tiē hōr, i kūōŋ da ma ji bir a ce i sa tiraa i ku aa i sa tiraa i hōr, manŋ nyegāan Diilonŋ-nelma-na, ma'i saa ce mafamma-i wēi? Ma nyegāan Diilonŋ-nelma-na wuō:

«*Kuliŋgu gbaraa fuo, ba yaraa-ku!*»*

55 *Kuliŋ nuō, ŋ fōngūō curaa hie?*

Ŋ naana ŋ puōlungu-i hie?»†

56 Kuliŋgu puōlungu yaa āmbabalma-i aa āmbabalma fōngūō hel *ānjīnamma yaa nuō-i. 57 Ŋga yaan i tiē jaal Diilonŋo-i. U yaa ciē ku sa yar-e Itienŋo-i Yesu-Kirsa barguō-i-na.

58 Terienŋu fanŋu-na, mi jēnaanŋ namaa, yiēraayan na donŋ, molo baa ji gbāa halanŋ-na na munyierammu-na. Taa na gbu na kā yamma baa Itienŋo maacemma-i. Na saaya na suō wuō nanŋ ceŋ mulīema manŋ Itienŋo maacemma-na, na sa ce-ma gbāŋgbāŋ.

16

Korēntitaamba kakāyāŋgu-i

1 Kuman ŋaa gbeinalle kūngu-i da na kāyā *Yerusalemu Diilonŋ-dūŋ-baamba-i, miŋ waanŋ mamanŋ baa Galasi Diilonŋ-dūŋ-baamba-i, ciēŋ maaduōma famma yaa-i. 2 Jumaansi jumaansi, nelieŋo nelieŋo, uŋ saanu baa kumanŋ, u hiel-ku u tiera-kuō u fereŋ nuō u jīna. Baa na cira na cie-muō aa suō da na donŋ gbeinŋa namma-i. 3 Da mi ji kā, na ka hiel nuōmba,

† 15:45 Miwaanŋo jīnammanŋ-sebe (Genèse) 2.7   S 15:45 Adāma manŋ juō huonŋu-na u yaa

*Kirsa-i.   * 15:54 Isayi (Ésaïe) 25.8   † 15:55 Ose (Osée) 13.14

mi puor-ba baa nan daa kumaṅ Yerusalemu-i-na, aa nyegēṅ sebe haa-kuo ba ka hā-ba. ⁴ Da kuō mei fere-i mi saaya mi kā, i ka kā hiere.

Polḡ saaya u cor terni maṅ nuō-i

⁵ Mi ka kā Maseduoni aa suō cor kā na wulaa. ⁶ Da mi kā, mi taara mi da huōṅgu cēlle baa-na, halle mi jōguōṅ da mi ce waan-huōṅgu-i hiere kusuōṅ-nu'i, ku yaa da mi ji'a mi cor kā kusuōṅ-nu, na ka kāyā-miē mi cor. ⁷ Mi sa taara mi ka yiera mi gbeiniṅ aa cor. Mi taara Diilonḡ duō siē, mi da yinni baa-na cēlle. ⁸ Nga mi taara mi ce *Pāntekōti-i Efesi bande aa suō ta mi kā. ⁹ Diilonḡ tigiinḡ terfafaanḡu hā-mi mi da mi ce mi maacemma-i, ḡ siē suō wuō mi bigāarāamba ciinu.

¹⁰ Timote duō kā, na bel-o fafamma u kūōma baa seṅ. Fuō baa muōṅo-i i ce maacenduōma yaa-i Itienḡo suonḡu-na. ¹¹ Molo baa bēṅ-yo. Duō ji hi tamma, na kāyā-yuō u jo ji hi-mi baa hōfēlle. Mi cie-yo bande-i-na baa Diilonḡ-dūṅ-baamba-i.

¹² Mi diyaa sireiṅa Apolōsi-i-na ji gbē; miē u gbonu baa tobimba-i kā na terienḡu-na, u saa hūu-ma duō kā fiēfiē. Duō ji da huōṅgu maṅ u ka kā.

Nelperiema

¹³ Baa na duōfūṅ, yiēraayan na donḡ Diilonḡ-hūmelle-na. Baa na yan na kūōma seṅ, vaan na fere. ¹⁴ Nan ceṅ mamaṅ hiere, ma saaya ma ta ma pigāan na nelnyulmu nolaanḡu-i.

¹⁵ Ma sī na suō Sitefanasi-i baa u dumellenḡ-baamba-i ke? Ma sī na suyaa wuō Akayi-i-na hiere ba yaa hūyāa Yesu maama-i igēna, aa ba yaa bi vaa ba fere baa Diilonḡ-maacemma-i Diilonḡ-dūṅ-baamba hōlma-na ke? Terienḡu fanḡu-na, tobiṅ namaa, jande, mi cārā-nei, ¹⁶ taa na nu bafamba temma-i ba wulaa baa bamaṅ nyaarāa ta ba ce maacemma-i baa-ba.

¹⁷ Sitefanasi-i, baa Fōrtunatusi-i, a naara Akayikusi-i ba jomma dōlaanu-miē cor. Miṅ daa bafamba-i, ku cie ṅaa mi daa namei. ¹⁸ Baṅ juō, ba fiē mi huōṅga-i ṅaa baṅ bi fēṅ namaa muumu-i dumaa. Bafamba temma-i na gbē na ta na gbēliēṅ-ba, nelfafaamba.

¹⁹ *Asi Diilonḡ-dūṅ-baamba-i hiere ba jaalaa-na. Akilasi-i baa Pirsika-i* a naara Diilonḡ-dūṅ-baamba maṅ tigiinḡ ba terienḡu-na, ba pāa-na Itienḡo horre jaalunḡu. ²⁰ Diilonḡ-dūṅ-baamba maṅ dii hiere bande-i-na, ba jaalaa-na.

Taa na jaal na-naa fafamma ṅaa ceduōṅ-bieṅ namaa.

²¹ Muō Pol, mi pāa na jaalunḡu; muōmei nyegāanḡ terienḡ daaku-i baa mi fereṅ nanḡa.

²² Umanḡ duō cira Itienḡo maama sa dōlnu-yuō, kutienḡo dāṅgāanḡ! «Maranata!»† — Itie, jo!

²³ Itienḡo-i Yesu-i u kāyā-nei.

²⁴ Na maama dōlnu-miē hiere Yesu-Kirsa horre-na.

* **16:19** Pirsika yerre nande yaa wuō Pirsili. Nieṅ Pōpuor. 18.2. † **16:22** Maranata: Ku yunḡu yaa wuō: Itienḡ nuō, jo! Nieṅ Amp. 22.20.

Polŋ nyegāaŋ sebeháallŋo maŋ há Korēntitaamba-i Nelmuoyamma

Polŋ nyegāaŋ sebedielāŋo-i há Korēntitaamba-i, ku huonŋu-na, nuamba namba ji ta ba piiye wuɔ Yesu *pɔpuɔrbilonɔ sɪ. Ku saa dɔlnu-yuɔ. Uŋ juɔ'a u bir duɔ ká ba wulaa, u nyegēŋ sebe daayo-i duɔ kaala nelma namma baa-ba.

Nelma diei yuu u huonŋa-i: U taara terni-na hiere nuamba suɔ i To-i Diilonŋo-i baa Itienŋo-i Yesu-Kirsa-i ka saa. U maacemma mulɛma ciinu cor. Nŋa u fiɛ u huonŋa-i baa-ma (sap. 1–7).

U piiye kpɔkpuɔla naŋ maama; wuɔ Korēntitaamba firnu ba nammu-i a gbāa da kāyā *Yerusalemu Diilonŋ-dūŋ-baamba-i fafamma (sap. 8–9).

U nunŋu hii bamaŋ yaan fuɔ nelma-i aa jo baa ba deŋ maama ji ta ba waŋ baa Korēntitaamba-i. Wuɔ kutaamba ciɛ ba fere Yesu pɔpuɔrbiemba yuntaamba a ne da Yesu pɔpuɔrbiemba sɪ. Bombolma sa suɔ aa dɔlnu-bei. Wuɔ Yesu pɔpuɔrbilonŋ-maacemma sɪ mafamma-i. Fuɔ fere-i Yesu pɔpuɔrbilonŋ, nŋa u ciɛ u fere cɛkūɔ duɔ gbāa ce banamba da yunŋu. U sa taara yerre, u sa bi taara gbeina. U waŋ Diilonŋ-nelma-i baa Korēntitaamba-i gbāŋgbāŋ; u saa ji hūu warbelle molonŋ wulaa. U pigāaŋ wuɔ Diilonŋo ce u nelnyulmu-i gbāŋgbāŋ (sap. 10–13).

Jaaluŋgu

¹ Muɔ Pol, Yesu-Kirsa *pɔpuɔrbilonɔ muɔ nŋa Diilonŋ unŋ'a ma ce dumaa. Muɔ baa mi natobiŋo-i Timote-i, miɛmɛi nyegāaŋ sebe daayo-i die há Diilonŋ-dūŋ-baanŋ namaa namaŋ dii Korēnti-i-na a naara bamaŋ bi dii Akayi* huonŋa-na hiere. ² I To-i Diilonŋo-i baa Itienŋo-i Yesu-Kirsa-i ba kāyā-nei aa fē na hɔmmu-i.

³ Yaan i tiɛ tuɔlnu Diilonŋo-i Itienŋo-i Yesu-Kirsa To-i. U yaa hujarre tienŋo-i. U yaa Diilonŋo maŋ diyaan sireina-i yiɛ weima-na hiere. ⁴ U dii sireina yiɛ i mulɛmaŋ-hɔnni-na hiere i die gbāa tiɛ bi dii sireina bamaŋ ciɛŋ mulɛma-i ma sɪnni-na hiere nŋa fuɔ unŋ dii-yiɛ dumaa. ⁵ Na saa da, inŋ siire bie *Kirsa mulɛma-i bāmbāale dumaa, Diilonŋo bi dii sireina yiɛ bāmbāale dumei Kirsa barguɔ-i-na. ⁶ Die tiɛ mulɛŋ, i sa mulɛŋ gbāŋgbāŋ, ku ce sireina ta a da-na aa ta ku bi kor-na. Aa Diilonŋ duɔ tuɔ dii sireina yiɛ, u taara i bi tiɛ dii namaŋo-na na ta na hɪrā mulɛma-i miɛ temma-i. ⁷ Terienŋu fanŋu-na, i huleina sa tie baa na maama-i. I suyaa wuɔ naŋ siyaa ta na mulɛŋ miɛ temma-i, na ka bi da sireina-i miɛ bi temma-i.

⁸ Tobinŋ namaa, i taara na suɔ mamaŋ daa-ye *Asi-i-na. Mulɛma naa silaa jɪnya-yiɛ cor, i taa i taara i yunni, i saa naa hūu-ma wuɔ i ka hel-mɛi. ⁹ Ii naa tiɛna baa-ma wuɔ i kuliinŋ-belle hii. Nŋa mafamma ciɛ pigāaŋ-ye wuɔ i baa haa i naŋga-i miɛ fereŋ fōŋgūɔ-i-na. I haa-ka Diilonŋ-na, wuɔ u yaa gbāa sire kuomba-i. ¹⁰ U yaa kuraa-ye kuliinŋ daaku-na aa u ka tiraa kor-e ku temma-na. Coima saa fa, i haa i naŋga yuɔ haama famma-i wuɔ u ka tiraa kor-e. ¹¹ Aa namaa bi fere-i na kāyā-yiɛ baa na Diilocārälle-i u kor-e. A ce dumaaŋo-na duɔ nu nuamba boi cacārāŋgu aa ce baa-ye, ku ka bi ce nuamba boi da nelma jaal-o i maama-na.

* 1:1 Korēnti dii Akayi huonŋ-na.

Pol buraana u kámma-i Korēnti-i-na

¹² Inj bilaa i fεε duma terni nanni-na ku huraa namaa terienġu-na, ku yaa gbu ku fε i hōmmu-i. I suyaa wuō i ciε maacenfamamma. I sa kā molon terien-nu baa hōmmu hāi; i kā baa huōnga diei. Diilonġ-āncemma, nelbilien-maama sí. Diilonġo kāyā-yiε i firnu i hōmmu-i baa-na wεima-na hiere. ¹³ Aa inj nyegēŋ nelma maŋ i hā-na, ma yuŋgu saa fuo. Da na kalaŋ da mamaŋ, ma yaa-i. Mi huōŋ-na ma ka kaala na wulaa. ¹⁴ Dumandε-i-na ku saa kaala na wulaa wuō Itienġo-i Yesu jommanġ-yiinġu-i, na hōmmu ka fε baa-ye aa miε muumu bi fε baa namaanġo-i.

¹⁵⁻¹⁶ Miŋ ŋa naa haa mi nanġa-i nei dumaanġo-na wuō na hōmmu fiε baa-ye, mi cira mi ka kā namaa terienġu yaa nuō-i igēna aa suō cor kā Maseduōni-na. Aa da mi ka hel Maseduōni-i-na, mi tiraa bir jo na wulaa ku ce i hāi a naara kunaŋgu na hōfēlle-na. Aa da mi ji ta mi cor da mi kā *Yude-i-na, na kāyā-miε mi hi. ¹⁷ Ŋga mi kāmman'a ma saa ji hel, ku ce ŋaa ku pigāŋ wuō mii naa bel-ma baa mi nanyuōŋgu wεi? Sisō huhurmantienġ muō; da mi waŋ mamaŋ, cuo siε kaal, mi bir baa mi huōŋgu. ¹⁸ Inj waŋ nelma maŋ baa-na, huhurma diei maa si dii mēi; Ninsontienġo yaa mi siεra. ¹⁹ Mēi fεε-i baa Silasi-i a naara Timote-i inj waanġ Diilonġ-Bienġo maŋ maama-i baa-na, inj waanġ Yesu-Kirsa maŋ maama-i baa-na, huhurma diei maa si dii-yuō. U wεima-i hiere maa naa koŋ. ²⁰ Na saa da, Diilonġ uŋ pāa nunni maŋ hiere, fuō yaa ka ce-ni. Ku'i ciε fuō yerre-na i tiε jaal Diilonġo-i wuō «Ma ciε!» a tiε ce-yo bōi. ²¹ Aa Diilo fuō fεε yaa kāyāŋ miεŋo-i baa namaanġo-i hiere *Kirsa huōŋgu-na. U yaa hielaa u yufelle yiε ²² aa haa u dānyuō-i yiε a ce-ye fuō baanġ miε. U bi hāa-ye u *Yalle-i i diε suō wuō i ka da uŋ jīena ciilunġu maŋ tuō cie-ye.

²³ Na saa da, kumaŋ ciε mi saa tiraa bir kā Korēnti-i-na na wulaa, mi saa ta mi taara mi ce kuujanġu nei ku'i ciε. Diilonġo yaa mi siεra; da kuō mi kar coima u baa yaŋ-mi. ²⁴ I sa taara i guor-na baa Diilonġ-hūmellenġ-kūŋgu-i. Na bilaa-de nammu hāi tī, ŋga i taara i kāyā-nei na hōmmu fε baa di wuōsaanġu-i.

2

¹ A ce dumaanġo-na miε mi siε bir kā na wulaa ka tiraa du na hōmmu-i. ² Namei fiεŋ mi huōŋga-i, da mi kā ka du na hōmmu-i, hai ka da fε mēi kaanġa-i? ³ Bamaŋ saaya ba fε mi huōŋga-i, mi sa taara mi kā ba ka du-ka, ku'i ciε mi naa mi bir aa nyegēŋ seβε* hā-na. Mi suyaa miε mi huōŋ da ka fε, ku bi dōlnu namaanġo-i hiere. ⁴ Coima saa fa, miŋ taa mi nyegēŋ seβε faŋo-i mi huōŋga saa naa waa huōŋga, mi nyegāŋ-yo baa nyinyōlma. Mi saa nyegēŋ-yo da mi ce-na kuujanġu, ŋga mi nyegāŋ-yo na da na suō wuō mi kuye na kūŋgu-i.

Ba sa muo cālmuoŋtienġo cīlā cīŋgu

⁵ Umaŋ ciε kuujanġu-i miε na hōlma-na, kutienġo saa ce-ku muō-na, ŋga u ciε-ku na hieronġo'i nuō-i. Da miε mi siε dii gbuoya-kuō, mi gbāa cira u ciε-ku na fōŋgūō nuō. ⁶ Nanġ nuolaaya kutienġo-i duma, ku ka gbē baa-yo. ⁷ Fiefiε-i-na, yaanġ aa na ce jande yuō aa na dii sirēiŋa yuō, ku yaa hōdulle siε cōruōnu-yuō a seŋ u kūōma-i. ⁸ Jande, mi cārā-nei, bilaanġ-yonġ fafamma u suō wuō u maama dōlnu-nei. ⁹ Na saa da, miŋ nyegāŋ seβε-i† hā-na

* **2:3** Seβε faŋo saa dii Diilonġ-nelma seβε-i-na; nyuŋgo ku bāanġu-na molo sa suō uŋ yenġ kusuōŋ-nu.

† **2:9** U waanġ seβε faŋo maama yaa-i verse 3-i-na.

yunġu maŋ nuo-i ku yaa daaku: Mi taa mi taara mi ce-na ne da kuo na nu mi nunġu-i weima-na hiere. ¹⁰Da na ce jande umaŋ nuo-i, meɪ bi ce jande kutienġo-na. Na saa da, da kuo naacolŋ daayo cálaa-mi, mi ciɛ jande yuo, aa mi nie namei aa ce jande faŋo-i. *Kirsa yaa mi siɛra. ¹¹Mi sa taara i yanġ ma dól *Sitáni-i ku'i ciɛ mi ta mi ce-ma dumaanġo-na. I saa bi yanġ u kusunġ-maama-i suoma.

Pol saa yiera Torasi-i-na

¹²Min káa Torasi-i-na da mi ka waŋ *Kirsa *Neldodólma-i, Itienġo naa gbuu tigiin terienġu-i há-mi mi da mi waŋ-ma. ¹³Nga min káa, mi saa ka da mi natobinġo-i Tite-i, mi huonġa saa gbáa tiena terduonġ-nu. Mi naa mi cára hümelle-i Torasitaamba wulaa a nyaanu-yuo jo Maseduoni-i-na.

Kirsa hülāanġu dii-yie

¹⁴I siɛ gbuu gbáa jaal Diilonġo-i! In yen horre-na baa *Kirsa-i, Diilonġo taa i yaan-na. A ce die cor terienġu terienġu, nuomba suɔ wuo Kirsa yaraa bigáarānġo-i. U ciɛ die cor terienġu terienġu, ba ta ba nu Kirsa hülāanġu-i yie. ¹⁵⁻¹⁶Na saa da, Diilonġo wulaa, ii dii ŋaa Kirsa natikolo nuomba hólma-na. Bamaŋ biyaa hümababalalle-i, bafamba wulaa kuliinġ-hülāanġu'i dii-yie ta ku jo baa kuliinġu. Bamaŋ biyaa konkor-hümelle-i, cicelmanġ-hülāanġu'i dii-yie ta ku jo baa cicélma. Hai gbáa ce maaceŋ daama temma-i? ¹⁷Nga mieŋo-i Diilonġo'i háa-ye baa-ma wuo i ce-ma. Nuomba bói ciɛ Diilonġ-nelma-i ta ba taara gbeinġa baa-ma. Mie ii si dii kufanġu taamba temma-i. Mie in yen Kirsa horre-na, i sa waŋ Diilonġ-nelma-i baa hõmmu hái; i waŋ-ma baa huonġa diei Diilonġo yufelle-na.

3

Tobisifelenni maaraa anġinamma-i

¹Namaa wulaa, min waŋ mamaŋ daama-i, na ka tiraa cira i kaal i ferɛ wei? Sisó na taara die i ká na terienġu-na, i ká baa sebe ka pigáan wuo nelfafaŋ mie ŋaa banambaŋ ceŋ-manġ dumaa wei? Mi siɛ siɛ aa ce-ma. Mi sa bi taara namaa sebe-i da mi gbáa ká yanġa nanġa. ²Mie sebe yaa namaa ferɛ-i. Sebe faŋo nyegāanġ i hõmmu-na. Nuomba-i hiere ba gbáa da-yo aa kalaŋ-yo. ³Sebe faŋo-i *Kirsa yaa nyegāanġ-yo. Ku da-nei wuo u yaa nyegāanġ-yo aa puor mie fuo baa-yo. U saa nyegēŋ-yo baa nyegēdiele, u nyegāanġ-yo baa Cicélmantienġo *Yalle. U saa bi nyegēŋ-yo tãmpellenġ, u nyegāanġ-yo nelbilienġ-hõmmu-na.*

⁴Kirsa ciɛ i haa i nanġa Diilonġo-na, ku'i ciɛ i tie waŋ mafamma-i. ⁵I suyaa wuo ma maaraa-ye i die gbáa ce maaceŋ daama-i baa mie ferɛŋ fõngúo-i. I fõngúo hel hiere Diilonġ-na. ⁶U yaa háa-ye baa ku fõngúo-i i tie waŋ *tobisifelenni maama-i baa nuomba-i. Tobisifelenni fanni saa nyegēŋ tãmpellenġ ŋaa *Moisi *anġinammaŋ nyegāanġ tãmpelle-na dumaa. Nġa ni hilaa *Diilonġ-Yalle-na. Anġinamma jo baa kuliinġu a ne da Diilonġ-Yalle jo baa cicélma.

⁷Anġinammaŋ taa ma nyegēŋ huonġu maŋ nuo-i tãmpienġa-na, Diilonġo naa carra Moisi-i baa cecerma nanġ temma, a ce *Isirahel-baamba saa gbáa da ba ne u yaanġa-i.† Anġinamma maŋ juonġ baa kuliinġu, ma jomma

* **3:3** Tãmpellenġ: Pol piye *Moisi *anġinamma maama yaa bande-i-na. Maa naa nyegēŋ tãmpellenġ. Nienġ Helmanġ-sebe-i-na (Exode) 24.12. Nelbilienġ-hõmmu-na: *Seremi ciera wuo anġinafelenna ka nyegēŋ nelbiliemba hõmmu-na. Nienġ Seremi sebe-i-na (Jérémie) 31.33. † **3:7** Nienġ Helmanġ-sebe-i-na (Exode) 34.27-35.

da ma fa fafaan daaku temma-i a ne da ma sa cɔ, ⁸ Diilon-Ųalle maacemma ka fa ka hi hie? ⁹ Anjnamma manj cālāan nuɔmba-i, ma maacemma da ma fa fafaan daaku temma-i, Diilon-Ųalle manj ciɛn nuɔmba-i nelviimba, difande maama ka fa ka hi hie? ¹⁰ Halle i gbāa cira fafaanŋu manj waa anjnamma huɔŋgu-na, ku siɛ gbāa fi baa fiɛfiɛ ku kŋŋgu-i. ¹¹ Bŋkŋŋgu manj saa waa da ku cɔ, Diilon duɔ migāan-ku migāan daama temma-i, kumanj cuɔŋ u ka migāan-ku ka hi hie? ¹² I haa i nanŋa-i ku yaa nuɔ-i ku'i ciɛ i nunni sa ce yelma baa nelma-i. ¹³ I sa ce ŋaa Moisiŋ taa u ce dumaa. Fuɔ taa u suuye u yaanŋa-i baa kompanŋa† wuɔ *Isirahel-baamba baa da u yaanŋan dŋŋ ka kā dumaa. ¹⁴ Ųga kuu naa gbuu bŋŋ dŋŋgu Isirahel-baamba-na a ce ba saa ta ba suɔ u nelma tuole-i. Halle ji hi baa nyunŋo, da ba ta ba kalaŋ *Tobiŋcɔlɔnniŋ-sebɛ-i, kompanŋa ciɛnu-bei yogo, ba sa da ma tuole-i. Da ŋ haa ŋ nanŋa-i Kirsa yaa nuɔ-i, kompanŋa halanŋ ŋ yaanŋana. ¹⁵ Ji hi baa nyunŋo, Isirahel-baan da ba ta ba kalaŋ Moisi sebebbaa-ba-i, ku ce ŋaa kompanŋa ciɛnu-bei ba sa da ma tuole-i dɛi. ¹⁶ Ųga ŋaa manj nyegāan dumaa: «*Umanj duɔ bir jo Itienŋo wulaa, kompanŋa halanŋ u yaanŋana.*»§ ¹⁷ Banj gbɛŋ Itienŋo manj bande-i, Diilon-Ųalle yaa-i. A ne da Itienŋo Ųal da di waa kusuan-ŋu, kutaamba waa ba ferɛŋ nuɔ. ¹⁸ Miɛ manj kompanŋa halaanŋ i yammu-na hiere, Itienŋo fafaanŋu da-yiɛ. I duɔŋ tiɛ bibirre i kā diɛ ka fa Itienŋo temma. Itienŋo Ųalle maacemma yaa mafamma-i.

4

Pol kŋɔma saa seŋ baa Diilon-maacemma-i

¹ Diilonŋo yaa ciɛ baa-ye aa hā-ye maacenfafan daama-i ku'i ciɛ i kŋɔma sa seŋ baa-ma. ² I cŋinaana kukulman-maacemma-i baa sensenda-wɛima-i hiere. I sa taaŋ nelienŋo, i sa bi wanŋ Diilon-nelma-i baa huhurma. I wanŋ ninson-belle yaa-i i kaala-diɛ baa nuɔmba-i Diilonŋo yufelle-na. I ce mafamma-i nelienŋo nelienŋo u duɔ suɔ wuɔ huhurmantaan miɛ sŋ. ³ Inŋ wanŋ *Neldɔdɔlma manj, da kuɔ ma ciɛnu, da kuɔ ma sa kaala, kuu dii ŋaa ma saa kaala bamanj biyaa hŋmebabalalle-i ba yaa wulaa-i. ⁴ Kufanŋu taamba cŋinaana Neldɔdɔlma-i. *Sitāni cuu ba yammu-i hiere. U yaa miwaan daayo tienŋo-i. U ciɛ ba sa da cecerma manj dii Neldɔdɔlma-na ta ma pigāan *Kirsā fafaanŋu-i. A ne da da ŋ da Kirsa-i ŋ daa Diilonŋo yaa-i. ⁵ I sa wanŋ miɛ ferɛŋ-maama baa nuɔmba-i; i wanŋ Yesu-Kirsā maama'i baa-ba, wuɔ u yaa Itienŋo-i. Miɛ fuɔ, i gbāa wanŋ kumanj i kŋŋgu-na, i gbāa cira i cāa namei Yesu fuɔ maama-na. ⁶ Diilonŋo manj naa ciɛra: «Cecerma saaya ma hel a karnu kukulma-i», uuduŋŋo fanŋo yaa bi diyaa cecerma-i i hɔmmu-na i tiɛ da u fafaanŋu-i Kirsa yaanŋa-na i suɔ-ku.

⁷ Na saa da, i sa gbān muonumma ŋaa yerrun-bitonni, ŋga Diilonŋo hāa miɛŋo-i nelfafan daama temma-i i diɛ hi nelbiliemba-i baa-ma. Mafamma ciɛ nuɔmba da ba suɔ wuɔ hiŋ daama temma hilaa Diilonŋo-na, miɛ maacemma sŋ. ⁸ I ce sŋlma-i ma sŋnni-na hiere, ŋga ku saa nuɔl-e dede. I hɔmmu calaanu, ŋga i kŋɔma saa seŋ. ⁹ Ba huol i yammu-i, ŋga Diilonŋo saa nanna-yiɛ dede. Ba se-ye ba nanna, ŋga i saa tŋe-manj. ¹⁰ Yinni manj jonŋ Yesu mulŋema temma haa-yiɛ, i nal u kuliŋgu-i i ne. Diilonŋo ce mafamma-i Yesu-Kirsā himma da ma ta ma bi da-yiɛ. ¹¹ Miɛ manj dii cicɛlma-i, yinni manj jonŋ kuliŋgu hŋŋ ku cu-ye Yesu maama-na. Mafamma ce u himma da ma ta ma da tāmman-ŋuɔŋ miɛŋo-na.

† 3:13 Niɛŋ Helman-sebɛ-i-na (Exode) 34.33-35.

§ 3:16 Helman-sebɛ (Exode) 34.34

12 Terienġu fanġu-na, miɛ i mal baa kuliinġu-i namaa na da na gbáa da cicɛlma manġ sa tɛnġ dede-i.

13 Ma nyɛgáanġ Diilonġ-nelma-na wuɔ: «*Mi hũyáa-ma ku'i cie mi wan-ma.*»^{*} Miɛ i bi hũyáa Yesu maama-i dumei ku'i cie i tɛ wan-ma. 14 I suyaa wuɔ umanġ siire Itienġo-i Yesu-i hiel-o kuomba hɔlma-na, u ka bi sire miɛnġo-i u temma-i, aa ká baa-ye ka jina u caanġ-nu baa namaanġo-i hiere. 15 Kumanġ haanġ-yiɛ daaku-i hiere, ku haa-yiɛ namaa maa-na. Ku haa-yiɛ Diilonġ-hujarre da di ta di hi nuɔmba-i hiere di ká. A ce dumaanġo-na, jaalunġu manġ ka ta ku há Diilonġo-i, ku ka ciinu, aa nuɔmba ka ta ba bí u yefafalle.

16 Ku'i cie na da i kúɔma sa senġ da. I kúɔnġ da ma fiɛ ta ma pɔtɔr, kuanġu'i naaraayanġ i huleinġa-na yinni manġ jonġ. 17 Mulɛma manġ haanġ-yiɛ fiɛfiɛ-i-na, ma ka tɛ. Aa i gbáa cira mulɛma sí. Ma tigiinġ fafaanġu'i ma cie-ye, aa fafaanġu fanġu temma si dii, aa ku sa ji tɛ dede. 18 Banġ'a ba sa da kumanġ baa ba yufelle, miɛ i fara i ne ku yaa-i. Banġ danġ kumanġ baa ba yufelle-i ku sa cɔ, nġa banġ'a ba sa da kumanġ baa ba yufelle, ku sa ji ká terienġu.

5

1 Na saa da, hiɛma-na bande-i-na, i kúɔma dii nġaa gbuganni, ma sa cɔ. Nġa i suyaa wuɔ die ku, Diilonġo ka há-ye kúɔfɛlɛmma dɔrɔ-i-na. Kúɔfɛlɛmma famma ka waa nġaa kəllunġ-dúnni a ce i sie tiraa gbáa ku. 2 Inġ yenġ terienġu manġ nuɔ-i fiɛfiɛ-i-na, i gbu i niya kúɔma famma damma-i a ce i tɛ waana.^{*} 3 Nġa i suyaa wuɔ die hel gbuganġ daani-na, i sie tɛ bebelɛ. 4 I sa taara i ku aa suɔ da kúɔnġ daama-i, i taara i da-ma cicɛlma ku'i cie i tɛ niya aa tɛ waana. 5 Diilo fuɔ fɛrɛ yaa tigiinġ i cicuɔnġu-i dumaanġo-na tuɔ cie-ye, aa há-ye u *Yalle-i i die suɔ wuɔ unġ tigiinġ kumanġ hiere i ka da-ku. 6 A ce dumaanġo-na sireinġa da-ye yinni manġ jonġ, aa i suyaa wuɔ die waa baa i kúɔnġ daama-i, i maa baa Itienġo nelle-i. 7 Kumanġ cie mi wan-ma dumaanġo-na, i ne inġ haa i nanġa-i kumanġ nuɔ-i aa tɛ wuɔ, i sa ne inġ danġ kumanġ baa i yufienġa. 8 Sireinġa dii-yiɛ ninsonġo, nġa i taara i yanġ i kúɔnġ daama-i aa ká ka waa Itienġo caanġ-nu. 9 Nġa kumanġ yunġu, i taara i fɛ Itienġo huɔnġa-i. Ii dii baa i kúɔnġ daama-i wa, ii si dii baa-ma wa, i taara i fɛ u huɔnġa-i. 10 Na saa da, i ka cor hiere *Kirsá wulaa u yuu-ye. Nelienġo nelienġo, unġ cie kumanġ hiɛma-na bande-i-na, ku faa wa, ku balaanġ wa, u ka da u maacemma sulu-i.

Konġkor-maacemma

11 Banġ bíŋ kumanġ a kanġ Itienġo-i i suɔ-ku, ku'i cie i tɛ gbánġ baa nuɔmba da ba sie-ku. Diilonġo suɔ i kusúnni-i hiere fafamma. Aa namaa fɛrɛ-i mi suyaa wuɔ na bí suɔ-ye fafamma. 12 I sa taara i tiraa kaal i fɛrɛ baana, nġa i taara na hɔmmu fɛ ba-ye. Ku yaa bamanġ yaanġ hɔmmu-i aa ta ba ne bomborma, na ka ta na suɔ ba sie-ma. 13 Aa miɛnġo-i, die pepiena kusuɔnġ-nu, i pepienaana Diilonġ-maa-na; die bi waa welewele kusuɔnġ-nu, i cie welewele namaa maa-na. 14 Na saa da, *Kirsá nelnyulmu taa yaanġa yiɛ i áncemma-na hiere. Miɛ manġ hũyáa-ma wuɔ nelduɔnġo diei'i kuu nuɔmba-i hiere ba maama-na, miɛ manġ hũyáa-ma wuɔ i kuu baa kutienġo-i, Kirsá nelnyulmu taa yaanġa yiɛ i áncemma-na hiere. 15 Kumanġ cie u ku nuɔmba-i hiere ba maama-na, u taa u taara bamanġ dii cicɛlma-i hiere, ba baa tiraa tɛ bafamba fɛrɛnġ maa-na, ba tɛ fuɔ maa-na. Fuɔ manġ kuu ba sɔlaanġu-i aa sire.

^{*} 4:13 Gbeliemanġ-naláanġu (Psaume) 116.10   ^{*} 5:2 Niɛnġ ɔrɔm. 8.2.

¹⁶ Terienġu fanġu-na, i sa tiraa i ne moloŋo munyerammu aa kân-yo. Dielũo-i-na, i taa i ne Kirsa-i nelbilogbāngbālāŋo, ŋga fiefie-i-na, i sa tiraa i ne-yo dumaa. ¹⁷ Da ŋ gbāŋ suur Kirsa horre-na, ŋ cie nelfeŋ nuo: Ancolomma curaa, ānfelemma'i duoŋ. ¹⁸ Kufanġu-i daaku-i hiere Diiloŋ-maacemma. U yaa cie Kirsa dii-ye i-naa nuo baa-yo aa dii koŋkor-maacemma-i i naŋ-na. ¹⁹ Na saa da, Diiloŋo puuraa Kirsa ji dii nelbiliba-i ba-naa nuo baa-yo, u saa fer ba cālmuo-i. Aa u hāa miemei baa koŋkor-āndaanġu-i.

²⁰ Terienġu fanġu-na, i cie Kirsa pōpuorbieŋ mie. Kuu dii ŋaa Diiloŋo muo u natiēŋa nei. Jande, niēŋ Kirsa-i aa na sie Diiloŋ-koŋkoro-i na suur na-naa nuo baa-yo. ²¹ Kirsa saa naa ce halle āmbabalma diei, ŋga Diiloŋo haa i āmbabalma-i hā u yaa-i duo gbāa duo ce-ye nelviin mie fuo barguo-i-na.

6

¹ Terienġu fanġu-na, in ceŋ maacemma-i baa Diiloŋo-i, jande, i cārā-nei, Diiloŋ uŋ cie baa-na cemma man, baa na bel-ku baa na nanyuoŋġu. ² Na saa da, Diiloŋo ciera wuo:

«Niŋ cārā kuman, ku huoŋ da ku hi, mi ka ce-ku hā-ni.

Koŋkor-yiin da ku hi, mi ka kor-ni.»*

Mi tūnu-nei, koŋkor-yiinġu yaa daaku-i. Diiloŋo taara u kor-na huoŋ daaku yaa nuo-i.

³ I sa taara i guol unan gbeini a ce nuomba ji da muncālmuo i maacemma-na. ⁴ I yaan aa tie ce weima-i hiere i pigāan wuo Diiloŋ-cārāan mie kelkel. Mullema-i baa sūlma-i a naara korma sa ce-ye bīŋkūŋġu, i caa-ni hūmmaŋ-temma. ⁵ Ba muyaa-ye babalaa, aa dii-ye kaso-i-na, aa tūu nuomba-i kūnna-yie. Kunie maacemma maaramma ce i sa da duofūŋ, i sa bi da wuo niuwuoni. ⁶ I pigāan wuo Diiloŋ-cārāan mie i viisinni-na, baa i Diiloŋ-hūmelle suoma-na, baa i hōhīnāŋa-na, baa i fafaanġu-na, baa *Diiloŋ-Yalle maacemma-na, baa i nelnyufafammuna, ⁷ baa i ninsoŋo wamma-na, baa Diiloŋ-fōŋgūo bi barguo-i-na. I cie viisinni yaa-i i bercebimbinni-i tie muo baa-ni aa tie cenia i fere baa-ni. ⁸ Yiinġu nanġu ba ce i ce bōi, yiinġu nanġu ba ture i yammu-i. Ba waŋ i yebabalande-i dii, ba waŋ i yefafalle-i dii. Ba ne-ye wuo coikartaan mie, a ne da i waŋ ninsoŋo yaa-i. ⁹ Ba ne-ye ŋaa ba sa suo-ye, a ne da ba suo-ye fafamma. Ba ne-ye wuo bikuoŋ mie, a ne da miemei daaye i gbeini-na. Ba huol i yammu-i ŋga ba saa gbāa ko-ye. ¹⁰ Ba ce kuujanġu yie, i hōmmu bir yan aa ta mu fē. Ba ne-ye wuo nawalaan mie, a ne da miemei cieŋ nuomba bōi waamba. Ba ne-ye wuo bīŋkūŋġu sī baa-ye, ba saa suo wuo miemei bīŋkūntaan mieŋo-i kelkel.

¹¹ Mi jēnaan namaa, Korēntitaan namaa, i fūnuŋ firnu i hōmmu-i a piie baa-na. ¹² I saa fuo i kusūnni-i nei, ŋga namei fuyaa na kusūnni-i mie-na. ¹³ A ce dumaaŋo-na mi ka piie baa-na ŋaa mi piie baa mi bisālmaba: Firiinuŋ na bi hōmmu-i baa-ye fafamma!

Cecerma-i baa kukulma-i ni sie gbāa gbonu

¹⁴ Bamaŋ saa hūu Kirsa-maama-i, baa na dii na nuŋġu baa-ba ba āncemma-na. Kuufafaanġu-i baa kuubabalaanġu gbāa ce nie kā hūmeduoŋe? Cecerma gbāa nunu ma-naa baa kukulma-i nunuŋ hama-i temma-i? ¹⁵ *Kirsai baa *Sitāni-i, ba gbāa suurnu ba-naa nie nie?

* 6:2 Isayi (Ésaie) 49.8

Sisɔ umanj Kirsaa horre-na, u gbãa gbonu ce hama-i baa umanj si dii-die? ¹⁶ Diilon-dünŋu-i baa tinni-i ni piyaa ni-naa bige-i nuɔ-i? Miemei Cicëlmantienjo dünŋu-i ŋaa fuɔ fereŋ waanŋ-ma dumaa wuɔ:

«*Mi ka tlena ce mi bāanŋu-i baa-ba.*

Mi ka waa ba Diilon muɔ

aa ba waa mi baamba.»†

¹⁷ Terienŋu fanŋu-na, Itienjo nel daama vii namei wuɔ:

«*Hilaan ba hɔlma-na, biriin ba huon-nu.*

Ban bɪŋ kuman bɪŋkūbabalaanŋu-i, baa na yiya-kuɔ,

ku yaa mi ka yan na piɛ-mi.‡

¹⁸ *Mi ka waa na To muɔ*

aa na waa mi bepuon namaa baa mi bien namaa.»§

Itienjo-i Weimantienjo āndaanŋu yaa-i.

7

¹ Mi jēnaanŋ namaa, nuŋ daaku temman pāa baa-ye, yaan i migāan i kūɔma-i baa i hōmmu-i i halanŋ dugaanŋu manŋ dii-nie hiere aa i vaa i fere i tie kan Diilonjo-i a ce nelfafaan mie kelkel.

Pol huonŋa fie

² Baa na fuo na kusūnni yie! I saa ce kuujanŋu molo-na, i saa kɔsuonŋ moloŋo, i saa bi du moloŋo. ³ Na baa da nie sɪ mi piiye de-i-na da mi cāl-na, ma'i sɪ. Mi waanŋ-ma baa-na cor tɪ mie: I kuye na maama-i bāanŋu-i baa isuonŋu-i, halle kuliŋgu sie gbãa hiel na maama-i i hōmmu-na. ⁴ Mi haa mi nanŋa-i nei cor. Mi huonŋa fie baa-na cor. Ku'i cie inŋ fie i mulienŋ, mi kūɔma saa kara yinduonŋu, aa mi huonŋa fie da yogogo.

⁵ Na saa da, inŋ juɔ Maseduoni-i-na* i saa da tuolenŋ-muntienammu. I cie muliema-i ma sɪnni-na hiere: I bigaarāamba sie yan-ye, korma sie tiraa yan-ye. ⁶ Ŋga Diilo fuɔ manŋ diyaanŋ sireinŋa-i nuɔmba-na, u cie Tite jomma dii sireinŋa yie. ⁷ Aa Tite jomma yaa saa dii sireinŋa-i yie yonŋ, nanŋ diyaa sireinŋa-i yuɔ baa nelma manŋ, u juɔ ji hi-ye baa-ma a fɛ i hōmmu-i. U ciera wuɔ mi kūɔma gbuu bel-na, wuɔ mamanŋ cie cor ma saa dɔlnu-nei, wuɔ na vaa na fere ta na ce na kāyā-mie. Ku'i cie mi huonŋa tiraa fɛ naara.

⁸ Na saa da, minŋ saanŋ sebe manŋ hā-na cor, uu naa guɔla na hōmmu-i. Minŋ nuɔ-ma, maa naa janŋ-mi, aa kuu naa ce-mi binŋkūŋu. ⁹ Ŋga fiefie-i-na, u maama sa janŋ-mi. Mi huonŋa fie. Ku saa ce ŋaa na hōmmunŋ ŋa naa guɔla ku'i fie mi huonŋa-i de, ŋga hɔguɔla daayonŋ juɔ baa kumanŋ, ku'i fie-ka. U cie na bir na ciluɔ-i. Na hɔguɔla fanŋo naa jo Diilonŋ-jomma, a ce dumaanŋo-na i saa ce kuujanŋu nei. ¹⁰ Bige-i cie mi wanŋ-ma dumaanŋo-na? Hɔguɔla manŋ duɔ jo Diilonŋ-jomma-i, u jo baa bibirremma a ce ŋ bie konkor-hūmelle. Hɔguɔla fanŋo temma-i u maama sa janŋ-ni. A ne da hɔguɔla manŋ juonŋ nellbilienŋ-jomma-i, u jo baa nelienŋ-kɔsuoma. ¹¹ Namaa wuononŋ juɔ Diilonŋ-jomma, niŋu u ānfaanŋo-i na hɔlma-na: U cie na sire yiera na gbeiniŋ, u cie na gbãa piiye kor na fere, u cie mamanŋ cie cor ma janŋ-na, u cie na ta na kālā Diilonŋo-i, u cie mi kūɔma bel-na, u cie Diilonŋ-maama yu na hōmmu-i, u cie na cāl āmbabalma cetienjo-i. Na ciluɔ pigāanŋ wuɔ namaa nuŋgu saa waa nel daama-na.

† **6:16** Buolmanŋ-sebe (Lévitique) 26.12; Esekiel (Ézéchiel) 37.27 ‡ **6:17** Isayi (Ésaïe) 52.11; Esekiel (Ézéchiel) 20.34 § **6:18** Samiel sebeháallŋo (2 Samuel) 7.14; Isayi (Ésaïe) 43.6 * **7:5** Inŋ juɔ Maseduoni-i-na: Nieŋ 2.13.

¹² Terienġu fanġu-na, da na da mi nyegāan sebe-i hā-na, mi saa nyegēŋ-yo uman cālāa cemma-i fuo maa-na, uŋ cālāa uman†, mi saa bi nyegēŋ-yo fuo maa-na; ŋga nan vaa na ferε baa i maama-i dumaa, mi nyegāan-yo na da na suo ma yaa-i Diilonjo yufelle-na.

¹³ Ku'i cie ŋ da sireiŋa daa-ye. A naara kufanġu-i, na hieroŋo-i nan bilaa Tite-i fafamma dumaa a fε u huoŋga-i, kufanġu juo ji tiraa naara kuanġu i hoŋelle-na boi. ¹⁴ Miŋ wan ninsoŋo-i baa namaaŋo-i dumaa yinni manjoŋ, mi bi wan-yo baa Tite-i dumei. Miŋ kaalaa na kungu-i baa-yo dumaa, u bi kaa da-ku dumei, a ce dumaanjo-na, na saa ture mi yaanġa-i. ¹⁵ Duo ne na hieroŋo-i nan taa na nu u nuŋgu-i dumaa, nan taa na kālā-yuo dumaa, baa nan bilaa-yo fafamma dumaa, na maama migāan ta ma doŋnu-yuo ma naara. ¹⁶ Terienġu fanġu-na mi huoŋga fε, mi gbāa haa mi nanġa-i nei weima-na hiere.

8

Yaan na nammu ta mu fara

¹ Tobin namaa, Diilon ŋ cie baa Maseduoni Diilon-dūŋ-baamba-i dumaa, i taara i pigāan-na ku yaa-i na suo-ku. ² Weima boi daa-ba. Ŋga ban ŋa naa fε waa mulεma-na, ba hoŋmu naa gbuu fε da yogogo a ce ba firnu ba nammu-i, ŋ sie suo wuo nawalkireiŋa. ³ Mi daa-ma nuo! Ba muoraaya ba ferε. Mi gbāa cira ba muoraaya ba ferε cor yerε, a ne da molo saa guor-ba. ⁴ Ba fūnuŋ nyaar wuo i ce jande aa i yan bafamba bi da saan ba kakāyāŋgu-i a hā Diilon-baamba man *Yerusalemu-i-na. ⁵ In taa i joġuoŋ kuman, ba cie cor kufanġu-i: Ba siyaa Itienjo wulaa, aa tiraa sire sie mie i wulaa ŋaa Diilon ŋ taaran-kuo dumaa.

⁶ Man cie dumaanjo-na, i dii sireiŋa Tite-i-na wuo ŋ cie namaa na doŋ kpokpuola man da na kāyā sūntaamba-i, u gbāŋ u ka perienjo-yo. ⁷ Namaanjo-i Diilonjo friinu u huoŋga-i baa-na weima-na hiere. Na wuo u hūmelle-i diŋ saaya di wuo dumaa, na suo u nelma wamma-i, na suo ma belle-i, na hinu pāama-i aa in hāalāayā-nei nelnyulmu* man, na bilaa-mu nammu hāi. Terienġu fanġu-na gbāan na firnu na nammu-i kpokpuola daayo-na.

⁸ Ku saa ce ŋaa mi guor-na na da na ce-ma. Ŋga mi piiye da mi tūnu-nei yon na da na suo banamban yuu nyolma baa-ma dumaa aa ce ba temma, ku yaa mi ka suo na nelnyulmu nolaanġu-i. ⁹ Itienjo-i Yesu-Kirsan cie baa-ye dumaa, na saa bi yan-ku suoma: U waa muorēŋo dor-i-na, ŋga u nie u muorētesinni-i aa yan-ni duo gbāa duo ji kāyā nawalaan mienjo-i. U cie ku yaa-i a ce-ye muorāan mie.

¹⁰ Mi piiye mi kusūŋ-maama yaa baa-na, aa ma yaa faa cemma na wulaa. Na saa da, belle man curaa, namei siyaa kpokpuola daayo kungu-i igēna, aa namei tiraa sire baa-ku igēna. ¹¹ Nan ŋa naa sire yiera baa-ma dumaa, cien-man dumei bende-i-na a saanu baa kuman dii na nammuna. ¹² Da ŋ firnu ŋ huoŋga-i baa Diilonjo-i, ŋ da u siyaa niŋ daa kuman da ŋ hā-yo; u sie cira ŋ ka cuo ji hā-yo.

¹³ Ba saa cira na muora na ferε a hā banamba-i wuo na kāyā-bei. Ŋga ba taara na waa kuuduŋgu hiere a ta na saa. ¹⁴ Dumande-i-na, ku haaya baa namaanjo-i, na gbāa kāyā baman dii naalu-i-na. Ku yaa yiinġu nanġu namaa da na ji waa naalu-i-na aa ku haaya baa bafamba-i ba ka ne na

† 7:12 Ku biyaa ŋaa kutienjo cālāa Pol fuo ferε yaa-i. Saa-ku baa 2.5.

* 8:7 In hāalāayā-nei nelnyulmu man; Nieŋ Kor. dfe. 13.

yaan-na. Na ka ce dumei gbāa ce kuuduŋgu ¹⁵ ŋaa maŋ nyegāaŋ dumaa Diilon-ŋelma-na wuɔ:

«Ku waa umaŋ duɔ fiɛ biɛra *mani-i bɔi, u sa haaya u wulaa, aa umaŋ duɔ fiɛ biɛra-yuɔ cekūɔ, u sa yor-yuɔ.»†

Titebaa-ba ka kã Korēnti-i-na

¹⁶ I sie gbuu gbāa jaal Diilonŋo-i, u ciɛ na maama waa kpelle Tite huŋga-na ŋaa maŋ yeŋ kpelle miɛ hɔmmu-na dumaa. ¹⁷ In ciɛra u bir kã na wulaa, u saa dure. U ciɛra na terienŋu kãmmaŋ-maama waa u huŋga-na dii yiinaa. ¹⁸ I natobiŋo naŋo dii, Diilon-dūŋ-baamba kaal-o terni-na hiere *Neldɔdɔlma wamma-na; i ka ce u saan-yo ba kã. ¹⁹ Diilon-dūŋ-baamba hielaa u yaa-i u duɔ kã baa-ye *Yerusalemu-i-na ka hã-ba congoruŋ daaku-i. I ce kufanŋu-i Itienŋo duɔ da yefafalle nuɔmba nunni-na, aa ba bi suɔ wuɔ i jɔguŋ kuufafaŋgu baa-ba. ²⁰ I sa taara nuɔmba ji bɛna i yerre-i congorbuɔ daayo maama-na. ²¹ I taara i tie ce kumaŋ faa Itienŋo yaanŋa-na halle baa nelbiliemba bi yaanŋa-na.

²² I natobiŋo naŋo bi dii, i daa u hinu pãama. Dumandɛ-i-na, u fūnuŋ haa u nanŋa nei a ce kuanŋu migāaŋ naara u pãama-na. I ka ce u kã baa-ba. ²³ Terienŋu fanŋu-na, kumaŋ ŋaa Tite kūŋgu-i, u yaa mi wuɔratienŋo, u yaa mi namaacencerŋo. Aa tobimba hã baamba maŋ ka saan-yo, bafamba-i Diilon-dūŋ-baamba pɔpuɔrbiemba; ba āncemma ce nuɔmba ta ba bɛ *Kirsã yefafalle. ²⁴ Da ba ka hi, na bel-ba ku belma. Ciɛŋ ba suɔ wuɔ ba maama dɔlnu-nei kelkel, ku yaa Diilon-dūŋ-baamba-i terni-na hiere ba ka suɔ wuɔ na sa dɔl-ba na nuŋ-nu yon, aa ba ka suɔ wuɔ i sa kaal-na gbāŋgbāŋ.

9

Kakāyāŋgu

¹ Kakāyāŋgu maŋ saaya ku kã *Yerusalemu Diilon-dūŋ-baamba wulaa, manamma si dii mi da mi naara ku kūŋgu-na. ² Mi suyaa miɛ na taara na ce bɛŋkūŋgu. Mi gbelaan-na Maseduɔnitaamba yaanŋa-na miɛ: «Akayi* Diilon-dūŋ-baamba tigiin ti dii bendiala da ba kāyã Yerusalemu Diilon-dūŋ-baamba-i.» Maŋ yeŋ kpelle na hɔmmu-na dumaa, ku diyaa sireiŋa ba bɔi-na. ³ Mi sa taara mi ce coikartien muɔ ku'i ciɛ mi wuɔya puɔr tobiŋ daaba-i na wulaa. Gbāaŋ da mi ji ta mi kã, mi kã ka da na tigiin ninsoŋo ŋaa miŋ waan-ma baa-ba dumaa. ⁴ Ni ma'i sɪ, miŋ waan baa Maseduɔnitaamba-i miɛ i haa i nanŋa nei, die kã baa-ba ka da na saa tigiin ti, senserre ka da-mi baa-ba; mi sie gbāa waŋ namaa diele maama. ⁵ Ku'i ciɛ naŋ pãa kakāyāŋgu maŋ nuŋgu-i, mi cārã tobiŋ daaba-i miɛ ba ta yaanŋa miɛ ka tigiin-ku cie-mi. Da mi kã ka da-ku mi yaan-na, ku yaa ka pigāaŋ wuɔ ku dɔlaanu namei na ce; molo saa guor-na.

Niŋ duu kumaŋ ŋ kar ku yaa-i

⁶ Na saa da, da ŋ duu cekūɔ, ŋ ka kar cekūɔ. Da ŋ bi duu bɔi, ŋ ka kar bɔi. ⁷ Neliɛŋo neliɛŋo, u fara u nanŋa-i ŋaa maŋ yeŋ dumaa u huŋga-na, u baa ce u hɔmmu-i mu hã u baa bi guor u fɛɛ. Bige-i ciɛ mi waŋ-ma dumaanŋo-na? Ku yunŋu yaa daaku: Umaŋ faaraŋ u nanŋa-i baa hɔfafanŋa, fuɔ maama yaa dɔlaanuŋ Diilonŋo-i. ⁸ Aa Diilonŋo yaa gbāa haaya bimbinni-i ni sinni-na hiere hã-na, a ce-na bɛŋkūntaan namaa, na ta na par na ce

† 8:15 Helmaŋ-sebe (Exode) 16.18. * 9:2 Korēnti dii Akayi huŋga-na. Niɛŋ 1.1.

sām̄ma-i ma sīnni-na hiere ⁹ ŋaa maŋ nyegāaŋ duma a Diilon- nelma-na wuɔ:

«U firiinu u nanŋa baa sūntaamba-i.

U sām̄ma sa ji ku dede!»†

¹⁰ Uman hāaŋ goŋguonaŋo-i diduuma-i, aa tuɔ hā-yo u nuŋ-juuru-i, u ka bi firnu u huɔŋga-i hā namaaŋo-i na diduuma-i aa ce na sām̄ma da belle. ¹¹ Na ka ce ninsoŋ-waaŋ namaa, ta na gbā na ce na sām̄ma-i hōnni-na hiere. A ce duma aŋo-na die hi bamaŋ baa na kakāyāŋgu-i, ba ka gbuu jaal Diilon-ŋo-i ku maama-na. ¹² Na saa da, naŋ ceŋ kakāyāŋgu maŋ daaku-i, ku sa kāyā Diilon-dūŋ-baamba yoŋ, ŋga ku ka ce nuɔmba b̄ai ta ba ce Diilon-ŋo-i kasi saa da-yo. ¹³ Kakāyāŋ daaku ka pigāaŋ naŋ yuu nyɔlma baa Diilon-maama-i duma a. Naŋ siyaa *Kirs a *Neldɔɔlma-i ta na wuɔ baa-ma duma a, ku ka ce Diilon-dūŋ-baamba famba ta ba gbeliɛŋ Diilon-ŋo-i. Naŋ firiinu na hōmmu-i a cal na nagāŋ-niini-i baa bafamba-i duma a, ka cor baa banamba-i hiere, ba ka gbeliɛŋ-yo ku maama-na. ¹⁴ Diilon ŋɛ cie baa-na cemma maŋ, ku ka ce ba ta ba cārā Diilon-ŋo-i ba hā-na a pigāaŋ wuɔ na kūŋgu dɔlnu-bei. ¹⁵ Ya aŋ i tie jaal Diilon-ŋo-i! Uŋ cie sām̄ma maŋ yie ma sie gbāa waŋ.

10

Pol pigāaŋ u fōŋgōtesīnni-i

¹⁻² Muɔ Pol, mi taara nelma diei na wulaa. Nuɔmba gbie-ku duma a wuɔ da mi waa na hɔlma-na mi waa hīnni, aa da mi hel na hɔlma-na mi ta mi ce. Jande, m̄ei fer̄e'i cāaraŋ-n̄ei baa *Kirs a hōhinaŋga temma. Baa na yaŋ da mi ji kā na wulaa mi kā baa bubuɔsīnni. Banamba gbie-ku duma a wuɔ nelgbāŋgbālāŋ muɔ, ker̄e fōŋgūɔ si dii-mie Diilon-hūmelle-na. Mi ka pigāaŋ kutaamba-i mi jāyāmma-i. ³ Nelgbāŋgbālāŋ mie ninsoŋo, ŋa i sa mal nelgbāŋgbālāŋ-maluŋgu. ⁴ Iŋ kuoraaya i fer̄e baa nimaŋ maluŋ daaku-na, nelgbāŋgbālāŋ-niini s̄i; Diilon-niikuoranni. Ni yaa kāayāŋ-yie i tie muonu Diilon-bigāaraambaŋ cieŋ terni maŋ nuɔ-i. I suuye coikartaamba nunni-i baa ni yaa-i. ⁵ Bombolmantaamba maŋ ciya aŋ nuɔmba-i Diilon-ŋo suɔma-na, i yar-ba baa ni yaa-i. Bamaŋ sa hūyāaŋ āŋhūuma-i, i gbāŋ baa-ba ba ta ba nu Kirs a nuŋgu-i baa ni yaa-i. ⁶ Aa da na ji ta na nu i nuŋgu-i fafamma huɔŋgu maŋ nuɔ-i, i ka pigāaŋ ānyagarmantaamba-i i jāyāmma-i.

⁷ Na ne nelma-i dɔrɔ yoŋ aa ta na piiye. Uman duɔ suɔ wuɔ fuɔ Kirs a wuɔŋo, kutieŋo saaya u bi suɔ wuɔ mieŋo-i Kirs a ba aŋ mie fuɔ temma-i. ⁸ Itieŋoŋ hāa-ye fōŋgūɔ maŋ, da ku fie waa mi cie bombolma baa-yo celle, senserre sie gbāa da-mi. U hāa-ye baa-yo i die kāyā-n̄ei na naŋ kaasīnni Diilon-hūmelle-na, u saa hā-ye baa-yo wuɔ i kɔsuɔŋ-na. ⁹ A ce duma aŋo-na, mi sa taara na ta na jɔguɔŋ wuɔ mi du-na baa mi sebebāa-ba-i. ¹⁰ Banamba cieŋa wuɔ mi ce mi cor mi sebebāa-ba-na a ne da da mi waa na hɔlma-na, mi waa ŋaa cieŋ muɔ aa da mi ta mi piiye, mi nelma sa sire kūɔma. ¹¹ Bamaŋ waaŋ mafamma-i, ba saaya ba suɔ wuɔ iŋ maa aa tie nyegēŋ mamaŋ i hā-na, die kā i ka bi ce-ma.

¹² Na saa da, bamaŋ kaala aŋ ba fer̄e, mie i sie sie saa i fer̄e baa-ba, i sie bi gbāa fi baa-ba. Bafamba saa ba fer̄e baa bafamba fer̄e yoŋ. Ba fi ba fer̄e ba-naa nuɔ. Miminsīnni nanni maaraa nifanni-i wei? ¹³ A ne da mieŋo-i i sie sie kaal i fer̄e ji cor ku terieŋgu-i. Diilon ŋɛ hāa-ye maacemma

† 9:9 Gbelie maŋ-nalāaŋgu (Psaume) 112.9

manj, i bál ma yaa nuo-i. Ma yaa káa baa-ye i ka hi namaa terienġu-i. ¹⁴ Diilonj unj'a i ká terni manj nuo-i hiere, namaa terienġu nunġu bi dii. A ce dumaano-na, inġ káa ka hi-na baa Kirsá *Neldádólma-i, i saa cor ku terienġu-i. ¹⁵ Terienġu fanġu-na, i sa kaal i fere bananj maacemma-na. Nġa i taara na yiera donġ Diilonġ-húmelle-na i maacemma ta ma da belle ma ká na hólma-na a saanu baa Diilonġ unġ huonu suonġu-i dumaa.* ¹⁶ Mafanj da ma ce, i ka bi gbáa tie wanġ Neldádólma-i nilenġa manj na kotónni-na, ku yaa i sie tie kaal i fere bananj maacemma-na ba terni-na.

¹⁷ Diilonġ-nelma ciera wuo: «*Umanġ duo tuo taara u kaal u fere, u saaya u cira: <Diilo baa Itienġo yaa-i.>*»† ¹⁸ Terienġu fanġu-na, ku saa ce nġaa umanj kaalaanj u fere u yaa faa de! Nġa Itienġ unġ kaal umanj u yaa faa.

11

Baa na ta na sie nelma-i hiere

¹ Mi ka ce mi miminsinni-i baa-na celle, jande, tierayaan mi nuonġu-i. ² Na saa da, na maama dól-minġ a ce mi ta mi ce yelma nei. Aa yelma famma hilaa Diilonġ-na. Kuu dii nġaa mi fii-na hiere darru a há bibienġo diei baa-na. Bibienġo fanġo yaa *Kirsá-i. Mi taara na tie fafamma dumande-i-na a ji hi na nyemuġ-yiinġu-i mi há-yo baa-na. ³ Mi suyaa mie fuo da-u-diei maama yaa yuu na hommu-i. Mi káalá mie na baa ji yanġ ba táal-na bir-na u huonġ-nu nġaa Awanġ yaanj jienġo táal-o dumaa baa u nudádólġu-i.* ⁴ Mi nie da umanj duo jo baa mamanġ, na tierá u nuonġu-i: Ba juo baa Yesu nanġ maama o, na sie-ma. Ba juo baa *Diilonġ-yalle nanġ maama o, na sie-ma. Ba juo baa neldádólma nanġ maama o, na huu-ma.

⁵ Nanġ kaal bamanġ wuo Yesu *pöpuorbienġ-kirienġa, mei wulaa, ba saa buo muo-na. ⁶ Nelma dii yonduo mi nunġu-na ninsonġo, nġa weima sa yar-mi suoma. Namaa fere-i na suo-mi nyunġo sí.

⁷ Mi waanj Diilonġ-*Neldádólma-i baa-na gbāngbān mi saa huu binġunġu na wulaa. Mi cie mi fere ceküo a gbáa da mi ce na ce boi. Minġ cie kufanġu-i, ku ce mi cálaa cemma wei? ⁸ Minġ waa na terienġu-na, yammu nanġ Diilonġ-dünġ-baamba'i taa ba kāyā-mie. Kuu dii nġaa mi hüyáa bafamba nagān-niini yaa a fa namaa maama. ⁹ Ku saa ce nġaa binġunġu-maama saa waa-mie na terienġu-na de! Nġa mi saa ji ká yinduonġu unanj nuo n wulaa wuo n há-mi daaku baa daaku. Nimanġ maama-i waa-mie hiere, tobimba manġ naa hel Maseduoni-na ká, ba káa baa-ni ka há-mi.† Weima-na hiere mi bilaa mi fere, kumanġ ka ce mi baa ji ce conġoruonġu na wulaa, aa mi ka cor ta mi bel mi fere dumei. ¹⁰ Mi huonġa fie baa mafamma-i. Aa Akayi huonġa-na hiere, molo sie gbáa ce mi nanna nelma famma-i. Minġ wanġ mamanġ coima sí. Kirsá yaa mi siera; u háalāyā-mie u ninsonġo wamma-i. ¹¹ Ku ce na maama sa dól-minġ ku'i cie mi sa sie na nagān-niini-i wei? Ma'i sí. Diilo fuo fere suyaa wuo na maama dólnu-mie. ¹² Nġa mi sie huu warbelle na wulaa ku yaa bamanġ taaraayanġ da ba saa ba fere baa-ye ba sie gbáa. ¹³ Kufanġu taamba-i Kirsá pöpuorbiemba sí; huhurmantaamba. Ba cie ba fere Kirsá pöpuorbiemba. ¹⁴ Baa na yanġ ku ce-na gbere: *Sitáni fuo fere sa ce u fere dörpöpuorbilonġo dii wei? ¹⁵ U cáaraanj da ba ce ba fere ánfammanciraamba, ku ce nie aa ce-na gbere? Nġa banġ cie maacembabalamma manġ, Diilonġo ka pá-ba baa ma sullu-i.

* **10:15** Nienġ Oróm. 15.17-21. † **10:17** Seremi (Jérémie) 9.23; Kor. dle. 1.31 * **11:3** Awanġ yaanj jienġo táal dumaa: Nienġ Miwaanġ jnammanġ-sebe-i-na (Genèse) 3.1-6,13. † **11:9** Nienġ Filip. 4.15-18.

Polŋ daa sŭlma maŋ

¹⁶ Mi ka tiraa tir-ma baa-na: Molo baa tuo ne-muo mimilán muo. Da na yagar ta na ne-mi mimilán muo, dumaano-na yaan mi bi kaal mi fere baa-na celo e ce mi miminsinni-i. ¹⁷ Miŋ ka waŋ mamaŋ fiefie-i-na, Itieno kusun-maama sí. Mi ka kaal mi fere ŋaa mimilán muo. ¹⁸ Nuomba boi kaal ba fere a saanu baa ban yerj dumaa; muomi ka bi kaal mi fere. ¹⁹ Namaa namaŋ wuo na nu nelma, namei tierayaan mimiélmba nonni-i, dumaa sí weí? ²⁰ Na sie ba ta ba ce-na ŋaa koraan namaa. Na sie ba ta ba du-na. Na sie ba ta ba huu na nagāŋ-niini-i. Na sie ba ta ba fena-nei. Na sie ba ta ba ture na yammu-i aa na sa waŋ weima. ²¹ Mie i saa da holle ce kufanŋu temma-i nei; jande, baa na gāŋ baa-ye!

Mi ka tiraa cor baa mi miminsinni-āndenni-i. Banambaŋ sie ba kaal ba fere mamaŋ nu-i, muomi ka bi sie kaal mi fere mei. ²² Kutaamba-i *Ebirebaa ninsoŋo. Mei fere-i Ebireyerŋ muo. *Isirahel-baamba. Mei fere-i Isirahel-wuoŋ muo. *Abiramu háayélmba. Mei fere-i unano'i muoŋo-i. ²³ Ba cie mi da mi piiye ŋaa mi yunŋu siire. Ba'a bafamba *Kirsa cáarāamba; ŋga mei curaa bafamba-i. Mi mulāan ku maacemma-na yan-ba. Ban diyaa-mi kaso-i-na dumaa, ku maaraa bafamba kungu-i. Ban muyaa-mi dumaa, ku maaraa bafamba kungu-i. Miŋ yuraaya kuliŋgu-i dumaa, ku maaraa bafamba kungu-i. ²⁴ *Yuifubaa-ba muyaa-mi i ndii. Muoru da-du-diei-na hiere, ba muyaa-mi comeyufien komorre baa cíncieluo nennaa†. ²⁵ *Orombaa-ba muyaa-mi i siei aa mi bigāarāamba nan-mi baa támpélŋa-i da ba ko-mi i diei. § Baatoŋo ciinu baa-mi i siei, aa mi cie isuoyiŋgu diei baa bāan-yiŋgu diei hūmma-na i diei. ²⁶ Mi wuamma-na nileiŋa-na, hōnni boi dii hūmma wuyaa-mi naa, cuobaa-ba bilaa-mi naa, mi nellen-tobimba-i Yuifubaa-ba bilaa-mi naa, *nieraamba bilaa-mi naa. Mi curaa nilebabaleiŋa-na aa cor terbabalanni-na hiehuleiŋa-na. Dāmman-nuoraanŋu wuyaa-mi naa, coikartaamba maŋ wuo bafamba Kirsa-baamba, ba cie-ye sŭlma.

²⁷ Mi cie maacenŋkepelma boi, mi mulāan cor. Hōnni boi dii, mi taa mi co mi yufien-na; nyulmu'i daamu, hūŋkuosinni'i daani! Hōnni boi dii, da mi ce mi naa mi co nyulmu. Waanŋu mulāan-mi aa niidiini saa bi tiraa waa baa-mi. ²⁸ Mi ka fiinan ma boluonŋu-na. A naara mafamma-i hiere, yinni maŋ jon mi jōguon Diilon-dūŋ-baamba-i hiere ba maama. ²⁹ Uman duo saa nan kaasinni dei Diilon-hūmelle-na, mi da ŋaa muomei saa nan kaasinni. Moloŋ duo nanna Diilon-hūmelle-i, ku sa suo aa jan-mi.

³⁰ Da ku mi saaya mi kaal mi fere, mi ka kaal mi fere mi nayusinni yaa nu-i. ³¹ Diilonŋo-i Itieno-i Yesu To-i, ban gbelien uman hōnnin jon, u suyaa wuo mi sa kar coima. ³² Miŋ waa Damasi-i-na, fāamaanŋo maŋ waa terienŋu-na Aretasi bāanŋu-na, wuo jiena nuomba nelle dumienŋa yammu-na hiere wuo da mie mi hel, ba bel-mi. ³³ Ŋga ba yaan-ba aa dii-mi sāmbuga nu a hiel-mi baa fontálma koko-i-na a jina-mie bomborma-na mi ta. Ku cie dumei mi gbāa kor u nammu-na.*

12*Diilonŋo caraaya Pol*

† **11:24** A saa baa ba *Moisi *anjlnamma-i ba saa saaya ba muo neliŋo-i ku cor comeyufien komuona hāi. Ku'i cie ba ta ba muo nuomba-i ba yiera comeyufien komorre baa cíncieluo nennaa. Nieŋ Anjlnamma tiyemman-sebe-i-na (Deutéronome) 25.3. § **11:25** Nieŋ Popuo: 16.22; 14.19.

* **11:33** Nieŋ Popuo: 9.23-25.

¹ Na saa da, a kaal ŋ fere yunġu si dii-kuo, ŋga mi sie gbãa budii; fuo mi kaal mi fere. Miŋ ka kaal mi fere mamaŋ nuo-i gboluoŋ daaku-na, Itien uŋ caraaya-mie a pigãaŋ-mi mamaŋ, mi ka dii mi nunġu-i ma yaa nuo-i. ² Mi suo Diilonġ-dün-wuoŋo naŋo-i*, Diilonġo biyaa-yo kã baa-yo dii u terienġu-na dii fënfëlle-na aa bir jo baa-yo; ku bienġ cincieliuo a naa yaa de-i. U kãa baa fuo fere yaa wa, u kãa baa u yalle wa, mei sa suo kunanġu ji cor Diilo fuo fere-i. ³⁻⁴ Miŋ suyaa ma diei maama maŋ, Diilonġo kãa baa naacolġ daayo-i u nelle-na. U kãa baa fuo fere yaa wa, u kãa baa u yalle wa, mi sa suo kunanġu ji cor Diilonġo-i. Uŋ kãa terienġu-na ka nu nelma maŋ, ma sie gbãa waŋ; aa molo saa saaya u hiel-ma u nunġu-na. ⁵ Mi gbãa kaal fuo temma yaa-i a yaŋ mei fere-i. Muomi kaal mi fere mi nayusinninġ yonġ. ⁶ Da ku döl-minġ, mi gbãa kaal mi fere aa mi sie kar mi huoyasanga ŋaa mimilãŋ muo. Ŋga mi sie kaal mi fere. Mi sa taara ba haa-mi doro ji cor. Mi taara baŋ nuŋ mamaŋ mi nunġu-na baa baŋ daa mi ciluo-i dumaa ba kãŋ-mi saa baa ni yaa-i.

⁷ Na saa da, Diilonġ uŋ biyaa-mi ka pigãaŋ-mi nelma maŋ u nelle-na ma waa nelbuo cor. U sa taara mi ce bombolmantienġ muo ku'i cie u yaŋ mi ta mi mulienġ mi kũoma-na. Ku cie ŋaa u hãa *Sitãni-i hũmelle-i u tuo gãŋ baa-mi mi baa gbãa ce bombolmantienġ muo. ⁸ Mi cãarã Itienġo-i i siei wuo u hiel-mi mulienġ daama-na. ⁹ Miŋ cãarã-yuo dumaanġo-na, u gbẽ-mi wuo: «Miŋ ceŋ baa-ni dumaa ku ka gbẽ baa-ni. Mi fõŋgũo da nayusinninġ-huoŋgu'i nuo-i fafamma.» Uŋ juo piiye dumaanġo-na, mi naa mi yaŋ aa ta mi kaal mi fere mi nayusinni'i nuo-i. Ku yaa *Kirsã fõŋgũo ka hiel-mi. ¹⁰ Ku'i cie na da mi huonġa fie baa mi nayusinni-i, baa mi tuosinni-i, baa mi yaahuolo-i, baa mi sũlma-i, baa mi muliema-i Kirsã maama-na. Muo da mi naa yunġu huonġu maŋ nuo-i, huonġu fangu'i nuo-i fõŋgũo da-mie.

Pol huonġa cuu baa Korëntitaamba-i

¹¹ Na cie mi ta mi piiye ŋaa mi yunġu siire, a ne da namei naa saaya na ta na kaal-mi. Mi sie gbãa cii muonu canġa ninsonġo, ŋga naŋ kaal bamaŋ bafamba-i wuo Yesu *põpuorbienġ-kireiŋa, ba saa buo muo-na halle cekũo. ¹² Kumaŋ pigãaŋ wuo Yesu põpuorbilonġ muo, ku cie na hõlma-na: Mi fie mi huonġa-i baa weima-i hiere, Diilonġo kãayã-mie mi ce gbere-weima boi baa nelma boi na hõlma-na. ¹³ Mi cie bige-i hã Diilonġ-dün-baamba namba-i aa mi saa ce-ku hã namaanġo-i? Mi saa yagar-ma miŋ'a mi saa ce na yiera baa mi yunġ-maama-i. Da kuo miŋ cie mafamma-i mi cãlãa cemma, ciẽŋ-minġ jande.

¹⁴ Muomei daami mi tigiinġ tĩ da mi kã na wulaa sielinġ-kãmma-i, aa namaa nunġu sie waa mi yunġ-maama-na. Mi taara namei, mi sa taara na nagãŋ-niini. Na saa da, bisãlmba sa fie ba bĩncuõmba, bĩncuõmba'i fiyaanġ ba bisãlmba. ¹⁵ Mi ka hiel mi nanġa-i mi fere aa tiraa sieya mi kũoma-i na maama-na. Ku ce na maamaŋ funuŋ ma dõlnu-mie dumandẽ-i-na, mi maama ka ta ma balannu namaanġo-i wei? ¹⁶ Na suyaa wuo mi saa har mi yunġ-maama-i haa hã-na. Ŋga banamba ka cira huhurmantienġ muo; keŋe mi yaanġ-na aa cure-nei. ¹⁷ Miŋ saanġ bamaŋ ba kã na wulaa hiere, mi cie u diei ka tãal-na hũu bĩŋkũŋgu na wulaa dede wei? ¹⁸ Mi naŋ cãarã Tite kã na wulaa baa tobiŋo maŋ miŋ waanġ u maama-i baa-na; Tite kaa tãal-na hũu bĩŋkũŋgu na wulaa wei? Tite-i baa muonġo-i i saa ce maacenduõma yaa wei? I saa wuo hũmeduõle yaa wei?

* **12:2** Pol gbẽ fuo fere yaa dumaanġo-na. Nieŋ verse 7-i-na.

¹⁹ Dii yiinaa na jɔguɔŋ wuɔ sɪ i piye die kor i fεε. Ma'i sɪ. In yɛŋ *Kirsa horre-na, ku'i cie i tie piye dumaanɔ-na; Diilonɔ yaa i siεra. Mi jēnaaŋ namaa, i taara na naŋ kaasɪnni Diilon-ɥumelle-na ku'i cie i tie waŋ daama-i hiere baa-na. ²⁰ Mi holle tie baa kamma-i na terienɣu-na wuɔ sɪ mi siε ka da-na miŋ taaraŋ mi ka da-na duma. Da mi saa bi ka da-na dumaanɔ-na, namaa na ka bi piel mi maa-na. Berru-i, baa yelma-i, baa hɔdulle-i, baa nenemuŋgu-i, baa yebiεnande-i, baa dondorre-i, baa bombolma-i, baa āŋguɔlma-i, mi sa taara mi ka da-ni na terienɣu-na. ²¹ Mi holle tie wuɔ sɪ da mi kã na terienɣu-na Diilonɔ ka tiraa ture mi yaanɣa-i na hɔlma-na. Mi holle tie wuɔ sɪ mi ka kã ka da nuɔmba bɔi saa nanna ba maacembabalamma-i yogo. Wuɔ sɪ mi ka kã ka da ba curaa baa ba *fuocesɪnni-i baa ba biŋwosɪnniŋ-maacemma-i. Kufanɣu ka ce mi kaal ba yuŋ-nu.

13

Nelperiema

¹ Mi kamma i siεi yaa dε-i na wulaa. Ma nyεgāŋ Diilon-nelma-na wuɔ: «*Siertaamba hāi sisɔ ba siεi da ba da nelma maŋ nuɔ-i hiere, ma ka fiεlnu.*»* ² Miŋ ŋa naa kã hāallŋ-kamma-i mii naa hi gboya āmbabalmanciraamba-i. Dumandε-i-na, miŋ yɛŋ yargaa yogo, mi ka tir-ma baa-na na hieroŋo-i hiere: Da mi kã ka da umaŋ sa wuɔyaan ɥumelle-i, mi siε yaŋ-yo. ³ Ma sɪ na taara na suɔ da kuɔ miŋ waŋ mamaŋ *Kirsa nuŋ-āndaanɣu ke? Na ka suɔ-ma. Kirsa-i nayusɪnnintienɔ sɪ, u ka ce bibesɪnni na hɔlma-na. ⁴ Baŋ taa ba gbu-yo huɔŋgu maŋ nuɔ-i, u waa nayusɪnnintienɔ ninsoŋo, ŋga uŋ kuu aa sire, Diilon-ɤŋgũɔ dii-yuɔ. Miε fεε-i maaduɔma, in yɛŋ horre-na baa-yo, i naa yuŋgu, ŋga Diilon-ɤŋgũɔ cie i ka da ɤŋgũɔ. Die kã, i ka pigāŋ-na baa-yo i ciluɔ-i-na.

⁵ Niεŋ na hɔmmu-i aa na yuu na fεε na ne da kuɔ na wuɔ Diilon-ɥumelle-i fafamma. Niεŋ na hɔmmu-i na ne, Yesu-Kirsa si dii-muɔ wei? Mi saa yagar-ma da kuɔ na saa hũu u maama-i. ⁶ Ŋga mi suyaa miε da na ne miε ciluɔ-i, na ka suɔ wuɔ i wuɔ Diilon-ɥumelle-i fafamma. ⁷ In cārāŋ kumaŋ Diilonɔ wulaa, ku yaa daaku: Na hiel na nanɣa āmbabalma cemma-na. Ku saa ce ŋaa i taara i pigāŋ wuɔ miε i faa dε! Ma'i sɪ. Ŋga i taara na vaa na fεε baa ānfafamma cemma yaa-i, halle nuɔŋ da ba fiε cira miε i sa wuɔ Diilon-ɥumelle-i fafamma, weiima sɪ. ⁸ Na saa da, miε i gbāa cu ninsoŋo huon-nu yon, ŋga i siε gbāa cie-yo u maacemma-na. ⁹ Namaa da na da ɤŋgũɔ Diilon-ɥumelle-na, aa ba fiε ta ba piye wuɔ miε i naa yuŋgu, weiima sɪ. In cārāŋ kumaŋ Diilonɔ wulaa i hā-na, i taara u kāyā-nei na bir jo ɥumefafalle-na a ji hi na fuonɣu-i Diilon-ɥumelle-na.

¹⁰ Mi sa taara da mi kã, mi ka ta mi nuola-nei ku'i cie mi waa yargaa aa nyεgēŋ sebe daayo-i hā-na. Na saa da, Itien uŋ hāa-mi ɤŋgũɔ maŋ, u hāa-mi baa-yo wuɔ mi kāyā-nei na naŋ kaasɪnni u ɥumelle-na, u saa hā-mi baa-yo wuɔ mi kɔsuɔŋ-na.

¹¹ Tobin namaa, mamaŋ tiyāa ma yaa daama: Taa na nyε! Gbāaŋ na hi na fuonɣu-i Diilon-ɥumelle-na. Taa na dii sirεiŋa na-naa nuɔ. Taa na nunu na-naa. Bilaan na-naa fafamma. Mafaŋ da ma ce, Diilonɔ-i nelnyulmuntienɔ-i baa yaafɛllentienɔ-i u ka waa baa-na.

¹² Taa na jaal na-naa fafamma ŋaa cɛduɔŋ-bieŋ namaa.

Diilon-dūŋ-baamba-i hiere ba paa na jaalunɣu.

* **13:1** Anjɪnamma tiyemman-sebe (Deutéronome) 19.15

13 Itienŋo-i Yesu-Kirsa kāyā-nei. Diilonŋo pigāan-na un dɔl-nan duma aa
u *Yalle waa baa-na hie.

Polŋ nyεgāaŋ sεbε maŋ hā Galasitaamba-i Nelmuoyamma

Pol nyεgāaŋ sεbε daayo-i hā Galasi Diilonŋ-dūŋ-baamba. *Yuifubaa-ba waa-bei, *niεraamba bi waa. Ba nuɔ Yesu-Kirsa maama-i Pol yaa wulaa-i aa hūu-ma. Nga huɔŋgu nanŋu juɔ hi, nuɔmba namba kā ka ta ba guɔl ba gbeini-i. Kutaamba taa ba piye wuɔ Pol fuɔ fεrε-i Yesu *pɔpuɔrbilonŋ-kerre sī, aa uŋ waŋ Diilonŋ-nelma-i dumaa, ma yaaŋga'i sī. Ba taa ba bi piye wuɔ niεraamba maŋ hūyāa Yesu maama-i ba saaya ba *jā a saa baa Yuifu ba *ānjnamma-i.

Baŋ piyeŋ dumaanŋo-na, ma kā ka hi Pol. Pol wuɔ nyεgēŋ sεbε daayo-i a tagaaya pigāaŋ-ba ba da ba suɔ wuɔ fuɔ-i Yesu pɔpuɔrbilonŋo-i kelkel (sap. 1–2). U biyaa *Tobiscɔlɔnniŋ-sεbε maama-i tagaaya pigāaŋ-ba wuɔ molo siε gbāa wuɔ Yuifu ba ānjnamma-i a ce nelviinŋo Diilonŋo yufelle-na; kεrε da ŋ hūu Yesu maama-i ku yaa gbāa ce-ni nelviinŋ nuɔ (sap. 3–4). Wuɔ Yesu-Kirsa hūyāa Diilonŋ-dūŋ-baamba-i ānjnamma nyisēnni-na a ce ba waa ba fεrεŋ nuɔ; kεrε ba yaŋ ba hɔmmu fē gbarnu. Nga wuɔ baŋ yeŋ ba fεrεŋ nuɔ, ba baa naŋ hālmaanŋ-nu baa kufaŋgu-i a ta ba ce kumaŋ dɔlaanunŋ-bei. Ba yaŋ *Diilonŋ-Yalle ta di ta ba yaanŋ-na ba āncemma-na hiere (sap. 5–6).

Jaaluŋgu

¹ Muɔ Pol, Yesu-Kirsa *pɔpuɔrbilonŋ muɔ. Pɔpuɔrbilosinni fanni-i mi saa da-ni nuɔŋ nammu-na, mi saa bi da-ni nelieŋ bargɔ-na, nga Yesu-Kirsa-i baa i To-i Diilonŋo maŋ siire-yuɔ hiel-o kuomba hɔlma-na, ba yaa hāa-mi baa-ni. ² Muɔ baa tobimba maŋ dii bande-i-na hiere, i jaalaa Diilonŋ-dūŋ-baanŋ namaa namaŋ dii Galasi-i-na. ³ I To-i Diilonŋo-i, baa Itienŋo-i Yesu-Kirsa-i, ba kāyā-nei aa fē na hɔmmu-i.

⁴ Yesu-Kirsa ciε u fεrε tāmmanŋ-kūŋgu a pir i āmbabalma-i i yunni-na a duɔ hūu-ye miwababalaŋ daayo nammu-na ŋaa i To-i Diilonŋ uŋ taaranŋ-kuɔ dumaa. ⁵ Terieŋgu faŋgu-na, yaanŋ bɔbɔima ta ma haa Diilonŋo-na hɔnni maŋ jonŋ! Ma ce dumaa.

Neldɔdɔlma dii ma diei yonŋ

⁶ Naŋ duɔŋ ta na cīna Diilonŋo-i donduo dumaanŋo maŋ nuɔ-i, ku cuu mi huŋga-i; ŋ siε suɔ wuɔ u yaa ciε baa-na aa bi-na *Kirsa barguɔ-i-na duɔ ce-na u baanŋ namaa; na bir yaŋ ufaŋo-i aa ta na gbar na nyaanu neldɔdɔlma namma. ⁷ A ne da neldɔdɔlma namma si dii ji fa yii baa Kirsa maama-i. Ba tāal-na. Ba taara ba cure Kirsa *Neldɔdɔlma-i. ⁸ Inŋ waanŋ Neldɔdɔlma maŋ baa-na, umanŋ duɔ kā ka waŋ u deŋ maama baa-na, Diilo baa yaŋ kutieno-i. Halle da ku fiε'a miεmei, Diilo baa yaŋ-ye. Da ku fiε'a *dɔrɔpuɔrbilonŋo, Diilo baa yaŋ-yo. ⁹ I gbuɔya-nei baa-ma cor, mi tira mi tir ma yaa baa-na daama-i: Naŋ hūyāa Neldɔdɔlma maŋ, umanŋ duɔ kā ka waŋ u deŋ maama baa-na, Diilo baa yaŋ kutieno-i. ¹⁰ Namaa wulaa, dumandε-i-na mi taara nelbiliemba'i dɔl-mi waa mi taara Diilonŋo'i dɔl-mi? Mi taara mi ce kumaŋ dɔlaanunŋ nelbiliemba wεi? Kuɔ mi taa mi taara nelbiliemba dɔl-mi, mii naa saa gbāa waa Kirsa cāarāŋ muɔ.

Polŋ daa Yesu pɔpuɔrbilosinni-i dumaa

11 Tobin namaa, yaan mi wan ninsoŋo-i baa-na: Min waan *Neldədəlma man baa-na, nelbilon huoyasaŋga sī. 12 Mi saa nu-ma nelieŋ nuŋ-nu, mi saa bi hāalā-mei molon wulaa; Yesu-Kirsa fuo fere yaa tigāan-mi baa-ma.

13 Min ŋa naa ta mi wuo *Yuifu ba Diilon-ŋümelle-i dumaa, na saa bi wan-ma numma. Mi taa mi ce Diilonŋo dün-baamba-i kpāncōlgūo mi cor. Mi taa mi taara mi muonu Diilonŋo dün-gu-i. 14 Mii naa silaa vaa mi fere cor baa Yuifu ba Diilon-ŋümelle wuosaangu-i; a ce dumaanŋo-na, mi nabaamba-na, nuamba boi saa ta ba fi baa-mi. 15 Ŋga ku huongun juo hi, uman hielaa u yufelle mie dii mi nyu kusungu-na, u cie baa-mi aa bi-mi ce-mi u wuon wuo, 16 aa pigāan-mi u Biēŋo-i mi da mi wan u maama-i baa *niēraamba-i. Mafamman cie, mi saa pie molon caan-nu wuo mi ka yuu-yo baa nelma. 17 Mi saa bi kā *Yerusalemu-i-na ka ne baman taa yaanŋa wuo-na Yesu pəpuərbilontesinni-na. Mi yaan aa sire kā Arabi*. Ku huongun-na, mi suo bir jo Damasi-i-na. 18 Mi cie biena siei aa suo da mi kā Yerusalemu-i-na da mi ka taara Pier† suo-yo. Min kaa da-yo, mi cie yinni cīncieluo baa ni ndii yon baa ufaŋo-i. 19 Min kaa terien-gu-na, da ma hel fuo baa Itienŋo hāanŋo-i Sake-i-na, mi yufelle saa haa Yesu *pəpuərbilonŋo nan-na. 20 Min wan manan daama-i coima sī; Diilonŋo yaa mi siēra.

21 Min hilaa terien-gu-na, mi kā Siiri mara nuo, aa sire terien-gu-na a kā Silisi mara nuo. 22 Baman cuu Kirsa huon-nu *Yude-i-na, ba saa naa hi da mi yufelle yogo. 23 Ba taa ba nu nuamba piye yon wuo: «Uman taa u ce-ye kpāncōlgūo-i, u yaan fiefie-i-na aa tuo wan Yesu maama baa nuamba-i; ŋ sie suo wuo uu naa gbuu cō-ma.» 24 Kun cie dumaanŋo-na, baa ta ba gbēlieŋ Diilonŋo-i mi maama-na.

2

Yesu pəpuərbieamba daa ba-naa Yerusalemu-i-na

1 Bien cīncieluo baa a naa ku huon-gu-na, mi tiraa bir kā *Yerusalemu-i-na baa Barnabasi. Mii naa bi ce Tite kā baa-mi. 2 Mi kaa Diilon-kamma. Min kaa, yiingu nan-gu-na, ye da i-naa baa Diilon-dün-baamba yaataamba-i ba kula. Min wan *Neldədəlma-i dumaa baa *niēraamba-i, mie suur ma yaanŋa-na a piye tūnu-bei. Mi saa ta mi taara mi maacemma ce maacēngbāngbālamma ku'i cie mie suur ma yaanŋa-na a piye tūnu-bei. 3 Halle mi nawuonŋo-i Tite waa nieryienŋo, ŋga molo saa ji guor-o yinduon-gu wuo u *jā. 4 Ŋ sie suo wuo huhurmantaamba namba waa guol baa Diilon-dün-baan mieŋo-i. Bafamba taa ba taara u jā. Ba yagalaa suur baa-ye da ba ne in yen i fereŋ nuo dumaa Yesu-Kirsa horre-na aa da ba bir ce ku yaa sōgōlnu *Moisi *ānjinamma-i i gbeini-na. 5 I saa hūu aa hā-ba halle cēkūo. I cie mafamma-i ninsoŋo man dii Neldədəlma-na u duo gbāa tie u temma-i na da na suo-yo.

6 Min piye tūnu yaataamba-i, ba saa da manamma naara. A ne da ba kāŋ ba yaa-i nelbōmbōmbaa-ba-i Diilon-dün-gu-na, ŋga ban nie kuman aa ta ba kāŋ-ba, mei sa ne kufangu-i. Diilonŋo sa ce cielu. 7 Ba saa da manamma haa. Ŋga ba daa Diilon un puəraa Pier dumaa wuo u wan Neldədəlma-i baa *Yuifubaa-ba-i, u bi puəraa muonŋo-i dumai wuo mi wan-ma baa niēraamba-i. 8 Un puəraa Pier dumaa Yuifubaa-ba

* 1:17 Arabi: Nelle nan yerre-i dumaanŋo-na. † 1:18 Pier yerre nande yaa wuo Sefasi. Nien Nsaa 1.42.

wulaa, u bi puɔraa muɔŋo-i dumei banamba wulaa. ⁹ Sake-i baa Pier a naara Nsāa-i ba taa ba kãŋ ba yaa-i Diilonɔ-dũŋ-baamba yuntaaŋ-kirɛiŋa-i. Bafambaŋ juɔ suɔ wuɔ Diilonɔ'i ciɛ baa-mi aa hã-mi maacɛŋ daama-i, baa dii hũmma muɔ baa Barnabasi-i i nammu-na a pigãaŋ wuɔ ba hũyãa-ma. Terienɔŋu fanɔŋu-na, yiɛ saa-ma baa i-naa; miɛ yiɛ i ka kã niɛraamba hɔlma-na ka tiɛ waŋ Yesu maama-i, bafaŋ ba'a ba ka kã Yuifu ba wulaa. ¹⁰ Ba taaraaya nelma diei yonɔ i wulaa: wuɔ i baa yaŋ ba sũntaamba maama karaanu-yiɛ Yerusalemu-i-na. Mi bi ciɛ-ma ma cemma-i.

Pol cãlãa Pier nuɔmba-na

¹¹ Ku huɔŋgu-na, Pier wuɔ ji jo Antiyɔsi-i-na i wulaa. Uŋ juɔ, mi saa yaŋ-yo; uu naa silaa cãl cor. ¹² Uŋ juɔ, u taa u gbonu u wuo niiwuoni-i baa tobimba maŋ *niɛraamba-i. Huɔŋgu nanɔŋu juɔ hi, Sake wuɔ saanɔ nuɔmba jo. Bafamba taa ba kuye *jãmmaŋ-kũŋgu-i. Baŋ juɔ, Pier wuɔ kãalã, u sa tiraa wuɔ niiwuoni-i baa niɛraamba-i. ¹³ *Yuifubaa-ba namba waa baa-yo, bafamba-i hiere baa bi suuye ba yufieŋa-i aa cu Pier huonɔ-nu. Halle Barnabasi fuɔ fɛɛ yaanɔ ba tãal-o dii-yo ba dawɔruɔ-i-na. ¹⁴ Miŋ juɔ da ba ciluɔ sa kã hũmeduɔle baa ninsonɔ maŋ dii *Neldɔdɔlma-na, miɛ fulnu Pier nuɔmba-na miɛ: «Nuɔni maŋ Yuifuyieŋ nuɔ, nuɔ da ŋ yaŋ Yuifusĩnni-i aa ce ŋ fɛɛ nieryieŋ nuɔ, ma da nie ŋ ta ŋ taara ŋ guor niɛraamba-i ce-ba Yuifubaa?

¹⁵ «Miɛ fuɔ, miɛ huɔŋ baa Yuifusĩnni-i; niɛraanɔ miɛ sɪ, ba kãŋ ba yaa-i ãmbabalmanciraamba-i wuɔ ba sa wuɔ *Moisi *ãnjĩnamma-i. ¹⁶ Nga i suyaa wuɔ nelie siɛ gbãa wuɔ ãnjĩnamma-i a ce nelviinɔ Diilonɔ yufelle-na. Da ŋ hũu Yesu-Kirsa maama-i, ku yaa Diilonɔ tuɔ kãŋ-ni nelviinɔ nuɔ. Ku'i ciɛ miɛ i bi hũu Yesu-Kirsa maama-i die gbãa ce nelviinɔ miɛ Diilonɔ yufelle-na. Ku saa ce ŋaa ãnjĩnamma wuɔsaanɔŋu yaa ka ce-ye nelviinɔ miɛ Diilonɔ yufelle-na de! In hũyãa Yesu-Kirsa maama-i, ku yaa ka ce-ye nelviinɔ miɛ, ni ma'i sɪ ãnjĩnamma wuɔsaanɔŋu siɛ gbãa ce moloŋo nelviinɔ. ¹⁷ Miɛ maŋ Yuifubaa miɛ, da kuɔ in hũyãa Yesu maama-i die vii Diilonɔ yaanɔŋa-na, i ciɛ ãmbabalmanciraanɔ miɛ baa niɛraamba-i hiere kuuduɔŋgu, ku yunɔŋu yaa wuɔ *Kirsa yaa diyaanɔ nuɔmba-i ãmbabalma cemma-na ke! A ne da ma'i sɪ. ¹⁸ Miŋ naana hũmelle maŋ, da mi tiraa bir jo-die, ku pigãaŋ wuɔ mi cãlãa cemma. ¹⁹ Na saa da, ãnjĩnamma ciɛ mɛi hiel mi nanɔŋa ma wuɔsaanɔŋu-na da mi ta mi ce baa Diilonɔ. Kuu dii ŋaa ba gbuu-mi baa Kirsa-i ko-mi. A ce dumaanɔ-na ãnjĩnamma siɛ gbãa yuu-mi baa weima. ²⁰ Kuu dii ŋaa mi kuu, mi yalle taa aa Kirsa diele yaa cɛr waa-miɛ. Miŋ yɛŋ terienɔŋu maŋ nuɔ-i nyunɔŋo-i-na, mi haa mi nanɔŋa-i Diilonɔ-Bieŋo yaa nuɔ-i. U yaa dɔlãa-mi aa hũu-ma ku mi maama-na. ²¹ Mi siɛ ciina Diilonɔ hujarre-i. Kuɔ ãnjĩnamma yaa taa ma ce-ye nelviinɔ miɛ Diilonɔ yufelle-na, dumaanɔ-na Kirsa kuliinɔŋu naa ce gbãŋgbãŋ.»

3

Anjĩnamma sa ce nelieŋo nelviinɔ

¹ Galasitaanɔ namaanɔ-i daana-i, na yunni kuu aa yaŋ-na. Hai moloŋo-i biɛnaana na yunni-i biɛnanɔ daama temma-i? N siɛ suɔ wuɔ Yesu-Kirsanɔ kuu yunɔŋu maŋ nuɔ-i *daanɔŋu-na, ma waanɔ kaala baa namaanɔ-i.

² Mi ka yuu-na baa nelma diei yonɔ: Diilonɔ hãa-na u *Yalle-i wuɔ na wuɔyaa *Moisi *ãnjĩnamma yaa fafamma sisɔ u hãa-na baa-de wuɔ na yiɛraaya nu *Neldɔdɔlma-i aa hũu-ma? ³ Bige-i ciɛ na yunni ku aa yaŋ-na dumaanɔ-na? Bige-i ciɛ nanɔ duɔŋ mamananɔ baa *Diilonɔ-Yalle-i na ta na

taara na perienj-ma fiɛfiɛ-i-na baa namaa fɛɛɛɛ fɔŋgũ? ⁴ Na daa nelma bɔi. Na yuu ba'a Diilonjo pigãan-na baa-ma gbãngbãnj wei? U saa pigãan-na baa-ma gbãngbãnj! ⁵ Diilonj duɔ hã-na u Yalle-i aa tuɔ ce gbɛɛ-wɛima-i na halma-na, u ce kufanɔ-i wuɔ na wuɔ añjinamma sisɔ u ce-ku wuɔ na nuɔ Neldɔdɔlma-i aa hũu-ma?

⁶ Na saa da, Diilonj-nelma ciera wuɔ: «*Abiramu hũyãa Diilonj-nelma-i aa haa u nanɔga yuɔ ku'i cie Diilonjo tuɔ kãnj-yo nelviinjo.»* ⁷ Terienɔgu fanɔgu-na, na saaya na suɔ wuɔ bamanj hũyãa Diilonj-nelma-i Abiramu temma-i, ba yaa Abiramu bisãlɔ-kirɛɛna-i. ⁸ A saanu baa mamanj nyegãan Diilonj-nelma-na, Diilonjo taara *niɛraamba manj da ba hũu u maama-i u dii-ba baa nelviimba, ku'i cie u wuɔya wanj neldɔdɔl daama-i baa Abiramu-i wuɔ: «Mi ka ta mi cor baa nuɔɛi mi ce baa dũnni-i hiere hĩema-na.»† ⁹ A ce dumaanjo-na, Abiramunj haa u nanɔga-i Diilonjo-na u ce baa-yo dumaa, umanj duɔ bi haa u nanɔga-i yuɔ u ka bi ce baa-yo Abiramu temma-i.

¹⁰ A ne da bamanj haa ba nanɔga añjinamma wuɔsaanɔgu-na, Diilonjo waasaanj-ba. Bige-i cie mi wanj-ma dumaanjo-na? Ma nyegãan Diilonj-nelma-na wuɔ: «Bamanj sa wuɔyaan añjinamma-i hiere ma kũngu-na, Diilonjo ka waasa-bei.»‡ ¹¹ Aa bi tiraa nyegɛɛnj wuɔ: «Umanj duɔ haa u nanɔga Diilonjo-na, nelviinjo; u ka kor.»§ Terienɔgu fanɔgu-na, ku kaalaaya wuɔ molo sie gbãa wuɔ añjinamma-i a ce nelviinjo Diilonjo yufelle-na. ¹² Nga ma bi tiraa nyegɛɛnj wuɔ: «Umanj duɔ gbãa wuɔ añjinamma hũmienja-i hiere, a ka kor-o.»* Terienɔgu fanɔgu-na, ku pigãan wuɔ a haa nj nanɔga-i Diilonjo-na baa a haa nj nanɔga-i añjinamma wuɔsaanɔgu-na, nelduɔma sɪ.

¹³ Nga molo saa gbãa wuɔ añjinamma-i ma kũngu-na hiere. A ce dumaanjo-na Diilonjo naa waasa-yiɛ. Nga Yesu-Kirsanj kuu *daanɔgu-na, ku pigãan wuɔ u hũyãa miɛ waasamma-i ce-ma u maama. Kumanj cie mi wanj-ma dumaanjo-na, ma nyegãan Diilonj-nelma-na wuɔ: «Da ba nunj umanj daan-nu, ku pigãan wuɔ Diilonjo waasaanj kutienjo-i.»† ¹⁴ Ku cie dumei Diilonj unj naa pã nunɔgu manj baa Abiramu-i wuɔ u ka ce baa-yo, Yesu-Kirsa ce ku jo ji bure bi hi niɛraamba-i. Aa Diilonj unj pãa u Yalle manj nunɔgu-i, i hieronjo-i inj hũyãa u maama-i ku'i cie i tiɛ da-de.

¹⁵ Tobinj namaa, mi ka wanj nelma diei a pigãan-na a saa baa kunj cenj dumaa i tiɛ da-ku: Molonj duɔ pã nunɔgu baa u nanolɔjo aa nyegɛɛnj sebe aa haa u niɛle, u sie gbãa ka bir jo baa huonj-ãndaanɔgu. ¹⁶ A ne da Diilonjo pãa u nunɔgu-i baa Abiramu-i baa u huonɔgu-i. Ba saa cira: «U huonj-baamba». Ku ka ce njaa baa dii bɔi. Ba ciera: «U huonɔgu». A pigãan wuɔ uu dii u diei; aa u yaa *Kirsai-i. ¹⁷ Minj taaranj mi wanj mamanj ma yaa daama: Diilonj unj pãa nunɔgu manj baa Abiramu-i, Moisi añjinamma sie gbãa jo bienj nuɔsiba hãi baa bienj komorre baa cinciɛluo ku huonɔgu-na ji boruonakuɔ. Ma sie gbãa ce. ¹⁸ Da kuɔ Diilonj unj pãa nunɔgu manj, ku da añjinamma wuɔsaanɔgu'i nuɔ-i, ba sa tiraa bɪ kufanɔgu-i nupãlle. A ne da Diilonj unj cie baa Abiramu-i uu naa pã nunɔgu'i baa-yo aa ce-ma.

Anjinamma yunɔgu yaa haku-i?

¹⁹ Terienɔgu fanɔgu-na, Diilonjo hãa-ye *añjinamma-i yunɔgu haku-i nuɔ-i? U naaraaya-mɛi u nupãlle-na i die tiɛ da i maacembabalamma-i. U

* **3:6** Miwaanjo jɪnammanj-sebe (Genèse) 15.6 † **3:8** Miwaanjo jɪnammanj-sebe (Genèse) 12.3 ‡ **3:10** Anjinamma tiyemmanj-sebe (Deutéronome) 27.26 § **3:11** Abakuke (Habaquq) 2.4 * **3:12** Buolmanj-sebe (Lévitique) 18.5; Oròm. 10.5 † **3:13** Anjinamma tiyemmanj-sebe (Deutéronome) 21.23

cie ku yaa-i a tuo cie *Abiramu hāayēlŋo jomma-i; nupälle vii u yaa-i. Anjŋamma famma-i *dɔrɔpuɔrbiemba'i hāa *Moisi-i baa-ma u jo baa-ma ji hā-ye. ²⁰ A ne da Diilonj unj pāa nuŋgu manj baa Abiramu-i, molo saa waa ba hɔlma-na, Diilo fuo fere yaa piye baa Abiramu-i. ²¹ Terienju fanju-na, anjŋammaŋ waanj manj, ma hilaa ma denj baa Diilonj-nupälle-i wei? Ma saa hel ma denj! Kuɔ anjŋamma namma waa ta ma gbā ma kor nuɔmba-i, maa naa gbāa ta ma ce nelienjo-i nelviinjo Diilonjo yufelle-na. ²² Nga Diilonj-nelma karaa āndaanju-i wuo āmbabalma cuure nuɔmba-i hiere, a ce dumaanjo-na bamanj da ba hūu Yesu-Kirsa maama-i, Diilonj unj pāa nuŋgu manj, u ka ce-ku hā-ba.

²³ Aa *Kirsa maama suo da ma jo, anjŋamma naa ce-ye ŋaa kasobienj miε fuo Diilonjo ji pigāan-ye Kirsa maama-i i diε hūu-ma. ²⁴ A ce dumaanjo-na, anjŋamma naa waa i yun-ŋu ta ma dii-ye hūmelle-na ma cie Kirsa duo jo i diε hūu u maama-i a ce nelviinj miε Diilonjo yufelle-na. ²⁵ Kirsanj juo aa i hūu u maama-i, anjŋamma sa tiraa ma ye i yunju-na.

²⁶ Fiefiε-i-na, nanj hūyāa Yesu-Kirsa maama-i, na cie Diilonj-bisālŋ namaa hiere. ²⁷ Namaa nananj *baatisej hiere a suur Kirsa horre-na, na biyaa Kirsa maama. ²⁸ *Yuifuyienj nuo o, Yuifuyienj nuo sī o, kɔrienj nuo o, kɔrienj nuo sī o, bibienj nuo o, cicienj nuo o, yunju si dii-kuo. Na cie baaduonj namaa Yesu-Kirsa horre-na. ²⁹ Aa da na waa Kirsa baan namaa, na cie Abiramu huonj-baan namaa, a ce dumaanjo-na, Diilonj unj pāa nuŋgu manj baa Abiramu-i na nuŋgu dii-kuo.

4

¹ Minj taaranj mi wanj mananj baa-na ma yaa daama: Kuu dii ŋaa bisālāanjo manj saaya u sire wuo u bincoin-ciilunju. Ciilunju vii u yaa-i, ŋga u yaanjan'a ka saa hi kaala yogo, uu dii ŋaa kɔrienjo: U sie gbāa ce kumanj dɔlaanu-yuo baa ciilunj daaku-i. ² Nuɔmba'i dii ta ba ne fuo fere-i aa bi ta ba ne u weima-i ba cie u bincoinj unj diyaa huonju manj ku da ku hi.* ³ Ku yaa naa waa ŋaa miε kŋngu-i. I waa ŋaa bisālŋ miε. Bincuanj-hūmelle naa guor i tie wuo-de ŋaa kɔraanj miε. ⁴ Nga Diilonj unj ŋa naa dii huonju manj, kunj juo hi, u saanj u Bienjo jo. U juo cienjo'i ji honj-yo *anjŋamma bāanju-na ⁵ duo gbāa sāa i yunni-i, miε manj waa anjŋamma nyisenni-na. U cie mafamma-i i diε gbāa diε ce Diilonj-bisālŋ miε.

⁶ Nanj yenj Diilonj-bisālŋ namaa, ku'i cie Diilonjo saanj u Bienjo *Yalle-i† na hɔmmu-na. Di yaa cienj i tie bi Diilonjo-i «Baba». ⁷ Terienju fanju-na, na sa tiraa na ye kɔraanj namaa, naa dii bepuonj namaa. Nanj yenj u bepuonj namaa, u ka hā-na ciilunju manj unj jiena-kuo duo hā u bisālmba-i baa-ku.

Galasitaamba maama yuu Pol huonja-i

⁸ Dieluo-i-na, na saa ta na suo ninsonj-Diilonjo-i, a ce dumaanjo-na naa naa ta na ko na fere na hā diiliesɔɔyaamba. ⁹ Nga fiefiε-i-na, na suo ninsonj-Diilonjo-i, mi gbāa cira Diilonjo yaa suyaanj-nanj fiefiε-i-na, ma da nie na ta na taara na bir dii na yunni-i ānsɔsɔmma-na? Na taara na bir jo kɔrsinni-na wei? ¹⁰ Na fiela yinni nanni, baa caamba namba, baa bienja nanja ta na ce ponsanni aa ta na tie maraama wuo na ce Diilonj-huonja. ¹¹ Na ce

* **4:2** Pol ba bāanju-na, Girekibaa-ba wulaa, tuonjo yaa pigāanj u bepolnjonj hii bibienjo huonju manj nuo-i. Huonju fanju'i nuo-i tuonj duo uu si dii, bepolno gbāa wuo u ciilunju-i. † **4:6** Diilonj-Yalle-i baa u Bienjo Yalle-i Yaduoŋe yaa-i.

korma ta ma da-mi baa-na. Ku ce minj cie mulɛma manj baa-na, mi cie-ma gbāngbān wei?

¹² Tobin namaa, muo minj cie mi ferε namaa temma-i dumaa, jande, mi cārā-nεi, ciεn na ferε mei bi temma-i dumεi. Na saa ce kuujanju diei miε. ¹³ Na suyaa wuo minj waan *Neldodɔlma-i baa-na dielā-wamma-i, jarma'i cie mi waŋ-ma baa-na. ¹⁴ Minj waa jarma-na, naa naa gbāa cina-miε, naa naa gbāa bi ta na ce nyenyelma miε, nga mafamma saa ce. Na yaan aa bel-mi ηaa *dɔrɔpɔuɔrbilon muo, na bilaa-mi ηaa muomεi Yesu-Kirsa-i. ¹⁵ Mi suyaa miε kuo naa na'a na ka gbāa, naa naa hiel na yufienja-i hā-mi. Na hōmmu naa gbuu fε huonju fanju-na da yogogo. Bige-i juo ce? Hɔfille falle curaa hie? ¹⁶ Minj waan ninsoŋo-i baa-na ku'i cie na da niε sɪ mi bigāan-na wei?

¹⁷ Bamanj gbaraan ba nyaanu-nεi, banj jɔguonj mamanj baa-na, ma saa fa. Ba taara ba kar-na muonjo-na na waa baa ba yaa-i ta na gbar na nyaanu-bei. ¹⁸ Da η ta η kuye ānfafamma-i hōnni manj jon, ku faa; ku saa saaya ku waa mei yufellen yon. ¹⁹ Mi bisālj namaa, na maama gbu ma ko-mi, ma jan-mi ηaa ciεnjo kusunj da ku bel-o kuj jan-yonj dumaa. Da mi ji suo wuo na cie baaduonj namaa baa *Kirsa-i, ku yaa jan daama ka ciire-miε. ²⁰ Mi huonja cuu baa-na, a ce dumaanjo-na mi gbuu ta mi taara dumandε-i-na mi waa na hōlma-na a suo minj ka waŋ mamanj baa-na.

Abiramu horre maama

²¹ Namaa namanj taaraayan na bir kā *Moisi *ānjɪnamma-na, na'a niε? Na saa nu mamanj waan ānjɪnammanj-sebe-i-na wei? ²² Ma nyεgāan wuo: *Abiramu daa bepoljo diei baa kɔrciεnjo-i, aa u bi diei baa nebiciεnjo-i. † Kɔrciεnjo-i ba taa ba bɪ-yo Agaar aa bɪ nebiciεnjo-i Sara. ²³ Kɔrciεnjo biεnjo huonj nelbilienj homma, a ne da nebiciεnjo biεnjo-i Diilonj'i pāa nunju baa-yo aa hā-yo baa-yo.

²⁴ Nelma famma gbāa bi pigāan-ye bige-i? I gbāa saa caan daaba-i ba hāi-i-na baa *tobisinni hāi. Dielā-tobisinni yaa nimanj cie Sinayi tānunju-na. § Ni yaa juo baa kɔrsinni-i. I gbāa saa ni yaa baa Agaar. ²⁵ Agaar yerre yaa haa Sinayi tānunju-na dii Arabi-i-na. Agaar bi dii ηaa ninj daa *Yerusalemu-i dumaa nyunjo-i-na, bamanj dii-yuo, ba yaa u bisālmba-i; ānjɪnamma ciε-ba kōraamba. ²⁶ Nga Yerusalemu manj dɔrɔ-i-na, u yaa dii ηaa nebiciεnjo-i, uu dii u ferεn nuo; u yaa miε nyu-i. ²⁷ Na saa da, Diilonj-nelma ciεra wuo:

«Cɛparjo bisālmba ka ciinu yanj cɛnikɔruo baamba-i.

Terienju fanju-na, ciεn nuoni manj η nanja saa kā η huonj-nu dede, fε η huonja-i.

Ta η nyε η tataala, nuoni manj saa da ku jamma-i dede.»*

²⁸ Tobin namaa, *Isakin yey nupāllen-bilonjo dumaa, namaa naa bi dii nupāllen-bisālj namaa dumεi. ²⁹ Nga naacombilonj manj huonj nelbilienj homma-i, unj taa u ce umanj huonj *Diilonj-Yalle homma-i kpāncɔlgūo-i dumaa, kuu bi dii dumεi nyunjo-i-na. ³⁰ Nga Diilonj-nelma waan wuo niε kufanju kūnjo-na? Ma ciεra wuo: *«Kɔrciεnjo biεnjo sie gbāa wuo tuonjo ciilunju-i kuuduonju baa nebiciεnjo biεnjo-i. A ce dumaanjo-na, donya kɔrciεnjo-i baa u biεnjo-i.»†* ³¹ Tobin namaa, terienju fanju-na, miε ii si dii kɔrciεnjo bisālj miε, nga ii dii nebiciεnjo bisālj miε; ii dii i ferεn nuo.

† **4:22** Niεn Miwaanjo jɪnammanj-sebe-i-na (Genèse) 15-21. § **4:24** Niεn Helmanj-sebe-i-na (Exode) 19-24. * **4:27** Isayi (Ésaïe) 54.1 † **4:30** Miwaanjo jɪnammanj-sebe (Genèse) 21.9-10

5

Ii dii i fereŋ nuɔ

¹ *Kirsaa hüyāa-ye i diɛ waa i fereŋ nuɔ kelkel. Terienŋu faŋgu-na, gbāan ba baa ji tiraa dii-na kɔrsfɪnni-na!

² Niɛŋ, muɔ Pol, miŋ ka waŋ maman baa-na ma yaa daama: Da na ce ba *jā-na, Kirsaa maama siɛ tiraa waa baa yunŋu na wulaa. ³ Yaan mi tiraa tir-ma baa-na: Umanɔ duɔ ce ba jā-yo, kutienɔ saaya u wuɔ *Moisi *ānjɪnamma-i ma kūŋgu-na hiere kpāŋkpaani. ⁴ Namaa naman vaa na fere baa ānjɪnamma-i wuɔ na taara na vii Diilonɔ yaanŋa-na, na buɔra baa Kirsaa-i; Diilonɔ ānafamma kuraaya-nei.

⁵ Miɛ fuɔ, iŋ hūyāa Kirsaa maama-i, i suyaa wuɔ Diilonɔ ka tuɔ kāŋ-ye nelviin miɛ. *Diilonɔ-Yalle ciɛ i tɛna kufanŋu tɛnamma yaa-i. ⁶ Da ŋ waa Yesu-Kirsaa horre-na, ŋ *jāa o, ŋ saa jā o, yunŋu si dii-kuɔ. Kuman yunŋu, ku yaa i hūu u maama-i a tie dɔl baa i-naa.

⁷ Naa naa biɛ hūmefafalle. Hai moloŋo-i juɔ ce na nanna-diɛ? Hai juɔ ce na cɪina ninsoŋo-i? ⁸ Na saaya na suɔ wuɔ umanɔ biɛ-na ce-na u baan namaa, fuɔ maacemma sɪ mafamma-i. ⁹ Siini-i baa ni yornumma-i niŋ sirenɔ burjūmmu-i dumaa, nelduɔŋo diei gbāa guɔla Diilonɔ-dūŋ-baamba-i hiere dumɛi. ¹⁰ Muɔ fuɔ, Itienɔ ciɛ mi holle sa tie baa na maama-i. Mi suyaa wuɔ na siɛ jɔguɔŋ na deŋ maama baa muɔmiŋ jɔguɔŋ mamanɔ. Ŋga umanɔ guɔlaan na gbeini-i, duɔ fiɛ waa niɛ niɛ, Diilonɔ ka yuu-yo.

¹¹ Tobinɔ namaa, mamanɔ ŋaa mɛi maama-i, kuɔ mi Diilonɔ-nelma wamma-na, mii naa cor ta mi piiye baa nuɔmba-i wuɔ da ŋ ta ŋ taara ŋ vii Diilonɔ yaanŋa-na fuɔ ŋ jā, baa naa waa hie ta ba huol mi yaan-na? Aa Kirsanɔ kuu *daanŋu-na, baa naa waa hie ta ba cɪina ku nelma-i? ¹² Bamanɔ huolaan na yammu-i baa *jāmman-kūŋgu-i, ba yaan bafamba fereŋ canni-i ta ba cie bige-i? Ba sa fūnuŋ kar-ni nanna bɔlbɔl wei? Ku yaa i ka suɔ wuɔ jāmman-maama dii kpelle ba wulaa.

I baa fer i kusūŋ-maama-i

¹³ Tobinɔ namaa, namaanɔ-i Diilonɔ biɛ-na ce-na u baan namaa, na da na waa na fereŋ nuɔ. Ŋga baa na ce kufanŋu-i gboruonŋu a ta na ce kumanɔ dɔlaanu-nei. Yaan aa na yan na maama ta ma dɔlɔnu na-naa na ta na kāyā na-naa. ¹⁴ Na saa da, *Moisi *ānjɪnamma-i hiere ma juɔ ji gbura ma-naa nelma diei maan daama yaa nuɔ-i wuɔ: «*Ta ŋ dɔl ŋ nanolŋo-i ŋaa niŋ dɔl ŋ fere dumaa.*»* ¹⁵ Ŋga da na bir yan aa ta na hel na gāŋ baa na-naa, na bigāan na-naa ŋaa bɪmbaan namaa; da na saa gbāŋ, na ka kɔsuɔŋ na-naa.

¹⁶ Miŋ ka waŋ maman baa-na ma yaa daama: Yaan *Diilonɔ-Yalle ta di ta na yaan-na, ku yaa na ka ne na kusūnniŋ-maama-i aa yan-ma. ¹⁷ Nelbilonɔ kusūŋ-maama-i baa Diilonɔ-Yalle kusūŋ-maama-i maaduɔma sɪ. Diilonɔ-Yalle kusūŋ-maama-i baa nelbilonɔ kusūŋ-maama-i ma sa kā hūmeduɔle. Ma hāi-i-na, ma sa gbo baa ma-naa; ku'i ciɛ na sa gbā na ce kumanɔ dɔlaanuŋ-nei. ¹⁸ Da na yan Diilonɔ-Yalle ta na yaan-na, ānjɪnamma siɛ tiraa gbāa yuu-na baa weiɔma.

¹⁹ Kumanɔ daanɔ nelbiliemba hɔlma-na ku sa puul. Ku yaa daaku: saasorsinni, tɪlāsinni, biŋwosinni, ²⁰ cufɛbuole, isɔmma, bigāaru, berru, nahuɔŋga, hɔdulle, yɛlma, bɔrɔmma, nuharunŋu, ²¹ nenemunŋu, konhiliinŋu, gbuolaanŋu, ni yaa kāanɔ dumaanɔ-na. Miŋ waanɔ mamanɔ

* 5:14 Buolman-sebe (Lévitique) 19.18

baa-na cor, mi ka tiraa tir-ma baa-na: Bamaŋ ciɛŋ kufanɔŋ-u, ba siɛ da munsuurmu *Diilonj-nelle-na.

²² Nɔga Diilonj-Yalleŋ dii kumaŋ neliɛŋ nuɔ ɲ huɔŋga-na, ku yaa daaku: nelnyulmu, hoʃelle, yaafelle, hoʃinaŋga, hujarre, fafaanɔŋ, viisinni, ²³ hiɛhiɛŋo, gbãŋgbãmuŋgu. Anjɛnamma sa cina nifanni-i daani-i. ²⁴ Bamaŋ hũyãa *Kirsa maama-i, ba gbuu ba kusũnniŋ-maama-i baa ba hoʃabalammui *daanɔŋ-na ko-ni hiere. ²⁵ Da kuɔ ii dii tɛna Diilonj-Yalle tɛnamma, i saaya i tɛ ce diŋ taaraŋ i tɛ ce kumaŋ. ²⁶ Yaan i nanna bombolma-i baa aŋtaaramma-i baa nenemuŋgu-i i hoʃolma-na.

6

Yaan i tɛ kãyã i-naa

¹ Tobin namaa, *Diilonj-Yalleŋ yɛŋ baa namaa namaŋ, da na da molo ce kuubabalaanɔŋgu, na bel-o da hiɛhiɛ na dii-yo hũmefafalle-na. Aa na bel na fɛrɛ unanɔŋ nuɔ ɲ baa ji suur fuɔ nallu-na. ² Taa na kãyã na-naa. *Kirsa taara ku yaa na wulaa. ³ Umanɔŋ duɔ tuɔ ne wuɔ sɪ u temma si dii, a ne da u siɛ gbãa cii muonu canɔga, kutienɔŋ tãal u fɛrɛ. ⁴ Neliɛŋo neliɛŋo, u ne fuɔ fɛrɛŋ ciluɔ-i u ne. Duɔ da u faa, u gbãa tuɔ muo u pãmpinaŋga-i a saa baa fuɔ fɛrɛŋ ciluɔ-i; ɲga u baa muo-ka wuɔ fuɔ boʃyaa mɛl-na. ⁵ Neliɛŋo neliɛŋo baa u yun-maama.

⁶ Bamaŋ duɔ tuɔ hel u wan Diilonj-nelma-i baa-ni, kutienɔŋ saaya u da kunanɔŋgu ɲ nagãŋ-niini-na.

⁷ Baa na tãal na fɛrɛ: Molo siɛ gbãa biŋ Diilonj yaanɔŋga-i. Da ɲ duu kumaŋ, ɲ ji kar ku yaa-i. ⁸ Umanɔŋ duɔ vaa u fɛrɛ baa kumaŋ doʃaanunɔŋ fuɔ fɛrɛ, ma ka wuo-yo; ɲga umanɔŋ duɔ vaa u fɛrɛ baa kumaŋ doʃaanunɔŋ Diilonj-Yalle-i, di ka pã-yo baa cicɛlma maŋ sa tɛŋ dede. ⁹ Baa na yan i kũɔma seŋ baa aŋfafamma cemmi-i. I kũɔŋ da ma saa kara, i ka da i maacemma sullu-i duŋ saaya du da huɔŋgu maŋ nuɔ-i. ¹⁰ Terienɔŋgu fanɔŋgu-na, die da i fɛrɛ huɔŋgu huɔŋgu, i saaya i tɛ ce aŋfafamma-i nuɔmba-na hiere, ku huraa bamaŋ dii Diilonj-dũŋ-baamba horre-na.

Andaperienɔŋgu

¹¹ Muɔmɛi hũyãa ta mi nyegɛŋ fiɛfiɛ-i-na baa mi fɛrɛŋ nanɔga, na saa da mɛi nyegɛmma dii wagaga. ¹² Bamaŋ guoraan-nanɔŋ wuɔ na *jã, ba sa taara nelbiliemba bigãan-ba *Kirsa kuliŋgu maama-na *daanɔŋ-na, ku'i ciɛ. Ba taara yerre yonɔŋ. ¹³ Bamaŋ kuuyɛŋ *jãmmaŋ-kũŋgu-i daaba-i wuɔ *ãnjɛnamma, bafamba fɛrɛ-i ba sa wuɔ aŋnjɛnamma-i. Nɔga ba guor-na da na jã aa ba da ba gbɛliɛŋ ba fɛrɛ. ¹⁴ Muɔ fuɔ, mi sa gbɛliɛŋ mi fɛrɛ, ɲga mi gbɛliɛŋ Itienɔŋ-i Yesu-Kirsa yaa u diei yonɔŋ. U yaa siyaa ba ko-yo i soʃalaanɔŋgu-na. Fuɔ kuliŋgu yaa ciɛ miwaanɔŋo biɓbiɓni nuonɔŋgu hel muɔ-na; ni sa tiraa gbãa yuu-mi baa weiima. ¹⁵ Terienɔŋgu fanɔŋgu-na, ɲ *jãa o, ɲ saa jã o, yunɔŋgu si dii-kuɔ. Kumaŋ yunɔŋgu, ku yaa ɲ ce nelfɛlɛŋ nuɔ. ¹⁶ Bamaŋ wuɔyaan hũmel daade-i hiere, Diilonj fɛ ba hoʃmmu-i aa kãyã-bei, ba yaa Diilonj-baamba-i kelkel.

¹⁷ Pãduɔŋa maŋ mi kũɔma-na, a pigãan wuɔ Yesu nolɔŋ muɔ, molo baa tiraa u mulɛŋ-mi.

¹⁸ Tobin namaa, Itienɔŋ-i Yesu-Kirsa u kãyã-nei hiere. Ma ce dumaa.

Polŋ nyegāaŋ seβε maŋ hā Efesitaamba-i Nelmuoyamma

Polŋ taa u nyegēŋ seβε daayo-i u waa kaso. U nyegāaŋ-yo hā Diilonŋ-dūŋ-baamba maŋ waa Efesi. Ba hōlma-na, *Yuifubaa-ba waa, *nieraamba bi waa. Pol taa u taara ba hieroŋo-i ba suō Diilonŋo kusūŋgu-i ku yaa ku ka gbāa kāyā-bei ba tēnamma-na.

Diilonŋ uŋ taa u taara mamaŋ aa miwaaŋo suō duō doŋ, u waaŋ ma yaa pigāaŋ-ba seβε domma-na; wuō Diilonŋo ciera *Kirsa yaa ka waa bimbīnni-i hiere ni yuŋgu-na baa nuōmba-i hiere ba bi yuŋgu-na; a ce dumaanŋo-na, bamaŋ hūyāa Yesu-Kirsa maama-i, Yuifubaa-ba-i baa nieraamba-i hiere, ba cie baaduōmba fiεfiε-i-na (sap. 1–3).

Diilonŋ-dūŋ-baambaŋ saaya ba bel ba-naa dumaa, u nuŋgu hii kufanŋu-i; wuō ba yaŋ ba maama ta ma dōlnu ma-naa, ba ta ba kāŋ ba-naa aa bi ta ba kāŋ Diilonŋo-i (sap. 4–6).

Jaaluŋgu

¹ Muō Pol, Yesu-Kirsa *pōpuōrbilonŋ muō ŋaa Diilonŋ uŋ'a ma ce dumaa. Muōmei nyegāaŋ seβε daayo-i da mi hā namaa namaŋ hūyāa Yesu-Kirsa maama-i Efesi-i-na a ce Diilonŋ-dūŋ-baaŋ namaa. ² I To-i Diilonŋo-i, baa Itienŋo-i Yesu-Kirsa-i, ba kāyā-nei aa fē na hōmmu-i.

Diilonŋ uŋ cie baa-ye dumaa Yesu-Kirsa barguō-i-na

³ Yaan i tie tuōlnu Diilonŋo-i, Itienŋo-i Yesu-Kirsa To-i. Inŋ yeŋ horre-na baa *Kirsa-i, u cie baa-ye aa hā-ye dōrciilunŋu-i ku sīnni-na hiere dōrō-i-na. ⁴ Aa Diilonŋo suō duō jīna miwaaŋo-i, u yufelle naa hel-yiε i diε waa fuō baaŋ miε Kirsa barguō-i-na. U cie mafamma-i i diε waa welewele u yaanŋa-na cālmuo baa waa-yiε. ⁵ I maama dōlaanu-yuō, a ce dii ku domma-na, u taa u taara u ce-ye u bisālŋ miε Yesu-Kirsa barguō-i-na. ⁶ Terienŋu fanŋu-na, yaan i tie jaal Diilonŋo-i wuō u friinu u huōŋga-i baa-ye cor a hā-ye u Beduōla-i. ⁷ U yaa cie tāmmanŋ-kūŋgu a sāa i yunni-i aa pir i āmbabalma-i. Diilonŋo pigāaŋ-ye u fafaanŋu-i dumei ku sīnni-na hiere. ⁸ U friinu u huōŋga-i baa-ye a ce-ye nelnurāaŋ miε baa cēcēmuntaaŋ miε. ⁹ U pigāaŋ-ye u kusūŋgu-i. Anfafamma maŋ waa u huōŋga-na dii ku domma-na, u pigāaŋ-ye baa-ma. ¹⁰ Ma cemmanŋ-huōŋ da ku hi, u ka ce-ma: U ka tigiinŋ dōrbimbīnni-i hiere baa hīemaŋ-niini-i aa haa Kirsa-i ni yuŋ-nu.

¹¹ Diilonŋo hielaa u yufelle yiε dii ku domma-na a saanu baa fuōŋ taaraŋ ku ce dumaa. Diilonŋo ce weima-i hiere kuŋ dōlaanu fuō dumaa. Terienŋu fanŋu-na inŋ yeŋ Kirsa horre-na, uŋ paa nuŋgu maŋ baa-ye, u hā-ye baa-ku. ¹² A ce dumaanŋo-na, miε maŋ haa i nanŋa-i Kirsa-i-na igēna, yaan i tie gbeliεŋ Dombuō-i.

¹³ Namaa fεε-i nanŋ bi nuō ninsoŋo-i, nanŋ nuō koŋkor-*Neldōdōlma-i, na hūyāa Kirsa maama-i. Nanŋ hūyāa-ma dumaanŋo-na, Diilonŋo dāanya-nei baa u *Yalle-i uŋ ŋa naa pā dimaŋ nuŋgu-i baa-na. ¹⁴ Di yaa fiεŋ i hōmmu-i wuō Diilonŋ duō ji kor-e gbula i ka da i niεluō-i. Terienŋu fanŋu-na, yaan i tie jaal Dombuō-i.

Pol cāara Diilonŋo-i hā Efesitaamba-i

15 Tobin namaa, ku'i cie min juo nu wuo na haa na nannga Itienjo-i Yesu-i na aa ta na dol Diilonj-dunj-baamba-i hiere, 16 mi sa nanna yinjuu baa Diilonjo jaalma-i na maama-na. Na maama sa karaanu-mie. 17 Aa mi carā Itienjo-i Yesu-Kirsa Diilonjo-i, i To manj fafaangu tienjo-i, wuo u hā-na u *Yalle-i di ce-na nelnurāan namaa a pigāan-na baa-yo na suo-yo dei. 18 U puur na yufienja-i na suo unj bīe-na manj nuo-i, aa unj jīena ciilufafaangu manj tuo cie u baamba-i na bi suo ku sinni-i, 19 aa bi tiraa suo unj cen maacemma-i baa himma manj temma-i u hā mie manj hūyāa u maama-i. 20 U siire Yesu-i hiel-o kuomba hōlma-na baa hiduōma famma yaa-i a jīna-yuo u caangu-na dii doro-i-na. 21 Yuntēsinni-i hiere, baa fōngōtesinni-i hiere, baa nellentesinni-i hiere ka hel baa himma-i hiere, *Kirsa dii ni doro. Nelbōmbōmbaa-ba manj dii nyunjo-i-na baa bamanj juon bisinuo-i-na hiere, Kirsa dii ba yun-nu. 22 Diilonjo haa-yo bimbinni-i hiere ni yun-nu, aa bi haa-yo fuo dunj-baamba bi yun-nu. 23 Diilonj-dunj-baamba yaa Kirsa borre-i; ba wēima-i hiere ma kāa ka jūn u yaa nuo-i. U yaa wēima-i hiere miwaanjo-na.

2

Diilonjo kuraa-ye gbāngbān

1 Dielūo-i-na, na āmbabalma-i baa na cālmuo naa ce-na ŋaa bikuon namaa Diilonjo wulaa. 2 Na taa na wuo nelbilienj temma; naa naa cu *jīna ba yuntienjo huon-nu. Bamanj cīnaana Diilonjo nunju-i u yaa diyaa-ba ku. 3 Mie fere-i ii naa bi waa dumei; i taa i ce kumanj dōlaanu-yie, i taa i ce i yufienj-maama. A ce dumaanjo-na, Diilonjo naa ka gān baa-ye ŋaa unj kaa gān baa bafamba-i dumaa.

4 Nga Diilonjo hujarre temma si dii, i maama silaa dōlnu-yuo cor, 5 a ce i āmbabalmanj ŋa naa fie ce-ye bikuon mie, u siire-yie baa *Kirsa-i. Diilonjo cie baa-na ku'i cie na kor. 6 Inj suurii Kirsa horre-na, Diilonjo siire-yie baa-yo a hiel-e kuomba hōlma-na i ka tie ce i bāangu-i baa-yo doro-i-na. 7 U cie mafamma-i duo pigāan bamanj juon mie huonju-na hiere wuo Yesu-Kirsa horre cie u fa baa-ye cor. 8 Nanj hūyāa Kirsa maama-i ku'i cie Hujarrentienjo kor-na gbāngbān. Namaa cufalunju sī; Diilonj-maacemma. 9 U saa ne na ānafamma aa kor-na, ku yaa molo sie gbāa gbēlien u fere. 10 Na saa da, Diilonjo yaa maa-ye aa ce-ye nuofelaan mie Yesu-Kirsa horre-na i die tie ce ānafamma. Anafamma famma-i u tigiinj-ma dii ku domma-na i die tie ce-ma.

Kirsa horre cie Yuifubaa-ba-i baa niēraamba ce baaduōmba

11 Ma sī na suyaa wuo dielūo-i-na na waa *niēraan namaa? *Yuifubaa-ba taa ba bī-na wuo na saa *jā, aa ta ba gbē ba fere wuo ba jāa a saa baa pāduōna manj ba kūōma-na. 12 Huōnjo fanju-na, naa naa maa *Kirsa-i-na; na waa niēraan namaa, na nunju saa waa baa *Tsirahel-baamba-i; na nunju saa waa Diilonj-nupānjo-na, na saa ta na hīn bīnkūn taalunju, aa na saa ta na suo Diilonjo-i. 13 Nga fiefie-i-na, namaa namanj naa gbuu maa Diilonjo-na, nanj suurii Yesu-Kirsa horre-na, u tāmna piyaa-na yuo. 14 Yesu-Kirsa yaa juo baa yaafēlle-i. U cie Yuifubaa-ba-i baa niēraamba ce baaduōmba. Bigāaru manj waa ba hōlma-na ŋaa dūnkōruōnjo ta ku karnu-bēi, u kuu naara-kuo. 15 U buraana Yuifu ba *ānjīnamma-i baa ma hūmienja-i hiere, aa gbonu niēraamba-i baa Yuifubaa-ba-i ce-ba baaduōmba u horre-na. U juo baa yaafēlle-i jomma famma yaa-i.

16 Kirsa kuu *daanġu-na a tigiin niġraamba-i baa Yuifubaa-ba-i hiere ce-ba baaduamba, aa dii-ba ba-naa nuo baa Diilonġo-i. U kuu a hiel bigāaru-i ba hōlma-na.

17 Terienġu fanġu-na, namaa namaġ naa maa, baa namaa namaġ naa piġ hiere, Kirsa juo baa yaafellen-nelma ji waġ baa-na. 18 Na saa da, Kirsa ciġ i hieroġo-i hiere i gbāa tiġ piġ Diilonġo-i *Diilonġ-Yalle bargu-o-i-na.

19 A ce dumaanġo-na, na sa tiraa na ye niġraanġ namaa Diilonġ-baamba hōlma-na; na ciġ Diilonġ-dūġ-baanġ namaa, gbulgbulgbul. 20 Naa dii ŋaa kpāŋkparabaa namaa aa Diilonġo ce-na tuo ma dubuo baa-na. Dubuo fanġo-i Yesu *pōpuorbiemba yaa ku tuole-i baa *Diilopōpuorbiemba-i, aa Kirsa yaa tntŋgbo-i. 21 Fuo yaa bilaaya-kuo ku yiġra ku gbeini-na ta ku yuure ku kā da ku ce Diilonġ-dūġgu. 22 Namaa naġ bi yeġ Kirsa horre-na, na nuġgu dii dūġ daaku-na. Diilonġ-Yalle dūġgu yaa ka waa dūġgu fanġu-i.

3

Polġ saaya u ce maacemma maġ

1 Ku'i ciġ muo Pol, baġ diyaa muomi maġ kaso-i-na wuo mi waan Yesu-Kirsa maama-i baa *niġraanġ namaanġo-i, mi ta mi cārā Diilonġo-i mi hā-na. 2 Diilonġ uġ ciġ baa-mi a hā-mi maacemma maġ, wuo mi ce-ma a kāyā-nei, na saa bi yaġ nelma famma-i numma. 3 Diilonġo pigāanġ-mi u kusūġgu-i. Mi hii dii mi nuġgu-i cellē nelma famma-na baa-na cor. 4 Da na kalaġ mi sebe-i, na ka da miġ suyaa Diilonġo kusūġgu-i dumaa a kā *Kirsa maama-na. 5 Nelma famma-i, Diilonġo saa naa pigāanġ yinantaamba-i baa-ma. Ŋga fiġfiġe-i-na, u *Yalle pigāanġ Yesu *pōpuorbiemba-i baa fuo ferēġ baamba-i baa-ma hiere. 6 Nelma famma yaa daama wuo: Niġraanġ namaanġo-i naġ suurii Yesu-Kirsa horre-na, *Neldōdōlma ciġ na da na wuo ciiluduwaġgu baa *Yuifubaa-ba-i, na ciġ baaduwaġ namaa baa Yuifubaa-ba-i; Diilonġ uġ pāa nuġgu maġ, na nuġgu dii-kuo.

7 Diilonġo-i bibiēġo! U ciġ baa-mi a ce-mi Neldōdōl daama watienġ muo. 8 Ŋ siġ suo wuo Diilonġ-dūġ-baamba-i hiere ba boya muomei nuo-i, ŋga Diilonġo ciġ baa-mi aa hiel-mi mi da mi ka waġ Kirsa ānfafamma maġ maatimma sī baa niġraamba-i. 9 Aa Diilonġ uġ ceġ u kusūġgu-i dumaa, mi kaala-kuo baa nuamba-i. U yaa hielaa bimbinni-i hiere. Dii ku domma-na u yaan nel daama-i u huwaġ-na. 10 U ciġ-ma dumei duo ce Diilonġ-dūġ-baamba da ba pigāanġ yuntaamba-i baa fōġgōtaamba maġ dii dōro-i-na u cēcēmūġgu-i ku sīnni-na hiere. 11 Mafamma-i daama-i hiere ma waa u huwaġga-na dii ku domma-na. U ciġ Itienġo-i Yesu-Kirsa ce ma yaa daama-i. 12 Inġ yeġ baa Yesu-Kirsa-i aa tiraa haa i naŋga yuo, i ka da holle piġ Diilonġo-i. 13 Terienġu fanġu-na, jande, miġ ceġ sūlma maġ na maama-na, baa na yaġ ma seġ na kūoma-i. Sūlġ daama yaa ka ce na ce boi.

Polġ cārāġ kumaġ Diilonġo wulaa

14 Ku'i ciġ mi ta mi dūuna i To-i Diilonġo yaanġa-na aa ta mi cārā-yuo. 15 Tonaamba-i hiere dōro-i-na baa hiġma-na ba tosinni hilaa u yaa nuo-i. 16 Wuo uġ yeġ nelbuo, u ce u *Yalle dii holle nei. 17 Aa naġ haa na naŋga-i *Kirsa-i-na, u ce u maama yu na hōmmu-i. U kāyā-nei na naġ kaasīnni u hūmelle-na aa nelnyulmu da muntfēnammu na hōmmu-na, 18 ku yaa Diilonġ-dūġ-baanġ namaanġo-i hiere na kūġgu-na, na ka gbāa suo Kirsa nelnyulmu nolaanġu-i. 19 Kirsa nelnyulmu maġ cuu kelbiliemba

hõmmu-i, mi cārā Diilonjo-i wuō u kāyā namaanjo-i na suō mu yaanḡa-i, ku yaa na hõmmu ka gbuu yu baa Diilonjo maama-i.

²⁰ Umanḡ gbāa hā-ye cor inḡ cārā kumanḡ baa inḡ jōguōḡ-ma dumaa a saanu baa u fōḡḡūō manḡ ciēḡ maacemma-i i hõmmu-na, ²¹ jaalunḡu gbīē baa u yaa-i Diilonḡ-dūḡḡu-na yinni manḡ jonḡ Yesu-Kirsa barguō-i-na! Ma ciē.

4

Diilonḡ-dūḡḡu-baamba dii baaduōmba

¹ Jande, terienḡu fanḡu-na, banḡ diyaa muōmi manḡ kaso-i-na wuō mi cāa Itienjo-i, mi cārā-nei, yaanḡ na wuōsaanḡu saa baa Diilonḡ unḡ taaranḡ-kuō dumaa. ² Taa na hiire na fere aa na waa hīehīē baa na-naa. Baa na yanḡ na hõmmu ta mu huol. Taa na dōl baa na-naa aa umanḡ duō ce umanḡ kumanḡ, kutienjo tiil-ku namanḡ-temma. ³ *Diilonḡ-Yallenḡ ciē na ce kuuduōḡḡu dumaa, gbāanḡ yaafēlle ce na tiē dumēi. ⁴ *Kirsa borre dii di diei yonḡ, Diilonḡ-Yalle-i di bi diei ḡaa Diilonḡ unḡ ciē na haa na nanḡa-i nelduōma diei nuō dumaa. ⁵ Itienjo dii u diei pe, aa na hūyāa nelduōma diei, aa *batēmu duōḡo yaa nanḡ daa-yo. ⁶ Diilonḡ bi dii u diei, aa u yaa i hieronjo-i hiere i To-i. U yaa i yunḡ-nu hiere. U biē i hieronjo-i hiere u ce u maacemma-i, aa waa i hieronjo-i i hõmmu-na.

⁷ ḡḡa i hieronjo-i hiere, Kirsa ciē baa-ye a hā-ye i de-i-denḡ maacemma a saanu baa unḡ taaranḡ-kuō dumaa. ⁸ Ba nyēḡāanḡ fuō maama'i Diilonḡ-nelma-na wuō:

«Unḡ nyugāanḡ kā dōrō-i-na,

u kāa baa kasobiemba

aa u calaa bimbīnni hā nelbiliemba-i.»*

⁹ A ne da da ba cira: «U nyugāanḡ kā dōrō-i-na» ku pigāanḡ wuō u hiiriye igēna hīēma-na. ¹⁰ Umanḡ hiiriye, uuduōḡo fanḡo yaa tiraa bir nyugūḡ kā dōrō-i-na duō gbāa duō gbuo terni-i hiere. ¹¹ U yaa hāa nuōmba-i ba da-ba-denḡ maacemma: U ciē banamba Yesu *pōpuōrbiemba, aa ce banamba ta ba ce u pōpuōrunḡu, banamba *Neldōdōlma waraamba aa banamba tayaanabaa sisō Diilonelpigāataamba. ¹² U ciē ma yaa-i a ce Diilonḡ-baamba ta ba gbā ba ce u maacemma-i ba kāyā ba-naa ba nanḡ kaasīnni Diilonḡ-hūmelle-na. ¹³ Mafanḡ da ma ce, i ka suō Diilonḡ-Bienjo-i hiere kuuduōḡḡu aa hūu u maama-i. I ka ce babīncuōḡ miē Diilonḡ-hūmelle-na a tiē suō wēima-i hiere Kirsa temma-i. ¹⁴ I siē tiraa waa ḡaa bisālḡ miē nuōmba ta ba tāal-e ba pira-yiē Diilonḡ-hūmelle-na ḡaa fafalmunḡ wuōranḡ mu bīḡ baa beḡo dumaa hūmmanḡ dōrō. Nuōmba siē tiraa ta ba gbā ba guōl i gbeini-i. ¹⁵ ḡḡa yaanḡ nelnyulmu waa i ninsoḡo wamma-na, ku yaa i ka biē Kirsa maama-i hiere. U yaa i yunḡu-i aa miē i waa u borre-i. ¹⁶ Fuō yaa ciē i bel i-naa fafamma bel daama temma-i tiē kāyā i-naa; nelienjo nelienjo baa u maacemma. Diē tiē ce i maacemmambaa-ba-i manḡ saaya ma ce dumaa, ḡ da kunanḡu naara-yiē aa ḡ da i nanḡ kaasīnni fafamma nelnyulmu-na.

Anfēlēḡo

¹⁷ Miḡ gbu mi cārā kumanḡ na wulaa Itienjo yerre-na ku yaa daaku: Jande, baa na tiraa na ta na ce ḡaa bamanḡ sa suyaanḡ Diilonjo-i banḡ cenḡ dumaa. Yunḡu si dii ba ānḡḡuōma-na. ¹⁸ Ba nyaayā ba fere aa ba sa bi tiraa suō bīḡkūḡḡu; a ce dumaanjo-na ba nunḡu si dii Diilonḡ-horre-na. Ba ānḡḡuōma cuure aa yanḡ-ba. ¹⁹ Ba sa suō banḡ bīḡ kumanḡ senserre-i; a ce dumaanjo-na ba maacemma yaa tīlāsīnni-i; ba naa ma yaa-i ba wuo

* 4:8 Gbeliemanḡ-nalāanḡu (Psaume) 68.19

juuru-i. ²⁰ Na suyaa *Kirsa-i baa ma yaa wei? ²¹ Mi suyaa miε na nuɔ u maama-i aa ba hāalāayā-nei baa ninsoŋo maŋ dii u hūmelle-na ²² wuɔ na nanna na āncɔmma-i. Naŋ taa na ce mamaŋ dielūɔ-i-na, na hiel na gboluonŋu mεi. Ambabalma cemma taa ma dɔlnu-nei ŋaa bige-i! Ma yaa taa ma dii-na hūmebabalalle-na. ²³ Aa bi hāalā-nei wuɔ na yaŋ *Diilonŋ-Yalle bir na ānjɔguɔma-i. ²⁴ Wuɔ na biε Diilonŋ-huonŋa a ce nuɔfelaanŋ namaa aa ninsoŋo ce na waa nelviinŋ namaa baa nuɔfafaanŋ namaa.

²⁵ Terienŋu faŋgu-na, hielaanŋ na nanŋa coima-na. I ciε duduonŋ-baanŋ miε, a ce dumaanŋo-na na hieroŋo-i hiere na saaya na ta na waŋ ninsoŋo-i baa na-naa. ²⁶ Umanŋ u huonŋ da ka guɔla, u bel u fεrε u baa ji ce cāl. Aa u gbāŋ u hiire u huonŋa-i aa bāanŋ-yufelle suɔ da di suur. ²⁷ Baa na yaŋ *Sitāni da mumbelmu nei. ²⁸ Umanŋ duɔ tuɔ cuo, u yaŋ cuoyunŋu-i aa u siεya u napuonŋa-i a taara u yerrenŋ-kūŋgu aa bi da kāyā sūntaamba-i. ²⁹ Baa na yaŋ āndababalaanŋu diei hel na nunni-na. Nelma maŋ gbāa kāyā tobimba-i aa dii sireiŋa-bei, na ta na waŋ ma yaa-i. ³⁰ Baa na guɔla Diilonŋ-Yalle huonŋa-i, Diilonŋo dāanya-nei baa di yaa-i tuɔ cie koŋkor-yiinŋu-i. ³¹ Baa na ta na nyɔ na nonni-i baa na-naa. Yaanŋ yavāale-i baa hɔdulle-i. Yaanŋ ijieni-i baa tuosinni-i. Niεŋ āmbabalma-i ma sinni-na hiere aa na yaŋ-ma. ³² Taa na ce ānfafamma na-naa nuɔ aa na ta na ce hujarre na-naa nuɔ. Taa na ce jande na-naa nuɔ ŋaa Diilonŋ uŋ ciε jande nei dumaa Kirsa barguɔ-i-na.

5

Na weiima-i hiere ma saaya ma waa cecerma-na

¹ Namei Diilonŋ-bisālŋ namaanŋo-i, na maama sa suɔ aa dɔlnu-yuɔ. Terienŋu faŋgu-na, gbāanŋ na ta na ce u temma. ² Nelnyulmu saaya mu ta na weiima-i hiere ma yaanŋ-na *Kirsa temma-i. Kirsa dɔlaa-ye fuɔ a ji hūuma ku i maama-na. U pāa u fεrε, a ce u fεrε tāmmanŋ-kūŋgu maŋ dɔlaanunŋ Diilonŋo-i.

³ Namaanŋo-i Diilonŋ-baanŋ namaa, a ce dumaanŋo-na biŋwosinni-i baa pɔpɔrsinni-i ni sinni-na hiere ka hel baa cāncaaya-i mi sa taara mi nu ni maama na hɔlma-na. ⁴ Tilāsinninŋ-āndaanŋu saa bi saaya ku hel na nunni-na, baa miminsinninŋ-āndenni-i ka hel baa āndasɔsɔnni-i hiere. Yaanŋ aa na ta na jaal Diilonŋo yaa. ⁵ Na saa da, da ŋ ta ŋ ce cāncaaya-i, kuu dii ŋaa ŋ yaanŋ Diilonŋo-i aa ta ŋ kuye ŋ yufienŋ-niini, a ce dumaanŋo-na bamanŋ ciεŋ cāncaaya-i, baa biŋwosinni-i, baa pɔpɔrsinni-i, ba siε da munsuurmu Kirsa-i baa Diilonŋo-i ba nelle-na.

⁶ Baa na yaŋ ba tāal-na baa nelsɔsɔmma pira-nei. Daaku temma yaa ciεŋ Diilonŋo tuɔ gāŋ baa ānyagarmantaamba-i. ⁷ Terienŋu faŋgu-na, baa na cu ba huonŋ-nu. ⁸ Dielūɔ-i-na, naa naa waa kukulma-na; fiεfiε-i-na, nanŋ yεŋ Itienŋo horre-na, naa dii cecerma-na. A ce dumaanŋo-na, taa na wuɔ ŋaa cecermanŋ-biemanŋ wuɔ dumaa; ba hɔmmu kuonŋ. ⁹ Cecermanŋ-bisālmba āncemma yaa ānfafamma, baa viisinni, baa ninsowalle. ¹⁰ Gbāanŋ na ta na suɔ kumanŋ dɔlaanunŋ Itienŋo-i. ¹¹ Baa na dii na gboluonŋu kukulmanŋ-maacemma-na; belle si dii-mεi. Yaanŋ aa na ta na firre bamanŋ ciεŋ-maŋ. ¹² Baŋ fuo ba ce mamaŋ; senda-weiima; ma siε gbāa waŋ. ¹³ Na saa da, da ŋ firre moloŋo-i, uŋ ceŋ mamaŋ ŋ da ma hilaa hiere bomborma-na. ¹⁴ A ne da weinŋ da ma hel bomborma-na, ma kaala nuɔmba-i hiere ba wulaa. Ku'i ciε ba'a: «Duɔfūmmuntie, sire!

Sire η hel kuomba hōlma-na

Kirsa ka pa bāaŋgu niε.»

¹⁵ Terien̄gu fan̄gu-na, niε̄ŋ na wūsaan̄gu-i torro. Baa na ta na ce bisāns̄inni, taa na ce b̄inc̄omma. ¹⁶ In̄ yε̄ŋ yinni maŋ nū-i daani-i, yifafanni s̄l. A ce dumaan̄o-na, vaan̄ na fε̄rε baa kuufafaan̄gu cemma-i. Baa na gonya āns̄os̄omma. ¹⁷ Baa na ce bisāns̄inni, yaan̄ aa na taara Itien̄o hūŋga-i na sū-ka.

¹⁸ Baa na ta na nȳŋ kolma-i na ye. Kon̄gbuolaan̄gu bīena neliε̄ŋo. Yaan̄ *Diilon̄-Yalle yaa ta di yu na h̄ommu-i h̄onni maŋ jon̄. ¹⁹ Diilon̄-Yallen̄ diyaa n̄ini maŋ na nunni-na, taa na h̄āl-ni na dii sir̄iŋa na-naa nūo. Taa na h̄āl gbeliemaŋ-n̄ini-i na tūlnu Itien̄o-i baa hūŋga diei. ²⁰ Taa na jaal i To-i Diilon̄o-i h̄onni-na hiere baa w̄ima-na hiere Itien̄o-i Yesu-Kirsa maama-na.

Diilon̄-d̄ūŋ-baan̄ āns̄orre

²¹ Niε̄ŋ *Kirsa-i aa na ta na siε̄ na-naa wulaa. ²² Caan̄ namaa, taa na siε̄ na b̄olbaa-ba wulaa ŋaa nan̄ siε̄ Itien̄o wulaa dumaa. ²³ Na saa da, bibiε̄ŋo yaa ciε̄ŋo yun̄gu-na ŋaa Kirsan̄ yε̄ŋ Diilon̄-d̄ūŋ-baamba yun̄gu-na dumaa. Diilon̄-d̄ūŋ-baamba yaa fūo borre-i aa fūo u ce ba kon̄kortien̄o. ²⁴ A ce dumaan̄o-na, ciε̄ŋo saaya u tūo siε̄ u b̄ol̄o wulaa w̄ima-na hiere ŋaa Diilon̄-d̄ūŋ-baambaŋ siε̄ Kirsa wulaa dumaa.

²⁵ Bolaan̄ namaa, taa na d̄ol na caamba-i ŋaa Kirsan̄ d̄olaa Diilon̄-d̄ūŋ-baamba-i dumaa aa h̄ū-ma ku ba maama-na ²⁶ a b̄o-ba ba deŋ h̄ā Diilon̄o-i baa-ba. U ciε̄ u nelma-i baa h̄ūmma a caya-bei da welewele ²⁷ ba da ba ta ba ne fafamma u yaan̄ga-na; dugaan̄gu baa waa molo-na, un̄an̄ k̄ūma baa yii iyiiemba, aa cālm̄ūo baa bi waa molo-na. ²⁸ Bibiε̄ŋo saaya u yan̄ u ciε̄ŋo maama ta ma d̄olnu-yūo dum̄ei ŋaa fūo fε̄rεŋ k̄ūma maaman̄ d̄olnuŋ-yūo dumaa. Uman̄ dūo tūo d̄ol u ciε̄ŋo-i, kuu dii ŋaa u d̄ol u fε̄rε. ²⁹ Na saa da, η siε̄ gb̄āa biḡāan̄ η fε̄rε, ŋga η taara nīiwuoni η h̄ā η fε̄rε aa ta η ne η fε̄rε fafamma ŋaa Kirsan̄ neŋ Diilon̄-d̄ūŋ-baamba-i dumaa. ³⁰ Ba yaa miε̄ŋo-i aa miε̄mei Kirsa k̄ūma-i. ³¹ Ma nyε̄ḡāan̄ Diilon̄-nelma-na wūo: «Ku'i ciε̄ bibiε̄ŋo ka yan̄ u to-i baa u nyu-i aa waa baa u ciε̄ŋo ba gbonu ce kuuduŋgu.»* ³² Nel daama tuole dii purru. Mūo fūo, mei ciε̄ra ma vii Kirsa yaa-i baa Diilon̄-d̄ūŋ-baamba-i. ³³ Ŋga ma bi vii namaan̄o-i: Bibiε̄ŋo bibiε̄ŋo, u saaya u tūo d̄ol u ciε̄ŋo ŋaa un̄ d̄ol u fε̄rε dumaa; aa ciε̄ŋo ciε̄ŋo, u tūo siε̄ u b̄ol̄o wulaa.

6

B̄inc̄ūmba-i baa ba bis̄ālm̄ba-i ban̄ saaya ba waa dumaa

¹ Bis̄ālh̄ namaa, taa na nu na b̄inc̄ūmba nunni-i ŋaa Itien̄ un̄ taaran̄-kūo dumaa, ku'i faa. Namaa maama yaa mafamma-i. ²⁻³ «Ta η k̄āŋ η to-i baa η nyu-i ku yaa η hūŋga ka f̄ε̄ aa η ka da yinni h̄iε̄ma-na.»* Nelma famma yaa Diilon̄-āŋj̄inad̄iε̄l̄amma maŋ baa nup̄ālle-i. ⁴ Bientobaa namaa, baa na ta na du na bis̄ālm̄ba h̄ommu-i, yaan̄ aa na nuola-bei fafamma, na dii nelfafamma ba t̄ūnni-na ŋaa Itien̄ un̄ taaran̄-kūo dumaa.

K̄oraamba-i baa ba yuntaamba-i ban̄ saaya ba waa dumaa

⁵ K̄oraan̄ namaa, taa na nu na yuntaamba nunni-i, aa na firnu na h̄ommu-i baa-ba na ta na k̄āŋ-ba ŋaa nan̄ ceŋ dumaa baa *Kirsa-i. ⁶ Baa

* 5:31 Miwaan̄o j̄inamman̄-sebe (Genèse) 2.24 * 6:2-3 Helman̄-sebe (Exode) 20.12; An̄j̄inamma tiyemman̄-sebe (Deutéronome) 5.16

na ta na ce ba yufellen yon ba da ba dɔl-na. Nan yey Kirsaa kɔraan namaa, friinun na hɔmmu-i na ta na ce Diilon uŋ taaran kumaŋ. ⁷ Fien na hɔmmu-i baa ba maacemma-i. Baa na ta na ne-ma ŋaa nelien-maama, taa na ne-ma ŋaa Itieno maama. ⁸ Na saaya na suɔ wuɔ kɔrien nuɔ o, kɔrien nuɔ sɪ o, niŋ cie ɔnfafamma maŋ, Itieno ka pɔ-ni baa-ma.

⁹ Yuntaan namaanjo-i, taa na bi ce maaduɔma yaa-i baa na kɔraamba-i. Baa na ta na nuola-bei. Na saaya na suɔ wuɔ namaa baa bafamba-i hiere Yunteduɔŋo'i dii-nei dɔrɔ-i-na. Aa Yuntieno faŋo sa ce cieluɔ.

Diilon uŋ haa-ye bercebimbinni maŋ

¹⁰ Maman tiya ma yaa daama: Itieno fɔŋgɔ temma sɪ, a ce dumaanjo-na yaan na fɔŋgɔ tuo hel u yaa nuɔ-i. ¹¹ Diilon uŋ haa-na bercebimbinni maŋ, biyaan-nin na teren na yiera, ku yaa *Sitani sie gbɔa yii baa-na. ¹² Na saa da, i sa gɔŋ baa nelbiliemba, i gɔŋ baa jinabaa, baa kartaamba, baa hiriemba, baa isuɔtaamba. ¹³ Terienŋu faŋgu-na, Diilon uŋ haa-na bercebimbinni maŋ hiere, biyaan-nin; baa na yan ku diei! Ku yaa Sitani duɔ diire-nei yiinŋu yiinŋu, na yiera ku diei nuɔ. Ma ka dɔl-na. ¹⁴ Siiren na teren na yiera: Na ce ninsoŋo-i ŋaa kpaŋkpaanŋu na pɛyɛ na nageinŋa-i, aa na ce viisinni-i ŋaa kɔllun-joŋgoruo na dii. ¹⁵ Na ce *Neldɔdɔlma wamma-i ŋaa naatenni na dii na gbeini-na; yaafelle da ma yaa nuɔ-i. ¹⁶ Nan hɔyɔa Yesu-Kirsa maama-i baa huɔŋga maŋ, taa na cinnu na fere baa huɔŋga faŋga yaa-i hɔnni-na hiere *Bigaarɔŋo heinŋa baa ji hi-na. ¹⁷ Cien Diilon-konkoro-i ŋaa kɔllun-cucunŋu na dii na yunni-na, aa na bie *Diilon-Yalle jigɔŋga-i, ka yaa Diilon-nelma-i.

¹⁸ Diilon-Yalle barguɔ-i-na, taa na gbu na carɔ Diilonjo-i weima-na hiere. Vaan na fere baa Diilocaralle-i aa na ta na carɔ na ha Diilon-dun-baamba-i hiere. ¹⁹ Taa na bi carɔ na ha muɔŋo-i, wuɔ u kayɔ-mie, da mi puur mi nunŋu-i da mi wan Neldɔdɔlma-i huɔŋgu huɔŋgu, mi kuɔma baa nyey, aa u pigaan-mi min saaya mi wan mamaŋ. ²⁰ Min fen mi ye kaso-i-na, ba puɔraa muɔmei baa nel daama-i. Terienŋu faŋgu-na, maŋ gbɛ ma wan dumaa, taa na carɔ Diilonjo-i wuɔ u kayɔ-mie mi kuɔma baa nyey baa ma wamma-i.

Jaaluperienŋu

²¹ Mamaŋ dii bande-i-na, i natobiŋo-i Tisike duɔ ka, u ka wan-ma baa-na na suɔ min yey mamaŋ nuɔ-i. Tisike maama dii kpelle mi huɔŋga-na, u vaa u fere baa Itieno maacemma-i. ²² Mi siire-yuɔ baa ma yaa-i mie u ka wan ma yaanŋa-i baa-na a fe na hɔmmu-i.

²³ I To-i Diilonjo-i, baa Itieno-i Yesu-Kirsa-i, ba fe tobimba hɔmmu-i aa ce-ba nelnyulmuntaamba baa anhuumantaamba. ²⁴ Mamaŋ gbu ba kuye Itieno-i Yesu-Kirsa maama-i baanŋu-i baa isuɔŋgu-i, Diilo kayɔ-bei hiere.

Polɔ nyegãan sebe maɔ hã Filiputaamba-i Nelmuoyamma

Pol yaa waan Diilonɔ-nelma-i baa Filiputaamba-i ba nu-ma aa hũu-ma (Pɔpuar. 16.11-40). Ku huonɔngu-na, baa bel-o dii-yo kaso Yesu maama-na. Filiputaan baa hiel moloɔ ba hɔlma-na baa conɔgoruonɔ u kã ka hã Pol dii kaso-i-na. Ba bɪ naacolɔo-i Epafuroditi. Kufanɔngu maama yaa nuɔ-i Pol nyegãan sebe daayo-i duɔ jaal-ba.

U duɔn a dii sireiɔa bei wuɔ ba nyaar *Neldɔdɔlma-na aa ba muonu-mei terni-na hieri. Wuɔ ba ta ba hiire ba fere ɔaa Yesuɔ taa u hiire u fere dumaa (sap. 1-2). U gbuɔya-bei wuɔ ba bel ba fere coikartaamba-na, wuɔ da ɔ haa ɔ nanɔga-i Yesu-i-na, ku yaa gbãa ce-ni nelviin nuɔ Diilonɔ yufelle-na, Yuifu ba Diilonɔ-hũmelle wuɔsaɔngu sɪ (sap. 3). U bi piiye baa-ba wuɔ ba yan ɔa ba nuɔ ba-naa ba ce Itienɔ maacemma-i (sap. 4).

U sebe huonɔga-na hieri, u diyaa sireiɔa Diilonɔ-dũn-baamba-na wuɔ ban yan Itienɔ horre-na, ba ta ba nye. Wuɔ Yesuɔ hãa-ye kuman, ku maaraa bɪmbinni-i hieri, a ce dumaaɔ-na uman duɔ haa u nanɔga-i yuɔ weima-na hieri, kutienɔ huonɔga gbãa fẽ.

Jaaluɔngu

¹ Muɔ Pol, muɔ baa Timote, miɛmei nyegãan sebe daayo-i. Yesu-Kirsa cãarãan miɛ. I nyegãan-yo die hã namaa naman hũyãa Yesu-Kirsa maama-i a ce Diilonɔ-dũn-baan namaa Filipu-i-na, baa na yaataamba-i, baa baman kãayã-bei ba maacemma-na Diilonɔ-dũngu-na. ² I To-i Diilonɔ-i, baa Itienɔ-i Yesu-Kirsa-i, ba kãyã-nei bɔi aa fẽ na hɔmmu-i.

Polɔ cãrãn kuman u hã Filiputaamba-i

³ Da mi ɔɔɔɔn na maama huonɔngu huonɔngu, mi jaal Diilonɔ-i ma yerren. ⁴ Da mi ta mi cãrã Diilonɔ-i mi hã-na huonɔngu huonɔngu, mi huonɔga fẽ da yogogo. ⁵ Nan diyaa na nanɔga-i baa-mi *Neldɔdɔlma wamma-na, a don dii yidielãngu man nan nuɔ Diilonɔ-nelma-i, ji hi baa nyunɔ, ku'i fieɔ mi huonɔga-i. ⁶ Mi suyaa kerre miɛ Diilonɔ un duɔn maacenfafamma man na hɔmmu-na, u sie yan-ma boluonɔngu. U ka ce-ma ka bãl-ma Yesu-Kirsa jomman-yiinɔngu-na. ⁷ Na maama dii kpelle mi huonɔga-na cor, a ce da mi ta mi ɔɔɔɔn na kũngu-i ɔɔɔɔn daama temma-i, mi ninsonɔ. Diilonɔ un cie baa-mi aa hã-mi maacemma man, na kãayã-miɛ mi ce-ma. Na kãayã-miɛ kaso-i-na bande-i-na. Min ɔa naa bi waa mi fereɔn nuɔ huonɔngu-na ta mi wan Neldɔdɔlma-i mi pigãan nuɔmba-i, ba da ba hũu-ma wuɔ ninsonɔ, na kãayã-miɛ. ⁸ Yesu-Kirsaɔn dɔl-en dumaa, muɔmi bi dɔl-na dumei, Diilonɔ yaa mi siera.

⁹ Min cãrãn man Diilonɔ wulaa mi hã-na, ma yaa daama: Mi taara nan dɔl na-naa dumaa, u yan kunanɔngu ta ku suur-kuɔ ku naara a ce na ta na suɔ ninsonɔ-i aa ta na nu nelma-i ma numma-i. ¹⁰ Ku yaa na ka ta na suɔ kuman faa cemma. Mafan da ma ce, molo sie da cãl-na, na ka waa nelviin namaa ta na cie *Kirsa jomman-yiinɔngu-i. ¹¹ Yesu-Kirsa ka ce na ancemma-i hieri ma fa. Ku yaa ka ce nuɔmba ta ba gbeliɔn Diilonɔ-i aa ta ba tuɔlu-yuɔ.

Pol weima-i hiere ma kaa ka jūn Kirsa yaa nuɔ-i

¹² Tobin namaa, mi taara na suɔ wuɔ mamaŋ daa-mi daama-i, ma birii yan aa ce *Neldɔdɔlma kã yaan-na. ¹³ A ce dumaanjo-na, sorosibaa-ba man nīeyan *jāmatigi-i a naara nuɔmba-i hiere ba suyaa wuɔ ba diyaa-mi kaso-i-na *Kirsa maama yaa nuɔ-i. ¹⁴ Ban bilaa-mi, ku kāyā Diilon-dūn-baamba bɔi ba da holle Itienjo hūmelle-na. Ba wuɔra ba wan Neldɔdɔlma-i halle ba sa kālā nelienjo baa ma wamma-i. ¹⁵ Mi suyaa miɛ ba hɔlma-na, banamba wan Kirsa maama-i baa nenemuŋgu, banamba ta ba wan-ma baa yelma; ŋga banamba bi dii ta ba wan-ma baa hɔfafanŋa. ¹⁶ Kufanŋu taamba-i mi maama dɔlnu-bɛi. Ba suyaa wuɔ Diilonjo ciɛ mi jo Neldɔdɔlma maama yaa nuɔ-i da mi ji kaala-mɛi baa nuɔmba-i. ¹⁷ Aa yan baman waan-man baa yelma-i, ba huɔya-maama saa fa, ba taara kuanŋu naara mi muliɛma-i kaso-i-na. ¹⁸ Ŋga ba waan-ma baa yelma o, ba waan-ma baa hɔfafanŋa o, weima sɪ. Kuman gbāan, Kirsa maama yaa waan. Mi huɔŋga fiɛ baa ku yaa-i aa mi siɛ yan ka guɔla. ¹⁹ Mi suyaa miɛ mafamma-i daama-i hiere, na Diilocārälle-i a naara Yesu-Kirsa *Yalle ka ce ma dɔl-mi. ²⁰ Mi tīnaana baa mafamma cemmaŋ-maama-i mi huɔŋga-na aa mi yaanŋa siɛ ture gbula. Mi suyaa miɛ mi cicɛlma o, mi kuliŋgu o, mi ka ta mi ce Kirsa yerre ta di du. ²¹ Mɛi wulaa, da mi waa cicɛlma-i, mi weima-i hiere ma kaa ka jūn Kirsa yaa nuɔ-i. Da mi bi tiraa ku, mi saa cii. ²² Ŋga da kuɔ da mi tīɛ cicɛlma-i mi ka gbāa fa weima, terienŋu fanŋu-na da ba yuu-mi, mi sa suɔ miŋ ka par mamaŋ. ²³ Da ba cira mi par, mi huɔŋga dii sɔmma hāi: Kananŋa'a mi ku, kananŋa'a mi tīɛ cicɛlma. A ku ka waa baa Kirsa-i, mi taara ku yaa-i. Ku yaa faa yan. ²⁴ Ŋga namaa maama-na, da mi tīɛ cicɛlma, ku ka buɔ-nei. ²⁵ Miŋ suyaa mafamma-i, mi suyaa miɛ mi ka tiraa da huɔŋgu baa-na, a kāyā-nei Diilon-hūmelle-na aa bi fɛ na hɔmmu-i diɛ. ²⁶ Terienŋu fanŋu-na, da mi ji gbāa hel kaso-i-na bir kã na wulaa, ku ka fɛ na hɔmmu-i Kirsa horre-na aa naara kuanŋu u jaaluŋgu-na.

Vaan na fɛɛ baa Diilon-maama-i

²⁷ Kuman gbāan, na ta na wuɔ na saanu baa *Kirsa *Neldɔdɔlma-i. A ce dumaanjo-na, mi juɔ gbāa kã wa, mi saa ji gbāa kã wa, da mi jaal yuu, mi nu ba'a na bilaa Diilon-maama-i nammu hāi, aa bel na-naa fafamma aa ce kuuduŋgu aa vaa na fɛɛ baa maacemma-i nuɔmba bɔi da ba nu Neldɔdɔlma-i. ²⁸ Baa na ta na kālā na bigāarāamba-i, ku yaa ba ka suɔ wuɔ ba kã dāamu-na aa namaa na ta na kã Diilon-nellen. Diilonjo'i ciɛ mafamma-i hiere. ²⁹ Kuman ciɛ mi ta mi wan mafamma-i, Diilonjo saa ce baa-ye wuɔ i hūu Kirsa maama yon, u bi ciɛ baa-ye wuɔ i muliɛn u maama-na. ³⁰ Nan ŋa naa da-mi maluŋgu man nuɔ-i, mii dii-kuɔ yogo, na saa bi yan-ma suɔma; namaa na suurii ku yaa nuɔ-i dumandɛ-i-na.

2

Biyaan Yesu-Kirsa gboluŋgu-i

¹ Nan dii sireinŋa na-naa nuɔ *Kirsa horre-na, aa u nelnyulmu ta mu fɛ na hɔmmu-i, nan yer kuuduŋgu baa *Diilon-Yalle-i, nan dɔl baa na-naa aa ta na ce hujarre na-naa nuɔ, ² da na ta na taara mi huɔŋga fɛ gbarnu, taa na nunu na-naa. Terienŋu fanŋu-na, na saaya na ta na dɔl na-naa aa ce na hɔmmu-i kuuduŋgu baa na ānjoguɔma-i hiere. ³ Da na'a na ce kuman, baa na ce-ku baa yelma, baa na bi ce-ku baa bombolma. Yaan aa na ta na hiere na fɛɛ. Taa na jina na fɛɛ banamba huon-nu. ⁴ Baa na ta na jɔguɔŋ

namaa maama yonj; taa na bi jəguəŋ banamba maama. ⁵ Biyaan Yesu-Kirsa gboluonju-i:

⁶ Uu dii kuuduəŋgu baa Diilonjo-i dii ku domma-na, ŋga u saa ne kufanju-i.

⁷ U yaan aa ce u fere ŋaa kəriəŋo.

U ciε u fere kuuduəŋgu baa nelbiliemba-i.

U ciε u fere nelbilonjo nelbiliemba hɔlma-na.

⁸ U siyaa hiire u fere a nu Diilonjo nunju-i aa hūu-ma ku kulbabalaanju-i *daanju-na.

⁹ Ku'i ciε Diilonjo haa-yo dərɔ

aa hā-yo yuntesinni man maaraa yuntesinni-i hiere.

¹⁰ U taara baman dii dərɔ-i-na baa hiεma-na baa baman suurii hiεma-na, ba ta ba dūuna ba jaal-o.

¹¹ U taara nuamba-i hiere ba suɔ-ma aa wanj-ma wuɔ:

«Yesu-Kirsa yaa Itienjo-i!» a ce i To-i Diilonjo yerre ce bɔi.

Diilonj-dūŋ-baamban saaya ba waa dumaa

¹² Terienju fanju-na, mi jēnaan namaa, miŋ ŋa naa waa baa-na, na taa na nu mi nunju-i. Nyunjo-i-na, miŋ fiε'a mii si dii, diyaan kunanju na naara-kuɔ. Vaan na fere baa na konkoro kūŋgu-i aa na ta na kālā Diilonjo-i. ¹³ Na saa da, Diilonj un taaran kumanj, u yaa diyaan ku cemanj-maama-i na hɔmmu-na aa hā-na ku fŋŋgū-i na ta na ce-ku.

¹⁴ Da na ta na ce manj, molo baa waana, molo baa bi ce āndapirre; ¹⁵ ku yaa na ka waa nelfafaan namaa, na hɔmmu ka waa welewele. Na ka waa Diilonj-bisālŋ namaa. Cālmuo siε waa nei huhurmantaamba hɔlma-na baa nelbabalaamba hɔlma-na miwaan daayo-na. Na ka waa ŋaa fitinuɔ ba hɔlma-na ¹⁶ ta na wanj cicēlmanj-nelma-i baa-ba. Ku yaa *Kirsa jommanj-yiŋgu-i mi huŋga ka fε baa-na da yogogo. Dumaanjo-na, mi maacemma ka waa baa yunju, mi muliεma siε ce gbāŋgbāŋ. ¹⁷ Nan hūyāa Yesu maama-i aa ce manj hiere hā Diilonjo-i, kuu dii ŋaa na hielaa na fere sɔrguo; a ce dumaanjo-na, da ba fiε ko-mi, ku ka perienj yuliiye na sɔrguo-i. Mafan da ma ce, mi huŋga ka fε; aa mi huŋ da ka fε, namaa muumu ka bi fε mei kaanŋa temma-i. ¹⁸ Namaa fere-i, na hɔmmu saaya mu fε aa mei kaanŋa bi fε namaa muumu temma-i.

Pol taara u puɔr Timote-i baa Epafuroditi-i

¹⁹ Itienjo-i Yesu-Kirsa duɔ siε, ku siε vaaya, mi ka puɔr Timote ka ne-na aa jo ji tūnu-miε mi huŋga fε. ²⁰ Fuɔ yaa dii tuɔ hel u jəguəŋ na maama-i kelkel mei temma-i. U yaa u da-u-diei yonj. ²¹ Banamba-i hiere ba yaan Yesu-Kirsa maama-i aa ta ba yii baa ba ferenj-maama. ²² Namaa fere-i na daa Timotenj ciε maacemma-i cemma manj; U vaa u fere ce Diilonj-maacemma-i baa-mi ŋaa bisālāan unj vaa u fere ce maacemma-i baa u bincɔinjo dumaa. ²³ Mi yunj-maanj da ma gbāŋ kaala, mi ka puɔr u yaa na wulaa. ²⁴ Aa mi suyaa miε Itienjo siε yanj ku da huŋgu u ka ce mei fere-i mi da mi fere kā na wulaa.

²⁵ Mi niε da ku saaya mi ce mi natobiŋo-i Epafuroditi bir kā na wulaa. U yaa mi nabentienjo maacenj daama-na, u yaa kāayāŋ-miε malunj daaku-na. Na puɔraa u yaa baa na kakāyāŋgu-i u ji hā-mi. ²⁶ Na kūma gbuu bello. U nuɔ wuɔ na nuɔ u jarma kūŋgu-i, a ce dumaanjo-na u huŋga saa fiεna terduŋ-nu. ²⁷ Coima saa fa, u jaan. U jaan fuɔ tuɔ yii duɔ ku; ŋga Diilonjo ciε hujarre-yuɔ aa sire-yuɔ. Aa fuɔ da-u-diei nuɔ sɪ yonj, u bi ciε hujarre

muoŋo-na ni ma'i sī kunanġu naa naara mi sūlma-i. ²⁸ Mi ka gbāŋ hā-yo hūmelle-i donduo u kā na ka da-yo si na hōmmu ka fē. Mafanġ da ma bi ce, kunanġu ka bi parra meī ānġoŋma-na. ²⁹ Duo hi, na bel-o fafamma. Namaa wuoŋo-i Kirsa horre-na. Nuomba famba temma saaya na ta na kāŋ-ba. ³⁰ Bige-i ciε mi waŋ-ma dumaanġo-na? U taa u yii duo ku *Kirsa maacemma maama-na. Nan saanġ-yo u duo ji ce maacemma manġ hā-mi na fuonġu-na, u ciε-ma fuo tuo yii duo tē-manġ.

3

Yesu maama yaa yunġu

¹ Tobinġ namaa, mamanġ tīyāa ma yaa daama: Nan yenġ Itienġ horre-na, taa na gbu na nyε. Minġ waanġ mamanġ baa-na cor, da mi fiε bir jomēi, meī wulaa wēima sī. Aa ku yaa faa baa namaanġo-i. ² Bilaanġ na fεε nelbabalaamba-na. Juoraanġ daaba temma-i, ba yii baa *jāmmaŋ-kūŋgu yaa yonġ. ³ Da ŋ nu wuo ninsoŋ-*sīnġaanġu-i, ku yaa miε kūŋgu-i. Hama-i nuo-i? *Diilonġ-Yalle fande fεε yaa kāayāŋ-yiε i tiε cāa Diilonġo-i, aa i sa ne *Kirsa-i ye. A naara kufanġu-i i saa haa i nanġa-i nelbilienġ-āncemma-na a yanġ nuomba-i hiere. Mii naa gbāa haa-ka yanġ-ba niε niε? ⁵ Muoŋo-i *Ebireyiεŋ muo, mi bīncuomba-i Ebirebaa. *Isirahel hāayēlġ muo aa *Bensaamiε dūŋ-wuoŋ muo. Minġ huoŋ, yinni niehāi cor, niisiεi yiinġu-na ba jā-mi. Mi waa *Fariŋēyiεŋ muo, mi wuoŋyaa *Yuifu ba Diilonġ-hūmelle-i Fariŋēbaabaŋ wuo-deŋ dumaa. ⁶ Mii naa vaa mi fεε baa di kūŋgu-i fuo ta mi wuora mi ce Diilonġ-dūŋ-baamba-i sūlma. Mi wuoŋyaa-de diŋ saaya di wuo dumaa, molo saa naa waa u gbāa cāl-mi di wuoŋaanġu-na. ⁷ Daama-i hiere mii naa da ŋaa ma gbāa kāyā-miε, ŋa nyunġo-i-na, minġ suyaa Yesu-Kirsa-i, mi daa yunġu si dii-mēi. ⁸ Coima saa fa, minġ juo gbāa suo Itienġo-i Yesu-Kirsa-i, mi daa ku temma si dii aa da daama-i hiere ānsōsōmma. Fuo maama'i nuo-i minġ siyaa hiel mi nanġa-i wēima-na hiere. Mi daa daama-i hiere ŋaa hūini. Mi ciε mafamma-i da mi gbāa da mi da Kirsa-i ⁹ a waa baa u yaa-i. Ku saa ce ŋaa minġ wuoŋyaa Yuifu ba Diilonġ-hūmelle-i ku'i ciε-mi nelviinġ muo dε! Ku'i sī. Minġ hūyāa Kirsa maama-i, ku'i ciε-mi nelviinġ muo. Viisīnni fanni-i, da ŋ hūu Kirsa maama-i, Diilonġo jārā-niε baa-ni.

¹⁰ Minġ taaranġ kumanġ, mi taara mi suo Kirsa-i baa himma manġ ciε u sire hel kuomba hōlma-na. Mi taara mi muliεŋ fuo temma-i aa ku fuo kuliinġu temma-i ¹¹ a gbāa da mi bi sire kuomba hōlma-na.

Minġ donyanġ kumanġ mi donya ku yaa-i

¹² Ku saa ce ŋaa minġ donyanġ kumanġ mi hii-ku dε! Mi saa hi-ku. Yesu-Kirsaŋ hii muoŋo-i bel-mi, ku'i ciε mi vaa mi fεε da mi bi hi minġ donyanġ kumanġ.

¹³ Tobinġ namaa, meī huoŋ-na, minġ donyanġ kumanġ mi saa hi-ku yogo, ŋa mi ciε nelma diei: Mamanġ ciε cor hiere, mi hielaa-ma mi huoŋga-na aa vaa mi fεε baa mamanġ juoŋ. ¹⁴ Terienġu fanġu-na, Diilonġ uŋ ciε Yesu-Kirsa bi-ye duo ka pā-ye baa kumanġ dōrō-i-na, mi donya ku yaa-i.

¹⁵ Miε manġ nanġ kaasīnni Diilonġ-hūmelle-na hiere, nel daama yaa saaya na waa i hōmmu-na. Ŋga da kuo na hōmmu calaanu terienġu nanġ-nu, Diilonġo ka kaala ku terienġu-i baa-na. ¹⁶ Da ku fiε ce niε niε, inġ wuoŋyaa hūmelle manġ ji hi baa nyunġo, yaanġ i cor baa-de.

¹⁷ Tobin namaa, taa na ce ɲaa muɔ min ciɛ dumaa. Bamanj suurii miɛ nallu-na, taa na ne ba yaa-i aa na ta na ce. ¹⁸ Mi waan-*ma* titirre-mɛi cor baa-na miɛ *Kirsanj kuu yungu manj nuɔ-i *daang*u*-na, nuɔmba boi sa kãnj-ku, a ce dumaanjo-na kutaamba ciɛ Yesu bigaarãamba. Mi tiraa mi tir ma yaa baa-na aa ta mi kaal. ¹⁹ Kufanjgu taamba yaan Diilonjo-i aa ta ba cãa ba kusunni. Kumanj saaya ku da-ba senserre, ba gbɛliɛnj ba fɛɛ ku yaa nuɔ-i. Ba sa jɔguɔnj manamma miwaanjo huonjgu-na. Ba kã da ba ka kɔsuɔnj ba fɛɛ. ²⁰ A ne da miɛnjo-i, Diilonj-nelle taamba yaa miɛnjo-i. Itienjo-i Yesu-Kirsa ka hel kusuɔnj-nu'i ji kor-e. I ne fuɔ hũmelle yaa-i dɛ-i-na. ²¹ Duɔ jo, u ka bir i kũɔsɔɔnj daama-i ce-ma ma waa baa fɔnjgũɔ ɲaa fuɔ maamanj yɛnj dumaa. Uj cej wɛima hiere baa himma manj, u ka ce-ma baa ma yaa-i.

4

Andaperienjgu

¹ Tobin namaa, na maama dɔlnu-miɛ, na kũɔma gbuu fũnuj bel-mi! Namei fiɛnj mi huɔnga-i aa namei mi muliɛma sully-i! Nanj saaya na bel Itienjo nelma-i kpelle dumaa, mi waan ma yaa baa-na daama-i.

² Evodi, nuɔ baa Sɛntisi-i, jande mi gbu mi cãrã-nei, nanj yɛnj Itienjo horre-na baa na-naa, yaan aa na ta na nunu na-naa. ³ Mi nahãal, nanj fɛɛ-i, jande, mi haa mi nanjga-i nuɔnei nuɔ-i, kãyã caanj daaba-i ba suur ba-naa nuɔ. Ba yaa mulãanj baa-mi baa Kilema-i a naara mi nabaamba namba-i *Neldɔɔlma wamma-na. Diilonjo nyɛgãanj bafamba yirɛiɲa-i ti ciɛlmanj-sɛbɛ-i-na.

⁴ Nanj yɛnj Itienjo horre-na, taa na nyɛ yinni manj jɔnj. Mi tiraa tir-ma: Taa na nyɛ! ⁵ Bilaanj nuɔmba-i hiere da hĩɛhĩɛ. Itienjo jomma piyaa. ⁶ Baa na tie holle baa bĩnkũng*u*, kumanj maama-i da ma waa-nei na cãrã-kuɔ Diilonjo wulaa aa na ta na bi jaal-o. ⁷ Mafanj da ma ce, Diilonj-hɔfɛlle manj maaraa nelbiliemba añjɔguɔma-i hiere, di ka ce Yesu-Kirsa maama tiɛ na hɔmmu-na baa na añjɔguɔma-na.

⁸ Tobin namaa, minj ka perienj baa mamanj ma yaa daama: Nelma manj ninsonjo-i hiere, baa mamanj sa bĩɛnaananj neliɛnj yerre, mamanj vii, mamanj kuɔnj, mamanj huhurma si dii-mɛi, nelma manj faa hiere, mi taara na ta na yii baa ma yaa-i. ⁹ Minj hãalãayã-nei baa nelma manj, nanj nuɔ mamanj mi nunjgu-na baa nanj daa minj ciɛ mamanj, taa na ce ma yaa-i. Mafanj da ma ce, Diilonjo-i Hɔfɛllentienjo ka waa baa-na.

Poljaalaa Filiputaamba-i

¹⁰ Na gbãanj tiraa pigãanj-mi wuɔ na saa nanna-miɛ. Maa naa waa na hɔmmu-na dii yiinaa, ɲga na saa naa da na fɛɛ da na ce-ma. A ce dumaanjo-na, mi huɔnga gbuu fɛ da yogogo baa Itienjo hũmelle wuɔsaanjgu-i. ¹¹ Ku saa ce ɲaa mɛi naaluɔ-i ciɛ mi ta mi piiye daama-i dɛ! Ma'i sɪ. Mɛi sa jaana bĩnkũng*u*; ku miɛnj-mi. ¹² Mi suɔ mi fɛɛnj belma naaluɔ-huonjgu-na, aa bi suɔ mi fɛɛnj belma kunj yɛnj baa-mi huonjgu-na. Hɔnni-na hiere baa wɛima-na hiere mɛi dii mi fɛɛnj nuɔ. Mi wuyaa ye o, mi saa wuo ye o, mii dii mi fɛɛnj nuɔ. Mi daa bĩnkũng*u* o, mi saa da bĩnkũng*u* o, mii dii mi fɛɛnj nuɔ. ¹³ *Kirsa ciɛ mi ta mi gbã mi hĩrã ku makpãanj-o-i. U yaa diyaanj ku fɔnjgũɔ-i miɛ. ¹⁴ Njga nanj suyaa-ma kãyã-miɛ mi sũlma-na, ku faa.

¹⁵ Filipu Diilon-dün-baan namaan-o-i, na saa bi yan-ma suoma, min duon *Neldodolma wamma-i huongu man nuo-i aa hel Maseduoni-i-na, Diilon-dün-baamba-na hiere, namei kaayā-mie yon baa na nagān-niini-i. ¹⁶ Min ŋa naa fie waa Tesalonike-i-na, na kaayā-mie ku yuu niele. ¹⁷ Ku saa ce ŋaa mi taara na ta na hel na kāyā muo yinni man jon, ŋga mi taara kunganu naara na ānafamma sullu-i. ¹⁸ Nan saan niman mie hiere, mi daa-ni; Epafuroditi juo ji hā-mi baa-ni. Na cie mi ce bñküntien muo. Mi sa tiraa taara bñkūngu. Na kakāyāngu dii ŋaa tāmman-kūngu. Tāmman-kūngu man ku hūlāngu dolaanu Diilon-o-i u sie-ku. ¹⁹ Min cuu Diilon man huon-nu'i, bñkūngu saa naa baa-yo. Nan taaran niman hiere u ka hā-na baa-ni Yesu-Kirsa horre-na. ²⁰ Yaan i tie gbelen i To-i Diilon-o-i honni man jon. Ma cie.

Jaaluperiengu

²¹ Jaalaan na nellen-baamba man hūyāa Yesu-Kirsa maama-i a ce Diilon-dün-baamba. I baamba man dii baa-mi bande-i-na, ba jaalaa-na.

²² Diilon-dün-baamba man dii bande-i-na hiere, ba jaalaa-na. I baamba man bi cien *jāmatigi maacemma-i ba gbuu pā na jaalungu. ²³ Itien-o-i Yesu-Kirsa u kāyā-nei hiere.

Polŋ nyegāaŋ sebe maŋ hā Kolositaamba-i Nelmuoyamma

Pol nyegāaŋ sebe daayo-i hā Diilonŋ-dūŋ-baamba maŋ waa Kolosi. Ku biyaa ŋaa Pol fuo ferε saa hi nelle falle-i dede, u wuoratiεŋo naŋo-i kaa ka ta waŋ Diilonŋ-nelma-i baa-ba ba hūu-ma. U wuoratiεŋo faŋo-i ba taa ba bi-yo Epafirasi. Fuo taa u bi hel Kolosi yaa nuo-i.

Huŋgu naŋgu juo hi, baa dii Pol kaso. Huhurmantaamba namba kā ka ta ba guo Kolositaamba gbeini-i wuo da η ta η taara η ka da Diilonŋo-i η saaya η ta η buol *dɔrɔpuɔrbiemba-i aa η saaya η *jā. Ŋ saaya η bi ne niwuoni nanni baa niinyɔnni nanni aa yaŋ-ni, baa ma temma boi. Epafirasi wuo kā ka hi Pol baa-ma.

Pol wuo nyegēŋ sebe daayo-i a gbuya Diilonŋ-dūŋ-baamba-i wuo Diilonŋ uŋ ciε Yesu-Kirsa kor-ba dumaa, ku gbīε; kunaŋgu si dii da ku ce naara-kuo. Nelbilien āncemma siε gbāa ce nelieŋ nuo η ka da Diilonŋo-i. Da η haa η naŋga-i Yesu-Kirsa-i-na yoŋ, η kuraa nyuŋgo, η kuraa bišnuo (sap. 1–2).

Ku huŋgu-na, u dii u nuŋgu-i a piye pigāaŋ-ba baŋ saaya ba ta ba wuo hūmefelεŋ daade-i dumaa ku ta ku dōlnu *Kirsa-i (sap. 3.1–4.1-6). U piraan ŋ u sebe-i baa jaalupālle (sap. 4.7-18).

Jaalungu

¹ Muo Pol, Yesu-Kirsa *pɔpuɔrbilon muo ŋaa Diilonŋ uŋ'a ma ce dumaa. Muo baa mi natobiŋo-i Timote-i, miemei nyegāaŋ sebe daayo-i ² die hā namaa naman hūyāa Yesu-Kirsa maama-i Kolosi-i-na a ce Diilonŋ-dūŋ-baŋ namaa. I natobimba yaa namaaŋo-i Yesu-Kirsa horre-na.

I To-i Diilonŋo kāyā-nei aa fε na hōmmu-i.

Polŋ cārāŋ Diilonŋo baa maman

³ Hōnni maŋ joŋ i cārā Itieŋo-i Yesu-Kirsa To-i i hā-na, aa tie jaal-o na maama-na. ⁴ Ku yuŋgu yaa daaku wuo: Naŋ haa na naŋga-i Yesu-Kirsa-i-na dumaa, baa naŋ dōl Diilonŋ-dūŋ-baamba-i hiere dumaa, i nuo-ku. ⁵ *Neldōdōlma yaa ninsoŋ kerre-i, maŋ hii-na, ma pigāaŋ-na Diilonŋ uŋ tigiŋ kuman tuo cie-na dɔrɔ-i-na. Naŋ haa na naŋga-i kufanŋu biŋkūŋgu-na, ku'i ciε na hūu Yesu maama-i aa ta na dōl na-naa dumandε-i-na. ⁶ Neldōdōlma gbuo terni-i hiere ma kā, aa ta ma bi ce ma maacemma-i ŋaa maŋ ceŋ dumaa namaa na hōlma-na. Dii yiŋgu maŋ nuo-i naŋ nuo-ma, maa dii ta ma ce maacemma-i na hōlma-na. Naŋ nuo-ma, na suyaa wuo ninsoŋo aa tiraa suo wuo Diilonŋo-i hujarrentieŋo. ⁷ Epafirasi yaa ciε kufanŋu maacemma-i baa-na, u yaa i jleŋo, u yaa i nabentieŋo. Maacembilofefeiŋo'i *Kirsa suoŋgu-na na hōlma-na. ⁸ *Diilonŋ-Yalleŋ diyaa nelnyulmu maŋ na hōmmu-na, u waan mu maama baa-ye. ⁹ Ku'i ciε dii iŋ nuo na maama-i, i faya i ferε tie cārā Diilonŋo-i i hā-na. I cārā-yuo wuo u yaŋ u *Yalle ce-na nelnurāaŋ namaa baa cēcēmuntaaŋ namaa, ku yaa na ka suo u huŋga-i fafamma. ¹⁰ Ku yaa na ka gbāa ta na ce kuman dōlaanunŋ-yuo weima-na hiere. Na ka ta na ce ānfafamma-i ma sīnni-na hiere, aa na ka migāaŋ ta na suo Diilonŋo-i na kā. ¹¹ I cārā-yuo, fuo maŋ u fōŋgūo temma si dii, wuo u hā-na ku fōŋgūo-i na gbāa ta na yiera baa weima-i hiere na hōmmu baa ta mu huol. ¹² I Tonŋ jleŋa ciulufafaŋgu maŋ

dii gbagbaaman-nelle-na tuɔ cie u baamba-i, u cie namaanjo-i ku wuotaan namaa; a ce dumaanjo-na yaan na hommu fe na ta na jaal-o. ¹³ U hūyāa-ye kukulma nyisenni-na a kā baa-ye u Biɛŋo nelle-na. U Biɛŋo maama sa suɔ aa dɔlnu-yuɔ. ¹⁴ Fuɔ yaa cie i kor aa i āmbabalma hur halan.

Da η da Yesu-i η daa Diilonjo yaa-i

¹⁵ Molon yufelle siε gbāa haa Diilonjo-na, ŋga un yen dumaa, ku da u Biɛŋo yaa nuɔ-i. Diilonj unj maa bimbinni manj hiere, uu dii ni yaan-na. ¹⁶ Bige-i cie mi wanj-ma dumaanjo-na? Diilonjo cie u yaa hiel bimbinni-hiere dɔrɔ-i-na baa hɛma-na. Inj danj nimanj baa inj'a i sa da nimanj hiere; himma-i baa nellentesinni-i baa fɔŋgotesinni-i ka hel baa yuntesinni-i hiere, fuɔ yaa hielaa-ni a vii u fεε baa-ni. ¹⁷ U yaa taa yaanja bimbinni-na hiere, aa bimbinni-i hiere fuɔ yaa cie ni tɛ. ¹⁸ U yaa Diilonj-dūŋ-baamba yunju-i aa bafamba waa u borre. U yaa mundommu-i. U yaa siire igēna kuomba hɔlma-na a duɔ gbāa waa yaanja hiere. ¹⁹ Ku dolaanu Diilonjo-i u dii u sinni-i hiere u Biɛŋo-na. ²⁰ U cie u yaa dii fuɔ fεε-i baa nelbiliemba-i ba-naa nuɔ. U Biɛŋ unj kuu kūnna u tamma manj *daanġuna, ma yaa diyaa yaafelle-i hɛma-na baa dɔrɔ-i-na hiere. ²¹ Namaa fεε-i, dɛlūɔ-i-na, naa naa maa Diilonjo-na. Nanj taa na ce āmbabalma manj, a naara ānjɔɔbabalamma manj waa na kusūnni-na, maa naa ce na bigāan Diilonjo-i. ²² Ŋga fiefie-i-na, u cie u Biɛŋo jo ji ku nelbilonj temma a dii-na na-naa nuɔ baa-yo, na da na waa nelfafaan namaa u caanġu-na cālmuo baa waa-nei. ²³ Ŋga na saaya na ce Yesu maama-i ŋaa gboruonġu a yiye-mei yiera; na baa yanj molo taal-na halan-na na munyierammu-na. Nanj nuɔ *Neldɔɔlma-i aa haa na nanġa-i Diilonjo ciilunġu-na, baa na yanj molo pira-nei. Nelma famma-i ba wanj ma yaa-i terni-na hiere baa nuɔmba-i aa muɔ Pol mi ce ma watien muɔ.

Pol maacemma-i

²⁴ Minj ceŋ mulɛma manj daama-i fiefie-i-na na maama-na, ma dɔlnu-miε mi ta mi nyε baa-ma. *Kirsanj mulɛŋ mulɛma manj Diilonj-dūŋ-baamba* maama-na, muɔmi suyaanu mulɛma famma yaa-i dumandε-i-na. ²⁵ Mi cie Diilonj-dūŋ-baamba famba cāarāŋ muɔ. Diilonjo hāa-mi maacemma famma yaa-i na hɔlma-na wuɔ mi wanj u nelma-i hiere baa-na. ²⁶ Nelma famma naa fuo yinataamba-na, ŋga fiefie-i-na u pigāan u dūŋ-baamba-i baa-ma. ²⁷ U taara ba suɔ nel daama gbāa kāyā nuɔmba-i nilɛiŋa-na hiere kāyamma manj. Nelma famma yaa daama: Kirsan dii na hommu-na, u yaa fiɛŋ na hommu-i wuɔ na ka da Diilonjo-i. ²⁸ I wanj Kirsan fanjo maama yaa-i baa nuɔmba-i hiere; diε da umanj, i dii bincuoŋ-nelma u tūnni-na a tigiin-yo fafamma Kirsan horre-na a hā Diilonjo-i baa-yo. ²⁹ Ku'i cie na da mi ce maaceŋ daama-i aa Kirsanj hāa-mi fɔŋgūɔ manj, mi vaa mi fεε baa u yaa-i. U yaa kāyāŋ-miε.

2

¹ Namaanjo-i baa Lawodisetaamba-i, ka hel baa bamanj bi nuɔ mi maama-i namaa temma-i aa ba sa suɔ-mi, mi taara na suɔ minj vaa mi fεε dumaa na maama-na. ² Mi vaa mi fεε vaama famma-i da mi dii sireiŋa nei aa nelnyulmu da mu ce na bel na-naa fafamma, aa Diilonjo duɔ hā-na

* **1:24** Diilonj-dūŋ-baamba: Ma nyεgāan ġirekimma-na wuɔ: «Kirsanj mulɛŋ mulɛma manj u borre maama-na...» Ba gbɛ Diilonj-dūŋ-baamba yaa dumaanjo-na. Niɛŋ Kol. 2.19.

cĕcĕmunḡu-i ku sĭnni-na hiere. Ku yaa na ka suō u kusūḡu-i, ku yaa na ka suō *Kirs-a-i. ³ Nelulle-i hiere baa cĕcĕmunḡu-i hiere nii dii baa u yaa-i.

⁴ Mi sa taara nudōdōltie naa tāal-na, ku'i cie mi ta mi waḡ mafamma-i. ⁵ Miḡ fiē'a mii si dii na caaḡ-nu, mi huōḡa dii. Aa da mi da naḡ ceḡ na weima-i fafamma dumaa, baa naḡ bilaa Kirs-a maama-i kpelle dumaa, ku sa gbuu suō aa dōlnu-miē.

Kirs-a yaa weima-i hiere

⁶ Naḡ hūyāa Itieḡo-i Yesu-Kirs-a maama-i dumaa, taa na wuō na saanu baa-ma dumēi. ⁷ Naaḡ kaasĭnni u horre-na aa na yaḡ na weimambaa-ba-i hiere na hā u yaa-i. Nyaaraaḡ-yuō ḡaa maḡ waḡ baa-na dumaa aa na gbu na ta na ce Diiloḡo-i kasi saa da-yo.

⁸ Baa na yaḡ molo ji kar u huōyasanga cure-nei bĕna-nei. Baḡ waḡ mamaḡ baa-na, ba bĭncuōḡ-maama. Ma hilaa nelbilieḡ āḡḡoḡma-na hĕma-na bande, *Kirs-a maama sĭ. ⁹ Bige-i cie mi waḡ-ma dumaanaḡo-na? Ku yuḡu yaa daaku wuō: Sĭnni maḡ dii Diiloḡo-na hiere, ni yaa bi dii Kirs-a-i-na. ¹⁰ Aa u yaa cie namaa na da Diiloḡ-bĭmbĭnni-i hiere ni kūḡu-na. U yaa fōḡōtesĭnni-i hiere baa yuntesĭnni-i hiere ni yuḡu-na. ¹¹ Fuō maama yaa nuō-i namaa na *jā, aa *jāmma famma-i nelbilieḡ-maama sĭ, Kirs-a maama. Ku yaa hielaḡ āḡḡōḡbabalamma-i i hōmmu-na. ¹² Naḡ daa *batemu-i kuu dii ḡaa ba fuuriye-nei baa Kirs-a-i aa na sire baa-yo. Diiloḡo himma maḡ siire-yuō hiel-o kuomba hōlma-na, naḡ haa na naḡa-i mei ku'i cie na sire baa-yo.

¹³ Diēlūō-i-na, na āmbabalma-i baa naḡ ḡa na'a na saa jā, kuu naa ce-na ḡaa bikuōḡ namaa Diiloḡo yaanga-na. ḡa fiēfiē-i-na, u siire-nei baa Kirs-a-i. U hurii i āmbabalma-i hiere. ¹⁴ I cālmuō ḡa naa nyegēḡ sebe maḡ nuō-i, Kirs-a kuliḡu cie u taalnu-yuō. ¹⁵ U Biēḡo kuliḡu bi cie u yar u bigāaraamba-i aa hūu fōḡōtesĭnni-i baa yuntesĭnni-i ba wulaa, aa bel-ba yaa-ba hel baa-ba nuōmba-i hiere ba da ba suō wuō u yaraa-ba.

¹⁶ Terieḡu faḡu-na, nuōmbaḡ cāl-naḡ dumaa na niwuoniḡ-kūḡu-na baa na niinyōnniḡ-kūḡu-na, baa na ta na kāḡ-ku. Baḡ bi cāl-naḡ dumaa ponsanni kūḡu-na, baa cēfēleḡo kūḡu-na a naara *yiḡēnangu kūḡu-na, baa na bi ta na kāḡ kufaḡu-i. ¹⁷ Baḡ nyaaraa mamaḡ nuō-i daama-i hiere, ma waa ḡaa nelma maḡ juōḡ ma fogaḡuḡ, a ne da Kirs-a yaa ma belle-i. ¹⁸ Bamaḡ wuō bafamba sa ce bombolma aa ta ba buol *dōrpōpuōrbiemba-i, baa na yaḡ ba tāal-na hiel-na hōntōbiloḡo. Baḡ waḡ mamaḡ hiere, ba ciēra wuō Diiloḡo'i caraaya-bēi baa-ma. Bafamba fēfēḡ āḡḡoḡma ce ba ta ba hōḡorra. ¹⁹ Ba saa bel Kirs-a maama-i nammu hāi, a ne da u yaa i yuḡu-i aa miē i waa u borre-i. Fuō yaa cie i bel i-naa fafamma bel daama-i temma-i tiē kāyā i-naa aa kunaḡu ta ku suur-yiē ku naara ḡaa Diiloḡo uḡ taaraḡ-kuō dumaa.

²⁰ Naḡ kuu baa Kirs-a-i, nelbiliemba nunnii siē tiraa gbāa bel-na. Ma daa niē na ta na nu ba nunnii-i ḡaa naa dii baa-ba? Da ba ce ba'a: ²¹ «Daaku saa saaya ḡ yiēya-kuō, daaku saa saaya ḡ wuō-ku, daaku saa saaya ḡ biē-ku.» ²² Niḡaḡ nifanni-i daani-i hiere ni cor ni kā baa ni yaanga. Ancemma famma-i daama-i nelbiliemba'i juō baa-ma. ²³ Da ḡ ta ḡ ne-ma, ma biyaa ḡaa ma faa; ma guor-ni ḡ cārā Diiloḡo-i, aa ce ḡ hiire ḡ fēfē, aa tiraa ce ḡ ce ḡ kūōma-i kpāncōḡuō. ḡa yuḡu si dii-mēi, ma sa ce nelieḡ nuō ḡ suō ḡ fēfēḡ belma kelkel.

3

¹ Nanj siire baa *Kirsa-i kuliŋgu-na, vaan na fere baa dər-niini taaramma yaa-i. Kirsa dii kusuŋ-nu'i tlena Diilonjo caangu-na. ² Yaan hīemaŋ-niini-i aa na vaa na fere baa dər-niini yaa-i. ³ Na saa da, naa dii ŋaa na kuu aa na yaleiŋa kā ka ciŋ baa Kirsa-i Diilonjo-na. ⁴ Na yaleiŋa tienjo yaa Kirsa-i. Duŋ jo yiingu maŋ nuŋ-i, na ka bi waa baa-yo ta na ce na bāaŋgu-i.

Ancələmma baa ānfələmma

⁵ Terienju fanju-na, hielaan ānjogəbabalamma-i na həmmu-na; ma yaa diyaan-naŋ biŋwosinni-na, baa tīlāsinni-na hiere, baa figiŋ-hālmaanju-na, baa cācaaya-i-na. Na saa da, da ŋ ta ŋ ce cācaaya-i, kuu dii ŋaa ŋ yaan Diilonjo-i aa ta ŋ kuye ŋ yufien-niini. ⁶ Mafamma temma yaa juŋ baa Diilon-berru-i. ⁷ Namaa nan ŋa na'a na saa hi suŋ *Kirsa-i, na taa na ce ku yaa-i. ⁸ Ŋga fiεfiε-i-na, hədulle-i, baa həguəla-i, baa həbabalaŋga-i, baa tuosinni-i, baa tīlāsinniŋ-āndenni-i, niēŋ-niŋ hiere aa na yaŋ-ni. ⁹⁻¹⁰ Nan naana na āncələmma-i aa suur ānfələmma-na, hielaan na nanŋa coimana. Yinni maŋ jon Diilonjo ce-na nelfelaan namaa na da na waa fuŋ temma a ta na suŋ-yo fafamma. ¹¹ Terienju fanju-na, *Yuifuyieŋ nuŋ o! Yuifuyieŋ nuŋ sī o! Ŋ *jāa o! Ŋ saa jā o! Ŋ suŋ sebe o! Ŋ sa suŋ sebe o! Pərruntiyieŋ nuŋ o! Kəriēŋ nuŋ o! Nebiŋ nuŋ o! Na ciε hiere kuuduŋgu, unaa saa buŋ unan-na. Ŋga kumaŋ yunju, ku yaa Kirsa-i. U yaa wεima-i hiere na hieronjo-i hiere na wulaa.

¹² Diilonjo yufellen hilaa-nεi u ce-na u baan namaa aa tuŋ dəl-na, namaa na bi saaya na waa hujantaan namaa, aa na ta na kāyā na-naa. Na saaya na waa hīehīε, aa na ta na hiire na fere. Baa na bi yaŋ na həmmu ta mu huol. ¹³ Uman duŋ ce uman kuujanju, kutienjo tiil-ku namman-temma. Aa wēiŋ da ma waa bamaŋ həlma nuŋ-i, ba yaŋ ma tī ŋaa Itien-uj yaan namaa maama tī dumaa u huŋga-na. ¹⁴ Ŋga kumaŋ yunju hiere, ku yaa ŋaa nelnyulmu-i. Nelnyul da mu waa-nεi, ku yaa na ka gbāa bel na-naa fafamma. ¹⁵ Kirsan juŋ baa yaafelle maŋ, Diilo yaŋ na ta na kuye di maama. Na saa da, Diilonjo jəguŋ difande maama yaa-i baa-na na da na gbāa ce baaduŋ namaa. Taa na gbu na ce-yo kasi saa da-yo. ¹⁶ Yaan Kirsa nelma da muntīnafafammu na həmmu-na. Taa na hāalā na-naa baa-ma aa na ta na dii nelma na-naa tūnniŋ. Na ta na ce-ma bīncəmma. Taa na jaal Diilonjo-i baa *Diilon-Yallen dii nεini maŋ na nunni-na. Taa na hāl-ni na tuəlnu-yuŋ aa hāl-ni gbelieŋ-yo baa na həmmu-i hiere. ¹⁷ Nan waŋ mamaŋ hiere, baa nan ceŋ mamaŋ hiere, taa na ce-ma ŋaa Kirsan taaran-kuŋ dumaa. Aa fuŋ barguŋ-i-na, taa na ce i To-i Diilonjo-i kasi saa da-yo.

Diilon-dūŋ-baambaŋ saaya ba waa dumaa ba dūnniŋ-həmmu-na

¹⁸ Caan namaa, taa na siε na bəlbəa-ba wulaa ŋaa Itien uŋ taaran-kuŋ dumaa. ¹⁹ Bəlaan namaa, yaan na caamba maama ta ma dəlnu-nεi; baa na ta na vāa na yammu-i baa-ba.

²⁰ Bisālŋ namaa, da ku fiε ce niε niε, taa na nu na bīncuəmba nunni-i, ku yaa dəlaanuj Itienjo-i. ²¹ Bientobaa namaa, baa na ta na ce kuujanju na bisālməba-na, ku gbāa seŋ ba kūəma-i.

²² Kəraan namaa, da ku fiε ce niε niε, taa na nu na yuntaamba nunni-i. Baa na ta na ce ba yufellen yon ba da ba dəl-na. Da ba hā-na maacemma-i, niēŋ Itienjo-i aa na ce-ma baa huŋga diei. ²³ Ŋ maacemma da ma fiε waa

hama-i temma-i, firnu η huɔŋga-i η ce-ma. Baa ta η ne-ma wuɔ nelieη maama, ta η ne-ma ηaa Kirsa maama. ²⁴ Na saaya na suɔ wuɔ Itieηo ka pā-na. Uη j̄ena ciilun̄gu maη tuɔ cie u baamba-i, na ka da-ku. Itieηo yaa Kirsa-i aa na cāa u yaa-i. ²⁵ Diilono sa ce cielu; a ce dumaano-na, uman̄ duɔ ce maacembabalamma-i ma ka wuo-yo.

4

¹ Yuntaan̄ namaa, bilaan̄ na koraamba-i fafamma ban̄ bel nelieηo dumaa. Na saaya na suɔ wuɔ unano dii d̄arɔ-i-na namaa bi yun̄gu-na.

Amperiema

² Vaan̄ na fere na ta na cārā Diilono-i honni maη jon̄. Taa na ce-yo kasi saa da-yo. ³ Aa na bi ta na cārā-yuɔ na hā mieηo-i; wuɔ u tigiin̄ terieηgu-i u hā-ye i gbān̄ wan̄ *Kirsa maama-i baa nuɔmba-i. Dielūɔ-i-na maa na fuo, ηga fiefie-i-na Diilono pigāan̄-ye baa-ma. Mii dii kaso-i-na mafamma maama yaa nuɔ-i. ⁴ Min̄ saaya mi wan̄-ma kaala-mei dumaa nuɔmba suɔ-ma, cāarān̄-yuɔ u hā-mi ku f̄ŋgūɔ-i. ⁵ Taa na suɔ na fereη bel-ma baman̄ saa hi hūu Yesu maama-i ba hōlma-na. Baa na gonya āns̄s̄omma aa na yan̄ kuufafaan̄gu cemma-i. ⁶ Na saaya na ta na suɔ nuon̄gu baa nuɔmba-i aa na yan̄ belle waa na nelma-na, ku yaa uman̄ duɔ yuu-na baa nelma na ka suɔ u siema.

Jaaluperieηgu

⁷ Maman̄ dii-mie bande-i-na, Tisike duɔ kā, u ka wan̄-ma baa-na. Mi kuye u maama-i. U yaa mi natobiηo, u yaa mi wuɔratieηo, u ce pāama baa-mi Itieηo maacemma-na. ⁸ Mi siire-yuɔ baa ma yaa-i mie u ka wan̄ ma yaan̄ga-i baa-na a f̄e na hōmmu-i. ⁹ Ba ka ce hūmelle-i kuuduɔηgu baa na nellen̄-wuon̄o-i Onesimu-i. I natobiηo nan̄o'i ufan̄o-i *Kirsa horre-na, u wuɔ Kirsa hūmelle-i fafamma. Mi bi kuye fuɔ maama-i. Da ba kā, maman̄ dii bande-i hiere, ba ka wan̄-ma baa-na.

¹⁰ Aritarke maη dii baa-mi kaso-i-na, u jaalaa-na. Marke maη Barnabasi ba horono bi pāa na jaalun̄gu. Kuman̄ ηaa Marke k̄un̄gu-i, mi waan̄-ma baa-na t̄i; duɔ kā yiin̄gu maη nuɔ-i na terieηgu-na, na bel-o fafamma. ¹¹ Ban̄ b̄in̄ Yesu maη Yutusi-i u bi jaalaa-na. Na saa da, *Yuifubaa-ba maη hūyāa Kirsa maama-i, ba sisi baan̄ daaba yaa dii baa-mi i tie wan̄ *Diilono-bāan̄gu maama-i. Ba kāyā-mie b̄oi.

¹² Epafirasi* bi pāa na jaalun̄gu. Uη yeη Kirsa cāarāno, u vaa u fere tuɔ cārā Diilono-i u hā-na honni maη jon̄ na da na bel Diilono-hūmelle-i nammu hāi aa nan̄ kaas̄inni die a gbāa ta na ce Diilono huɔŋga-i weimana hiere. ¹³ Mi ka gbelieη-yo u huon̄-nu: U vaa u fere na maama-na baa Lawodisetaamba maama-na ka hel baa Irapolisitaamba-i hiere. ¹⁴ I j̄ieηo-i Like-i daat̄ryieηo-i a naara Demasi-i ba bi pāa-na jaalun̄gu.

¹⁵ Jaalaan̄ i natobimba maη dii Lawodise-i-na, baa Ninfa-i baa Diilono-d̄un̄-baamba maη tigiin̄ ba cārā Diilono-i u dumelle-na. ¹⁶ Da na kalan̄ sebe daayo-i t̄i, na saan̄-yo na hā Diilono-d̄un̄-baamba maη dii Lawodise-i-na bafamba bi ka kalan̄-yo. Mi nyegāan̄ unano bi hā bafamba-i, da ba kalan̄-yo ba ka saan̄-yo bi hā namaa na kalan̄. ¹⁷ Waan̄ baa Arsipe-i wuɔ mei ciera Itieη uη hāa-yo maacemma maη, u gbān̄ u ce-ma fafamma.

¹⁸ Mi pāa-na jaalun̄gu b̄oi. Muɔ Pol, muɔm̄ei nyegāan̄ terieη daaku-i baa mi fereη nan̄ga. Yaan̄ ma ta ma t̄enu-nei wuɔ mii dii kaso.

* **4:12** Ma nyegāan̄ girekimma-na wuɔ: Na nellen̄-wuon̄o-i Epafirasi bi pāa na jaalun̄gu. Saa-ku baa 1.7.

Diilo kāyā-nei.

Polŋ nyegǎaŋ sebediɛlǎŋo maŋ há Tesaloniketaamba-i Nelmuoyamma

Polŋ hilaa háalŋ-helma-i tuɔ wuɔra u waŋ Diilonŋ-nelma-i, u hii Tesalonike nelle-i ku yaa nuɔ-i. Uŋ hii waŋ-ma, nuɔmba namba hũu-ma. Nga *Yuifubaa-ba maŋ waa terienŋu-na, banamba saa hũu-ma baa-yo, a ce u saa da huonŋgu, wuɔ ta kǎ Bere (Pɔpuɔr. 17.1-10). Ku huonŋgu-na, u wuɔratienŋo-i Timote wuɔ ji nyaanu-yuɔ ka da-yo dii Korɛnti.

Uŋ birii u huonŋgu-i aa kumaŋ ce Tesalonike-i-na, Timote wuɔ suur ku yaanŋa-na a tũnu-yuɔ. Kuɔ gbuu silaa dɔlnu-yuɔ. Wuɔ nyegɛŋ sebe daayo-i a saan-yo há Tesaloniketaamba-i.

U duɔŋ baa Diilojaale; wuɔ u nuɔ wuɔ ba nyaarǎa Yesu maama-na aa ba maama tiraa ta ma dɔlnu ma-naa (sap. 1). Ku huonŋgu-na, u dii u nunŋu-i uŋ ciɛ maacemma-i dumaa ba hɔlma-na Tesalonike-i-na (sap. 2–3). U diyaa sireiŋa bei wuɔ ba ta ba ce kumaŋ dɔlaanuŋ Diilonŋo-i. Kumaŋ saa bi kaalaa ba wulaa kuomba siremmaŋ-kũŋgu-na, baa *Kirsa jommaŋ-kũŋgu-na, u kaalaa-yo kuɔ baa-ba wuɔ Itienŋo ka jo, aa bamaŋ hũyǎa u maama-i ba ka waa baa-yo (sap. 4–5).

Jaaluŋgu

¹ Muɔ Pol, muɔ baa Silvɛ* a naara Timote, miɛmɛi nyegǎaŋ sebe daayo-i a die há Diilonŋ-dũŋ-baanŋ namaa namaŋ cuu Itienŋo-i Yesu-Kirsa huonŋ-nu dii Tesalonike-i-na. Diilonŋo kǎyǎ-nei aa fɛ na hɔmmu-i.

Tesaloniketaambaŋ wuɔ Diilonŋ-hũmelle-i dumaa

² Yinni maŋ jonŋ i jaal Diilonŋo-i na maama-na hiere, aa die tie cǎrǎ-yuɔ huonŋgu huonŋgu, na maama sa karaanu-yiɛ. ³ Ninsie ninsie, naŋ haa na naŋga-i Itienŋo-i Yesu-Kirsa-i-na dumaa, baa nelnyulmuŋ yeyŋ kpelle dumaa na hɔmmu-na, a naara naŋ gbu na niya u jomma-i dumaa, die tie jaal i To-i Diilonŋo-i, mafamma siɛ gbǎa karaanu-yiɛ. ⁴ Tobinŋ namaa, i suyaa wuɔ Diilonŋo dɔlǎa-na aa fiɛl-na ce-na u baanŋ namaa. ⁵ Inŋ waanŋ *Neldɔdɔlma maŋ baa-na, ma saa waa nelgbǎŋgbǎlǎmma yonŋ, *Diilonŋ-Yalle himma waa-mɛi aa ninsonŋ-kerre yaa-i. I suyaa i fɛrɛŋ belma na hɔlma-na die kǎyǎ namei na da na fa. ⁶ Na ciɛ ŋaa miɛ baa Itienŋo-i inŋ ciɛ dumaa: a hũu Diilonŋ-nelma-i ba ta ba gbu ba mulɛŋ-na ma maama-na. Nga, baŋ fiɛ ba mulɛŋ-na, Diilonŋ-Yalle fiɛ na hɔmmu-i. ⁷ Naŋ ciɛ mafamma-i, bamaŋ hũyǎa Diilonŋ-nelma-i Maseduɔni-i-na, baa Akayi-i-na hiere, na pigǎaŋ-ba hũmefafalle yaa-i. ⁸ Itienŋo maama hilaa na terienŋu-na a bure ka hi Maseduɔni-i baa Akayi-i hiere; aa ba'i sǎ yonŋ, naŋ haa na naŋga-i Diilonŋo-na dumaa, nuɔmba nuɔ-ma terni-na hiere ka saa. A ce ii si dii die mulɛŋ i fɛrɛ waŋ manamma mɛi. ⁹ Inŋ kǎa na terienŋu-na aa na ka bel-e fafamma dumaa, ba waŋ-ma terni-na hiere, aa tiraa ta ba waŋ wuɔ na naana na cufiɛŋa-i aa cu ninsonŋ-Diilonŋo huonŋ-nu ta na cǎa-yo. U yaa Cicɛlmantienŋo-i. ¹⁰ Dɛ-i-na, na cie u Biɛŋo-i Yesu jomma yaa-i a hel dɔrɔ-i-na. U piɛŋ u yaa-i sire-yuɔ kuomba hɔlma-na. U yaa ka kor Diilonŋo-i há-ye.

* 1:1 Silvɛ yerre nande yaa wuɔ Silasi.

2

Polj cie maacemma manj Tesalonike-i-na

¹ Tobin namaa, namaa fere-i na suyaa wuɔ i saa kã na nelle-na gbãngbãñ. ² Banj tuoraaya-yie dumaa aa ce-ye kpãncõlgũ-i Filipu-i-na aa i suɔ die kã na terienju-na, na saa yan-ku suɔma. Aa inj kãa, i bigãarãamba fie ka cira ba sie yan-ye, Diilonjo hãa-ye holle i gbãñ wanj *Neldɔdɔlma-i baa-na. ³ Inj wanj mamanj baa-na, ninsoñ-kerre yaa-i, i sa jɔguɔñ-na baa kuubabalaangu, i sa bi taara i tãal moloño. ⁴ Diilonjo nie da i hõmmu faa, ku'i cie u hã-ye baa Neldɔdɔlma-i wuɔ i wanj-ma baa nuɔmba-i. Uñ ciara i wanj mamanj, i wanj ma yaa-i. Ku saa ce ñaa i piiye nuɔmba da ba dɔl-e, ñga i piiye Diilonjo'i duɔ dɔl-e. U yaa suyaanj i hõmmu-i hierere. ⁵ Na suyaa kerre wuɔ i saa tie piiye dawɔruɔ, i saa bi tie piiye na da na hã-ye bĩñkũñgu; Diilonjo yaa i siara. ⁶ I saa taara yerre na terienju-na, ka feñ ji bĩ terni nanni-na. ⁷ A ne da inj yey Jesu-Kirsa *pɔpuɔrbienj mie, ii naa gbãa haa i fõñgũ-i nei. Ñga mafamma saa ce; i yaanj aa bel-na da hĩehĩe ñaa banj bel bisãlãaño dumaa. ⁸ Na maama dɔlnu-yie ma cor, a ce inj ña naa kã die ka wanj Neldɔdɔlma-i baa-na, kuɔ kuliingju na fie jo, ii naa hũu-ma ku na maama-na. Coima saa fa, na maama dii kpelle i hõmmu-na cor.

⁹ Tobin namaa, inj cie muliema manj na hõlma-na, ma maama tĩyãanu-nei ke? I cie maacemma-i bãangu-i baa isuɔngu-i a taara i nuñ-juuru-i i fere. I waa mafamma-na aa bi tie wanj Neldɔdɔlma-i baa-na. ¹⁰ Inj cie kumanj na daa-ku, Diilo fuɔ fere bi daa-ku. I ciluɔ naa fa aa vii baa-na na hõlma-na. I saa cãl moloño. ¹¹ Na suyaa kerre wuɔ ii naa bel Diilon-dũñ-baanj namaaño-i hierere ñaa i bisãñ namaa ¹² a dii nelma-i na tũnni-na, aa dii siereña nei, aa wanj-ma kuola-mei baa-na wuɔ na ta na ce Diilonjo huɔñga. U yaa bĩeñ-nanj wuɔ na ka ce na bãangu-i baa-yo u nelle-na.

¹³ Inj waanj Diilonj-nelma-i baa-na, na suɔ-ma wuɔ Diilonj-nelma, kerere nelieñ-nelma sĩ, aa hũu-ma; i bi jaal Diilonjo-i yinni manj jony mafamma-na. Ninsie ninsie, Diilonj-nelma. Ma kãyã ma hũutaanj namaaño-i na hõmmu-na.

¹⁴ Tobin namaa, Diilonj-dũñ-baamba manj dii *Yude-i-na, *Yuifubaa-banj haa yaahuolo manj bei, namaa nellen-baamba bi haa yaahuolo fanjo temma yaa nei. Mamanj daa bafamba-i, ma'i bi daa namaaño-i. ¹⁵ Yuifuduɔñ daaba'i kuɔ Itienjo-i Jesu-i baa *Diilopɔpuɔrbiembra-i, aa tiraa haa yaahuolo-i miɛño-na. Ba bigãanj nuɔmba-i hierere; ba maacemma sa dɔlnu Diilonjo-i. ¹⁶ Ba sa taara i piiye pigãanj *nierraamba suɔ banj ka kor dumaa. A ce dumaano-na, ba migãanj ba naara kunaanju ba ambabalmana. Ma saa ji fa Diilonjo juɔ yagar gãñ baa-ba.

Tsaloniketaamba kũɔma bilaa Pol

¹⁷ Tobin namaa, inj fie ta hel na hõlma-na, i hõmmu dii kusuɔñ-nu'i. Inj taa, ku saa da yinni na kũɔma fũnuñ bel-e, a ce i gbuu vaa i fere die gbãñ bir kã ka ne-na. ¹⁸ Inj duɔñ tie wanj-ma wuɔ i ka kã ka ne-na, ku yuu niele. Muɔ Pol, muɔ fuɔ mei suyaa mi maama-i. Ñga hõnni manj jony *Sitãni tuɔ boruona i hũmelle-i. ¹⁹ Haba-i ciɛñj i tie hĩñ Diilonj-papãmunju taalungu-i? Haba-i fieñj i hõmmu? Namei sĩ wei? Itienjo-i Jesu duɔ ji jo, namei ka ce i ce bɔi. ²⁰ Coima saa fa, namei ka ce i ce bɔi, namei ka fe i hõmmu-i.

3

¹ Ku'i cie na da inj buɔra i-naa nuɔ aa i sa tiraa nunu-nei, ma saa ji fa, i naa i tĩena i kula Ateni-i-na ² aa puɔr i natobinjo-i Timote-i na wulaa.

Timote ce Diilonj-maacemma; u wuɔra u wanj *Neldɔdɔlma-i baa nuɔmba-i. I puɔraa u duɔ ka dii sireiŋa nei na Diilonj-hūmellenj-kūŋgu-na ³ kumanj ka ce yaahuolo manj haan-yei daayo-i u baa ji ce unanj nuɔ ŋ nanna hūmelle-i. Namaa fere-i na suyaa wuɔ mie manj hūyāa Kirsaa-maama-i kuu dii ŋaa i bi hūyāa-ma die muliŋ yaa-i. ⁴ Inj waa na hɔlma-na, ii naa gbuya-nei wuɔ mie manj hūyāa Diilonj-maama-i, ba ka ce-ye kpāncɔlgū. Ninsie ninsie, ma bi cie; na saa yanj-ma damma. ⁵ Ku'i cie na da miŋ'a mi sa nunu-nei, mi da mi sie gbāa tiena da mi cie, mi naa mi puɔr Timote-i u duɔ ka ne Diilonj-maamanj yenj dumaa na hɔmmu-na aa ji tūnu-mie. Mi holle naa ta di tie wuɔ sī *Sitāni daa munsuurmu na hɔlma-na a ce i maacemma ce maacenjgbāngbālamma. ⁶ Ŋga Timotenj kāa aa jo, u juɔ baa nelfafamma ji tūnu-yei. U ciɛra wuɔ Diilonj-maama dii kpelle na hɔmmu-na yogo, aa na dɔl na-naa. Aa tiraa cira na gbu na kuye i maama; wuɔ na kūomanj bilaa miɛŋo-i dumaa, mie maama bi bilaa namaaŋo-i dumai. ⁷ Tobinj namaa, inj fie i ye yaahuolo-na baa muliema-na, inj juɔ nu wuɔ Diilonj-maama dii kpelle na hɔmmu-na, sireiŋa daa-ye. ⁸ Nanj nyaarāa Itienj maama-na, i kūoma firiinu fiɛfiɛ-i-na. ⁹ Nanj fɛŋ i hɔmmu-i dumaa Diilonj-hūmelle-na, i sie gbuu gbāa jaal Diilonj-o-i! ¹⁰ Bāanŋu-i baa isuŋgu-i, i gbu i cārā-yuɔ wuɔ u kāyā-yei i bir kā na wulaa ka da-na baa i yufelle, aa nelma manj saa kaala na wulaa Diilonj-hūmelle-na, i kaala-mei baa-na.

¹¹ I To-i Diilonj fuɔ fere-i, baa Itienj-o-i Yesu-i, ba hā-ye hūmelle-i i gbāŋ bir kā na wulaa. ¹² Aa nanj dɔl na-naa dumaa, aa bi ta na dɔl nuɔmba-i hiere, Itienj tuɔ dii kuanŋu u naara-kuɔ, a ce na ta na dɔl na-naa ŋaa mie inj dɔl-nanj dumaa. ¹³ U migāan na hɔmmu-i a ce-na nelfafaan namaa a ce Itienj-o-i Yesu duɔ ji jo baa u baamba-i, i To-i Diilonj baa da cālmuo nei.

4

Wuɔsaanŋu manj dɔlaanuj Diilonj-o-i

¹ Tobinj namaa, mamanj tīyāa i die wanj-ma baa-na, ma yaa daama: Nanj saaya na ta na wuɔ wuɔsaanŋu manj ku ta ku dɔlnu Diilonj-o-i, i pigāan-na baa-ku. Ninsie ninsie, na bi wuɔ wuɔsaanŋu fanju yaa-i. Ŋga fiɛfiɛ-i-na, i gbu i cārā-nei, niɛŋ Itienj-o-i Yesu-i aa na dii kuanŋu na naara-kuɔ. ² Itienj-o-i Yesuŋ'a i tie wuɔ wuɔsaanŋu manj, na saa bi yanj-ku suɔma; i waan-ku baa-na cor. ³ Diilonj unj taaranj kumanj, u taara na ciluɔ fa; u sa taara na ta na ce bīŋwosīnni. ⁴ U taara na hieronj-o-i na vii baa na caamba-i fafamma, na baa yanj nelbiliemba da na yireiŋa mumbiɛnammu, ⁵ na baa yanj cakūŋgu ta yaanŋa nei ŋaa bamanj sa kālāyāŋ Diilonj-o-i kunj taa yaanŋa bei dumaa. ⁶ Cakūŋ daaku-i, molo baa ce gbomma famma-i u nanolj-na. I waan-ma baa-na tī kuola-mei wuɔ, bamanj ciɛŋ gbomma famma temma-i, Diilonj ka suu ma sɔlaanŋu-i hiere bei. ⁷ Na saa da, Diilonj saa cira i tie wuɔra i ce pɔpɔrsīnni, ŋga wuɔ i yanj i ciluɔ fa. ⁸ Terienjgu fanju-na, umanj duɔ cīna nel daama-i, u baa da nie sī u cīnaana nelbilienj-nelma, ŋga Diilonj manj hāa-na u *Yalle-i, kutienj cīnaana u yaa-i.

⁹ Tobinj namaa, nanj saaya na ta na dɔl na-naa dumaa, Diilo fuɔ fere pigāan-na baa-ku tī. A ce dumaanjo-na, molo sie tiraa muliŋ u fere wuɔ u nyegɛŋ-ku hā-na. ¹⁰ Diilonj unj taaranj na ta na dɔl na natobimba-i dumaa, ninsie ninsie na bi dɔl na-naa dumai Maseduɔni-i-na hiere. Ŋga tobinj namaa, jande, i cārā-nei, diyaan kuanŋu na naara-kuɔ. ¹¹ Taa na kuye

yaafellen-kün̄gu-i na muntienammu-na, baa na ta na dii na nunni-i nelma man saa hi-na, taa na bi taara na nuñ-juuru-i na fere ñaa in̄ waan̄-ma baa-na dumaa. ¹² Mafañ da ma ce, puon̄-nuomba ka ta ba kãñ-na, aa na ka gbãa ta na fa na yunnin̄-maama-i na fere.

Itien̄o jomman̄-kün̄gu-i

¹³ Tobin̄ namaa, i taara na suõ ninson̄o-i baman̄ suurii h̄ema-na t̄i ba kün̄gu-na, ku yaa ku sie ta ku jan̄-na ñaa baman̄ sa h̄en̄ taalun̄gu Yesu jomma-na kun̄ jan̄-ban̄ dumaa. ¹⁴ In̄ hüyãa-ma wuõ Yesu kuu aa sire, kuu dii ñaa i bi hüyãa-ma wuõ baman̄ hüyãa u maama-i aa ku, yiinḡu dii baa yiinḡu, Diilon̄o ka sire-bei ba ka waa baa Yesu-i.

¹⁵ I gbãa wan̄ maman̄ baa-na a saa baa Itien̄o nuñ-ãndaan̄gu-i ma yaa daama: wuõ duõ ji tuõ jo yiinḡu man̄ nuõ-i, miẽ man̄ kaa waa cicëlma-i, i sie ta yaan̄ga baman̄ suurii h̄ema-na. ¹⁶ Yiinḡu fan̄gu-na, Diilon̄o ka ce ku don̄. I ka nu *dõrõpuõrbiemba yuntien̄o piiye da gbagaga, aa Diilon̄-yerre bu. Diẽ i ne, i da Itien̄o hiire u jo. Baman̄ hüyãa u maama-i aa ku, ba yaa ka sire igẽna. ¹⁷ Bafañ da ba sire, miẽ man̄ kaa waa cicëlma-i huõnḡu fan̄gu-na, u gbonu-yie baa-ba a teten̄-ye kã baa-ye dii nyaasinni-na i ka jãrã Itien̄o-i dii dõrõ-i-na aa pãñ t̄ie baa-yo gbula. ¹⁸ Tobin̄ namaa, taa na wan̄ nel daama-i na dii sirein̄a na-naa nuõ.

5

¹ Tobin̄ namaa, Itien̄o jomman̄-belle-i baa u jomman̄-yiinḡu-i ku kaalaaya na wulaa. ² Namaa fere-i na suyaa wuõ u jomman̄-yiinḡu ka tugol nuõmba-i ñaa cuoyuo un̄ tugol dumaa isuõnḡu-na. ³ Huõnḡu man̄ nuõ-i nuõmba da ba ji ta ba cira: «Fieñe-i-na, terien̄gu ñe, i hulein̄a sa tie baa weima»; kufan̄gu huõnḡu'i nuõ-i yaahuolbalañõ ka tugol-ba ñaa cakusuntien̄o u kusun̄gun̄ tugol-o dumaa. Molo cëraa u kor yaahuolo daayo-na. ⁴ N̄ga namaan̄o-i, mi natobin̄ namaa, naa si dii kukulmana yiin̄ daaku da ku gbãa tugol-na ñaa cuoyuo un̄ tugol dumaa. ⁵ Na hieron̄o-na hiere, cecerman̄-bisãñ namaa, na ce na weima-i gbagbaamana. Kukulman̄-nuõñ miẽ s̄i, isuõtaan̄ miẽ s̄i. ⁶ Terien̄gu fan̄gu-na, baa na yan̄ i gonya duõfũmmu banamba temma-i, ku saaya i t̄ie i yufien̄-na, aa i suõ i feren̄ belma. ⁷ Nuõmba hinu ba duõfũñ isuõnḡu'i nuõ-i, aa ba bi hinu ba nyõñ ba kure isuõnḡu'i nuõ-i. ⁸ N̄ga miẽ in̄ yen̄ cecerman̄-bisãñ miẽ, ku saaya i suõ i feren̄ belma. In̄ hüyãa Yesu maama-i baa huõnga man̄, i ce huõnga fan̄ga-i baa i nelnyulmu-i i tie c̄innu i fere *Bigãarãño hein̄a baa ji hi ye. Aa in̄ h̄in̄ kon̄koro taalun̄gu-i, kuu dii ñaa i diyaa kõllun̄-cucũnni-t̄ena. ⁹ Diilon̄o saa fie-e duõ ji gãn̄ baa-ye, u fiela-ye Itien̄o-i Yesu-Kirsa duõ kor-e. ¹⁰ U kuu miẽ maama yaa nuõ-i, wuõ duõ ji bir jo, i kuu t̄i wa, ii dii cicëlma yogo wa, i waa baa-yo. ¹¹ Terien̄gu fan̄gu-na, na saaya na cor ta na dii sirein̄a na-naa nuõ aa ta na kãyã na-naa Diilon̄-hümelle-na.

Pol diyaa nelma Tsaloniketaamba tũnni-na

¹² Tobin̄ namaa, baman̄ ciẽñ Diilon̄-maacemma-i na hõlma-na, Itien̄ un̄ haa baman̄ na yun̄gu-na ba da ba ta ba pigãan̄-na hümelle-i, jande, i cãrã-nei, taa na kãñ-ba. ¹³ Taa na kãñ-ba fafamma, aa na ta na dõl-ba ba maacemma maama-na. Taa na nunu na-naa fafamma.

¹⁴ Tobin̄ namaa, baman̄ yagaraa maacemma-i, jande, i cãrã-nei, diyaan̄ nelma ba tũnni-na aa na ta na dii holle kortaamba-na. Taa na kãyã baman̄ saa nan̄ kaasinni Diilon̄-hümelle-na yogo. Baa na yan̄ na hõmmu

ta mu huol baa moloño. ¹⁵ Bilaañ na fere unañ nuə ɲ baa ji ce ɲ nanolño kuubabalaañgu wuə ɲ suu sɔlaañgu. Yaañ aa na ta na kuye kuufafaañgu maama yaa-i bāañgu-i baa isuəñgu-i, namaañgo-i na-naa nuə a ka cor baa niəraamba-i hiere.

¹⁶ Yaañ na hɔmmu ta mu fɛ yinni man jɔñ. ¹⁷ Taa na cārā Diilonjo-i hɔnni man jɔñ. ¹⁸ Taa na jaal Diilonjo-i weima-na hiere. Nan hūyāa-ma cu Yesu-Kirsa huon-nu, Diilonjo taara na ta na ce ku yaa-i.

¹⁹ Baa na ta na cie *Diilonjo Yalle-i di maacemma-na. ²⁰ Da ba wan nelma man baa-na aa cira Diilopɔpuorunngu, baa na biε-ma nelsɔsɔmma.

²¹ Nga taa na ne nelma-i hiere torro; da na da maman faa, na ce ma yaa-i.

²² Niεñ āmbabalma-i ma sinni-na hiere aa na yan-ma.

Jaaluperienggu

²³ Diilonjo-i Hɔfɛllentienjo bir-na fuə birma aa u tuə niya-nei fafamma. Ku yunngu yaa daaku: U tuə niya na yaleiña-i baa na hɔmmu-i baa na kūma-i; cālmuo baa ji da-nei Itienjo-i Yesu-Kirsa jomman-yiinggu-i.

²⁴ Diilonjo man biε-na, u pāa nunngu wuə u ka ce-ma, u ka bi ce-ma. U sa wan weima aa ji bir baa huon-āndaanggu.

²⁵ Tobin namaa, taa na bi cārā Diilonjo-i na hā miεño-i.

²⁶ Taa na jaal tobimba-i hiere fafamma ɲaa cɛduəñ-bien namaa.

²⁷ Mi gbu mi cārā-nei, jande, niεñ Itienjo-i aa na kalan sebe daayo-i na pigāañ Diilonj-dūñ-baamba-i hiere.

²⁸ Itienjo-i Yesu-Kirsa u kāyā-nei hiere.

Polŋ nyegáan sebháallŋo maŋ há Tesaloniketaamba-i Nelmuoyamma

Tesaloniketaamba saa naa da tuolenj-muntienammu baa Yesu-Kirsa jommanj-künŋu-i. Ba hólma-na, banamba naa cira wuɔ *Kirsa juɔ tí, banamba yagar maacencelle wuɔ miwaanjo tíe tí aa nuɔmba namba'i bir yiɛra baa ba yuŋ-maama-i. Polŋ daa-ma dumaanjo-na, u nyegɛŋ sebe daayo-i duɔ kaala nelma yaanŋa-i baa-ba. U jaalaa Diilonjo yaa igɛna ba maama-na aa cārā-yuɔ wuɔ u kȳā-bei ba ta ba wuɔ u hūmelle-i fafamma (sap. 1).

Ku huonŋu-na, u suɔ dii u nuŋgu-i Yesu jommanj-künŋu-na, wuɔ «Nelbalaŋo» yaa saaya u jo igɛna. U ka jo ji ce u fɛɛ wuɔ u yaa Diilonjo-i, a tǎal nuɔmba bigáan Diilonjo-i.

Polŋ suyaa mafamma-i dumaanjo-na, u donj tuɔ dii nelma Diilonj-dūŋ-baamba tūnni-na, wuɔ muliɛŋ da ma fi'e'a ma ka ko-ba, ba nyaar Diilonj-hūmelle-na (sap. 2). U bi taaraaya-kuɔ Tesaloniketaamba wulaa wuɔ ba ta ba cārā Diilonjo-i ba há fuɔ fɛɛ-i, aa yentaamba ta ba ce maacemma ba taara ba nuŋ-juuru-i yinni maŋ jonj fuɔ temma-i, aa ba baa bi yan ānfafamma cemba-i (sap. 3).

Jaaluŋgu

¹ Muɔ Pol, muɔ baa Silvē* a naara Timote, miɛmɛi nyegáan sebe daayo-i diɛ há Diilonj-dūŋ-baanj namaa namanj cuu Itienjo-i Yesu-Kirsa huonj-nu dii Tesalonike-i-na. ² I To-i Diilonjo-i baa Itienjo-i Yesu-Kirsa-i, ba kȳā-nei aa fɛ na hɔmmu-i.

Pol dii sireiŋa Tesaloniketaamba-na

³ Tobinj namaa, Diilonj-hūmellenj-künŋuŋ yuŋ na hɔmmu-i ku kǎ dumaa, a naara nanj dǎl na-naa na bi kǎ dumaa, i siɛ gbǎa yan Diilonjo jaalma-i; aa ku yaanŋa yaa dumaanjo-na. ⁴ Nanj ceŋ sūlma maŋ nuɔmba nammu-na, a naara nanj muliɛŋ muliɛma maŋ, aa na yagar nyaar Yesu maama-na, ku sa gbuu fɛ i hɔmmu-i puona. A ce dumaanjo-na diɛ kǎ terienŋu terienŋu, i biɛ na künŋu-i a piiye pigáan Diilonj-dūŋ-baamba maŋ dii terienŋu-na.

⁵ Tobinj namaa, nanj muliɛŋ *Diilonj-nelle maŋ maa-na-i, kumanj haan-nei daaku-i, ku'i ka ce di saaya-nei. Ku yaa pigáan wuɔ Diilonjo suɔ pǎmma. Nelien nuɔ ninj saaya baa kumanj, Diilonjo bi pǎ-ni baa ku yaa-i. ⁶ Na saa da, bamanj ciɛŋ-nan sūlma-i, Diilonjo daa ku saaya u bi ce kutaamba-i sūlma a suu ku sǎlaanŋu-i. ⁷ Aa banj ceŋ namaa namanj sūlma-i, u ka hiel-na sūlma-na baa miɛŋo-i hiere Itienjo jommanj-yiinŋu-i. I ka da u jo dǎrɔ-i-na baa u *dǎrɔpuɔrbiemba-i; ba hii hiere. ⁸ Dáncaamu ka dii-yo huonŋa u tuɔ jo. Duɔ jo, bamanj cinaana Diilonjo-i aa bi cina Itienjo *Neldǎdǎlma-i, u ka gbo kakǎlle-i ba yunni-na. ⁹ Kumanj ka haa-bei ku yaa daaku: Diilonjo ka kǎsuɔŋ-ba gbula, ba siɛ da piɛ Itienjo-i, ba siɛ da uŋ ceŋ u bǎanŋu-i dumaa. ¹⁰ Nŋa bamanj hūyǎa u maama-i, yiin daaku-na, ba ka ta ba tuɔlnu-yuɔ aa gbuu ta ba ne-yo ŋaa ba ka wuo-yo. Inj waan u maama-i baa-na na hūu-ma, namaa na kaa bi waa ba hólma-na.

* 1:1 Silvē yerre nande yaa wuɔ Silasi.

¹¹ Ku'i cie na da i cārā Diilonŋo-i yinni manŋ jonŋ i hā-na, wuɔ uŋ bīe-na mamanŋ nuɔ-i, u hā-na ku fŋŋgūɔ-i na gbāa ce-ma. Aa ānfafamma manŋ yuu na hōmmu-i, u hā-na ma cemmanŋ-fŋŋgūɔ-i, aa ce na yu nyolma baa Diilonŋ-hūmellenŋ-kūŋgu-i. ¹² Da ma ce dumaanŋo-na, na ka ce Itienŋo-i Yesu ce bɔi aa fuɔ ka bi ce na ce bɔi. Diilonŋo-i baa Itienŋo-i Yesu-Kirsa-i banŋ yenŋ hujantaamba, ba yaa wuɔ ma ce dumaanŋo-na.

2

Itienŋo jommanŋ-kūŋgu-i

¹ Tobinŋ namaa, kumanŋ ŋaa Itienŋo jommanŋ-kūŋgu-i baa i tigiima-i u caanŋgu-na ku kūŋgu-i, ² jande, i cārā-nei, da na nu ba'a Itienŋo juɔ, baa na yanŋ na hōmmu cu donduo dumaa, baa na bi yanŋ na huleiŋa caar. Umanŋ duɔ cira Itienŋo jomma hii, baa na hūu-ma. Halle da ba fie cira wuɔ Diilopɔpuɔrunŋu, baa na hūu-ma. Ba gbāa bi cira miemei waanŋ-ma sisɔ miemei nyegāanŋ-ma, ba tāal-na. ³ Baa na yanŋ molo da nelma tāal-na. Halle da ba fie hel baa ku nelma-i hie, baa na hūu-ma. Na saa da, aa Itienŋo jommanŋ-yiinŋu suɔ da ku hi, nuɔmba ka ciina Diilonŋo-i aa Nelbabaanŋo manŋ kāanŋ dāamu-na u ka carra ba da-yo. ⁴ Nuɔmbanŋ buol nimanŋ hiere, ka hel baa Diilo fuɔ fere-i, u ka sire wuɔ fuɔ sa taara-nie, kere fuɔ maara-ni hiere. Aa u ka bel diilonŋo-i kā ka suur tiena *Diilodubuɔ-i-na wuɔ fuɔ yaa Diilonŋo-i. ⁵ Ma sī ma tīyāanu-nei wuɔ minŋ waa na terienŋu-na, mi taa mi wanŋ-ma baa-na ke? ⁶ Fiefie-i-na, na suyaa kumanŋ bilaaya-yuɔ ta ku cie u yiinŋu da ku hi u duɔ jo. ⁷ Na saa da, Nelbabaanŋo duɔŋ u maacemma-i tī dii cicaara, ku tīyāa umanŋ bilaaya-yuɔ u halanŋ u yaanŋa-na. ⁸ Duɔ halanŋ u yaanŋa-na, i ka da-yo. Kufanŋu huɔŋgu yaa nuɔ-i Itienŋo ka bāl-o baa u nufafalmu, aa uŋ juɔ baa bibesinni manŋ, ku ka kɔsuɔŋ-yo. ⁹ Nelbabaanŋ daa u ka jo baa *Sitāni himma a ji ce gberε-wεima-i ma sinni-na hiere duɔ gbāa duɔ tāal nuɔmba-i cure-bei. ¹⁰ U ka jo ji ce kuubabalaanŋu-i ku sinni-na hiere a cure bamanŋ kāanŋ dāamu-na. Ninsonŋo manŋ naa waa u gbāa kor-ba, u saa dɔlnu-bei ba ciina-yuɔ. ¹¹ Ku cie dumei Diilonŋo hā-ba piramanŋ-hōmmu a ce ba ta ba hūu coima-i wuɔ ninsonŋo. ¹² Terienŋu fanŋu-na, bamanŋ saa hūu ninsonŋo-i aa kuubabalaanŋu cemma ta ma dɔlnu-bei, Diilonŋo ka pigāanŋ-ba u jāyāmma-i.

Diilonŋo fiela-na duɔ kor-na

¹³ Tobinŋ namaa, na maama dii kpelle Itienŋo huɔŋga-na. Diilonŋo fielaa namei dii ku domma-na* duɔ kor-na u *Yalle manŋ cienŋ-nanŋ nelfafaanŋ namaa di barguɔ-i-na, baa ninsonŋo manŋ nanŋ siyaa-yo u bi barguɔ-i-na. A ce dumaanŋo-na, miε i sie gbāa yanŋ u jaalunŋu-i na maama-na. ¹⁴ Inŋ waanŋ *Neldɔɔlma manŋ baa-na, u bīe-na baa ma yaa-i duɔ kor-na na da na ta na ce na bāanŋu-i baa Itienŋo-i Yesu-Kirsa-i.

¹⁵ Tobinŋ namaa, terienŋu fanŋu-na, bilaanŋ Diilonŋ-maama-i kpelle, aa inŋ waanŋ mamanŋ baa-na i nunni-na, baa inŋ nyegāanŋ mamanŋ hā-na hiere, baa na yanŋ ma karaanu-nei. ¹⁶ Itienŋo-i Yesu-Kirsa fuɔ fere-i, baa i To-i Diilonŋo manŋ dɔlaa-ye aa ce hujarre yiε tuɔ dii sireiŋa yiε, aa ce i haa i nanŋa-i binŋkūfafaanŋ-nu, ¹⁷ ba hā-na holle aa ta ba dii sireiŋa nei, a ce na maacemma-i baa na āndenni ta ni fa hiere.

* **2:13** Girekimma-na terienŋ daaku gbāa bi nu nunŋ daama-i: «U fielaa namei igēna...»

3

Taa na cārā Diilonŋo-i na hā-ye

¹ Tobinŋ namaa, mamarŋ tŷyāa ma yaa daama: Taa na cārā Diilonŋo-i na hā-ye; wuɔ u yarŋ Itienŋo nelma gbuo terni-i hiere donduo donduo, aa ma da fŋŋgũɔ ŋaa marŋ daa fŋŋgũɔ dumaa namaa terienŋu-na. ² Nuɔmba hiero saa hũu-ma, a ce dumaarŋo-na, taa na bi cārā Diilonŋo-i wuɔ u hũu-ye nelbabalaamba nyisenni-na. ³ Itienŋo sa bir baa huonŋ-āndaangu; u ka dii holle nei aa bi tuɔ niya-nei na baa ji suur *Bigāarāŋo nammu-na. ⁴ Itienŋo cie i suɔ wuɔ die warŋ mamarŋ baa-na na ce-ma aa na ka cor ta na ce-ma.

⁵ Itienŋo-i Yesu-Kirsa ce na ta na dɔl Diilonŋo-i aa ce na ta na hīrā muliema-i fuɔ temma-i.

Na saaya na suur miε nallu yaa nuɔ-i

⁶ Tobinŋ namaa, na hɔlma-na, bamarŋ bilaa yelma-i tŷena aa ba sa ce inŋ waarŋ mamarŋ baa-na, niεŋ Itienŋo-i Yesu-Kirsa-i aa na kar-bei hiere.

⁷ Namaa fεrε-i na suyaa narŋ saaya na ta na ce kumarŋ a biε miε maama-i. Inŋ kāa na terienŋu-na, na daa i cie i fεrε yentaarŋ miε wεi? ⁸ I saa hũu molarŋ kuuwuonŋu dede wuo-ku gbāŋgbāŋ. I cie maacemma-i bāarŋu-i baa isuonŋu-i ŋaa i ka ko i fεrε tie da i nuŋ-juuru-i i fεrε ⁹ a ne da namei naa saaya na yiera baa i yurŋ-maama-i. Ŋga i cie mafamma-i die pigāarŋ-na nelma. ¹⁰ Inŋ waa na terienŋu-na, i saa fuo-ma nei; i taa i warŋ-ma baa-na yiε: «Umarŋ duɔ u sa taara u ce maacemma-i u bi ne niiwuoni-i aa u yarŋ-ni.» ¹¹ Da na da i warŋ mafamma-i, i nuɔ wuɔ na hɔlma-na banamba bilaa diilonŋo-i yarŋ ba maacemma-i aa ta ba wuɔra ba dii ba nunni-i mamarŋ saa hi-ba. ¹² Inŋ taararŋ kumarŋ kutaamba wulaa ku yaa daaku: Ba ne Itienŋo-i Yesu-Kirsa-i aa ba belnu maacemma-i ba ta ba ce-ma marŋ saaya ma ce dumaa a yiera baa ba yurŋ-maama-i ba fεrε.

¹³ Tobinŋ namaa, namaa fuɔ, baa na yarŋ kuufafaarŋu cemma-i. ¹⁴ Inŋ waarŋ mamarŋ sebe daayo-na, umarŋ duɔ saa ce-ma, na ne kutienŋo-i aa na yarŋ-yo; baa na tiraa na gbonu na ce wεima baa-yo, ku yaa senserre ka da-yo. ¹⁵ Mi saa cira na pāŋ bigāarŋ kutienŋo-i, ŋga na dii nelma u tūŋ-nu; namaa wuonŋo'i.

¹⁶ Hɔfɛllentienŋ fuɔ fεrε u tuɔ fε na hɔmmu-i wεima-na hiere baa hɔnni-na hiere. Itienŋo waa baa-na hiere.

¹⁷ Muɔ Pol, mi pāa-na jaalunŋu. Muɔmei nyεgāarŋ jaalunŋ-terienŋ daaku-i baa mi fεrεŋ narŋga. Mi haa mi niele-i dumεi koko mi sebebbaa-ba-na.

¹⁸ Itienŋo-i Yesu-Kirsa u kāyā-nei hiere.

Polḡ nyegāaḡ sebedieláño maḡ há Timote-i Nelmuoyamma

Timote to waa Girekiyiēḡo, aa u nyu-i Yuifuciēḡo. Nyuḡo naa hūu Yesu maama-i. Timote-i baa Pol ba kaanḡ da ba-naa Lisire (Pōpuor. 16.1-3). Ku huonḡu yaa nuo-i Timoteḡ juo ce Pol namaacenceronḡo tuo wuora baa-yo nilēiḡa-na. Huonḡu nanḡu juo hi, Pol wuo kar-o jina Efesi u duo kāyā Diilonḡ-dūḡ-baamba-i ba suo tigiima (1.3). U nyegāaḡ sebebbaa-ba hāi hā-yo a dii sireiḡa yuo ku maacemma-na.

Diēlā-wuonḡo yaa daayo-i. U gbuoya-yuo wuo nuomba namba dii ta ba guol Diilonḡ-dūḡ-baamba gbeini-i wuo miwaanḡ daayo bimbinni saa fa, wuo cadiile saa bi fa, aa niwuoni nanni saa bi tiraa fa wuoma-i. Pol yanḡ aa tagaaya pigāaḡ Timote-i wuo Diilonḡ uḡ hielaa nimanḡ hiere ni faa (sap. 1 baa 4).

U bi tagaaya pigāaḡ-yo Diilonḡ-dūḡ-baambaḡ gbīe ba ta ba cārā Diilonḡ-o dumaa, aa yaataamba-i baa ba huonḡ-baambaḡ gbīe ba waa dumaa (sap. 2-3).

Timoteḡ saaya u bel nuomba-i dumaa Diilonḡ-dūḡgu-na a saanu baa ba sinni-i, Pol waanḡ ku yaa-i perienḡ aa dii nelma u tūnni-na (sap. 5-6).

Jaaluḡgu

¹ Muo Pol, muamei nyegāaḡ sebe daayo-i. Yesu-Kirsa *pōpuorbilonḡ muo ḡaa i koḡkortienḡo-i Diilonḡ uḡ'a ma ce dumaa baa inḡ haa i nanḡa-i Yesu-Kirsa maḡ nuo-i. ² Mi nyegāaḡ-yo da mi hā Timote nuonei. Diilonḡ-hūmelle-na, nii dii mei fereḡ biēḡ nuo. I To-i Diilonḡ-o, baa Itienḡo-i Yesu-Kirsa-i, ba ce hujarre niē aa kāyā-niē aa fē ḡ huonḡa-i.

Nelpirataamba kūḡgu-i

³ Mi tamma-na da mi kā Maseduoni-i-na, mii naa hi dii sireiḡa niē wuo ḡ tēna Efesi-i-na ḡ yiēra bamaḡ waanḡ Diilonḡ-nelma-i baa coima-i. ⁴ Wanḡ baa-ba wuo ba hiel ba nanḡa bincuoḡ-nelsosomma-na baa huolonḡ-maama-i, ma jo baa ijiesosanni. Ma sa kāyā nelie suo Diilonḡ-huonḡa-i. Da ḡ haa ḡ nanḡa-i Diilonḡ-na, ku yaa ḡ ta ḡ suo u huonḡa-i. ⁵ Kumaḡ cie miē ḡ ce-ma dumaanḡo-na, mi taara Diilonḡ-dūḡ-baamba-i hiere ba ta ba dol nuomba-i baa huonḡa diei, ba waa nelfafaamba, aa ba haa ba nanḡa Diilonḡ-na ku haama. ⁶ Banamba yaanḡ daama-i hiere aa bie nelsosomma ta ba wanḡ. Ba haaraa hūmelle-na. ⁷ Ba cie ba fere *āḡḡnamma pigāataamba, a ne da baḡ nyaarāa mamaḡ nuo-i ta ba wanḡ-ma, bafamba fere-i ba sa suo ma yunḡu-i.

Anḡḡnamma ānfaanḡo-i

⁸ I suyaa wuo da ḡ wuo *āḡḡnamma-i maḡ saaya ma wuo dumaa, ma faa. ⁹ Aa i saaya i suo wuo Diilonḡo saa jina āḡḡnamma-i nelviinḡ maa-na, u jēna-mei nelbabalaanḡ maa-na. Ba yaa haba-i? Ba yaa bubolaamba-i, baa yaagbārāamba-i, baa āmbabalmanciraamba-i, baa bamaḡ sa kāanḡ Diilonḡ-o-i, baa bamaḡ biēnaanḡ u yerre-i, baa bamaḡ kuonḡ ba tobaa-ba-i sisō ba nyubaa-ba-i, baa nelkuraamba namba-i, ¹⁰ baa bamaḡ ciēḡ

bijnwosinni-i, baa bemba man cien ba-naa, baa baman suoraan portobaa-ba-i, baa coikartaamba-i, baa baman hielaan ba nienä-i Diilonjo-na coimana. Baman sa wuoyaan ba saanu baa ninsojo-i hiere, anjinamma jlena bafamba maama yaa nuo-i. ¹¹ Ban haa-mi *Neldodolma man wuo mi wan-ma, ninsoj daayo da ma yaa nuo-i. Neldodol daama piye Diilonjo yuntesinnin-maama baa u fafaan-maama.

Pol pä Kirsä-i jaaluŋgu

¹² Mi jaal Itienjo-i Yesu-Kirsä-i, u haa u nanŋa mie aa hiel-mi käyā-mie mi ta mi cāa-yo, ¹³ ŋ sie suō wuo dielūo-i-na mi taa mi biēna u yerre-i aa ta mi ce karaanŋu baa u baamba-i. Mi huōŋga taa ka doŋ ka cor. Ŋga u yaan aa ce hujarre mie wuo min'a mi saa hūu Yesu maama-i, mi sa suō ku yunŋu. ¹⁴ Itienjo Yesu-Kirsä cie baa-mi cor. U cie mi haa mi nanŋa yuo aa tiraa ce mi ta mi dōl-o. ¹⁵ Nel daama-i nuharunŋu si dii-mei: Yesu-Kirsä juō hēma-na duō ji kor āmbabalmanciraamba. A ne da muōmei ba yuntien muōjo-i. ¹⁶ Ŋga u cie hujarre āmbabalmancerōŋ muō mi temma-na duō pigāan u hōhinanŋa-i. U cie kufanŋu-i duō dii sireiŋa nuōmba-na ba da ba hūu u maama-i a da cicēlma man sa tēŋ dede-i. ¹⁷ Yaan i tie gbeliēŋ Diilonjo-i aa i tie tuōlnu-yuo. Uu dii gbula, u sa ji kā terienŋu. Molon yufelle sie gbāa haa-yuo. U yaa u diei-i Diilonjo-i. Ma cie.

¹⁸⁻¹⁹ Mi biē, mi ka hā-ni maacemma a saa baa Diilonj un ŋa naa ce ba wan maman ŋ kūŋgu-na cor. Ban waan maman, da ma tēnu-nie, ŋ ka tē Diilonj-hūmelle-na aa gbāa ce maacenfafamma baa huōŋga diei. Banamba suyaa kuman sa dōlaanun Diilonjo-i aa cor ta ba ce-ku. A ce dumaanjo-na ba Diilonj-hūmellen-kūŋgu kūōna. ²⁰ Imene nunŋu dii kutaamba-na baa Alesāndire-i hiere. Mi nyaa-ba hā *Sitāni baa-ba, ku yaa ba ka yan Diilonjo yerre biēnamma-i.

2

Diilocārälle faa

¹ Min taaran kuman dielā-kūŋgu-i Diilonj-dūŋ-baan mie i wulaa, mi taara i tie jaal Diilonjo-i aa tie cārā-yuo i hā nuōmba-i hiere. ² Na ta na cārā-yuo na hā fōŋgōtaamba-i baa yuntaamba-i hiere, kuman ka ce i kūōma fē, i waa i fereŋ nuō tie cāa Diilonjo-i aa tie ce kuuviinŋu. ³ Da na ta na jaal-o aa ta na cārā-yuo na hā nuōmba-i hiere, ku yaa faa aa tiraa ta ku dōlnu i konkortienjo-i Diilonjo-i. ⁴ Diilonjo taara nelbiliemba-i hiere ba kor aa suō ninsojo-i. ⁵ Na saa da! Diilonjo dii u diei yoŋ, aa konkortienjo diei dii nelbiliemba hōlma-na baa-yo. Konkortienjo faŋo-i nelbilonjo. U yaa Yesu-Kirsä-i. ⁶ Diilonj un ŋa naa dii huōŋgu man duō kor nelbiliemba-i ba āmbabalma-na kuŋ juō hi, u yaa pāa u fere a sāa ba yunni-i. U cie ku yaa-i a pigāan wuo Diilonjo taara u kor nelbiliemba-i hiere. ⁷ Ku'i cie na da Diilonjo cie-mi u nelwaran muō, aa bi ce-mi Yesu *pōpuorbilōŋ muō, mi ta mi wan Yesu maama-i *niēraamba hōlma-na, ba da ba nu ninsojo-i aa hūu-yo. Mi sa kar mi huōyasana, mi wan ninsojo yaa-i.

⁸ Terienŋu fanŋu-na, mi taara bibemba ta ba cārā Diilonjo-i terni-na hiere. Aa da ba'a ba cārā-yuo, ba cārā-yuo baa hōfafanŋa; ba baa cārā-yuo baa hōdulle, ba baa bi cārā-yuo baa berru ba hōmmu-na.

⁹ Mi bi taara caamba ta ba suō ba fereŋ diiyamma. Ba baa yan bisinni ta yaanŋa bei; ba yan ni gbē ba ba-ba. Ba baa ta ba dii gbeibuō ba yukuōsinni migamma-na, baa niibilenni-na, baa kompammu-na. ¹⁰ Ba yan aa ba ta

ba kuye ānfafamma cemma yaa-i. Cieño man wuɔ fuɔ kālā Diilonjo-i u saaya u tuɔ ce ku yaa-i. ¹¹ Aa da ba ta ba wan Diilon-nelma-i baa-ba, ba saaya ba flinan aa hiire ba fere ta ba nu. ¹² Mi sa taara cieño sire yiera wuɔ u wan Diilon-nelma, u saa bi saaya u waa bibieño yun-nu, u par flinamma yonj. ¹³ Yunj haku-i nuɔ-i mi ta mi wan mafamma-i? Mi nie da Diilonjo maa bibieño yaa igēna aa suɔ ji ma cieño-i. ¹⁴ Aa *Sitāni saa gbāa taal bibieño-i, u taalāa cieño yaa-i u cāl Diilonjo-i. ¹⁵ Nga cieño man duɔ hūu Yesu maama-i, aa wuɔ Diilon-hūmelle-i fafamma, aa nelnyulmu waa-yuɔ, u horre ka kor-o.

3

Yaatesinnij saaya ni da dumaa Diilon-dūngu-na

¹ Uman duɔ tuɔ taara yaatesinni-i Diilon-dūngu-na, kutieño taara maacenfafamma; nuharungu si dii-mei. ² Diilon-dūng-baamba yaatieño-i, cālmuɔ saa saaya u da-yuɔ, u saaya u waa cieño diei tienjo, u saaya u tuɔ suɔ u fererj belma, u saaya u waa nelnurāño, u saaya u waa nelfefeinjo aa tuɔ sie u har niraamba-i. U saaya u gbāa tuɔ kalan nuɔmba-i Diilon-nelma-i. ³ U saa saaya u waa konyɔrōño, u saa saaya u waa hodorono, u saa bi saaya u waa berkartieño, nga u saaya u waa hēhēntieño, u saa saaya u yanj gbeinj-maama ta yaanja yuɔ. ⁴ U saaya u suɔ fuɔ fererj dumellenj-baamba nuolamma a ce u bisālmba ta ba nu u nunju-i aa ta ba kānj-yo weimana hierē. ⁵ Nelieño man sie gbāa nuola u dumellenj-baamba-i fafamma u ce nie gbāa bel Diilon-dūng-baamba-i fafamma? ⁶ Yaatieño saa saaya u waa nelfeleño Diilon-hūmelle-na. Duɔ waa nelfeleño, bombolma gbāa cɔruɔnu-yuɔ. A ce dumaano-na, mananj daa *Sitāni-i ma ka da-yo. ⁷ Ku bi saaya u yefafalle waa puonj-nuɔmba nunni-na, ku yaa ba sie ji dii ba yaanja-i yuɔ a ce Sitāni da mumbelmu yuɔ.

Diilon-dūngu maacenciraamba maama

⁸ Kuuduɔngju yaa baa Diilon-dūngu maacenciraamba-i, ba ciluɔ saaya u vii aa ba baa waa huhurmantaamba. Ba saa saaya ba yanj kolma ta yaanja bei, aa ba baa taara huhurmanj-gbeinja-i. ⁹ Diilon unj pigāanj-ye ninsonjo manj u hūmelle-na, ba sie-yo aa ba bel-o baa huɔnga diei. ¹⁰ Da na'a na hā umanj Diilon-dūngu maacemma-i, na saaya na ne kutieño ciluɔ-i igēna. Da na da u faa, na suɔ na hā-yo baa-ma. ¹¹ Caamba* manj cieñ maacenduɔma famma-i ba saaya ba bi vii, ba saa saaya ba waa yebienataamba. Ba saaya ba ta ba suɔ ba fererj belma aa yanj huhurma-i weima-na hierē.

¹² Diilon-dūngu maacencerono saaya u waa cieño diei tienjo. U saaya u tuɔ suɔ u dumellenj-baamba nuolamma. ¹³ Diilon-dūngu maacencerono manj cieñ u maacemma-i fafamma, nuɔmba bī u yefafalle aa u da holle u piije unj haa u nanja-i Yesu-Kirsa-i-na mananj nuɔ-i.

Diilon unj puuriye nelma manj pigāanj-ye

¹⁴ Timote, Diilon duɔ sie, ku sie da huɔngju mi ka kā ka ne-ni. Nga mi nyegēñ sebe daayo-i da mi hā-ni, ¹⁵ wuɔ da η saa ji ta η da-mi, u kāyā-nie η suɔ η fererj belma Diilon-dūng-baamba hōlma-na, η suɔ η fererj belma Cicēlmantieño baamba hōlma-na. Ba yaa ninsonjo tuole-i ¹⁶ Coima saa fa, Diilon unj pigāanj-ye nelma manj Yesu-Kirsa kūngju-na ma temma si dii.

* 3:11 Girekimma-na teriej daaku gbāa bi nu nunj daama-i: «Ba caamba ciluɔ saaya u vii...»

Wuɔ *Kirsɔ juɔ nelbilɔŋ temma i ji da-yo.

*Diilɔŋ-Yalle ciɛ i suɔ wuɔ nelviinjo.

*Dɔrɔpɔuɔrbiemba daa-yo.

Ba waan u maama-i baa niɛraamba-i nilɛiŋa-na hiere.

Ba hũyɔa u maama-i terni-na hiere.

Aa Diilɔŋo biyaa-yo ka jina u caaŋ-nu.

4

Bilaan na fɛɛ coikartaamba-na

¹ *Diilɔŋ-Yalle waan-ma gbar-ma wuɔ miwaanjo tɔmman-huɔŋgu-na, ba-namba ka cina Yesu-i aa cu coikartaan huɔŋ-nu ta ba nu Sitani-nelma.

² Ba ka yan huhurmantaamba famba taal-ba pira-bɛi. ³ Ba wuɔra ba piiye wuɔ ansorre saa saaya di ce, aa cira niuwuoni nanni dii ni saa saaya wuoma. Nga ŋ saaya ŋ suɔ wuɔ niuwuoni fanni-i Diilɔŋo hielaa-ni hã baman hũyɔa u maama-i aa ta ba suɔ ninsoŋo-i wuɔ ba ta ba jaal-o aa ta ba wuo-ni. ⁴ Diilɔŋ uŋ hielaa niman hiere ni faa. I saa saaya i cina kuuwuonju nanju wuɔ ku saa fa. Nga da ŋ'a ŋ wuo kuman, ŋ saaya ŋ jaal Diilɔŋo-i ku maama-na. ⁵ Ku yunju yaa daaku: Diilɔŋ-nelma-i baa u cãrãmma yaa migãan niuwuoni-i hiere.

⁶ Da ŋ ta ŋ piiye nel daama-i ŋ pigãan tobimba-i, ŋ ka ce maacembilofɛiŋ nuɔ Yesu-Kirsɔ suonju-na. Ku yaa ka pigãan wuɔ ŋ flãa Diilɔŋ-hũmelle-na aa ŋ kalaan hũmefafalle-i hi ŋ fuonju-i. ⁷ Nelma man sa kãan hũmeduɔle baa miɛ Diilɔŋ-hũmelle-i, baa yan ma ta ma suur ŋ tũnni-na. Ta ŋ kuye Diilɔŋ-kũŋgu yaa-i. ⁸ Da ŋ ta ŋ kuye ponsaangu man firiinun ŋ kũɔma-i, ku faa, nga ku sa fa wɛima bɔi. A ne da da ŋ ta ŋ kuye Diilɔŋ-kũŋgu-i ku fa nyunjo ku maama-i aa tiraa fa bisŋ ku maama-i hã-ni. ⁹ Nel daama-i nuharunju si dii-mɛi, nuamba-i hiere ba saaya ba hũu-ma. ¹⁰ In haa i nanga Cicɛlmantienjo-na, ku'i ciɛ i tiɛ ce maacemma-i aa vaa i fɛɛ vaan daama temma-i. U yaa nelbilibemba-i hiere ba konkortienjo-i, ku huraa baman hũyɔa u maama-i. ¹¹ Nin saaya ŋ ta ŋ wan man baa-ba ma yaa mafamma-i.

¹² Baa yan molo dii u yaanga-i niɛ wuɔ bisãlãan nuɔ. Diilɔŋ-dũŋ-baamba saaya ba ta ba ne nuɔɛi aa ta ba ce. A ce dumaanjo-na, ŋ nuŋ-ãndaanju saaya ku ta ku fa baa ŋ ciluɔ-i hiere. N saaya ŋ ta ŋ dɔl nuamba-i hiere aa ŋ haa ŋ nanga-i Diilɔŋo-na ku haama. Cãlmuɔ saa saaya u da-niɛ.

¹³ Vaa ŋ fɛɛ ŋ ta ŋ kalan Diilɔŋ-nelma-i baa nuamba-i aa ŋ ta ŋ firnumɛi ŋ cie mi jomma-i. ¹⁴ Diilɔŋ uŋ puɔraa ba wan man ŋ kũŋgu-na aa yaataamba haa ba nammu-i niɛ aa cãrã Diilɔŋo hã-ni fɔŋgũɔ man, baa hũu-yo ŋ nanna. ¹⁵ Min waan man baa-ni hiere, bel-ma nammu hai aa ŋ ta ŋ ce-ma man saaya ma ce dumaa, ku yaa nuamba ka suɔ wuɔ Diilɔŋ-maacemma wuɔ ŋ wulaa. ¹⁶ Suɔ ŋ fɛɛŋ belma, aa nin wan Diilɔŋ-nelma man, ŋ ta ŋ ne-ma torro. Vaa ŋ fɛɛ baa ma cemma-i, ku yaa ŋ ka kor ŋ fɛɛ aa bi kor baman ka nu-ma ŋ wulaa.

5

Timoteŋ saaya u bel Diilɔŋ-dũŋ-baamba-i dumaa

¹ Bincɔŋo man duɔ cãl, piiye baa-yo da yambaa ŋaa ŋ tohoŋo ŋ dii-yo hũmelle-na. Da ku waa naacolɔŋo, piiye baa-yo ŋaa cɛduɔŋ-bien namaa. ² Da ku waa cabincɔŋo, ŋ piiye baa-yo ŋaa ŋ nyu, aa da ku waa cabisãlãanjo, ŋ piiye baa-yo ŋaa ŋ tũɔ; baa huɔŋga diei.

Bikulcaambaŋ saaya ba bel dumaa

³ Bikulcaamba maŋ taamba sí-bei koikoi, bel-ba fafamma. ⁴ Nga bisáŋ da ba waa baa umaŋ, sisə u háayēlmba, ba yaa saaya ba yiera baa ba dūŋ-maama-i a pigāaŋ wuə ba káalā Diiloŋo-i ninsoŋo. Da ba yiera baa-ma dumaanjo-na, ba bīncuambaŋ ciē kumaŋ há-ba, ba suu ku sōlaaŋgu yaa dumaanjo-na. Diiloŋo taara ku yaa-i.

⁵ Da ŋ nu wuə bikulciēŋo-i, u yaa umaŋ tienjo sí-yuə. Fuə temma-i u haa u naŋga-i Diiloŋo yaa nuə-i, u cārā u yaa-i báaŋgu-i baa isuəŋgu-i wuə u káyā-yuə. ⁶ A ne da bikulciēŋo maŋ ciēŋ u báaŋgu-i, u ne colcol ŋga u kuu, u Diiloŋ-hūmellen-huəŋga kuu aa yaŋ-yo. ⁷ Ŋ saaya ŋ ta ŋ titirre nel daama yaa baa-ba, ku yaa ba siē ji ce cāl.

⁸ Umaŋ duə u sa ne u huraamba-i fafamma, ku huraa fuə fereŋ dūŋ-baamba-na, kutienjo hilaa Diiloŋ-hūmelle huon-nu. Bamaŋ sa suyaan Diiloŋo-i ba boya-yuə.

⁹ Bikulcaamba maŋ naa vii baa ba bəlbəa-ba-i aa ba bienja yu bien komuəŋa sa-a-siei, na saaya na biē bafamba yireiŋa yaa-i ta na káyā-bei. ¹⁰ Da na'a na káyā umaŋ, u yefafalle saaya di waa nuəmba nunni-na, u saaya u suə u bisálmba nuolamma, u saaya u tuə ce niraamba nersinni-i fafamma, u saaya u tuə saara Diiloŋ-dūŋ-baamba gbeini-i*, u saaya u tuə káyā sūntaamba-i aa bi tuə ce ānfafamma-i ma sinni-na hiere.

¹¹ Bikulcaamba maŋ saa vāa yogo, baa dii ba nuŋgu-i káyāmma-na. Da ŋ dii-ku, bekūŋ da ku ji muonu ba yunni-i, ba ka ciel *Kirsa maama-i jina kətuəŋgu aa ta ba taara ba soŋ. ¹² A ce dumaanjo-na baŋ pāa nuđíelāŋgu maŋ baa Kirsa-i, ba ka guola-kuə a taara wəima há ba fere. ¹³ A naara kufaŋgu-i, da na biē-ba ta na káyā-bei, ba ka ce yentaamba ta ba wuəra ba bīŋ nuəŋ-dumiēŋ-na, ba nunni ka ta ni ko-ba, ba ka ta ba dii ba nunni-i nelma maŋ saa hi-ba. ¹⁴ Terieŋgu faŋgu-na, mēi taara bikulcabisálmba bir soŋ a hoŋ bisálmba aa yiera terduəŋ-nu ta ba ce ba dūŋ-huəya-maacemma-i, ku yaa i bigāarāamba siē da nuŋgu yiē. ¹⁵ Kumaŋ ciē mi ta mi waŋ mafamma-i, bikulcaamba namba naana hūmelle-i tī aa cu *Sitāni huon-nu.

¹⁶ Ciēŋo maŋ duə hūu Yesu maama-i aa bikulcaamba waa u dūŋ-baamba-na, u'i saaya u tuə káyā-bei aa yaŋ Diiloŋ-dūŋ-baamba ta ba káyā bamaŋ taamba sí-bei.

Diiloŋ-dūŋ-baamba yaataambaŋ saaya ba bel dumaa

¹⁷⁻¹⁸ Diiloŋ-nelma ciēra wuə: «*Niiŋ duə tuə muo dīmma-i, ŋ saa saaya ŋ vaa u nuŋgu-i*» aa tiraa cira: «*Maacembiŋo saaya baa u maacemma sully-i*».† Terieŋgu faŋgu-na, Diiloŋ-dūŋ-baamba yaataamba maŋ ciēŋ ba maacemma-i fafamma, na saaya na ta na bi ne ba yaan-na fafamma; ku huraa bamaŋ vaa ba fere baa Diiloŋ-nelma wamma-i.

¹⁹ Da ba ta ba cāl yaatieŋo-i baa mamaŋ, aa siertaamba saa yu ba hāi sisə ba siēi, baa hūu-ma. ²⁰ Umaŋ duə cāl, waŋ baa-yo banamba yufelle-na, ku yaa bafamba ka káalā.

²¹ Jande, ne Diiloŋo-i baa Yesu-Kirsa-i baa *dərɔpɔuərbiemba-i aa ŋ ce nel daama-i ŋaa miŋ waan-ma baa-ni dumaa. Baa ta ŋ ce cieluo. ²² Da ŋ'a ŋ sa suə umaŋ ku kaala, baa tugol ŋ haa ŋ nammu-i u yuŋgu-na ŋ

* **5:10** *Yuifubaa-ba jārā ba niraamba-i dumei. Nieŋ Like 7.44. † **5:17-18** Nieŋ Anjīnamma tiyemman-sebe-i-na (Deutéronome) 25.4 baa Kor. dīe. 9.9; Matie 10.10; Like 10.7.

cārā Diilonjo-i η hā-yo wuɔ u tuɔ ce maacemma Diilon-dūngu-na. Baa yan banamba ji celien-ni baa ba balaangu-i. Baa yan cālmuo da-nie.

²³ N kusungun η'a ku sa dɔl-ni, baa ta η nyɔη hūŋkolŋo-i yon, ta η nyɔη duvɛŋo-i tɛntɛŋ.

²⁴ Nuɔmba naη cālmuo dii u sa fuo; a ne da banamba dii ba tɛna ba āndaangu-na aa suɔ da ba cālmuo-i. ²⁵ Anfafamma sa bi fuo dumɛi. Halle da ku fiɛ vaaya nie nie, ma ji hel.

6

Kɔraambaŋ saaya ba waa dumaa baa ba yuntaamba-i

¹ Kɔraamba saaya ba ta ba kāŋ ba yuntaamba-i fafamma, ku yaa molo siɛ da bɛna Diilonjo yerre-i aa bi bɛna i hūmelle diele-i. ² Kɔraamba maŋ ba yuntaamba hūyāa Yesu maama-i, ba baa yagar ba nunni-i wuɔ ba natobimba. Ba saaya ba suɔ wuɔ ba yuntaamba hūyāa Yesu maama-i aa ba maama bi dɔlnu Diilonjo-i. Terienŋu faŋgu-na, ba saaya ba firnu ba hɔmmu-i ta ba ce maacemma-i fafamma ba hā-ba. Niŋ saaya η ta η waŋ mamaŋ baa nuɔmba-i ma yaa mafamma-i.

Pol diyaa nelma Timote tūnni-na

³ Uman duɔ yan Itienjo-i Yesu-Kirsa nelmaŋ-kerre-i aa tuɔ waŋ u den maama baa nuɔmba-i, umaŋ duɔ haar Diilon-hūmelle-na, ⁴ kutienjo ce bombolma. U sa suɔ kuyungu, aa nuharungu'i dɔlaanuŋ-yuɔ baa āndapirre aa tiraa tuɔ ce berru nelsɔsɔmma-na. Ku yaa juɔŋ baa nene-mungu-i, baa cɔcɔgɔluɔ-i, baa tuosinni-i, baa ānjɔgɔbabalamma-i, ⁵ baa āndapirre-i bamaŋ sa jɔgaan kā yaan-na ba hɔlma-na. Ba cɔinaana ninsoŋo-i aa bir ta ba ne wuɔ sɪ Diilon-hūmelle-i gbeitaara-hūmelle.

⁶ Coima saa fa, da η haa η naŋga-i Diilonjo-na, weisinni nanni saa maar nifanni-i, ŋga η saaya η waa nelien nuɔni maŋ sa nienun molon bɪŋkūŋgu. ⁷ N saa da, i juɔ miwaanjo-na baa i nienja ndii, i ka bi bir baa i nienja ndii. ⁸ Kumaŋ gbāaŋ, die tie da i nuŋ-juuru-i baa kompammu-i i hɪ, nifanni ka saanu baa-ye.

⁹ Bamaŋ kuun gbeija huon-nu, *Sitāni hi ba yaa-i u dii-ba u juɔŋo-na. U gbɔ-ba baa bafamba ferɛŋ yufien-niini yaa-i u bel-ba. A ne da yungu si dii-nie, ni kɔsuɔŋ-ba yon. ¹⁰ N saa da, gbein da a ta a dɔlnu-nie a cor, ku yaa diyaan-nin āmbabalma sinni-na hiere. Gbein-maama taa yaanŋa banamba-na a ce ba nanna Diilon-hūmelle-i, a ce dumaanjo-na mulɛma si dii bei dei. ¹¹ Nŋa nuɔ niŋ yer Diilon-wuon nuɔ, baa dii η gboluonŋu maacembalaŋ daama-na. Ta η kuye viisinniŋ-kūngu-i, baa nelnyulmuŋ-kūngu-i aa η haa η naŋga-i Diilonjo-na. Ta η hɪrā η kūɔma-i aa η ta η ce nuɔmba-i hɛhɛ. ¹² Vaa η fere Diilon-hūmelle-na. Baa yan Diilon-nelle korra-nie. Diilonjo jɔguɔŋ-ni baa difande maama yaa-i ku'i cɛ u bɪ-ni ce-ni u wuon-nuɔ. N waan difande maama yaa-i fafamma nuɔmba yufelle-na ku belle-na.

¹³ Fiefiɛ-i-na, mi ka piye baa-ni Diilonjo maŋ hāaŋ nelbiliemba-i baa bɪmbaamba-i cicɛlma-i u nu, aa Yesu-Kirsa maŋ waan ninsoŋo-i baa *Pɔse-Pilati-i u bi nu. ¹⁴ Niŋ nuɔ nelma maŋ, ce-ma maŋ saaya ma ce dumaa, baa yan cālmuo da-nie, baa yan ba da āntaalamma haa-nie a ji hi Itienjo-i Yesu-Kirsa jomma-i. ¹⁵ Diilo fuɔ fere yaa diyaa yiŋgu faŋgu-i. U yaa u diei Itienjo-i; ānfafamma-i hiere ma tienjo-i.

U yaa jámatigibaa-ba-i hiere ba Jámatigi-i,
aa bi waa yuntaamba-i hiere ba Yuntieno-i.

¹⁶ Fuɔ yaa sa kuun̄ u diei yon̄.

Cecerma man̄ dii u terien̄gu-na
molo siε gbāa piε ma caan̄-nu.

Molo saa da u yufelle dede
aa molo siε bi gbāa da u yufelle.

Yuntesinni-i baa fɔngotesinni gbíε baa u yaa-i kudei.

Ma ciε.

Bɪŋkūntaamba maama

¹⁷ Wan̄ baa baman̄ bɪŋkūntaamba-i wuɔ ba yan̄ bombolma-i, aa ba baa haa ba nan̄ga ba nagān̄-niini-na; ni gbāa biεna aa yan̄-ba. Ba yan̄ aa ba haa ba nan̄ga-i Diilon̄-na. Bɪŋkūn̄gu bɪŋkūn̄gu, u yaa firiinu u huɔnga-i hā-ye baa-ku bāmbāale i tiε ce i bāan̄gu-i. ¹⁸ Wan̄ baa-ba wuɔ ba ta ba ce kuufafaan̄gu. Ba yan̄ ba ānfafamma maara. Ba ta ba ce sām̄ma aa ba yan̄ ba nammu ta mu fara fiεfiε. ¹⁹ Da ba ta ba ce mafamma-i, kuu dii ŋaa ba tiera munterfafamu-na ba jina da ba gbāa ji da cicēlma man̄ sa tīen̄ dede-i.

Andaperien̄gu

²⁰ Timote, Diilon̄ un̄ hāa-ni nelma man̄, bel-ma nammu hāi. Andasɔsonni man̄ sa kāan̄ hūmeduɔle baa miε Diilon̄-hūmelle-i, hiel ŋ nan̄ga niε. Baman̄ karaan̄ coima-i wuɔ bafamba suɔ yiεn̄gu, ban̄ fanun̄ ba-naa nelma man̄ nuɔ-i, baa dii ŋ nun̄gu-i mēi. ²¹ Ba daa niε sí ba suɔ yiεn̄gu, a ce dumaan̄o-na, ba naana Diilon̄-hūmelle-i.

Diilo kāyā-nēi.

Polɲ nyegǎaɲ sebɛhǎalɲo maɲ há Timote-i Nelmuoyamma

Pol waa kaso aa nyegǎaɲ sebɛ daayo-i a há Timote-i. Huɔɲgu fanɲu-na, u taa u mulɛɲ aa nuɔmba naa nanna-yuɔ. Uɲ juɔ suɔ wuɔ u yinni tɛ ɛ tɛ, mamanan waa u huɔɲga-na, wuɔ nyegǎaɲ-ma duɔ há Timote-i baa-ma. Pol nyegǎaɲ sebɛ daayo yaa perienɲ Diilonɲ-nelma-na.

U duɔɲ u sebɛ-i baa jaaluɲgu. U jaalaa Diilonɲo-i Timote maama-na aa suɔ gboya Timote-i wuɔ u tuɔ ce fuɔ temma; u vaa u fɛɛ baa Diilonɲ-maacemma-i kɛɛ bamaɲ ciɛɲ-maɲ ba yammu huol baa ma cemma-i (sap. 1-2).

Wuɔ nuɔmba bir baa ba huɔɲgu aa ta ba waɲ Diilonɲ-nelma-i baa coima, ɲga Timote u yaɲ aa u bel Diilonɲ-maama-i nammu hái, aa uɲ háalǎayǎ mamanan, u nyaar-meɪ fafamma (sap. 3).

Sebɛ periema-na, Pol kaalaa u súlma-i, ɲga wuɔ yinduɔɲgu u saa ji hel Diilonɲo huonɲ-nu dede. Diilonɲ uɲ kǎayǎ-yuɔ dumaa, u nuɲgu bi tiraa hi mafamma-i (sap. 4).

Jaaluɲgu

¹ Muɔ Pol, muɔmeɪ nyegǎaɲ sebɛ daayo-i. Yesu-Kirsa *pɔpuɔrbilonɲ muɔ ɲaa Diilonɲ uɲ'a ma ce dumaa. Diilonɲ uɲ pǎa nuɲgu-i wuɔ umaɲ duɔ suur Yesu-Kirsa horre-na uɲ ka da cicɛlma maɲ, wuɔ mi wuɔra waɲ mafamma maama yaa-i.

² Timote, mi biɛɲ nuɔ, mi nyegǎaɲ sebɛ daayo-i da mi há nuɔnɛi. I To-i Diilonɲo-i baa Itienɲo-i Yesu-Kirsa-i ba ce hujarre niɛ aa kǎyǎ-niɛ aa fɛ ɲ huɔɲga-i.

Pol dii sirɛɲa Timote-i-na

³ Mi jaal Diilonɲo-i. Mi cǎa u yaa-i baa huɔɲga diei ɲaa mi bɛncuɔmbaɲ siire ce-ma dumaa. Da mi ta mi cǎrǎ-yuɔ huɔɲgu huɔɲgu, ɲ maama sa karaanu-miɛ. ⁴ Niɲ kaalaa kaaluɲgu maɲ*, ku maama saa karaanu-miɛ; a ce dumaanɲo-na, ɲ kúɔma gbuu bel-mi. Mi taara mi da ɲ yufelle ku yaa mi huɔɲga ka fɛ. ⁵ Niɲ hǔyǎa Yesu maama-i baa huɔɲga diei dumaa, mafamma saa bi karaanu-miɛ. Ku duɔɲ baa ɲ nyubincɔɲo-i Losi yaa igǎna, ɲ nyu-i Enisi sire biɛ-ku, mi suyaa miɛ nuɔ ɲ bi siire biɛ kuuduɔɲgu fanɲu yaa-i.

⁶ Terienɲgu fanɲu-na, mi ka tir nel daama-i baa-ni: Miɲ haa mi nammu-i niɛ aa cǎrǎ Diilonɲo-i u há-ni fɔɲgǔɔ maɲ, baa yaɲ u kusirre ɲ wulaa. ⁷ Baa tie holle; Diilonɲ uɲ háa-ye u *Yalle maɲ, di sa ce-ye kortaanɲ miɛ, di dii holle yiɛ aa ta di ce i tɛ dɔl i-naa aa tɛ suɔ i fɛɛɲ belma.

⁸ Terienɲgu fanɲu-na, baa ce senserre baa Itienɲo nelma wamma-i. Aa baɲ diyaa muɔɲo-i kaso-i-na fuɔ maama-na, baa bi ce senserre aa ɲ hel mi huonɲ-nu. Diilonɲ uɲ háa-ye fɔɲgǔɔ maɲ, yaɲ i ce u yaa gboruonɲgu aa i hírǎ mulɛma-i *Neldɔɔlma maama-na. ⁹ Diilonɲo yaa kuraa-ye aa ce-ye u baanɲ miɛ. U saa ne i fafaanɲgu aa ce-ma! U taa u taara u cor baa Yesu-Kirsa-i ce-ye dɛi ku'i ciɛ. Ma waa u huɔɲga-na aa miwaanɲo suɔ duɔ

* 1:4 Ku gbǎa waa uɲ kaalaa kaaluɲgu maɲ Yesu pɔpuɔrbiemba maacemma sebɛ-i-na 20.37.

jŋna. ¹⁰ Fiɛfiɛ yaa nuɔ-i i Konkortienjo-i Yesu-Kirsa jomma ciɛ i da cedeŋ daayo-i. U yaa juɔ ji yiɛra kuliŋgu-i ku maacemma-na aa pigáaŋ wuɔ diɛ hũu Neldɔdɔlma-i i ka da ciɛlma maŋ sa tɛŋ dede-i.

¹¹ Diilonjo ciɛ-mi Yesu *pɔpuɔrbilon muɔ mi ta mi wuɔra mi waŋ Neldɔdɔl daama yaa-i mi pigáaŋ nuɔmba-i baa-ma. ¹² Ku'i ciɛ ŋ da mi ce sũlŋ daama temma-i. Ŋga senserre sa da-mi baa-ma. Mi suɔ miŋ haa mi nanŋa-i umanŋ nuɔ-i aa mi suyaa miɛ uŋ hãa-mi mamaŋ, ku fõŋgũɔ dii-yuɔ u duɔ gbãa ce mi bella-mɛi ji hi gẽŋgeryiŋgu-i.

¹³ Miŋ waanŋ ninsoŋ-nelma maŋ baa-ni, ta ŋ wuɔ ma hũmelle-i. Nellyulmu maŋ dii-yiɛ baa Diilonŋ-hũmelle huɔŋga maŋ dii-yiɛ Yesu-Kirsa horre-na, bel-ni fafamma. ¹⁴ *Diilonŋ-Yallenŋ yeŋ ŋ huɔŋga-na, bel nel daama-i fafamma.

¹⁵ Ŋ saa bi yanŋ-ma suɔma, Diilonŋ-dũŋ-baamba maŋ *Asi-i-na ba naana-miɛ hiere, halle baa Fisel baa Ermoseni-i hiere ba naana-miɛ. ¹⁶ Ŋga Diilo kãyã Onesifɔr dumellenŋ-baamba-i. Miŋ fiɛ mi ye kaso-i-na, senserre sa da-yo baa nuɔmba-i; u juɔ u dii sireiŋa miɛ. ¹⁷ Uŋ diyaa u gboluonŋgu-i *Ɔrɔmu-i-na, u taaraaya-miɛ fuɔ ji da-mi. ¹⁸ Gẽŋgeryiŋgu-na, Itienjo kãyã-yuɔ a ce Diilonjo ce hujarŋ yuɔ. Uŋ ciɛ kumanŋ hã-mi Efesi-i-na, nanŋ fɛɛ-i ŋ suɔ-ku ŋ yanŋ nuɔmba-i hiere.

2

Ŋ saaya ŋ hĩrã ŋ kũɔma-i Yesu-Kirsa maama-na

¹ Mi biɛ, nuɔ fuɔ, Yesu-Kirsaŋ ciɛ baa-ye cemma maŋ, yanŋ ku ta ku dii sireiŋa niɛ. ² Miŋ waanŋ nelma maŋ baa-ni nuɔmba bɔi yufelle-na, ne nuɔmba namba ŋ dii-ma ba nammu-na. Kutaamba saaya ba vii, aa ba saaya ba gbãa ta ba hãalã banamba baa-ma.

³ Ta ŋ hĩrã ŋ kũɔma-i ŋaa sorosiyienŋ nuɔ Yesu-Kirsa huonŋgu-na. ⁴ Sorosiyienjo maŋ duɔ tuɔ taara u ce u yuntienjo huɔŋga-i, u sa dii u nanŋa-i weima namma-na, u tuɔ yii baa sorosisinni yaa yonŋ. ⁵ Aa da ba'a na finu gbaruŋ-nu aa nanŋ sa gbar ban'a na gbar dumaa, nanŋ ka ce niɛ gbãa yar? ⁶ Suontienŋ uŋ mulãaŋ baa u suonŋgu-i, fuɔ yufelle yaa saaya di hel igẽna u ðimma-na. ⁷ Miŋ waŋ nelma maŋ baa-ni, ne-ma torro aa Itienjo ka ce ŋ suɔ ma yaanŋa-i hiere.

⁸ Yanŋ Yesu-Kirsa maama ta ma tɛnu-niɛ, *Davidi hãayɛlŋo, u kuu aa sire ŋaa maŋ waanŋ dumaa *Neldɔdɔlma-na. Mi wuɔra mi waŋ Neldɔdɔlma famma yaa-i. ⁹ Mi mulienŋ nelma famma maama yaa nuɔ-i. Ba bilaa-mi vaa-mi ŋaa nelbalaŋ muɔ. Ŋga banŋ fiɛ vaa-mi, ba saa gbãa vaa Diilonŋ-nelma-i. ¹⁰ Ku'i ciɛ ŋ da mi niɛ Diilonjo yufellenŋ hilaa bamaŋ nuɔ-i aa hĩerã mulienŋ daama-i hiere. Mi ciɛ mafamma-i Yesu-Kirsa duɔ bi kor bafamba-i ba da suur Diilonŋ-nelle-na. ¹¹ Nel daama-i coima sɪ: Da kuɔ i hũyãa-ma a ku baa Yesu-Kirsa-i, i ka bi sire a waa baa-yo.

¹² Aa diɛ hĩrã mulɛma-i fuɔ maama-na, i ka ce i bãanŋgu-i baa-yo.

Diɛ ciina-yuɔ,
fuɔ ka bi ciina-yiɛ.

¹³ Da kuɔ huhurmantaŋ miɛ,
fuɔ-i huhurmantienjo sɪ;
u siɛ gbãa yagar fuɔ fɛɛŋ nuŋ-ãndaanŋgu-i.

Timoteŋ saaya u bel u fεε dumaa

¹⁴ Diilonŋo yufelle-na, ta η waŋ nel daama ta ma tŋenu nuɔmba-i, wuɔ ba baa gāŋ baa moloŋo nelmaŋ-yuŋ-nu. Ijieni fanni sa fa weima. Umaŋ duɔ waa nu-ni, ku bŋena u Diilonŋ-hūmellen-kuŋgu-i. ¹⁵ Gbāŋ waa nelfeŋiŋ nuɔ Diilonŋo yufelle-na. Ŋ maacemma saa saaya ma ta ma da-ni senserre. Waŋ Diilonŋ-nelma-i maŋ saaya ma waŋ dumaa. ¹⁶ Hiel η naŋga āndasɔsɔnni-na baa āndenni maŋ sa kāaŋ hūmeduole baa mie Diilonŋ-hūmelle-i. Bamaŋ waanŋ nifanni temma-i, ba maa Diilonŋo-na ba kā. ¹⁷ Ba nelma dii ŋaa pācɔrɔ ta ma guɔla nuɔmba yunni-i ma kā. Unaŋo yaa Imene-i aa unaŋo yaa Fileti-i. ¹⁸ Ba yaanŋ ninsoŋo-i aa ta ba pira nuɔmba-i Diilonŋ-hūmelle-na wuɔ kuomba siire cor tŋ. ¹⁹ Nga Diilonŋ uŋ jŋena dūntuole maŋ, dii dii di temma-i. Ma nyegāaŋ dūntuole fande-na wuɔ: «Itieŋo suɔ u baamba-i.» Aa tiraa nyegēŋ wuɔ: «Umaŋ duɔ cira fuɔ dii baa Itieŋo-i, kutieŋo saaya u hiel u naŋga kuubabalaanŋu-na.»

²⁰ Da η suur weinŋ dūŋgu-na, ma sŋ η da jukalni-i ni sŋnni-na hiere ke? Da ku waa yibuɔ, u hiel sukpepelluŋ-niini yaa-i, aa da ku waa yigbāŋgbālāaŋgu-i u hiel sudɔdalluŋ-niini. ²¹ Kuu bi dii dumei baa mieŋo-i. Miŋ tagaaya āmbabalma sŋnni maŋ pigāaŋ-ni daani-i, umaŋ duɔ bel u fεε nie, kutieŋo ka waa ŋaa jukalni maŋ baŋ tieraaaya-nie jŋna ta ba hiel-ni yibɔmbɔmbaa-ba-na. Ni ka waa ta ni fa ni tieŋo maama-i u tuɔ bie-ni u ce maacenfafamma-i ma sŋnni-na hiere.

²² Timote, naaciembraŋ kuyeŋ niibabalanni maŋ, ne-ni aa η yaŋ-ni. Ta η kuye viisŋnni, baa Yesu maama, baa nelnyulmu. Taa na nunu na-naa fafamma baa bamaŋ cāaraŋ Itieŋo-i baa huŋga diei. ²³ Baa dii η nuŋgu-i miminsŋnniŋ-āndenni-na baa nelsɔsɔmma-na, ni jo baa berru. ²⁴ A ne da Itieŋo cāaraŋo saa saaya u ce berru. U saaya u fa baa nuɔmba-i hiere aa tuɔ suɔ ba hāalāmma baa Diilonŋ-nelma-i, aa waa hōhŋnantieŋo. ²⁵ U saaya u tuɔ tagaaya Diilonŋ-nelma-i da yambaa u pigāaŋ ānyagarmantaamba-i, ku nie sŋ Diilonŋo ka kāyā-bei ba nanna ba cilɔbabalaŋo-i aa sie ninsoŋo-i. ²⁶ *Sitāni bilaa-ba ce-ba u kɔraamba; mafaŋ da ma ce, ku yaa ba ka gbāa hūu ba fεε u kɔrsŋnni-na aa waa ba fεreŋ nuɔ.

3*Balaanŋu maŋ ka waa miwaanŋo tŋmma-na*

¹ Ŋ saaya η suɔ wuɔ miwaanŋo tŋmma-na yinni nanni ka huol. ² Nuɔmba ka ta ba ce nahuŋga, gbeinŋ-maama ka ta yaanŋa bei, bombolma ka ce ba ta ba kaal ba fεε. Ba ka ta ba tuora Diilonŋo-i. Ba sie ji ta ba nu ba bŋncuamba nunni-i. Ba sie ji ta ba suɔ ānfafamma-i. Ba sie ji ta ba kāŋ Diilonŋ-bŋŋkūŋgu. ³ Ba ka waa hɔduraamba, yebŋenataamba, kakarkuontaamba, bubɔlaamba, ba sie ji ta ba suɔ baŋ bŋŋ kumaŋ ānfafamma-i. ⁴ Ba ka ta ba hel ba-naa honniŋ aa waa hɔhuoltaamba. Bombolma ka cɔruɔnubei. Ba yufieŋ-maama ka ta yaanŋa bei a yaŋ Diilonŋ-maama-i. ⁵ Ba ka ta ba cu nuɔmba yammu-i wuɔ ba wuɔ Diilonŋ-hūmelle, a ne da ba hɔmmuna ba ciinaana u fŋŋgū-i. Baa ta η pie kufanŋu taamba-i. ⁶ Ba hɔlmana, banamba wuɔra dumiŋa-na ba taaal cakarkuontaamba-i ba diiba ba kuɔcuŋgu-na. Caamba famba saa naŋ kaasŋnni Diilonŋ-hūmelle-na, ba yufieŋ-maama taa yaanŋa bei. ⁷ Bāaŋgu-i baa isuŋgu-i ba taara ba suɔ yieŋgu, ŋga ninsoŋo yaraa-ba suɔma. ⁸ Sanesi-i baa Sāmbiresi-i* baŋ

* **3:8** Sanesi-i baa Sāmbiresi-i: *Yuifu ba bŋncuamba taa ba bŋ Espitaŋ hiriembra-i dumei. Nieŋ ba maacemma-i Helmaŋ-sebe-i-na (Exode) 7.11-12.

ciinaana *Moisi-i dumaa, daaba bi ciinaana ninsoŋo-i dumei. Baŋ jɔguɔŋ maman ma saa fa. Ba Diilon-kuŋgu saa jáal kaanŋu. ⁹ Nga ku sie vaaya nuɔmba ka suɔ wuɔ daaba sa waŋ ninsoŋo ŋaa baŋ suyaa baa Sanesibaa-ba-i† dumaa.

¹⁰ Nuɔ fuɔ, ŋ daa miŋ hāalāayā nuɔmba-i kuman. Ŋ daa mi ciluɔ-i. Ŋ suɔ miŋ donyan kuman. Ŋ suɔ mi Diilon-hūmellen-kuŋgu-i. Ŋ daa miŋ koŋ mi huɔŋga-i dumaa. Ŋ suɔ mi nelnyulmuŋ-kuŋgu-i aa ŋ suɔ miŋ nyaarāa Diilon-maama-na dumaa. ¹¹ Kuman haa-miɛ Antiyɔsi-i-na, baa Ikoniyɔmu-i-na, a naara Lisire-i-na, ŋ suɔ-ku. Miŋ cie sūlma maŋ, ŋ suɔ-ma. Mulien hama-i mi saa ce-ma? Nga Itienjo hiela mi yunŋu-i mei hiere. ¹² Ku yaanŋa yaa dumaanŋo-na; baman da ba ta ba taara ba wuɔ Diilon-hūmelle-i diŋ saaya di wuɔ dumaa Yesu-Kirsa horre-na, ba ka mulien. ¹³ Nga nelbabalaamba-i baa huhurmantaamba ka cor baa ba balaanŋu-i. Ba ka pira banamba-i aa bi pira ba fɛɛ.

¹⁴ Nuɔ fuɔ, niŋ hāalāayā kuman aa sie-ku wuɔ ninsoŋo, bel-ku nammu hāi. Ŋ suyaa niŋ hāalāayā-kuɔ uman wulaa-i. ¹⁵ Ŋ suyaa Diilon-nelma-i dii ŋ bisānsinnij. Da ŋ haa ŋ nanŋa-i Yesu-Kirsa-i-na, ma yaa gbāa ce-ni nelnurāŋ nuɔ ŋ kor. ¹⁶ Maman nyegāan Diilon-nelma-na hiere, ma hilaa Diilon nuŋ-nu. Ma kāyā nelie suɔ ninsoŋo-i, ma hiel coima molon nuŋ-nu, ma dii nelienjo hūmefafallen aa ce-ni nelviin nuɔ. ¹⁷ Diilon-nelma tigiin Diilon-nolŋo-i fafamma u hi u fuonŋu-i tuɔ gbā u ce ānfafamma-i ma sinni-na hiere.

4

Waŋ Diilon-nelma-i

¹ Yesu-Kirsa jomma maama-na duɔ ji ɔer cicēlmantaamba-i baa bikuomba-i, baa u *nellentesinni bi maama-na, mi ka waŋ nel daama-i kuola-mei baa-ni Diilonjo yufelle-na baa Yesu-Kirsa fuɔ fɛɛ bi yufelle-na: ² Ta ŋ waŋ Diilon-nelma-i baa nuɔmba-i. Ku balaan o, ku faa o, ta ŋ waŋ-ma. Dii nuɔmba-i hūmefafalle-na. Uman duɔ cāl, waŋ-ma baa-yo wuɔ u cālāa, aa ŋ ta ŋ bi dii sirienja bei. Mafamma-i daama-i hiere, ta ŋ ce-ma baa hōhinanŋa. ³ Ŋ saa da, yiinŋu dii baa yiinŋu, nuɔmba ka ta ba gbar ninsoŋo-na ba nyaanu ba yufien-maama. Ba ka hiel ba yufellen-nuɔmba da bāmbāale ba ta ba piye kuman suuriinun-bei. ⁴ Ba ka ciina ninsoŋo-i aa ta ba nu nelsɔsɔmma. ⁵ Nga nuɔŋo-i, ta ŋ suɔ ŋ fɛɛɛŋ belma weima-na hiere, ta ŋ hīrā ŋ kūɔma-i, ta ŋ kuye *Neldɔdɔlma wamma-i. Diilon un hāa-ni maman hiere, ce-ma maŋ saaya ma ce dumaa.

Polyinni tɛ tɛ

⁶ Muɔ fuɔ, mi yinni tɛ tɛ. Mi ka ce ŋaa tāmman-kuŋgu hā Diilonjo-i. ⁷ Mi kūɔ ciefaanŋu. Miŋ taa mi donya kuman mi hii-ku. Mi saa nanna Diilon-hūmelle-i. ⁸ Fieɛie-i-na, mi viisinnij-nyantuoluo dii tuɔ cie-mi. Itien un suɔ u ɔɛɛ, u ka hā-mi baa-yo ɔɛɛŋeryiinŋu-na. Aa muɔ sɪ mi diei yon, u jomman ka dɔlnu baman hiere, baman niyan u jomma-i, u ka hā kutaamba-i baa ba bi baamba-i.

⁹ Gbāŋ ŋ jo donduo mi wulaa. ¹⁰ Demasi nanna-miɛ aa tuɔ yii baa miwaan daayo huɔya-niini. Dumandɛ-i-na, u taa kā Tesalonike. Kiresā fuɔ kā Galasi aa Tite kā Dalmasi. ¹¹ Like yaa tɪyāa baa-mi u diei yon. Ta ŋ jo baa Marke-i, u maacemma dii mi wulaa bɔi. ¹² Mi puɔraa Tisike-i Efesi.

† 3:9 Sanesibaa: Ku birii a saanu baa cerma Girekimma-na ma nyegāan wuɔ «Sanesi baa Sāmbiresi». Nieŋ 3.8.

13 Da ŋ ta ŋ jo, ŋ biε mi waan-ŋonŋoruo-i Karpusi wulaa dii Torasi-i-na ŋ ji hã-mi, baa seɛbaa-ba-i. Cãaniŋ-seɛbaa-ba* kũngu yaa dii kpelle yan.

14 Alɛsãndire maŋ fãnaŋo-i, u ciε karaaŋgu baa-mi cor, Itienŋo ka pã-yo ku sɔlaaŋgu. 15 Inŋ waanŋ Diilonŋ-nelma maŋ, u ciinaana-meɪ hiere, a ce dumaanŋo-na bel ŋ feɾε yuɔ.

16 Baŋ'a ba ce mi ándaanŋu-i yidielãngu-na, molo saa cu mi huonŋ-nu, ba naana-miε hiere. Diilo baa yuu-ba ku cẽmelle. 17 Baŋ fiε nanna miε, Itienŋo saa nanna-miε; u hãa-mi holle mi waŋ u maama-i maŋ saaya ma waŋ dumaa. *Niεraamba-i niεiŋa-na hiere ba nuɔ-ma ka saa. Aa u tiraa hũu-mi kuliŋgu nammu-na†. 18 Itienŋo ka cor tuɔ hiel mi yunŋu-i wɛima-na hiere; u ka kor-mi aa ce mi suur u nelle-na. Bɔbɔima gbɛ baa u yaa-i hɔnni maŋ jonŋ. Ma ciε.

Jaaluperiengu

19 Jaal Pirsika-i‡ baa Akilasi-i a naara Onesifɔr dumellenŋ-baamba-i ŋ hã-mi. 20 Erati tiyãa dii Korɛnti. Turofimu saa da hɪnni mi yan-yo dii Miletɪ.

21 Gbãŋ ŋ jo aa waanŋu suɔ da ku tã.

Ebulusi pãa ŋ jaaluŋgu, baa Pudɛnsi-i, baa Linusi-i, baa Kulodiya-i a naara Diilonŋ-dũŋ-baamba namba-i hiere.

22 Itienŋo tɛ baa-ni. U kãyã-neɪ hiere.

* **4:13** Cãaniŋ-seɛbaa-ba: Bafamba taa ba ce cãani yaa ŋaa seɛbaa ba nyegɛŋ. † **4:17** Kuliŋgu nammu-na: Ku biriɪ a saanu baa cerma. Ma nyegãanŋ girɛkimma-na wuɔ: Aa tiraa hũu-mi jara nuŋgu-na. ‡ **4:19** Pirsika yerre nande yaa Pirsili. Niεŋ Pɔpuɔɾ. 18.2.

Polɔ nyɛg̃aan sɛbɛ maŋ há Tite-i Nelmuoyamma

Tite waa Pol wuɔratienɔ naŋo. Nga u saa waa *Yuifuyiɛŋo; u waa *nieryiɛŋo aa hũu Yesu maama-i (Gal. 2.1-3). U k̃ayã Pol bɔi u maacemma-na. Polɔ nyɛg̃aan sɛbɛ daayo-i hã-yo huɔŋgu maŋ nuɔ-i, u waa Kireti. Pol naa ce u t̃ena terienɔgu-na duɔ k̃ayã Diilonɔ-dũŋ-baamba-i ba suɔ ba maacemma belma Diilonɔ-dũŋgu-na.

Pol piye Diilonɔ-dũŋ-baamba yaataambaŋ gbɛ ba waa dumaa, aa cira bamaŋ miɛlãaŋ Diilonɔ-nelma-i ba pira nuɔmba-i, ba ta ba nuola-bei (sap. 1). U pigãaŋ Tite-i uŋ saaya u waŋ mamaŋ baa Diilonɔ-dũŋ-baamba-i: Bĩncuɔmba-i, cicɔraamba-i, naaciamba-i baa kɔraamba-i, nelieŋo nelieŋo baa u nelma (sap. 2). Ku huɔŋgu-na, u dii u nuŋgu-i Diilonɔ-dũŋ-baambaŋ saaya ba ta ba wuɔ gboluɔŋgu maŋ, aa da na ta na nunu na-naa t̃enamamma-na kuŋ faa dumaa (sap. 3).

Jaaluŋgu

¹ Muɔ Pol, muɔmei nyɛg̃aan sɛbɛ daayo-i. Mi cãa Diilonɔ aa tiraa waa Yesu-Kirsa *pɔpuɔrbilonɔ muɔ. Diilonɔ yufellenɔ hilaa bamaŋ nuɔ-i, u puɔraa-mi wuɔ mi k̃ayã-bei ba hũu u maama-i aa pigãaŋ-ba ninsoŋo-i ba da ba ta ba wuɔ u hũmelle-i fafamma. ² Mafamma da ma ce, Diilonɔ-i Ninsontienɔ uŋ pãa cicɛlma maŋ nuŋgu-i aa suɔ duɔ j̃ina miwaanɔ-i, ba ka ta ba h̃ɪŋ ma taalunɔgu. ³ Diilonɔ-i i koŋkortienɔ uŋ ŋa naa dii huɔŋgu maŋ duɔ kor nelbiliamba-i, kuŋ juɔ hi, u puɔr-mi baa u nelma-i mi ta mi wuɔra mi waŋ-ma baa nuɔmba-i ba da ba suɔ-ma.

⁴ Tite, mi nyɛg̃ɛŋ sɛbɛ daayo-i da mi hã nuɔnei baa-yo. Mei fɛrɛŋ bieŋo'i nuɔŋo-i i Diilonɔ-hũmelle-na. I To-i Diilonɔ-i baa i Koŋkortienɔ-i Yesu-Kirsa-i ba k̃ayã-niɛ aa fɛ ŋ huɔŋga-i.

Diilonɔ-dũŋ-baamba yaatieŋo s̃inni-i

⁵ Tite, mi yaan-ni Kireti-i-na ŋ da ŋ perienɔ maacemma maŋ t̃iyãa cemma terienɔgu-na aa ŋ da ŋ wuɔra fiɛl yaataamba hã Diilonɔ-dũŋ-baamba-i nilɛiŋa-na hiere ŋaa miŋ waan-ma baa-ni dumaa. ⁶ Da ŋ'a ŋ fiɛl umaŋ, cãlmuɔ saa saaya u da-yuɔ aa u saaya u waa ciɛŋo diei tienɔ. U bisãlmba saaya ba hũu Yesu maama-i, ba ciluɔ saaya u vii aa ba saaya ba ta ba nu ba bĩncuɔmba nunni-i. ⁷ Diilonɔ-dũŋ-baamba yaatieŋo ce Diilonɔ-maacemma, a ce dumaanɔ-na cãlmuɔ saa saaya u da-yuɔ. U saa saaya u waa bombolmantienɔ, u huɔŋga saa saaya ka maar-o, u saa saaya u tuɔ ce koŋhiliŋgu, u saa saaya u waa bɛrkartienɔ, u saa bi saaya u tuɔ wuo huhurma-na. ⁸ Ku saaya u tuɔ suɔ niraamba belma aa waa ãnfammancerɔŋo. Ku saaya u waa nelnurãŋo, aa waa nelviinɔ, aa tiraa waa Diilonɔ-nolho. Ku saaya u tuɔ suɔ u fɛrɛŋ belma. ⁹ Kutienɔ saaya u nyaar Diilonɔ-nelma-na a wuɔ ma hũmelle-i ŋaa uŋ hãalãayã-mɛi dumaa, ku yaa u ka gbãa waŋ-ma fafamma a dii sireiŋa nuɔmba-na aa da nuŋgu nuharuntaamba-na.

Bel ŋ fɛrɛ coikartaamba-na

¹⁰ Na saa da, yaagbãrãamba maaraaya; ba nunni sa suɔ aa dɔl. *Yuifubaa-ba maŋ suurii Yesu horre-na, ba yaa bɔi. Da ba ce ba ta ba

piiye ba t̄aal banamba-i. ¹¹ Maman̄ saa saaya wamma, ba wan̄ ma yaa-i da ba da nall̄a ba nien̄a-i. Baa yan̄ ba cor baa-ku, ba guɔla dumien̄a b̄oi dumaan̄o-na. ¹² Ba nellen̄-tobiŋo nan̄o waa tuɔ suɔ yiɛŋgu, u saa fuoma, u waan̄-ma wuɔ: «Kiretitaamba sa wan̄ ninsoŋo gbula. Ba balaan̄ ŋaa k̄el̄aamba aa tiraa waa yentaamba. Ba yii baa ba kus̄unni yon̄.» ¹³ Uŋ waan̄ maman̄, u saa kar coima. Terien̄gu fan̄gu-na, fulnu-bei ŋ wan̄ ninsoŋo-i baa-ba ku yaa ba ka vii Diilon̄-h̄umelle-na. ¹⁴ Wan̄ baa-ba wuɔ ba baa fer Yuifu ba yiinat̄imma-i, ninsoŋo s̄i; aa nuɔmba man̄ ciinaana ninsoŋo-i, ba baa cu ba nelma huon̄-nu. ¹⁵ Nelien̄ nuɔ ŋ huɔŋ da ka waa welewele, ŋ weima-i hiere ma bi waa welewele dum̄ei. Ŋga baman̄ guɔlaaya ba fere aa ciina Diilon̄o-i, fafaan̄gu diei kuu si dii-bei. Ba balaan̄ baa ba h̄ommu-i hiere. ¹⁶ Ba wuɔra ba piiye wuɔ bafamba suɔ Diilon̄o-i, a ne da ban̄ ceŋ kuman̄ ku piḡaan̄ wuɔ ba sa suɔ-yo. Ba balaan̄ cor, ba sa nu nelien̄ andaan̄gu, anfafamma yaraa-ba cemma ma k̄un̄gu-na hiere.

2

Bab̄incuambaŋ saaya ba waa dumaa

¹ Tite, Diilon̄-h̄umellen̄ taaran̄ kuman̄, nuɔ ta ŋ h̄aal̄a nuɔmba-i ku yaa-i. ² Wan̄ baa bab̄incuamba-i wuɔ ba ta ba suɔ ba fereŋ belma, ba waa b̄inc̄ofafaamba, ba waa nelnur̄aamba aa ba nyaar Diilon̄-maama-na, ba yan̄ nelnyulmu waa-bei, aa ba waa h̄oh̄inantaamba.

³ Aa ŋ bi wan̄ baa cic̄raamba-i wuɔ ba ta ba ce Diilon̄-bis̄al̄ŋ temma. Ba yan̄ sikuɔŋa-i, ba baa bi yan̄ kolma ta yaan̄ga bei. Ba ta ba dii nelfafamma nuɔmba t̄unni-na. ⁴ Ku yaa cabis̄al̄mba ka ta ba suɔ ba d̄ol ba b̄olbaa-ba-i baa ba bis̄al̄mba-i. ⁵ Ba ka ce nelnur̄aamba, baa cafafaamba. Ba ka yiɛra terduɔŋ-nu aa vii aa ta ba siɛ ba b̄olbaa-ba wulaa. Mafan̄ da ma ce, molo siɛ da b̄iɛna Diilon̄-h̄umelle yerre-i.

Titeŋ saaya u ce kuman̄ h̄a naaciemba-i

⁶ Dii nelma naaciemba t̄unni-na wuɔ ba yan̄ bis̄ans̄inni-i. ⁷ Nan̄ fere-i, ŋ saaya ŋ yan̄ ŋ ciluɔ fa weima-na hiere; ba ta ba ne u yaa-i aa ta ba ce. Ta ŋ wan̄ Diilon̄-nelma-i baa-ba man̄ yer̄ dumaa; baa ta ŋ puona baa-ma. ⁸ Ŋ nelma saaya ma koŋ, huhurma saa saaya ma waa-m̄ei, ku yaa ŋ biḡaar̄aamba siɛ da c̄al̄-e. Mafan̄ da ma ce, ba yammu ka ture.

K̄oraambaŋ saaya ba waa dumaa

⁹ K̄oraamba saaya ba ta ba siɛ weima-i hiere ba nebimba wulaa. Ba ta ba ce ba h̄ommu-i. Ba baa ta ba fanu baa-ba. ¹⁰ Ba baa bi ta ba cuo ba naḡan̄-niini-i. Ba yan̄ aa ba firnu ba h̄ommu-i baa-ba, ku yaa nuɔmba ka siɛ Diilon̄-nelma-i, u yaa i koŋkortien̄o-i.

Diilon̄o hujarre yaa kuraa-ye

¹¹ Na saa da, Diilon̄o piḡaan̄-ye u hujarre-i a ce nelbiliemba-i hiere ba da ba gb̄aa kor. ¹² Diilon̄ uŋ cie hujarre-i yiɛ, ku cie i hiel i nan̄ga kuubabalaan̄gu cemma-na, aa ce i sa gbar nyaanu i yufien̄-niini-i banamba temma-i. U cie kufan̄gu-i i die gb̄aa bel i fere fafamma nyun̄go ku b̄aan̄ daaku-na, aa vii aa tie ce Diilon̄o huɔŋga-i ¹³ i cie yibuɔ man̄ in̄ h̄in̄ u taalun̄gu-i. Yiin̄gu fan̄gu-na, i ka da Dombuɔ b̄ob̄oima-i, i ka da i koŋkortien̄o-i Yesu-Kirsa b̄ob̄oima-i. ¹⁴ U yaa h̄aa-ba u fere ba ko-yo i solaan̄gu-i duɔ hiel i yunni-i ambabalma-na aa miḡaan̄ i h̄ommu-i da welewele ce-ye fuɔ baan̄ miɛ i die gb̄aa tie kuye anfafamma cemma-i.

¹⁵ Niŋ saaya ŋ ta ŋ waŋ mamaŋ ma yaa mafamma-i. Nuɔnei yaatien nuɔŋo-i, ta ŋ dii sirɛiŋa bei aa ŋ bi ta ŋ nuola-bɛi. Baa yaŋ molo ce yaadolle baa-ni.

3

Diilonŋ uŋ taaraŋ wuɔsaŋgu maŋ

¹ Ta ŋ titirre-mɛi baa Diilonŋ-dūŋ-baamba-i wuɔ ba saaya ba ta ba siɛ fāamaambaa-ba wulaa baa yuntaamba bi wulaa. Ba ta ba nu ba nunni-i aa ta ba kuye kuufafaŋgu cemma-i. ² Ba baa waŋ ādaparaŋgu a hā moloŋo, ba baa ce bɛrru baa moloŋo. Ba suɔ ba fɛrɛŋ belma aa ba bi bel nuɔmba-i hiere da h̄ɛh̄ɛ. ³ Na saa da, miɛ fɛrɛ-i i waa dumɛi, i saa tiɛ suɔ kuyunŋu. I saa tiɛ h̄u aŋh̄uuma. Ii naa pira, i taa i ce kumaŋ dɔlaanunŋ-yiɛ yonŋ, aa i yufienŋ-maama naa ta yaanŋa yiɛ. I maacemma saa naa fa, nenemunŋu waa-yiɛ. I waa pɔpɔraaŋ miɛ aa i taa i bigāaŋ i-naa. ⁴ Nga Diilonŋo-i i koŋkortienŋ uŋ juɔ'a u ka pigāaŋ nuɔmba-i u fafaŋgu-i baa u nelnyulmu-i yiinŋu maŋ nuɔ-i kuŋ juɔ hi, ⁵ u kuraa-ye. Inŋ hii ce ānfafamma maŋ, u saa ne mafamma aa kor-e dɛ! Nga i hujarre'i kuɔ-yo u kor-e. U hāa-ye u *Yalle yaa a kor-e. U Yalle caya-yiɛ hūmmaŋ temma a hur i āmbabalma-i a ce-ye nelfelaŋ miɛ i donŋ tiɛ ce ānfɛlɛŋo. ⁶ U puɔraa i koŋkortienŋo-i Yesu-Kirsa yaa jo baa-de sām̄baga yufelle ji hā-ye. ⁷ U ciɛ mafamma-i wuɔ uŋ dɔlaa-ye aa ce-ye nelviin miɛ, inŋ h̄iŋ ciɛlma maŋ taalunŋu-i, i ce ma taanŋ miɛ.

Bel ŋ fɛrɛ terbiɛnataamba-na

⁸ Nel daama-i nuharunŋu si dii-mɛi, mi taara ŋ waŋ-ma kuola-mɛi, ku yaa bamaŋ haa ba nanŋa Diilonŋo-na ba ka ta ba kuye ānfafamma cemma-i. Ku faa aa ku kāyā nuɔmba-i hiere. ⁹ Baa nyiesiŋ nelma maŋ yunŋu si dii-mɛi, b̄incuɔŋ-yirɛiŋa-i, cɔcɔgɔluɔ-i, ādapirre-i *ānj̄inamma-na, hiel ŋ nanŋa niɛ. Mamaŋ mafamma-i daama-i hiere yunŋu si dii ma diei nuɔ, ma sa kāyā nelienŋo. ¹⁰ Da kuɔ nelgboronŋo dii na hɔlma-na, da ŋ gboya-yuɔ ku yu i hāi aa u saa nanna, hiel-o na hɔlma-na. ¹¹ N̄ suyaa kerre wuɔ fuɔ temma-i u naana Diilonŋ-hūmelle-i. Aa uŋ yagaraa cor tuɔ ce kuubabalaŋgu-i, u kɔsuɔŋ u fɛrɛ'i dumaanŋo-na.

Andaperienŋu

¹² Artemasi-i baa Tisike-i mi ka saanŋ unaa kā na wulaa. Duɔ kā, ŋ gbāŋ ŋ jā-mi Nikopolisi-i-na; mi taara mi ka ce waanŋ-huonŋu-i kusuonŋ-nu'i. ¹³ Senasi maŋ piiyenŋ u kāyā nuɔmba-i ḡɛŋgerbaa-ba-na, gbāŋ ŋ kāyā-yuɔ baa Apolosi-i, da ba biɛ hūmelle-i b̄iŋkūŋgu baa naa ba wulaa. ¹⁴ I natobimba saa saaya ba waa yonŋ nelbiliemba; ba saaya ba hāalā ānfafamma cemma-i ta ba gbā ba kāyā sūntaamba-i.

¹⁵ Bamaŋ dii baa-mi hiere bande-i-na ba pāa ŋ jaalunŋu. Inŋ daa j̄naamba maŋ Yesu horre-na, jaal-ba ŋ hā-ye.

Diilo kāyā-nɛi hiere.

Polη nyεgāaη sebε maη hā Filemō-i Nelmuoyamma

Filemō waa nelbuō. U nuō Yesu maama-i Pol yaa wulaa-i aa hūu-ma. U waa tēna Kolōsi. Kōraamba waa baa-yo. U kōriεηo naηo-i ba taa ba bī-yo Onesimu. Onesimu ji gbar aa naa yaη-yo. Uη gbaraa dumaanjo-na, yiηgu naηgu-na u kā ka da Pol dii kaso-i-na. Pol wuō piieye Yesu maama-i baa-yo fuō wuō bi hūu-ma.

Huōηgu naηgu juō hi, Pol wuō saan-yo hā u yuntienjo-i baa-yo. Ku waa kōriεηo maη duō gbar aa ba hi-yo bel-o, ba sa puona baa u kūōma huolma-i. Sebε daayo nyεgēmman-yun-gu yaa kufan-gu-i duō cārā Filemō-i wuō u ce jande aa u yaη Onesimu bir suur u dumelle-na, u baa gāη baa-yo, u yaη aa u bel-o fafamma kεεε ba ciε baaduōmba *Kirsā horre-na.

Pol hiiriye u yalle-i baa u jienjo-i u sebε-i-na. U sa guor-o, u sa kpakpaa-yo, u saa bi ciε-yo wuō u baa ce kumaη saaya cemma Onesimu-i-na. Nga Kirsā nelnyulmuη migāaη tēnamma-i dumaa, u piieye ma yaa da ma tēnu u jienjo-i baa bamaη ka kalaη sebε daayo-i hierε.

Jaaluηgu

¹ Muō Pol, ba bilaa-mi dii-mi kaso-i-na Yesu-Kirsā maama-na. Muō baa mi natobiηo-i Timote-i, miεmei nyεgāaη sebε daayo-i diε hā-ni Filemō. Nuōnei i jien nuō, nuōnei i nabentien nuō maacemmaη-hūmelle-na. ² I bi nyεgāaη-yo diε hā Diilon-dūη-baamba maη tigiη η dumelle-na baa i tūo-i Apiya-i a naara Arsipe-i fuō maη vaa u fεεε tuō ce Diilon-maacemma-i baa-ye. ³ I To-i Diilonjo-i, baa Itienjo-i Yesu-Kirsā-i, ba kāyā-nei aa fε na hōmmu-i.

Pol nuō Filemō maama-i

⁴⁻⁵ Filemō, niη dōl Diilon-dūη-baamba-i dumaa, baa niη haa η naηga-i Itienjo-i Yesu-i-na dumaa, mi nuō-ma hierε. A ce dumaanjo-na, da mi ta mi cārā Diilonjo-i huōηgu huōηgu, mi ta mi jaal-o η maama-na. ⁶ Mi cārā Diilonjo-i wuō niη hūyāa u maama-i i waa horre maη nuō-i daade-i, u yaη di ta di kā baa di yaan-ga, ku yaa *Kirsāη ciε ānfafamma maη yiε, nuōmba ka suō-ma. ⁷ Kpōr, niη dōl Diilon-dūη-baamba-i dumaa, ku fiε ba hōmmu-i, a ce dumaanjo-na ku dōlaanu-miε cor aa tiraa dii sirεiηa miε.

Pol cārā Filemō-i a hā Onesimu

⁸ Filemō, *Kirsā yerre-na mi gbāa guor-ni η ce kumaη saaya cemma. ⁹ Nga mi niε da ku bōyaa mi ne niη dōl nuōmba-i dumaa, aa cārā-niε ku yaa faa. Muō Pol, mi yaan-ga cāa, a naara kufan-gu-i ba diyaa-mi kaso Yesu-Kirsā maama-na. ¹⁰ Mi cārā-niε da mi hā Onesimu* yaa-i. U nuō Kirsā maama-i mi nuηgu-na kaso-i-na bande-i-na aa hūu-ma, a ce dumaanjo-na u ciε mi biεηo. ¹¹ Diεlūō-i-na, u saa tuō fa wεima u hā-ni, ηga fiεfiε-i-na, u ka fa a hā nuōηo-i aa bi fa hā muōηo-i.

¹² Mi saan-yo da mi hā-ni, uu dii ηaa mei fεrεη tāmman-woηo ¹³ Miη yēη kaso-i-na bande-i-na *Neldōdōlma maama-na, mi taa mi taara mi jīna-yuō mi caaη-nu u tuō ce mi maacemma-i naη fuon-gu-na. ¹⁴ Nga mi sa taara

* **1:10** Onesimu yun-gu yaa wuō «fa wεima».

mi ce kumaŋ sa dɔlaanuŋ-niɛ. Mi sa taara mi guor-ni η ce ɔnfafamma hã-mi. Mi taara da η'a η ce kumaŋ hã-mi ku hel nan fereŋ huɔŋ-na.

¹⁵ Ku gbãa ce Onesimu furaaya η caaŋgu-na da huɔŋgu cɛllɛ aa duɔ bir kã ka waa baa-ni gbula hai gbãa suɔ? ¹⁶ Gboluon daaku-na, baa bel-o ŋaa kɔriɛgbãŋgbãlãŋo, bel-o ŋaa η nelkpekpelŋo. U maama dii kpelle mi huɔŋga-na; ŋga uŋ kãŋ na da na ka tɛna baa na-naa, a naara nan tiraa na ye Itienɔ baan namaa na hã-i-na, u maama saaya ma waa kpelle nan huɔŋga-na a yan muɔŋo-i. ¹⁷ Da η ta η kãŋ-mi η jɛŋ muɔ, bel-o ŋaa nin bilaa muɔŋo-i dumaa. ¹⁸ Da kuɔ u cãlãa-ni baa weima, sisɔ η cɛmelle dii-yuɔ, muɔmei ka pã-de hã-ni. ¹⁹ Muɔ Pol, muɔmei nyegãan nel daama-i baa mi fereŋ nanŋa wuɔ mi ka suu u cɛmelle-i. Ŋga η saaya η suɔ wuɔ mei bi cɛmelle dii nuɔŋo-na: Ŋ saaya η pã η fere a hã-mi.† ²⁰ Mi natobin nuɔ, jande, ne Itienɔ-i aa η ce-ma ŋaa min waan-ma dumaa; ne Kirsai aa η fɛ mi huɔŋga-i.

²¹ Min yeŋ terienŋu maŋ nuɔ-i, mi suyaa wuɔ min waan mamaŋ baa-ni daama-i η ka ce-ma, aa tiraa suɔ wuɔ η ka ce cor kufaŋgu-i.

²² Nan cãrãŋ Diilonɔ-i, mi suyaa miɛ mi ka da hũmelle-i kã na wulaa, terienŋu faŋgu-na, ta η tigiin mi muncɔmmu-i η cie-mi.

Jaaluperienŋu

²³ Epafirasi pãa η jaaluŋgu. Uu bi dii baa-mi kaso-i-na Yesu-Kirsa maama'i nuɔ-i. ²⁴ Marke-i baa Aritarke-i baa Demasi-i a naara Like-i, bafamba dii baa-mi i tie ce Diilon-maacemma-i, ba bi pãa η jaaluŋgu. ²⁵ Itienɔ-i Yesu-Kirsa kãyã-nei.

---

† **1:19** Filemɔ hũyãa Yesu maama-i Pol yaa wulaa-i ku'i cie Pol wuɔ u cɛmelle dii-yuɔ.

Sɛbɛ maŋ nyɛg̃aaŋ há Ebirebaa-ba-i Nelmuoyamma

Umaŋ nyɛg̃aaŋ Ebire ba sebɛ-i, kutienɔ nyɛg̃aaŋ-yo a vii *Yuifubaa-ba maŋ hũyáa Yesu maama-i aa ba ta ba muliɛŋ-ba ma maama-na. U diyaa sireiŋa bei Yesu hũmelle wuɔsaŋgu-na; wuɔ da ba fie ta ba muliɛŋ-ba di maama-na, ba baa yaŋ ba kũɔma seŋ.

U tagaaya pigāaŋ-ba wuɔ Yesu-i ponsaaŋ-wuonɔ sɪ: U yaa Diilonɔ-Bieŋo-i. Diilonɔ cie u yaa-i *jigāntaamba yuntienɔ-i. Yesu jigāntesinni den baa Yuifu ba niini-i. Bafamba taa ba kor Diilonɔ-i baa tāmmanɔ-niini, ŋga ba niikonni saa ta ni gbā ni pir neliɛŋ āmbabalma. A ne da Yesu yaa cie u fɛɛ tāmmanɔ-kũŋgu a pā u fɛɛ há Diilonɔ-i. U cie ku yaa-i a pir i āmbabalma-i a dii-ye i-naa nuɔ baa Diilonɔ-i. Dumandɛ-i-na, u taa yaŋga yiɛ ka tɛna Diilonɔ caaŋ-nu tuɔ cārā-yuɔ u hā-ye (sap. 1–9).

Sebɛtienɔ diyaa sireiŋa bei Diilonɔ-dũŋ-baamba-na. Sebɛ periema-na, u tiraa dii sireiŋa bei wuɔ ba baa bir baa ba huonɔ Diilonɔ-hũmelle-na. Ba ne yiinataambaŋ wuɔyaa-de dumaa aa ba ta ba ce ba temma. Ba ta ba ne Yesu yaa u diei yonɔ. Ba hírá muliɛma-i aa ba siɛya ba kũɔma-i fuɔ ku bálma (sap. 10–13).

Diilonɔ puɔraa u Bieŋo-i baa u nuŋ-āndaanɔ-i

¹ Yiinaa-i-na, Diilonɔ taa u ce u *pɔpuɔrbiemba yaa ta ba piiye baa i bincuɔmba-i. Baŋ piiye baa-ba ku yuu niele, aa ba piiye baa-ba sinni bei-na. ² Ŋga fiefie-i-na, yiperien daani-na, u cie u Bieŋo yaa piiye baa-ye. Diilonɔ curaa baa u yaa-i a hiel miwaanɔ-i, aa bir bimbinni-i hiere dii u naŋ-na. ³ Diilonɔ bɔbɔima da u yaa nuɔ-i, u fũnuŋ ko Tuonɔ-i. U nuŋ-āndaanɔ dii baa fɔŋgũɔ. U bilaaya bimbinni-i hiere baa ku yaa-i. U pirii nelbiliemba āmbabalma-i aa nyugũŋ ka tɛna Diilonɔ-i Wɛimantienɔ caaŋ-nu dii dɔrɔ-i-na. ⁴ Diilonɔ-Bieŋonɔ maaraa *dɔrpɔpuɔrbiemba-i dumaa, u yerre bi maaraa ba yireiŋa-i dumɛi.

Diilonɔ-Bieŋo maaraa dɔrpɔpuɔrbiemba-i

⁵ Na daa Diilonɔ gbɛ *dɔrpɔpuɔrbilonɔ hayo-i dede wuɔ:

«Mi Bieŋo yaa nuɔŋo-i.

Muɔmɛi huɔŋ-ni nyunɔŋo-i-na.»*

Sisɔ u piiye dɔrpɔpuɔrbilonɔ hayo-i maama-i dede wuɔ:

«Mi ka ce u To muɔ, u ka waa mi bieŋo.»†

Na nuɔ-ma dede wɛi? ⁶ Ŋga un'a u saanɔ u Bepoldɛlāŋo-i híɛma-na, u ciera wuɔ:

«Dɔrpɔpuɔrbiemba-i hiere ba ta ba dũuna ba jaal-o.»‡

⁷ Unɔ waanɔ mamananɔ dɔrpɔpuɔrbiemba kũŋgu-na, u ciera wuɔ:

«Mi gbāa ce mi dɔrpɔpuɔrbiemba bir fafalmu,

mi gbāa ce mi maacembiemba bir dāamu.»§

⁸ Ŋga u Bieŋo kũŋgu-na, u ciera:

«Nuɔŋo-i Diilonɔ nuɔ, ŋ yuntɛstinni dii gbula.

* 1:5 Gbeliemanɔ-nalāanɔ (Psaume) 2.7 † 1:5 Samiel sebehāallɔ (2 Samuel) 7.14 ‡ 1:6 Gbeliemanɔ-nalāanɔ (Psaume) 97.7 § 1:7 Gbeliemanɔ-nalāanɔ (Psaume) 104.4

N sa ce η fāamaanstnni-i baa huhurma.

⁹ *Kumanj vii, ku yaa dālaanuj-niε, η bigāan āmbabalma fuo.*

Diilo, ku'i ciε η Diilonjo hiel nuōni η nabaamba hālma-na

a hure namma-i niε a ce-ni nelbuo nuo a fε η huōngga-i.»*

¹⁰ *U bi tiraa cira:*

«Itie, nuōni hielaa hēma-i dii ku domma-na,

nanj fεrε η nammu yaa maa dōrō-i.

¹¹ *Nifanni-i daani-i hiere ni ka gbuo,*

ηga nuo fuo η sa ji gbuo dede.

Ni ka vāa hiere ηaa komparammu.

¹² *N ka pumannu-niε ηaa banj pumannuj jonjgoruo dumaa jina katuōnggu.*

N ka hor-ni ηaa banj hor niidiini dumaa.

ηga nuo nii dii η temma-i η sa ji kā terienju.»†

¹³ *Diilonjo gbε dōrpōpuōrbilonj hayo-i dede wuo:*

«Jo η ji tlena mi caan-nu;

aa η yanj mi mal η bigāarāamba-i hā η ce η bāanju-i beī.»‡

¹⁴ *Dōrpōpuōrbiemba dii yonj ta ba ce Diilonjo maacemma; molo sa da ba yufelle. Diilonjo puōr-ba ba ta ba jo ba kāyā uj ka kor bamanj.*

2

Bilaan Diilonj-nelma-i nammu hāi

¹ Manj juo waa dumaanjo-na, inj nuo Diilonj-nelma manj, i saaya i gbuu bel-ma nammu hāi, ku yaa i sie ji nanna hūmelle-i. ² Na saa da, *dōrpōpuōrbiemba manj dōrpōpuōrbiemba, ba nelma waa baa fōngūo. Umanj duo yagar ba nunju-i uj taaranj kumanj u da-ku. ³ Nga konjoro daayo temma nelma-i, diε bel-ma baa i nanyuōnggu, i ka ce niε gbāa kor yaahuolo-na? Itie fuo fεrε yaa juo baa nel daama-i dēlūo, ku huōnggu-na, bamanj nuo-ma Itienjo nunju-na, ba tiraa tir-ma wuo ninsojo. ⁴ Ma tirma-na, Diilonjo taa u ce gbεrε-wεima bōi, baa nelma bōi, duo hiel coima-i ba nunni-na, aa bi tuo cal u *Yalle papāmungu-i a saa baa kuj dōlaanu fuo fεrε-i dumaa.

Yesu juo baa konjoro

⁵ Inj wanj miwaanfelεjo manj maama-i wuo u jo dii, Diilonjo saa hā *dōrpōpuōrbiemba baa u tesinni-i. ⁶ Ma nyεgāan Diilonj-nelma-na terienju nanju-na wuo:

«Diilo, yunj haku-i dii neliεjo-na

aa η bel-o fafamma belj daama temma-i?

Yunj haku-i dii nelbilonjo-na

aa η vaa η fεrε baa u kūnggu-i vaanj daama temma-i?

⁷ *N birii-yo dōrpōpuōrbiemba huōnggu-nu cεlle. N ciε u ce bōi.*

⁸ *N haa-yo bimbinni-i hiere ni yunj-nu.»**

Da kuo Diilonjo haa neliεjo-i bimbinni-i hiere ni yunj-nu, ku yunju yaa daaku wuo bīnkūnggu si dii kumanj tīyāa neliεjo si dii ku yunj-nu. A ne da i sa da neliεjo yuntesinni-i bimbinni-na hiere fiεfiε-i-na yogo. ⁹ Nga Diilonj uj birii Yesu manj dōrpōpuōrbiemba huōnggu-na cεlle, i daa u ciε u ce bōi. Uj kuu kuliinggu manj, Diilonjo niε ku yaa-i aa ce u ce bōi. Terienju

* **1:9** Gbeliemanj-nalāanju (Psaume) 45.7-8 † **1:12** Gbeliemanj-nalāanju (Psaume) 102.26-28

‡ **1:13** Gbeliemanj-nalāanju (Psaume) 110.1 * **2:8** Gbeliemanj-nalāanju (Psaume) 8.5-7

fanġu-na, Diilonġo hujjarre yaa cie u nal kuliġgu-i ne nelbiliemba-i hiere ba maama-na.

¹⁰ Diilonġo maġ hielaa bimbinni-i hiere, aa bimbinni-i hiere ni tiyāa fuo tēma, u taa u taara nuomba bōi suur u nelle-na ta ba ce ba bāanġu-i baa-yo. A ce dumaanġo-na uu naa saaya u yaġ Yesu muliēġ a perienġ u jommanġ-yunġu-i duo gbāa duo puur hūmelle-i hā-ba. ¹¹ Yesu yaa piriinġ nelbiliemba āmbabalma-i. Fuo fere-i baa uġ piriī bamaġ āmbabalma-i, Toduġ bisālmba. Ku'i cie senserre sa da-yo u duo bī-ba u hāmba. ¹² U ciera wuo:

«Diilo, mi ka waġ η maama baa mi hāmba-i,

mi ka gbeliēġ-ni η baamba hōlma-na.»[†]

¹³ U tiraa cira wuo:

«Muomi ka haa mi nanġa-i Diilonġo yaa nuo-i.»[‡]

Aa tiraa cira:

«Muomēi daami baa Diilonġ uġ hāa-mi bisālmba maġ.»[§]

¹⁴ Uġ gbēġ bisālmba maġ, baa dii tāmmaġ-niēmba hiere. Ku'i cie fuo bi ce u fere tāmmaġ-nolġo ba temma, a ku kōsuġ *Sitāni; u yaa diyaanġ kuliġgu-i nuoġ dumieġa-na. ¹⁵ Yesu cie ku yaa-i a kor kuliġguġ taa ku dii korma bamaġ nuo-i. Kuu naa ce-ba ηaa kōraamba. ¹⁶ Ku saa ce ηaa u juo duo ji kāyā dōrġpōuōrbieimba dē, u juo duo ji kāyā *Abiramu hāayēlmba. ¹⁷ Ku'i cie uu naa saaya u ce u fere u hāmba nabieraġo weima-na hiere a jo ji ce *Diilojigāntaamba yuntienġo maġ hujantienġo aa vii baa Diilonġ-jigānġa-i duo pir nuomba āmbabalma-i halanġ-ma ba yunni-na. ¹⁸ Fuo fere uġ mulāanġ baġ taa ba taara ba guoġ u gbeini-i huōġgu maġ nuo-i, u suyaa ku yaanġa-i, a ce dumaanġo-na u gbāa kāyā bamaġ gbeini-i guoġlaanġ.

3

Yesu maaraa Moisi-i

¹ Tobinġ namaa, ku'i cie Diilonġ uġ bīē namaa namanġ hiere ce-na u baanġ namaa, na saaya na ta na ne Yesu yaa-i. Diilonġo puōraa u yaa-i. Inġ waġ Diilonġ-hūmelle maġ maama-i, u yaa di *jigāntaamba yuntienġo-i. ² Diilonġo yaa hāa-yo baa maacemma famma-i. U cie u maacemma-i Diilonġo yaanġa-na maġ saaya ma ce dumaa ηaa *Moisinġ cie u maama-i Diilonġ-dūġgu-na dumaa. ³ Yesu maaraa Moisi-i. U maaraa-yo niē niē? Ba siē gbāa gbeliēġ dūġgu-i ji cor ku matienġo-i. ⁴ Dūnni-i hiere nuomba'i maa-ni ninsoġo, ηga na saaya na suo wuo bimbinni-i hiere Diilonġo'i maa-ni. ⁵ Moisi fuo waa maacembilonġo yonġ. U cie u maacemma-i maġ saaya ma ce dumaa Diilonġ-dūġ-baamba hōlma-na. Diilonġo naa saaya u ji ce mamaġ, Moisi naa wuoġa tuo suōr ma yaa-i. ⁶ Nġa *Kirsā fuo fere yaa Bepolġo-i. U bi cie u maacemma-i maġ saaya ma ce dumaa. U yaa Diilonġ-dūġ-baamba yunġu-na. Inġ haa i nanġa-i kumaġ nuo-i aa tie gbeliēġ i fere, ku maama da ma saa hel i hōmmu-na, miēmēi u dūġ-baanġ miēġo-i.

Diilonġo tigiinġ fiisaanġ-terienġu tuo cie u baamba-i

⁷ *Diilonġ-Yalle daa ma yaa di cira wuo:

«Da na nu Diilonġo nelma-i nyunġo-i-na, ⁸ baa na cīna-mēi

ηaa na bincuoomba nanġ puu baa-yo dumaa

yiinġu maġ ba nanġ fiēġ-yo dii *hēkuraanġu-na.»

⁹ Diilonġo ciera wuo:

[†] 2:12 Gbeliēmanġ-nalāanġu (Psaume) 22.23   [‡] 2:13 Samiel sebehāalġo (2 Samuel) 22.3   [§] 2:13 Isayi (Ésaïe) 8.18

«Na b̄ncuamba daa miŋ ciε kumaŋ bien komuɔŋa h̄ai h̄alma-na,
ŋga ba bilaa diilono-i a feŋ-mi da ba ce-mi ne

¹⁰ ku'i ciε mi cira:

«Ba sa gb̄aŋ haarma,
miŋ taaraŋ ba ce kumaŋ ba yaaŋ-ku.»
Mi huɔŋa duu baa-ba cor.

¹¹ Kaŋ duu baa-ba dumaano-na mi waasa miε:

«Miŋ tigiŋ fiisaan-terienŋu maŋ, ba ceɾaa ba da suur-ku.»*

¹² Tobin namaa, terienŋu faŋgu-na, bilaan na feɾε, na h̄alma-na unaa baa ji ce aŋyagarmantieno a ji tuɔ ciina Cicɛlmantieno-i. ¹³ Nyuŋgo ku b̄aan daaku-na, Diilono tiraa u taara u piye baa-ye. A ce dumaano-na taa na dii sireiŋa na-naa nuɔ yinni maŋ jon; ku yaa biŋk̄iŋgu siε gb̄aa t̄aal unan nuɔ dii-ni aŋbabalma cemma-na a ce-ni aŋyagarmantien nuɔ. ¹⁴ Ii dii *Kirsu kuoyataan miε nyuŋgo-i-na. Nga diε tie taara i t̄ε u kuoyataan miε, in haa i nanŋa-i kumaŋ nuɔ-i dii ku domma-na, i saaya i haa i nanŋa kuɔ. ¹⁵ Ma waan wuɔ: «Da na nu Diilono nelma-i nyuŋgo-i, baa na ciina-mei ŋaa na b̄ncuamba nan puu baa-yo aa ciina-mei dumaa.»†

¹⁶ A ne da na b̄ncuɔŋ haba-i nuɔ Diilono nelma-i aa pu baa-yo? *Moisin hielaa baman hieɾe Esipi-i-na ba'i si wei? ¹⁷ Aa Diilono huɔŋa duu baa haba-i bien komuɔŋa h̄ai h̄alma-na? Baaduɔŋ daaba'i si wei? Ba yaa cal̄aa aa ka ka ku dii h̄εkuraanŋu-na. ¹⁸ Diilono waasaan wuɔ haba-i siε da suur u fiisaan-terienŋu-na? Baaduɔŋ daaba'i si wei? Ba yaa naa yagaraa wuɔ ba siε nu Diilono nuŋgu-i. ¹⁹ Terienŋu faŋgu-na, kumaŋ ciε i b̄ncuamba saa gb̄aa suur fiisaan-terienŋu-na, ku yuŋgu yaa daaku: Ba yagaraa wuɔ ba siε haa ba nanŋa Diilono-na ku'i ciε.

4

¹ Diilon uŋ p̄aa nuŋgu maŋ wuɔ i gb̄aa suur u fiisaan-terienŋu-na, u saa bir-ku yogo. Terienŋu faŋgu-na, bilaan na feɾε, na h̄alma-na unaa baa ji hel h̄ont̄abilono. ² Na saa da, miε in nuɔ *Neldɔd̄olma-i dumaa, i b̄ncuamba bi nuɔ-ma dumεi. Nga ban nuɔ maman, ba saa h̄uu-ma h̄iŋ, a ce dumaano-na ma saa gb̄aa fa wei ma h̄a-ba. ³ Miε maŋ haa i nanŋa Diilon-āndaanŋu-na, i ka suur fiisaan-terien daaku-na. Miŋ gb̄eŋ fiisaan-terienŋu maŋ, Diilono waan kufanŋu maama yaa u nelma-na wuɔ:

«Ku'i ciε mi huɔŋaŋ duu baa-ba mi waasa miε:

«Miŋ tigiŋ fiisaan-terienŋu maŋ, ba ceɾaa ba da suur-ku.»*

Diilono yaa piye dumaa, a ne da u b̄al̄aa u maacemma-i dii miwaanjo j̄namman-huɔŋ-nu. ⁴ Diilon-nelma piye *yit̄enang u maama terienŋu nanŋu-na wuɔ: «Diilon uŋ b̄al̄aa u maacemma-i, wuɔ fiisa nieh̄ai yiŋgu-na.»†

⁵ Ma bi waan bande-i-na wuɔ:

«Miŋ tigiŋ fiisaan-terienŋu maŋ ba ceɾaa ba da suur-ku.»‡

⁶ Baman nuɔ Neldɔd̄olma-i d̄iel̄uɔ, ba yagaraa Diilono nuŋgu-i, a ce ba saa da suur fiisaan-terienŋu-na, a ne da nuɔmba saaya ba suur-kuɔ. ⁷ Ku'i ciε Diilono tiraa dii nyuŋgo ku yiŋgu-i a h̄a-ye. Ban yagaraa Diilono nuŋgu-i, biena boi ku huɔŋgu-na, u juɔ ce *Davidi wan ku maama u gb̄elieman-ɾeini-na. Mi nuŋgu hii nelma famma-i cor t̄i wuɔ:

* 3:11 Gbelieman-nal̄aanŋu (Psaume) 95.7-11 † 3:15 Gbelieman-nal̄aanŋu (Psaume) 95.7-8

* 4:3 Gbelieman-nal̄aanŋu (Psaume) 95.11 † 4:4 Miwaanjo j̄namman-sebe (Gen̄ese) 2.2 ‡ 4:5 Gbelieman-nal̄aanŋu (Psaume) 95.11

«Da na nu Diilonjo nelma-i nyungo-i-na, baa na ctina-mei.»[§]

⁸ Yosuweŋ k̄aa baa *Isirahel-baamba-i kusuŋ-nu, kuɔ fiisaan̄gu waa, Diilonjo naa waa hie tuɔ piiye fiisaan̄gu nan̄ maama? ⁹ Terien̄gu fan̄gu-na, Diilon̄ uŋ cie u maacemma-i b̄al aa fiisa fiisaan̄gu man̄ nieh̄ai yiinguna, ku temma dii ta ku cie u baamba-i. ¹⁰ Uman̄ duɔ da fiisaan̄ daaku-i, u ka fiisa ŋaa Diilon̄ uŋ cie u maacemma t̄i aa fiisa dumaa. ¹¹ Terien̄gu fan̄gu-na, yaan̄ i gb̄an̄ i da fiisaan̄gu fan̄gu-i. Yaan̄ i vaa i fere unaa baa ji yagar Diilonjo nun̄gu-i a ji hel h̄ont̄obilonjo ŋaa i b̄incuɔmban̄ cie dumaa. ¹² Diilon̄-nelma-i nelkulemma s̄i, maa dii baa f̄ɔŋḡuɔ. Ma d̄ol ma yan̄ nunni h̄ai jiḡan̄ga-i. Da ŋ nu-ma, ma suur ŋ huɔŋga-na a fieln̄u ŋ kus̄uŋ-maama-i baa ŋ aŋjoguɔma-i. Ma h̄onu ŋ kus̄uŋ-maama-i ŋaa ban̄ h̄onnuŋ b̄iŋwuonjo dumaa baa jiḡad̄od̄on̄ga. ¹³ Diilon̄ uŋ hielaa b̄imb̄inni man̄ hiere, ku diei saa fuo-yuɔ, u yufelle dii-nie hiere, u da-ni hiere. U yaa kaa yuu-ye baa in̄ cie mam̄an̄ cor hiere.

Yesu yaa Diilojiḡantaamba yuntebuɔ-i

¹⁴ *Diilojiḡantien̄o dii baa-ye. Diilojiḡantien̄o fan̄o yaa Diilojiḡantaamba yuntebuɔ-i. U yaa Yesu-i Diilon̄-Bien̄o-i. U yaa nyuḡaan̄ k̄a Diilonjo wulaa dii d̄oro-i-na. Terien̄gu fan̄gu-na, uŋ piḡaan̄-ye h̄umelle man̄, yaan̄ i bel-de nammu h̄ai. ¹⁵ Mie *Diilojiḡantaamba yuntien̄o-i hujantien̄o, da ku ta ku nuɔl-e, u tuɔ kaal u k̄aȳa-yie. Ba cie weima-i hiere da ba guɔl u gbeini-i ŋaa ban̄ guɔl mie niini-i dumaa, ŋga yinduɔŋgu u saa ji c̄al Diilonjo-i. ¹⁶ Terien̄gu fan̄gu-na, baa na k̄aal̄a, yaan̄ i pie Diilonjo-i hujarrentien̄o-i. Die pie-yo, u ka ce hujarre yie aa firnu u huɔŋga-i baa-ye aa wein̄ da ma da-ye u k̄aȳa-yie.

5

¹ *Diilojiḡantaamba yuntien̄o man̄ duɔ hel nelbiliemba h̄olma-na, u maacemma yaa a t̄ena tuɔ fa ba maama-i Diilon̄-h̄umelle-na. U yaa buolaan̄ Diilonjo-i aa tuɔ p̄a niip̄anni-i u h̄a-yo āmbabalma maama-na. ² Fuɔ fere-i ku bi nuɔl-o Diilon̄-h̄umelle-na, a ce dumaan̄o-na baman̄ sa suyaan̄ kuyun̄gu aa ta ba pira, u suɔ ba belma. ³ Aa kun̄ nuɔl-on̄ dumaan̄o-na, u saaya u kor Diilonjo-i baa t̄amman̄-k̄un̄gu a ce, aa bi kor-o h̄a banamba-i. ⁴ Molo sie gb̄aa bi sire u fereŋ nuɔ dumaa wuɔ fuɔ Diilojiḡantaamba yuntien̄o; Diilonjo'i h̄aa-nin̄ kufan̄gu munyerammu-i ŋaa uŋ h̄aa *Aar̄s̄-i baa-mu dumaa. ⁵ Kuuduɔŋgu yaa baa *Kirs̄a-i, fuɔ fere saa j̄l̄na u fere munyerammu fammu-na, Diilonjo'i j̄l̄ena-yuɔ. U gb̄ie-yo wuɔ:

«Mi Bien̄o yaa nuɔŋo-i,

muɔmei huɔŋ-ni nyungo-i-na.»*

⁶ Terien̄gu nan̄gu-na, u tiraa cira:

«ŋ cie jiḡantien̄ nuɔ a waa ku maacemma-na h̄onniŋ jon̄ Melkisedeki temma.»†

⁷ Yesu naa suɔ wuɔ Diilonjo gb̄aa h̄u-yo kuliinguna, a ce dumaan̄o-na, uŋ waa h̄iema-na, u c̄aar̄a-yuɔ, gbuu c̄ar̄a-yuɔ baa kaas̄iŋgu baa nyinyolma. Uŋ hiiriye u fere dumaan̄o-na Diilonjo yaan̄ga-na, Diilonjo sie u c̄ar̄amma-i‡. ⁸ Uŋ ŋa naa fie waa Diilon̄-Bien̄o, u h̄uȳaa-ma ce s̄ulma-i a nu Diilonjo nun̄gu-i. ⁹ Uŋ cie u maacemma-i ka hi u fuon̄gu-i, ku'i cie

§ 4:7 Gbeliem̄an̄-nal̄aan̄gu (Psaume) 95.7 * 5:5 Gbeliem̄an̄-nal̄aan̄gu (Psaume) 2.7 † 5:6 Gbeliem̄an̄-nal̄aan̄gu (Psaume) 110.4 ‡ 5:7 Nieŋ Like sebe-i-na 22.42-43.

bamaŋ nuɔŋ u nuŋgu-i hiere, u cie ba Koŋkortieŋo a kor-ba gbula. ¹⁰ A ce dumaŋo-na Diilonɔ cie-yo jigāntaamba yuntieŋo Melkisedeki temma.

Bɪncuɔŋ-niiwuoni

¹¹ Terieŋ daaku-na, nelma bɔi dii i die waŋ-ma, ŋga na tūnni sa tiraa ni ye fiefiɛ, a ce dumaŋo-na ma wamma dii kpelle. ¹² Na huɔŋgu cuɔ hūmel daade-na. Naa naa saaya na suɔ yieŋgu ta na hāalā banamba-i, ŋga namei daana yogo ba saaya ba tiraa hāalā-nei Diilonɔ-hūmelle-i ŋaa na suurii-die fɛlemma. Na birii jo nyɔlma-na, a ne da naa naa saaya na ta na wuo bɪncuɔŋ-niiwuoni. ¹³ Umanɔ duɔ tuɔ mɔsūŋ yogo, tonto; u sa suɔ kumaŋ vii baa kumaŋ saa vii. ¹⁴ A ne da niiwuoni yaa bɪncuɔŋ-niini-i. Ni wuoma mieŋ-ba, a ce dumaŋo-na ba suɔ kuufafaŋgu-i bɔ-ku kuubabalaŋgu-na.

6

¹ Terieŋgu faŋgu-na, i ka cor Kirsa hūmelle dommaŋ-kalaŋo-i a tie kā ku yuŋ-terieŋ-nu. Kuu dii ŋaa dūŋgu tuole j̄ena t̄i, i saaya i haaya-kuɔ. I sie gbāa tie titirre nelduɔŋ daama-i yinni maŋ joŋ wuɔ na nanna na cilɔbabalaŋo-i aa na haa na naŋga-i Diilonɔ-na. Mafamma waanɔ cor t̄i baa-na. ² *Batemu ba kūŋgu-i baa a haa ŋ naŋga-i nuɔmba yunni-na aa cārā Diilonɔ-i, ku waanɔ t̄i baa-na. Kuomba siremmaŋ-kūŋgu-i baa Diilonɔ uŋ ka ger nuɔmba yuŋ-maama-i dumaa, ku bi waanɔ t̄i baa-na. ³ I ka yan mafamma-i dumaa aa Diilonɔ duɔ sie i kā yamma.

⁴ Nuɔmba maŋ daa Diilonɔ gbagbaama-i, bamaŋ nalāa Dɔrwuonɔ papāmuŋgu-i ne, bamaŋ daa *Diilonɔ-Yalle-i, ⁵ bamaŋ daa Diilonɔ-nelma fafaŋgu-i, bamaŋ nalāa bāaŋgu maŋ juɔŋ ku f̄ŋgūɔ-i ne ⁶ aa tiraa bir bie ba āncɔlmma-i cor baa-ma, molo cɛraa u gbāa tiraa hiel-ba kuɔ bir dii-ba hūmefafalle-na. Baŋ yaan Diilonɔ-i aa bir suur ba cilɔbabalaŋo-na, kuu dii ŋaa ba birii gbu Diilonɔ-Bieŋo-i *daaŋgu-na a hā nuɔmba ta ba nyɛ-yo.

⁷ Na saa da, diilonɔ duɔ tuɔ dāa fafamma, suonɔgu maŋ da ku ta ku ce d̄imma-i fafamma ku hā ku taamba-i, ŋ da Diilonɔ firiinu u huɔŋga-i baa suonɔgu faŋgu-i. ⁸ Ŋga da ku yan aa ta ku pa huɔni baa jukɛl̄ŋo u kula, ku pigāan wuɔ sofafaŋgu s̄i, ku sie vaaya Diilonɔ ka waasa-kuɔ aa dāamu'i ka caa-ku.

⁹ Mi j̄enaan namaa, in feŋ i piiye dumandɛ-i, i suyaa wuɔ namaaŋo-i na biyaa hūmefafalle yaa-i da na ka kor. ¹⁰ Diilonɔ saa balanɔ. Naŋ cie maacemma maŋ hā-yo, ma sie gbāa karaanu-yuɔ. Naŋ kāyāŋ u baamba-i dumaa, ku pigāan wuɔ u maama dɔlnu-nei. ¹¹ I taara na hieronɔ-i na vaa na fɛɛ dumei fuɔ ku bālma; ku yaa naŋ h̄iŋ kumaŋ taalunɔgu-i, na ka da-ku ku temma-i. ¹² Terieŋgu faŋgu-na, baa na dii yelma na fɛɛŋ nuɔ. Diilonɔ uŋ pāa nuŋgu maŋ, bamaŋ haa ba naŋga yuɔ aa f̄ɛ ba hōmmu-i ta ba cie-ku, taa na ce ba temma.

Diilonɔ-nupālle

¹³ Diilonɔ u naŋ pāa nuŋgu-i baa *Abiramu-i wuɔ hielaa u niele u fɛɛŋ nuɔ wuɔ u ka ce-ma. B̄iŋkūŋgu si dii kumaŋ maaraa Diilonɔ-i u duɔ hiel u niele-i kuɔ, ku'i cie wuɔ hiel u niele-i u fɛɛŋ nuɔ ¹⁴ aa naa cira: «*Coima saa fa, mi ka silaa ce baa-ni aa hā-ni huonɔgu bɔi.*» ¹⁵ Abiramu wuɔ bi f̄ɛ u huɔŋga-i t̄iɛna. Uŋ fiɛ u huɔŋga-i t̄iɛna tuɔ cie dumaŋo-na, Diilonɔ uŋ pāa nuŋgu maŋ baa-yo, wuɔ bi ce-ku hā-yo.

* **6:14** Miwaanɔ j̄namman-sebe (Genèse) 22.16-17

¹⁶ Molon duw wan nelma aa tuw taara na suw wuw ninsoŋo, ŋ da u hielaa u niele-i bɪŋkɪŋgu man maaraa fuw fɛɛ-i. ¹⁷ Diilon ŋ paa nunŋu-i baa baman, ŋ taaran ba suw wuw ninsoŋo, kɛɛ u siɛ ji bir baa huon-āndaanŋu, ku'i ciɛ u hiel u niele-i u fɛɛŋ nuw a haa nupalle-na. ¹⁸ Nelma hāi maan daama-na, Diilonŋo siɛ gbāa bir baa huon-āndaanŋu. ŋ paa nunŋu-i aa hiel u niele-i u fɛɛŋ nuw, u siɛ gbāa ni u saa ce-ma. Terienŋu fanŋu-na, miɛ man gbaraa ji cɪŋ Diilonŋo-na, ŋ'a u ka hā-ye kuman, nel daama dii sirɛiŋa yiɛ bāmbāale i tiɛ hɪŋ ku taalunŋu-i. ¹⁹ In hɪŋ kuman taalunŋu-i, ku yaa miɛ kallonŋ-gboruonŋu-i. I bilaaya ku yaa yiɛra Diilon-hūmelle-na. Ku yaa ciɛ i suw wuw i ka ciɛl kompanga-i suur Diilodubilonŋo-na†. ²⁰ Yesu taa yaanŋa yiɛ suur kusuw-ŋu'i baa i yunnin-maama-i. U yaa ciɛ *Diilojigāntaamba yuntienŋo-i a waa ku maacemma-na hōnnin jon Melkisedeki temma.

7

Melkisedeki sɪnni-i

¹ Melkisedeki* waa Salɛmu jamatigi, aa tiraa waa Dɔrwuonŋo jigāntienŋo. *Abiramun kaa ka ce berru-i baa jamatigibaa-ba-i a yar-ba aa bir tuw jo, Melkisedeki wuw sire ka jārā-yuw a cārā Diilonŋo-i hā-yo. ² Abiramun daa bɪmbɪnni man berru-na, wuw hā-yo cɪnciel calnumma da-ma-diei niɛ hiere. Melkisedeki yerre yunŋu yaa wuw: «Jamatigiviinŋo». A naara kufanŋu-i u waa Salɛmu jamatigi, ku yunŋu yaa wuw Yaafellen-jamatigi. ³ Molo sa suw u to, molo sa suw u nyu, molo sa suw u bɪncɔinŋo nanŋo. U homman-maama saa wan terienŋu, u kuliin-maama saa bi wan terienŋu. A ce dumaanŋo-na uu dii ŋaa nin daa Diilon-Bienŋo-i dumaa: U ciɛ *jigāntienŋo a waa ku maacemma-na hōnnin jon.

⁴ Nelbuw kelkel! Na saa da Abiramu fuw man i bɪncɔinŋo, ŋ kaa da niman hiere berru-na, u birii ni cɪnciel calnumma da-ma-diei hā-yo wei? ⁵ A ne da *Levi baamba man jigāntaamba, a saa baa *Moisi *ānjɪnamma-i, ba yaa saaya ba ta ba hūu *Isirahel-baamba nagān-niini cɪnciel calnumma da-ma-diei-i, ŋ siɛ suw wuw bafamba fɛɛ-i Abiramu hāayɛlmba namba'i. ⁶ Melkisedeki saa waa ba horre-na, ŋga Abiramu hāa-yo u bɪmbɪnni cɪnciel calnumma da-ma-diei-i aa u cārā Diilonŋo-i hā-yo; fuw man Diilonŋo naa pā nunŋu-i baa-yo. ⁷ A ne da i suyaa wuw uman maaraa u'i cārāŋ Diilonŋo-i hā uman cekūw. ⁸ Isirahel-baamban pāŋ ba cɪnciel calnumma-i ba hā Levi baamba man, bafamba ku, a ne da Abiramun pāa a hā uman, uu dii u saa ku ŋaa man wan dumaa Diilon-nelma-na. ⁹ Terienŋu fanŋu-na, i gbāa cira Isirahel-baamban pāŋ ba cɪnciel calnumma-i ba hā Levi man, Abiramun pāa u maama-i a hā Melkisedeki-i Levi fanŋo saa naa hi hon yogo ŋga u pāa. ¹⁰ U pāa niɛ niɛ? Tuonŋo-i baa Melkisedeki-i ban daa ba-naa huonŋu-na, u waa hūmellen tuw jo, a ce dumaanŋo-na tuonŋon pāa kuman, u nunŋu dii-kuw.

Kirsa ciɛ jigāntienŋo Melkisedeki temma

¹¹ Diilon ŋ hā *Isirahel-baamba-i *ānjɪnamma man, ma yunŋu waa *Levi baamba jigāntesinni yaa nuw-i. Kuw ba jigāntesinni naa hi ni fuonŋu-i, Diilonŋo naa waa hie yan bafamba-i aa hiel *jigāntienŋo nanŋo Melkisedeki temma? Bafamba man *Aarō baamba. ¹² A ne da jigāntesin da ni hor, fuw ānjɪnamma bi hor. ¹³ In wan uman maama-i, jigāntesin

† 6:19 Nien Matie sebe-i-na 27.51 baa Ebire ba sebe-i-na 10.20.

* 7:1 Nien Miwaanŋo jɪnamman-sebe-i-na (Genèse) 14.18-20.

daani vii u yaa-i, u b̄inc̄oṅ-niini s̄i. U b̄inc̄oṅo nan̄o saa sire c̄aa jigāṅga-i dede. ¹⁴ I suyaa-ma hiere wuṵ Itien̄o tobaa-ba haayiṅo yaa *Yuda-i, *Moisi saa waṅ ba jigāntes̄inn̄i-maama dede.

¹⁵ Ku migāṅ tiraa kaala dei, jigāntie daa Melkisedeki temma, uuduṅo s̄i baa Levi baamba-i. ¹⁶ U saa ce jigāntien̄o a biε u b̄inc̄oṅ-maama ṅaa maṅ ceṅ dumaa āṅṅinamma-na, ṅga uṅ yeṅ u siε gbāa ku, ku yaa ciε-yo jigāntien̄o-i. ¹⁷ Diilon̄-nelma gbaraa-ma wuṵ:

«*Ḷ ciε jigāntien̄ nuṵ a waa ku maacemma-na h̄on̄niṅ jon̄ Melkisedeki temma.*»†

¹⁸ Terien̄gu faṅgu-na, Diilon̄o gbuyaanu nelma namma āṅṅinamma-na wuṵ yun̄gu si dii-mei; ma siε gbāa kāyā nelien̄o. ¹⁹ Na saa da, āṅṅinamma saa gbāa migāṅ weima ma hi ma fuon̄gu-i Diilon̄o yufelle-na. Ṅga fiεfiε-i-na, Diilon̄o diyaa-ye h̄umelle maṅ faa yaṅ. I haa i nan̄ga-i di yaa nuṵ-i aa t̄ena. Di yaa ciε i gbāa piε Diilon̄o-i.

²⁰ A naara kufan̄gu-i, Diilon̄o p̄aa nun̄gu aa ce Yesu-i jigāntien̄o. Ma temma saa ce banamba jigāntes̄inni damma-na. ²¹ Ṅga ma ciε Yesu niini damma-na. Diilon̄-nelma gbaraa-ma wuṵ:

«*Itien̄o hielaa u niele u fεṅṅ nuṵ aa u sa ji bir u nun̄gu-i dede.*

U ciεra wuṵ: «Ḷ ciε jigāntien̄ nuṵ a waa ku maacemma-na h̄on̄niṅ jon̄.»»

²² Terien̄gu faṅgu-na, Diilon̄ uṅ bilaa *tobisifeleṅni maṅ baa nelbiliemba-i, Yesu yaa yiεraaya baa ni maama-i. ²³ A naara kufan̄gu-i Levi bisāimba huraa ba-naa b̄oi cor jigāntes̄inni-na; umāṅ duṵ nyugūṅ duṵ saa ji waa, unaa hor-o. Ku ciε dumei ba ciinu. ²⁴ Ṅga Yesu fuṵ dii gbula aa molo sa ji hor-o u jigāntes̄inni-na ²⁵ ku'i bi tiraa ce bamaṅ piyaṅ Diilon̄o-i fuṵ barguṵ-i-na, u gbāa tuṵ kor-ba fafamma. Uṅ yeṅ u siε gbāa ku, u cārā Diilon̄o-i u h̄a-ba. ²⁶ Terien̄gu faṅgu-na, Yesu yaa *Diilojigāntaamba yuntien̄o maṅ gb̄iε baa-ye. U huṅga kuṵṅ, u saa cāl, u saa ce āmbabalma. Diilon̄o biyaa-yo ka ḷina u caṅ-nu a maa-yo āmbabalmanciraamba-na. ²⁷ Uu si dii ṅaa *Diilojigāntaamba yuntaamba namba-i: Bafamba kor Diilon̄o-i yinni maṅ jon̄ baa t̄ammaṅ-niini bafamba fεṅṅ āmbabalma maama-na aa tiraa sire kor-o ba nellen̄-baamba bi maama-na. A ne da fuṵ p̄aa fuṵ fεṅṅ kerre yaa-i a kor Diilon̄o-i i diei yon̄ gbula. ²⁸ An̄ṅinammaṅ ciε bamaṅ Diilojigāntaamba yuntaamba-i, ku nuṵl-ba Diilon̄-h̄umelle-na. Ṅga Diilon̄ uṅ hielaa u niele-i u fεṅṅ nuṵ aa ce umāṅ Diilojigāntaamba yuntien̄o-i āṅṅinamma huon̄gu-na, fuṵ fεṅṅ Biεṅo yaa-i. U jigāntes̄inni hii ni fuon̄gu-i aa mumbālm̄u s̄i-niε.

8

Tobisifeleṅniṅ-maama

¹ In̄ waṅ mamaṅ, mamaṅ yun̄gu mei, ma yaa daama: In̄ waṅ *Diilojigāntaamba yuntien̄o maṅ maama-i baa-na, u yaa dii baa-ye. Uu dii t̄ena Diilon̄o-i Weimantien̄o caṅ-nu dii d̄oro-i-na ² tuṵ ce u maacemma-i Diilon̄-dūṅ-kerre-na. Dūṅgu faṅgu-i, Itie fuṵ fεṅṅ yaa maa-ku; nelbiliemba s̄i.

³ Diilojigāntaamba yuntien̄o maacemma yaa a tuṵ buol Diilon̄o-i aa tuṵ p̄a niipānni-i u h̄a-yo. Terien̄gu faṅgu-na, fuṵ miε wuon̄o bi da kunan̄gu a h̄a Diilon̄o-i ke. ⁴ Kuṵ uu naa waa h̄iεma-na, uu naa saa gbāa ce halle *jigāntien̄o. Hama-i nuṵ-i? Jigāntaamba dii t̄i ta ba p̄a niipānni-i ba h̄a Diilon̄o-i a saa baa *āṅṅinamma-i. ⁵ Bamaṅ dii h̄iεma-na bande-i-na, baṅ

† 7:17 Gb̄eliemaṅ-nalāan̄gu (Psaume) 110.4

ceŋ ba maacemma-i dūŋgu maŋ nuɔ-i, ku kerre yaa dɔrɔ-i-na. Diilonjo pigāaŋ *Moisi-i kufanŋu cemma yaa-i. U gbuɔya-yuɔ wuɔ: «Ne, ce-ku fafamma ŋaa miŋ pigāaŋ-ni ku cemma-i duma tɔnuŋgu-na.»⁶ Nga fiefiɛ-i-na, Diilonj unj pāa nufeliɛŋgu maŋ *tobisifelenni-na, ku bɔyaa dīelā-kūŋgu-na. Yesu yaa dii i hɔlma-na baa Diilonjo-i tobisinni fanni cemma-na. Terienŋu fanŋu-na, Diilonjo hāa miɛ jigāntienjo-i maacemma maŋ maaraa hīemaŋ-jigāntaamba maama-i titirre.

⁷ Kuɔ tobisidīelānni naa fa, Diilonjo naa waa hie tuɔ bel ninanni? ⁸ Nga i daa Itienjo taa u cāl u baamba-i unj piiye terienŋu maŋ nuɔ-i wuɔ: «Yiŋgu dii baa yiŋgu mi ka bel tobisifelenni baa *Isirahel-baamba-i a naara *Yuda-baamba-i.

⁹ Ni siɛ waa niiduɔni baa mi naŋ bilaa ba tobaa-ba nammu-i hiel-ba Esipi-i-na aa naa bel nimaŋ baa-ba.

Ba bīenaana tobisinni fanni-i
ku'i ciɛ mei bi ne-ba aa yaŋ-ba.

¹⁰ Miŋ ka bel tobisinni maŋ baa Isirahel-baamba-i bienja maŋ juɔŋ,
mi ka dii mi ānjnamma-i ba kusūnni-na,
mi ka nyegēŋ-ma ba hōmmu-na.

Mi ka waa ba Diilonj muɔ
aa ba waa mi baamba.

¹¹ Yunŋu si dii unaa duɔ ji cira u pigāaŋ unajɔ baa mi sīnni-i.

Ba ka suɔ-mi hiere ka saa;
a doŋ bisāmba-na ka hel baa bīncuamba-i hiere ba ka suɔ-mi.

¹² Baŋ cālāa-mi baa mamaŋ,

mi ka yaŋ ma tī, mi ka hiel ba āmbabalma-i mi huɔŋga-na.»†

¹³ Diilonj unj bīɛ tobisīŋ daani-i niifelenni, kuu dii ŋaa u ciɛ dīelā-niini-i niicɔlōnni. A ne da bīŋkūŋgu maŋ vāa, ku kā gbuoma-na.

9

Jigāntie buɔra jigāntien-na

¹ Dīelā-*tobisinni waa baa ni buolmaŋ-hūmienja baa ni buolmaŋ-terienŋu hīema-na bande-i-na. ² Baa naa ce kompadūŋgu aa karnu ku huɔŋga-i sōmma hāi. Niŋ suur gbuya kumaŋ, ba taa ba bī-ku Diilonj-dūŋgu. Fitūmbaa-ba waa kusuɔŋ-nu'i baa Diilonj-buruɔŋ waa taa-bale maŋ nuɔ-i hiere. ³ Hāalīŋ-kūŋgu-i, ba taa ba bī-ku Diilodubilonjo. ⁴ Wusūnaŋ-igāŋga naŋga waa terienŋu-na, ka waa sēne-kaaŋga, a naara *tobisinnīŋ-kporuo-i; baa naa tīŋ-yo baa sēne. Kporuo huɔŋga-na, sēne-bireŋga naŋga waa baa *mani ka huɔŋga-na. *Aarō gboruonŋu maŋ naa puu pūlma-i* kuu naa bi waa a naara tobisinnīŋ-nelmaŋ nyegāaŋ tāmpīeŋa maŋ nuɔ-i. ⁵ Ba taa ba kūnna tāmma-i kporuo daayo suuluo yaa nuɔ-i ba kor Diilonjo-i āmbabalma maama-na. Baa naa kul Seribēbaa-ba† namba jīna suuluo dɔrɔ-i-na ba ta ba pigāaŋ wuɔ Diilonjo dii. Seribēbaa daaba naa paarnu ba būncemmu-i kporuo yudɔrɔ-i-na a cīnnu-yuɔ. Mii si dii da mi biɛ bīmbīŋ daani-i ni yunnīŋ da mi waŋ ni maama; ma wammaŋ-huɔŋgu sī fiefiɛ-i.

* 8:5 Helmaŋ-sebe (Exode) 25.40

† 8:12 Seremi (Jérémie) 31.31-34

* 9:4 Niɛŋ

Kāmmaŋ-sebe-i-na (Nombres) 17.16-25.

† 9:5 Seribēbaa-ba: Ba bī *dɔrɔpɔurbiemba namba'i dumaanjo-na.

⁶ Kompadūngu waa waan daama temma yaa-i aa *Diiløjigāntaamba ta ba suur dudielāngu-na yinni man jon ba ce ba maacemma-i. ⁷ Hāalīn-kūngu-na, ba yuntienjo yaa taa u suur u diei yon. Aa u taa u suur i diei belle-na. Fuo fere-i, baa nuamba-i, ban cālāa Diilōjo-i baa manan hiere, duo u suur, u suur baa bīnwuon-tamma, ka kor-o.

⁸ Terienju fangu-na, *Diilōj-Yalle pigāan-ye wuo manan taa ma ce kompadudielāngu-na, man taa ma ce huongu-na, Diilodubilonjo dumelle saa naa hi puure yogo. ⁹ Kompadūn daaku pigāan-ye nelma nyungo ku bāangu-na. Ku pigāan-ye wuo ban pān niipānni man ba hā Diilōjo-i a naara niikonni-i hiere a saanu baa manan nyegāan, ni sie gbāa fē ni pātaamba hōmmu-i gbarnu. ¹⁰ Manan nyegāan, ma pigāan niuwonin-kūngu yon baa niinyōnnin-kūngu a naara nelien nuō nin saaya η migāan η kūōma-i dumaa Diilōjo yufelle-na. Nifanni-i daani-i hiere nelbilien-āncemma. Ba taa ba ce-ma ba cie Diilōjo duo bibirre-mei.

¹¹ Fiefie-i-na, *Kirsa juo ji ce *Diiløjigāntaamba yuntienjo, i die da bisin ku fafaangu-i. Uj cej u jigāntesinni-i kompadūngu man nuo-i, ku maaraa hīeman-kūngu-i aa tiraa fa yan-ku. Kompadūngu fangu-i nelbiliemba saa ce-ku, ku yungu yaa wuo hīeman-kūngu sī. ¹² Kirsa suurii-kuo i diei yon. U saa suur ka buol baa kaagbuon-tamma, u saa bi suur ka buol baa balyun-tamma. Nga u suurii ka buol baa fuo fereη tamma a kor-e gbula. ¹³ Baman guolaaya ba fere, ba migāan-ba baa kaagbuon-tamma, sisō balaan-tamma, da ma'i bi sī naanōnōn-cuongu. ¹⁴ Bimbaan-tamma da ma gbāa migāan nelienjo-i migāan daama temma-i, mie in cie guoyuō man, Yesu fuo man saa ce kuubabalaangu da, aa pā u fere hā Diilōjo-i Diilōj-Yalle barguo-i-na, fuo tamma ka hur i balaangu-i ka hi hie a migāan i hōmmu-i i tie cāa Diilōjo-i Cicēlmantienjo-i?

¹⁵ Ku cie dumei u jo ji waa i hōlma-na baa Diilōjo-i tobisifelenni-na. Cālmuo man cie tobisicōlonni-na, Yesu kuu a kor nuamba-i cālmuo fanjo-na. A ce dumaanjo-na, Diilōj uη bīe baman duo ji hā-ba u ciilungu man sa tīen dede, ba ka gbāa da-ku ηaa uη pāa nungu-i baa-ba dumaa.

¹⁶ Da η nyegēη sebe a pigāan η ciilungu calnumma-i, da η saa ku, ku sie gbāa cal. ¹⁷ Da η waa cicēlma yogo, sebe huoya-maama sie gbāa ce. Da η ku, ku yaa ma suo gbāa ce. ¹⁸ Kuuduongu yaa-i baa Diilōj-tobisinni-i. Halle dielā-niini bilaa baa tāmman-kūngu. ¹⁹ Kun cie dumaa ku yaa daaku: Diilōj uη'a ba ta ba wuo hūmienja man, *Moisi kalaan-ya baa-ba hiere igēna ηaa an nyegāan dumaa *ānjīnamma-na. Uη cie mafamma-i, baa naa ko nambiemba namba baa kaagbolaamba namba, wuo bie ba tamma-i a guol baa hūmma, aa ce kumitedāama a vaa *isopefielu a dii misīrrā ānjīnamman-sebe-i-na aa bi dii misīrrā nuamba-na hiere ²⁰ aa cira: «*Diilōj uη bilaa tobisinni-i baa-na baa tāmman-niini man, ni tamma yaa-i.*»† ²¹ Aa naa bi misīrrā kompadūngu-na baa ku bimbinni-na hiere. ²² A saa baa ānjīnamma-i, ba migāan bimbinni boi baa tamma-i. Aa āmbabalma sie gbāa pir ni tāmman-kūngu saa ko.

²³ Hīeman-bimbinni migāan migāan daama temma yaa-i baa bimbaan-tamma, nga dōr-niini yaa kireija-i, nifanni migāan baa tamma man bōyaa bimbaan-tamma-na. ²⁴ Bige-i cie mi wan-ma dumaanjo-na? Ku yungu yaa daaku, nelbiliemban maa Diilōj-dūngu man, Kirsa saa suur kufangu-na, u suurii Diilōj-dūn-kerre yaa nuo-i dōrō-i-na, ka waa u

† 9:20 Helman-sebe (Exode) 24.3-8

caañ-nu tuɔ wan i yuŋ-maama-i baa-yo. ²⁵ Aa tobisicɔlɔnni-na, belle belle, Diiløjigāntaamba yuntieno suur Diilodubilonjo-na baa biŋwuon-tamma ka kor Diilonjo-i. Nga Kirsa suuri a ka pā fuɔ fereŋ kerre yaa-i i diei yon a hā Diilonjo-i. ²⁶ Die i ne miwaanjon duon dii huonju-na ji hi baa nyunjo, kuɔ uu naa u pā u fere ku yu niele, uu naa mulleŋ boi de! Nga u juɔ i diei yon gbula miwaanjo tammaŋ-huon daaku-na, a ji ce u fere tammaŋ-kunju duɔ gbuonu ambabalma-i.

²⁷ Neliŋ nuɔ ŋ ku i diei yon a kā Diilonjo ka yuu-ni. ²⁸ Kuuduonju yaa baa Kirsa-i, u cie u fere tammaŋ-kunju a hā Diilonjo-i i diei yon a pir nuɔmba ambabalma-i. U ka bir jo. Duɔ jo gboluonju fanju-na, u sa ji pir ambabalma, u ji kor bamaŋ ciyaan u duɔ ji kor-ba.

10

¹ *Anjinamma cie ta ma pigaan biŋ ku fafaanju yalle yaa yon; ŋga ma'i si fafaanju fanju fere-i. A ce dumaanjo-na, bamaŋ kuraan Diilonjo-i baa tammaŋ-niini-i bienan jon, tammaŋ-niini fanni cɛraa ni gbāa migaan-ba ba hi ba fuonju-i Diilonjo yufelle-na. ² Kuɔ nii na'a ni ka gbāa, nii naa pir ba cālmuo-i bei i diei gbula aa ba sie tiraa nunu-yuɔ. A ce dumaanjo-na dii yiinaa baa naa hiel ba nanja buolma-na. ³ Na saa da, belle belle, buoljon daama ce nuɔmba ambabalma maama ta ma tɛnu-bei. ⁴ Hama-i nuɔ-i? Baljon-tamma-i baa kaagbolaan-tamma sie gbāa pir neliŋjo ambabalma-i halan-ma u yunju-na. ⁵ Ku'i cie Kirsan taa u jo hɛma-na, u gbē Diilonjo-i wuɔ:

«ŋ ciera ŋ sa taara tammaŋ-kunju baa biŋkūpāŋju.

Nga ŋ hāa-mi kūɔma mi da mi bir-ma hā-ni.

⁶ Banjon tammaŋ-niini man aa kukul-ni, ni maama sa dɔlnu-nie, ambabalman-tammaŋ-kunju-i maaduɔma.

⁷ Ku'i cie mi cira:

Dילו, муɔmei daami!

Mi juɔ da mi ji ce niŋ taaran kuman,

ŋaa man nyegāan duma mi kunju-na Diilon-nelma-na.»*

⁸ Uŋ puurii u nunju-i, neldɛlamma man juɔ, ma yaa daama: «ŋ ciera ŋ sa taara tammaŋ-kunju baa biŋkūpāŋju, ŋ sa taara banjon tammaŋ-niini man aa kukul-ni, ŋ sa bi taara ambabalman-niini-i, kere ni sa dɔlnu-nie.» A ne da anjinamma yaa juɔ baa niipāŋ daani-i hiere.

⁹ Aa tiraa cira: «*Муɔmei daami, mi juɔ da mi ji ce niŋ taaran kuman.*»

Ku pigaan wuɔ u huraa āncencɔlamma-i baa maafɛlemma. ¹⁰ Diilonjon taa u taara kuman, Yesu-Kirsa cie ku yaa-i. U pāa u fere i diei yon gbula tammaŋ-kun temma, a pir i ambabalma-i.

¹¹ Yinni manjon Diiløjigāntaamba kā ba ce ba maacemma-i. Ba hinu ba kor Diilonjo-i kordon daama yaa-i baa tammaŋ-niini, a ne da tammaŋ-niini cɛraa ni gbāa pir neliŋ ambabalma. ¹² Nga *Kirsa pāa u fere i diei yon a pir nuɔmba ambabalma-i aa kā ka tɛna Diilonjo caañ-nu gbula ¹³ tuɔ cie Diilonjo duɔ mal u bigāarāamba-i hā u ce u bāanju-i bei. ¹⁴ A ce dumaanjo-na, uŋ pirii bamaŋ ambabalma-i, u pāa u fere-i diei yon a migaan-ba ba hi ba fuonju-i gbula. ¹⁵ *Diilonjo-Yalle bi waan ma yaa-i wuɔ:

¹⁶ «Itienjo ciera:

«Minj ka bel *tobisinni man baa-ba biena man juon,

mi ka dii mi anjinamma-i ba hɔmmu-na,

mi ka nyegēŋ-ma ba kusūnni-na.»»

* **10:7** Gbelieman-nalāanju (Psaume) 40.7-9

17 **Aa tiraa cira:**

«*Mi ka hiel ba ̄mbabalma-i mi huŋga-na*

baa ba c̄almu-i hiere.»†

18 Da kuɔ Diilonjo hielaa i ̄mbabalma-i u huŋga-na, yuŋ haku-i dii ŋ ka tiraa p̄a kuup̄aŋgu da ŋ hur-ma?

Yaan i piɛ Diilonjo-i baa huŋga diei

19 Terienŋu faŋgu-na, tobiŋ namaa, Yesu t̄amma ciɛ i suɔ wuɔ i ka gb̄aa tiɛ suur Diilodubilonjo-na. 20 U p̄aa u fɛrɛ t̄ammaŋ-k̄uŋ temma, a taalnu kompaŋga maŋ waa Diilodubilonjo dumelle yaanŋa-na a puure h̄umefɛlɛnde h̄a-ye. H̄umelle fande yaa cicɛlmaŋ-h̄umelle-i. 21 A ce dumaanjo-na, *Diilojiḡantaamba yuntienjo maŋ dii baa-ye Diilon-d̄uŋgu yuŋgu-na, u temma si dii. 22 Terienŋu faŋgu-na, i ̄mbabalma ̄njoguɔmaŋ hila i h̄ommu-na aa i cɛ koŋ, yaan i piɛ Diilonjo-i baa huŋga diei aa i gbu i haa i naŋga yuɔ ku haama. 23 U sa p̄a nuŋgu aa ji bir baa huŋ-̄andaanŋu, a ce dumaanjo-na, iŋ faraŋ i ne kumaŋ aa tiɛ waŋ ku maama, yaan i nyaar-kuɔ kpelle. 24 Yaan i tiɛ k̄aȳa i-naa i dii sireiŋa i-naa nuɔ nelnyulmu cemmanaa baa ̄anfamma bi cemmanaa. 25 Baa na yaŋ i tiɛ bir i tigiimambaa-ba-na ŋaa banambaŋ miɛŋ-kuɔ dumaa. Aa ji tiraa da naŋ daa Itienjo jomma piɛ ma jo dɛ-i-na, yaan aa i tiɛ dii sireiŋa i-naa nuɔ.

26 Na saa da, iŋ suyaa ninsoŋo-i, die suuye i yufienja-i aa cor tiɛ ce kuubalaanŋu-i, t̄ammaŋ-k̄uŋgu naŋgu si dii kumaŋ gb̄aa pir i ̄mbabalma-i. 27 Die suuye i yufienja-i, kumaŋ t̄iȳa aa yaa daaku: I t̄iɛna baa hotiele-i i tiɛ ciɛ ḡɛŋgeryiŋgu-i baa d̄aŋgb̄oguŋgu maŋ ka wuɔ Diilonjo biḡaar̄aamba-i.

28 Uman duɔ c̄al *Moisi *̄anjinamma-i, aa nuɔmba h̄ai sisɔ ba siɛi da-yo aa waŋ-ma, hujarre si dii-kuɔ; ba ko kutienjo-i. 29 Terienŋu faŋgu-na, uman duɔ saa dii Diilon-Biɛŋo nuŋgu-i, uman duɔ saa k̄aŋ *tobisinnij-t̄amma maŋ pirii u ̄mbabalma-i, uman duɔ tuɔ b̄iɛna *Diilon-Yalle yerre-i, ŋ siɛ suɔ wuɔ di yaa piḡaŋ-yeŋ Diilonjo hujarre-i, fuɔ k̄uŋgu ka waa niɛ? Ku siɛ balan yaŋ uman c̄al̄aa ̄anjinamma-i wei? 30 Uman ciera:

«*Muɔmɛi ka suu s̄olaanŋu-i;*

muɔmɛi ka p̄a neliɛŋo neliɛŋo baa uŋ ciɛ kumaŋ.»

Ma si i suɔ kutienjo-i kɛ? U yaa Diilonjo-i. U tiraa cira wuɔ:

«*Itienjo ka ce u baamba ̄andaanŋu-i.*»‡

31 Diilonjo-i Cicɛlmantienjo-i, u nel da ma bel-ni, hotiele dii-kuɔ dɛ!

32 Yaan aa na ne kumaŋ curaa: Naŋ hila kukulma-na, ku domma-na mulɛŋ hama-i saa haa-nei? Nga ma saa gb̄aa j̄inya-nei. 33 Na h̄olma-na, ba taa ba tuora banamba aa ce-ba kp̄anc̄ɔlḡuɔ nuɔmba-na. Bamaŋ naa t̄iɛ, ba saa nanna baŋ ceŋ bamaŋ kp̄anc̄ɔlḡuɔ-i; ba taa ba k̄aȳa-bei. 34 Na siyaa mulɛŋ baa kasobiemba-i aa na bi siyaa ba h̄u na naḡaŋ-niini-i ni maama saa jaŋ-na, aa suɔ kerre wuɔ b̄imb̄ifafanni nanni dii baa-na a yaŋ baŋ h̄uȳaa nimaŋ aa ni sa ji k̄a terienŋu.

35 Terienŋu faŋgu-na, naŋ daa holle maŋ dii ku domma-na, baa na yaŋ di korra-nei, ku yaa Diilonjo ka p̄a-na b̄oi. 36 Vaan na fɛrɛ na ta na ce Diilonjo uŋ taaraŋ kumaŋ a gb̄aa da na da uŋ p̄aa nuŋgu maŋ. 37 Na saa da, ma nyɛḡaŋ Diilonjo-nelma-na wuɔ:

«*Ku saa maa, ku t̄iȳaa c̄elle*

aa uman saaya u jo, u jo.

† 10:17 Seremi (Jérémie) 31.33-34 ‡ 10:30 Anjinamma tiyemman-sebe (Deutéronome) 32.35-36

U siε vaaya.

³⁸ *Umanj vii mi hūmelle-na, uŋ haa u nanŋa-i miε, u ka kor, ŋga duɔ nanna hūmelle-i, ku siε dɔlnu-miε baa-yo.»* §

³⁹ Bamanj naana hūmelle-i aa ta ba kã da ba ka balla, miε ii si dii baa-ba. Nŋga bamanj hūyãa-ma da ba ka kor, ii dii baa ba yaa-i.

11

Nagāhaalenj-maama

¹ A haa ŋ nanŋa-i Diilonjo-na ku yunŋu yaa wuɔ nin hɪŋ kumanj taalunŋu-i, ŋ suyaa wuɔ ŋ ka da-ku, ku bi pigãan wuɔ nin'a ŋ sa da kumanj baa ŋ yufelle, ŋ suyaa wuɔ kuu dii. ² Yiinataamba naa haa ba nanŋa Diilonjo-na ku'i ciε Diilonjo gbelienj-ba.

³ I haa i nanŋa Diilonjo-na ku'i ciε i suɔ wuɔ Diilonjo hielaa miwaanjo-i baa u nunj-ãndaanŋu yon, a ce dumaanjo-na in danj nimanj hiere baa i yufienja-i ni hilaa in'a i sa da kumanj baa i yufienja yaa nuɔ-i.

⁴ Abel naa haa u nanŋa Diilonjo-na ku'i ciε u pã bɪŋkũfafaanŋu hã Diilonjo-i a yanj Kayine-i*. Uŋ ŋa naa haa u nanŋa Diilonjo-na, ku'i ciε Diilonjo gbelienj-yo wuɔ u vii aa cira u niipãnni dɔlaanu-yuɔ. Abelŋ haa u nanŋa-i Diilonjo-na, uŋ fiε ku, u nelma dii-ye hūmefafalle-na yogo.

⁵ Enoki naa haa u nanŋa Diilonjo-na ku'i ciε Diilonjo biε-yo ka jina u caan-nu u saa yanj u ku†. Ba juɔ'a ba ne naa-yo; molonj yufelle saa ji tiraa haa-yuɔ. Aa u suɔ duɔ ta, Diilonjo naa wanj-ma wuɔ u kũŋgu dɔlaanu-yuɔ. ⁶ Da ŋ saa haa ŋ nanŋa-i Diilonjo-na, ku siε gbãa dɔlnu-yuɔ baa-ni. Umanj piyaan Diilonjo-i, u saaya u hūu-ma wuɔ Diilonjo dii, aa u pã bamanj taaraayan-yuɔ.

⁷ *Nowe naa haa u nanŋa Diilonjo-na ku'i ciε Diilonj uŋ gbuɔya-yuɔ baa mamanj, u hūu-ma a ne da ma saa naa hi ce yogo. U nuɔ Diilonjo nunŋu-i aa ce begubuɔ-i a suur baa u dumellenj-baamba-i hiere hūmma saa da wuo-ba. Uŋ ciε mafamma-i u pigãan wuɔ mamanj daa banamba-i ba'i taaraaya-mεi. Aa uŋ haa u nanŋa Diilonjo-na ku'i ciε u ce nelviinjo Diilonjo wulaa.‡

⁸ *Abiramu naa haa u nanŋa Diilonjo-na ku'i ciε u nu u nunŋu-i aa hūu-ma hel ba nelle-na ta tuɔ kã Diilonj uŋ pãa nunŋu-i baa-yo wuɔ u ka hã-yo nelle manj; a ne da u saa tuɔ suɔ di saanŋu. ⁹ Uu naa haa u nanŋa Diilonjo-na ku'i ciε uŋ pãa nunŋu-i wuɔ u ka hã-yo nelle manj u kã ka tɛna-die ŋaa nerienjo tuɔ cɔ kompadũŋ-nu. *Isaki-i baa *Yakɔbu-i, ba bi waa kompadũnni yaa nuɔ-i aa nuduunŋu yaa bi pãa baa bafamba-i. ¹⁰ Diilonj uŋ fuu nelle manj aa ma-de u fεε, dũnni yiεraaya dei, Abiramu yufelle waa di yaa nuɔ-i.

¹¹ Sara waa cεnyeinjo, ŋga uu naa bi haa u nanŋa Diilonjo-na ku'i ciε u gbãa duɔ da bilonjo; ŋ siε suɔ wuɔ uu naa cor bilodalle-i gbuu maa. Uu naa suɔ wuɔ umanj pãa nunŋu-i baa-yo wuɔ u ka da bilonjo u siε gbãa tãal-o, ku'i ciε ma bi dɔl-o. ¹² Ku ciε dumεi bibienjo diei honj a dii hĩema yu a ne da uu naa tuɔ yii baa u yunŋu. U huonŋu ciinu ŋaa ninj daa mɔenja-i dumaa dɔrɔ-i-na; molo siε gbãa kãŋ-ku. §

§ 10:38 Abakuke (Habaquq) 2.3,4 * 11:4 Nienj Miwaanjo jɪnammanj-sebe-i-na (Genèse) 4.3-10. † 11:5 Nienj Miwaanjo jɪnammanj-sebe-i-na (Genèse) 5.21-24. ‡ 11:7 Nienj Miwaanjo jɪnammanj-sebe-i-na (Genèse) 6-9. § 11:12 Nienj Miwaanjo jɪnammanj-sebe-i-na (Genèse) 22.17.

13 Bamaŋ bafamba-i daaba-i hiere, ba haa ba naŋga Diilonjo-na ji ku. Diilonj uŋ pãa nuŋgu maŋ, ba saa hi-ku; ŋga ba faara da-ku yaa-i a ce ba hõmma gbuu fẽ baa-ku. Bafamba ferẽ waan-ma wuõ bafamba-i hũncortaamba, bafamba muntĩenammu sĩ hĩema-i. 14 Bamaŋ piyeŋ dumaŋjo-na, ku pigãaŋ wuõ ba taara ba nelle. 15 Baŋ hilaa dimaŋ nuõ-i, kuõ di kũma naa bel-ba, baa naa gbãa bir kã-die. 16 Ŋga ba taa ba taara dimaŋ faa yaŋ difande-i. Ba taa ba taara dõrnelle. Ku'i cie Diilonjo sie ba ta ba bĩ-yo ba Diilonjo. Na saa da, u migãaŋ terieŋgu hã-ba u nelle-na.

17 Abiramu naa haa u naŋga Diilonjo-na ku'i cie Diilonj uŋ fie ce-yo ne wuõ u pã Isaki-i hã-yo, u saa yagar. U siyaa duõ pã u beduõla-i hã Diilonjo-i. 18 A ne da Diilonjo naa pã nuŋgu baa-yo wuõ: «Isaki yaa ka hã-ni huõŋgu.»* 19 Abiramu naa suõ wuõ Isaki duõ fie ku, Diilonjo ka gbãa sire-yuõ, ku'i cie Diilonjo bir u biẽŋo-i hã-yo. Nel daama cie antigãama.

20 Isaki naa bi haa u naŋga Diilonjo-na ku'i cie u cãrã-yuõ hã Yakõbu-i baa Esawu-i ba bisĩnuõ maama-na.† 21 Yakõbu naa haa u naŋga Diilonjo-na ku'i cie uŋ juõ tuõ yii duõ ku u cãrã-yuõ hã Yosefu bepuõmba-i ba yunnĩŋ aa yiiye u bũõle-i a dũuna jaal Diilonjo-i.‡

22 Yosefu naa haa u naŋga Diilonjo-na ku'i cie uŋ juõ piẽ kuliĩŋgu huõŋgu maŋ nuõ-i, u waŋ-ma wuõ *Isirahel-baamba ka hel Esipi-i-na aa pigãaŋ baŋ saaya ba ce kumaŋ baa u kogonni-i.§

23 *Moisi bĩncuõmba naa haa ba naŋga Diilonjo-na ku'i cie baŋ huõŋ-yo ba fuo-yo u ce caamba siei. Baa naa da u faa cor a ce ba saa kãŋ jãmatigi ãndaŋgu-i.*

24 Moisi naa haa u naŋga Diilonjo-na ku'i cie u yaanŋaŋ juõ cã u yagar wuõ ba baa bĩ-yo jãmatigi hãayẽlõ. 25 U nie fiisaanŋu-i aa yaŋ-ku; wuõ fiisaanŋu maŋ baŋ ceŋ-kuŋ ãmbabalma hõlma-na ku sa cõ; aa hĩrã u kũma-i ka mulĩeŋ baa Diilonj-baamba-i. 26 Uu naa ne da da ŋ hĩrã tuosĩnni-i *Kõŋkortieŋo maŋ ka jo u temma-i, kuu dii baa yunŋu a yaŋ weiĩnni-i hiere Esipi-i-na. U taa u fara u ne Diilonj uŋ ka pã-yo baa kumaŋ.

27 Moisi naa haa u naŋga Diilonjo-na ku'i cie u hel Esipi-i-na u saa kãŋ jãmatigi hõdulle-i. U nyaarãa ŋaa u da Diilonjo-i baa u yufelle. 28 Uu naa haa u naŋga Diilonjo-na ku'i cie u ce *kõrsĩnni tímmanj-ponsaanŋu-i. U cie Isirahel-baamba hure tãmma ba dumiẽŋ-yammu-na wuõ *dõrõpõuõrbilonjo maŋ kuõŋ nuõmba-i duõ ji tuõ cor, u baa ko Isirahel-baamba bepuõmba-i.†

29 Isirahel-baamba naa haa ba naŋga Diilonjo-na ku'i cie hũmma taal sõmma hãĩ dãmmanj-nuoradãama-i-na‡ aa ba wuõ cor terkuraŋ-nu. Esipitaŋ ba'a ba niya-bei ce ba temma-i hũmma wuõ-ba.

30 Isirahel-baamba naa haa ba naŋga Diilonjo-na ku'i cie ba nu u nuŋgu-i aa wuõ ciilã Yeriko-i yinni niedie. Niehãĩ yiiŋgu-na nelle-koko wuõ cii.

* 11:18 Miwaanjo jĩnammanj-sebe (Genèse) 21.12 † 11:20 Nieŋ Miwaanjo jĩnammanj-sebe-i-na (Genèse) 27.28-29,39-40. ‡ 11:21 Nieŋ Miwaanjo jĩnammanj-sebe-i-na (Genèse) 48.1-20; 47.31. § 11:22 Nieŋ Miwaanjo jĩnammanj-sebe-i-na (Genèse) 50.24-25 baa Helmaŋ-sebe-i-na (Exode) 13.19. * 11:23 Ba gbẽ Esipi jãmatigi maŋ naa ciera ba ko bisãlmba-i. Nieŋ Helmaŋ-sebe-i-na (Exode) 1.8-22. † 11:28 Nieŋ Helmaŋ-sebe-i-na (Exode) 12.1-30. ‡ 11:29 Nieŋ Helmaŋ-sebe-i-na (Exode) 14.21-31 baa Põpuõr. 7.36.

³¹ Araabu man̄ waa saasorcien̄o-i uu naa haa u nan̄ga Diilon̄o-na ku'i cie u har Isirahel-baamba man̄ naa juo da ba ji cuo ne nelle-i, a ce dumaan̄o-na ba saa ko-yo baa baman̄ saa ta ba nu Diilon̄o nun̄gu-i. §

³² Mi tiraa wan̄ wuo nie? Mi sie da mi ferε a piye Sedeō maama-i, baa Baraku maama-i, baa Samusō maama-i, baa Yefite maama-i, baa *Davidi maama-i, baa *Samiel maama-i a naara *Diilopopuorbiemba bi maama-i.* ³³ Ban̄ haa ba nan̄ga Diilon̄o-na, ba cie beru-i a huū jamaalābaa boi. Ba wuoyaa hūmelle aa Diilon̄ un̄ paa nun̄gu man̄ baa-ba, ba daa-ku. Ba suuye jarbaa-ba nunni-i. ³⁴ Ba diyaa-ba daamu-na nga bin̄kūngu saa ce-ba. Ba kuraa jigānga-na. Fōngūo saa waa-bei, nga Diilon̄o diyaa fōngūo bei. Ba cie nan̄karbabaa beru-na. Ba duonyā nileina boi sorosibaa ba gbar. ³⁵ Caamba namba naa haa ba nan̄ga Diilon̄o-na ku'i cie u sire ba kuomba-i hā-ba.

Ba muyaa nuomba namba ko-ba wuo ba cie nie ta ba wuo Diilon̄o-hūmelle-i. Kuo baa naa ciina-die baa naa gbāa yan̄-ba, nga ba yagaraa kufan̄gu-i wuo da ba ku, Diilon̄o ka sire-bei ba ta ba ce ba bāan̄gu-i baayo. ³⁶ Ba bi nyie banamba sūlma aa muo-ba aa vaa banamba dii-ba kaso. ³⁷ Ba nan̄ banamba baa tāmpieṅa ko-ba. Ba karaanu banamba sōmma hāi, aa fō banamba baa jigāmmu ko-ba. Muncōmmu saa waa baa banamba. Kutaamba taa ba wuora ba bin̄. Ba taa ba hī cāani. Bin̄kūngu saa waa baa-ba. Nuomba mulān̄-ba aa ce-ba sūlma. ³⁸ Miwaan̄o saa naa saaya baa-ba. Ba taa ba wuora ba bin̄ hieṅ-nu, tānni-na aa ta ba cō fonnin̄.

³⁹ Baman̄ bafamba-i daaba-i hiere, Diilon̄o gbelaan̄-ba wuo ba haa ba nan̄ga yuo, a ne da un̄ paa nun̄gu man̄, ba saa da-ku. ⁴⁰ Bige-i cie ba saa da-ku? Diilon̄o nie da mie die hi i fuon̄gu-i baa bafamba-i hiere kuuduon̄gu aa da-ku, ku yaa boyya. U saa tuo taara bafamba da-ku mie i yaan̄-na ku'i cie.

12

Yaan̄ i htrā i kūoma-i

¹ Terien̄gu fangu-na, nelpūngu man̄ siire wuo Diilon̄o-hūmelle-i daaku-i, ku taa i yaan̄-na ta ku pigān̄-ye hūmelle-i. A ce dumaan̄o-na, kuman̄ bilaayan̄-yie i sa gbā i kā yamma Diilon̄o-hūmelle-na, yaan̄ i hiel i nan̄ga ku. Ambabalma man̄ sōgōlaanun̄ i gbeini-na fεu, yaan̄ i yan̄-ma aa i vaa i ferε baa gbarun̄gu man̄ dii i gbeini-na. ² Yaan̄ i tie ne Yesu yaa-i. U yaa cie i haa i nan̄ga-i yuo aa u yaa ka ce i haa-ka hi i fuon̄gu-i. U hieṅ kuliin̄gu-i *daan̄gu-na, u saa ne ku senserre-i. Hofēlle man̄ taa di cie-yo, u taa u fara u ne di yaa-i. Fieṅie-i-na, uu dii tēna Diilon̄o caan̄-nu.

³ Nieṅ un̄ hieṅā nelbabalaamba bigāaru-i dumaa, ku yaa kūokaralle sie ta di mulieṅ-na. ⁴ Nan̄ yen̄ malun̄gu man̄ nuo-i baa āmbabalma-i, unaa saa tie-man̄ yogo do! ⁵ Aa Diilon̄o un̄ dii sireina man̄ nei wuo u bisān̄ namaa, sireina fan̄a maama karaanu-nei wei? Ma nyegān̄ wuo:

«Mi bie, Itien̄ duō kaya ṅ yun̄gu-i maman̄ nuo-i, baa bie-ma ānsōsōmma.

Duo nuola-nie, baa yan̄ ṅ kūoma kara.

⁶ *Uman̄ maama-i dālaanun̄ Itien̄o-i, u dii u yaa-i hūmefafalle-na.*

§ 11:31 Nieṅ Yosuwe sebe-i-na (Josué) 2. * 11:32 Sedeō: Nieṅ u kūngu-i Gēngertaamba sebe-i-na (Juges) 6-8. Baraku: Nieṅ u kūngu-i Gēngertaamba sebe-i-na (Juges) 4.6-16. Samusō: Nieṅ u kūngu-i Gēngertaamba sebe-i-na (Juges) 14-16. Yefite: Nieṅ u kūngu-i Gēngertaamba sebe-i-na (Juges) 11. *Davidi: Nieṅ u kūngu-i Samiel sebedielāno-na (1 Samuel) 17.23-51. *Samiel: Nieṅ u kūngu-i Samiel sebedielāno-na (1 Samuel) 7.9-11.

Uḡ bīḡ uman u biēḡo, u muo u yaa-i.>*

⁷ Taa na hīrā muliema-i, Diilonḡo dii-na hūmefafalle-na baa ma yaa-i. U ce dumei baa u bisālmba-i. Namaa daa bisālāaḡ hayo-i dii aa u to sa nuola-yuḡ? ⁸ Diilonḡo nuola u bisālmba-i hiere. Duḡ yaḡ namaaḡo-i u sa nuola-ḡei, na saaya na suḡ wuḡ u bisālḡ-kireiḡ namaa sī; na to dii u deḡ.

⁹ Tonaamba dii baa-ye hiema-na bande-i-na ta ba nuola-yiē aa i tiē kāḡ-ba. Ku ce niē i siē nu i To maḡ dōrḡo-i-na u nuḡgu-i aa da cīēlma maḡ sa tīēḡ dede-i? ¹⁰ I tobaa-ba nuolaaya-yiē a saanu baa kuḡ dōlaanu bafamba dumaa, aa ba nuolamma bālāa hiema-na bande yoḡ. A ne da Diilonḡo ne miē fafaanḡu'i aa tuḡ nuola-yiē i diē bir fuḡ birma.

¹¹ Da ba ta ba nuola-niē, baḡ nuolaḡ-niē huḡḡu maḡ nuḡ-i ku sa dōlnu-niē, ku bir yaḡ aa ta ku jaḡ-ni. Nga da ḡ siē ba nuola-niē, ku huḡḡu jo baa viisīnni baa yaafēlle.

¹² Terieḡu faḡḡu-na, baa na yaḡ na kūḡma kara. ¹³ Biyaanḡ hūmefafalle ku yaa bamaḡ gbeini-i nuyāanu ku ka ta ku buḡ-bei ku kā, ku siē hor-bei.†

Anḡbuyamma

¹⁴ Gbāaḡ kpelle na ta na dōl nuḡmba-i hiere aa na yaḡ Diilonḡo bir-na u birma. Uman duḡ saa yaḡ Diilonḡo bir-o, u siē gbāa da Itieḡo yufelle.

¹⁵ Bilaanḡ na fēfē unanḡ nuḡ ḡ baa ji cīina Diilonḡo hujarre-i. Baa na yaḡ cēiḡ-purru da unanḡ-na na hōlma-na a ji tuḡ celieḡ banamba-i baa u balaanḡu-i.

¹⁶ Molo baa ji dii u nanḡa bīḡwosīnni-na, molo baa bi bel Diilonḡ-bīḡkūḡḡu nanḡu baa u nanyuḡḡu Esawu temma-i: Esawu huraa u bēpolsīnni-i baa jukalaanḡu. ¹⁷ Na suyaa wuḡ ku huḡḡu-na u juḡ tuḡ taara tuḡḡo cārā Diilonḡo-i hā-yo bēpuḡmba namba temma, ḡga tuḡḡo saa hūu-ma. Uḡ fiē kaal cārā-yuḡ ma saa dōl-o.‡

¹⁸ Namaaḡo-i nanḡ piyaa Diilonḡo-i dumaa, kuuduḡḡu sī baa *Isirahel-baamba-i. Bafamba kāa tānuḡ-nu. Ba daa dāamu-i, baa fafalmu-i a naara kukulberre nanḡ temma tānuḡḡu-na. ¹⁹ Ba nuḡ yerre buu, aa bi nu molo piiye da gbagaga. Ba cārā kutieḡo-i wuḡ u baa tiraa u piiye baa-ba. ²⁰ Uḡ waanḡ mamaḡ, ma saa ta ma du dēi ba tūnni-na ku'i cie. U gbīē-ba wuḡ: «*Uman duḡ yiēya tānuḡ daaku-i, halle da ku fiē waa bīḡwuḡḡo, na nanḡ kutieḡo-i baa tāmpīēḡa na ko-yo.*» § ²¹ Nelma maḡ cie tānuḡḡu-na *, maa naa silaa ta ma nyēḡ kūḡma ma cor, a ce *Moisi fuḡ fēfē u cira: «Korma cie mi kūḡma gbuu ta ma nyēḡ!» †

²² Nga kuuduḡḡu sī baa namaaḡo-i. Namaa na kāa *Sinyḡ-tānuḡ-nu, na kāa Cīēlmantieḡo nelle yaa nuḡ-i; *Yerusalemu maḡ dōrḡo-i-na, na kāa u yaa nuḡ-i. *Dōrḡḡo-puḡrbiemba dii u yufelle ta ba ce ba bāanḡu-i. ²³ Namaaḡo-i, na suurii Diilonḡ-bēpuḡmba-na. Ba yiēiḡa nyēgāaḡ dōrḡo-i-na. Na piyaa Diilonḡo-i, u yaa nelbiliemba-i hiere ba gēḡḡertieḡo-i. Na suurii nelviimba-na. Ba yaa hii ba fuḡḡu-i Diilonḡ-terieḡu-na. ²⁴ Namaaḡo-i, na piyaa Yesu maḡ *tobisīfēlenni yaanḡa-na. U yaa kuu kūnna u tāmma-i. U tāmma kāayā-yiē a yaḡ Abel maama-i.‡

²⁵ Terieḡu faḡḡu-na, bilaanḡ na fēfē! Baa na yagar wuḡ na siē nu uman

* **12:6** Bīncuḡ-nelmaḡ-sebē (Proverbes) 3.11-12 † **12:13** Isayi (Ésaie) 35.3 ‡ **12:17** Niēḡ Miwaanḡo ḡnammanḡ-sebē-i-na (Genèse) 25.29-34; 27.30-40. § **12:20** Helmaḡ-sebē (Exode) 19.12-13 * **12:21** Niēḡ Helmaḡ-sebē-i-na (Exode) 19-20 baa Anḡnamma tiyemmanḡ-sebē-i-na (Deutéronome) 4-5. † **12:21** Niēḡ Anḡnamma tiyemmanḡ-sebē-i-na (Deutéronome) 9.19. ‡ **12:24** Yesu kuliḡḡu cie i suḡ hujarre-i a ne da Abel kūḡḡu taa ku taara solaanḡu.

piiyen baa-na u nelma-i. Uman taa u piye baa Isirahel-baamba-i hēma-na bande-i-na, baman naa yagar wuɔ ba sie nu u nelma-i, ba saa gbāa kor yaahuolo-na. Uman piiyen baa miɛŋo-i, uŋ yen dɔrɔ, die saa nu u nungu-i, i ka ce nie gbāa kor-yuɔ? ²⁶ U piye dede fuɔ hēma sagallaŋ; nga fiefie-i-na, u paa nungu baa-ye wuɔ: «*Mi ka tiraa sagalla hēma-i i diei baa dɔrɔ-i naara.*»* ²⁷ Uŋ waan mafamma-i, ku pigāan wuɔ ku yiŋgu-na, uŋ hiela bimbinni man hiere, ni ka biɛna halan aa yan niman sie gbāa biɛna.

²⁸ In ka ce i bāngu-i nelle man nuɔ-i, di sie gbāa biɛna. Terienŋu fangu-na, yaan i tie ce Diilonjo-i kasi saa da-yo. I tie cāa-yo aa i tie jaal-o kuŋ dɔlaanu-yuɔ dumaa. I tie dii u nungu-i aa i tie kālā-yuɔ. ²⁹ Ni ma'i si u ce ŋaa dāamu.†

13

Kuman dɔlaanuŋ Diilonjo-i

¹ Namaanjo-i, yaan na maama cor ta ma dɔlnu ma-naa ŋaa cɛduɔŋ-bien namaa. ² Baa na yagar niraamba harma na dumienja-na. Na saa da, banamba tiyāa niraamba harma-na, a ji har *dɔrɔpɔurbiemba aa ba saa suɔ. ³ Yaan baman dii kaso-i-na ba maama ta ma tienu-nei; ku waa ŋaa naa dii baa-ba kaso-i-na. Aa nan yen tāmman-nyuɔŋ namaa, baa na yan ban cen baman sūlma-i ba maama karaanu-nei.

⁴ Neliɛŋo neliɛŋo, u saaya u tuɔ kɔŋ ānsorre-i aa baman dii ānsorre-na ba vii baa ba-naa, ni ma'i si, baman cien saasorsinni-i baa *fuocesinni-i Diilonjo ka gāŋ baa-ba.

⁵ Gbein-nyulmu saa saaya mu ta yaanŋa nei. Yaan na nagāŋ-niini ta ni ye-na. Na saa da, Diilo fuɔ fere ciera wuɔ:

«*Mi sie yan-ni ŋ diei,*

Mi sie nanna-nie gbula.»*

⁶ Terienŋu fangu-na, neliɛŋo neliɛŋo, u gbāa da holle cira:

«*Itienjo yaa kāayāŋ muɔ;*

mi sie kālā bɪŋkūŋgu

Nelbilo fuɔ gbāa ce bige-i mie?»†

⁷ Na yaataamba man siire wan Diilon-nelma-i baa-na, baa na yan ba maama karaanu-nei. Niɛŋ ban siire haa ba nanŋa-i Diilonjo-na dumaa ji ta ba ku, aa na ce ba temma.

⁸ Yesu-Kirsan waa dumaa cicuɔŋgu-na, uu dii dumei nyunŋo-i-na, aa u ka bi tie dumei yinni man jon. ⁹ Baa na yan ba hel baa nelma yanŋa nanŋa a ji pira-nei mie hūmelle-na. Baa na yan ba cu na yammu-i baa niwuonin-maama. Na saa da, ku saaya Diilon-hujarre yaa ce neliɛŋ nuɔ ŋ huɔŋa tiɛna terduɔŋ-nu, niwuonin-maama si. Baman firaa niwuonin-maama-i, ma saa kāyā-bei dede gbula.

¹⁰ Yesu cie u fere tāmman-kūŋgu a pir i āmbabalma-i. *Diilo-jigāntaamba man curaa baa bincuɔŋ-jigāŋga-i kompadūŋgu-na, ba nungu si dii baa-ye. ¹¹ Da ba ko bimbaamba-i dumandɛ-i-na, *Diilojigāntaamba yuntienjo suur baa tamma yaa Diilodubilonjo-na ka kor Diilonjo-i āmbabalma maama-na, aa bimbaamba famba fere-i ba hel baa-ba

§ 12:26 Niɛŋ Helman-sebe-i-na (Exode) 19.18. * 12:26 Ase (Aggée) 2.6 † 12:29 Anjnamma tiyemman-sebe (Deutéronome) 4.24 * 13:5 Anjnamma tiyemman-sebe (Deutéronome) 31.6,8; Yosuwe (Josué) 1.5 † 13:6 Gbeliemān-nalāanŋu (Psaume) 118.6,7

gborsannin̄ ka caa-ba. ¹² Ku'i ciē na bi da Yesu kuu gborsannin̄ dūo pir n̄ūamba āmbabalma-i baa fūo ferēn̄ tām̄ma-i.

¹³ Terien̄gu fan̄gu-na, yaan̄ i h̄irā tuos̄inni-i fūo temma-i aa i hel i n̄yaanu-yūo dii gborsanni-na. ¹⁴ Na saa da, ninsōn-nelle si dii baa-ye h̄l̄ema-na bande-i-na diman̄ cūōn̄, i taara bis̄n̄ ku diele yaa-i. ¹⁵ Yaan̄ i tiē pā jaalun̄gu-i h̄onni man̄ jon̄ i h̄ā Diilon̄o-i Yesu maama-na. M̄iē tām̄man̄-kū̄n̄gu yaa kufan̄gu-i. I tiē ce-yo b̄oi baa i nūn̄-ānd̄enni-i. ¹⁶ Baa na yan̄ ānfafamma cemma maama karaanu-nei, aa na bi ta na kāyā na-naa ŋaa cēdūōn̄-bien̄ namaa, kufan̄gu temma saa baa tām̄man̄-kū̄n̄gu man̄ d̄olaanun̄ Diilon̄o-i.

¹⁷ Taa na nu na yaataamba nunni-i, taa na siē ba wulaa. Ba yaa kāayā̄n̄-nei Diilon̄-hū̄melle-na. Ba suyaa wūō yin̄gu dii baa yin̄gu, Diilon̄o ka yuu-ba ban̄ ciē kuman̄ na h̄olma-na. Gbāan̄ ba ta ba ce ba maacemma-i baa h̄of̄ille. Da na du ba h̄ommu-i ku siē fa w̄eima h̄ā-na.

¹⁸ Taa na cārā Diilon̄o-i na h̄ā-ye. I suyaa wūō i h̄ommu kūōn̄; i taara i tiē ce kuman̄ faa h̄onni-na hiere. ¹⁹ Jande mi gbu mi cārā-nei: Cāaran̄ Diilon̄o-i u yan̄ mi bir donduo kā na wulaa.

Jaaluperien̄gu

²⁰⁻²¹ Diilon̄o yaa h̄of̄ille tien̄o-i, u siire Itien̄o-i Yesu-i hiel-o kuomba h̄olma-na. U kāyā-nei na ta na gbā na ce ānfafamma-i ma s̄inni-na hiere a gbāa ta na ce u hūōn̄ga-i. U ce Yesu-Kirsa bir-e un̄ taaran̄ i waa dumaa. Yesu-Kirsa yaa i ninsōn-tayaana-i†. U yaa ciē u ferē tām̄man̄-kū̄n̄gu a bel Diilon̄o *tobis̄inni-i baa-ye. Tobis̄inni fanni sa ji boruona dede. Jaalun̄gu gb̄iē baa u yaa-i h̄onni man̄ jon̄! Ma ciē!

²² Tobin̄ namaa, mi diyaa nelma'i na tū̄nni-na. Mi saa nyeḡē̄n̄-ma b̄oi. Jande fiēn̄ na h̄ommu-i baa ma numma-i. ²³ Yaan̄ mi tū̄nu-nei, ba naana i natobīō-i Timote-i. Dūo jo donduo, mi ka kā baa-yo i ka ne-na.

²⁴ Mi jaalaa yaataamba-i baa Diilon̄-dū̄n̄-baan̄ namaan̄o-i hiere. *Itali-taamba p̄aa-na jaalun̄gu.

²⁵ Diilo kāyā-nei hiere.

† **13:20-21** Girekimma-na ba b̄iē Yesu-i «ānc̄l̄inan̄o» bande-i-na. Ba taara ba pigāan̄ wūō u yaa i yaan̄ga-na Diilon̄-hū̄melle-na tūo kāyā-yiē. Fūo ferē yaa b̄iē u ferē dumaan̄o-na. Niēn̄ Ns̄aa sebe-i-na 10.11.

Saken nyegāan sebe man Nelmuoyamma

Sake man nyegāan sebe daayo-i u waa yaatienjo Diilon-dūngu-na *Yerusalemu-i-na (Gal. 2.9). U nyegāan-yo a hā Diilon-dūn-baamba man dii hienju-na hiere, a duo pigāan-ba ban saaya ba ta ba hel ba ce dumaa yinni man jon.

Sake nunju hii nelma boi: U waan gbeintesinni maama, baa nawalsinni maama. Aa wein da ma da-ni nin saaya η nyaar dumaa Diilon-hūmelle-na u waan-ku (sap. 1). Wuɔ cieluɔ saa fa tɛnamma-na aa bi tiraa cira Diilon-nelma sa hūu yon nun-nu, da η hūu-ma, ma saaya ma ta ma da η ciluɔ-i-na, ni ma'i sɪ η ce gbāngbān (sap. 2). Wuɔ i bel i fere i nunni-na, aa tagaaya pigāan Diilon un bɪn kuman nelnulle-i (sap. 3). Wuɔ Diilon-dūn-baamba yan berru-i baa ba-naa cālma aa ba hiel ba nanja bombolma-na (sap. 4).

Sebe periema-na, u gbuɔya waamba-i aa dii sireinja Diilon-dūn-baamba-na wuɔ ba fɛ ba hōmmu-i ba ta ba cie Itienjo jomma-i aa ba ta ba cārā Diilon-o-i weima-na hiere (sap. 5).

Jaaluŋgu

¹ Diilon-dūn-baan* namaa naman dii hienju-na hiere, mi jaalaa-na! Muo Sake, mi cāa Diilonjo baa Itienjo-i Yesu-Kirsa, muomei nyegāan sebe daayo-i da mi hā-na.

Taa na nye baa na sūlma-i

² Tobin namaa, weima weima da ma da-ni, ta η gbu η nye baa-ma. ³ Na saa da, wein da ma da-ni aa η nyaar Diilonjo-na, ku yaa cien η nan kaasinni fafamma Diilon-hūmelle-na. ⁴ Nga na saaya na gbān, na kaasinni suur kā yaan-na, ku yaa na ka da fōngūo yiera fafamma aa bɪnkūngu sie naa-nei.

⁵ Nelnulle da di yor uman nuɔ-i, u cārā-die Diilonjo wulaa, u ka hā-yo baa-de. Diilonjo firinu u huɔnga-i baa nuɔmba-i hiere. ⁶ Nga ma diei dii, da η'a η cārā bɪnkūngu bɪnkūngu Diilonjo wulaa, baa ce η hōmmu-i mu hāi, haa η nanja-i yuɔ wuɔ u ka hā-ni nin cārān kuman. Uman cien u hōmmu-i mu hāi, uu dii ηaa hūmma, fafalmu ta mu wuɔra mu pira-mei. ⁷⁻⁸ Fuɔ temma-i un'a u sa kā yaduɔnga u weima-na hiere dumaanjo-na, u baa tuo hɪn taalunju wuɔ sɪ u ka da bɪnkūngu Itienjo nammu-na.

⁹ Diilon-dūn-baamba man nawalaamba-i, ba ta ba nye; Diilonjo ka ce-ba nelbōmbōmbaa u hūmelle-na. ¹⁰ Aa waamba ta ba bi nye; Diilonjo ka hiere-bei. Baa dii ηaa pūlma; ba sa cɔ. ¹¹ Da ma ce ma pu ta ma ne da fafamma, bāan da ku huol, ma pɔtɔr hūl diire hiere, η sa tiraa da ma fafaanjo-i. Waamba dii dumei, da ba ce ba tɛ ba maacemma-na ji kanu aa yan-ma.

¹² Wein da ma da uman aa u nyaar Diilonjo-na, kutienjo yunju dɔlaa. Un nyaarāa Diilonjo-na, Diilonjo ka pā-yo baa cicēlma man sa tɛn dede. U maaman dɔlnun baman, u pāa cicēlma famma nunju yaa baa-ba.

* **1:1** Ma nyegāan girekimma-na wuɔ: «*Isirahel dūnni cɪncieluo baa ni hāi baamba.» Ba bɛ Diilon-baamba yaa dumaanjo-na.

¹³ Anjogɔbabalamma da ma waa umarj huɔŋ-na'i, u baa cira Diilonɔ'i diyaa-ma u huɔŋga-na. Molo sie gbãa tãal Diilonɔ-i dii-yo kuubabalaangu cemman-na, aa fuɔ fere sa bi tãal nelieŋo dii-yo kuubabalaangu cemman-na. ¹⁴ Nelieŋ nuɔ ŋ kusũŋ-maama yaa kãan baa-ni ka tãal-ni dii-ni kuubabalaangu cemman-na. ¹⁵ Da ŋ sie ŋ kusũŋ-maama-i, ku'i juɔŋ baa ãmbabalma-i. A ne da ãmbabalŋ da ma gbuu vãa, ma jo baa kuliŋgu.

¹⁶ Terieŋgu fanŋu-na, mi jãnaaŋ namaa, baa na tãal na fere!
¹⁷ Anfafamma-i hiere, baa bĩmbifafanni-i hiere ni hel dɔrɔ; Diilonɔ yaa hãaŋ-yeŋ baa-ni. Bãaŋu-i baa ceŋŋo-i a naara mɔeŋa-i hiere, fuɔ yaa hielaa-ni. U hielaa-ni ni ta ni pa aa ta ni suur cuobaa-baŋ kaal dumaa, ŋga fuɔ fere-i u sa tĩ bãaŋ temma aa yaŋ-ye kukulma-na. ¹⁸ U waan ninsoŋ-nelma-i baa-ye a ce i hoŋ diɛ gbãa waa yaanŋa bĩmbĩnni maŋ uŋ hielaa-ni hiere. Ku dɔlaanu u yaa-i u ce-ma dumaanɔ-na.

A nu nelma-i aa ce-ma

¹⁹ Mi jãnaaŋ namaa, baa na yaŋ nel daama karaanu-nei: Yaan na tũnni waa fiefie. Baa na yaŋ na nunni ta ni dɔl. Baa na bi yaŋ na hɔmmu ta mu du fiefie. ²⁰ Na saa da, nelieŋ nuɔ ŋ huɔŋ da ka du, ŋ sa ce ãnviima Diilonɔ yufelle-na. ²¹ Terieŋgu fanŋu-na, nelma maŋ balaan hiere, hielaan na gboluonŋu mei; aa na bi ne hɔbabalaŋga-i aa na yaŋ-ka. Yaan bombolma-i aa Diilonɔ uŋ diyaa nelma maŋ na hɔmmu-na, na bel-ma nammu hãi; ma yaa ka gbãa kor-na.

²² Baa na gonya Diilonɔ-nelma numma yon aa na sa ce-ma. Umarj duɔ dii mafamma-i u huɔŋga-na u tãal u fere. ²³ Na saa da, umarj nuɔŋ Diilonɔ-nelma-i aa u sa ce-ma, u saa baa umarj nie u fere duɔleŋ-na ²⁴ aa hel ta. U saa maa u maama karaanu u fere. ²⁵ Ŋga ãnjinafamma maŋ cie i waa i fereŋ nuɔ, umarj duɔ tuɔ ne-ma torro, aa bel-ma nammu hãi, umarj duɔ yaŋ ma tĩenu-yuɔ, aa tuɔ wuɔ ma hũmelle-i, fuɔ temma-i duɔ dii u nanŋa-i mamarj nuɔ-i ma fa u wulaa.

²⁶ Umarj duɔ cira wuɔ fuɔ wuɔ Diilonɔ-hũmelle-i, aa u nunŋu ta yaanŋa yuɔ, kutieŋo tãal u fere; yunŋu si dii u Diilonɔ-hũmelle wuɔsaanŋu-na. ²⁷ Diilonɔ uŋ biŋ kumarj Diilohũmefafalle-i, ku yaa daaku: A ta ŋ kãyã yombĩmba-i baa bikulcaamba-i aa ŋ baa yaŋ nelbiliemba celieŋ-ni baa ba balaanŋu-i. Diilonɔ taara ku yaa-i.

2

Baa na ta na ce ciɛluɔ

¹ Tobin namaa, Itieŋo-i Yesu-Kirsan yeŋ nelbuɔ aa na haa na nanŋa-i yuɔ, baa na ta na ce ciɛluɔ. ² Ŋaa nuɔmba hãi da ba jo ji suur na hɔlma-na, unanɔo-i weinɔ, unanɔo-i nawalɔo. Weinɔ gbuu diiya u fere da fafamma aa dii sãne-naafonterre, aa nawalɔo dii nyarkpãtãnni kã ka hel. ³ Na sire jaal weinɔ-i aa gbẽ-yo wuɔ: «Jo ŋ ji tĩena yaan-na bande.» Aa bir gbẽ nawalɔo-i dumaa wuɔ: «Hai daayo-i, yiɛra dii terieŋgu-na! Sisɔ jo ŋ ji tĩena hĩɛma-na bande!» ⁴ Da na ta na ce kufanŋu-i, ba sa bi ku yaa-i ciɛluɔ-i wei? Anjogɔbabalamma'i saa dii-na mafamma-na wei?

⁵ Mi jãnaaŋ namaa, na saa da! Nelbiliemban neŋ baman wuɔ nawalaamba, Diilonɔ yufelle hila ba yaa-i nuɔ-i u ce-ba waamba u hũmelle-na aa ba da ba suur u *nelle-na ŋaa uŋ pãa ma nunŋu-i dumaa baa u maamaŋ dɔlnu bamaŋ. ⁶ A ne da namaa birii yaŋ nawalɔo-i aa ta na kãŋ weinɔ yaa-i! Ma sɪ waamba yaa cieŋ-naŋ sũlma-i aa ta ba

bí-na fáamaañ ba terni-na ke? ⁷ Bañ haa yefafalle mañ nei, ba yaa sa biënaanañ-dië wei?

⁸ Nelma dumañ maaraa *añjnamma-na hiere, da na wuo-ma ñaa mañ nyegāañ dumañ Diilonj-nelma-na, ku faa. Ma nyegāañ wuo: «*Ŋ saaya ŋ dól ŋ nanolŋo-i ñaa niñ dól ŋ fere duma.*»* ⁹ Ŋga namaa da na ta na ce ciluó, kuu dii ñaa na cālāa añjnamma-i, na cië ámbabalma'i dumaaño-na. Añjnamma ka bel-na. ¹⁰ Da ŋ ta ŋ wuo añjnamma-i hiere aa ma diei yar-ni wuosaañgu, kuu dii ñaa ŋ cālāa-ma hiere ma künŋu-na. ¹¹ Hama-i nuó-i? Umanj ciëra: «*Baa ce *fuocesinni*»†, uuduŋŋo fanjo yaa bi ciëra: «*Baa ko nelieŋo.*»‡ Da ŋ fie'a ŋ saa ce fuocesinni-i aa sire ká ka ko moloŋŋo, ŋ saa cāl añjnamma-i wei?

¹² Terienŋu fanŋu-na, nañ suyaa wuo Diilonjo kaa yuu-na a saa baa añjnamma mañ ciëŋ i waa i fereŋ nuó, taa na piiye aa na ta na ce na weima-i na saa baa ma yaa-i. ¹³ Na saa da, umañ duó u sa ce hujarre, gëŋgeryiñgu-na, Diilonjo sië bi ji ce hujarre kutienjo-na. Ŋga hujarrentienjo baa tie holle baa yiñgu fanŋu maama-i.

Ba suó Yesu nolŋo-i u áncemma'i nuó-i

¹⁴ Tobij namaa, umañ duó tuó piiye wuo fuó haa u nañga Diilonjo-na, aa ba sa da-ku u ciluó-i-na, yuñ haku-i dii-kuó? Uñ haa u nañga-i dumañ Diilonjo-na, ku gbāa ce u ka da Diilonjo-i wei?

¹⁵ Ŋaa na hólma-na, niidiini si dii baa unañŋo, niwuoni bi sí baa-yo u tuó wuo. ¹⁶ Nañ'a na bóró, na bir gbë-yo wuo: «*I ka waa! Baa yanj wañgu ko-ni, baa bi yanj nyulmu ko-ni.*» Kumañ maama-i dii-yuó da na saa há-yo baa-ku, yuñ haku-i dii na nelma famma-na? ¹⁷ A haa ŋ nañga-i Diilonjo-na kuu dii dumëi, da kuó ku sa da ŋ ciluó-i-na, yuñgu si dii-kuó.

¹⁸ Unaa bi gbāa cira: «*Banamba haa ba nañga Diilonjo-na, aa banamba ta ba ce ánfafamma.*» Mi ka gbë kutienjo-i mië: «*Nuó da ŋ saa ce biñkünŋu, nañ ka pigāañ-mi nie mi suó wuo nañ haa ŋ nañga-i Diilonjo-na? Muó fuó, mei ka pigāañ-ni mi nahaale-i mi áncemma-na.*» ¹⁹ Ma sí ŋ hüyāa-ma wuo Diilonjo dii u diei yonj ke? Ku faa. Ŋga ŋ saaya ŋ suó wuo *jñabaa-ba bi hüyāa-ma nañ tamma-i wuo Diilonjo dii u diei aa ba kúma nyey baa-yo yerë. ²⁰ Ŋ sa gbuu jöguŋ ká yaañ-na! Ŋ taara mi pigāañ-ni wuo da ŋ haa ŋ nañga-i Diilonjo-na aa ku sa da ŋ ciluó-i-na ŋ ce gbáñgbāñ wei? ²¹ Bige-i naa cië Diilonj wuo tuó kāñ i biñcoñŋo-i *Abiramu-i nelviñŋo? U ciluó'i sí wei? Uñ cië u bepolŋo-i *Isaki-i tāmmanj-künŋu duó pā-yo há Diilonjo-i, ku'i cië Diilonjo tuó kāñ-yo nelviñŋo. § ²² Ŋ saa da, uñ haa u nañga-i Diilonjo-na dumañ, ku ká baa u ciluó-i. U áncemma pigāañ wuo u haa u nañga-i Diilonjo-na ninsonj-haama. ²³ Mamanj nyegāañ Diilonj-nelma-na wuo: «*Abiramu haa u nañga Diilonjo-na, Diilonjo ne u nahaale-i aa cira nelviñŋo*»*, nelma famma'i saa ce daama-i wei? Kuñ cië dumaaño-na, Diilonjo tuó bí-yo u jienjo. ²⁴ Terienŋu fanŋu-na, na saa da, Diilonjo ne nelienjo áncemma yaa-i aa dii-yo baa nelviimba-i, u sa ne uñ haa u nañga-i fuó-na dumañ yonj.

²⁵ Kuuduŋŋu yaa baa Araabu mañ waa saasorcienjo-i. U ciluó yaa naa cië Diilonj wuo tuó kāñ-yo nelviñŋo. U haraa *Isirahel-baamba pöpuórbimba-i. Bañ juó'a ba ta, u pigāañ-ba bañ saaya ba bië hümelle

* **2:8** Buolmanj-sebe (Lévitique) 19.18 † **2:11** Helmanj-sebe (Exode) 20.14 ‡ **2:11** Helmanj-sebe (Exode) 20.13 § **2:21** Nienj Miwaanjo jñnammanj-sebe-i-na (Genèse) 22. * **2:23** Miwaanjo jñnammanj-sebe (Genèse) 15.6

manj ka suur hinni. ²⁶ Na saa da, nelien nuɔ η yal da die hel aa yan-ni, ba gbāa tiraa bi-ni nelien nuɔ wei? Kuuduɔŋgu yaa baa daaku-i: Anfafaŋ da ma'a maa si dii η Diilon-ɥümelle wuɔsaŋgu-na, η ce gbāngbāŋ.

3

Taa na suɔ nuɔŋgu

¹ Tobin namaa, na suyaa wuɔ Diilon uŋ ka ger u nelpigāataaŋ mienjo-i dumaa ku ka kuola yan banamba kungu-i. Terienju faŋgu-na, namaa namaŋ taaraayaŋ na ce Diilonelpigāataaŋ namaa, baa na ciinu. ² I hieroŋo-na hiere i cāl. Umanj sa cālāaŋ u piyuo-i-na, fuɔ fuɔ u faa. Mi gbāa cira, u faa hi u fuoŋgu-i. U gbāa bel u fere u āncemma-na hiere. ³ Ba dii iyoŋo-i sūŋo nuŋgu-na wuɔ u tuɔ ce nin taaraŋ u ce kumaŋ: Da η bir-o de, u bir, da η bi bir-o de, u bir. ⁴ Kunaŋgu yaa baatoŋo-i. Baatoŋo-i baa u baboima-i hiere, fafal da muɔ fie maara nie nie, u gbartienjo miel-o baa yilenja yonj.

⁵ Kuuduɔŋgu yaa-i baa nelien nuɔ η jumelle-i: Di yuraanu, ηga di ce nelkāŋkareinja aa ta di kaal di fere.

Na saa da, dāncoiŋo diei gbāa caa nelle-i hiere! ⁶ Jumelle dii ηaa dāamu. Biŋkūbabalaanŋu nanju-i i kūma-na dumaanjo-na. Di celien nelien nuɔŋo-i baa di balaanju-i. Di balaanju hilaa *Sitāni wulaa. Di kɔsuɔŋ-ni baa balaan daaku-i fuɔ η kuliŋgu.

⁷ Nelbilonjo gbāa nuola bīmbaamba-i hiere ba bir fuɔ birma a ta ba nu u nuŋgu-i: Huriimba-i baa niibūluni-i a naara titiraamba-i, u birii banamba u birma. ⁸ Nga jumelle-i, molo sie gbāa nuola-die. Di balaan cor aa di sa bi tiraa yiera terduɔŋ-nu. Di yuu baa tīmma. ⁹ I tuɔlnu i To-i Diilonjo-i baa di yaa-i, aa bi tie waasa nuɔmba-i baa di yaa-i. A ne da Diilonjo'i hielaa-ba aa ce-ba fuɔ nabieraamba. ¹⁰ Nuŋgu manj tuɔlaanuj Diilonjo-i, ku'i bi waasaŋ nuɔmba-i. Tobin namaa, yaan j hiel i nanga kufaŋgu-na. ¹¹ Namaa daa hūnfafamma-i baa hūmbabalamma gbāa ta ma hel hūnfoeduɔle-na wei? ¹² Tobin namaa, *yensāanju gbāa manj musienja wei? Sisɔ hālāanju gbāa manj *yensābiena wei? Terienju faŋgu-na, hūnfafamma sie gbāa da hūnfoebabalande-na.

Diilon uŋ bŋ kumaŋ nelnulle-i

¹³ Na hɔlma-na, umanj duɔ fuɔ nu nelma aa tuɔ cē, kutienjo pigāaŋ-ku u ciluɔ-i-na i ne. Die da u āncemma faa aa u sa ce bombolma, i ka suɔ suɔ wuɔ u nu nelma-i aa tiraa tuɔ cē. ¹⁴ Nga da na ta na ce nenemuŋgu-i baa yelma-i, baa na ta na kaal na fere wuɔ namaa nu nelma. Na kar coima. ¹⁵ Nelnulle fande temma sa hel dɔrɔ; di hel hēma-na, nelbilien-diele; *Sitāni'i juɔ baa-de. ¹⁶ Ku yunju yaa daaku: Nenemuŋgu-i baa yelman yenj kusuoŋ-nu, beru-i baa āmbabalma-i ma sinni-na hiere nii dii kusuoŋ-nu'i. ¹⁷ Nga umanj u nelnulle hilaa dɔrɔ, kutienjo huɔŋga dii welewele igēna, ijieni sa dɔlnu-yuɔ, uu dii hēhē, u kungu si dii kpelle, u ce hujarre aa u āncemma-i hiere ma faa, u sa ce cieluɔ aa huhurmantienjo si. ¹⁸ Beruŋ'a du sa dɔlnu bamanj, ba fē ba muntienammu-i. Ba maacemma sullu yaa viisinni.

4

Baa na yan na yufien-niini ta yaanŋa-nei

¹ Bige-i juɔŋ baa ijieni-i na hɔlma-na? Bige-i juɔŋ baa berru-i? Na kusūniŋ-maama'i si wei? ² Bɪŋkūŋ-maama dii-niɛ, da ŋ saa da ku bɪŋkūŋgu-i, ŋ sire ta ŋ taara ŋ ko moloŋo mafamma-na. N yufelle hilaa bɪŋkūŋ-nu aa ŋ saa gbāa da ŋ da ku bɪŋkūŋgu-i, ŋ sire ta ŋ kar berru. Nan taaraŋ niman, na sa cārā-niɛ Diiloŋo wulaa ku'i ciɛ na sa da-ni. ³ Aa na ānjɔguɔma balaan ku'i ciɛ da na fiɛ cārā kumaŋ Diiloŋo sa hā-na baa-ku. Na cārā na yufien-niini yon, da na ta na ce na bāanŋu. ⁴ Naa dii ŋaa saasorbaa namaa. Na saa suɔ wuɔ umaŋ gbaraan u nyaanu miwaan daayo bɪmbɪnni-i kutieno bigāan Diiloŋo-i wei? Umaŋ duɔ tuɔ kuye miwaan daayo bɪmbɪnni-i, ku pigāan wuɔ u bigāan Diiloŋo-i. ⁵ Maman nyegāan Diiloŋ-nelma-na wuɔ: «*Diiloŋ uŋ diyaa u *Yalle maŋ i hɔmmu-na, u sa gbuu sieya-die; u ce yelma di maama-na*»; na yuu ba'a nelsɔsɔmma wei? ⁶ Nga Diiloŋo ce baa-ye u cor, ŋaa maŋ nyegāan dumaa Diiloŋ-nelma-na wuɔ: «*Diiloŋo sa gbo baa bombolmantaamba-i, ŋga u faa baa baman hiiriien ba ferɛ.*»* ⁷ Terienŋu fanŋu-na, taa na nu Diiloŋo nunŋu-i, aa na baa hūu-ma baa *Sitāni-i, ku yaa u ka yan na da fiisa. ⁸ Piyaan Diiloŋo-i, na ka bi da u piyaa-na. Ambabalmanciraan namaa daana, hielaan na nanŋa āmbabalma-na. Hɔmmu hā-mu-hāi taan namaa temma-i daana-i, hielaan ānjɔgɔbabalamma-i na hɔmmu-na. ⁹ Na saaya na suɔ wuɔ na maacemma saa fa. Haan na nammu-i na yuŋ-niŋ na ta na kaal kuliŋ-kaalunŋu. Yaan nyembɪnni-i aa na ta na kaal. Yaan ponsaanŋu-i aa na haa na nammu-i na yuŋ-niŋ. ¹⁰ Hiiriien na ferɛ na hā Itieno-i ku yaa u ka tɛtɛŋ-na dɔrɔ.

Yaan na-naa cālma

¹¹ Tobin namaa, baa na ta na bɛna na-naa yireiŋa. Umaŋ duɔ tuɔ bɛna u nabentaamba yireiŋa-i, sisɔ duɔ tuɔ cāl-ba, kuu dii ŋaa u bɛna Diiloŋ-ānjɪnamma yerre yaa dumaanŋo-na aa tuɔ bi cāl-ma. A ne da uu naa saaya u tuɔ wuɔ ma hūmelle'i, u bir yan aa tuɔ cāl-ma. ¹² Diiloŋo yaa *ānjɪnamma tieno-i, u yaa gēŋgertieno-i u diei yon. U yaa gbāa kor nelbiliemba-i, u yaa gbāa kɔsuɔŋ-ba. Terienŋu fanŋu-na, nan hilaa hie aa da manamma ta ŋ cāl banamba-i?

Yaan bombolma-i

¹³ Niɛŋ, da na ce na ta na piye wuɔ: «*Bisɪnuɔ mi ka ká nel daade-na ka ce torguonŋu belle diei a taara gbeinŋa.*» ¹⁴ Namaa naman piyen dumaanŋo-na, na suɔ Diiloŋo kusūŋgu-i wei? Na suɔ cuo uŋ ka kaal baa maman wei? Yuŋ haku-i dii namaanŋo-na? Ma sɪ naa dii ŋaa finfirunŋu. Cuo duɔ kaal, da ŋ da-ku, cellɛ da ŋ'a ŋ ne, ŋ naa-ku. ¹⁵ Da na'a na piye, na gbɛ na cira: «*Diiloŋ duɔ sie, i ka ce daama baa daama baa daama.*» ¹⁶ Nga na sa ce mafamma-i; na yii baa bombolman-āndenni yaa yon. Bombolma famma temma saa fa. ¹⁷ Terienŋu fanŋu-na, umaŋ duɔ suɔ ānfafamma-i aa yagar ma cemma, kutieno ciɛ āmbabalma'i dumaanŋo-na.

5

Waamba cilɔbabaŋo-i

¹ Fiɛfiɛ-i-na, waan namaa niɛŋ, sūlma maŋ ka har-nei, duɔŋ na ta na kaal higohigo! ² Na nagāŋ-niini hɔraa, nyɛi wuyaa na bɪmbɪnni-i hiere. ³ Gbɛllūɔ bilaa na sɛnɛ-i baa na gbeinŋa-i hiere. Gbɛllūɔ daayo yaa ka pigāan-na na balaanŋu-i. U ka kɔsuɔŋ-na ŋaa dāamun kɔsuɔŋ daanŋu

* 4:6 Bɪncuɔŋ-nelmaŋ-sebɛ (Proverbes) 3.34

dumaa. Miwaanjo tɛ tɪ, aa namaa migāan ta na kūl gbein̄a-i na jina kɔtuŋgu. ⁴ Maacenciraamba man̄ cie maacemma-i na sonni-na aa na yagar na saa pā-ba, ba kaal baa na yirein̄a-i. Ban̄ kaal baa-ya Dombuɔ nuɔ. ⁵ Hɛma-na bande-i-na, na cie na bāan̄gu-i. Kuman̄ dɔlaanu-nei, na cie ku yaa-i. Na wuyaa niidɔdɔl̄ni-i cel da kpɛŋkpɛŋie n̄aa b̄imbaan̄ namaa ta na cie na kuliin̄-yiin̄gu-i. ⁶ Na karaa coima-i haa nuɔmba-na aa bel-ba ko-ba, a ne da ba saa ce weima. Kutaamba saa gbāa h̄u ba fɛɛ na nyisenni-na.

Fɛŋ na hɔmmu-i

⁷ Tobin̄ namaa, fɛŋ na hɔmmu-i na ta na cie Itien̄jo jomman̄-yiin̄gu-i. Na saa da kūrāamba-i wei? Da ba duu d̄imma-i ifelle domma-na, ba fɛ ba hɔmmu-i ta ba cie di t̄imma aa da ba suɔ kar-ma. ⁸ Namaa na bi saaya na fɛ na hɔmmu-i dumɛi aa na dii sirein̄a na fɛɛŋ nuɔ; Itien̄jo jomma piyaa.

⁹ Tobin̄ namaa, da na ta na waana baa na-naa, Diilon̄jo ka yuu-na. Uman̄ ji geraan̄ nuɔmba yun̄-maama-i u jomma piyaa. ¹⁰ *Diilopɔpuɔrbiemban̄ h̄ierā mul̄ɛma-i h̄irāmma man̄, ma s̄i ma t̄iyāanu-nei kɛ? H̄ierān̄ mul̄ɛma-i bafamba temma-i. ¹¹ Na saa da, baman̄ nyaarāa t̄ɛ Diilon̄-h̄umelle-na, i ciera wuɔ ba yunni dɔlaa. Yɔbuŋ h̄ierā mul̄ɛma-i h̄irāmma man̄, ma s̄i na nuɔ ma maama kɛ? Aa ma s̄i na daa Itien̄joŋ juɔ pā-yo baa kuman̄ kɛ? Coima saa fa, Itien̄jo faa baa nelbiliba-i aa tiraa waa hujantien̄jo.

¹² Tobin̄ namaa, maman̄ gbāan̄, nuɔni man̄ da n̄'a n̄ sa taara Diilon̄jo ka yuu-ni, da n̄'a n̄ piie, n̄ baa cira «muɔ baa Diilon̄jo», n̄ baa bi cira «muɔ baa h̄ɛma», n̄ baa gbun̄ b̄i b̄in̄kūn̄ yerre. Maman̄ da ma ce, n̄ cira ma cie, maman̄ da ma saa ce, n̄ cira ma saa ce; gere.

Fɔŋgūɔ dii Diilocārālle-na

¹³ Na hɔlma-na uman̄ duɔ tuɔ mul̄ɛŋ, u tuɔ cārā Diilon̄jo-i. Uman̄ huɔŋga-i da ka fɛ, u tuɔ h̄āl neini u tuɔlnu Diilon̄jo-i. ¹⁴ Uman̄ duɔ tuɔ jan̄, u b̄i Diilon̄-d̄un̄-baamba yaataamba-i ba ji hure namma u yaan̄ga-na Itien̄jo yerre-na aa cārā Diilon̄jo-i h̄ā-yo. ¹⁵ Da ba haa ba nan̄ga Itien̄jo-na aa cārā-yuɔ cārāmma famma temma-i, jein̄jo ka sire. Itien̄jo ka sire-yuɔ aa da kuɔ u cie āmbabalma, u ka bi hur-ma. ¹⁶ Terien̄gu fan̄gu-na, da na ce āmbabalma man̄, na t̄unu na-naa baa-ma aa na cārā Diilon̄jo-i na h̄ā na-naa ku yaa na ka sire na jarma-na. Fɔŋgūɔ man̄ dii nelviin̄jo Diilocārālle-na ponsaan̄-wuon̄jo s̄i. ¹⁷ Na saa da, *Eli waa nelbilon̄jo miɛ temma yaa-i; n̄ga u cārā Diilon̄jo-i, cārā-yuɔ, cārā-yuɔ wuɔ u baa d̄āa; Diilon̄jo ce bien̄ja siei baa caamba niediei u saa d̄āa. ¹⁸ Ku huon̄gu-na, u tiraa cārā-yuɔ, u don̄ tuɔ d̄āa gon̄gorre gbāa da di ta di ce.*

¹⁹ Tobin̄ namaa, na hɔlma-na, uman̄ duɔ pira Diilon̄-h̄umelle-na, uman̄ duɔ maaya ninson̄jo-i aa unan̄ nuɔ n̄ dii-yo h̄umelle-na, n̄ cie maacenfamma. ²⁰ Na saaya na suɔ wuɔ molon̄ duɔ pira aa n̄ gbān̄ baa-yo dii-yo h̄umefafalle-na, n̄ kuraa-yo kuliin̄gu-na aa un̄ cie āmbabalma man̄ cor hiere, Diilon̄jo ka hur-ma.

* 5:18 Niɛŋ Jāmatigi ba sebedlɛlān̄jo-na (1 Rois) 17–18.

Pierņ nyegāan sebedielânjo maņ Nelmuoyamma

Pier nyegāan sebe daayo-i a hā Diilonj-dūņ-baamba maņ dii *Asi huņga-na. Baņ yeņ Yesu horre-na, nuamba sa dōl-ba. Pierņ daa-ku dumaņo-na, u nyegēņ sebe daayo-i duo dii sireiņa bei. U tagaaya pigāan-ba Diilonj-dūņ-wuononj saaya u waa dumaa bamaņ ciinaana Diilonjo-i ba hōlma-na. U tirii-ma baa-ba wuo Yesu fuo fere bi mulāanj fuo ku ji ta ku ce kuliņgu. Ņga Diilonjo siire-yuo aa ce u ce bōi. Aa u pāa nuņgu wuo umaņ duo hūu Yesu maama-i u ka ce kutienjo-i Yesu temma-i. Wuo nupālle fande yaa diyaan sireiņa-i Diilonj-dūņ-baamba-na, halle da ba fie ta ba ce-ba sūlma-i, ba kūma sa seņ. U diyaa nelma ba tūnni-na; wuo bamaņ dii Yesu horre-na, ba bie Yesu maama-i.

Jaaluņgu

¹ Muo Pier, Yesu-Kirsa *pōpuorbilonj muo. Muomei nyegāan sebe daayo-i da mi hā Diilonjo yufellenj hilaa namaa namaņ nuo-i aa na waa hieņgu-na. Banamba dii Pō, banamba Galasi, banamba Kapadōsi, banamba *Asi aa banamba Bitini. ² I To-i Diilonjo yufelle hilaa-nei Ņa maņ waa u huņga-na dumaa u ce u *Yalle bō-na na deņ a ce-na fuo baan namaa na da na ta na nu Yesu-Kirsa nuņgu-i aa u tāmma da ma misirrā-nei a migāan-na hā-yo.

Diilonjo firnu u huņga-i u tuo kāyā-nei aa u tuo fē na hōmmu-i.

Nahaale pā nelieņo

³ Yaan j tie tuōlnu Diilonjo-i, Itienjo-i Yesu-Kirsa To-i. U cie hujarre yie aa ce-ye nelfelaan mie Yesu-Kirsa siremma barguo-i-na a ce i migāan haa i naņga-i yuo. ⁴ Aa uņ jiena ciilunģu maņ duo hā u baamba-i, i bi hiņj ku taalunģu. Ciilunģu fanģu sa kusirre, ku sa biēna, ku sa bi pitelle. Diilonjo jiena-kuo tuo cie-na dōrō-i-na. ⁵ Naņ haa na naņga-i yuo, u niya-nei fafamma duo ji kor-na miwaanjo timmaņ-yiņgu-i. Nuamba-i hiere ba ka da uņ kuraa-na dumaa. ⁶ Terieņgu fanģu-na, taa na nye. Mi suyaa mie na yammu huolaa fiefie-i-na, Ņga ku sie kā yaan-na. Taa na nye. ⁷ Sēne maņ sēne, yiņgu dii baa yiņgu u ka gbuo; Ņga ba dii-yo dāamu-na a ne da kuo u faa. Namaa nahaale saa buo sēne-i-na wei? Ba ce nie ba sie ne-de si di faa? Ba ne nahaale-i baa yaahuolo yaa-i. Yaahuolo duo saa gbāa kara na kūma-i Diilonj-hūmelle-na, Yesu-Kirsa duo ji bir jo yiņgu maņ nuo-i, Diilonjo ka tuōlnu-nei aa gbēlieņ-na aa ce na ce bōi. ⁸ Na yufelle saa haa Yesu-Kirsa-i-na dede, Ņga u maama dōlaanu-nei. Na saa hi da-yo yogo, Ņga na haa na naņga-i yuo aa na hōmmu gbuu fē da yogogo. Na hōmmuņ fie dumaa, ma sie gbāa waņ. ⁹ Diilononj duonj tuo kor-na, kufanģu hōfelle yaa dumaņo-na. Naņ haa na naņga-i Diilonjo-na da na da koņkoro maņ, na duonj ta na da-yo.

¹⁰ *Diilopōpuorbiemba siire taara koņkoro daayo yaanģa-i aa tūnu-nei Diilonj uņ ka firnu u huņga-i baa-na dumaa. ¹¹ *Kirsa *Yalle waa ba hōmmu-na; dii naa tūnu-bei wuo Kirsa ka mulieņ, aa ku huņgu-na u ka ce bōi. A ce dumaņo-na ba gbuu vaa ba fere da ba suo ma cemmanj-huņgu-i baa maņ ka ce dumaa. ¹² Diilonjo yaņ aa waņ baa-ba wuo uņ puōraa-ba

baa nelma man, ma sie ce bafamba báañ-nu, kére ma ka ce namaa báañ-nu. Nelma famma yaa ban wan-man baa-na nyungo-i-na. Baman waan *Neldodolma-i ba yaa waan-man baa-na. Diilonjo yaa saan u Yalle-i di ji dii-ma ba nunni-na. *Dorpuorbiemba famba fere-i ba taara ba suɔ ma yaanjo-i.

Viisinni yaa dolaanun Diilonjo-i

¹³ Terienju fangu-na, tigiin na fere, baa na dii na yunni-i. Haan na nanja-i Diilonjo-na ku haama wuɔ u ka ce hujarre nei Yesu-Kirsa jomman-yiingu-na. ¹⁴ Taa na nu Diilonjo nunju-i nja bisanfefein un nun u to nunju dumaa. Nan nja na'a na saa ta na suɔ kuyunju huɔngu-na, kumanj taa ku dolnu-nei cemma, baa na bir na suur-kuɔ. ¹⁵ Yaan na weima-i hiere ma fa nja Diilonjo maaman faa dumaa. U yaa buɔ-na na den a ce-na u baan namaa. ¹⁶ Na saa da, ma nyegaan Diilon-nelma-na wuɔ: «*Muominj yerj nelfefej muɔ dumaa, na saaya na waa nelfafaan namaa dumɛi.*»*

¹⁷ Da na ta na carā Diilonjo-i na ta na bi-yo «Baba», na ninso. U yaa paan nuumba-i a saanu baa ban cie kumanj; u sa ce cieluɔ. Terienju fangu-na, yinni man tija na wulaa hie ma-na, gbāan na ciluɔ tuɔ pigaan wuɔ na kaalā-yuɔ. ¹⁸ Nan siire bie ansosomma man na bincumba wulaa, na suyaa ban sāa na yunni-i baa kumanj a hiel-ni mei. Ba saa sāa-ni baa gbeina, ba saa bi sāa-ni baa sene, nifanni sa gbān ciima. ¹⁹ Nga ba sāa na yunni-i baa tamma. Aa tan hama-i? *Kirsa tamma. Ba cie-yo nja *tumbilonjo man faa buolma; jarma si-yuɔ, padorre si-yuɔ. A ko-yo sāa na yunni-i. ²⁰ Diilonjo naa par ma yaa ha-yo aa miwaanjo suɔ duɔ donj. U cie ma yaa daama hoperienj daaku-na duɔ kor-na. ²¹ Fuɔ yaa cie na haa na nanja Diilonjo-na. Diilonjo siire-yuɔ hiel-o kuomba holma-na aa ce u ce boi ku'i cie na haa na nanja Diilonjo-na aa ta na hil na ne-yo.

²² Nan siyaa ninso-i, kuu dii nja na migaan na hommu-i da na gbāa ta na dol na-naa famma nja ceduan-bienj namaa. Terienju fangu-na, yaan na maama gbuu ta ma dolnu ma-naa. ²³ Na saa da, na cie nelfelaan namaa, na huɔn fellemma. Gboluonj daaku-na nelbilo saa hon-na, Diilonjo'i huɔn-na. Nelbilonjo ku, nga Diilonjo sa ku. U huɔn-na baa u nun-andaangu yaa-i. Ku sa ji gbuo dede. ²⁴ Na saa da, ma nyegaan Diilon-nelma-na wuɔ: «*Nelbiliemba-i hiere baa dii nja hienju.*

Ba fafaangu dii nja pulma.

Hienj da ku kuol, ku pulma hul.

²⁵ *Nga Itienjo nelma dii gbula, ma sa ji gbuo dede.*†

Itienjo nelma yaa hama-i? Ma yaa *Neldodolma man ban wan-man baa-na.

2

Piyaan Cicelmantienjo-i

¹ Nan cie nelfelaan namaa, hielaan na nanja balaangu-i ku sinni-na hiere, baa nuumba taalma-na, baa huhurma-na, baa nenemungu-na, baa yebienande-na. ² Tonto masun nyolma yaa a va. Nyolmanj dolnun-yuɔ dumaa, yaan Diilon-nelma ta ma dolnu namaanjo-i dumɛi, ku yaa na ka nanj kaasinni a kor. ³ *Na daa Itienj un faa dumaa ke* *?

* **1:16** Buolmanj-sebe (Lévitique) 19.2 † **1:25** Isayi (Ésaïe) 40.6-8 * **2:3** Gbeliemān-nalāangu (Psaume) 34.9

⁴ Piyaan-yon, u yaa cicēlmantienjo-i, uu dii ŋaa tāmpēlle man nuōmban ciinaana-diē ŋga di yaa hila Diilonjo yufelle-na u hiel-de. ⁵ Namaa fεε-i naa dii cicēlma aa naa bi dii ŋaa tāmpēlēiŋa. Da na piε-yo, Diilonjo ka ce-na ma u *Yalle dūŋgu-i baa-na. Na ka waa jigāntaan namaa ta na pā niipānni-i na hā Diilonjo-i a saa baa u Yallenj taaran-kuo dumaa. Yesu maama-na, u ka tuo siε na niipānni-i fafamma. ⁶ Diilonj-nelma waan-ma wuo:

«Niεŋ, mi hielaā tāmpēfafalle,
mi ka jina-diē dūŋgu tuole-na *Sinyo-i-na.

Uman duo haa u nanŋa diε, u yaanŋa siε ture.»†

⁷ Namaa namaŋ haa na nanŋa-i tāmpēl daade-na, Diilonjo ciε na ce bōi. Ŋga bamaŋ saa haa ba nanŋa diε, ma nyegāan ba kūŋgu-na wuo:

«Dūmarāmban ciinaana tāmpēlle man,
di yaa juo bella dūŋgu-i.»‡

⁸ Ma tiraa nyegēŋ terienŋu nanŋu-na wuo:

«Nuōmba tiŋ ba fεε tāmpēl daade-na.

Di mal nuōmba-i.»§

Ban'a ba saa nu Diilonjo nunŋu-i ku'i ciε ba ta ba tiŋ ba fεε diε. Ma yaa naa saaya ma da-ba. ⁹ A ne da Diilonjo yufellenj-nuōmba yaa namaanjo-i. Namei Itienjo jigāntaan namaanjo-i. Namei Diilonjo baan namaanjo-i. Namei Diilonjo napōrrenj-nuōŋ namaanjo-i. U biε-na hiel-na kukulma-na a jo baa-na u gbagbaama-na na da na ji ta na wan u maacenfafamma maama-i baa nuōmba-i.* ¹⁰ Dielūo-i-na, na saa naa waa Diilonj-baan namaa; fiεfiε-i-na, na ciε Diilonj-baan namaa. Dielūo-i-na, u saa tuo ce hujarre nei; ŋga fiεfiε-i-na, u ce hujarre nei.†

Taa na kāŋ na yuntaamba-i

¹¹ Mi jēnaan namaa, naa dii hūncortaan namaa hiεma-na bande-i-na. Terienŋu fanŋu-na, mi cārā-nei, nan kuyenj āmbabalma man, hielaan na nanŋa mei; ma kōsuōŋ neliεŋo. ¹² Nan yenj *niεraamba hālma-na, yaan na ciluo vii ku yaa da ba fiε ta ba biεna na yireiŋa-i wuo nelbabalaan namaa, ba ka da na maacenfafamma-i aa ba ka gbeliεŋ Diilonjo-i u jommarj-yiinŋu-i.

¹³ Niεŋ Itienjo-i aa na ta na siε fōŋgōtaamba wulaa. Na ta na siε *jāmatigi wulaa, u yaa nuōmba-i hiere ba yunŋu-na. ¹⁴ Na ta na siε fāamaambaa-ba wulaa; jāmatigi jīena ba yaa-i nileiŋa-na ba ta ba nuola āmbabalmanciraamba-i aa ta ba gbeliεŋ ānfafammanciraamba-i. ¹⁵ Na saa da, Diilonjo taara na ta na ce ānfafamma ku yaa mimiεlmba man sa suyaan kuyunŋu aa ta ba biεna na yireiŋa-i ba nuni ka suuye. ¹⁶ Naa dii na fεreŋ nuō ninsoŋo, ŋga baa na pāŋ na ce kufanŋu-i gboruonŋu na ta na ce kuubabalaanŋu-i. Na saaya na waa ŋaa Diilonj-cārāan namaa. ¹⁷ Taa na dii nuōmba-i hiere ba nunŋu-i. Nan yenj baa bamaŋ Yesu horrena, yaan ba maama ta ma dōlnu-nei. Taa na kālā Diilonjo-i. Taa na dii jāmatigi nunŋu-i.

Biyaan Kirsa maama

† 2:6 Isayi (Ésaie) 28.16 ‡ 2:7 Gbeliεmanj-nalāanŋu (Psaume) 118.22 § 2:8 Isayi (Ésaie) 8.14

* 2:9 Niεŋ Helmanj-sebe-i-na (Exode) 19.5-6; Anjnamma tiyemmarj-sebe-i-na (Deutéronome) 4.20, 7.6; Isayi sebe-i-na (Ésaie) 9.1; 43.20-21. † 2:10 Niεŋ Ose sebe-i-na (Osée) 1.6,9; 2.1,23,25.

18 Maacembienj namaa, taa na sie na yuntaamba wulaa aa na ta na kãñ-ba fafamma. U balaan baa-ni wa, u faa baa-ni wa, ta η sie u wulaa. 19 Na saa da, mulɛma man nan maama sí, da ba haa-ma hã-ni aa η sie-ma Diilonjo maama-na, ku faa. 20 Da η cãl aa sie muoru-i, yer hade-i dii-kuo? Nga da ba ta ba huol η yaanğa-i η añfafamma maama-na aa η sie yaahuolo fanjo-i, yerre dii ku yaa nuo-i aa ku faa Diilonjo wulaa. 21 Diilonjo taara ku yaa na wulaa. *Kirsu fuo fere mulãan namaa maama-na. U pigãan-na nelma'i dumaanjo-na na da na ta na ce u temma-i. 22 «Fuo man saa cãl, aa huhurma diei saa hel u nunğu-na dede»† 23 ba tuoraaya-yuo, u saa ji sie molojo. Ba cie-yo sũlma-i, u saa ji wur molojo. U yaan aa yanma hã Diilonjo wuo u yaa suyaan u pã. 24 U biyaa i ãmbabalma-i tũu-ma fuo fereη yunğu-na a kã baa-ma *daanğu-na. U cie ku yaa-i a ce i hiel i nanğa ãmbabalma cemma-na a ce-ye nelviin miε i tie ce kuman dolaanun Diilonjo-i. Fuo mulɛma yaa cie na waa na fereη nuo dumandε-i-na. 25 Naa naa waa ta na wuora na yun-nu ŋaa túlmba man baala; ŋga fiεfiε-i-na na birii jo na tienjo wulaa, u yaa niεyan-nei.

3

Ansorren-tienamma

1 Kuuduŋgu yaa baa caan namaanjo-i; taa na sie na bõlbaa-ba wulaa, ku yaa baman saa hũu Diilonj-maama-i ba hõlma-na, na ciluo ka ce ba hũu-ma. Ku sie hi na puur na nunni-i wuo na piiye baa-ba. 2 Da ba da na ciluo faa, aa ne da na kãñ-ba, ba ka hũu Diilonj-maama-i. 3 Baa na ta na kuye bomborman-fafaanğu-i: Baa na gonya yumigãale, baa sene ba diima, baa kompafafammun-vaama. 4 Yaan aa na ta na taara huoya-fafaanğu: Na ta na taara hõfafammu baa hõhinammu; nifanni sa vãa dede. Aa ni yaa dii baa yunğu Diilonjo wulaa. 5 Yiinaticamba man naa hũyãa Diilonj-maama-i aa haa ba nanğa-i yuo, ba taa ba diyaa ba fere baa ni yaa-i ba sie ba bõlbaa-ba wulaa. 6 Unanjo yaa Sara-i. Sara taa u nu *Abiramu nunğu-i, a ce dumaanjo-na u taa u bĩ-yo «Baba». Da na da holle ta na ce añfafamma-i, namei Sara bien namaanjo-i kelkel.

7 Kuuduŋgu yaa baa bõlaan namaanjo-i; bilaan na caamba-i fafamma na tienamma-na, aa na saaya na suo wuo na fõŋgõbaa-ba sa saa. Diilonj un cie baa-na aa cira u ka hã-na cicelma man, ba nunğu bi dii-meı. Terienğu fanğu-na, taa na kãñ-ba ku yaa na cacãranğu sie gbãa son yanğa nanğa.

Hira mulɛma-i η añfafamma cemma-na

8 Min ka periej baa manan ma yaa daama: Yaan nelduma yaa yu na hõmmu-i hiere. Bilaan na-naa kpelle. Taa na dõl baa na-naa ŋaa cedun-bien namaa. Bilaan na-naa hiεhiε, baa na ta na teten na fere. 9 Baa na ta na suu ãmbabalma solaanğu-i baa ãmbabalma. Baa na bi ta na suu tuosinni solaanğu-i baa tuosinni. Yaan aa na ta na haa na nufafaanğu kutaamba-na. Diilonjo taara ku yaa na wulaa. Da na haa na nufafaanğu bei, Diilonjo ka bi haa u nufafaanğu namaanjo-na. 10 Na saa da, ma nyegãan Diilonj-nelma-na wuo:

«Uman duo tuo taara u ce u baanğu-i,

uman duo tuo taara u huŋga fε,

kutienjo saaya u hiel u nanğa noparaan-ãndenni-na baa coima-na.

11 U saaya u nanna kuubabalaanğu-i aa tuo ce kuufafaanğu.

† 2:22 Isayi (Ésaie) 53.9

U vaa u fere weima baa ji suur u hōlma-na baa moloņo.

12 Na saa da, Itieņo saa nanna nelviimba-i.

U tūņgu dii ba cacārāņgu-na.

Ņga u sa gbo baa bamaņ cieņ kuubabalaanģu-i.»*

¹³ Da na vaa na fere baa ānfafamma cemma-i hai ka ce kuubabalaanģu nei? ¹⁴ Halle da ba fie ce-na sūlma na ānfafamma maama-na, na yunni dōlaa. Baa na ta na kāalā nuōmba-i, baa na bi yaņ na hōmmu ta mu cu baa-ba. ¹⁵ Na saaya na suō wuō *Kirsā yaa u diei Itieņo-i. Taa na dii u nuņģu-i fafamma. Tigiin na ta na cie, umaņ duō yuu-na wuō bige-i cie na haa na naņģa Kirsā-i-na, na waņ ma yaanģa-i baa-yo. ¹⁶ Na fē na hōmmu-i baa ma wamma-i aa na baa bi tēl moloņo. Naņ suyaa kumaņ faa, taa na ce ku yaa-i. Ku yaa bamaņ bēnaananā na yireiņa-i Kirsā huonģu-na ba yammu ka ture. ¹⁷ Diilonģ duō cira ņ mulēņ, da ņ mulēņ ānfafamma cemma-na, ku bōyaa ņ mulēņ āmbabalma cemma-na.

¹⁸ Na saa da, Kirsā fuō fere bi mulāņ aa ku nelbiliemba āmbabalma maama-na. U cie-ma i diei gbula. Fuō maņ waa nelviinģo, u siyaa ku nelbabalaamba sōlaanģu-na, duō dii-na na-naa nuō baa Diilonģo-i. Ba kuō-yo, ņģa *Diilonģ-Yalle siire-yuō. ¹⁹ Diilonģ-Yalle yaa bi cie u kā ka piie Diilonģ-nelma-i baa bamaņ dii kuliinģu nyisēnni-na. ²⁰ *Nowe bāanģu-na, ba yaa naa puu bubuōsīnni baa Diilonģo-i. Baņ puu bubuōsīnni baa-yo dumaanģo-na, Diilonģ wuō fē u huonģa-i aa yaņ Nowe ce beņo-i. Nuōmba bōi saa suur beņo faņo-na; nuōmba niisiei suurii yonģ a kor hūmma-na. ²¹ I gbāa saa hūmma famma-i baa *batemu hūmma. Nuōmba bi kor dumei nyunģo-i-na batemu hūmma-na. Batemu hūmma-i maacemma sī ņ kūōma-na, ņģa ma yunģu yaa wuō ņ hā Diilonģo-i ņ fere baa huonģa diei. Yesu-Kirsā siremma yaa cie batemu tuō kor-e. ²² U siire nyugūņ kā dōrō-i-na ka tēna Diilonģo caaņ-nu, a waa *dōrōpuōrbiemba yuņ-nu baa fōņģōtaamba-i hiere.

4

Taa na ce kumaņ dōlaanģ Diilonģo-i

¹ *Kirsāņ mulāņ u kūōma-na dumaa, namaa fere-i na saaya na tēna baa-ma wuō na ka mulēņ fuō bi temma-i. Na saa da, umaņ duō mulēņ u kūōma-na, ņ da u hielaa u naņģa āmbabalma cemma-na. ² U ce mafamma-i duō gbāa nanna nelbiliemba kuucenģu-i aa tuō ce Diilonģ-huonģa u yinni boluonģu maņ tiyāa hēma-na. ³ Na cie na bāanģu-i dei baa *niēraamba-i ba kuucenģu-na: Na cie na bāanģu-i tīlāsīnni-na, baa bīņwosīnni-na, baa koņhiliinģu-na, baa wuolalle-na, baa nyōlle-na. Aa na duu Diilonģo huonģa-i baa na tīnni-i. ⁴ Fiefie-i-na, niēraambaņ daa na sa tiraa na ce kakarkuonģo faņo-i baa-ba, ku bir yaņ aa cu ba hōmmu-i ba bigāaņ-na. ⁵ Ņģa baņ ceņ kumaņ hiere, Diilonģo ka gāņ baa-ba. U tigiin tī duō yuu cicēlmantaamba-i baa bikuomba-i hiere. ⁶ Ku'i cie na da *Neldōdōlma bi waaņ halle baa kuomba-i. A ce dumaanģo-na, baņ waa hēma-na aa mamaņ fie da-ba a saanu baa ba āncemma-i, fiefie-i-na *Diilonģ-Yalle ka gbāa ce ba sire waa baa Diilonģo-i.

Taa na suō Diilonģ-caluō belma

⁷ Weima-i hiere ma piyaa tīmma. Terienģu faņģu-na, baa na dii na yunni-i, aa na saaya na suō na fereņ belma ta na gbā na cārā Diilonģo-i.

* 3:12 Gbeliemaņ-nalāanģu (Psaume) 34.13-17

⁸ Kumaņ gbāaņ, yaaņ na maama ta ma gbu ma dōlnu ma-naa. Na saa da, *nelnyulmu sa kāņ āmbabalma bōi**. ⁹ Taa na ce niraamba nersinni-i fafamma, baa na ta na waana baa-ba. ¹⁰ Diilonjo hāa-na na da-na-den fōngōbaa hiere. Nelieņo nelieņo u saaya u suo u wuoņo belma a gbāa duo tuo kāyā banamba-i baa-yo. ¹¹ Diilonj duo hā umaņ jumefafalle-i, kutieņo saaya u ce-de tuo waņ Diilonj-nelma baa-de. Duo hā umaņ kakāyammaņ-fōngūo-i, u tuo kāyā nuomba-i baa u yaa-i. Yesu-Kirsa maama-na, ku saaya na āncemma-i hiere ma ta ma ce nuomba ta ba bī Diilonjo yefafalle. Yefafalle-i baa fōngūo-i ni vii u yaa-i hōnni maņ jonj. Ma cie.

Taa na hīrā mulīema-i Yesu-Kirsa maama-na

¹² Mi jēnaaņ namaa, yaahuolo maņ haaņ-nei daayo-i, baa na yaņ na hōmmu cu baa-yo; u sagalla-nei duo ne. Baa na da nie sī ba fieņ-na baa-yo. ¹³ Yaaņ aa ku ta ku dōlnu-nei wuo na nalāa *Kirsa mulīema temma ne. Terieņgu faņgu-na, duo ji jo u fōngōtesinnin-jomma-i, na hōmmu ka fē gbarnu. ¹⁴ Da ba tuora-nei Kirsa maama-na, na yunni dōlaa. *Diilonj-Yalle dii baa-na aa Diilonjo bōbōima da di yaa nuo-i. ¹⁵ Molo baa yaņ ba ji bel-o ta ba huol u yaaņga-i wuo u kuo nelieņo, sisō u cuyaa, sisō u cie kuubabalaanģu naņ temma, da ma'i bi sī u diyaa u nuņģu-i nelma maņ saa hi-yo. ¹⁶ Nga da ba ta ba huol ņ yaaņga-i wuo Kirsa wuoņ nuo, baa yaņ senserre da-ni. Niņ yeņ Kirsa horre-na, yaņ aa ņ ta ņ jaal Diilonjo-i mafamma-na. ¹⁷ Gēņģeryiņģu hii. Diilonjo duoņ tuo gāņ baa u dūņ-baaņ miemei igēna. A ne da duo doņ tuo gāņ baa mieņo-i, gēņģerō periema ka waa nie baa bamaņ ciinaana Diilonj-*Neldōdōlma-i? ¹⁸ A saa baa Diilonj-nelmaņ waaņ-ma dumaa:

«Da kuo nelviņo korma dii kpelle,

āmbabalmanciraamba kūņģu ka waa nie?»†

¹⁹ Terieņģu faņģu-na, Diilonj duo nuoni maņ mulieņ, baa yaņ ņ kūōma kara; cor ņ ta ce ānfafamma-i aa ņ dii ņ fere Weimantieņo naņ-na. U yaa maa-ni. U sa waņ weima aa ji bir baa huoņ-āndaanģu.

5

Bilaaņ Diilonj-dūņ-baamba-i dei

¹ Fiefie-i-na, mi ka fulnu Diilonj-dūņ-baamba yaataamba yaa-i. Mei fere-i yaatieņ muo; mi daa *Kirsa mulīema-i nuo baa mi yufelle. Duo ji bir jo duo ji ce u yuntesinni-i, mi ka ce mi bāaņģu-i baa-yo. Miņ ka waņ mamaņ baa yaataaņ namaaņo-i ma yaa daama: ² Diilonj uņ hāa-na nuomba maņ, bilaaņ-baņ dei ņaa ānciinaņ uņ bel u muoru-i dumaa. Baa na bel-ba ņaa ba guoraa-na, bilaaņ-baņ baa hōfafaaņģa ņaa Diilonj uņ taaraņ-kuo dumaa. Baa na bi ce-ku gbeitaara-hūmelle; yaaņ aa na ta na ce-ku baa pāama. ³ Diilonj uņ diyaa bamaņ na nammu-na, baa na ta na haa na fōngūo-i bei; yaaņ ba ta ba da namaa cilōfafaņģo yaa aa ta ba ce. ⁴ Ku yaa ānciinaamba yuntieņ* duo ji jo, na ka da nyantuoluo maņ sa cuōraayaņ dede.

⁵ Kuuduōņģu yaa baa naacieņ namaaņo-i, taa na sie yaataamba wulaa. Aa na hieroņo-i na saaya na nanna bombolma-i. Na saa da, Diilonj-nelma ciera wuo:

«Diilonjo sa gbo baa bombolmantaamba-i,

* **4:8** Nieņ Bincuoņ-nelmaņ-sebe-i-na (Proverbes) 10.12. † **4:18** Bincuoņ-nelmaņ-sebe (Proverbes) 11.31 * **5:4** Ancinaamba yuntieņo-i: Ba gbē Yesu fuo fere yaa. Nieņ Nsāa sebe-i-na 10.11.

ņga u firīnu u huņga-i baa bamaņ hiirīyeņ ba fεε.»†

⁶ Terieņgu fanģu-na, taa na hiire na fεε Weimantieņo yaanģa-na ku yaa na tetemmaņ-yiij da ku hi, u ka tetēņ-na. ⁷ U yaa yieraaya baa na yunniņ-maama-i, haraan-manģ hiere na hā-yo.

⁸ Baa na dii na yunni-i! Siireņ na yiera! Na bigāarāņo-i *Sitāni dii tuō wuōra u bīņ aa tuō bure ņaa nyulmu bilaa jara. U taara moloņo duō wuo. ⁹ Bilaaņ Diiloņ-maama-i nammu hāi na bigāarāņo baa ji yar-na. Na saaya na suō wuō terni-na hiere yaahuolo fanģo temma yaa daaņ Diiloņ-dūņ-baamba-i. ¹⁰ Na ka mulīeņ cēlle yogo, ņga Diilo fuō maņ ānfafamma-i hiere ma tieņo-i, u ka bir dii-na na fonni-na. U ka dii sireiņa nei aa ce na yiera doņ u hūmelle-na. U yaa bīε-na na da na ta na ce na bāaņģu-i baa-yo Kirsa horre-na hōnni maņ joņ. ¹¹ Fōņģūō dii baa u yaa-i hōnni maņ joņ! Ma cīε.

Jaaluperieņģu

¹² Mi nyεgāaņ sebeyel daade-i da mi dii sireiņa nei aa waņ baa-na wuō naņ vaa na fεε baa Diiloņo maņ maama-i, u yaa ninsoņ-Diiloņo-i. Mi waaņ fuō hujarre maama yaa baa-na. U hujarre temma si dii. Silasi yaa kāayā-mīε mi nyεgēņ sebeyel daade-i. U nyaarāa Yesu huoņģu-na.

¹³ Diiloņ-dūņ-baamba maņ *Babilōni-i-na bande-i-na, Diiloņo yufellen hilaa bamaņ nuō-i namaa bi temma-i, ba pāa-na jaaluņģu. Mi bieņo-i† Marke bi jaalaa-na.

¹⁴ Taa na jaal na-naa fafamma ņaa cεduoņ-bieņ namaa. Namaa namaņ dii *Kirsa horre-na Diilo kāyā-nei.

Pierŋ nyegáan sebeháallŋo man Nelmuoyamma

Pierŋ taa u nyegžŋ sebe daayo-i huŋgu man nuŋ-i, uu naa suŋ wuŋ u yinni saa tiraa tŋe bŋi. U taa u taara halle duŋ fi'e'a u saa ji waa, uŋ waan maman baa Diilon-đŋn-baamba-i Yesu kŋŋgu-na, ma baa hel ba hŋmmu-na.

U duŋ piiye pigáan-ba wuŋ ba saaya ba waa ŋaa Diilon uŋ taaran ba waa dumaa, aa Yesu *pŋpuŋrbiemban pigáan-ba ninsoŋo man, ba nyaaryuŋ nammu hŋi, ba baa yan u ji korra-bei (sap. 1).

U gbuŋya-bei wuŋ ba bel ba fere coikartaamba man wuŋ bafamba hŋalŋ nuŋmba-i baa Diilon-nelma aa cakŋŋgu cer muonu ba yunni-i (sap. 2). Sapitiri daayo nyaanu u-naa baa Yuda sebe-i.

U piraan u sebe-i baa Yesu jomman-maama. Banamba ci'era wuŋ Yesu sa tiraa u ye dii jomma-na. Pier wuŋ kutaamba kar coima. Wuŋ da ŋ da Yesu hii yŋn daani-i u sa jo u jo, kuu dii ŋaa u fi'e u huŋga-i baa nuŋmba-i ba da ba suŋ-yo hiere aa bir ba hŋmmu-i (sap. 3).

Jaalunŋu

¹ Muŋ Simŋ-Pier, Yesu-Kirsa cŋarŋn muŋ aa tiraa waa u *pŋpuŋrbilŋn muŋ. Muŋmei nyegáan sebe daayo-i da mi hŋ Yesu-Kirsa fafaanŋuŋ ci'e namaa naman haa na nanŋa-i yuŋ mie temma-i. U yaa i Diilonŋo, u yaa i Konŋkortienŋo. ² Nan suyaa Diilonŋo-i baa Itienŋo-i Yesu-i, Diilonŋo firnu u huŋga-i u tuŋ kŋyŋ-nei aa tuŋ fi'e na hŋmmu-i.

Kertŋesinni fafaanŋu-i

³ Na saa da, Diilonŋo himma pigáan-ye kuman gbŋa fa i maama-i hiere i die gbŋa tie wuŋ Diilon-hŋmelle-i diŋ saaya di wuŋ dumaa. In suŋ-yo, ku'i ci'e u ce kufanŋu-i hŋ-ye. U yaa bŋe-ye duŋ ji pigáan-ye u bŋbŋima-i baa u fafaanŋu-i. ⁴ Ku ci'e dumei uŋ ŋa naa pŋ nufafaanŋu man baa-ye, uŋ ŋa naa pŋ nubŋmbŋale man baa-ye, u ce-ku hŋ-ye. U ci'e-ku hŋ-ye i die gbŋa hiel i nanŋa nelbiliemba kusŋŋ-maama-na, ma kŋsuŋ nelienŋo; aa bi'e fuŋ kusŋŋ-maama. ⁵ Terienŋu fanŋu-na, gbŋan kpelle na naara ŋnfafamma-i na ŋŋhŋuma-na, aa na taara Diilonŋo huŋga-i na suŋ-ka na naara na ŋnfafamma-i. ⁶ Na ta na suŋ na ferŋ belma a naara Diilonŋo huŋga suŋma-i. Na naara pŋama-i na bel-ŋ-ferŋsinni-na, aa na naara Diilonŋo-hŋmelle wuŋsafafaanŋu-i na pŋama-na. ⁷ Na ta na ce horre-i a naara na Diilonŋo-hŋmelle wuŋsafafaanŋu-i, aa na naara nelnyulmu-i na horre cemma-na. ⁸ Maman daama-i hiere, da ma waa-nei aa na firnu na hŋmmu-i baa ma cemma-i, ku yaa pigáan wuŋ na suŋ Itienŋo-i Yesu-Kirsa-i aa yunŋu dii u suŋma-na. ⁹ ŋga da ma'a maa si dii uman nuŋ-i, kutienŋo dii ŋaa yironŋo; u sa da dei. Kuu dii ŋaa u yaan ma karaanu-yuŋ wuŋ Diilonŋo hurii u ŋmbabalma-i cor.

¹⁰ Terienŋu fanŋu-na, tobiŋ namaa, Diilonŋo u yufellen hilaa-nei u bi-na, gbŋan kpelle na baa ji bir u babimuŋ-i-na. Da na sie u babimuŋ-i, na sa ji gbŋa cii u hŋmelle-na gbula. ¹¹ Mafan da ma ce, Yesu-Kirsa nellen-hŋmelle ka puure da gbaa a hŋ-na. U yaa Itienŋo-i, u yaa i konŋkortienŋo-i aa u nelle sa ji muonu dede.

Bilaan ninsoŋo-i nammu hāi

¹² Nan fej na suo nel daama-i, mi sie budii mi nuŋgu-na. Mi suyaa mie na nyaarāa ninsoŋ-belle-na, ŋga mi ka cor ta mi titirre-meī baa-na ma ta ma tŋenu-neī. ¹³ Da mi waa yogo mi saa ku, meī wulaa ku saaya mi ta mi hāl-ma nalāanŋu baa-na, ku yaa ma sie karaanu-neī. ¹⁴ Mi suyaa mie ku sie da huoŋgu Diilonŋ-babīmuo ka hi-mi. Itienŋo-i Yesu-Kirsa gbuoya-mie tī baa-ma. ¹⁵ Terienŋu fanŋu-na, mi ka gbāŋ kpelle, da mi saa ji waa, nel daama baa karaanu-neī.

¹⁶ Na saa da, inŋ waan Itienŋo-i Yesu-Kirsa jommaŋ-maama-i baa u fōŋgūo maama man baa-na, ku saa ce ŋaa i karaa i huoyasanga de! I saa kar i huoyasanga, mie fere-i i daa u babōima-i nuo baa i yufelle. ¹⁷ I To-i Diilonŋo yaa hāa-yo babōima famma-i. U tīyāa dii u yuntesinni-na doro-i-na aa fara cira: «Mi Biēŋo yaa daayo-i, u maama sa suo aa dōlnu-mie. U yaa fienŋ mi huonŋa-i. »

¹⁸ Unŋ taa u piye mafamma-i, mie fere-i i waa u tānuŋgu-na baa Yesu-i a nu unŋ piyenŋ. ¹⁹ Ku'i cie i fūnuŋ haa i nanŋa-i *Diilopopuorbiemba nelma-na. Maa dii ŋaa fitnuo ta ma ce cecerma kukulmanŋ yenŋ terni manŋ nuo-i. Ma ce kufanŋu-i ta ma cie cicānjāale-i. Huonŋu fanŋu yaa nuo-i cuomæle† ka hel a kaala weima-i hiere na hōmmu-na. Terienŋu fanŋu-na, taa na ne-ma torro. ²⁰ Mamanŋ yunŋu, na saaya na suo wuo nelienŋ nuonŋo-i ŋ yundaanŋu-i, ŋ sie gbāa hielnu Diilopopuorbiembanŋ nyegāanŋ manŋ Diilonŋ-nelma-na.† ²¹ Na saa da, Diilopopuorunŋu nanŋu saa jo nelbilonŋ-jomma-i dede, *Diilonŋ-Yalle'i diyaa-kunŋ ba nunnī-na.

2*Sulma haraa bamanŋ cie ba fere Diilopopuorbiemba
(Yuda 4-13)*

¹ Nuomba nanŋ cie ba fere *Diilopopuorbiemba dumaa *Isirahel-baamba hōlma-na, ma temma ka bi ce namaa hōlma-na. Ba ka jo baa coima nanŋ temma ji ta ba tāal-na. Kutaamba ka cīina Itienŋo-i, ŋ sie suo wuo u yaa sāa ba yunni-i. A ce dumaanŋo-na ba sie gbāŋ aa kōsuonŋ ba fere. ² Nuomba bōi ka cu ba huonŋ-nu ba bīŋwosinni-na. Ba ka ce ninsoŋ-hūmelle yerre bīena. ³ Gbeinŋ-nyulmu ka ce coikartaanŋ daaba kar ba huoyasammu baa-na a hūu na nagāŋ-niini-i. ŋga kumanŋ ka haa-bei, ku suyaa tī jīna; ba kōsuomanŋ-yinni saa maa.

⁴ Na saa da, halle *dōrpōpuorbiemba manŋ naa cālāa ku huonŋu-na, Diilonŋo saa yanŋ-ba; u vaa-ba dii-ba fobabalaanŋu-na dii kukulma-na a jīna tuo cie gēŋgeryiinŋu-i. ⁵ U saa bi yanŋ yiinataamba-i, baa naa silaa balanŋ baa-yo cor. U dāa hūmma wuo-ba hiere aa ji yanŋ *Nowe yaa yonŋ baa nuomba niehāi baa-yo*. Nowe taa u hel u wanŋ viisinninŋ-maama-i baa-ba, ŋga molo saa ji hūu-ma. ⁶ Diilonŋo bi pāa Sodōmutaamba-i baa Gomōrtaamba-i ba āmbabalma sullu-i; u kukulii nilienŋ daaya-i a pigāanŋ bubōlaamba-i manŋ ka da-ba.† ⁷ ŋga u kuraa Loti-i. Fuo waa nelfefeinŋo ba hōlma-na. Baa naa silaa mulienŋ-yo baa ba bīŋwosinninŋ-maacemma-i.†

* **1:17** Nienŋ Matie sebe-i-na 17.1-5; Marke sebe-i-na 9.2-7; Like sebe-i-na 9.28-35. † **1:19** Cuomæle-i: Ba gbē Yesu yaa-i. Nienŋ Amp. 22.16. † **1:20** Girekimma-na terienŋ daaku gbāa bi nu nuŋ daama-i: «Diilopopuorbiembanŋ nyegāanŋ manŋ hiere, nelienŋ huoyasanga sl.» * **2:5** Nowe: Nienŋ u kūŋgu-i Miwaanŋo jīnammanŋ-sebe-i-na (Genèse) 6.1-7.24. † **2:6** Nienŋ Miwaanŋo jīnammanŋ-sebe-i-na (Genèse) 19.24. † **2:7** Nienŋ Miwaanŋo jīnammanŋ-sebe-i-na (Genèse) 19.1-16.

⁸ Uŋ waa nelfefeinŋo dumaanŋo-na aa waa ba hólma-na tuo da ba ciluo-i aa tuo nu ba piiyuo-i yinni manŋ jonŋ, ku taa ku jan-yo ku cor.

⁹ Na saa da, Itienŋo suo uŋ ka hiel nelviimba-i dumaa muliema-na aa fe nelbabalaamba-i jina tuo cie geŋgeryiingu duo ji pigaan-ba u jáyamma-i.

¹⁰ Kakarkuonŋ-maacemmanŋ dólnuŋ bamanŋ ba ta ba ce-ma aa ba sa kán Itienŋo-i, u ka gbo kakalle-i bafamba yunni-na.

Coikartaamba manŋ wuo bafamba hálá nuamba-i Diilonŋ-nelma, bombolma sa suo aa dólno-bei, aa ba yammu sa suo aa gbán; ba tuora dórniemba-i halle ba sa kálá. ¹¹ A ne da darpöpuorbiemba manŋ darpöpuorbiemba, ba fŋgüo jlenya coikartaanŋ daaba wuoŋo-i, aa ba tiraa hi yan-ba; nga ba sa wanŋ dórniemba yebabalalle baa Diilonŋo-i. ¹² Nga coikartaanŋ daaba sa cē, ba ce ba weima-i ba yuŋ-nu ŋaa bímbaamba. Ban'a ba sa suo mamanŋ, ba diyaa lunŋu ma yaa nuo-i. Ba ka ko-ba ŋaa banŋ konŋ bímbaamba dumaa. Na suyaa wuo bímbaamba gbíe baa komma yaa yonŋ. ¹³ Banŋ cie ámbabalma manŋ, ma sölöanŋu ka suu-bei. Tilásinninŋ-maacemma sa suo aa dólno-bei, halle báhulaanŋu-na ba ce-ma. Da ba waa baa-na na ponsanni-na, coikarre dólno-bei ŋaa bige-i! A ce dumaanŋo-na ku bína na yerre-i aa ta ku ce-na sencerre. ¹⁴ Ba sa da cienŋo baa ba yufelle aa cor-o, aa ba sa ye ámbabalma cemma-na. Bamanŋ saa nanŋ kaasinni Diilonŋ-hümelle-na ba hi ba yaa-i ba táal-ba. Gbeinŋ-maama yuu ba hömmu-i cor. Diilonŋo waasaanŋ-ba. ¹⁵ Ba naana hümefafalle-i aa cu Bosor bienŋo-i Balamu huonŋ-nu. Balamu naa ce u fere Diilopöpuorbilonŋo. Huhurmanŋ-gbeinŋa damma taa ma dólno-yuo ŋaa bige-i! ¹⁶ Nga un'a naa yagar Diilonŋo nunŋu-i aa tuo taara kumanŋ, u daa-ku: Kakúmuo'i piiye baa-yo pán ce u nanna u miminsinni-i. §

¹⁷ Coikartaanŋ daaba dii ŋaa hünfonni manŋ kuolaa; baa dii ŋaa diilonŋo manŋ biilii aa cor baa fafalmu. Diilonŋo tigiinŋ kukulberre nande'i tuo cie-ba ba da ba ka tlena. ¹⁸ Bombolmanŋ-ándenni sa suo aa dólno-bei, a ne da yunŋu bi si dii ba nelma-na. Ba ce ma yaa-i ba táal bamanŋ naana hümebabalalle-i felemma-i wuo ba ta ba ce bíŋwosinni bafamba temma-i. ¹⁹ Ba waanŋ-ma kuola-mei baa-ba wuo da ba sie ba nunŋu-i ba ka waa ba ferenŋ nuo; a ne da bafamba fere-i baa si dii ba ferenŋ nuo. Ba kusünŋ-maama cie-ba ŋaa kóraamba. Ma ka wuo-ba. Na saa da, nelienŋo nelienŋo, duo yanŋ bíŋkünŋ-maama ta yaanŋa yuo, ku bíŋkünŋu ce-yo ŋaa ku kórienŋo! ²⁰ Bamanŋ suyaa Itienŋo-i Yesu-Kirsa-i, bamanŋ suyaa konkortienŋo-i a kor nelbiliemba ámbabalma cemma-na, da ba ji tiraa yanŋ ma ta yaanŋa bei, ku migaanŋ balanŋ-bei a yanŋ díelá-künŋu-i. ²¹ Kuo ba saa naa suo hümefafalle-i, kuu naa buo-bei yanŋ banŋ suyaa-de aa yagar Diilonŋo nunŋ-ándaanŋu-i. ²² Bíncuamba cierra wuo: «Juoro sa ta yanŋ u wuosaanŋu», aa «Perienŋ duo tuo hel hünčelle-na u tuo suur kpökpötuonŋu-na.» Ku yaa ŋaa bafamba künŋu-i.

3

Itienŋo ka bir jo

¹ Mi jēnaanŋ namaa, mi nyegāanŋ sebe nanŋo hā-na cor tí, hāallinŋ-wuoŋo yaa daayo-i. Ba hāi-i-na hiera, mi tirii nelma boi baa-na da mi kāyā-nei na ta na jöguonŋ ānjögfafamma. ² *Diilopöpuorbiembanŋ waanŋ mamanŋ cor yiinaa-i-na, yaanŋ ma ta ma tlenu-nei a naara Itienŋo nunŋ-ándaanŋu-i.

U yaa koŋkortienjo-i. U *pɔpuɔrbiemba yaa hii-na baa u nuŋ-āndaanġu-i. ³Kumanġunġu, na saaya na suɔ wuɔ yiperieni-na, nuɔmba namba ka sire ta ba ce ba kuudɔlnunġu yonġ. Ba ka ta ba nye-na ⁴aa ta ba piye wuɔ: «Na Yesu pāa nunġu wuɔ u ka bir jo, u cie bige-i aa duɔ jo? I bɪncuɔmbanġ kuu ji hi baa nyunġo, weima dii ma temma-i ŋaa manġ waa dumaa dii ku domma-na; ma saa bibirre.» ⁵Bamanġ piiyer dumaaŋo-na, ba yaanġ ma karaanu-bei wuɔ Diilonġo cie u nuŋ-āndaanġu yonġ a hiel dɔrɔ-i baa hɪema-i. Ba yaanġ ma karaanu-bei wuɔ u hielaa hɪema-i hūmma yaa nuɔ-i aa tigiinġma terduɔŋ-nu hūmma huɔŋga-na*. ⁶U bi cie hūnduɔŋ daama yaa-i a kɔsuɔŋ yiinataamba-i *Nowe bāanġu-na†. ⁷Aa inġ danġ hɪema manġ daama-i baa dɔrɔ manġ daayo-i, Diilonġ nuŋ-āndaduɔŋ daaku yaa bilaaya-nie jina ta ku cie dāamu-i ġeŋġeryiinġu-na. Yiinġu fanġu-na, bamanġ sa kāalāayāŋ Diilonġo-i, u ka kɔsuɔŋ-ba.

⁸Ŋga mi jēnaanġ namaa, nelma diei dii na saa saaya na yanġ ma karaanu-nei: Na saaya na suɔ wuɔ Itienġo wulaa, yiinġu diei dii ŋaa bienġ nuɔsiba ndii, aa bienġ nuɔsiba ndii dii ŋaa yiinġu diei‡. ⁹Itienġo sa fɛrɛ baa u nupalle cemma-i ŋaa banambanġ jɔġuɔŋ-ma dumaa. Ŋga namaa maama yaa cie u kūnna u huɔŋga-i; u sa taara molo ji kɔsuɔŋ u fɛrɛ; u taara nelienġo nelienġo u ne u cilɔbabaŋo-i aa yanġ-yo.

¹⁰Na saa da, Itienġo jommanġ-yiinġu ka tugol nuɔmba-i ŋaa cuoyuo unġ tugol dumaa. Yiinġu fanġ da ku ji hi, ijiebabalanni nanġ temma ka ce aa dɔrɔ pāŋ balla. Dāamu ka hāl ceinġo-i baa bāanġu-i baa mɔeŋa-i hiere, aa hɪema-i baa bɪmbɪnni manġ dii ma dɔrɔ-i-na hiere, ni ka caa. ¹¹Nimanġ daani-i hiere ninġ yenġ da ni caa, namaa ciluɔ saaya u waa nie? U saaya u fa ŋaa Diilonġ unġ taaranġ u fa dumaa aa na vaa na fɛrɛ baa Diilonġ-maama-i ¹²na ta na cie Diilonġ unġ diyaa yiinġu manġ, aa na gbāŋ ku hi donduo. Yiinġu fanġu-na, dɔrɔ ka bel dāamu caa, aa ceinġo ka hāl baa bāanġu-i baa mɔeŋa-i hiere! ¹³Ŋga miɛŋo-i, Diilonġ unġ pāa nunġu-i baa-ye wuɔ u ka hiel dɔrfɛleŋo baa hɪfɛlemma hā-ye; i cie ni yaa-i. Balaanġu siɛ waa terienġu-na.

¹⁴Terienġu fanġu-na, mi jēnaanġ namaa, inġ yenġ tie cie yiinġu fanġu-i, gbāanġ kpelle Diilonġo baa ji da balaanġu nei, u baa ji da cālmuo nei, ku yaa na huleinġa siɛ ta a tie baa-yo. ¹⁵Na saaya na suɔ wuɔ Itienġo vaayamma kor nuɔmba ŋaa i jienġo-i Polŋ bi nyegāanġ-ma dumaa hā-na. Diilonġo yaa diyaa-ma u nunġu-na. ¹⁶Pol waanġ nel daama-i u seɛbaa-ba-na hiere. Nelma namma dii u seɛbaa-ba-na ma suɔma dii kpelle. A ce dumaaŋo-na, bamanġ sa suyaanġ Diilonġ-nelma-i kā yaanġ-na aa ba saa tiraa nanġ kaasinni u hūmelle-na, ba miel-ma. Kutaamba bi miel Diilonġ-nelma-i hiere ma kūŋu-na dumɛi. Ba kɔsuɔŋ ba fɛrɛ'i dumaaŋo-na.

¹⁷Mi jēnaanġ namaa, namaa fuɔ mi gbuɔya-nei ti baa nel daama-i. Bilaanġ na fɛrɛ nelbabalaanġ daaba baa ji pira-nei a ce nanġ daa munyierafafammu manġ, mu korra-nei. ¹⁸Itienġo-i Yesu-Kirsa cie hujarre yiɛ, yaanġ aa na ta na nanġ kaasinni u huonġu-na, aa na ta na bi hāalā na suɔ-yo na kā. U yaa koŋkortienjo-i, jaalunġu gbɪɛ baa u yaa-i fiefie-i-na baa hɔnni-na hiere. Ma cie.

* **3:5** Nieŋ Miwaanġo jɪnammanġ-seɛbe-i-na (Genèse) 1.6-9.

† **3:6** Nieŋ Miwaanġo

jɪnammanġ-seɛbe-i-na (Genèse) 7.11. ‡ **3:8** Nieŋ Gbeliɛmanġ-nalāanġu-na (Psaume) 90.4.

Nsáan nyεgáan sebedléláño man Nelmuoyamma

Nuɔmba namba naa ji sire ta ba guɔl Diilonj-dũnj-baamba gbeini-i wuɔ Diilonj-Bieño sie gbáa jo ji hoj nelbilonj temma; aa tiraa cira Diilonj unj pãa nunju-i wuɔ u ka saanj *Konkortienjo man, u'i sí Yesu-i, aa cor ta ba ce kuubabalaanju-i ba kã. Nsáan daa-ma dumaanjo-na, u nyεgẽn sebe daayo-i hã Diilonj-dũnj-baamba-i wuɔ ba bel ba fere kutaamba-na. U waan-ma kaala-mei u sebe-i-na wuɔ Yesu yaa Diilonj-Bieño-i aa u juɔ ji hoj nelbilonj temma. U waan-ma baa-ye wuɔ: Nelnyulmu tienjo yaa Diilonjo-i. Aa cira Diilonjo dii ñaa gbagbaama hiere; kukulbelle diei dii si dii-yuɔ. A ce dumaanjo-na in yej Diilonj-bisãlj mie, ku saaya i hiel i nanja ambabalma-na aa ku saaya i tie dɔl banamba-i a pigãanj wuɔ i dɔl Diilonjo-i.

Cicëlmanj-nelma

¹ Umanj* waa dii ku domma-na, i daa-yo baa i yufienja-i aa ne-yo aa nu u nelma-i baa i tũnni-i aa yieya-yuɔ baa i nammu-i. Kufanju tienjo yaa cicëlmanj-nelma-i. I wanj fuɔ maama yaa baa-na. ² Cicëlmantienjo caraaya i da-yo aa tie wanj u maama. U waa baa Diilonjo, fiefie-i-na u caraaya i da-yo. I cie cicëlma man sa tlen dede-i ma wataanj mie a tie wanj-ma baa-na. ³ Inj daa mamanj aa nu mamanj, i bi wanj-ma baa namaanjo-i i die gbáa ce baaduɔnj mie i To-i Diilonjo horre-na. Inj yej horre man nuɔ-i baa Diilonjo-i, ii dii di yaa nuɔ-i baa u Bieño-i Yesu-Kirsa-i. ⁴ Da na da i nyεgẽn nel daama-i die hã-na, i taara i hieronjo-i i hõmmu fẽ gbarnu.

Diilonjo yaa gbagbaama-i

⁵ Inj nuɔ mamanj Yesu-Kirsa nunju-na aa tie wanj-ma baa-na, ma yaa daama: Diilonjo dii ñaa gbagbaama; kukulbelle diei dii si dii-yuɔ. ⁶ Die cira ii dii u horre-na, aa tie ce kukulmanj-maacemma-i, i cie coikartaanj mie, i saa cu ninsonjo huonj-nu. ⁷ Nja die tie ce i weima-i hiere gbagbaama-na ñaa Diilo fuɔ fere unj kuɔnj dumaa, i ka waa horre-na baa i-naa aa u Bieño-i Yesu tãmma ka ta ma pir i ambabalma-i hiere ma halanj-ma yie.

⁸ Die cira ambabalmanciraanj mie sí, i tãal i fere; aa i naana ninsonjo hũmelle-i. ⁹ Nja die sie i cãlmuɔ-i Diilonjo yaanja-na u ka ce jande yie aa pir i ambabalma-i hiere halanj-ma yie. U faa, u sa wanj nelma aa ji bir baa huonj-ãndaanju. ¹⁰ Diilonj wuɔ nuɔmba-i hiere ba cãlãa; die cira i saa cãl, kuu dii ñaa i cie Diilonjo-i coikartienjo, ku pigãanj wuɔ u nelma si dii i hõmmu-na.

2

¹ Mi bisãlj namaa, mi sa taara na ta na ce kuubabalaanju-i ku'i cie na da mi nyεgẽn nel daama-i da mi hã-na. Nja umanj duɔ pira ce kuubabalaanju-i, kakãyãtienjo dii baa-ye i To caanju-na; u yaa Yesu-Kirsa-i, u yaa Nelviinjo-i, u saa cãl dede. ² U yaa pãa u fere tãmmanj-kũnj temma a pir i ambabalma-i halanj-ma i yunni-na. Aa mie sí yonj; u pãa u fere duɔ bi pir nelbiliemba-i hiere ba ambabalma-i.

* 1:1 U gbẽ Yesu-Kirsa yaa-i.

³ Dié tié nu Diilonjo nun-ándaanngu-i, ku yaa i gbáa cira i suó-yo. ⁴ Uman duó puur u nunngu-i cira: «Mi suó Diilonjo-i» aa kutienjo sa nu u nun-ándaanngu-i, u kar coima, u sa suó Diilonjo-i aa u naana ninsoño hümelle-i. ⁵ Nga umanj nuwɔ Diilonjo nunngu-i, Diilonjo-nelnyulmu hii mu fuonngu-i fuó huɔnga yaa nuó-i kelkel. Dié tié nu Diilonjo nunngu-i, ku yaa i gbáa cira ii dii u horre-na. ⁶ Uman duó cira fuó dii Diilonjo horre-na, kutienjo saaya u bié Yesu maama-i.

Dɔdɔluɔ-maama

⁷ Mi jēnaañ namaa, miñ nyegēñ nelma manj da mi hā-na daama-i, maafelemma sí; maacɔlɔmma. Na nuó-ma dii ku domma-na. Nel daama-i na nuó-ma cor tí wuó na saaya na ta na dɔl na-naa.* ⁸ Mi gbáa bi cira maafelemma. Ma da *Kirsá wuósaanngu-na aa bi da namaa wuósaanngu-na. Na saa da! Kukulma duɔñ ta ma ta aa terienngu ta ku kaala baa gbagbaamanj-kerre-i.

⁹ Uman duó cira fuó dii gbagbaama-na aa tuó bigāañ u natobinjo-i, kutienjo dii kukulma-na yogo. ¹⁰ Umanj u natobinjo maama dɔlnu-yuó, u yaa dii gbagbaama-na. Uñ yey gbagbaama-na dumaanjo-na, u sié gbáa pira. ¹¹ Nga umanj duó bigāañ u natobinjo-i, uu dii kukulma-na. Kukulma yirii-yo a ce u tuó wuó u sa suó uñ kãñ kusuɔñ-nu.

¹² Mi bisálñ namaa, Yesu-Kirsá maama-na na ámbabalma hurii halañ, ku'i cié mi ta mi nyegēñ sebé daayo-i da mi hā-na. ¹³ Bĩncuɔñ namaa, nanj suyaa umanj waa dii ku domma-na, ku'i cié mi ta mi nyegēñ sebé daayo-i da mi hā-na. Naacienj namaa, nanj yaraa *Bigáarãñjo-i, ku'i cié mi ta mi nyegēñ sebé daayo-i da mi hā-na. ¹⁴ Bisálñ namaa, nanj suyaa i To-i, ku'i cié mi ta mi nyegēñ sebé daayo-i da mi hā-na. Bĩncuɔñ namaa, nanj suyaa umanj waa dii ku domma-na, ku'i cié mi ta mi nyegēñ sebé daayo-i da mi hā-na. Naacienj namaa, na gbãñ, ku'i cié mi ta mi nyegēñ sebé daayo-i da mi hā-na. Diilonjo-nelma dii na hõmmu-na aa na yaraa Bigáarãñjo-i.

¹⁵ Terienngu fanngu-na, baa na fer miwaanjo-i baa u balaanngu-i. Da na fer-o, i To maama sié gbáa ta ma dɔlnu-nei. ¹⁶ Na saa da, kumanj balaan miwaanj daayo-na: Nuómba gbar ba nyaanu ba kusũñ-maama, ba ce cãncaya aa tiraa ta ba ce bombolma baa ba nagãñ-niini-i. Mafamma-i daama-i hiere Diilonjo-maama sí, nelbilien-huóya-maama. ¹⁷ Miwaanjo tí u kã baa u balaanngu-i hiere, nga umanj ciéñ Diilonjo huɔnga-i, kutienjo dii gbala; u sa ji kã terienngu.

Kirsá bigáarãmba maama

¹⁸ Mi bisálñ namaa, miwaanjo tímmanj-huɔnggu hii tí. Ma sí ma waan baa-na wuó *Kirsá bigáarãño ka jo ké? Ku yaa daaku fiefie-i-na nuómba bɔi bigāañ Kirsá-i i hɔlma-na. Ku pigāañ wuó miwaanjo tímmanj-huɔnggu hii tí. ¹⁹ Kutaamba waa baa miémei aa ji bir i huonnu. Kuó baa naa waa mié baamba kelkel, baa naa saa bir. Nga mafamma cié i dié suó wuó ba hieronjo-na, molo saa waa mié wuonjo.

²⁰ Kirsá hãa namaanjo-i *Diilonjo-Yalle-i, a ce dumaanjo-na na hieronjo-i, na suó ninsoño-i. ²¹ Ku saa ce ñaa na sa suó ninsoño-i ku'i cié mi ta mi nyegēñ sebé daayo-i da mi hā-na de! Na suó-yo ku'i cié mi ta mi nyegēñ-yo; aa na bi suyaa wuó coima-i baa ninsoño-i ni sa gbo.

²² Umanj duó cira: «Diilonjo uñ pãa nunngu-i wuó u ka saañ *Konjortienjo manj u'i sí Yesu-i» ba hí kufanngu tienjo yaa coikartienjo-i. U yaa Kirsá

* 2:7 Niéñ Nsáa sebé-i-na 13.34.

bigáarânjo-i. U ciinaana i To-i Diilonjo-i baa u Biεño-i Yesu-i hiere. ²³ Uman duo ciina Beɓolño-i, kuu dii ŋaa u ciinaana Tuonjo yaa-i; aa umanj duo sie Beɓolño-i, kuu dii ŋaa u bi siyaa Tuonjo yaa-i.

²⁴ Terienɓu fanɓu-na, ban waan maman baa-na dii ku domma-na, yaan ma tɛe na hommu-na. Nan nuo maman ku domma-na, da na yan ma tɛe na hommu-na, na ka tɛe i To horre-na baa u Biεño-i hiere. ²⁵ Uŋ paa nunɓu man baa-ye, ku yaa daaku: Wuɔ u ka hã-ye cicɛlma man sa tɛeŋ dede-i.

²⁶ Baman taaraayan ba pira-nei, ba yaa cie mi ji ta mi nyegɛŋ nel daama-i da mi hã-na. ²⁷ Namaa fuɔ, Kirsa hãa-na Diilon-ɓalle-i, dii dii na hommu-na. Di pigaan-na weima-i hiere. Aa diŋ pigaan-na maman coima sí; ninsoŋo yaa-i. Terienɓu fanɓu-na, na taara pigaatienjo nanjo da na ce bige-i baa-yo? Nyaaraan Kirsa-i-na ŋaa Diilon-Yallen waan-ma baa-na dumaa.

²⁸ Mi bisálŋ namaa, nyaaraan Kirsa-i-na, ku yaa duo ji tuo jo yiingu man nuo-i korma sie da-ye baa-yo, aa i yammu sie bi ture u yaanga-na. ²⁹ Na suyaa wuɔ Kirsa-i nelviino. Terienɓu fanɓu-na, na saaya na bi suɔ wuɔ umanj duo tuo ce anviima-i Diilon-bilonjo.

3

Ba suɔ Diilon-bisálmba-i niε?

¹ Niεŋ i To-i Diilon uŋ dɔlaa-ye dumaa! Ku cie u tuo bi-ye u bisálŋ mie! Ninsie ninsie, u bisálŋ mie. Nga nelbilibanjan'a ba saa suɔ Diilonjo-i, ba saa suɔ wuɔ u bisálmba'i miεŋo-i. ² Mi jɛnaan namaa, nyunɓo-i-na, ii dii Diilon-bisálŋ mie, ŋga iŋ ka waa dumaa jebi bisɛnuo-i-na, i saa suɔ ku yaa yogo. Iŋ suyaa ma diei maama man, ma yaa daama: *Kirsa duo ji jo, uŋ yeŋ dumaa, i ka bi da-yo dumɛi; aa uŋ yeŋ dumaa, i ka bi waa dumɛi. ³ Baman haa ba nanɓa-i Kirsa-i-na aa tɛena kufanɓu tɛenamma-i, ba hielaa ba nanɓa ambabalma-na da ba gbãŋ ce nelfafaamba Kirsa temma-i.

⁴ Ambabalma yaa a maar Diilonjo nunɓu-i. Terienɓu fanɓu-na, umanj duo tuo ce ambabalma-i, kutienjo maar Diilonjo nunɓu yaa dumaanjo-na. ⁵ Na suyaa wuɔ Yesu-Kirsa juɔ hɛma-na duo ji pir ambabalma. Fuɔ-i ambabalman-huonɓa si dii-yuɔ. ⁶ A ce dumaanjo-na, umanj duo nyaar-yuɔ, ŋ da kutienjo yaan ambabalma-i. Nga umanj duo cor tuo ce ambabalma-i, ŋ suɔ kerre kutienjo sa suɔ-yo aa u saa da-yo dede.

⁷ Mi bisálŋ namaa, baa na yan ba pira-nei baa viisinnin-kunɓu-i. Uman cien kuuviingu-i u yaa nelviino-i a bie Yesu-Kirsa maama-i. ⁸ Nga umanj duo tuo ce ambabalma-i, kutienjo dii baa *Sitani. Na saa da, Sitani duon baa ambabalma cemma-i dii ku domma-na. Diilon-Biεño jomman-yunɓu-i hɛma-na, u juɔ duo ji biɛna Sitani maacemma.

⁹ Uman duo ce Diilon-bilonjo, Diilonjo tamma'i dii-yuɔ, a ce dumaanjo-na ŋ da u yaan ambabalma cemma-i. Uŋ cie Diilon-bilonjo, u ce niε gbãa cor tuo ce ambabalma-i? ¹⁰ Ban suɔ Diilon-bisálmba-i dumaa ba bo-ba Sitani-baamba-na ku yaa daaku: Uman sa cien kuuviingu-i baa umanj sa dolaan u natobimba-i, ba hã-i-na hiere Diilon-bisálmba sí, Sitani-baamba.

Niŋ saaya ŋ dɔl ŋ natobinjo-i dumaa

¹¹ Ma waan baa-na dii ku domma-na wuɔ: «I saaya i tie dɔl i-naa.»*
¹² Molo baa suur Kayine gboluonɓu-na; fuɔ waa *Sitani-nolho ku'i cie u

* 3:11 Niεŋ Nsáa sebe-i-na 13.34.

ko u hãanjo-i. Kayine maacemma naa balan aa u hãanjo maama ceɾ fa, ku'i cie u bigãan-yo aa ko-yo.†

¹³ Tobin namaa, terienju fanju-na, nelbilien da ba bigãan-na, baa na yan ku ce-na gberε. ¹⁴ Mie i suyaa wuɔ i hilaa kuliin-hümelle-na a bie cicëlman-hümelle. I natobimba maaman dálnun-yie, ku'i cie i suɔ mafamma-i. Uman sa taaraayan u da u natobinjo-i baa u yufelle, kutienjo dii kuliin-hümelle-na yogo. ¹⁵ Uman duɔ bigãan u natobinjo-i, kutienjo saa baa nelkoronjo. Aa ma sí na suyaa wuɔ nelkoronjo-i baa cicëlma man sa tïen dede-i ba maaya ba-naa ke? ¹⁶ Yesu-Kirsa juɔ ji ku i maama-na ku yaa cie i suɔ nelien nuɔ nin saaya η dɔl η natobinjo-i dumaa. Mie ferε-i i bi saaya i hüu-ma ku i natobimba maama-na. ¹⁷ Da ku waa baa nuɔ aa η da η natobinjo-i mulïema-na aa yagar wuɔ η sie kãyã-yuɔ, nan ka bel-ma nie cira Diilonj-nelnyulmu temma dii nuɔ-na? ¹⁸ Mi bisãlη namaa, baa na yan i tie dɔl i-naa i nunnin yon; yaan ku ta ku da i ciluɔ-i-na wuɔ i dɔl i-naa kelkel.

¹⁹ Die tie dɔl i natobimba-i, ku yaa pigãan wuɔ i cuu ninsonjo huon-nu aa i huleina sie ta a tie baa Diilonjo-i. ²⁰ Diilonjo suɔ weima-i hiere; halle i honj da mu fie'a mu sa hüu-ma, baa na yan ku ce-ye binjũngu. Diilonj un suɔ manan, ma maaraa mie hõmmu-i. ²¹ Aa mi jënaan namaa, da kuɔ i hõmmu hüyãa-ma, terienju fanju-na i gbãa da holle yiera Diilonjo yaan-ga-na a cãrã aa u hã-ye. ²² Inj nun u nun-ãndaangu-i aa tie ce u huonga-i, ku'i cie die cãrã kumanj u hã-ye baa-ku. ²³ U nun-ãndaangu yaa daaku: Wuɔ i hüu u Bieŋjo-i Yesu-Kirsa maama-i aa i tie dɔl i-naa ŋaa Kirsanj taaranj-kuɔ dumaa i wulaa.‡ ²⁴ Uman nuɔŋ Diilonjo nun-ãndaangu-i, kutienjo dii baa Diilonjo-i aa Diilonjo bi waa baa kutienjo-i. Diilonj un hãa-ye u *Yalle manj, di yaa pigãan wuɔ uu dii baa-ye.

4

Ba suɔ Diilonj-Yalle maacemma-i nie?

¹ Mi jënaan namaa, bilaan na ferε. Na saa da, bamanj karaanj coima-i wuɔ bafamba *Diilopɔpuɔrbiemba, ba gbuyaa terni-i hiere. A ce dumaaŋo-na umanj duɔ cira fuɔ ce u weima-i baa *Diilonj-Yalle fõŋgũ, baa na pãŋ na cu kutienjo huon-nu. Cienj-yon na ne igëna, da kuɔ Diilonj-Yalle yaa kelkel, na ka suɔ. ² Na gbãa suɔ Diilonj-Yallentienjo-i dumaa ku yaa daaku: Umanj duɔ tuɔ piie wuɔ Yesu-Kirsa juɔ ji honj nelbilonj temma, kufanjg tienjo yaa Diilonj-Yalle dii-yuɔ. ³ Ŋga umanj duɔ yagar mafamma-i, kutienjo-i Diilonj-wuonjo sí, *Kirsa bigãaranjo. Na nuɔ fuɔ maama yaa wuɔ u ka jo, u juɔ tï.

⁴ Ŋga mi bisãlη namaa, namaanjo-i Diilonj-baanj namaa. Diilonj un hãa namaanjo-i fõŋgũ manj, u maaraa *Sitãninj hãa nelbiliemba-i fõŋgũ manj, a ce dumaaŋo-na, na maama yaraa coikartaanj daaba-i. ⁵ Bafamba-i bande ku taamba; ba piie bande ku tïmma. Aa bande ku taamba'i nuɔŋ ba nelma-i. ⁶ A ne da mienjo-i Diilonj-baanj mie. Umanj duɔ tuɔ suɔ Diilonjo-i η da u nu i nelma-i. Ŋga umanj duɔ Diilonj-wuonjo sí, η da kutienjo sa nu i nelma-i. I suɔ ninsontienjo-i dumei a bɔ-yo coikartienjo-na.

Nelnyulmu tienjo yaa Diilonjo-i

† **3:12** Kayine: Nienj u kũngu-i Miwaanjo jĩnammanj-sebe-i-na (Genèse) 4.1-8. ‡ **3:23** Nienj Nsáa sebe-i-na 13.34; 15.12,17.

7 Mi jěnaaŋ namaa, nelnyulmu hel Diilonŋ-na, a ce dumaanŋo-na yaan i tie dól i-naa. Uman duo tuo dól banamba-i, kutienŋo-i Diilonŋ-bilonŋo; ku yunŋu yaa wuo u suo Diilonŋo-i. 8 Nelnyulmu tienŋo yaa Diilonŋo-i. Uman duo u sa dól u nabaamba-i, kutienŋo sa suo Diilonŋo-i. 9 Diilonŋ unŋ pigaaŋ-ye u nelnyulmu-i dumaa ku yaa daaku: U saanŋ u Beduola jo hĕma-na a ji hā-ye baa ninsonŋ-cicelma-i. 10 Nelnyul daamu-i, ku saa ce ŋaa miemei dólaa Diilonŋo-i de! Nga u yaa dólaa-ye aa saanŋ u Biēŋo jo ji ce u fere tammaŋ-kunŋu a pir i āmbabalma-i halanŋ-ma i yunni-na.

11 Mi jěnaaŋ namaa, da ku Diilonŋo dólaa-ye dól daama temma-i, mie fere-i i bi saaya i dól i-naa. 12 Molonŋ yufelle saa haa Diilonŋo-na dede, ŋga die tie dól i-naa, u ka waa baa-ye aa u nelnyulmu ka hi mu fuonŋu-i i hōmmu-na.

13 Diilonŋo hāa-ye u *Yalle-i ku'i cie i suo wuo uu dii baa-ye aa i bi waa baa-yo. 14 A naara kufanŋu-i unŋ saanŋ u Biēŋo jo hĕma-na duo ji kor nelbiliemba-i, mie i daa-yo nuo baa i yufelle, ku'i cie i tie wanŋ-ma. 15 Uman duo tuo piiye wuo Yesu-i Diilonŋ-Biēŋo; kutienŋo dii Diilonŋo horre-na aa Diilonŋo bi waa baa kutienŋo-i. 16 Aa Diilonŋ unŋ dólaa-ye dumaa, i daa-ku aa i haa i nanŋa yuo. Nelnyulmu tienŋo yaa Diilonŋo-i. Nelnyul da mu waa uman nuo-i, Diilonŋo dii baa kutienŋo-i aa kutienŋo bi waa Diilonŋo horre-na. 17 Nelnyul da mu hi mu fuonŋu-i i hōmmu-na, i huleiŋa sie ta a tie baa gēŋgeryiŋgu maama-i. Inŋ biyaa Yesu maama-i hĕma-na bande-i-na, ku'i cie i huleiŋa sa tie baa-ma. 18 Nelnyul da mu waa-nie, ŋ holle sa tie baa weima. Nelnyul da mu hi mu fuonŋu-i nie, korma ta hiere. Diilonŋ-berru yaa juonŋ baa korma-i. Uman duo suo wuo Diilonŋo kaa gāŋ baa-yo, ŋ da kutienŋo holle tie. Uman duo tuo káalā, ŋ suo kerre Diilonŋ-nelnyulmu saa hi mu fuonŋu-i u huonŋa-na. 19 Miēŋo-i, da ŋ da i dól nuamba-i baa Diilonŋo-i hiere, kuu dii ŋaa Diilonŋo dólaa-ye dĕlū ku'i cie. 20 Uman duo tuo bigaanŋ u natobiŋo-i aa cira fuo dól Diilonŋo-i, kutienŋo kar coima. Niŋ danŋ umanŋ baa ŋ yufelle, da ŋ saa gbāa dól ufanŋo-i, ŋ ce nie gbāa dól Diilonŋo manŋ ŋ sa da-yo? 21 *Kirsanŋ hāa-ye mamanŋ, ma yaa daama: Umanŋ duo tuo dól Diilonŋo-i u saaya u bi tuo dól u natobiŋo-i.

5

Ba dól Diilonŋo-i nie?

1 Umanŋ duo hūu-ma wuo Diilonŋ unŋ saanŋ *Konŋkortienŋo manŋ u yaa Yesu-i, kutienŋo-i Diilonŋ-bilonŋo. Aa da ŋ ta ŋ dól Tuonŋo-i ŋ sie gbāa ni ŋ sa dól u bisálmba-i. 2 Die tie dól Diilonŋo-i aa tie nu u nunŋ-āndaanŋu-i, ku yaa pigaaŋ wuo i dól u bisálmba-i. 3 A dól Diilonŋo-i, ku yaa haku-i? Ku yaa a tie ce u nunŋ-āndaanŋu-i. A ne da u nunŋ-āndaanŋu saa kuola. 4 Ku saa kuola nie nie? Umanŋ duo ce Diilonŋ-bilonŋo, ŋ da u maama yaraa nelbiliemba-i. Unŋ haa u nanŋa Yesu-i-na, u hielaa u nanŋa nelbiliemba balaanŋu-na. Ku'i cie u maama yar-ba. 5 Da ma hel bamanŋ hūyāa-ma wuo Yesu-i Diilonŋ-Biēŋo, hai molonŋo-i gbāa hiel u nanŋa nelbiliemba balaanŋu-na?

6 Yesu-Kirsa yaa juo hĕma-na ji *batisenŋ hūmma-na aa ce u fere tammaŋ-kunŋu. Ku saa ce ŋaa u juo ji batisenŋ yonŋ de! U juo ji batisenŋ aa tiraa ce u fere tammaŋ-kunŋu. *Diilonŋ-Yalle yaa ninsonŋo tienŋo-i; di yaa pigaaŋ Yesu-Kirsa sĕnni-i. 7 Bimbĕnni siei pigaaŋ-yeŋ u sĕnni-i. Bimbĕnni siei niŋ daani yaa daani: 8 Diilonŋ-Yalle, baa hūmma, a naara tamma. Aa ni siei-i-na hiere ni pigaaŋ ānduoma.

⁹ Ma sí nelbilienj da ba da mamanj aa wanj-ma baa-ye, i hũu-ma wuɔ ninsoŋo ke? A ne da Diilonj-nelma dii baa yunju wanj nelbiliemba maama-i. Diilonj-nelma yaa hama-i? Ma yaa unj waanj mamanj a vii u Biɛŋo-i. ¹⁰ Terienju fanju-na, umanj duɔ hũu Diilonj-Biɛŋo maama-i, Diilonj unj waanj mamanj u Biɛŋo kũngu-na, ma ka tɛ kutienjo huŋga-na. Nga umanj duɔ saa hũu-ma, kutienjo cie Diilonjo-i coikartienjo. U cie-yo coikartienjo nie nie? Diilonj unj waanj mamanj u ferɛŋ Biɛŋo kũngu-na, kutienjo bilaa diilonjo-i ciina-mɛi. ¹¹ Diilonjo waanj wuɔ nie u Biɛŋo kũngu-na? Wuɔ u hãa-ye cicɛlma manj, ma da u Biɛŋo yaa nuɔ-i. Cicɛlma famma sa tɛ dede. ¹² Umanj duɔ sie Bepoljo-i, cicɛlŋ daama dii baa kutienjo-i; nga umanj duɔ saa sie Bepoljo-i, u sie gbãa da cicɛlŋ daama-i.

Diilonjo sa yagar u baamba wulaa

¹³ Namaa namanj hũyãa Diilonj-Biɛŋo maama-i, mi nyegɛŋ nel daama-i da mi hã namei, na da na suɔ wuɔ na daa cicɛlma manj sa tɛŋ dede-i tɛ. ¹⁴ Die tie cãrã Diilonjo-i i huleiŋa sa tie baa-yo. I suyaa wuɔ die cãrã kumanj dɔlaanunj-yuɔ, u sie yagar. ¹⁵ A ce dumaanjo-na, inj suyaa wuɔ u sa yagar i wulaa, i bi suyaa wuɔ die cãrã kumanj u ka hã-ye baa-ku.

¹⁶ Da ŋ da ŋ natobiŋo ce ãmbabalma, da kuɔ ãmbabalma famma gbãa hur a hiel-o dãamuŋ-hũmelle-na, cãrã Diilonjo-i ŋ hã-yo; Diilonjo ka kor-o. Kufanju vii bamanj ba ãmbabalma gbãa hur halan-bei. Nga ãmbabalma diei dii, ma sie gbãa hur aa ma kã baa ma cetienjo-i dãamu-na*, mi saa cira na cãrã Diilonjo-i mafamma-na. ¹⁷ Mamanj saa vii hiere, ãmbabalma. Nga ãmbabalma-i hiere ma sa kã baa ma cetienjo-i dãamu-na; manamma gbãa hur.

¹⁸ I suyaa wuɔ Diilonj-bilonjo sa ce ãmbabalma, Diilonj-Biɛŋo dii tuɔ neyay-uɔ, a ce dumaanjo-na *Bigãarãŋo yufelle yuɔ. ¹⁹ I bi suyaa wuɔ miɛŋo-i Diilonj-baanj miɛ, a ne da banamba-i hiere baa dii Bigãarãŋo nan-na. ²⁰ I bi tiraa suɔ wuɔ Diilonj-Biɛŋo juɔ, u yaa Yesu-Kirsa-i. U juɔ ji ce i tie suɔ ninsoŋ-Diilonjo-i. Ii dii baa-yo ninsoŋ-Diilonjo horre-na. U yaa ninsoŋ-Diilonjo-i. U yaa cicɛlma manj sa tɛŋ dede-i ma tienjo-i.

²¹ Mi bisãlŋ namaa, bilaan na ferɛ cuffɛŋa-na.

* **5:16** Umanj duɔ tuora *Diilonj-Yalle-i, jande cãraa u ce-yuɔ hɛma-na bande-i-na baa dɔɔ-i-na hiere. Niɛŋ Matie sebe-i-na 12.31.

Nsáan nyegáan sebháallŋo man Nelmuoyamma

Nsáa nyegáan sebe daayo-i há Diilonŋ-dŋn-baamba namba. U bŋe ba yaa wuɔ cŋeŋo nanŋo baa u bisálmba.

Nsáa kuye dádɔlunŋ-maama'i baa-ba; wuɔ ba ta ba dɔl ba-naa; aa ba ta ba wuɔ ba saanu baa Diilonŋ-nelma-i. U gbuɔya-bei wuɔ bamanŋ cŋinaana Yesu-Kirsa-i, ba bel ba fere kutaamba-na.

Jaalunŋu

¹ Cŋeŋ nuɔ, Diilonŋo yufellenŋ hilaa nuɔni manŋ nuɔ-i, na yaatienŋo nyegŋn sebe daayo-i duɔ há nuɔnɛi baa ŋ bisálmba-i. Coima saa fa, na maama sa suɔ aa dɔlnu-miɛ. Aa na maama sa dɔlnu muɔ mi diei yonŋ; bamanŋ siyaa ninsoŋo-i hiere, na maama bi dɔlnu-bei. ² Ninsoŋo manŋ dii i hɔmmu-na, u yaa ciɛ na maama ta ma dɔlnu-yiɛ. Ninsoŋ daayo dii i hɔmmu-na u sa ji ká terienŋu. ³ I To-i Diilonŋo-i baa u Biɛŋo-i Yesu-Kirsa-i, ba ka káyá-yiɛ aa ce hujarre yiɛ aa fɛ i hɔmmu-i i die gbáa tŋe ninsoŋo hŋmelle-na aa tiɛ dɔl i-naa.

A dɔl ŋ nanolŋo-i ku yaa yunŋu

⁴ Mi nuɔ wuɔ ŋ bisálmba namba wuɔ ninsoŋo hŋmelle-i ŋaa i Tonŋ taaraaya-kuɔ dumaa i wulaa. Nel daama gbuu silaa fɛ mi huɔŋga-i cor. ⁵ Cŋeŋ nuɔ, minŋ taaranŋ kumanŋ ŋ wulaa fiefie-i-na, ku yaa daaku: Yaanŋ i tiɛ dɔl i-naa. Ku saa ce ŋaa mi nyegŋn nelfɛlemma'i da mi há-ni; nelfɛlemma sí. Inŋ nuɔ mamanŋ cor dii ku domma-na, ma yaa-i. ⁶ Die tiɛ dɔl i-naa, kuu dii ŋaa i ce Diilonŋo nuŋ-ándaanŋu yaa-i. Aa Diilonŋo nuŋ-ándaanŋu yaa haku-i? Ku yaa nanŋ nuɔ nelma manŋ dii ku domma-na wuɔ na saaya na ta na dɔl na-naa.*

Bilaanŋ na fere Kirsa bigáaráamba-na

⁷ Na saa da, coikartaamba boi wuɔra terni-na hiere ba táal nuɔmba-i. Kutaamba yagaraa-ma wuɔ Yesu-Kirsa juɔ ji honŋ nelbilonŋ temma. Ba bŋi ba yaa-i táalnuɔmbaa-ba-i. Ba yaa *Kirsa bigáaráamba-i. ⁸ Terienŋu fanŋgu-na, bilaanŋ na fere i maacemma baa ji ce maacenŋgbánŋgbálamma na hɔlma-na. Gbáanŋ na da ma sullu-i du kŋŋgu-na hiere.

⁹ Umanŋ duɔ yanŋ Kirsa maama-i aa tuɔ ce u denŋ-maama, kutienŋo nunŋu si dii baa Diilonŋo-i. Nga umanŋ duɔ bel-ma nammu hái, u nunŋu dii baa Diilonŋo-i baa u Biɛŋo-i hiere. ¹⁰ Bamanŋ yaanŋ Kirsa maama-i aa ta ba wuɔra ba wanŋ ba denŋ-maama, umanŋ duɔ ká na wulaa, baa na há-yo muntŋenammu. Halle baa na jaal-o ku jaalunŋu. ¹¹ Umanŋ duɔ jaal-o, kutienŋo nunŋu dii baa-yo u maacembabalamma-na.

Nelperiema

¹² Nelma boi dii mi da mi wanŋ-ma baa-na, ŋga mi sa taara mi nyegŋn-ma sebe nuɔ há-na. Diilonŋ duɔ siɛ, mi ka ká na wulaa. Da mi ká, meí ferenŋ nunŋu yaa ka wanŋ-ma baa-na, ku yaa i hɔmmu ka fɛ gbarnu.

¹³ Cŋeŋ nuɔ, Diilonŋo yufellenŋ hilaa ŋ mɔlɔ manŋ nuɔ-i, u bisálmba páa-ni jaalunŋu.

* 1:6 Nienŋ Nsáa sebe-i-na 13.34; 15.12,17.

Nsáan nyegãan sebesielĩño man Nelmuoyamma

Nsáa nyegãan sebe daayo-i hã Diilon-dũn-baamba yaatienjo nanjo-i baa-yo; ba taa ba bi-yo Gawusi. Gawusi taa u kãyã Diilon-dũn-baamba-i ku'i cie Nsáa nyegẽn sebe daayo-i duo jaal-o aa duo gbuya-yuo wuo u bel u fere Diyotirefu-i-na keŕe yaatesinni dõnu-yuo a ne da u maacemma saa fa.

Nsáa gbelaan Gawusi-i boi wuo u vii baa Diilonjo-i aa tiraa firnu u huõnga-i baa Diilon-dũn-baamba-i. U bi kaalaa Diilon-dũn-wuonjo nanjo-i, ba taa ba bi-yo Demetursi. Nuõmba taa ba bi u yefafalle-i terni-na hiere.

Nsáa pigãan-ye u sebe daayo-na wuo i baa cu nelbabalaamba huon-nu, i yan aa i tie ce ãnfafamma-i bãangu-i baa isuõngu-i, ku yaa pigãan Diilon-dũn-wuonjo sinni-i.

Gawusi wuõsaangu-i

¹ Gawusi, yaatienjo nyegẽn sebe daayo-i duo hã nuõnei. Kpõr, coima saa fa, ñ maama sa suo aa dõnu-mie. ² Mi cãrã Diilonjo-i da ñ dii ñ nannga-i maman nuõ-i ma fa ñ wulaa, aa ñ kũõma waa ma fereñ nuõ ñaa nin yey ñ fereñ nuõ dumaa Diilon-hũmelle-na.

³ Tobimba namba juo a hel na terienju-na a jo ji tũnu-mie wuo ñ bilaa ninõnjo-i nammu hãi aa ñ wuo u hũmelle-i. Nel daama gbuu silaa fẽ mi huõnga-i cor. ⁴ Da mi gbuu nu wuo mi bisãlmba wuo ninõnjo hũmelle-i diñ saaya di wuo dumaa, ku yaa fiñ mi huõnga-i ku yan weima-i hiere.

⁵ Kpõr, nin kãyãñ tobimba-i dumaa, ku yaa pigãan wuo ñ wuo Diilon-hũmelle-i fafamma. Halle nin fi'e a ñ sa suo baman, ñ kãyã-bei. ⁶ Tobimba namba juo bande-i-na aa wan-ma baa Diilon-dũn-baamba-i wuo ñ bilaa-ba fafamma. Ta ñ kãyã-bei dumei ñaa Diilon un taaran-kuo dumaa, ba ta ba cor baa ba hũmelle-i. ⁷ Ba hilaa ba nilẽina-na Itienjo maacemma maama'i nuõ-i, ba sa hũu bĩnkũngu baman si dii Yesu horre-na ba wulaa. ⁸ Tobimba famba temma-i, i saaya i dii i nanja baa-ba a kãyã-bei ninõnjo wamma-na.

Diyotirefu maama baa Demetursi

⁹ Mi nyegãan sebeyungu nanju a hã-na Diilon-dũngu-na. Nga yaatesinnin dõlnun Diyotirefu-i, die wan maman u sa ce-ma. ¹⁰ Da mi kã, un ceñ kuman, mi ka wan-ku tũnu-nei: U wuõra u bĩena i yireina-i. Aa u saa bãl mafamma-na, tobimba man da ba kã da ba ka har-yuo, u yagar. Molon duo hũu-ma ba da ba har-yuo wuo hĩi; aa donya kutienjo-i Diilon-dũngu-na.

¹¹ Kpõr, baa dii ñ gboluõngu-i nelbabalaamba maacemma-na, yan aa ñ cu nelfafaamba. Uman ciej ãnfafamma-i, Diilon-wuonjo. Nga uman ciej kuubabalaangu-i, u sa suo Diilonjo-i.

¹² Kuman ñaa Demetursi kũngu-i, nuõmba-i hiere ba bi u yefafalle. Un wuo ninõnjo hũmelle-i dumaa, ku pigãan wuo nelfefeiño. Mie fere-i i bi bi u yefafalle. Aa ñ suyaa wuo in wan man u kũngu-na, ninõnjo yaa-i.

¹³ Nelma boi dii mi da mi wan-ma baa-ni, nga mi sa taara mi nyegẽn-ma sebe nuõ hã-ni. ¹⁴ Diilon duo sie, ku sie vaaya, i ka da i-naa; die da i-naa, i ka saa-ma.

¹⁵ Diilo kǎyǎ-niɛ. N jɛnaamba pǎa-ni jaaluŋgu. Jaal i jɛnaamba maŋ dii terieŋgu-na hie ba da-ba-diei ŋ hǎ-mi.

Yudaŋ nyεgāaŋ seβε maŋ Nelmuoyamma

Seβε daayo-i Yuda'i nyεgāaŋ-yo. U nyaanu u-naa baa Piεr seβεhāaliŋo-i (Piεr hāa. 2). Yuda-i baa Piεr ba sa gbo baa bamaŋ waŋ Diilon- nelma-i baa coima-i aa ba sie bi tiraa hiel ba naŋga biŋwosinni-na.

Yuda piye duo tūnu Diilon-dūŋ-baamba-i wuo baŋ nuo Diilon- nelma-i dumaa Yesu *pɔpɔuɔrbiemba wulaa, ba bel-ma dumai aa ba ta ba kāyā ba-naa Diilon-hūmelle-na.

Jaaluŋgu

¹ Muo Yuda, Sake hāaŋ muo, mi cāa Yesu-Kirsa. Muomei nyεgāaŋ seβε daayo-i da mi hā i To-i Diilon uŋ dɔlaa bamaŋ aa fiel-ba jina tuo cie Yesu-Kirsa-i.

² Diilonjo firnu u huɔŋga-i u tuo ce hujarre-nei aa u fe na hōmmu-i aa yu-mu baa nelnyulmu.

Nelbabalaamba ka da-ma (Piεr hāa. 2.1-17)

³ Mi jēnaaŋ namaa, Diilon uŋ kuraa-ye hiere dumaa, mi gbuu ta mi taara mi nyεgēŋ ku yaa-i hā-na, ŋga seβε daayo kūŋgu cie mi naa mi yaŋ mafamma-i aa da mi nyεgēŋ u yaa-i da mi dii sireiŋa nei, wuo na vaa na fere baa Diilon-maama-i uŋ hāa u baamba-i baa mamaŋ i diei gbula. ⁴ Na saa da, nelbabalaamba namba yagalaa suur na hōlma-na; kutaamba sa kālā Diilonjo-i. Ba siire ta ba tāal-na wuo Diilon uŋ faa, da ŋ fie ta ŋ ce biŋwosinni-i u sie gāŋ baa-ni. Ba ciinaana Yesu-Kirsa-i, a ne da u yaa i Yuntienjo-i u diei yonj aa tiraa waa Itienjo. Mamaŋ ka da-ba, ma waŋ Diilon- nelma-na ku bāaŋgu cuo.

⁵ Yaŋ mi tir nel daama-i baa-na: Ma si Itien uŋ kuraa *Isirahel-baamba-i dumaa Esipi-i-na ma tiyāanu-nei ke? Aa ku huonngu-na uŋ ku bamaŋ saa haa ba naŋga-i yuo dumaa, ma diei saa fuo-nei.

⁶ Aa *dɔrɔpɔuɔrbiemba maŋ ciinaana ba munyierammu-i aa ta ha-laŋ ba muntermu-na, Diilonjo bilaa-ba suuye-bei kukulma-na jina tuo cie gēŋgeryiŋgu-i duo yuu-ba. Yaŋ mafamma ta ma bi tēnu-nei.

⁷ Kuuduonngu yaa baa Sodōmutaamba-i baa Gomōrtaamba-i a naara nileiŋa maŋ a kōtōnni-na, ba taa ba galla baa ba-naa ba yuŋ-nu aa ba saa bāl-ku nelbiliemba-na yonj.* Ku'i cie Diilonjo dii bafamba-i dāamu-na ba ta ba ce sūlma-i. Dāamu fammu sa diŋ da. U diyaa-ba duo pigāaŋ nuamba-i nelma.

⁸ Mafammaŋ fie ce, nelbabalaŋ daaba siire ta ba ce maaduoma yaa-i. Ba pepienngu cie ba ta ba guola ba fere, ku cie ba sa kāŋ yuntienjo, aa tiraa ce ba ta ba tuora dɔrɔpɔuɔrbiemba-i. ⁹ Ma si na suo Misel maŋ dɔrɔpɔuɔrbiemba yuntienjo-i ke? Baŋ taa ba ce ba-naa baa *Sitāni-i huonngu maŋ nuo-i *Moisi fuuremmaŋ-kūŋgu-na, Misel saa sie piye babalaa hā-yo. Uŋ waŋ mamaŋ ma diei maama-i, u ciera: «Itienjo baa yaŋ-ni.»

* 1:7 Nieŋ Miwaano jinaŋmaŋ-seβε-i-na (Genèse) 19.1-29.

¹⁰ Nga nelbabalaan daaba-i, ban'a ba sa suɔ maman, ba diyaa lunḡu ma yaa nuɔ-i. Ba ce ba weima-i ba yun-nu ḡaa bɪmbaamba. Ma ka wuoba. ¹¹ Sũlma haraa-bei! Ba suurii Kayine† nallu-na, aa gbein-maama cie ba nanna hũmelle-i Balamu† temma-i. Ba aňyagarma ka kɔsuɔŋ-ba ḡaa Kore§ maaman kɔsaan-yo dumaa. ¹² Da na tigiin na-naa da na wuo niwuoni-i, ba yaa biɛnaanaj na niwuoni wuoma-i. Senserre sa da-ba baa ba gbuolaanḡu-i. Ba yii baa ba kusũnni yon. Baa dii ḡaa diilonḡo man biilii aa cor baa fafalmu. Baa dii ḡaa tibiinḡu man sa maan biena; da ba jũn kufanḡu temma-i kuu dii ḡaa ku kuu hĩn. ¹³ Ba hel baa ba senserren-maacemma-i bomborma-na ḡaa dãmman-nuoraanḡun hiel ku sãmpugaaru-i ku nanna bomborma-na dumaa. Baa dii ḡaa mɔɛŋa man wuraayan a biŋ. Diilonḡo tigiin kukulberre* nande'i tuɔ cie-ba ba da ba ka tɛ terienḡu-na gbula.

¹⁴ Enɔki man Adãma hãayɛtiluo† waan bafamba maama yaa cor. U ciera wuɔ: «Nien, Itienḡo ka jo baa u dɔrpɔpuɔrbiemba-i nellen-yufelle¹⁵ a ji ger nelbiliemba-i hiere ba andaanḡu-i. U ka cãl ãmbabalmanciraamba-i ba ãmbabalma-na hiere. Ban'a ba sa kãŋ-yo, aa ba sa bi nu u nunḡu-i, ba siɛ bi tiraa wan andaafafaanḡu hã-yo, u ka cãl-ba babalaa.»

¹⁶ Nelbabalaan daaba-i ba hõmmu sa fɛ da, ba hel ba waana yaa yinni man jon; kuman dɔlaa-ban ba gbar ba nyaanu ku yaa-i. Bombolman-ãndenni sa suɔ aa dɔlnu-bei aa ta ba puur nuɔmba ta ba kãyã-bei.

Anḡbuyamma

¹⁷ Nga mi jɛnaan namaa, namaanḡo-i, Itienḡo-i Yesu-Kirsa *pɔpuɔrbiemban waan man, yaan ma ta ma tɛnu-nei. ¹⁸ Ba waan-ma baa-na wuɔ: «Miwaanḡo tɪman-huɔŋgu-na, nuɔmba namba kaa ta ba nye Diilonḡo-i aa ta ba ce kuman dɔlaanun-bei.» ¹⁹ Baman buɔran nuɔmba-i ba-naa nuɔ, ba yaa bafamba-i. Ba ce ba weima-i ba yun-nu; *Diilon-Yalle sɪ ba hõmmu-na. ²⁰ Nga mi jɛnaan namaa, namaanḡo-i, taa na ce na weima-i na saanu baa na Diilon-hũmellen-kũnḡu yaa-i. Di maama saa fa baa fafaanḡu-i; aa na ta na cãrã Diilonḡo-i baa Diilon-Yalle-i yaa na hõmmu-na. ²¹ Baa na yan Diilonḡo nelnyulmu maama karaanu-nei. Taa na ce-mu na cie Itienḡo-i Yesu-Kirsa duɔ ce hujarre nei aa hã-na cicɛlma man sa tɛŋ dede-i. ²² Taa na ce hujarre baman cien ba hõmmu-i mu hã-mu-hãi. ²³ Kuraan-ban dãamu-na. Banamba dii na saaya na ta na ce hujarre-bei, ḡa na saaya na bel na fɛɛ ba baa ji celien-na baa ba kakarkuon-maacemma-i. Halle ba niidiini gbãa celien-na.

Diilon-jaalunḡu

²⁴ Taa na jaal Diilonḡo-i, u yaa gbãa ce na siɛ cii u hũmelle-na aa ce-na welewele na yiera u yaanḡa-na baa hɔfɛlle. ²⁵ Yaan i tɛ jaal-o, u yaa u diei Diilonḡo-i. U cie Itienḡo-i Yesu-Kirsa jo ji kor-e. Bɔbɔima-i baa yuntesinni-i, baa fɔŋgɔtesinni-i baa nellentesinni-i, nii dii baa u yaa dii ku domma-na ji hi baa fiɛfiɛ aa ni sa ji tɪ dede! Ma cie.

† 1:11 Kayine: Nien u kũnḡu-i Miwaanḡo jɪnamman-sebe-i-na (Genèse) 4.3-8. ‡ 1:11 Bal-
amu: Nien u kũnḡu-i Kãmman-sebe-i-na (Nombres) 31.16. § 1:11 Kore: Nien u kũnḡu-i
Kãmman-sebe-i-na (Nombres) 16.1-35. * 1:13 Kukulma pigãan wuɔ ba sa ka da suur
Diilon-nelle-na; saa-ku baa Matie 22.13. † 1:14 Hãayɛtiluo: Ku birii a saanu baa cerma.
Ku kaalaaya girekimma-na wuɔ Enɔki naa waa Adãma hãayɛlḡo hãayɛlḡo hãayɛlḡo. Adãma
hãayɛlmban cuu ba-naa dumaa, nien-kun Miwaanḡo jɪnamman-sebe-i-na (Genèse) 5.1-24.

Ampigáaman-*sebe* Nelmuoyamma

Sebe daayo huoya-maama-i Yesu-Kirsa yaa caraaya Nsáa-i baa-ma aa ce u nyegēŋ-ma hā Diilon-*dūn*-baamba-i ba da ba su-ma.

Huŋgu fan-gu-na, *Oromε ba *jāmatigi taa u ce Diilon-*dūn*-baamba-i kpāncōlgū wu ba cie nie yan ufan-*o*-i aa ce Yesu-Kirsa yaa ba Yuntien-*o*-i ta ba jaal-*o*. Sebe daayo dii sireiŋa Diilon-*dūn*-baamba-na Diilon-*hūmelle* wuosaan-gu-na. Uu dii ŋaa gbānalāan-gu, bīmbaamba-i baa nelbilibaamba-i baa *dōrpōpuōrbiemba-i ba ce weima-i baa ba-naa. U gbuyaa baa āntigāama: Bimbīpielni dii, dadāa-niini dii, jūŋo dii, *Tūmbilon-*o* dii baa u dōrŋo, saasorcien-*o* dii; ba haa u yerre-i *Babiloni-i. Babiloni-i nelle nan yerre-i dumaan-*o*-na, ŋga di maacemma saa naa fa ku'i cie sebe daayo-na ba haa di yerre-i saasorcien-*o*-na. Bimbīpielni pigāan fafaan-gu, dadāa-niini pigāan yaahuolo. Jūŋo pigāan *Sitāni-i. Tūmbilon-*o*-i baa u dōrŋo-i, Yesu yaa baa Diilon-*dūn*-baamba-i. Bimbīnni bōi dii, nii dii niehā-niehāi. Niehāi pigāan Diilon-*o* beyufien-*o* yaa-i.

Sebe domma-na, Yesuŋ caraaya Nsáa-i a wan maman baa-yo *Asi Diilon-*dūn*-baamba maama-na, ma yaa dii (sap. 1–3). Asi fan-*o* yaa, ban bīŋ-yon Turki-i nyun-*o*-i-na.

Ku huon-gu-na, *Diilon-Yallen kaa baa-yo dōr-*o*-i-na u ka da maman, u waan ma yaa-i (sap. 4–22). Wu yin-gu dii baa yin-gu, Diilon-*o* ka kor baman haa ba nan-ga yu hiere aa nyaar-yu, aa kōsuon Sitāni-i baa u huon-*o*-baamba-i hiere. U ka hiel hēfēlemma baa dōrfelen-*o* a tēna baa u baamba-i.

Domma

¹ Nelma man naa fuo aa Diilon-*o* hā Yesu-Kirsa-i baa-ma u du puuremei pigāan u cāarāamba-i, ma yaa dii sebe daayo-na. Nelma famma ka don ta ma ce yibien daaya-na. Yesu-Kirsa puōraa u *dōrpōpuōrbilon-*o*-i baa nelma famma-i u ka tūnu u cāarān-*o*-i Nsāa-i baa-ma. ² Nsāa un daa maman, Yesu-Kirsan puōraa ba ji tūnu-yu baa Diilon-nelma man, u waan ma yaa-i sebe daayo-na. ³ Nelma famma cemmaŋ-huon-gu hii tī, a ce dumaan-*o*-na, uman du kalan sebe daayo-i, kutien-*o* yun-gu dōlaa. Baman da ba bi nu u huoya-maama-i aa bel-ma nammu hāi, kutaamba yunni bi dōlaa.

Nsāa jaalun-gu-i

⁴ Muō Nsāa, muōmei nyegāan sebe daayo-i da mi hā Diilon-*dūnni* niehāi man dii *Asi-i-na. Diilon-*o* man dii, u yaa waa, u yaa ka waa; fu baa yaleiŋa niehāi* man u caan-gu-na ba kāyā-nei aa fē na hōmmu-i. ⁵ Yesu-Kirsa fu man sa cien huhurma baa Diilon-nelma-i, u bi kāyā-nei aa fē na hōmmu-i. U yaa siire igēna kuomba hōlma-na, aa u yaa yuntaamba-i hiere hēma-na ba yuntien-*o*-i.

I maama dōlnu *Kirsa-i. U siyaa ce u ferε tāmman-kun-gu a hū-ye i āmbabalma nyisēnni-na. ⁶ U cie-ye u nelle taan mie aa tiraa ce-ye jigāntaan mie i die tie cāa u To-i Diilon-*o*-i. Bōbōima-i baa fōŋgōtesinni gbē baa u yaa-i hōnni-na hiere. Ma cie!

* 1:4 Yalēŋ daaya pigāan *Diilon-Yalle yaa-i.

7 Níeṅ u yaa juoṅ daayo duherru-na.†
Nuomba-i hiere ba yufelle ka haa-yuo.

Halle bamanṅ fũo-yo baa puolungu-i ba ka da-yo.‡

Nuomba-i niléiṅa-na hiere ba ka haa ba nammu-i ba yunninṅ ta ba kaal u maama-na.

Ninsoṅo! Ma ka ce.

8 Itienṅo-i Diilonṅo-i Weimantienṅo manṅ dii, u yaa waa, u yaa ka waa; u ciera wuo: «Muomei yaanga-i, muomei huongu-i.»

Yesu pigáanṅ Nsáa-i baa u fere

9 Muo Nsáa, muomei dii baa-na Yesu-Kirsa horre-na. Mulieduoma yaa haan-yie, Diilonṅ-nellenṅ-baanṅ miemei hiere, aa i nyaaráa Yesu-i-na nyaarduoma yaa hiere. Ba bilaa-mi ká baa-mi Patimosi, dii dāmmaṅ-nuoraanṅu holle-na, wuo mi cie nie ta mi wanṅ Diilonṅ-nelma-i baa nuomba-i mi pigáanṅ-ba Yesu-Kirsaṅ juo baa ninsoṅo manṅ. 10 Banṅ naana yiingṅu manṅ ta ba jaal Itienṅo-i kuṅ juo hi, *Diilonṅ-Yal die sire-mie. Mie mi ne da molo piye mi huonṅ-yanṅa-na da gbagaga ṅaa ba bu yerre. 11 Kutienṅo taa u piye wuo: «Niṅ danṅ mamanṅ, nyegēṅ-ma sebe nuo ṅ saanṅ-ma ṅ há niléiṅa niehái waanṅ daaya Diilonṅ-dūṅ-baamba-i: Efesi, Simine, Pergamu, Tiyatire, Sardesi, Filadelfi a naara Lawodise.»

12 Mi mieláa ku yaa da mi ne umanṅ piiyenṅ baa-mi, a da sēne-fitimbaa niehái. 13 Fitimbaa daaba hólma-na, moloṅo nanṅo waa yiera ṅaa Moloṅ-Bienṅo, uu naa dii jonṅorbuo aa pēyē-yuo u pāmpinanṅa-na baa sēne-kpāṅkpaanṅu. 14 U yunṅu naa gbuu pu da cagaa aa u yufienṅa ta a caa ṅaa dáamu. 15 U gbeini taa ni caa ṅaa da ba kul kōvėllunṅ-biṅkūṅgu-i aa hu-ku kuṅ caa dumaa, aa u yalle waa ṅaa hūṅjulamanṅ duṅ dumaa. 16 Mōeṅa niehái waa u nadienṅa-na aa jigāpōruoṅgu nanṅu waa u nunṅu-na, ku waa yammu hái aa ku maama saa naa fa baa dōdōlma-i. U yaanṅa taa ka carra ṅaa bāanṅ da ku hi yuhuoṅga-i kuṅ carranṅ dumaa. 17 Miṅ daa-yo, mi pāṅ cii nanyir u caanṅu-na. U haa u nadienṅa-i mie aa cira: «Baa yanṅ ṅ holle tie. Muomei dīelūo-i, muomei tuogbuole-i, 18 muomei Cicēlmantienṅo-i. Mii naa ku, ṅga fiefie-i-na mi siire waa cicēlma, mi ka tīe gbula. Kuliṅgu-i baa kuon-nelle-i hiere nii dii mei nanṅ-na. 19 Terienṅu fanṅu-na, nyegēṅ niṅ daa mamanṅ: Mamanṅ cienṅ fiefie-i-na baa mamanṅ ka jo hiere, nyegēṅ-ma. 20 Aa niṅ daa mōeṅa niehái manṅ ni nadienṅa-na daaya-i, baa sēne-fitimbaa niehái-baanṅ daaba-i, yanṅ mi wanṅ ni yunṅu-i pigáanṅ-ni: Mōeṅa niehái-waanṅ daaya yaa *dōrpōpuorbiemba manṅ nieyanṅ Diilonṅ-dūṅ-baamba manṅ niléiṅa niehái-waanṅ daaya-na§, aa fitimbaa niehái-baanṅ daaba yaa Diilonṅ-dūṅ-baamba manṅ niléiṅa niehái-waanṅ daaya-na.»

2

Yalle manṅ káa Efesi Diilonṅ-dūṅ-baamba wulaa

1 «Nyegēṅ sebe ṅ wanṅ baa *dōrpōpuorbilonṅo manṅ nieyanṅ Efesi Diilonṅ-dūṅ-baamba-i wuo: «Mōeṅa nieháiṅ yenṅ umanṅ nadienṅ-na-i, aa u tuo wuora sēne-fitimbaa niehái-baamba hólma-na, u nunṅ-āndaanṅu yaa

† 1:7 Níeṅ Daniel sebe-i-na (Daniel) 7.13 baa Marke sebe-i-na 14.62. ‡ 1:7 Sakari (Zacharie) 12.10, Nsáa 19.37 § 1:20 Niléiṅa fanṅa yaa verse 11-na.

daaku: ² Mi suɔ na maacemma-i baa na muliema-i baa na pāama-i hiere. Mi suyaa miε na sa gbāa ko na hɔmmu-i baa nelbabalaamba-i. Baman̄ karaan̄ coima-i wuɔ mei *pɔpuɔrbiemba, na friiye-bei. ³ Na hinu pāama, na mulāan̄ mei maama-na aa na kūɔma saa ji seŋ yinduɔŋgu. ⁴ Nga nelma diei dii ma sa dɔlnu-miε baa-na: Mi maaman̄ taa ma dɔlnu-nei dumaa dielūɔ-i-na, ma sa tiraa dɔlnu-nei dumaa fiεfiε-i-na. ⁵ Jɔgaan̄ na ne kur̄ ŋa naa waa dumaa yiinaa-i-na baa fiεfiε-i, ku saa piε kunnā! Yaan̄ aa na ta na ce nan̄ taa na ce dumaa dielūɔ-i-na. Da na yagar, mi ka jo ji biε na fitnuɔ-i halan̄-yo u terien̄gu-na. ⁶ Kumān̄ dɔlaan̄-min̄ baa-na ku yaa daaku: Nikola-baamba maacemman̄ balannun̄ muɔŋo-i dumaa, ma bi balannu namaan̄o-i dumei.»

⁷ «*Diilon̄-Yallen̄ wan̄ maman̄ baa Diilon̄-dūŋ-baamba-i, ma yaa mafamma-i. Uman̄ duɔ u ka nu, u nu! Da ku saa yar uman̄, cicēlman̄-tibiŋgu man̄ dii Diilon̄-suon̄gu-na*, mi ka hā kutien̄o-i kufan̄gu bien̄a yaa u wuɔ.»

Yalle man̄ kaa Simine Diilon̄-dūŋ-baamba wulaa

⁸ «Nyeḡēŋ sebe ŋ wan̄ baa *dɔrpɔpuɔrbilon̄o man̄ nieyan̄ Simine Diilon̄-dūŋ-baamba-i wuɔ: «Uman̄ dielūɔ-i baa tuogbule-i, uman̄ naa ku aa sire, u ciεra. ⁹ Mi suɔ na muliema-i baa na nawalsinni-i. Nga coima saa fa, nawalaan̄ namaa sī, wan̄ namaa. Ban̄ bienan̄ na yireiŋa-i bienan̄ma man̄, mi suyaa-ku. Baman̄ ciεŋ kufan̄gu-i ba ciεra bafamba *Yuifubaa, a ne da Yuifukireiŋa sī; ba hieron̄o-i hiere Sitānitaamba! ¹⁰ Ban̄ ka haa muliema man̄ nei, baa na yan̄ ma tie na huleiŋa-i. Na saa da, *Sitāni ka ce ba dii banamba na hɔlma-na kaso a sagalla-nei ne. Ba ka ce-na sūlma-i yinni cinciɛluo. Da ba fiε'a ba ka ko-na, baa na ciina Diilon̄o hūmelle-i. Mafan̄ da ma ce, mi ka pā-na baa cicēlma man̄ sa tŋeŋ dede.»

¹¹ «*Diilon̄-Yallen̄ wan̄ maman̄ baa Diilon̄-dūŋ-baamba-i, ma yaa mafamma-i. Uman̄ duɔ u ka nu, u nu! Da ku saa yar uman̄, hāalŋ-kuliŋgu yufelle-yuɔ.»

Yalle man̄ kaa Pergamu Diilon̄-dūŋ-baamba wulaa

¹² «Nyeḡēŋ sebe ŋ wan̄ baa *dɔrpɔpuɔrbilon̄o man̄ nieyan̄ Pergamu Diilon̄-dūŋ-baamba-i wuɔ: Jigāpɔruɔŋgu yen̄ baa uman̄, u piiye baa-na. U jigāŋga dii baa yammu hāi aa ku maama saa fa baa dɔdɔlma-i. U ciεra wuɔ: ¹³ «Mi suɔ na nelle-i. Mi suyaa miε *Sitāni yaa di tien̄o-i. Nga na bilaa mi maama-i kpelle cor, a ce halle ban̄ fiε ko Antipasi-i yibien̄a man̄ nuɔ-i na Sitāni-nelle-na, na saa ciina-miε. Antipasi saa tuɔ kar u huɔyasaŋga baa Diilon̄-nelma-i. ¹⁴ Nga nelma diei dii ma sa dɔlnu-miε baa-na: Na hɔlma-na, nuɔmba namba cuu Balamu āndaan̄gu huon̄-nu. A ne da u yaa pigāan̄ Balaki-i u taal *Isirahel-baamba-i diiba cuffien̄-kūɔma wuoma-na baa biŋwosinni cemma-na.† ¹⁵ A naara kufan̄gu-i, nuɔmba namba bi cuu Nikola-baamba huon̄-nu na hɔlma-na. ¹⁶ Terien̄gu fan̄gu-na, da na saa bir na ciluɔ-i, ku siε vaaya, mi ka kā kutaamba huon̄-nu baa jigāpɔruɔŋgu man̄ mi nun̄gu-na.»

¹⁷ «*Diilon̄-Yallen̄ wan̄ maman̄ baa Diilon̄-dūŋ-baamba-i, ma yaa mafamma-i. Uman̄ duɔ u ka nu, u nu! Da ku saa yar uman̄, mi ka

* 2:7 Cicēlman̄-tibiŋgu: Nien̄ ku kūŋgu-i Miwaan̄o jŋnamman̄-sebe-i-na 2.8-9 baa Ampigāaman̄-sebe-i-na 22.2. † 2:14 Balamu-i baa Balaki-i: Nien̄ ba kūŋgu-i Kāmmān̄-sebe-i-na (Nombres) 25.1-2; 31.16.

hã-yo *mani man fuyaa u tuɔ wuo aa bi hã-yo tãmpɛpilande. Yefɛlɛlle nyɛgãan tãmpɛlle fande-na. Da ma hel fuɔ-i-na, molo sa suɔ yerre man nyɛgãan-diɛ.»

Yalle man kãa Tiyatire Diilon-dũn-baamba wulaa

¹⁸ «Nyegɛn seɛɛ n wan baa *dɔrɔpɔuɔrbilɔŋo man niɛyan Tiyatire Diilon-dũn-baamba-i wuo: «Diilon-Biɛnɔ-i, uman u yufienɔ caa nãa dãamu aa u gbeini ta ni caa nãa kɔvɛllu, u ciɛra wuo: ¹⁹ Mi suɔ na maacemma-i, aa suɔ na nelnyulmu-i, aa suɔ wuo na haa na nãa miɛ, aa tira suɔ na pãama-i. Mi daa nan kãyan banamba-i dumaa. Mi suyaa miɛ na vaa na fɛɛ fiɛfiɛ-i a yan diɛlũɔ-i-na. ²⁰ Nãa nelma diei dii ma sa dɔlnu-miɛ baa-na: Na tiera ciɛn daayo nuonɔgu-i na cor. Mi gbɛ Sesabel yaa-i. Mi daa-yo sɔ wuo Diilonɔ'i puɔraa-yo. U kar coima. U tãal mi cãarãamba-i u dii-ba biɲwosɛnni cemman-na baa cuɛien-kũɔma wuoma-na. ²¹ Mi hãa-yo huɔnɔgu wuo sɪ u ka nanna, nãa u sa taara u nanna u biɲwosɛnni-i. ²² Mi ka ce u galla yaahuol-gallamma. Baman ciɛn biɲwosɛnni-i baa-yo hiere, mi ka bi haa yaahuolo bei, mi saa yagar-ma da ba hiel ba gboluonɔgu ciɛn daayo biɲwosɛnni-na. ²³ Mi ka ko u huon-baamba-i ku yaa Diilon-dũn-baamba-i nilɛiɲa-na hiere ba ka suɔ wuo muɔmɛi suyaan nelbiliemba kusũnni-i baa ba hõmmu-i. Mi ka pã-na hiere a saa baa nan ciɛ kuman na da-na-diei-na hiere.†

²⁴ «Aa yan namaa naman saa cu ciɛn daayo huon-nu Tiyatire-i-na, ban biɲ kuman wuo «Sitãni-kusũnɔ» na saa taara na suɔ-ku, a ce dumaanɔ-na mi siɛ yuu-na baa wɛima. ²⁵ Nãa ma diei dii: Nan nuɔ mi nuɲgu-i dumaa aa hũu-ku, bilaan-kun kpelle dumɛi fuɔ mi jomma.

²⁶ «Da ku saa yar baman, baman da ba gbãa ce mi huonɔga-i ji hi mi jomman-yiinɔgu-i, mi ka haa kutaamba-i nilɛiɲa yun-nu.

²⁷ Ba ka ta ba ce ba fõnɔtesɛnni-i baa kallon-bõɛnɔ;

uman duɔ ce ba muonu-yuɔ nãa ba muyaanu bituonɔgu.§

²⁸ «Fõnɔgũ farɔ-i muɔmi daa-yo mi To yaa wulaa-i; mi ka hã kutaamba-i baa-yo. Mi ka bi hã-ba cuomɔɛle.»

²⁹ «*Diilon-Yallen wan man baa Diilon-dũn-baamba-i, ma yaa mafamma-i. Uman duɔ u ka nu, u nu!»

3

Yalle man kãa Sardɛsi Diilon-dũn-baamba wulaa

¹ «Nyegɛn seɛɛ n wan baa *dɔrɔpɔuɔrbilɔŋo man niɛyan Sardɛsi Diilon-dũn-baamba-i wuo: «Diilon-Yalɛiɲa niehãi* yɛn baa uman, baa mɔɛnɔa niehãi-i; u ciɛra wuo: Mi suɔ na maacemma-i. Nuɔmba daa niɛ sɪ naa dii cicɛlma, a ne da na kuu. ² Bige-i ciɛ mi wan-ma dumaanɔ-na? Mi niɛ da na wɛima sa hel Diilon-yufellen. Terienɔgu fanɔgu-na, siiren! Aa kuufafaanɔgu man tɪyãa cɛlle-kũnɔgu-i na wulaa, na ne-ku dei ku baa ji kusirre gbuo! ³ Nan nuɔ Diilon-nelma-i dumaa aa hũu-ma, yaan ma maama ta ma tɛnu-nei na wuo ma hũmelle-i dei aa na nanna na cilɔbalaanɔ-i. Da na saa sire yiera na gbeiniɲ, mi ka jo ji tugol-na nãa cuoyuo muɔ. Aa ma maaraa-na na suɔ min ka jo huonɔgu man

† 2:23 Niɛn Gbelieman-nalãanɔgu-na (Psaume) 62.13 baa Seremi seɛɛ-i-na (Jérémie) 17.10. § 2:27

Gbelieman-nalãanɔgu 2.8-9. * 3:1 Diilon-Yalɛiɲa niehãi: Da ba cira Diilon-Yalɛiɲa niehãi, ku saa ce nãa Yalɛiɲa niehãi dii baa Diilonɔ-i, nãa ba taara ba pigãan wuo u *Yalle dii terni-na hiere aa di suɔ wɛima-i hiere.

nuo-i.† ⁴ Nga banamba dii na hólma-na Sardesi-i-na, ba saa guola ba fere. Kufangu taamba yaa gbáa piε-mi. Ba ka dii jonjorpiεlmba i tie wuora.

⁵ « Terienju fangu-na, da ku saa yar umaj, kutienjo ka bi dii jonjorpiεlanjo bafamba temma-i, aa mi sa ji hur u yerre-i gbula cicεlman-sebe-i-na‡. Mi ka bi sie-ma mi To yaanga-na baa u dorpapuεrbiemba bi yaanga-na wuε kutienjo-i mei wuonjo.»§

⁶ «*Diilonj-Yallen waj mamanj baa Diilonj-dunj-baamba-i, ma yaa mafamma-i. Umanj duε u ka nu, u nu!»

Yalle manj kaa Filadelfi Diilonj-dunj-baamba wulaa

⁷ «Nyegεnj sebe η waj baa *dorpapuεrbilonjo manj niεyanj Filadelfi Diilonj-dunj-baamba-i wuε: «Diilonj-noljo manj cǎlmuε sǐ yuε, Ninsontienjo-i, *Davidi dielenj yenj baa umaj, umanj duε hǐl dǔngu-i molo sie gbáa bǐnj-ku, aa duε bǐnj-ku molo sie gbáa hǐl-ku, u ciera wuε: ⁸ Mi suε na maacemma-i. Mi suyaa mie fǔngǔo si dii-nei, nga na nuε mi nunju-i aa na saa ciina-mie. Terienju fangu-na, mi puurii dumelle hǎ-na, molo sie gbáa suu dumelle fande-i. ⁹ Niεnj, Sitǎnitaamba manj karaanj coima-i wuε bafamba *Yuifubaa, minj ka ce kumanj bei ku yaa daaku: Mi ka guor-ba ba ta ba dǔuna ba jaal-na. Ba ka suε ku yaa nuε-i wuε na maama dǎlnu-mie.* ¹⁰ Nanj nuε mi nunju-i aa vaa na fere, yaahuolo manj ka jo ji sagalla nuεmba-i hiere miwaanjo-na, muε mi ka bi kǎyǎ namaanj-o-i yaahuolo daayo-na. ¹¹ Mi jomma saa maa; a ce dumaanj-o-na nanj hii fuonju manj, gbǎanj molo baa ji bir baa u huonju a ce unaa hǔu u maacemma sullu-i.

¹² « «Da ku saa yar umaj, mi ka ce-yo tibibuε Diilonjo dubuε-i-na, u waa kusuεnj-nu'i kudεi. Mi ka nyegεnj Diilonjo yerre-i baa mi yefεlεlle-i yuε. Aa bi nyegεnj Diilonjo nelle yerre-i yuε.† Diilonjo nelle yaa Yerusalemufεlεnjo manj unj saanj-yo u hel dǎrε-i-na tuε hiire u jo.»

¹³ «*Diilonj-Yallen waj mamanj baa Diilonj-dunj-baamba-i, ma yaa mafamma-i. Umanj duε u ka nu, u nu!»

Yalle manj kaa Lawodise Diilonj-dunj-baamba wulaa

¹⁴ «Nyegεnj sebe η waj baa *dorpapuεrbilonjo manj niεyanj Lawodise Diilonj-dunj-baamba-i wuε: «Banj bǐnj umanj «Ninsonjo-i», umanj sa cǎnj huhurma baa Diilonj-nelma-i, Diilonj unj ciε umanj hiel bǐmbǐnni-i hiere, u ciera wuε: ¹⁵ Mi suε na maacemma-i. Na saa huol, na saa bi fε. Naa naa gbε na par ma diei! ¹⁶ Nanj yenj hólma-na, na saa huol, na saa bi fε, mi ka ture-nei taalunj temma. ¹⁷ Da na ce na ta na piiye wuε namaa waanj namaa, wuε bǐmbǐnni-i hiere nii dii baa namaa. A ne da na saa suε wuε namei sǔntaanj namaanj-o-i, namei kuεnj hujarre, namei nawalaanj namaanj-o-i, namei yirii, namei tǎmporni. ¹⁸ Terienju fangu-na, mi ka dii nelma na tǔnni-na: Da na ta na taara na ce waanj namaa kelkel, juεnj na ji sǎa sεne kerre-i mi wulaa, baa bǐmbǐpiεlni, na ta na dii na cǐnnu na kǔma-i, ku yaa senserre sie ta di da-na, aa na sǎa yufien-tǐnjgu na ta na dii na yufienja-na a ka buε na ta na da baa-ya. ¹⁹ Muε minj dǎl bamanj hiere, umanj duε cǎl, mi nuola-yuε, mi dii-yo hǔmelle-na.‡

† **3:3** Niεnj Matie sebe-i-na 24.43-44; Like sebe-i-na 12.39-40; Tes. dε. 5.2; Pier hǎa. 3.10. ‡ **3:5** Cicεlman-sebe: Diilonj-dunj-baamba yireinanj nyegǎanj sebe manj nuε-i ba gbε u yaa-i. Ba yaa daa cicεlma manj sa tǎnj dede-i. Niεnj Filip. 4.3. § **3:5** Niεnj Matie sebe-i-na 10.32 baa Like sebe-i-na 12.8.

* **3:9** Niεnj Isayi sebe-i-na (Ésaie) 49.23; 60.14. † **3:12** Niεnj Isayi sebe-i-na (Ésaie) 62.2.

‡ **3:19** Bǐncuεnj-nelmanj-sebe (Proverbs) 3.12; Ebire 12.6.

Terienḡu fanḡu-na, gbāan kpelle na nanna na cilɔbabaḡo-i. ²⁰ Na saa da, muɔmɛi yiɛraaya daami dumelle yaanḡa-na ta mi bɪ, uman duɔ nu aa siɛ mi suur, i ka wuo niiwuoni-i baa i-naa.

²¹ «*«Kun*’a ku saa yar muɔḡo-i aa mi ká ka tɛna baa mi To-i u fɔḡḡo-i-na dumaa, da ku saa yar uman, mi ka ce kutienḡo jo ji tɛna baa muɔḡo-i dumɛi mi fɔḡḡo-i-na.»

²² «**Diilonḡ-Yallen wan maman baa Diilonḡ-dūḡ-baamba-i, ma yaa mafamma-i. Uman duɔ u ka nu, u nu!*»

4

Ban tuɔlnuḡ Diilonḡ-i dumaa dɔɔ-i-na

¹ Kufanḡu huonḡu-na, miɛ mi tiraa ne a da dumelle nande puurii dɔɔ-i-na. Min ḡa naa nu moloḡo man piiye baa-mi, uman yalle-i waa ḡaa ba bu yerre, wuɔ gbɛ-mi wuɔ: «*Nyugūḡ ḡ jo bande mi ji pigāan-ni maman juḡ bišɪnuɔ-i-na.»*

² Terduonḡu fanḡu-na, *Diilonḡ-Yalle sire-miɛ. Miɛ mi ne da mi fɛɛ dɔɔ. Aa da fɔḡḡoḡaan-tettere nande-i baa moloḡo di dɔɔ. ³ Kutienḡo taa u caa ḡaa jape-tāmpɛlle, u caa ḡaa sarduɔni-tāmpɛlle. Diilonḡ-pɔruonḡu naa cɪlɪ teter daade-i. Ku taa ku caa ḡaa emerodi-tāmpɛlle*.

⁴ Titiɛḡ† komorre baa a naa waa cɪlɪ fɔḡḡoḡaan-teter daade-i. Bincuɔmba komorre baa ba naa-i waa tɛna-yei aa dii bimbɪpiɛlni baa sɛnɛ-nyantuolbaa ba yunni-na. ⁵ Tettere man waa hɔlma-na, di taa di nyiɛsḡ aa ta di naar ḡaa diilonḡ, di taa di bi ce ijieni. Fitɪmbaa niehɪ naa celien ḡina di yaanḡa-na. Fitɪmbaa daaba yaa Diilonḡ-Yaleḡa niehɪ-waanḡa-i. ⁶ Fɔḡḡoḡaan-tettere yaanḡa-na, ku waa ḡaa hūmma, da kilekilekile. Da ḡ yiɛra, ḡ ta ḡ da ḡ yalle-i. Bimuɔmba namba naa dii-de huonḡa. Ba waa ba naa. Yufienḡa-i naa gbuo ba yammu-i baa ba honni-i hiere. ⁷ Diɛlɪ-wuonḡo waa ḡaa jara, hāalḡ-wuonḡo waa ḡaa balyunḡu, sielin-wuonḡo yaanḡa waa ḡaa nelbilonḡ-yaanḡa aa Naalin-wuonḡo waa ḡaa kuɔcuro duɔ tuɔ yuul un yer dumaa.† ⁸ Bimuḡ daaba waa baa būncɛmmu niede-niedei. Ba kūma naa gbuo hiere baa yufienḡa ka hel baa ba būncɛmmu cicaara-i hiere. Bāanḡu-i baa isuonḡu-i ba bi hál neini yaa-i. Ba taa ba hál wuɔ:

«U faa, u faa, u faa,
Itienḡo-i Diilonḡo-i Wɛimantienḡo
man naa waa, u yaa dii, u yaa ka waa;

u faa kelkel.»§

⁹ Da ba ta ba hál ba tuɔlnu fɔḡḡoḡsinnḡ-tettere Tienḡo-i, uman dii gbula u sa ji ká terienḡu-i, da ba ta ba hál ba tuɔlnu-yuɔ, ba ta ba gbɛliɛḡ-yo aa ta ba jaal-o. ¹⁰ Da ba ta ba ce kufanḡu-i, bincuɔmba komorre baa ba naa-baan daaba sire dūna jaal uman dii gbula aa u sa ji ká terienḡu-i. Da ba’a ba ce mafamma-i, ba hiel ba nyantuolbaa-ba-i ḡina u yaanḡa-na aa cira:

¹¹ «*Diilonḡ nuɔ, Itienḡ nuɔ,
tuɔlnumma saaya-niɛ,
gbɛliɛma saaya-niɛ,
jaalunḡu saaya-niɛ,*

* **4:3** Tāmpɛlle nande-i ban bḡn-deḡ dumaanḡo-na, ba ce niibilenni baa-de. † **4:4** Titiɛḡ daaya bi waa fɔḡḡoḡaan-titiɛḡa; ku kaalaaya girekimma-na. ‡ **4:7** Nien Esekiel sebe-i-na (Ézéchiel) 1.5-10,22; 10.14. § **4:8** Nien Isayi sebe-i-na (Ésaie) 6.2-3.

himma saaya-nie
 wuɔ nuɔnei hielaa bimbinni manj dii hiere.
 Bimbinni manj dii hiere
 ni hilaa nanj helma
 aa t̄ie nanj t̄iema.»

5

Hai ka gbãa puur sebe-i?

¹ Miε mi ne da umanj t̄ienaana f̄ɔngɔtaanj-teterre-na u bilaaya sebe nanjo u nadienja-na. Sebe fanjo-i baa naa nyeḡɛɲ u yaanja-na baa u huonju-na hiere aa p̄ɲ-yo ɲaa fiḡɪngu aa nyaar-o sɔmma nieh̄ai aa d̄anya-m̄ei. ² Aa da *d̄ɔrpɔpuɔrbilonjo* nanjo piiye da gbagaga wuɔ: «Hai moloŋo-i ka gbãa yer d̄anyɔbaa daaba-i halanj-ba aa puur sebe-i?» ³ Molo saa da! Molo saa da d̄ɔrɔ-i-na, molo saa da h̄iema-na, molo saa bi da kuonj-nelle-na duɔ puur sebe-i a ne u huɔya-maama-i. ⁴ Moloŋ uɲ'a u saa da dumaanjo-na, miε p̄ɲ ta mi kaal higohigo! ⁵ B̄incuaŋ daaba-i, unanjo gb̄ε-mi wuɔ: «Budii; baa kaal! Ne, jara manj hilaa *Yuda-baamba-na†, u yaraa u biḡaar̄amba-i. *Davidi h̄aȳɛɲo yaraa. U ka gbãa yer d̄anyɔbaa daaba-i aa puur sebe-i.»

⁶ Miε mi ne da *T̄umbilonjo nanjo yieraaya f̄ɔngɔtaanj-teterre caanju-na bimuaɔmba naa-baanj daaba h̄olma-na, b̄incuaɔmba yaanja-na. U taa u ne ɲaa ba c̄aa u nuonj-nu. U waa baa yieɲa nieh̄ai baa yufienja nieh̄ai. Yufienj daaya yaa Diilonj-Yaleiɲa nieh̄ai-waanja-i‡. U saanj a yaa-i terni-na hiere h̄iema-na.

⁷ T̄umbilonj wuɔ piε umanj t̄ienaana f̄ɔngɔtaanj-teterre-na a h̄uɔ sebe-i u nadienja-na. ⁸ Bimuaɔmba naa-baanj daaba-i baa b̄incuaɔmba komorre baa ba naa-baanj daa baa p̄ɲ sire d̄uuna T̄umbilonjo yaanja-na. Ba waa baa koncoyienja ba yunninj hiere baa s̄ɛnε-biremmu. Birenj daamu naa yu baa wus̄unaŋo. Wus̄unaŋ daayo yaa piḡaanj Diilonj-baamba cac̄ar̄anju-i. ⁹ Ba taa ba h̄al nal̄af̄eliɛngu wuɔ:

«Bañ kuɔ-ni,
 ɲ cie ɲ t̄amma-i a s̄aa nuɔmba yunni-i terni-na hiere,
 baa d̄unni-na hiere,
 baa nelmambaa-ba-na hiere,
 baa nil̄eiɲa-na hiere
 a h̄a Diilonjo-i.
 Nuɔnei gbãa biε sebe-i a yer d̄anyɔbaa-ba-i aa puur-o.

¹⁰ Niɲ s̄aa bamanj,
 ɲ cie-ba Diilonj-nellenj-baamba
 aa ce-ba jiḡantaamba
 ba ta ba c̄aa Diilonjo.

Ba ka waa h̄iema yunj-nu.»

¹¹ Miε mi tiraa ne, a da d̄ɔrpɔpuɔrbiemba-i ɲaa s̄ɪamba! Ba waa ɲaa nyeiŋo; molo siε gbãa k̄an-ba. Ba waa kalla bimuaŋ daaba-i baa b̄incuaŋ daaba-i baa f̄ɔngɔtaanj-teter daade-i hiere. § ¹² Ba taa ba h̄al kabakaba wuɔ:

«Bañ c̄aa T̄umbilonjo manj nuonj-nu'i,

* 5:2 Girekimma-na ba piḡaanj *d̄ɔrpɔpuɔrbilonj daayo s̄inni-i wuɔ u waa baa f̄ɔnḡuɔ ɲaa manj waanj dumaa 10.1. † 5:5 Jara manj hilaa Yuda-baamba-na: Nienj M̄iwaanjo j̄nammanj-sebe-i-na (Gen̄ese) 49.9. ‡ 5:6 Diilonj-Yaleiɲa nieh̄ai: Nienj 3.1 baa naaruɔ-i cicaara-i-na. § 5:11 Nienj Daniel sebe-i-na (Daniel) 7.10.

himma saaya-yuɔ, weisinni saaya-yuɔ,
nelnulle saaya-yuɔ, fɔŋgũɔ saaya-yuɔ,
bɔbɔima saaya-yuɔ, gbeliema saaya-yuɔ,
tuɔlnumma saaya-yuɔ!»

¹³ Diilonɔ ŋɔ hielaa bimbinni manɔ hiere, nimanɔ dɔrɔ-i-na, baa nimanɔ hiema-na, baa nimanɔ kuon-nelle-na a naara nimanɔ hũmma-na, bimbinni-i hiere miwaanɔ-na, miɛ nu ni hãl wuɔ:

«Umanɔ tɛnaana fɔŋgɔtaanɔ-teterre-na,
fuɔ baa Tũmbilonɔ-i,
tuɔlnumma saaya ba yaa-i,
bɔbɔima saaya ba yaa-i, gbeliema saaya ba yaa-i,
fɔŋgũɔ saaya ba yaa-i hɔnni manɔ jon!»

¹⁴ Bimuɔmba naa-baanɔ daa baa siɛ wuɔ: «Ma ciɛ.» Aa bĩncuonɔ daa baa dũuna jaal-ba.

6

Dányɔbaa-ba yerma-i

¹ Ku huonɔgu-na, mi da *Tũmbilonɔ yiraa dányɔdɛlɛnɔ-i. Bimuɔmba naa-baanɔ daaba-i miɛ nu unanɔ piye da gbagaga nɔa diilonɔ-i naaraa wuɔ: «Jo bande!» ² Miɛ mi ne da sũmpilanɔ nanɔ hilaa. Umanɔ waa u dɔrɔ-i-na tãanɔ waa u nanɔga-na. Ŋɔ juɔ, baa hã-yo nyantuoluɔ wuɔ u yaraa cor; wuɔ ta duɔ ka tiraa yar u bigãarãamba-i.

³ Tũmbilonɔ ŋɔ juɔ yer hãalinɔ-dányuɔ-i, miɛ nu hãalinɔ-bimolonɔ ciɛra wuɔ: «Jo bande!» ⁴ Sũnɔ nanɔ tiraa hel, fuɔ waa dãa nɔa tãmma. Ŋɔ juɔ, umanɔ waa u dɔrɔ-i-na, baa hã-yo ku fɔŋgũɔ-i u duɔ tuɔ dii berru terni-na hiere hiema-na, a ce nuɔmba ta ba hel ba ko ba-naa. Ba hãa ufanɔ-i jigãpɔruonɔgu.

⁵ Tũmbilonɔ ŋɔ juɔ yer sielinɔ-dányuɔ-i, miɛ nu sielinɔ-bimolonɔ ciɛra wuɔ: «Jo bande!» Miɛ mi ne da sũnɔ nanɔ hilaa da kirkirkir. Umanɔ waa u dɔrɔ-i-na, kilo waa u nanɔga-na.* ⁶ Miɛ nu nɔa molo piye bimuɔmba naa-baanɔ daaba hɔlma-na wuɔ: «Yuure dɔmma sullu-i. Ŋ ce yinduonɔ-maacemmanɔ-sullu gbãa sãa mahibiɛnɔ-i kilo diei yonɔ aa da kuɔ jijaanɔ-i, kilobaa-ba siei. Namma-i baa duvɛnɔ-i baa yuure nifanni sullu-i.»

⁷ Tũmbilonɔ ŋɔ juɔ yer naalinɔ-dányuɔ-i, miɛ nu naalinɔ-bimolonɔ ciɛra wuɔ: «Jo bande!» ⁸ Miɛ mi ne da sũnɔ nanɔ hilaa, u waa puguu. Umanɔ waa u dɔrɔ-i-na, ba taa ba bi-yo Kuliinɔgu, aa u saatienɔ-i ba taa ba bi-yo «Kuon-nelle». Banɔ juɔ, baa hã-ba fɔŋgũɔ-i wuɔ ba ko nelbiliemba namba. Da ba calnu nelbiliemba-i sɔmma naa-i, ba hãa-ba fɔŋgũɔ-i sɔmma diei nuɔ wuɔ ba ce berru ko banamba, aa ce nyulmu ko banamba, aa ce jarma ko banamba, aa ce bimbabalmba ko banamba.

⁹ Tũmbilonɔ ŋɔ juɔ yer diilonɔ-dányuɔ-i, banɔ kuɔ bamanɔ Diilonɔ-nelma maama-na, miɛ da ba yalɛinɔ-i mumbuolmunɔ-terienɔgu cicaara-i-na ¹⁰ a piye da gbagaga wuɔ: «Yuntienɔ nuɔ, nuɔni manɔ faa aa tiraa ta ŋ wanɔ ninsonɔ-i; bamanɔ kuɔ miɛnɔ-i, ŋ cie bige-i aa da ŋ yuu-ba? Ŋ cie bige-i aa da ŋ suu ku sɔlaanɔgu-i nelbiliemba-na?» ¹¹ Baa hã-ba jonɔgorɛlmba hiere ba yunninɔ, ba dii. Aa naa wanɔ baa-ba wuɔ ba fɛ ba hɔmmu-i cɛlle, kɛrɛ banɔ taaranɔ nunɔgu manɔ ku saa yu yogo. Banɔ taa aa yanɔ ba natobimba manɔ, banɔ taa aa yanɔ ba namaacembiemba manɔ Diilonɔ-suonɔgu-na, ba ka bi ko-ba bafamba temma-i. Ba'i ka jo ji yuliiye-bɛi.

* 6:5 Niɛnɔ Sakari sɛbe-i-na (Zacharie) 1.8; 6.1-8.

¹² Ku huonḡu-na, mi da Tũmbilonḡo yiraa dānyuḡ maḡ niediei-wuonḡo-i. Uḡ yiraa-yo terienḡu maḡ nuḡ-i, hĩema gbuu sagalla da dei! Bāaḡ-yufel die bir kau ḡaa kompabilenḡa, ceinḡo bir ḡaa tamma da dāa! ¹³ Mḡeḡa par diire hiere hĩema-na ḡaa fafalmuḡ hũl kpaani dumaa nanna. ¹⁴ Dḡo wuḡ pĩḡ halanḡ ḡaa ba pĩeḡ figĩḡu. Tānni-i baa dāmmaḡ-nuoraanḡuḡ ciilāayā nilēiḡa maḡ hiere nie halanḡ ni terni-na hiere.† ¹⁵ Nuḡmba-i hiere baa gbar ka fuo tānninḡ: Yuntaamba-i, nelbḡmbḡmbaa-ba-i, sorosi ba yuntaamba-i, waamba-i, fḡḡḡtaamba-i, baa nuḡmba namba-i hiere, kḡraamba-i baa nebimba-i hiere, baa gbar ka fuo tānfonninḡ! ¹⁶ Aa naa ta ba waḡ baa tānni-i wuḡ: «Ciinḡ na haa-yiē na fuo-ye, umaḡ tĩenaana fḡḡḡtaanḡ-teterre-na u baa da i yufelle aa Tũmbilonḡo baa bi da-ye ḡāḡ baa-ye.‡ ¹⁷ Baḡ ka pigāanḡ ba jāyāmma-i yiinḡu maḡ nuḡ-i ku hii. Hai ka gbāa kor?»§

7

Dḡpḡpuḡrbilonḡo haa dānyuḡ Diilonḡ-cāarāamba-na

¹ Kufanḡu huonḡu-na, miē da *dḡpḡpuḡrbiemba naa calaanu yiera hĩema-na a suu fafalmu-i terni-na hiere wuḡ mu baa jo hĩema-na, mu baa sagalla hũmma-i, mu baa bi sagalla tibiinḡu diei. ² Diilonḡo hāa ba yaa-i fḡḡḡḡ-i ba da ba ḡuḡla hĩema-i baa hũmma-i. Miē mi ne tiraa da dḡpḡpuḡrbilonḡo naḡo hilaa bāpagũḡu-na tuḡ jo. Cicēlmantienḡ uḡ haa u dānyuḡ-i baa kumaḡ, ku waa u nanḡa-na. Uḡ juḡ hi, wuḡ piye da gbagaga baa ba naa-baanḡ daaba-i wuḡ: ³ «Baa na hi na ḡuḡla hĩema-i, baa hũmma-i, baa tibinni-i! Yaanḡ i haa dānyḡbaa Diilonḡ-cāarāamba yammu-na igēna.»* ⁴ Baḡ juḡ haa-bei tĩ, baa bĩ ba nuḡḡu-i baa-mi: Ba waa nuḡmba neifienḡ-komuḡḡa siēi baa cĩncieluo neifienḡa hāi *Isirahēl-dũnni cĩncieluo baa ni hāi baamba-na hiere.

⁵ Ba hḡlma-na, *Yuda baamba waa neifienḡ-niediei,

Urubē baamba-i neifienḡ-niediei,

Gadi baamba-i neifienḡ-niediei,

⁶ Aser baamba-i neifienḡ-niediei,

Nefutali baamba-i neifienḡ-niediei,

Manase baamba-i neifienḡ-niediei,

⁷ Siminyḡ baamba-i neifienḡ-niediei,

*Levi baamba-i neifienḡ-niediei,

Isakaar baamba-i neifienḡ-niediei,

⁸ Sabulḡ baamba-i neifienḡ-niediei,

Yosefu baamba-i neifienḡ-niediei,

*Bensaamiē baamba-i neifienḡ-niediei.

Nelpũḡu maḡ kuraa

⁹ Kufanḡu huonḡu-na, miē mi tiraa ne, a da nelpũḡu naḡ temma molo siē gbāa kāḡ-ba. Baa naa hel terni-na hiere, dũnni-na hiere, nilēiḡa-na hiere baa nelmambaa-ba-na hiere a jo ji yiera fḡḡḡtaanḡ-teterre yaanḡa-na *Tũmbilonḡo yaanḡa-na. Ba waa hiere baa jonḡorpielmba baa nampurni† ba nammu-na. ¹⁰ Ba taa ba piye da gbagaga wuḡ:

† **6:14** Niēḡ Isayi (Ésaïe) 13.10-13; 34.4; Esekiel (Ézéchiel) 32.7-8; Amosi (Amos) 8.9 baa Yowel (Joël) 2.10; 3.3-4. ‡ **6:16** Niēḡ Ose sebe-i-na (Osée) 10.8 baa Like sebe-i-na 23.30. § **6:17** Niēḡ Yowel sebe-i-na (Joël) 2.11 baa Sofoni sebe-i-na (Sophonie) 2.2-3. * **7:3** Niēḡ Esekiel sebe-i-na (Ézéchiel) 9.4-6. † **7:9** Ba taa ba jāyā yuntaamba-i baa nampurni yaa ba nammu-na. Niēḡ Nsāa sebe-i-na 12.13.

«Uman̄ t̄enaana f̄onḡōtaan̄-teterre-na, Diilon̄o yaa-i.

Fuō baa T̄umbilon̄o-i ba'i kuraa-ye.»

¹¹ *D̄or̄p̄ōpūar̄biemba-i hiere baa dii f̄onḡōtaan̄-teterre-i huōŋa baa b̄incuōmba-i a naara bimuōmba naa-baan̄ daaba-i. Ban̄ diyaa-ba huōŋa dumaan̄o-na, baa d̄ūna hiere teterre yaan̄ga-na a jaal Diilon̄o-i. ¹² Ba taa ba piiye wuō:

«Ninsoŋo!

Tuōnumma saaya Diilon̄o-i, gb̄eliema saaya-yuō,
nelnulle saaya-yuō, jaalun̄gu saaya-yuō, b̄ōbōima saaya-yuō,
himma saaya-yuō, f̄onḡūō bi saaya-yuō h̄onni man̄ jon̄!

Ma ciε.»

¹³ B̄incuōŋ daaba-na, unan̄o yuu-mi wuō: «Baman̄ diyaa jon̄gorpielmba-i daaba-i, ŋ suyaa-ba w̄ei? N̄ suyaa ban̄ hilaa kusuōŋ-nu w̄ei?»

¹⁴ Mi gb̄ē-yo miε: «Yuntie, mi daa-ba hie ta mi suō-ba? Jande ŋ sa pigāan̄-mi ba s̄inni-i w̄ei?»

Wuō cira: «Baman̄ hilaa yaahuolbabalan̄o-na, ba yaa-i. Ba saaraa ba jon̄gorbaa-ba-i T̄umbilon̄o t̄amma-na ba pusūŋ. ¹⁵ Ku'i ciε ŋ da ba yiεraaya Diilon̄-teterre yaan̄ga-na aa ta ba jaal-o b̄aan̄gu-i baa isuōŋgu-i u dubuō-i-na. Uman̄ t̄enaana teterre-na u ka tuō neya-b̄ei. ¹⁶⁻¹⁷ Aa T̄umbilon̄o-i f̄onḡōtaan̄-teterre-na, u'i ka waa ba ānc̄inan̄o-i. U ka ceŋ-ba k̄ā baa-ba cic̄elman̄-h̄unfoeŋa-na.

Nyulmu sa ji tiraa bel-ba,
h̄un̄kuōs̄inni sa ji tiraa ko-ba,

b̄aan̄gu sa ji tiraa ye-ba,

bab̄aan̄gu sa ji tiraa mul̄leŋ ba k̄ūōma-i.

Aa Diilo fuō f̄εε yaa ka hur ba nyinyōlma-i hiere.»[‡]

8

D̄anyuō man̄ nieh̄ai-wuōŋo yerma-i

¹ *T̄umbilon̄ ūŋ juō yer d̄anyuō man̄ nieh̄ai-wuōŋo-i, kuō ce da sensen̄eŋ d̄or̄o-i-na ler boluōŋ temma. ² *D̄or̄p̄ōpūar̄biemba namba dii nieh̄ai Diilon̄o caan̄gu-na u tuō puōr. Miε mi ne da ba h̄āa-ba yiεŋa nieh̄ai ba yunn̄iŋ.

³ D̄or̄p̄ōpūar̄bilon̄o nan̄o jo ji yiεra mumbuolmun̄-terien̄gu caan̄gu-na baa s̄ēne-bitiele u nan̄ga-na. Bitiel daade-i ba ciε-de ta ba dii wusūnan̄o die. Ūŋ juō ji yiεra dumaan̄o-na, baa h̄ā-yo wusūnan̄o-i da b̄āmb̄āale wuō u p̄ā-yo mumbuolmun̄-terien̄gu-na a h̄ā Diilon̄o-i baa Diilon̄-baamba cac̄ār̄an̄gu-i f̄onḡōtaan̄-teterre yaan̄ga-na. Mumbuolmun̄-terien̄ daaku waa s̄ēne-kūŋgu. ⁴ Ban̄ h̄ā-yo wusūnan̄o-i, wuō dii-yo bitiele-na, wuō wur k̄ā Diilon̄o-na baa Diilon̄-baamba cac̄ār̄an̄gu-i.

⁵ Ku huōŋgu-na, d̄or̄p̄ōpūar̄bilon̄ wuō gb̄āl d̄āamu mumbuolmun̄-terien̄gu-na a yu bitiele-i aa fara nanna-die h̄iema-na. Diilon̄ wuō p̄āŋ don̄ tuō nyies̄iŋ aa tuō naar, terni-i hiere ijieni aa h̄iema sagalla.

Yiεŋa hii bumma

⁶ H̄ieman̄ sagalaaya dumaan̄o-na, *d̄or̄p̄ōpūar̄biemba nieh̄ai man̄ ban̄ h̄āa-ba yiεŋa-i, baa tigiin̄ da ba bu-ya.

⁷ D̄iel̄ā-wuōŋo bu u yerre-i. Ūŋ buu-de terien̄gu man̄ nuō-i, diilon̄-t̄āl̄ēiŋa nan̄ aa k̄ūnna h̄iema-na, aa guōlāa baa d̄āamu baa t̄amma. H̄iema yiεŋgu

[‡] 7:16-17 Niεŋ Isayi sebe-i-na (Ésaïe) 25.8; 49.10 baa Esekiel sebe-i-na (Ézéchiel) 34.23.

diei kuɔ caa baa ku tibinni-i ka hel baa hieɓbinaangu-i hiere. Yiengu man caa, da ba calnu hieɓa-i sɔmma siei, kuu dii ɲaa sɔmma diei caa.

⁸ Hāaliŋ-wuonjo bu u diele-i. Baa nan kulangu nangu dii-ku dāmma-
nuoraangu-na. Ku waa ɲaa tãnuŋgu ta ku caa. Nuoraangu yiengu diei bir
tãmma hiere. Da ba calnu-kuɔ sɔmma siei, kuu dii ɲaa sɔmma diei birii
tãmma-i. ⁹ Ku bimbaarj baa ku hiere aa baatombaa-ba man waa hɔlma
famma-na baa bi bɛna hiere.

¹⁰ Sieliŋ-wuonjo bu u yerre-i. Mɔɛkãŋkarre nande hel dɔɔ-i-na ta di caa
dāamu di jo; jo ji suur nuoranni-na baa hũnfonni-na. Da ba calnu-nie
sɔmma siei, kuu dii ɲaa di suurii sɔmma diei nuɔ. ¹¹ Ba taa ba bi mɔele
falle-i «Gbagamma». Diŋ suurii hũmma man nuɔ-i, maa bir hiere da
gbagaga. Man ciɛ gbagaga dumaanjo-na, nuɔmba man nyuɔŋ-ma ba fɔŋgũɔ
baa ku.

¹² Naaliŋ-wuonjo bu u diele-i. Bãan-yufelle yiengu diei kuɔ pãŋ ku,
ceiŋo-i maaduɔma, mɔɛŋa nan aa balla, a ce cecerma parra. Da ba calnu
bãanyufelle-i baa ceiŋo-i sɔmma siei, kuu dii ɲaa sɔmma da-ma-diei naa
kuu-nie. Aa calnu mɔɛŋa-i sɔmma bi siei, sɔmma diei naa baala-yɛi. A ce
dumaanjo-na bãangu saa ta ku ye dumaa aa ceiŋo saa tuɔ muora dumaa.

¹³ Miɛ mi tiraa ne a da kuɔcuro nanjo biŋ dii fɛnfelle-na aa tuɔ kaasŋ
wuɔ: «Gberɛ o gberɛ! Gberɛ o gberɛ! Dɔɔpɔuɔɔɔbiemba man tɛyãa ba siei-
baamba-i, da ba bu ba yiɛŋa-i sũlma haraa nelbiliemba-na!»

9

¹ *Dɔɔpɔuɔɔɔbilonjo man diilun-wuonjo bu u yerre-i. Miɛ da mɔele nande
diiriye hieɓa-na. Diŋ diiriye dumaanjo-na, baa hã-de fobabalaangu
diele-i. ² Die puur fobabalaangu-i. Nyaasibabalanni nan temma ta ni hel
da kirkirkir, a ce terienju pãŋ bir ce da kullu hiere. ³ Dũŋgbermba nan
temma hel nyaasŋ daani-na a gbuo hieɓa-i hiere. Baa naa ce ba ta ba
ce ɲaa namɛlmba. ⁴ Baa gbɛ-ba wuɔ ba baa yiɛya hieŋgu-i, baa dɛmma-i,
baa tibinni-i, ŋa Diilon-dãnyuɔ un'a u si bamanj yammun, kɛɛ ba ta ba yii
baa ba yaa-i yon. ⁵ Ba saa cira ba ko-ba, ba'a ba huol ba yammu-i caamba
ndii. Namieŋ duɔ don-ni kun jan-niŋ dumaa, bafamba ka haa jamma
famma temma yaa kutaamba-na. ⁶ Caamba ndii daayo-na, nuɔmba ka
ta ba taara kuliŋgu-i ŋa ba sie da-ku. Ba ka mul dāamu taara-kuɔ, ŋa
molonj yufelle sie gbãa haa-kuɔ.

⁷ Dũŋgberŋ daaba taa ba niya berru domma-i ɲaa bercesũnaamba.
Ninanni nanni waa ba yunni-na ɲaa sɛŋɛ-nyantuolbaa, aa ba yammu
waa ɲaa nelbilienj-yammu. ⁸ Ba yukuɔsinni waa pãmpɔɔ ɲaa caan-niini aa
ba nyieni-i ɲaa jar-nyieni. ⁹ Ba pãmpɛnammu waa ɲaa ba diyaa kɔllun-
jonjorbaa-ba'i muɔ, aa da ba ta ba yuul, ba bũncemmu ta mu du ɲaa
sũŋ-wotorbaa-ban dunj dumaa berrunj-hũmelle-na.* ¹⁰ Pelni waa baa-ba
baa tureiŋa ɲaa namɛlmba. Ba ka ce nuɔmba-i sũlma baa tureiŋa fanj
yaa-i caamba ndii daayo hɔlma-na. ¹¹ Fobabalaangu dieleŋ yeŋ baa
dɔɔpɔuɔɔɔbilonjo† man, u yaa dii ba yunju-na. Ba bi-yo ebiremma-na
«Abadɔ», girekimma-na «Apolinyɔ» ku yunju yaa wuɔ Guɔyɔtienjo.

¹² Yaahuol-diɛlãŋo curaa. Ba hãi tɛyãa.

¹³ Dɔɔpɔuɔɔɔbilonjo man niediei-wuonj wuɔ bu u yerre-i. Miɛ nu molo
piiyɛ sɛŋɛ-mumbuolmunj-terienju kɔtonni naa-i-na, Diilonjo yaanjan-na.

* 9:9 Nieŋ Yowel seɓe-i-na (Joël) 1.6; 2.4-5. † 9:11 Dɔɔpɔuɔɔɔbilonj daayo-i, ba yaa cɛinaana ba
munyierammu-i. Nieŋ Yuda seɓe-i-na 6.

14 Kutienjo taa u piye baa dorpõpuorbilõjo manj niediei-wuõjo yaa wuo: «Ba vaa dorpõpuorbienba[†] namba jina Efurata[§] caangu-na, baa dii ba naa. Fir-ba ñ nanna.» 15 Wuõ fir-ba nanna. Diilonjo naa dii bel daade yaa-i, baa cein daayo yaa-i, baa yijn daaku yaa-i, baa huõ daaku yaa-i, a hã dorpõpuorbien daaba-i ba da ba ko nelbilenba-i parrabei. Da ba calnu-bei sõmma siei, banj ka ko bamanj, ba ka waa sõmma diei. 16 Bercetaamba waa baa dorpõpuorbien daaba-i. Ba waa baa sũnaamba. Baa bi ba nuõgu-i baa-mi. Ba waa nuõmba milnyõmbaa nuõsõ. 17 Minj daa sũnaamba-i damma manj baa ba gbartaamba-i ku yaa daaku: Ba kollun-jongorbaa-ba waa dãdãa ñaa dãamu, banamba kakau ñaa bula-hũmma, banamba bõjũmmu. Sũnaamba yunni waa ñaa jar ba yunni. Dãamu taa mu hel ba nunni-na, baa nyaasinni, baa naarjũmmu. 18 Dãamu manj taa mu hel ba nunni-na baa nyaasinni-i a naara naarjũmmu-i, guõyõ-bĩmbĩnni. Nelbilenbanj calaanu sõmma siei-i, nie ko sõmma diei bei. 19 Sũnaan daaba himma waa ba nunniõ, baa ba pelniõ. Na saa da! Ba pelni waa ñaa jẽnaamba. Yunni waa-nie, aa ba taa ba kõsuõ nelbilenba-i baa ni yaa-i.

20 Guõyõ-bĩmbĩnni siei niin daanin' a ni saa ko bamanj, ba saa nanna ba cilõbalaõjo-i; ba saa yanj ba cuffenja buolma-i. Ba buol *jinabaa-ba-i dii, ba buol finni-i dii, a ne da ba yaa cie-ni ba fere. Ba cie ninanni baa sene, ninanni baa wargbe, ninanni baa kõvõllu, ninanni baa tãmpienja, ninanni baa daangu. Ni sa da, ni sa nu, ni sa bi wuo. 21 Ba saa nanna ba nelkolle-i, baa ba isõmma-i, baa ba bijnwosinni-i, baa ba cuoyunõgu-i.

10

Nsãa wuyaa sebeyelle-i

1 Ku huõõgu-na, mi tiraa da *dorpõpuorbilõjo nanjo hilaa dõrõ-i-na tuõ hiire u jo. U waa baa fõngõ. Duherru naa dii-yo huõõga aa diilonpõruõõgu waa u yudõrõ-i-na. U yaanga taa ka caa ñaa bãangu, aa u gbeini-i ñaa dãamu. 2 Sebeyelle nande waa u nanga-na, sebeyel daade naa puur. Uõ juõ hi, wuo dii u nadiëgboluõõgu-i dãmmanj-nuoraangu-na aa jina u nanyuõ-kũõgu-i bomborma-na. 3 Aa naa kaasõnj da gbagaga ñaa jara buure. Uõ kaasãnj, diilon wuo naar da niehã a sie-yo. 4 Uõ siyaa-yo baa mamanj mie mi nyegõnj-ma jina, mie mi ne da molo nie piye baa-mi dõrõ-i-na wuo: «Diilon uõ naaraa wanj mamanj, baa yanj molo nu-ma; baa nyegõnj-ma.»

5 Dorpõpuorbilõjo daa wuo sire u nadienanga-i dõrõ-i-na 6-7 aa naa cira: «Ku hii! Dorpõpuorbilõjo manj tyãa niehã-wuõõjo-i, duõ donj tuõ bu u yerre-i Diilon uõ ña naa wanj u kusõõõgu manj baa u cãarãamba-i, uõ ña naa wanj u kusõõõgu manj baa u *põpuorbienba-i, u ka ce-ku. Diilonjo yaa mi siera. U yaa hielaa dõrõ-i baa hĩema-i, aa hiel dãmmanj-nuoraangu-i baa bĩmbĩnni-i hiere, uu dii gbula, u sa ji kã terienõgu.»

8 Umanj naa piye baa-mi dõrõ-i-na u tiraa gbẽ-mi wuo: «Kã dorpõpuorbilõjo manj yieraaya a dii u gboluõõgu diei dãmmanj-nuoraangu-na, aa jina ku diei bomborma-na u wulaa, ñ ka hũu sebeyelle manj puurii u nanga-na.» 9 Mi piyaa kã ku yaa-i ka gbẽ dorpõpuorbilõjo-i mie u hã-mi sebẽ-i. U gbẽ-mi wuo mi hũu-yo mi wuo-yo. Da mi wuo-yo, u

[†] 9:14 Dorpõpuorbienba daaba-i, ba yaa ciinaana ba munyerammu-i. Nienj Yuda sebẽ-i-na 6.

[§] 9:14 Efurata-i nuorabuõ nanj yerre-i dumaõõ-na, ku kaalaaya girekimma-na.

ka waa kpɛnnɛ mi nunɔŋu-na ɲaa sɔllu, ɲga u ka waa gbegege mi kusɔŋgu-na. ¹⁰ Miɛ hũu sɛbɛ-i u wulaa a wuo-yo. U waa ɲaa sɔllu mi nunɔŋu-na da kpɛnnɛ, ɲga min juɔ hɪŋ-yo, u bir da gbegege mi kusɔŋgu-na.*

¹¹ Ku huonɔŋu-na, baa gbɛ-mi wuɔ: «Diilonɔ taara u puɔr-ni baa nuɔmba bɔi maama, baa nileiɲa bɔi maama, baa fɔŋgɔtaamba bɔi maama, ɲ gbɛ ɲ ka tiraa waɲ-ma.»

11

Diilopɔpuɔrbiemba hã maama

¹ Ku huonɔŋu-na, baa hã-mi gboruonɔŋu nanɔŋu, ba fi baa-ku; aa gbɛ-mi wuɔ: «Sire ɲ ka fi *Diilodubuɔ-i baa mumbuolmuɲ-terienɔŋu-i, aa ɲ kãŋ bamaɲ dii ta ba jaal Diilonɔ-i Diilodubuɔ-i-na. ² Baa ji cira ɲ fi gɔŋgũɔŋ-huonɔŋa-i, ba yaan-ka hã *niɛraamba baa-ka. Ba ka sɛrɛ Diilonɔ nelle-i* caamba komuonɔ hã baa ba hã. ³ Kuu dii ɲaa yinni nuɔsiba niediei komuonɔ siei. Mi ka puɔr mi nuɔmba hã baa mi nelma-i ba ka ta ba waɲ-ma yinni fanni-na hiere. Kutaamba ka dii balaan-jonɔgorbaa.»

⁴ Nuɔmba hã baan daaba dii hɛma Tienɔ† caan-nu. Baa dii ɲaa *Olivi-tibinni, baa dii ɲaa fitɛmbaa.‡ ⁵ Umanɔ duɔ tuɔ taara u ce-ba kuujanɔŋu, dãamu nammu hel ba nunni-na a kɔsuonɔ kutienɔ-i. Ba bigãarãamba ka ku kuliɲɔŋu fanɔŋu temma yaa-i. ⁶ Banɔ ka ta ba waɲ Diilonɔ-nelma-i bienɔ manɔ nuɔ-i hiere, ba gbãa bella diilonɔ-i u sɛ dãa bienɔ fanɔ-na. Ba gbãa bi ce hũmma bir tãmma hiere. Aa ambabalma manɔ da ma dɔlnu-bɛi, ba gbãa dii-ma miwaanɔ-na huonɔŋu manɔ dɔlaanu-bɛi.

⁷ ɲga da ba ji waɲ Diilonɔ-nelma-i tɛ, bɪɲwobalɔ manɔ dii fobabalaanɔŋu-na, u ka hel kar berru-bɛi aa ko-ba. ⁸⁻⁹ Duɔ ko-ba, ba sɛ yanɔ ba fuure-bɛi; ba ka nanna-bɛi nellen-huonɔŋa-na ponsanatigerre-na. Ba ka tɛ terienɔŋu-na a ce yinni siei baa boluonɔŋu nuɔmba ta ba jo ba ne-ba. Nuɔmba ka hel terni-na hiere, baa nileiɲa-na hiere, baa dũnni-na hiere, baa nelmambaa-ba-na hiere a ji ne-ba. Manɔ ka ce nelle manɔ nuɔ-i, nelle fande-i nebuɔ; ba gbuu Itienɔ-i kusuonɔ-nu'i ko-yo. Ba gbãa bi nelle falle-i Sodɔmu§; ba gbãa bi bi-de Esipi di balaanɔŋu maama-na. ¹⁰ *Diilopɔpuɔrbiemba hã-baanɔ daaba kuliɲɔŋu ka silaa dɔlnu nelbiliemba-i ji cor. Ba mulãanɔ nuɔmba-i cor baa ba nelma-i; a ce dumaanɔ-na, ba ka ce ponsaanɔŋu ma yerrenɔ aa hã ba-naa bimbɪnni ponsaanɔ daaku-na.

¹¹ ɲga yinni siei baa boluonɔ daakuɲ juɔ cor, Diilonɔ hul fafalmu dii ba memmu-na, ba sire. Bamaɲ taa ba ne-ba, korma fũnuɲ bel-ba. ¹² Diilopɔpuɔrbiɛnɔ daaba nu molo piiye baa-ba da gbagaga dɔrɔ-i-na wuɔ: «Nyugãan na jo bande!» Ba ta ta ba nyugũɲ ku yaa nuɔ-i baa duherru, ba bigãarãamba ta ba ne ba ta ba kã. ¹³ Huonɔŋu fanɔŋu-na, hɛma gbuu sagalla. Manɔ sagalaaya dumaanɔ-na, nelle muonu yiɛnɔŋu diei. Da ba calnu-dɛ sɔmma cɪncieluo-i, sɔmma diei-i muyaanu. Nuɔmba neifienɔ siei nuɔsiba ndii tɛ-manɔ. Bamaɲ tɛyãa ba saa ku, ba kũɔma ta ma nyɛɲ. Ba ta ba piiye wuɔ: «Diilonɔ-i bibienɔ».

¹⁴ Hãalɪɲ-yaahuolo curaa, ɲga ma saa tɛ; siɛliɲ-wuonɔ jo dii.

Yɛrperiele buu

* **10:10** Niɛɲ Esekɛiɛl sɛbɛ-i-na (Ézéchiel) 2.8, 3.1-3.

* **11:2** Diilonɔ nelle-i bande-i, ba gbɛ

*Yerusalemu yaa-i. † **11:4** Hɛma Tienɔ yaa Diilonɔ-i. ‡ **11:4** Niɛɲ Sakari sɛbɛ-i-na (Zacharie)

4.3,11-14. § **11:8-9** Sodɔmu: Niɛɲ u kũŋgu-i Miwaanɔ ɲnamman-sɛbɛ-i-na (Genèse) 18-19.

15 Ku huongu-na, *dorpɔpuɔrbilonɔ maŋ niehái-wuonɔ bu u yerre-i. Nuamba namba ta ba piye dɔrɔ-i-na da gbagaga wuɔ:

«Miwaanɔ yuntesinni-i fiefie-i-na ni cie Itienɔ da-u-diei niini, fuɔ baa uŋ saan *Konjortienɔ maŋ.

Yuntesin daani ka fie baa ba yaa-i ni sa ji ti dede.»

16 Nuon daaban piye dumaanɔ-na, bincumba komorre baa ba naa maŋ tlenaana Diilonɔ caanɔ-na, ba sire duna hiere a jaal Diilonɔ-i¹⁷ aa cira:

«Itien nuɔ, Diilon nuɔ, Weimantien nuɔ,
nii naa waa, aa nii dii.

Nin huya nelle-i a pigaan ŋ fɔngɔtesinni-i
i ce-ni kasi saa da-ni.

18 *Nieraamba taa ba gan baa-ni.

Nga fiefie-i-na nuonei ka gan baa-ba.

N ka pigaan-ba ŋ jayamma-i.

Bikuomba germa hii.

N caaraamba maŋ waan ŋ nelma-i, ba pamman-huonɔ hii,

ka hel baa ŋ baamba maŋ kaan-nin hiere,

nelbɔmbɔmbaa-ba-i baa nyuonyuɔ-baamba-i hiere ba pamman-huonɔ
hii.

Baman bi guɔlaayan hɛma-i, ba kɔsuoman-huonɔ yaa hii daaku-i.»

19 Baŋ juɔ piye ti, *Diilodubuɔ maŋ dɔrɔ-i-na wuɔ puur, *tobisinnin-kporuo wuɔ carra dii u huonga-na, diilon wuɔ don tuɔ nyiesin aa tuɔ naar. Terni-i hiere ijieni. Hɛma sagalla, diilonɔ wuɔ tuɔ gbu u daa baa tãpãlɛina.

12

Gberɛ

1 Ku huongu-na, mie mi ne da gberɛ nan temma dɔrɔ-i-na: cienɔ nanɔ. Uu naa dii baanyufelle-i jonɔr temma, aa haa u gbeini-i cienɔ-na aa dii nyantuoluo baa mɛɛna cincienuo baa a hai yuɔ. 2 Kusunɔ waa-yuɔ a hi homma. Kuŋ bilaa-yo ta ku jan-yo, wuɔ tuɔ kaasin.

3 Mie mi ne tiraa da gberɛ nanɔ dɔrɔ-i-na: Jũnɔ nanɔ da daa baa yunni niehái baa yienɔ cincienuo! Nyantuolbaa-ba waa u yunni-na hiere. 4 U pelienɔ pir mɛɛna-i yienɔ diei nanna hɛma-na. Da ba calnu mɛɛna-i sɔmma siei, u pirii sɔmma diei nanna. Wuɔ jo ji yiera cienɔ daayo caanɔ-na wuɔ duɔ bɔrɔ u hin bilonɔ-i. 5 Cien wuɔ bɔrɔ naacombilonɔ. Uŋ bi buɔra, baa bie bilonɔ-i kã baa-yo ka jina-yuɔ Diilonɔ caanɔ-na. U waa tlena u fɔngɔtaan-teterre-na. Naacombilonɔ daayo yaa saaya u sire waa nilɛina-i hiere a yunɔ-na. U ka sire ce u fɔngũɔ-i baa kollun-bũɔle. 6 Baŋ biyaa bilonɔ-i ta baa-yo, nyun wuɔ gbar suur hɛn-nu. Diilonɔ naa tigiin terienɔ nanɔ dii hɛnɔ-na duɔ ka fie-yo yinni nuɔsiba niediei komuɔna siei.

7 Huonɔ fanɔ-na, berru nandu sire dɔrɔ-i-na. Misel-i* baa u napɔpuɔrbiamba yaa kã ka suye jũn daayo-i baa u baamba-i. 8 Baŋ daa ba-naa dumaanɔ-na, baa yar jũnɔ-i baa u baamba-i, a ce dumaanɔ-na ba saa gbã da ba tlena dɔrɔ-i-na. 9 Ba sie-yo nanna hɛma-na. U yaa jɛbincɔinɔ-i. U yerre yaa *Sitãni, dinande yaa *Bigãarãnɔ. U yaa tãlãan

* 12:7 Misel yaa *dorpɔpuɔrbiamba yuntienɔ-i. Nien Yuda sebe-i-na 9.

nuamba-i hiema-na hiere. Ba sie-yo nanna baa u pɔpuarbiemba-i hiere hiema-na.†

¹⁰ Mie mi ne da molo piiye dɔrɔ-i-na da gbagaga wuɔ:

«Fiefie fuɔ, i kuraa.

I Diilonjo pigáan u fɔngɔtesinni-i baa u nellentesinni-i.

Diilonj unj saanj *Korj kortienjo manj,

fɔngɔtesinni dii u nanj-na.

Umanj taa u cāl i baamba-i bāangju-i baa isuɔngju-i Diilonjo yaanga-na,

ba duɔnya-yuɔ dɔrɔ-i-na.

¹¹ Tumbilonjo tamma-i

baa Diilonj-nelma manj hilaa i baamba nunni-na,

ma yaa cie ba yar-o.

Ba hierá kuliingu-i njaa ku sa janj-ba.

¹² Terienjgu fanju-na, namaa namanj dii dɔrɔ-i-na hiere, taa na nyɛ.

Nja namaa namanj dii hiema-na, baa hūmma-na, sūlma haraa-nɛi!

Sitāni hiiriye kā na wulaa baa hɔdulle,

u suyaa wuɔ u yinni saa fie bɔi.»

¹³ Jūnjonj juɔ'a u ne da u ferɛ hiema-na, wuɔ sire cu cehuonacienj daayo

huonj-nu. ¹⁴ Baa hā cienjo-i kuɔcurɔ buncɛmmu hāi, u yuul ka diire dii

*hiɛngju-na banj tigiinj terienjgu manj hā-yo u duɔ ka fie na ce bienja siei baa boluonju jienjo baa da u yufelle. ¹⁵ Unj yuulii ka diire dumaanj-na, jienjo

wuosa hūmma, kuɔ pānj ce nuoraanjgu ta ku būnj da ku ka wuo cienjo-i.

¹⁶ Hiema yanj-yo aa naa yiernu hūnj daama yaanga-na, maa būnj jo ji suur

hiere. Hiema bir suuye. ¹⁷ Jūnj huɔngja fūnuj du baa cienjo-i. Bisálmba

namba waa baa cienjo-i. Jūnj gūunu ka tuɔ gānj baa ba yaa-i. Bisálh daaba

yaa bamanj nuɔnj Diilonjo nunju-i aa bel Yesu nelma-i nammu hāi. ¹⁸ Ku

huonjgu-na, jūnj jo ji yiera dāmmaanj-nuoraanjgu nunju-na tuɔ ne.

13

Bīnjwobaljo nanjo hilaa hūmma-na

¹ Ku huonjgu-na, mie mi ne da bīnjwobaljo nanjo hilaa dāmmaanj-

nuoraanjgu-na. U waa baa yunni niehāi baa yienja cīncieluo. Nyantuolbaa-

ba waa yienj daaya-na hiere. Aa Diilonjo tuosinninj-yireinja naa nyegɛnj

u yunni-na hiere. ² Bīnjwobalj daayo waa njaa kɛljo, u gbeini waa njaa

dānjkilaanj-gbeini aa u nunju waa njaa jara nunju. * Jūnj wuɔ hā-yo himma-i

baa yuntesinni aa bi hā-yo fɔngɔbāmbāale. ³ Baa naa posol bīnjwuonj daa

u yungu nanju-i babalaa, da nj ta nj ne-yo njaa u ka ku, njga pāanj daaku jo

ji fɛ. Kuɔ ce nuamba-i hiere gberɛ, baa ta ba nyaanu-yuɔ ba ne-yo. ⁴ Jūnj

unj hāa bīnjwuonj daayo-i fɔngū-i, nuɔnj baa donj ta ba dūuna ba jaal jūnj-o-i.

Ba taa ba bi dūuna ba jaal bīnjwuonjo-i aa ta ba piiye wuɔ: «Hai gbāa saa u

ferɛ baa bīnjwuonj daayo-i? Hai gbāa yii baa-yo?»

⁵ Baa hā bīnjwuonjo-i hūmelle-i wuɔ u kaal u ferɛ aa u tuora Diilonjo-i. Ba

hāa-yo hūmelle-i wuɔ u ce u bāangju-i caamba komuɔnja hāi baa ba hāi.

⁶ Wuɔ donj tuɔ tuora Diilonjo-i, u biɛna u yerre-i baa u dūngju yerre-i ka cor

baa bamanj dii u nelle-na hiere ba yireinja-i. ⁷ Baa bi hāa-yo hūmelle-i

wuɔ u ce berru baa Diilonj-baamba-i. Kerɛ duɔ ce berru-i baa-ba, u ka

yar-ba. Ba haa-yo dūnni-i hiere ni yunj-nu, baa terni-i hiere ni yunj-nu,

† 12:9 Nienj Miwaanjo jnammanj-sebe-i-na (Genèse) 3.1 baa Like sebe-i-na 10.18. * 13:2 Nienj Daniel sebe-i-na (Daniel) 7.3-6.

baa nelma-i hiere ma yuŋ-nu, baa nilēiŋa-i hiere a yuŋ-nu.† ⁸ Da ma hel bamaŋ yireiŋa-i nyegāaŋ cicēlmaŋ-sebe-i-na dii miwaaŋo jīnamma-na, nelbiliemba-i hiere ba ka ta ba dūna ba jaal-o. Cicēlmaŋ-sebe daayo-i, baŋ ku *Tūmbiloŋo maŋ, fuo wuoŋo-i.

⁹ Umanj duo u ka nu, u nu! ¹⁰ Diiloŋ duo cira ba bel uman, ba ka bel-o; duo cira ba cāa uman nuon-nu-i, ba ka bi cāa-ku. Terienju fanju-na, Diiloŋ-baamba saaya ba hīrā ba kūma-i aa haa ba nanja-i Diiloŋo-na.

Bīŋwobalŋo nano hilaa hēma-na

¹¹ Miē mi ne tiraa da bīŋwobalŋo nano hel hēma-na u jo. Yieŋa hāi waa u yuŋgu-na. A waa ŋaa terbeyuŋ-waana. U taa u piiye ŋaa jūŋ daa uŋ piiyerj duma. ¹² Bīŋwobalŋo maŋ hilaa hūmma-na uu naa hā-yo fōŋgūo-i u duo tuo ce himma-i aa fuo tēna tuo ne u tuo ce. A ce dumaŋo-na, uŋ hilaa, u guor nelbiliemba ta ba dūna ba jaal bīŋwobalŋo maŋ hilaa hūmma-na. Fuo yuŋgu yaa naa posol babalaa aa fē. ¹³ Umanj hilaa hēma-na, u taa u ce himma boi. Halle u taa u ce dāamu ta mu hel doro-i-na mu diire hēma-na nuomba-i hiere ba yufelle-na. ¹⁴ Uŋ daa fōŋgūo maŋ tuo gbā u ce himma-i uman hilaa hūmma-na u yufelle-na, u taa u pira nelbiliemba-i. Uu naa waŋ baa nuomba-i wuo baŋ posolaa bīŋwobalŋo maŋ baa jigāpōruoŋgu-i aa u saa ku, ba ce daaŋgu ba sisīŋ-yo ba jīna ba ta ba dūna ba jaal-o. ¹⁵ Baa naa hā bīŋwobalŋo maŋ hilaa hēma-na ku fōŋgūo-i u ce baŋ sisāaŋ uman jīna u tuo fiisa aa gbāa tuo piiye aa tuo bi ko bamaŋ sa dūnaanaŋ ba jaal-o hiere. ¹⁶ Mafammaŋ ciē, bīŋwuoŋ daa wuo guor nuomba-i hiere, nelbōmbōmbaa-ba-i baa nyuonyuo-baamba-i, waamba-i baa nawalaamba-i, kōraamba-i baa nebimba-i wuo ba dānya ba fere ba nademmu-na sisō ba yaadamma-na. ¹⁷ Dānyuo duo uu si dii nuoni maŋ nuo-i, ŋ siē gbāa sāa bīŋkūŋgu, ŋ siē bi gbāa suor bīŋkūŋgu. Bīŋwobalŋo yerre yaa waa dānyuo faŋo-i sisō niele maŋ saa baa u yerre-i.

¹⁸ Terienj daaku-i nelnurāaŋ-terienju. Niel daade yaa nusiba siei komuŋa siei baa niediei (666). Di pigāaŋ moloŋo nanj sīnni-i dumaŋo-na. Umanj duo tuo cē u jōguŋ u ne.

14

Bamaŋ kuraa ba maama-i

¹ Miē mi tiraa ne da *Tūmbiloŋo yieraaya *Sinyo-tānuŋgu-na baa nelpūŋgu nanj temma. Ba waa nuomba neifienj-komuŋa siei baa cīncieluo nuomba neifienj hāi. Tūmbiloŋo yerre-i baa u To diele naa nyegēŋ ba yaadamma-na. ² Miē ta mi nu ba yaleiŋa-i doro-i-na. A taa a du ŋaa hūnjulamma, a taa a du ŋaa diiloŋo'i naaraa. A taa a du ŋaa ba mar konconni. ³ Ba waa ta ba hāl nalāfeliēŋgu fōŋgōtaaŋ-teterre yaanŋa-na, bimuomba naa-baan daaba yaanŋa-na, bīncuomba bi yaanŋa-na. Da ma hel bafamba-na, molo siē gbāa suō nalāaŋ daaku-i hāl-ku. Diiloŋo sāa bafamba yunni yaa hēma-na. Baa dii nuomba neifienj-komuŋa siei baa cīncieluo neifienj hāi. ⁴ Baa dii welewele, ba saa guola ba fere baa caamba. Ba yaan aa ta ba cu *Tūmbiloŋo huon-nu uŋ kāŋ terni maŋ nuo-i hiere. Diiloŋo yufelle hilaa ba yaa-i nuo-i igēna nelbiliemba hōlma-na u sāa ba yunni-i ba da ba ce fuo baa Tūmbiloŋo-i ba baamba. ⁵ Ba nunni saa puur baa coima-i dede. Cālmuo si dii-bei.

Dōrpōuōrbiemba siei maama

† 13:7 Nieŋ Daniel sebe-i-na (Daniel) 7.8,21,25.

⁶ Mié mi ne da *dǝrpǝpuǝrbilonǝ nanǝ yuul dii fǝnfǝlle-na u jo baa neldǝdǝlma namma. Nelma famma sa ji saara dede. U jo baa-ma duǝ ji wanǝ-ma baa nelbiliemba-i terni-na hiere, dǝnni-na hiere, nelmambaba-ba-na hiere baa nilǝiǝ-na hiere. ⁷ U taa u piye da gbagaga wuǝ: «Diilonǝ uǝ ka ger nuumba ándaangu-i huǝngu man nuǝ-i ku hii tǝ, a ce dumaanǝ-na, taa na kǝn-yo aa na ta na gbǝliǝn-yo. Taa na dǝuna na jaal umanǝ hielaa dǝrǝ-i baa hǝma-i. Taa na jaal umanǝ hielaa nuoranni-i baa hǝnfonni-i!»

⁸ Dǝrpǝpuǝrbilonǝ nanǝ tiraa cu diǝlá-wuonǝ-i tuǝ piye wuǝ: «U muyaanu! *Babilǝni muyaanu! Nebuǝ manǝ cilaanǝ nilǝiǝ-i hiere baa u saasorsinni-i, u muyaanu!»

⁹ Unaa tiraa cu hǝalǝn-wuonǝ-i tuǝ piye da gbagaga wuǝ: «Umanǝ duǝ tuǝ dǝuna biǝwobalǝnǝ yaanga-na, sisǝ u karkuuyo* yaanga-na, aa dǝnya u nadiǝnǝ-na, sisǝ u yaadǝmma-na, ¹⁰ kutiǝnǝ siǝ kor Diilonǝ-berru-na. Diilonǝ ka pigǝan-yo u jáyǝmma-i. U ka waa ǝaa ba guoraa molonǝ há-yo kombabalamma u nyǝn. Kufanǝgu taamba ka mulǝiǝn dǝngbǝguǝngunǝ, dǝrpǝpuǝrbiemba yaanga-na, baa Tǝmbilonǝ yaanga-na. ¹¹ Dǝamu manǝ mulǝanǝ-banǝ, mu sa ji dǝnǝ dede. Mu nyaasinni sa ji wanǝ wurma-i dede. Bamanǝ dǝunaanǝnǝ biǝwobalǝnǝ yaanga-na, sisǝ u karkuuyo yaanga-na, bamanǝ dǝanya ba fǝrǝ baa u yerre-i, ba cǝraa ba da fiisaangu gbula.»

¹² Ku'i cǝ Diilonǝ-baamba-i, bamanǝ nuǝnǝ u nuǝngu-i aa haa ba nanǝga-i Yesu-i-na, ba saaya ba hǝrǝ ba kǝma-i.

¹³ Ku huonǝngu-na, mi nu molo piye baa-mi dǝrǝ-i-na wuǝ: «Nyǝgǝnǝ nel daama-i: «A donǝ fiǝfiǝ-i-na, bamanǝ kuunǝ baa Itiǝnǝ maama-i ba hǝmmu-na, ba yunni dǝlaa. *Diilonǝ-Yalle waanǝ-ma wuǝ ninsonǝ, kǝrǝ ba ka fiisa, ba silaa ce weima; ba ka da ba mulǝema sullu-i.»»

Dǝmma hii karma

¹⁴ Mié mi tiraa ne a da nyaasǝpilanni nanni dǝrǝ-i-na, molonǝ nanǝ waa tǝna ni dǝrǝ-i-na, ǝaa Molonǝ-Biǝnǝ. Sǝnǝ-nyantuoluo waa u yunǝngu-na baa jukǝrdǝdǝlǝngu u nanǝga-na. ¹⁵ *Dǝrpǝpuǝrbilonǝ nanǝ hel *Diilodubuǝ-i-na a piye da gbagaga baa umanǝ waa tǝna nyaasinni-na wuǝ: «Dǝmma vǝa hi karma hǝma-na, biǝ ǝ jukǝruǝngu-i ǝ donǝ!» ¹⁶ Umanǝ waa tǝna nyaasinni-na wuǝ biǝ u jukǝruǝngu-i a kar dǝmma-i hiere hǝma-na.

¹⁷ Dǝrpǝpuǝrbilonǝ nanǝ tiraa hel Diilodubuǝ-i-na dii dǝrǝ-i-na; jukǝrdǝdǝlǝngu bi waa baa fuǝ-i.

¹⁸ Dǝrpǝpuǝrbilonǝ nanǝ tiraa hel mumbuolmunǝ-teriǝngu-na, u yaa waa dǝamu tiǝnǝ-i. Wuǝ piye da gbagaga baa jukǝruǝntiǝnǝ-i wuǝ: «Ne! *ǝrǝsǝ biǝ hǝma-na, kǝ baa ǝ jukǝruǝngu-i ǝ ka kar-o.» ¹⁹⁻²⁰ Wuǝ ce u jukǝruǝngu-i a kar ǝrǝsǝ-i hiere hǝma-na aa kǝl-o kǝ baa-yo banǝ kǝmalonǝ kusuǝn-nu. Ku waa gborsanninǝ. Baa jámallǝ ǝrǝsǝ daayo-i kǝmal-o, tǝmma bir yanǝ aa ta ma hel-yuǝ, gbuu ta ma bǝnǝ ǝaa nuoraanǝgu. Ma bǝnǝ kilobaa nuǝsǝ komuǝnǝ ndii temma.† Ma pupurma waa sǝnǝ duǝ suur, u bǝl u nuonǝ-nu. Daaku-i hiere ku pigǝanǝ Diilonǝ jáyǝmma yaa-i.

15

Dǝrpǝpuǝrbiemba juǝ baa ámbalma niehǝi

* **14:9** Karkuuyo: Banǝ gbǝnǝ karkuuyo manǝ bande-i-na, da ba sisǝnǝ daanǝ-biǝnkǝngu, ba bǝl-ku yaa karkuuyo-i. Ku gbǝa waa nelǝnǝ, ku gbǝa bi waa biǝnwuonǝ-i banǝ sisǝanǝ. † **14:19-20** Ma nyǝgǝanǝ gǝrǝkimma-na wuǝ: «Ma bǝnǝ sitadibaa nuǝsiba niisiǝi.» A saanu baa miǝ niifinni-i, i gbǝa saa-ba baa kilobaa nuǝsǝ komuǝnǝ ndii temma.

¹ Mié mi ne a tiraa da gberε nanj temma dɔrɔ-i-na: *dɔrɔpɔurbiemba niehái baa ámbalma niehái ba nammu-na. Ámbalperiema yaa-i. Diilonjo ka pigáan u jáyámma-i baa ma yaa-i a perienj.

² Aa da kulanju nangu ŋaa nuoraanju, ku caa ŋaa duolenjo, baa dáamu ku huonja-na. Bamanj yaraa bɪŋwobaljo-i, bamanj saa hũu-ma ta ba dũuna u karkuuyo* yaanġa-na, bamanj saa sie ba haa u dányuɔ-i bei, ba waa yiεra nuoraanġ daaku-na. Diilonjo naa hã-ba konconni ³ ba ta ba hál *Tũmbilonjo naláanġu-i. Diilonġ-cáarāŋo-i *Moisi háláa-ku cor.

Ba taa ba hál wuɔ:
«Itien nuɔ, Diilonġ nuɔ, Weimantienġ nuɔ.
Ŋ maacemma temma si dii fafaanġu-na.

Niŋiŋa-i hiere a Itienġ nuɔ.
Ŋ áncemma faa aa tiraa vii.

⁴ Itienġ nuɔ, nuɔnei Diilonġ nuɔŋo-i ŋ diei yonġ.

Hai moloŋo-i ka sie cira u sie káalá-nie?

Hai moloŋo-i ka sie cira u sie bɪ ŋ yefafalle?

Nuɔmba-i niŋiŋa-na hiere ba daa niŋ pāŋ fafamma dumaa baa ba yufelle.
Ba ka jo ji dũuna jaal-ni hiere.»

⁵ Ku huonġu-na, mié mi ne da *Diilodubuɔ-i dɔrɔ-i-na u puurii, aa da *Tobisinninġ-dũŋgu-i dii huonġa-na. ⁶ Uŋ puurii dumaanġo-na, dɔrɔpɔurbiemba niehái manj naa bella ámbalma-i, baa hel. Baa naa dii jonġorpielmba aa pɛyɛ-bei baa sɛnε-kpāŋkpanni. Ba jonġorbaa-ba taa ba carra. ⁷ Bimuɔmba naa-baanġ daaba-na, unanjo hã *dɔrɔpɔurbienġ niehái-baanġ daaba-i sɛnε-cimmu niehái. Muu naa yu hiere baa Diilonġ-berru, fuɔ manj dii gbula. ⁸ Diilonjo bábɔima-i baa u himma ce Diilodubuɔ wuɔ pāŋ yu baa nyaasinni a ce molo saa naa waa u gbáa suur-yuɔ, fuɔ dɔrɔpɔurbiemanġ juɔ baa ámbalma niehái manj ma cor igɛna.

16

¹ Ku huonġu-na, mié nu molo piye da gbagaga Diilodubuɔ-i-na baa dɔrɔpɔurbiemba niehái-baanġ daaba-i wuɔ: «Diilonġ-berru manj cimmu niehái-muunġ daamu-na, káanġ na ka kũnna-duɔ hiεma-na.»

² Dɔrɔpɔurbilo-dielāŋo ta ká ka jier u kaanġa-i hiεkuole-na. Pābabalanni nanj temma donġ ta ni kar bɪŋwobaljo dányuonġ waa bamanġ nuɔ-i aa ba ta ba dũuna u karkuuyo* yaanġa-na. Pāŋ daani maama saa naa fa baa jamma-i.

³ Hāalīŋ-wuonjo ká ka jul u kaanġa-i dāmmaŋ-nuoraanġu-na. Hũmma bir hiere ŋaa bikulonġ-tāmma, a ce dumaanġo-na bɪmbaamba manj waa hiere hũmma-na baa ku.

⁴ Sielīŋ-wuonjo ká ka jier u kaanġa-i nuoranni-na baa hũnfonni-na, hũmma bir hiere tāmma. ⁵ Mié nu dɔrɔpɔurbilonjo manj hũmma tienjo-i u ciεra wuɔ:

«Diilo, nuɔni manj dii, nuɔni manj waa;
nuɔni manj Diilonġ nuɔ, ŋ fafaanġu temma si dii.
Niŋ ciε nel daama-i dumaa, ma yaanġa yaa dumaanġo-na.

⁶ Baŋ kuɔ ŋ baamba-i baa ŋ *pɔpɔurbiemba-i,
ku'i ciε ŋ hã-ba tāmma wuɔ ba nyonġ.

Baŋ taa ba taara kumanġ ba daa-ku.»

* **15:2** Karkuuyo: Niεŋ 14.9 baa naaruɔ-i-na cicaara-i-na.

* **16:2** Karkuuyo: Niεŋ 14.9 baa naaruɔ-i-na cicaara-i-na.

7 Ku huon̄gu-na, mi nu molo piiye mumbuolmun̄-terien̄gu-na wuɔ: «Ninsoŋo! Itien̄ nuɔ, Diilon̄ nuɔ, Weimantien̄ nuɔ, ŋ maacemma-i hiere ma faa. Da ŋ pā uman̄ baa kuman̄, ku'i saaya baa-yo.»

8 Naalin̄-wuon̄o kā ka jier u kaan̄ga-i bāanyufelle-na. Die pāŋ bir ŋaa dāamu gbuu ta ku ye nuɔmba-i. 9 Bāan̄gun̄ fiε ku ye-ba, ba saa nanna ba cilɔbabaŋo-i a fē Diilon̄o huon̄ga-i, ba bir yan̄ aa ta ba tuora-yuɔ, ŋ siε suɔ wuɔ maman̄ daan̄-ban̄ daama-i ma tien̄o yaa ufan̄o-i.

10-11 Diilon̄-wuon̄o kā ka jier u ciin̄ga-i biŋwobal̄ŋo fōŋgōtaan̄-teterre-na, u nilēin̄a-i hiere aa pāŋ bir da kullu. Pānnin̄ karaa nuɔmba-na ta ni mul̄fiεn̄-ba, baa gbuu ta ba wuɔ ba nyieni-i, ba saa nanna ba cilɔbabalaŋo-i, ba bir yan̄ aa ta ba tuora Dɔrwuon̄o-i.

12 Niediei-wuon̄o kā ka jul u kaan̄ga-i nuorabuɔ nan̄o-na, ba bi-yo Efurata. Nuoraan̄ daa kuɔ pāŋ kuol a ce jāmatigibaa-ba man̄ hilaan̄ bāpagūŋgu-na ba da ba da muncormu.

13 Ku huon̄gu-na, mi da *j̄inabaa-ba siεi. Unan̄o taa u hel jūŋo nun̄gu-na, unan̄o-i biŋwobal̄ŋo nun̄gu-na, unan̄o-i u pɔpuɔrbilon̄o nun̄gu-na.† J̄inabaa daaba waa ŋaa mamaalmba. 14 Ba yaa *Sitāni cāarāamba-i ta ba ce himma-i. Ba ka wuɔra gbura jāmatigibaa-ba-i hiere h̄iεma-na wuɔ ba ji gāŋ baa Diilon̄o-i Weimantien̄o-i uŋ ka pigāan̄ u jāyāmma-i yiin̄gu man̄ nuɔ-i.

15 Itien̄ waan̄-ma wuɔ: «Nien̄, mi ka jo ŋaa cuoyuo muɔ. Uman̄ duɔ saa gonya duɔfūmmu aa tigiin̄ t̄ena baa u jon̄gorbaa-ba-i u nuon̄gu-na, u yun̄gu dɔlaa. U siε hel bebelle, a ce dumaan̄o-na senserre siε da-yo baa banamba-i.»

16 J̄inabaa baa tigiin̄ jāmatigibaa-ba-i terien̄gu nan̄gu-na, ba bi-ku ebiremma-na «Armagedō».

17 Dɔrpɔpuɔrbilon̄o man̄ niehāi-wuon̄o fara jier u ciin̄ga-i a guła fafalmu-i. Miε nu molo piiye da gbagaga fōŋgōtaan̄-teterre-na Diilodubuɔ-i-na wuɔ: «Ma t̄e!» 18 Huon̄gu fan̄gu-na, diilon̄ wuɔ don̄ tuɔ nyies̄in̄ aa tuɔ naar̄, terni-i hiere ijieni. H̄iεma gbuu sagalla baa fōŋgūɔ. Diilon̄ uŋ hielaa nelbiliemba-i ma temma saa sagalla dede! 19 Man̄ sagalaaya dumaan̄o-na, nebuɔ man̄ ban̄ biŋ-yon̄ *Babilōni-i wuɔ taalnu sɔmma siεi. U maacembabalamma saa karaanu Diilon̄o-i, wuɔ pigāan̄-yo u jāyāmma-i. U ciε-yo ŋaa ba hāa molon̄o kombabalamma u nyɔŋ. Aa nilēin̄a nan̄a-i jāmalābaa-ba-na hiere aa muonu. 20 Tānni gbuo hiere baa dāmman̄-nuoraan̄gun̄ diyaa h̄iεma man̄ huon̄ga-i, molo saa suɔ nin̄ curaa kusuon̄-nu. 21 Diilon̄ wuɔ tuɔ dāa baa tāmp̄ek̄an̄karein̄a u nan̄ nuɔmba-i. Tālle diei gbāa yu kilobaa komuon̄a hāi. Kun̄ gbuu silaa balan̄ cor dumaan̄o-na, nuɔmba ta ba tuora Diilon̄o-i.

17

Babilōni dii ŋaa saasorcien̄o

1 Ku huon̄gu-na, *dɔrpɔpuɔrbiemba niehāi man̄ waa baa cimmu niehāi, unan̄o jo ji gbē-mi wuɔ: «Jo mi ji pigāan̄-ni kuman̄ ka haa saasorcien̄o man̄ t̄enaana kanni hɔlma-na. 2 Jāmatigibaa-ba-i h̄iεma-na hiere ba gaala baa-yo, u guɔlaaya nuɔmba yunni-i cor baa u saasors̄inni-i nilēin̄a-na hiere.»

† 16:13 Biŋwobal̄ŋo yaa biŋwuon̄o man̄ hila hūmma-na aa u pɔpuɔrbilon̄o yaa uman̄ hila h̄iεma-na. Nien̄ sapitiri-i-na 13.

³ Uŋ waan mafamma-i, *Diilon-ŷal die sire-mie. Mi da dɔrpɔpɔrbilon daa u káa baa-mi hieŋ-nu. Mie mi ne da cieŋo nanjo tienaana biŋwodáama nanjo-na, Diilono tuosinnin-ŷireiŋa'i nyegáan gbuo biŋwuoŋ daayo-i hiere. U waa baa yunni niehá baa ŷieŋa cíncieluo. ⁴ Cieŋ daayo naa gbuu diyaa u fere baa komfafanŋa nanŋa, ka waa dáa kaanŋa. Sene saa waa dei u nuonŋu-na baa u nienŋa-na a naara u niibilenni-i. Sene-ciŋŋa waa u nanŋa-na, kaa naa yu baa kakarkuon-bimbinni, baa saasor-bimbinni. ⁵ Yerre nande naa nyegēŋ u yaadamma-na. Di yunŋu naa fuo. Ku yaa daaku wuo: «Babilonibuɔ yaa-i, saasorbaa-ba nyu yaa-i, kakarkuonjo man cieŋ hiere miwaanjo-na u nyu yaa-i.»

⁶ Mi ne da cieŋ daayo nyuon Diilon-baamba támma-i a ye cor kolman temma. Baŋ kuɔ baman Yesu maama-na, u nyuon ba támma-i ye. Miŋ daa cieŋ daayo-i dan damma-i, kuɔ ce-mi gberε. ⁷ Dɔrpɔpɔrbilon wuo gbε-mi wuo: «Baa yan ku ce-ni gberε! Cieŋ daayo-i baa biŋwuoŋo man tūyáa-yo, mi ka firre-bei pigáan-ni. ⁸ Niŋ daa biŋwuoŋo man daayo-i baa yunni niehá baa ŷieŋa cíncieluo-i, uu naa waa yiinaa-i-na, ŋa fiefie-i-na uu si dii, u kuu. Ŋa u ka sire hel fobabalaanŋu-na. Duo hel, u ka ká baa u yaanŋa ka kɔsuon u fere. Nelbiliemba man ba ŷireiŋa si dii cicelman-sebe-i-na dii miwaanjo jɔnamma-na, da ba ji da-yo, ku ka ce-ba gberε. Uu naa waa, fiefie-i-na, uu si dii, ŋa u ka bir jo.

⁹ «Terieŋ daaku-na fuo ŋ waa cēcēmuntien nuɔ baa nelnurāŋ nuɔ. Biŋwuoŋo yunni niehá pigáan tánni niehá cieŋ daayon tienaana niman nuɔ-i. Ni bi pigáan jámatigibaa niehá. ¹⁰ Jámatigibaa niehá-baan daaba-na, ba ndii cie ba bāanŋu-i cor tɪ, aa u diei dii tuo ce u kūŋgu-i; niehá-wuoŋo saa hi nyugūŋ yogo. Duo ji nyugūŋ, u sie cɔ. ¹¹ Biŋwuoŋo man naa waa aa u saa ji waa, u nuŋgu dii jámatigibaa niehá-baan daaba-na. U ka tiraa bir jo ji ce jámatigi, ba ce jámatigibaa niisiεi. U ka ká baa u yaanŋa ka kɔsuon u fere.

¹² «ŷieŋa cíncieluo man niŋ daa-ŷa biŋwuoŋo-na daaya-i, jámatigibaa-ba'i dumaanjo-na, ŋa ba saa don ba bāanŋu-i yogo. Ba ka há-ba hūmelle-i ba ce ba bāanŋu-i baa biŋwuoŋo-i ler diei yon. ¹³ Nelma diei dii jámatigibaa daaba hōmmu-na hiere; ma yaa daama: a ce ba fōŋgūɔ-i ta ba cāa biŋwuoŋo-i baa-yo. ¹⁴ Ba ka sire ka kar beru *Tūmbilonjo-na, ŋa Tūmbilon ŋ yey yuntaamba-i hiere ba Yuntienjo, aa tiraa waa jámatigibaa-ba-i hiere ba Jámatigi, u ka yar-ba. U baamba-i, uŋ bɛ baman, u yufellen hilaa baman nuɔ-i, baman haa ba nanŋa-i yuɔ ba ka bi yar jámatigibaa daaba-i.»

¹⁵ Dɔrpɔpɔrbilonjo tiraa gbε-mi wuo: «Niŋ daa kanni man saasorcieŋ uŋ tienaana kusuon-nu, ni pigáan nuɔmba'i dumaanjo-na, ni pigáan nilieŋa'i dumaanjo-na, ni pigáan nelmambaa-ba'i dumaanjo-na. ¹⁶ Niŋ daa ŷieŋa cíncieluo man daaya-i, mi waan-ma baa-ni mie jámatigibaa-ba'i dumaanjo-na; bafamba-i baa biŋwuoŋo-i ba ka bigáan saasorcienjo-i. Ba ka hūu u nagāŋ-niini-i aa firre-yuɔ yan-yo bebelle. Ba ka wuo-yo aa caa u boini-i baa dáamu. ¹⁷ Diilonjo yaa diyaa-ma ba hōmmu-na wuo ba ce-ma dumaanjo-na, kerε u taara-mei dumei. Ba ka ce kuuduonŋu a ce ba fōŋgūɔ-i ta ba cāa biŋwuoŋo-i baa-yo. Ba ka ta ba ce dumei ba cie Diilonjo uŋ waan maman hiere man ka perien ce yiŋgu man nuɔ-i.

¹⁸ «Aa niŋ daa cieŋo man daayo-i, u yaa *Babiloni-i, u yaa nebuɔ-i, u yaa jámatigibaa-ba-i híema-na hiere ba yunŋu-na.»

18

Babilóni muonumma hii

¹ Ku huonḡu-na, mi da *d̥ɔrɔpuɔrbilonɔ nanɔ hilaa d̥ɔrɔ-i-na tuɔ hiire u jo. U waa nelbuɔ, u taa u caa ŋaa duɔleɔ, a ce h̄ɛma-i hiere da cerre. ² U piye da gbagaga wuɔ:

«U muyaanu! Babilónibuɔ muyaanu hiere.

Terienḡu ciɛ *jina ba terienḡu fiɛfiɛ-i-na, ku ciɛ jina ba muncɔmmu.

Huribabalaamba man molo sa taara u da ba yufelle, ba k̄aa ka t̄ɛ kusuɔŋ-nu'i.*

³ Nuɔmba-i nilɛiŋa-na hiere ba diyaa ba gboluonḡu u saasorsibabalanni-na.

J̄amatigibaa-ba-i h̄ɛma-na hiere ba gaala baa-yo aa u bisinnin-h̄almaḡu ciɛ torgociraamba ce waamba h̄ɛma-na hiere.»

⁴ Ku huonḡu-na, mi tiraa nu molo piye d̥ɔrɔ-i-na wuɔ: «Mei baan namaa, siireŋ na hel *Babilóni huonḡa-na, ni ma'i s̄i, na nunni ka waa u āmbabalma-na, aa kumaŋ ka haa-yuɔ, da na t̄ɛna, ku ka bi haa-nɛi. ⁵ U āmbabalma haaya ma-naa fuɔ ka ta ma yiɛya diilonḡo-i. Ma diei-maama saa karaanu Diilonḡo-i. ⁶ Uŋ haa kumaŋ banamba-na, suuŋ ku s̄olaḡu-i yuɔ. Uŋ ciɛ karaanḡu man baa nuɔmba-i, ciɛŋ ku temma yuɔ na tir. Uŋ h̄aa nuɔmba-i konḡbaaŋo man temma-i ba nyɔŋ, diyaanḡu man biɛ yan mafamma-i tir na h̄a-yo. ⁷ Uŋ taaraaya yerre-i dumaa, aa ce u b̄aanḡu-i dumaa baa gbɛiŋa-i, haanḡu mul̄ɛma-i yuɔ dumɛi baa yaahuolo-i. Duɔ ce u tuɔ piye u huɔŋ-na wuɔ: «Mii dii ta mi ce mi b̄aanḡu-i ŋaa j̄amatigi muɔ. Bikulciɛŋ muɔ s̄i, aa balaḡu cɛraa ku da-mi.» ⁸ Yinduonḡu yon āmbabalma-i hiere ma ka cure-yuɔ: Jarma ka har-yuɔ, balaḡu ka har-yuɔ, nyulmu ka bi har-yuɔ. Fuɔ fɛɛ-i d̄aamu ka caa-yo. Ku piḡaŋ wuɔ Diilonḡ-berru-i ponsaan-duulu s̄i.»†

⁹ J̄amatigibaa-ba-i h̄ɛma-na hiere ban gaala baa-yo aa ce ba b̄aanḡu-i baa-yo, da ba ji da nyaasinni-i tugugu u yud̥ɔrɔ-i-na, ba ka p̄an haa ba nammu-i ba yunniŋ ta ba kaal. ¹⁰ Korma ka da-ba ba yiɛra da yargaa ta ba fara ba ne aa ta ba piye wuɔ:

«Gbɛɛ hayo-i temma-i daayo-i!

Babilóni nan s̄ulj daama!

Nuɔ baa ŋ f̄onḡuɔ-i baa ŋ b̄oboima-i hiere ŋ guɔlamma saa gbuu bon b̄aanḡu.»‡

¹¹ Torgociraamba-i hiere h̄ɛma-na ba ka bi waa kuliŋ-kaaluŋ-nu wuɔ molo siɛ da s̄aa ba niisuorni-i. ¹² S̄ɛnɛ dii baa-ba, baa wargbe, baa niibilefafanni-i ni sinni-na hiere, baa kompafafammu-i mu sinni-na hiere, baa d̄enni man h̄uɔŋ v̄ammu, baa gb̄ɛl̄ŋ-nyienin-b̄imb̄inni-i ni sinni-na hiere, baa daafafannin-b̄imb̄inni-i ni sinni-na hiere, baa k̄ov̄elluŋ-b̄imb̄inni-i ni sinni-na hiere, baa k̄olluŋ-nobimba-i ba sinni-na hiere, baa t̄al̄ɛfɛiŋa-i a sinni-na hiere. ¹³ Ban ceŋ nantuilma-i baa fiɛlu man, duu dii du sinni-na hiere, baa natikolobaa-ba-i, baa *miir baa wus̄nambaa-ba-i. Duv̄ɛŋo dii, namma dii, j̄ummu dii, d̄imma dii, niimba dii, t̄ulmba dii, s̄unaamba dii, wotorobaa-ba dii, k̄oraamba bi dii.§ ¹⁴ Ba ka ta ba piye wuɔ: «Babilóni, nin taa ŋ kuye niman hiere ni taa nyaasinniŋ, ŋ b̄imb̄ifafanni taa aa yan-ni; ŋ cɛraa ŋ tiraa da-ni.»

* **18:2** Niɛŋ Isayi sebe-i-na (Ésaïe) 13.19-22. † **18:8** Niɛŋ Isayi sebe-i-na (Ésaïe) 48.8-9. ‡ **18:10** Niɛŋ Esek̄iel sebe-i-na (Ézéchiél) 26.16-17. § **18:13** Niɛŋ Esek̄iel sebe-i-na (Ézéchiél) 27.12-13,22.

¹⁵ Torgociraamba manj cie bīṅkūntaamba Babilōni-i-na, korma ka da-ba ba yiera da yargaa ta ba fara ba ne aa ta ba kaal kuliinj-kaaluṅgu *¹⁶ aa ta ba piye wuɔ:

«Gbεε hayo-i temma-i daayo-i!

Nebuɔ manj taa u diyaa u fεε baa kompafafammu-i mu sīnni-na hiere, baa niibilefafanni-i ni sīnni-na hiere, baa sēne-bimbīnni-i ni sīnni-na hiere.

¹⁷ Bimbifafanj daani bienammasaa gbuu boṅ bāaṅgu.»

Bamanj taaraayan ba nuṅ-juuru-i dāmmaṅ-nuoraanṅu-na: Baatonj-gbartaamba-i, hūncortaamba-i, baa bamanj cieṅ maacemma baatombaa-ba-na, da ba ji da nyaasīnni-i tugugu nelle yudɔ-i-na, ba ka yiera da yargaa ¹⁸ ta ba fara ba ne aa ta ba piye da gbagaga wuɔ: «Nel daade bɔbɔima temma saa waa!» ¹⁹ Ba ka kūɔl hīema kūnna ba yunni-na aa haa ba nammu-i ba yunninj ta ba kaal aa ta ba piye wuɔ:

«Gbεε hayo-i temma-i daayo-i!

Nebuɔ manj cie baatontaamba ce waamba hiere baa u bisīnninj-hālmaṅgu-i, u bienammasaa gbuu boṅ bāaṅgu.»†

²⁰ Dɔrtaanj namaa, taa na nye! Diilonj-baanj namaa, taa na nye! Yesu *pɔpɔurbiēnj namaa, taa na nye! *Diilopɔpɔurbiēnj namaa, taa na bi nye! Nebuɔ daa uṅ cie karaanṅu manj baa-na, Diilonj pāa-yo baa kufanṅu sullu yaa-i.

²¹ Ku huonṅu-na, mi da *dɔrpɔpɔurbielonj nanjo-i, fōṅgūɔ waa-yuɔ. U biyaa tāmpēbuɔ nanjo-i, uu dii ṅaa namelle, a fara nanj-yo dii-yo dāmmaṅ-nuoraanṅu-na aa cira: «Babilōni, nuɔ baa ṅ bɔbɔima-i hiere, ba ka fara nanna-nie dumandē'i nuɔ-i, molo sie tiraa da ṅ yufelle. ²² Fānaa sie ji waa ṅ huonṅa-na, koncomaraamba sie ji waa, tulahlultaamba sie ji waa, gbamaraamba sie ji waa, nagāṅ-maacenciraamba sie ji waa. Molo cεraa u tiraa nu buonj dumma ṅ huonṅa-na. ²³ Fitīṅ-cecerma ka gbuo gbula. Molo sa ji tiraa wanj cejālṅ-maama ṅ huonṅa-na. Kumanj cie ku gbuo-nie dumaanjo-na, ṅ torgociraamba cie ba fεε ba temma si dii hīema-na hiere, aa ṅ piera nuɔmba-i nileiṅa-na hiere baa ṅ isomma-i. ²⁴ A naara kufanṅu-i, ba kuɔ Diilopɔpɔurbiēmba-i baa Diilonj-baamba-i nanj huonṅa yaa nuɔ-i. Banj kuɔ bamanj hiere hīema-na, ṅ nunṅu dii ba kuliinṅu-na.»

19

¹ Ku huonṅu-na, mi nu ṅaa nelpūṅgu'i piyenj da gbagaga dɔrɔ-i-na wuɔ: «Yaanj i tie jaal Diilonj-o-i!

Koṅkoro dii baa u yaa-i, bɔbɔima gbīε baa u yaa-i, himma dii baa u yaa-i.

² U maacemma faa aa ma yaanṅa yaa dumaanjo-na.

U gāanj baa saasorcεnampānto manj taa u celienj nuɔmba-i hīema-na hiere baa u kakarkuonj-o-i.

Uṅ kuɔ Diilonj-cāarāamba manj, Diilonj suu ku solaanṅu-i yuɔ.

³ Nebuɔ daayo dāamu sa ji dīṅ dede, u nyaasīnni sa ji yanj wurma-i dede.»

Aa naa tiraa cira:

«Yaanj i tie jaal Diilonj-o-i!»

* **18:15** Nienj Esekiel sebe-i-na (Ézéchiel) 27.31,36. 27.29-34.

† **18:19** Nienj Esekiel sebe-i-na (Ézéchiel)

4 Bĩncuamba komorre baa ba naa-baan daaba-i, a naara bimuamba naa-baan daaba-i*, ba sire dũuna jaal Diilonjo-i fõngõtaan-tetterre-na aa ta ba piye wuo:

«Ninsonjo! Yaan i tie jaal Diilonjo-i!»

Tũmbilõjo dørõjo ponsaanju-i

5 Mafamanj cie, molo nie piye fõngõtaan-tetterre yanja-na wuo:

«Yaan i tie jaal Diilonjo-i!

Namaa namanj cãanj-yonj, namaa namanj kãanj-yonj, nelbõmbõmbaa namaanjo-i, baa nyuonyuo-baanj namaanjo-i hiere, taa na jaal Diilonjo-i.»

6 Ku huõngu-na, mi da ñaa nelpũngu'i piiyenj. Ba piyuo taa u du ñaa hũnjulamma. Ku waa ñaa diilon-naarma. Ba taa ba piye wuo:

«Yaan i tie jaal Diilonjo-i!

Itienjo-i Diilonjo-i Weimantienjo yaa weima-i hiere ma yun-nu fiεfiε-i.

7 Yaanj i yanj i hõmmu fε i tie nyε

aa tie gbεliεj Diilonjo-i!

*Tũmbilõjo dørõjo ponsaanju hii tĩ,

u dørõjo tigiinj u fεε tĩ.

8 Ba hãa dørçiεnj-i jonjorfeleñj u dii.

Banj nyiε-yo baa kompanja manj, ka caa da muimui!»

Komanj daaka pigãanj Diilonj-baamba maacenfafamma yaa-i.

9 *Dørpõpuərbilõjo gbε-mi wuo: «Nyεgεñ nel daama-i wuo: «Banj bĩε bamanj *Tũmbilõjo kãlle-na, ba yunni dõlaa.» Aa tiraa cira: «Nel daama-i hiere ma hilaa Diilo fuε fεreñ nun-nu, huhurma sĩ mεl.»

10 Mi dũuna u yaanja-na miε mi jaal-o, u gbε-mi wuo: «Baa ce dumaa! Muo baa nuõnj-i baa bamanj wuõyaanj Yesun juo baa ninsonjo manj u hũmelle-i, ii dii kuuduõngu yaa-i. Diilonj-cãarãanj miε hiere, unaa saa maar unanj. Diilonj'i gbĩε baa jaalunj daaku temma-i.»

Yesun juo baa ninsonjo manj, *Diilopõpuərbiemanj waanj mananj hiere, ma hilaa u yaa nuõ-i.

Berru wuyaa bĩñwobalõjo-i

11 Ku huõngu-na, mi da dørõ puurii. Unj puurii dumaanjo-na, mi da naacolõjo nanjo nyugãanj sũmpilan-na. Ba bĩ naacolõjo-i Nelviinjo, u yerre nande yaa Ninsontienjo. U suõ germa aa u ce berru-i u ninson-na. 12 U yufienja taa a caa ñaa dãamu, aa nyantuolbaa-ba waa boi u yungu-na. Yerre nande naa nyεgεñ yuo, da ma hel fuõ-i-na molo sa suõ di yungu-i.

13 Jonjoruo manj waa u nuõngu-na, uu naa gbuo baa tãmma hiere. U yerre nande yaa waa wuo: Diilonj-nelma. 14 Dørsorosibaa-ba cu u huõn-nu baa sũmpielmba aa naa dii bĩmbĩpielni, dugaangu saa waa ku diei nuõ.

15 Jigãpõruõngu waa u nunju-na, ku maama saa naa fa baa dõdõlma-i. U ka ce ku yaa-i a muo nuõmba-i nilēñja-na hiere. U yaa ka waa ba yun-nu baa kõllun-bũle. U yaa ka bi kãmal-ba ñaa banj kãmal *εreεĩ dumaa a hiel u hũmma-i, ku yaa ba ka suõ Itienjo-i Diilonjo jãyãmma-i. 16 U sinni nyεgãanj u jonjoruo-i-na baa u corre-na wuo: «Jãmatigi ba Jãmatigi, yuntaamba Yuntienjo.»

17 Ku huõngu-na, mi da *dørpõpuərbilõjo nanjo yieraaya bãanyufelle-na. Wuõ piye da gbagaga baa dũnaamba-i baa kpaalbaa-ba-i dii fεnfεlle-na wuo: «Diilonjo cie kãlle, juõnj na ji wuo niwuoni-i. 18 Juõnj na ji

* 19:4 Bĩncuõnj daaba-i baa bimuõnj daaba-i, niεnj 4.4,6.

wuo jámatigi ba kũma-i baa sorosi ba maama-i, baa ba yuntaamba bi maama-i. Juŋ na ji wuo sũnaamba-i baa ba taamba kũma-i. Nel-biliemba-i hiere ba kũma dii: Kõraamba-i baa nebimba-i, ba kũma dii; nelbõmbõmbaa-ba-i baa nyuonyuõ-baamba maama bi dii, juŋ na ji wuo.»

¹⁹ Ku huonɔgu-na, mi da biŋwobalɔ-i baa jámatigibaa-ba-i hĩema-na hiere ba tigiŋ baa ba sorosibaa-ba-i da ba ce berru baa sũmpilantienɔ-i baa u bi sorosibaa-ba-i. ²⁰ Sũmpilantien wuõ bel biŋwobalɔ-i baa u pɔpuɔrbilɔŋ-i†. Pɔpuɔrbilɔŋ faŋo yaa taa u ce gbere-weima-i u cu nuamba yammu-i ba ta ba cu biŋwobalɔ huonɔ-nu. Baman naa haa biŋwobalɔ danyuõ-i ba ferɛŋ nuõ aa ta ba dũuna u karkuuyo‡ yaanga-na, u cie gbere-weima famma yaa a pira-bei. Sũmpilantien uŋ bilaa-ba, wuõ dii-ba cicɛlma dɔŋgbɔguonɔŋu naŋ temma-na, ku maama saa fa baa hũlaanɔgu-i. ²¹ Aa naa ko ba sorosibaa-ba-i hiere nanna baa jigãpɔruonɔŋu maŋ waa u nuŋgu-na. Dũnaamba-i hiere baa kpaalbaa-ba-i baa jo ji ta ba ce ba bãanɔgu-i.

20

Bien nuosiba ndii yuntesinni-i

¹ Ku huonɔgu-na, mi mi ne da *dɔrpɔpuɔrbilɔŋo naŋo hiere u jo. Fobabalaanɔ diele waa u nanɔga-na baa jɔlgɔbuõ naŋo. ² Uŋ juõ ji hi, u bel jɛbĩncɔiŋo-i. U yerre yaa *Sitãni, dinande yaa *Bigãarãŋo. U bilaa-yo vaa-yo baa jɔlgɔ-i u duõ ce bien nuosiba ndii. ³ Uŋ vaa-yo dumaanɔ-na, u se-yo dii-yo fobabalaanɔ-na aa gbonu-kuõ baa diele-i aa tielaa-kuõ wuõ u baa gbãa hel ka pira moloŋo bien daaya hɔlma-na. Bien daaya da a cor, ba ka suõ hiel-o nanna u da yinni celle.

⁴ Kufanɔgu huonɔgu-na, mi da fɔŋgɔtaan-titiɛŋa. Baman waa tĩena-yei ba hãa-ba fɔŋgũ-i ba ta ba ger. Aa baŋ kuõ baman wuõ ba cuu Yesu ninsoŋo huonɔ-nu, baŋ kuõ baman Diilon-nelma maama-na, mi bi da bafamba yalɛiŋa-i. Kufanɔgu taamba saa ta ba dũuna biŋwobalɔ yaanga-na baa u karkuuyo* bi yaanga-na. Ba saa naa bi haa u danyuõ-i ba ferɛŋ nuõ. Kun cie dumaanɔ-na, baa sire kuon-nelle-na a jo ji tĩena fɔŋgũ-i-na baa *Kirsã-i da ba ce bien nuosiba ndii. ⁵ Kuomba siredɛlãmma yaa-i mafamma-i. Banamba ka cie bien daaya ka tĩ aa ba suõ sire. ⁶ Baman ka sire siredɛlãmma-na, ba yunni dɔlãa! Baŋ yeŋ Diilon-baamba, hãalɛŋ-kuliŋgu yufelle bei. Ba ka ce *Diilojigãntaamba baa *Kirsã jigãntaamba aa ba ka tĩena fɔŋgũ-i-na baa Kirsã-i bien nuosiba ndii daayo-na.

Ba yaraa Sitãni-i

⁷ Bien nuosiba ndii-waan daaya da a cor, ba ka hiel *Sitãni-i u kaso-i na. ⁸ Duõ hel, u ka wuõra biŋ nileiŋa-na hiere a tãal Gɔgi-i baa Magɔgi-i†. Ba bi nelbiliemba yaa dumaanɔ-na. U ka wuõra gbura-bei wuõ ba ji ce berru baa Diilonɔ-i. Ba ka hel ŋaa nyɛiŋo. ⁹ Ba hilaa terni-na hiere a jo ji dii Diilon-baamba terienɔgu-i huonɔga, Diilon uŋ kuyen nelle maŋ maama-i, ba juõ ji dii-de huonɔga. Nɔga dãamu hilaa dɔrɔ-i-na a jo ji kukul-ba hiere. ¹⁰ Sitãni maŋ taa u tãal-ba, ba bilaa ufanɔ-i dii-yo dɔŋgbɔguonɔŋu-na u kã

† 19:20 Biŋwobalɔ yaa biŋwuonɔ maŋ hilaa hũmma-na aa u pɔpuɔrbilɔŋo yaa uman hilaa hĩema-na. Niɛŋ sapitiri 13 baa 16.13. ‡ 19:20 Karkuuyo: Niɛŋ 14.9 baa naaruõ-i-na cicaara-i-na.

* 20:4 Karkuuyo: Niɛŋ 14.9 baa naaruõ-i-na cicaara-i-na. † 20:8 Gɔgi-i baa Magɔgi-i: Ba bi Diilon-bigãarãamba yaa dumaanɔ-na bande-i-na. Niɛŋ Esekiel sebe-i-na (Ézéchiel) 38.2; 39.1.

ka yuə bɪŋwobalŋo-i baa u pəpuərɪbilonŋo-i†. Ba ka ce sülma-i terienŋu-na bāanŋu-i baa isuəŋgu-i ba sa ji hel-mei dede.

Diilonŋ uŋ ka ɣer dumaa

¹¹ Ku huonŋu-na, mi da fŋŋgŋtaan-tetembuə nanŋo-i, u waa uupilanŋo; baa u Tienŋo-i u dərɔ. Dərɔ-i baa hɪema-i ni gbar halan kutienŋo caanŋu-na, molo saa ji tiraa da-ni. ¹² Ku huonŋu-na, mi da nelbŋmbŋmbaa-ba man kuu baa nyuənyuə-baamba-i hiere, ba yieraaya fŋŋgŋtaan-teterre yaanŋana, aa da sebebbaa-ba namba puurii, aa bi da cicəlman-wuonŋo puurii. Baa ɣer kuon daaba-i hiere ba āndaanŋu-i a saanu baa ban cie kuman hɪema-na, a saanu baa maman nyegāan sebebbaa daaba-na. ¹³ Hūmma wuyaa nuəmba man hiere, maa jo baa-ba. Kuliinŋu-i baa kuon-nellen wuyaa baman hiere, niε jo baa-ba. Baa ɣer ba āndaanŋu-i hiere a saanu baa ba maacemma-i. ¹⁴ Ban juə ɣer-ba tɪ, baa se kuliinŋu-i baa kuon-nelle-i dii-ni dāŋgbəguəŋgu-na. Hāalɪŋ-kuliinŋu yaa dāŋgbəguəŋ daaku-i. ¹⁵ Baman yireŋa-i saa waa cicəlman-sebe-i-na hiere baa bi se bafamba-i dii-ba dāŋgbəguəŋgu-na.

21

Dərfeleŋo baa hɪefelemma

¹ Ku huonŋu-na, mi da dərfeleŋo baa hɪefelemma*. Nimanŋ waa dɪelūo-i-na ni gbuyaa. Dāmman-ŋuoraanŋu saa waa. ² Aa da Diilonŋo nelle hilaa dərɔ-i-na ta di hiire di jo. Yerusalemufeleŋo yaa juəŋ dumaanŋo-na. U maama saa fa baa fafaanŋu-i. U gbuu migāan u fere ŋaa sɪnjārāŋ uŋ diiyan u fere dumaa duə ka puona baa u dərŋo-i. ³ Mie nu molo piiye da gbagaga fŋŋgŋtaan-teterre-na wuo: «Diilonŋ-muntienammu dii nelbiliemba hɪlma-na fiefie-i-na! U ka tiena baa-ba, ba ka ce u baamba. Fuə fere yaa ka waa baa-ba, u i ka waa ba Diilonŋo-i.† ⁴ U ka hur ba nyinyɔlma-i hiere. Kuliinŋu sie tiraa waa, balaanŋu sie tiraa waa, kaalunŋu sie tiraa waa, mulɪema sie tiraa waa. Ancɔlmma gbuyaa hiere.†»

⁵ Kufanŋu huonŋu-na, uman tienaana fŋŋgŋtaan-teterre-na u cira: «Fiefie-i-na, mi bir bɪmbɪnni-i hiere niifelenni.» Aa gbε-mi wuo: «Nel daama-i hiere ninsoŋo, nyegēŋ-ma ŋ jɪna. Huhurma si dii-mei.»

⁶ Aa tiraa cira: «Fiefie-i-na, mi cie mi maacemma-i tɪ! Muəmei yaanŋa-i, muəmei huonŋu-i; muəmei mundommu-i, muəmei mumbālmui.Š Hūŋkuəšɪŋ da ni bel uman, mi ka hā-yo cicəlman-hūnfoelen-hūmma-i gbāŋgbāŋ u nyəŋ.* ⁷ Da ku saa yar uman, mi ka pā-yo pāŋ daama yaa-i. Mi ka waa u Diilonŋ muə aa u waa mi bepolŋo. ⁸ Aa kortaamba-i baa baman naana mi hūmelle-i, baa pəpəraamba-i, baa nelkuraamba-i, baa baman cieŋ bɪŋwosinni-i, baa isuətaamba-i, baa cufəbuoltaamba-i ka hel baa coikartaamba-i ba ka dii bafamba-i dāŋgbəguəŋgu nan temma-na, ku maama saa fa baa hūlāanŋu-i. Hāalɪŋ-kuliinŋu yaa ka waa kufanŋu-i.»

Yerusalemufeleŋo

⁹ *Dərpəpuərbiemba niehāi-baamba man naa bella cimmu niehāi-muumu-i baa āmbalperiema-i mu hōmmu-na, unanŋo jo ji gbε-mi wuo: «Jo mi ji pigāan-ni sɪnjārāŋo-i, jo ŋ ji da *Tūmbilonŋo dərŋo-i.»

† **20:10** Bɪŋwobalŋo-i baa u pəpuərɪbilonŋo-i, ne-ku 19.20 baa naaruə-i cicaara-i-na. * **21:1** Dərfeleŋo baa hɪefelemma: Nienŋ Isayi sebe-i-na (Ésaïe) 65.17. † **21:3** Nienŋ Esekiel sebe-i-na (Ézéchiel) 37.27. † **21:4** Nienŋ Isayi sebe-i-na (Ésaïe) 25.8; 35.10; 65.19. § **21:6** Nienŋ 1.8. * **21:6** Nienŋ Isayi sebe-i-na (Ésaïe) 55.1.

10 *Diilonj-Yal die sire-mie. Mi da dərɔpɔurbilonj kãa baa-mi tãnujaataama nanj dərɔ-i-na ka pigãan-mi Diilonj nelle-i, ka pigãan-mi Yerusalɛmu manj hilaa dərɔ-i-na tuɔ hiire u jo. 11 Diilonj naa ce u tuɔ caa da kpoikpoi ñaa fuɔ unj caa dumaa. U taa u caa ñaa jape-tãmpɛlle, da muimui ñaa kamoeyilanni. 12 Kokojaataama nanj naa dii-yo huɔŋga, baa dumienja c̄ncieluo a hãi, baa dərɔpɔurbiemba c̄ncieluo ba bi hãi ba ta ba niya dumienj daaya-i. Baa naa nyegɛŋ *Isirahel dũnni c̄ncieluo ni hãi niini yireinja-i dumienja yammu-na, dũngu dũngu baa ku dumelle. 13 Dumienja sa-a-siei waa koko yammu naa-i-na hiere: a siei bãpagũngu-na, a siei bãsuuruŋgu-na, a siei doryaŋga-na, a bi siei cicaaryaŋga-na.† 14 Baa naa jina koko daayo tuole-i baa tãmpɛlej c̄ncieluo a hãi. Baa naa bi nyegɛŋ Tũmbilonj *pɔpɔurbienj c̄ncieluo ba hãi baamba yireinja-i tãmpɛlej daaya-na.

15 Kuufiŋgu waa baa dərɔpɔurbilonj manj taa u piiye baa-mi. Ku waa sɛne-gboruonj. Uu naa saaya u fi nelle-i baa di dumienj-yammu-i baa koko fuɔ fere-i hiere. 16 Nelle naa waa pɔgɔnni naa, di pɔpɔrma taa ma saa baa di kpokpomumma-i. Dərɔpɔurbilonj wuɔ fi-de hiere baa u gboruonj-i a da yiŋgu diei yuu sitadibaa‡ neifiŋ-niediei; ku saa baa kilobaa neifelle nuɔsũɔ. Di pɔpɔrma-i baa di kpokpomumma waa kuuduonj, halle baa di jajaatamma-i hiere. 17 Wuɔ fi koko jajaatamma-i a da u yuu nelbilienj mie nakɔrni§ komuonj-niehãi baa ni naa; ku saa baa metiribaa komuonja siei baa ba ndii temma. 18 Koko daayo naa ma baa jape-tãmpɛlle, aa nelle fande fere-i di ma baa sɛne kerre. Sɛne daayo taa u ne u tãnu ñaa kamoale. 19 Tãmpɛfɛfeinja-i a sinni-na hiere a yaa naa ce tuɔlnu koko tuole-i:

Dielã-diele-i jape-tãmpɛlle,
 hãaliŋ-diele-i safir-tãmpɛlle,
 sieliŋ-diele-i agate-tãmpɛlle,
 naaliŋ-diele-i emerodi-tãmpɛlle,
 20 diilonj-diele-i onike-tãmpɛlle,
 niediei-diele-i sarduoni-tãmpɛlle,
 niehãi-diele-i kirsoliti-tãmpɛlle,
 niisiei-diele-i beril-tãmpɛlle,
 nennaa-diele-i topasi-tãmpɛlle,
 c̄nciel-diele-i kirsopasi-tãmpɛlle,
 c̄ncieluo baa dielã-diele-i turkuasi-tãmpɛlle
 aa c̄ncieluo baa hãaliŋ-diele-i ametisi-tãmpɛlle.

21 Baa naa sisinj dumienja c̄ncieluo baa a hãi-waany daaya dũnfenni-i baa niibilenninj-tãmpɛleja. Dũnfiŋgu diei tãmpɛfifille diei. Baa naa ce sɛne-kerre a haa ponsanatigerre-na hiere. U taa u ne u tãnu ñaa kamoale.*

22 Diilonj-dũngu saa waa nel daade-na. Itienj-i Diilonj-i Weimantienj-i, baa *Tũmbilonj-i, banj yenj ba fere, yunju si dii Diilonj-dũngu waama-na. 23 Diilonj unj cie di ta di caa kpoikpoi dumaanjo-na, bãan-maama saa waa bei, cein-maama saa bi waa bei. Tũmbilonj yaa waa ba fitnuo-i. 24 Nuumba-i nileinja-na hiere, ba ka ta ba ce ba bãanju-i nel daade

† 21:13 Nienj Esekiel sebe-i-na (Ézéchiel) 48.30-35. ‡ 21:16 Sitadibaa: Girɛki ba niifinni-i. Sitadi diei yuu metiribaa nuɔsũɔ. Terienju fanju-na, sitadibaa neifiŋ-niediei yuu kilobaa neifelle nuɔsũɔ temma. § 21:17 Nakɔrni: Yiinataamba taa ba fi baa ba nakɔrni-i, a ce dumaanjo-na ba kuufiŋgu-i ba bl-ku nakoruonj. Nakoruonj diei saa baa metiri boluonj temma. * 21:21 Nienj Isayi sebe-i-na (Ésaie) 54.11-12.

cecerma-na. Jámatigibaa-ba-i híema-na hiere, ba ka jo baa ba nagān-niini-i kusuŋ-nu'i. ²⁵ Ba sa suŋ isuŋgu nel daade-na, a ce dumaŋo-na di dumieŋa yammu sa bīŋ da. ²⁶ Ba ka jo baa nileiŋa-i hiere a bimbifafanni-i baa a daluŋ-i kusuŋ-nu'i. ²⁷ Nga bīŋkūbabalaŋgu sie gbāa suur-die, pɔpɔraamba sie gbāa suur, coikartaamba sie bi gbāa suur. Baŋ nyegāŋ bamaŋ yireiŋa-i Tūmbiloŋo cicēlmaŋ-sebe-i-na, ba yaa ka suur yon.†

22

¹ *Dɔrpɔpuɔrbiloŋ wuŋ pigāŋ-mi cicēlmaŋ-nuoraŋgu-i. Ku gbuu ta ku ne da kilekilekile. Ku taa ku būŋ ku hel Diiloŋo-i baa Tūmbiloŋo-i ba teterre yaa nuŋ-i* ² ku suur nellen-huŋga-na. Cicēlmaŋ-tibiŋgu waa nuoraŋ daaku kɔtɔnni hāi-i-na hiere. Ku taa ku maŋ cīncieluo i hāi benduŋle-na; ceiŋo ceiŋo ku maŋ. Ba taa ba ce pɛrru baa ku fielu-i nileiŋa-na hiere. ³ Diiloŋ uŋ haa u nubabalaŋgu-i kumaŋ nuŋ-i, ku sie gbāa da nel daade-na.

Diiloŋo-i baa Tūmbiloŋo-i ba teterre ka waa nellen-huŋga-na. Diiloŋo cāarāamba ka ta ba jo ba jaal-o die. ⁴ Ba ka ta ba da u yufelle, u yerre ka nyegēŋ ba yaadamma-na. ⁵ Itieŋo-i Diiloŋo ka ce terieŋgu-i cerre hā-ba. A ce dumaŋo-na ba sie tiraa ta ba suŋ isuŋgu nel daade-na; fitiŋ-maama sie tiraa waa-bei, bāŋ-maama sie bi tiraa waa-bei. Ba ka tīe fōŋgūŋo-i-na gbula, ba sa ji kā terieŋgu.

Yesu jomma piyaa

⁶ Ku huŋgu-na, *dɔrpɔpuɔrbiloŋo gbē-mi wuŋ: «Nel daama-i hiere ninsoŋo, huhurma si dii-mei. Itieŋo-i Diiloŋo maŋ diyaŋ nelma-i u *pɔpuɔrbiemba nunni-na, u puŋraa u dɔrpɔpuɔrbiloŋo duŋ ji tūnu u cāarāamba-i mamaŋ ka ce yibieŋ daaya-na.»

⁷ Yesu waan-ma wuŋ: «Nieiŋ, mi ka jo yibieŋ daaya-na! Bamaŋ bilaa nelma maŋ nyegāŋ sebe daayo-na nammu hāi, kutaamba yunni dɔlaa.»

⁸ Nel daama-i hiere, muŋ Nsāa mi daa-ma nuŋ, aa tiraa nu-ma baa mi tūnni-i. Miŋ daa-ma dumaŋo-na, dɔrpɔpuɔrbiloŋo maŋ pigāŋ-mi baa-ma, mi dūuna u yaŋga-na da mi jaal-o. ⁹ U gbē-mi wuŋ: «Baa ce dumaa! Muŋ baa nuŋo-i hiere Diiloŋ-cāarāŋ mie. Ii dii kuuduŋgu yaa baa ŋ natobimba-i *Diilopɔpuɔrbiemba-i, baa bamaŋ bilaa sebe daayo nelma-i nammu hāi hiere; unaa saa maar unanjo. Diiloŋo'i gbīe baa jaaluŋ daaku temma-i!»

¹⁰ Aa naa cira: «Nel daama cemman-huŋgu hii tī, a ce dumaŋo-na baa fuo mamaŋ nyegāŋ sebe daayo-na. ¹¹ Bamaŋ cieŋ kuubabalaŋgu-i, ba cor baa ba kuubabalaŋgu cemman-i. Bamaŋ guŋlaaya ba fere, ba cor ba ta ba guŋla ba fere ba kā. Bamaŋ cieŋ ānfafamma-i, ba faya ba fere baa ma cemman-i. Bamaŋ biyaa Diiloŋ-maama-i, ba cor ba ta ba ce Diiloŋo huŋga-i.»

¹² Yesu waan-ma wuŋ: «Nieiŋ, mi ka jo yibieŋ daaya-na! Aa da mie mi jo, mi ka bel bīŋkūŋgu mi naŋ-na ji pā neliŋo neliŋo baa u maacemma sullu-i.†

¹³ Muŋmei yaŋga-i muŋmei huŋgu-i, muŋmei dielūŋ muŋmei tuogbuole-i, muŋmei mundommu-i muŋmei mumbālmui.‡» ¹⁴ Bamaŋ saaraŋ ba jongorbaa-ba-i ba yunni dɔlaa. Ba ka da wuo cicēlmaŋ-tibiŋgu

† 21:27 Nieiŋ Isayi sebe-i-na (Ésaïe) 60.3-5,11,19-20; 52.1 baa Esekīel sebe-i-na (Ézéchiel) 44.9.

* 22:1 Cicēlmaŋ-nuoraŋgu: Nieiŋ Esekīel sebe-i-na (Ézéchiel) 47.1 baa Sakari sebe-i-na (Zacharie) 14.8. † 22:12 Nieiŋ Gbeliemaŋ-nalāŋgu-na (Psaume) 28.4 baa Seremi sebe-i-na (Jérémie) 17.10.

‡ 22:13 Nieiŋ 1.8.

bienja-i aa da munsuurmu Yerusalemufelenjo-na. ¹⁵ Nga pəpəraamba-i, baa isuətaamba-i, baa kakarkuontaamba-i, baa nelkuraamba-i, baa cufəbuoltaamba-i, baa coimanj muyaanu bamanj yunni-i hiere ba sie da munsuurmu.

¹⁶ «Muə Yesu, muəmei puəraa mi dərpəpuərbiilonjo-i baa nel daama-i u duə ji wanj-ma pigəanj Diilonj-dünj-baanj namaanj-oi hiere. Muəmei *Davidi hāayēlj muənj-oi. Muəmei cuoməele-iš.»

¹⁷ *Diilonj-Yalle-i baa Tūmbilonjo dərņo-i* ba cira: «Jo!»

Umanj duə bi nu-ma, u gbīe u cira: «Jo!»

Hūjkuəsiņ da ni bel umanj, kutienjo jo. Umanj duə tuə taara cicəlmanj-hūmma-i, u jo u ka da-ma gbāņgbāņ.

Andaperienju

¹⁸ Muə Nsāa, mi ka gboya-nei baa nel daama-i: Nelma manj waanj sebe daayo-na, nuəni manj da ņ nu-ma aa dii kunanġu meī naara, āmbalma manj maama-i waanj sebe huəņga-na, Diilonjo ka naara-meī ņ muliema-na. ¹⁹ Umanj duə bi hiel kunanġu nel daama-na, Diilonjo ka hiel kutienjo nunġu-i bīmbiġafanni manj maama-i waanj sebe daayo-na: U sie da wuo cicəlmanj-tibiinġu bienja-i, u sie bi da suur Diilonjo nelle-na.

²⁰ Ninsowaranjo yaa waanj daama-i baa-mi hiere, u gbaraa-ma wuo: «Mi ka jo yibienj daaya-na ninsoņo.»

Yesu, Itienj nuə, jo! Mi taara ku yaa-i.

²¹ Itienjo-i Yesu u kāyā-nei hiere.